

DANSK
BIOGRAFISK LEXIKON,

TILLIGE OMFATTENDE

NORGE FOR TIDSRUMMET 1537—1814.

UDGIVET

AF

C. F. BRICKA.

XVIII. BIND.

UBBE WIMPFEN.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK FORLAG.

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1904.

Efter Rigsarkivar C. F. Brickas Død udgivet ved Arkivsekretær *L. Laursen*
og Professor *Joh. Steenstrup*.

Ubbe, o. 1100, uægte Søn af Svend Estridsen; han kaldtes ogsaa Ulf. Ved Erik Ejegods Død blev — i Følge Saxo — U. paa Isøre Ting valgt til Konge (1104), da Kong Eriks uægte Søn Harald Kesje, som havde styret Landet under Faderens Pilegrimsfærd, havde gjort sig forhadet, og den ægte Søn Knud endnu var et Barn, medens Kong Svends uægte Søn Niels var yngre af Aar end U. Men U. ansaa sig selv for uskikket til at være Konge og undslog sig, hvorfor Niels valgtes. Efter en Angivelse hos Robert af Ely sejrede Niels ved Bestikkelse; mulig har han kjøbt U. til at træde tilbage.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Ubbe, —1133, Jarl. Kong Niels' uægte Datter Ingerid var gift med Jarlen U.; mulig er han den Ubbe, Esberns Søn, der sammen med Sønnen Esbern nævnes i et af Kong Niels' Breve. U. deltog tillige med sin Søn Hagen i Sømmensværgelsen mod Knud Lavards Liv. Paa et Togt, som Knuds Hævner, Erik Emune, foretog 1133, faldt han ind i Laaland, hvor U. var bleven Jarl, fangede og hængte ham.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Udsen, Laurids Ebbesen, 1559—1646, til Tulstrup, Ristrup, Lyngballegaard, Perstrup, Taastrup og Øls, var 1602—8 Lensmand paa Kjøbenhavns Slot, fra 1608 paa Skanderborg, Aakjær og Aalegaard samt fra 1637 tillige paa Saltø; men saa stor Rigdom og Anseelse var næppe spaaet ham ved hans Vugge, da han blev født paa sin fædrene Gaard Tulstrup. Thi vel var han Ætling af en fordum anset Slægt og sine Forældres, Ebbe Lauridsens og Kirsten Pedersdatter Kruses eneste Barn; men Slægten var forlængst sunken ned omtrent i Bondekaar, og den lille fædrene Gaard samt efter Moderen en Søsterlod i den ikke større Gaard Øls var den

hele Rigdom, han i Følge sin Fødsel gik ind til. Der vides da heller intet om hans Ungdom, før han 12. Febr. 1587 ægtede Ellen Andersdatter Gjõe. Bruden var 47 Aar gammel, 19 Aar ældre end han, og ikke rigere paa Gods og Guld end han; men dog vidste L. E. nok, hvad han gjorde; thi dette Ægteskab bragte ham ind i et rigt og anset Svogerskab, der banede ham selv Vej til Rigdom og Anseelse. Da hans Besiddelser 1625 bleve taxerede til 1189 Tdr. Hartkorn, havde det dog forlængst vist sig, at al Herligheden i én Henseende var dyrekjøbt, nemlig med hans gamle Slægts og Vaabens Undergang, i det han selv var bleven en gammel Mand, og dog levede endnu hans højt bedagede og selvfølgelig barnløse Hustru. Han betragtede sig da ogsaa som sidste Mand af sin Slægt og handlede derefter, i det han nævnte Aar ved Gavebreve fordelte sine ovennævnte Hovedgaarde mellem sine nærmeste Frænder, Otte og Maren Kruse og Christen Krag, der til Gjengjæld forpligtede sig til at sørge for hans standsmessige Begravelse til sin Tid. Disse Gavebreve traadte dog ikke i Kraft, maaske fordi Ellen Gjõe snart efter, 13. April 1626, omsider paa Skanderborg lukkede sine Øjne, 86 Aar gammel, hvorefter L. E. allerede 22. Juli 1627 tog sig en ung Hustru, Lisbeth Hansdatter Arenfeldt (f. 4. Febr. 1608). Har han imidlertid trods sin høje Alder haabet, at hun skulde skjænke ham en Arving til det gamle Slægtvaaben og de mange Hovedgaarde, blev han sørgelig skuffet, thi hun døde 1632 i sin fejreste Ungdom, og et 3. Ægteskab, 1635, med Enken efter ovennævnte Otte Kruse, Sophie Fastisdatter Staverskov til Donneruplund, blev naturligvis ogsaa barnløst, og følgelig var han ved sin Død, 13. Marts 1646, paa Saltø sidste Mand af sin Slægt. Men da havde han forlængst maattet skille sig ved største Delen af sit Jordegods, i det hans Velstand havde faaet et stærkt Knæk ved de kejserliges Indfald, under hvilket han bl. a. for 7000 Rdl. havde maattet løskjøre sig af Fangenskab. Først solgte han 1629 Tulstrup, skjønt den i et Par Hundrede Aar havde været i Slægtens Eje, saa Ristrup, Lyngballe og Perstrup 1632, og Taastrup havde han alt pantsat 1631. Og da han nu ikke mere kunde regne paa sine fjærne Arvinger med Hensyn til Begravelsen, lod han selv i Aarhus Domkirke opsætte et pragtfuldt Epitafium. Kun mente han at kunne overlade til sine Udarvinger at forsyne Epitafiets sorte Skifertavle med Indskrift; men selv denne Udgift var dem for stor. Den Dag i Dag mangler Indskriften, og dobbelt afstikkende virker Tavlen, fordi den er omgivet af de af Guld

og brogede Farver straalende Anevaaben. Intet Under derfor, at det Sagn opstod, at Christian IV (efter andre Frederik IV) under et Besøg i Kirken havde befalet en paa Tavlen den Gang staaende Indskrift udslettet og højstselv hugget Næsen af L. E.s Billede, og det af Forbitrelse over, at Indskriften lovpriste L. E., skjønt han havde været sin Konge en utro Mand. Sandheden er tvært imod, at L. E. til sin Død stod i stor Gunst hos Christian IV, der visselig ikke havde ladet ham, uagtet hans 87 Aar, beholde hans store Forleninger til hans Dødsdag, om han ikke havde været sin Herre en tro Tjener. *Thiset.*

v. Uffeln, Heinrich Friherre, --1678, Officer, tilhørte en gammel hessisk Slægt og var Søn af Johann v. U., Oberst og Overamtmand i Distriktet «an der Diemel» i Nedrehessen. U. avancerede under Trediveaarskrigen til hessisk Oberst og fik, da Faderen i 1649 trak sig tilbage, dennes Post som Overamtmand. I Halvtredserne traadte han i brandenborgsk Tjeneste som Generalmajor og blev i 1658 Kommandant og Aaret efter Gouvernør i Berlin, som under hans Ledelse befæstedes paa ny. Fra 1674—76 synes han — der nu førte Titel af brandenborgsk Generalfelttøjmester — at have opholdt sig paa sit Gods, Stammen, i Nedrehessen, og her fra indkaldtes han i Foraaret 1677 til Danmark og udnævntes til Gouvernør i Fyen og Kommandant i Nyborg, men designeredes til at afgaa til U. F. Gyldenløve i Norge. Hans Instrux var allerede udfærdiget, og han havde faaet Ordre til at følge Marquard Rodsteens Eskadre til Norge i Juli, da de Tab, som Operationshæren i Skaane havde lidt ved den mislykkede Storm paa Malmø og Slaget ved Landskrone, bevirkede, at Christian V fik Brug for U. i Skaane og 30. Avg. udnævnte ham til Gouvernør i Landskrone. Det var ikke nogen let Opgave, der her blev tildelt U. Den danske Hær var i Opløsningstilstand, Rytteriet var ved Kavalkaden til Christiansstad blevet saa medtaget, at det maatte overskibes til Danmark, og Farsot hærgede Infanterilejren ved Landskrone. Tilmed herskede der en grænseløs Forvirring i Kommandoforholdene. Den myndige J. R. v. d. Goltz (VI, 143), der førte Overkommandoen over den danske Hær, kunde hverken forliges med sine Underførere eller med den øverste Krigsledelse, repræsenteret af Krigssekretær Herman Meier, der bag Overgeneralens Ryg uddelte Ordre direkte til Underførerne. Dette Forhold affødte stadige Rivninger, Ordre og Kontraordre, saa U. til sidst hverken

vidste ud eller ind. Samtidig spillede Svenskerne Herrer i den største Del af Skaane, og Kommandanten i Malmø, Generallieutenant Sperling, søgte paa alle Maader at terrorisere den dansksindede Del af Befolkningen og indstævnede de mistænkte saa vel af Adel som af Borger- og Bondestand til at møde i Malmø for at klare for sig. Som Modtræk udsendte U. da Detachementer paa 100—200 Ryttere for at eskortere de truede ind til Landskrone. U. indsaa dog snart, at han ikke kunde magte den Opgave, der var stillet ham, tilmed da han begyndte at skranke. Han ansøgte derfor om at blive afløst fra sin Post, der 6. Nov. overdroges til Hertug Carl Eugen af Croy (IV, 116). Da hans Sygdom tog Overhaand, forblev han i Landskrone, hvor han døde 11. Jan. 1678. Han var 29. Maj 1649 bleven gift med sin Frænke, Victoria Dorothea v. Uffeln, Datter af hessisk Generalkrigskommissær Braun Carl v. U.

J. C. W. Hirsch.

Ugerup, s. Urup.

Ugetsen, Peder, —1260, Biskop. Som Ærkedegn i Aarhus skal P. U. have overværet Konciliet i Lyon 1245, og da Bispestolen i Aarhus kort efter blev ledig, opnaede han, efter at der 3 Aar igjennem havde været Strid om Valget, denne Stilling sidst i Erik Plovpenning's Tid. Som Biskop laa han bl. a. i Kiv med Munkene i Øm, og disse skildre i deres Klosters Mindebog hans Optræden i mørke Farver. Under Kong Christoffer I's Strid med Jacob Erlandsen stod P. U. ligesom de andre jyske Bisper ganske paa Kongens Side, og efter Christoffers pludselige Død deltog han i Viborg i Kroningen af hans lille Søn Erik (Juledag 1259). Han ifaldt derved Bandlysning af Ærkebispens, men døde allerede Aaret efter.

Kr. Erslev.

Uhlich, Jodocus Herman, 1631—82, Borgmester. Faderen, Michael U., var 1634—69 Theorbist i det kongl. Kapel og døde i Buxtehude. Sønnen fødtes i Coesfeld i Westfalen, studerede 1648 i Køln, blev 1657 indskrevet ved Universitetet i Kjøbenhavn og var 1660—65 Sekretær i Tyske Kancelli. Som Kongens Kommissær opholdt han sig sidstnævnte Aar i Koburg for at opkjøbe sjældne Bøger og Haandskrifter. 1663 fik han Exspektance paa Landskrivertjenesten i Kremper-Marsk og 1667 Bestalling som saadan. 1673 blev han Raadmand i Krempe og 1681 Borgmester, men døde allerede

Aaret efter. U. var gift med Ursula Margrethe Boite, der i 2. Ægteskab 1683 blev viet til Konsistorialraad Andreas Schwesinger v. Kronhelm (IX, 539).

Werlauff, Hist. Efterretn. om det st. kgl. Bibl., 2. Udg., S. 28. A. Hammerich, Musiken ved Christian IV's Hof S. 141. Hist. Tidsskr. 6. R. IV. J. F. Noodt, Sammlung etc. (Hamb. 1753) S. 112. *Louis Bobé.*

v. Ulcken, Andreas, 1645—88, gottorpsk Statsmand. Han var Søn af den hamborgske Kjøbmand Heinrich U. og Johanne van Dobbelaer og fødtes 18. Okt. 1645, studerede allerede 1659 i Heidelberg og derefter i Altorf, berejste Nederlandene, Frankrig og Italien og vendte 1662 tilbage til Heidelberg, hvor han opholdt sig i 3 Aar. 1669 blev han Licentiat i Tübingen og modtog Aaret efter Udnævnelse som Hertugen af Gottorps «Rath von Haus aus» i Hamborg. 1673 blev han Hofraad og sendtes til den nedersachsiske Kreds dag i Brunsvig, Aaret efter til Wien i Anledning af Forhandlingerne om den pløenske Sukcession. 1676 var han i London for at paakalde Carl II's Mægling over for Danmark og begav sig derefter (1677) til Nimwegen for at skaffe Gottorp Bistand fra Sveriges og Frankrigs Side. 1678 var han atter i England og fik her tildelt Ridderværdigheden. 1679 var han i Nimwegen, Paris og ved flere mellemtyske Hoffer, og han fik ved den Kløgt og Energi, han udfoldede under Forhandlingerne, en væsentlig Del i Gottorps Restitution. 1682 blev han Gehejme-, États- og Kammerraad samt Vicekansler. Sammen med Joachim Ahlefeldt (I, 150) udnævntes han 1687 til Minister ved Forhandlingerne paa Kongressen i Altona, men døde allerede 23. Jan. 1688. U. var en Mand med omfattende statsvidenskabelige Kundskaber og udarbejdede flere af de 1675—88 udkomne, anonyme Skrifter til Forsvar for Gottorps Stilling over for Danmark. Han ejede et stort Bibliothek, der indlemmedes i det hertugelig gottorpske. U. var først trolovet med Marie Elisabeth Niederstedt, Datter af hertugelig Raad Burchardt N. (XII, 198), der døde før Brylluppet. 1681 ægtede han en Datter af en hamborgsk Søkapitajn, Martin Holst.

Møller, Cimbria lit. I, 699. Allg. Deutsche Biographie XXXIX.

Louis Bobé.

Uldahl, Peder Christian, 1778—1820, Pianofortefabrikant, var født 1. Marts 1778 i Assens, hvor han blev sat i Snedkerlære. Som Snedkersvend kom han 1801 til Kjøbenhavn, som han dog strax forlod for ikke at blive presset til Militærtjeneste. Han tog

med et Skib til St. Petersborg, hvor han fik Interesse for Instrumentmageriet. Han uddannede sig videre heri i Prag og Wien og kom 1809 tilbage til Kjøbenhavn, hvor han med Understøttelse af Fonden ad usus publicos Aaret efter etablerede sig og blev den første større Pianofortefabrikant her. Han byggede navnlig opstaaende Instrumenter (Pyramider og Giraffer), der bleve meget paaskjønnede. 1815 arbejdede han med 22 Svende. Men som hans Ry hurtig var voxet op, sank det igjen hurtig; hans Instrumenter udvikledes ikke sammen med Klaverspillernes stadig stigende Fordringer. Da han 1. Marts 1820 afgik ved Døden, havde han kun 2 Svende. Han var gift med Dorthea Hammond (f. 1789 † 1846), Datter af Postkontrollør Bastian H. og Anne Dorthea f. Reiersen; hun døde som sindssvag.

Erslew, *Forf. Lex.* Efterretninger fra Selsk. f. indenlandsk Konstflid I, 157. 217. 659. Kvartalsberetn. fra Industriforen. XIII, 72. C. Nyrop, *Bidr. t. d. danske Industris Hist.* S. 320 ff. Den Reiersenske Families Stamtavle S. 23.

C. Nyrop.

Uldall, Frederik Adolph, 1806—73, Læge, fødtes paa Herregaarden Espe ved Korsør 1. Okt. 1806 og var en Søn af Generalkrigskommissær Johan Frederik U. og Maria Dorothea f. Købke. Dimitteret fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1825 tog han 1830 først den kirurgiske, derpaa den medicinske Examen, fungerede de følgende Aar som medicinsk Kandidat paa Frederiks Hospital, var fra 1833 praktiserende Læge i Kjøbenhavn, fra 1834 Distriktslæge paa Christianshavn. 1833 erhvervede han sig baade Licentiat- og Doktorgraden i Medicin. 1836 blev han Stadsfysikus i Fredericia og Læge ved Byens Sygehus, som han fik oprettet. 1843 udnævntes han til Landfysikus i Sjællands nordre Fysikat, hvorfra han tog sin Afsked 1871 paa Grund af Svagelighed. Derefter privatiserede han paa Frederiksberg indtil sin Død, 4. Marts 1873. 1852 var han bleven Justitsraad, 1868 Etatsraad. Han ægtede 27. Sept. 1835 Elisabeth Johanne Sick (f. 30. Dec. 1809 † 21. Marts 1900), Datter af Sekretær i det udenrigske Departement, Legationsraad Christian Frederik S.

I sin Virksomhed som privat Læge og som Embedslæge var han højt skattet for sin store Pligtsfølelse, sin Samvittighedsfuldhed og Humanitet. Men han har desuden indlagt sig betydelig Fortjeneste ved sin omfattende litterære Virksomhed paa Sundhedspolitiets og Medicinallovgivningens Omraade. Den af ham udgivne Række Hjælpemidler og Haandbøger i denne Retning udmærke

sig ved Nøjagtighed og Paalidelighed og have derfor ogsaa vundet megen Paaskjønelse, saaledes hans «Haandbog i den gjældende Medicinallovgivning for Danmark» (1835), «Danmarks gjældende civile Lovgivning angaaende Apothekervæsenet» (1835), «Haandbog i den gjældende militære Medicinallovgivning for Danmark» (1836), «Haandbog i Sundhedspolitiet med særligt Hensyn paa Danmark, udarbejdet for Læger og Jurister» (1840) — et af Lægeselskabet Philiatrien kronet Prisskrift — og endelig hans sidste Skrift, det stadig meget benyttede «Den civile Medicinallovgivning i Kongeriget Danmark med nordlige Bilande og Kolonier» (I—II 1863, III 1873). En Særstilling i hans Produktion indtager det af Sundhedskollegiet kronede Prisskrift: «Statistisk Fremstilling og kritisk Sammenligning af tyve Staters Medicinalforfatninger med særligt Hensyn til den danske samt Ideer til dennes Reform» (I—II 1844). De Reformforslag, han heri fremsatte, mødte stærke Indsigelser i hin, den unge Liberalismes Tid paa Grund af deres fremtrædende bureaukratiske Tendens.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex. Ugeskr. f. Læger 3. R. XV, 191.

Jul. Petersen.

Uldall, Fritz Peter Adolph, f. 1835, Søofficer. U. er Søn af Overavditor Carl Vilh. U. (f. 11. Okt. 1804 † 11. Okt. 1883) og Julie Vilhelmine f. Rottbøll (f. 11. Marts 1804 † 23. April 1879) og født 9. Marts 1835. Han blev Lieutenant i Marinen 1856, Premierlieutenant 1868, Kapitajn 1873, Kommandør 1885, Kontreadmiral 1897 og Viceadmiral 1899. Fra 1857—83 har han hvert Aar været paa Togt, dels til Koffardis, dels til Orlogs; blandt sidstnævnte Togter kan anføres, at han i 1864 gjorde Tjeneste dels i Dampskibet «Gejser», dels i Fregatten «Sjælland», der 17. Marts var i Kamp med de tyske Korvetter «Arcona» og «Nympe» og flere ved Swinemünde; 1869—70 deltog han i Fregatten «Sjælland»s Togt til Middelhavet i Anledning af Suezkanalens Aabning, 1872 var han næstkommanderende i Korvetten «Dagmar» til Vestindien, 1875—76 Adjudant hos Marineministeren, 1878—81 Fyr- og Vagerinspektør, 1881 næstkommanderende i Panserskibet «Helgoland», 1883—85 Chef for Skonnerten «Fylla» paa Jyllands Vestkyst. 1885 overtog U. Stillingen som Chef for Marineministeriets Sekretariatskontor, Aaret efter udnævntes han til Departementsdirektør, hvilket Hverv han beklædte til 1894. Indtil 1897 var han derefter Stabschef hos Viceadmiralen. 1889—90 førte han Krydseren «St. Thomas»

paa Togt i Middelhavet og 1892 Panserskibet «Odin» i Eskadre. Som Eskadrechef og Admiral har han 1896—1900 været Chef for de udrustede Øvelseseskadrer. 1901 blev han Storkors af Danebrog. — U. ægtede 18. Dec. 1866 Anna Elisabeth Helene Caroline Bilsted (f. 12. Juni 1841), Datter af Hofjægermester Ernst Fredrik August B. (f. 5. Nov. 1808 † 26. April 1871) og Anna Regine f. Hagen (f. 4. Maj 1815 † 20 Nov. 1888). Efter sin Fader og Svigerfader arvede han henholdsvis Hovedgaardene Knivholt i Nørrejylland og Høvdingsgaard i Sjælland, hvilke Ejendomme dog senere ere afhændede. *C. With.*

Uldall, Johannes Frederik (Frits) Christian, f. 1839, Arkitekt. Fr. U. er født i Fredericia 11. Februar 1839 som Søn af ovennævnte Etatsraad F. A. U. Han tog Præliminærexamen ved Sorø Akademi, studerede ved den polytekniske Lærestanstalt, blev Tømmersvend 1859 og gennemgik Kunstakademiet indtil 1863, medens han samtidig tegnede hos H. Chr. Hansen og Herholdt; han deltog i Krigen 1864 med stor Bravour, blev Sekondlieutenant ved 11. Regiment og bosatte sig Aaret efter i Randers, først som Tegner ved det jysk-fynske Jærnbaneanlæg, senere som udøvende Arkitekt, i hvilken Egenskab han har restavreret og bygget en Mængde Kirker, dels af Mursten, dels af Granit, navnlig i Egnen mellem Viborg, Randers og Aarhus, fremdeles en Del Præstegaarde og Avlsgaarde foruden et Ligkapel i Randers og adskillige Privatbygninger i jyske Byer. Han har foretaget en Række Studierejser, baade i Danmark, Sverige, Tyskland, Holland, Belgien, Østerrig og Italien.

Sin Hovedbetydning har U. imidlertid som Forfatter paa Kirkebygningskunstens Omraade; han har skrevet en Række Artikler og Afhandlinger i Blade og Tidsskrifter (bl. a. om Randers Historie og Topografi), har beskrevet alle jyske ældre Landsbykirker (delvis udgivne), har beskrevet de nederlandske Kirkeklokker i Danmark, en Afhandling, som ogsaa er udkommet paa Hollandsk og har forskaffet ham den hollandske Fortjenstmedaille i Sølv (1894), ligesom en anden Afhandling har forskaffet ham den samme Medaille i Guld (1900); hans Afhandlinger paa dette Omraade have ogsaa i Tyskland vakt betydelig Opsigt, og hans enestaaende Samling af Aftryk af Klokkeindskrifter fra Danmarks Middelalder danner Grundvolden til et større Arbejde, som agtes udgivet med offentlig Understøttelse. Han har fremdeles udgivet «Overslagsbog

for Bygmestre, Bygningshaandværkere og Bygherrer» 1877 (6. Oplag 1903) og «Lommebog for Haandværkere» 1895—98 (sammen med Ingeniør A. Ammentorp). — 1866 ægtede han Henriette Sofie Torst (f. 1844 † 1874), Datter af Godsforvalter paa Løvenborg, Justitsraad Frederik Christian T. (f. 1797 † 1869) og Johanne Margrethe f. Neergaard (f. 1811 † 1855) og senere, 1875, Inger Kirstine Mohnsen (f. 1850), Datter af Proprietær Mogens Christensen M. (f. 1816 † 1890) og Else Jensdatter f. Grosen (f. 1825 † 1899).

Weilbach, Nyt Kunstnerlex. Soransk Tidsskrift III, 15. «Vort Forsvar», 27. Maj 1900. Den sidste Kamp for Sønderjylland S. 57. 197.

Erik Schiødt.

Uldall, Peter, 1743—98, Generalfiskal, var født i Assens 29. Juni 1743. Hans Fader, Hans Pedersen U. fra Uldal (Skrydstrup Sogn, Gram Herred), havde faaet Embederne som Borgmester og Byfoged i Assens samt Herredsfoged i Baag og Vends Herreder efter Ansøgning af hans forlovede, senere Hustru, Kirstine Hansdatter (Hougaard), der havde tjent ved Hoffet som Kokkepige og Vaskepige i 11 Aar. Allerede som 12aarig Dreng blev U. 1755 Student og tog efter sin Faders Ønske, men meget mod sit eget, theologisk Attestats 1759, hvorefter han tilbragte 2 i mange Maader ubehagelige Aar i sit Hjem, inden han 1761 tog tilbage til Kjøbenhavn for at læse til juridisk Embedsexamen, som han absolverede 1763. Ved Obelitz' og Sneedorffs Godhed fik han s. A. Plads paa Elers' Kollegium, hvor han laa i 3 Aar og forøvrigt havde det smaat nok, i det han indtil 1765 kun tjente 20 Rdl. som Fuldmægtig ved en Kommission og for Resten levede af Kollegiets Stipendium. I taknemmelig Erindring af, hvad han skyldte Kollegiet, stiftede han 1791 et Legat for en af dets Alumner. Imidlertid lysnede det for ham; F. C. Sevel havde som Notarius overværet U.s Examen og anbefalede ham nu (1765) til sin Ven, daværende Højesteretsadvokat J. J. Anchersen, som antog ham til Fuldmægtig. Han havde nu fundet sin rette Plads, og efter knap 4 Aars Forløb blev han 1769 efter aflagt Prøve udnævnt til Advokat ved Højesteret; han forblev dog i Anchersens Hus til Sommeren 1770, efter at denne var bleven Assessor i Retten. Og meget hurtig maa U. ved sine fremragende Evner og sin fortrinlige Veltalenhed have skaffet sig et Navn som Advokat; thi efter Hofrevolutionen 1772 begjærede Dronning Caroline Mathilde ham til sin Forsvarer, ligesom det snart efter blev ham befalet at føre Struensees Sag for Kommissionen. Fra begge disse vanskelige

Sager skilte han sig med stor Takt og Dygtighed, som Kongen anerkjendte ved at lade overrække ham en kostbar Daase. For Struensee havde U. personlig kun ringe Sympathi, om han end med sin liberale Tænkemaade anerkjendte de gode Sider ved hans Styrelse.

Efter at være bleven Justitsraad 1776 udnævntes U. 1783 til Generalfiskal og desuden 1788 til Viceborgmester i Kjøbenhavn. Da han, som han selv siger, havde faaet «et anstændigt Levebrød, og man var sikker for de Bouleversements, Struensees Forandresyge truede med», holdt han 23. Sept. 1772 Bryllup med sin Ungdoms elskede Antoinette Hansen (f. 2. Okt. 1741 † 4. Juni 1804), Datter af Generalkrigskommissær Stephen H. til Frydendal (VII, 45). Med hende fik han over 20000 Rdl., og ved sin Virksomhed tjente han meget betydelig, saa han 1796 kunde købe Godserne Høvdingshus (nu Høvdingsgaard) og Lilliendal med Østergaard, som det var hans Tanke at faa oprettede til et Baroni for en af sine Sønner. Men en pludselig Død hindrede hans Planer; allerede 1788 havde han for sit Helbreds Skyld brugt Badene i Pyrmont; 11. Nov. 1798 gjorde et Slagtilfælde Ende paa hans Liv. Hans Enke afhændede begge Godserne.

Foruden et Par juridiske Disputatser paa Elers' Kollegium har U. kun ladet trykke nogle faa Indlæg i forskjellige Sager, deriblandt nogle Piecer angaaende det asiatiske Kompagnis Forhold, bl. a. betræffende den store Bedragerisag i Kompagniet 1783, i hvilken U. var Aktionærernes Talsmand. Han var en i høj Grad litterært interesseret Mand, der med megen Bogkjendskab samlede et særdeles smukt Bibliothek, væsentlig af juridisk og nordisk historisk Indhold, hvilket solgtes ved Avktion 1803; derimod blev hans værdifulde Haandskriftssamling af en af hans Sønner skjænket til det store kongl. Bibliothek. Fra 1781 var han Medlem af det kongl. danske Selskab.

Nyerup, Lit. Lex. Werlauff, Efterretn. om det st. kongl. Bibl., 2. Udg., S. 275. 282. 286. Danske Herregaarde XVIII: Høvdingsgaard. *G. L. Wad.*

Ulf, —1026, Jarl, Søn af Thorgils Sprakalegg, ledsagede Kong Svend Tveskjæg paa hans Tog til England (1013—14); han havde ægtet hans og Sigrid Storraades Datter Estrid (IV, 603). U. og hans Broder Eilif nævnes som Jarler i England i Breve fra Knud den stores Tid. Paa Knuds Tog til Venden (1023) blev U. sat til Styrrer af de danskes Besiddelser her, men nogle Aar efter,

da Statholderen i Danmark Thorkil den høje (XVII, 263) var død, overtog U. denne Stilling. Længe varede det dog ikke, thi U. paadrog sig Knuds Vrede. Han var Formynder for Knuds og Dronning Emmas Søn Hardeknud, og da et Angreb af Norges Konge Olaf og den svenske Konge Anund Jakob var i Vente, lod han, med hemmeligt Samtykke af Emma, Hardeknud udraabe til Konge paa Viborg Ting, hvorover Knud blev meget forbitret. Saaledes fortællendes det i Sagaerne, hvorimod Saxo beretter, at U. forræderisk havde hidset de to Konger til at angribe Danmark og stillede sig ved deres Side under den for Kong Knud uheldige Kamp ved Helgeaa; imidlertid skal Kongen hurtig have tilgivet sin Svoger paa sin Søsters Forbøn. U. og Kongen opholdt sig i Eftersommeren s. A. i Roskilde, og en Dag opkom der ved Brætspillet Strid mellem dem om et Træk; i sin Vrede bebrejdede Knud U. hans Opførsel under Kampen, medens denne paa sin Side mindede Knud om hans Uheld. Den næste Morgen bød Kongen en af sine Mænd at dræbe U., hvor han fandt ham, og da han traf ham ved Ottensengen i Hellig Trefoldigheds Kirkes Kor, jog han Sværdet gennem ham (29. Sept. 1026). Knud gav sin Søster og Kirken som Bod store Ejendomme. Estrid og U. havde Sønerne Svend (XVII, 3), Bjørn (II, 356) og Asbjørn (I, 354).

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Ulf, kaldet Riber-Ulf, —1157, Høvding, var en trofast Tilhænger af Kong Svend og hans Raadgiver. I et af Kongens Breve nævnes blandt Vidnerne Ulf Ripensis; hans Borg har formentlig ligget paa den Høj Ulfsborg paa Ribe Bymark, som flere Aarhundreder derefter nævnes, maaske har U. tillige været Høvedsmand i Ribe. I Svends Kampe med hans Medbejler Knud deltog U. med stor Tapperhed, saaledes da Knud for anden Gang blev overvundet ved Viborg (1151). Da Svend maatte forlade Landet, og U. ikke vilde bøje sig for Sejrherrene, sendtes han som Fange til Knuds Stiffader Kong Sverker i Sverige. U. vendte dog tilbage og var Bannerfører i Svends Hær i Gradehedeslaget; han blev gjort til Fange, og Eßbern Snare vilde have skaanet ham, men Knuds Mænd dræbte ham. Nogle Folkeviser have bevaret Mindet om den djærve og voldsomme Riber-Ulf og knyttet forskjellige Bedrifter til hans Navn.

Kinch, Ribe Bys Hist. I, 23 ff.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Ulf, Hans Jacobsen, —1541, Kannik, var født i Malmø hvor Faderen, Jacob U., var Borger. Han tog i Febr. 1498 Bakkalavrgraden ved Universitetet i Greifswald, blev senere Magister og nævnes 1503 som saadan og som «Degn» i Malmø, hvor han ogsaa havde et Vikariat ved St. Peders Kirke. 1521 forekommer han som Kannik i Lunds Domkapitel og Forstander for Lunds store Præstegilde. 1526 forlenedes han med Stævie Sogn i Nærheden af Lund. Han har gjort sig bemærket som en ivrig Modstander af Reformationen. Ved Religionsforhandlingerne under Herredagen i Kjøbenhavn 1530 var han en af det katholske Partis Repræsentanter, og i det satiriske Skrift «En græsselig ond Tidende, som Paven fik i Rom om den papistiske Messe» (1533) er «Dr. Johan Ulf» en af de i den rimede Dialog forekommende Personer. Naar han her kaldes «Doktor», er det formodentlig, fordi han optræder som Læge for den syge Messe, hvis «Vand han beser» og hvis «Puls han føler». 1532 deltog H. U. i de Forhandlinger, der førte til, at Torben Bille blev Ærkebiskop i Lund. Han døde 23. Maj 1541 i Lund. — Biskop Mogens Madsen betegner ham som «Religionis pontificiæ propugnator acerrimus». Det har undertiden sin Vanskelighed at skjelne ham fra Johan Wulf, der levede samtidig og var Provst i Haderslev, Kannik i Roskilde, Ribe o. fl. St.

Ny kirkehist. Saml. II. Kirkeh. Saml. 4. R. VI, 372. Danske Mag. II; 3. R. III. Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II. Nyrop, Gilde- og Lavsskraaer I, 513 f. *H. F. Rørdam.*

Ulfeldt, Bjørn, 1615—56, til Raabelev, Møllerød, Arridslev og Ovesholm, var Søn af nedennævnte Christoffer U. og blev født 20. Avg. 1615 paa Raabelev. Efter paa Grund af Svagelighed at være bleven optugtet hjemme kom han 1629 paa Sorø Akademi, indtil han 1632 med sin Broder Ebbe rejste udenlands til Holland, hvor de studerede i Leiden, og til Frankrig, hvor de navnlig gjorde et længere Ophold i Poitiers. Efter sin Hjemkomst tjente han fra 1635—38 som Hofjunker, blev 1639 Kornet og 1640 Lieutenant ved det hallandske Kompagni. Under den paafølgende Krig laa han en Tid som Kommandant i Laholm til dens Overgivelse mod den faatallige Besætnings fri Afmarche og tjente derefter med et af ham selv hvervet Kompagni. 1647 blev han Ritmester ved et af Adelens Kompagnier i Sjælland. Endelig fik han 1649 Helsingborg Slot i Forlening, men ombyttede det alt Aaret

efter med Lyse Kloster i Norge, som han beholdt til sin Død af Smaakopper, 9. Avg. 1656, paa Tersløsegaard. Kort før sin Død var han bleven beskikket til Landkommissær i Skaane. Tersløsegaard samt Næsbyholm og det halve Bratskov havde han faaet med sin 1. Hustru Margrethe Ottedatter Brahe (gift 31. Marts 1639 i Kjøbenhavn). Efter hendes Død, 13. Sept. 1648, ægtede han 1. Juli 1655 Margrethe Iversdatter Krabbe (f. 22. Marts 1640 † 11. Juli 1716), der siden fik Erik Rosenkrantz til Rosenholm (XIV, 198).

H. E. Brochmand, Ligpræd. over B. U. Kbhvn. 1657.

Thiset.

Ulfeldt, Christian, 1637—88 (?), Søn af Rigshofmesteren Corfits U. og Leonora Christina, blev født i Kjøbenhavn 5. Dec. 1637 og opdroges hjemme hos Forældrene; allerede 1640 forlenedes han som Christian IV's Dattersøn med St. Hans og Munkeliv Klostre i Norge. Ved Forældrenes Flugt fra Danmark 1651 fulgte han, der kort efter mistede sine Len, med dem til Holland, kom vistnok i Efteraaret der fra til dem i Stralsund og opholdt sig der nogle Aar, efter at de havde taget Ophold i Stockholm. Hertil kom han dog ogsaa i Sommeren 1654, tiltraadte derefter en længere Udenlandsrejse med Ophold bl. a. i England og Frankrig, men traf atter Faderen foran Frederiksodde i Efteraaret 1657. Under Fredsunderhandlingerne 1658 var det ham, som for Faderen besørgede Flytningen af Jørgen Seefeldts Bibliothek fra Ringsted til Bavelse (XV, 469). Han har saa været nogen Tid hos Forældrene i Malmø, men rejste bort der fra. Allerede 1661 har han taget Tjeneste som Kammerjunker hos Dronning Christina under hendes Besøg i Norden og maa være gaaet over til Katholicismen; der var endog Tale om, at han skulde blive katholsk Præst. S. A. har han dog været i England, besøgte derpaa Forældrene under deres Ophold paa Ellensborg i Fyn i Begyndelsen af 1662, men rejste snart efter til Paris. Her fra kom han først til Holland og tog siden til Forældrene i Brügge. Hans Ophold her blev skæbnesvangert baade for ham selv og for dem, i det han i Nov. 1662 paa aaben Gade myrdede deres Plageaand fra Hammershus, Generalmajor Adolph Fuchs (V, 483). Det lykkedes ham at undslippe, og i Dec. var han i Liège. I 1663 var han ved Dronning Christinas Hof i Rom, vel anskreven hos hende og hos Kardinal Francesco Barberini. Da han erfarede, at Faderen var flygtet til Basel, rejste han imidlertid sammen med sine Brødre til ham der, men forlod ham paa hans Opfordring for at forebygge, at de

skulde blive kjendte; saaledes var han ikke tilstede ved hans Død i Febr. 1664. Men paa Efterretningen om denne ilede han tilbage fra Lausanne, hvor han havde boet, og opnaaede at faa hans Lig udleveret og begravet. Vi vide intet bestemt om hans paafølgende Skæbne, undtagen at han virkede for Otto Sperlings Frigivelse (XVI, 216), før vi se, at han 1669 i alt Fald atter var i Rom hos Christina. Ved hendes Bistand fik han s. A. et Kanonikat ved Domkapitlet i Eichstätt i Bajern; han var ogsaa Kannik ved Kirken St. Laurentio in Damaso i Italien, og her blev han begravet. Rimeligvis er han død 1688 og muligvis for sin egen Haand.

Birket Smith, Leonora Christinas Hist. I—II.

J. A. Fridericia.

Ulfeldt, Christoffer, —1653, Rigsraad, Søn af Knud Ebbesen U. til Svendstrup og Beate Huitfeldt. I Sept. 1605 blev han gift med Maren Ovesdatter Urup, var Fændrik ved den skaanske Fanes Rostjeneste 1609 og deltog i Kalmarkrigen. 1612—18 var han forlenet med Helnekirke, 1618—19 med Frosteherred, fik derpaa Gulland. I Juli 1625 blev han Rigsraad og Krigskommissær i Skaane, erholdt saa Laholm Len, ombyttede dette 1627 med Trane-kjær og dette igjen 1629 med Helsingborg. 1627 blev han Generalkommissær paa Fyn og Langeland; s. A. i Juni kaldtes han til Christian IV i Lauenborg. Umiddelbart efter at være bleven Ridder af Elefanten 1633 sendtes han til det paatænkte store Fredsmøde i Breslau, men kom kun til Frankfurt a. d. Oder og maatte vende tilbage med uforrettet Sag. 1637 og 1641 var han til Herredage i Bergen. Ved Svenskekrigens Udbrud 1643 fik han sammen med Tage Thott den højeste Inspektion i Skaane, men forlod 1644 Helsingborg uden at efterlade nogen Besætning, saa at Staden kort efter maatte overgive sig til Fjenden; selv tog han Ophold paa Malmøhus eller i Christiansstad. I Okt. 1645 modtog han de skaanske Fæstninger tilbage af Svenskerne, det følgende Aar var han til Grænsebesigtigelse mellem Skaane og Halland, 1649 overlod han Helsingborg Len til sin Søn Bjørn U. Han ejede, foruden Svendstrup, Raabelev, som han købte 1616, og hvor han opførte en ny Hovedbygning 1637, Møllerød, Haneskov, Ugerup og Vandkive i Skaane. 24. Okt. 1653 blev han begravet i Helsingborg.

Ljunggren, Skånska Herregårdar II: Svenstorp, V: Råbbelöf.

J. A. Fridericia.

Ulfeldt, Corfits, —1563, til Kogsbølle, var Søn af Knud Ebbesen U. til Kogsbølle (nu Holckenhavn) og Anne Hardenberg. Alt

fra Barndommen var han sikkert bestemt for den gejstlige Stand, thi før han var voxen, fik han et Kannikedømme i Roskilde Domkirke af sin Moders Søkendebarn Bispen Joachim Rønnov, hvad der synes at have sat en Del ondt Blod i Datidens gejstlige Verden. Men ved Reformationens Indførelse tabte Kirkens Embeder deres Tiltrækning i Adelens Øjne; ogsaa C. U. traadte tilbage, dog kun halvt, og til sin Dødsdag forblev han ugift. Efter at være indtraadt i den civile Statsstyrelse som Sekretær i Kancelliet, forlenedes han 1546 med Thyholm Provsti og Hvidbjærggaard ligesom han havde beholdt sit Kannikedømme. Aaret efter havde han den Ærgrelse som Forlover for «onde» Jep Tordsen Sparre (XVI, 202) at maatte indbetale 400 Jokimsdalere til Kongen, da Jep naturligvis havde brudt sine Forpligtelser; men han kunde bære dette Tab. Paa det store Brudetog til Sachsen 1548 red han med ikke mindre end 7 Heste. Han stod i stor Gunst hos Christian III, der yderligere forlenede ham 1550 med Sørup^{høje Fald} (i Laaland) og 1552 med Vor Frue Kloster i Roskilde; denne Gunst var vel fortjent, thi han var en sjælden retsindig, omgængelig og mild Mand, hvis gode Hjærte kom Menigmand til bedste, særlig efter at han havde overtaget en øverste Sekretærs indflydelsesrige Stilling. Ofte ledsagede han Kongehusets Medlemmer paa Rejser i Ind- og Udland og ligeledes de sachsiske Herskaber, naar de kom her til Riget. Tronskiftet rokkede ikke hans Stilling, tvært imod, han fik nu endog Sæde i Rigens Raad, og dog havde han været en af dem, der undslog sig for at modtage den dem af Kongen ved Kroningen tilbudte Ridderværdighed. Om hans Afslag skyldtes et udpræget protestantisk Sindelag, er ikke godt at sige, ridderlige Færdigheder savnede han i hvert Fald ikke, thi ved Kroningen var han tilsagt til at «rende og turnere» med 6 Heste, ej heller laa der nogen gjensidig Uvillie mellem Kongen og ham bag Afslaget. Just ved denne Tid afstod han nemlig, sikkert paa Kongens Ønske, sit Kannikedømme til Kongens Livlæge Jakob Bording, men til Gjengjæld fik han et andet Præbende, St. Laurentii Kapel, og da han, forøvrigt i Kongens Nærværelse, havde kjøbt Selsø Hovedgaard af Hans Barby, gav Kongen ham Eskildsø i Isefjorden, først som Len og strax efter i Magelæg. 1561 skjænkede Kongen ham Graabrødreklosteret i Roskilde, og endelig fik han 1562 Tilladelse til at indløse Pantelenet Hundslund Kloster fra Panthaveren for 3500 Jokimsdalere og 3000 rhinske Gylden.

Ved Nytaarstid 1563 sendtes C. U. og Jacob Brockenhuus (III,

111), i Gesandtskab til Stockholm, bl. a. for at bevæge den svenske Konge til at frafalde Brugen af det danske og norske Vaaben, men Gesandtskabet gjorde under det spændte Forhold i sine Følger snarest ondt værre. Paa Hjemvejen fra denne Rejse blev C. U., som det synes, pludselig syg og døde 12. Marts 1563 paa Hillerødsholm. Hans pragtfulde Jordefærd i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, da Kongen gik næst Kisten, som bares af 26 Herremænd, var et talende Udtryk for den Agtelse og Anseelse, han havde haft, og for den almindelige Sorg over hans uventede Død.

H. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 400 ff. *Thiset.*

Ulfeldt, Corfits, —1614, til Bavelse, som var hans Moders, Anne Flemmings fædrene Gaard. Faderen var nedennævnte Jacob U. († 1593). C. U. tjente i Aarene 1591—94 som Hofjunker, fik 1597 Korsør Slot i Forlening, men ombyttede 1605 dette Len med Rugaard, som han beholdt til sin Død. Det er antagelig ham, der 1598 befandt sig i Kongens Følge paa Sørejsen til Baahus, men Sivert Grubbe nævner ham kun ved et Øgenavn, Fistrump U. 15. Febr. 1596 gjorde Prinsen hans Bryllup med Else Lauridsdatter Brockenhuus, der tilførte ham en Søsterlod i Egeskov. Hende har man, dog med urette, tillagt forskellige litterære Arbejder, et Rim om de danske Konger, Vaabenbeskrivelser fra Roskilde, Ringsted og Sorø Kirker. Efter hendes tidlige Død ægtede C. U. 23. Okt. 1603 Regitze Nielsdatter Parsberg (f. 25. Febr. 1581), der endnu levede 1625. Selv døde han 23. Marts 1614. *Thiset.*

Ulfeldt, Corfits, —1644, Søofficer, mistede i sin tidlige Ungdom 1616 sin Fader, nedennævnte Rigsadmiral Mogens U., og da Moderen alt i Faderens Levetid holdtes indespærret paa Selsø, blev de 4 Børns Opdragelse og Uddannelse, som det synes, i høj Grad forsømt. I et skarpt Brev 1624 til C. U. og hans 2 Brødre paatalte Kongen, at de alle 3 drev deres Ungdomstid hen i Hjemmet, og befalede dem at drage ud og forsøge sig i fremmede Lande. Brødrene svarede med en Ansøgning om Tilladelse til at sælge deres fædrene Gaard Selsø, sagtens til Dækning af Rejseudgifterne, og vel af samme Grund maatte C. U. senere, 1631, sælge en anden Hovedgaard Bonderup og 1633 pantsætte sine mødrene Gaarde Tvis og Krogsdal. Sidstnævnte Aar fik han Bestalling som Skibschef og synes først da at være kommen paa sin rette Hylde. Af hans følgende Udkommandoer maa fremhæves, at han

1637—38 konvoierede Hvalfangerskibene til Spitzbergen, hvor en Bugt efter ham længe bar Navnet Ulfeldts Bay; men ellers havde han her den Tort, at 2 for ulovligt Fiskeri opbragte hollandske Skibe befriedes af deres Landsmænd, ja Hollænderne tillod sig endda efter hans Hjemkomst at anklage ham for Admiralitetsretten, der dog ganske frifandt ham. 1640 førte han et Gesandtskab til England og led paa denne Rejse meget af Storm og anden Modgang. I Slaget paa Kolberger-Heide 1644 førte han Skibet «3 Kroner», men i det paafølgende Slag under Laaland 13. Okt. s. A. var han Schoutbynacht og Chef for «Stormarn». Dette Skib kom under Slaget paa Grund og blev efter et tappert Forsvar, under hvilket C. U. fandt Helledøden, taget af de svenske. Hans Hustru Else Andersdatter Thott til Skovsgaard, der vistnok var meget ældre end han, havde først været gift med den bekjendte Søhane Hans Lindenov (X, 317). Hun overlevede ogsaa C. U., men døde før 1652.

Lind, Kristian IV og hans Mænd paa Bremerholm S. 280 f. *Thiset.*

Ulfeldt, Corfits, 1606—64, Rigshofmester, var en yngre Søn af den ndfr. nævnte Rigskansler Jakob U. og Birgitte Brockenhuus og blev født 10. Juli 1606 paa Hagenskov. Han blev sat i Herlufsholms Skole indtil 1617 og rejste derpaa udenlands; han opholdt sig i Frankrig, Schweits og Tyskland og studerede 1628—29 i Padua. Hjemkommen blev han Hofjunker hos Christian IV og 1630 dennes Kammerjunker. S. A. trolovedes han med Kongens og Kirstine Munks Datter Leonora Christina (X, 210), men da hun kun var 9 Aar gammel, kunde der jo foreløbig ikke være Tale om Bryllup. 1632 forlod han ogsaa Hoffet og blev Lensmand paa Baahus indtil 1634, da han fik Møen i Stedet. S. A. blev han Ridder af Elefanten. 1635 skal han have foretaget en Rejse til Paris for at helbredes for en Benskade; han fik dog senere ofte Tilbagefald, og hans Helbred blev aldrig stærkt. I Foraaret 1636 blev han Medlem af Rigsraadet, og 9. Okt. s. A. fejredes hans Bryllup paa Kjøbenhavns Slot. I April 1637 blev han Statholder i Kjøbenhavn. Hans Magtperiode var begyndt.

Hverken Portrætter eller Samtidens Omtale give Grund til at betegne ham som en særlig smuk Mand. Men over hans høje og brede Skikkelse og over hans Ansigt med de i hans gode Dage paa en Gang faste og ironiske Træk var der noget i høj Grad bydende og myndigt; endnu mere betog han dog ved sin Elegance i Dragt og ved sin fuldt ud fornemme Optræden. Der laa ogsaa

bag denne betydelige naturlige Evner, især en livlig Intelligens og et spillende Vid, forenet med stor Verdenskundskab og omfattende Dannelsen. Sikkert var dog hans Aandfuldhed stærkere udviklet end hans Dømmekraft, og aldrig kom hans Statsmandsdygtighed og hans Evne til at værdsætte en Situation eller til at gennemskue Styrken og Hensigterne hos hans Fjender til at naa i Højde med hans Talent til at gjøre Indtryk i personlig Omgang. Kun faa Gange i sit Liv skjønnede han fuldt ud rigtig om Maal og om Midler; i de Tilfælde kunde han da ogsaa ret brat svinge bort fra tidligere Standpunkter. Han havde saa meget lettere herved, som hans Natur var Uroen, endda noget af Spillerens feberagtige Uro. Denne Uro hang sammen med hans hede Ærgjerrighed og med hans brændende Attraa efter at vinde Rigdomme, Egenskaber, der kom til i Modgang at berøve hans Stolthed dens Værdighed og til altid at gjøre ham kun lidet nøjeregnende i Valget af Midler til at naa sine Hensigter.

Iykken havde tilsmilet den 30aarige Mand. Han var bleven Kongens Svigersøn, og Magt og Embeder vare tilfaldne ham. Vel laa der en Sky over Horisonten paa Grund af Christian IV's Strid med Kirstine Munk; men foreløbig satte det dog intet Skel mellem Kongen og de Mænd, han gav sine Døtre. Blot Rigdom manglede ham; kun lidet havde han arvet fra sin Fader, mange Penge havde han brugt paa sine Rejser, og meget kostede det ham ogsaa at indrette Husholdningen i Kjøbenhavn og især at købe og udstyre sin Gaard dér (ved det nuværende Graabrødretorv). Haardt tyngede derfor Kreditorers Fordringer paa ham i hans Ægteskabs første Aar. Men han havde dog nu faaet Midler til at bøde noget derpaa, Møen som afgiftsfrit Len og tilmed en aarlig Lønning som Statholder; 1640 fik desuden hans spæde Søn Christian St. Hans og Munkeliv Klostre i Norge og 1641 han selv Hørsholm paa Afgift.

Hans Embede var stort og omfattende. Næsten kun i Rang og i Navn var det forskjelligt fra det ubesatte Rigshofmesterembede. Han var Rentemesterens foresatte og havde derved en Hovedpart i Styrelsen af Hoffets og Statens Finanser, han havde et Overtilsyn med Kjøbenhavns Øvrighed og tillige en væsentlig Del i Ledelsen af den udenrigske Politik. Selv skikkedes han ogsaa i disse Aar nogle Gange som Sendebud til udenlandske Hoffer. Baade 1640 og 1642 var han saaledes i England for at mægle mellem Karl I og hans Parlament uden dog at udrette noget. Ikke heldigere

var hans Sendelse 1641 til Kejser Ferdinand III i Regensburg for at virke for Christian IV's Fredsmægling og for Kongens særlige Interesser i Nordtyskland; ham personlig havde den imidlertid indbragt Udnævnelser til tysk Rigs greve.

Men langt vigtigere for Bedømmelsen af hans Færd i disse Aar er hele hans politiske Holdning. Da Christian IV bortgiftede sine Døtre til Adelsmænd og gav de fleste af disse store Stillinger, har det sikkert været hans Tanke derved at skabe sig en Kreds, til hvilken han kunde støtte sig og Kongemagten over for Resten af Rigsraaderne. For C. U.s Vedkommende regnede han ogsaa foreløbig rigtig. Det er næppe for dristigt at sige, at Statholderen har haft til Ledestjerne for sin Politik at slutte sig nøje til Kongen og underordne sig hans Vilje og Ønsker for derigjennem at vinde yderligere frem i hans Gunst og i Magt. Ved vigtige Lejligheder skilte han sig fra sine Fæller i Rigsraadet, afgav paa Trods af den hidtil herskende Sædvane Særbetænkninger, hvis Brod ofte var rettet mod dem. Han støttede saaledes Kongen i hans Ønske om Troppehvervinger, men navnlig fulgte han ham ivrig eller drev ham maaske endda frem i hans Sundtoldpolitik; herved kommer han til at dele Ansvar med Christian IV for de ulykkelige Følger, denne Politik fik for Forholdet til Nederlandene og Sverige. Der var dem, som mente, at det ikke alene var politiske eller fiskale Betragtninger, der her ledede ham, men at han ogsaa drog personlig Fordel deraf, berigede sig selv ved Sundtolden. Bevises kan denne Beskyldning ikke, men man tør ikke heller helt afvise den, saa meget mere som U. i disse Aar fra at have været en gjældbetyngt Mand naaede frem til at lægge Grunden til stor Rigdom. Sin Formue anbragte han nu og siden fuldt saa meget i Kapitaler, som han udlaaente paa Rente, som i Jordegods. Hvad dette angaar, havde han sin fædrene Gaard Bavelse paa Sjælland, som han dog bortmageskiftede mod Mattrup; senere erhvervede han Saltø, ligeledes paa Sjælland, ved Kjøb fra sin Svoger Valdemar Christian og Torup i Skaane ved Kjøb fra Jochum Beck (II, 20); desuden besad han Ejendomme i Norge og Godser i Bøhmen.

1. April 1643 blev hans store Dag. Den bragte ham Udnævnelser til Rigshofmester. Fra nu af var han Rigsraadets fornemste Medlem, Indehaver af det højeste Rigsembede, Statens Første-minister; han kunde optræde med langt større Myndighed end hidtil, og han havde opnaaet al den Gunst, han kunde vente af

Kongen. Øjensynlig har han ogsaa fra da af følt sig langt friere stillet over for denne end hidtil. Vel forandrede han endnu langt fra i det store og hele sin Politik i de afgjørende Spørgsmaal; det var endda ogsaa nu, at han i Forhandlingerne med den svenske Resident indtog en stedse mere udfordrende Holdning og slog paa Kaarden uden lige saa lidt som Kongen at lytte til Residenten Peder Vibes Advarsler fra Stockholm eller i det hele at være klar over den truende Fare. Men han gik dog mere sammen med Rigsraadet imod Kongen ved forskellige Lejligheder, og han anmassede sig navnlig i den indre Styrelse en større Magt, end tidligere Rigshofmestre havde besiddet. Han gav Ordre paa egen Haand uden Kongens Samtykke, og han søgte at optræde som en Slags ansvarlig Minister ved at forlange, at hans Underskrift paa Pengeanvisninger skulde ledsage Kongens; han var tilmed uforsigtig nok til at lade dette gaa ud over Vibeke Kruse (IX, 569). Og sandsynligt er det ogsaa, at han allerede nu begyndte at misbruge sit Herredømme over Leverancerne, især til Flaaden og Holmen, ved at begunstige visse store Handelsmænd, lade dem faa deres Varer for dyrt betalte og se igjennem Fingre med urigtige Ydelser; højst rimeligt er, at han ikke har gjort det uden selv at drage Pengefordel deraf.

Da kom Krigen 1643. Den viste, at den udenrigske Politik havde været uheldig ledet, og den kom til at aabenbare Mangler ved Flaadens Tilstand. Mistanke begyndte at ulme mod Righofmesteren, og da saa Pros Munds Eskadre i Okt. 1644 havde lidt det store Nederlag, vendte ogsaa Kongens Harme sig mod U., hvem han gjorde ansvarlig for Eskadrens slette Udrustning, og hvem han bebrejdede hele den Myndighed, han havde tiltaget sig. Det blev det første vitterlige Brud mellem Kongen og hans Svigersøn. Denne trak sig i Nov. tilbage fra Hoffet og Statstjenesten og rasede mod Fjender og Bagtalere. Men Christian IV vovede ikke at tage Kampen op, og U. overtog derfor allerede inden Maanedens Udgang paa ny Udførelsen af sine Forretninger. Dog blev Forholdet mellem dem siden da aldrig det gamle.

Krigens Gang havde imidlertid bevirket en Forandring i hans Anskuelse om den rette Politik over for Udlandet. Fra Avg. 1644 begyndte et Omslag i hans Holdning over for Nederlandene; i Samtaler med Generalstaternes Gesandter fremstillede han sig fra nu af som Talsmanden for en nederlandsk-venlig Politik; ogsaa til Frankrigs Alliance bejlede han kort efter. Alt dette kom dog nu

for sent, og Fredsunderhandlingerne maatte optages under de ugunstigste Kaar. Fra Febr. 1645 var han Hovedet for de danske befuldmægtigede, der skulde føre disse Underhandlinger i Brømsebro. Her var hans og hans Fællers Handlemaade ganske vist ikke fri for Fejlgreb, men i det store og hele har der næppe været synderlig mere at opnaa end den Fred med Sverige og den Overenskomst med Nederlandene, der i Avg. maatte sluttes henholdsvis i Brømsebro og i Christianopol. Christian IV saa det dog anderledes; i sin Sorg lagde han Ansvar for de lidte Ydmygelser over paa U. Forholdet imellem dem var nu ogsaa saa spændt, at U. under Henvisning til sin Svagelighed androg om sin Afsked; ved andres Mægling opnaaedes imidlertid paa ny en Forsoning. Hurtig kom dog nye Rivninger, baade om Finansforholdene og navnlig om Kirstine Munk (XI, 529). Den Sky, der saa længe havde hvilet over Horisonten, var nu for Alvor trukket op. Men støttet af Svogrene tvang U. Kongen til Estergivenhed. Under denne Strid havde han en Tid holdt sig tilbage fra Hoffet og fra Deltagelse i Rigsraadets Møder; efter sin Sejr tog han paa ny sit Arbejde op.

Han havde ogsaa nu fattet en stor politisk Plan, den værdifuldeste, som i det hele er knyttet til hans Navn. Det var Antydningerne fra 1644, som han vilde føre videre, i det han sigtede til Tilvejebringelsen af et Venskabs- og Forbundsforhold til Nederlandene og til Frankrig for derved i Fremtiden at sikre Danmark mod nye Angreb fra Sverige. Det blev ogsaa U. selv, hvem det efter hans Ønske overdroges at virke for den ny Politik som Gesandt til de nævnte Stater. I Juni 1646 tiltraadte han Rejsen, der først gik til Holland. Her modtoges han og hans Hustru, der fulgte ham, med stor Opmærksomhed, men Forhandlingerne bleve overordentlig langvarige og brydsomme, og det Resultat, de førte til, langt mindre end ønsket. Om end Grunden var lagt til en virkelig Tilnærmelse, blev intet Forbund sluttet; hvad U. opnaaede, og det først i Febr. 1647, var kun en Overenskomst om Toldafgifterne i Norge og om Erstatning for den Sundtold, nederlandske Skippere ikke havde betalt i Krigsaaret 1645. En anden Tanke var dog tillige kommet op, som senere kom til at spille en stor Rolle; vi vide ikke, om den oprindelig skyldtes U. eller nederlandske Kjøbmænd; i alt Fald blev den grebet af ham med Iver. Den drejede sig om Afløsningen af nederlandske Skibes og Varers Sundtold med en af Generalstaterne aarlig betalt Pengesum; men

da U. anbefalede den i et Brev til Christian IV, afviste denne den med den største Harm. Med delvis uforrettet Sag maatte U. saaledes forlade Nederlandene, og i Marts 1647 begav han sig til Frankrig. Ogsaa her modtoges han og Leonora Christina med den største Respekt, men Resultatet blev endnu ringere. Over Holland vendte han saa tilbage til Danmark, hvor han ankom i Juli.

Vigtige Forandringer vare imidlertid foregaaede under hans Fraværelse. Et nyt alvorligt Brud var indtraadt mellem Kongen og Kirstine Munk, der var blevet arresteret paa Boller, Kongen havde dernæst tildelt Hannibal Sehested en Myndighed som Statholder i Norge, der var til Skade for Rigshofmesterens Magt (XV, 499), og han var endelig blevet i høj Grad forbitret paa U. for hans Ambassades Langsomhed og de mange Penge, han havde forbrugt paa den, og havde i det hele fornyet sin Mistænksomhed mod hans Embedsførelse; Vibeke Kruse og hendes Børn pustede til Ilden. Da U. nu kom hjem, selv harmfuld over alt dette, paafulgte der et Sammenstød mellem ham og Kongen, der var langt skarpere end tidligere. I Okt. fordrede U. Gjenindsættelse i hele sin Myndighed og krævede, hvis dette ikke maatte blive ham tilstaaet, sin Afsked. De almindelige politiske Forhold kom til at give ham og hans nærmeste Sejr, og det baade over Hannibal Sehested og over Kongen. I Nov. maatte denne gaa ind paa at begrænse Sehesteds Myndighed i Norge, give Kirstine Munk hendes Frihed tilbage og gjenindsætte U. i hans fulde Magt; tillige fik han en Generalkvittering for hele sin Forvaltning med Kongens Bevidnelse af hans Ærlighed og Trofasthed i denne. De nærmest følgende Maaneder bleve ogsaa hans mægtigste Tid, og han udnyttede dem paa den hensynsløseste Maade. Hørsholm Len fik han afgiftsfrit for sin og sin Hustrus Levetid; for sine Klienter imellem de store Kjøbmænd og Leverandører udvirkede han den ene store Gunstbevisning efter den anden, og vistnok i højere Grad end tidligere udfærdigede han Anvisninger paa Statskassen uden Kongens Ordre. Men 28. Febr. 1648 laa Christian IV Lig.

Foreløbig syntes den ved Dødsfaldet indtraadte Tronledighed at skulle betyde U.s yderligere Magtfyldde. Da Rigsraadet ikke var samlet, optraadte han som den midlertidige Regent, afsluttede paa egen Haand Handelskontrakter med sine Venner og lod sin og sin Slægts Hævnlyst gaa ud over Vibeke Kruse; navnlig laa det ham dog paa Hjærte — og heri fik han endda en Forbundsfaelle

i Hannibal Sehested — at opnaa en formel Anerkjendelse af Kirstine Munks Børns ægte Fødsel, der kunde berettige til en Særstilling for dem og derved for ham selv og hans Svogre og tillige til Arv for dem af Christian IV's Efterladenskaber. Men da Rigsraadet og snart efter Stændernes befuldmægtigede samledes til Kongevalg, fandt hans og hele Svogerpartiets Magtstræb en stærk Modstand hos Raadets Flertal og hos Adelen. Vel gik Raadet ind paa at anerkjende Kongebørnernes ægte Fødsel, men knyttede hertil Udtryk, der udelukkede deres Arveret. Dette Kompromis bevirkede, at U., Hannibal Sehested og Hans Lindenov (X, 319), der en Tid under den stærke Spænding havde afholdt sig fra Deltagelse i Raadsmøderne, atter indfandt sig dér, men med den ubetingede Førsterangsstilling var det dog forbi for U. Nu fulgte Forhandlingerne om Frederik III's Haandfæstning, og man tør sikkert gaa ud fra, at han har været mellem dem, der have arbejdet paa at stramme Baandene om Kongens Hænder. Herved blev Grunden lagt til den Spænding mellem U. og Frederik III, som snart efter skulde faa saa skæbnesvangre Følger. Kongen saa i Rigshofmesteren Repræsentanten for Højadelens mest yderliggaaende Fordringsfuldhed, medens U. paa sin Side ikke var til Sinds godvillig at opgive sin Magt. Den Vaabenstilstand mellem de to, som fulgte paa, havde kun Udsigt til at blive kortvarig, saa meget mere som der ogsaa var en dyb Skinsyge mellem Dronning Sophie Amalie og Leonora Christina.

Under Stilstanden var det dog, at U. — for sidste Gang som dansk Statsmand — kom til at udføre en vigtig Gjerning. I Febr. 1649 afgik han atter som overordentligt Sendebud til Nederlandene, ogsaa denne Gang ledsaget af sin Hustru og tillige af et stort Følge. Atter nu bleve Forhandlingerne vanskelige og langvarige, men de kronedes med Resultat; i Sept. undertegnedes baade et Forsvarsforbund mellem Danmark og Generalstaterne og en Overenskomst om Sundtoldens Afløsning, den saakaldte Redemtionstraktat. Begge Dele vare Bedrifter fra U.s Side, de største i hele hans Liv, og navnlig Forbundet fik heldbringende Følger. U. kunde med rette være stolt heraf, men Ambassaden havde i det hele i høj Grad bidraget til endnu mere at udvikle hans Selvfølelse og hans Forestilling om sin egen Værdighed; til Forherligelse af sig selv havde han end ikke undladt i det fremmede Land at fremstille den danske Kongemagt som svag og betydningsløs, medens Herredømmet laa hos Rigsraad og Adel.

Men ligesom 1646—47 havde U.s lange Fraværelse fra Danmark været ham til Skade. Frederik III havde paabegyndt sin selvstændige Indgriben i Regeringen, og Statholderen Joachim Gersdorff (V, 621), der tidligere havde været hans nære Omgangsvæn, var bleven hans Modstander; endnu mere end han var dog Peder Vibe, den tidligere Resident i Stockholm og nu Rentemester, ham fjendsk. Mistilliden til hans Embedsførelse vaagnede atter, Rygter bredte sig om hans Overdaadighed i Holland, og Frederik III fik Meddelelser om hans udfordrende Ytringer der ovre. Følgen af alt dette blev, at der blev truffet Forvaltningsforholdsregler, som indeholdt en Brod mod ham. Da han kom tilbage til Danmark i Dec. 1649, opdagede han ogsaa hurtig, hvorledes Sagerne stod, og i Febr. 1650 kom det til et afgjørende Brud mellem ham og Frederik III. Reelt, om end ingenlunde formelt, ophørte han fra den Tid at fungere som Rigshofmester, deltog end ikke i Rigsraadets Møder, men afgav kun paa Forlangende sine Betænkninger skriftlig. Som Grund angav han Sygdom; i Hjærtet stode han dog paa, at ingen for Alvor skulde vove at tænke paa at styrte ham, og at Tiden nu som før skulde godtgjøre hans Uundværlighed. Men han skuffede sig. Ydmygelserne voxede; i vigtige Spørgsmaal gik Regeringens Afgjørelser ham imod, Kongen berøvede endog i skriftlige Henvendelser hans Hustru og dennes Søstre Titelen Grevinde til Slesvig og Holsten, krænkede dem paa andre Maader og truede flere af Svogerpartiet. I Juli 1650 besluttedes dernæst en Undersøgelse af hans egen Embedsførelse med Hensyn til Leverancerne. Foreløbig blev den dog ikke greben an med Kraft, men hans Modstandere, og imellem dem virkede nu stærkt de tyske Hofmænd og Kongens saakaldte hemmelige Raad, benyttede hans Fraværelse fra Hoffet til at undergrave hele hans Stilling.

Da begyndte endelig den store Katastrofe i Dec. 1650 med Dina Winhovrs (IV, 268) af Oberst Jørgen Walter foranledigede Angivelse mod ham og Leonora Christina for Planer om at tage Kongen af Dage ved Gift. Først i April 1651 erklærede dog Frederik III Krigen imod ham ved at forbyde ham at forlade Kjøbenhavn og ved at offentliggjøre Dinas Angivelse. Fra da af vare ogsaa hans Fjender bestemte paa at søge at udnytte den videre Udvikling af hele Stillingen til at fælde ham. Foreløbig kom den Række Processer, der fulgte paa, dog til at ende med U.s Sejr gennem Dinas Henrettelse, Walters Landsforvisning og tilmed Ophævelsen af Forbudet mod, at han maatte forlade Hovedstaden.

Hans Fjender vare forstemte og ængstelige for hans Hævn. Men netop derfor anspændte de paa ny alle deres Kræfter og optog Angrebet paa et helt andet Punkt. 13. Juli underskrev Kongen en Række Anklageartikler imod ham, som skulde forelægges Rigsraadet, og disse drejede sig om hans egenmægtige Embedsførelse og om hans Forbindelser med Leverandørerne. Den Undersøgelse af alle disse Forhold, som saaledes truede, vovede U. ikke at oppebie. Vistnok i længere Tid havde Tanken om Flugt ikke været ham og Leonora Christina fremmed. 14. Juli om Aftenen forlod de i al Hemmelighed Kjøbenhavn; over Hørsholm kørte de nord paa og forbi Helsingør; en halv Mils Vej fra denne Stad ventede en Galliot dem, som umiddelbart efter stak i Søen og førte dem til Holland. U.s Udlændighedsdage vare begyndte.

Kun kort blev han dog i Holland. I Sept. ankom han til Sverige, og dermed var hans Rubicon overskredet. Strax efter tog Dronning Christina i Henhold til Stettiner-Freden af 1570 paa hans Anmodning ham i sin Beskyttelse. Dog forlod han snart derpaa Stockholm og bosatte sig for Vinteren 1651—52 i den da svenske Stad Stralsund. Under Opholdet her var det, at han som Svar paa den af den danske Regering i Trykken udgivne Beretning om Dinas og Walters Sag udarbejdede sit «Højtrængende Æresforsvar», et Skrift, der ikke alene var et Forsøg paa en Apologi for hans Adfærd, men tillige indeholdt Beskyldninger mod de herskende i Danmark, ja mod selve Kongen for at have krænket Lov og Ret og overtraadt Haandfæstningen. Dette Skrift blev afgjørende for den danske Regerings Handlemaade over for ham; medens den efter hans Flugt havde indskrænket sig til at berøve ham og hans Søn Christian deres Len, blev han nu 1652 afsat som Righofmester, hvortil senere sluttede sig Beslaglæggelser af hans Ejendomme og Fratagelsen af Leonora Christinas Titel som Grevinde til Slesvig og Holsten. U.s Adfærd kom til at give Frederik III Ret. Vel prøvede han i de følgende Aar enkelte Gange paa en Udsoning med sin Konge, men dette betød kun lidet over for Udviklingen af hans fjendtlige Holdning mod Danmark, der hurtig gik over til ligefremt Landsforræderi. Fra Juni 1652 havde han atter taget Ophold i Stockholm. Omgivet af en lille Koloni af misfornøjede danske gjorde han sig det til Opgave at hidse den svenske Regering til Krig mod hans Fædreland og forstrakte den med betydelige Pengesummer. For sig selv og for andre forsvarede han sin Færd med den gammeladelige Tankegang, i

Kraft af hvilken en forurettet Adelsmand var berettiget til at opsiges sin Herre sin Tjeneste og søge sig en ny saadan i en anden Fyrste. Men de dybest virkende Kræfter hos ham vare Hævnlysten og den brændende Attraa efter paa ny at vinde Indflydelse og Magt. Imidlertid havde han og hans Hustru livlig deltaget i Dronning Christinas brogede Hoffiv, og Carl Gustavs Tronbestigelse 1654 forandrede ikke hans Forhold; Kongen fornyede sin Forgængerindes Beskyttelsesbrev for ham, og U. vedblev at hidse til Krig. Det blev ham derfor en Skuffelse, da Carl Gustav 1655 vendte sine Vaaben mod Polen, og dette var vel en Grund til, at han fra Maj d. A. tog Ophold paa Slottet Barth i Svensk-Pommern, som Christina havde givet ham i Pant.

Her var det, at 2 Aar senere Carl Gustavs Opfordring til at møde sig traf ham, i det Øjeblik da Svenskekongen var paa Krigsvejen mod Danmark, og U. fulgte hans Kald. I Juli 1657 satte han Kronen paa sin landsforræderske Adfærd ved at træde i svensk Tjeneste og modtage Udnævnelse til Kongens Gehejmeraad; til Gjengjæld forpligtede Carl Gustav sig til at hjælpe ham til at opnaa Gjenindsættelse i sit tidligere Embede og Værdighed og til at faa sine Godser tilbage. Han fulgte ogsaa Kongen paa hans Tog mod Danmark og udstedte fra Byen Wedel i Holsten et Opraab til Landsdommerne og Landkommissærerne i Jylland som Repræsentanter for denne Provinses Adel til Frafald fra Frederik III; i Febr. 1658 udvirkede han Nakskovs sørgelige Overgivelse. Forskjellige svenske Gunstbevisninger vare blevne ham til Del, og fra Falster gav Carl Gustav ham Langeland som Belønning og som Pant for 300000 Rdl., skjænkede ham tilmed kort derpaa Jørgen Seefeldts store Bibliothek (XV, 469). Kort efter blev han en af Kongens befuldmægtigede ved Underhandlingerne i Taastrup og Roskilde, og Belønningen kom, i det Roskildefreden i Febr. 1658 sikrede ham Tilbagegivelsen af rørligt og urørligt Gods i Danmark og Norge, af hans Søns Len og af Leonora Christinas Grevindetitel; hertil sluttede sig Løfte om Erstatning for al lidt Skade og Tilladelse til at tage Ophold i Danmark.

Den nærmest følgende Tid bragte ham ogsaa den materielle Gevinst at faa sine eller rettere sin Hustrus Godser i Danmark forøgede, i det hun ved Skiftet efter den afdøde Kirstine Munk fik Ellensborg paa Fyn og Lellinge paa Sjælland. Dog tænkte han ikke paa at tage Ophold i Danmark. Han vilde blive i Sverige og indrettede sig med fyrstelig Pragt i nogle Gaarde, han

kjøbte i Malmø; 1658 erhvervede han sig ogsaa Bosø Kloster i Skaane. Foreløbig syntes alt ogsaa at skulle vedblive at være godt mellem ham og Carl Gustav, der i Marts skjænkede ham Slottet Sølvitsborg i Bleking med tilliggende By og Gods som et Grevskab i Erstatning for det tabte Langeland og tillige Herrisvad Kloster i Skaane samt gav ham Udsigt til snart at skulle anbringes i en anselig Post; foreløbig fik han Sæde i den Kommission, der skulde organisere de nye Forhold i de vundne skaanske Provinser. Men trods alt dette var U. ikke tilfreds, og i saa høj Grad som nogensinde kom nu hans urolige Natur og hans utøjlede Ærgjerrighed til at virke til hans Ulykke. Han, der skulde være Carl Gustavs betroede Mand, traadte i afgjort Opposition til ham med Hensyn til Nyordningen i Skaane, navnlig i Spørgsmaalene angaaende Adelsens Rettigheder, og ingen Baand lagde han paa sin Tunge. Følgen blev Mistillid fra Kongens Side, og den øgedes, da fra Avg. 1658 den ny Krig var begyndt, en Krig, som U. kun saa paa med Beklagelse; Fordele kunde den jo ikke heller bringe ham. Hurtig indtraadte hans Skæbne i et nyt Stadium. Der var fremkommet Beskyldninger imod ham for forræderske Forbindelser med den danske Regering og navnlig for at have røbet til denne de svenske Planer om Stormen paa Kjøbenhavn. Carl Gustav besluttede nu at sikre sig hans Person, og fra Maj 1659 sattes han under stadig militær Bevogtning i sin Gaard i Malmø. I Juli nedsattes derpaa en særlig Domstol for at undersøge Anklagerne mod ham og fælde Kjendelse. Han kom dog ikke til personlig at forsvare sig, i det han var bleven ramt af et Slagtilfælde, der medtog ham stærkt, og derved blev det Leonora Christina, der paatog sig at føre hans Sag. Trods Processens vidtløftige Akter er det næppe muligt at udtale sig med Sikkerhed om Beskyldningernes Sandhed eller Urigtighed. Men i Dec. fældedes en Dom, der, om end affattet i lidt ubestemte Udtryk, maa forstaaes som gaaende ud paa, at han skulde miste Liv og Gods. Efter Carl Gustavs Død i Febr. 1660 besluttede dog Formynderregeringen i Juli at skjænke ham Frigivelse og Amnesti mod Løfte om, at han herefter ikke paa nogen Maade vilde arbejde mod Sveriges Vel. Men inden Meddelelsen herom var naaet til Malmø, havde U. og Leonora Christina paa Grund af Rygter om, at de skulde føres til Finland, taget den Beslutning at flygte. Og i Stedet for at følge sin Hustrus Raad om i alt Fald først at søge til Lybek,

valgte U. ubesindig Danmark. Forklædte lykkedes det dem at narre Fangevogterne og at naa til Kjøbenhavn.

Han gjorde dette Skridt i Tillid til, at Kjøbenhavnsfreden ved i Almindelighed at stadfæste Roskildefreden ogsaa havde godkjendt dens Bestemmelser om ham. Men i høj Grad blev han skuffet. I Slutningen af Juli førtes han og hans Hustru som Fanger til Hammershus. Fangenskabet her kom i Pinefuldhed langt til at overgaa Arresten i Malmø. Gouvernøren, Generalmajor Adolph Fuchs (V, 483), var en brutal Mand, der plagede dem paa mange Maader; efter et mislykket Flugtforsøg i Marts, der vanskeliggjordes ved U.s Svaghed, bleve de to Ægtefæller skilte ad og hver for sig indespærret i et endnu strængere Fængsel. Regeringen i Kjøbenhavn bestemte sig endelig til at søge at afnøde dem et ydmygende og kostbart Forlig. Forhandlingerne med dem overdroges til Grev Christian Rantzau (XIII, 406), der i Sept. kom til Bornholm. I deres ulykkelige Tilstand bekvemmede U. og Leonora Christina sig ogsaa til Eftergivenhed og til at kjøbe Løsladelse ved store Ofre. Ved et Underkastelsesdokument af 14. Dec. 1661 gav de Afkald paa Saltø, Bavelse og Lellinge, paa Strøgods paa Sjælland og i Aalborghus Len, paa Gods i Norge, paa deres Gaard i Kjøbenhavn samt paa en Gjældsfordring paa Kongen; dernæst frasagde de sig alle ved Roskildefreden erhvervede Rettigheder; Leonora Christina opgav sin Titel og sit Vaaben som Grevinde til Slesvig og Holsten og som Kongedatter af Danmark; end videre lovede de at tage Ophold paa Ellensborg, eller hvor Kongen ellers vilde anvise dem at bo, aldrig at komme til Sjælland eller Kongens Hof, ikke at rejse ud af Riget uden hans Tilladelse og at være Kongen ubetinget tro. Derpaa fulgte Løsladelsen, men endnu var U.s Ydmygelsens Bæger ikke tømt til Bunden. Ankomsten til Kjøbenhavn maatte han underskrive en ny Revers og paa Knæ aflægge Troskabsed til Kongen og Kongehuset. Fra dette Øjeblik var U. sikkert for hele den korte Rest af sit Liv en paa Lægeme og Sjæl knækket Mand.

Men Ro var der desuagtet ikke kommet over hans Sind. Næppe havde han og hans Hustru efter Bestemmelsen taget Ophold paa Ellensborg, før hele hans Feber og hele hans Attraa efter Magt paa ny gjenvaagnede, men saaledes at hans allerede forhen ikke stærke Evne til at se Forholdenes sande Natur nu var yderlig formindsket. Rimeligvis har han ogsaa netop derved paa Fyn faaet overdrevne Indtryk af Misfornøjelsen hos Adelen med

Statsforandringen, og hans Had, hans Hævnfølelse og hans Fantasteri derved modtaget ny Næring. Han ønskede dog foreløbig at komme bort fra Danmark, og da han ikke længere ansaas for farlig, gav Kongen ham paa tidligere Venners Forbøn virkelig ogsaa Tilladelse til en Baderejse. I de sidste Dage af Juni 1662 forlod han da Ellensborg og tog først til Amsterdam. Men paa Badekur tænkte han ikke mere; vide om svævede hans Hjerne-spil. Da han i Amsterdam traf den brandenborgske Kurprinses Lærer Stephani, betroede han ham, at han havde højst vigtige Ting at meddele Kurfyrsten. Fra Holland rejste han til Brügge og der fra videre til Paris, hvortil han kom i Efteraaret, tilbragte en 3 Uger og prøvede paa at komme i nærmere Forbindelse med den franske Regering ved Projekter om Handelsforhold o. l. Derpaa tog han tilbage til Brügge, hvor han nu bosatte sig. Her var det, at hans Søn Christian i Nov., sikkert uden hans Samtykke, dræbte Fuchs, og som denne Begivenhed atter satte den danske Regering i Skræk for den Ulfeldtske Familie, saaledes har den sandsynligvis bidraget til at fuldende Forestillingen hos U. om, at alle Broer til en regelret Hjemvenden til Danmark nu vare afbrudte; i endnu højere Grad end tidligere kastede han sig fra dette Øjeblik ind i afsindige Planer. Mærkelig nok havde tilmed Kurfyrsten af Brandenburg paa Stephanis Beretning om hans Samtale med U. sendt Generalmajor v. Span til ham. For denne udviklede U. nu i Dec., hvor misfornøjet en stor Del af det danske Folk var med Frederik III; han tilbød derfor Kurfyrsten at skaffe ham Danmarks Trone, men forbeholdt sig først senere at aabenbare Maaden, hvorpaa dette skulde udføres. Saaledes havde han paa ny kastet sig ind paa landsforræderske Baner, vistnok dog mindre med bestemt udformede Hensigter end af en Letsindighed, der grænsede til Sindsforstyrrelse. Vildt tumlede sig i det hele hans Hjerne paa forskellige Maader.

Men hans Skæbne var over ham. Kurfyrsten havde i Marts 1663 underrettet Frederik III om U.s Udtalelser til v. Span og gav snart efter yderligere Meddelelser. Ængstet i høj Grad opfordrede Frederik III den spanske Regering i Brüssel til at lade ham paagribe, og uden at stævne ham anklagede han ham for Højesteret. 24. Juli faldt saa Dommen, hvorefter han og hans Børn skulde miste deres adelige Værdighed, hans og deres Gods konfiskeres, en af hans Gaarde jævnes med Jorden og en Skanstøtte oprejses paa dens Grund, han selv endelig, hvis man fik

ham fat, halshugges, Hovedet sættes paa en Stage og Kroppen parteres; lykkedes det ikke at paagribe ham, skulde denne Del af Dommen udføres paa hans Billede.

Alt hvad der af denne Dom kunde sættes i Værk, blev det ogsaa. Men det lykkedes ikke at faa ham paagreben. I Avg. flygtede han fra Brügge og kom i Begyndelsen af 1664 til Basel. Her og i en Flække i Nærheden tilbragte han nu sine sidste Dage som en i Bund og Grund ulykkelig Mand, forpint ved sin Tilstand, der lignede et anskudt og jaget Dyrs, og ikke mindst ved Budskabet om sin Hustrus Fangenskab. Hans Hovedsysselsættelse var Udarbejdelsen af en Apologi for den sidste Del af hans Liv; nærmest stod hans Haab til, at den skulde virke til Gunst for ham i Sverige. En Trøst blev det for ham, at hans 3 ældste Sønner, Christian, Corfits og Leo, og hans ældste Datter Anna Cathrine kom til ham; men under falske Navne maatte de alle leve. Da Faren for en Gjenkjendelse trods dette blev truende, sendte han Sønnerne bort. Han kom aldrig til at se dem mere. Thi umiddelbart derefter blev han heftig syg; desuagtet besluttede han paa et falsk Rygte om, at nogle Landsmænd vare paa Spor efter ham, at flygte; under Forsøget herpaa døde han i en Baad paa Rhinen i Febr., maaske d. 20., 1664. I et Kloster i Neuburg blev han begravet under falsk Navn. Dog lykkedes det Sønnerne at faa Liget udleveret, og de begravede det i Hemmelighed, saaledes at Stedet endnu den Dag i Dag er ubekjendt.

Paus, C. U.s Livs og Levnets Historie I—II (1746—47). Hist. Tidsskr. III, 313 ff. 459 ff. Nyt hist. Tidsskr. IV, 1 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. II, 868 ff. 6. R. V, 367 ff. Danske Saml. VI, 221 ff. 2. R. I, 129 ff. Samlingar utg. af de skånska landskapens hist. fören. VI, 26 ff. Danske Mag. 4. R. IV, 257 ff. 5. R. II, 69 ff. III, 378 ff. IV, 157 ff. Birket Smith, Leonora Christinas Hist. I—II. Fridericia, Danmarks ydre polit. Hist. 1629—60, II; Samme, Adelsvældens sidste Dage.

J. A. Fridericia.

Ulfeldt, Ebbe, —1560, til Svendstrup (i Skaane), Rigsraad, var Broder til forannævnte Corfits U. († 1563). Han blev 1546 Lensmand paa Lykaa, som han Aaret efter fik i Pant. Han opførte her «et fast Hus» og beholdt dette Len til sin Død, fra 1559 tillige med Aahus. Ellers nævnes han 1548 i Prins Frederiks Følge paa Norgesrejsen og senest fra 1550 som Rigsraad. 1. Avg. 1547 ægtede han paa Hikkeberg Lene Holgersdatter Ulfstand, der døde 1564 i Mølleberg. Selv døde E. U. 20. April 1560 paa Aahus Bispegaard.

Thiset.

Ulfeldt, Ebbe, 1610—54, til Urup og Egeskov (sin Part i den sidste Gaard solgte han dog 1646 til sin Broder Laurids), var Broder til Rigshofmester Corfits U. og blev født 3. Juli 1610 paa Egeskov. Han blev optugtet paa Glorup hos sin Moster Anne Brockenhuus, Henning Walkendorffs, kom derefter 1623 paa Sorø Akademi, til han 1626 sendtes ud af Landet for at forsøge sig i Krigstjeneste. Han deltog i Slaget ved Lutter am Barenberg, var derefter Fændrik i sin Broder Frands U.s Kompagni, saa i Hertug Bernhard af Sachsen-Weimars Kompagni, traadte siden i hollandsk Tjeneste, deltog som Adelburs i Belejringen af Hertogenbosch og avancerede i Oberst Holger Rosenkrantz' Regiment til Kapitajn; i disse Felttog erholdt han et Saar i Albuen. 1637 tog han Afsked og drog hjem, hvor han strax fik Bestalling som Oberstlieutenant. 1643 blev han Oberstlieutenant ved det jyske Regiment, men under den paafølgende Krig tjente han som Oberst over et af ham selv hvervet Kompagni, der mest laa i Malmø. Selv sendtes han 1645 til Flensborg for at sidde med i en Krigsret over nogle andre Officerer. Hans eget Forhold under Krigen har sikkert været godt, thi 1646 fik han Skivehus i Forlening og ved Kroningen 1648 blev han Ridder. 1651 blev han Oberst for det jyske Regiment, men døde alt i Marts 1654 paa Skivehus. Hans Ægteskab (3. Nov. 1639) med Mette Jørgensdatter Grubbe (f. 16. Febr. 1615) var barnløst. Hun begravedes 26. Marts 1683.

J. Rosenberg, Ligpr. over E. U., Aarhus 1656.

Thiset.

Ulfeldt, Ebbe, 1616—82, dansk Generalmajor og svensk Rigsraad, Søn af den ovfr. nævnte Christoffer U. og Maren Urup, blev født 23. Dec. 1616 paa Faderens Gaard Raabelev i Skaane, kom i Herlufsholm Skole og 1629 til Sorø Akademi. 1632 rejste han til Holland, Frankrig og England, kom en kort Tid hjem, men tjente derpaa i den kejserlige Hær, først som Kornet, siden som Ritmester, gik saa i spansk Tjeneste, hvor han blev Major i Rytteriet; over Italien vendte han endelig tilbage til Danmark, hvor han var Hofjunker 1638—42. 1641 blev han forlovet med Christian IV's Datter med Kirstine Munk, Hedevig (VII, 196). Allerede Forlovelsestiden løb ikke af uden Strid, men 6. Nov. 1642 fejredes dog deres Bryllup paa Kjøbenhavns Slot; s. A. var han bleven Lensmand i Christiansstad. Som saadan blev han ved Krigens Udbrud 1643 øverstbefalende Generalmajor i Skaane. Han kom dog ikke til at udføre store Bedrifter; vel tænkte han paa Indfald

i Vestergötland og rykkede en Tid mod Halland, men mest indskrænkede hans Virksomhed sig til mindre Skjærmydsler og Forsøg paa at besvære den svenske Hær. Allerede i Sommeren 1644 forlod han ogsaa Valpladsen og sin Stilling herovre, i det han ombyttede Christiansstad Len med Arnsborg paa Øsel; efter denne Øs Afstaaelse 1645 fik han Bornholm i Forlening, men tillige havde han 1644, uden Tvivl paa Grund af at han var Kongens Svigersøn, faaet anvist en aarlig Pension paa 2400 Rdl. 1648 blev han Ridder, men snart efter vare hans Anseelses Dage forbi. Hans Ødselhed havde bragt ham i stor Gjæld, hans Haardhed og Brutalitet havde gjort ham forhadet i hans Len, og hertil kom Fjendskabet mod hele det saakaldte Svogerparti fra baade Frederik III's og en stor Del af Adelens Side. Allerede 1649 gjorde Kongen Skridt til at undersøge Klager over ham som Lensmand, i Marts 1650 opsagdes hans Pension, skjønt Frederik III havde stadfæstet den ved sin Tronbestigelse, i Avg. sendtes en Kommission til Bornholm for at undersøge hans Forvaltning. Hvad der kom frem herved viste, at han og hans Fogeder paa mange Maader havde gjort sig skyldige i Bondeplageri af svær Art, ligesom han stod i store Restancer med Afgifter og Skatter. Efter en Forhandling mellem Kongen og Rigsraadet opsagdes ham ogsaa hans Len, og han fik intet andet, hvad dog Raadet havde anbefalet.

Saa paafulgte umiddelbart efter Hannibal Sehesteds og Corfits Ulfeldts og dermed hele Svogerpartiets Fald 1651. Ogsaa E. U. besluttede nu, misfornøjet og trykket af sine Kreditorer, at forlade Danmark. Efter paa gammel Adelsmanér at have opsagt Frederik III sin Tjeneste tog han i Jan. 1652 til Stockholm og tilbød Dronning Christina Lydighed. Han blev ogsaa i April udnævnt til Generalmajor ved Kavalleriet, og Christina afviste Frederik III's Opfordringer til at sørge for, at han, der var rømt fra Danmark uden at have aflagt Regnskab for sit mistede Len, maatte blive stillet for hans Domstol. Han deltog nu med sin Hustru, der ogsaa var kommet til Sverige, i Hoffivet, men hans Ødselhed voldte ham atter her det største Besvær; i 1653 rejste han en Tid til Øsel for at skaffe Penge. Efter Christinas Tronfrasingelse 1654 søgte han endog at komme tilbage til Danmark, i det han tilbød Frederik III sin Tjeneste mod at erholde sine tidligere Vilkaar tilbage, et Tilbud, der naturligvis blev afslaaet. Han havde ogsaa alt andet end aflagt sin gamle Brutalitet, og særlig kom denne nu til at gaa ud over hans Hustru. Forholdet havde vist aldrig været

godt imellem dem, nu blev det til fuldstændig Krig. Medens han, i alt Fald efter hendes Sigende, svirede sine og hendes Penge op, tyranniserede han hende tillige paa enhver Maade og skal endda have truet hende med Prygl; Enden blev, at hun i Okt. 1655 flygtede fra ham. 1656 var der Tale om, at han skulde gaa til den svenske Hær i Lifland, men det blev ikke til noget.

Under Sveriges paafølgende første Krig mod Danmark vilde han vel være i svensk Tjeneste for at faa Penge, men nægtede dog at tjene mod sit Fædreland. Alligevel fik han paa ny Generalmajors Charge 1658, og Carl Gustav tog sig af hans Sag ved Forhandlingerne om Roskildefreden; ved en Biartikel til denne af 27. Febr. 1658 tilstodes der ham ogsaa Amnesti og Ret til at faa sine Pengefordringer paa den danske Krone udbetalte, hvis han kunde godtgjøre dem; efter foretagne Undersøgelser desangaaende nægtede dog den danske Regering at betale ham noget. Han var tilstede ved Kirstine Munks Ligbegængelse i Odense 23. Juli 1658 og maa have været i Kjøbenhavn ved den ny Krigs Udbrud i Avg. Thi kort derpaa blev han arresteret her, sad fangen i den belejrede Stad til Aarets Udgang og førtes saa til Nakskov; ved denne Bys Erobring af Svenskerne i Juli 1659 blev han imidlertid befriet. Ved Freden i Kjøbenhavn gjentoges ogsaa Bestemmelserne om ham fra Roskildefredens Biartikel, hvilket gav Anledning til, at han i den følgende Tid stadig gjorde sine Pengekrav gjældende over for den danske Krone, men uden Resultat. Han havde nu ogsaa definitivt brudt med Danmark og taget svensk Tjeneste; ogsaa med sin Svoger, Corfits Ulfeldt, kom han paa spændt Fod, i det denne mistænkte ham for at have angivet ham som Deltager i Malmøsammensværgelsen. I Dec. 1661 blev han Generallicutenant, 1664 introduceredes han som skaansk Godsejer i det svenske Ridderhus og blev tillige Rigsraad, 1666 blev han Hofretsraad i Gøta Hofret, der var højeste Instans for de skaanske Provinser, 1675 blev han Rigsjægermester og 1679 Lagmand i Østergötland. Før den sidste Udnævnelse havde han deltaget i den skaanske Krig. 1676 var han sendt med en Bondehær for at fordrive de danske fra Christianopel; dette mislykkedes dog, hvorpaa han efter Slaget ved Lund i Dec. stødte til Carl XI. 1677 forfulgte han Snaphanerne og var en Tid Medlem af en Domstol til at dømme dem. Endelig døde han 30. Jan. 1682. Han ejede flere skaanske Gaarde, saaledes Ovesholm og Haneskov.

Winslow, Lijkpred. öfw. E. U. (1689). Rothe, Berømte danske Mænds og

Qvinders Eftermæle II, 103 ff. Kgl. Götha Hofrätts Presidenter etc., Linköping 1803, S. 19 f. (Svenskt) Biographiskt Lexikon XIX, 65 ff. Birket Smith, Leonora Christinas Hist. I—II. *J. A. Fridericia.*

Ulfeldt, Eiler, 1613—44, skrives til Urup og var Broder til Rigshofmester Corfits U. Han blev født 3. Okt. 1613 paa Nyborg Slot, kom 1625 i Sorø Skole og drog 1634 efter endt Undervisning udenlands. Paa 4. Aar berejste han Holland, Frankrig, Italien og Tyskland og studerede bl. A. ved Universitetet i Padua 1636. Hjemkommen 1638 tog han Tjeneste som Hofjunker, men begjærede dog strax Orlov for paa ny at rejse udenlands. Han besøgte atter Holland, tog der fra til England og saa til Spanien, hvor han opholdt sig i lang Tid, til han 1640 drog hjem. Men da kort efter Hannibal Sehested sendtes i særlig Ambassade til Spanien, var E. U. selvskreven til at ledsage ham, saa meget mere som Kongen havde bestemt, at E. U. skulde forblive i Madrid som fast Resident. Denne Stilling beklædte han til 1643, da han blev hjemkaldt, og som Belønning fik han Aaret efter Lensbrev paa Bøvling. Samtidig fæstede han sig en Brud, Kansleren Christian Thomesens smukke Datter Anne Sehested. Men der blev intet af Brylluppet. Under den paafølgende Krig færdedes han i Kongens personlige Følge, ikke blot til Lands med 8 Heste, men ogsaa til Søs. Efter at have bivaanet Kampen i Lister-Dyb 16. Maj var han ogsaa 1. Juli paa Kolberger-Heide ved Kongens Side om Bord paa «Trefoldigheden», men her fandt han Helledøden. En Kanonkugle dræbte ham saa tæt ved Kongen, at han i Faldet væltede denne over Ende, hvad der foraarsagede en almindelig Bestyrtelse, da man troede, at ogsaa Kongen var dræbt. Det berettes, at E. U. i Døden holdt saa fast om sit Sværd, at det kun med største Møje kunde vristes af hans Haand. Hans Fæstemø ægtede siden Rentemester Mogens Friis (V, 441).

Jac. Madsen, Ligpr. over E. U. (1645).

Thiset.

Ulfeldt, Flemming, 1607—57, til Orebygaard, blev født 17. Okt. 1607 paa Ulfeldtsholm. Sammen med sin noksom bekjendte Broder Corfits U. studerede han 1629 i Padua. Siden var han fra 1643 Lensmand paa Holbæk Slot, men ombyttede 1651 dette Len med Halsted Kloster, som han beholdt til sin Død. Desuden blev han 1643 Ritmester ved det sjællandske Kompagni af Adels Rostjeneste og deltog med dette i den paafølgende Krig, men var

alt i Febr. 1644 i svensk Fangenskab. Dog blev han vistnok snart efter udvexlet. I 1645 beskikkede Kongen ham til Generallandkommissær i Sjælland, og han sendtes sammen med Sivert Urne og Kjeld Krag til Bornholm dels for at holde Forhør angaaende Øens Overgivelse til de svenske, dels for at modtage den tilbage fra disse. Han var derefter Regeringens Aktor i Sagen mod den tidligere Lensmand Holger Rosenkrantz (XIV, 231). 1647 blev han Major til Hest, men fik s. A. Rejsetilladelse til Meissen i et Arveanliggende paa sin Hustrus Vegne. Han døde i Odense 1657, før 27. Marts, af en hidsig Feber. 26. April 1635 havde han ægtet Anne Elisabeth Christoffersdatter v. d. Groeben til Gunderslevholm, der døde 1690, 78 Aar gammel. *Thiset.*

Ulfeldt, Frands, 1601—36, Officer, var Broder til Righofmester Corfits U. og født paa Ulfeldtsholm 30. Dec. 1601. Efter ligesom sine Brødre at have nydt en omhyggelig Opdragelse traadte han 1625 ind i Hertug Bernhard af Sachsen-Weimars Rytterregiment som Ritmester, avancerede Aaret efter til Oberstvagtmester og deltog under Hertugen i det ulykkelige Slag ved Lutter am Barenberg og i Markgrev Georg Frederik af Badens mislykkede Landgang i Holsten. Da den danske Konge 1628 sendte et Hjælpekorps under Henrik Holck til det af de kejserlige belejrede Stralsund, tjente U. vistnok som Volontær under Holck, og da denne i 1629, efter Fredslutningen i Lybek, traadte over i kejserlig Tjeneste og kapitulerede med Wallenstein om et Fodregiment, modtog U. en Oberstlieutenantsplads i dette og knyttede fra nu af sin Skæbne til Holck. Fra 1630—32 førte han det Holckske Regiment fra Valplads til Valplads og deltog med dette i Slaget ved Lützen, men blev 12. Dec. 1632 udnævnt til kejserlig Oberst og købte et bøhmisk Kyrasserregiment, som han førte under Plyndringstoget i Voigtland i 1633. 2. Sept. s. A. døde hans Ven og Beskytter Henrik Holck. Det intime Forhold, hvori U. havde staaet til denne «Wallensteins Faktotum», havde imidlertid vakt Mistillid til ham ved Hoffet i Wien, hvor Spændingen mellem Kejseren og hans mægtige Feltherre voxede fra Dag til Dag. Da Buen i Febr. 1634 var spændt til det yderste, stod U. imellem Passau og Linz midt i en ildesindet Befolkning, og Hofpartiet, der frygtede for, at han skulde slutte sig til Wallenstein, dersom denne erklærede sig for de svenske, tilstillede Wallenstein Ordre til, at U.s og nogle andre upaalidelige Regimenter skulde støde til Kur-

fyrsten af Bajerns Armé. Wallenstein var imidlertid ikke blot den kejserlige Ordre overhørig, men hans fortrolige, Feltmarskal Illo, sendte samme Dag, Wallenstein tiltraadte sin skæbnesvangre Marche til Eger, et Ilbud til U. for at underrette ham om, at Fyrsten vilde kaste sig i Armene paa de svenske, og at det alt var kommet til et Sammenstød med de kejserlige Tropper. Dersom U. var afskaaret fra Eger, kunde han gaa op ad Donau, hvor de svenske ikke vilde lægge ham Hindringer i Vejen. Kunde han rejse Befolkningen i Landskabet og sikre sig de derstaaende Regimenter, var det saa meget desto bedre. Samtidig oversendtes der ham en Bestalling som Generalfeltmarskal. Til Lykke for U. var han dog saa strængt bevogtet af de kejserligsindede, at han ikke vovede at røre sig, og da Wallenstein faa Dage efter snigmyrdedes i Eger af sine egne Officerer, fornægtede U. sin Herre og Mester. Denne Skiften Standpunkt kom allerede til Orde i et Brev, han 11. Marts 1634 skrev til Christian IV, idet han i dette — den ældste opbevarede Efterretning om Mordnatten i Eger — stemplede Fyrsten og sine tidligere Meningsfæller som mensvorne og Rebeller. Han undgik dog ikke ligesom flere andre Wallensteinske Officerer at blive indviklet i den Forræderiproces, der anlagdes mod de vigtigste af Fyrstens Tilhængere, men U.s Navn forsvinder tidlig af Procesakterne, det være sig nu, at hans Landsherre har intercederet til Fordel for ham, eller at han har været mindre kompromitteret. Han døde ugift i Herzfeld i Hessen 14. Juli 1636. Hans Lig førtes til Danmark og jordfæstedes i Kværndrup Kirke i Fyn. Han blev 1635 ophøjet i Rigsrevestand og ejede foruden Orebygaard paa Laaland Friherskaberne Hermanitz og Gratlitz i Bøhmen, som Broderen Corfits arvede efter ham. *J. C. W. Hirsch.*

Ulfeldt, Hartvig Andersen, —1534, skrives til Oregaard i Fyn, i det alt hans Fader, Anders Ebbesen, og Farfader havde haft denne Gaard med Ore Birk i Pant af Kronen, og selv fik han Livsbrev derpaa 1527. Han var Søn af Faderens 1. Ægteskab, med Helvig Hartvigsdatter Smalsted. Han har i Modsætning til sin nedennævnte Broder Otte tidlig sluttet sig til Kong Frederik I, der 1527 skjænkede ham Broderens forbrudte Gods. I Aarene 1531—33 var han Kongens Fodermarsk og havde da en stor Del Krongods i Holmans Herred i Forlening. Desuden fik han 1532 Livsbrev paa Falsterbo og 1533 Trælleborg By i Forlening. Han deltog endnu 9. Juli 1534 i Hyldingen i Hjalles Kirke, men

skal inden Aarets Udgang være falden i Grevefejden. Hans Enke, Margrethe Thomesdatter Lange, ægtede senere Anders Hansen Lindenov (X, 315) og døde 1554. H. A., der alt 1527 benytter Navnet U., turde være om ikke den første, saa dog en af de første af sin Slægt, som antog dette Navn. *Thiset.*

Ulfeldt, Hennike, —1460, Biskop. H. U. var Magister artium og Kannik i Roskilde, da han i 1440 blev valgt til Biskop Navne Jensen Gyrstinges Efterfølger paa Odense Bispestol. Som Biskop møder man ofte hans Navn under Datidens Statsakter, men nogen fremtrædende Rolle vides han dog ikke at have spillet; 1446 udstedte han sammen med Laalands Adel de mærkelige Landbolove for Øen, der gaa under Navnet «Laalands Vilkaar». Bispens kirkelige Virksomhed har knap sat sig andre Spor end en lang Række Afladsbreve, især for Kirker i hans eget Stift. 1458 følte H. U. sig gammel og skrøbelig og henvendte sig derfor til Paven for at faa beskikket en Medhjælper i Bispeembedet; Christian I støttede hans Andragende, saa meget mere som han derved kunde skaffe sin Kansler Mogens Krafse (IX, 417) Bispestolen efter H. U.s Død, der indtraf to Aar efter.

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 307 ff.

Kr. Erslev.

Ulfeldt, Jacob, —1593, Rigsraad, var Søn af Knud Ebbesen U. til Kogsbølle og Selsø og Anne Eriksdatter Hardenberg. Han rejste udenlands, var 1552 ved Universitetet i Löwen i Belgien og tjente som Hofsinde fra 1556 til sit Ægteskab 1562 med Anne Jacobsdatter Flemming (f. 1544 † 13. Nov. 1570), med hvem han fik hendes fædrene Gaard Bavelse. 1563 var han i et diplomatisk Ærende i Stockholm og med Kong Frederik II i Holsten; s. A. fik han Pantebrev paa Hundslund Kloster, som han havde indløst fra sin afdøde Broder Corfits' Arvinger og beholdt til 1568. 1564 deltog han som Lieutenant paa et af Orlogsskibene i Slaget ved Øland og var senere paa Aaret Krigskommissær ved Hæren i Skaane; 1565 synes han igjen at have været paa Flaaden. 1566 var han atter ved Hæren som Krigskommissær hos Daniel Rantzau og blev om Efteraaret Medlem af Rigsraadet. Af dette blev han imidlertid ikke længe efter sat ud af Kongen, maaske paa Grund af en Pengestrid; paa Slægt og Venners Forbøn lod Frederik II dog sin Unaade mod ham falde og optog ham i Dec. 1570 paa ny i Raadet, endda paa hans tidligere Aldersplads. 1571 forlenedes

han med Dalum Kloster, hvormed indtil 1574 St. Knuds Kloster i Odense var forenet, 1572 og 1575—76 var han til Møder i Kolding i Anledning af Stridigheder med Hertug Hans, 1573 Sendebud til Preussen og til Stockholm, 1575 paa en Rejse til Gulland.

Da indtraadte den for hans Liv afgjørende Begivenhed ved, at det i Aaret 1578 overdroges ham at staa i Spidsen for et Gesandtskab til den russiske Storfyrste, Ivan IV Vasiliewitsch. Den danske Regerings Hensigt med dette Gesandtskab var at faa gjenoprettet paa fast Grund det som Følge af de liflandske Stridigheder forrykkede venskabelige Forhold til Rusland. Instruxen gik ud paa at slutte en evig Fred med dette Rige, faa Grænsen mellem det og Norge endelig fastsat, sikre Danmarks rolige Besiddelse af Øsel og af dette Stifts Ejendomme i Kurland og skaffe en Erstatning for nogle Fæstninger i Lifland. I Maj tiltraadte Gesandtskabet, pragtfuldt udstyret, Rejsen; den gik til Søs først til Øsel og derefter til Lifland. Men saa snart Gesandterne ved Pernau havde betraadt russisk Grund, begyndte de største Besværligheder og den haardeste Behandling. Under stadig Bevogtning slæbtes de fra Sted til Sted; endelig naaede de til Novgorod og førtes der fra til Moskva, hvortil de ankom i Avgúst. Modtagelsen her blev først venlig, men da Underhandlingerne begyndte, viste det sig, at Zaren ingenlunde vilde gaa ind paa de danske Fordringer, men bydende forlangte enten en Stilstand paa kun 15 Aar uden væsentlige Indrømmelser til Danmark eller øjeblikkelig Krig. U., der sikkert frygtede for Indespærring i Rusland, besluttede sig nu til imod sin Instrux og for at undgaa en for Danmark farlig Krig at gaa ind paa den 15aarige Stilstand paa Vilkaar, der vare uheldige for Danmarks Krav med Hensyn til Norge, Lifland og Kurland. Med rige Gaver forlod Gesandterne derpaa Moskva; paa Tilbagerejsen gennem Rusland underkastedes de imod givne Tilsgagn en omtrent lige saa slet Behandling som paa Udvejen; Aars-tiden hindrede dem tilmed i at benytte Sørejsen fra Kysten; til Lands gennem Polen og Tyskland naaede de endelig 1. Januar 1579 Danmark, uden Tvivl i stærk Spænding over for, hvorledes Regeringen vilde optage deres Færd.

Paa Koldinghus aflagde U. en foreløbig Rapport til Frederik II, der næppe strax satte sig ind i Sagen, i alt Fald ikke tog ham den unaadig op. I Marts fik han skjænket af Kongen nogle Gaarde paa Fyn, og i samme Maaned var han som Rigsraad med til det store Møde i Odense, hvor Hertugerne Hans og Adolf for-

lenedes med Slesvig. Han havde taget Ophold paa sit Herresæde Kogsbøl, som han, dog uvist naar, ombyggede og gav Navnet Ulfeldtsholm, ligesom han 1576 havde ombygget Selsø, samt paa Dalum Kloster, og umiddelbart efter sin Hjemkomst havde han udarbejdet en Beskrivelse af sin Rejse, der navnlig dvælede ved Gesandtskabets ilde Behandling og ved de russiske Sæder og Forhold, og som kun gik løst hen over de politiske Forhandlinger, dækkende over det uheldige Resultat ved Beskyldninger mod Zaren for i sidste Øjeblik at have omformet Traktaten. Men snart brød Uvejret løs over U. Kongen og Rigsraadet havde nu nærmere undersøgt Overenskomsten, saa meget mere som der ventedes russiske Sendebud til dens Ratifikation, vilde paa ingen Maade antage den og lagde hele Ansvarret paa U. for at have overtraadt sin Instruks. Da U. fik at vide, hvad der truede, søgte han Bistand hos sin egen Velynder og Kongens fortrolige Henrik Rantzau, besøgte ham paa Segeberg, og Rantzau skrev ogsaa et beroligende Brev til Kongen. Samtidig rettede U. selv et Brev til denne med Forsvar for sin Handlemaade. Men Frederik II's Harme dæmpedes ikke. I Maj udskreves et Rigsraadmøde til Roskilde til 13. Juli, og U. stævnedes til at møde for det som anklaget. Paa Kongens Vegne førtes nu her Anklagen af den kongelige Sekretær Arild Huitfeldt; den gik ud paa, at U. havde overtraadt sin Instruks og derfor burde stande Kongen og Riget til Rette. U. forsvarede sin Handlemaade saa godt som muligt, ogsaa med, at der i alt Fald ingen Skade var sket, da Kongen paa Grund af Formaliteter, som han med Vilje havde undladt, kunde lade være at ratificere Traktaten. Men skjønt Kongen virkelig heller ikke gjorde det, faldt Dommen dog i Overensstemmelse med Anklagen. Den udførtes ved, at U. udstødtes af Rigsraadet og mistede sit Len; derimod frafaldt Kongen paa Raadets Forbøn yderligere Tiltale og lovede endog at være ham en naadig Herre.

U.s Embedsvirksomhed var saaledes afbrudt og det for bestandig. Han søgte en Trøst dels i sin Godsbestyrelse, dels i litterært Arbejde. Allerede tidligere havde han givet sig af med saadant, særlig af theologisk Art; nu stod han ogsaa i nøje Forbindelse med Tyge Brahe, hvem han højagtede, og dernæst sysselsatte han sig med Danmarks Historie. Navnlig paa Grundlag af en ældre Krønike (vistnok af Herman Veiger) udarbejdede han en kortere Fremstilling af Danmarks Historie fra 1333 til 1559; i Fortalen, der er dateret Ulfeldtsholm 1. Septbr. 1585, priser han den

historiske Videnskabs Betydning og nævner med Beundring Tyge Brahe, Henrik Rantzau og Niels Kaas. Men i sit Hjærte var han stadig overordentlig forbitret over den lidte Krænkelse, og efter Frederik II's Død kom hans Følelser til Udbrud.

Da han i Avg. 1588 var tilsagt til at møde i Roskilde til en Omtaxation af Rostjenesten, og de 4 Regeringsraader, Niels Kaas, Peder Munk, Jørgen Rosenkrantz og Christoffer Valkendorf skulde lede denne, traadte han pludselig frem i Domkirken, hvor Mødet holdtes, forlangte først en Enesamtale med Regeringsraaderne, men busede derpaa, inden en saadan var tilstaaet, offentlig frem med sine Klager over Frederik II, i det han henviste til det Haandskrift om sin Adfærd i Rusland, han havde hos sig (dog næppe den egentlige Rejsebeskrivelse). Niels Kaas svarede kun med at tage Haandskriftet til sig og love at overveje Sagen. Regeringens Svar kom kort efter, da U. havde givet Møde paa Landstinget i Ringsted i Anledning af en privat Retssag. Paa dens Vegne optraadte her Arild Huitfeldt som Rigskansler og oplæste en Erklæring, der i ret truende Ord advarede U. mod at lade sin Fremstilling trykke, da den indeholdt Fornærmelser mod den afdøde Konge og Raadet. Først nogle Maaneder efter svarede U. med et Brev til Regeringsraadet, hvori han erklærede ikke at have villet angribe nogen, men kun at have villet forsvare sig selv og redde sit Navn. Hvad han opnaaede var blot, at Regeringsraaderne erklærede at ville henvise Sagen til det samlede Rigsraads Afgjørelse.

Sagen døde dog dermed hen, og U.s sidste Dage bleve stille. Han oversatte og udgav 1591 et tysk Skrift om Døden og det evige Liv og døde selv 8. (eller 1.) Okt. 1593 og blev begravet i Vindinge Kirke. Hans Beskrivelse over Ruslandsrejsen, som han havde tænkt paa at lade trykke i Leiden, udkom først 1608 paa Latin i Frankfurt; dog var den kjendt i Afskrift her hjemme tidligere.

Resen, *Frederich II's Krønike* S. 398 ff. *Suhms Samlinger* I, 165—68. *Westphalen, Monumenta* III, 485 ff. Rørdam, *Historieskrivningen i Danmark efter Reform.* I, 35 f. 126. *Truets Lund, Historiske Skitser* S. 263—303. Lind, *Fra Kong Frederik II's Tid* S. 277. *J. A. Fridericia.*

Ulfeldt, Jacob, 1567—1630, Rigskansler, Søn af den ovfr. nævnte Rigsraad Jacob Knudsen U. og Anne Flemming, blev født paa Bavelse 25. Juni 1567. Allerede hans Ungdom blev mærkelig ved hans Udenlandsrejsers ejendommelige Omfang. 14 Aar gammel rejste han ud, først til Tyskland og Schweits, hvor han 1584

studerede i Genf, derpaa til Italien, hvor han 1587 var i Padua, 1588 i Siena og senere paa Sicilien og Malta; endelig tog han fra Venedig til Grækenland, Konstantinopel, Rhodus, Cypern, Syrien og Ægypten. Hjemrejsen lagdes over Spanien, Frankrig og Holland. Men allerede 1592, Aaret efter at han var kommet tilbage, drog han paa ny til Schweits og Frankrig; en kort Tid kaldte hans Faders Død 1593 ham hjem, men endnu en Gang tiltraadte han en længere Rejse til Italien, Spanien og Polen. Endelig 1597 slog han sig til Ro i Danmark, blev Hofjunker og giftede sig derpaa 10. Juni 1599 i Nyborg med Birgitte Brockenhuus, Datter af Laurids B. (III, 114). 1602 forlenedes han med Hinds-gavl, fik 1605 i Stedet Hagenskov og 1610 Nyborg. Da var han imidlertid allerede 1607 bleven Medlem af Rigsraadet og 1609 Rigskansler.

Den højt ansete Mand, hvis Dannelse og Kundskaber, ogsaa i den klassiske Litteratur, pristest meget, og som ved sin rolige og fredsommelige Karakter synes at have dannet en stærk Modsætning baade til sin Fader og sin Søn Corfits, kom til at spille en betydelig Rolle. Han var under Kalmarkrigen først Krigskommissær ved Rigsmarskens Hær i Vest, men stødte senere til Christian IV i Kalmar. 1607 var han med Kongen til Herredag i Stavanger, flere Gange sendtes han til Forhandlinger med Gottorp eller Hertugdømmernes Landdage (saaledes 1617, 1618, 1620 og 1623) og til Grænsemøder med Sverige (saaledes 1619 og 1624). Men navnlig anvendtes han til diplomatiske Ærender i Udlandet. Der kan imellem dem nævnes hans Sendelser 1607 til Nederlandene, 1613 til Spanien, 1614 til Hildesheim, 1615 til Celle, 1620 til Verden og 1625 til Greven af Schaumburg og Domkapitlet i Magdeburg. Vigtigst vare dog hans Gesandtskaber til Nederlandene 1621, da han afsluttede Forbundet af 14. Maj, hvortil sluttede sig i Sept. en Handelsoverenskomst ved et Møde med nederlandske Afsendinger i Bremen, og 1625, der førte til Forbundet af 9. Dec. Nogen reel Vinding indbragte dette dog ikke Danmark, og et ulykkeligt Krigsaaar kom; snart ogsaa de stærke Rivninger mellem Christian IV og Rigsraad og Adel. J. U. var vel ligesom sine Fæller ivrig for Fred, men han bestræbte sig ved Siden heraf for at mægle mellem dem og Kongen. Han regnedes for at staa uden for Partierne, og han tilraadte Rigsraaderne at tage alt saa maadeholdent som muligt og ikke kaste sig ind i nogen Kamp med Kongen. Allerede fra 1625 led han desuden meget af Syg-

dom og saa med stor Sorg paa Landets, især Fyns, Ødelæggelse. Dog paatog han sig at være Afsending til Fredsmødet i Lybek 1629, foretog flere Rejser der fra til Kongen og var uden Tvivl glad over, at Resultatet blev Krigens Ophør paa taaleligere Vilkaar, end der havde været Grund til at vente. Efter Freden interesserede han sig for Landets Ophjælpning, særlig ved Udvikling af Handelsforbindelserne med Spanien, men 25. Juni 1630 døde han i Nyborg, «saare vel fortjent af sit Fædreland», som Sivert Grubbe (VI, 222) skrev om ham. Hans Enke overlevede ham til 24. Dec. 1656, da hun døde i Fattigdom.

Foruden Bavelse paa Sjælland, som havde tilhørt hans Moder, ejede han Egeskov paa Fyn, som han erhvervede 1616, Orebygaard paa Laaland, som han købte 1618, og Urup i Jylland. Sin Faders Gaard Ulfeldtsholm (nu Holckenhavn) paa Fyn solgte han derimod 1616 til Fru Ellen Marsvin; i den Anledning flyttede han sine Forfædres Lig fra Vindinge Kirke til Egeskovs Sognekirke Kværndrup.

Personalia i Kongl. Bibl., Ny kongl. Saml. 4to. 2149. Mdsskr. Orion III, 401 ff. Fridericia, Danm. ydre polit. Hist. 1629—60 I, 77 f. *J. A. Fridericia*.

Ulfeldt, Jacob, —1631, til Bavelse, Søn af foran nævnte Corfits U. († 1614). Efter at have studeret udenlands (1613 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Rostock) tjente han fra 1616—21 som Sekretær i Danske Kancelli og lønnedes 1621 med et Kannikedømme i Aarhus Domkirke. Efter selv 1620 at have overtaget Driften af sin fædrene Gaard blev han 1624 beskikket til Landsdommer i Sjælland og forlenet med Ringsted Kloster. Dette Len ombyttedes 1630 med Agdesiden i Norge som en Følge af, at han havde søgt og faaet sin Afsked som Landsdommer, sikkert af Helbredshensyn, thi han døde snart efter. Det ved hans Død ledigblevne Kannikedømme blev 16. Marts 1631 bortgivet til en anden. 23. Juni 1622 havde han ægtet Lisbeth Clausdatter Daa (f. 1. Maj 1605). Hun købte 1649 Væbnersholm og levede endnu 1657. *Thiset.*

Ulfeldt, Knud, 1600—46, til Hverringe, Rigsraad, Broder til Rigshofmesteren Corfits U., blev født paa Ulfeldtsholm 2. Marts 1600. Han studerede 1614 ved Pædagogiet i Marburg, 1618 i Orleans og 1625 i Padua. 1627—28 var han Kongens Overskjænk og blev Hofmarskal 1642. 1643—45 var han forlenet med Giske

Len. I Sommeren 1644 ledsagede han Christian IV om Bord paa Flaaden, men i Slaget paa Kolberger-Heide 1. Juli blev han alvorlig saaret i Armen ved samme Lejlighed, som Kongen led Skade. I Dec. s. A. udnævntes han til Rigsraad og opgav derved Stillingen som Hofmarskal; han hørte 1645 til Hannibal Sehesteds Modstandere ved Spørgsmaalet om Flaadens Udsendelse, men døde allerede 3. Juni 1646. Han roses for sin Dannelse og sine Sprogkundskaber, tillige for sin litterære Sans, der særlig viste sig ved, at han interesserede sig for at faa den yngre Svanings «Chronologia Danica» (XVI, 611) udgivet. Han havde 1. Marts 1629 ægtet den ilde berygtede Anne Lykke, Cai Rantzaus Enke (X, 504), med hvem han fik Hellerup paa Fyn; efter hendes Død, o. 1641, giftede han sig, efter Sigende paa sit Dødsleje, anden Gang med Kristine Lützwow, der var Kammerjomfru hos Prinsesse Magdalena Sibylla.

Bruun, Slaget paa Kolberger Heide S. 80.

J. A. Fridericia.

Ulfeldt, Knud, 1609—57, til Svendstrup i Skaane, som Faderen, forannævnte Christoffer U. († 1653), 1646 overdrog ham, og Skedal i Halland, som han dog alt solgte 1641. Han kom 1620 i Sorø Skole, blev 1626 immatrikuleret ved Universitetet i Siena, 1628 i Orleans, blev 1630 Hofjunker og var fra 1635—38 Over-skjænk. 1639 blev han ansat som Lieutenant ved det skaanske Kompagni, men beskikkedes s. A. til Krigskommissær ved de i Hertugdømmerne samlede Tropper og laa endnu 1641 nede ved Altona. 1640 fik han Tønsberg med Semgaard og St. Olafs Kloster i Forlening. Ved Krigens Udbrud hvervede han selv et Kompagni, som han dog 1645 med Kongens Tilladelse overlod til Hannibal Sehested. Sine norske Forleninger fratraadte han 1646 og fik da i Stedet Landskrone Len. I Jan. 1647 beskikkedes han ved ny Bestalling til Generalkrigskommissær, men fik alt i Dec. s. A. sin Afsked, da Stillingen inddroges. Ridderslaget, som blev ham til Del ved Kroningen 1648, turde vidne om, at han havde gjort god Tjeneste i de ham betroede Stillinger. Da den næste Krig med Sverige udbrød, paatog han sig at gjøre Udlæg til en Forstærkelse af Landskrones Besætning fra 70 til 500 Mand; men efter at være bleven betroet Overbefalingen over den skaanske Milits faldt han 28. Sept. 1657 i Træfningen ved Sibbarp, just som han havde faaet Befaling til at foretage en Diversion ind i Gjønge Herred. K. U., der ogsaa har indlagt sig Fortjeneste som Bog-samler, var 2 Gange gift: 1. (1639) med Otte Lindenovs Enke

Vibeke Clausdatter Podebusk til Østergaard i Salling (f. 2. Maj 1608 † 1. Marts 1645), 2. (1646) med Edel Jacobsdatter Rosenkrantz til Totterupholm, der var Enke efter Gabriel Laxmand og døde 15. Sept. 1684 paa Totterupholm. *Thiset.*

Ulfeldt, Laurids, 1605—59, til Egeskov, hans mødrene Gaard, som han oprindelig kun ejede i Fællesskab med sine foran nævnte Brødre Knud, Corfits og Ebbe, hvilke han dog efterhaanden udkjøbte. Han blev født paa Hindsgavl 24. Jan. 1605. Efter, til Dels sammen med andre af sine mange Brødre, at have studeret ved en Række fremmede Universiteter, 1618 i Orleans, 1621 i Leiden, 1625 i Padua, 1626 i Siena ægtede han 9. Okt. 1631 en rig Arving, sin afdøde Broder Jacobs efterladte Fæstemø Sophie Caisdatter Rantzau til Rantzausholm osv. (f. 1. Dec. 1616). Alt 16. Maj 1635 blev han dog Enkemand, og da de 4 Børn, som vare Frugten af dette kortvarige Ægteskab, alle vare døde før Moderen, maatte han afstaa hele sin tilgiftede Rigdom til hendes Slægt og beholdt kun tilbage Harridslevgaard, paa hvilken hun havde givet ham Livsbrev. Han giftede sig 1640 paa ny, med Else Olufsdatter Parsberg (f. 9. Maj 1624); Brylluppet synes at være blevet fejret med stor Pragt, efter den endnu bevarede Fortegnelse over de rige Brudegaver at dømme. Medens han hidtil kun i ringe Grad havde taget Del i det offentlige Liv (1632 var han bleven Lieutenant ved Anders Billes Kompagni), blev han 1642 en af de 2 Landkommissærer i Fyn og beklædte denne navnlig i Krigsaarene byrdefulde Stilling i en Række Aar. En tiltænkt Deltagelse som Marskal i Grev Valdemar Christians Ruslandsfærd 1643 blev derimod opgivet igjen. Ved Kroningen 1648 var han med at bære Tronhimmelen og erholdt samtidig Bygholm Len, som han beholdt til 1657. Da han s. A. (1648) havde solgt Egeskov til sin Svigerfader, boede han siden dels paa sit Len, dels paa Harridslevgaard, hvor han 1656 modtog Besøg af Kongen og Dronningen. Den paafølgende Krig ruinerede ham som saa mangen anden Adelsmand, saa da han, efter 1658 endnu at have gjort Tjeneste som Oberstvagtmester ved det sjællandske Kavalleri og som en af de 4 Kommissærer, der skulde føre Tilsyn med den svenske Hærs Forplejning og Evakuering for Odense og Hindsgavl Lens Vedkommende, alt 9. Juli 1659 var død i Odense, henstod hans Lig ubegravet i hele 10 Aar, og han efterlod sin Enke († 15. Sept. 1684) og den Datter, som var det eneste af hans mange Børn,

der overlevede ham, i yderst trange Kaar. — L. U. besad i sin Velmagt en betydelig Samling Malerier og Bøger og syslede selv med historisk Arbejde. *Thiset.*

Ulfeldt, Leo, 1651—1716, Søn af ovfr. anførte Rigshofmester Corfits U., var født i Kjøbenhavn 22. Marts 1651 og tilbragte sin første Barndom paa Boller hos sin Mormoder, Kirstine Munk, der 1653 sendte ham til hans Forældre i Stockholm. Som sin Faders Søn maatte han som voxen se Vejen spærret for sig i sit Fædreland, hvorfor han under et antaget Navn gik i den tyske Kejsers Tjeneste, i hvilken han steg gjennem de forskjellige Grader, indtil han 1682 fik et Kompagni til Fods under Montecuculi. Snart efter blev han Chef for et Rytterregiment, og formodentlig i denne Egenskab er det, at han skal have med 80 Kyrasserer forsvaret et Pas mod 2000 Tartarer. Saa meget er vist, at han ved sin Tapperhed vandt Anerkjendelse, saa han avancerede til Generalmajor. Kejseren gav ham desuden Kammerherrenøglen og dekorerede ham med sit Portræt. Da den senere Kejser Carl VI landede i Catalonien 1704 for at gjøre sine Fordringer paa den spanske Trone gjældende, var U. med ham, og hans Dygtighed blev ogsaa her saaledes paaskjønnet, at han steg til General-Feltmarskal og Gehejmeraad. Død 21. April 1716. Medens Leonora Christina boede paa Maribo Kloster, besøgte U. hende med den danske Regerings Tilladelse 2 Gange (1691 og 1693), den første Gang inkognito. Efter hendes Død afhentede han 1699 sin ældste Søster i Maribo. Gift 1697 med Anna Marie, en Datter af Grev Rudolph Sintzendorff. Som Enke blev hun Overhofmesterinde hos den regerende Ærkehertuginde i Brüssel, hvor hun døde 31. Juli 1736.

Hofman, Danske Adelsm. II, 339. Birket Smith, Leonora Christina p. Maribo Kl. S. 22 ff. *G. L. Wad.*

Ulfeldt, Margrethe, 1641—1703, en Datter af ovfr. anførte Knud U. († 1657) og 1. Hustru, Vibeke Podebusk, var født 17. Juni 1641 paa Østergaard, tilbragte sin Barndom og Ungdom i Landskrone og blev i en Alder af knap 20 Aar forlovet med den senere saa navnkundige Admiral Niels Juel (VIII, 592), med hvem hun 23. Juni 1661 holdt Bryllup. Efter et langt og lykkeligt Ægteskab, i hvilket hun blev Moder til 5 Børn, blev hun Enke 1697. En Kapital paa 4000 Rdl., af hvilken Niels Juel siden Sejren i Kjøge Bugt aarlig havde uddelt Renterne i velgjørende Øjemed, forøgede

hun med 8000 Rdl., hvilken Sum hun anvendte til i Forening med Fru Berte Skeel (XVI, 14) 1698 at købe Sortebrødregaard i Roskilde med tilhørende Gods, hvoraf de 1699 oprettede Roskilde adelige Jomfrukloster, det første i sin Slags, der blev stiftet i Danmark efter Reformationen. Til Klosterets Udsmykning skjænkede hun bl. a. et Maleri af Slaget i Kjøge Bugt. Med levende Interesse tog hun Del i Stiftelsens Styrelse, indtil hun efter faa Aars Forløb døde 1. Maj 1703, efterladende sig et godt Minde. «Hun var munter og overmaade tjenstvillig», hedder det, «tænkte fint og udtrykte sig behageligen; hun kunde blive hastig vred i sine Hussager og tog sig kun lidet i Agt for dem, som gjorde sig Umage for at udstudere hendes Svagheder, men hendes Vrede var strax forbi. Hun var godhjærtig, gavmild og følsom mod ulykkelige.»

Bobé, Roskilde adel. Jomfrukloster.

G. L. Wad.

Ulfeldt, Mogens, 1569—1616, Rigsraad og Rigsadmiral, Søn af den ovfr. nævnte Rigsraad Jacob Knudsen U., blev født paa Selsø 22. April 1569. 13 Aar gammel sendtes han til Tyskland, hvor han i 4 Aar studerede ved Universiteterne i Wittenberg, Leipzig og Jena, kom derefter en kort Tid tilbage til Danmark og rejste saa paa ny udenlands til Østrig, Ungarn og Italien. Her studerede han i Padua og Siena og tog derpaa Krigstjeneste hos Maleserridderne mod Tyrkerne. Hjemkommen var han Hofjunker 1590—94, ægtede 7. Avg. 1597 Anne Christensdatter Munk og blev 1600 Lensmand paa Kronborg, som han 1604 ombyttede med Christianopel og Sølvitsborg. Han havde imidlertid helliget sig til det, som blev hans Livsgjerning, nemlig Søvæsenet. 1599 var han Vicekapitajn paa Christian IV's Skib paa Kongens Nordlandsfart, 1602 Admiral paa en til Narva sendt Flaade, 1606 Underadmiral ved Christian IV's Rejse til England og 1609—10 Chef for Flaadetogter til Østersøen. I Marts 1610 blev han Medlem af Rigsraadet og tillige Rigsadmiral og fik i Stedet for sit tidligere Len Villands Herred uden Afgift. S. A. var han paa ny i Østersøen som øverstbefalende for en Konvoiflaade. Da Kalmarkrigen brød ud 1611, havde han en kort Tid Sæde i Regeringsraadet i Kongens Fraværelse, men stod i Foraaret i Søen med Flaaden; forgjæves søgte han dog at spærre Kalmarsund for Svenskerne og kom i Slutningen af Sept. tilbage til Kjøbenhavn. 1612 var han i Begyndelsen heldigere, i det han i Juni hjalp til ved Erobringen af Øland;

men hans Togt i Avg. med Kongen mod Stockholm førte ikke til noget. S. A. havde han ombyttet Villands Herred med Trane-kjær Len; 1614 synes han at have været i Norge for at udtage Baadsmænd. 15. Juni 1616 døde han og blev begravet i Hellig-aandskirken i Kjøbenhavn. Med sin Hustru levede han i sine senere Aar i Strid og lod hende endog med Kongens Samtykke indespærre paa sin Gaard Selsø, hvor hun endnu var ved hans Død.

Universitetsprogr. over M. U. (1616). Bricka og Fridericia, Christ. IV's egh. Breve I, 330. Lind, Kristian IV og hans Mænd paa Bremerholm S. 39—43.

J. A. Fridericia.

Ulfeldt, Niels Jacobsen, —1395, Biskop i Roskilde. N. U. stammede fra Skaane og naaede ved Valdemar Atterdags Hjælp hurtig frem i den danske Kirke; han kaldes først Kongens Klerk, senere hans Raad. 1356 blev han Kannik i Roskilde, 1360 Domprovst i Lund, og 1368 efterfulgte han Jakob Gertsen som Biskop i Roskilde. Efter Kong Valdemars Død vandt Dronning Margrethe hans Støtte for Olufs Valg ved at tilbagegive Kjøbenhavn, som hendes Fader havde haft inde næsten hele sin Regeringstid; til Tak herfor skjænkede hun Bispestolen Nebbe Slot og pantsatte til N. U. Sømme og Ramsø Herreder samt Kongens tre Fjerdeparter af Roskilde By (1375). Siden deltog Bispen i Afgjørelsen af alle vigtigere Statsager, saa længe han levede; 1386 overværede han saaledes det Danehof i Nyborg, hvor Sønderjylland blev forlenet til Holstenerne. Om hans gejstlige Styrelse vides der mindre. Sin fædrene Ejendom i Villands Herred skjænkede han til Lunde Domkirke; ogsaa i Kjøbenhavn mindedes han ved en Aartid, og i sin egen Domkirke indstiftede han en daglig Løvsang til den ubesmittede Jomfrus Ære, hvad der siges at have kostet ham 3000 Guldnobler. Han byggede ogsaa St. Laurentii Kapel, hvori han siden blev begravet; den prægtige Kobberplade, der blev lagt over Graven, kjendes nu kun gennem ældre Tegninger. N. U. døde 18. Jan. 1395.

Weeke, Lunde Domkap. Gavebøger S. 283 f.

Kr. Erslev.

Ulfeldt, Otto Andersen, —1543, Broder til ovennævnte Hartvig Andersen U., har rimeligvis i en længere Aarrække tjent Søren Norby paa Gulland og i Finland. Han var 1524 Søren Norbys «Fodermarsk» (næstkommenderende) paa Visborg og blev, da Svenskerne angreb Øen, af sin Herre sendt til Kong Frederik

med Tilbud om at overdrage denne Landet, mod at S. Norby beholdt Lenet, hvilket ogsaa derpaa skete. Da S. Norby Aaret efter ligefuldt rejste den skaanske Opstand, blev O. A. tilbage som Kommandant paa Visborg og maatte udholde en haard Belejring af Lybekkerne; da han ikke kunde holde Staden Visby, stak han Ild paa den; Visborg derimod overgav han først, da der var sluttet Forlig med S. Norby, og synes at være fulgt med denne til hans nye Forlening Sølvitsborg. Han maa have deltaget i det Søslag i Avgust 1526, hvori S. Norby blev overvundet. Man træffer ham nemlig senere i Rusland, hvor han holdtes tilbage tillige med sin Herre, indtil denne i 1528 ved kejserlig Hjælp udfriedes. Fra Wilna i Polen sendte S. Norby «sin kjødelige Ven og Hovedsmand» i Forvejen til Christian II, som man ventede at træffe i Tyskland. Da denne imidlertid var vendt tilbage til Nederlandene, blev O. A. i nogen Tid der, i det Kongens Søster Elisabeth af Brandenburg tog sig af ham og sendte ham til Kong Ferdinand i Prag for der at virke for S. Norby. Først i Begyndelsen af November kom han til Lier til Kong Christian og forblev her, indtil S. Norby i Sommeren 1529 var draget til Kejseren i Italien. Hans Gods i Danmark og i Hertugdømmerne var imidlertid i Aaret 1527 blevet inddraget under Kronen; men det lykkedes hans Broder Hartvig at udvirke et Lejde for ham paa 3 Maaneder, for at han kunde søge Udsoning med Kong Frederik. Dette lykkedes ogsaa, hvorpaa Christian II i Lier 7. Nov. 1529 udstedte et smigrende Afskedspatent for ham, hvori han takker ham for hans tro Tjeneste og lover ham Løn herfor, naar Kongen kommer tilbage til sine Lande. — I Kong Frederiks Tjeneste betroedes der O. A. forskjellige Hverv; han var saaledes i Dec. 1531 Rigsraadets Sendebud til Kongen med vigtige Hverv angaaende Toget mod Christian II, der nu var landet i Norge, og han har ligeledes som Hovedsmand deltaget i dette Tog og medbeseglet Overenskomsten og Lejdebrevet af 1. Juli i Oslo, hvorved Kong Christian bevægedes til at begive sig til Danmark; men da Grevefejden udbrød, sluttede O. A., ligesom saa mange andre, sig til sin gamle Herres Parti. Efter at Christian III's Tropper i Aaret 1535 havde besat Fyn, blev hans Andel i hans og hans Brøders fynske Pantegodser og slesvigske Ejendomme atter beslaglagt, fordi han havde ført Avindskjold mod Riget. Selv var han i Grev Christoffers Tjeneste paa Kjøbenhavns Slot, som det synes, som Grevens Fodermarsk. Efter Kjøbenhavns Overgivelse fulgte han Greven til Tyskland; her synes han

i Pfalzgreve Frederiks Tjeneste at have bekæmpet Christian II's Fjender, indtil han døde i Lybek i Sept. eller Okt. 1543.

Annal. f. nord. Oldk. og Hist. 1853, S. 62 ff. Eckdahl, Chr. II.s Arch. III, 1213—39. *A. Heise.*

Ulfeldt, Palle Christoffersen, —1571, til Jershave og Haldager, var Søn af Christoffer Pallesen til Skjørringe og dennes 1. Hustru, Margrethe Daa. Om hans Ungdom haves ingen Efterretning, men 1558 blev han Foged paa Rugaard, dog under Lensmanden paa Odensegaard, siden fik han 1564 20 Aars Brev paa Rugaard, men maatte under Krigen yde Kronen Forstrækninger, for hvilke han 1567 fik sit Len i Pant. Ligeledes maatte han 1569 gjøre Tjeneste som den ene af de 2 for Fyn beskikkede Proviantmestre. P. U., der var 2 Gange gift, 1. med Margrethe Jochumsdatter Beck, 2. (1567) med Margrethe Clausdatter Brockenhuus, døde 1571. *Thiset.*

Ulfhild, o. 1130, Dronning. U. var Datter af Nordmanden Hakon Finssøn og, som det synes — men Efterretningerne om hendes Ægteskaber ere ikke helt sikre — først gift i Sverige med Kong Inge, Halstens Søn. Senere tog Kong Niels U. til Ægte efter hans første Dronning Margrethe Fredkullens Død; hun synes at have ægget Kongen imod Knud Lavard. Niels forlod hun for at ægte den svenske Konge Sverker I, med hvem hun havde Sønnen Carl, som senere blev Konge. I Sverige vandt hun Ros for Fromhed, i det hun sammen med Sverker grundede det første Cistercienserkloster i Alvastra (1143) og et andet Kloster af samme Orden, der senere flyttedes til Varnhem.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Ulfstand, Arvid Jensen, —1539, skrev sig til Lyngbygaard i Skaane samt Bønnet paa Falster, hvilken sidste Gaard han sammen med sin nedennævnte Broder Gert arvede efter deres Farbroder Oluf Holgersen. End videre ejede han en Broderlod i Løgtved i Skaane, men den afhændede han 1538 til sin nys nævnte Broder. Sammen med denne havde han 1528—39 Villands Herred i Forlening. Desuden var han o. 1530 forlenet med Gjorslev. 1532 var han en af Hovedsmændene paa Toget til Norge mod Kong Christian II, og s. A. fik han Ventebrev, men først 1535 Følgebrev paa Grimmelstrup og Karleby Birker. Under Grevefejden var han 1535 Skibshovedsmand paa den af Peder Skram anførte dansk-svenske Flaade, havde derefter en kort Tid Herrisvad Kloster i Forlening

og var saa, ligeledes kun en kortere Tid, Hovedsmand paa Dragsholm. Han nævnes endnu 1535 blandt Hofsinderne, og 1536 skulde han selv anden forestaa Overleveringen af Sjællands Stifts Slotte og Gaarde. Efter fra 1537 at have været Hovedsmand paa Vordingborg fik han 14. Juni 1539 Brev paa Bækkeskov Kloster, men døde snart efter ugift. Han siges at have været den højeste Mand i Danmark paa den Tid. *Thiset.*

Ulfstand, Børge Jensen, —1558, til Glimminge og Ørup, var Søn af nedennævnte Jens Holgersen U. († 1523) og arvede sammen med sin Broder Gregers Ørup efter deres Farbroder Oluf Holgersen. Til Dels sammen med sine Søskende arvede han ligeledes flere Pantelen, som Faderen havde haft af Kronen: Villands Herred, Høgby og Gnested samt Bursø; men medens han alt 1528 og 1526 afstod sin Andel i de første, beholdt han derimod Bursø til sin Død. Han deltog 1525 i Forligsforhandlingerne med Søren Norby, nævnes endnu i Aarene 1526—35 som Hofsinde, men var derefter en kort Tid verdslig Forstander for Tommerup Kloster. Han mødte paa den store Herredag i Kjøbenhavn 1536 som en af den skaanske Adels befuldmægtigede. Foruden de 2 nævnte skaanske Hovedgaarde ejede han Part i et Par andre, Løgtved, som han dog 1538 solgte til sin Broder Gert, og Lyngbygaard, som han fik efter sin Broder Arvid, men 1540 mageskiftede til Broderen Gregers. 1543—54 var han Lensmand paa Laholm, og henholdsvis fra 1542 og 1543 og til sin Død havde han Strø og Ønnestad Len i Pant af Kongen, der jævnlig lagde Beslag paa hans Tjeneste: 1543 sendtes han f. Ex. til Gulland, 1548 var han Skjænk paa Hertug Frederiks Norgesrejse, 1550 førte han Tilsyn med Befæstningsarbejder paa Varberg og Halmstad, og endelig overdroges ham selv anden 1557 Befalingen over Borgere og Bønder i Skaane i Krigstilfælde. Han døde 1558 paa Glimminge. Hans Enke, Magdalene Krabbe (f. 1. Febr. 1512), Datter af Marsken Tyge K. (IX, 403), overlevede ham i mange Aar. *Thiset.*

Ulfstand, Gert Jensen, —1560, til Bønnet, var Søn af nedennævnte Jens Holgersen U. († 1523) i dennes 2. Ægteskab. Foruden Bønnet, en for længst forsvunden Hovedgaard paa Falster, som han, oprindelig dog kun i Fællesskab med sin Broder Arvid U., havde arvet efter deres Farbroder Hr. Oluf Holgersen, ejede han Løgtved, en ligeledes forsvunden Hovedgaard i Skaane, som han

1538 havde kjøbt af sine Medarvinger, samt Part i Lyngbygaard i Skaane; men denne sidste solgte han 1543 til sin Svoger Knud Gyldenstjerne (VI, 383). Sammen med Broderen Arvid havde han fra 1528 Villands Herred i Pant, men efter Broderens Død afstod han 1540 dette Len til sin nys nævnte Svoger. Desuden havde han fra 1537—39 Bækkeskov Kloster i Forlening og fra 1539—50 Høgested Len, fra 1542—52 Karleby og Grimmelstrup Birker i Pant. Bækkeskov fik han senere igjen, i det han 1560 fik Livsbrev paa dette Kloster mod til Kronen at afstaa sin Hustru Gjørvel Abrahamsdatter Gyldenstjernes Gaard Asserbo. G. J. ledsagede 1548 Prins Frederik paa Hyldingsrejsen til Norge og døde 6. Avg. 1560 paa Bønnet. Hans Enke ægtede siden hans Frænde Lave Truidsen Ulfstand († 1563) og døde 1577. *Thiset.*

Ulfstand, Gregers Holgersen, —1583, til Sønder Vosborg, som han arvede efter sin bekendte Morfader Hr. Predbjørn Podebusk (XIII, 193), var Søn af nedennævnte Hr. Holger Gregersen U. i dennes 1. Ægteskab. Han gjorde i Aarene 1546—49 Tjeneste som Hofsinde og deltog vist siden i Syvaarskrigen. I alt Fald fik han 1566 Befaling at indstille sig til Skibstjeneste. 1572 pantsatte Kronen ham Skivehus Slot og Len, og 1577 fik han Livsbrev paa dette Len mod at eftergive Halvdelen af Pantessummen. Fra 1576 var han Væрге for sin Brodersøn Holger U., der paa Grund af Faderens Fortjenester blev opdraget paa Kongens Bekostning; men dette Værgemaal var sikkert et saare brydsomt Hverv, der endnu mange Aar efter G. H.s 1583 indtrufne Død voldte hans Arvinger Bryderier. I April 1551 havde han ægtet Enken efter Melchior Glob til Vellumgaard Anne Eriksdatter Lange; hun døde alt 1559. *Thiset.*

Ulfstand, Gregers Jensen, —1544, til Ørup, som han dog kun besad i Fællesskab med sin ovennævnte Broder Børge U., nævnes første Gang 1528, da han, ogsaa sammen med denne Broder, fik Bursø Len i Pant af Kronen. 1536 laa han som Hofsinde i Borgeleje paa Dalby Kloster; men 1539 synes han at have forladt Hofstjenesten, i det han da baade fik Høgested Len i Pant og tillige blev sin Broder Arvids Eftermand som Hovedsmand paa Vordingborg. Dog fratraadte han alt Aaret efter denne Stilling, men fik i Stedet Lykaa i Forlening, som han beholdt til sin tidlige Død, 20. Dec. 1544, i Kjøbenhavn. Foruden Ørup havde han

ejet en Broderlod i Løgtved i Skaane, hvilken han 1538 solgte til sin Broder Gert, og Lyngbygaard, som han til Dels havde afkjøbt sine Medarvinger, men kun for kort før sin Død at sælge den til Svogeren Knud Pedersen Gyldenstjerne. G. U. var ugift. *Thiset.*

Ulfstand, Gregers Truidsen, —1582, til Torup, Barsebæk og Gammel Estrup, den første fædrene, de 2 sidste mødrene Arv, var Søn af nedennævnte Truid U. og dennes 1. Hustru Ide Brock. Sammen med sin ligeledes nedennævnte Broder Jens gik han 1534 i Skole i Malmø; efter at Byens Borgere havde overrumplet Malmø Slot, holdt de begge Brødrene tillige med nogle andre adelige Børn 9 Uger i Fangenskab. 1548 fik han sit første Pantelen, Rugsø Herred, som han beholdt til 1580; derhos havde han fra 1563 til sin Død Aalegaard og 1566—67 samt atter 1570—78 Saltø. Endelig var han 1578—81 Lensmand paa Ravnsborg med Halsted Kloster. Han tjente under Syvaarskrigen og deltog bl. a. i det berømte Svarteraaslag, men faldt saa i et langvarigt Fangenskab. Thi vel blev han 1566 sammen med Jacob Brockenhuus (III, 111) sendt til Danmark for at forhandle om Udløsning af Fanger; men selv blev han først udløst 1568. 10 Aar efter sendtes han med Jacob Ulfeldt som Gesandt til Rusland; men den Maade, hvorpaa Gesandterne røgtede deres Hverv, vakte Kong Frederik II's højeste Vrede og paadrog dem Tiltale for Rigsraadet. G. U. var gift med Karen Eriksdatter Banner til Høgholt, der efter hans Død paa Gammel Estrup, 12. Jan. 1582, beholdt Aalegaard uindløst til sin egen Død, som indtraf paa Høgholt i Avg. 1611. *Thiset.*

Ulfstand, Hack Holgersen, 1535—94, til Hikkeberg, Rigmarsk, var Halvbroder til ovennævnte Gregers Holgersen U. og blev født 7. Okt. 1535 paa nys nævnte sin mødrene Gaard. Kun 7 Aar gammel sendtes han til Optugtelse i Herrisvad Kloster, men efter hans Faders snart paafølgende Død fik Moderen ham anbragt i den ansete Eske Billes Hus, hos hvem han saa var nogle Aar, til han 14 Aar gammel sendtes udenlands med kongelig Forskrift til Kurfyrst Moritz af Sachsen. Ved dennes Hof tjente han i henvend 6 Aar, hørte til Kurfyrstens personlige Opvartning, ledsagede ham paa flere Felttog og blev af Kurfyrsten gjort væragtig. Efter at være hjemkommen 1554 blev han sammen med sin Broder Jens Hofsinde hos Hertug Frederik, hvem han 1558 ledsagede til Kejserkroningen i Frankfurt, ligesom han 1559 opvartede denne sin

Herre, der nu var bleven Konge, paa Toget mod Ditmarskerne. Først 1562 tog han Afsked ved Hove, i det han fik sin første Forlening, Pantelenet Isolte i Skaane, der sikkert har ligget ham bekvemmere end det ham først tiltænkte jyske Len Ametoft. 1563 blev han end videre Lensmand i Aas Kloster. Ogsaa i Begyndelsen af den følgende Krig hørte han til Kongens personlige Omgivelser og fik 1563 foran Halmstad et farligt Saar i sit Hoved, hvilket Saar holdt sig aabent og voldte ham Men til hans Dødsdag. Han var dog alt 1564 saa helbredet, at han som Ritmester kunde stilles i Spidsen for den skaanske Adelsfane og førte med Hæder denne Afdeling i alle de følgende Krigsaar lige til Varbergs Belejring 1569; for øvrigt udrustede han ogsaa under Krigen et Kaperskib. Særlig udmærkede han sig i Svarteraaslaget og paa Daniel Rantzaus berømte Tog ind i Sverige. Sine ovenanførte Forleninger havde han 1565 faaet forøget med Gisselfeld, men ombyttede alt Aaret efter dette Len med Lundegaard, som han imidlertid ogsaa kun beholdt et Aar. Derimod blev han 1569 efter Varbergs Indtagelse Hovedsmand paa dette vigtige Slot, ligesom han s. A. frit for Livstid fik Lyngby Len i Bare Herred. Aas Kloster mistede han 1571, og Aaret efter ombyttede han Varberg Len med Odensegaard, som han beholdt til 1575, da ogsaa Isolte Len indløstes fra ham. Senere var han Lensmand paa Lykaa 1575—78, paa Aalholm 1577—88, paa Kalundborg 1588—91 og paa Malmøhus fra 1591 til sin Død. Desuden havde han et Par mindre Len, Vesterstad fra 1577 og St. Peders Kloster i Lund fra 1592.

1580 ledsagede han Kongen til Hertug Hans' Ligbegængelse, og 1583 skulde han have været Marskal paa Kongens da planlagte Udenlandsrejse, der dog ikke blev til noget, men 1584 sendtes han til Øsel sammen med Peder Munk. I Kong Frederik II's LigproceSSION var han den ene af de 2 Rigsraader, som førte Frøken Anna, ligesom han s. A. deltog i Forhandlingerne i Helsingør om denne Prinsesses Giftermaal. Med 10 Heste ledsagede han 1590 som Hofmester Enkedronningen paa Prinsesse Elisabeths Bryllupsrejse til Brunsvig. Strax efter sin Hjemkomst fra denne Rejse blev han Hofmester hos den unge Konge og samtidig Medlem af Regeringsraadet; i Rigens Raad havde han alt siden 1581 haft Sæde. Da Rigsraadet havde valgt ham til Hofmesterstillingen mod Enkedronningens Ønske og, som det synes, særlig for at modarbejde hendes Indflydelse hos Sønnen, fattede Enkedronningen stærk Uvilje mod ham, saa meget mere, som det alt paa Brunsvigrejsen

var kommet til Rivninger mellem dem. I Breve til sin Fader frakjender hun H. U. alle de Egenskaber, som netop hans betroede Stilling udkrævede. For øvrigt synes H. U. ikke at have haft nogen fremtrædende Indflydelse paa den unge Konges Udvikling, og han var da ogsaa kun Kongens Hofmester i 2 Aar, thi paa Herredagen i Kjøbenhavn 1593 blev han valgt til Rigmarsk, og samtidig traadte han ud af Regeringsraadet. Ogsaa sit nye høje Embede kom han kun til at beklæde en kort Tid. Han døde nemlig allerede 10. Nov. 1594 i Kjøbenhavn, hvorhen han var bleven forskrevet i Anledning af nogle spanske Gesandters Ankomst. Foruden Hikkeberg ejede han en Tid en sjællandsk Hovedgaard, Skaftlev, som han havde kjøbt af sin Fætter Jørgen Bryske, men mageskiftede til Kronen mod Gods i Skaane.

Om end H. U. ikke staar i første Række af de betydelige Statsmænd og Krigere, der kjendetegne Kong Frederik II's Tid, var han dog ikke blot en fremragende Mand i sin Stand, men vel anset hos høj og lav, ikke mindst paa Grund af de Fortjenester, han og flere af hans Slægt under Syvaarskrigen havde indlagt sig. Præsten Jacob Nielsen, der med sin Hals maatte bøde for sine Beskyldninger mod Bispen i Skaane, M. Niels Hvid (VIII, 193), for at have stjaalet en Gravsten fra H. U.s Slægtgravsted i Lund Domkirke, kalder i sin Nidvise H. U. for «den sorte Hack», men om dette har været et almindeligt Øgenavn, har det dog sikkert kun hentydet til H. U.s ydre Personlighed.

H. U. blev 2 Gange gift, 1. (12. Dec. 1572) med den da 22aarige Pernille Albrechtsdatter Gjõe († barnløs 29. Avg. 1589), 2. (22. Nov. 1590) med Anne Vernersdatter Parsberg, Enke efter Hans Skovgaard (XVI, 66). Hun døde 4.—5. Avg. 1592 i Barselseng.
Peder J. Vinstrup, Ligpr. over H. U. (1595). *Thiset.*

Ulfstand, Holger Gregersen, —1542, Rigsraad, til Skabersø og Hikkeberg, var Søn af Gregers Jepsen til Torup og Skabersø i Skaane. Han siges at være yngre end sin ndfr. omtalte Broder Truid, der skal være født 1487; men Aldersordenen mellem disse to Brødre er vistnok tvivlsom. I hvert Fald maa han være født mellem 1480—90. Han nævnes allerede 1513 som Besidder af Torup, der dog senere gik over til Broderen Truid, medens Skabersø tilfaldt Holger. I Aaret 1516 omtales han som kongl. Hofsinde, og i Aarene 1518—19 foretog han i Forening med Johan Oxe til Nielstrup (XII, 494) en Pilegrimsrejse over Tyskland og

Venedig til det hellige Land. Man har en Beskrivelse af Rejsen og ser heraf, hvor stærkt optagne de to Adelsmænd vare af alle de «Jærtegn», de hørte om i det hellige Land; H. G. synes ogsaa lige til sin Død, eller i alt Fald til 1536, at have holdt fast ved den katholske Tro. Efter Hjemkomsten forlenedes han, der allerede da var Ridder, 1520 med Varberg Klippefæstning i Halland, som han beholdt til 1522, og med Laholm Slot, som han beholdt lige til sin Død. Da der til hvert af disse Slotte laa 4 Herreder, indtog H. G. saaledes en betydelig Stilling i denne Del af Landet. Omtrent samtidig ægtede han den rige Predbjørn Podebusks Datter Anna; men hun døde allerede 1521 paa Varberg, hvorefter han næste Aar ægtede Helle Hack, Datter af den af Anders Bille ihjelslagne Rigsraad Niels Hack (VI, 442) til Hikkeberg. Dette store Herresæde kom saaledes i hans Besiddelse, ligesom han ogsaa fik Del i Slægtens Adgang til de store Bøder, Anders Bille først i Aaret 1534 fik afbetalt.

Efter Christian II's Flugt hyldede H. G. ligesom den øvrige skaanske Adel Frederik I, blev optaget i Rigsraadet og var en af Hovedførerne under Malmøs Belejring. Under et heftigt Udfald af Borgerne blev Adelen imidlertid slaaet og trak sig tilbage til H. G.s Ejendom Skabersø; men her bleve de en Nat pludselig overfaldne af Malmøboerne og undkom kun med Nød og næppe, Skabersø blev afbrændt (18. Sept. 1523). Mod Slutningen af Aaret blev H. G. tillige med Aage Brahe sendt til Sverige for at bevæge Kong Gustav til et Rigsmøde til Udjævnelse af de mange Tvistepunkter, der stod Rigerne imellem. Da dette Møde endelig i Avg. 1524 kom i Stand paa dansk Grund, i Malmø, var H. G. en af de Rigsraader, der fra dansk Side stilledes som Gisler til Sikkerhed for Kong Gustav. Under Søren Norbys Bonderejsning i 1525 siges det, at alle Adelsborgene bleve brændte med Undtagelse af Hikkeberg; Skabersø er vel saa atter blevet opbrændt. At H. G. deltog i de store Slag ved Lund og Bunketoft Lund, maa anses for en Selvfølge. Efter Landskrones Overgivelse var H. G. en af de Rigsraader, der bleve sendte til Gulland med Søren Norby for at bevæge Besættningen paa Visborg til at overgive Borgen til Kong Frederik, og deltog saaledes i de mislige Forhandlinger, af hvis Ærlighed Søren Norby giver en saa mørk Skildring, men som endelig førte til Maalet. Ogsaa i de følgende Aar blev H. G., der som Følge af Forordningen af Dec. 1526 ligesom sine Slægtninge efter Ættens Skjoldmærke havde antaget Navnet Ulfstand, anvendt som Sende-

mand til Kong Gustav i Anledning af de mange Tvistepunkter, der stadig vare med denne Konge angaaende Gulland, Vigen, Forholdene i Norge osv., og deltog i de store Rigsmøder i Ny Lødese (1528) og i Varberg (1530).

Som Lensmand paa Laholm var H. U. ogsaa blevet forlenet med Halmstad By og Herred. Da Reformationen kom til Halmstad, tog H. U. og Fru Helle Hack sig saa godt de kunde af de betrængte Graabrødre, men kunde ikke hindre, at disse i Maj 1531 bleve udjagne. «Dette Lutheri spreder sig ganske saare her i Riget; Gud raade det vel, hvad Ende det vil tage,» skrive han og hans Broder Truid netop i disse Dage til deres Fætter Eske Bille. S. A. var H. U. en af de Raader, der bleve beskikkede til at sørge for Lov og Ret i Skaane Bispedømme, og denne Stilling indtog han ogsaa efter Frederik I's Død, og da Grevefejden udbrød. Under denne maatte han ligesom den øvrige skaanske Adel i Begyndelsen slutte sig til Grev Christoffer og var en af Hovedførerne for den skaanske Adel; men da Svenskerne nærmede sig for at bekæmpe Lybekkerne og Grev Christoffer, gik han med den øvrige Adel over til dem og deltog i Slaget ved Helsingborg (Jan. 1535) og senere i Belejringen af Landskrone og Malmø. Efter Malmøs Overgivelse deltog han i Maj—Juni 1536 atter tillige med Axel Urup i en af disse mindre behagelige Sendelser til Kong Gustav i Stockholm, denne Gang nærmest for at dæmpe Kongens Vrede over, at Christian III paa egen Haand havde sluttet Fred med Lybekkerne i Hamborg. Ogsaa efter 1536 indtog han en betydelig Stilling blandt de skaanske Rigsraader. Han blev strax 1536 en af de Raader, til hvem Landets Styrelse overdroges som kongl. Statholdere og Hovedsmænd. I Maj 1540 sendtes han tillige med Antonius Bryske til Kong Gustav for at aftale et Møde til Bilæggelse af Stridighederne mellem Danmark og Sverige og deltog derefter i Forhandlingerne i Kalmar Okt.—Nov. s. A. Aaret efter var han en af de danske Kommissærer ved et Møde i Lødese i Marts—April, hvor Kong Christian III's Gjæld til Kong Gustav blev betalt, og hen paa Sommeren ved Forhandlingerne i Brømsebro, der førte til den endelige Fred mellem Rigerne. 1542 var han en af Anførerne for de Tropper, der under Dackefejden sendtes Kong Gustav til Hjælp. Han døde i Kjøbenhavn 16. Dec. s. A. — Fru Helle Hack overlevede ham til Januar 1550.

Danmarks Adels Aarhog 1896, S. 432 f. Kirkehist. Saml. 5. R. I.

A. Heise.

Ulfstand, Jacob Gertsen, —1410, Ærkebisp. Hans Fader skal efter en meget tvivlsom Opgivelse i de adelige Slægtebøger have heddet Gert Minckwitz og have tilhørt en indvandret tysk Adelsslægt; hans Moder var af Familien Bjørn. Selv nævnes J. G. 1385 som Kannik i Roskilde; han var dog tillige Sekretær hos Dronning Margrethe, og hendes Støtte skylder han sikkert sin Fremgang i Kirkens Tjeneste. Han blev Ærkedegn i Lund, og 1392 opnaaede han selve Ærkestolen. I sin høje Stilling deltog han i Afgjørelsen af alle Statssager, og det var ham, der ved Kalmarmødet 1397 sammen med Upsalærkebispem kronede Erik af Pommern til Konge over alle tre nordiske Riger. I sin egen Domkirke stiftede han et Kapel for St. Knud. Ærkebispem døde 17. April 1410 og blev begravet i Lunds Domkirke, hvor hans Ligsten endnu findes. Fra hans Broder Henrik Gertsen nedstammer den Adelsslægt, der i Frederik I's Tid optog Navnet Ulfstand. *Kr. Erslev.*

Ulfstand, Jens Holgersen, —1523, Lensmand paa Gulland, Søkriger, var Søn af Holger Henriksen (Ulfstand) til Glimminge i Jerrestad Herred og Birgitte Jensdatter (Rosensparre). Efter Fadren, der døde i Tiden 1485—86, arvede han Glimminge og byggede her senere det mærkelige Stenhus, hvortil han 1499 lagde Grundstenen, og som endnu er bevaret. Han var Lensmand paa Lindholm 1486 og fik 1487 for Livstid Pantebrev paa Kronens Gods i Jønested i Skaane, som hans Fader ogsaa havde haft i Pant. En mere betroet Stilling opnaaede han dog senere i 1487, da Kong Hans efter at have vundet Gulland tilbage fra Iver Axelsen Thott (XVII, 329) satte J. H. til Lensmand paa Øen. At der overdroges ham en saa vigtig Post paa en Tid, da han endnu maa antages at have været en yngre Mand, vidner om, at Kongen allerede da har næret en ikke ringe Tillid til ham. Han svigtede da heller ikke denne Tillid for saa vidt, som han altid bevarede Troskaben mod Kongen; men i sin Styrelse af Øen tillod han sig rigtignok saa mange Overgreb mod Beboerne, at Regeringen (vistnok i 1492) maatte sende 4 Rigsraader der over for at stille Befolkningen til Freds, i det dens Stemning mod J. H. var bleven saadan, at man frygtede for, at Øen kunde gaa tabt til Sverige. Nogen varig Forsoning er dog ikke kommen i Stand; endnu efter at J. H. havde fratraadt Lenet, klages der over alle de nye Paalæg, han havde indført. Og hvad en anden Side af hans Styrelse angaar,

udtalte de 4 Rigsraader, at Fæstningsværkerne paa Øen uden for Visborg ikke vare bedre end i Iver Axelsens Tid og delvis end- ogsaa forfaldne.

Et bedre Navn end ved sin Styrelse af Gulland har J. H. erhvervet sig som Søkriger. Allerede under Kong Hans' Sveriges- tog i 1497 synes han at have spillet en fremtrædende Rolle blandt Befalingsmændene til Søs; men om betydeligere Foretagender til Vands høres intet under det kortvarige Felttog. Større Betydning fik J. H. efter Svenskernes Rejsning mod Kong Hans i 1501; Gang paa Gang i det ny Aarhundrede nævnes det, hvorledes han er paa Færde med sine Skibe for at undsætte det belejrede Kalmar eller hæрге paa de svenske Kyster, hvor han fór frem paa en Maade, der ganske stemmer med hin Tids barbariske Krigsførelse.

I Sommeren 1509 afløstes J. H. som Lensmand paa Visborg af Laurens Skinkel, uden at det kan oplyses, hvad Grunden hertil har været; derimod kan det nævnes, at Kong Hans, medens J. H. sad paa Gulland, havde givet ham et i høj Grad anerkjendende Brev, hvori han opfordrer sin Søn Christian til at belønne hans Tjeneste, hvis Kongen selv skulde dø, inden han fik gjort det, og tillige erklærer, at dersom nogen vil træde Kongen selv paa Halsen eller fortrænge Sønnen, er J. H. en Mand, som Sønnen fuldkommen kan stole paa. Da Kong Hans ogsaa var kommen i Krig med flere af Hansestæderne og efterhaanden havde faaet sin Sømagt forøget, blev J. H. i 1511 Anfører for den danske Flaade, hvis største Skib «Engelen» han selv førte. I Forsommeren 1511, inden Fjendens Sømagt var løben ud, foretog han et Hærgningstog mod de tyske Kyster, hvor et Forsøg mod Travemünde mislykkes, men Wismars og Rostocks Omegn og Stralsunds Besiddelser paa Rygen bleve plyndrede, ligesom den sidstnævnte Bys Borgere led et ret betydeligt Nederlag paa Rygen. Flaaden løb derefter til Øland og brændte en Del af Øen, men Befolkningen samlede sig og slog de Tropper, der vare satte i Land, saa at de maatte indskibe sig igjen. Den lybske Flaade kom imidlertid nu i Søen, og 9. Avg. 1511 mødtes den med den danske under J. H. i et heftigt Søslag under Bornholm, det største, der i meget lange Tider var leveret i Østersøen, men ikke mere afgjørende end, at begge Parter tilskrev sig Sejren. Kort efter erobrede J. H. 2 stralsundske Orlogsskibe, der vare komne sejlene til den danske Flaade i den Tro, at det var den lybske. Denne sidste bemæg-

tigede sig derimod en rigtladet hollandsk Handelsflaade og vendte derefter tilbage til Trave; et Forsøg, som J. H., der havde faaet Forstærkning af 4 hollandske Orlogsskibe, 14. Avg. 1511 gjorde paa at standse Lybekkerne med deres Bytte, mislykkedes, da hans eget Skib «Engelen» blev ilde medtaget af de lybske Kugler, saa at han maatte standse Forfølgelsen.

J. H. nævnes fra 1505 som Rigsraad og deltog som saadan i forskellige Forhandlinger om offentlige Anliggender; derimod er han først bleven Ridder i Tiden 1513—15, maaske ved Christian II's Kroning i Juni 1514. Han har muligvis en Gang under Kong Hans haft Gladsaxe i Forlening; 1510 blev han forlenet med Villands Herred (som han i 1520 fik i Pant), og ligeledes i Kong Hans' senere Tid fik han Sølvitsborg, som han imidlertid kun beholdt til 1519; forskellige mindre Len i Skaane havde han i Pant til sin Død. Som allerede nævnt, havde han arvet Glimminge; Lyngbygaard i Villands Herred købte han af forskellige i Tiden 1509—15. Han var gift først med Holmger Axelsdatter Brahe, der døde 19. Nov. 1495 paa Visborg, og derefter (fra 29. Juli 1498) med Margrethe Arvidsdatter Trolle; selv døde han 6. Febr. 1523.

Danmarks Adels Aarbog 1896, S. 437 f. Allen, De tre nord. Rigers Hist. I. Hist. Tidsskr. V, 565 ff.

William Christensen.

Ulfstand, Jens Holgersen, —1566, til Skabersø, Søn af ovennævnte Holger Gregersen U. og Helle Hack, blev alt som Barn faderløs og fik da sammen med 2 Søstre Skabersø i fædrene Arv; men for øvrigt vides intet om hans Ungdom. Fra 1554 var han Hofsinde, og 1561 blev han Kongens Skjænk og fik Vor Frue Kloster i Oslo i Forlening. Han beholdt dette Len til 1564, skjønt han alt 1562 havde fratraadt sin Stilling ved Hove, i det han var bleven sin Svoger Tage Thotts Eftermand som Hovedsmand paa Baahus. Her maatte han nu tage fast Ophold og altsaa medføre sin unge Hustru, sin Frænke Lisbet Knudsdatter Gyldenstjerne; thi det var paa et saare kritisk Tidspunkt, at Kongen havde betroet en af de vigtigste Grænsefæstninger i den forholdsvis unge J. H.s Hænder; dog skulde det snart kjendes, at Kongen just havde valgt den rette Mand. Der var Opgaver nok for J. H. Slottet selv skulde provianteres og sættes i Forsvarsstand, desuden skulde der ogsaa i den Landsdel skaffes Fødemidler og Fourage til den Hær, der droges sammen i Skaane, Spejdere skulde holdes i Fjendens Land, al Tilførsel der til hindres, overhovedet gjøres Fjen-

den det størst mulige Afbræk. Og da saa Krigen udbrød, fik J. H. den snart paa nært Hold; Kong Erik af Sverige var nemlig i høj Grad opsat paa at tage Baahus. En svensk Hær lejrede sig om Slottet i Nov. 1563; men den paafølgende Vinter tvang den til at drage bort med uforrettet Sag. Dog alt 1. Febr. 1564 stod en ny Hær for Slottet; men J. H. gav den saa varm en Modtagelse, at den hurtig trak sig tilbage. Kong Frederik II sendte J. H. en udtrykkelig Tak for udvist Troskab og Villighed. Senere paa Foraaret hærgede de svenske atter i Vigen; men med Hjælp af Hovedsmanden paa Akershus Christen Munk (XI, 514) drev J. H. dem atter bort. I Febr. 1565 begyndte en 3. Belejring af Slottet, denne Gang indledet med en heftig Beskydning flere Dage igjennem, hvorved saa vel Inder- som Ydermuren tog stor Skade; dog afslog J. H. og hans tapre Stalbrødre 2 paafølgende Stormangreb saa grundig, at Belejringen hævedes. Dog ogsaa denne Gang kom Fjenden alt i April tilbage, og nu varede Belejringen 3 Uger, saa drog Belejringshæren bort af Mangel paa Proviant og Penge. Kong Erik rasede, men gav ikke tabt. I Marts 1566 tog en 5. Belejring sin Begyndelse. Da J. H. kort afslog Opfordringen til Overgivelse, blev Slottet beskudt 3 Døgn igjennem. Utrættelig stængede og stoppede Besætningen de forskudte Mure, men et af Taarnene, «Farshat», tog saa megen Skade, at den ikke lod sig udbedre. Efter at have slaaet Bro over Elven skred Svenskerne til Storm; 3 Gange afsloges Angrebene med stort Tab, men 4. Gang lykkedes det at tage det beskadigede Taarn, og i stort Tal mylrede de svenske ind i det. Alt troedes Sejren vunden, thi fra dette Taarn kunde den hele Borggaard bestryges; da sprang Taarnet med alle, der vare deri, i Luften. Efter 2 gamle Landsknægtes Raad havde J. H., forudseende Taarnets Fald, ladet nogle Fade Krudt bringe ned i dets Kjælder, og den ene Landsknægt skal frivillig være gaaet i Døden for i det rette Øjeblik at sætte Lunten til Krudtet. Trods det lidte Tab gjentog de svenske dog Stormløbene de 2 følgende Dage, men uagtet Forsvarernes Tal var svundet ind til 150 Mand, lykkedes det dog denne lille, uforfærdede Hob ogsaa at afslaa disse Angreb. Opgivende Haabet om at kunne udrette noget drog saa en stor Del af Belejringshæren bort medtagende det grove Skyts. Den vendte imidlertid om, da den undervejs mødte en udsendt Forstærkning, og begyndte paa ny en Belejring, ja foretog 20. April en Storm; men ogsaa denne afsloges, og da nu endelig en dansk Undsætningshær

nærmede sig, maatte de svenske inden Maanedens Udgang trække sig helt tilbage. En strax efter af Kong Erik selv planlagt ny Belejring blev ikke til noget, da de danskes Indfald i Vestergotland gav ham andet at tænke paa.

Under de mest fortvivlede Forhold, med en af Sygdom, Savn og Anstrængelse ikke mindre end af Fjendens Kugler medtagen Besætning, omgiven af den uvillige Almue i Lenet, der snarest gik Fjenden til Haande, men for øvrigt var ganske udpint saa vel af Ven som af Fjende, kun modtagende en aldeles utilstrækkelig Undsætning af Mandskab og Proviant havde J. H. og hans Mænd med aldrig svigtende Mod, Tapperhed og Udholdenhed ikke blot værget den dem betroede ansvarsfulde Plads, men J. H. havde endog til Tider kunnet række det ikke mindre betrængte Elfsborg en hjælpende Haand ved Sendelser baade af Mandskab og Proviant, og dog er der aldrig blandt Efterverdenen gaaet det Ry af hans Bedrifter, som af de andre fortjente Krigeres i denne langvarige Fejde. Ingen Digter har besunget hans Heltemod, ingen Maler paa Lærredet foreviget hans Bedrifter, ingen Historiker har gjort Baahuses Belejringer til Gjenstand for et særligt Studium. Skylden for denne Tilsidesættelse er ikke Samtidens; den kunde ikke være blind for, hvor stor Betydning Slottets Bevarelse havde haft for hele Krigens Gang. Takkegudstjenester anordnedes i Anledning af Slottets Befrielse, og som en første Belønning skyndte Kongen sig at gjengive J. H. det Len, Vor Frue Kloster i Oslo, som han 2 Aar forinden havde mistet; men denne første Løn (en af Kongen skjænket Guldkjæde, der fandtes i hans Bo, har han dog formodentlig ogsaa faaet i samme Anledning) blev ogsaa den sidste, thi alt i Sept. Maaned s. A. døde J. H., faa Dage efter sin Hustru, der med ham trofast havde delt den sidste Tids Farer, Sorger og Savn. Begge bleve Ofre for en paa Slottet herskende Epidemi, der i kort Tid bortrev de fleste af hans da endnu i Live værende Kampfæller. Ægteparret efterlod sig en spæd Søn, hvis Værgemaal Kongen paatog sig, ligesom han ogsaa bekostede Barnets Opdragelse og Uddannelse, saa vel uden- som indenlands. Selv gav Kongen J. H. det Vidnesbyrd, at han havde ført et mandhaftigt, ærligt Navn med sig i sin Grav og af hver ærlig Mand for saadan hans tapre Manddom loves og berømmes. *Thiset.*

Ulfstand, Jens Truidsen, —1566, til Vemmetofte, var Søn af nedennævnte Truid U. s. r. Ægteskab. Sammen med sin ældre

Broder Gregers var han blandt de adelige Skolebørn, som Borgerne i Malmø 1534 holdt fangne i 9 Uger der i Byen. Senere har han formodentlig været udenlands, men 1548 var han Hofsinde og red med 5 Heste i det pragtfulde Følge, der førte Prinsesse Anna til Sachsen. Aaret efter fik han Dragsmark Kloster i Forlening; men 1552 ombyttede han dette norske Len med Saltø i Sjælland, i det han, der en Tid havde været Fodermarsk, nu blev beskikket til Hofmarskal. I Ditmarskertoget 1559 deltog han som Ritmester og Anfører for Hoffanen, og han blev her saaret i Kampen ved Heide, hvad der maaske gav Anledning til, at han Aaret efter fratraadte som Hofmarskal. Dog deltog han 1562 i det Gesandtskab, som med Rigshofmesteren Eiler Hardenberg i Spidsen affærdigedes, til Rusland, og hjemkommen der fra maatte han under de da i fuld Gang værende Krigsrustninger gjøre Tjeneste dels ved Mønstringerne, dels som Proviantmester, men fik dog Stunder til 15. Febr. 1564 paa Saltø at hjemføre sin Brud, Lisbet Claudatter Bille (f. 25. Marts 1540). S. A. blev Kjøbenhavns Slot og Len betroet ham, dog beholdt han Saltø og fik endnu et lille skaansk Len, Tørringe i Oxie Herred. Endelig 1566 blev J. T., der ikke vides hidtil at have forsøgt sig til Søs, Underadmiral paa den under Hans Lauridsen Badens Anførsel udsendte Flaade. Hans Skib «Hannibal», løb allerede paa Grund ved Stævn, hvad der ikke blot opholdt, men ogsaa paa anden Vis skadede Flaaden. Saa man i dette Uheld et daarligt Varsel, gik dette kun alt for snart i Opfyldelse. 29. Juli forgik største Parten af Flaaden under Gulland, og ogsaa J. T. fandt Døden i Bølgerne. Hans Enke døde først 1613. Vemmetofte havde han kun ejet i Fællesskab med sin Fætter Lave Brock (III, 91).

Thiset.

Ulfstand, Lave Truidsen, —1563, arvede Torup i Skaane efter sin Fader, nedennævnte Truid Gregersen U.; Moderen var Ide Brock. Om hans Ungdom vides intet, før han 1546, efter Faderens Død, overtog dennes Pantelen Varberg, som han beholdt til 1557, da han blev Lensmand paa Vordingborg, hvortil fra 1559—60 var lagt Skovkloster. 1561 mistede han Vordingborg og fik da Tilladelse til at maatte indløse Rugsø Herred fra sin Broder Gregers; men Tilladelsen blev ikke benyttet, og L. U. havde i sine sidste Leveaar ingen Forlening. Maaske han af Helbredshensyn ingen har ønsket, — han døde alt 12. Maj 1563, — men mulig er det ogsaa, at han mistede sin Forlening, fordi han havde

undslaaet sig for at modtage det ham 1559 tilbødte Ridderslag og derved havde paadraget sig Kongens Unaade. Selve den tiltænkte Udmærkelse viser, at han har været en anset Mand. Hans Tjeneste blev oftere brugt; han ledsagede 1548 Prins Frederik paa Hyldingsrejsen til Norge, blev 1554 benyttet ved Grænseforhandlingerne med de svenske, ligesom det 1557 paatænkte, at han skulde være «Lieutenant» paa en da udrustet Flaade, men hans brutale Opførsel ved hans Halvbroder unge Niels U.s Begravelse viser, at han har haft et lidenskabeligt og hidsigt Sind. Under en bitter Ordstrid i selve Kirken truede han sin Stifmoders 2. Ægtefælle, Hr. Lave Brahe (II, 595), med sit Fyrrør og tiltvang sig Kistens Aabning. Faa Aar før sin Død havde han ægtet sin Frænde Gert Ulfstands Enke Gjørvel Abrahamsdatter Gyldenstjerne til Asserbo († 1577). En 1554 paa Tale værende Forbindelse mellem ham og en Datter af den svenske Adelsmand Hr. Gustav Olsen Stenbock blev ikke til Alvor.

Thiset.

Ulfstand, Niels Truidsen, 1526—75, til Barsebæk, som var hans mødrene Gaard, thi han var Søn af nedennævnte Truid Gregersen U. og Ide Brock. Desuden ejede han Part i Vemmetofte og i Torup, arvet henholdsvis efter Broderen Jens og Broderen Lave. Han var født 15. Nov. 1526, tjente i Aarene 1549—52 som Hofsinde og var 1557—58 Kongens Skjænk. I Ditmarskerkrigen 1559 blev han haardt saaret, men kunde dog 1561 ledsage Enkedronningen til Celle, ja gjorde i Syvaarskrigens første Aar Tjeneste som Tøjmester ved Hæren. 1557 havde han faaet Stegehus og Møen i Forlening, men han kom her i saa betydelige Restancer, at han 1563 mistede Lenet. 1566 fik han Lenet tilbage efter en kort Tid at have været Lensmand paa Vordingborg, men denne Gang beholdt han det kun nogle faa Maaneder og fik siden ikke oftere Forleninger. Derimod blev han 1571 øverste Falkemester og beholdt vist denne Stilling til sin Død, skjønt Kongen alt 1573, da N. U.s Udnævnelse til Bygmester var paa Tale, skrev, at en saadan Udnævnelse kun vilde føre til vidtløftig Diskurs om Besoldning og Underholdning og dog tage samme Ende, som da han blev udnævnt til øverste Falkemester. Dog synes han at have været velset hos Kongen. N. T. døde 5. Okt. 1575 paa Amager, og Dagen efter døde i Barselseng hans Hustru, Margrethe Herlufsdatter Skave, hvem han Aaret før havde ægtet.

Brasch, Vemmetofstes Hist. I, 91 f.

Thiset.

Ulfstand, Oluf Holgersen, —1529, var Søn af Holger Henriksen (Ulfstand) og hans første Hustru Sidsel Flemming Pedersdatter og Halvbroder til ovennævnte Jens Holgersen Ulfstand. Fra 1488 til 1516 eller 1517 forekommer han som Lensmand paa Nykjøbing, en Tid lang som Enkedronning Dorotheas, men efter hendes Død som Kongens Embedsmand. Der er Tegn, som tyde paa, at han i 1507—9 tillige har styret Ravensborg Len paa Laaland; i alt Fald var han i 1511—14 Hovedsmand paa det ny Slot Engelborg, som Kong Hans i Slutningen af sin Regeringstid lod opføre paa en Ø i Nakskov Fjord, og hvortil det tidligere Ravensborg Len (Laalands Nørre og Sønder Herred) var blevet lagt. End videre havde O. H. forskellige Birker paa Laaland og Falster, saaledes Konningsurne og Nybølle Birker i alt Fald fra 1503 og Vignæs Birk fra 1506. Denne hans Stilling som Indehaver af betydelige Len paa de sydlige Øer bragte ham imidlertid i Strid med Øernes Biskop Jens Andersen Beldenak af Odense; i 1511 indgav Jens Andersen en lang Klage over O. H.s Optræden mod Bispens undergivne paa Falster, men mange af Klagepunkterne vare rigtignok alt andet end vel begrundede; derimod lykkedes det i 1514 Bispens at faa O. H. sat i Band, fordi O. H.s Svende efter deres Herres Befaling havde slaaet en Mand ihjel. Men senere, da Christian II lod Jens Andersen sætte i Fængsel, kunde O. H. nyde den Triumf at føre ham som Fange til Engelborg.

O. H., der blev Ridder i Tiden 1515—16 og nævnes som Rigsraad fra 1523, ejede Bønnet paa Falster, som han muligvis har faaet ved sit Giftermaal, og fik i 1493 for Livstid overladt Ørup i Ingelstad Herred af sin Moster Birgitte Pedersdatter Flemming. Han nævnes i 1488 som gift med Anne Johansdatter Fikkelsen, der levede 1515 og vist ogsaa 1524, men var død 29. Nov. 1529; selv døde O. H. 23. Maj 1529.

Danmarks Adels Aarbog 1896, S. 437. Paludan-Müller, Jens Andersen Beldenak.
William Christensen.

Ulfstand, Sidsel, —1575, til Bønnet, var Datter af ovennævnte Jens Holgersen U. († 1523) og Margrethe Trolle og blev o. 1528 gift med Knud Pedersen Gyldenstjerne til Tim (VI, 383), efter hvem hun 27. Juni 1552 blev Enke med 7 Børn, der dog da alt vare ude over den første Barndom. Af sin Ægtefælles Forleninger beholdt hun Villands Herred, ja fik endog 1554 Livsbrev derpaa, saa at hun havde dette vigtige Grænselen gennem de 7

lange Krigsaar. Det vidner sikkert om en usædvanlig energisk Personlighed, at disse i højeste Grad brydsomme Aar ikke fik hende til at give Slip paa Lenet, skjønt de naturligvis snarere gav Tilsætning end Indtægt til Forrentningen af Pantessummen. Det var en idelig Udskrivning af Skatter, af Mandskab og Vogne til Hæren eller til Befæstningsarbejder, af Provianttilførsel osv., tilmed hos en udpint og meget opsætsig og upaalidelig Almue. Og saa havde hun endda sine egne betydelige og spredt liggende Besiddelser at varetage, af Hovedgaarde saaledes Lyngbygaard i Skaane, Bønnet paa Falster og Tim i Nørrejyland, og at hun med kyndig Omsorg varetog sine økonomiske Forhold fremgaar noksom af den ret betydelige Del af hendes Brevskaber, der er bevaret til vore Dage. Efterhaanden som Sønnerne bleve myndige, maatte hun dog udlægge dem saa en, saa en anden af Hovedgaardene. Blandt de ovennævnte Brevskaber, der ogsaa vise, hvilken anset Stilling hun indtog blandt sine Standsfæller, findes et Par morsomme Breve til hende fra Kongens Kammerjunker Eggert Ulfeldt, af hvilke ses, at den driftige Frue endda fik Stunder til at røgte sin da endnu ugifte Konges personlige Linnedudstyr. S. U. døde i Begyndelsen af Aaret 1575, før 11. Marts.

Thiset.

Ulfstand, Thale, —1604, til Skabersø, Datter af ovennævnte Holger Gregersen U. til Skabersø og Helle Hack til Hikkeberg, blev 1552 gift med Poul Laxmand til Stenholt, Sønesøn af den bekjendte Rigshofmester, men hensattes allerede efter 5 Aars Ægteskab i Enkestand. Saa overbevist var Datiden om, at den unge Enke hurtig vilde søge sig en ny Forsørger for sig og sine 3 smaa Børn, at endog den ganske vist ogsaa ungdommelige Konge 1559, sikkert i en lystig Stund under de Forhandlinger, der førte til, at hun afstod sine Børns fædrene Gaard til Kronen mod Bosø Kloster i Skaane, indgik et Væddemaal med hende paa 1000 Dlr. om, at hun inden 6 Aars Forløb vilde indgaa nyt Ægteskab. Kongen tabte dog Væddemalet, T. U. giftede sig aldrig igjen; men om hun under de trange Krigsaar ved den fastsatte Fristis Udløb fik de 1000 Dlr. er vel ret tvivlsomt. Dog fik hun 1567 Rørum Len i Pant af Kronen, rigtignok sammen med en Søster. For øvrigt havde hun fra 1585 til sin Død Helnekirke og Froste Herred i Forlening og fra 1595—97 det lille Hesselbjærg Len, men til Gjengæld krævedes hendes Nærværelse ofte ved Hove, dels som Gjest,

dels som Dragefrue ved Hoffester. T. U. var overhovedet en Dame, der var om sig og ikke behøvede nogen Forsørger til at varetage sine Sager. Med Energi kæmpede hun for sine Børns Ret til deres Oldefaders beslaglagte rige Gods, men for øvrigt overlevede hun selv alle sine Børn, ja blev deres eneste Arving og fik ikke blot Bosø Kloster, men ogsaa Høgested, som Børnenes Frænke, Gjørvel Gyldenstjerne, havde givet dem, og endelig arvede hun ved sin Broder Hack U.s barnløse Død sin mødrene Gaard Hikkeberg. Denne bortbyttede hun til en Brodersøn mod sin fædrene Gaard Skabersø, hvor hun i sin høje Alderdom 1601 hædredes med et Besøg af den unge Kong Christian IV. Hun døde i Efteraaret 1604 paa Bosø Kloster.

Personalhist. Tidsskr. 1. R. II, 65 f.

Thiset.

Ulfstand, Thale, —1624—, Slægtebogsforfatterinde, var Datter af Melchior U. og Else Viffert til Axelvold og blev 18. Jan. 1624 paa Gyllebo gift med Palle Urne til Gyllebo. I den af hende nedskrevne Slægtebog beretter hun mange Aar efter (1645), at Palle Urne fik hende imod hendes Moders Vilje, i det han bortførte hende, dog ikke imod hendes egen Vilje, paa Vejen fra Billesholm til Axelvold, og bragte hende til sin Broders Gaard Bæltebjærg, til han faa Dage efter selv gjorde sit Bryllup, og tilføjer hun trohjærtig, at han siden levede kristelig, ærlig, frommelig og vel med hende. «Ingen kan give ham bedre Vidnesbyrd end jeg kan, som han lever frommelig og vel med». Det er i øvrigt ene paa Grund af hendes genealogiske Arbejder, af hvilke der da ogsaa, jævnstillet med Lisbet Bryskes (III, 197), gik Ry endog i Udlandet, at T. U. fortjener at mindes, thi ellers synes hun og hendes Ægtefælle at have ført et mere end almindelig tilbagetrukket Liv. Den ovennævnte Slægtebog, nu i St. kongl. Bibliotek (Thotts Saml., Fol., Nr. 1077), er oprindelig kun en Afskrift af Sophie Brahes (II, 601), men forøget af T. U., særlig for den skaanske Adels Vedkommende.

Thiset.

Ulfstand, Truid Gregersen, 1487—1545, Rigsraad, Broder til ovennævnte Holger Gregersen U., fik efter Faderen Torup i Skaane og forekommer 1516 som kongl. Hofsinde. Omtr. 1520 blev han gift med Ide Brock, Datter af Lave Brock til Estrup. Ved et i Aaret 1529 afholdt Skifte med hendes Broder, Niels Brock til Estrup, fik han Barsebæk (i Skaane) og Andel i Estrup og Vemme-

tofte. 1522 blev han efter sin Broder Holger forlenet med Varberg Slot og beholdt det, paa en ufrivillig Afbrydelse nær, 1535—36, lige til sin Død. Ved Frederik I's Tronbestigelse blev han optaget i Rigsraadet og ved Kroningen 1524 slaaet til Ridder. Som Befalingsmand paa Varberg kom han til at tage stor Del i Tidens Begivenheder, navnlig i Forholdene til Sverige og Norge. Da Varberg 1525 blev givet til Lunde Ærkestol som Erstatning for Bornholm, der paa 50 Aar var overgivet til Lybek, blev T. G. biskoppelig Lensmand; dog havde Kongen forpligtet sig til paa Rigets Vegne at komme Slottet til Undsætning, hvis det blev belejret, og i Virkeligheden mærker man heller ikke til nogen Forskjel i T. G.s Stilling til Riget; dog har hans Forhold til Ærkestolen maaske bidraget til, at han i Avg. 1526 var blandt de Rigsraader, der hævdede Aage Sparres Besiddelse af Ærkestolen over for den af Paven indviede Jørgen Skodborg. T. G., der ligesom Broderen i 1526 havde antaget Navnet Ulfstand, deltog i 1528 og 1530 i de store Møder i Ny Lødese og i Varberg om Bilæggelse af de mange Tvistigheder med Kong Gustav om Besiddelsen af Gulland, Vigen osv. Men i det næste Aar begyndte Uroen paa Varberg. Kong Christian II var i Vente. Slottet havde T. U. med store Bekostninger sat i god Stand, men «Nybyen» (Ny Varberg) laa endnu saa godt som ubefæstet. Næppe var T. U. derfor kommen tilbage fra Herredagen 1531, før han lod alle uden Forskjel, unge og gamle, Kvinder og Børn, Nat og Dag i Okt.—Nov. arbejde paa Opkastelsen af Volde og Grave. Indbyggerne fra de øvrige hallandske Smaastæder maatte begive sig til Varberg. Bønderne bleve opbudte, Mand af Hus, for at være rede. Fra Klippefæstningen med den mægtige Udsigt over Kattegat og Skagerak saa man da i Begyndelsen af Nov. store fjendtlige Sejlere nærme sig. Det var en Del af Kongens ved Stormen adspredte Skibe. Der udbredte sig imidlertid den falske Efterretning, at Kongen selv var om Bord paa et af dem. T. U. ventede derfor et Hovedangreb paa Slottet og har i en Række højst interessante Breve til Regeringsmændene i Kjøbenhavn givet en Skildring af alt, hvad han havde udspejdet. Han satte sig strax i Forbindelse med de svenske og norske Befalingsmænd paa Elfsborg og Baahus. Kun nogle enkelte Strejfskarer gik dog i Land i Halland, hvor Bønderne viste sig meget upaalidelige, men angreb derpaa Elfsborg og Baahus. Under disse Omstændigheder blev Varberg et vigtigt Samlingssted for de syd fra sendte Forstærkninger, ligesom T. U.

ogsaa sendte Hjælp, da Kong Christian noget senere selv forgjæves angreb Lødese og Baahus.

I de store Forhandlinger i Kjøbenhavn om Kong Christians Skæbne deltog T. U., og da man havde besluttet at bryde Oslo-traktaten af 1. Juli, sendtes han tillige med Claus Bille til Norge som kongl. Kommissær for atter at bringe Landet under Kong Frederik og faa «det gamle Forbund, Fred og Enighed» tilvejebragt. I Sept.—Okt. vare de i Oslo, holdt Ting med Landets Indbyggere og fik Stormændene til atter at anerkjende Kongen; Biskopperne maatte erlægge store Bøder for deres Frafald. Da det ikke lykkedes at faa Ærkebiskop Olaf til under Lejde at begive sig til Oslo, maatte de drage til Throndhjem, hvortil de ankom i Slutningen af Oktober. Det lykkedes her at komme til Forlig med Ærkebispen; han tillige med de øvrige norske Rigsraader fornyede det gamle Forbund mellem Rigerne og opsagde derpaa lovformelig Christian II Huldskab og Troskab; Ærkebispen maatte betale en stor Bøde, men til Gjengjæld fik han sine Len tilbage, og de kongl. Kommissærer, hvem ogsaa Biskop Hans Reff af Oslo var blevet tilforordnet, udstedte en Proklamation til den menige Almue i Throndhjems Ærkebispedømme, hvori de tog den gamle Kirke i Beskyttelse og tilføjede: «Hvis nogle vil føre eder noget nyt Regimente ind imod eders gode gamle kristelige Skikke og Sædvaner, da agter det intet, fordi det er ikke vor naadige Herres Vilje eller Befaling.» I Modsætning til de luthersksindede dansk-norske Raader, Vincents Lunge og Niels Lykke, af hvem Forhandlingerne med Ærkebispen først havde været førte, vare disse Mænd nemlig alle endnu Katholikker. I et Brev fra 1531 ytrer saaledes T. U. sin Frygt for «Lutheriets» stærke Udbredelse. — I Slutningen af Nov. vendte Kommissionen over Ejdsvold tilbage til Oslo og først imod Slutningen af Aaret til Danmark efter paa en rolig og sindig Maade atter at have tilvejebragt Ro i Norge.

Under Forhandlingerne paa Herredagen i Kjøbenhavn 1533 efter Frederik I's Død sluttede T. U. sig til det katholske Flertal. Da det danske Rigsraad i sin Politik havde sluttet sig til Holsten og Nederlandene imod Lybek, blev det af Vigtighed ogsaa at drage Sverige ind i Forbundet. I den Anledning sendtes T. U. i Jan. 1534 til Stockholm i Forening med to andre Udsendinger og sluttede her endelig en fuldstændig Forbundstraktat med Sverige (2. Febr.). Men denne Traktat blev des værre aldrig ratificeret af Danmark. Det skulde være sket paa den dansk-norske Herredag

i Juni 1534, men denne kom aldrig i Stand. Traktaten blev derfor liggende paa Varberg Slot hos Hr. Truid — for senere at blive fundet af Fjenderne.

I Hr. Truids personlige Forhold var imidlertid indtraadt store Forandringer. Fru Ide Brock var død i Slutningen af 1531 eller i Begyndelsen af 1532. Hun havde med Hr. Truid 4 Sønner og 3 Døtre, der saaledes med Tiden skulde arve deres Moder. Hr. Truid indgik da under sit Ophold i Stockholm 1534 Ægteskab med en ung Enke, Gjørvel Fadersdatter (Sparre), født omtr. 1509 eller 1510. Hun var en Datter af Fadder Nilsson (Sparre) til Hjulsta ved Enköping og Bodil (af Slægten Tre Rosor), Datter af den i Nordens Historie saa bekendte norske Rigsraad Knud Alfson. Denne Slægt var Arving til umaadelige Ejendomme i Norge, deriblandt Giske, Grefsen (Grefsheim) med meget andet Gods baade i Norge og paa Shetlandsøerne, hvorom der dog førtes store Stridigheder mellem en Mængde Fordringshavere, deriblandt Fru Inger Ottedatter (Rømer) til Østeraat og hendes Svingersøn, Vincents Lunge. I Aaret 1532 var Jomfru Gjørvel blevet gift med en svensk Adelsmand, Rigsraad Peder Nilsson (Grip), der strax ved Kong Gustavs Medvirkning søgte at komme i Besiddelse af de norske Godser, men som allerede 26. Sept. 1533 druknede i Mälaren. Alleerede i Jan. 1534 blev hun fæstet til den langt ældre Hr. Truid. Men næppe var Brylluppet holdt, før Trængslerne begyndte.

31. Maj havde T. U. begivet sig til Malmø, hvor hans Sønner gik i Skole hos Frands Vormordsen, men netop nu udbrød Jørgen Kocks Rejsning mod Rigsraadet; T. U. blev ligesom de øvrige tilstedeværende Adelsmænd og deres Børn holdt i Fangenskab i 9 Uger og kom først fri, da han, samtidig med Grev Christoffers Hylding paa St. Libberts Høj ved Lund 10. Avg., anerkjendte Greven som sin Herre, ligesom den øvrige skaanske Adel havde gjort. Men nu kom der en anden Fare. Kong Gustav sluttede sig til Hertug Christian mod Grev Christoffer. Han inddrog alt Fru Gjørvels svenske Gods som forbrudt og sendte en Hær til Halland, der fra 10. Nov. til Begyndelsen af Jan. belejrede Varberg. Hr. Truid forsvarede Slottet tappert; han anslaar selv sit Tab til 20000 Mk. (3: omtr. 40000 Tdr. Rugs Værdi). Imidlertid havde hans Fætter Claus Bille paa Baahus indfundet sig i den svenske Lejr og faaet udvirket, at der sluttedes Vaabenhvile indtil Paaske, mod at T. U. erklærede sig neutral. Svenskerne fik derved Lejlighed til at drage mod Syd, hvorpaa den skaanske Adel kastede Masken, gik over

til Svenskerne og tilføjede Lybekkerne Nederlaget ved Helsingborg (12.—13. Jan. 1535). Den her fangne Æventyrer, Marcus Meyer, blev da givet Hr. Truid i Varetægt. T. U. lod Marcus Meyer paa Æresord gaa frit omkring, og denne mæglede endogsaa en Stilstand mellem Hr. Truid og Varberg By, der holdt med Kong Christian II, medens Hr. Truid nu havde sluttet sig til den skaanske Adel. Hemmelig sluttedes der imidlertid en Overenskomst mellem Marcus Meyer og Staden Varberg om at overrumple Slottet. Dette lykkedes ogsaa 12. Marts. Hr. Truid slap med Nød og næppe bort, medens Fru Gjørvel og Børnene bleve tilbage som Fanger hos den galante Marcus Meyer; midt under Fangenskabets fødte Fru Gjørvel en Søn. T. U. sluttede sig nu lige ud til Hertug Christian (III), der til Gjengjæld søgte at udvirke hos Kong Gustav, at Fru Gjørvels beslaglagte Gods i Sverige tilbagegaves. Brændende af Hævn fik Hr. Truid senere samlet en lille Styrke, hvormed han fra Slutningen af Juli belejrede Varberg; men han kunde intet udrette, før Christian III ved Pinsetid 1536 kunde sende Undsætning med Skibe og Skyts, hvorpaa de stærke Mure bleve gennemskudte og Marcus Meyer maatte overgive sig paa Naade og Unaade. Alle, og ikke mindst T. U., ønskede hans Død. Den 17. Juni blev han, fordi han havde brudt sit Æresord, halshugget uden for Helsingør; Hr. Truids Kapellan, der havde spillet Forræder, blev levende parteret; Varbergs Borgmester og 17 Borgere bleve henrettede. Nu havde Hr. Truid faaet slukket sin Hævntørst.

Efter Kjøbenhavns Overgivelse i Juli s. A. maatte T. U., ligesom de øvrige katholske Raader, udstede en særlig Revers om at finde sig i den nye Tilstand. I Aaret 1537 blev han atter som kongl. Kommissær og øverste Høvedsmand sendt til Norge for at bringe dette Land til Ro og ind under Kong Christian III. Samtidig sørgede han ogsaa for sit norske Gods. Under hans Ophold i Bergen maatte Fru Inger Ottesdatter (Rømer) overlade ham al Arven i Nordlandene. Efter at have ordnet Sagerne i Throndhjem og overalt indsat paalidelige Lensmænd drog han derpaa over Dovre til Hamar, hvor den urolige Biskop Mogens maatte afstaa Bispedømmet og Bispegaarden, men tillige ogsaa Grefsheim, som han havde sat sig i Besiddelse af, til Hr. Truid selv. Det norske Rigsraad blev ikke gjenoprettet. Alle Bisper bleve afsatte, undtagen Hans Reff. Norge var bragt til Ro under Danmark. Atter i Jan. 1538 var T. U. i Oslo, hvor Retten tilkjendte Fru Gjørvel alt Arvegodset i Norge. 1539 blev T. U. paa ny tillige med Claus

Bille sendt til Norge for at skaffe hver Mand Lov og Ret baade sønden- og nordenfjælds. Det var denne Gang navnlig de gejstlige Forhold, der bragtes i Orden overensstemmende med den danske Kirkeordinans. Tillige udstedtes i Bergen 19. Avg. en vigtig Forordning om Retsplejens Ordning, der havde Gyldighed i henved 100 Aar. En Del Messegoods kom T. U. ved denne Lejlighed i Besiddelse af paa Fru Gjørvels Vegne. — Lige til det sidste vedblev han at deltage i Rigets Anliggender. Han var dog nu svagelig, i alt Fald siges i en Krønike, at han døde paa Hikkeberg 16. Nov. 1545 «meget ynkelig, skjønt han var saare rig.» — Fru Gjørvel ægtede senere Hr. Lave Brahe til Krogholm. Hun døde først 30. April 1605, 96 Aar gl.

Danmarks Adels Aarvog 1896, S. 430. Brasch, Vemmetoftes Hist. Pal.-Müller, Grevens Feide I—II. Norsk hist. Tidsskr. 3. R. III. Dipl. Norv. passim. *A. Heise.*

Ulitsch, Johan Sigismund, 1701—62, Præst, blev født i Marts 1701 i Frankfurt an d. Oder. Familien var af polsk Adel («Ulitzki»). Han studerede i Halle og var i 2 Aar Lærer ved Byens Waisenhus. Anbefalet af Professor Francke kom han 1729 som Hofkapellan til Stolberg. Ved sin krasse Pietisme udvikledes han i adskillige Stridigheder, men fandt stadig Medhold i Wernigerode. 1736 blev han af Enkefyrstinden af Ostfriesland kaldet til Hofpræst i Bjerum i Ostfriesland, og ved hendes Protektion opnaaede han ligeledes, at Christian VI udnævnte ham til Sognepræst i Tønning 1738. Her fik han under mange Bryderier et Waisenhus oprettet, som dog atter blev nedlagt 1754. Men navnlig er han bekjendt ved sin stærke Ivren mod Dans, mod hvilken «Synd» han udgav et særligt Skrift (1742). Partistriden blev saa heftig i den lille By, at U. indtrængende bad om Forflyttelse, som han da ogsaa opnaaede 1751 ved at blive udnævnt til Provst i Segeberg. Hans mørke Livssyn og Strængthed i at hævde Kirketugten skaffede ham ogsaa her mange Fjender. I øvrigt var han en dygtig Prædikant og Forfatter af et Par Salmer i Datidens pietistiske Salmebøger. Han døde 21. April 1762. Paa Slottet i Wernigerode var han 1743 bleven viet til Catharine Eleonora Lieckefett, en Præstedatter fra Gadenstedt. Som et underligt Skæbnens Spil fortælles det, at deres eneste Datter var en ualmindelig lidenskabelig Elsker af Musik og Dans.

Jensen-Michelsen, Schlesw.-Holst. Kirchengesch. IV, 188 f. Vosz, Nach-

richten von den Pröpsten in Eiderstedt (1853) S. 36. Schr. d. Vereins f. Schlesw.-Holst. Kirchengesch. 2. R. I. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XVI, 323; XXII, 187. *A. Jantzen.*

Ulrich, Georg Christian, 1762—1835, Forstmand, blev født 11. Jan. 1762 i Hannover, hvor Faderen, Justus Sigismund U., var Førster; Moderens Navn var Marie Elisabeth Salome f. Kaiser. U. kom 1787 til Danmark; 1789—1801 var han ansat paa Pederstrup hos Statsminister C. D. F. Reventlow, 1801—05 som Skovrider paa 2. Kjøbenhavns Distrikt, 1805—33 som Forstinspektør ved Sorø Akademi og tillige ved de spredte sydlige Statsskove; 1817 udnævntes han til Kammerraad, 1828 til virkelig Justitsraad. U., der døde i Sorø 5. Maj 1835, hører, sammen med G. W. Brüel, C. V. Oppermann og F. G. E. Sarauw, til den Kreds af dygtige hannoveranske Forstmænd, der omkring Aar 1800 bidrog til at grundlægge vort Skovbrug; han var en meget virksom Mand, der bestyrede en stor Mængde Skove og lagde Plan for deres Drift. — 1789 ægtede han Margrethe Sophie Sparre (f. 4. Maj 1772 † 7. April 1844), Datter af Kjøbmand i Randers Rasmus S. og Plejedatter af Niels Brock (III, 96). Fra dem nedstammer en talrig Slægt af danske Forstmænd.

G. H. J. Ulrich, Stamtavle over Familien Ulrich, 1878. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886. *A. Oppermann.*

Ulrich, Hans Christian, f. 1822, Forstmand, er Søn af Skovrider, senere Forstinspektør, paa Bregentved Niels Brock U., hvis Fader var ovennævnte G. C. U., og Dorothea Margrethe f. Wörpel. U. blev født 1. Jan. 1822, blev Forstkandidat 1846, deltog sammen med 3 Brødre som Herregaardsskytte i Krigen 1848 og blev 1851 Assistent paa Ods Herreds Skovdistrikt, hvis Drift han i 10 Aar for en stor Del ledede paa egen Haand. 1862—99 styrede han som Skovrider 1. Kjøbenhavns Distrikt med fremragende Dygtighed; kort efter sin Afgang fra denne Stilling fik han Fortjenstmedaillen i Guld; allerede 1867 var han udnævnt til Forstraad. For Bøgekulturens Teknik har U.s Arbejder været banebrydende, men ogsaa paa mange andre Omraader har han paavirket sin Samtid, dels som praktisk Skovbruger, dels som Medlem af Kommissioner, som Forfatter, som Lærer for unge studerende og som mangeaarig Censor ved Skovbrugsexamen. — 11. Okt. 1853 ægtede U. sin Kusine Vilhelmine Marie Sigismunda Wellendorf (f. 29. Juni 1824), Datter

af kongl. Skovrider i Ods Herred, Justitsraad Hans Christian Egert W.

Tidsskr. f. Skovvæsen 1899 A, S. 28.

A. Oppermann.

Ulrichsdal, Vilhelm, 1692—1765, Officer, var en naturlig Søn af Statholder i Norge Ulrik Frederik Gyldenløve og Maria Olsdatter (Meng), Datterdatter af Præsident paa Frederikshald Niels Hansen Meng (XI, 259) og senere gift med Kommandant paa Bergenhus, Generalmajor J. F. Tuchsén. U. var født 25. Jan. 1692, blev 1710 Kornet, 1711 Lieutenant, 1714 Kapitajnlieutenant og 1715 Ritmester ved 2. fynske nationale Rytterregiment, 1717 Kapitajn i Livgarden til Fods og 1720 Oberstlieutenant ved Oberst Poulsens gevorbne Dragonregiment til Fods (i Norge), fik 1729 Obersts Karakter, blev 1733 Chef for 2. smaalenske Infanteriregiment og boede som saadan først i Tønsberg, siden i Lavrvik; 1740 blev han Chef for det tidligere gevorbne Dragonregiment til Fods, der nu var et gevorbent Infanteriregiment med Regimentchefens Navn, senere kaldt «nordentjældske». U. flyttede nu til Frederiksstad (i Norge), udnævntes 1742 til Generalmajor, 1749 til Ridder af Dannebrog og 1751 til Generallieutenant. 1754 blev han udnævnt til Kommandant i Frederiksstad og fratraadte samtidig Regimentskommandoen. I Ledigheden efter Feltmarskal Arnoldt 1758—59 og efter General Grüner 1763—64 fungerede han som kommanderende General i Norge, var imidlertid 1760 avanceret til General af Infanteriet, men søgte 1765 Afsked, som han «i Henseende til hans Alder samt lange og rosværdige Tjeneste» erholdt med fuld Gage i Pension. Han døde allerede 27. Avg. s. A. — 1726 var han adlet, men Navnet uddøde med ham, da ingen Søn overlevede ham. En Dattersøn, Krigsraad Christian Vilhelm Vagel, blev imidlertid 1782 adlet med Morfaderens Vaaben. — U. blev 30. April 1721 gift med Susanna Catharina Erlund (f. 27. Juli 1704 † 12. Juli 1747), Datter af Postdirektør Christian E. (IV, 567).

B. Moe, Tidsskr. f. den norske Personalhist. II, 148 ff. *C. O. Munthe.*

Ulrik, 1578—1624, Hertug, Søn af Kong Frederik II og Dronning Sophie, blev født 30. Dec. 1578 paa Koldinghus. Som lille Barn sendtes han en Tid til Opfostring hos sin Moders Forældre i Meklenborg; allerede 1583 var han dog atter tilbage i Danmark og fik 1584 til Lærer den ansete Skolemand og hidtidige Rektor i Roskilde M. Poul Pedersen (XII, 637). I de følgende Aar opholdt

han sig dels paa Kalundborg Slot, dels paa Sorø Kloster, fulgte senere ofte sine Forældre paa deres Rejser i Danmark. 1590 begyndte han sine Udenlandsrejser; han var en Tid ved det brunsvigske Hof og Universitetet i Helmstedt, 1593 ved Rostocks Universitet, tog der fra til Leipzigs, hvor han 1595 blev Rector magnificus, hvilken Værdighed han allerede tidligere var bleven beklædt med i Rostock. Stridighederne om hans Arvefordringer paa Hertugdømmerne havde imidlertid givet Anledning til stærk Spænding mellem ham og Christian IV; denne hævedes dog foreløbig 1595, i hvilket Aar U., der var kommen til sin Bedstefader i Meklenborg, hentedes af Kongen til Nykjøbing Slot og der udsonedes med ham. Hjemkommen 1596 til Broderens Kroning blev han Hofjunker, men rejste atter ud det følgende Aar; han fulgte Christian IV paa dennes Rejse til Tyskland, drog derpaa til Frankrig og England. 1599 var han paa ny hjemme, blev igjen Hofjunker og ledsagede s. A. Kongen paa hans bekjendte Nordkapsrejse; under denne traadte han ved Opholdet i Bergen i Forhold til den throndhjemskede Lensmand Jakob Trolles ilde berygtede Hustru Mette Høg. 1601 var han med Kongen paa Baahus og 1602 med ham i Knærød; s. A. blev han Fændrik ved en af Rostjenestens Eskadroner og ledsagede sin Søster Hedevig (VII, 195) til hendes Bryllup i Dresden. Uvist naar har han ogsaa været i Kejser Rudolf II's Tjeneste og deltaget i Krigen mod Tyrkerne.

Som Afgjørelse paa hans Arvefordringer i Hertugdømmerne havde Kongen med Rigsraadets Samtykke 1602 forlenet ham med Svabsted Amt paa 15 Aar; senere var han dog i høj Grad misfornøjet hermed og søgte at faa sin Moder Enkedronningen til at paavirke Kongen til Gunst for ham; 1610 opnaaede han ogsaa at faa Svabsted paa Livstid og tillige en Sum Penge. Men han var dog i Forvejen ogsaa blevet forsørget paa anden Maade. Allerede Frederik II havde kastet sit Blik for ham paa tyske Bispestifter og tænkt paa et Kanonikat i Strasburg; det havde været Meningen, at han 1588 skulde være rejst der hen, men dette blev dog atter opgivet. Derimod opnaaede han ved sin Morfaders Medvirkning 1591 at blive Koadjutor i Schwerin Stift, og 1603 blev han Biskop der. Fra den Tid havde han mest Ophold i sit Stifts Residensstad Bützow; dog var han 1612 med Christian IV om Bord paa Flaaden under Kalmarkrigen, og i Dec. 1616 var han i Kolding til Hertug Frederik III af Gottorps Forlening med Slesvig. Uvist naar havde han indgaaet et morganatisk Ægteskab med den

meklenborgske Adelsdame Catharine Hahn, Datter af Otto H. til Hinrichshagen. Han roses navnlig i sin Ungdom for sit gode Hoved og synes ogsaa at have haft nogle litterære Anlæg, for saa vidt som han i alt Fald interesserede sig for Christoffer Dybvad (IV, 370); men mest synes han dog at have haft Lyst til at more sig. 27. Marts 1624 døde han paa sit Gods Rühn ved Bützow og begravedes 24. Maj i denne Stads Kirke, hvorfra hans Lig 1642 førtes til Roskilde Domkirke. Hans Enke giftede sig siden med Nicolaus Herman v. Nidrum.

J. Brochmand, Oratio funebris Udalrici (1624). Jahrbücher d. Vereins f. Meklenburg. Gesch. XXIII, 33 ff. Tr. Lund, Christian IV's Skib paa Skanderborg Sø I—II.

J. A. Fridericia.

Ulrik, 1611—33, Hertug, Søn af Kong Christian IV og Dronning Anna Cathrine, blev født 2. Febr. 1611 paa Frederiksborg; han fik 1617 til Lærer den hidtidige Konrektor i Roskilde M. Niels Frandsen. Faa Aar efter begyndte hans Faders Bestræbelser for at forsørge ham med Indtægterne af gejstlige Præbender og Stifter i Tyskland. 1622 fik han et Kanonikat i Bremens Kapitel, og s. A. blev han valgt til Koadjutor i Schwerin Stift; derimod mislykkedes Planen om at skaffe ham Kamin Stift i Pommern. 1623 fulgte han sin Broder Frederik (III) til Verden, og da hans Farbroder Hertug Ulrik (s. ovfr.) døde 1624, erkjendtes han som Biskop i Schwerin. Paa Grund af hans Alder kunde der dog ikke være Tale om, at han allerede nu skulde tiltræde denne Stilling; han aflagde vel et Besøg i Bützow og hyldedes af sine nye Undersaatter, men et Statholderskab blev indsat for at føre Regeringen. Imidlertid var han blevet sendt til Sorø Akademi og forlenedes 1627 med Svabsted Amt ligesom Farbroderen. S. A. tiltraadte han en Udenlandsrejse over Nederlandene til Frankrig, hvorfra han kom hjem i Foraaret 1628. Kort efter drog han imidlertid atter bort, denne Gang til Krigstjeneste hos Gustav Adolf i Preussen; han deltog i Felttoget, blev afholdt af Svenskekongen og var hjemme i Danmark igjen i Nov. Snart efter beseglede Freden i Lybek 1629 den Forandring i hans Stilling, som Krigsbegivenhederne havde skabt; Christian IV maatte paa egne og sine Sønners Vegne give Afkald paa deres tyske Stifter, og U. havde saaledes mistet Schwerin.

I Juni 1629 fik han det Hverv at sørge for Aftakningen og Bortsendelsen af de engelske og skotske Lejetropper, der stod i

de vestslesvigske Marskegne. Her fra rejste han over Glückstadt til Nederlandene, deltog i Statholderen Frederik Henriks Lejr i Belejringen af Hertogenbosch og vendte tilbage til Danmark efter Stads Erobring. I April 1630 var han med Kongen ved Angrebet paa Hamborg og kom her i Livsfare. Men imidlertid paatænkte Christian IV at gjøre et Forsøg paa en Tilnærmelse til Kejseren og især til Wallenstein for derigjennem at skaffe sine Sønner de tabte Stifter tilbage. Det hang sammen hermed, at U. 1630 rejste til Tyskland, besøgte Kurfyrstedagen i Regensburg og Kejserens Broder Ærkehertug Leopold, men navnlig gjentagne Gange Wallenstein i Memmingen i Bajern. Denne modtog ham venlig, men netop paa dette Tidspunkt var det, at han maatte fratræde sin Stilling som kejserlig Generalissimus, og U.s Ophold hos ham fik derfor ingen Følger, han bevarede fra denne Tid tvært imod ret fjendtlige Følelser over for Kejsers hoffet. Fra Tyskland rejste han saa over Holland til sin Fætter Carl I i England, af hvem han fik Tilsagn om en aarlig Pension. Vinteren 1630—31 tilbragte han hjemme; ud paa Foraaret begav han sig atter paa Rejse til Tyskland, denne Gang til de protestantiske Fyrster i Brandenburg og Sachsen. Imidlertid bemægtigede de svenske Tropper sig Meklenborg og Schwerin Stift; dette gav Anledning til Forhandlinger om hans Gjenindsættelse i dette ved Gustav Adolf, og U. synes selv helst at have ønsket en Tilknytning til denne; Tanken kom endog frem om et Ægteskab mellem Kongens lille Datter Christina og U., men alt dette førte ikke til noget, lige saa lidt som nye Forhandlinger fra Christian IV's Side med tyske Fyrster, Kejseren og Wallenstein.

Da blev U. imidlertid kjed af sin Uvirksomhed og fik sin Faders Samtykke til at træde i sachsisk Tjeneste. I Febr. 1632 tiltraadte han den Rejse til Kurfyrst Johan Georg, der skulde blive skæbnesvanger for ham. Hans Indtryk af Hoflivet i Dresden var kun slet; man tænkte langt mere paa Velleved og Drik end paa Krig; det var ham derfor en stor Tilfredsstillelse, da han i Marts fik Bestalling som Oberst i den sachsiske Hær; han betegner sig selv noget efter tillige som kursachsisk General over Artilleriet. Han lod nu i Danmark hverve for sig et Kompagni Kyrasserer og rykkede hen paa Sommeren med den sachsiske Hær, der til Fører havde den bekjendte General Hans Georg v. Arnim, ind i Schlesien, deltog rimeligvis i Erobringen af Gross Glogau og opholdt sig om Efteraaret i Neisse. Her var det, at han i Jesuiterkollegiet

fandt Tyge Brahes Himmeglobe, som han sendte hjem til Danmark. Efter Stilhed i Krigsbegivenhederne i Vinteren 1632—33 gjenoptoges Kampen atter i Jan., og U. fik Lejlighed til at udmærke sig. Samtidig var Planen om hans Ægteskab med Christina paa ny dukket op, men blev afvist fra Axel Oxenstiernas Side; selv synes U. mere at have interesseret sig for Gjenerhvervelsen af Schwerin Stift. Imidlertid var Wallenstein i Maj 1633 paa ny sat i Spidsen for den kejserlige Hær. Men hans Forsøg paa Underhandlinger med Fjenderne gav jævnlig Anledning til Vaabenstilstand; under en saadan havde U. en Sammenkomst med ham; under de Fjendtligheder, der afbrød Forhandlingen, fik han dog atter Lejlighed til at udmærke sig, og det lykkedes ham endog at tilføje de kroatiske Ryttere et ret betydeligt Nederlag. Nye venskabelige Forhandlinger indtraadte dog igjen mellem de to Hovedkvarterer, og U. deltog i dem. Under en af disse Sammenkomster var det, at han blev dødelig saaret 11. Avg. 1633 ved et uventet forræderisk Skud fra en kejserlig Rytter og udaandede ud paa Natten 12. Avg. Liget blev først ført til Liegnitz, der fra til Dresden, hvor det stod til Foraaret 1634; efter en højtidelig Bisættelse bragtes det saa til Kjøbenhavn og nedsattes i Frue Kirke, indtil det 1642 fik sin endelige Plads i Christian IV's Kapel i Roskilde Domkirke.

U. var et af de bedste Skud paa den daværende danske Kongestamme. Ikke alene var han personlig modig, i Besiddelse af omfattende Sprogkundskaber og af visse smaa Talenter til Tegning, Maling, Musik og Fremsigelse af Digte, men han havde ogsaa alvorlige litterære Interesser, som han særlig i sit sidste Aar plejede ved Omgang med den tyske Digter Martin Opitz. Alleerede 1631 havde han selv udgivet et lille satirisk Skrift: «Strigelis vitiorum» (Lasternes Gjennemhegling), der navnlig tog Sigte paa det herskende Umaadehold i Drik, en Last, som han øjensynlig har hadet og selv, i Modsætning til sin Samtid, ganske var fri for. Og med alt dette gik Haand i Haand en sjælden Livsfriskhed og Daadstrang. Saa meget sørgeligere kom ogsaa hans tragiske Død midt i hans friske Ungdom.

Opitz, *Laudatio funebr. principis U.* (1633). Universitetsprogr. over U. (1634). Rørdam, *Hist. Samlinger og Studier II*, 1 ff. *J. A. Fridericia.*

Ulrik, Frederik Ferdinand, f. 1818, Læge. Fr. U. fødtes i Kjøbenhavn 16. April 1818 som en Søn af Kapitajn i Søværnet, senere Toldforvalter i Frederiksstad, Generalkrigskommissær Georg

Frederik Ulrich og hans 2. Hustru Henriette Marie f. Mourier. Efter Undervisning i Frederiksstad blev han privat dimitteret til Universitetet 1835 og tog Lægeexamen 1840, hvorefter han fungerede som Kandidat paa Almindeligt Hospital. 1842 nedsatte han sig som Læge i Hobro, 1854 blev han Fysikus i Tønder, var Medarbejder ved «Danevirke», stiftede 1856 «Vestslesvigsk Tidende» i Møgeltønder og blev 1861 Medlem af det slesvigske Sanitetskollegium. 1864 afsattes han af de preussisk-østerrigske Civilkommisærer og modtog derpaa Afsked af den danske Regering. Som fremragende sønderjysk Patriot var han s. A. Medlem af den nord-slesvigske Deputation til Paris. Han praktiserede derefter i København, blev 1866 Distriktslæge (Kommunelæge), 1869 Læge ved Vartov og Abel Cathrines Stiftelse. 1903 udnævntes han til Kommandør af Danebrog.

Som allerede tidligere i Slesvig viste han i København varm reformatorisk Interesse for offentlige Anliggender og særlig for hygiejniske og andre ham nærliggende sociale Spørgsmaal, hvorfor han snart fik overdraget talrige offentlige Tillidshverv. Efter at Arbejdernes Byggeforening 1865 paa hans Initiativ var stiftet, vedblev han i en lang Aarrække at være denne Forenings egentlige Leder. 1866 blev han Medlem af Centralkomiteen og af Bestyrelsen for Lægeforeningens Boliger. Sygekassesagen beskæftigede han sig meget med, vandt 1867 en af Finansministeriet udsat Pris for en Afhandling om Syge- og Alderdomsforsørgelseskassers Nytte og Vigtighed og udgav den under Titelen «Arbejderforeninger til gjensidig Hjælp». S. A. blev han valgt ind i Borgerrepræsentationen og indlagde sig i de 6 Aar, han derefter havde Sæde deri (fra 1868 tillige Medlem af Sundhedskommissionen), betydelig Fortjeneste ved sit ihærdige Arbejde for Byens offentlige Sundhedspleje, særlig dens Byggeforhold (saaledes Ombygningen af den berygtede «Peder Madsens Gang»), ligesom ogsaa for Forbedringer i Fattigvæsenet og andre kommunale Institutioner. 1869 udgav han Skriftet: «Ved hvilke Midler bør Fattigdommen modarbejdes?» Som Medstifter af «Selskabet for Sundhedsplejens Fremme» (1879) og af «Samfundet til Ædruelighedens Fremme» (1885) har han ligeledes været virksom. Ogsaa i Standsanliggender har han været en fremskudt Tillidsmand, særlig som Bestyrelsesmedlem i de danske Lægers Understøttelsesforeninger. De sidste Aar har han privatiseret i København. — 1843 ægtede han Henriette Christine Marie Schow (f. 4. Sept. 1817 † 28. Avg. 1890), Datter af Proprietær Henrik

Stampe S. En Søn af dette Ægteskab er *Axel U.*, f. 17. Juli 1846, der som Læge efter Faderens Forbillede har kastet sig over Hygiejnen baade i litterær og praktisk Virksomhed og nu indtager Stillingen som 1. Kredslæge i Kjøbenhavn.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex.

Jul. Petersen.

Ulrikke Eleonore, 1656—1693, svensk Dronning, fødtes paa Kjøbenhavns Slot 11. Sept. 1656 som yngste Barn af Kong Frederik III og Dronning Sophie Amalie. Under sin Moders strænge Opsyn fik Prinsessen en omhyggelig Opdragelse. Hun tilegnede sig særdeles gode Sprogkundskaber og erhvervede sig betydelig Færdighed i Tegning og Maling. Allerede tidlig synes der at have været Planer oppe om et Ægteskab mellem hende og den unge svenske Konge, Carl XI, men først 1675 blev der for Alvor Tale derom. Det var den Gang Sverige om at gjøre at afholde Danmark fra at slutte sig til dets Fjender, og som Middel hertil skulde Ægteskabet tjene. Tanken blev greben med stor Begjærlighed af Prinsessens Moder, hvem et Ægteskab mellem hendes Datter og en Konge smigrede i høj Grad. Kong Christian V selv synes at have stillet sig noget mere kølig, men Griffenfeld, der gjerne vilde imødekomme Enkedronningen og ogsaa ønskede at undgaa et Brud med Sverige, støttede Planen. 7. Juni anholdt den svenske Gesandt officielt om Prinsessens Haand. Kongen gav ikke noget bestemt Svar, men henviste Gesandten til Prinsessen selv og hendes Moder. Hos disse blev Frieriet strax modtaget, og 13. Juni meddelte Kongen de fremmede Gesandter Trolovelsen. Paa de politiske Forholds Udvikling kom det dog ikke til at øve nogen Indflydelse. I Sept. s. A. fulgte Fredsbruddet, og om Ægteskab kunde der nu selvfølgelig ikke være Tale. Forlovelsen blev dog ikke brudt, og baade Prinsessen og Carl XI afviste bestemt alle Planer om Indgaaelsen af andre Forbindelser. Der var saaledes i 1676 Tale om et Ægteskab mellem U. E. og Prinsen af Oranien og senere endog om et Ægteskab med Kejser Leopold, men Prinsessen afviste begge Forslagene, skjønt Moderen interesserede sig stærkt for det sidste. Det fulgte derfor saa godt som af sig selv, at Ægteskabstraktaten undertegnedes samtidig med Freden mellem de to Riger i Lund 26. Sept. 1679. 6. Maj 1680 fandt Formælingen Sted paa Herregaarden Skottarp i Halland.

Ægteskabet havde været en vigtig Faktor i den Alliancepolitik mellem de to Stater, som særlig den svenske Statsmand Johan

Gyllenstierna havde gjort sig til Talsmand for. Denne Politik mistede sin vigtigste Støtte ved J. Gyllenstiernas Død s. A., og i politisk Henseende fik Ægteskabet ingen Følger. Paa sin Ægtefælles Politik udøvede U. E. ingen som helst Indflydelse; derimod var det personlige Samliv mellem dem særdeles godt, og alle Fortællinger om Carl XI's Misfornøjelse med hende, da han første Gang saa hende paa Bryllupsdagen, og om et mindre godt Forhold mellem dem i deres Ægteskab savne enhver Grund. Carl XI lærte hurtig at sætte Pris paa sin Gemalindes gode og ædle Egenskaber, og da hun døde, sørgede han dybt og oprigtig over hende. Mindre godt var Forholdet undertiden mellem U. E. og Carl XI's Moder, den myndige og indflydelsesrige Enkedronning Hedevig Eleonore, men takket være U. E.s kloge og eftergivende Optræden kom det dog ikke til større Rivninger mellem dem. Sine Under-saatters Hjerter vandt U. E. ogsaa i høj Grad ved sin oprigtige Tilslutning til det nye Fædreland, sin store Godgjørenhed og sin milde og taktsfulde Optræden. I U. E.s senere Leveaar var hendes Helbred meget vaklende; flere af Børnenes Sygdom og Død nedbrød yderligere hendes Kraft, og 26. Juli 1693 døde hun efter et længere Sygeleje paa sit Lystslot Carlberg. Liget begravedes senere i Ridderholmskirken i Stockholm.

Svenskt biogr. Lexikon, Ny Följd, X, 383 ff. O. Malmström, Drottning U. E. och Karl XI's hof. *L. Laurson.*

Ulriksen, Oluf, —1528—, Bogtrykker. U. var svenskfødt og havde været Præst i Söderköping. I denne By oprettede Biskop Hans Brask 1523 et Bogtrykkeri, som U. blev sat til at bestyre. Af Hensyn til det i Stockholm virkende Bogtrykkeri forbød Kong Gustav Vasa imidlertid U.s Virksomhed i Söderköping allerede 1526, og denne flyttede derfor over Kjøbenhavn, hvor hans Presse dog ikke vides at have været i Virksomhed, til Malmø, hvor han boede 1527. Hans Bogtrykkeri havde her stor Betydning for den reformatoriske Bevægelse, der udviklede sig i denne By. U. trykkede 1528 den ældste danske Salmebog og i de følgende Aar en Række polemiske og opbyggelige Skrifter for den evangeliske Læres Talsmænd. Den sidste bevarede Bog fra hans Presse er Henrik Smiths Urtegaard, 1546, og derefter tabes hans Spor.

Ny kirkehist. Saml. II, 150.

H. O. Lange.

Ulstrup, Waldemar Nicolai, 1796—1883, Officer, var født 21. Okt. 1796 i Hillerød, hvor hans Fader Nicolai U. var Amts-

fuldmægtig og ejede et Salpeterværk; Moderen hed Karen f. Schive. I 1810 traadte han som Volontær ind i Hæren, blev s. A. Artillerikadet, avancerede derefter i 1812 til Stykjunker og til Sekondlieutenant i Artilleriet og blev i 1823 karakt. Premierlieutenant, hvilken Grad han virkelig opnaaede 1828. Aaret forinden fungerede han som Tøjhuslieutenant i Fladstrand og Hals, fik 1832 Kapitajns Karakter og Anciennitet, blev 1835 Sekondkapitajn ved 6. Batteri, over hvilket han i 1841 overtog Befalingen. 1838—42 opholdt han sig dog ved Finspong, Stafsjø og Aaker Kanonstøberier i Sverige som Regeringens tilsynshavende for Kanonleverancer og modtog ved denne Lejlighed en Æressabel af Kong Carl XIV Johan.

I 1848 blev U. Major, 1850 Oberstlieutenant og i 1853 karakt. Oberst. I største Delen af Tiden 1842—54 var han Sekretær i Artilleri- og Konstruktionskommissionen og konstruerede den ⁸⁶/₈₄ pds Kystaffutage af 1852. 1854 blev han ansat som Kommandør for Artilleristaben, og samtidig blev han Formand i en Kommission, der skulde anstille Forsøg med Miniérifler, samt Formand i en Espingol-Kommission; 1856 blev han Stabschef ved Generalinspektoratet for Artilleriet og tillige Formand for en Kommission, som havde at indgive Forslag angaaende Ordningen af Krudtværket paa Frederiksværk, hvilket han modtog paa Landetatens Vegne ved dets Overgang dertil i 1857.

Som Stabschef (hos General de Meza) udøvede U. kun ringe Indflydelse, og han stilledes derfor i 1858 til Artilleribrigadens Raadighed, benaadedes Aaret efter med Kommandørkorset af Dannebrog og udnævntes i 1860 til Overtøjmester og Kommandør for Tøjetaten. I 1863 tillagdes ham Generalmajors Karakter, og da ved Aarets Slutning Chefen for Artilleriet ansattes ved den aktive Hær, overtog han Kommandoen over det paa Sjælland tilbageværende Artilleri, i det han samtidig erholdt Generalmajors Anciennitet. I 1865 fik han sin Afsked i Naade af Krigstjenesten og flyttede kort efter sin Hustrus Død til Helsingør, hvor han døde 26. Juli 1883. — 2. Juli 1840 havde han ægtet Hanne Anine Christiane Jørgensen (f. 27. Nov. 1812 † 1. Nov. 1865), Datter af Byfoged i Frederikshavn og Herredsfoged i Horns Herred Hans Jacob J.

P. N. Nieuwenhuis.

Ulsøe, Johannes Nicolaj, 1694—1733, Skuespiller, blev født 1694 i Vendsyssel, hvor hans Fader, Krigsraad og Regimentsskriver Marcus U. († 1. Juli 1748 i sit 83. Aar), da sad i et godt kongeligt

Forvalterembede, kom i Skole paa Herlufsholm, blev 1712 Student der fra, tog 15. Jan. 1720 theologisk Examen med haud. ill. og senere paa Aaret Homileticum, men opgav Theologien og Embedsvejen, da den danske Skueplads et Par Aar senere spirede frem, og han holdt trofast ved denne fra dens første Begyndelse til dens sidste Forestilling. U. ansaas for en af Grønnegadetheatrets betydeligste Kræfter, særlig nævnes han som en ypperlig Fremstiller af de komiske Fædre, men han spillede ogsaa andre Fag, baade komiske Karakterfigurer, som Herman v. Bremen i «Den politiske Kandestøber», Apicius i «Den vægelsindede», Corfitz i «Barselstuen» og Mester Gert i «Mester Gert Westfaler», og myndige Mandsroller som de værdige Fædre og Tyrannerne i Theatrets sikkert ikke store alvorlige og endnu mindre tragiske Repertoire. Da den store Ildsvaade i Kjøbenhavn (1728) standsede Skuespillene, slog U. med Sorg ind paa Embedsvejen og blev ved sin Faders Forbindelser endnu s. A. Fiskal ved det mindre Politikammer i Kjøbenhavn og to Aar senere Byfoged i Grenaa og Herredsfoged i Nørre Herred. I Grenaa synes U. med særlig Iver at have taget sig af den danske Skoles Ordning; der er saaledes opbevaret en af ham udarbejdet udførlig Instruks for Skoleholderen (St. kongl. Bibl., Kallske Saml. 379, 4to); hans Embedsvirksomhed blev dog ikke lang, i det han, der 1732 havde ægtet Personalthistorikeren Christoffer Giessings (VI, 46) Moder, Mette Giessing (døbt 20. Marts 1698), allerede døde 1733.

Worm, Lex. over lærde Mænd III. Overskou, Den danske Skueplads I. Werlauff, Hist. Antegnelser til Holberg S. 227 ff. Saml. t. jydsk Hist. og Top. 2. R. II, 194.

Arthur Aumont.

Undall, Andreas, o. 1669—1728, Stiftamtmand, Søn af efterfølgende Laurids U. og formentlig født i Christianssand. Privat dimitteret blev han Student ved Kjøbenhavns Universitet 1687 med Dr. Oluf Borch som Privatpræceptor, rejste derpaa udenlands og ses 1691 indskreven ved Leidens Universitet som juridisk studerende. Allerede 1699 blev han Amtmand i Iister og Mandals Amt samt Justitsraad 1709. 1711 udnævntes han til Stiftsbefalingsmand i Bergen og deltog som saadan i det store Matrikuleringsarbejde i Aarene 1722—24 for Sønd- og Nordhordlands samt Voss og Hardangers Vedkommende. Biskop B. Deichman anslaar hans Arbejde til 800 Rdl., da han er en fattig Mand og har mange Børn, men han ønsker selv hellere at faa sin ene Søn employeret til Lieute-

nant og den anden til Page. Han afgik ved Døden i Bergen 14. Maj 1728 efter at have opnaaet arveligt Rangadelskab; ved kongl. Resolution af 1777 og Adelsdiplom af 1829 er den endnu levende Familie af dette Navn bleven optaget i den danske Adelstand. Han var gift med Catharina Jersin, en Datter af Biskop Jacob J. i Christianssand (VIII, 457). Hun døde i Bergen 1751.

Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. III, 566 f. Danske Saml. IV, 371.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Undall, Laurids Andersen, —1703, Lagmand, Søn af Anders Jonsen fra Halmstad, Borger i Landskrone, senere Handelsmand i Mandal og tilsidst, o. 1630, Tolder paa Lister (Snigs Toldsted i Undal, hvorfra Efterslægten tog sit Familienavn). Han døde 1679; hans Hustru hed Ingeborg Lauridsdatter Westhof. Sønnen blev allerede 1655 Lagmand paa Agdesiden ved Svigerfaderens Opladelse af Embedet for ham. Da Krigen med Sverige kort efter udbrød, skal han gjennem den hollandske Gesandt have faaet den første Underretning derom, hvilken han i Lensherren Hans Juuls Fraværelse meddelte Statholder Niels Trolle og Generallieutenant Jørgen Bjelke, hvorhos han i Hast samlede alle de rede Penge og Kostbarheder, han ejede, lige til sin Hustrus Guldkjæde og Juveler, og sendte dem til Holland for at købe Geværer, hvormed han bevæbnede et Kompagni Fyrrører. Folkene vare saa udvalgte og vel bevæbnede, at Jørgen Bjelke anvendte dem som sit eget Livkompagni, og da Erstatning tilbødes ham, skal han have nægtet at modtage saadan, i det han mente kun at have gjort sin Pligt mod Konge og Fædreland. I Jørgen Bjelkes udførlige Selvbiografi findes intet herom; imidlertid berettes det dog, at Kong Christian V under sit Besøg i Christianssand 1685 skal have vist ham Udmærkelse.

Som Faderen drev L. U. betydelig Tømmerhandel og var Interessent i Baaselands Jærnværk fra dets Oprettelse 1665. Han beskikkedes 1684 til at være en af Kommissærerne, der skulde gennemgaa Udkastet til Norske Lov, men da han paa Ansøgning allerede forlovedes her fra 1685, kan han næppe, som der har været sagt, have haft synderlig Andel i Lovbogens Affattelse. Han var Assessor i Overhofretten og blev 1686 Kommerceraad; han skal som saadan have «udforsket Kjøbstædernes Tilstand og indgivet adskillige nyttige Forslag til Handelens Drift». Han afgik ved Døden i Christianssand 1703. Hans Hustru Marthe var en Datter

af Lagmanden Augustinus Olufsen (Uroe eller Wroe) og Anne Lauridsdatter.

Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. III, 564 ff.; VI, 205. Malling, Store og gode Handl. S. 88 f. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Undall, Laurids Christian, 1783—1861, Kammerherre, var født i Kjøbenhavn 17. Sept. 1783 som Søn af Kammerherre Oberst Andreas U. (f. 1738 † 1795) og Charlotte Dorothea f. v. Røder (f. 1758 † 1820). U. udnævntes 1803 til Sekondlieutenant i 1. jyske Infanteriregiment, men udtraadte imidlertid alt 1811 af Armeens Detail for at blive Overopsynsmand ved Viborg Tugt- og Forbedringshus; 1813 fik han Kapitajns Karakter og blev Inspektør for nævnte Straffeanstalt, for hvilken han 1850 blev Direktør. U., der 1829 havde faaet et Adelsdiplom, 1841 var bleven afskediget af Krigstjenesten som Generalkrigskommissær og 1853 udnævnt til Kammerherre, døde i Viborg 27. Febr. 1861. Han var i mange Aar et virksomt Medlem af Viborg Bys Kommunalbestyrelse og hædredes 1851 af Byen ved en Udnævnelse til Æresborger. 3. April 1812 havde han ægtet Maren Christine Staal (f. 1. Dec. 1791 † 8. Nov. 1878), Datter af Justitsraad, Toldkasserer i Fredericia Niels S.

Erslew, Forf. Lex. Hiort-Lorenzen, De Fredericia Bruun'ers Slægtbog, 2. Udg., S. 2. Viborg Stiftstid. 1861, Nr. 38. *C. E. A. Scholler.*

Unsgaard, Ivar Johan, 1798—1872, Minister, Stiftamtmand, var født 4. Sept. 1798 og Søn af den norskfødte Kammerraad, Landinspektør Iver U. († 1818) og Bertha f. Lange († 1847, 84 Aar gammel). Sin Skoleundervisning fik U. først i Efterslægtselskabets Skole, senere, da han bestemtes til at studere, i Metropolitanskolen. Fra denne dimitteredes han til Universitetet 1817. I 1820 bestod han den juridiske Embedsexamens theoretiske, i 1821 dens praktiske Prøve. U.s Embedsbane gik gennem Rentekammeret. Efter allerede som juridisk Student at have faaet Adgang til dette som Volontær udnævntes han 1822 til Kopist, 1826 til Fuldmægtig i «Rentekammerets danske Kancelli» og naaede allerede i Frederik VI's Regeringstid højere Stillinger i dette, 1831 som Kammersekretær, 1835 tillige som Kommitteret. Ved Slutningen af 1840, omtrent et Aar efter Christian VIII's Tronbestigelse, udnævntes U. til Deputeret i Rentekammeret og Chef for dettes første Sektion. Fra Rentekammeret, hvor U. saaledes havde naaet en af de højeste Stillinger, afgik han, efter Tronskiftet, i Sept. 1848, da han ud-

nævntes til Stiftamtmand for Fyns Stift og Amtmand i Odense Amt. I denne Stilling forblev han til Juni 1856, da han kaldtes til Minister. Som saadan overtog han indtil Dec. 1859 vexlende Indenrigsministeriet for Kongeriget og Ministeriet for Monarkiets iælles indre Anliggender. Fra 1857—59 virkede han tillige som midlertidig Minister for Holsten og Lauenborg. Fra 1849 til 1859 var U. med en kortere Afbrydelse Medlem af Rigsdagens Lands-ting, fra 1856 til 1863 valgt Medlem af Rigsraadet. 7. Juni 1866 mødte han atter som Landstingsmand. Efter 1866 havde han ikke Sæde i Rigsdagen. 1. Januar 1860 vendte U. tilbage til Stiftamtmandsembedet paa Fyn og forblev i denne Stilling til 1869. Da søgte han sin Afsked og tilbragte som pensioneret sine sidste Leveaar hos sin Søn i Thisted. Han døde 16. Sept. 1872. 1854 var U. bleven Kammerherre, ved sin Afgang som Minister ud-nævntes han til Gehejmekonferensraad. Dannebrogordenens Stor-kors modtog han 1858.

De halvfjerde Aar, i hvilke U. virkede som Minister, stillede ham paa en politisk fremtrædende Plads og paalagde ham bl. a. Deltagelse i de Kampe, som den Gang førtes eller tog deres Be-gyndelse med Hensyn til Forholdet mellem Monarkiets Dele. Skjønt han hverken attraaede eller kom til paa det politiske Omraade at staa i første Række, opfyldte han dog fuldt ud den politiske Pligt, som Forholdene medførte for ham i de Ministerier (Bangs, Andræs, Halls), i hvilke han tog Sæde. Et talende Vidnesbyrd herfor er det, at han ikke veg tilbage for at overtage det allerede den Gang for en dansk Mand lidet lokkende Hverv som holstensk Minister, da Opfordringen derom kom til ham. Det var imidlertid ikke Tilbøjelighed eller indre Kald, men netop kun Pligtsfølelse, der førte U. ind paa det politiske Felt. Tidligere Opfordringer om at indtræde i Ministeriet havde han ikke fulgt, og da han efter Af-skedigelsen 1859 fandt, at nu var hans Pligt opfyldt, modstod han senere Opfordringer om paa ny at overtage nogen Portefeuille, end-sige om at stilles i Spidsen for et nydannet Ministerium. Heller ikke havde de egentlig politiske Debatter i de lovgivende Forsam-linger, af hvilke han var Medlem, nogen stærk Tiltrækning for ham. Han havde vel varm Sympathi for den nye konstitutionelle Udvikling; han var lige saa lidt paa dette som paa andre Om-raader hildet i Fordomme; men Forfatningsformen var for ham mindre væsentlig end Sagernes Realitet. Det var den saglige Realitet, der optog hans Interesser, den, der laa for hans Evner,

og den, i hvilken han under den ældre Statsform havde udført et stort og anerkjendelsesværdigt Arbejde. Hvad der vil sikre U.s Eftermæle som en af Fædrelandet fortjent Mand, er derfor mindre den forholdsvis kortvarige Ministerstilling, om end denne, udvortes set, falder stærkest i Øjnene, men det Arbejde for store og vigtige saglige Opgaver, som han i Løbet af et halvt Aarhundrede i forskellige Stillinger udførte.

Allerede som Fuldmægtig i Rentekammeret fik U. Lejlighed til at medvirke ved et betydeligt Lovarbejde fra den Tid, nemlig Stempelpapirsforordningen af 3. Dec. 1828. En Frugt af denne Medvirkning var det «Register» til Forordningen, som han udgav 1829, og som — 1845 suppleret af Schack — skabte et meget velkomment Grundlag for Lovens lette og sikre Anvendelse. I senere højere Stilling tilrettelagde han den Rentekammeret vedkommende Del af det Normalreglement, der fastsattes ved Reskript af 11. April 1841, men adskillig Tid forud var forberedt. Ganske særlig er der dog Grund til at fæste Opmærksomheden ved de vigtige Love angaaende Sager, hørende under Rentekammeret, der efter forudgaaet Forhandling med Provinsialstænderne fremkom i Christian VIII's Tid. Som højtstillet Embedsmand i Rentekammeret havde U. en Hovedrolle i dette Lovgivningsarbejde, blandt hvis Frugter særlig kan nævnes: Fdgg. 20. Maj 1840 om Jagten, 24. Juni 1840 om den nye Matrikel, 8. Juli 1840 om Kasse- og Regnskabsvæsenet og s. D. om Amtstueoppebørsler, 29. Sept. 1841 om Vejvæsenet, 26. Juni 1844 om Fribefordringsvæsenet og 29. Juli 1846 om Vands Afledning. Sammenstilles disse vigtige Rentekammerlove med dem, der samtidig udgik fra Kancelliet, faar man et levende Indtryk af den Kjendsgjerning, at Christian VIII's Regeringstid indtager en enestaaende Plads i vor indre Forvaltnings Udvikling, og af den store Rolle, de ledende Mænd i de to nævnte Afdelinger af Centraladministrationen herved have spillet. For sin Dels Vedkommende medbragte U. til dette Arbejde en grundig Indsigt, som han ved sine Embedsrejser sørgede for at øge, stor Skarpsindighed og en Arbejdsdygtighed, hvori kun faa overgik ham. Hans Avtoritet paa omfattende økonomiske og finansielle Omraader var uomtvistet. Den førte til, at en Mængde særlige Hverv betroedes ham. Saaledes blev han under Christian VIII Medlem af Forstexamenskommissionen, af Jærnbanekommissionen, af en Kommission, der skulde undersøge og ordne Kasse- og Regnskabsforholdene i Centraladministrationens mere specielle Grene, under Frederik VII

Formand for Landbokommissionen og for den Kommission, der ordnede Krigsskadeerstatningen o. fl. Ogsaa hos Medborgere var denne Avtoritet anerkjendt. Derom vidnede f. Ex. hans Valg 1839 og senere Gjenvalg til Medlem af Præsidiets for det kongl. Landhusholdningsselskab, og at han 1857 blev Medstifter af «Bikuben». Som Amtmand fik U. Lejlighed til at følge og lede Udførelsen af en Række Foranstaltninger, han selv tidligere i Centraladministrationen havde arbejdet paa som Førstemand. Inden for den samme Ramme faldt ogsaa vigtige Sager, han som Minister fik ordnet, saaledes med Hensyn til Domænerne og Reguleringen af Holstens Bidrag til Fællesudgifterne.

Dette store faglige Arbejde, der her kun i enkelte Hovedtræk har kunnet antydes, viser, at U. hørte til den Kreds af udmærkede Embedsmænd, som, efter at have virket i fremtrædende Stillinger under den ældre Statsform, vare i Stand til at hjælpe Administrationen under den nye Statsform over Overgangsvanskelighederne, som trofaste Vogtere af den Kontinuitet i Administrationen, der ikke ustraffet kan brydes. Bureaukrat i den Forstand, at det ogsaa skulde præge Personen, var U. imidlertid langt fra. Hans varme, af sand Humanitet gennemtrængte Følelse, hans Intelligens, i hvilken Vid og Humor og godmodig Satire havde en rig Plads, hans Dannelse med vidtrækkende Interesser, ogsaa paa det filosofiske og æstetiske Omraade, endelig Traditionen fra Kammerkancelliet, hvor Forholdet mellem ældre og yngre Medarbejdere tidlig havde mistet et strængt formelt Tilsnit, — alt bidrog til at give U.s Personlighed et ganske andet Præg end det, de fleste ville forbinde med hin Betegnelse. Heri ligger Forklaringen af, at der, ved Siden af Anerkjendelsen af Embedsmandens Dygtighed, hos alle, hvem U. traadte i Forhold til, voxede frem en personlig Yndest og Hengivenhed, som fik smukke Udtryk saa vel ved hans Afgang fra Statstjenesten som efter hans Død.

U. var 2 Gange gift, første Gang (1826) med Mariane Elisabeth Dresing (f. 1790), hvis Fader, Nicolai D., var Præst ved Vartov. Efter hendes Død (1849) ægtede han (1850) Vilhelmine Alvilda Herbst (f. 30. April 1816), Søster til Arkæologen C. F. H. (VII, 375). Hun døde allerede 8. Juli 1851. — Hans Søn *Iver Emil Hermann William Unsgaard* (f. 10. Sept. 1828 † 25. Febr. 1886) blev efter 1854 at have taget juridisk Embedsexamen næste Aar ansat i Indenrigsministeriet, hvor han 1861 avancerede til Fuldmægtig. Efter forskellige Konstitutioner som Amtmand i Vejle Amt udnævntes

han 1868 til Amtmand i Thisted Amt, 1885 til Stiftamtmand i Laaland og Falster og Amtmand i Maribo Amt. 1882 udnævntes han til Kammerherre. Han havde arvet en ikke ringe Del af sin Faders Vid og roses som en dygtig og samvittighedsfuld Embedsmand. Han ægtede 30. Maj 1876 Agathe Catharine Margrethe Seyersen (f. 15. Juni 1835), Datter af Fourer C. Ant. Chr. Seyersen. For sine Descendenter stiftede U. et Pengefideikommiss, der staaer under Bestyrelse af Justitsministeriet.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal. Ill. Tid. XIV, 86. C. Goos.

Uppendorf, Johannes, 1645—98, Skolemand, var født i Tønder. Efter Skolegang her og i Flensborg afgik han 1664 til Universitetet i Rostock, senere til Kiel, hvor han 1670 tog Magistergraden. Efter at have været Huslærer en Tid hos Provst Kenkel i Tønder blev han 1670 kaldet til Rektor ved den tyske Skole i Stockholm, og 1677 flyttede han i samme Egenskab til Riga. 1698 fik han en Kaldelse til Professor i Græsk og Hebraisk ved Universitetet i Dorpat; men inden han kunde tiltræde Embedet, døde han, 4. Sept. s. A. Han har udgivet talrige latinske Afhandlinger angaaende sproglige og theologiske Æmner, ogsaa «Schematismus geographicus universi orbis», 1687. Paa Tysk udgav han et Drama, «Androphilus».

Møller, Cimbria lit. I. Allg. Deutsche Biographie XXXIX.

H. F. Rørdam.

Urne, Axel, —1577. Rigskansler, var Søn af nedennævnte Knud U. († 1543). Som Brodersøn af den formaaende Roskildebiskop Lage U. var han vist ogsaa selv bestemt for den gejstlige Stand. Han fik i alt Fald en lærd Opdragelse, i det han 1529 blev immatrikuleret ved Københavns Universitet og siden studerede i Frankrig, han var ved Nytaarstid 1533 i Paris, og i Tyskland, navnlig i Wittenberg, hvor han omgikkes baade Luther og Melanchthon og sagtens sluttede sig til deres Lære. Efter at have afsluttet sine Studier indtraadte han som Sekretær i Kancelliet, vistnok allerede 1535, da han under Københavns Belejring besørgede Ind- og Udbetalinger i Lejren. Han fik Rønnebæksholm i Forlening, men ombyttede 1547 dette Len med Lyse Kloster i Norge, som han beholdt til 1560. Desuden havde han Kanonikater i Roskilde og i Lund, men det sidste afstod han 1550 til sin Søstersøn Lage Venstermand. Man har sikkert anset ham for en mere end almindelig duelig Embedsmand, thi da Krigen med Sverige kom, blev

det saare brydsomme og besværlige Hverv overdraget ham, som Pendingemester at følge Hæren og lede alle Udbetalingerne i Anledning af Krigsførelsen, i Begyndelsen sammen med Rigsraaden Børge Trolle, senere alene. Selv maatte han ogsaa gjøre Forstrækninger med Guld og Sølv og fik derfor 1563 Sørup Birk og Vignæs i Pant, men Pantet blev dog strax efter indløst. End videre var han blandt de Adelsmænd, som 1565 maatte gaa i Forløfte for de 45000 Rdl., Kongen blev Greven af Schwarzburg og hans Ryttere skyldig. Til Gjengjæld fik han Tønsberg Len i Norge. Endelig blev han 1567 Rigskansler og Rigsraad og som saadan forlenet med Provstiet i Odense; men den Herlighed blev ikke af lang Varighed; thi da han efter Fredslutningen skulde gjøre Rede og Regnskab for sine Oppebørsler og Udlæg som Pendingemester, vare Regnskaberne ikke i Orden, og Uordnerne maa vel have været ret graverende, siden A. U. i 1570—71 mistede alle sine Embeder og Len. Foruden sin fædrene Gaard, Søbysøgaard, ejede han Aarsmarke, som han arvede 1552 efter sin Broder Hans U., og Raarup (nu Cathrinebjærg), som han 1542 købte af Kronen. Han døde 6. Marts 1577. Efter sin 1. Hustru Anne Jensdatter Rosensparres Død i Sept. 1555 havde han 11. Nov. 1562 ægtet Birte Knudsdatter Rud (f. 9. Juni 1538), men blev 1573 for anden Gang Enkemand.

Thiset.

Urne, Axel, 1591—1626, til Rygaard, som han 1622 købte af Eiler Gyldenstjerne, var Søn af nedennævnte Knud U († 1622) og blev født 25. Avg. 1591 paa Aarsmarke. Han gik i Skole hos Præsten i Lunde, saa i Malmø og sidst i Sorø, hvert Sted i 4 Aar, rejste 1609 udenlands, studerede 1½ Aar i Heidelberg, ½ Aar i Strasburg, 1 Aar i Basel og ½ Aar i Genf, hvorefter han berejste Frankrig, England og Nederlandene. Efter 1614 at være hjemkommen tjente han som Sekretær i Kancelliet, til han Aaret efter beskikkedes til Landsdommer i Sjælland og som saadan fik Ringsted Kloster i Forlening. Landsdommerstillingen fratraadte han 1624, da Enkedronningen forlenede ham med Halsted Kloster og Nykjøbing Slot, men allerede 15. Dec. 1626 døde han i Kjøbenhavn. Paa sin Sotteseng modtog han Besøg af den udvalgte Prins. 13. Juni 1619 havde han i Kjøge ægtet Birgitte Prebensdatter Gyldenstjerne (f. 12. Avg. 1595 paa Skovsbo, † 1675), der fødte ham 5 Børn, af hvilke dog de 3 døde før Faderen og det 4. straks efter ham.

T. C. Wegner, Ligpræd. over A. U. (1630).

Thiset.

Urne, Axel, 1598—1653, til Brobygaard og Viffertsholm, som han arvede efter sine Forældre Jørgen U. og Margrethe Viffert, blev født 5. Febr. 1598 paa Viffertsholm. Han kom 1612 i Sorø Skole, var 1619—21 Sekretær i Kancelliet; men efter at han 21. Juli 1622 i Aalborg havde ægtet Anne Marquardsdatter Rodsteen (f. 23. Juli 1593), synes han at have givet Afkald paa al offentlig Virksomhed og at have trukket sig tilbage til sine Godser. Han ejede nemlig ogsaa Kjellerup og Kvottrup, men solgte 1633 Viffertsholm til Enevold Christoffersen Seefeld og Aaret efter Skavange, som han havde faaet med sin Hustru, til sin Søster Anne Urne. I sit Otium syslede han med matematiske og genealogiske Studier. Samtiden betegnede ham i alt Fald som «mathematicus præclare de literis meritis», men hans videnskabelige Virksomhed har ellers kun sat sig faa Spor for Efterverdenen, hvad der i det mindste for Genealogiens Vedkommende er at beklage, da den ikke synes at have indskrænket sig til en Afskrivning i Blinde af andres Arbejder, men, hvad der er ret enestaaende for hans Tid, har forøget disse med Oplysninger, hentede fra nu tabte Pergamentsbreve. A. U., der levede i barnløst Ægteskab, døde 1653, og Enken fulgte ham kort efter i Graven. *Thiset.*

Urne, Christian, 1749—1821, Overpræsident, var en Søn af Kapitajn Joachim Frederik U. (f. 11. Marts 1708 † 27. Juli 1788) og Ingeborg Margarethe f. Akeleye (f. 24. Nov. 1718, † 1782, begravet 22. Febr.). Han fødtes 4. Marts 1749 i Kjærteminde, blev 1757 Page og 1768 Hofjunker hos Enkedronning Juliane Marie, ved hvis Bistand han fik Lejlighed til at studere Lovkyndighed og Statsvidenskab ved Sorø Akademi indtil 1771. Det følgende Aar blev han Enkedronningens Kammerjunker, 1773 juridisk Kandidat, Avskultant i Højesteret og 1. Kammerjunker hos Kronprinsen. 1775 udnævntes han til Amtmand i Halds Amt, konstitueredes tillige 1776 til Stiftamtmand i Viborg, 1780 til Stiftamtmand i Aarhus og udnævntes derefter 1781 til Stiftamtmand i Ribe Stift og Amtmand i Riberhus Amt. 1790 beskikkedes han til Justitiarius i Højesteret, men blev allerede 1794 Overpræsident i Kjøbenhavn, fra hvilket Embede han 1809 afskedigedes. Han døde 28. Juni 1821 i Sorø. 1779 var han bleven Kammerherre, 1790 Storkors af Danebrog og 1809 Gehejmekonferensraad. — Han ægtede 24. Okt. 1783 Sophie Magdalene Baronesse Gyldenchrone (f. 4. Maj 1766 † 26. Maj 1851),

en Datter af Gehejmeraad Christian Frederik G. til Wilhelmsborg
(VI, 330). *G. Kringelbach.*

Urne, Christoffer, —1566, til Rygaard i Fyn, var Søn af nedennævnte Johan U. († 1537) og dennes 2. Hustru Anne Rønnov. Han var Hofsinde 1546, men giftede sig vist endnu s. A. med Kirsten Pedersdatter Lykke til Nørlund, fra 1537 Enke efter Ludvig Munk til Palsgaard, og tog saa Bolig paa Rygaard. Her laa han 1548 i aabenlys Fejde med sin Frænde Jørgen Urne til Hindema. De nærmere Omstændigheder kjendes ikke, men det synes, som om Kongen tog Parti for C. U. Aaret efter vendte Vinden sig. I Forbitrelse over at have faaet Afslag paa et Andragende om egen Sognepræst til sin Sognekirke Langaa var C. U. saa uforsigtig i et Drikkelag paa Gudme Herredsting at beskyldte den kongl. Kansler Johan Friis for at have ladet C. U.s Morbroder Bisp Joachim Rønnov forgive i Fængselet og true med, at Ild og Lue i den Anledning skulde gaa over Danmark. Da denne Tale af en fuld Mand kom Kansleren for Øre, blev den C. U. en dyr Spas. Han blev tiltalt og dømt af Rigsraadet at være en Løgner og usanddru Mand. Ja saa alvorlig tog man hans kaadmundede og storpralende Ord, at han førtes til Gulland og holdtes fangen der i over 10 Aar. Efter Christian III's Død søgte han om at komme løs og blev da forflyttet til Kalundborg; men først 1562 blev han paa sin Hustrus og sin Moders Forbøn frigiven. Han maatte dog udstede en stræng Forpligt til herefter at skikke sig som en hørsom Undersaat og ikke anke eller arge paa nogen i Anledning af sin Fængsling, og for denne Forpligts Opfyldelse maatte 20 af hans Slægt og Venner stille Kongen en Kavtion paa 10000 Jochimsdalere. Men saa lidt havde det lange Fængsel tæmmet C. U.s Ubesindighed, at han kort efter sin Løsladelse paa Viborg Landsting overfusede Landsdommeren Axel Juul, der i sin Tid som kongl. Sekretær efter kongl. Ordre havde fængslet ham, med Ukvemsord og Udfordringer. Dog kom denne nye Daarskab ikke til at gaa ud over C. U. selv. Syvaarskrigen stod for Døren, og det var altsaa ikke Tider til at sætte en Adelsmand i Hullet, naar der var Brug for ham i Lejren. Kongen havde meget mere Brug for de 10000 Jochimsdalere, og følgelig holdt han sig til Forloverne, der 1564 dømtes til at betale, skjønt de gjorde gjældende, at der kun var forefaldet et Ordskifte; men C. U. sonede dog selv sine Taabeligheder ved at ofre sit Liv paa

Fædrelandets Alter. Han blev fangen i det berømte Svarteraa-slag, maatte gaa med i det forsmædelige Indtog i Stockholm 29. Jan. 1566 og er antagelig død kort efter i et svensk Fangehul. Hans Enke levede endnu 17. Avg. 1570. *Thiset.*

Urne, Christoffer, 1594—1663, Statholder i Norge, Rigskansler, var Søn af nedennævnte Knud U. til Åarsmarke († 1622) og fødtes 26. Okt. 1594. Efter fra 1605 at have været paa Sorø Skole rejste han 1609—15 i Tyskland, Schweits og Frankrig. Ved sin Hjemkomst blev han Sekretær i Kancelliet, indtil han 1617 blev Rentemester, hvilken Stilling han beklædte til 1627. 18. Juli 1624 ægtede han Sophie Lindenov (f. 15. Nov. 1608 † 4. Sept. 1652), Datter af Hans L. til Gavnø (X, 317) og Lisbet Sophie Rantzau. 1627 forlenedes han, der allerede fra 1622 havde haft Kronens Rest af Svendstrup Len, med Aalholm og fik Tilsynet med Kjøbstæderne paa Laaland-Falster. Men 1629 optoges han i Rigsraadet og forflyttedes samtidig til en større Virkekreds, i det han blev Statholder i Norge og fik Akershus Len. Denne Stilling beholdt han til 1642, da han i Stedet fik Tranekjær. Ved Begyndelsen af Svenskekrigen blev han en af dem, der fik det højeste Tilsyn med Fyn og Langeland. 1645 var han en af Fredskommissærerne i Brømsebro og fik s. A. Dragsholm Len; 1646 blev han Rigskansler, i hvilken Stilling han allerede havde fungeret en Tid lang i 1643 under hans Forgænger Just Høgs (VIII, 223) Fraværelse som Gesandt i Osnabrück; samtidig blev Rigskanslerembedet indlemmet i de høje Rigsembeder. Han fulgte 1646 Christian IV til Norge, var s. A. en Modstander af Landkommissærernes stigende Magt og det følgende Aar Medlem af den Kommission, der blev nedsat til at afgive Betænkning om Finansernes Tilstand. Under Forhandlingerne om Frederik III's Haandfæstning 1648 regnedes han mellem dem, der ikke ønskede Kongens Magt begrænset alt for stærkt; men 1658 ansaas han dog for at høre til den Del af Rigsraadet, der med Mistillid saa hen til Kongens Planer. S. A. fik han Lyse Kloster Len i Norge i Stedet for Dragsholm, indtil han 1659 fik Halsnø Kloster og Hardanger Len. Paa Stændermødet 1660 overgav han 17. Okt. Adelen's Fordringer om dens Privilegier til Kongen og bar Kronen ved Arvehyldingen den følgende Dag. Hermed var dog hans politiske Rolle udspillet. Han traadte tilbage som Rigskansler og døde 27. Sept. 1663 paa sin Gaard Nielstrup paa Laaland. Han var i Besiddelse af ikke ringe, især

theologisk Dannelse, og ejede et Bibliothek, der var forsynet med historiske og politiske Bøger og med Udgaver af Kirkefædrene.

Bricka og Gjellerup, Den danske Adel I, 23 ff. Danmarks Adels Aarbog 1904, S. 482.

J. A. Fridericia.

Urne, Claus, —1562, til Bæltebjærg og Valsø, var Søn af den enøjede Lage U. til Bæltebjærg og Sidsel Ribbing til Boserup. Sikkert under Paavirkning af sin berømte Farbroder Bisp Lage U. bestemtes han for den gejstlige Stand, studerede 1520 i Wittenberg, tog Magistergraden, og skjønt han 1524 var bleven Domprovst i Lund, ja fra 1529 endog Rektor ved Københavns Universitet, synes han at have fortsat eller gjenoptaget sine egne Studier i Udlandet, thi ved Nytaarstid 1533 var han ligesom Fætteren Axel U. i Paris. For øvrigt vedblev han, selv efter at have fra-traadt Rektoratet, at staa i Forbindelse med Københavns Universitet, bl. a. som Opkræver af de Studie- og Bibelpenge, der tilkom det i Skaane. Men ellers kuldkastede naturligvis Reformationen alle til den katolske Kirke knyttede Forventninger; dog beholdt C. U. sit Provsti, 1537 fik han af Kongen nyt Brev derpaa, og et Vikarie i Roskilde havde han ogsaa, men for øvrigt sluttede han sig til den nye Lære og traadte helt over i verdslig Stand. Han blev 1537 benyttet ved Forhandlingerne i Halmstad med de svenske og var 1547 nærværende ved et Grænsemøde i Varberg. Aaret efter ledsagede han Hertug Frederik til Norge, og 1549 blev han sin Broder Jørgens Eftermand som Landsdommer i Skaane og fik Sæde i Rigens Raad. 1546 havde han faaet et lille skaansk Len, Espholt, nu fik han Tilladelse til fra Broderen at indløse Barkager Len; men det mistede han atter 1555, og siden fik han, besynderlig nok, ikke noget andet eller større verdsligt Len. Og dog vedblev han at være en meget benyttet Mand. Han var 1554 Sendebud til Grænsemødet i Elfsborg, sendtes 1558 i Gesandtskab til Rusland for at tale Liflændernes Sag og maatte atter 1560, saa nødig han vilde, ledsage Hertug Magnus dertil, men fik snart Tilladelse til paa Grund af Sygdom at vende hjem. Rimeligvis have disse anstrængende Rejser ganske nedbrudt hans Helbred, thi han synes at være traadt ud af Rigsraadet og døde allerede 1562, mellem 11. Marts og 8. Sept. C. U. berømmes for sin Lærdom; bl. a. stod han i Forbindelse med Botanikeren Henrik Smith, der har dediceret ham og hans 1. Hustru, Margrethe Jacobsdatter Trolle (f. 22. Sept. 1511 † 1551), flere af sine Bøger, særlig sin «Ny Urtegaard», der blev

til i Anledning af, at Ægteparret havde raadspurgt Henrik Smith ved Anlæggelsen af en «besynderlig Urtegaard» ved Bæltebjerg. Efter sin 1. Hustrus Død ægtede C. U. 28. Juni 1556 en af Dronningens Jomfruer Anne Sivertsdatter Grubbe. *Thiset.*

Urne, Eiler, 1592—1640, til Rudbjærggaard og Gunderslevholm, hvilken sidste han 1624 købte af Christoffer Gjøe, var Søn af nedennævnte Knud U. († 1622) og opkaldt efter sin Morfader, Rigskansleren Eiler Grubbe. Han blev født 24. Avg. 1592 paa sin fædrene Gaard Aarsmarke, kom 1602 i Sorø Skole, berejste siden med sine Brødre Axel og Christoffer Frankrig og Tyskland til 1614, da de vendte hjem, og han saa strax fik Ansættelse som Hofjunker. 1619 fik han Holbæk Slot i Forlening og fratraadte da Hofstjenesten, men allerede Aaret efter mistede han igjen Holbæk og fik i Stedet et Par norske Len, Bratsberg og Gimsø Kloster, som han beholdt til sin Død. 1626 maatte han i Statholderen Iver Juuls Fraværelse ligge i Slotsloven paa Akershus; men 1627—28 synes han at have gjort Tjeneste som Skibschef paa Flaaden, dog haves ingen Bestalling for ham som saadan. E. U. døde 10. Jan. 1640 i Skien. — 12. Maj 1622 havde han ægtet Christoffer v. d. Groebens Enke, Jytte Henriksdatter Gyldenstjerne (f. 10. Sept. 1582 paa Baahus, † 30. Marts 1642 paa Orebygaard hos sin Datter af 1. Ægteskab). Hun har forfattet en meget interessant Vaaben- og Slægtbog, der nu findes i Rigsarkivet. *Thiset.*

Urne, Erik, 1570—1631, til Søbysøgaard, Søofficer, var Søn af ovennævnte Axel U. († 1577) og blev døbt 12. Febr. 1570 i Søby Kirke. 1594 blev han Hofjunker og ledsagede i denne Egenskab Kongen 1598 paa Rejsen til Baahus og 1599 paa Nordlandsrejsen, men da paa denne Kommando over en tagen engelsk Prise blev ham betroet, tog han, skjønt Begyndelsen af hans maritime Løbane ikke var særlig heldig, i det Prisen forliste paa Rejsen, dog Aaret efter sin Afsked fra Hove og var fra nu af Skibschef. Samtidig giftede han sig (12. Okt. 1600 i Svendborg) med Agnete Pedersdatter Thott, som døde efter 12 Aars barnløst Ægteskab. 1601 fik han Utstejn Kloster i Norge i Forlening. Det er dog særlig som Skibschef, at hans Navn nævnes. Han var 1610 Chef for Orlogsskibet «Victor» i den under Rigsadmiral Mogens Ulfeldt udsendte Flaade, og Aaret efter laa han selv som Admiral for en Eskadre paa 7 Skibe uden for Kalmar for at indespærre denne belej-

rede By fra Søsiden, men da en overlegen svensk Flaade nærmede sig, maatte han fortrække. Endnu 1620 gjorde han Tjeneste paa Elben ved Glückstadt; men det følgende Aar laa han i Slotsloven paa Bergenhus. Da han efter at have mistet sin Hustru ikke kunde røgte sit Hjem paa Søbysøgaard, solgte han 1618 denne sin fædrene Gaard til Breide Rantzau og boede siden i Odense, i øvrigt i temmelig trange Kaar. Under Krigen 1627 var han en af de fynske Generalkrigskommissærer. Han døde 25. Marts 1631.

Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 162 f.

Thiset.

Urne, Frederik, o. 1600—1658, til Bregentved, Broder til den ovfr. nævnte Christoffer U., blev født o. 1600. Han har sandsynligvis foretaget en Udenlandsrejse paa de unge Adelsmænds sædvanlige Maade, var Sekretær i Kancelliet 1622—24 og derefter Hofjunker 1624—25. Som saadan fulgte han Christian IV paa Tysklands-toget 1625, ledsagede i Efteraaret s. A. Kirstine Munk paa en Rejse fra Krigsskuepladsen til Danmark og atter tilbage til Kongen. Det følgende Aar sendtes han i et diplomatisk Hverv til Frankrig og Nederlandene og blev 1627 Lensmand over Kronborg og Frederiksborg Len, hvormed forenedes Forpagtningen af Hørsholm. Denne Stilling gav ham et omfattende og betydeligt Arbejde, hvorom især hans bevarede Kopibog over Kongens talrige egenhændige Breve til ham giver Vidnesbyrd; han havde meget at gøre med Hofholdningen, Byggeforetagenderne paa de to Slotte, Tilsynet med Sundtoldopkrævningen m. m., og Christian IV viste ham Tillid ogsaa med Hensyn til mere fortrolige Sager, som Forholdsregler i Anledning af Striden med Kirstine Munk. 1641 fratraadte han denne brydsomme Virksomhed, blev først Lensmand paa Silkeborg og fik derefter det store Thronhjems Len 1642—56. I dette Aar vendte han tilbage til Danmark, blev Lensmand paa Roskildegaard og 1657 paa Halsted Kloster. Efter sin Moder havde han arvet Part i Alslevgaard, afstod den dog senere til sin Broder Jørgen og købte derimod 1656 Kragerup af Oberst Hans Friis og 1630 Bregentved af Falk Gjøe; dette sidste Gods udvidede han stærkt og byggede vistnok en ny Fløj med et Kapel til Hovedbygningen. 12. April 1658 døde han i sin Gaard i Kjøbenhavn; hans Enke, Karen Arenfeldt (f. 10. Nov. 1598), Datter af Hans A. og Anne Marsvin, overlevede ham til 9. Juni 1673.

Bricka og Fridericia, Chr. IV's egh. Breve I—V. Brasch, Gamle Ejere af Bregentved S. 223 ff. Danmarks Adels Aarbog 1904, S. 486 f.

J. A. Fridericia.

Urne, Hans, —1503, Provst, var Søn af nedennævnte Jørgen Urne († 1480) og hans første Hustru. 1458 immatrikuleredes han i Rostock, hvor han i Vinteren 1462—63 blev Magister. Da Odense St. Knuds Kloster i 1475 omdannedes til et Kapitel af sekulære Kanniker, blev han Domprovst i dette Kapitel; i 1489, da der atter var Tale om at lade Benediktinermunkene vende tilbage til Klosteret, var han en af de mest fremtrædende paa Kapitlets Side i den derom førte Retssag mellem Kapitlet og Munkene, men de sidste sejrede, og H. U. mistede sin Domprovsteværdighed. Han beholdt dog ligesom de øvrige Kanniker en Del Indtægter, som Klosteret maatte overlade ham for Livstid, og ligeledes beholdt han til sin Død Embedet som Provst ved Odense Frue Kirke, som han havde indehaft samtidig med Domprovstestillingen. Ogsaa andre gejstlige Embeder var han i Besiddelse af; 1477 nævnes han som Kannik i Lund, 6 Aar efter hedder det, at han har resigneret et Kanonikat i Ribe, og ved sin Død var han Kannik i Roskilde. Han ejede et efter Tidens Forhold ikke ubetydeligt Bibliothek og viste ogsaa sin Interesse for boglige Sysler ved at bekoste Trykningen af forskjellige Bøger. Han var Medstifter af Jomfru Mariæ Psalters Broderskab i Odense; i denne Bys Frue Kirke stiftede han et Kapel, og i den samme Kirke blev han begravet, da han i 1503 mellem 11. Avg. og 1. Dec. afgik ved Døden.

Danske Mag. I, 289 ff. Danmarks Adels Aarbog 1904, S. 467 f.

William Christensen.

Urne, Johan, —1537, Rigsraad, til Rygaard (paa Fyn) og Engestofte (paa Laaland), var Søn af nedennævnte Hr. Jørgen U. († 1480). Han nævnes 1503 i sin Broder Hans U.s Testamente og tilskjødede 1506 sin Søster Margrethe, Enke efter Knud Reventlow til Søbo, sin Part i Brolykke (paa Fyn). 1516 nævnes han som Ridder. Han var en af de Adelsmænd, der 1523 paa Ringsted Landsting paa ny tilsvor Christian II Troskab, men det forhindrede ham ikke i kort efter at slutte sig til Frederik I, da dennes Sag blev den sejrende. J. U. belønnedes ved endnu s. A. at blive optaget i Rigsraadet og udnævnt til Lensmand paa Kalundborg, som han 1525 ombyttede med Kjøbenhavn. 1524 forlenedes han tillige med Byen Skjelskør paa 5 Aar, og 1528 fik han Livsbrev for sig og sin Hustru, Anne Rønnev, paa Byen; 1532 skjænkede Kongen ham desuden Karmeliterklosteret i Skjelskør. 1533 fik han Tilladelse til at indløse Rugaard og beholde den som Pant. Fra

1528 var han end videre forlenet med den sjællandske Bispestols Gaard Borreby. Paa Rigsdagen i Kjøbenhavn 1533 hørte J. U. derfor ogsaa til de katholske Bishops ivrigste Tilhængere.

Grevefejden blev skæbnesvanger for J. U. som for saa mange andre Adelsmænd. Oprøret i Malmø i Maj 1534 og Grev Christoffers Landgang paa Sjælland i Juni bragte ham i en vanskelig Stilling i Kjøbenhavn. Byen sluttede sig snart aabenlyst til Greven, men J. U. holdt endnu Slottet. Det fortælles, at Jørgen Kock, der ledede Bevægelsen i Kjøbenhavn, gjorde flere Forsøg paa at overrumple Slotsherren, naar han kom ned i Byen for at forhandle med Borgerne, men de mislykkedes; da Greven saa imidlertid selv kom til Byen og begyndte at belejre Slottet, skal Besætningen, der var misfornøjet med J. U.s Strængthed, have tvunget ham til at overgive Slottet 24. Juli efter faa Dages Belejring. Rigtigheden af denne Fremstilling er dog noget tvivlsom. Den Omstændighed, at J. U., strax efter Overgivelsen, af Greven forlenedes med noget Gods, som Johan Friis hidtil havde haft, og nu gik Greven til Haande, og den Maade, hvorpaa han blev behandlet 1536, tyder paa, at hans Overgivelse af Slottet ikke har været saa nødtvungen. J. U. synes i den følgende Tid at have opholdt sig paa sin Gaard i Fyn, men da den lybske Landsknægtefører Ovelacker (XII, 480) i Jan. 1535 rømmede Øen, førte han blandt andre Adelsmænd J. U. med sig som Fange. Han holdtes først fangen i Kjøbenhavn, siden i Malmø, hvorfra han i Jan. 1536 førtes til Slottet Lübtz i Meklenborg. Ved Traktaten om Kjøbenhavns Overgivelse bestemtes, at de i Meklenborg fangne Adelsmænd vel skulde frigives, men overleveres i Kong Christian III's Hænder. I Slutningen af Avg. overleveredes de ogsaa til denne i Hamborg. J. U. hørte til dem, som det gik værst ud over; han blev først holdt fangen i Haderslev til ind i Nov., og før han løslodes, maatte 6 Rigsraader gaa i Borgen for, at han der fra vilde begive sig lige til Kjøbenhavn, hvor han skulde bo i en Borgers Hus, indtil han havde gjort Kongen en betryggende Forvaring. Han maatte opgive sit Sæde i Rigsraadet og alle sine Forleninger og døde kort efter, før 25. April 1537. — Han var gift 1. (før 1506) med Mette Johansdatter Oxe, der endnu levede 1521, og 2. (før 23. Avg. 1525) med Anna Marquardsdatter Rønno, der overlevede ham i mange Aar.

Danmarks Adels Aarbog 1904, S. 476. Annal. f. nord. Oldk. og Hist. 1853. S. 95. 102. 108. 113 ff. Pal.-Müller, Grevens Feide I—II. *L. Laurson.*

Urne, Johan Christian, 1705—87, Amtmand, fødtes 1705 og var Søn af Kapitajn ved det østsjællandske nationale Infanteriregiment Frederik Christian U. (f. 1669 † 1746) og Petronelle f. v. Bassen. Han begyndte 1717 sin Hoftjeneste som Page, blev siden Hofjunker hos Prinsesse Sophie Hedevig og 1730 Sekretær i tyske Kancelli. Han ansøgte senere om at blive Amtmand i Norge, men fik kongelig Fortrøstning om et bedre Avancement og udnævntes 1740 til Amtmand paa Bornholm, medens han 1739 forgjæves havde søgt om at blive Overpræsident i Kjøbenhavn. Lige efter en Misvæxt og i flere Henseender under vanskelige Forhold kom han til Bornholm, hvor de misfornøjede Bønder trængte ind i hans Bolig og kun med Møje bleve beroligede af ham. Han opnaaede dog snart gjennem Rentekammeret adskillige Lempelser for de slettest stillede og viste under sin lange Embedstid den største Nidkjærhed for Amtet og dets Beboere. I 1742 oprettedes, trods hans Modstand, en bestandig Kommission for Bornholm, hvor han maatte nøjes med at tage Sæde efter Kommandanten. Hans Interesse for Øen viste sig bl. a. ved hans flittige Indsamling af Oplysninger vedrørende dens Historie, som delvis findes bevarede paa Universitetsbibliotheket, og som væsentlig have bidraget til samtidige og senere Forfatteres Skrifter om Bornholm, saaledes navnlig til Thuras i 1756 udgivne Bornholms Beskrivelse. U., som 1753 var bleven Etatsraad, fik 1778 paa Grund af sin høje Alder Afsked med fuld Gage i Pension og udnævntes samtidig til Konferensraad og 1. Medlem af den bornholmske bestandige Kommission. Han frabad sig dog den sidste Æresbevisning og døde ugift i Rønne 12. April 1787.

Danmarks Adels Aarvog XXI, 472. L. Thura, Bornholms Beskr. S. 189.
 J. Bloch, Stiftamtmand og Amtmand i Danmark og Island 1660—1848, S. 48.
 J. N. Jørgensen, Bornholms Hist. S. 170 og fl. St. G. L. Grove.

Urne, Just, —1534—, skrives til Harridslevgaard, der dog kun var et Kronelen, som imidlertid hans Fader, Ridderen Christiern U. og dennes Enke Sophie Jepsdatter Lunge tidligere havde haft. For øvrigt skal J. U. efter nogle Beretninger kun have været en uægte, om end paa Viborg (l) Landsting i Kuld og Kjon lyst Søn; dog var ogsaa hans Moder, Mette Rosengaard, af Adel. J. U. skal længe have forsøgt sig i fremmed Krigstjeneste, men 1516—18 sad han i Rolighed her hjemme, i det hans Frænde Bisp Lage Urne havde forlenet ham med en af Roskilde Bispestols Gaarde, Tersløse. Han var imidlertid en Tilhænger af Christian II og

rømte derfor af Landet med denne; men i alt Fald før 1533 var han kommen tilbage til Fyn, deltog i Hyldingen i Hjallesø Kirke (Juli 1534), ja, som for ret at godtgjøre, hvor fuldstændig han havde sluttet sig til det nye Regimente, drog han lige fra Hyldingen saa hastig til Lybek, at han før Adels egen befuldmægtigede overbragte Hertug Christian Budskabet om Kongevalget. Men har han ventet paa denne Maade at indynde sig hos den nye Magthaver, maa han have forregnet sig, thi den nye Konge fratog ham 1536 Harridslevgaard, hvorefter han atter vendte sit Fædreland Ryggen, dog efterlod han sin Hustru, Margrethe Andersdatter Tidemand, og sine Børn her. Han skal være død i Köln, før 1550, men efter 1543, thi dette Aar bemyndigede Pfalzgreven sine 2 Sendebud til Sverige, Caspar v. Seckendorff og M. Ambrosius Schlienroth, til at forhandle med J. U. og andre af Christian II's Tilhængere. *Thiset.*

Urne, Jørgen, —1480, gjøres i Slægtebøgerne, som benævne ham «store Hr. J. U.», til Søn af en Hr. Ib Urne, medens hans Fader vistnok i Virkeligheden har været Hr. Lage Nielsen Urne. J. U. ejede mange Herregaarde paa Fyn (Brolykke, Rygaard, Søby-søgaard og Hindema) og havde ligeledes en stor Rigdom paa Børn, i det han i 3 Ægteskaber skal være blevet Fader til omtrent en Snes Børn. Over Navnene paa hans Hustruer er det vanskeligt at komme til Klarhed; formodentlig har dog Sidsel Folmersdatter Knob eller Rigstrup været den første, Margrethe Eriksdatter Bille den anden og Kirsten Clausdatter Krumstrup, der døde 1518, den tredje. Selv var J. U. Væbner 1438, men Ridder 1458; 1472 fik han Kjærteminde i Pant. Han døde 21. Maj 1480; af hans Sønner nævnes Hans, Jørgen, Lage, Johan og Knud i det foregaaende eller i det følgende.

Danske Magazin I, 290 f. Danmarks Adels Aarbog 1904, S. 467.

William Christensen.

Urne, Jørgen, —1510, Landsdommer, Søn af ovennævnte Jørgen Urne († 1480) og hans første Hustru, arvede efter Faderen Hindema, hvoraf han dog maatte udkjøre et Par af sine Brødre. Han forekommer som Landsdommer paa Fyn i Aarene 1494—1508 og fik i denne Egenskab i 1502 et Tingsvidne om, at han havde «skikket Lov og Ret og siddet Dom som en ærlig Dannemand», saa at Almuen takkede ham derfor. 1497 var han Lensmand paa Hagenskov, og en ganske enkelt Gang (formentlig 1504, i alt Fald.

i Tiden 1503—5) nævnes han som Rigsraad, hvad der dog næppe er rigtigt, da han endnu 1507 forekommer anført efter Rigsraader. Han døde 1510; hans Enke Mette, Datter af Claus Henriksen (Huitfeldt), levede endnu 1516.

Danmarks Adels Aarvog 1904, S. 468.

William Christensen.

Urne, Jørgen, —1548, til Hindema, som han dog sikkert kun ejede i Fællesskab med sine Søkende, var Søn af Claus U. til Hindema og Margrethe Eriksdatter Ravensberg. Han siges i fremmed Tjeneste at være bleven en meget duelig og forfaren Krigsmand. Som Ritmester hos Kurfyrst Johan Frederik af Sachsen kom han 1544 til Danmark for at hverve Ryttere til en Fane, han i Tyskland havde paataget sig at stille, men da slig Hverving var uforenelig med det da med Kejseren nys i Speier sluttede Forlig, lod Kongen ham og hans Følge sætte fast, og han kom først løs efter at have afgivet Orfejdeforpligt. Denne har han dog kun halvt overholdt. I Maj 1547 var han paa Hagenskov og beskyldte her aabenlyst Rigsraadet for at staa i Kejserens Sold. Da han samtidig var kommen i Trætte med sin Faders Fætter Christoffer Urne til Rygaard (ovfr. S. 91) og efter fremmed Skik vilde afgjøre den med Sværd i Haand, trak et nyt Uvejr op over ham, saa han maatte søge Kongen om Tilgivelse. Til Sachsen kom han ikke mere, thi han døde 13. Okt. 1548 i Odense af Pest; i Sachsen skal han have haft saa stort et Lov, at Kurfyrsten skal have sagt, at havde J. U. været hos ham, den Tid han blev fangen, da var dette ikke sket. J. U. var ugift.

Thiset.

Urne, Jørgen, 1598—1642, Rigsmarsk, Broder til den ovfr. nævnte Christoffer U., er født 17. Okt. 1598 paa Halsted Kloster. Han kom i sit 9. Aar til Herlufsholm Skole, blev 2 Aar efter Edelknabe hos Dronning Anna Cathrine, dernæst Kammerdreng hos Christian IV og var i denne Egenskab med i Kalmarkrigen og paa Kongens Rejser til England 1614 og til Brunsvig 1615. 1618 blev han Hofjunker, men fik s. A. Forlov til at deltage i Krigen i Bøhmen; han blev Kornet hos Greven af Thurn og var med i Slaget paa det hvide Bjærg 1620, hvorefter han begav sig hjem, blev Lieutenant ved Hoffanen og sendtes flere Gange i de følgende Aar i mindre Ærender til Udlandet, saaledes til Frankrig og Grev Ernst af Mansfeld i Ostfriesland. 1623 fik han Kronborg Len, ægtede 16. Febr. 1624 Margrethe Ottesdatter Marsvin til Dybæk

(f. 16. Marts 1606 † 22. Marts 1650) og blev s. A. Ritmester ved en af Rostjenestens Faner. 1627 var han befuldmægtiget for den sjællandske Adel paa Mødet i Odense i Febr., fik s. A. i Stedet for Kronborg Christiansstad Len, hvilket han beholdt til 1629; i dette Aar var han med Kongen til Mødet i Ulfsbæk. 1632 valgtes han til Rigmarsk, optoges med det samme i Rigsraadet og fik Vestervig Len; kort efter var han til Møde i Svabsted. Han hørte til dem, som erklærede sig enig med Christian IV i det heldige i at afskaffe Vornedskabet, og forhandlede 1634 med den sjællandske Adel derom, hvilket dog blev frugtesløst. Derimod var han i de ydre politiske Spørgsmaal ikke saa enig med Kongen; han var i Dec. 1632 en Modstander af Krig med Sverige, og 1641 anbefalede han et venskabeligt Forhold til Nederlandene. Det blev ogsaa forgjæves, at han 1640 gik i Forbøn for Kirstine Munk. 1633 var han bleven Ridder af Elefanten og sendtes umiddelbart efter til Sachsen, hvor han sluttede Aftalen om Prins Christians Ægteskab med Magdalena Sibylla og fejrede Forlovelsen paa Slotet Moritzburg. 1634 var han Kommissær til Forhandling med den franske Gesandt d'Avaux og 1637 til Landdag i Flensborg. Han døde 19. Febr. 1642.

M. Matthiæ, Ligpræd. over J. U. (1649). Danmarks Adels Aarvog 1904, S. 483 f.

J. A. Fridericia.

Urne, Knud, —1543, Rigsraad, skrev sig til Søgaard, men efter 1527 at have kjøbt Aarsmarke (nu Knuthenborg) af Albrecht Jørgensen fortrinsvis til denne Gaard. Han, der var Søn af den for sine mange Børn og mange Hovedgaarde bekjendte ovfr. nævnte Ridder Jørgen U. († 1480) og Kirsten Krumstrup, nævnes fra Aar 1503. Større Forleninger synes han ikke at have haft; derimod var han 1523 Rigsraad og beseglede som saadan Frederik I's Haandfæstning. Som Broder til en katholsk Biskop og Svoger til en Ærkebisp har han sikkert hørt til Rigsraadets lutherfjendtlige Parti, skjønt han ellers menes at have haft Sympathier for Christian II's Sag. Disse ere maaske Skyld i, at han, som det synes snart efter 1527, udtraadte af Raadet; men han deltog dog 1534 i den fynske Adels Hylding i Hjallese Kirke, ja Aarsmarke blev plyndret af Maribo Borgere og K. U. selv fangen 1535 af Grev Christoffers Tropper under Bastian v. Jessen, men netop paa Grund af hans Sindelag gik Ærkebisp Gustav Trolle i Forbøn for ham hos Greven. Siden førte han til sin Død, 14. Febr. 1543, en til-

bagetrukken Tilværelse. Før 1503 havde han ægtet Inger Axelsdatter Valkendorf; som Enke boede hun i Svendborg og døde 23. Febr. 1555. *Thiset.*

Urne, Knud, 1564—1622, til Aarsmarke, Søn af ovennævnte Axel U. († 1577) og Birte Rud, blev født 26. Okt. 1564 i Roskilde. 7 Aar gammel kom han i Huset hos Fru Karen Bølle, Lage Urnes, til Hellerup, hvor han var i 3 Aar, gik siden i Skole i Kjøbenhavn hos den berømte Niels Hemmingsen, var 2 Aar paa Herlufsholm og sattes endelig af sin Væрге Lage Venstermand i Nykjøbing Skole. Senere tjente han som Dreng hos Peder Gyldenstjerne til Tim, hos Grev Philip v. d. Lippe og sidst hos Grev Frantz af Waldeck, ind til han, 18 Aar gammel, blev myndig, drog hjem og overtog sin fædrene Gaard, hvor han 15. Sept. 1588 fejrede sit Bryllup med Margrethe Eilersdatter Grubbe (f. 29. Sept. 1568 paa Lystrup). 1594 forlenede Enkedronningen ham med Ravensborg og Halsted Kloster, som han havde til 1614, og 1606 tillige med Aalholm og Nykjøbing, som han fratraadte 1616. Da havde Kongen nemlig forlenet ham med Bergenhus, som han 1619 ombyttede med Tryggevælde. Efter 3 Aars Sygelighed døde han 2. Febr. 1622 i Kjøbenhavn. Hans Enke fik 1633 Bækkeskov i Forlening, men afkjøbte 1650 Kronen denne Gaard. Hun døde mellem 1654 og 1656. *Thiset.*

Urne, Lage, o. 1467—1529, Biskop, var en Fynbo af Fødsel og Søn af foran nævnte «store» Hr. Jørgen U. til Brolykke († 1480) og Kirsten Krumstrup. Bestemt til den gejstlige Stand har han vistnok gaaet i Skole i Odense; thi der fra blev han 1490 immatrikuleret ved Universitetet i Greifswald, hvor han Aaret efter tog Bakkalavrgraden. Siden begav han sig til Rostock, hvor han blev Magister artium. Det er sandsynligt, at hans Rejser have strakt sig videre til flere af den Tids Højskoler. At han har brugt sine Ungdomsaar til Erhvervelse af en efter Tidens Løjlighed grundig videnskabelig Dannelse, tør med Vished antages. Efter sin Hjemkomst forekommer L. U. første Gang i Marts 1496, da han som offentlig Notar udfærdigede et Vidne om en Retshandling paa Sjællands Landsting i Ringsted, hvorved Biskoppen i Roskilde gjorde Forbehold gjældende vedrørende sine formentlige Rettigheder til Kjøbenhavns Slot og Stad. 1497 nævnes L. U. som Kannik i Roskilde og Biskop Niels Skaves Official. Fra 1499 af var han

Biskoppens Kansler. 1504 nævnes han som «Decretorum doctor» og «Cantor principalis» i Roskilde Domkapitel, 1507 tillige som Kannik i Lund og Aarhus, da han «in majori domo consulatus Hafniensis», hvor Universitetet havde sit Lokale, «med største Berømmelse i de skotske Gesandters Nærværelse holdt en Tale om Kirkernes Immunitet». 1511 var han Kong Hans' Sendebud til Kejser Maximilian i Tyskland for at bringe Kejseren til at tage Danmarks Parti i dets Strid med Lybek, noget, der dog ikke lykkedes. Snart efter blev han Kansler hos den udvalgte Prins (Christian II). Biskop Johan Jepsen Ravensbergs Afstaaelse 1512 aabnede ham Vejen til Roskilde Bispestol, efter at Pavens Stadfæstelse var erhvervet, og en temmelig stræng Forpligtelse til Domkapitlet var udstedt, hvorpaa Bispevielsen endelig foregik i Jan. 1513 i Ribe Domkirke ved Biskop Iver Munk i Kong Hans' og Dronning Christines Nærværelse. I denne sin ny Egenskab var det, at L. U. i Avg. 1513, i Henhold til Pave Leo X's Tilladelse, absolverede Christian II, som knælende og ydmygt havde begjæret det, fra de kirkelige Straffe, hvortil han maatte være hjemfalden ved sin Adfærd mod den afdøde Biskop Carl af Hammer.

Som allerede denne kirkelige Handling antyder, var det en betydelig Indflydelse baade paa Kirkens og paa Statens Anliggender, L. U. kom til at øve. Som Biskop i Roskilde var han nemlig Rigets øverste Kansler, hvorved han fik meget at gjøre med inden- og udenrigske Forhold, noget, der laa godt for ham, da han baade havde megen Interesse for Statssager og besad heldige Evner til deres Behandling. Stillingen som Biskop i Roskilde medførte tillige, at L. U. var Kansler og Patron for Kjøbenhavns Universitet. I den Indskrift, som i sin Tid fandtes paa den i Aaret 1512 indrettede Universitetsbygning, betegnes han som «pietatis imago», hvorfra synes at fremgaa, at Professorerne have haft et godt Haab om, at hans Styrelse skulde blive til Held for Universitetet, et Haab, som vel ogsaa under roligere Forhold havde kunnet gaa i Opfyldelse, da L. U. utvivlsomt paa sin Maade var en Ven af Videnskaberne, hvad han bl. a. lagde for Dagen ved sin Opfordring (1512) til Christiern Pedersen om at faa Saxos Historieværk trykt hos en dygtig Bogtrykker, saa det kunde blive Udgiveren til Hæder og Fædrelandet til uforgængelig Ære. Men under de stærke Brydninger, som den fremtrængende Reformation forvoldte, synes Biskoppen til Dels at have tabt Fatningen, i alt Fald var det en tarvelig Udvej, han, for at hindre Kjætteriets Indtræn-

gen ved Universitetet, valgte, da han 1527 fra sit Slot Hjortholm dekreterede, at ingen maatte høre theologiske Forelæsninger, med mindre han var Bakkalavr eller Præst eller paa anden Maade havde godtgjort, at han havde tilstrækkelig Dømmekraft. Det var heller ikke et Vidnesbyrd om Aandsmagt, naar L. U. sammen med Ove Bille i Aarhus ved gyldne Løfter — og dog forgjæves — 1528 søgte at lokke en berømt tysk katholsk Theolog her til Landet for ved ham at blive forsynet med Vaaben mod Lutheranerne. Hvor lidt den ellers i flere Henseender agtværdige Biskop skjønnede, hvad der tjente til Kirkens sande Tarv, fremgaar af det Svar, han i Jan. 1517 gav Christian II, da denne havde forlangt hans Erklæring, om man kunde tillade pavelige Afladshandlere (Arcimbald o. a.) at drive deres Forretning her i Landet. Havde L. U. set saa klart i Sagen som Lektor Povl Helgesen, da havde han sikkert givet Kongen et bedre Raad end at tillade Forkyndelsen af «Romerkirkens Naader og Aflad» og hellere fraraadet et Skridt, der kom til at bidrage til den nævnte Kirkes Fald. Et lysere Billede af L. U. som kirkelig Tilsynsmand yde de Synodalstatuter, han 1517 udstedte for sit Stift (Ny kirkehist. Saml. III). Ligeledes tiltales vi af den Omhu, han viste for at hædre Fædrenes Minde, ved i Roskilde, Ringsted og Sorø Kirker at oprette eller forny Mindesmærker over berømte og fortjente fædrelandske Personligheder.

Fæste vi Blikket paa L. U.s Stilling i Staten, da var den meget fremragende. Alene den Omstændighed, at han som Biskop i Roskilde Stift, hvortil Rygen den Gang hørte, var Besidder af mindst 20 Hovedgaarde, til Dels bortforleuede til Slægt og Venner, ikke at tale om hans øvrige rige Indtægter, maatte give ham en stor verdslig Magt. Ved sin ærefrygtindgydende Personlighed, sin Verdensklogskab og Dannelse ragede han frem blandt Rigets Stormænd. Ved en enkelt Lejlighed har han vel endog følt sig som Ordfører for hele Folket, den Gang han i smukke og velvalgte Ord 10. Avg. 1515 bød den unge, skønne Dronning Elisabeth velkommen, da hun traadte i Land paa Danmarks Jord. En Tid lang synes hans Forhold til Christian II at have været godt, og Kongen satte Pris paa hans Troskab og Duelighed. Vanskeligere blev Stillingen, da Kongen udfoldede sine avtokratiske Planer, og da han lagde de tunge, forhen ukjendte Byrder paa Kirkens Personer og Ejendomme for at skaffe Midler til sine Felttog i Sverige. Dertil kom Kongens tyranniske Fremfærd ikke blot

mod Biskop Jens Andersen Beldenak i Odense, men især mod de svenske Bisper, som han «uden Skriftemaal» lod henrette, og endelig hans Indsættelse af en saa uværdig Person som Diderik Slagheck paa Lunds Ærkesæde. Alt dette har utvivlsomt forvoldt L. U. mange urolige Timer. Da det store Frafald begyndte i Febr. og Marts 1523, søgte Biskoppen vel først at indgyde Kongen Mod; men snart forandredes hans Holdning. Under Foregivende af, at han ikke følte sig sikker for Sigbrits Efterstræbelser, flygtede han først til sit faste Slot Dragsholm og siden til Jylland. Her fra skrev han 28. Marts til Kongen og advarede ham mod de Personer, han satte sin Lid til, men tilbød ham dog endnu sin tro Tjeneste, om han vilde vise sig gunstig mod Roskilde Domkirke samt Biskoppens Gods og Ejendom, Slægt og Venner. Faa Dage derefter gik I. U. dog den ny Hersker til Haande ved hans Ankomst til Aarhus. Først 8 Dage senere (10. April) tilskrev han fra Horsens Christian II et langt Brev, hvori han, efter at have foreholdt ham hele hans Synderegister, endte med at opsige ham Huldskab og Troskab. Brevet er dog vistnok ikke kommet Kongen i Hænde, da denne allerede 13. April forlod Fædrelandet. For øvrigt paatrænger sig den Formodning, at naar L. U. i det nævnte Brev udtaler sig paa en saa uvant Maade over for Kongen, har han bragt i Erfaring, at 2 af hans sjællandske Herregaarde siden hans Bortrejse vare hærgede og udplyndrede af en af Kongens hengivne Tjenere, Niels Pedersen Halveg (VI, 520).

Da Frederik I var bleven Herre i Landet, har L. U. vistnok ventet bedre Tider. Kongens Haandfæstning, der er udstedt i Roskilde (3. Avg. 1523) under Biskoppens Øjne, om ikke netop ved hans Pen, indeholder Forpligtelsen til «aldrig at tilstede nogen Kjætter, Luthers Disciple eller andre, at prædike eller lære lønlig eller aabenbarlig imod den helligste Fader Paven eller Romerkirken», men at straffe saadanne paa Liv og Gods. Ved Kongekroningen 1524 forpligtede hele Rigsraadet med L. U. i Spidsen sig desuden til paa enhver Maade med Magt at afværge Kjætteriet. Men nogle Aar derefter viste det sig, at det Værn, man havde søgt at bygge for den gamle Kirke, dog ikke kunde dæmme op mod den ny Tidsstrømning. Her skal kun berøres de lange Forhandlinger, som paa Herredagene i Odense 1526 og 1527 førtes angaaende Kirkens Stilling. L. U. sammen med Biskop Ove Bille satte al Kraft ind paa at hævde Kirkens gamle Rettigheder. Men Adelsens Misundelse over Bispernes og Prælaternes Rigdom og

Magt samt Kongens faste Holdning førte dog til, at Forhandlingerne endte med et Kompromis, der kun gav liden Sikkerhed for den katholske Kirkes Fremtid.

Efter at han saaledes havde gjort det mest mulige for fremdeles at hævde Kirkens Stilling i Staten, afsluttedes L. U.s Liv 29. April 1529. Han døde paa sin Gaard Bistrup ved Roskilde faa Dage efter at have oprettet et Testamente, hvori han havde betænkt en Mængde kirkelige Stiftelser samt talrige gejstlige og verdslige Personer med betydelige Gaver. I St. Laurentii Kapel ved Roskilde Domkirke stedtes han til Hvile.

Nogen Aandens Stormand var L. U. vel ikke; men ved Lærdom, Veltalenhed, Klogskab samt sædelig og værdig Holdning ragede han dog frem som en af de betydeligste Mænd i sin Tid. Povl Helgesen, der sætter ham højt, mener dog, at han ikke kan frikjendes for Stolthed af sin fornemme Byrd og for utilbørlig at have begunstiget sine Slægtninge med Tilsidesættelse af «Christi fattige»; men han tilføjer: «Strax efter denne ærværdige Faders Død begyndte Roskildekirkens Forfald», en Anerkjendelse af, at L. U. havde dannet et Værn mod de nye Anskuelse, der allerede havde grebet saa mange, men dog ikke havde kunnet vinde nogen betydelig Indgang i Roskilde Stift, saa længe denne Biskop stod for Styret. — For nogle Aar siden fandtes i et Exemplar af et af Krantz' historiske Skrifter en lille Samling latinske Vers af L. U., optegnede af en af hans gejstlige Omgivelser. De røbe en levende Sans for den sjællandske Naturs Ynde og Glæde over det landlige Otium, naar Biskoppen færdedes om paa sine Gaarde, men ogsaa stor Afsky for Lutheranerne og Frygt for, hvad den fremtrængende Humanisme bar i sit Skjød.

P. E. Müller, Vita Lagonis Urne I—II. Danske Mag. 3. R. III. Rørdam, Hist. Kildeskrifter I. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 721 ff. *H. F. Rørdam.*

Urne, Lave, —1559, til Rygaard, Søn af ovennævnte Johan U., var i Aarene 1548—51 Hofsinde og deltog som saadan det førstnævnte Aar i det bekjendte Brudetog til Sachsen. Samtidig havde han et Kannikedømme i Roskilde. 1557 fik han Lundegaard i Forlening, hvilket Len han 1559 ombyttede med Landskrone, men inden Aaret var omme, 5. Dec. 1559, bortreves han paa sidstnævnte Slot ved en tidlig Død. Ved Aar 1555 havde han ægtet Enken efter Marquard Tidemand til Hellerup, Karen Eilersdatter Bølle; Ægteskabet var barnløst. Enken døde 15. Avg. 1582 i Odense.

Thiset.

Urne, Lave, 1539—1623, til Bæltebjærg, var Søn af ovennævnte Claus U. († 1562) og blev født 1539 (eller 1535). Skjønt han maa have studeret i Udlandet, og han allerede 1556 havde faaet et Kanonikat i Lund, fulgte han dog ikke den sædvanlige Vej for unge Adelsmænd, Hof- eller Kancellitjenesten, men giftede sig med Jørgen Eriksen Mormand til Løvesteds Enke, Edel Joachimsdatter Bing og holdt saa Hus paa sin Fædrenegaard Bæltebjærg, optagen af videnskabelige Sysler. Særlig gav han sig af med Digtekunst og Musik, nogle af ham komponerede Motetter indøvedes endnu længe efter hans Død ved Skolen i Lund; men ogsaa den af Forældrene anlagte skønne Urtegaard ved Bæltebjærg ofrede han megen Interesse. Med Datidens lærde plejede han selvfølgelig Forbindelse, Jørgen Dybvad dedicerede 1578 en af sine Bøger til ham. Paa den Maade forløb Ungdomsaarene, og han var allerede, særlig efter Datidens Begreber, en gammel Mand, da han 1589 indtraadte i det offentlige Tjeneste, i det han overtog Landsdommerembedet i Skaane. Hertil havde han da ogsaa en særlig Opfordring i den Omstændighed, at hans Farfader, hans Farbroder og hans Fader havde beklædt dette Embede; han røgtede det saa vel, at han beholdt det til sin høje Alderdom 1617. Som Landsdommer havde han Elleholm Len, men det ombyttede han 1613 med Provstiet i Lund. Det var sikkert et vel fortjent Skudsmaal, han ved sin Død, 8. Okt. 1623, fik, at han havde været en brav og klog Mand af stor Indflydelse. Kort før sin Død overdrog han Bæltebjærg til en Brodersøn, mod at denne ogsaa overtog hans Gjæld.

Thiset.

Urne, Sivert, 1603—61, til Raarup (nu Cathrinebjærg), Rigsraad, var Søn af ovennævnte Knud U. († 1622) og blev født 14. April 1603. Han blev 1624 Hofjunker hos Kongen og tillige Kammerjunker hos Prins Christian. I 1628 blev han Overskjænk hos Kongen, men fratraadte alt inden Aarets Udgang denne Stilling, fordi han var bleven Prinsens Hovedsmand paa Malmøhus, hvilket han var til 1632. Da fik han Roskildegård i Forlening, som han 1641 ombyttede med Tryggevælde; dette Len fratraadte han 1650 og fik i Stedet Bratsberg og Gimsø Kloster i Norge, men 1655 kom han atter til Danmark, som Lensmand paa Odensegaard, som han endelig 1658 ombyttede med Dragsholm, og dette Len beholdt han — om end med nogen Afbrydelse i Krigsaarene — til sin Død. Men havde der saaledes været store Len betroet ham, var der ogsaa

paa forskjellig Maade lagt Beslag paa hans Tjeneste. 1632 blev han ansat som Lieutenant ved Niels Trolles Kompagni af den sjællandske Rostjeneste, og Aaret efter blev han selv Ritmester i Sjælland, hvilken Post han først fratraadte 1643, da han skulde ledsage Grev Valdemar Christian til Moskov som dennes Marskal. Han kom dog allerede hjem 1644 og tog strax Del i Krigen med Sverige, nu som Oberstlieutenant. 1645 var han en af de 3 Landkommissærer i Sjælland, ligesom han sammen med Flemming Ulfeldt sendtes til Bornholm, dels for at modtage Landet tilbage fra de svenske, dels for at holde Forhør i Anledning af Øens Overgivelse til Fjenden. Til Hove kaldtes han jævnlig, 1647 skulde han saaledes fungere som Marskal hos en forventet fyrstelig Gjæst og 1649 som Marskal hos Prinsesse Anna Sophie ved den kongelige Barselfest. 1650 var han Oberst ved Rostjenesten. I de senere Svenskekrige synes han kun for saa vidt at have deltaget, som han 1658 beskikkedes til at have Indseende med den svenske Armé for Odensegaard Lens Vedkommende. I Avg. 1660 optoges han i Rigsraadet. Hvor meget han end tilhørte den gamle Adel, rokkedes hans Stilling dog ikke ved Regeringsforandringen, maaske nærmest fordi hans holstenske Hustru stod i stor Gunst hos Dronningen. Tvært imod, han fik Elefantordenen og blev Rigsstaldmester, et Embede, der ved hans snart paafølgende Død, 16. Febr. 1661 i Landsbyen Vindekilde, atter inddroges. — S. U. var 2 Gange gift, 1. med Helvig Hansdatter Lindenov til Julskov († 1646 i Kjøge), 2. med Cathrine Caisdatter Sehested fra Petersdorf (f. 17. Febr. 1625), der siden ægtede Generallieutenant Hans Ahlefeldt (I, 146); hun døde 18. Dec. 1670.

Thiset.

Ursin, Georg (Jørgen), 1670—1727, Præst, blev født 19. Dec. 1670 i Jerslev (ved Hjørring), hvor hans Fader, Laurids Bjørn — latiniseret «Ursinus» — var Præst († 1684); Moderen, Anna f. Hemmet, var Sønnedatter af Biskop, Dr. Iver Hemmet (VII, 323). Han blev Student fra Aalborg 1689 og studerede ivrig ældre og nyere Sprog; bl. a. skrev han et Digt til Gehejmeraad Moth i 18 Tungemaal og var bekjendt som et Vidunder ved sin Sprog-lærdom. Foruden at kunne tale Hebraisk, Græsk og Latin bevægede han sig med Færdighed i de fleste europæiske Sprog, endog Polsk, som han lærte ved at undervise den polske Minister i Dansk. Han boede 1694—98 paa Borchs Kollegium og var Dekan paa Kommunitetet. Som saadan holdt han bibelske, homiletiske

og filosofiske Forelæsninger. Tillige var han ansat ved Universitetsbibliotheket. Hans Studium omfattede alle Videnskaber, og han var en enestaaende Polyhistor her hjemme. 1698 blev han Konrektor ved Kjøbenhavns Skole, og s. A. tog han Magistergraden. 1702 udnævntes han til Præst ved den danske Kirke i London, hvor han nød stor Anseelse og oftere prædikede for Prins Jørgen, hvis Yndest han vandt, saa at det blev tilbudt ham at blive Prinsens Konfessionarius med meget høj Løn; men han frabad sig Æren. 1708 holdt han Sørgetale over Prinsen. Kulrøgen i London angreb hans Bryst, saa at han for sit Helbreds Skyld i flere Maaneder opholdt sig i Frankrig, hvor Jesuiterne gjerne vilde have fat i ham. Ofte søgte han Forflyttelse til Fædrelandet, men først 1713 opnaaede han at blive Sognepræst i Nakskov. Han havde gjort store Forarbejder til en Udgave af Bibelen med Parafraaser; men Udgivelsen stødte paa Modstand hos Professorerne, der ikke vilde approbere den, førend de havde faaet indsendt det fuldstændige Værk. Gjentagne Gange rejste han til Kjøbenhavn for personlig at faa ryddet Hindringerne af Vejen og opnaa Privilegium for Værket. Da han saaledes 1727 var draget til Hovedstaden, bortreves han under sit Ophold der, 12. Avg. Hans Hustru, Anna Sofie Eisenberg (f. 1682), hvem han havde ægtet 1704, og som var Datter af Byfoged Frederik E. i Kjøbenhavn, døde en Maaned efter Manden i Nakskov. Hun var i England ligesom Manden berømt for sine omfattende Kundskaber og kom meget i Hofkredsen. Foruden 7 Døtre havde de en eneste Søn, *Frederik Ursin* (f. i London 1712, † 1755 paa Udrejsen til Vestindien, hvor han var beskikket til Byfoged paa St. Croix). Han udgav efter Faderens Død adskillige af dennes Skrifter, saaledes Brudstykker af Bibelparfrasen (Gamle Testamentes poetiske Bøger, 2 Dele, 1740—41; Jacobs Brev, 1748) m. fl. Selv var han Stifter af det ældste praktisk-juridiske Selskab i Kjøbenhavn.

Thottske Saml. 4to Nr. 1921. Lærde Tid. 1752, S. 412 ff. Worm, Lex. over lærde Mænd.

A. Jantzen.

Ursin, Georg Frederik Krüger, 1797—1849, Mathematiker og Astronom, var født i Kjøbenhavn 22. Juni 1797. Hans Fader Georg Jacob Krüger var Premierlieutenant i Søetaten, men fradømtes 1798 sit Embede og førtes til Munkholm. Derfor kom Sønnen til efter kongl. Bevilling af 25. Maj s. A. at bære sin Moder Jacobine (f. 1772 † 1819) f. Ursins Familienavn. Hun var Datter

af Kontreadmiral Ursin og blev 1807 gift med den meget velhavende Skibsbygmester og Værftsejer Lars Larsen. U., som allerede 1814 havde bestaaet Landmaalerexamen, blev 1815 dimitteret fra Metropolitanskolen med Udmærkelse. 1816 tog han 2. Examen med Udmærkelse efter først at have faaet Universitetets Guldmedaille for en Prisopgave, der forlangte en Beregning af de regulære Polyedre i et numerisk opgivet Tilfælde. Næste Aar fik han kun Accessit for Besvarelsen af en noget mindre elementær Opgave. Efter i 1817—18 for egen Regning at have fulgt Schumacher (XV, 359) paa dennes Gradmaalingsrejser og begyndt at lægge sig efter Astronomi studerede han 1818 i Göttingen under Gauss. 1819 konstitueredes han som Observator ved Kjøbenhavns Observatorium, hvilken Stilling han indtog 1824—29 som fast ansat. Efter en Magisterkonferens tog han 1820 den filosofiske Doktorgrad. Paa denne Tid begyndte han ogsaa at undervise i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, hvor han rimeligvis har været Lærer for Ramus (XIII, 384). Universitetet benyttede hans Tjeneste som Vikar først 1829 efter Astronomen Thunes Død (XVII, 360), senere 1831 efter Matematikeren v. Schmidts (XV, 235), og 1829—32 var han Lærer i Maskinlære paa Polyteknisk Lærestanstalt. 1829 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab. 1827 var han bleven Professor i Matematik ved Kunstakademiet, hvor han 1844 tillige blev Inspektør og 1849 Slotsforvalter. Samme Aar, 4. Dec., døde han. I 1823 havde han ægtet Helene Elisabeth de Thurah (f. 4. Juni 1797 † 18. Juli 1876), Datter af Oberstlieutenant Herman de T.

Lærerstillingen ved Borgerdydskolen fremkaldte 1822 U.s «Lærebog i den rene Matematik», som indeholder noget mere, end hvad man da havde begyndt at forlange til Artium, og hvis 2. Del 1824 indeholdt 2. Examens Fordringer. De afhjalp den Gang et Savn og ere senere paa ny udgivne. Størst Betydning har U. dog haft ved sit Arbejde for at fremme en mere praktisk anlagt Undervisning i Matematik og Naturvidenskab, særlig for Kunstnere og Haandværkere, og for i det hele at udbrede Kjendskab til disse Fag. I den Retning sigtede det først fra ham i 1827 udgaaede Forslag om Oprettelse af en polyteknisk Lærestanstalt, der af ham nærmest var tænkt at skulle indrettes som de daværende tyske «Gewerbschulen» eller de nuværende tekniske Skoler. Efter Universitetets Raad blev det derimod en teknisk Højskole, og det Hverv, som U. selv fik ved denne som Lærer i Maskinlære, magtede han ikke. For at studere Industriforhold rejste han i Dan-

mark 1831—33, i Sverige 1838 og i England og Skotland 1845, mest for det Reiersenske Fond. Hans Bidrag til Folkeoplysning bestod for det første i Lærebøger, nemlig Regnebog, ogsaa omfattende Handelsregning (1824), Geometri for Kunstnere og Haandværkere (1828), Arithmetik (1841), Geometrisk Tegnelse (1828) sammen med Hetsch (VII, 434); disse udbredtes i mange Oplag, Regnebogen endog i nogle stereotyperede Oplag, og nogle af dem oversattes tillige paa Svensk. Han har end videre udgivet Bearbejdelser af fremmede naturvidenskabelige og mekaniske Værker og skrevet en Mængde populære Afhandlinger i Tidsskrifter, bl. a. i «Borgervennen», hvoraf han var Medudgiver. I nogle af disse, hvoraf en enkelt er oversat paa Islandsk, en endog paa Grønlandsk, gjengiver han Indholdet af populære Foredrag. Saadanne begyndte han allerede i 1821—22 at holde over Astronomi; senere har han holdt Foredragsrækker over andre Ting, Dampmaskinen, Navigation m. m. og til Dels gjentaget dem i Provinserne og i Sverige. Han har 1827 udgivet en 6cifret og 1847 en 4cifret Logarithmetavle.

Selmer, Nekrol. Samlinger II, 461 ff.; Videnskabernes Selskabs Oversigt 1850, S. 67 ff. Erslew, Forf. Lex.

H. G. Zeuthen.

— Som *Astronom* har U. givet sig af med sfærisk, iagttagende og beregnende Astronomi. En Del Iagttagelser og Beregninger af ham findes i «Astronomische Nachrichten» I. Han udgav navtiske Almanakker for flere Aar. Blandt hans populære astronomiske Skrifter kan nævnes «Populært Foredrag over Astronomi» (1838), der blev oversat paa Islandsk. I Riises «Arkiv for Historie og Geografi» offentliggjorde han «Historisk Beretning om Universitetsobservatoriet paa Rundetaarn», der ogsaa udkom i Særtryk (1826).

C. F. Pechüle.

Ursin, Martin Reinhardt Krüger, 1795—1855, Præst, topografisk Forfatter, var født i Kjøbenhavn 5. Avg. 1795 og Broder til foranførte Georg Frederik Krüger U. Han blev Student fra Metropolitanskolen 1813 og theologisk Kandidat 1818. Fra 1827 til sin Død var han knyttet til Viborg, indtil 1833 som Kapellan ved Domkirken, derpaa som Sognepræst ved Sortebrødrekirke og fra 1843 som Sognepræst ved Domkirken og Stiftsprovst. Han havde 4. Nov. 1834 ægtet Hansine Kirstine Ingstrup (f. 18. April 1811 † 28. Avg. 1880), Datter af Amtsforvalter Frants I. i Viborg, og døde under et Ophold i Kjøbenhavn 23. Avg. 1855. — I 1849 udgav han en Beskrivelse over «Stiftsstanden Viborg», der er bygget paa grun-

dige Undersøgelser og i sammentrængt Form rummer en betydelig Stofmængde.

Erslew, Forf. Lex.

Chr. Villads Christensen.

Urup (Ugerup), Arild, 1528—87, til Ugerup, Søn af efternævnte Axel U. († 1540), blev født paa Sølvitsborg 19. Febr. 1528 og optugtet i Herrisvad Kloster. Efter et Ophold i Tyskland kom han til Hove som Dreng hos Kong Christian III. I Aarene 1550—62 var han Hofsinde og maatte som saadan deltage i Bevogtningen af den fangne Christian II paa Kalundborg, 1555 ledsage Enkedronningen til Wismar til Hertug Hans Albrecht af Meklenborgs Bryllup, ligesom han 1561 sendtes til Stockholm i Anledning af Kong Eriks Kroning. Ved denne Lejlighed skal Kong Erik have slaet ham til Ridder, hvilket dog er tvivlsomt, i hvert Fald gjorde han ikke Brug af sin Ridderværdighed, maaske paa Grund af de paafølgende politiske Forhold. I Syvaarskrigen tog han virksom Del, først 1563 til Lands, for Elfsborg og Halmstad, saa det følgende Aar til Vands. Som Chef for Orlogsskibet «David» kæmpede han i det 2 Dages Slag 30.—31. Maj 1564 under Øland, derefter i flere paafølgende Smaatræfninger, bl. a. 12. Juli ved Warnemünde, hvor han sammen med 2 andre Skibschefer tilintetgjorde et der stationeret svensk Orlogsskib; men da han derefter med sine Fæller søgte tilbage til den danske Flaade, lod de sig af et falsk Løsen lokke midt ind i den svenske Flaade og bleve alle tagne, og A. U. maatte paa 5. Aar sukke i haardt Fangenskab. Siden blev han en Gang benyttet til en Sendefærd til Rostock, og 1579 deltog han i Jacob Ulfeldts bekjendte Gesandtskab til Moskov (jvfr. ovfr. S. 38 f.), der ogsaa paadrog A. U. Kongens Uvilje og megen Gjenvordighed. 1554 havde han efter sin Moder arvet Aasum Pantelen, og fra 1555—59 havde han Slingerup Kloster i Forlening. 1561 fik han Elleholm og 1568 tillige Aarhus i Pant, og paa disse hans 3 Pantelen gav Kongen ham 1572 Livsbrev. Desuden var han 1562—65 Lensmand paa Odensegaard og fra 1580 paa Helsingborg, hvor han døde 5. Febr. 1587. Hans balsamerede Lig var i lange Tider at se i Køpinge Kirke. A. U. berømmes som en from, retsindig og over for sine undergivne højst vennsæl Mand. Hans 2 Ægteskaber vare barnløse. Sin 1. Hustru, Sidsel Clausdatter Podebusk, hvem han 8. Avg. 1557 havde ægtet paa Ugerup, mistede han allerede 15. Dec. s. A. Siden bejlede han til Thale Tagesdatter Thott, og da hun ikke gjerne vilde have

ham, skjønt hendes nærmeste Slægt, dog ikke hendes Moder, begunstigede Frieriet, bortførte han hende uden Moderens Vidende fra hendes fædrene Gaard Eriksholm til Knudstrup og gjorde der deres Bryllup; dog forligtes de siden vel, saa længe de levede sammen, siger en gammel Slægtebog. Hun ægtede siden Gert Rantzau (XIII, 431).

Niels Michelsen, Ligpr. over A. U. (1610). Lind, Fra Frederik II's Tid S. 280. *Thiset.*

Urup, Axel, —1540, Rigsraad, var Søn af Erik Jensen til Ugerup og Margrethe Brahe og skrev sig ogsaa selv til sin fædrene Gaard Ugerup, efter hvilken han optog sit Slægtnavn. Om hans Ungdom haves ingen Efterretning. Han træder først frem fra 1522, da han nævnes som Ærkebispens Lensmand paa Næsbyholm. Aaret efter fejrede han 23. Nov. paa Ugerup sit Bryllup med Anne Arvidsdatter Trolle, og at han allerede nu var en fremragende Mand — særlig inden for den skaanske Adel — ses af, at han ved Frederik I's Tronbestigelse erholdt Ridderslaget. Han deltog 1525 i Kampene mod Hr. Søren Norby, var nærværende ved Forliget i Lejren for Landskrone samt senere ved Rettergangen mod hans nære Frænde, Christian II's tro Tilhænger Niels Brahe. 1526 fik han af Jørgen Skodborg Livsbrev paa Aasum Len til Belønning for, at han havde erkjendt denne for sin rette Herre og Ærkebisp, og s. A. blev han Søren Norbys Efterfølger som Lensmand paa Sølvitsborg, som han 1531 fik i Pant og siden beholdt til sin Død. Gjennem sin Hustru var han nær beslægtet med Ærkebisp Gustav Trolle, der 1530 bestræbte sig for at vinde ham for Christian II's Sag, men da han kort efter optoges i Rigens Raad, har Frederik I næppe nærret Mistillid til ham. Dette Svogerskab har dog maaske nok bidraget til, at han 1534 blev et af den skaanske Adels udvalgte Sendebud til Grev Christoffer, ved hvilken Lejlighed han maatte sværge Greven Huldskab og Troskab; men den Ed har sagtens været ham aftvunget, thi da den skaanske Adel 1535 rejste sig mod Greven, var han en af dens Hovedanførere; sammen med svenske Hjælpetropper undsatte han Tyge Krabbe paa Helsingborg og deltog derefter i Malmøs Belejring. A. U., der alt paa den bevægede Herredag 1533 fuldt havde sluttet sig til Christian III's Parti og nøje fulgt Hr. Mogens Gjøe og Erik Banner, sluttede sig nu ogsaa til Religionsforandringen og beseglede Recessen 1536 om Katholicismens Afskaffelse. Han undgik da ogsaa den konge-

lige Unaade, som ramte adskillige af hans Fæller i Raadet, der maaske lige saa nødtvungent havde maattet slutte sig til Grev Christoffer. Kongen betroede ham endnu s. A. en Sendefærd, sammen med Hr. Holger Ulfstand, til Kong Gustav for at stille dennes Misstemning i Anledning af Danmarks Fred med Lybekkerne, en Sendelse, der dog ikke førte til det forønskede Maal. 1539 fik han Elleholm i Pant for 1000 Gl., og 1540 fik han tillige Lykaa Len, men døde alt 7. Avg. s. A. paa Ugerup. Enken, der overlevede ham til 1560, beholdt Aasum Len til 1554 og Elleholm til 1557.

Thiset.

Urup, Axel, 1601—71, Rigsraad og General, Søn af Axel U. til Vogno i Halland og Helle Jørgensdatter Marsvin, blev født 13. Sept. 1601. Faderen var allerede død i Marts s. A., og Moderen ægtede 2 Aar efter Jacob Beck til Gladsaxe. Sønnen opdroges dog hjemme til 1621, da han drog paa Udenlandsrejse. Denne synes strax at have haft en militær Karakter, i det han 1622 deltog i Nederlændernes Forsvar af Fæstningen Bergen op Zoom; inden Aarets Udgang blev han dog indskreven ved Leidens Universitet, rejste 1623 over Brüssel til England og Frankrig og tog derpaa til Italien, hvor han 1624 var i Siena og 1625 i Padua. Hjemkommen 1626 deltog han i Christian IV's Krig i Tyskland som Fændrik og derefter som Lieutenant ved Oberstlieutenant Enevold Kruses danske Regiment, men blev fangen ved Lutter am Barenberg. Snart efter blev han dog løsladt og fik 1627 Bestalling som Ingeniør. Efter Freden 1629 rejste han atter i Krigstjeneste til Nederlandene, deltog i Belejringen af Hertogenbosch og blev Oberstlieutenant under den danske Oberst Holger Rosenkrantz, men da han tog til Danmark i et Ærende for denne, fik Christian IV ham bevæget til at blive her. Opmærksomheden var henledt paa ham, bag hvis uanselige, lidt dværgagtige Skikkelse man mente at finde et ved Studier og Erfaring udviklet militært og især fortifikatorisk Talent, som Landet kunde drage Fordel af nu, hvor det gjaldt at sikre Grænserne bedre end tidligere.

Han blev ogsaa Oberstlieutenant og udsaaes 1630 til at afstikke en Fæstning i Koldinghus Len; af denne blev dog foreløbig intet. Derimod blev det ham, der blev Hovedmanden for Anlægget af Christianspris fra 1631, og han forlenedes fra 1635 med denne Fæstning som dens Gouvernør og Rigens Ingeniør. Under Rustningerne 1638 hvervede han et Regiment tyske Knægte, var 1639

med Kongen ved Snoghøj for at udse Plads til en Fæstning og 1641 Krigsraad i Lejren ved Fulsbüttel. Uheldigvis kom hans Værk Christianspris imidlertid ikke til at staa sin Prøve, da det gjaldt, ved Torstensons Indfald i Dec. 1643. Fæstningen var endnu ikke fuldstændig færdig og Garnisonen tilmed utilstrækkelig; Følgen blev, at den øjeblikkelig blev tagen og A. U. gjort til Fange; han frigaves dog paa Æresord og tog Ophold i Lybek indtil Freden 1645. Efter denne blev han atter Kommandant i Christianspris indtil Fæstningens Nedlæggelse 1648, da han fik Christianopol Len i Stedet. Andre større Opgaver bleve ham dog tiltænkte. 1646 blev han Medlem af en Kommission til Undersøgelse af Fæstningspladser i Jylland, men Hovedsagen blev, at det 1647 overdroges ham at lede Udvidelsen af Københavns Befæstning, et Formaal, hvorpaa han i de følgende Aar satte betydelig Kraft ind. Efter 1648 at være bleven Ridder fik han ogsaa 1651 Københavns Len og blev 1653 Oberst over et sjællandsk Regiment Fodfolk. Han blev i Hovedstaden under Pesten 1654, fik Tilsynet med Byen under Rigshofmesteren Joachim Gersdorffs Fraværelse og fuldførte det 1647 afbrændte Tøjhuses Gjenopbygning. 1655 blev han Medlem af Rigsraadet og fik saa Stege Len i Stedet for Københavns; 1656 fulgte han Prins Christian til Hyldingen i Norge.

Da Krigen med Sverige forberedtes 1657, blev han i Febr. udnævnt til højstbefalende i Skaane, fik Malmøhus Len og hvervede et Regiment. Men Felttoget herovre indbragte ham ikke Lavrbær. Han havde kun faaet mangelfulde Ordre, havde tilmed et ufærdigt Artilleri og en utilstrækkelig Hær, vovede derfor ikke at rykke over Grænsen og var desuden uenig med sin næstkommanderende Ulrik Christian Gyldenløve (VI, 340). Han blev forjaget af Fjenden fra Engelholm, og da han noget senere paa Kongens Ordre forsøgte et Indfald i Halland, led han et Nederlag ved Genevads Bro 31. Avg. og maatte trække sig tilbage over Grænsen. Fra dette Øjeblik skabtes der i visse Kredse en Misfornøjelse med, ja en Mistillid til ham ligesom til de andre adelige Hærførere. Ved Efteraarets Frembrud fik han Ordre til at fordele sine Tropper i Vinterkvarter og gik selv til Sjælland. I Jan. 1658 blev han Medlem af det da oprettede Krigsraad, fik efter Skaanes Afstaaelse Dalum Kloster til Len og forhandlede fra Slutningen af Marts sammen med Peder Reedtz (XIII, 565) med de svenske Gesandter om Fredens Fortolkning. Ved den ny Krigs Udbrud ledsagede han i Avg. Oberst Poul Beenfeldt (II, 36) til hans Post som Kom-

mandant paa Kronborg og vendte derefter tilbage for at tage Del i Kjøbenhavns Forsvar. Dette gik imidlertid ikke af uden store Fortrædeligheder for ham. Han skal have ivret mod de talrige Udfald ved Belejringens Begyndelse og vilde have Tropperne skaa-nede, indtil en Storm gik for sig. Herved kom den tidligere Mistillid til ham frem paa ny i voldsom Form; der lød Haansord imod ham paa Gaderne og paa Volden, ja endog Beskyldninger for Landsforræderi. Som bitter Fjende havde han ogsaa nu Ulrik Christian Gyldenløve, og da han en Dag søgte at formaa Kongen til ikke at udsætte sit Liv for meget, kom det til et heftigt Sammenstød med Kongesønnen og til en Udfordring. U. klagede nu til Frederik III og bad ham tage sig i sin Beskyttelse, hvilket denne ogsaa gjorde efter Mellemkomst af Rigsraadet, der forlangte ham hævdet i hans Værdighed for hele Raadets Skyld. Senere synes dog Bitterheden imod ham at have tabt sig, han var ved Kongens Side Stormnatten 11. Febr. 1659, og i Marts 1660 blev han en af Kommissarierne ved Fredsforhandlingerne med de svenske befuldmægtigede i Teltene uden for Kjøbenhavn. Paa Stændermødet 1660 spillede han, der kort før havde faaet Odense St. Knuds Kloster i Stedet for Dalum, ikke nogen fremtrædende Rolle; efter Statsforandringen affagde han ny Raadsed i Nov. Men som Tilfældet var med de fleste andre Rigsraader, var hans Indflydelse dog nu forbi, han følte sig krænket ved den ny Rangforordning 1662 og truede endog med at drage til Skaane. Rime-ligvis har han ogsaa med Bitterhed set, at Kastelets Anlæg ikke blev overdraget til ham som den gamle Ingeniør, men til Udlæn-dingen Henrik Ruse (Rysenstein, XIV, 464), der endda en Gang nægtede ham Adgang til det; dog fik han den Tilfredsstillelse, at han baade 1664 og 1666 blev Medlem af Kommissioner til at syne det. Som Medlem af Højesteret afgav han 1663 et afvigende Votum ved Dommen over Corfits Ulfeldt, hvori han gjorde Indsigelser imod, at den anklagede ikke var stævnet. Han døde 15. Marts 1671 som sin Slægts sidste Mand.

Han skrev sig til Bæltebjærg og Hviderød i Skaane. 10. Maj 1635 havde han ægtet Sidsel Knudsdatter Grubbe, der overlevede ham til 19. Marts 1691. De havde ingen Børn, men opdrog mange adelige unge Mænd og Piger i deres Hjem.

Universitetsprogr. over A. U. 1670 (3: 1671). H. Leth, Ligpræd. over A. U. (1671). Fridericia, Adelsvældens sidste Dage. *J. A. Fridericia.*

Urup (Ugerup), Erik, —1571, til Allerup, var Broder til foran nævnte Axel U. († 1540). I sine unge Aar, om hvilke for øvrigt intet vides, maa han, uvist ved hvilken Lejlighed, være kommen til Norge, og da han her, vistnok 1523—24, blev gift med Anne Nielsdatter af den norske Gyldenløve-Slægt, blev han for Livstid knyttet til dette Land, hvor han paa det nøjeste sluttede sig til sin bekjendte Svigermoder, Inger Ottedatter Rømer, og sine mægtige Svogre Vincents Lunge og Niels Lykke. Trods sin Ungdom blev han i Marts 1524 forlenet med Vardøhus og Finmarken, hvortil s. A. føjedes Tønsberg Len, ja han fik endog Sæde i Norges Riges Raad; men desuagtet stilledes han snart i Skygge af Svogrene, der utvivlsomt i enhver Henseende vare hans Overmænd. Det har da ogsaa sikkert været ganske nødtvungent, at han 1532 efter Christian II's Tilbagekomst en kort Tid synes at være gaaet denne Konge til Haande. I de følgende Aar stod han nemlig ligesom Svogrene i den modsatte Lejr, hvorfor han ogsaa ligesom disse var Gjenstand for Ærkebisp Olaf Engelbrektsens Efterstræbelser; men heldigere end dem undgik han den ham tiltænkte voldsomme Død. 1528 havde han faaet sin Forlening Tønsberg med Semgaard i Pant, og yderligere fik han St. Olafs Kloster i Tønsberg 1532, men til Gjengæld havde han alt tidligere mistet Vardøhus og Finmarken. 1535 var han Skibshøvedsmand paa den af Peder Skram førte Flaade, og Aaret efter havde han en Tid sammen med Morten Krabbe Befalingen paa Akershus. I 1545 kaldes han og 3 andre Adelsmænd Hovedsmænd for Kongens Bjærgværk i Norge; men da var i Hovedsagen alt for længst hans Rolle sammen med Norges Selvstændighed og et særlig norsk Rigsraad udspillet, thi i det danske Rigsraad fik han aldrig Sæde. Kun en Gang endnu stod der Ry om hans Navn, om end ikke til hans Hæder. Kongen gav nemlig 1547 Bent Bille Tilladelse til at indløse Tønsberg Len fra E. U., hvad der vakte dennes højeste Forbitrelse, saa at han paaførte Bent Bille en vidtløftig Rettergang, i hvilken E. U. gjorde sig skyldig i adskillig Voldsomhed uden derved at forbedre sin Sag. Ellers levede han forglemt paa sin Gaard Ulen ved Tønsberg; 25. Marts 1557 mistede han sin Hustru og fulgte hende selv i Graven 12. Febr. 1571.

(Norsk) Hist. Tidsskr. III.

Thiset.

Ussing, Carl Johannes, 1854—96, Retskyndig, var født i Kjøbenhavn 3. Marts 1854 som Søn af ndfr. nævnte Prof. J. L. U.,

blev 1871 Student fra Metropolitanskolen og tog i Sommeren 1875 den juridiske Embedsexamen. Han tænkte nu at ville slaa ind paa den militære Løbebane og var ogsaa i nogen Tid Officer, men opgav i 1878 dette og tilbragte derefter flere af de følgende Aar i Udlandet, dels med Stipendium, dels som Huslærer i Paris. 1879 var han bleven ansat som Volontær i Justitsministeriet og vandt s. A. Universitetets Guldmedaille for en Prisaafhandling om den ufuldstændige Tilregnelighed. En begyndende Lungesygdom gjorde et mildere Klima ønskeligt for ham, og han søgte da i 1883 Ansættelse som dansk Medlem af de internationale Domstole i Ægypten. Ved sit kosmopolitiske Anlæg, sin livlige Begavelse og klare juridiske Opfattelse vandt han snart her en højt anset og fremskudt Position og var i en Aarrække Præsident for en af Rettens Afdelinger. Samtidig fandt han dog Otium til at fuldende et Skrift «Om Afgjørelsen af Tvistigheder med Forvaltningen, særlig om administrative Retter», som han havde samlet Materiale til under tidligere Studieophold i Udlandet, og som han i 1893 forsvarede for den juridiske Doktorgrad. Det indeholder en, paa omfattende Studier over fremmed Ret baseret, indgaaende Undersøgelse af Forvaltningsretternes hele Stilling og Virksomhed, og dets almindelige Betydning og Værd fremgaar noksom af, at det i 1902 udkom i fransk Oversættelse. Den tiltagende Brystsyge gjorde imidlertid tidlig Ende paa hans Liv, i det han 7. Maj 1896 afgik ved Døden i Cairo. Han havde 24. Avg. 1883 ægtet Ebba Margrethe Puggaard (f. 12. Juni 1856), Datter af Godsejer Dr. phil. H. C. W. P.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1893. Illustr. Tid. 1896 S. 575.

H. Munch-Petersen.

Ussing, Carl Theodor, f. 1857, Retskyndig. Han er Søn af nedennævnte Werner Jasper Andreas U. og født 22. April 1857 i Flensborg, hvor Faderen den Gang var Appellationsraad. Han blev Student fra Metropolitanskolen 1875, juridisk Kandidat 1880, Volontær i Justitsministeriet 1884, Avditør i Hæren 1887, konstitueret som Assessor i Kjøbenhavns Kriminal- og Politiret 1890 og erholdt næste Aar kongl. Udnævnelse til dette Embede. 28. Dec. 1888 ægtede han Alfild Malling (f. 1. Juli 1862), Datter af Forlagsboghandler i Christiania Peter Tidemann M. og Betzy Vilhelmine Andrea Marie f. Cappelen. 1884 erholdt U. den juridiske Doktorgrad for Afhandlingen: «Anders Sandøe Ørsted som retslærd, et Brudstykke af den dansk-norske Videnskabs Historie». I øvrigt

har han skrevet «Den vigtigste Retsreform» (1806) og flere andre livlige og interessevækkende juridiske Afhandlinger i Tidsskrifter. Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1885. *Jul. Lassen.*

Ussing, Henrich, 1743—1820, Præst, blev født 11. Jan. 1743 i Lille Lyngby, Strø Herred, hvor hans Fader, Bagge U. († 1774), var Præst; Moderen hed Susanne Marie f. Böttcher († 1772). Han blev Student 1760 fra Frederiksborg og tog Attestats 1763. I Faderens sidste 10 Aar var han hans Medhjælper. 1776 blev han res. Kapellan i Fredensborg; 1779 forflyttedes han i samme Egenskab til Ringsted. 1790 kom han tilbage til den fædrene Præstegaard i Lille Lyngby som Sognepræst. 1797 valgtes han enstemmig til tillige at være Provst i Strø Herred; men ved kongl. Resol. 27. Dec. 1808 befaledes det ham at nedlægge sine Embeder. — U. var en vel begavet Mand med mange Kundskaber, men af et ualmindelig stridbart og slet Gemyt. Allerede under sin Embedstid i Fredensborg blev han suspenderet, da der var infamerende Rygter imod ham. Han frikjendtes og fik Paalæg om at tiltræde sit Embede i Ringsted, men ikke mere befatte sig med Kapellaniet i Fredensborg. Næppe var han kommet til Ringsted, før modbydelige Anklager rejstes mod ham — paa én Gang havde han 10 Sager for Højesteret; i flere af disse frikjendtes han, men fik Dom for at have forledt 2 Bønder til Mened. Ganske mærkeligt er det derfor at se Biskop Balle i et Brev til ham 1787 tale om sin Højagtelse med Hensyn til U. for «Duelighed, Lærdom og Flid» og ikke mindre mærkeligt, at han ikke alene kunde vedblive i sin Præstestilling, men endog opnaa Forfremmelse. Som Skribent udfoldede han en ikke ringe Virksomhed. Han begyndte før sin Ordination med et Lejlighedsskrift 1772 «Billige Tanker om Helvedes Evighed og Arvesynden» til Forsvar for disse Læresætninger. 1776 udkom «Naadsensaaret i Danmark, dets Jura og Rettigheder», som i sin Tid har været en meget benyttet Vejledning. 1782 skrev han «Oplysende Anmærkninger til bedre at forstaa og nyttigere at bruge Sangene i den nyeste Salmebog» (∴ den Guldbergske), og 1786—89 udkom hans Hovedværk «Kirkeforfatningen i de danske Stater», 6 Bind, som gennemgaar og bedømmer de forskjellige Kirkeskikke med enkelte nye Forslag til Forandringer. De historiske Stykker i Bogen have blivende Værd og maa stadig tages i Betragtning ved Undersøgelsen af liturgiske eller kirkeretlige Forhold. Som 75aarig Olding afsluttede han 1818 sin Forfattervirk-

somhed ved paa eget Forlag at lade trykke «Kristendoms læren i Samtaler med Konfirmantere over den evang. Lærebog», et Skrift paa henved 500 Sider, som han selv tillagde megen Betydning, men som af let forstaaelige Grunde er gaaet Læseverdenen sporløst forbi. Endnu kunde nævnes, at han havde paatænkt at udgive sin Lævnedsbeskrivelse med den meget betegnende Undertitel «50 Aars Erfaringer i Jura», da han sikkert har sat den største Rekord med Hensyn til Retsforfølgelse. Han var indviklet i over 100 Processer; i Ringsted var han suspenderet i 3 Aar og 6 Uger; 3 Gange var han under Generalfiskalens Tiltale; henved 1 Aar var han arresteret; 2 Gange undergik han Æresdomme; 1 Gang blev han dømt til Landsforvisning, skjønt siden benaadet. Desuagtet betragtede han stadig sig selv som den uskyldig forfulgte og udgav i Trykken flere af Processernes Akter, deriblandt 1818 et Skrift med den usmagelige Titel «Den danske kristelig-glade Tremarksmand» med Motto Matth. 5, 11 f. Til alt dette kan endnu føjes, at 3 Gange afbrændte hans Præstegaard, og 1806 bekjendtgjorde han, at Strø Herreds Pengekiste var stjaalet fra ham under hans Fraværelse ved Landemodet. I Fredensborg havde han en lille Ejendom, som han kaldte «Zoar» (1. Mos. 19,22), hvor han søgte Ly fra «Sodoma og Gomorra». Han døde i Hillerød 18. Okt. 1820. Han var 2 Gange gift: 1. (15. Jan. 1778) med Enken Margrethe Steinhau- sen, f. Staggemeyer (f. 25. Nov. 1748 † 26. Juli 1781), Datter af Major Peter S.; 2. med Anna Algreen (f. 14. Maj 1766 † 20. Febr. 1815), Datter af Kjøbmand Tage A. i Kalundborg.

Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1820 Nr. 88. Kirkeh. Saml. 4. R. II, 376. 390. 628 ff. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Erslew, Forf. Lex.

A. Jantzen.

Ussing, Henrik (Henry) Braem, f. 1855, Præst. Han er født i Kjøbenhavn 2. Juli 1855 og Søn af nedennævnte Professor Johan Louis U. Han blev dimitteret fra Metropolitanskolen 1873, tog theologisk Embedsexamen 1877, studerede derefter med offentlig Understøttelse og foretog flere Rejser i videnskabeligt Øjemed i Tyskland, Frankrig, Italien og England. I 1882 beskikkedes han til Sognepræst for Vejlbj, 1883 tillige til Præst ved Sindssygeanstalten ved Aarhus. I 1891 blev han kaldet til Sognepræst for Hvidovre og Valby. I 1883 havde han erhvervet den theologiske Licentiatgrad ved Kjøbenhavns Universitet ved en Afhandling om «den kristelige Vished», en apologetisk Undersøgelse. Han har end videre beriget den theologiske Litteratur med grundige Arbejder

paa den praktiske Theologis Omraade, dels i kirkelige Blade og Tidsskrifter, dels ved Lejlighedsskrifter som «Vor Gudstjeneste» (1888), «Tanker til Overvejelse om Menighedsliv og Kirkeliv» (1890). Hans betydningsfuldeste Arbejde er dog den i 1902 udgivne illustrerede Missionshistorie «Evangeliets Sejrs gang over Jorden», en historisk Oversigt over den evangeliske Missions Udvikling. Ved Siden af denne litterære Virksomhed har han udfoldet en betydningsfuld praktisk Virksomhed paa det kirkelige Omraade; han har været en virksom Deltager i de nordiske kirkelige Studentermøder og akademisk Missionsforening. Med særlig Forkjærlighed har han virket for Børnegudstjenester («Søndagsskoler»); som delegeret for denne Virksomhed deltog han i Søndagsskolernes 100 Aars Jubilæum i London 1880, og fra 1891 har han været Medredaktør af det af den kirkelige Forening for indre Mission udgivne «Indre Missions Børneblad». — Han ægtede 24. Okt. 1882 Anna Marie Cathrine Helene Blom (f. 19. Marts 1851), Datter af Herredsfuldsmægtig Ludvig Christian B. i Haderslev og Marie Cathrine f. Erichsen.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 568. Universitetsprogr. til Reformationensfesten 1883.

R. Volf.

Ussing, Johan Louis, f. 1820, Filolog og Arkæolog, Søn af Étatsraad, fhv. Kontorchef under Magistraten Johannes Hjort U. (f. 1787 † 1866) og Esperance Tolerance f. Balle (f. 1789 † 1839). U. blev født 10. April 1820 i Kjøbenhavn og blev Student 1836 fra Metropolitanskolen, hvor han blandt sine Lærere særlig havde haft Gavn af B. Borgens Undervisning. Han studerede Filologi og fik Lejlighed til bl. a. at høre Brøndsteds Forelæsninger over græske Tragedier og F. C. Petersens solide, men noget tørre Kollegier over klassisk Arkæologi, særlig Kunstmythologi. U. blev filologisk Kandidat 1842, og efter Madvigs Tilskyndelse satte han Studiet af Arkæologien som sin Fremtidsopgave med det Haab at blive Brøndsteds Efterfølger († 1842). Høien blev den Lærer, som fik den største Betydning for hans Udvikling; under hans Vejledning studerede han Kunsthistorie som Arkæologiens vigtigste Grundlag. I 1844 disputerede U. for Magistergraden med en arkæologisk Afhandling («De nominibus vasorum Graecorum»), og en Maaned efter Disputatsen tiltraadte han en Udenlandsrejse til Italien, Sicilien, Grækenland og Tyrkiet. I Rom i det arkæologiske Institut traf han tyske lærde som E. Braun, W. Henzen og Keil,

Stephani, Th. Mommsen og den gamle Welcker og skrev i «Annali dell' Instituto» (1845) en lille Afhandling. Fra Rejsen i Grækenland og Tyrkiet har U. selv givet en Række Skildringer «Rejsebilleder fra Syden» (1846—47), som have Værdi navnlig for Thessaliens Vedkommende, hvor han omhyggelig havde gennemrejst det hele Land for at danne sig en selvstændig Mening om Oldtidsbyernes Beliggenhed og optegne antike Indskrifter. I det hele ere U.s vigtigste og bedste arkæologiske Arbejder en Frugt af Studierne paa denne store Rejse. «Inscriptiones Graecae ineditae» (1847) meddele de nye græske Indskrifter, han havde fundet paa Rejsen; «De Parthenone eiusque partibus» (Universitetsprogram 1849) fastslaar den Inddeling af Rummene i det berømte Parthenon paa Athens Akropolis, som nu ved Dörpfelds Tilslutning almindelig anses for den rette. Dertil kommer saa den nævnte Beskrivelse af Undersøgelsesrejsen i Thessalien, som U. senere ogsaa udgav paa Tysk sammen med Afhandlingen om Parthenon og endnu en Afhandling i «Griechische Reisen und Studien» (Kbh. 1857).

Efter sin Hjemkomst i Efteraaret 1846 holdt U. Forelæsninger ved Universitetet som Privatdocent og blev n. A. Lektor i græsk og romersk Filologi og Arkæologi, Professor extraord. 1849 og ord. 1850. I sin Stilling som Universitetsprofessor, som han først fratraadte i 1896, stod U. ved Siden af Madvig, indtil denne traadte tilbage ved Udgangen af 1879. U. supplerede paa en heldig Maade sin store Kollega, der kun i ringe Grad havde vovet sig ind paa Arkæologiens Omraade. Men U. kunde ikke indskrænke sig til at docere Arkæologi, i alle de filologiske Discipliner maatte han saa vel som Madvig examinere og forberede de studerende. Med sin alsidige Natur, sine ypperlige Forkundskaber og sin utrættelige Energi følte U. sig dog ikke modløs over for Opgaven, og skjønt han naturlig kom til at staa i Skygge ved Siden af Madvigs overlegne Personlighed som Videnskabsmand, opstod der hos U. ingen Bitterhed, men han stod bestandig som Discipelen beundrende over for sin Læremester. Med Forkjærlighed behandlede U. i sine Forelæsninger Oldtidens Kunsthistorie, græsk og romersk Epigrafik og blandt Forfatterne Plautus, men læste for øvrigt over talrige andre Ting. Strængt arkæologiske Forelæsninger holdt han kun sjælden. U. forstod at vælge interessante Æmner og søgte i det hele at bringe Tilhørerne til nærmere Forstaaelse af det skønne i de antike Folkeslags Kultur og at gøre Oldtidslivet anskueligt for dem. U. traadte desuden i Forhold til en større Kreds ved sine

populære Foredrag, der især drejede sig om ældre og nyere Kunst, og ved Artikler af lignende Indhold i Blade og Tidsskrifter i en smagfuld Form. Højest stod vel de Rækker af Foredrag, han holdt over de vigtige Udgravninger i Olympia og Pergamon og over Schliemanns Fund.

Efter at U. var bleven Professor ved Universitetet og fra 1851 Medlem af Videnskabernes Selskab, laa hans Arbejdsmark aaben for ham; ved Siden af Forelæsningerne forfattede han i Aarenes Løb en stor Mængde Afhandlinger af filologisk og arkæologisk Indhold, i de første Aar mest vedrørende græske og romerske Indskrifter, senere ogsaa andre Gjenstande, f. Ex. «Om de Kejser Trajan tillagte Breve til Plinius» (1860), «Grækernes og Romernes huslige og private Liv» (1863), «Undervisningen hos Grækerne og Romerne» (1865, paa Tysk 1870 og 1885), dels trykte i Videnskabernes Selskabs Skrifter og Oversigter, dels som Universitetsprogrammer eller i Tidsskrifter. Foruden mindre Ting udgav U. sammen med Madvig dennes Textrecension af Livius i 4 Bind (1861—66 og senere Oplag) og alene Theophrasts Karakterer (1868). Han deltog i en Polemik om de lærde Skolers Undervisningsplan («Fædrelandet» 1860), og i 1875, da Madvig var fratraadt som Undervisningsinspektør, overtog U. sammen med E. Holm og A. Steen Undervisningsinspektionen for de lærde Skoler (indtil 1878). — Ogsaa i Politikken deltog U., i det han i 1864 blev valgt til Folketingsmand og var Medlem af Tinget i nogle Aar.

I Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede samlede U. sig om sit filologiske Hovedarbejde, Udgaven af Plautus' Komedier. Men han havde i disse Aar ogsaa meget andet litterært Arbejde, udgav Høyens Skrifter (1871—76) og skrev «Niels Laurids Høyens Levned» (1872), en Afhandling «Om Ledøje Kirke» (1879) og foruden et Par andre arkæologiske Afhandlinger «Fra en Rejse» (1873). Første Bind af Plautus udkom 1875 (T. Macci Plauti comoediae 1875—87). Det var Tanken med denne Udgave at give en tidssvarende Fortolkning af samtlige Komedier og en Text, der støttede sig nærmere til de bevarede Haandskrifter, end det var sket ved den vilkaarlige Textbehandling, som af Fr. Ritschl var indført i Plautusforskningen. Man maatte da være forberedt paa en ugunstig Modtagelse fra Ritschls Skole, og U.s Bog blev i det hele strængt bedømt. Efter at hele Værket var udkommet, blev man mildere i sin Dom, da samtidig et Omslag i Anskuelserne om den rette Textbehandling var foregaaet. Bogen er ble-

ven almindelig benyttet, og enkelte Dele deraf ere udkomne i ny Udgave. Foruden spredte filologiske og antikvariske Afhandlinger udkom senere «Græsk og romersk Metrik» (1893).

I Aarene derefter vender U.s Interesse sig stærkere til det arkæologiske. Nye Rejser bringe ham til Grækenland og videre omkring, og han finder atter Stof til velskrevne arkæologiske Rejse-skildringer «Fra Hellas og Lilleasien» (1883), «Nedre-Ægypten» (1889). Tidligere havde han skrevet «Om Grækernes og Romernes Huse» (1876), nu behandlede han (1896) et Æmne, der længe havde tiltrukket ham, i «Betragtninger over Vitruvii de architectura, om den Tid paa hvilken dette Skrift kan være forfattet» (en engelsk Udgave udkom 1898). Det er et omstridt Spørgsmaal, og U.s Fremstilling har mødt Modsigelse, men ogsaa vakt stor Opmærksomhed. 1894 offentliggjorde han «Om den græske Søjlebygningens Udvikling». Af andre Afhandlinger er den største «Pergamos» (1897, paa Tysk 1899). — Helt uden for dette laa hans Deltagelse i Revisionen af Oversættelsen af det nye Testamente (1895 og 1897). — U.s omfattende Produktion har foruden de specielle Æmner, han havde udvalgt til sin egen Forskning, næsten berørt alle vigtigere Spørgsmaal, som Tiden bragte frem i hans Fag. Han har stedse foretrukket i Afhandlingens Form at gjøre Rede for det hele foreliggende Thema og deri indføje sine enkelt-kritiske Iagttagelser fremfor kun at give disse i lærd Form paa et Par Sider. Derved forsvinder maaske tit det, som er det egentlig originale, mellem alt det fremmede, der meddeles; men man vil ikke lægge nogen Afhandling af U. fra sig uden at være bleven gjort opmærksom paa noget nyt under Læsningen. Efter at være gaaet af fra sin Stilling som Professor ved Universitetet (1896) har U. fortsat sin arkæologiske Produktion og er vedblevet i sin høje Alder at holde Forelæsninger ved Universitetet af dermed beslægtet Indhold; han har desuden virket for at tilvejebringe Studiemateriale af Bøger og Billeder til et fremtidigt arkæologisk Laboratorium.

U. vandt i sin Professorstilling efterhaanden megen Indflydelse ved Universitetet, valgtes til Rektor 1875 og 1885 og blev Provst ved Regensen (1877). Fra 1888 til 1902 var han Medlem af Direktionen for Carlsberg-Fondet. 1885 blev han Kommandør af 2. Grad af Danebrog og 1890 af 1. Grad, 1884 Dr. jur. honoris causa ved Edinburghs Universitet. Paa sin 80 Aars Fødselsdag (1900) blev han hædret med et Festskrift af danske Arkæologer og Filologer. —

10. Juli 1852 ægtede han Thekla Minona de Güntelberg (f. 20. Sept. 1823 † 3. Avg. 1903), Datter af Kammerassessor C. C. H. F. de G. Erslew, Forf. Lex. *C. Jørgensen.*

Ussing, Niels Viggo, f. 1864, Mineralog og Geolog. U., Søn af foran nævnte Johan Louis U., er født i Kjøbenhavn 14. Juni 1864. Student fra Metropolitanskolen i 1881 blev han 1886 polyteknisk Kandidat (anvendt Naturvidenskab), begge Dele med Udmærkelse; samme Aar deltog han som Mineralog i en Expedition til Upernivik Distrikt og ansattes efter sin Hjemkomst som Assistent ved Mineralogisk Musæum. Videre Uddannelse i mineralogisk-geologisk Retning søgte han i de følgende Aar i Udlandet, særlig ved Studier under Brøgger, Groth og Rosenbusch, hvorefter det i 1889 overdroges ham ved Universitetet at holde mineralogiske og geologiske Forelæsninger for viderekomne; tillige var han 1889—90 ekstraordinært knyttet til Danmarks geologiske Undersøgelse, hvor han kortlagde Dele af Fyn. 1893 erhvervede han Doktorgraden («Alkalifeldspaterne i de sydgrønlandske Nefelinsyeniter» etc.) og snart derpaa, i Begyndelsen af 1895, udnævntes han efter Johnstrups Død til Professor i Mineralogi og Geologi samt Bestyrer af Universitetets mineralogiske Musæum, en Stilling han var selvskreven til, da han alt i Johnstrups sidste Levetid, fra 1891, foruden de foran nævnte, tillige havde holdt dennes elementære Forelæsninger. Den af Johnstrup paabegyndte Indflytning og Ordning i den nye Musæumsbygning faldt det saaledes ogsaa i U.s Lod at fuldføre. I 1900 besøgte han paa ny Grønland, denne Gang Julianehaabs Distrikt. 1903 valgtes han til Medlem af Videnskabernes Selskab. — 8. Okt. 1890 ægtede han Marie Elisabeth Guldbandsen (f. 21. Maj 1864), Datter af Kasserer i Statsanstalten for Livsforsikring Vilh. Alf. G. og Amalie Elisabeth f. Krüger. — Medens U.s ældre Arbejder hovedsagelig ere af mineralogisk-petrografisk Karakter, have de i de senere Aar særlig gaaet i geologisk Retning; af disse sidste skal kun nævnes: «Danmarks Geologi» (1899) og «Om Jyllands Hedesletter og Theorierne for deres Dannelse» (1903).

Universitetsprogram 1894.

V. Hintze.

Ussing, Stefan Peter Johannes Hjort, 1828—55, Billedhugger, var født i Ribe 15. Sept. 1828; hans Forældre vare Snedkermester Peder U. (f. 1785 † 1872) og Bolette Kirstine f. Lund (f. 1790 † 1871). Faderen var en Slags Tusendkunstner, der ved Siden af

sit Haandværk drev en Mangfoldighed af andre Sysler, malede, modellerede, arbejdede som Mekaniker osv.; han var ikke uden kunstnerisk Evne og har bl. a. udført et større Maleri af Ribes gamle Nørreport (nu i Musæet paa Koldinghus), der viser naturlig Sans for perspektivisk Virkning. Af ham lærte Sønnen at tegne, samtidig med at han paa egen Haand modellerede adskillige Smaating, der lykkedes saa vel, at H. V. Bissen ved Synet af dem strax tilbød ham Plads i sit Atelier, da han i 1843 blev indskrevet som Elev af Kunstakademiet. Under Bissen modellerede han en af Hestene for Kvadrigen paa Thorvaldsens Musæum; fra 1845 udstillede han forskjellige Buster, deriblandt kongl. Skuespiller C. N. Rosenkildes, Enkeltfigurer som «En Hyrdedreng» 1848 og Grupper som «To Børn med en Fuglerede». I 1852 vandt han Akademiets lille Guldmedaille for Relieffet «Thetis bønfaller Vulkan om Vaaben til Achilles», Aaret efter købte Statens Samling hans «En Karl, der vander Heste» og 1854 hans «To Børn, som har fanget en Krabbe», Arbejder, som begge udmærke sig ved naturlig Komposition og Finhed i Linjerne. Blandt hans øvrige Værker kunne endnu nævnes hans Relief «En Episode af Barne mordet i Bethlehem» (Ribe Domkirke), «En Fiskerdreng», der 1853 hædredes med den Neuhausenske Præmie, og «En badende Pige», der efter Kunstnerens Død blev udført i Marmor for Frederik VII. Ussing døde i Kjøbenhavn 19. Juli 1855. Han var en fin og elskværdig Kunstnernatur, om hvis Kompositionsevne og lette Haand en stor Mængde efterladte Skitser bære Vidnesbyrd, men som ikke i sin korte Levetid naaede den Sikkerhed i den formelle Gjennemførelse, som han saa ihærdig stræbte at tilegne sig.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Ussing, Werner Jasper Andreas, 1818—87, Dommer, Politiker, Bankdirektør, var ældre Broder til ovennævnte Prof. J. L. U. og født 4. Marts 1818 i Kjøbenhavn. Han gennemgik Metropolitanskolen og blev 1834 Student med Udmærkelse, 1838 juridisk Kandidat. 1841 ansattes han i det danske Kancelli som Volontær og blev 1846 Kancellist. Kort efter tiltraadte han med Understøttelse af det Reiersenske Fond en Udenlandsrejse for at sætte sig ind i fremmede Næringsforhold, og 29 Aar gammel sad han som Assessor i Landsoverretten i Viborg. Greben af Tidens politiske Interesser lod han sig i 1848 vælge i Viborg Amts 5. Kreds til

den grundlovgivende Rigsforsamling, blandt hvis Sekretærer han var, og i 1849 og 1852 valgtes han i samme Kreds til Folketinget.

Imidlertid følte han det som en Opgave at gjøre sit til at modvirke, hvad han betegnede som Fortyskningsprocessen i Slesvig; han tilbød sin Tjeneste som Dommer der nede, og efter i 1853 at have taget slesvigsk-juridisk Examen blev han i 1854 udnævnt til Medlem af Appellationsretten i Flensborg. Her virkede han, indtil han i Marts 1864 blev afsat af de preussiske og østrigske Civilkommissærer. Blandt Funktioner, han i dette Tidsrum udførte ved Siden af sit Dommerkald, kan nævnes, at han var Medlem af den i 1856 nedsatte Kommission angaaende Slesvigs Stempelovgivning.

Allerede i Efteraaret 1864 indtraadte U. som Medlem af den danske Højesteret, og efter Grundlovsrevisionen modtog han i Efteraaret 1866 kongelig Udnævnelse som Medlem af Landstinget, hvor han bevarede sit Sæde indtil sin Død, 2. Dec. 1887. Sin Stilling i Højesteret opgav han i 1873 for at overtage en af Posterne som Direktør i Nationalbanken; der vistes ham ved denne Lejlighed det særlige Hensyn, at han udnævntes til extraordinær Assessor i Højesteret med Ret til atter at tage Sæde i Retten i sin tidligere Plads i denne. 1871 var han bleven Formand for de faste Censorer ved de juridiske Examinere, og ved Universitetsfesten i 1879 tildeltes der ham den juridiske Doktorgrad. I 1881 udnævntes han til Kommandør af Danebrog.

U.s Navn hørte til de bedste i hans Tids juridiske Embedsstand. Forfattervirksomhed af Betydning udfoldede han ikke — et i 1847 af Landhusholdningsselskabet prisbelønnet Skrift om «De danske Landboforhold, med fortrinligt Hensyn til den danske Bondes i Lovene grundede Forfatning» og et og andet Tidsskriftsbidrag er alt, hvad der foreligger fra hans Pen —, men han var et klart Hoved, paa én Gang grundig og livlig, og hans Kundskaber og Interesser spændte over et vidt Omraade af menneskelig Virken og Aandsliv. Han var tillige i en vis Forstand en energisk Mand, men det laa ikke i hans Natur at udvikle sejt, langvarig og rolig Modstand over for store Hindringer. Som Politiker hørte han til de nationalliberales Kreds, baade efter sine Grundanskuelser og efter sine personlige Forbindelser. Allerede i sin første Rigsdagsperiode øvede han Indflydelse, og som kongevalgt Landstingsmand tog han, inden den politiske Kamp ret tilspidse- des, virksom Del i Rigsdagsarbejdet og hørte i Told- og Skatte- spørgsmaal og andre økonomiske Sager til Landstingets ansete

Kræfter, hvis Ord paaagtedes, uanset at han var langt fra at være en veltalende Mand, og Landstinget gav ham Sæde i Rigsretten. Men af den Blanding af Optimisme og Skepsis, som har kjendetegnet de nationalliberale, havde U. afgjort mere af den sidste Egenskab end af den første. Allerede i Februar 1853 paadrog han sig i Billes Dagblad en skarp Bebrejdelse for under Devisen «Hvad kan det hjælpe?» at have skilt sig fra sine Partifæller og stemt med Helstatsministeriet for Toldgrænsens Flytning fra Ejderen til Elben. Da under hans anden Rigsdagsperiode Spørgsmaalet om Kjøbenhavns Befæstning traadte i Forgrunden, tog U. skarpt til Orde der imod i Kraft af en lignende Grundbetragtning som den ovenfor antydede og af finansielle Hensyn, og han holdt navnlig 2. Febr. 1882 i Landstinget en Tale, der vakte stor Opsigt og fremkaldte et hvast Sammenstød med Fallesen. Ogsaa i Stridsspørgsmaalene om Dyrtidstillægget og om de midlertidige Bevillingslove optraadte U. som Talsmand for en eftergivende Politik, og han indtog i sine senere Aar en meget tilbagetrukken Stilling i Landstinget. Men hans personlige Prestige og det Hensyn, der i og uden for Salen vistes denne Type paa vor første konstitutionelle Tids noble og lødige politiske Personligheder, var uforandret.

U. ægtede 7. Okt. 1854 Adelaide Constance Rosaura Amalie Schrum (f. 30. Maj 1826 † 12. Juni 1884), Datter af Byfoged i Ringkjøbing og Herredsfoged i Ulfborg-Hind Herreder Johan Frederik S.

M. P. Friis.

Ussing, Algreen-, Frederik, 1838—69, historisk Forfatter, født 8. Maj 1838, er Søn af nedenstaaende T. A.-U. i dennes andet Ægteskab. Han gik i Metropolitanskolen, men artede sig ikke godt der, hvorfor han i 1856 blev privat dimitteret. Skjønt han i sine Studenteraar var ivrig optagen af at studere Personalhistorie og Topografi, og skjønt han deltog meget i Selskabsliv og Kammeratsammenkomster, blev han allerede i 1861 juridisk Kandidat. Han fik nu Plads som Assistent i Indenrigs-, senere i Finansministeriet og blev tillige Sekretær ved den nørrejske Kjøbstadkreditforenings Skiftekommission. 1866 udnævntes han til Kammerjunker. Allerede som Student havde han skrevet novelistiske Smaating («Et Bekjendtskab fra en Grøstekant» under Mærket «Fritz Hammer» i «Folkekalender for 1858» og «Huset paa Tronninge Mark» i «Illustr. Tid.»); senere kastede han sig udelukkende over Personalhistorie og Topografi. Sammen med

Lengnick og alene udarbejdede han flere Stamtavler og blev en flittig Medarbejder af «Illustr. Tidende», hvor han i Aarenes Løb skrev en Række grundige, livlige og interessante Biografier af fremtrædende danske og enkelte fremmede Personer, blandt hvilke navnlig den om Eiler Sundt gjorde Opsigt; disse Skildringer viste, at han samvittighedsfuldt var gaaet til Kilderne eller havde set godt med egne Øjne. I samme Blad offentliggjorde han gennem mange Numre «Fra Kirkegaarden», en Cyklus, der indeholder kortfattede Oplysninger om afdøde. Ogsaa her gav han topografiske Meddelelser, som senere formede sig til «Turisten i Nordsjælland» (1865). Han forfattede end videre forskellige andre Arbejder, mest om sjællandske og fynske Lokalteter, saaledes «Efterretninger om Kalundborg» (1869, udg. efter hans Død); flere af disse foreligge kun trykte som Manuskripter. Hans kjære, stadige Tanke var Udgivelsen af et biografisk Lexikon, til hvis Redaktør han udmærket egnede sig. Hertil havde han gjort store Samlinger og sikret sig Medarbejdere. Saa kom 1864, og han optraadte da som Medindbyder til «Avgustforeningen». Han havde altid haft Sympathi for det konservative, saa det var ganske forstaaeligt, at hans Overbevisning førte ham over i den omtalte Lejr. Imidlertid gik Folkestemningen den Gang i en stik modsat Retning, og «Forlagsbureauet», som 1865 var gaaet ind paa at forlægge det nævnte Værk, turde under disse Omstændigheder ikke betro Redaktionen af det til en Mand, som havde stillet sig saa skarpt imod den offentlige Mening. Følgen heraf var, at Værkets Virkeliggjørelse foreløbig maatte opgives. Han døde efter faa Dages Sygeleje af Skjørbug 6. Jan. 1869.

Fr. A.-U. var en sjælden rigt udstyret Person. Hans Livsvæld var uudtømmeligt, han var vittig og lunerig, men hans Gemyt beherskedes altid af hans rastløst arbejdende, skarpe Forstand. Der var en fin lagttagelsesevne i ham, og hans tidlig udviklede Karakter var fremtrædende. Bag hans mod fremmede tidt overmodige, hensynsløse og letfærdige Maade at være paa gjemte der sig stor Respekt for Sandheden, og han stræbte altid efter at komme til Klarhed. Hans store Flid og eminente Arbejdsevne parredes med Pligtfølelse og Ærgjerrighed. Mod alle ældre viste han Pietet; han var en god Søn, en god Broder, god Ven og fuld af varm Fædrelandskjærlighed. Mange rige Løfter bleve brudte ved hans tidlige Død.

Illustr. Tid. Nr. 489. Elisa Bøgh, Frederik Bøgh.

Nic. Bøgh.

Ussing, Algreen-, Tage, 1797—1872, Politiker og Jurist, blev født 11. Okt. 1797 i Lille Lyngby ved Arresø, hvor hans Fader, ovennævnte Henrich U., da var Sognepræst. Han blev 1816 Student og 1822 juridisk Kandidat. Allerede 1817 udgav han i Christiania et lille svulstigt Skrift «Napoleon den eneste» (skrevet, mens han endnu var Skoledreng), og 1819—21 nogle meget voldsomme Kritikker, bl. a. «Bevis for, at Adam Oehenschlæger er gaaet fra Sans og Samling» (rettet imod dennes Universitetsprogram, «Digterne i Levned som i Værker», 1820) og «Nok et Universitetsprogram» (rettet imod B. Thorslacius' Afhandling om nogle mystiske Gemmer, 1821); end videre under Mærket «Rasmussen, Skolelærer» «Allernyeste Billed-A. B. C.» (1820), hvis 6. Oplag udkom 1863. Han blev 1823 Volontær og 1830 Kancellist i Kancelliet, var 1827—37 Notarius ved det juridiske Fakultet og fik 1831 Titlen Kancellisekretær samt gjorde 1831—32 en længere Udenlandsrejse. 1837 blev han Landsoverretsassessor og 1840 Professor ved Universitetet samt Inspector ved Kvæsturen; 1844 Borgmester i København og Okt. 1846 Kancellideputeret indtil Marts 1848 og derefter Generalprokurør (den sidste i Danmark) indtil sin Død. Samtidig blev han 1844 Justits-, 1846 Etats- og endelig 1859 Konferensraad. Hverken som Dommer eller som Universitetslærer blev hans Virksomhed langvarig eller af særlig Betydning (om U. som juridisk Forfatter se nedenfor); derimod falder den i to store Dele, nemlig som Politiker og som administrativ Embedsmand, og i begge Retninger indtager han en anselig Plads.

Allerede 1834, mens han endnu kun var «Sekretær» U., valgtes han i København til Stænderdeputeret; han gjenvalgtes 1841 og gav Møde i Roskilde Stænder i alle 6 Samlinger 1835—46. Han kom snart til at spille en fremragende Rolle som en dristig og ufortrøden Talsmand for udvidet Trykkefrihed (havde 1834 i «Dagen» skrevet en Række opsigtvækkende Artikler herom og udgav snart efter et eget Flyveskrift «Ingen Censur i Danmark» for at lære Bladene at holde paa deres lovlige Ret), for større Orden og Sparsommelighed i Statshusholdningen, bl. a. ved Indskrænkning af Udgifterne til Hoffet, ved at indføre Offentlighed og ved at give Stænderne større Indflydelse paa Finansernes Styrelse, og for de to kongerigske Stænderforsamlings Forening. Han indbragte selv, især i de første Samlinger, flere vigtige Forslag, dels vedrørende de ovennævnte politiske Spørgsmaal, dels om almindelige praktiske Fremskridt, saaledes om Københavns Fattig-

væsen (1835) og om Realundervisning, og tog vigtig Del i Forhandlingerne om Kommunallovene, særlig for Kjøbstæderne og for Kjøbenhavn, ligesom han varmt tog til Orde for Jødernes Valgbarhed, altsaa for deres fulde statsborgerlige Ligestilling. Han stod i disse Aar for Almenheden som en ret hensynsløs Folketribun (et Foredrag, han 1835 holdt om «Midlerne til at ophjælpe Danmarks Finanser», blev det ham forbudt at udgive særskilt), og hans store Arbejdsevne skaffede ham Sæde i en Række vigtige Udvalg, ja gjorde ham til Dels til Ordfører for disse. Samtidig skrev han i Oppositionens vigtigste Organer, «Kjøbenhavnsposten», «Fædrelandet» og «Dansk Ugeskrift», holdt Taler ved 28. Maj-Festerne 1835—38, var Formand for Læseforeningen 1835—36 og Medstifter af Industriforeningen 1838. Til Løn for sin Virksomhed og særlig for Arbejdet for kommunal Frihed fik han 22. April 1839 en stor Guldpokal af «erkjendtlige og beundrende Medborgere» (1250 i Tallet) og hædredes med et Festmaal paa Skydebanen, hvor C. N. David var Hovedtaleren, men hvor ogsaa Balth. Christensen og Orla Lehmann holdt Taler. Af de 160 Deltagere — fremhævedes det den Gang — var kun yderst faa Rangspersoner og maaske ikke en eneste dekoreret.

Men under Christian VIII's Regering sank U.s Folkeyndest ret hurtig. Vistnok indtog han stadig en mægtig Stilling i Stænderforsamlingen (havde saaledes 1844 Sæde i 11, d. v. s. Femtedelen af samtlige Udvalg), og han kæmpede ligesom hidtil for udvidet Trykkefrihed, for de to Stænderforsamlingers Forening saa vel som for de fælles Stænderkomiteer og for et toaarigt Budget. Men alt som den frisindede Opposition blev mere utaalmodig og krævede en virkelig konstitutionel Forfatning, og især da det nationale Spørgsmaal om Slesvigs nærmere Forbindelse med Kongeriget traadte i Forgrunden, stillede U. sig i Modsætning til den og sluttede sig ligesom hans Ven C. N. David nøje til Kongen og hans oplyste Enevælde. I det han selv blev staaende paa sit tidligere Stade, fik han Udseende af at gaa tilbage, fordi han ikke vilde følges med de nye Frihedsmænd, der ønskede at naa langt videre frem. Det var dog ham, der 1840 gav J. F. Schouw det smukke Skudsmaal, at «hans Navn alene vejer 10000», og som 1846 stillede Forslag om at ophæve Godsejernes patrimoniale Jurisdiktion og lignende Forrettigheder. Ligeledes fremkaldte han 1844 en Udtalelse af Stænderforsamlingen om Ønskeligheden af at hæve de Tvivl, der næredes om Arvefølgen i enkelte Landsdele, og gav

der ved Stødet til det .aabne Brev, som udstedtes herom 1846. Men netop dette Aar udtalte han sig imod Drøftelse af Andragendet om Foranstaltninger til at værne dansk Sprog og Nationalitet i Slesvig og viste sig overmaade kølig over for Bondestandens Klager over det saakaldte Bondecirkulære fra Kancelliet; ja han var endog som Udvalgsordfører imod Regeringens Forslag om at indskrænke Ejernes Ret til at betinge sig Arbejde af deres Lejehusmænd som et Indgreb i Ejendomsretten og Kontraktsfriheden.

Da han 1848 stillede sig til Valg i Kjøbenhavn til den grundlovgivende Rigsforsamling og blev valgt (imod den nationalliberale Professor V. Bjerring), betegnede han sig selv som «en sindig Ven af Friheden». Aaret forinden havde han som Medlem af den kjøbenhavnske Lavskomit  vist en dertil svarende Holdning, i det han havde været imod Lavenes Ophævelse og kun krævet en gradvis Udvikling henimod Næringsfrihed. I selve Rigsforsamlingen indtog han en anset Stilling — han blev Ordfører for Udvalget om Forretningsordenen og var Medlem baade af Grundlovs- og af Finansudvalget — men han stod nu afgjort paa den konservative Side. Han udtalte sig vel for almindelig Værnepligt (havde været Medlem af en Kommission herom), men ønskede dog Embedsmænd undtagne, og han stemte ligeledes mod Septemberanordningen (om en særlig Udskrivning af hidtil værnepligtsfrie Mænd), skjønt han selv paa Embeds Vegne havde været med at udarbejde den. I Spørgsmaalet om Rigsdagens Ordning holdt han paa indskrænket Valgret og Klassevalg og vilde kun have Rigsdagssamling hvert andet Aar. Han stillede selv sammen med David Forslag om et enkelt Kammer, halvt valgt ved almindelig Valgret, halvt ved «betingede» Valg, og stemte for flere af de andre Forslag, hvorefter Rigsdagen vilde faa en mere konservativ Sammensætning. Derimod blev han sin gamle Kjærlighed til Trykkefriheden tro og krævede bestemt Forbud imod, at Censur nogen Sinde kunde indføres. Da Grundlovsarbejdet var afsluttet, var han et af de 10 Medlemmer, der nægtede at stemme for den vedtagne Grundlov som farlig for Udviklingen.

Han søgte heller ikke Valg til Rigsdagen, men modtog i Juli 1854 Sæde i det nys oprettede Rigsraad som kongevalgt Medlem. Da dette samledes i Sept. i sin foreløbige Skikkelse, d. v. s. de kongevalgte Medlemmer alene, stillede han strax Krav paa udvidet Myndighed, særlig med Hensyn til Budgettets Bevilling, og blev ogsaa Medlem af det Udvalg, der nedsattes herom og optog hans

Tanke. Senere hørte han (1856—63) til Helstatsmændenes Gruppe og indtog fra første Færd en gnaven Holdning over for Regeringen. Han stemte baade imod Møntloven 1856 og mod Øresundsfondens Oprettelse 1857, mod Kjøbenhavns Søbefæstning 1858 og til sidst mod Novemberforfatningen 1863. Han var et af de 9 Rigsraadsmedlemmer, som Kongen 26. Dec. kaldte til særlig Raadslagning, og gik derefter over til Rigsraadets Landsting (1864—66), men spillede her ingen Rolle og stod siden uden for det politiske Liv.

Hvor megen Del han som Generalprokurør har taget i Forberedelsen af Regeringens Lovforslag, lader sig ikke paavise; men han fik i Aarenes Løb Sæde, til Dels endog Forsæde, i en Række vigtige Kommissioner, der virkede i samme Retning, saaledes 1850 og paany 1859 om en Straffelov (var Formand i den sidste) og 1857 om Nævningers Indførelse. Han var 1857 Formand for Kommissionerne om Sundhedspolitiet og om Gammelholms Fraflytning, 1859 om en ny Værnepligtslov og 1863 om Ordningen af Kjøbenhavns Brandvæsen; desuden Medlem af Kommissionerne om en Bygningslov for Kjøbenhavn 1852 og for Landet 1857. Ligeledes blev han 1861 Formand for Skiftekommissionen i den nørrejske Kjøbstadkreditforenings Bo.

Af fremragende Betydning var hans Virksomhed som Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn. Han valgtes hertil allerede 1840, indtil han 1844 blev Borgmester, og paa ny 1849 lige indtil Udgangen af 1869, og han var i denne lange Aarrække Medlem af mangfoldige Udvalg og af næsten alle vigtige samt øvede en overvejende Indflydelse paa Byens Forvaltning. End videre var han siden 1843 Repræsentant i Nationalbanken, kun med de sædvanlige Mellemrum, og siden 1852 gjentagne Gange Repræsentantskabets Formand. Endelig havde han blandt andre private Hverv siden 1841 Stillingen som Meddirektør i Kjøbenhavns Brandforsikringssocietet (for faste Ejendomme) og siden 1857 den tilsvarende for det kjøbenhavnske Brandassurancekompagni for Varer og Effekter; tillige var han 1854—64 Repræsentant i det almindelige Brandassurancekompagni. Han medbragte til alle disse Hverv en skarp Dømmekraft og en energisk Vilje samt en forbavsende Arbejdsevne.

U. døde 25. Juni 1872. Han ægtede 1827 Jensine Johanne Bull (f. 1798 † 13. Nov. 1830), Datter af Præst Joh. Ernst Gunnerus B. (f. 1767 † 1840) og 19. Sept. 1834 Ottine Frederikke Suenson

(f. 28. Febr. 1807 † 10. Okt. 1884), Datter af Kapitajn i Søetaten Jean Jacques S. (f. 1774 † 1821).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdagskal. Illustr. Tidende 7. Juli 1872.
Emil Elberling.

— I sine mange forskellige Embedsstillinger udfoldede Algreen-Ussing en rig praktisk *juridisk Virksomhed* og nød særlig i sit betydningsfulde Embede som Generalprokurør høj Anseelse.

Vidnesbyrd om A.-U. som Jurist finde vi dog navnlig i det ikke ringe Antal Skrifter, han har efterladt sig. Om hans store Flid og Omsigt vidne saaledes de nyttige Samlingsværker, Reskriptsamlingen, som han efter Fogtmann udgav for Aarene 1813—65 (udkom 1825—71), og «Love og Anordninger» for 1850—71, der dannede en Fortsættelse af Schou's Forordninger. Men han har ogsaa efterladt sig flere Værker af mere videnskabelig Karakter. Allerede som ung Kandidat udgav han (1823) nogle «Anmærkninger til Personretten» og (1825) to Bind «Anmærkninger til Tingsretten». Disse nærmest for studerende bestemte Bøger indeholde vel for største Delen kun Noter til Hurtigkarls Privatret paa Grundlag af andres, særlig A. S. Ørsteds Skrifter. Men de vise dog en ikke ringe kritisk Evne og dialektisk Færdighed hos Forfatteren. Den noget ungdommelige Overlegenhed, hvormed han havde behandlet sine Forgængere, fremkaldte i øvrigt et skarpt Tilsvær fra Ørsteds Side. De samme væsentlig formelle Fortrin udmærke nogle «juridiske Afhandlinger», som han (1824) udgav sammen med H. M. Svane, og de gjenfindes ligeledes, parrede med betydelig større Modenhed i det praktiske Skjøn, i forskellige Afhandlinger, som han skrev til det af ham udgivne «Bibliothek for dansk Lovkyndighed», hvoraf der kom 2 Bind (1830—37).

Det mest benyttede af hans litterære Værker var dog hans «Haandbog i den danske Kriminalret», som udkom i 4 Udgaver (1841—59) med en bombastisk Dedikation til hans Velynder P. C. Stemann. Den afhjalp den Gang et længe følt Savn, i det der siden Nørregaards Forelæsninger fra 1788 ikke var udkommet nogen Fremstilling af den danske Strafferet, og besad ogsaa mange Betingelser for at blive en brugbar praktisk Haandbog. Men nogen dybere videnskabelig Indtrængen i de strafferetlige Grundproblemer giver den ikke, skjønt Forf. her havde Ørsteds banebrydende Arbejde at bygge paa, og Værket bærer i det hele Karakteren af at tilhøre den før-Ørstedske, noget aandløst lovkommenterende Retning.

A.-U. udgav ligeledes en «Haandbog i den danske Arveret» (1855), der har en vis Værdi som den første samlede Fremstilling af vor Arveret paa Grundlag af den nugældende Arvelov. Men mest umiddelbar Betydning for Nutiden har af A.-U.s litterære Produktion hans store, grundlæggende Værk «Læren om Servituter» (1836). Af denne tidligere meget lidt bearbejdede Materie har han givet en med betydelig Omhu, Kjendskab til fremmed Ret og praktisk Sans udarbejdet Fremstilling, paa hvilken vor Tids Retsopfattelse om disse Spørgsmaal i det væsentlige hviler. Kan maaske end heller ikke dette Værk siges at være præget af nogen særlig dyb og original videnskabelig Begavelse, har i hvert Fald her den juridiske Dialektiker forenet sig med Praktikerens til at frembringe et saare nyttigt og fortjenstfuldt Arbejde. *H. Munch-Petersen.*

v. Utenhof (Utenhoven), Wolfgang, o. 1495—1542, Frederik I's og Christian III's Kansler, den betydeligste tyske Statsmand i dansk-holstensk Tjeneste paa Reformationstiden, var af adelig Byrd og født i Gera i Sachsen (Reuss). 1513 blev han indskreven ved Universitetet i Wittenberg, hvor han især lagde sig efter juridiske Studier og tog Magistergraden i Romerret. Han kaldes endnu «Medlem» (Gliedmass) af Universitetet, da han med glimrende anbefalinger fra dette i 1518 af Hertug Frederik (I) af Got-
 torp antoges til Tugtemester for dennes unge Søn, Hertug Christian (III). Højt begavet, ærgjerrig og fremadstræbende vandt den unge Mand snart Hertug Frederiks Gunst. Allerede 1520 nævnes han som hertugelig Raad og blev straks kastet ind i den Strid, der skulde blive hans Livs Hovedgjerning, Kampen mod Kong Christian II og hans Slægt. I den Anledning blev han allerede 1522 brugt til Sendelser til Rigsregeringen i Nürnberg, til Lybek osv. I Slutningen af dette Aar eller Begyndelsen af 1523 blev han Hertugens Kansler. Under den store, langvarige Kamp, som nu udbrød, viste U. sig i ganske særlig Grad velskikket til denne Stilling. Han var velkendt med Forholdene i Tyskland og havde et skarpt diplomatisk Blik til at gennemskue Modstanderne. Med en vis djærv Veltalenhed baade i Tale og Skrift forstod han at blotte Modstandernes svage Sider og endnu mere at dække sin egen Parts, ja var ikke bange for i Stridens Hede at gaa Sandheden saa nær som muligt eller at komme med de dristigste Paa-
 stande. Han udviste, skjønt snart efter rammet af legemlig Svaghed, en forbavsende Arbejdskraft. Han var uafbrudt paa Færde, snart

paa diplomatiske Rejser, snart i Forhandlingerne med Hertugdømmernes Landdage; en Mængde, til Dels endnu bevarede, Statsskrifter eller Betænkninger ere forfattede af ham. Efter U.s Mening havde Hertug Frederik og hans Slægt Arveret til Hertugdømmerne, fordi man allerede i Christian I's sidste Dage havde udtalt Ønsket om, at Hertug Frederik skulde blive Hertugdømmernes Herre, hvilket U. urigtig antog for et Valg af Stænderne, hvorved Arvefølgen i Hertugdømmerne efter Ribprivilegierne af 1460 skulde være tilfaldet Hertug Frederiks Linje.

Med Dygtighed ledede U. det diplomatiske Felttog mod Christian II. I Begyndelsen gik Fordringerne kun ud paa en Deling af Landene; men da Jyderne havde sluttet sig til Hertugen, bleve de større. U. deltog i Frederik I's Hylding paa Viborg Ting i Marts 1523, og snart var hele Danmark og til sidst ogsaa Norge i Kong Frederiks Besiddelse. Det var mere end Kongen eller U. selv havde ventet sig. U. betragtede det som «en Guds Tilskikkelse»; men nu kom det an paa at bevare for det holsten-gottorpske Hus baade Eneberettigelsen til Hertugdømmerne og Kongestillingen i Danmark og Norge. Det var en brydsom Opgave med store Vanskeligheder. Som den tyskfødte Kongetjener havde U. ikke blot at kæmpe mod Kong Christians Venner i Udlandet, men ogsaa med en stor Del af det danske og holstenske Aristokrati; det første holdt paa «det frie Kaar», en stor Del af det sidste ansaa en Forbindelse med Kongerigerne som en «Daarskab» og foretrak et sikkert og roligt Slesvig-Holsten for sig alene, maaske endogsaa under den ældste Søn, Christian, medens det danske katholske Stormandsparti foretrak den yngre Søn Hans med eller uden Del i Hertugdømmerne.

Kort efter Kongehyldingen i Viborg 1523 begav U. sig til Nürnberg, hvor Christian II havde indstævnet Sagen mod «Hertug Frederik» for Rigskammerretten. Om der end var antaget forskellige Advokater, var det dog U., der i den langvarige, frugtesløse Proces, som først endte 1531 ved Kongens Tog til Norge, udarbejdede eller stod bag ved de forskellige Indlæg. Allerede paa denne Rejse til Nürnberg forstod U. ved at udsprede Stridskrifterne imod Kong Christian i Tyskland at vinde Stemningen for sin Herre hos flere af Fyrsterne. Ogsaa paa Rigsdagen i Nürnberg 1524 virkede han stærkt mod Kong Christian. Han var nu velkjendt i hele Nordtyskland, og man frygtede endog for Efterstræbelser mod hans Liv. Han deltog senere i det store

Fredsmøde, der under kejserlig Mægling holdtes i Hamborg, men optraadte ogsaa her med stor Skarphed mod Kong Christians Gjenindsættelse og ligeledes paa de følgende frugtesløse Møder i Kjøbenhavn og Lybek. U. viste sig her som en overordentlig fin Diplomat, der forstod uden ligefremt Brud at føre Sagerne til det Punkt, man ønskede. Dertil kom, at han under Opholdet ved det sidste Lybekermøde 1525 fuldstændig gennemskuede Lybeks egenkærlige Planer, der under Søren Norbys Opstand i Skaane gik ud paa at bringe Gulland i Lybeks Haand, og ved sine Raad til Kong Frederik med stor Snildhed forstod at bruge Søren Norby og Lybek saa fint mod hinanden, at Gulland kom i Danmarks Hænder. Men fra den Tid af sporer man en stor Foragt og en meget bitter Stemning hos U. mod Lybek og Hansestæderne, og disse gjengjældte til fulde disse Følelser. S. A. lykkedes det U. og de hertugelige Raader paa Landdagen i Rensborg at faa Hertugdømmernes Prælater til at indvillige i Ordets frie Forkyndelse og i store Pengebevillinger, og det samme fortsattes paa Landdagen i Kiel (Februar 1526). Af størst Betydning for Fremtiden blev dog Ægteskabet mellem Frederik I's Datter Dorothea og Hertug Albrecht af Preussen, som U. paa denne Tid fik iværksat, skjønt det fandt stærk Modstand hos Katholikerne baade i Hertugdømmerne og i Danmark. Det var den første betydeligere tyske Fyrste, som U. havde knyttet til Frederik I's Sag; der indtraadte derfor ogsaa et ejendommeligt fortroligt Forhold mellem U. og Hertugen, hvem U. i den følgende Tid ofte benyttede til at virke for sine Planer hos Kong Frederik og dennes Søn Christian. At Kong Frederik netop samtidig ved at optræde til Forsvar for Lutherdommen i Danmark og derved bane Vej for en nærmere Tilslutning til de evangelisk-lutherske Fyrster mod den katholsksindede Kejser saa at sige tvang Christian II til atter at kaste sig i Katholicismens Arme, er maaske en af U.s største diplomatiske Sejre. Han nød ogsaa nu en høj Anseelse hos Kong Frederiks Venner. Landgrev Philip af Hessen ønskede saaledes at laane ham, da han vilde slutte Forbund med Frans I af Frankrig, og at Frederik I kort efter optoges i det schmalkaldiske Forbund, havde han vel ogsaa til Dels U. at takke for.

Paa denne Tid stod U. paa Højden af sin Magtstilling. Ogsaa til selve Danmark var han bleven nærmere knyttet ved i Aaret 1526 at blive forlenet med Hindsgavl (med Middelfart), ligesom han blev Ejer af Vamdrupgaard. Vel medførte Christian II's Tog til

Norge atter en vanskelig politisk Stilling; i Maj og Juni 1532 holdtes store Møder i Kjøbenhavn, hvor det allerede kom til heftige Sammenstød mellem U. og Hansestæderne, der fordrede Sundet spærret for Hollænderne, som havde leveret Christian II Skibe; men Faren fra Hollænderne blev afværget, og nu begynder Vægtskaalen i U's Politik tydelig nok at hælde til Fordel for disse. Saa kom Lejdebruddet og Kong Christians Fængsling. Med Glæde saa U. ham sidde som Fange paa Sønderborg og stolede paa, at han aldrig skulde slippe løs. Alt syntes saaledes at tyde paa, at det store Maal var ved at naas. Dog stod endnu Tronfølgerspørgsmaalet tilbage, og her fandt U. Modstand fra en Side, hvorfra man mindst skulde have ventet det, nemlig fra Hertug Christian (III) selv, der ytrede stor Ulyst til den dansk-norske Trone, og som med Glæde syntes at ville overlade den til sin lille Broder Hans, som de katholsksindede dansk-norske Rigsraader ønskede til Konge. U. rasede i sine Breve til Königsberg over dette hjælpeløse Barn; saaledes omtrent opfattede han endnu Hertug Christian. Sagen skulde dog endelig ordnes paa en Herredag i Kjøbenhavn i Juni 1533, men saa døde Frederik I allerede i April s. A. Den store Bygning var atter ved at falde sammen.

Dels paa Grund af sit spændte Forhold til Hertug Christian, dels paa Grund af sit eget svagelige Helbred trak U. sig efter Kongens Død i nogen Tid tilbage fra sin umiddelbare Hofstilling. Han virkede dog paa Herredagen i Kjøbenhavn i Juni—Juli s. A. stærkt for Hertug Christians Sag og bidrog meget til det store politiske Omslag, at slutte sig til Hollænderne mod Lybekkerne og deres nye Fører, Jürgen Wullenwever. Som dansk Gesandt sendtes han derpaa tillige med Otto Krumpen i Forening med Melchior Rantzau som holstensk Gesandt til Nederlandene, hvor Forbundstraktaten 9. Sept. afsluttedes i Gent. Faren fra den Side var foreløbig afvendt. «Kong Christian bliver siddende i Hullet, ingen har haft nogen Tanke for ham», skriver han efter Hjemkomsten til Hertug Albrecht; «kunde derimod Lybekkerne faa Kong Christian fri, gjorde de det gjerne; men han sidder for fast». Han havde altsaa allerede da gennemskuet Wullenwevers Planer. Ved Hertug Albrechts Hjælp kom det dog til en Slags Udsoning med Hertug Christian, og U. overtog atter Stillingen som Kansler, men han vedblev at nære meget ringe Tanker om Hertug Christians Regeringsevne og søgte endogsaa at bevæge Hertug Albrecht til at opholde sig i Danmark en 2—3 Aar for at hjælpe ham. Navnlige den danske Adels Fra-

fald under Grevefejden vakte U.s store Forbitrelse. Disse «Storhanser» maatte nu tæmmes, medens man skulde øve Mildhed mod den menige Mand. «Der trænges i høj Grad til Reformer i Danmark,» skriver han til sin Ven i Königsberg. Under Grevefejden udførte U. en Mængde Hverv, var under Kong Christian III's hyppige Fraværelse fra Gottorp Medlem af den der indsatte Regering og var ofte paa diplomatiske Sendelser. Navnlig førte han med stor Skarphed Forhandlingerne paa de store Fredsmøder i Hamborg i 1535—36. «Den syge Mand» aftvang sine Kolleger Beundring for hans Dygtighed, men i ét Punkt led han — og maatte han lide — et Nederlag, i Forsvaret for Lejdebruddet mod Kong Christian. Han kunde ikke hindre, at Freden med Lybek kom til at indeholde en Bestemmelse om, at der senere skulde underhandles med de mæglende Fyrster og Stæder om Kong Christians Frigivelse, hvilket skulde skaffe U. mange Bryderier. Det var paa et af disse Møder, at U. udbød: «I faar aldrig Kong Christian fri; bliver Sønderborg taget, stikker den sidstlevende Drabant Staalet i hans Hjærte». Da Kejser Carl V imidlertid havde antaget sig Christian II's Børns Sag og vilde hjælpe hans Svigersøn, Pfalzgreve Frederik, til hans Hustrus «Arveriger», førte U. som Medlem af den holstenske Regering Underhandlinger med Kejserens Udsendinger; men de skriftlige Indlæg vare saa skarpe, at de kejserlige Udsendinger ikke vovede at forelægge Kejseren dem.

I Juli 1536 overgav Kjøbenhavn sig. Som Kansler faldt det i U.s Lod at tage den Ed af Grev Christoffer, som denne ved Overgivelsen maatte aflægge om ikke mere at forulempe Kongens Riger og Lande, og han skal have gjort det med Fynd og Klem. Nu var Reformernes Tid kommen, som U. saa inderlig havde ønsket; men stadig frygtede han for Kongens for store Svaghed; han saa med Forfærdelse paa det stærke Had, der i disse Aar havde udviklet sig mellem danske og tyske, og som han frygtede for skulde sprænge hele den paa ny med saa stor Møje gjenopførte Bygning. Det kom atter til et køligt Forhold mellem den hovmestererende Kansler og hans tidligere Lærling; U. følte sig tilsidesat af «andre Folk», og daarlig nok lykkedes det Hertug Albrecht under hans Ophold her i Landet i Anledning af Kongens Kroning at bringe et Forlig i Stånd. U. lod sig dog til sidst bevæge til at vedblive at være Kansler, men hans svagelige Helbred nødte ham til hyppige Rejser til Hjemlandene, hvor han følte sig bedre. For øvrigt ledsagede han 1538 Kongen til Mødet i Brunsvig

med de schmalkaldiske Fyrster og udførte andre lignende Hverv; men de to Hovedspørgsmaal, der nu stod tilbage, var Sikringen af Kongemagten i Danmark-Norge gennem Hertug Frederik (II)'s Hylding og Kampen mod Christian II's Børn. Tanken om Hylding i Faderens Levetid fandt stærk Modstand ikke blot i Danmark, men ogsaa i Holsten, og U., der var blevet fri for «die bauernstoltzen» Lybekkere, maatte nu føre en haard Kamp mod de holstenske «Storhanser». I en mærkelig Betænkning udvikler han sine Tanker. Som en Slags Helstatsmand var han i Virkeligheden en lige saa stor Modstander af et udpræget Slesvig-Holsten i Johan Rantzaus Aand som af et frit dansk Valgrige. For at det hele kan holdes samlet, skulle Nationerne blandes. Ved Giftermaal skal man søge at knytte danske og Holstenere til hinanden; for at de danske ikke atter skulle blive «Buben», skal man «mehr deutscher Leut ins Reich schieben»; de vigtigste Forleninger i Kongeriget skulle betroes Holstenere og danske i Forening; den unge Prins Frederik skal opdrages baade paa Dansk og Tysk. Interessant er det ogsaa, at U. i sin Statsbygning har Øje for Betydningen af, at Slesvig er et dansk Kronland. Med Styrke havde han allerede hævdet dette under Processen for Rigs-kammerretten mod Christian II; nu holder han paa Hertugdømmernes Deling, hvorved Kongeslægten faar større Haand i Hanke med dette Land end ved en ren Personalunion med et Slesvig-Holsten, og paa den anden Side faa ogsaa Holstenerne gennem Bindeleddet Slesvig større Adgang til at gjøre sig gjældende i Kongeriget. Ogsaa et andet Skrift af U. stammer fra denne Tid, en historisk Skildring af Forholdenes Udvikling fra Christian I til Frederik I's Tronbestigelse.

Af Helbredshensyn havde U. imidlertid (1539) solgt Vamdrupgaard og 1540 opslaaet sin Bolig i Werdau i Sachsen, hvor han af Kurfyrsten var bleven indsat til Amtmand. Dog vedblev han at være Lensmand paa Hindsgavl og kaldes Kansler og kongl. Raad lige til sin Død. Mange vigtige Sager sendtes ogsaa stadig til hans Betænkning. I høj Grad legemlig svag deltog han 1540 i Møder i Schmalkalden, Köln og Naumburg og endelig i 1541 i Rigsdagen i Regensburg, hvor hele Spørgsmaalet om Christian II atter kom frem. Ved ingen anden Lejlighed have maaske U.s glimrende Egenskaber som Diplomat, men ogsaa Skyggesiderne vist sig tydeligere; aldrig er han maaske gaaet saa vidt i sine Paastande, som da han under Forhandlingerne paastod, at Peder Skram i sin Tid havde haft et Brev med fra Frederik I selv til Kong Christian

personlig, saa at denne vidste god Besked: hans egen Dumhed er Skyld i det hele; hvorfor har han stolet paa «en løs Præst» (Knud Gyldenstjerne), det er denne, der maa staa til Ansvar.

Enden paa Sagen skulde U. ikke opleve, hverken Prinsens Hylding paa Viborg Ting i Sommeren 1542, hvor det kom til en Slags Udsoning mellem Kongen og det danske Aristokrati, og hvor Knud Gyldenstjerne maatte udstede en Revers, hvorved han i Virkeligheden paatog sig Skylden for Lejdebruddet, ej heller Udsoningen med Kejseren og Christian II selv. U. var mellem 12. Jan. og 11. Febr. 1542 bukket under for sin Svaghed; han døde i Werdau. Den svagelige Mand havde i sine sidste Leveaar ægtet en ung Hustru; Livsarvinger efterlod han sig ikke. Han blev næppe 50 Aar gl.

Hist. Tidsskr. 4. R. VI. Allg. Deutsche Biographie XXXIX. Dsk. Mag.
3. R. III; 5. R. V, 60 ff. *A. Heise*

Waage, Erik Holm, 1869—99, Forfatter, Søn af nedennævnte Lic. theol. O. W., er født i Kjøbenhavn 18. Nov. 1869. Han voxede op paa Landet og blev 1887 Student fra Herlufsholm. 1894 tog han Magisterkonferens i Tysk. Efter at han havde været Soldat og tilbragt $\frac{1}{2}$ Aar udenlands, mest i Paris og Heidelberg, tog han 1896 en Tillægsexamen i Latin og Fransk. Han dyrkede derefter bl. a. Religionsfilosofi (Lessing) og underviste i kjøbenhavnske Skoler, til han i Sommeren 1898 fik Sukkersyge. Et Ophold ved et tysk Badested i Eftersommeren 1899 hemmede ikke Sygdommen. Han døde i Herlufmagle 11. Dec. 1899. — E. W. udgav 1897 en Oversættelse af Plautus' Amfitryon i rimede Vers, 1899 Digtsamlingen «Ungkarl» og et Drama «Evide Mure», i Slægt med Bjørnsons «Kongen», om en Slags Tolstoisk Hamlet paa Tronen, der ikke har Kraft til at bringe den gamle Verden af Lave. Stykket opførtes 1901 paa Studentersamfundets frie Theater. W. var en blød og følsom, men munter Natur. Der er Form og fin Følelse i hans Arbejder, især i Digtene; de bæres dog mest af hans raske og spydige Lune, der skaffede ham selv en Del Fortrædelighed, da Digtet «Børsbilledet» (Illustr. Tid. 6. Marts 1898) bragte den kjøbenhavnske Handelsstand i urimeligt Oprør mod ham.

Illustr. Tid. 7. Jan. 1900. Tale ved E. W.s Begravelse af hans Fader (1900). «Vagten» I, 550 ff. *Niels Møller.*

Waage, Georg Holger, 1793—1842, Præst, var en Søn af Kjøbmand paa Island, Ólafur Gislason W. og Sigrit Oddsdóttir. Han blev født i Kjøbenhavn 11. Dec. 1793 og 1811 dimitteret til Universitetet fra det Schouboeske Institut. 1815 underkastede han sig den theol. Embedsexamen og blev s. A. Adjunkt ved Herlufsholm Skole. 1822 blev han Sognepræst for Veterslev og Hømb i

Sjællands Stift, 1824 Præst ved St. Mortens Kirke i Næstved og i Dec. 1825 tillige midlertidig Adjunkt paa Herlufsholm. 1828 blev han forflyttet til Kjøbenhavn som 1. resid. Kapellan ved Vor Frue Kirke. 1834 blev han Lærer i Homiletik og Kateketik ved Pastoralseminariet og tillige Meddirektør af dette. 1836, ved Reformationsfesten, vandt han den theol. Doktorgrad for en Afhandling om Alderen for Trosleddet «Nedfaren til de dødes Rige», et grundigt og skarpsindigt Arbejde, der under den sidste Tids Forhandlinger om Trosbekjendelsens Oprindelse baade i Tyskland og England paa ny har vundet fortjent Paaskjønnelse. 1836 fik han Titel af Professor, og i Begyndelsen af 1837 blev han udnævnt til Direktør for Sorø Akademi. Han døde 11. Dec. 1842. Medens W. opholdt sig i Sorø, blev han Medlem af den Kommission, der var nedsat for at gjennemgaa Biskop Mynsters Udkast til et nyt Ritual og en ny Alterbog (XII, 13). Allerede forinden havde han haft Lejlighed til at lære dette Arbejde at kjende, thi saa snart en Afdeling var færdig, sendte Mynster den til W., paa hvis Dom han satte stor Pris. «Jeg havde megen Nytte, især af Waages Meddelelser», skriver Biskoppen, «denne tidlig og sørgelig tabte Ven forenede med en elskelig Karakter og et ægte kristeligt Sind et logisk Hoved og lod ikke let nogen Inkonsekvens passere». 1823 havde W. ægtet Juliane Frederikke Broager (f. 18. Avg. 1799 † 8. Nov. 1842), Datter af Koffardikapitajn A. J. B. og Maria Amalia f. de Franckenau.

Erslew, Forf. Lex. Program ved Reformationsfesten 1836. J. P. Mynster, Meddelelser om mit Levnet S. 258. *Fr. Nielsen.*

Waage, Ólafur, f. 1834, Provst, er en Søn af ovennævnte G. H. W. Han blev født i Kjøbenhavn 11. Marts 1834 og kom 1843 i Sorø Skole, fra hvilken han blev dimitteret 1852. 1859 tog han theologisk Embedsexamen og blev derpaa Lærer ved Efterslægtselskabets Realskole. Samtidig fortsatte han Studierne, og 1860—61 gjorde han en Rejse til Tyskland, Schweits, Italien og Frankrig. 1866 deltog han, sammen med den senere Biskop T. S. Rørdam og flere andre, i en Konkurrence om den theologiske Docentplads (med Ethik som Hovedfag); C. H. Scharling blev den sejrende. 1867 vandt W. den theologiske Licentiatgrad for en Afhandling om «J. P. Mynster og de filosofiske Bestræbelser paa hans Tid i Danmark». 1871 blev han kaldet til Præst for Næsby og Tyvelse i Sjællands Stift; 1875 blev han tillige Provst

for Hammer og Tybjerg Herreder. 1882 forflyttedes han til Herlufmagle. 14. Juni 1867 ægtede han Marie Christine Nyborg (f. 9. Okt. 1841), Datter af Etatsraad G. N., Borgmester og Byfoged i Grenaa, og Emilie Annette f. Holm.

Universitetsprogram til Reformationensfesten 1867.

Fr. Nielsen.

Waagepetersen, Christian, 1787—1840, Kjøbmand, blev født 6. Sept. 1787 i Kjøbenhavn og var Søn af Vinhandler. Borgerkapitajn Lorentz Chr. Petersen (f. 1764 † 7. April 1829) og Sophie Magdalene Worm (f. 1765 † 21. April 1832). Efter at have uddannet sig paa Handelskontorer i Udlandet vendte han hjem 1808 og tog Borgerskab som Vinhandler i Kjøbenhavn; her drev han en stor Forretning, blev Hofvinhandler og fik forskellige Tillidshverv. Han var en dannet Mand med mange Interesser, navnlig i musikalsk Retning. Hans smukke Gaard i St. Strandstræde var Samlingsstedet for Datidens mest ansete Musikere, og flere af disse støttede han paa forskellig Maade. Han var en af de første, som fik Navneforandring, i det han i 1831 fik kongelig Bevilling til at forene sit Fornavn Waage med sit Slægtnavn. 1838 blev han Etatsraad og døde 23. Nov. 1840. Hans Hustru Albertine Emerentze Schmidt, som han var bleven gift med 18. Nov. 1809, døde 15. Nov. 1864; hun var Datter af en kjøbenhavnsk Grosserer S.

Erslew, Forf. Lex. Øst, Materialier t. et dansk biograph.-litterarisk Lex. Nr. 69. C. Thrane, Danske Komponister S. 189.

Sofus Elvius.

Wachs, Carl Frederik Anton, 1791—1871, Generalintendant, var Søn af Kapitajn Carl Frants W. (f. 23. April 1767 † 17. Juni 1836), der stammede fra Hessen og 1807 blev Regimentskvartermester ved fynske Infanteriregiment. Moderen var Albertine Birgitte f. Krabbe (f. 6. Jan. 1766 † 17. Juni 1848). W. blev født 31. Juli 1791 i Kjøbenhavn; han kom tidlig som Volontær i Generalkommissariatskollegiet, hvor han allerede 1811 blev Kancellist og efterhaanden avancerede, indtil han 1837 blev Departementschef. Ved Krigsministeriets Oprettelse 1848 blev han Kommitteret under Intendanturen, 1849 Chef for Intendanturen, 1850 Generaldecisor for Armeens Revisionsvæsen og 1851 atter Chef for Armeens Intendantur som Generalintendant. Han blev Etatsraad 1848, Kommandør af Danebrog 1850 og Konferensraad 1853, da han efter Ansøgning og paa Grund af Svagelighed fik sin Afsked. Han

døde 15. Juli 1871 i Søllerød. — Gift med Louise Christiane Weiss († 17. Okt. 1881 i Kjøbenhavn, 79 Aar gammel), Datter af Hofjuveler W. i Stuttgart.

W. var i Besiddelse af naturlig Begavelse, skarp i sine Udtalelser og udrustet med et satirisk Anlæg, som let kunde give sig Udslag i vældig Grovhed, selv mod foresatte. For undergivne var han en Skræk og Rædsel, og selv i Venskab var han despotisk. Men hans administrative Dygtighed, hans utrættelige Iver i Statens Tjeneste, hans Retskaffenhed og Uegennytte var almindelig anerkjendt, bl. a. ogsaa af Krigsminister Tscherning, der havde Lejlighed til at vise det i Gjerningen. *Joh. Lesser.*

v. Wackenitz, August Friderich, 1726—1808, Officer, Søn af den pommerske Adelsmand, Oberstlieutenant i svensk Tjeneste Carl Philip v. W. til Boltenhagen og Kisow og Charlotte Louise v. Oertzen af Huset Tornow. Han var født i Pommern 26. April 1726, kom 14 Aar gammel ind paa Landkadetakademiet i Kjøbenhavn, blev 1744 Fændrik, var saa i hessisk Krigstjeneste (i Brabant, Skotland og Holland), indtil han 1750 blev Kapitajn i dansk Tjeneste. 1758 blev han Fløjadjutant hos Kong Frederik V og Major ved delmenhorstske gevorbne Infanteriregiment, førte 1761—62 en Grenaderbataillon i Holsten, forsattes til Prins Frederiks Regiment, men kom 1766 tilbage til delmenhorstske Regiment, blev 1767 Oberstlieutenant og beordret med sin Bataillon til Throndhjem, 1772 forflyttet til søndenfjældske og 1773 til holstenske Regiment, men s. A. udnævnt til Oberst og Generalkrigskommissær i Norge samt 3. Deputeret i det norske Generalitets- og Kommissariatskollegium. 1774 blev han Kammerherre og naturaliseredes som dansk Adelsmand 1777 tillige med Broderen *Philip Leopold v. W.*, der var Kammerherre og Generaltolddirektør i Throndhjem. 1783 blev han Generalmajor og under Felttoget 1788 1. Medlem af feltkommissariatet («Kommissariatskommissionen»). 1789 fratraadte han som Generalkrigskommissær, da han blev 1. Deputeret i det norske Generalitets- og Kommissariatskollegium, 1790 Ridder af Danebrog, 1795 Generallieutenant og 1808 General. Han døde i Christiania 16. Dec. s. A. — Gift 1. (1758) m. Charlotte Amalie v. Grambow (f. i Kjøbenhavn 28. Febr. 1735, † i Throndhjem 19. Avg. 1771), Datter af Generallieutenant Volrath Levin v. G. og Barbara Sophia f. v. d. Lühe; 2. (1775) m. Marie Elisabeth Adeler (f. 16. Juni 1740,

† i Christiania 26. Sept. 1811), Datter af Stiftamtmand i Christianssand, Gehejmeraad Frederik A. (I, 91).

Moe, Tidsskr. f. den norske Personalhist. I, 462—65. C. O. Munthe.

Wad, Gregers, 1755—1832, Mineralog og Zoolog, fødtes 18. Juni 1755 i Viborg, hvor hans Fader var Handskemager. Dimitteret 1773 fra sin Fødebys Latinskole kom han til Universitetet for at studere Theologi, men allerede efter anden Examen forlod han dette, vistnok paa Grund af Trang, og tog Plads som Huslærer, i det han samtidig studerede Filologi. Efter nogle Aars Forløb kom han som Lærer for et Par unge Mennesker i Huset hos Professor Riisbrigh (XIV, 106), hvor han fik Adgang til dennes Bibliothek; hans Lyst til Naturhistorien vakte herigjennem, og Brünnich (III, 191) tog sig varmt af hans videre Uddannelse heri. Endnu stod han dog vaklende imellem Filologien og Naturhistorien; Anledningen til, at han valgte den sidste, var den, at han i 1791—92 kom til at foretage en Rejse med sin ældste Elev, først til Norge og Sverige, derefter over Göttingen og Wien gennem Schweits til Italien, af hvilken Rejse han høstede rigt naturhistorisk Udbytte. Efter sin Hjemkomst var han knyttet til Universitetets Naturaltheater, der i de Aar, efter at Brünnich i 1789 var bleven forflyttet til Norge, stod uden nogen egentlig Ledelse eller Tilsyn; Naturhistoriens Lod ved Universitetet var i det hele ikke god den Gang; med Brünnichs Forflyttelse ophørte Forelæsningerne i Mineralogi og Zoologi, og de optoges først paa ny, da W. 1795 ansattes som extraordinær Professor i disse Fag. 1803 udnævntes han til ordinær Professor i samme Fag og docerede vedvarende begge, indtil der 1810 udnævntes en særlig Lærer i Zoologi; dette var sikkert kjærkomment for W., hvis Uddannelse i denne Retning kun var ringe; hans Arbejder heri indskrænke sig saaledes hovedsagelig til Oversættelser, særlig af Cuvier. Hans Hovedinteresse var knyttet til Mineralogien og Geologien, i hvilke han følte sig stærkt tiltrukket af Werner, til hvem han støttede sig i sine Forelæsninger, og som han indførte i Litteraturen gennem: «*Tabulae synopticae terminorum systematis oryctognostici Werneriani*, latine, dan. et german. editae» (1798). Fra W.s Haand foreligge desuden flere mindre mineralogiske Afhandlinger; men hans Hovedbetydning ligger i hans Virksomhed som Musæumsmand, hvor han kom i det sjældne Tilfælde samtidig at være Bestyrer af 3 forskellige Samlinger. Som Universitetsprofessor havde han Bestyrelsen af

Naturaltheatret, indtil 1810 saa vel den mineralogiske som den zoologiske Samling, hvilken sidste i det nævnte Aar overgik til den nye Professor zoologiæ; oprindelig mindre betydelige modtog de under W. store Gaver fra Grev Moltke, med hvem W. stadig var i nær Forbindelse. Med de til det kongl. Musæum for Naturvidenskaberne i 1802 erhvervede store Samlinger, der opbevarede paa Rosenborg, havde W. allerede Tilsynet, da det naturhistoriske Selskabs Samlinger i 1805 overgik til Musæet; Overopsynet med disse, som vedvarende bleve i de gamle Lokaler paa Østergade, tilfaldt ligeledes W., der saaledes fik samtlige de mineralogiske og zoologiske Samlinger underlagt sig. W.s betydelige Virksomhed herved har for Efterverdenen sat sig Spor i et stort og omhyggeligt Katalogiseringsarbejde af de mineralogiske Samlinger. Ved Omordningen i 1829 af det kongl. Musæums Forhold blev W. Meddirektør. W. blev 1800 Medlem af Videnskabernes Selskab, senere tillige af flere udenlandske; 1814 blev han virkelig Etatsraad, 1821—22 var han Universitetets Rektor, og hans Kjærlighed til hans Ungdomsvidenskab Filologien sporedes i hans almindelig beundrede latinske Taler. W., der til sin Død varetog sine Embeder, om end i de sidste Aaringer noget aandelig svækket, døde 25. Marts 1832. — Han havde 1802 ægtet Nicoline Christiane Brünnich (f. 6. Marts 1779), en Datter af hans gamle Lærer, Oberberghauptmand Morten Thrane B.; hun overlevede ham nogle Aar.

Dansk Litteratur-Tidende 1832. Gosch, J. C. Schjødte I. *V. Hintze.*

Wad, Gustav Ludvig, f. 1854, Personalhistoriker, er Søn af nedennævnte Matthias W. og opkaldt efter sin Moders Morfader G. L. Baden (I, 394). Han blev født 28. Avg. 1854 i Seden, hvor Faderen den Gang var Præst, gik siden i Herlufsholm Skole, hvorfra han 1872 blev Student 1877 tog han statsvidenskabelig Examen og beholdt Aaret efter Ansættelse som Assistent i Postinspektoratet for Østifterne, fra 1879 i Overbestyrelsen for Post- og Telegrafvæsenet. 1881 udnævntes han til Postexpedient, dog gjørende Tjeneste som Sekretær hos Overpostmesteren, og 1889 til Fuldmægtig. Fra denne Stilling traadte han over i Arkivvæsenet, i det han 1. April 1893 udnævntes til Provinsarkivar ved det da nyoprettede Provinsarkiv for Fyn, hvilken Stilling han endnu beklæder. 29. Juni 1883 ægtede han Edle Sophie Hedevig d'Origny (f. 5. Juni 1856), Datter af Toldforvalter, Kapitajn Frederik Jul. d'O.

og dennes 2. Hustru, Edle Joh. Sophie Rasmine f. Cederfeld de Simon- sen. — W. var kun 21 Aar gammel, da han første Gang optraadte som personalhistorisk Forfatter, i det han 1875 sammen med Over- lærer Alb. Leth udgav «Meddelelser om dimitterede fra Herlufsholm», til hvilket Arbejde han leverede en Fortsættelse i Herlufsholms Skoles Program for 1882. I Mellemtiden havde han 1878 udgivet «Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm» og 1881 det smukke Mindeskraft over Eggert Christoffer Knuth og Søster Lerche. 1883 overtog han Redaktørstillingen ved Personalhistorisk Tidsskrift, som han fratraadte 1890, og fra 1885 til sin Forflyttelse til Odense 1893 var han Redaktør af Statshaandbogen. 1888 udkom det af ham paa Foranledning af den daværende Kurator for Vallø Stift udarbejdede Pragtværk «Mindeskraft i Anledning af 150 Aars Dagen for Oprettelsen af det adelige Stift Vallø» og 1893 Udgaven af Herluf Trolles og Birgitte Gjæs Breve. W. er en kyndig, omhyggelig og smagfuld Personalhistoriker. *Thiset.*

Wad, Matthias, 1816—97, Præst, fødtes 18. Maj 1816 paa Boelsgaarden i Brovst Sogn, Ø. Hanherred; hans Forældre vare Proprietær Ditlev W. og Karen f. Nygaard. Efter at have gennemgaaet Aalborg Kathedralskole blev han Student 1835 og 1840 theologisk Kandidat. Derpaa fik han Bolig paa Borchs Kollegium og var i en halv Snes Aar en søgt og meget skattet Manuduktør og hyppig Opponent og Respondent — «respondentissimus» blev han for Spøg kaldt — ved Universitetets Disputatser. 1850 blev han kaldet til Sognepræst for Seden og Aasum ved Odense, og der kom han, der selv var en Discipel af Grundtvig, ind i en grundtvigsk Præstekreds, som hurtig lærte at sætte Pris baade paa hans Hoved og hans Hjærte. V. Birkedal kalder ham «en aandelig Adelsmand» og giver ham det Vidnesbyrd, at den trofaste Ven, der var saa forskjellig fra ham selv, «tilførte ham meget, som han rængte til for sin personlige Udvikling». 1860 blev W. forflyttet til Korsør og Taarnborg, og der virkede han i 35 Aar med stor Nidkærhed under megen Paaskjønnelse fra alle Sider. 2. Pinsedag 1871 havde han den Glæde at prædike ved den nye St. Povls Kirkes Indvielse. Da han mærkede Alderens Tryk, tog han (1895) sin Afsked, og 16. Marts 1897 døde han. 22. Nov. 1845 havde han ægtet Marie Elisabeth Fistaine (f. 23. Sept. 1824 † 27. Sept. 1875), Datter af Major i Vejkorpset J. F. G. A. F. og Bar-

bara Charlotte f. Baden, Datter af Historikeren, Landsdommer G. L. Baden.

Til Minde om Pastor M. W., Sognepr. til Korsør og Taarnborg (1897).
V. Birkedal, Personlige Oplevelser i et langt Liv III, 149. *Fr. Nielsen.*

Wadskiær, Christian Frederik, 1712—79, Poet og Professor, var Søn af Forpagter Søren Mogensen, der stammede fra Wa(d)skjærgaard ved Lemvig, og Elisabeth f. Lynge, Datter af Provst L. W. er født 1712 paa Ørslevkloster, som Faderen havde forpagtet af General, senere Greve Levetzau (X, 240), blev Student fra Sæby Skole 1728, laa paa Regensen og maatte leve af privat Understøttelse (bl. a. af Levetzau) og Undervisning, medens han dog samtidig erhvervede sig omfattende Kundskaber i Sprog og Antikviteter. Vistnok 1735 blev han Amanuensis hos daværende Professor Erik Pontoppidan, der benyttede hans polyhistoriske Viden ved Udarbejdelsen af sine historiske Arbejder og sin Salmebog. Tillige overtog W. o. 1738—40 for Wielandts Enke Redaktionen af «Lærde Tidender», Datidens eneste litterær-kritiske Organ, og konkurrerede samtidig til de af Holberg 1738 udsatte Verspræmier. Efter at have opgivet sine Bestillinger levede han i flere Aar fra 1740 i Nød og Trang, til Dels af at skrive Lejlighedsvers for Betaling, skjønt han allerede nød ikke ringe Anseelse som Skribent, stod i Venskabsforhold til de bedste af Tidens Ungdom, Langebek, Eilschow og J. Riis (hvis «Danske Spectator» han 1745 sluttede med et langt Afskedsvers), og beskyttedes af Gram og Holberg. Endog paa højeste Steder vakte han en vis Opmærksomhed, fik Tilbud om en Titel og opnaaede 1741 en aarlig Understøttelse paa 100 Rdl. som en Slags Oversætter og Forfatter af Indskrifter og Vers ved Mønt- og Medaillekabinetet under Videnskabernes Selskab. Men trods Ansøgninger om alle mulige Embeder — som Sorenskriver, Notarius publicus eller Toldbetjent — blev han stadig holdt hen med Løfter og fik først 1747 Ansættelse som Professor i Historie ved det nyoprettede Akademi i Sorø. Naar han her blev foretrukken for Mænd som J. E. Schlegel og J. S. Sneedorff, var det dog ikke, som man har troet, paa Holbergs anbefaling; baade Holberg og Gram anbefalede tvært imod Sneedorff. Schlegel blev dog siden W.s Kollega i Sorø, ligesom J. Kraft o. a. Jævnlig optraadte W. som Akademiets officielle Festdigter, men til Lærer egnede han sig ikke og blev efter et Sammenstød med Overhofmesteren afskediget 1751.

Nu stod W. atter paa bar Bund; men naar hans egen Søn beretter, at han endog en Tid maatte lade sig underholde af sin fordums Tjener, Mathematikeren Didrik Fester (V, 131), lader dette sig dog ikke forene med Festers Alder (19 Aar) og øvrige Forhold paa denne Tid. Det varede ogsaa kun nogle Maaneder, inden Universitetspatronen Grev Holstein fik W. anbragt som Professor poeseos, senere eloquentiæ, ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han i Juli 1755 ogsaa tog Magistergraden. Fra den Tid skrev han væsentlig kun latinske litteraturhistoriske Disputatser, men medens han opgav sin egen Digtervirksomhed, overtog han i Kraft af sin Stilling Censuren over andres, hvortil hans Smag lidet kvalificerede ham, ligesom han trods sin ubestridelige Flid og Lærdom næppe heller fyldte i det akademiske Lærerembede. Han døde 5. (9.?) Nov. 1779.

W. skal have været en godmodig og hjælpsom Mand, efter eget Sigende snarere af et tungt end, som man af hans Digte skulde slutte, et muntret Sind. Han ægtede 1755 Christiane Annette Friedenreich († 1774), Datter af Provst F. i Stege, og 1778 Frederikke Hæseker, Datter af Etatsraad, Borgmester H. (VIII, 215).

W. besad baade Aandslivlighed, stor metrisk Lethed og en udbredt Belæsthed. Men hans Digtning var lige saa tom paa Indhold som udtværet og smagløs i sin Form, og hans Viden var polyhistorisk Sprænglærdom, anbragt paa urette Sted. Som saa mange af sine Kaldsfæller maatte han en Tid lang leve af at holde formelig Versbutik, og da han endelig fik en fast Stilling, foranledigede den ham til at blive ved paa samme Maade: splitte sine poetiske Evner i Lejlighedsposi og sin Lærdom i Disputatser, uden nogen Sinde at forsøge sig paa et større og betydningsfuldere poetisk eller videnskabeligt Æmne. Da Forholdene nu tillige hævede ham op paa den akademiske Lærestol og i Poesiens officielle Dommersæde, samtidig med at Ambrosius Stub og Ewald nødlidende og ringeagtede gjenfødte den danske verdslige Digtning, er han for Eftertiden kommen til at staa i et næsten komisk Lys som vor sidste professionelle Rimer og Type for en forældet og udlevet Smag.

Ligesom sine Forgængere helt fra Bording af er W. mindst heldig i de større, højtidelige Lejlighedsdigte, hvor han især fejrer Begivenheder i Kongehuset i pathetiske Alexandrinere eller endog paa Latin. Her bevæger han sig i de tommeste og mest opstyltede Fraser, undertiden endnu i den 2. schlesiske Skoles hule

Ordbram, som han drager helt ned i det barokke ved sin uovervindelige Tilbøjelighed til trivielle Ordspil og til at overbrodere sit Sprog med tyske, franske og latinske Gloser. Det bekendteste Exempel er vel hans «Poetiske Reflexioner fra den filosofiske Gang i Sorø»:

Skingrer, I Sorø omzinglende Skove,
Egen med Bøgen antræde en Dans!

hvor han lader hele Naturen opføre Festoptog og Bal i Anledning af Frederik V's Salving 1747.

Lige saa forældet er hans Bestræbelse for at pynte sin poetiske Prosa op med uvedkommende Lærdom, der allerede anmeldes i de sidelange, søgte og skruede Titler som «Poetisk Skueplads, aabnet paa det saa kongelige som kostelige Christiansborgs Slotsplads, forestillende i tre Scenes de kongl. danske Residenceslotte, saa mange af Historien og Antikviteten har været at opspore, med udførlige historiske Anmærkninger» osv., 1741. Til en yderst nøjagtig og kjedsommelig rimet Opregning af alle de Steder i Danmark, hvor Konger fra Arilds Tid have eller kunne have resideret, knyttes her en Vrimmel af heterogene Prosanoter, der i de vilkaarligste Tankespring udkramme alt, hvad der i Øjeblikket farer Forfatteren gennem Hovedet, latinske og danske Vers, historiske Anekdoter og brogede Citater fra W.s spredte Læsning.

Af lignende Art, men kortere, er «Det afgudiske Lejre og kristelige Lethraborg» 1747, og «Forandrings Skueplads paa Amalienborgs Lueplads» 1754, W.s sidste Digtning, skreven i Anledning af Indvielsen af Grev Moltkes Palais og Frederik V's Nybebyggelse af Stadsdelen omkring Amalienborg efter den store Brand, der i 1689 havde fortæret Operahuset og Slottet. I disse Digte blander plat Smiger for Familierne Holstein og Moltke sig med den vandle Kongerøgelse, W. idelig afbrænder, lige overdreven og smagløs enten det gjælder Frederik V eller Christian VI,

Verdens Under, Nordens Ære,
purpurværdigste Monark!

Hele Beskrivelsen af Christiansborg i «Poetisk Skueplads» er én fortløbende Panegyrik over denne Konge, og i Skriftet om Bogtrykkerkunsten kaldes han:

Optronede Christian! fra Himlen til Jorden
nedtrinet, at styre de Snemænd i Norden!

. . . . .

Livsalligste Sextal, som lod Sexer alle
med mildeste Øjne i Skjødet os falde,

.....
Du Kronen for Verdens guldkronede Sexer,
vi kysse dit Purpur og gjør Circunflexer!

Det var imidlertid netop denne hastemte Loyalitet, der faldt i god Jord og henledte allerhøjeste Opmærksomhed paa Digteren. Hans humoristiske Aare, som i sin Blanding med det højtidelige falder ud til ren Barokstil, kommer heldigere frem i de rimede Ansøgninger, som W. for en Del skyldte sit Ry og sin Fremgang:

Kingo Biskop, Bording Lektor,
Nordrup Præst og Falster Rektor,
Kyhn tillige Præst og Degn,
Schandrup blev en Herredsfoged,
hver Poet er bleven noget,
ingen bleven er forlegn.

Med flere Syndere jeg underdanigst holder
om Tolderembed an hos Deres Majestæt.

.....
Jeg søgte Toldbod sidst, nu søger jeg Katheder;
hvad gjælder, det om mig hos Majestæten hedder:
Er ikke den Poet en underlig Krabat?
Snart vil han Tolderi og snart Professorat!

Hovedmassen af W.s Digte er dog de bestilte Bryllups- og Begravelsesvers i det 17. Aarhundredes Stil og i det gamle alexandriske eller jambiske Trav. Nogle har han selv udgivet som «Liden Samling af udvalgte Vers» 1743; mange flere ere bevarede i Enkeltryk, ofte, «efter Begjæring paa ny oplagte», et Bevis for, at de trods deres efemere Præg have slaaet an og endog vakt Polemik, f. Ex. ved spøgende Angreb paa de københavnske Piger. I Aarene mellem 1741—44 stiger deres Tal til nogle og fyrrer. W. spøger selv uforbeholdent med denne Fabriksproduktion og søger at variere den ved indflettede Anekdoter, branderagtige Allusioner til Parternes Navne eller private Forhold og de traditionelle Hentydninger til eventuel Barselfærd. Bryllupper give ham Anledning til at behandle Spørgsmaal om «hvorfor Norden nu omstunder ikke er saa folkerig som i gamle Dage», om «Gynæocrati eller Kvinderegimente», om «Jomfruers Prærogativer fremfor Enker» eller omvendt, naar Bruden er Enke. Den bekjendte Advokat Fr. Horns (VIII, 79) Bryllup fejrer han med en poetisk

«Erindring af det ældre danske Guldhorn»; er der død en Tolder, skjaldrer han om «Naturens Toldbod som uforbigængelig for alle»; i Anledning af en Kvinde ved Navn Margrethe om «Guds Børns salige Perlehandel» eller «Poetisk Perlefangst». Det meste er, hvad han selv kalder «Poetisk Hastværk»; kun af og til spores hans kvikke Hoved i en heldig Vending eller et godt Indfald, samt i en vis Fart og Flugt i Versifikationen, der dog strax drukner i uvedkommende Digressioner og i en utrolig Vidtløftighed og Snakkesalighed, som baade i Form og Indhold minder om Satirerne fra det 17. Aarhundrede. Han kan have Held til at anslaa en næsten Ambrosius Stubsk Tone:

Nu se mig kun til Jomfru Glud,
som altid saa saa ærbar ud,
om hun ej og tør vove
at dele Dyne med en Mand
og lærer os, hvor lidt man kan
for nogen Pige love,

men tværer saa Motivet ud i nogle og halvtredsindstyve Vers. Under den lidet lovende Titel «Poetiske Plukkefinker af allehaande Krimskrams som en Biret paa Bryllupsfesten» for Filologen H. P. Anchersen (I, 210) serverer han først «en Mundfuld ram Jysk til at aabne Maven med», og derefter en ganske vellykket spøgende Folkeviseparodi:

Og det var Dr. Anchersen, og saa tog han oppaa:
Gid ingen længer som Pebersvend og gammel Ungkarl gaa!
Forinden den Fryd saa leve de sammen baade!

W.s latinske «lærde» Arbejder, fra Klagen over Kommunitetsprovst Chr. Nolds (XII, 307) Afgang 1735 til de tre Universitetsdisputatser om Fyrstelærdom i Almindelighed og særlig om lærde nordiske Fyrster, 1767—74, der udvide sig til en hel dansk Lærdomshistorie, blev ikke til meget andet end Stumper og Stykker, en velkommen Anledning for Forfatteren til at lægge sin konfuse Belæsthed for Dagen. Hans «Hilaria Sorana» 1751 er en Tale i Anledning af det oldenborgske Hus' 300 Aars Jubilæum, med Noter til Akademiets Historie og Dedikation til den 2aarige Kronprins Christian (VII). Det danske Skrift «Om Bogtrykkerkunsten» 1738 med Tillæg i de lærde Tidender begynder med Runeskriften og er en Slags opstyltet Festprogram i Anledning af Oprettelsen af et

Bogtrykkeri i Viborg. Desuden efterlod han mange uudgivne Haandskrifter.

O. Wolffs Journal 1816, III, 193 ff. Nyerup og Rahbek, Den danske Digtekunst IV; Digtekunsten under Fr. V, XVIII ff. N. M. Petersen, Bidr. t den dsk. Litt. Hist., 2. Udg., IV, 327 ff. Stolpe, Dagspressen IV, 139. Museum 1893, II, 34. 36. 44. *J. Paludan.*

Wadum, Jens, 1746—1804, Rentekammerkommitteret, fødtes 31. Jan. 1746 paa Faderens Gaard Nørgaard i Grinderslev Sogn, Salling, som Søn af Claus Jensen Wadum (f. 1711 i Aalborg, † senest 1747) og Hustru Mette Hansdatter f. Winde (vistnok f. i Saltum 1719, † 1757). Han blev Student fra Aalborg Skole 1763 og ansattes 1772 som Kopist i General-Landvæsenskommissionen, hvorfra han 1773 gik over i Landvæsenskontoret, hvis Chef han blev 1777. 1790 udnævntes han til Kommitteret i Rentekammeret, og i denne Stilling virkede han til sin Død, 18. April 1804. 1800 havde han faaet Titel af virkelig Justitsraad. W. var efter Samtidens Vidnesbyrd en mer end almindelig dygtig og nidkjær Embedsmand, hvis betydelige, baade praktiske og theoretiske, Indsigt i sit Fag i høj Grad kom Landvæsensreformerne til gode. Og dog ligger hans egentlige Betydning maaske ikke her. Det er meget rimeligt, at han, som Rahbek siger, «gik svanger med det Forehavende i mere end én Henseende at blive Danmarks Nicolai». Det vil sige, han vilde, dels som Udgiver, dels ved personlig Paavirkning paa den Kreds, han tilhørte, i det stille øve Indflydelse. Han attraaede ikke at være Leder eller Fører, men han vilde være med til at skabe offentlig Mening, og dette lykkedes ham ganske. Han var den egentlige Stifter af det danske Litteraturselskab (1775), og snart efter kom han til at spille en ikke ringe Rolle i «Drejers Klub». «W.s Vindueskrog» i Klublokalet var berømt. Man sagde, at «der fra det Vindue udbredte sig mere Lys over Borgersamfundet end fra mangan højlovet Oplysningsanstalt». Lyttede man i Almindelighed gjerne til hans Ord, maatte de faa dobbelt Vægt hos hans Venner, da Spørgsmaalet om Bondens Frigjørelse rejstes, thi paa dette Omraade var hans Sagkundskab ubestridelig, og da han aldeles afgjort sluttede sig til Reventlow, hvem han med en hos ham ualmindelig Begejstring kaldte for «en stor Mand», tør det nok paastaas, at han bidrog ikke ganske lidt til i Hovedstaden at skabe den offentlige Mening, der var Reformerne en saa væsentlig Støtte. At den lige saa besindige som varm-

hjærtede Mand ogsaa fremhjalp mange andre af de Bestræbelser, der vare oppe i Tiden, siger sig selv. Ikke faa ere de Lovord, Venner som Rahbek have ødslet paa ham, men mest betyder dog maaske det smukke Eftermæle, Collin satte ham i «Borgervennen». Hans Skribentvirksomhed var uden større Betydning. W. var gift med Johanne Christine Koch (f. i Kjøbenhavn 22. Juli 1750, † 20. Marts 1837 i Randrup Præstegaard), Datter af Ib Andersen K. og Anne Marie Johannesdatter og vistnok senere adopteret af Boghandler Jacob Deichmanns (IV, 240) Forældre.

Nyerup og Kraft, Litteraturlex. Rahbeks Erindringer.

Gerh. Hornemann.

Wagner, Carl August, f. 1847, Officer. W. er født i Kjøbenhavn 12. Jan. 1847. Hans Fader var Oberstlieutenant Moritz Carl Friedrich August W. († 1849), Moderen hed Margrethe Sophie Charlotte f. Manthey († 1897). Efter at være bleven Student i Sommeren 1864 gik han med i Krigen som frivillig ved 11. Regiment og kom i 1866 til Tjeneste ved Artilleriet som Reserveofficersaspirant. Aaret efter udnævntes han til Sekondlieutenant ved 1. Artilleriregiment og hjemsendtes 1868. En Artikel i «Fædrelandet», hvori han udtalte sig imod at organisere Skytteforeningerne militært, gav Anledning til, at han valgtes til Medlem af Bestyrelsen for Kjøbenhavns Skytteforening, fra hvilken Stilling han atter fjærnedes 1869. Han udgav derefter Pjecen: «Skytteforeningerne og deres Forhold til Hæren» og rejste til Christiania for at studere ved Universitetet der. Den fransk-tyske Krig kaldte ham dog tilbage til hans Regiment i Danmark, men i September begav han sig til Frankrig og blev antaget som menig i «Compagnie des tirailleurs du Havre», der optraadte nord for Nedre Seine. I Dec. valgtes han af sit Kompagni til Premierlieutenant og Kommandør for en Deling Gatlingmitrailleuser, og faa Uger efter udnævntes han til Kapitajn og Chef for Batteriet. Smykket med Æreslegionens Ridderkors vendte han 1871 tilbage til Danmark, fik nu Lyst til at blive fast Officer og blev eiter at have gennemgaaet Officersskolens næstældste Klasse 1874 udnævnt til Premierlieutenant ved 2. Artilleriregiment, hvorfra han i 1876 forsattes til Generalstaben. Efter 3 Aars Forløb kom han tilbage til Feltartilleriet og udnævntes i 1882 til Kapitajn og Chef for 3. Batteri.

Allerede i 1873 havde han skrevet en Afhandling om Mitrailleuser i «Militært Tidsskrift», og deri optoges i de følgende Aar flere Afhandlinger fra hans Haand om Fodfolkets Taktik og om

«Maskinkanoner», hvilken sidste blev prisbelønnet (1887). I 1871 var han bleven indvalgt i den nyoprettede Overbestyrelse for de danske Skytteforeninger, men udtraadte 1886. Derimod blev han 1884 Formand i Bestyrelsen for Kjøbenhavns Skytteforening, og som saadan har han, der selv er en fortrinlig Skytte, udøvet en betydelig Virksomhed. I 1887 valgtes han til Medlem af Folketinget for Kjøbenhavns 2. Kreds; han sluttede sig bestemt til Højre og repræsenterede Kredsen lige til 1901, da han frivillig trak sig tilbage.

1889—95 var W. Chef for Elevskolen, hvorefter han udnævntes til Oberstlieutenant og Chef for 2. Artilleriafdeling; 1896—1900 var han Chef for 4. Artilleriafdeling og blev derefter Chef for Fæstningsartilleriregimentet samt Lærer i Fransk i Officersskolens ældste Klasse. — 5. Avg. 1877 indgik han Ægteskab med Anna Poulina Manthey (f. 15. Jan. 1850), Datter af Etatsraad, Afdelingschef i Telegrafvæsenet Nicolai M. *P. N. Nieuwenhuis.*

Wagner, Frederik August Hartvig, f. 1840, Officer. F. W. er Broder til foran nævnte C. A. W. og født 29. Juli 1840. Han blev Student 1858, traadte n. A. ind paa den kongl. militære Højskole og afgik der fra i 1863 som Sekondlieutenant ved 1. Artilleriregiment. Som Halvbatterikommandør ved Batteriet Lønborg (5.) deltog han i Krigen 1864 og var med i Træfningen ved Vejle. I 1867 avancerede han til Premierlieutenant og kom da til Tjeneste ved Tøjhusafdelingen; allerede 1866 var han dog bleven Detachementskommandør paa Frederiksværk, hvor han forblev indtil 1868. Som ansat ved Tøjhusafdelingen foretog han forskellige Rejser til Udlandet i teknisk Ojemed, var fra 1874—77 Sekretær i Artilleri- og Konstruktionskommissionen og blev i 1877 Medlem af en Kommission angaaende tidssvarende Indretning af Artilleriværkstederne. Udnævnt til Kapitajn i 1879 blev han Chef for 12. Batteri, 1881—83 for 2. Trænkompagni. Samtidig var han Medlem af Skytskommissionen af 1881 og flere andre Kommissioner og foretog i 1882 en længere Rejse til Udlandet for at indhente Oplysninger om forskellige artilleristiske Spørgsmaal. S. A. blev han Lærer i teknisk Mekanik, Teknologi og Maskinlære, hvilke Stillinger han varetog henholdsvis til 1895, 1896 og 1893. Tillige var han 1885—89 Skoleofficer ved Officersskolen. Han udgav «Lærebog i Teknologi» (1885) og skrev i forskellige Tidsskrifter en Mængde tekniske Artikler, af hvilke «Kuplernes grafiske Statistik» ogsaa er udgivet i

Norge, Sverige og Tyskland. End videre udgav han 1880 «Grundtræk af Ligevægtslære» og i 1882 «Om Staalbronze», prisbelønnet af det krigsvidenskabelige Selskab. I 1896 udgav han en «Vejledning for Kjedelpassere», hvis 3. Udgave udkom i 1900.

I 1889 avancerede W. til Oberstlieutenant, blev først Formand i Forsøgskommissionen, senere Chef for 1. Artilleriafdeling og 1892 Chef for Laboratorieafdelingen; 1894 Oberst. Fra 1895—96 var han Chef for Fæstningsartilleriregimentet. Han havde fremdeles forskellige Sendelser til Udlandet, ligesom han ogsaa var Medlem af forskellige Kommissioner, saaledes fra 1886—95 vedrørende Bagagekarren og fra 1890—94 angaaende Brodningens Indførelse; fra 1892—95 var han Formand i Kommissionen for Tilsynet med Artilleriets Maskiner, fra 1890—95 ekstraordinært Medlem af Ingeniørkorpsets tekniske Komité. I 1896 udnævntes W. til Generalinspektør for Felt- og Fæstningsartilleriet samt Chef for Artilleriets øvrige Afdelinger, ligesom han ogsaa blev Generalinspektør for Søartilleriet. I 1900 sendtes han til Tyskland, Frankrig og Holland for at studere forskellige tekniske Forhold vedrørende Kanonfabrikationen, og i 1902 overværede han Manøvrerne i Sverige.

Ved Siden heraf har han fra 1870—96 udøvet en ikke ringe Virksomhed som Ingeniør, dels som anlæggende (f. Ex. i Bygningsfaget: Hotel d'Angleterres Glastag og St. Matthæuskirkens Hvælvinger, i Fabriksfaget: Svovlsyrefabrikker, Træskærerier, Ombygning af Usserød Klædefabrik og Dampanlæggene paa Laboratoriet og Geværfabrikken), dels som raadgivende (f. Ex. ved Marmorkirkens Opførelse) og som dømmende (som Krigsministeriets Voldgiftsmand i Vandstriden paa Frederiksværk, der bilagdes 1894, og som Dommer paa Udstillingen i Kjøbenhavn 1888 og i Malmø 1897). I 1877 var han Medstifter af «den tekniske Forening» og indtraadte i dens Bestyrelse (fra 1898—1903 var han Formand), og han har holdt en Mængde tekniske Foredrag.

W., som i 1895 blev Kommandør af Danebrog af 2. Grad og 1899 af 1. Grad, indgik 28. Dec. 1866 Ægteskab med Adaminé Charlotte Grønwald (f. 28. Marts 1848), Datter af Kjøbmand C. F. G. i Slagelse.

P. N. Nieuwenhuis.

Wagner, Reinhold, 1672—1711, Læge, var født i Königsberg 20. Marts 1672 og en Søn af Kirurg Daniel W. og Dorothea f. Rehbold. Efter at have studeret Medicin ved sin Fødebys Universitet erhvervede han sig 1695 den medicinske Doktorgrad i Kjø-

benhavn, hvor han derefter praktiserede og nogle Aar efter fik Ansættelse som Medicus ved Flaaden, 1710 som Læge ved Kvæsthuset. Under Pesten 1711 blev han paa sin Post og var virksom som Pestlæge, udnævntes til Medlem af den da nedsatte Sundhedskommission, men faldt selv som Offer for Epidemien 26. Avg. 1711, en Uge efter, at hans 2. Hustru Rosina Elisabeth f. Bothsack — hvem han havde ægtet kun 3 Maaneder tidligere, efter sin første Hustrus, Barbara Maria f. v. Lengerckens, Død Aaret i Forvejen — ligeledes var død af Pest. Han synes at have været en dygtig og kundskabsrig Læge, der vistnok fra sin Fader havde arvet særlig Interesse for Anatomi og Kirurgi og, skjønt lærd Medicus, derfor ogsaa nedlod sig til at udføre kirurgisk Praxis, hvorom nogle Observationer, der ere trykte i «Nova litteraria Maris Balthici», bære Vidnesbyrd.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 56. Personahist. Tidsskr. 2. R. III, 279; IV, 17.

Jul. Petersen.

Wahl, Georg Wilhelm, 1706—78, Stempelskærer. For kongl. Regning lærte han Medaillørkunsten hos Hedlinger, som den Gang opholdt sig i Sverige, og blev 1726 Stempelskærer ved Mønten i Hamborg, men vendte formodentlig allerede 1730 tilbage til Danmark. Hans første Medailler for det danske Hof ere udførte 1731 i Anledning af Kongens og Dronningens Salving, hans sidste Medailler ere fra 1749, prægede i Anledning af den oldenborgske Stammes 300aarige Regering i Danmark; dog kjendes der en privat Medaille af ham fra 1760, udført i Anledning af Grev Caj Reventlows Guldbryllup. 1. Okt. 1736 blev W. Hofmedaillør og 1743 Stempelskærer ved Mønten i Kjøbenhavn; han var Lærer ved det ældre Kunstakademi. 1761—64 var han Møntmester i Kjøbenhavn. 28. Avg. 1739 ægtede han Mette Dorothea Gercken; han døde 22. Maj 1778.

Weillbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Francis Beckett.

Vahl, Jens, 1828—98, Præst, var født 24. Nov. 1828 i Aalborg og Søn af Regimentskirurg Henrik V. og Hustru Vilhelmine f. Bøggild. Han blev dimitteret fra Sorø 1848 og tog theologisk Attestats 1854. I 1856 blev han pers. Kapellan i Farum-Værløse og viste sig allerede her ualmindelig arbejdsdygtig. I 1858 forflyttedes han til Jetsmark som pers. Kapellan. I 1864 udnævntes han til residerende Kapellan ved Vor Frue Kirke i Aarhus og Sognepræst i Aaby, i 1869 til Sognepræst i Ø. Snede, da man

ansaa den velvillige og besindige Mand for skikket til at omgaa de i kirkelig Henseende vanskelige, saakaldte «stærke Jyder». S. A. udnævntes han til Provst for Nørvang-Tørrild Herreder. I 1877 blev han Sognepræst i Karrebæk og 1884 i N. Vedby og N. Alslev, hvor han blev til sin Død, 1. April 1898.

V. var en rastløst arbejdende Natur med mange aandelige Interesser. Allerede i 1858 blev han Medstifter af «Foreningen for gudelige Smaaskrifters Udgivelse»; han oversatte og besørgede oversat en talrig Mængde Traktater og var til sin høje Alder Lederen af Traktatsagen i Danmark. Han var Medstifter af «Stefansforeningen» 1876 og Medlem af Bestyrelsen for «Kirkelig Forening for indre Mission i Danmark». Han var Medlem af Diakonissestiftelsens Bestyrelse, og et virksomt Medlem af Bestyrelsen for den «evangeliske Alliance», for hvilken han virkede ude og hjemme; han holdt Foredrag ved dennes Møder i Belfast og Dublin 1880 og i Kjøbenhavn 1884. V. var den første, som slog til Lyd her hjemme for Sømandsmmissionen. Fra 1888 var han Formand for den danske Valdenserkomité. Sine bedste Kræfter har han dog helliget Hedningemissionen; han var Medlem af «Dansk Missionselskab» fra 1870 og Formand fra 1889—97. Han var utrættelig i at udbrede Oplysning om Missionen, dels i Blade og Tidsskrifter, dels i den af ham og O. S. Assens (I, 367) 1860—64 og derefter af ham alene redigerede «Almindelig Kirke-tidende». I 1866 udgav han «Lapperne og den lapske Mission», 1872 «Missionen i Alaska», fra 1890 «Nordisk Missionstidsskrift». Ved hans Livs Hovedværk «Missionsatlas med Forklaring» 1884—86 er hans Navn blevet indskrevet i Missionshistorien som et af de ypperste. Ogsaa «Ny kristelig Samler», som han udgav fra 1868, indeholder værdifulde Bidrag til Missionshistorien. At han ved Siden af denne omfattende litterære Virksomhed ikke har forsømt sin Præstegjerning, derom vidner baade hans Husandagtsbog 1875 og hans praktiske Foretagender, som Diakonissehuset i Karrebæk og Gyldenbjærgs Kirke paa Falster.

Denne Mand med saa ualmindelig alsidige Interesser og en saa forbavsende Arbejdskraft blev maaske ikke i samme Grad vurderet i levende Live, som han blev savnet, da Døden bortkaldte ham; thi der var næppe nogen kirkelig Opgave, uden den kunde gjøre Regning paa hans virksomme Deltagelse. Et smukt Eftermæle har han selv sat sig ved at efterlade sig et i Omfang og Indhold enestaaende Missionsbibliothek, som er blevet indkjøbt af

Staten til Statsbibliotheket i Aarhus. — 9. Nov. 1864 havde han ægtet Emilie Magdalene Christine Worm (f. 10. Juni 1836), Datter af Proprietær Jac. Chr. W. og Hustru Vilhelmine Andriette Justine f. Hastrup. *R. Volf.*

— Sin *genealogiske* Virksomhed indledede Vahl 1862 ved med Bistand af et Par personalkyndige Præster at udgive «Aalborg Stiftskalender», indeholdende bl. a. Fortegnelse over alle Stiftets Præster siden Reformationen; 1879 begyndte han Udgivelsen af en Slægtbog over Afkommet af Christjern Nielsen, en Borgmester i Varde, der levede o. 1500, og fra hvem han selv nedstammede, der udkom 17 Hæfter, men den blev ikke afsluttet. Uden egentlig selv at være Genealog forstod han at faa andre til at arbejde, og da han var meget kjendt og afholdt mellem Præster, fik han mange Oplysninger og Kirkebogsuddrag, der gjøre hans Arbejde til et i mange Henseender nyttigt Værk. V. var Medstifter og Medlem af Genealogisk Institut og tog der ivrig Del i de Forarbejder, der førte til Indførelsen af de nye Kirkebøger. *Sofus Elvius.*

Vahl, Jens Laurentius Moestue, 1796—1854, Botaniker, Søn af nedennævnte Martin V., fødtes i Kjøbenhavn 27. Nov. 1796. Efter at have taget farmaceutisk Examen 1819 studerede han særlig Botanik og foretog ved Hjælp af Stipendier fra 1822 til 1826 Rejser til Sverige, Tyskland og Frankrig, paa hvilke han kom i Forbindelse med mange fremmede Botanikere, hvorom hans efterladte Brevvexling vidner. Størst Fortjeneste har han af sine botaniske Forskninger i arktiske Egne, især Grønland, hvortil han rejste i Foraaret 1828 som Deltager i Graahs zaarige Expedition til Østgrønland; han besøgte derefter Vestkysten, hvorfra han hjemsendte betydelige Samlinger af naturhistoriske Gjenstande, og vendte først hjem i Slutningen af 1836. Senere besøgte han Spitsbergen som Deltager i den franske videnskabelige Expedition under Ledelse af Gaimard. 1840—50 virkede han som Assistent ved den botaniske Haves Samlinger og Bibliothek. I 1842 modtog han en Dokortitel fra Rostocks Universitet. Han døde ugift 12. Nov. 1854. Hans i Botanisk Haves Bibliothek opbevarede, ret omfangsrige efterladte Manuskripter, bestaaende af Dagbøger og Beretninger om hans mange Rejser, Udkast til en Flora groenlandica m. m., vidne om, at han ikke manglede Evner til Forfattervirksomhed; men han havde saa stor Sky for at publicere, at der intet forelig-

ger i Litteraturen fra hans egen Haand, hvorimod han har ydet talrige Bidrag til andre Forfatteres Arbejder, saaledes til grønlandske og islandske Plantelister, til «Flora danica» og til flere floristiske Værker.

E. Rostrup.

Vahl, Johan, 1799—1875, Officer, Broder til foran nævnte J. L. M. V., fødtes 18. Marts 1799 i Kjøbenhavn. Han traadte 1808 ind i Hæren som Volontær, blev 1811 Kadet, 1813 Stykjunker og 1815 Sekondlieutenant i Artilleriet. I 1827 fik han Premierlieutenants Karakter (Graden opnaaede han i 1830) og var 1833—39 anden Skoleofficer ved den militære Højskole, hvorefter han rejste til det sydlige Udland. 1840 blev han Sekondkapitajn ved 16. Batteri og udnævntes 1842 til Chef for 2. Artilleriregiments Pontonnérkompagni, hvad der gav Anledning til, at han i «Militært Repertorium» 2. Række gav en Beretning om Kompagniets Arbejder og Foretagender i Anledning af det tyske Forbunds 10. Arme-korpses Koncentrering ved Lüneburg. Udnævnt til Major 1849 blev han Kommandør for Fæstningsartilleriet i Fredericia, i hvis Forsvar han deltog, og under hvilket han blev saaret. I 1850 og 1851 var V. paa Als ved Belejringsartilleriet, hvorefter han ansattes som Kommandør for det holstenske Forbundskontingents Artilleri, i det han erholdt Oberstlieutenants Karakter og i 1854 Anciennitet som saadan. 1856 blev V. Chef for 2. Artilleriregiment, karakteriseredes 1861 som Oberst og ansattes ved Mobiliseringen 1863 som Kommandør for Artilleriet i Danevirkestillingen; i Febr. 1864 blev han højstkommanderende Artilleriofficer ved den aktive Armé, hvilken Stilling han varetog til Fredslutningen. I 1865 afskedigedes han som Generalmajor. 1862 var han bleven Kommandør af Danebrog. — V., som 1. Juni 1843 var bleven gift med Louise Margrethe Hempel (f. 18. Febr. 1817 † 29. Dec. 1900), Datter af Major ved det holstenske Regiment Just Henrik H., var et Pligtmenneske og en nobel Karakter; da han forlangte meget af sine underordnede som af sig selv, var han frygtet, men tillige afholdt. Hans Manipulationsreglement (1834) var saa udmærket affattet, at det holdt sig i o. 50 Aar. Han døde 7. Juni 1875 i Fredensborg.

Erslew, Forf. Lex.

P. N. Nieuwenhuis.

Wahl (eller du Wahl), Johan Salomon, 1689—1765, Maler, var født i Chemnitz. Han var Elev 1705—11 af den sachsiske

Hofmaler David Høyer i Leipzig og blev efter at have skabt sig et Navn som Portrætmaler i Tyskland 1719 indkaldt til Danmark. Her blev han 1730 Hofmaler og syv Aar senere tillige, efter den yngste Grodtschillings Død, Kunstkammerforvalter. 1744 optog Akademiet i Florents ham som Æresmedlem. W. var den mest benyttede Portrætmaler i Danmark i Slutningen af Frederik IV's og under hele Christian VI's Regeringstid. Han er den betydeligste Repræsentant her i Landet for den Retning i Portrætmaleriet, der oprindeligt var udgaaet fra Ludvig XIV's Hofmalere, og som fra det franske Hof bredte sig ud over det øvrige Evropa. Det gjaldt mindre om at gjengive den enkelte Personligheds individuelle Ejenommeligheder end at paatrykke enhver visse bestemte, konventionelle Manerer i Holdning, Bevægelse og Udtryk, alt efter vedkommendes Kjøn og Stilling i Samfundet. W.s Portrætter af Kongefamilien og af de øverste i Rangen ere ganske sikkert de stiveste og pompøseste Portrætter, der findes her i Landet, men ogsaa naar han vendte Blikket mod sine Jævninge eller ned ad mod de lavere Samfundslag, ere hans Portrætfigurer omgivne af en Skæl af Konveniens (hans Selvportræt, Henrik Krocks, Hofnarren Otto Kyhls, Drakenbergs Portrætter); selv Frederik IV's og Anna Sofie Reventlows spæde Drengsbarn viser sig i W.s Billede (paa Holsteinborg) med fornemme Lader. Den yndede Portrætmalers Billeder have sikkert været efter Bestillernes Ønske, og ud fra den Betragtning have de Interesse, fordi de vise, hvorledes Datidens Mennesker ønskede at opfattes. Imidlertid er der dog et og andet af W.s Portrætter, hvori det individuelle glimtvis gjør sig gjældende. Det bedste i den Henseende er vel Portrættet af den djærve Poul Løvenørn. — W.s Hustru, Marie Sophie (f. 1689), døde 1760.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. E. F. S. Lund, Katalog over Frederiksborg-Samlingen. *Francis Beckett.*

Vahl, Johannes, 1831—1901, Bibliothekar, blev født 1. Jan. 1831 i Aalborg og var Broder til ovennævnte Præst Jens V. Han blev 1849 dimitteret fra Aalborg Kathedralskole og kastede sig over det medicinske Studium, som det trods økonomiske Vanskeligheder lykkedes ham ved en usædvanlig Energi at afslutte med Embedsexamen med 1. Kar. 1857. Han blev Kandidat paa Frederiks Hospital og havde gode Udsigter som Læge, men hans udpræget boglige Interesser, der allerede i Skolen vare frem-

trædende, bragte ham til med Glæde at modtage en beskeden Plads som lønnet Volontær ved det store kongelige Bibliothek. 1861 blev han Assistent og 1863 Underbibliothekar. Fra først af og til sin Død samlede han sin Energi og Kjærlighed paa Bibliothekets danske Afdeling, og hans grundlæggende Arbejde for denne vil sent glemmes. Sammen med Bibliothekets Chef, Justitsraad Bruun, gennemførte han Afdelingens fuldstændige Katalogisering; til Minde om dette Arbejdes Afslutning udgav Bruun et lille Festskrift, som han dedicerede til V. i taknemmelig Erkjendelse af hans Virksomhed. For alle, der benyttede Bibliothekets danske Afdeling, var V. ved sit enestaaende Litteraturkjendskab og omfattende Hukommelse en ypperlig, altid redbon Hjælper, og hans Beskedenhed og Elskværdighed vandt ham mange Venner. Som en Frugt af hans Bibliotheksvirksomhed. maa ogsaa regnes hans værdifulde og med stor Samvittighedsfuldhed affattede «Dansk Bogfortegnelse» (1871—94), der i 3 Bind omfatter Tidsrummet 1859—92. Han ægtede 1868 Marie Kirstine Bentsen (f. 1. Sept. 1834), Datter af Husmand Bent Hansen og Mette Christensdatter. V. døde 22. Marts 1901.

Bogvennen 1900, S. 39—42.

H. O. Lange.

Vahl, Martin, 1749—1804, Botaniker, var født i Bergen 7. Okt. 1749 og Søn af Kjøbmand Henrich Rasmussen og Christine Elisabeth f. Friis, Datter af Cornelius F. og Vibeke Faal. Hans oprindelige Navn var M. Vahl Henrichsen, opkaldt efter sin Mormoders Broder Martinus Vahl, der stod Fadder til ham. Navnet findes stavet paa 5 forskellige Maader: Faal, Fael, Fahl, Vahl, Wahl. Paa en Billet, som Linné har skrevet til ham, er hans Navn skrevet Fahl. Naar og hvor hans egentlige Fædrenavn er faldet bort, vides ikke, rimeligvis kort efter hans Ankomst til Kjøbenhavn, hvor han blev immatrikuleret ved Universitetet under Navnet Martinus Wahl Henric. filius. Sin Skoleundervisning havde han nydt i Bergen, og 1766 blev han Student ved Kjøbenhavns Universitet. Han hørte her bl. a. Forelæsninger hos Zoëga over Planterne i Botanisk Have, men rejste det følgende Aar tilbage til Norge og opholdt sig her til 1769, dels i Bergen hos sin Fader, dels og hovedsagelig hos Naturforskeren og Præsten, Prof. Hans Strøm (XVI, 510) i Søndmør. Af særlig Betydning for hans Udvikling blev hans Ophold i Upsala 1769—74; han nød her ikke alene Linnés Undervisning, men hans Omgang, Fortrolighed og

Tillid og var de to Somre Deltager i privatissime Kollegier i Hammarby; Entomologi og Botanik vare især de Fag, der beskæftigede ham. Han drog her fra som Linnés kjæreste og bedste Discipel og kom til Kjøbenhavn, egentlig for efter Faderens Ønske at studere Medicin, men han vedblev at anvende al sin Tid paa Naturhistorien, navnlig Botanikken. I dette Tidsrum faldt den botaniske Haves Flytning fra Amalienborg til Charlottenborg, og her ydede V. god Hjælp, ligesom han arbejdede meget sammen med Havens dygtige Gartner Käsemacher, der dog døde 1780. 1779 blev han udnævnt til Lektor ved Haven, en Stilling, hvis oprindelige Bestemmelse var at hjælpe Prof. botanices i Tilfælde af Forfald, holde nogle af de botaniske Forelæsninger og lede Ekursioner, men V. kom tillige til at udføre et meget betydeligt Arbejde ved Bestemmelsen af Planterne. Der udviklede sig imidlertid en Kabale imod ham, som bl. a. gav sig Udslag i en Instrux, udstedt af Holmskjold og Rottbøll 1782, hvori der forekommer flere kjedelige Bestemmelser, f. Ex. at Lektoren ikke maatte have Nøglen til Orangeriet, at ingen, altsaa heller ikke Lektoren, maatte udlevere de studerende noget fra Haven uden Gartnerens Samtykke, samt at Gartneren paa den Tid, Lektoren læser med de studerende i Haven, skal fordele sine Folk saaledes, «at de kan obagte den studerende Ungdom og fraholde dem nogensteds at afplukke noget», en Ting, som det vel havde været mere sømmeligt at overlade til Lektoren selv at tage Vare paa. Aaret efter, 1783, trak han sig tilbage fra denne Stilling, der kun var lønnet med 200 Rbdl., men blev s. A. beordret til at rejse udenlands (se ndfr.) Efter sin Hjemkomst fra denne omtrent 3aarige Rejse fik han Titel af Professor. blev Udgever af «Flora Danica» og foretog snart derefter en Rejse til Norge, hovedsagelig for at gjøre Indsamlinger til Flora Danica, af hvilket Værk han udgav Hæfterne XVI—XXI (1787—1803). 1789 blev Naturhistorieselskabet stiftet, fornemmelig ved Abildgaards Initiativ, men V. blev dets væsentligste Støtte og ansattes som Lærer ved det. Ved Forelæsninger og anden Vejledning fik han her stor Betydning. 1799—1800 rejste han atter udenlands og blev 1801 Professor i Botanik ved Universitetet. Da det gik tilbage med Naturhistorieselskabet i økonomisk Henseende og det havde ondt ved at bestaa, gjorde Konferensraad Classen det Forslag, at det Classenske Fideikommis skulde overtage Samlingerne, der skulde forenes med et Agerdyrkningsseminarium, V. skulde da ansættes som Overinspektør ved denne Anstalt med en Gage, som

holdt ham skadesløs for det, han mistede. Men førend Bestyrelsen tog imod dette Tilbud, henvendte den sig i Juni 1804 til den 1796 nedsatte Kommission for Indretningen af et kongl. naturhistorisk Musæum med Tilbud om Overdragelse af sine Samlinger paa den Betingelse, at V. fik en Lønning af i det mindste 500 Rbdl. Ved kongl. Resolution af 31. Avg. 1804 bemyndigedes Kommissionen til at modtage Tilbudet, og 24. Nov. opløstes Selskabet; 12. Dec. meddeltes dette til Kommissionen, og V. var altsaa nu overgaaet til Naturhistorisk Musæum. Men 12 Dage efter døde han. 1791 var V. enstemmig bleven optaget som Medlem af Videnskabernes Selskab; han synes dog ikke at have deltaget i Selskabets Forhandlinger, rimeligvis fordi Naturhistorieselskabet lagde saa megen Beslag paa ham.

Af V.s Produktion som botanisk Forfatter maa, foruden hans Virksomhed ved Flora Danica, først og fremmest nævnes hans Hovedværk, «Enumeratio plantarum», dernæst nogle andre meget betydelige Arbejder og endelig en Række mindre Afhandlinger.

1753 var Linnés «Species plantarum» og 1762 den sidste af ham selv besørgede Udgave udkommet; de senere ved den betydelige Tilvæxt af Materiale nødvendiggjorte, ved andre besørgede, Udgaver vare meget lidt tilfredsstillende, bl. a. led de af den væsentlige Skavank, at Karaktererne paa de forhen bekjendte Slægter og Arter ikke rettedes efter det meget nye, som efterhaanden var kommet til, og dette stod til Dels i Forbindelse med, at de Mænd, der besørgede Udgaverne, arbejdede med alt for ringe Plante-kjendskab. Dette kom til at staa V. klart allerede tidlig, og hans Tanker og Arbejde rettede sig hovedsagelig paa at raade Bod paa denne Mangel; men de talrige Vanskeligheder, som navnlig bestod i Nødvendigheden af selv at se Planterne i deres Samlinger, som havde beskrevet dem, gjorde ham betænkelig. Fra Begyndelsen af Aaret 1783 fik han imidlertid Lejlighed til at foretage en Rejse gennem Holland, England, Frankrig, en Del af Berberiet, Italien og Schweits. Denne Rejse, der egentlig var bestemt til 2 Aar, men paa Ansøgning om fortsat Understøttelse blev forlænget et Aar, blev af indgribende Betydning for ham. Ikke alene undersøgte han Floraen i de gennemrejste Lande, men han fik gjort personligt Bekjendtskab med Datidens fremragende Botanikere; disse synes at have faaet et levende Indtryk af hans store Dygtighed og omfattende Viden samt tillige at have følt sig tiltalt af hans Personlighed, hvorfor han kom i Venskabsforhold til mange

af dem; dette var af stor Vigtighed for ham, thi derved fik han ikke alene rigelig Adgang til Samlingerne, men de gav ham med rund Haand af det, de havde tilovers. Efter Hjemkomsten fra denne Rejse 1786 var atter Tanken om selv at besørge en ny Species plantarum blevet levende hos ham, og man tager næppe fejl, naar man gaar ud fra, at dette har været hans væsentligste Arbejde i hele den paafølgende Tid. Men efter som Materialet voxede — i den Tid rejstes og samlede der meget i oversøiske Lande — følte han atter Nødvendigheden af selv at se, hvad der var tilkommet af nyt, og revidere mangt og meget af det gamle, og 1799 fik han da efter Ansøgning bevilget 1000 Rbdl. til en Rejse til Paris, Datidens Centrum for det botaniske Liv, og i Foraaret 1800 fik han Tillæg til Understøttelsen, da det for Haanden værende Materiale af Planter i Parises Samlinger var voxet langt betydeligere, end han havde ventet; han havde bl. a. haft Lejlighed til at beskrive henved 2400 ukjendte Planter. Saa vel i Paris som i Holland, hvor han paa Hjemvejen granskede i sin Ven van Royens rige Samlinger, blev han modtaget med megen Udmærkelse. Efter sin Hjemkomst fra denne sidste Rejse arbejdede han ustandseligt paa det store Værk, der var hans Livs Opgave. 1801 fik han fra Fonden ad usus publicos 500 Rbdl. til de første nødvendige Omkostninger ved Værkets Trykning, og endelig 1804 udkom 1. Bind af denne «Enumeratio plantarum», som han beskædent kaldte den, og hvis Udgivelse han havde forberedt i 26 Aar, indeholdende de 2 første Klasser efter Linnés System. Det var et stort anlagt Værk og vistnok saa fortrinlig udført, som ingen anden dalevende Botaniker kunde gjøre det; det skulde indeholde en Beskrivelse af alle kjendte Plantearter, og V. var for længst af Europas Botanikere erkjendt for at være Manden, der kunde udføre det. Umiddelbart efter dette Binds Udgivelse blev der atter bevilget ham 500 Rbdl. til dets Fortsættelse, men da Aaret var omme, var han død, og 2. Del, indeholdende 1. Orden af 3. Klasse, kom først 1806, udgivet af nogle af hans Venner. Resten af dette kæmpemæssige Arbejde, hvoraf det udkomne er beregnet til at udgjøre omtrent $\frac{1}{15}$, staar som Manuskript i Botanisk Haves Bibliothek, men var ikke saa vidt redigeret, at der kunde tænkes paa dets Udgivelse. Videnskaben forandrede efterhaanden Signaler, og desuden skulde en Species plantarum for Fremtiden ikke blive ens, men mange Mænds Arbejde. Det ser noget underligt ud, at V. i Fortalen til et Værk som dette motiverer Valget af et kunstigt

System i Stedet for et naturligt med, at hint passer bedre for Rekrutterne, dette for de fremskredne i Videnskaben, men det hænger sammen med den store Respekt, han nærer for dette naturlige System, der for ham som for Linné stod som Maalet, men et stort og fjærnt Maal, som en Methode, siger han, man oprigtig maa tilstaa, ikke er opfundet endnu.

Dels før, dels under Forberedelserne til «Enumeratio plantarum» beskæftigede V. sig ogsaa med Udgivelsen af andre Ting, men det er i øvrigt karakteristisk for ham som grundig og samvittighedsfuld Forsker, at han var henved 40 Aar gammel, inden han begyndte at publicere. Han udgav i 3 Foliohæfter, 1790—94, «Symbolæ botanicæ», til hvilket betydelige Arbejde der knytter sig den særlige Interesse, at her blev først de af Forskål paa Niebuhrs Expedition til Arabien samlede Planter beskrevne; end videre «Eclogæ Americanæ» (1796—1807), ligeledes 3 Hæfter i Folio med Tavler, af hvilke dog det sidste først udkom efter V.s Død. Foruden disse har han udgivet en Række mindre Afhandlinger i Naturhistorieselskabets Skrifter. Man maa imidlertid ikke tro, at V. kun gav sig af med de højere Planter, ogsaa Kryptogamerne faldt fuldstændig inden for hans Interessesfære. Hans «Nogle Iagttagelser ved en Rejse gjennem Norge» indeholder, betegnende nok, meget lidt af almindelige Rejseskildringer, derimod en Mængde kritiske Bemærkninger over norske Planter, 2. Del af Beretningen endog udelukkende Iagttagelser over Svampe med Bemærkninger om deres Synonymik osv., hvorved han viser et indgaaende Kjendskab ogsaa til disse Planter baade i Litteraturen og Naturen.

Ogsaa som zoologisk Forfatter har V. været virksom. Der findes i Naturhistorieselskabets Skrifter 12 Afhandlinger af ham over Dyr fra forskjellige Afdelinger i Systemet, og til 4. Bind af «Zoologia Danica» leverede han 19 Tavler, af hvilke 5 fremstille en Søpølse og til Dels dennes Anatomi, ogsaa et Exempel paa hans Mangesidighed. 1803 testamenterede Ascanius (I, 355) ham sit Billedværk over Fiskene til Fortsættelse, men da V. døde det følgende Aar, blev det Rathke (XIII, 524), der kom til at udføre Arbejdet.

V. nød den Lykke at kunne arbejde saa at sige hele sit Liv igjennem med sin Videnskab, men han har sikkert ved Siden deraf haft en Del at kæmpe imod. Han sad smaat i det, dels paa Grund af sine ringe Indtægter, dels vel ogsaa, fordi han an-

vendte saa meget paa sit Bibliothek. Han ansøgte Fonden ad usus publicos om et rentefrit Laan paa 500 Rbdl. til Udgivelsen af «Symbolæ»; de 100 Rbdl. bleve tilbagebetalte, de resterende 400 magtede han ikke; de bleve eftergivne Enken og Børnene efter hans Død. Han havde uden Tvivl en god Støtte i sin Ven Hofman-Bang (I, 504), og det sidste Brev, denne modtog fra V., 3 Maaneder før hans Død, slutter saaledes: «Ugjærne gjør jeg det, men min Kone har paalagt mig det at bede Dem om Smør til Vinteren. Pengene kan jeg ikke præstere derfor førend paa hin Side af næstkommende Aar, og disse véd jeg, De behøver saa vel som enhver anden Mand; min Kones Argument er, at hun behøver Smør, og at mine Grunde ikke ere gjældende mod hendes. Jeg overlader til Dem, gode Ven, at dømme os imellem». Et haardt Stød fik han 1797. I det Aar skulde Professoratet i Botanik, der var bleven udskilt fra Medicinen, besættes. V. søgte det, men blev forbigaaet for den 10 Aar yngre Viborg, der som Botaniker ikke var værdig at løse hans Skotvinge. V. tog sig dette overordentlig nær og udtalte — i Brev —, at det ikke var gaaet regelmæssigt til ved Besættelsen; Kancelliet skulde have udsat at gjøre Indstilling om V.s Ansættelse for at opnaa Gage for ham; imidlertid havde Viborg, hvis Ansøgning overhovedet ikke var kommet til Kancelliet, ved Protektion opnaaet, at der blev udvirket en kongl. Resolution, der gik ud paa, at Kancelliet strax skulde skrive en Bestalling for ham og samme Dag fremlægge den i Statsraadet til Underskrift; man indbildte Kronprinsen, at V. ikke skøttede om Pladsen, og at han aldrig havde læst i den botaniske Have. Da Kronprinsen fik den rette Sammenhæng at vide, blev han meget opbragt over at være ført bag Lyset og bad V. om «at komme igjen», han vilde stræbe at gjøre den Fornærmelse god igjen, der var vederfaret ham. Men sket var sket. V. fandt sig dog beføjet til at begjære Underretning af Kancelliet om «hvad Embede eller Fag hans Majestæt har tiltænkt mig, og paa hvad Maade hans Løfte skal opfyldes, da Professio botanica formodentlig ikke var det, der kunde henregnes til mit Fag». Det var udbasuneret i Byen, at V. ikke var gaaet den rigtige Vej, hvortil han bemærker, at har han ikke haft anden Nytte heraf, saa har han dog den, at han kan oplyse sine Landsmænd om, at Snigveje ere de rigtige, de af Regeringen anordnede de urigtige. Ogsaa som Nordmand følte han sig brøstholden ved denne Lejlighed. 4 Aar senere, da Viborg blev Direktør for Veterinærskolen, blev

V. Professor ved Universitetet. I Udlandet mødte han Sympathi. Ventenat skriver til ham fra Paris: «Hvad! Deres Fædreland forstaar ikke at skjønne paa en lærd, som alle oplyste Nationer vilde gjøre sig en Ære af at eje . . . Det vilde ikke have været vanskeligt for Deres Venner ved Musæet at skaffe Dem en Plads dér, der var Dem værdig, og hvor De maaske bedre kunde naa at opføre det Monument, som De forbereder for Planteriget». Til Hornemann, der er i Paris, skriver V. i Januar 1799: «Finder min Ven paa sin Rejse en eller anden Plante, saa tænk paa mig, det er det eneste, der glæder mig i Verden; at se en efterlængtet Plante bortjager alle mine Misfornøjelser, og det saa meget mere, da jeg derved ser mig erindret af de Folk, jeg agter».

Blandt V.s Tilhørere ved Forelæsningerne i Naturhistorieselskabet var Henrik Steffens, der først ved ham fik Begreb om stringent Naturforskning eller, som han udtrykker sig, blev reddet ud af en stedse farligere indre Forvirring, og som i «Was ich erlebte» har givet en meget sympatetisk Skildring af V. som Lærer, hvoraf følgende hidsættes: V. var af middel Højde, tæt Legemsbygning og temmelig korpulent; man erkjendte i hans Ansigtstræk, i den Maade, hvorpaa han traadte frem, den stille, eftertænksomme Forsker, men ikke en saadan, der bag Bøger havde drømt sit Liv bort med bare Abstraktioner, meget mere som en Mand, der ganske vist næsten kun lever for sit Fag, men dog tillige er udviklet i Livets Skole. Han var ikke egentlig uddannet for Selskabet, for Livet i Salonerne, thi dette hadede han, og levede ensomt tilbagetrukket med sin Kone, ganske for sine Disciple og sit Fag. Hans Beredvillighed til at hæve enhver Vanskelighed, hvormed Begynderen havde at kæmpe, hans Venlighed, som ikke engang svigtede ham, hvor han troede at maatte vise os strængt til rette, kjendte ingen Grænser. Kun, hvor han mødte Indbildskhed parret med Uvidenhed, blev han ironisk. Ogsaa Hornemann skattede V. højt som Lærer.

V.s Bibliothek, henved 3000 Bind, hvorimellem mange kostbare Sager, blev tillige med hans Samlinger kjøbt af Regeringen for 3000 Rbd. og en Pension paa 400 Rbd. til hans Enke samt en Livrente paa 100 Rbd. til hver af hans 6 Børn. Den botaniske Del af Bibliotheket, omtrent 800 Bind, skulde tillige med Plantesamlingerne afleveres til den botaniske Have. — V. havde ægtet Anneken Dorothea Elisabeth Dedekam (f. 8. Jan. 1769 i Arendal,

† 4. Dec. 1830 i Kjøbenhavn), Datter af Koffardikapitajn A. J. Dekam og Johanne Marie f. Heusner.

Faldt det ikke i V.s Lod udad til at faa den Betydning, som hans Begavelse og energiske Arbejde kunde have berettiget ham til, indtager han dog i Videnskabens Historie en udmærket Plads som den af Linnés Disciple, der maaske kommer Mesteren nærmest. Hvis Døden ikke havde bortrevet ham, mens han endnu var i fuld Arbejdskraft — han døde, vist temmelig pludselig, 24. Dec. 1804, 55 Aar gl., og blev paa Aarets sidste Dag begravet paa Assistens Kirkegaard — havde den danske Literatur ejet et Værk, der vilde have staaet som et smukt Monument over den linnéanske Periode. Af de mange Digte, der fremkom ved Vahls Død, er Øhlenschlägers bekjendte «Dækker Graven, grønne Urter smaa» det skjønneste. To af dette Digts Linjer lyde saaledes:

Stille gik han, faa kun her ham kjendte,
skjønt Evropa lydt gjentog hans Navn!

Botanisk Haves Arkiv. Kjøbenhavnske lærde Efterretn. 1805. Vid. Selsk. nat. math. Afh. 1824. Bot. Tidsskr. XII. Gosch, J. Chr. Schiødt. Fonden ad usus publicos I—II.

O. G. Petersen.

Wain, William, 1819—82, Ingeniør og Maskinfabrikant, var født 31. Marts 1819 i Bolton nær ved Manchester. Hans Fader Thomas W., der var Ingeniør, døde allerede 1828; det var derfor en ældre Broder, der tog sig af hans Uddannelse og satte ham i Lære paa en Maskinfabrik i Fødebyen. For at faa en alsidigere Oplærelse blev han imidlertid ikke paa denne Fabrik, men fuldendte sin Lære i en anden Fabrik i den nærliggende By Wigan. Derefter fik han Plads paa en stor Maskinfabrik i Norwich, hvor han kort Tid efter, kun faa Maaneder over 20 Aar, blev ansat som Mester. Her var han i 2 Aar, men tog saa til London, hvor han, til det ældre Personales Fortrydelse, strax opnaaede en lignende Mesterplads. Fabrikken, han her blev knyttet til, havde imidlertid indladt sig paa for vovelige Foretagender og maatte standse. W. stod uden Arbejde, men samtidig ved Vendepunktet i sit Liv. Paa den Tid var nemlig daværende Premierlieutenant N. E. Tuxen (XVII, 595) paa Marinens Vegne i London, og han engagerede (Marts 1844) den ledige Mand til at fare som Maskinmester i det danske Postvæsens Tjeneste. Hermed var W. knyttet til Danmark. Under Postvæsenet blev han til 1849, og han for i denne

Tid bl. a. med «Gejser», der, oprindelig bygget som Orlogsskib, var gaaet over i Postvæsenets Tjeneste, men i 1848 paa ny udrustedes efter sin oprindelige Bestemmelse. W. blev herved en kort Tid Maskinmester i Marinen, hvor han i 1849 fik fast Ansættelse som Overmaskinmester. Men allerede forinden havde han ydet denne væsentlige Tjenester, i det han lige siden sin Ankomst havde været praktisk ledende ved Anlægget af det Maskinværksted og andre Værksteder, man den Gang begyndte at oprette paa Orlogsværftet; Træsejlskibenes Tid stundede mod sin Slutning. W. blev ogsaa paaskjønnet. Han, den fremmede civile Mand, blev ikke alene Maskininspektør (1856), men i 1862 Underdirektør ved Orlogsværftet med Kapitajnlieutenants Rang, men han havde ogsaa, som der er blevet sagt, «utrættelig og uegennyttig ledet Dampkraften ind i Orlogsværftets arbejdende Liv». 1858 havde han faaet dansk Indfødsret.

W. var imidlertid ikke alene kommen i Forbindelse med Orlogsværftet, men ogsaa med Baumgarten & Burmeisters Maskin-etablissement, der bl. a. leverede Maskinerne til flere af de paa Værftet byggede Skibe, saaledes til Skruekorvetten Dagmar (1861), der formentlig er det første Skrueskib i Evropa, der blev forsynet med Maskiner efter det Wolffske System (Høj- og Lavtryksprincippet), og den, der stod ledende herved, var W. Han anvendte her, hvad han havde nedlagt i 2 Patenter, som han i 1860 udtog i England, det ene paa Arrangement af Dampmaskiner efter Høj- og Lavtryksprincippet i Skibe, det andet paa Overhedning af Damp forinden deres Benyttelse. Hans Opfindelser paa dette Omraade vare af Betydning, og de vare langt fra hans eneste. 1854 havde han taget Patent i England paa en særlig Dampskibsskrue, og i 1860 tog han sammesteds Patent paa en Flydedok; efter det sidste byggede han en Flydedok til Værftet her.

Det er herefter fuldt forstaaeligt, at han kom i stadig inderligere Forbindelse med Baumgarten & Burmeisters Etablissement, navnlig da Burmeister (III, 261), efter at Baumgarten (I, 610) i 1861 var traadt tilbage, stod som eneste Chef, og i 1865 blev W. da med Marinens Tilladelse Kompagnon i Etablissementet uden derfor at opgive sin Stilling som Underdirektør paa Orlogsværftet. Men herved kom der ligesom Luft til den professionelle Uvilje, der hidtil kun ulmende havde været til Stede hos forskellige Officerer mod Marinens civile Mand. Det blev stærkt gjort gjældende, at hans dobbelte Stilling var en umulig Stilling. Som Underdirektør paa Værftet og som

Medlem af den saakaldte Konstruktions- og Regleringskommission skulde han bl. a. føre Kontrol med de Arbejder, han som Medejer og Medstyrer i Etablissementet Burmeister & Wain leverede til Marinen. Sagen kom offentlig frem under Finanslovbehandlingen i Rigsdagssamlingen 1867—68, og Resultatet blev, at han i 1868 fik sin Afsked fra Marinen. Men Marinen kunde ikke undvære ham. 1870 blev han med en særlig bevilget Gage udnævnt til teknisk Konsulent ved Orlogsværftet, hvor han nu vedblev at virke under voxende Paaskjønnelse. 1871 blev han udnævnt til Etatsraad, 1874 fik han Fortjenstmedaillen i Guld og i 1879 Danebrogsordenens Kommandørkors. Som den varmhjærtede, geniale og dygtige Mand, han var, er det derfor kun naturligt, at han med Burmeister ved sin Side gik over som Direktør i «B. & W.s Maskin- og Jærnsbysbyggeri», da deres private Etablissement fra 1. Jan. 1872 omdannedes til et stort Aktieselskab. Han havde gjort sit til, at Virksomheden kunde løse stadig betydeligere Opgaver og derfor nødvendigvis maatte ind under nye og større Former. Da Etablissementet byggede den meget omtalte Knippelsbro (1867—69), var den geniale Plan til Pillernes hurtige Opmuring hans, og saaledes kunde der nævnes Exempel paa Exempel. W., der helt sluttede sig til sit nye Fædreland, var virksom her til sin Død, 1. Maj 1882. I England havde han ægtet Agnes Drake (f. 27. Juni 1816 † 6. Juni 1862), Datter af Kirkevinduesmaleren i Norwich Thomas Samuel D.; hun fulgte ham til hans nye Fædreland, og efter hendes Død ægtede han her (9. Juni 1863) Laura Christiane Margrethe Visbye (f. 7. Sept. 1830), Datter af Præsten Carl Holger Visbye og Nanna Hilaria Margrethe f. Smith.

C. Nyrop, Bidrag t. d. dsk. Industries Hist. S 42 ff. Illustr. Tid. III, 46; XV, 280 ff. Flyveposten 27. Jan. 1859. Rundt paa Jorden 1870, S. 231. Tidsskr. f. Søværnen, ny R., XVIII, 46 ff. C. Nyrop.

Waitz, Georg, 1813—86, Historiker. W. blev født 9. Okt. 1813 i Flensborg; hans Fader Georg Christopher W., der tilhørte en tysk, til Norge indvandret Familie, havde bosat sig som Kjøbmand i Flensborg, senere flyttede han til Kjøbenhavn. G. W. indskreves som Student ved Universitetet i Kiel 1832. Efter at have uddannet sig i Berlin under L. Ranke blev han ansat som Medarbejder hos Pertz i Göttingen ved Udgaven af Monumenta Germaniæ historica (1836). 1842 udnævntes han til Professor i Historie ved Universitetet i Kiel; ved Skrifter og paa anden Maade deltog

han her med Iver i den slesvig-holstenske Bevægelse. 1847 kaldtes han til et Professorat i Göttingen, men var i den nærmest følgende Tid mest optaget af Politik, i det han 1848 stillede sig til Raadighed for den provisoriske Regering i Hertugdømmerne og s. A. blev af Kieler-Kredsen valgt til Deputeret ved Nationalforsamlingen i Frankfurt. Ogsaa under Krigen 1864 arbejdede han ivrig for Hertugen af Augustenborgs formentlige Rettigheder. — Som Professor i Göttingen fik W. en overordentlig Betydning for Udviklingen af den tyske Historieforskning, især gennem hans Seminar, der næst efter Rankes var det berømteste i Tyskland, og hvor de fleste yngre Historikere søgte Uddannelse. W.s Undervisning og hans egen Forskning har vel især faaet Betydning for Studiet af Kilderne; da han 1875 opgav Professoratet, var det for selv at overtage Ledelsen af det store Kildeværk Monumenta, ved hvilket han fra Ungdommen af havde medvirket paa en saa fremragende Maade. W. døde 24. Maj 1886. Blandt W.s Hovedværker kan nævnes «Deutsche Verfassungsgeschichte», 8 Bd. (1. Udg. 1844—78), «Jahrbücher des deutschen Reichs unter König Heinrich I» (1837, 3. Udg. 1885). Foruden ved sine Skrifter til Belysning af Hertugdømmernes Historie: «Schleswig-Holsteins Geschichte in drei Büchern» (2 Bd. 1851—54), «Urkunden und andere Actenstücke zur Geschichte der Herzogthümer Schleswig u. Holstein» (1863), har han givet betydningsfulde Bidrag til Danmarks Historie ved sine Udgaver af mange danske Kilder i Monumenta og ved Værket «Lübeck unter Jürgen Wullenwever und die europäische Politik» (3 Bd. 1855—56).

Alberti, Schl.-Holst. Schriftstellerlex. Allg. Deutsche Biographie XI.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Val, —o. 1060, Biskop, Friser af Fødsel, var Kannik i Bremen, da Ærkebiskop Bezelin Alebrand af Hamborg indviede ham til Biskop i Ribe (1043). Lige som sin Forgænger Odinkar (XII, 377), var V. imidlertid Biskop over hele Nørrejylland og tog Sæde i Jyllands Hovedstad, Viborg. I alt Fald nævnes han som Viborgbisp paa Kirkemødet i Mainz 1049, hvor han var til Stede i Følge med Ærkebiskop Adalbert. V.s Død (o. 1060) svækkede det hamborgske Ærkesædes Indflydelse paa den danske Kirke. Svend Estridsen fik nu det nørrejske Stift firdelt og Bisper indsat, der mere rettede sig efter ham end efter Adalbert. *Hans Obrik.*

Valbert, —o. 1196, Abbed i Esrom (fra o. 1170), hævede sit Kloster meget, i det han fra Ærkebisperne Eskil og Absalon, fra Kongerne og mange andre skaffede Esrom store Gaver af sjællandsk og hallandsk Gods og dertil vandt gode pavelige Privilegier. Med sin berømte Nabo, Abbed Vilhelm i Æbelholt, stod han sig vel. I sine Breve priser Vilhelm deres Venskab, forelægger V. hvad der optager ham, f. Ex. Budskabet om Dronning Ingeborgs sørgelige Skæbne (1194), og viser ham megen Ærefrygt. Paa sin Side kom V. Æbelholt Kloster til Hjælp, da det var i økonomisk Nød. En Gang bleve de to myndige Abbeder ganske vist uenige om nogle Tiender og andre Rettigheder; men Absalon, der var begges Ven, fik snart Striden jævnet. V. deltog i Kirkemødet i Lund 1180 og var 3 Aar senere Vidne ved Biskop Svends Testamente (XVII, 11). I det danske Klostervæsens bedste Tid indtager han i det hele en fremragende Plads.

Kierulff, Esrom Klosters Hist.

Hans Olrik.

Waldeck, Samuel, 1751—1823, Officer, er født i Hessen, hvor Faderen var Regimentskirurg. I sin Ungdom studerede han Jura, men ombyttede 1772 den akademiske Løbebane med den militære. Han fulgte med de hessiske Lejetropper til Nordamerika, udmærkede sig og vendte 1782 hjem som Stabskapitajn. Frihedskrigen fik epokegjørende Betydning for Fodfolkets Taktik, i det den gav Stødet til Indførelsen af den spredte Orden, den saakaldte «lette Tjeneste», og det varede ikke længe, inden den danske Hær, som altid er fulgt godt med i taktisk Henseende, fik lette Tropper, der bleve indøvede af hessiske Officerer. Den mest fremragende af disse var J. Ewald (IV, 626), men W., der 1788 blev Kapitajn i slesvigske Jægerkorps, stod værdig ved hans Side og bidrog meget til, at de danske lette Tropper kom til at indtage et højt Standpunkt. Han blev Major 1804, Oberstlieutenant 1808, fik 2 Aar senere Kommandoen over holstenske Skarpskyttekorps og blev 1811 Oberst. 1803—7 deltog han i Sydgrænsens Bevogtning, kom derefter til Sjælland, foretog 1809 en Expedition over Isen til Hven, men kom s. A. atter til Holsten, hvor hans Korps indlemmedes i den mobile Division, der i 1813 sluttede sig til Marskal Davouts Armeekorps. W. kommanderede de danske Tropper i General Lallemands lette Brigade, og skjønt han traadte noget i Skygge for den glimrende Franskmand, fik han dog baade ved Wismar og ved Sehested (10. Dec. 1813) Lej-

lighed til at vise sig som en tapper og indsigtfuld Fører, der ærlig fortjente det Kommandørkors, hvormed han blev hædret. I 1815 fulgte han som Brigadekommandør det danske Okkupationskorps til Frankrig, 1817 blev han Kommandant i Frederiksort, traadte s. A. à la suite og døde 4. Jan. 1823 i Altona.

Medd. fra Krigsark. IV. VII. VIII.

A. Tuxen.

Valdemar I, 1131—82, Konge, Søn af Knud Lavard (IX, 266) og Ingeborg, fødtes 8 Dage efter Faderens Drab 14. Jan. 1131; han blev opkaldt efter Moderens Fariader Storfyrst Vladimir. V. blev opdraget hos Asser Rig i Fjenneslevlille og var fra Barndomsaarene knyttet ved trofast Venskab til hans Sønner, den lidt ældre Absalon (I, 70) og hans Broder Esbern (IV, 580); Gudsfrygt og Fædrelandskjærlighed var Rettesnoren for alt i det udmærkede Hjem. Betegnende for V.s ildfulde Sind er, at han og hans Fætter Svend Eriksen (XVII, 5), begge endnu ikke fuldvoxne, besluttede at overflytte Knud Lavards jordiske Levninger fra Graven til et Skrin, i det den dødes Hellighed stadig kundgjorde sig ved Mirakler, og de udførte deres Forsæt trods Ærkebiskop Eskils Indsigelse. Da Riget deltes mellem Svend og Knud (IX, 263), tog V. Tjeneste hos den første og gjordes af ham til Jarl i Slesvig; i Kampene mod Knud deltog V. med glimrende Tapperhed. Men Svends Upaalidelighed og Mangel paa Evne til at styre blev stadig V. mere klar; Knuds Venner fik en Trolovelse i Stand mellem V. og Knuds Halvsøster Sophie (XVI, 163), og da Svend lagde Baghold for V., traadte han helt over til Knud og blev dennes Medregent. Efter at ved V.s Mellekomst et Forlig var kommet i Stand om en Tredeling af Riget, overfaldt Svend forræderisk ved en Sammenkomst hos Knud i Roskilde sine Medkonger, Knud dræbtes, V. blev saaret, men undslap i Mørket (9. Avg. 1157). Han holdt sig nogen Tid skjult i Skovene, indtil det lykkedes ham ved Esberns Hjælp i et rasende Stormvejr at naa til Jylland. I Slaget paa Grædhede 23. Okt. 1157 led Svend et afgjørende Nederlag og blev dræbt paa Flugten. V. viste den største Mildhed over for Modstanderne; kun to af Svends Mænd maatte paa Forlangende af Knuds Krigere lide Døden.

Den første store Opgave, V. maatte forfølge, var at befri Danmark fra Vendernes Indfald og at rense Farvandene for disse Sørøvere. Under Tronstriden og al den indre Ufred i den foregaaende Menneskealder havde de vendiske Plyndrere haft frit Spil,

mange Egne vare blevne aldeles blottede for Beboere, og alle Borgere i Landet vare skræmmede og hindrede i Udførelsen af deres Gjerning. Absalon, som 1158 blev valgt til Biskop i Roskilde, indsaa skarpere end V. ikke blot Opgavens Betydning, men ogsaa Maaden, hvorpaa den kunde udføres, og han blev ikke blot hans udholdende Hjælper, men en Foregangsmand i hele denne Krigsfærd. Opgaven syntes dog saa stor, at det mentes nødvendigt at slutte Forbund med Hertug Henrik Løve om Bekæmpelsen af Venderne, men Fordelene herved vare kun smaa, og snart havde V. og Absalon skræmmet Venderne fra at vise sig i de danske Farvande. Midtpunktet for det vendiske Hedenskab og Fribytterliv var imidlertid stadig Rygen, og Maalet maatte være at erobre denne Ø og tilintetgjøre dens berømte Helligdom Arkona. I Forening med Pomeranerne foretog V. et Togt der hen og indtog lykkelig Arkona; St. Viti Dag, 15. Juni 1169, holdt han sit Indtog i Borgen. Pave Alexander III lagde ved en Bulle Øen ind under Roskilde Bispedømme. I en Række senere Togter især til Landene ved Odermundingen lykkedes det V. at have baade Vendere og Pomeranere. Ved at ordne Ledingvæsenet og ved at bygge Forsvarsværker drog han end videre Omsorg for Landets Forsvar; saaledes lod han foran Danevirke opføre en favntyk Mur af Teglsten, en halv Mil lang, og paa Sprogø rejste han et stærkt Taarn, omgivet af en Fæstningsmur.

Da V. besteg Tronen, vare Rigets Forhold udad til saa usikre, at Kongen mente det nødvendigt paa Kejser Frederiks Opfordring at give ham Tilsagn om at hylde ham. Hjemkommen fra Italien havde Kejseren indvarslet en Rigsdag og et Kirkemøde ved Dôle i Franche Comté (1162). Her skulde der dømmes i den store Kirkestrid mellem de to Paver Victor IV og Alexander III, der begge paastode, at de vare ret valgte, og begge havde store Partier rundt om i Landene. Kejseren anmodede V. om at komme til Stede, og uagtet Absalon og Esbern bestemt fraraadede det, drog han der ned. I kirkelig Henseende blev Mødet uden Betydning, da Alexanders Tilhængere ikke kom til Stede, men V., som hidtil havde sluttet sig til Pave Victor, uagtet Ærkebiskop Eskil havde taget Alexanders Parti, fik dog Øjet op for det farlige i en saadan Tilslutning til Kejseren. Den Hyldingsed, han maatte aflægge til Frederik I, havde derimod mindre Betydning, da den ikke paalagde ham Lenspligt. Ikke længe efter sin Hjemkomst ændrede V. sit kirkelige Standpunkt, og Eskil, der paa Grund af sin hid-

sige Holdning over for Kongen i Kirkestriden havde maattet forlade Landet, kunde atter vende tilbage.

V. havde kort efter sin Tronbestigelse tilsagt den norske Høvding Erling Skakke Hjælp, imod at hans Søn Magnus, naar han vandt Norges Trone, afstod Vigen til V. Efter at Magnus var bleven kronet til Konge (1164), opfyldtes Løftet imidlertid ikke, hvorfor V. foretog to Togter til Norge (1165, 1168), dog uden stort Udbytte. Imidlertid var Ufreden højst trykkende for de norske, og Erling opnaaede ved et Besøg hos Valdemar i Randers 1170 en Fred, hvorefter Vigen tilfaldt Danmark, men Erling skulde have det i Len. I det samme Aar havde V. opnaaet, hvad han længe havde arbejdet for hos Kurien i Rom, at hans Fader Knud blev optaget mellem Helgenerne. Ved en stor Fest i Ringsted blev Dagen efter St. Hansdag 1170 den pavelige Bulle herom kundgjort og Knuds Ben nedlagte i et prægtigt Skrin. Umiddelbart derefter blev V.s 7aarige Søn Knud, der allerede for 5 Aar siden var bleven hyldet som Tronfølger af Landets Stormænd, salvet og kronet af Ærkebisp Eskil.

V. arbejdede under hele sin Regering i nøjeste Forbund med Kirken. Den Strid, han en Tid havde med Ærkebisp Eskil, blev fuldt udsonet, og da Eskil fratraadte, havde han af Paven faaet Ret til at vælge sin Eftermand og valgte Absalon. Ved mange Privilegier og Begunstigelser støttede V. Kirker og Klostre, han grundede til Tak for sin Sejr over Svend det rigt udstyrede Vit-skøl Kloster; til bedste for syge eller udtjente Krigere oprettede han det første danske Johanniterkloster i Antvorskov, og han gav store Gaver til Ringsted Kirke og til mange andre af Landets Kirker.

Kong V.s Regeringstid formørkedes kun af faa Skygger, men der fandtes dog nogle. Saadanne vare de lige saa uforstandige, som ulykkelige S sammensværgelser, hvori Buris Henriksen (III, 260), Magnus, Erik Lams Søn (XI, 47), og Eskils Dattersønner Carl og Knud (IX, 271) gjorde sig skyldige; Carl blev dræbt i Kampen, de tre andre hensattes i livsvarigt Fængsel paa Søborg. I sin Behandling af disse Mænd viste V. snarest Langmodighed. Derimod kan man bebrejde V., at han var for haard og utilgivende under det Oprør, som Skaaningerne rejste 1180—81, da de fordreve de ikke-skaanske Embedsmænd og nægtede at betale Bispetiende og andre Afgifter. Saxo billiger ikke hans haarde Behandling af Urostifterne, og Svend Aagesen, som var Skaaningernes

Ven og skrev umiddelbart efter Urolighederne, synes netop af denne Grund at dadle V. for, at han kunde være «mere grum mod sine egne» end Ret var. Svend berømmer ivrig Kongen som en ypperlig Kriger, skjøn af Udseende, skarpsynet og snildt dømmende, fint dannet og rettænkende, og i denne Dom ere alle samtidige enige. V.s Naturel var for saa vidt lykkeligt, som hans aabne Venlighed og fuldstændige Mangel paa Hovmod maatte vinde ham manges Hjærter og skræmmede ingen; hans Tapperhed og hans Ædelmodighed over for Fjender maatte alle højagte. Men hvor ildfuld og raadsnar han end var, naar Faren var tilstede og Kampen nær, kunde han under rolige Forhold vise en Senhed i Beslutningen, som ikke var heldig; en vis Skyhed for at udtale sig lod ham tilbageholde Vredesudbrud, som vilde have været naturlige og i hvert Fald vilde have hindret, at et Nag arbejdede sig fast i hans Sind, saaledes som det ofte skete.

Meget af, hvad V. havde kæmpet for, blev først hans Søns Vinding og «tilfaldt ham næsten uden Møje», siger Saxo. Og V., som al sin Tid havde kæmpet mod Jydernes Snæversyn, maatte endnu paa sit Dødsleje i Vordingborg se Flaaden opgive et Vendetog paa Grund af det jyske Mandskabs Vrangvilje. Hans Feber forværredes herved, og 12. Maj 1182 døde han. Bønderne ilede til for paa deres Skuldre at bære den udmærkede Konge, der havde været Fædrelandets Befrier og Fornyer, til hans sidste Hvilested; her, i Ringsted Kirke, læste Absalon dybt bevæget Sjælemessen over Kongen.

V. havde med Sophie, som han havde ægtet umiddelbart før Gradehedeslaget, 2 Sønner, Knud (IX, 264) og Valdemar, og 6 Døtre, nemlig Sophie, der ægtede Sigfred af Orlamünde (XVI, 168), Richiza, den svenske Kong Eriks Hustru (XIV, 93), Ingeborg, gift med Philip August af Frankrig (VIII, 279), Helene, Vilhelm af Lyneborgs Hustru (VII, 288), og 2, der bleve Nonner. — Før sit Ægteskab havde V. med en Elskerinde, Tove (XVII, 469), Sønnen Christoffer (III, 580).

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Valdemar II, 1170—1241, Konge, Søn af Valdemar I og Dronning Sophie (XVI, 163), fødtes ved St. Hansdags Tid 1170. Allerede som ung vakte hans kjække og livfulde Personlighed store Forhaabninger, og han var selvskrevet til at overtage Posten som Hertug i Sønderjylland, som hans Fader og Farfader havde haft. Denne var midlertidig betroet hans Fætter Biskop Valdemar Knud-

sen (S. 193), men da V. blev 18 Aar gammel, overdroges Stillingen ham. Forholdet mellem de to Slægtninge blev snart spændt, og V. fratog Bispen forskellige Borge og Ejendomme, vistnok med god Grund, i det han saa, at Fætteren forbandt sig med Landets Fjender; i hvert Fald fik denne ikke Medhold, da en pavelig Udsending efter hans Begjæring nærmere undersøgte Forholdet. Ikke længe efter flygtede Bispen til Sverige, og da han letsindig gjorde et Indfald i Landet (S. 194), tog V. ham til Fange.

Grev Adolf III af Holsten var en højst urolig Nabo og viste baade ved denne Lejlighed og senere aabenbart Fjendskab mod Danmark; dog vakte han ogsaa Uvilje i sit eget Land, og flere af de misfornøjede opsøgte V. i Slesvig. For at holde ham i Ave faldt V. 1201 ind i Holsten og erobrede det aabne Land samt Hamborg og Lybek; Lauenborg kunde han derimod ikke indtage. Ved et kjækt Indfald bemægtigede Adolf sig paa ny Hamborg, men uventet stod V. paa Juleaften uden for Voldene, og Adolf maatte købe sig fri mod at overgive Lauenborg. Herpaa vilde denne Borgs Forsvarere imidlertid ikke indlade sig, og saaledes maatte Adolf gaa i Fangenskab, hvad der vakte en umaadelig Jubel i Danmark. Da Kong Knud døde sønneløs 12. Nov. 1202, blev V. enstemmig taget til Konge, Ærkebisp Anders Sunesen kronede ham Juledag i Lunds Domkirke. Sommeren derefter drog V. med en stor Hær til Elben; i Lybek hilsedes han som Nordalbingiens Herre, og snart efter overgav Lauenborg sig, imod at Grev Adolf blev givet fri. V. indsatte sin Søstersøn den unge Grev Albert af Orlamünde (I, 168) til Herre over Nordalbingien, og denne styrede Landet med Retfærdighed og Dygtighed.

I Juni 1204 foretog V. et Tog til Norge for at støtte Baglernes Tronprætendent Erling (Stenvæg); Sværdene bleve dog ikke dragne, og Toget fik ingen Betydning, om end Erling hylde V. som Overherre; senere blandede V. sig heller ikke i Norges Anliggender. Derimod var der stadig Uroligheder ved Rigets Sydgrænse, ikke mindst efter at V. paa manges Forbøn havde frigivet Biskop Valdemar af Fængselet, og denne derpaa mod sit givne Tilsagn havde ladet sig vælge til Ærkebisp af Bremen. End videre viste de to Brødre Greverne Gunzelin og Henrik af Schwerin en fjendtlig Holdning, hvorfor V. lod Grevskabet besætte og tvang dem til at hylde sig som Lensherre. Under Striden mellem Tysklands to Herskere Otto IV og Philip tog V. Parti for Otto og støttede ham med Penge og Hjælpetropper, men efter at Philip var bleven myr-

det (1208), følte Otto sig sikker og var beredt til at vende Vaabnene mod Danmark. Otto fik imidlertid snart en Medbejler i Frederik II, og da denne stadig vandt større Magt i Tyskland, sluttede V. sig til ham. Frederik II havde saa lidt Interesse for de nordtyske Lande, at han afstod til V. alle Lande nord for Elben og dens Biflod Elde (Dec. 1214), hvilken Afstaaelse Paverne Innocents og Honorius snart efter bekræftede.

Men V. vilde udstrække sin Magt til endnu fjærnere Egne, han vilde befri Østersøen fra Sørøvere og udbrede Kristendommen hos de endnu hedenske Folk ved dens Kyster. Efter et Togt til Øsel, som han erobrede, men dog ikke turde holde besat (1206), drog han paa Korstog til Preussen og Samland, og Hertugen af Pomerellen maatte hylde ham (1210). Vigtigst blev dog det store Togt til Estland 1219. Med en Flaade paa 1500 Skibe landede han ved Lyndanise. Esterne Høvdinger syntes villige til at underkaste sig og søgte Daab, men en Aftenstund overfaldt de forræderisk den kristne Hær, som maatte bestaa den haardeste Kamp med Esterne, men ogsaa slog dem fuldkomment. Til dette Slag har Traditionen knyttet Fortællingen om Korsfanen (Danebroege), der dalede ned fra Himlen, medens en Røst hørtes, der lovede de danske Sejr under dette Mærke, hvorfor de angreb paa ny og sejrede. Med Støttepunkt i den byggede Borg Reval bredte de danskes Magt sig stadig videre over Landet; V. anførte selv to Togter der hen (1220, 1222), men endnu var Besiddelsen usikker, og den tabtes, da Ulykkesaarene kom.

Inden der fortælles om disse, skal om V.s personlige Forhold nævnes, at han først sent indtraadte i Ægteskab. Han havde en Forbindelse med den svenske Jarledatter Helene (VII, 288), Enke efter Esbern Snare, som fødte ham Sønnen Knud (IX, 272); med en ukjendt Kvinde havde han Sønnen Niels (XII, 202), der blev gift med Oda, en Datter af Grev Gunzelin af Schwerin; de døde tidlig og efterlod en Søn, Niels. Endelig 1205 ægtede V. den bøhmiske Prinsesse Dragomir (Dagmar, IV, 134), hvis Skjønhed og Godhed vandt hende alles Yndest; hun fødte 1209 Sønnen Valdemar (S. 183), men døde allerede 24. Maj 1212. To Aar senere ægtede V. den smukke Prinsesse Berengaria fra Portugal (II, 84); hun fødte ham Sønnerne Erik (IV, 542), Abel (I, 33) og Christoffer (III, 575) samt Datteren Sophie (XVI, 168); den næste Fødsel kostede hende Livet 27. Marts 1221.

I Natten den 6.—7. Maj 1223 skete Omslaget i V.s og hans

Lands Historie. Kongen var sammen med sin Søn Valdemar paa Jagt paa Lyø, da Grev Henrik af Schwerin brød ind i Teltene og efter en kort Kamp førte Kongerne som Fanger til sine Skibe. Grev Henrik vilde hævne, at V. formentlig med urette havde paa sin Sønesøns Vegne under Grevens Fraværelse i det hellige Land taget Halvdelen af Borgen Schwerin i Besiddelse, i det den var stillet som Pant for Henriks Broderdatter Odas Medgift. Henrik førte Fangerne til sin Borg Lenzen, derpaa til et Slot Dannenberg paa den venstre Elbbred. I Danmark vakte denne Daad Forførelse og øjeblikkelig Raadvildhed. Grev Albert overtog Posten som Righovedsmand, og de danske henvendte sig først og fremmest til Paven om Hjælp. Efter at Kejser Frederiks Bestræbelser for at faa Kongen udleveret til sig vare mislykkede, gjordes der i over et Aar forskjellige Forsøg paa at faa en Overenskomst med Grev Henrik i Stand; de stillede Vilkaar vare saare haarde, og de danske siges selv at have afbrudt Forhandlingerne. De forbundne tyske Fyrster, der havde frigjort sig for Lydighed under V., faldt da ind i Holsten; Albert tabte et Slag ved Møln (Jan. 1225), han toges til Fange og sattes i Fængselet i Schwerin, hvorhen nu Kongerne vare førte. Lybek faldt fra Danmark, og Hamborg overgav sig til Grev Adolf. Nu var der ingen anden Udvej mulig end at slutte en Overenskomst paa de haardeste Vilkaar. Kongen skulde udrede 45000 Mark Sølv og mange andre Ydelser, han skulde afstaa alle Lande syd for Ejder og Landene i Venden med Undtagelse af Rygen og hvad der hørte til denne Ø. V. og de andre Fanger skulde løslades af Fængselet efterhaanden som Dele af Løsesummen betaltes.

Ved Juletid 1226 vendte V. tilbage til Danmark, og endnu i nogle Maaneder efter Frigivelsen holdt V. sig i Ro, men da vaagne Hævnlysten hos ham, og han blev af Pave Honorius løst fra den Ed, han havde svoret Grev Henrik. Han faldt ind i Holsten, men Slaget ved Bornhoved 22. Juli 1227 bragte ham et afgjørende Nederlag; selv mistede han i Kampen det ene Øje. Fra nu af skiftede V.s Politik helt Karakter. Ved Forhandlinger med Grev Henriks Enke opnaaede han i Slesvig 1230 en Overenskomst, hvorved Løsesummen betydelig nedsattes, og de unge Prinser, som vare gaaede i Fængsel i Stedet for deres Fader og Broder, kunde vende hjem til Danmark. Med de nordtyske Fyrster indgik V. venkabelige Forbindelser; hans Søn Abel ægtede en Datter af Grev Adolf af Holsten, og hans andre Børn søgte sig Ægtefæller i Tysk-

land. Men Løskjøbelsen havde bragt Landet i et stærkt økonomisk Tryk, dertil kom, at der 1230 indtraf Kvægpest og en Hungersnød, som bortrev mangfoldige Mennesker; Aaret efter mistede V. sin ældste Søn, saa at han havde mørke Tider at gennemgaa. Modnet af Ulykken udfoldede han dog i det sidste Tiaar af sin Regering en betydningsfuld Virksomhed i Styrelsen af Landets indre Forhold.

V. var under hele sin Regering en trofast Ven og Beskytter af Kirken, han havde i Ærkebisp Anders Sunesen (XVI, 585) en ypperlig Hjælper ved sine Korstogsforetagender, i Biskop Gunner i Viborg (VI, 308) en trofast Raadgiver. Ved talrige Gaver til Kirker og Klostre eller ved Begunstigelser for dem viste han sin varme Interesse for det kirkelige Liv. Mest betydningsfuld under al Kong V.s Gjerning var dog hans nære Tilslutning til Paverne og disses altid redebonne Hjælp ved hans Foretagender. Innocents III havde staaet ham bi i Kampen mod Bisp Valdemar og de tyske Fyrster, Honorius III havde arbejdet for hans Frigivelse af Fangenskabet, Gregor IX paa mange Maader lettet ham under det økonomiske Tryk i hans sidste Regeringstid. Alle disse Paver viste desuden ved talrige Benaadninger, i hvor høj Grad de satte Pris paa V. og hans Virken for den danske Kirke. Pave Gregor skaffede da ogsaa V. Estland tilbage. V. havde ikke opgivet at gjenvinde sit Herredømme herovre, Sværdridderne vare haardt trængte af hedenske Naboer; og ved snilde Forhandlinger i Rom formaaede han Paven til at paabyde Ordenen at give Danmark Estland tilbage. Ved et Forlig i Stensby ved Vordingborg 1238 overdrog de tyske Ridderes Orden — i hvilken Sværdridderordenen nu var indgaaet — Landskaberne Reval, Harrien og Wirland til Kong V.

Paa alle Styrelsens Omraader mærkes under V.s Regering hans ordnende Haand. Der indsamledes statistiske og økonomiske Oplysninger om Landets Indtægter, Krongodset og Kongens Slægtgods, hvorom Vidnesbyrd haves i «Kong V.s Jordebog». V. udgav flere Forordninger, men især er det hans store Fortjeneste at have ladet «Jyske Lov» affatte med de bedste Mænds Raad; den blev givet i Vordingborg i Marts 1241 og har haft en overordentlig Betydning for det danske Folks Retsliv. I de nærmest følgende hundrede Aar henvises der da ogsaa jævnlig til Retstilstanden paa Kong V.s Tid som den normale og tillige gyldne Tidsalder. Naar de første 20 Aar af hans Regering have givet det Tilnavn «Sejr»

Berettigelse, hvormed han er bleven kaldt siden det 16. Aarhundrede, bærer han med lige saa stor Ret Navnet Lovfører (legifer), hvormed han kaldtes allerede i det 14. Aarh. Mindst kan man billige i hans Styrelse, at han overlod mange Landsdele til sine Sønner (Abel fik Sønderjylland, Niels Nørrehalland osv.) eller til Slægtninge. Enkelte Overdragelser vare nødvendige Erstatninger for de Tab, som Ulykkesaarene havde bragt, andre har V. anset nyttige for Landeforsvaret, men den følgende Tid skulde vise Faren ved en saadan Udstykning.

Kong V. døde Skærtorsdag 28. Marts 1241 i Vordingborg og blev begravet i Ringsted Kirke. — Vi have ingen Efterretninger om V.s Udseende og næsten ikke Oplysninger om hans personlige Fremtræden. Men vist er, at han nød den største Anseelse hos alle, at det ingen Sinde nævnes, at en dansk Mand har været hans Fjende, og at der aldrig høres om, at han har baaret Nag til nogen. Aldrig var der Oprør eller Uroligheder under hans Regering, og selv i de Aar, da Kongen sad i Fængsel, skete der intet Brud paa Landefreden. Om hans mangesidige Interesser vidner det, at flere islandske Skjalde søgte til ham og bleve gjæstfrit modtagne; Olaf Hvítaskáld omtaler Kongens store Viden, og hvorledes han forsøgte at omdanne Runealfabetet til at gjengive alle latinske Bogstaver. Islandske Sagaer kalde da ogsaa V. den mest udmærkede Konge i de nordiske Lande. De samtidige Kilder fra Danmark omtale ham med Taknemmelighed og Beundring, Traditionen har aldrig opdigtet en ond Gjerning af V., den har kun berømmet ham som Sejrherre og sørget ved hans Uheld. Da han døde — saaledes maatte en Aarvog ikke lang Tid efter udtale — «faldt Kronen af de danskes Hoved».

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Valdemar (III), 1209—31, Konge, Søn af Valdemar II og Dagmar (IV, 134), fødtes 1209. Paa et Møde af Landets Stormænd, som Kong Valdemar lod holde paa Samsø 1215, vare alle enige om at aflægge Ed til V., og kort efter blev han enstemmig taget til Konge paa Viborg Landsting. Ved en stor Fest i Slesvig St. Hansdag 1218, hvor 15 Bisper og 3 Hertuger vare tilstede, blev V. salvet og kronet. Han deltog med Faderen i den ulykkelige Jagt paa Lyø i Maj Maaned 1223, da begge Konger bleve fangne af Grev Henrik, og han sad i Fangenskab indtil Paaske 1226, da han udløstes imod, at Broderen Erik gik i Fængsel i

Stedet for V., der deltog i Regeringen sammen med Faderen, blev St. Hansdag 1229 i Ribe gift med Prinsesse Eleonore af Portugal (IV, 489); Biskop Gunner i Viborg (VI, 308) havde hentet Prinsessen til Landet, og i denne Bisps «Levned» fortælles, hvorledes den unge Dronning og V. elskede Gunner som en Fader. V. blev rost for sin Mildhed og Venlighed mod alle og var meget yndet; den latinske Klagesang, som en gejstlig digtede, da Kongerne fangedes, omtaler ham med de største Lovord. Det var derfor en stor Sorg for Landet, at V. omkom under en Jagt paa Refsnæs 28. November 1231. Han blev begravet i Ringsted Kirke ved Siden af Eleonore, der allerede tre Maaneder forinden var død i Barselseng; deres eneste Barn blev kun et halvt Aar gammelt.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Valdemar Atterdag, —1375, Konge, var yngste Søn af Christoffer II i hans Ægteskab med Euphemia af Pommern og maa være født o. 1320. Da hans Fader 1326 blev fordrevet fra Danmark, tog han V. med til Tyskland, og han blev sat i Pleje hos den tyske Kejser Ludvig af Bajern, hvis Søn var gift med V.s Søster Margrethe (XI, 121). Her voxede han op og oplevede paa Afstand Faderens Tilbagevenden og Død og det Forsøg, hans ældre Broder Otto gjorde paa at vinde Kronen, og som endte med, at han kom i Fangenskab hos Grev Gert (1334). Deres tyske Frænder, som aldrig havde faaet den Margrethe lovede Medgift, maatte allerede af den Grund interessere sig for at skaffe hendes Brødre Kronen, og ligesom de havde støttet Otto, skød de nu V. frem. 1338 finde vi ham oppe i Nordtyskland, han antager Titel af «ret Arving til Danmark», og om ham samle sig fordrevne danske Stormænd, deriblandt Biskop Svend af Aarhus; han kommer i hemmelig Forbindelse med Hertug Valdemar af Sønderjylland og vækker stor Ængstelse hos Grev Gert, der endog tænker paa at bruge den fangne Broder imod ham. Saa dræbes Grev Gert i Randers 1. April 1340, og hans Sønner træde strax i Underhandling med V.; de tilbyde ham deres Søsters Haand og i Medgift den nordligste Del af Jylland, dertil at frigive Otto, som skulde opgive alle Krav paa Danmark. Fortsatte Forhandlinger føre dog til en anden Ordning, hvorefter Hertug Valdemar skydes ind som Mellemand mellem V. og Holstenerne, men saa ogsaa faar den kommende danske Konge til at ægte hans Søster i Stedet for Holstenerinden. Da V. tillige udsoner sig med den anden

holstenske Panthaver i Danmark, Grev Johan den milde, ligger Vejen aaben for ham; ved Pinsetid staar hans Bryllup med Helvig paa Sønderborg, og St. Hansdag 1340 hyldes han paa Viborg Landsting.

Under de vanskeligste Forhold tiltraadte V. Styrelsen af et Rige, hvoraf han kun havde virkeligt Herredømme over nogle nørrejske Sysler. Folket var imidlertid rede til at bringe store Ofre for at befri sig for de fremmede Voldsherrer; Jyderne havde forpligtet sig til at betale en Extraskat, hvorved Hertug Valdemar efterhaanden skulde udløses af sit Pant, og Sjællænderne bevilgede en lignende for at frigjøre deres Land. Selv gik V. frem med største Forsigtighed; han rørte ingen Haand for at hjælpe Niels Ebbesen i hans Befrielseskamp, men søgte tvært imod at vinde Grev Gerts Sønner ved at love dem Fyn som Ejendom, om han selv døde uden Arvinger, og over for Kong Magnus af Sverige, der havde faaet Skaane som Pant, indgik han de videstgaaende Forpligtelser til aldrig at kræve det tilbage. I sine første Aar arbejdede han ene paa at faa fast Fod paa Sjælland, men der gik flere Aar, før det ret vilde lykkes. Saa lysnede det, og da Fremgangen først begyndte, blev den rivende; inden ti Aar efter sin Tiltrædelse besad V. næsten hele Sjælland og Laaland, havde faaet Foden indenfor paa Fyn og indløst Mesteparten af Nørrejylland.

Hans andet Tiaar bragte ham adskillig Modgang. De holstenske Grever værgede sig kraftig, Hertug Valdemar sluttede sig til dem, og i Riget selv rejste Jyderne sig til Forsvar for deres gamle Friheder. I Længden var V. dog den stærkeste, og han udstrakte nu sin Haand efter de afstaaede skaanske Landskaber. Han træder i det nøjeste Forhold til Magnus Smek, og denne trolover sin Søn Haakon med V.s Datter Margrethe; saa paastaar V., at Magnus ikke har opfyldt sine Løfter til ham, kaster sig over Skaane, og uden at man ret kan følge hvorledes, glider Landet over i hans Besiddelse (1360).

Erobringen af Skaane gjorde Svenskerne til V.s svorne Fjender, og den førte tillige til, at han som Herre over det store Sildemarked i Øresund kom i spændt Forhold til Hanseaterne, som han plagede med opskruede eller helt nye Paalæg. Begge Parter fornærmedes end mere, da V. 1361 pludselig angreb Gulland og bemægtigede sig den rige Hansestad Visby. I de Krige, som fulgte heraf, var V. vel i Begyndelsen heldig; Hanseaternes An-

greb paa Helsingborg endte med deres fuldstændige Nederlag, og V. fik Magnus til helt at bryde med de svenske Stormænd, mens Haakons Bryllup med Margrethe nu fejredes. Senere blev det dog anderledes. Svenskerne fordrev Folkungerne og indkaldte Albrecht af Meklenborg; Hansestæderne sluttede 1367 i Køl'n det store Forbund og forenede sig med alle V.s fyrstelige Modstandere. Forholdene vare saa truende, at V. greb den fortvivlede Udvej at forlade sit Rige, hvis Styrelse han overlod Rigsraadet med Drostén Henning Podebusk i Spidsen; i Foraaret 1368 rejste han til Tyskland. Her lykkedes det ham dog ikke at skaffe Hjælp, og Danmark selv kunde til Trods for sej Modstand ikke udholde Kampen mod de talrige Fjender; saa maatte Rigsraadet kjøbe Freden i Stralsund (1370) ved store Indrømmelser til Hanseaterne og bl. a. overlade dem Hovedslottene i Skaane som Pant for 15 Aar. Derefter trak Fyrsterne sig efterhaanden ud af Striden, og 1372 kunde V. vende tilbage.

I sine sidste Leveaar rettede V. især sine Tanker mod Sønderjylland, hvor hans Svoger Valdemars svagelige Søn Henrik kun var Herre af Navn, mens Landet var udstykket til Panteherrer, hvoraf de holstenske Grever vare de vigtigste. Her trængte V. sig ind; han understøttede Hertugen, kom i Besiddelse af flere af hans Slotte og fik hans Tilladelse til at indløse Gottorp fra Holstenerne. Alt var dog endnu usikkert og svævende, da Hertug Henrik døde i Sommeren 1375, og til Uheld for Danmark fulgte V. ham i Graven faa Maaneder efter; 24. Okt. døde han paa Gurre, dette Slot, hvortil Sagnet eller snarere senere Historikeres Misforstaaelser have knyttet ham saa fast sammen med Tove, som i Virkeligheden hører hjemme i Valdemar I's Historie.

Faa af Danmarks Konger have øvet en større Gjerning end V.; desto beklageligere er det, at Kilderne kun i ringe Grad tillade os at trænge ind i hans Personlighed. Stærkest fremtræder hos ham en overordentlig Energi og en umaadelig Virkelyst. Tidlig og sent er V. paa Færde og sysler med de forskjelligste Anliggender; han er ivrig optaget af alt, hvad der kan tjene ham og hans Folk til bedste. Men der har nok været noget springende og uroligt over hans Virketrang, og denne Uro mærkes ogsaa i hans Rejselyst, der bl. a. fører ham til det hellige Land (1346) og siden til baade Kejser og Pave (1363—64). Beslægtet hermed er ogsaa det fantastiske Træk, der undertiden træder frem hos V., som naar han i Halvtredserne er inde paa Planer om at indblande

sig i Hundredaarskrigen og atter gjøre Danmarks gamle Krav paa England gjældende. Som Regel er dog hans Politik klar og begrænset; han samler sig om et bestemt, nærliggende Maal og sætter alt ind paa at naa det, ofrer derfor hvad der ligger fjærnere, som naar han for at faa Penge til at indløse Sjælland sælger det gamle Kronland Eøstland til den tyske Orden (1346). Til den ydre Gjenforening af Riget svare store indre Reformer; Landets Styrelse gennem kongelige Fogeder med Sæde paa et Slot ordnes, Kongens Retterting faar en fast Organisation, Kronens Gods udvides ved en gennem mange Aar fortsat ihærdig Stræben. Hærvæsenet ordnes paa ny, og ved sine Forbindelser med Pavestolen sikrer V. sig den største Indflydelse paa Landets Gejstlighed; fuld af Mistillid til den danske Adel, der saa ofte har svigtet ham, søger V. sine Hovedhjælpere blandt indkaldte Tyskere, og ved hans Død ere næsten de fleste Slotshovedsmænd fremmede ligesom selve Rigets Drost og Marsk.

V. stillede store Krav til sit Folk; en Krønneklager klager over, at man i hans Tid hverken havde Tid til at spise, drikke eller sove. Selv om man priste ham som den, der havde befriet Danmark fra «Tyskernes svare Aag», harmedes man dog over den Gridskhed, han viste efter Indtægter, den Haardhed og Hensynsløshed, hvormed han optraadte over for enhver, som ikke helt bøjede sig for ham; efterhaanden troede ingen paa de Løfter, han gav om at opretholde Folkets Friheder. Endnu tydeligere ser man i V.s ydre Politik, hvorledes alle Midler vare ham gode, naar de førte ham til hans Maal. Saa let som han var til at give Løfter eller paatage sig Forpligtelser, naar han mente at vinde noget derved, saa hurtig brød han senere sit Ord, naar det passede ham. Han forstod at vinde sine Nabofyrster personlig; da han 1349 førte Hær til Tyskland imod Kejser Karl IV, opnaaede han dog at gjøre denne selv til sin Ven; Magnus Smek drog han atter og atter over til sig, hvor dyrt end Sverige maatte bøde for dette Venskab. Men V. lod sig saa lidt binde af Venskab som af Løfter; mens han stod paa bedste Fod med Magnus Smek, intrigerede han underhaanden med Albrecht af Meklenborg for at faa fat i Helsingborg Slot (1350), og i 1366, da han stod i fast Forbund med Folkungerne, traf han paa Aalholm Aftaler med den samme Albrecht, der vare rettede lige imod hans egne Forbundsfæller, men ganske vist gav V. selv Udsigt til stor Fordel. Ad saa krogede Veje førtes han af et Magtbegjær, som ikke kjendte nogen Grænse.

V.s Egenskaber, baade de gode og de daarlige, mærkede hans Kongeværk. Han gjenforenede et Rige, som han forefandt helt søndersplittet, og han gjorde atter Statens Krav gjældende efter den store indre Opløsning; i hans bedste Øjeblikke stod det danske Folk fast samlet om ham, som da man i 1360 paa et stort Rigsmøde vedtog den Akt, der gaar under Navnet Kong V.s Haandfæstning, men i Virkeligheden er en almindelig Landefred. V.s Reorganisation af Rigsstyrelsen var dog paa mange Punkter kun halvgjort Gjerning og faldt delvis til Jorden efter hans Død eller allerede under den store Krig, der gik forud. Heller ikke Rigsenheden stod fast; V. selv var tilbøjelig til at betragte Riget som sin personlige Arv og tiltog sig Ret til at disponere over Kronen til Fordel for sin meklenborgske Dattersøn, hvad der efter hans Død nær havde ført til en ny Udstykning af Danmark. Det var Margrethes Statskløgt, der fjærnede denne Fare, og i det hele var det til største Gavn for V.s Eftermæle, at denne hans Datter optog og fuldendte hans Gjerning med renere Sind og rolig Fasthed. Men naar hun yndede at kalde sig «Valdemar Danekonges Datter», laa dog deri, at det var Faderen, der alene havde gjort hendes Værk muligt. Snart traadte da ogsaa i Erindringen om V. de Egenskaber i Skygge, som i hans Samtid havde paadraget ham saa meget Had; man mindedes ham ene som Rigets Grundlægger fra ny, og af et Mundheld hos ham dannedes det symbolske Tilnavn Atterdag, som han siden har beholdt.

I sit Ægteskab med Helvig (VII, 320) havde V. adskillige Børn, men der er noget, der tyder paa, at Ægtefællerne efterhaanden ere komne bort fra hinanden. Af Børnene mistede V. Sønnen Christoffer lige, da han var bleven voksen; ogsaa den i det meklenborgske Fyrstehus indgiftede Ingeborg døde før Faderen; kun Margrethe overlevede ham.

Schäfer, Die Hansestädte u. König Waldemar (1879). Reinhardt, Valdemar Atterdag (1880). Hist. Tidsskr. 5. R. III, 285. A. D. Jørgensen, Hist. Afhandl. II, 212. *Kr. Erslev.*

Valdemar, f. 1858, Prins. V., Søn af Kong Christian IX og Dronning Louise, blev født 27. Okt. 1858 i det gule Palais i Amaliegade. Prinsens Undervisning lededes 1865—73 af Cand. theol. A. Th. Jantzen; blandt hans Lærere skulle her fremhæves Kapitajn C. Galster, Skoledirektør N. Bache og kongl. Translatør Vilsoët. Han ledsagede sin Fader, Kongen, under dennes Besøg paa Island

i Juli og Avg. 1874 i Anledning af Tusendaarsfesten for Islands Bebyggelse. 16. Dec. s. A. konfirmeredes Prinsen i Fredensborg Slotskirke af Biskop Martensen. 1875 blev han Elev paa Søofficersskolen, 1877 Kadet og 1879 Sekondlieutenant. 1880 udnævntes Prinsen til Premierlieutenant, 1889 til Kapitajn og 1898 til Kommandør. Prins V. gjorde 1879—80 et Togt med Korvetten «Dagmar», senere gjorde han tvende Togter til Middelhavet, henholdsvis med Skonnerten «Fylla» og Krydserkorvetten «St. Thomas». Under det første besøgte han i Januar 1886 Sultan Abdul Hamid II i Konstantinopel, under det andet overværede han 27. Okt. 1889 sin Brodersøns, den græske Kronprins Konstantins, Formæling i Athen med den preussiske Prinsesse Sophie. I Aaret 1886 havde han med Skonnerten «Fylla» besøgt Kolonierne i Grønland. Prins V.s betydeligste Togt var det, han som Chef for Krydserkorvetten «Valkyrien» foretog 1899—1900 til de østasiatiske Farvande for at vise det danske Flag. Prinsen besøgte under dette Togt Kong Chulalongkorn af Siam i Bangkok, den franske Koloni Saïgon i Bagindien, den engelske Koloni Hongkong, Futschoufu i Kina, Tokio i Japan, hvor han var Mikadoens Gjest, og Batavia paa Tilbagevejen. Overalt gjorde Prinsen ved sin personlige Optræden det bedste Indtryk. Han fik 1901 Sæde i Værftskommissionen. Prins Valdemar ægtede 22. Okt. 1885 Prinsesse Marie af Orléans (XI, 131), Datter af Hertugen af Chartres. *A. Thorsøe.*

Valdemar (III), Hertug af Sønderjylland, —1257, var ældste Søn af Abel i hans 1237 indgaaede Ægteskab med den holstenske Grevedatter Mechtilde (XI, 205). I ganske ung Alder blev han sendt til Paris for at studere; da Faderen blev Konge i Danmark, kaldtes han hjem, men paa Vejen faldt han i Fangenskab hos Ærkebispem af Kølne og var endnu ikke udløst, da Faderen døde 1252. De Forhaabninger, den unge V. kunde gjøre sig om at opnaa Kronen efter Faderen, faldt dermed til Jorden, i det Farbroderen Christoffer blev valgt til Konge; hans Morbrødre, de holstenske Grever, rejste derimod paa hans Vegne Krav paa Hertugdømmet, og samtidig med at de selv førte Hærmagt ind i Sønderjylland, tilvejebragte de den uhyre Sum, 6000 Mark Sølv, som Kølnerbispem forlangte for at give V. fri. Angrebet ogsaa fra andre Sider, som Christoffer blev, fandt han sig i at tilstaa V. det sønderjyske Hertugdømme; 1253 modtog han Forlening dermed i Kolding, efter tysk Lenssik ved Overrækkelse af en Fane.

Ogsaa i de følgende Aar var der dog Splid mellem V. og Kongen, og denne naaede med sin Hær helt ned til Slien; nærmere vides imidlertid ikke herom. I Sommeren 1257 deltog V. i et Fredsmøde, der holdtes i Kjøbenhavn mellem den danske og den norske Konge; men endnu i samme Aar døde han. *Kr. Erslev.*

Valdemar (IV), Hertug af Sønderjylland, —1312, var en Søn af Hertug Erik Abelson (IV, 555) og knap mere end en halv Snes Aar gammel, da Faderen døde 1272. Erik Glipping forholdt ham længe det fædrene Hertugdømme, og først da Kongen ved sin indre Styrelse havde vakt almindelig Misnøje, lykkedes det V. at faa sine Krav anerkjendte; paa et Rigsmøde i Vordingborg i Sept. 1283 modtog han Forleningen. Han var dog ikke tilfreds og rejste ydermere Krav paa Øen Als og paa Kronens Gods i Sønderjylland; da en Danehofsdøm 1284 gik ham ganske imod, bemægtigede han sig uden videre Als, men Krigen vendte sig til Ugunst for ham, og da han vilde drage nord paa for at søge Støtte i Sverige eller Norge, faldt han selv i Kongens Hænder og sattes som Fange paa Søborg (1285). Aaret efter slap han vel løs, men maatte afstaa fra de fleste af sine Krav og stille tyske Fyrster som Borgen for sin fremtidige Troskab. Kun et halvt Aar efter var det, at Erik Glipping blev snigmyrdet, og det var da intet Under, at mange mente, at Hertug V. stod bagved. Kong Eriks efterladte Hustru Agnes har vist selv delt denne Mening, men hun turde ikke tage en aaben Kamp op med Hertugen; tvært imod købte man hans Støtte ved at opgive de Indrømmelser, han havde maattet gjøre ved det nylig afsluttede Forlig, og ved at antage ham til Formynder for Riget under Erik Menveds Mindreaarighed.

Dette usande Forbund fik dog ikke Varighed. Allerede 1289 kom det til et Sammenstød mellem Enkedronningens Folk og Hertugen, hvorved den danske Drost Peder Hoseøl (VIII, 115) faldt i V.s Hænder, og snart efter optraadte Hertugen ligefrem som Forbundsfælle af den norske Konge i hans Krig mod Danmark. Denne sluttede foreløbig ved et Forlig i 1295; med V. varede Striden derimod længere. Han skal dog have lidt et stort Nederlag under et Søslag i Grønsund, og vistnok 1297 kom det til endelig Udsoning, hvorved Hertugen paa ny maatte opgive det omstridte Als. Siden var der vel adskillige Tvistigheder mellem ham og Erik Menved, bl. a. om de fredløses Gods i Hertugdømmet; i det hele

var Forholdet dog nu godt. V. optræder oftere paa de danske Danehoffer som den fornemste af Kongens verdslige Raadgivere, og han hjælper ham i hans Krige saa vel i Sverige som i Tyskland. Endnu 1311 deltog han i den pragtfulde Turnering, Erik Menved afholdt i Rostock, men det følgende Foraar døde han, efterfulgt som Hertug af sin ældste Søn Erik, der da allerede i flere Aar havde været Faderens Medstyrer. — V. var to Gange gift; hans første Hustru Elisabeth var en Datter af Hertug Johan af Sachsen-Lauenborg, den anden, Anastasia, hørte hjemme i Meklenborg.

Kr. Erslev.

Valdemar (V), o. 1315—64, Hertug af Sønderjylland og en Tid dansk Konge, var en Søn af Hertug Erik Valdemarsøn i dennes Ægteskab med Adelheid, Grev Gerts Søster. Da Faderen døde i Marts 1325, og V. kun var ti Aar gammel, søgte Kong Christoffer II at tiltage sig Formynderskabet over Drengen og krævede tillige Udlevering af Langeland, som den afdøde Hertug havde siddet inde med. De holstenske Grever støttede dog kraftig deres unge Frænde, og i Stedet for Kongen blev det Grev Gert, der overtog Formynderskabet. Kun et Aar efter var det, at de danske Stormænd rejste sig mod Christoffer, og en Afløser for ham søgte de i V. som Ætling af det danske Kongehus; Grev Gert førte ham ind i Landet, Christoffer maatte forlade Danmark, og paa Viborg Landsting blev V. hyldet som Konge 7. Juni 1326. Sammen med ham besvor hans Formynder Haandfæstningen, og det blev Gert, der i Virkeligheden kom til at styre Riget for Barnekongen. Paa Forhaand havde Greven for at lade sin Myndling modtage Kronen krævet, at han saa skulde opgive Sønderjylland, og dette Hertugdømme blev nu givet Gert selv som arveligt Len; hans Frænde Grev Johan fik Femern, Laaland og Falster, de danske Stormænds Førere andre Dele af Riget.

Kun faa Aar fik V. dog Lov til at sidde paa Danmarks Trone. Da Grev Johan gik over til Christoffer og hjalp ham til at vende tilbage til Riget, fandt Gert det klogest at lade V. træde tilbage (1330); han fik nu sit fædrene Hertugdømme igjen, medens Gert til Erstatning fik Fyn og Løfte om at arve Sønderjylland, om V. døde uden Arvinger. Christoffers Død 1332 bragte ingen Forandring heri; det synes, at Gert et Øjeblik har tænkt paa atter at lade sin Myndling fremtræde med Krav paa Kronen, men i

Stedet foretrak han dog at lade Tronen staa ganske ubesat, mens han selv sad inde med hele Rigets vestlige Halvdel.

Grev Gert beholdt sit Formynderskab over V., saa længe det paa nogen Maade kunde forsvares, og først 1336 traadte han tilbage. Den nu voxne Hertug var dog meget utilfreds med sin mægtige Morbroder og ønskede intet hellere end helt at sprænge de Baand, hvormed denne havde knyttet ham til sig; da paa denne Tid Christoffers Søn Junker Valdemar traadte frem med Krav paa Danmark, nærmede V. sig til ham. Grev Gert søgte at holde ham fast, og flere Gange maatte V. forpligte sig til at staa sammen med ham mod Christoffers Arvinger; et Forlig i Febr. 1340 stillede endog i Udsigt, at han skulde overtage Grevens Pant i Nørrejylland mod selv at pantsætte ham sit eget Land i Stedet. Nu rejste imidlertid Jyderne sig til Opstand, Hertugen synes at have spillet under Dække med dem, 1. April faldt Gert i Randers for Niels Ebbesens Haand. Hastig søgte hans Sønner at naa til Enighed med Junker Valdemar, men det lykkedes dog V. at komme med ved de Aftaler, der nu bleve truffene, og i Maj 1340 fastsloges paa den ene Side, at V. skulde overtage Holstenernes Pant i Jylland omtrent paa den Maade, som det havde været paa Tale i Februar, paa den anden, at Junker Valdemar skulde ægte hans Søster Helvig og have den nordligste Del af Jylland som Medgift, medens Resten skulde udløses efterhaanden ved Hjælp af en stor Skat af Landets Indbyggere. Ved Pinsetid fejrede V. sin Søsters Bryllup paa Sønderborg Slot, og derefter drog han og hans danske Frænde til Viborg Landsting, hvor Valdemar blev taget til Konge.

Det var store Ofre, V. havde maattet bringe for at rede sig ud af sin vanskelige Stilling mellem Holstenerne og Danmark, men han havde i det mindste opnaaet at komme i det nærmeste Forhold til den ny Konge. Holstenerne derimod saa med onde Øjne paa ham og paastod, at han var medskyldig i Gerts Død; da V. i 1342 kom paa et Jagtbesøg hos de unge Grever, blev han taget til Fange og slap først løs halvandet Aar efter paa haarde Vilkaar. Kong V. synes ikke at have ydet ham synderlig Støtte; Nørrejylland gled efterhaanden ud af hans Hænder, og naar han for de oppebaarne Pantessummer skulde have indløst sit eget Hertugdømme, lykkedes det kun med de to nordligste Tredjedele; den sydligste og vigtigste med Byerne Slesvig og Flensborg og Hovedslottet Gottorp forblev i de holstenske Grevers Besiddelse. Endda var V. stadig i Penge nød, og af de gjenerhvervede Dele af

sit Fyrstendømme maatte han pantsætte store Stykker til Adelsmænd, især af Slægten Limbek. Intet Under da, at han efterhaanden føres ind paa en ny Politik og forsøger at stille sig Side om Side med de nørrejyske Stormænd og de holstenske Grever, naar de bekæmpe Valdemar Atterdag; 1351 kommer han første Gang i Ufred med sin kongelige Svoger, og i de følgende Aar gjentager det samme sig atter og atter. Aaben Kamp afløses af, hvad Krøniken kalder «falsk Fred og løjet Forbund», men i Orlogten er Hertugen uheldig, og Forligene bringe ham ingen Vinding. Hertugdømmet var i fuld Opløsning, da V. døde 1364; hans Hustru Rixa af Schwerin (XIV, 86) overlevede ham.

A. D. Jørgensen, Hist. Afhandl. II, 222 ff. 233 ff. Hist. Tidsskr. 6. R. VI, 400. 671; 7. R. I, 110. *Kr. Erslev.*

Valdemar (Knudsen), 1158—1236, Biskop af Slesvig, var uægte Søn af Knud Magnussen, vistnok Frugten af Kongens Forbindelse med en andens Hustru, og blev født efter Faderens Død, snarest i Begyndelsen af 1158. Han blev opkaldt efter Valdemar I og opvoxede ved dennes Hof. Det mærkedes, at Drengen havde ypperlige Evner; for at hindre ham i senere at gjøre Krav paa Tronen bestemte man ham da til præstelig Løbebane og lod ham studere i Paris. Abbed Stephan i St. Genovefas Kloster har skildret det Indtryk, han havde faaet af den danske Kongesøn: trods sin Ungdom var han moden og værdig som en Biskop, trods sin høje Byrd var han ydmyg, og trods sin danske Nationalitet var han sleben som en Franskmand. Allerede da havde han altsaa et ejendommeligt Tække, der med Tiden skulde gjøre ham dobbelt farlig.

Da Biskop Frederik af Slesvig (V, 340) var død (1179), fik Valdemar I sin Frænde gjort til hans Efterfølger, skjønt han paa Grund af Ungdom endnu maatte vente længe paa Bispevielse. Ikke for intet var V. bleven uddannet i Frankrig; det skjønnedes af hans Iver for kirkelige Fremskridt. For sin Broder Niels' Sjæl (XII, 202) skjænkede han Væ Kloster i Skaane noget af sit Gods (1182), og andet gav han til Aas Kloster i Halland. Særlig tog han sig dog af sit Stift: Løgum Kloster overlod han nogle Bispetiender, og selv lagde han Grund til et nyt Cistercienserkloster, Guldholt, hvis Kirkegaard og Klostergang han fik indviet i 1191. Absalon hjalp ham at gennemføre Bispetienden (1188), der ellers næppe var trængt igjennem i to af de danske Stifter, og Kong

Knud Valdemarsen gav Slesvig Bispestol de mest udstrakte Privilegier (1187). Saa stor var den danske Styrelses Tillid til V., at den tilmed overlod ham Forvaltningen af det sønderjyske Hertugdømme, medens den udvalgte Hertug Valdemar (Sejr) endnu var Barn. I Julen 1187 blev den unge Hertug vaabenfør og overtog selv sit Hertugdømme, og kort efter fik V. endelig Bispevielsen. Begge havde de Sæde i Slesvig, og i Begyndelsen virkede de endrægtig. Da Ditmarskerne løsrev sig fra Ærkebiskop Hartvig II af Bremen og gav sig under Danmark, sikrede de saaledes denne Erhvervelse ved et Tog ind i Holsten, hvor de tog Gisler (1189).

Senest i 1191 udbrød der imidlertid en voldsom Strid mellem de to Navnefrænder. Aarsagen kjendes ikke. Formodentlig har Biskoppen ligesom tidligere villet være raadende i Statssager og tilmed villet hævde Ditmarsken som et uafhængigt Fyrstendømme for sig selv; Ditmarskerne havde nemlig besmykket deres Frafald til Danmark med den Paastand, at de lige saa vel kunde tjene St. Peders Kirke i Slesvig som St. Peders Kirke i Bremen. Sligt har den højtstræbende og viljestærke Hertug Valdemar ikke villet taale, og med ungdommelig Heflighed beslaglagde han noget af Bispestolens Ejendom og Biskop V.s Fædrenegods. Forgjæves søgte den pavelige Legat, Kardinal Cinthius, at mægle; Biskop V. trodsede hans Bud. Han traadte hemmelig i Forbindelse med den mægtige tyske Kejser, Stauferen Henrik VI, der var harmfuld over, at Danmark havde afvist hans Faders Højhedskrav og nærmet sig til hans Fjender, Welferne. Støttet af Henrik lod V. sig uretmæssig vælge til Ærkebiskop af Bremen, hvorfra Hartvig II var fordreven, men kom dog ikke i Besiddelse af Ærkesædet. Desuden sammensvor han sig med Grev Adolf III af Holsten og andre staufervenlige Fyrster i Nordtyskland, maaske ogsaa med nogle Venderfyrster, som synes at have ægtet hans Søstre, og dertil med de danskfjendtlige Konger i Sverige og Norge, Knud Eriksen og Sverre. Danmark var altsaa ompændt af en mægtig Sammensværgelse, og Sjælen deri var en højbyrdig og højt begavet Dansker, der var rede til at ofre Danmarks Frihed, blot han selv kunde tilrive sig Kronen. Men V.s Forræderi blev mere og mere aabenbart, og pludselig valgte han at flygte af Landet. Han kom igjen med 35 Langskibe og en norsk eller svensk Hær, og den bispeviiede Mand dristede sig nu til at lade sig udraabe til Konge; efter Aftale gjorde Grev Adolf af Holsten samtidig Indfald over Kjderen. Hurtig slog Hertug Valdemar dog den fremmede Hjelpe-

hær, og nu var Biskop V. i en saa fortvivlet Stilling, at han maatte søge Underhandlinger. Men her gjaldt ikke nogen Skaansel. Den unge Hertug tog ham til Fange, støttet af Bisperne Peder Sunesen, Omer af Ribe og Asser af Viborg (8. Juli 1192), og lænket om Haand og Fod sad Biskop V. nu 14 Aar i den mørke Taarnkjælder paa Søborg, medens alt hans Gods inddroges. Senere ramte Hævnen Grev Adolf, der mistede sit Land ved Hertug Valdemars raske Angreb og til sidst blev Biskop V.s Fængselsfælle paa Søborg.

Danmark var reddet. Men en bispeviet Mand var uden Lov og Dom bleven behandlet som den farligste Forbryder, og Kirkeretten var krænket paa det føleligste. Pavestolen kunde ikke lade denne Sag uænsset, og Cølestin III sendte da ogsaa en Række Buller til Danmark for at faa V. løsladt; han truede og han bad, men lige meget hjalp det. De danske Bisper med Absalon i Spidsen stod uden Vaklen paa Kronens Side, og snart gik man angrebsvis frem, skildrede Paven V.s store Brøde og krævede ham afsat. Saa vidt gik Cølestin dog ikke, men han lod Sagen dø hen, og selv hans kraftige Efterfølger Innocents III (1198—1216) tøvede flere Aar, før han gjorde noget Skridt for den fangne Biskop. Og da han endelig (Dec. 1203) opfordrede Kong Valdemar II til at løslade sin Fange, gjorde han det ikke af Velvilje mod Bispen — hvem han endog kalder et Uhyre med mange Hoveder, der helst maatte være falden for det verdslige Sværd, han havde vovet at drage —, men kun af Hensyn til Kirkeloven, og han lovede paa Forhaand, at Bispen ikke skulde vende tilbage til Danmark. Valdemar II vidste dog endnu at trække Sagen ud nogle Aar, og først i 1206 aabnedes Fængselsdøren for Bispen; Ærkebisp Anders Sunesen, muligvis ogsaa Dronning Dagmar, var gaaet i Forbøn for ham. Bisp V. svor den dyreste Ed paa ikke at ville skade den danske Konge og drog til Innocents III, for hvis Domstol der nu begyndte en vidtløftig Retssag. Danske Af-sendinger rejste svære Klagemaal mod V. Man fremhævede hans vanærende Fødsel, som man rigtignok havde dækket over, den Gang man vilde have ham gjort til Biskop, end videre hans frække «Apostasi», hans Majestætsforbrydelse og Edsbrud, hans Forøden af Kirkegodset, hans Usædelighed som Biskop osv. Men den snu Bisp manglede ikke Svar, og det lykkedes ham at stemme Paven noget gunstigere. Da røvede V.s Magtbrynde og Had ham al Besindelse og styrtede ham i ny Æventyr og ny Ulykke.

Hemmelig havde V. allerede sat sig i Forbindelse med Stauferkongen Philip af Schwaben; det var netop hvad man i Danmark havde frygtet. Og da Ærkebiskop Hartvig II døde, fik Philip Bremerne til atter at vælge V. (1207). Paven stillede sig ikke afvisende; men da V. tillige krævede at gjenindsættes i Slesvig, var han klog nok til at opsætte Stadfæstelsen af Valget. Snart kom der ogsaa Indsigelse fra Kapitlet i Hamborg, som havde den mægtige danske Konge i Ryggen, og Innocents raadede da Bremerne til at foretage et andet Valg. V. vovede nu Trods mod selve den myndige Pave, flygtede fra Rom og holdt sit Indtog i Bremen. Pavens Svar var højtidelig Bandlysning, og Hamborgerne valgte en Modærkebisp. V. begyndte Krig mod Hamborg og Danmark, tilrev sig Stade, men mistede atter Borgen og foranledigede blot, at Valdemar II befæstede sit Herredømme ved Elben. Philip af Schwaben blev myrdet (1208), men V. gik strax over til hans Medbejler, Welferen Otto IV, der fra at være Danmarks Forbundsfælle blev dets Fjende. Bremens Kanniker faldt dog fra ham og enedes med Hamborgs Kapitel om et nyt Ærkebispervalg, som fik Pavens Stadfæstelse. V. opgav da alt og drog til Rom, hvor han kastede sig for Pavens Fødder og blev løst af Bandet, ja fik endog Tilladelse til at forrette præstelige Handlinger, kun ikke i Hamborg-Bremens Ærkestift (1210). Ret længe kunde V. dog ikke finde sig i at være sat ud af Spillet, og han slog ind paa den fortvivlede Politik at knytte sin Sag uadskillelig til Otto IV, der nu var bandlyst af Paven. Støttet af sin Svoger, Hertug Bernhard af Sachsen, bemægtigede V. sig atter Bremen (1211) og begyndte en hidsig og langvarig Kamp mod den retmæssige Ærkebisp (Gerhard fra Osnabrück); for at skaffe Midler til Krigen forødtte han Kirkegodset med største Hensynsløshed. Gang paa Gang slyngede Innocents III Band imod ham, men gik i Graven uden at have ydmyget ham. Otto IV's Magt visnede imidlertid hen, og han rev V. med i sit Fald. Kampen blev mere og mere haabløs, Danskerne rykkede frem imod ham, Bremerne faldt fra ham og indkaldte hans Medbejler, selv var han Flygtning ved Sachserhertugens Hof, men utryg overalt. Da tyede han til det sachsiske Cistercienserkloster Lokkum. Abbeden troede ham dødsygt, løste ham af Bandet og tog imod ham som Klosterbroder (o. 1219). V. kom sig dog, og nu maatte han gaa Bodsgang til Rom, hvor Pave Honorius III gjenoptog ham i Kirkens Skjød, men forbød ham præstelig Virksomhed og sendte ham til Citeaux,

for at Cisterciensernes Fader-Abbed i Forening med Abbeden i Morimond kunde afgjøre, i hvilket Kloster han skulde optages (1220). Efter sit Ønske kom V. da atter til Lokkum, hvor han levede i Stilhed, indtil Budskabet om Valdemar II's Tilfangetagelse hidsede hans Haab for sidste Gang; atter sprængte han alle Baand, undveg fra Klosteret og samlede en Hob om sig, hvormed han faldt hærgende ind i den danske Konges Lande (1224). Hurtig drev Albert af Orlamünde ham dog tilbage, og nu sank han hen i Glemsel. Han kom ikke til at deltage i Nordtyskernes Sejr over Danmark; kun Efterretningen om hans Frændes Modgang kan have svalet hans Hævntørst en Smule. Sine 4 sidste Aar tilbragte han i Citeaux. Der døde han 18. Juli 1236, og som Kongesøn og bispeviet Mand fik han sin Grav bag Klosterkirkens Højalter.

V. er den mest dæmoniske Skikkelse i vor Historie, Ulykkesfugl og selv ulykkelig, men ikke uden en vis Storhed i sin ubændige Kamp mod Skæbnen. Han kunde vinde Hjærter, og han havde fremragende Evner; men endnu større var hans Voldsomhed, og næsten overmenneskelig hans Halsstarrighed. Lidenskab og Had er Nerven i hans Handlen, under al sin Skiften og Omtumlen har han kun det Maal at gribe Kronen, og da alt er glippet, er han endnu gjennemglødet af Hævntanken. Ingen Ed er ham hellig, ingen Brøde skræmmer ham, blot han kan storme frem mod dem, han hader til Døden. Derfor staar han som den store frafaldne, en ond Drøm midt i Danmarks lykkeligste Tid. At Overleveringen i Lokkum, der med urette hævdede at have hans Grav, priste ham i høje Toner, er uden Indflydelse paa Historiens Dom.

A. Crone, V. Knudsen (Odense 1848). Usinger, Deutsch-dän. Gesch. 1189—1227. Hist Zeitschr. XXX. Dehio, Gesch. d. Erzbistums Hamb.-Bremen II. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schl.-Holst.-Lauenb. Gesch. XXI. Aarb. f. nord. Oldkyndigh. 1892. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 13 ff. 305 ff. H. Olrik, Konge og Præstestand II. *Hans Olrik.*

Valdemar Christian, Greve til Slesvig og Holsten, 1622—56, Søn af Kong Christian IV og Kirstine Munk, blev født 26. Juni 1622 paa Frederiksborg. Som lille Barn blev han opfostret hos sin Mormoder Ellen Marsvin paa Dalum Kloster og sendtes der fra 1627 til videre Opdragelse hos Statholderen i Friesland Grev Ernst Casimir af Nassau og dennes Hustru, Kongens Søsterdatter Prinsesse Sophie Hedevig af Brunsvig. 1629 vendte han tilbage til Danmark, blev 1630 af Kejseren benaadet med Rigsgreveværdigheden, hvormed han forbandt den danske Titel af Greve til

Slesvig og Holsten, og kom s. A. til Sorø Akademi, hvor han blev til 1636. Det følgende Aar tiltraadte han med Hannibal Sehested som Hofmester en Udenlandsrejse, der gik over Holland og de spanske Nederlande til Frankrig og videre til Italien; Hjemvejen lagdes over Frankrig og England, og i Efteraaret 1639 var han tilbage i Danmark. Han, der allerede 1632 havde kjøbt Ristrup og Lyngballegaard i Jylland og 1633 havde faaet et Kanonikat i Roskilde, blev nu forlenet med Dalum (til 1642); samtidig begyndte Kongen for ham Opførelsen af Valdemarsslot paa Taasinge, paa hvilken Ø han af sin Moder havde faaet en Del Gods, som han fik forøget af Kronen; 1641 fik han Birkeret over al sin Ejendom dér. I Begyndelsen af 1640 var han paa en Rejse i Sverige, og i Sommeren s. A. sendtes han til de kejserlige Hære i Tyskland. Opholdet her maa dog have været kort, thi allerede i Jan. 1641 var han hjemme igjen og fik en alvorlig Irettesættelse af sin Fader for usømmelig Optræden imod Vibeke Kruse og hendes Børn.

For den zoaarige levelystne, men ogsaa letsindige, ødsle og i høj Grad forfængelige unge Mand, der som alle sine Søkende var overordentlig stolt af sin kongelige Byrd, begyndte der nu at vise sig Udsigter til en æventyrlig, men ret glimrende Fremtid. Den russiske Zar Michael Feodorowitsch havde faaet den Tanke at gifte sin Datter Irene med ham og indledede Forhandlinger med Christian IV om Ægteskabet. Som Følge heraf sendtes V. C. med Gregers Krabbe (IX, 388) i Sommeren 1641 til Rusland; men Sendelsen blev foreløbig uden Resultat, da Spørgsmaalet rejstes om hans Overgang til den græske Religion. I Begyndelsen af 1642 kom han tilbage til Danmark; snart efter var han dog atter i Udlandet, først i Holland, hvor han spillede mange Penge bort paa Boldhuset i Haag, og 1643 i Paris. Men Forhandlingerne om det russiske Ægteskab vare imidlertid blevne fortsatte; Christian IV vilde ikke slippe Planen, der for ham havde politisk Betydning som et Skaktræk mod Sverige; muligvis har han endda haabet, at Sønnen en Gang med Tiden kunde blive russisk Zar. Ledsaget af et stort Følge og et tilhørende dansk Gesandtskab, forsynet end videre med pragtfulde Gaver til Zaren og til sin Brud, i det hele prægtig udstyret paa enhver Maade, forlod V. C. i Okt. 1643 Kjøbenhavn, og over Danzig og Preussen naaede han i Jan. 1644 Moskva, hvor han blev modtaget med stor Højtidelighed og Pomp. Men hurtig vendte Bladet sig. Det er ikke

usandsynligt, at politiske Forhold og særlig Sveriges Krig med Danmark nu har stemt Zar Michael ugunstig over for en dansk Forbindelse, men hvad der droges frem, var Religionsspørgsmaalet. Bestemt fordredes det, at V. C. skulde skifte sin Tro, som Betingelse for Ægteskabets Afslutning; efter russisk Skik nægtedes det ham at se sin Brud før Brylluppet, og da han saa forlangte at faa Lov til at drage hjem, afsloges ogsaa dette, og han var i Virkeligheden Fange. Forholdet forværredes kun, da han i Maj 1644 søgte at flygte; baade da og senere kom det til blodige Sammenstød mellem ham og hans Følge og Russerne. Tiden trak ud paa den bedrøveligste Maade, om end Greven og hans Mænd trøstede sig ved Lystighed og Drukkenskab. Først Zar Michaels Død i Juli 1645 forandrede Stillingen, hans Søn Alexis gav V. C. Tilladelse til at drage hjem, og i Avg. forlod han Moskva. Tilbagerejsen varede dog længe. Han opholdt sig en Tid i Polen og Preussen og kom først til Kjøbenhavn i Maj 1646. Atter stod han ledig. Corfits Ulfeldt, der for øvrigt havde et skarpt Blik for hans Svagheder og især for hans endeløse Forfængelighed, ønskede at faa ham anbragt i fransk Tjeneste. Men Valget faldt dog paa Kejserens, og allerede i Efteraaret 1646 var han ved Grev Holtzapfels Hær i Westfalen; her forblev han ogsaa det følgende Aar med Titel af Generalmajor. Hans Pengesforhold vare imidlertid i den største Uorden, og Christian IV blev, skjønt misfornøjet med at han sammen med sine Søkende stadig tog Moderens Parti over for ham selv, nødt til at hjælpe paa ham. 1646 fik han Saltø Gods paa Sjælland mod Afstaaelse til Kronen af hans førnævnte jyske Herregaarde, og i Avg. 1647 tilstod Kongen ham 10000 Rdl. i aarlig Pension. Saltø solgte han dog, maaske s. A., til Corfits Ulfeldt.

Da indtraf i Febr. 1648 den for V. C. og hele hans Kreds afgjørende Begivenhed, at Christian IV afgik ved Døden. Et Øjeblik syntes det ganske vist, som om dette skulde aabne ham Udsigt til større Betydning. Det er ikke usandsynligt, at man inden for det Ulfeldtske Parti har tænkt sig Muligheden af at opstille V. C. som Kandidat til den ledige Trone; i alt Fald mente Partiet, at Tidspunktet kunde være heldigt til at fiske i rørt Vande. Allerede før Faderens Død havde V. C. planlagt en Rejse til Kjøbenhavn; nu kom han hertil 5. Marts; det hedder sig, at han ved sin udfordrende Optræden paa selve Slotspladsen tiltrak sig almindelig Opmærksomhed. I Forening med Ulfeldt forlangte han ogsaa

Suspensionen af de 3 Theologer, som 1646 havde krænket Kirstine Munk og hele Slægten ved at give Christian IV Medhold i, at hendes Døtre ikke maatte besøge hende, og han har sikkert deltaget i alle Bestræbelserne for at faa Moderens Ægteskab godkjendt og hendes Fremtid sikret. Men ud af alle disse Intriger kom kun lidet; det hele, V. C. opnaaede, var en Ordre fra Ulfeldt til Handelshuset Berns i Hamborg (II, 137) om at udbetale til ham de lovede aarlige 10000 Rdl. Næppe havde imidlertid hans Halvbroder Frederik III opnaaet Tronen, før han gav en Modordre i denne Henseende og tilmed ikke længere kaldte ham Greve til Slesvig og Holsten. Dette blev et haardt Stød for V. C., og alle hans Bestræbelser samlede sig i den følgende Tid om at faa Pengene og Titelen tilbage. Han var atter rejst tilbage til Tyskland og tog Ophold i Köln. Foreløbig stod hans Haab til Kejseren, i hvis Tjeneste han endnu var, endda saaledes at han officielt betegnedes som hans «Rigshof- og Krigsraad, Feltmarskal-lieutenant, Kammerherre og bestalter Oberst». Men baade Kejsers Forbøn og hans egne Henvendelser til Frederik III bleve frugtesløse. Tilmed kom nu Svogrenes Fald 1651. I Avg. s. A. har han vistnok truffet Ulfeldt i Holland og bl. a. laant Penge af ham, men umiddelbart efter traadte han i Tjeneste hos den landløse Hertug Carl IV af Lothringen, en Mand, der var fuld af æventyrlige Planer om at gjenvinde tabt Magt og Indflydelse og spille en Rolle i den evropæiske Politik; der var endog Tale om et Giftermaal mellem V. C. og en Søster til Hertugens morganatiske Ægtefælle. Følgen heraf blev, at Hertugen i Begyndelsen af 1652 sendte en Gesandt til Kjøbenhavn, der bl. a. skulde interessere sig for V. C.s Sag. Men der kom saa meget mindre ud heraf, som den danske Regering med Ængstelse saa hen til hele denne Forbindelse mellem Lothringen og Greven og mente, at der bag ved laa Planer mod Danmark, anstiftede af hele det Ulfeldtske Parti. Anmodningerne til Fordel for V. C. bleve bestemt afviste. Da søgte han endnu s. A. ligesom to af hans Svogre Dronning Christinas Tjeneste, var ogsaa paa et kort Besøg i Sverige, men heller ikke her ud af kom foreløbig noget. Ad en hel anden Vej prøvede han derefter paa at komme oven Vandet. I Forbindelse med Hannibal Sehested henvendte han sig 1654 til Dronning Sophie Amalies brunsvigske Brødre for at faa dem til at gaa i Forbøn for sig i Kjøbenhavn. Ved denne Lejlighed har han sikkert ydmyget sig stærkt, ja endog gjort ligefrem nedværdigende Skridt ved at

kaste hele Skylden for sin tidligere Adfærd over paa Moderen og paa Ulfeldt; han skal endda have tilbudt at udlevere til Frederik III Breve, som vare kompromitterende for disse; tillige forlangte han, at Kirstine Munk skulde tvinges til at skifte med sine Børn. Men paa ét Punkt vilde han ikke give efter, nemlig med Hensyn til Opgivelsen af sin Titel som Greve til Slesvig og Holsten, og herpaa kom disse Underhandlinger til at strande. Hvad han havde opnaaet, var kun at lægge sig blodig ud med sin Moder, der paa sin Side ganske vist ogsaa optraadte med megen Hadskhed og Raahed i den Maade, hvorpaa hun i denne Tid i sine Breve ønskede ondt over dette «Skarn» og «Fordærvsens Barn». Skuffet i sine Planer maatte han dog paa ny søge Udsoning med Moderen, og denne gav ham virkelig nogle Penge. Derpaa vendte han sig til Carl Gustav af Sverige om Tjeneste, opnaaede den 1655, deltog i Krigen i Polen, men blev dødelig saaret i en Træfning og endte sit æventyrlige, men hæderløse Liv i Lublin 29. Febr. 1656. Hans Lig blev af Polakkerne udleveret til Svenskerne.

Smith, Leonora Christinas Hist. I. II, LXXVI. Gigas, Grev Bernardino de Rebolledo S. 123 ff. Hist. Tidsskr. 6. R. I, 682 ff.; III, 237 ff. 734 ff.

J. A. Fridericia.

Waldkirch, Henrik, —1629, Bogtrykker og Boghandler, var tysk af Fødsel og synes at være kommen her ind i Landet paa Foranledning af M. Hans Aalborg (I, 11), da denne vilde oprette en Boghandel og derfor ønskede at forene sig med en Bogtrykker. I alt Fald optraadte de i Forening, da de i Jan. 1586 opnaaede kongl. Privilegium paa at optrykke den danske Bibel paa ny. Senere virkede de dog hver for sig, og H. W. fik en fastere Stilling ved 22. Nov. 1590 at ægte Kirstine, Datter af den i sin Tid bekjendte Bogfører Claus Førd (V, 502), hvorved han vistnok er bleven Ejer af Svigerfaderens Boglade. 1599 blev han Universitetsbogtrykker; baade før den Tid og især siden udfoldede han en efter den Tids Forhold meget betydelig Virksomhed, saa det er en stor Mængde Skrifter, der ere udgaaede fra hans Presse, og som han forhandlede fra sin Boglade, der længe havde sin Plads i Vor Frue Kirke. Han er den første Bogtrykker her til Lands, der paa Universitetets Foranstaltning har anvendt hebraiske Typer, medens man tidligere, naar saadanne Typer nødvendig skulde bruges, havde maattet nøjes med at skjære Satsen ud i Træ (Danske Mag. 4. R. II, 119). 1623 afløstes H. W. som Universitetsbogtrykker af Salomon Sartor (XIV, 610), men fortsatte dog, som

det synes, i Forbindelse med Sønnen Claus W. sin øvrige Forretning indtil sin Død 1629.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 241. III, 666 ff. Nyrop, Bidrag t. d. danske Boghandels Hist. I. Danske Mag. 5. R. I.

H. F. Rørdam.

de Vale (ell. Waal), **Claus Jacobsen**, —1611—, Herold, kunde efter Navnet at dømme formodes at have været en Udlænding af Fødsel, om der end i det 16. Aarhundrede i Odense fandtes en ret anset Slægt af Navnet Vale. Naar Heroldens Navn endnu er bevaret, beror det udelukkende paa, at det er foreviget ved et samtidigt Rimværk. Da Kalmarkrigen var i Udbrud, fik C. de V. nemlig det Hverv som kongl. Herold at overbringe Christian IV's Fejdebrev til Kong Carl IX i Sverige. I Begyndelsen af April 1611 modtog han i Helsingborg sin Instrux af Hofmarskal Ditlev Rantzau (XIII, 424). Den lød paa, at han skulde søge at faa Brevene overleverede til den svenske Konge i egen Haand; men hvis dette ikke kunde ske, skulde han, iført sin Heroldsdragt, en pragtfuld Kappe, hvori Rigernes Vaaben var udsyet, og med kronet Sølvspir i Haanden, under Trompetstød, paa en aaben Plads 3 Gange oplæse Fejdebrevne og derpaa kaste dem paa Jorden. Ledsaget af en Trompeter begav Herolden sig nu paa Rejsen; men i Jønkøping blev han standset, og siden blev han under alle Haande Paaskud stadig opholdt og ført omkring til forskellige Steder, saa at han først efter 29 Ugers Omflakning atter naaede den danske Grænse. Hele denne besværlige og farefulde Rejse har Herolden skildret i danske Vers (Danske Mag. I, 273 ff.) Langebek har udtalt den Formodning, at Digteren og Historikeren Claus Lyskander har laant ham sin øvede Pen. Men der plejer dog at være mere Klang og Poesi i Lyskanders Vers, end der er i C. de V.s, om end disse give et anskueligt Billede af Rejsens Hændelser. Heroldens senere Skjæbne er os ubekjendt.

H. F. Rørdam.

Valentiner, Adolph, 1803—68, Landmand, fødtes paa Futterkamp i Holsten 4. Juli 1803 og var en Søn af Forpagter Heinrich Christian V. (f. 1767 † 1831) og Adelheid Margrethe Ernestine f. Gähler (f. 1776 † 1844). Faderen, der 1822 købte Gjeddesholm ved Taastrup, hørte til de ikke faa dygtige holstenske Landmænd, der indvandrede til Danmark i det 19. Aarhundredes første Halvdel, og som ved deres Exempel i høj Grad bidrog til vort Landbrugs Fremgang. Sønnen A. V., der havde gaaet i Kiels Latin-

skole og paa Gymnasiet i Lybek, kom 1822 til Gjeddesdal for at lære Landbrug og overtog 1831, ved Faderens Død, Gaarden som Ejer. S. A. (3. Juni) ægtede han Catharine Elisabeth Jacobsen (f. 1811 † 1894), Datter af Grosserer Nic. J. i Kjøbenhavn.

V. overtog Gjeddesdal i god Drift, men paa trykkende Vilkaar, og det var først, efter at han i 1853 havde begyndt en regelmæssig Dræning af Gaarden, at den gav lønnende Udbytte, som han forstod at bevare og yderligere at forøge ved stærk Fodring og Benyttelse af Hjelpegødninger. Han fortsatte de af Faderen begyndte Regnskaber og Optegnelser, offentliggjorde disse og gav derved et for hine Tider vigtigt Bevis for, at en rationel Drift kunde betale sig. Særlig kan det fremhæves, at Gjeddesdal var den første større Gaard her i Landet, der blev fuldstændig drænet, og Exemplet herfra bidrog i høj Grad til at vække andre Landmænds Interesse for denne Datidens vigtigste Grundforbedring. Med rette vandt Gjeddesdal Ry som en af Landets bedst drevne Gaarde, særlig som en fortrinlig Mejerigaard, og talrige Elever og besøgende fra Ind- og Udland søgte her hen for at belæres. Sine Erfaringer, sin Viden og Interesse for offentlige Anliggender gjorde V. frugtbringende som Foredragsholder og Forfatter. Han skrev talrige Afhandlinger i «Tidsskrift for Landøkonomi» og i «Ugeskrift for Landmænd» og udgav flere Smaaskrifter, blandt hvilke kan nævnes: «Lommebog for Landmænd» (1857), der oplevede adskillige Oplag, «Landbruget med særligt Hensyn til Forpagterne» (1859), «Peter kommer paa Landet» (1860) og «Hvorledes Hans fandt Guld her hjemme» (1861). Han talte og skrev let og flydende, og hans Skrifter have som oftest et vist novellistisk Sving.

Det offentlige Liv lagde stærkt Beslag paa V.s redelige Vilje, store Arbejdskraft og betydelige Indsigt. 1835 blev han Medlem af Landhusholdningsselskabets 2. Agerdyrkningskommission og 1858 af dets almindelige Kommission, 2 Gange var han Medlem af forberedende Udvalg for Landmandsforsamlinger, han var Formand for Kjøbenhavns Amts Landboforening fra dens Oprettelse 1841 og Formand for Sogneforstanderskabet i hans Sogn osv.; 1859 blev han udnævnt til Etatsraad. Til det sidste var hans Hjem Samlingsstedet for fremragende Mænd paa Landbrugets og andre Omraader, og hans Bortgang, 23. Maj 1868, følte som Tabet af en af Landbrugets bedste Mænd. «Ugeskrift for Landmænd» begyndte sin Nekrolog over ham saaledes: «Kun faa Mænd have haft en

saa stor og heldig Indflydelse paa det danske Agerbrugs Udvikling i den nyere Tid som Etatsraad V.»

Erslew, Forf. Lex. Tidsskr. f. Landøkon. 4. R., II. Ugeskr. f. Landmænd 1868, II. Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Daum. Stamtavle over Fam. Valentiner. Landbrugsordbogen VI. Bøggild, Mælkeribruget i Danmark.

H. Hertel.

Valentiner, Christian August, 1815—91, Præst, Søn af Kjøbmand Chr. Aug. V. og Marie Sophia f. Sybrandt, er født Flensborg 28. Juli 1815. V. studerede i Kiel fra 1835 og tog theologisk Embedsexamen paa Gottorp 1840. 1846 valgtes han til Sognepræst i Rinkenæs, og 1849 kaldtes han til Tyrstrup og Jerndrup, men afskedigedes af den danske Regering 1850. 1852 blev han Seminariedirektør i Bernburg (Anhalt), 1856 tillige Sognepræst ved Nicolaikirken sammesteds og 1860 Provst og Hovedpræst i Cosvig ved Elben. 1864 ansattes han af den preussisk-østerrigske Regering som Provst og Hovedpræst i Tønder, hvor han skulde reorganisere Skolelærerseminariet; han blev tillige «Seminar- og Skolerevisor for Hertugdømmet Slesvig». S. A. blev han konstitueret som Hovedpræst ved St. Nicolai Kirke i Flensborg, og 1865 blev han atter Sognepræst for Tyrstrup og Jerndrup. 1870 blev han Sognepræst i Gammel Haderslev og Direktør for det nordslesvigske Præsteseminarium. Han døde i Haderslev 12. Dec. 1891. Han ægtede 1846 Helene Marie f. Ahlmann. — Han har udgivet en revideret Udgave af den Pontoppidanske Salmebog og Luthers lille Katekismus med en Samling Bibelsprog i det danske og det tyske Sprog.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

L. Koch.

Valentiner, Friederich, 1756—1813, Mathematiker, blev født 25. Avg. 1756 i Boren (Angeln), hvor Faderen Christian August V. (f. 1724 † 1816) var Præst, Moderen var Sophia Elisabeth f. Pauli († 1797). Han disputerede for Doktorgraden i Kiel 1783, blev 1787 extraordinær Professor i Mathematik sammesteds og 1797 Professor ordinarius. Samtidig beklædte han en Stilling som Branddirektør. Medens han ikke synes at være optraadt som matematisk Forfatter, bragte hans Virksomhed i Brandforsikringens Tjeneste ham fra Tid til anden til at udtale sig, f. Ex. i et Par smaa Afhandlinger om Brandskadernes Fordeling, om Brandfaren ved Fakkeloptog osv. Han virkede for Oprettelsen af et gjensidigt Forsikringsselskab for Løsøre; en Undersøgelse om Brandvæsenets

hensigtsmæssigste Ordning i de store Byer prisbelønnedes 1797 af Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn. V., der døde 29. Juli 1813, var 3 Gange gift: 1. med en Datter af Landbaumeister Richter i Kiel, 2. med Dorothea Janecke, 3. (1799) med Maria Magdalena Haaek (f. 1775). *H. Westergaard.*

Valentiner, Heinrich Nicolaj, f. 1834, Landmand. H. V., Søn af ovfr. nævnte Etatsraad Adolph V., fødtes 3. Marts 1834 paa Gjeddesdal. Efter at han 1851 havde taget Studentereksamen og Aaret efter 2. Examen, gik han til Landbruget og købte 1857 Sallerupgaard ved Vordingborg. S. A. (15. Maj) ægtede han Julie Elisabeth Augusta Larpent (f. 1831 † 1899), Datter af Urmager L. Da Faderen døde 1868, overtog han Gjeddesdal, som han stadig ejer, og hvor han har fortsat de udmærkede Traditioner, som han tog i Arv fra sin Fader og Farfader. Det kan saaledes fremhæves, at Gjeddesdal var en af de første Gaarde, hvor der indrettedes Vandmælkeri (1869). I Besiddelse af megen Almensans og Virksomhedstrang, et stort Fond af Kundskaber, der omfatte ikke blot saa godt som alt inden for Nutidslandbrugets vidt forgrenede Omraade, men ogsaa betydelige Felter inden for Kunst og Videnskab, en fin og smidig Intelligens og en fordomsfri Natur, har han for mangfoldige været en udmærket Hjælper og Raadgiver — og næppe for nogen mere end for Professor Segelcke (XV, 475) og Docent Fjord (V, 186) — og han har spillet en meget betydelig Rolle i Landbrugets Foreningsliv. Han har saaledes været Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad siden dets Oprettelse 1872, han var Formand i «Kjøbenhavns Amts Landboforening» 1880—91, og han valgtes 1890 til Formand for «De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift», en Stilling han stadig varetager. V. udnævntes 1879 til Etatsraad og 1904 til Kommandør af 1. Grad af Dannebrog.

Ugeskrift f. Landmænd 1892, I; 1904 S. 123. Vort Landbrug 1904 S. 143. Landmandsblade 1904 S. 149. Agrardagbladet 2. Marts 1904. Galtschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. Illustr. Tid. 13. Marts 1904.

H. Hertel.

Valentiner, Herman, f. 1850, Matematiker, Søn af Forpagter Christian Ulrik V. og Charlotte Juliane Nestore f. Crone, er født paa Gaarden Gjorslev i Stævn 8. Maj 1850. 1860 kom han i Roskilde Kathedralskole, hvorfra han dimitteredes 1867. Han tog 1873 Magisterkonferens i Matematik og 1881 den filosofiske Dok-

torgrad. 28. Dec. 1879 havde han ægtet Margrethe Henriette Nannestad (f. 17. Avg. 1858), Datter af Godsforvalter N. paa Fusingø, og levede nu nogen Tid som Videnskabsmand og Privatlærer. 1887—1900 var han Lærer i Mathematik paa Officersskolen; han har tillige jævnlig været tilkaldt som Censor ved Polyteknisk Lærestalts Embedsexamen og har 1894—1900 været først Censor, dernæst Lærer ved det til denne knyttede Adgangskursus. I Foraaret 1900 blev han matematisk Direktør ved Livsforsikrings-selskabet «Dan», indtil 1902 i Fredericia, derefter i Kjøbenhavn.

Allerede som ung ansaas V. for at være den mest belæste i den dygtige Kreds af jævnaldrende Matematikere, som han tilhørte, og den dermed forbundne Flersidighed har heller ikke senere fornægtet sig. Derfor har han ogsaa været vel egnet til i «Jahrbuch der Fortschritte» at berette om den danske matematiske Litteratur, og derfor har Carlsbergfondets Direktion passende valgt ham til at besørge Udgaven af Lorenz' (X, 376 f.) Værker, hvoraf 1. Hæfte udkom 1896, og som nu er sin Afslutning nær. V.s egne Hovedarbejder tilhøre dog Geometrien og beslægtede algebraiske Omraader. Hans «Bidrag til Rumkurvernes Theori» fremkom først som Doktorafhandling, men tryktes dernæst paa Tysk i betydelig udvidet Skikkelse i «Acta mathematica». Ved Siden af Nöthers og Halphens Arbejder, der paa samme Tid fik den Steinerske Pris i Berlin, til hvilken V.s, som trykt før Bedømmelsen, ikke kunde konkurrere, indeholder dette Arbejde endnu de betydeligste Bidrag til Rumkurvernes vanskelige Klassifikation. I en nylig forelagt Meddelelse til Videnskabernes Selskab er V. vendt tilbage til samme Æmne. End videre har V. indsendt et Arbejde om de endelige Transformationsgrupper som Besvarelse af en Prisopgave fra Videnskabernes Selskab. Han havde dog inden for Opgavens Ramme valgt saa vanskelige Spørgsmaal, at han ikke fuldt ud kunde naa at besvare dem, og fik derfor ikke Prisen; men et større Uddrag af hans Arbejde optoges i Selskabets Skrifter (1888) og har haft ikke ringe Indflydelse paa fremmede Matematikers Behandling af lignende Æmner. Selv blev han samme Aar Medlem af Selskabet.

Universitetsprogram til Universitetsfesten 1882.

H. G. Zeuthen.

Valentiner, Karl Heinrich Christian, 1812—44, Præst, var Søn af Advokaten Matthias V. og Dorothea f. Wolf. Han blev ødt i Slesvig 23. Febr. 1812 og gik i Domskolens. 1831 blev han

Student og studerede derpaa Theologi i Kiel og Berlin. 1835 underkastede han sig Embedsprøven, hvorpaa han en Tid lang var Lærer paa forskjellige Steder. 1839 blev han valgt til Diaconus i Krempe, men efter et Par Aars Forløb blev han angreben af en Lungebetændelse, for hvilken han forgjæves søgte Helsebad i Cannstatt. 21. Nov. 1844 døde han i Stuttgart. 1838 udgav han «Das Leben Christi in unserm Gemüthe. Briefe» og 1840 et lille Skrift om Jødernes Optagelse i den kristelige Stat. Det kaldte Rabbineren i Glückstadt, A. Heilbut, frem med et Svar. V. var to Gange gift, først med Johanne Henning († 8. Nov. 1839), Datter af Justitsraad Dr. J. S. Henning i Segeberg, anden Gang med Friederike Georgine Volquardts (f. 1826), Datter af Borgmester G. C. J. V. i Krempe.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

Fr. Nielsen.

Valeur, Johannes, 1700—71, Borgmester, fødtes 23. Febr. 1700 og var Søn af en velhavende Kjøbmand i Kjøbenhavn Herman Walløer. Moderen var en Datter af Byens Præsident, Konferensraad J. Møller (XI, 256). Fra Metropolitanskolen blev han 1720 dimitteret til Universitetet, tog allerede 1722 theologisk Examen og gik paa Rejser. Hjemvendt blev han 1727 udnævnt til Assessor i Hofretten og 1729 til Raadmand i Kjøbenhavn. 1741 blev han Assessor i Højesteret, udnævntes 1749 til Etatsraad og beskikkedes Aaret efter til Viceborgmester. V. nærrede en levende Interesse for dramatisk Kunst og oversatte flere Skuespil fra Fransk til Brug for den danske Scene. 1757 blev han Medlem af Theaterdirektionen og fik overdraget Tilsynet med den kunstneriske Side af Administrationen. Allerede 1761 fratraadte han dog dette Embede. Da Struensee i April 1771 opløste Byens Magistrat, blev ogsaa V. afskediget fra Stillingen som Viceborgmester, hvilket han skal have taget sig saa nær, at han allerede 20. Sept. s. A. afgik ved Døden paa sin Landejendom Nebbegaard ved Hørsholm. V. var en meget velhavende og indflydelsesrig Mand. Han var Hovedparticipant i det vestindisk-guineiske Kompagni og 1. Direktør i Kjøbenhavns Brand- og Vandvæsen. V. havde 20. Marts 1726 ægtet Charlotte Amalie Bølcke (f. 2. Sept. 1696 † 9. Dec. 1758), Enke efter Christian Kellermann. Mellem V. og den tidlig affældige Waisenhuspræst Enevold Ewalds unge og letsindige Hustru Marie Wulf (IV, 623) skal der have bestaaet et meget intimt Forhold, og Oberstinde Eigtved, den bekjendte Bygmesters Hustru (IV, 462),

der som ung boede i Ewalds Hus, udtaler som sin Overbevisning, at V. var Digteren Johannes Ewalds virkelige Fader.

Tilskueren 1901, S. 235 ff. L. Bobé, Esterl. Papirer fra den Reventlowske Familiekreds V, 245. *Louis Bobé.*

Walgensten, Thomas Rasmussen, ---1682, Landsdommer, født paa Gulland, er vistnok den Thomas Erasmi Gotlandus, som 1644 dimitteredes fra Viborg Skole til Universitetet, hvor han lagde sig efter Mathematik og allerede 1651 begyndte Udgivelsen af Almanakker, som han med kongl. Privilegium fortsatte med faa Afbrydelser til 1682. Senere studerede han i Leiden, hvor han immatrikuleredes 1657 og atter 1669; 1664 var han i Paris og gav sig af med at slibe Glas. I det hele var han en Mand med forskellige Talenter, og 1670 udnævntes han til Inspektør ved Kongens Modelkammer, saaledes at han tillige skulde have et vist Tilsyn med alle Byggeforetagender i Kjøbenhavn. Ogsaa ved Indretningen af det kongelige Bibliothek (1670—72) anvendtes hans Evner; Udsmykningen af dettes skønne Sal synes at være hans Værk. 1676 sendtes han til sin Fødeø, hvor han under den danske Okkupation var Kommissarius og Landsdommer; han ejede her Lille Hästnäs og døde 1682. Gift med Magdalene Jacobsdatter fra Gulland og senere med Birgitte Mandix, der som Enke afhændede hans Bibliothek og andre Samlinger til Kongen.

Personalhist. Tidsskr. II; 3. R. IV, 198 ff.

G. L. Wad.

Valkendorf, Christian Eriksen, —1648, til Erikstrup, var en uægte Søn af nedennævnte Erik V. († 1605); men selv brugte han aldrig Navnet Valkendorf, end ikke efter at han var bleven adlet, og skjønt han og Broderen som ufri førte et efter Faderens Slægtmærke dannet Vaaben, fik han ved sin Optagelse i adelig Stand et helt nyt Vaaben. Men ellers var Forholdet vitterligt nok for alle, hvilket bedst ses af, at Erik V., der alt 1585 havde erhvervet kongl. Tilladelse for C. E. og hans Broder Herluf E. til at være fri for at deles til Stavns, 1602 sammen med begge disse Sønner solgte Christoffer Valkendorfs Gaard ved Stranden i Kjøbenhavn til Kongen, ligesom C. E. ogsaa 1604 stod Fadder ved en adelig Barnedaab. Han deltog i Kalmarkrigen og fik her Lejlighed til at udmærke sig i saa høj Grad, at Kongen 4. April 1616 til Belønning optog ham i adelig Stand. En medvirkende Aarsag til denne paa de Tider sjældne Udmærkelse har dog vistnok været,

at han kort forinden var bleven adelig gift, med Sophie Nielsdatter Krabbe (f. 21. Sept. 1583), og derved bleven Ejer af Hovedgaarden Fligende, men hans Hustru døde for øvrigt i første Barselseng 1. Okt. 1616. Om han er den C. E., der 1620 førte Skibet «Fides» i den i Vestersøen udkommanderede Flaade, er usikkert, men 1624 blev han Lieutenant ved den skaanske Fane, og 1628 beskikkedes han til Oberstlieutenant ved de skaanske Knægte. 1626 laa han i Slotslov paa Gulland og 1639 paa Hammershus i de respektive Lensmænds Fraværelse, ligesom han oftere fungerede som Landsdommer paa Skaane Landsting. Han indtog altsaa en ret anset Stilling blandt den skaanske Adel; et Forsøg, han 1633 gjorde paa at tilbytte sig af Kronen sin Fødegaard Højstrup for Fligende, strandede. Endnu 1647 nævnes han ved Prins Christians Begravelse, men 1648 døde han og sluttede selv sin adelige Æt.

Thiset.

Valkendorf, Christoffer, 1525—1601, Rigshofmester. Blandt de mange fremragende Mænd, som i anden Halvdel af 16. Aarhundrede vare knyttede til Statstjenesten, indtager C. V. en Førstearangs Plads ved Duelighed, Arbejdsevne og Retsind. Han var født 1. Sept. 1525 og Søn af Henning V. til Glorup i Fyn († 1535) og Fru Sidsel Friis († 1562). Saa længe Moderen levede, synes hun at have boet paa Glorup i Sameje med sine talrige Børn; men senere blev C. V. Enebesidder af dette Familiens Stamsæde, hvis Tilliggende han betydelig forøgede. Dog skrives endnu 1580 en af hans Brødre «til Glorup». — Om C. V.s Ungdomsliv er intet bekjendt. I flere ældre Skrifter siges — paa Slanges Avtoritet — at «han ikke havde studeret». Meningen hermed — om der ellers er noget rigtigt i Bemærkningen — er maaske, at han ikke, som hans Broder Jacob V., havde gaaet den sædvanlige Dannelsesvej for unge, fremadstræbende Adelsmænd med vidtløftige Studierejser i Udlandet; men for øvrigt er der nok, der vidner om, at han ingeniunde var fremmed for hin Tids lærde Dannelse. Her skal blot peges paa hans senere mærkelige Iver for at fremme de akademiske Studier, Beskaffenheden af hans Bogsamling, der til Dels bestod af lærde, latinske Værker i forskjellige Fag, og endelig samtidige Forfatteres Omtale af ham som en højt dannet Mand — og i hin Tid var der ingen anden Vej til højere Dannelse end den lærde. Det vilde have været en daarlig anbragt Satire, naar Vedel, der kjendte V. nøje og satte høj Pris paa ham,

1574 kalder ham «vir genere, virtute et eruditione vere nobilis, litterarum et litteratorum fautor egregie litteratus», dersom den Mand, der betegnes med disse hædrende Ord, manglede de første Betingelser for med rette at kaldes saaledes.

For V.s Dannelse taler ogsaa, at han tidlig ansattes i Stats-tjenesten, i det han allerede 1551 forekommer som en af Kongens Sekretærer. Han var i denne Stilling, da han 1554 paa Livstid forlenedes med Provstiet i Bergen. Denne Forlening, der nærmest var en Lønning for hans Tjeneste i Kancelliet, krævede dog ikke hans personlige Nærværelse. Anderledes forholdt det sig derimod, da han 4. Marts 1556 forlenedes med Bergenhus, Vardøhus og nogle andre Len, der vare lagte derunder; thi det var en Stilling, der ikke blot krævede en Mand med Klogskab og Karakterstyrke, men ogsaa, at Manden var paa sin Plads. I Bergen havde de hanseatiske Kjøbmænd og Haandværkere nemlig i Tidernes Løb udviklet en Selvraadighed og Voldsfærd, der gjorde Livet næsten utaaleligt for de indfødte Borgere, naar de ikke vilde lade de fremmede raade paa alle Punkter, hvor Sammenstød kunde befrygtes. Mord og Mandslæt hørte til Dagens Orden, og det var vanskeligt for en Nordmand at opnaa Ret, naar han var kommen i Strid med en af de overmodige «Garper». I Stillingen som Lensmand paa denne vanskelige Post viste V. baade Besindighed, Kraft og Udholdenhed, saa det i faa Aar lykkedes ham at kue Hanseaternes Hovmod og bringe forholdsvis rolige og ordnede Forhold til Veje, især efter at han ved Besøg i Kjøbenhavn i Christian III's sidste Tid havde sikret sig, at han havde Regeringens Medhold i de Forholdsregler, han fandt tjenlige til at hævde den norske Haandværker- og Handelsstand over for Hanseaternes hensynsløse Overgreb. Samtidig havde han som Lensmand over Finmarken henledet Opmærksomheden paa, at der maatte træffes Forholdsregler for at hæmme Englændernes Handel med Russerne ad Søvejen nord om Norge, en Sag, hvori han ogsaa vandt Regeringens fulde Bifald.

Da den Fasthed, hvormed V. var optraadt over for Tyskerne i Bergen, havde vakt Røre i Hansestæderne, indkom der Klager fra disse til den nye Konge (Frederik II) over Lensmandens Optræden, og da Kongen mulig ikke vilde lægge sig for meget ud med Lybækkerne, hvis Støtte han kunde behøve under de truende politiske Forviklinger med Sverige, var det formodentlig Anledningen til, at V. 1560 afløstes af en anden Lensmand. Hvad han

havde udrettet i Bergen blev dog ikke derfor omstødt. At man i det hele erkjendte hans fremragende Dygtighed, fremgaar deraf, at der snart efter betroedes ham en endnu vanskeligere Post, da han 1561, nærmest efter Enkedronning Dorotheas Ønske, blev udsat til at indtage en Formynderstilling hos Kongens Broder, den lidet heldige Hertug Magnus (XI, 48), under dennes Styrelse af Bispedømmet Øsel og nogle dermed forbundne Landskaber. V. fik saaledes den besværlige og utaknemmelige Opgave at lede den unge, letsindige og selvraadige Fyrste «til alt godt og at holde ham tilbage, naar han vilde gjøre det, han ikke burde», hvad ikke var nogen let Sag, da Magnus var tilbøjelig til Udsvævelser af forskjellig Art og i Regelen fandt Medhold hos den ømme Moder, naar han klagede over sin alvorlige Vejleder. Dertil kom, at de politiske Forhold i Østersølandene frembød overordentlige Vanskeligheder ved Stridigheder med Sverige, Polen, Rusland og den nys opløste tyske Ridderordens Hærmester, der hver især søgte at rive saa meget som muligt til sig af det ulykkelige Land mellem Finske- og Rigabugten.

I de første Aar, V. tilbragte hos Hertug Magnus, gik det nogenlunde, men da Krigen mellem Danmark og Sverige 1563 brød ud i lys Lue, bleve Forholdene i Lifland og paa Øsel endnu værre, da Svenskerne nu gik angrebsvis til Værks over for den danske Stats Repræsentanter i disse Egne. V., der 1566 betegnes som Kongen af Danmarks tilforordnede (ell. Statholder) i Lifland, holdt dog ud paa sin besværlige Post til 1567, da han endelig hjemkaldtes. 1568 var han sysselsat med forskjellige Statshverv i Norge, bl. a. holdt han Retterting i Bergen. Aaret efter brugtes han ved Forhandlinger med Lybek. S. A. sendtes han som Lensmand til Island, hvor forskjellige Forhold trængte til en fast og ordnende Haand. Naar han her havde indrettet alt paa det bedste, skulde han atter vende tilbage for at give Kongen Oplysning om Tilstanden i dette Land. Hjemkommen her fra blev der stillet ham en ny Opgave, der krævede en Mand af prøvet Retsind og Dygtighed. Der var nemlig endnu et fjærnt Øland under den danske Krone, hvor en nidkjær og djærv Tilsynsmand behøvedes. I Avg. 1571 udnævntes V. til Lensmand paa Gulland, og det paa-lagdes ham i Forening med Landsdommeren og 3 andre Danne-mænd paa Øen nøje at undersøge Tilstanden og siden indrette alt saa kristelig, skjellig og lidelig for den fattige Almue som muligt. Der var Kredse («Ting») paa Øen, hvor alt Folket næsten

var uddøet, saa at der ikke fandtes flere end 4 eller 6 bosiddende Mænd, hvilke dog maatte udrede lige saa meget i Skat som andre Tinglag, der vare bedre befolkede; hvis der ikke i Tiden raadedes Bod derpaa, vilde Landet blive øde og Folket lide den største Nød. Desuden vare de kirkelige Forhold i høj Grad opløste, da der hidtil havde manglet ordentligt Tilsyn med Præsterne paa Øen. Heri tilvejebragte V. en betydelig Forbedring, da han fik den hæderlige Mourits Christensen Glad (VI, 89) indsat som Superintendent paa Landet. I en senere Skrivelse fra denne til Sjællands Biskop bad han ham takke V. paa hans egne og Embedets Vegne. «Mig har han haandhævet som en kristen Mand, og har han ogsaa alvorlig lagt en Haand paa med mit Embede, saa at det gaar, Gud være des Lov! meget ordentlig baade med Personerne og med Religionen».

Da V. saa vidt mulig havde bragt Orden i de, særlig under den langvarige Krig med Sverige, opløste gullandske Forhold, aftraadte han 1573 Visborg Slot til en anden Lensmand og vendte tilbage, i det Roskildegaards og Skjoldenæs Len vare ham overdragne, men kun for snart efter sammen med Rigsraaderne Jørgen Lykke og Bjørn Andersen at afgaa til Norge, da der ogsaa her rundt om i Landet var meget at bringe i Lave. Den af Kommissionen foreslaaede «Skik og Ordning» fik 28. Maj 1574 kongl. Stadfæstelse. — Efter at V. saaledes i en lang Aarrække var anvendt paa de vanskeligste Udposter i den dansk-norske Stat, kom han fra Begyndelsen af 1574 i Spidsen for en vigtig Gren af Centralstyrelsen, i det han udnævntes til kongl. Rentemester, en Post, hvortil han med sin store Arbejdsomhed, strænge Redelighed og stærke Ordenssans særlig egnede sig. Efter Peder Oxes Død i Okt. 1575 kan man med Føje kalde C. V. Rigernes Finansminister, om han end ikke bar denne Titel. 1577 fik han Sæde i Rigsraadet. Med Norge bevarede han paa flere Maader Forbindelsen, navnlig efter at han 1578 var bleven forlenet med Ryfylke, Jæderen og Dalerne (Stavanger Len), som han beholdt indtil sin Død. Ogsaa nordenfjælds havde han endnu Forlening. I Danmark fik han Tid efter anden en Række Len, efter at han allerede 1574 havde fratraadt Roskildegaard. Nævnes kan saaledes: Salling Herred i Fyn 1574—80, Vor Frue Kloster i Roskilde 1575, Jungshoved 1583—87, Vordingborg 1589—92, Helsingborg 1592—95 og Odensegaard med St. Knuds Kloster 1595—97, Jungshoved 1597—1601.

Med Undtagelse af Jylland havde V. saaledes haft Forleninger i alle Rigets Dele.

Det er en fast utallig Mængde finansielle og administrative Hverv, store og smaa, der i Tidens Løb betroedes eller paalagdes V. i hans Egenskab som Rentemester. 1579 udnævnte Kongen, der sjælden kom til Kjøbenhavn og mest boede paa Frederiksborg, naar han ikke var paa Rejser rundt om i Landet, V. til sin Statholder i Hovedstaden og overdrog ham Holmens og Flaadens civile Styrelse. Dette var Anledningen for V. til med stor Omhu at tage sig af Byens Sager, og han var altid villig til at være Foregangsmand ved almennyttige Foretagender, ogsaa naar det gjaldt at lukke Pungen op til fælles bedste. I den saakaldte «Valkendorfs Bog» med Staden Kjøbenhavns Privilegier og andre vigtige Brevskaber bevarer Raadstuearkivet endnu et smukt Minde om den Varme, hvormed denne Hædersmand omfattede Hovedstadens Vel. Siden Absalons Dage havde ingen enkelt Mand gjort sig saa fortjent af Kjøbenhavn som C. V. Kun nogle enkelte af de Foranstaltninger, han traf til Byens bedste, skulle her anføres efter en taknemmelig Samtids Optegnelser: «1581 har han ladet begynde paa Kjøbenhavns Befæstning. Først har han ladet begynde ved Nørreport at sætte Volden om til Østerport med stor Kamp og ladet færdiggjøre og arbejde paa Volden. Og tillige har han ladet gjøre den Skanse og Hvælving og Mur i Nørreport og har selv givet dertil af sine Penge og har haft sine egne Arbejdskarle paa Volden i Arbejde med Borgerne, at det skulde gaa for sig. S. A. har han ladet mure det skønne Vejerhus, som er bygget i Stranden, som ingen havde tænkt eller troet, at der skulde nogen Tid kunnet staa Hus derpaa. 1582 lod han begynde paa det skønne murede Hus, som staar paa den østre Ende af Amager-torv, Kjøbenhavns By til Ære og Gavn. S. A. har han tænkt Kjøbenhavns Ære og Forfremmelse, ikke i én Maade, men i mange Maader. Saa har han beset og overvejet Lejligheden, Kirkerne til Ære, Prydelse og Gavn, og strax befalet Kirkeværgerne til St. Nicolai Sogn, at de skulde begynde at lade bygge det Taarn ved St. Nicolai Kirke, hvilket strax blev begyndt, baade med Fundamentet og siden fremdeles med Muren, og gav han selv dertil de første Penge, desligeste Kalk og Sten, og har selv tidt og ofte gaaet op paa Muren til Murmestrene og undervist dem derudi. Desligeste ogsaa det Taarn paa Helliggejstes Kirke har han og befalet at opsætte og har givet baade Penge, Kalk og Sten».

— Det lader til, at V. ikke har været Statholder i Kjøbenhavn længere end til Udgangen af 1584; men 1595 fik han paa ny dette Hverv, først sammen med sin Ven Arild Huitfeldt og siden alene, indtil sin Død.

For Universitetet og de studerende nærrede V. megen Interesse. Han understøttede gjerne fattige Studenter eller gav dem Midler til Udenlandsrejser, og han stiftede sig et varigt Minde ved 1588 i den Bygning, der i sin Tid som Karmeliterkollegium havde spillet en ret mærkelig Rolle i det ældste Universitets Historie, at grunde den Bolig for 16 Studenter, der endnu bærer hans Navn og nu i over 300 Aar har afgivet et kjært Hjem for saa mange trængende Studenter. Foruden Huset og Grunden samt en Bog-samling gav han en Kapital paa 6100 Rdl. til Husets Vedligeholdelse og til Stipendier for Beboerne, som han i sin Levetid ogsaa paa anden Maade saa til gode. Hans Fundats for Kollegiet er udstedt 16. Juli 1595.

Efter Frederik II's Død (1588) indtraadte V. i det Regeringsraad, som med Kansler Niels Kaas i Spidsen under Christian IV's Mindreaarighed styrede Rigerne. Det var et haardt Slag for Enkedronning Sophie, at hun ikke fik nogen Del i Statsstyrelsen, og Tilsidesættelsen af hende gav i adskillige Aar Anledning til mange ubehagelige Stridigheder. Efter Sigende havde V. været tilbøjelig til at føje hendes Ønske, men var bleven overstemt i Rigsraadet. — I de Aar, V. var i Regeringen, ramtes han for øvrigt af den værste Modgang, han i sit Liv maatte prøve, en Modgang, der for en Mand af hans bekjendte Retsind maatte være dobbelt følelig. Først var der den Retstrætte, han 1590 fik med sin Kollega i Regeringsraadet, Rigsadmiral Peder Munk, i Anledning af at de Skibe, hvormed denne Aaret i Forvejen skulde føre Kongens Søster, Dronning Anna, til Skotland, havde vist sig at være saa lække, at Admiralen maatte søge Havn i Norge. Dette, paastod Munk, maatte være Rentemesterens Skyld, da han jo af den afdøde Konge havde faaet Tilsynet med Holmen og Flaaden; men hertil svarede V., at han kunde kalde Underadmiralen Erik Vognsen til Vidne paa, at baade Skippere og Tømmermænd havde faaet alt, hvad de havde krævet til Flaaden, og hvis de ikke havde gjort deres Arbejde til Gavns, saa var det deres Skyld, der skulde syne slikt; Skibene havde jo desuden faaet Skade i Storm og Uvejr. — Værre gik det med den Sag, som Hans Lindenov til Ørslevkloster s. A. paaførte V., fordi han i Jan. 1589 havde ladet udøve en for

hurtig Retspleje mod den bekjendte Fribytter Mogens Heinesen (VII, 274), som han havde ladet dømme til Døden af Raadstueretten i Kjøbenhavn og kort efter lod henrette, uden at der gaves Lejlighed til at indanke Sagen for en Herredag. Lindenov og den afdødes Enke anlagde derfor Sag mod V. for en Herredag i Kolding, hvor det endte med et Forlig, der gav den henrettede Oprejsning, medens V. gik ind paa at betale en betydelig Erstatning til Enken og til Lindenov. Vistnok kan det ikke betvivles, at M. Heinesen ved sine Bedragerier og Voldsgjerninger havde fortjent den Straf, der overgik ham; men i Sagens Behandling havde V. dog ikke gaaet frem med den Besindighed og Klogskab, som ellers udmærkede ham, noget der maaske har sin Forklaring deri, at M. Heinesen i høj Grad havde misbrugt den Tillid, V. i sin Tid havde vist ham ved at skaffe ham Eneretten til Handel paa Færøerne. Sagens Udfald var vistnok Grunden til, at V. samtidig udtraadte af Regeringsraadet, hvortil vel ogsaa hans Uoverensstemmelse med hans Kolleger angaaende Raadets Optræden over for Enkedronningen kan have bidraget. Han vedblev dog fremdeles at være Rentemester og Medlem af Rigsraadet. Senere kom han ogsaa oftere til at vikariere i Regeringsraadet, naar nogle af dets Medlemmer havde Forfald, ligesom han 1594 benyttedes som Regeringskommissær paa Gulland i Anledning af Almuens Klager over den onde Medfart, de maatte lide af Fogeder og andre.

Ved Christian IV's selvstændige Overtagelse af Regeringen 1596 blev V. beskikket til den høje Stilling som Rigshofmester, en Post, der ikke havde været besat siden Peder Oxes Død, om end V. som Rentemester faktisk havde besørget en Del af de Forretninger, som plejede at ligge under Rigshofmesterens Embede. Til dette sidste Tidsrum af V.s Liv knytter sig det bekjendte Sagn om et personligt Sammenstød mellem ham og Tyge Brahe, hvilket mentes at have givet Anledning til, at den store Astronom for stedse forlod Fædrelandet. Men paalidelige historiske Kilder give ikke Sagnet Medhold, saa der ikke kan tillægges det nogen Betydning. Ogsaa i sin ny Stilling vedblev C. V. at tjene Konge og Fædreland med samme Nidkærhed og Troskab som altid lige til sin Død, 17. Jan. 1601. Han jordedes i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Ligesom de samtidige berømte Regeringsmænd, de kongl. Kanslere Johan Friis og Niels Kaas og hans tro Ven, Rigens Kansler Arild Huitfeldt, forblev han altid ugift. — En samtidig, der kunde vide god Besked (Sivert Grubbe), skrev ved V.s Død i sin Dagbog:

«Han var Kongen og Riget en saare nyttig Mand, og ligesom han havde levet vel og berømmelig, saaledes svarede hans Endeligt til hans Liv».

I Sognekirken til V.s Herresæde Glorup findes endnu en Tavle af Alabast med følgende Indskrift: «1599. Jeg haver opbygget Glorup og Kirken af ny; jeg haver bekommet alt Svinninge Sogn under Glorups Herskab; jeg haver ladet opsætte alle Stengærder om Glorups Fang. Af alt dette roser jeg mig intet, men takker Gud, at jeg haver regeret mine Tjenere i Fred, med Sagtmodighed og Kjærlighed, Gud ske Lov! Giver Kejseren, hvad Kejsereis er».

At C. V. har været en Mand, der med Myndighed gjorde sin Mening gjældende og til Tider kunde være haardhændet, vil vel ikke kunne nægtes; men lige saa vist er det, at han, i alt Fald i sine ældre Aar, var en meget velvillig og godgjørende Mand. I Følge samtidige Optegnelser lettede han gjerne Fæsternes Byrder, naar Høsten var uheldig, og efter sin Død fik han det Vidnesbyrd at «han havde været Enkernes Trøst, de forældreløses Fader, og at han havde stillet mangt et fattigt Menneskes Hunger og Tørst». Paa Jægerspris satte man i sin Tid en Mindestøtte for Sørøveren Mogens Heinesen; men C. V.s Ærestøtte findes hverken der eller i Hovedstaden, der dog skylder ham saa meget.

C. P. Rothe, C. V.s Levnet. Dansk Folkekal. 1869. Vinding, Acad. Haun. S. 448 f. Y. Nielsen, Bergen S. 292 ff. O. Nielsen, Kbhvns. Hist. og Beskr. III, 83 ff. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 95 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III, 689 ff. *H. F. Rørdam.*

Valkendorf, Erik, —1522, Ærkebiskop, var Søn af Axel V., Landsdommer paa Laaland, og Margrethe Pallesdatter (Ulfeldt). Uden at hans Studier og Ungdom nærmere kjendes, ses han at være gaaet den gejstlige Bane og at være bleven Domprovst i Roskilde. Meget tidlig kom han til at færdes i Kongesønnen Christian (II)'s Nærhed, var hos ham 1499, da han hyldedes som svensk Tronfølger, og fulgte ham 1506 til Norge som hans Sekretær og private Raadgiver. Beretningen om, at E. V. skulde have indledet Kongesønnens Forbindelse med Dyveke ved en forførerisk Skildring af dennes Yndigheder, maa anses for Opdigtelse og Snak.

I 1510 blev den norske Ærkebispesæde ledig efter den gamle, altid oppositionelle og Prins Christian lidet behagelige Gantes Død. Domkapitlet valgte en gejstlig af sin egen Midte, Mag. Johannes

Krabbe, til hans Eftermand, men Prins Christian fik sin Fader til ved Henvendelse til Pave Julius II (hvad der stred mod Haandfæstningens § 6) at udvirke Provision for E. V. (16. Avg. 1510), hvorefter denne indviedes i Rom. E. V. har siden med Styrke paastaet, at han kun mod sin Vilje lod sig bevæge til at modtage den høje Værdighed, der da heller ikke bragte ham varig Lykke.

Han kom først 1511 til sit Sæde, og i 1513 mødte han i Kjøbenhavn ved Forhandlingerne om Christian II's dansk-norske Haandfæstning. 1514 kronede han den unge Konge i Oslo, 1515 var han Formand for det Gesandtskab, der hentede Dronning Elisabeth fra Nederlandene. Først nu har han egentlig kunnet begynde sin ivrige og hæderlige Virksomhed ved sit Ærkesæde. Han lod bl. a. med stor Energi bygge paa den længe forfaldne Domkirke, hvorom hans Vaaben i denne endnu minder. Mange Planer optog hans Tanker, deriblandt Udnyttelsen af Norges metalliske Rigdom og Gjenoptagelsen af Nordmændenes Fart paa det i de sidste Menneskealdre opgivne og forglemte Grønland. For Gudstjenesten i den norske Kirkeprovins sørgede han ved at lade trykke et norsk Breviarium i Paris 1519 og et norsk Missale i Kjøbenhavn s. A., den første bekjendte Anvendelse af Bogtrykkerkunsten til særlig norsk Brug. Udgivelsen af den første Kirkebog besørgeles ved den senere Biskop i Oslo, Hans Reff, og af den sidste ved E. V.s senere Eftermand Olaf Engelbrechtsen, der alt da nød megen Anseelse og var Official i Throndhjem.

E. V. havde i sin Tid nydt Christian II's højeste Gunst, men det varede ej længe, inden dette Forhold ganske forandrede, noget, hvorfor visselig den hele Skyld falder paa Kongen. Først maatte Ærkebispnen finde sig i meget haarde Pengeudpresninger, der allerede begyndte, før han tiltraadte Sædet, og stadig gjentog sig, hvorved dog maa erindres, at Norges Metropolitan tillige var Indehaver af store verdslige Len. Alene i 1519 paalagdes der ham saaledes en Skat af 9000 Mark i rede Penge. Han maatte dertil samtidig deltage i Krigen mod de svenske i Jæmteland og til Stadighed underholde en forholdsvis stor væbnet Styrke. Throndhjems Ærkestift var dog ogsaa stort og meget indbringende, især siden dets Indhavere i den senere Tid dreve en overmaade stor og fordelagtig Fiskehandel. E. V. er den første Ærkebisp, der ses (i Lighed med Ærkebispnen af Lund paa Bornholm) at have

ligefrem forundt nogle af sine Tjenere Breve paa at være «Fri-mænd» og Ret til «Skjold og Hjælm» for sig og Efterkommere.

Disse Pengeofre vare imidlertid det mindste. Værre blev det, da «Sigbrit Moder» lod sit Had gaa ud over ham. Hun tillagde nemlig E. V. Skylden for Dyvekes Død. Selvfølgelig har hun ikke mistænkt ham for Giftblanderi eller ligefremme Efterstræbelser, men hun havde hørt, at E. V. i Nederlandene havde lovet Dronning Elisabeths Familie at gjøre, hvad der stod i hans Magt for at bevirke Dyveke fjærnet, og vidste vel, at der i Nederlandene var slaact paa, at Frillen maatte bort med det gode eller onde, og at der kunde blive Tale om «une grande finesse». Da saa Dyveke virkelig kom af Dage paa en mystisk Maade, vakttes Sigbrits Harme mod Ærkebispem, og han kom til at føle det. Sigbrit havde, som man ved, forstaaet ogsaa i Norge at faa nogle af sine Kreaturer anbragte i høje Stillinger, deriblandt den raa og uværdige Mag. Hans Mule (XI, 503), der foreløbig var bleven Befalingsmand paa Akershus. Denne begyndte straks at fortrædige dels E. V.s Tjenere i Oslo og Hamars Stifter, hvor Ærkestolen havde adskillige Besiddelser, dels de endnu talrige Pilegrimme, der søgte til St. Olaf. Klager til Kongen hjalp intet. Til sidst besluttede Ærkebispem at drage bort for at søge Oprejsning. Efter at have sørget for, at Arbejderne ved Domkirken kunde fortsættes, rejste han fra Throndhjem 1521. I Slutningen af Juni traf han i Amsterdam Kong Christian II selv, et for begge overraskende Møde. E. V., hvis Paastand vi ej have Ret til at forkaste, erklærede, at hans Agt havde været at rejse til Danmark for at henvende sig til dettes Rigsraad, og at det kun var Storm og Uvejr, der havde bragt ham til Holland. Han var her allerede bleven fornærmet af Sigbrits raa Broder og Søster, og Christian II vilde nu lade ham fængsle, men herpaa gik Øvrigheden i Amsterdam ikke ind. Kongens Beskyldninger mod sin gamle tro Tjener for at have foregrebet sig paa Domkirkens Skatte kunde E. V. paa det grundigste gjendrive ved Kannikernes Erklæringer, at han tvært imod havde forøget dem (han havde bl. a. stiftet et Vikarie i Throndhjem af egne Midler). Over Utrecht, hvorfra han i Nov. 1521 sendte det danske Rigsraad en udførlig Skildring af de mod ham stedfundne Forurettelser, og hvor han tillige gjorde et Slags Testamente, drog han derefter til Rom for Penge, laante mod Pant. Da han naede den evige Stad (2. Febr. 1522), var Leo X just død. Den nye Pave, Hollænderen Hadrian VI, var en personlig Bekjendt af E. V.

fra Gesandtskabsrejsen i 1515, men kom først ud paa Høsten til Kurien, og E. V.s Dage stundede til Ende. Han døde nemlig i Rom 28. Nov. 1522. Hans Eftermand fandt blandt hans Efterladenskaber bl. a. et højst interessant, endnu bevaret Klageskrift til Paven.

E. V. hører visselig til de mærkeligste af de 26 Mænd, der have været Ærkebisper i Nidaros, og fortjener en smuk Plads mellem danske Mænd, der have gjort sig fortjente i Norge. Den tyske Forfatter Jacob Ziegler, der i Rom gjorde hans Bekjendtskab, skildrer ham som «en ærværdig Olding, der allerede ved sit klare Aasyn lagde sin ærlige Sjæl for Dagen».

Ogsaa i Litteraturens Historie fortjener E. V. at mindes, en Ære, som han kun deler med en eneste af sine Forgængere paa Ærkestolen, den vældige Eystein i det 12. Aarhundrede. Vi have allerede nævnt Udgivelsen af de to norske Kirkebøger. Hertil kommer, at han understøttede Udgivelsen af Saxo Grammaticus (Paris 1514), hvorom Christiern Pedersen selv vidner i sin Fortale til dette Værk. Til den nys nævnte Zieglers mærkelige Værk «Schon-dia» har han ydet Forfatteren Bidrag. Og endelig er der ganske nylig fremdraget et litterært Arbejde af E. V. selv, nemlig hans i Form af Brev til Leo X nedskrevne Beskrivelse over Finmarken (naturligvis paa Latin). At et saadant Skrift havde existeret, vidste man fra en Udtalelse af Olaus Magnus, til hvis Kilder det hører, men det ansaas for tabt, indtil det for faa Aar siden gjenfandtes i Rom af K. H. Karlsson og derefter udgaves af G. Storm for det norske geografiske Selskab.

L. Daae, En Krønike om Erkebiskopperne i Nidaros S. 176—87 (i Festskriftet ved Thronhjems 900 Aars Jubilæum 1897). *L. Daae.*

Valkendorf, Erik, o. 1523—1605, Søn af efternævnte Henning V.s 2. Ægteskab, blev født o. 1523. Han nævnes i Aarene 1549 og 1559 som Hofsinde, var senest fra 1553 Kong Christian III's «Kammertjener» og var som saadan nærværende ved Kongens Dødsleje paa Koldinghus. 1552 fik han Brev paa Helnekirke Len, men synes ikke at have overtaget det. Derimod fik han 1553 Hardanger og Halsnø Kloster og 1555 Højstrup i Pant af Kronen, og disse Panter beholdt han uindløst sin Livstid. Andre Forleneringer fik han ikke, og han synes heller ikke at have været nogen betydelig Mand, selv om hans Navn jævnlig forekommer, særlig ved Hofbegivenheder o. desl. Han var 1589 blandt de Adelsmænd, som

fik Ordre til at ledsage Frøken Elisabeth til Brunsvig. 1592 laa han i Lensmandens Fraværelse i Slotslov paa Kronborg. Han skrives baade til sin fædrene Gaard Glorup og til Søbogaard, og 1580 erhvervede han Lundsgaard ved Mageskifte med Kronen, men særlig var han knyttet til Højstrup, hvor han bestandig boede. Her døde ogsaa hans Hustru Berete Andersdatter Lindenov i 1. Barselseng 18. Jan. 1568, og her knyttede han Forbindelse med en ufri Kvinde, der fødte ham mindst 3 Sønner, af hvilke den ene døde ung; for de to andre sørgede Faderen godt, ligesom han ogsaa fuldt vedkjendte sig dem som sine Børn. E. V. døde 21. Nov. 1605. *Thiset.*

Valkendorf, Henning. —1535, til Glorup, var Søn af Henning Axelsen V. til Glorup og Anne Andersdatter Passow, og da han synes at være opkaldt efter Faderen, er denne sagtens død, om ikke før, saa snart efter hans Fødsel. Det er derfor rimeligvis ham og ikke Faderen, der nævnes 1496, saa meget mere som han 1505 var Ægtemand, i det han da med sin Hustru, Anne Johansdatter Oxe, lod sig optage i Colloqvii Gildet i Svendborg. Skjønt der kun haves yderst sparsomme Efterretninger om ham, maa han dog have været en anset Mand, eftersom han ved Frederik I's Tronbestigelse optoges i Rigsraadet. 1524 findes hans Navn blandt Udstederne af det bekjendte Forbund mod Lutheranismen, men formodentlig er det indsat mod hans Vilje; han har i alt Fald ikke besejlet Dokumentet, saa mulig var han luthersksindet, skjønt Brodersøn af en Ærkebiskop. 1534 deltog han i den bekjendte Hylding i Hjalles Kirke, men Aaret efter døde han 28. Sept. i Odense. Efter sin 1. Hustrus Død havde han ægtet Sidsel Jørgensdatter Friis fra Østrup, med hvem han fik 2 Parter i hendes mødrene Gaard Rolsted, som han 1525 mageskiftede til hendes Frænde Laurids Skinkel. Af begge Ægteskaber var en talrig Børneflokk. *Thiset.*

Valkendorf, Henning. —1626, til Glorup og Søbogaard, var Søn af Jørgen V. til Glorup og Mette Henriksdatter Gjõe. Han blev 1583 Hofsinde, men synes først efter denne Ansættelse at have foretaget den sædvanlige Udenlandsrejse, i det han 1585 ses at være indskreven ved Universiteterne i Padua og Siena. Han tjente ved Hove, indtil han 20. Avg. 1592 holdt Bryllup med Anne Lauridsdatter Brockenhuus (f. 23. Juni 1575), ved hvilket Ægteskab han

blev Ejer af Bramstrup. Derimod blev han først ved sine Farbrødre Christoffer og Erik V.s Død Eneejer af sine fædrene Gaarde Glorup og Søbogaard. 1595 forlenedes han med Verne Kloster og Ingedals og Tune Skibreder, hvilke Len han 1597 ombyttede med St. Hans og Munkeliv Klostre, som han beholdt sin Livstid. Skjønt han havde haft 4 mandvoxne Farbrødre, var han i sit Slægtled dog den eneste Bærer af Valkendorf-Navnet, ligesom han selv kun havde et eneste Barn. H. V. døde i Marts 1626, hans Enke først 1658. *Thiset.*

Valkendorff, Henning, 1595—1658, var Søn af foranstaaende Henning V. og fødtes 24. Febr. 1595 paa Glorup. Efter at have afsluttet sine Studier i Udlandet — han blev 1613 indskreven ved Universitetet i Leiden — undlod han at søge Hof- eller Kancellitjeneste, men giftede sig tidlig, 23. Avg. 1618, med Karen Axelsdatter Brahe (f. 23. April 1598), i hvilken Anledning Faderen overdrog ham hans mødrene Gaard Bramstrup. Dog længe fik han ikke Lov til at være Privatmand. 1624 beskikkedes han til Fændrik og 1627 til Lieutenant ved Corfits Ruds Kompagni af den fynske Rostjeneste, og saa anset en Mand var han allerede nu, at han valgtes til en af de 3 Generalkrigskommissærer, der under Krigen skulde have Indseende med Garnisonerne og Indkvarteringen paa Fyn og varetage Øens Forsvar. Fra nu af er han en af de betydeligste Mænd der i Landet, den fynske Adels Tillidsmand, saa vel over for Kronen som i private Forhold, hvad der bl. a. ses af de usædvanlig mange Værgemaal, der betroedes ham; men ogsaa Kronen benyttede atter og atter hans Tjeneste, navnlig efter at han 1628 var bleven Lensmand paa Odensegaard, et Len, han havde i næsten en Menneskealder. Han var saaledes stadig gennem mange Aar Kommissær ved den fynske Skatteopkrævning, beordredes 1629 til Proviantkommissær for Fyn, var fra 1632 Ritmester for det ene fynske Rostjenestekomparti og gjorde 1639 Tjeneste som Krigskommissær ved Krigsfolket i Hertugdømmerne. Aaret før var han en af Adels deputerede ved Forhandlingerne om Landeværnets Indretning. Da 1643 Krigen atter nærmede sig, blev han paa ny en af de til Varetagelse af Fyns Forsvar beskikkede Kommissærer. Det er sikkert et Vidnesbyrd om hans gode Tjeneste i disse Trængselens Aar, at han ved Frederik III's Krøning hædredes med Ridderslaget; men han havde for øvrigt stedse været en velset Mand ved Hove. Ved de store Daabsfestligheder

1649 var han Marskal for de brunsvig-lyneborgske Gesandter. 1655 fratraadte han Odensegaard, men fik i Stedet Bratsberg og Gimso Kloster og fra 1657 tillige Lundenæs Len. H. V.s hele offentlige Færd tyder saaledes paa, at han har været en redelig, duelig, anset og derfor højt betroet Mand, og dette Indtryk svækkes ikke af hans private Forhold. Som oftest boede han paa Odensegaard, thi paa hans fædrene Gaard Glorup boede hans Moder, der overlevede ham, og Bramstrup havde han solgt; men til Gjengjæld købte han 1637 Klingstrup og 1638 Bjørnemose samt, uvist naar, Hesleholm i Skaane, og alle disse Gaarde besad han endnu ved sin Død, 7. Jan. 1658, paa Glorup, skjønt Tiderne havde været onde for ham som for hans Standsfæller. Det af ham oprettede, endnu bestaaende Hospital i Skaarup er et talende Vidnesbyrd om hans menneskekjærlige Sind. Efter sin 1. Hustrus Død, 16. Avg. 1631, havde han ægtet Anne Christensdatter Barnekow (f. 9. Sept. 1606 † 15. Marts 1648); 3. Gang ægtede han en holstensk Adelsjomfru Margrethe Didriksdatter Blome af Neverstorff; hun var født 6. Febr. 1616 og døde 23. Avg. 1679.

J. Schurmann, Valkendorferne paa Klingstrup (i Saml. t. Fyens Hist. og Top. IX). *Thiset.*

Valkendorf, Knud, —1527, Prælat, var en Broder til ovenanførte Ærkebiskop Erik V. og forekommer, saa vidt vides, første Gang, da «K. V. af Nyborg Slot, Odense Stift», i Nov. 1495 indskreves ved Universitetet i Greifswald, hvor han Aaret efter tog Bakkalavrgraden. 1498 blev han immatrikuleret ved Københavns Universitet, hvor han mulig har taget nogen af de akademiske Grader, hvormed han senere betegnes, nemlig som Magister artium og Decretorum baccalaureus. 1500 var han Skriver hos Biskop Niels Skave i Roskilde, 1503 forekommer han som Kannik sammesteds. 1514 fik han kongl. Præsentation paa Dekanetet i Københavns Kapitel, i hvilken Stilling han gjorde sig fortjent ved at skaffe Frue Kirketaarn et meget anseligt, kobbertækket Spir. Huitfeldt beretter, at han som Kirkens Værge «forfordrede og tilsaa, at Arbejdet gik for sig». Han tog ikke i Betænkning at sælge nogle af Kirkens Ejendomme for at skaffe Midler til dette betydelige Værk. Et Sted betegnes han som «curator Tornbysensis» (Taarnby paa Amager). 1516 valgtes han til Universitetets Rektor. I det hele nød han Anseelse som en lærd og dygtig Mand, der tog sig med Iver af de til hans Varetægt betroede Kirkers Anlig-

gender. Ogsaa hans Fortjenester af Universitetet fremhævedes af Eftertiden. Han døde 1527.

Rørdam, Kbhvns. Kirker og Klostre i Middelald. Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 369. *H. F. Rørdam.*

Wallensbech, Henrik Madsen, —1662, Præst og Forfatter, var en Søn af Præsten Mads Rasmussen i Vallensbæk, som havde været Skibspræst paa et af de første Orlogsskibe, der gik til Ostindien, og har efterladt sig en ret mærkelig Dagbog over sine Oplevelser paa denne farefulde Rejse (Dsk. Mag. I). Sønnen blev 1650 Student fra Roskilde Skole og synes at have besiddet en stor Færdighed i det latinske Sprog, da han allerede 1652 udgav en Samling latinske Epigrammer, ligesom han ogsaa senere optraadte som Forfatter i dette Sprog. 1654 blev han Kapellan i Ude- og Oppesundby. Fra hans Præsteliv kjendes Titlerne paa flere theologiske Skrifter af ham, af hvilke dog kun nogle Ligprædikener vides at være trykte (1655). 1657 kaldedes han til 2. Kapellan ved Holmens Kirke og Præst ved Kvæsthuset. Den levende Interesse, han følte for Begivenhederne under Kjøbenhavns Belejring (1658—60), fremkaldte et Skrift, der endnu har historisk Betydning, nemlig hans «Daglig Tegnebog, indeholdende den himmelfrelste Stad Kjøbenhavns Belejringsidrætter» (1660), i hvilket han paa en naiv, men dog jævnlig ret kvik Maade i latinske og danske Vers med vedføjet Forklaring fortæller om alle de Begivenheder, smaa og store, som Dag for Dag holdt Kjøbenhavns Befolkning i Spænding eller fyldte den med Glæde, naar et Angreb var afslaaet eller et Udfald var lykkedes. Det Sygehus, hvorved han var ansat som Præst, og som, da han kom der til, var i den usleste Forfatning, antog han sig med berømmelig Iver, henvendte sig til alle, hos hvem han kunde vente Støtte, og fik saaledes indsamlet en ret betydelig Kapital, saa at Kvæsthuset kunde yde Ly og Pleje til mange syge og saarede Soldater og Matroser (paa én Tid var der saaledes indlagt 75 danske og 180 Hollændere). Siden forfattede han «Beskrivelse paa det holmske Syge- og Kvæsthus uforbigængelige Brug og belejlige Sted» (Nye Dsk. Mag. II, 339 ff.). 1662 fulgte han med Hannibal Sehested som Legationspræst til Paris, men døde allerede 19. Dec. s. A. En Rejsedagbog, han førte, er endnu bevaret, hvoraf den første Del er trykt i Nyerups «Mag. f. Rejseiagttagelser» II, 487 ff. — W. var gift med en Datter af Holmens Provst, M. Niels Spend. *H. F. Rørdam.*

Vallentin, Jacob, 1804—72, Provst og Politiker, blev født 13. Avg. 1804 i Skjelskør som Søn af Kjøbmand Johan Otto V. (f. 1769 † 1836) og Anna Marie f. Nielsen (f. 1774 † 1837). Han blev 1821 Student fra Roskilde Skole og 1826 theologisk Kandidat, 1831 Sognepræst i Tvede og Linde ved Mariager, 1836 Provst i Nørhald Herred (indtil 1867) og 1847 Præst i Spentrup som St. Blichers Efterfølger. Han var en ivrig og dygtig Landmand, blev allerede 1846—51 Medlem af Landhusholdningsselskabets Agerbrugskommission og 1858—66 af en anden af Selskabets Kommissioner, førte 1847 Forsædet ved Landmandsforsamlingen i Aarhus og valgtes 1852 af den tilsvarende Forsamling i København til et Udvalg for at overveje Landmænds Uddannelse; dettes Betænkning 1854 gav Stødet til Landbohøjskolens Oprettelse. Han var fremdeles 1842—56 Medlem af Randers Amtsraad, 1850—62 Formand for Afløsning af Husmandshoveriet i samme Amt og 1852—62 Formand for Afløsning af Gaardmandshoveriet i 9. Landstingskreds.

Skjønt han før 1848 ikke havde taget Del i det politiske Liv, valgtes han dog til Suppleant til den paatænkte Forsamling af «erfarne Mænd» og deltog i det store politiske Møde i Viborg 22. Marts. Han søgte forgjæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling (imod J. F. Schouw) og ligeledes til Folketinget 1849 (imod K. Røvsing), men valgtes derimod 1852 i Randerskredsen og gjenvalgtes, indtil han Sept. 1857 nedlagde sit Valgbrev. Som Politiker var han udpræget nationalliberal, stemte 1852 baade imod Toldloven og imod Arvefølge-loven, og vilde stille Forespørgsel om Afskedigelsen af de to Ingeniørofficerer W. Bauditz og Schovelin. Han udtalte sig baade for Fæsteafløsning og for Erklæringers Meddelelse, men var ellers ret konservativ, holdt fast ved Sognebaandet og var imod tidlig Udskrivning af Skolen. Ogsaa troede han det bedst — særlig for Husmændenes Skyld — «at Godsejer og Præst forbleve i Sogneraadet, og talte meget nedsættende om «Seminaristdannelsen». 1856 var han Ordfører for Udvalget om Landbohøjskolen. Ogsaa efter at have forladt Rigsdagen tog han livlig Del i politiske Møder og Valg. Han døde 10. Febr. 1872. — 19. Sept. 1831 ægtede han Frederikke Louise Harder (f. 9. Febr. 1805 † 13. Marts 1884), Datter af Farver Poul H. (f. 1755 † 1820) og Regina Beyer (f. 1774 † 1855).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal

Emil Elberling.

Wallich, Nathanael, 1786—1854, Botaniker, var født i Kjøbenhavn 28. Jan. 1786 og Søn af Kjøbmand Wulff Lazarus W. (f. 1756 † 1843) og Hustru Hanne f. Jacobson (f. 1758 † 1839), Søster til S. Aaron J. (VIII, 376). Han begyndte i en meget ung Alder at gaa paa Veterinærskolen, hvor Abildgaard blev opmærksom paa hans gode Evner og virkede til, at han ved privat Undervisning blev dimitteret til Universitetet 1801, hvorefter han studerede Medicin og Kirurgi, men samtidig med Forkjærlighed lagde sig efter Botanik under Martin Vahl og J. W. Hornemann, med hvilken sidste han stod i livlig Forbindelse lige til dennes Død. Efter at have taget Examen ved kirurgisk Akademi i sit 20. Aar forlod han Danmark og tilbragte Resten af sit Liv i Udlandet, i det han i Slutningen af 1806 blev ansat som Læge ved den danske Koloni i Bengalen og derefter, med nogle Afbrydelser, forblev i Indien i over 40 Aar. Under de engelsk-danske Fjendtligheder, da de danske Etablissementer bleve tagne i Besiddelse af Englænderne, nødsagedes W. til at gaa i engelsk Tjeneste og blev i 1814 ansat som Botaniker ved det engelsk-ostindiske Kompagnis store botaniske Have ved Calcutta, for hvilken han 1817 blev Overintendant efter Roxburgh. Her fra foretog han talrige videnskabelige Rejser til forskjellige Egne af Indien, paa hvilke han indsamlede et betydeligt Materiale af botaniske Gjenstande, som uddeltes til europæiske Musæer, deriblandt ogsaa levende Planter til den botaniske Have i Kjøbenhavn samt omfattende Herbarier til sammes Musæum. W. udfoldede en overordentlig stor Virksomhed som Botaniker; han har mere end nogen anden bidraget til Kundskaben om Indiens rige Planteverden ved sine talrige Publikationer, hvoriblandt flere Pragtværker, saasom de 1824—26 udgivne Foliobind «Tentamen florae Nepalensis illustratae» og det 1830—32 udkomne Hovedværk «Plantae Asiaticae rariores», indeholdende 300 store, kolererede Kobbertavler. De fleste af hans mindre Arbejder ere optagne i engelske Tidsskrifter og udkomne i Calcutta eller London; paa Dansk findes kun et enkelt Brev fra ham til J. W. Hornemann (trykt i Tidsskr. f. Naturvid. 1822). En større Samling Breve fra W. til Hornemann findes opbevaret i Botanisk Haves Bibliothek.

W.s af Naturen stærke Helbred blev noget nedbrudt af det indiske Klima, hvad der foranledigede, at han gjentagne Gange maatte rejse til sundere Egne og der tage Ophold i kortere eller længere Tid. Han rejste saaledes 1828 til London, hvor han forblev i 4 Aar, og hvorfra han aflagde et kort Besøg i Kjøbenhavn.

Da han i 1832 vendte tilbage til Indien, blev det ham strax overdraget at lede en Expedition til den nylig erhvervede Provins Assam, særlig for at undersøge Betingelserne for Thedyrkningen. Atter i 1842 maatte han, for at styrke sit Helbred, drage til Kap, hvor han opholdt sig i længere Tid, og i 1847 forlod han for stedse Indien og levede Resten af sit Liv i London, hvor han følte sig mest hjemme, og hvor han fremdeles førte et arbejdsomt Liv i videnskabelige Kredse; han var bl. a. ogsaa et virksomt Medlem af Komiteen for den store Udstilling 1851. W. nød megen ydre Anerkjendelse, var Medlem af en Række videnskabelige Akademier (i London, Edinburgh, Paris, Berlin, München), deriblandt ogsaa af det danske Videnskabernes Selskab (1826); allerede 1821 udnævntes han til Æresdoktor ved Københavns Universitet, og mange Planter ere opkaldte efter ham. W. døde 28. April 1854 og fik et i høj Grad hædrende Eftermæle af Datidens engelske Botanikere, af hvilke den berømte Sir William Hooker omtaler ham som «vor uvurderlige, prøvede og lærde Ven, hvis Navn vil blive elsket og hædret, saa længe den botaniske Videnskab vil blive dyrket» og tilføjer «at faa — om nogen i det 19. Aarh. — have bidraget saa meget til at fremme Botanikkens Sag som Dr. W.». Han havde, allerede medens han levede i Indien, skjænket en betydelig Mængde engelsk-indiske Bøger og indiske Oldskrifter til Københavns Universitetsbibliothek, og han testamenterede sin omfattende Korrespondance med Samtidens berømte Botanikere til den botaniske Have i Kew.

W. beskrives af sine samtidige som en elskværdig og livlig Mand, der ved Siden af sin videnskabelige Interesse yndede Selskabelighed og førte et meget gjæstfrit Hus i Calcutta. Han ægtede i 1823 Sophie Colling, Datter af en engelsk Oberst C.; som Enke forblev hun i London, hvor hun døde i Firserne og efterlod 3 Sønner og 4 Døtre, af hvilke flere endnu leve i England. Portrætter af W. og hans Hustru, der efter Maleriet at dømme har været en Skjønhed, ejes af nuværende Grosserer N. F. Wallick, Søn af Theatermaler Arnold W., der skjønt Broder til Botanikeren Nathanael W. skrev sit Navn lidt anderledes, i det han erstattede h med k for at adskille de to Linjer af Slægten.

Dansk Folkelæsning II. Hooker, Journ. of Botany 1854 S. 185. Bonplandia 1854 Nr. 12. Breve til J. W. Hornemann i den bot. Haves Bibliothek.

E. Rostrup.

Wallick, Ahron Wulff (kaldte og skrev sig Arnold W.), 1779 (80?)—1845, Theatermaler, var født i Kjøbenhavn 11. Marts 1779 (80?) og Broder til ovennævnte Nathanael Wallich. 1798—1803 var han Elev af Kunstakademiet; sidstnævnte Aar vandt han den store Sølvmedaille og rejste omtrent samtidig til Rom for at uddanne sig videre i Kunsten og gjøre Studier, der kunde komme ham til Nytte i en senere Virksomhed ved Theatret; af akvarellerede Dekorationstegninger hjemsendte han adskillige foruden enkelte Landskaber i Olie. I 1809 rejste han over Paris til Hjemmet og udførte her en Theaterdekoration, «Et Fængsel», der skaffede ham Understøttelse til en ny Studierejse; denne Gang drog han til Paris, hvor han 1811—13 studerede sit særlige Fag. Efter sin Hjemkomst blev han i Foraaret 1814 ansat som Theatermaler ved den kongelige Scene og udfoldede her lige til sin Død, 3. Nov. 1845, en betydelig og meget paaskjønnet Virksomhed; Medlem af Akademiet blev han 1815. W. var en inden for sit særlige Omraade meget dygtig Kunstner med udviklet Evne til at opnaa kraftig perspektivisk Virkning og tillige til at vække en Stemning; højest naaede han i sine Interiører og i Gadepartier eller i det hele over for Æmner, hvor Arkitekturen spillede en Hovedrolle. Hans Oliemalerier ere af ringe Værd, mange af hans Akvareller derimod meget smukke og kraftige. — W. ægtede 2. Dec. 1817 sin Kusine Frederikke Wallich (f. 23. Marts 1794 † 11. Nov. 1872), Datter af Kjøbmand Moses Lazarus W. (f. 1764 † 1838) og Juliane f. Kalisch (f. 1773 † 1852).

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Wallick, Carl Wolf Josef Nathanael, 1825—88, Justitiarius, var en Søn af ovennævnte Theatermaler A. W. W. og fødtes i Kjøbenhavn 2. Dec. 1825. Han blev 1843 Student fra Metropolitan-skolen og 1850 juridisk Kandidat. 1851 udnævntes han til Avditor i Armeen, fra 1857 med Titel af Overavditor, var 1856—60 Chef for Krigsministeriets Sekretariat, men konstitueredes allerede 1858 tillige som Assessor i Kriminal- og Politiretten, i hvilken Stilling han 1860 fik fast Ansættelse; han hørte derefter i en lang Aarrække til den nævnte Rets mest ansete Medlemmer og var fra 1883 Rettens Justitiarius. Han døde ugift 27. Nov. 1888 i Kjøbenhavn. 1883 var han bleven Kommandør af 2. Grad af Dannebrogordenen.

G. Kringelbach.

v. Wallmoden, Christopher Georg, 1730—93, Amtmand, fødtes 6. Juni 1730 paa Godset Wallmoden i Brunsvig og var Søn af brunsvigsk Major Hans Georg v. W.; han kom 1744 til Danmark og indtraadte i dansk Tjeneste som Page hos Kronprinsen, blev 1755 Hofjunker, 1758 Kammerjunker, 1768 Kammerherre og fik 1777 det hvide Baand. 1772 udnævntes han til Amtmand over Nykjøbing Amt, Aaret efter tillige til Amtmand over Møens Amt (indtil 1783). 1790 fik han Gehejmeraadstitelen og døde 23. Okt. 1793. Han ægtede 9. Nov. 1759 Cathrine Margrethe Lehn (f. 18. Jan. 1731 † 4. Nov. 1788), Datter af Godsejer Abraham L. (X, 183). Med hende fik han Godserne Fuglsang og Prierskov. Begge hvile i Thoreby Kirke. W.s Slægt uddøde her i Landet paa Mandssiden med hans Søn Frederik v. W. († 1823). *Louis Bobé.*

Valløe, Knud Engelbrecht, 1833—77, Forfatter, blev 5. Febr. 1833 født i Roskilde og var Søn af Prokurator Jens Jørgensen W. (f. 5. Marts 1790 † 1. Dec. 1871) og Birgitte Marie f. Selmer (f. 22. Jan. 1803 † 17. Febr. 1845). 7 Aar gammel kom han i sin Fødebys Latinskole og blev 1849 Student der fra. I 3 Aar studerede han efter sin Faders Ønske Jura for en Gang at kunne overtage hans Praxis, og han var kommet langt frem i sit Studium, da Koleraen udbrød 1853, under hvilken Epidemi hans oprindelige Lyst til det medicinske Studium vaagnede paa ny; nu gjorde han frivillig Tjeneste paa Hospitalerne og andre Steder, og snart erklærede han sin Fader, at han vilde være Mediciner, men var villig til, hvis Faderen ønskede det, først at tage juridisk Examen. Dette blev han imidlertid fritagen for, men maatte saa til Gjengæld ernære sig selv. Han fik Regensen og senere Borchs Kollegium, var Lærer i Zoologi og Botanik og tillige Forelæser hos Fru Gyllembourg, der — ligesom Heibergs — viste ham megen Venlighed. I sit Studium kastede han sig mest over Anatomien, hvori han snart manuducerede. 1860 blev han Prosektor i normal Anatomi under I. P. Ibsen, hvem han kom i et meget venligt Forhold til, og som fik ham til at ville tage Embedsexamen; i Foraaret 1862 var han oppe til den skriftlige Afdeling, hvilken han — ligesom sine øvrige Examinere — bestod med Udmærkelse; men saa blev Ibsen dødssyg, V. plejede ham Dag og Nat, og, da det endte med Døden, blev V. saa smertelig berørt heraf, at han opgav sin Examen og aldrig senere tog den. Kun under Koleraepidemien og i 1864 som Underlæge paa Garnisonshospitalet

har han været i Lægevirksomhed. 20. Maj 1864 ægtede han Johanne Marie Charlotte v. Arenstorff (f. i Villestrup ved Hobro 19. Jan. 1837), Datter af Proprietær Frederik Christian v. A. (f. 18. Dec. 1803 † 2. Maj 1848) og Edel Louise Augusta Grevinde Ahlefeldt-Laurvig (f. 18. Sept. 1808 † 18. Jan. 1869). Han var nu fra tidlig Morgen til sen Aften optagen af Dissektioner og Informationer; en stærk Overanstængelse blev Følgen heraf, og snart led han under tærende Svindsot, for hvilken han forgjæves søgte Helse i Mentona, hvor han døde 17. Maj 1877.

Valløes digteriske Talent var ikke meget omfattende. Hans fleste Frembringelser paa dette Omraade gaa i satirisk og parodisk Retning, og det var især de grundtvigianske Udskejelser, som han grundig havde studeret, hans Vid gik ud over. Hans bedste Arbejde, Novellen «Emtejægerne», stod først — under Forfattermærket —a—ø— i «Dagbladet»s Feuilleton (1861), og den latterliggjør paa en træffende Maade de omtalte Extravagancer; den blev senere udgivet selvstændig (1861, illustreret af Alfr. Schmidt 1886) og efterfulgtes af 1. Tillæg: «Syv udvalgte Digte af Kapellanen» og 2. Tillæg: «Baldersbaalet i Nyaarstiden» (1861). Desuden har han udgivet det morsomme Stridsskrift «Logik, Botanik, Pædagogik og nogle andre lignende Smaating kontra Hr. Prof. Ed. Erslev». I «Fædrelandet» 1876 har han under Mærket Fg skrevet adskillige morsomme Landsbyhistorier og Dialoger mellem Skolelæreren og Høkeren, i hvilke Frembringelser det gaar løs paa «Det forenede Venstre». Ogsaa i «Punch» har han givet sit Vid og Lune frie Tøjler. Altid er han en varm Fædrelandsven og en ivrig Forkæmper for ægte Aandsliv. I Studenterforeningen var han et virksomt Medlem og ydede ogsaa dér værdifulde Bidrag i Taler, Vers og dramatisk Spøg. I 1879 udgav hans Enke hans «Efterladte Digte, Fortællinger, Parodier og Skitser», hvortil C. St. A. Bille har skrevet en biografisk Indledning.

A. Abrahams, Minder fra min Studentertid. H. C. A. Lund, Studenterforeningens Historie. Nic. Bøgh.

Walløe, Peder Olsen, 1716—93, Opdagelsesrejsende, fødtes 1716, sandsynligvis paa Bornholm. O. 1739 kom han til Grønland og ansattes 1744 som Handelsbetjent under Kjøbmand Jakob Severin (XV, 547), i hvis Tjeneste han forblev til 1751. Han blev da udnævnt til «grønlandsk Frihandler» med Bolig ved Kolonien Godthaab; men samtidig opfordrede saa vel Missionskollegiet som

Handelskompagniet ham til at foretage en Undersøgelsesrejse først langs Grønlands Sydvestkyst, der endnu var ukjendt, og dernæst syd om Kap Farvel til Østkysten, hvor man vedvarende haabede at finde Østerbygden. 6. Avg. 1751 tiltraadte W. Rejsen i en Konebaad, bemandet med 2 danske og 2 Grønlænderinder, og i Eftersommeren undersøgte han de frodige Egne omkring det nuværende Julianehaab, hvor han fandt talrige Nordboruiner, deriblandt 2 Kirker. Næste Sommer fortsattes Rejsen syd paa, Kap Farvel omsejledes, og 6. Juli 1752 slog W. Telt paa Østkysten for første Gang. Drivisen lagde ham dog snart uovervindelige Hindringer i Vejen, og ankomsten til Kangek (Kap Walløe) maatte han 8. Avg. her fra tiltræde Tilbagerejsen. Han overvintrede atter i Sydvestgrønland, og efter store Lidelser naaede han Kolonien Frederikshaab 25. Juni 1753. W.s Rejse har haft epokegjørende Indflydelse paa vor grønlandske Forskning, dels ved at skaffe det nødvendige Grundlag til Veje for en videnskabelig Bestemmelse af Østerbygdens Beliggenhed, dels ved at forsyne os med et stort geografisk Materiale baade om Vest- og Østkysten af Sydgrønland. Rejsens Resultater nedlagde han i flere velskrevne Dagbøger, der hidtil kun uddragsvis ere blevne offentliggjorte, og endnu i 1753 rejste han til Danmark for at ordne sine Forhold saaledes, at han kunde vie sit senere Liv helt og holdent for Grønland. Af os ukjendte Aarsager blev dette dog ikke Tilfældet; han træffes senere som Kjøbmand i Rønne, hvor han 9. Febr. 1759 giftede sig med Enken Elisabeth Bohn, f. Hansen (f. 1723 † 1786), og efter Hustruens Død flyttede han til Kjøbenhavn, hvor han en Tid lang var Opsynsmand ved et Pakhus og tilbragte sin Alderdom i meget fortrykte Kaar. Landhusholdningsselskabet lønnede ham vel med nogle ubetydelige Præmier, og Biskop Poul Egede skaffede ham en Seng i Vartov; men da O. Fabricius 1787 udgav nogle Uddrag af hans Dagbøger, var Forfatteren ganske glemt og ukjendt, og hans vedholdende Ansøgninger om en ringe aarlig Pension førte til intet. W. døde 27. April 1793 som Lem i Vartov.

Samleren 1787 S. 97 ff. Grønl. hist. Mindesmærker III. Samfundet 25. Nov. 1900. *P. Lauridsen.*

Walter, Anton Heimreich, † 1685, s. Heimreich (VII, 272).

Walter, Caroline Frederikke, 1755—1826, Skuespillerinde. Hun angives at være født 5. Febr. 1755 i Kjøbenhavn; men i øvrigt

hviler der Mørke over hendes Fødsel og Familieforhold; ganske vist kvitterer i Theaterregnskabet 1765—66 T. J. Halle for sin «liden Datter Carolines» Gage som Figurantinde, men Underskriften siger ikke, om dette er Carolines Fader eller Moder, end mindre, i første Tilfælde, om det er hendes kjødelige Fader eller hendes Stiffader, thi efter en Overlevering (gjennem Komponisten Poul Rasmussen) kaldte hun sig Halle «efter en Fændrik eller Underofficer, som var hendes virkelige Fader; men hendes Moders Ægtemand var Arkelmester ved Holmen»; hos Overskou fortælles, at hendes Stiffader var «en fattig Holmensmand Thomas Jespersen». Iver Als (I, 190) fik, fortæller Overleveringen, Nys om Caroline Halles Opvækthed, og ham skyldtes det, at hun blev antaget som Danseelev ved det kongl. Theater, hvor hun 17. Febr. 1762 udførte sin første Barnerolle som Laidronnette i «Æsop ved Hoffet». Hun vandt straks Publikums Hjærte og udførte under stigende Opmærksomhed i de følgende Aar, medens hun samtidig inden for Balletkorpset rykkede op fra Elev til Figurantinde (med 50 Rdl. om Aaret), adskillige, større og større, Børneroller i Skuespillet som Eugenia i «Don Ranudo» og Louison i «Den indbildt syge», indtil hun, endnu ikke fyldt 15 Aar, gjorde Skridtet over i de voxne Roller ved 1. Dec. 1769 at udføre Pernille i «Den stundesløse». Hun gjorde Lykke i denne — Clementin skal saaledes have ytret, at han «aldrig havde ageret [Vielgeschrei] med større Fornøjelse og Humør» end denne Aften sammen med hende — og der kan ingen Tvivl være om, at hun havde særlige Betingelser for at blive en udmærket Pernille: hun var ung og frejdig, havde et Par livlige, eller maaske rettere viltre, Øjne, som hun vidste at bruge paa begge Sider af Lamperækken, besad en smidig Sikkerhed i sin Fremtræden og et snarraadigt Lune i sin Tale. Da Pigefaget paa denne Tid kun var maadelig besat, tilfaldt den ene Pernille efter den anden hende, snart føjede hun de franske Soubretter til sit Repertoire, ja gjorde endog heldige Strejftog ind paa Lystspil-elskerindernes Omraade — Rosenstand-Goiske giver hende det Vidnesbyrd, at «hun var den bedste Skuespillerinde», han havde kjendt i Elskerindens Rolle —, men det varede ikke længe, inden det sejrrig fremrykkende franske Syngespil slog sin Klo i hende — ikke et fuldt Aar efter hendes Skuespildebut aabenbarede hun sig ved sin Udførelse af Roxelane i Sartis «Soliman II» (8. Okt. 1770) som en næsten fuldfærdig Syngespilprimadonna — og i Løbet af nogle Aar helt bemægtigede sig hende. Inden for Syngespillet udfoldede

Fru W., som Jfr. Halle, i Efteraaret 1774, blev ved Ægteskab med ndfr. nævnte Kommercesekretær Th. C. W., al Kvindekjønnets Kløgt og Ynde: hun var snart koket og lunefuld, snart bly og trofast, snart knibsk og besnærende, snart djærv og ligefrem, snart overgiven og listig, snart stilfærdig og troskyldig, altid fin og let i sin Fremtræden, og i sin Replikbehandling naaede hun Fuldkommenheden i det Elskovens Drillespil, hvor Elskerinden i sejr-sikker Bevidsthed om sin Uimodstaaelighed med gratiøs Ubarmhærtighed gjækker sin Bejler ved alle Haande Pudserier for til sidst at belønne hans Bestandighed ved at kaste sig i hans Arme. Fru W. lagde i sine Syngespilroller Vægten paa en tæt Forening af det dramatiske og det musikalske Element, og hendes Sangforedrag var derfor først og fremmest udtryksfuldt, karakterfuldt, sjælfuldt, medens den sanglige Kunstfærdighed med Roulader og Koloraturer for hende her stod i anden Række; at hun dog paa ingen Maade har været nogen Sinke i denne Henseende, derom vidner, at hun hørte til de faa udvalgte blandt det danske Personale, der optraadte i de af Hoffet yndede italienske Operaer paa Hoftheatret; hun udførte her f. Ex. Iris i Metastasios «Alcide al bivio» (Febr. 1774). Fru W. slog sig ikke til Ro med de Lavrbær, hun vandt i Syngespilletets lette Kunststart, hun stræbte højere, mod det alvorlige Drama og Tragedien, men skjønt Rosenstand-Goiske, der ingenlunde kan beskyldes for at være nogen kritikløs Beundrer af hende, mente, at hun var «virkelig den eneste af hele Theatrets kvindelige Personale, som med Sandhed og afgjort Held kan spille i Tragedien», viste hendes Udførelse af Grevinde Orsina i «Emilie Galotti», Zaire, Ines de Castro og andre tragiske Kvindefigurer, at «Melpomenes Cypresser vare hende for mørke» (Rahbek). Hendes Navn er i den danske Theaterhistorie uløselig knyttet til Syngespillet, og inden for dette vandt hun for sin aandfulde Udførelse af Titelrollen i «Aglæ» det stolte Tilnavn «Thalias Caroline», hvormed Johannes Ewald hædrede hende i et Vers under hendes Portræt i denne Rolle.

Fru W.s Ægteskab var langt fra lykkeligt og opløstes temmelig hurtig, maaske var Skylden lige saa meget hendes som Walters, og hun søgte i de følgende Aar utvivlsomt Trøst i forskjellige, mere eller mindre hastig opløste Kjærlighedsforbindelser — Rygtet havde særlig travlt med hendes Forhold til Nordmanden Johan Vibe (i Anledning af hans Død opførte hun Febr. 1782 i Christiania en «Søregkantate») — og en af disse blev Anledning til, at den

danske Skueplads mistede hende, medens hun stod paa sin Kunsts Højdepunkt. I Slutningen af 1779 havde hun forlovet sig hemmelig med den udmærkede Violinist Christian Friedrich Müller (f. 28. Dec. 1752 i Brandenburg, † 21. Dec. 1827 i Stockholm), der da gav Koncerter i Kjøbenhavn; dette kom General Eickstedt, der var Præsæs i Theatrets Overtilsynskommission, for Øren, og han, der paa alle optænkelige Maader fortrædigede Fru W. til Fordel for sin Elskerinde Jfr. Møller, den senere Mad. Frydendahl, udvirkede en Udvisningsordre mod Müller, og ved denne naaede han sit inderlige Ønske at trænge Fru W., hvis Roller Jfr. Møller eftertragtede, bort fra Theatret. Sex Uger efter Müllers Udvisning flygtede Fru W. Natten mellem 28.—29. April 1780, efter om Aftenen at have udført Louise i Monsignys Syngestykke «Desertøren», til Sverige, ægtede 29. April 1780 i Gøteborg Müller og blev (sammen med ham) ansat ved det kongl. Theater i Stockholm som «första Aktris och Sångerska». Hendes første Optræden her var 26. Febr. 1781 i Titelrollen i Glucks Opera «Alceste», hun gjorde stor Lykke, men forlod Aaret efter sammen med sin Mand pludselig Stockholm paa Grund af Gjæld, gjenengageredes paa Gustaf III's Befaling efter et Aars Tids Koncerteren i forskjellige Lande, navnlig England, sammen med sin Mand paa bedre Gagevilkaar til det kongl. Theater i Stockholm, afskedigedes 1806 ved Operaens Nedlæggelse og optraadte sidste Gang paa Scenen 9. Nov. 1810 (ved en Festforestilling for Kronprins Carl Johan) som Christina Gyllenstierna i «Gustaf Wasa», der regnedes for en af hendes ypperste Fremstillinger; hun var senere, fra April 1812 til April 1815, Elevinstruktrice ved det kongl. Theater i Stockholm og døde 17. Nov. 1826 paa Djurgården. Efter sin Flugt fra det kongl. Theater i Kjøbenhavn gjæstede hun Danmark to Gange: første Gang, 1783 paa Tilbagerejse til Stockholm, blev det hende forbudt at komme inden for Kjøbenhavns Volde, og hun maatte efter en 6 Timers Rast paa Skydebanen skyndsomt forlade Landet, anden Gang, i Foraaret 1791, mødte hun intet Forbud, hun var uhindret i Theatret til Mad. Roses Benefice, hvor Publikum tiljubede hende «Velkommen, Caroline!», og hædredes af Tidens bedste Kunstnere og Litterater med et Festmaaltid paa Skydebanen.

Rosenstand-Goiske, Krit. Efterretn. om den kongl. dsk. Skueplads S. 74 ff. 94 ff. Overskou, Den dsk. Skueplads II—III. P. Hansen, Den dsk. Skueplads I. Holbergs Komedier, Jubeludg., III, 2. Afd. S. 46 ff. Dahlgren, Anteckn. om Stockholms Theatrar S. 436 f. Davidsen, Fra vore Fædres Tid S. 117 ff.

Arthur Aumont.

Walter, Caroline Louise Sophie Amalie, se Nielsen.

Walter, Frederik, 1649—1718, Gehejmeraad, Søn af ndfr. anførte Generalmajor Hans W., var født i Tønning 6. Marts 1649, færdedes i sine unge Aar i Udlandet og besøgte med en Grev Kønigsmark Nederlandene, Frankrig og Italien; i Slutningen af 1677 befandt de sig paa Malta, hvor de deltog i Riddernes Kamp med Muhammedanerne. Snart efter er W. vistnok kommen hjem, thi 1678 udnævntes han til Hofjunker; 1688 blev han Hofmester for den uægte Kongesøn Chr. Gyldenløve (VI, 335) paa hans Udenlandsrejse, 1691 Kammerjunker hos Prins Frederik indtil 1694, da han med kongelig Tilladelse tiltraadte et Hofmesterembede for Markgreven af Brandenburg-Bayreuths Søn. 1702 blev han Overhofmester hos Dronning Louise, senere hos Prins Christian, Etatsraad og hvid Ridder 1701, Gehejmeraad 1710, død paa Kjøbenhavns Slot 9. Dec. 1718. W. var en Type paa en letlevende Hofmand, ødsel til det utrolige, saa hans økonomiske Omstændigheder trods hans overdreven høje Løn vare ynkelige. Som Kong Frederik IV's Yndling var han i dennes Følge paa Rejsen 1708—09 til Italien, hvor han, selv om han var alene, i Gjæstgiverierne altid bestilte Mad til 4 Personer for at være sikker paa at faa nok. — Som ældre Mand ægtede han 1714 Anne Christine Knuth (f. 1678 † 10 Dec. 1723), Enke efter Brigadér C. F. C. Bielke (II, 324).

Holbergs Epistler v. Bruun II, 368. Fremtidens Nytaarsgave 1884 S. 108 ff.

G. L. Wad.

Walter, Frederik Hans, 1685—1749, Officer, var født i Kjøbenhavn 13. Jan. 1685. Hans Fader, Hofjunker og Kancelliraad Chr. Albrecht W., var Søn af nedennævnte Generalmajor Hans W.; hans Moder, Søster Svane, var Datter af Ærkebiskop Hans S. (XVI, 597) og blev som Enke gift igjen med Biskop Hans Bagger (I, 424). Efter at have endt sine Studier blev W. 1706 med Kapitajns Karakter sendt til de danske Hjælpetropper i den spanske Arvefølgekrig og fik her Kompagni ved Prins Georgs Regiment; bl. a. var han med ved Malplaquet (1709). Efter 4 Aars Forløb blev W. kaldt hjem og ansat ved Fodgarden, hvor han, fra 1728 som Kommandør for Korpset, tjente, indtil han 1738 blev Kommandant i Citadellet. Han udnævntes til Major 1713, karakt. Oberst 1717, Brigadér 1731, Generalmajor s. A., Danebrogsridder 1734, Generallieutenant 1739 og General 1746. Ved forskellige Lejligheder blev W. anvendt i Reglementscommissioner o. l., ligesom

han var designeret til næstkommanderende ved den Hærstyrke, som Christian VI 1743 sammendrog paa Sjælland, da han tænkte paa med væbnet Magt at gribe ind i det svenske Tronfølgespørgsmaal. 30. Maj 1749 døde W. i Citadellet, ugift, som sidste Mand af sin Slægt. *H. W. Harbou.*

Walter, Hans, 1618—77, Officer, var født 16. Juli 1618 i Slesvig By, hvor hans Forældre, Hans W. og Barbara Bolte, vare Borgerfolk. Da Faderen, der maa have været en velstaaende og anset Mand, døde 1633, foreslog Hertug Frederik III af Gottorp den unge W. at deltage i en Sendefærd til Persien (jvfr. V, 330), men W. foretrak at prøve sin Lykke som Soldat. Han gik under Trediveaarskrigen i svensk Tjeneste, blev allerede 1639 Ritmester og 1644, da han med stor Tapperhed havde forsvaret den schlesiske Fæstning Oppeln, Oberstlieutenant. Aaret efter var han med Helm. Wrangel i Hertugdømmerne og har vel da faaet Tilbud om at træde i sin Landsherres Tjeneste; thi 1646 blev han gottorpsk Oberst og Kommandant i Tønning. 23. Okt. 1647 ægtede han Dorothea Hecklauer (f. 10. Marts 1633), Datter af Johs. H. (VII, 185); hun døde 11. Febr. 1669 i sin 14. Barselseng. W. blev ved dette Giftermaal naturlig knyttet til det «Hecklauerske Parti», der ved det gottorpske Hof rivaliserede med det «Kielmanske» og modsat dette nærmest skal have arbejdet for en Forsoning med Danmark.

I Tønning, som Hertugen 1644 havde gjort til sin Hovedfæstning, var W. Kommandant i hened en Menneskealder, som forløb fredelig med Undtagelse af Aaret 1660, da den danske Feltmarskal Eberstein blokerede Staden. I Juli 1675 stod der atter en dansk Hær uden for Fæstningen og forlangte dennes Overgivelse i Kraft af det nys afsluttede Forlig i Rensborg; men W. nægtede at gaa ind herpaa, indtil en af Hertugens egne Raader bragte ham en Ordre, skreven af Hertugen selv. Med dennes Tilladelse traadte W. dernæst i dansk Tjeneste som Generalmajor til Hest.

Allerede under Felttoget i Meklenborg s. A. vandt W. megen Anseelse i den danske Hær, og efter Wismars Erobring blev han Kommandant i denne Fæstning. 1676 blev han tillige Gouvernør over det tilhørende Landskab og fik derhos Overkommandoen over de Tropper, der bleve tilbage i Meklenborg og Holsten, da den danske Hovedhær gik til Skaane. W. havde 1675 hvervet en lille Afdeling Dragoner, men denne blev opløst 1676, hvorimod han

blev Chef for 2. jyske Infanteriregiment og ved Nytaarstid 1677 tillige for 4. jyske Rytterregiment.

Da Operationerne i Skaane skulde gjenoptages i Foraaret 1677, fik W. Befaling til at støde til Hovedhæren. Han var med ved det mislykkede Angreb paa Malmø (6.—26. Juni) og førte i Slaget ved Landskrone (14. Juli) venstre Fløjs første Træfning. Lige over for sig havde W. General Rutger Ascheberg, som han i et Slag ved Leipzig (1642) havde befriet fra kejserligt Fangenskab, og selve Kong Carl XI. Kongen vovede sig for langt frem, og W., der hurtig opdagede dette, stod i Begreb med at omringe ham, da Ascheberg bragte Undsætning; i den paafølgende heftige Rytterkamp blev W. saa haardt saaret, at han s. D. afgik ved Døden. Han blev begravet i Wismar, hvor han af Navn var Gouvernør til sin Død, og hvor Kongen havde skjænket ham en Gaard. Ogsaa i og ved Tønning havde han ret betydelige Ejendomme.

Ludwig, Leichenpredigt über H. W. (1677). Archiv f. Staats- u. Kirchengesch. d. Herzogth. III, 102 ff. N. P. Jensen, Den skaanske Krig.

H. W. Harbou.

Walter, Jørgen, —1670, Oberst, var muligvis Broder til den ovfr. nævnte Generalmajor Hans W. Han kom til at udmærke sig som Oberstlieutenant i Christian IV's sidste Krig med Sverige, i det han var Kommandant i Rensborg og med Tapperhed og Ihærdighed ledede Forsvaret af denne Fæstning under dens Belejring 1645; han foretog vellykkede Udfald og afslog gjentagne Stormangreb, saaledes at Fæstningen endnu var i dansk Besiddelse ved Freden. Til Belønning herfor fik han 1645 af Christian IV Godset Rohlstorff i Holsten og 1646 Brev paa en aarlig Pension af 1000 Rdl. Kort efter Frederik III's Tronbestigelse maa han være kommet til Hoffet, og skjønt han var raa og brutal, opnaede han en vis Anseelse og blev 1649 ophøjet i den danske Adelstand. Af mægtige Mænd synes han at have staaet i nærmest Forbindelse med Grev Christian Rantzau, men var ogsaa særlig yndet af Dronning Sophie Amalie, hvem han forærede en Slæde, og med hvem han til almindelig Forundring saas at køre omkring i Hovedstaden ved Vintertid. Et tæt Slør hviler over de nærmere Omstændigheder, der foranledigede ham til at spille sin historiske Rolle ved med Benyttelse af sin Elskerinde Dina Winhovs (IV, 268) at faa rettet den bekjendte Anklage mod Corfits Ulfeldt og Leonora Christina for at ville rydde Frederik III af Vejen ved Gift. I Dec. 1650 berettede han Kongen denne Løgn. Han vandt Tiltro og blev i Febr. 1651

udnævnt til Oberst og kongelig Raad. Under Sagens Udvikling og da Ulfeldt, der havde faaet at vide om Beskyldningen, antydede W.s Delagtighed i denne og tillige sigtede W. for Mordplaner mod sig, fik han vel i April Tilhold om at blive i Kjøbenhavn, og det blev ham forbudt at vise sig ved Hoffet, men samtidig udstedte Kongen et Brev, hvorved han tog ham under sin særlige Beskjærmelse i Anledning af Trusler imod ham. Imidlertid kom det til forskellige Retssager, bl. a. paa Grund af Ulfeldts Sigtelse mod W.; han frikjendtes og fik kun Befaling om at blive tilstede. Da Dina for Herredagen havde bekjendt, at hendes Beskyldning imod Ulfeldt var et Paafund fra W.s Side, frafaldt Ulfeldt selv at ville forfølge Sagen mod ham videre og overlod Kongen og Rigsraadet at bestemme, hvad der skulde gøres. W. blev nu stævnet for Herredagen, men denne erklærede, at der intet var bevist om, at han var Ophavsmand til Dinas Løgne; kun den Omstændighed, at han falskelig havde fremstillet Dina som en ærbar Kvinde, kunde regnes ham til Last, hvorfor Kongen opfordredes til at landsforvise ham. Dette skete ogsaa i Juli. Han tog saa til Lybek, og i en Række Aar derefter vides intet om hans Skæbne. 1663, umiddelbart efter Ulfeldts Dom, fik han Tilladelse til at komme tilbage til Danmark, men maatte ikke indfinde sig ved Hove. Dog kom han først tilbage 1668 og stod sikkert i Forbindelse med Gabel; men han fik alligevel Ordre til atter at forlade Kjøbenhavn. Han rømte nu til Skaane, men kom tilbage og blev, som det synes, mistænkt for at have Andel i nogle da formodede Giftplaner mod Kongehuset og kastet i Blaataarn, hvor han førte en elendig Tilværelse; Leonora Christina undte her sin gamle Fjende endda noget af sin egen Mad. Han var vistnok sindssyg og døde i Maj 1670.

Birket Smith, Leonora Christinas Hist. I, 200 ff. II, 245 ff. Fridericia, Adelsvældens sidste Dage S. 142 ff. Danske Mag. 4. R. VI, 79 f.

J. A. Fridericia.

Walter, Thomas Christian, 1749—88, Musikamatør, Søn af Klædekræmmer Thomas Saur og Edele Margrethe Walter, blev døbt 12. Febr. 1749 i Kjøbenhavn. Efternavnet W. antog han efter sin Morfader, Etatsraad, Kommitteret i Kommercekollegiet Christian W. († 1767, 77 Aar gl.), i hvis Hus han blev opdraget og omhyggelig undervist, bl. a. af Jac. Edv. Colbjørnsen. Bestemt til Embedsvejen og allerede i Nov. 1765 karakt. Kommercesekretær blev W. 1771 Sekretær i danske Kammers 3. Bureau, men dyrkede samtidig Musik-

ken baade praktisk og theoretisk. 1768 findes han blandt de musicerende Medlemmer af det da oprettede «Nye musikalske Selskab»; og hans første kjendte Komposition, en italiensk Arie med Orkester, er fra Avg. 1772. Fra højere Steder blev han paa Grund af sin fine Apparition, videnskabelige Dannelse og musikalske Kundskaber favoriseret — muligen ogsaa som den tilbedte Caroline Halles sejrige Fæstemand og Lærer — og blev 1773, med Titel af Directeur de théâtre, ansat som en Art musikalsk Instruktør ved det kongl. Theater, hvor han samme Efteraar debuterede med «Silphen» («Musikken af en dansk Liebhaber») og i Jan. 1774 med «Den prøvede Troskab», begge Syngestykker i 3 Akter til Texter af Jfr. Biehl. W. har derved Æren af at være den første danskfødte Komponist af en dansk Syngespiltext. Dog opnaaede begge Stykker kun en succès d'estime, hvortil kan søges forskellige Aarsager, og da tillige Forholdet mellem ham og hans Hustru hurtig blev kølnet, søgte han snart bort fra sin Stilling ved Theatret. Til Gjengjæld fik han 1775 en betydelig Rejseunderstøttelse i 3 Aar for at gjøre Studier m. m. i Udlandet. I Hamborg komponerede han 1775 ny Musik til Sartis Syngestykke «Soliman den anden», opført i Kjøbenhavn 1776, i Stockholm Operaballetten «Adonis», opført der Febr. s. A., og i Bologna oversatte og komponerede han 1776 Favarts «Arsene». Da denne ved Opførelsen i Kjøbenhavn 1777 ikke gjorde Lykke, lagde han Musikken paa Hylden og gik til Trankebar som Gouvernementssekretær, blev 1780 Kancelliraad, 1782 Justitsraad og var ved sin Død 18. Nov. 1788 Finansraad og 2. Medlem af Gouvernementet. Ingen af hans Kompositioner vides trykt. Derimod findes Partiturer til hans danske Arbejder i vort Theaters Arkiv, men Overskou synes ikke at have gjort sig bekjendt med disse.

Collin, For Historie og Statistik II. Overskou, Den danske Skueplads III. Musikforeningens Festskrift I.

S. A. E. Hagen.

Walter, jvfr. Walther.

v. Walterstorff, Ernst Frederik Greve, 1755—1820, Generalgouvernør og Diplomat, født 1. April 1755 i Tønder, var Søn af Major i Kavalleriet Christian v. W. (f. 18. Juni 1725 † 1. Jan. 1801) og Barbara Maria f. Munthe (f. 24. Avg. 1727 † 6. Maj 1802), eneste Datter af Oberst Geert M. og Kirstine f. v. Unger. Han blev 1771 Landkadet, 1773 Page; forlod Kadetkompagniet 1774 for at blive

ved Hoffet og bestemte sig derpaa for den studerende Vej, blev i Jan. 1777 indskrevet som Student ved Kjøbenhavns Universitet og tog endnu samme Maaned latinsk-juridisk Examen, hvorefter han blev Avskultant i Generaltoldkammeret. 1778 blev han udnævnt til Medlem af Regeringsraadet i Vestindien cum voto deliberativo i 3 Aar. 1780—86 var han tillige Landsdommer paa St. Croix. Allerede 1782 blev han Kammerherre, og Aaret efter fik han en større Sum af Fonden ad usus publicos efter en vidtløftig Fremstilling af sine Rejser i Vestindien og England til Fordel for Danmarks Handel. 1785 avancerede han til Vicegouvernør og 1787 til Generalgouvernør over de dansk-vestindiske Øer. 1790 fik han Generalmajors Rang.

Efter at have taget sin Afsked og foretaget en Rejse i Nordamerika, der gav ham Stof til en Afhandling i Minerva for 1795 om «det sande Forbedringshus», vendte han 1796 tilbage til Danmark og blev s. A. udnævnt til første Direktør ved Generalpostamtet, 1797 tillige til Medlem af Postpensionskassens Direktion og til første Direktør ved det kongl. Theater, hvor Digteren Baggesen samtidig blev hans Meddirektør. Han benyttedes i disse Aar ogsaa til diplomatiske Sendelser, saaledes i Dec. 1797 til Stockholm for at lykønske Gustav IV til hans Formæling. Som Postembedsmand har W. Fortjenesten af at have indført Diligencebefordringen i Danmark efter i 1798 i Filadelfia at have indkjøbt en Stage-coach eller Diligence som Model.

Krigen med England greb i det næste Tiaar stærkt ind i W.s Liv. Efter Slaget paa Reden blev han, som Maaneden i Forvejen var bleven Chef for nordre sjællandske Landeværnsregiments 4. Bataillon, tillige med Lindholm (X, 328) udvalgt til at føre Forhandlingerne med Nelson om Vaabenstilstanden, og samme Efteraar udsendtes han som første Kommissarius og øverstbefalende atter til de vestindiske Øer, der imidlertid vare blevne erobrede af Englænderne, og hvis Gouvernør, Lindemann (X, 312), var død under Okkupationen. Den 16. Februar 1802 modtog han Øerne tilbage fra Englænderne, og Aarsdagen efter afløstes han af Gouvernør Mühlenfels (XI, 561). Efter Hjemkomsten overtog han atter sine Embeder i Generalpostamtet og som Chef for det nordre sjællandske Landeværnsregiment. I 1807 deltog han i denne Egenkab i Kjøbenhavns Forsvar, og han fik tillige med Admiral Lütken (X, 553) og Major Kirchhoff (IX, 182) det sørgelige Hverv under Kjøbenhavns Bombardement at forhandle med Englænderne om

den danske Flaades Udlevering og at underskrive Kapitulationen. Da Frederik VI kom tilbage fra Holsten, rettedes Ansvaret for denne Katastrofe bl. a. mod W., som blev arresteret og stillet for en Overkrigskommission, der i sin Dom af Nov. 1808 udtalte, at W. ved et Udfald, 20. Avg., ikke havde iagttaget tilbørlig Konduite (hvilket dog blev anset som afsonet ved hans Arrest), men i øvrigt som Underhandlingskommissær havde opfyldt sine Pligter, hvorefter han blev frifundet, i det første Punkt dog kun «for videre Tiltale». I Jan. 1809 fik W. Afsked fra begge sine Embeder, og i 1810 udnævntes han til overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister ved det franske Hof.

Naar man undtager, at W. ikke udmærkede sig paa sin militære Løbebane, hvor han ogsaa manglede praktisk Uddannelse i alle mellem Kadet og Generalmajor liggende Charger, fik han fra sine unge Aar Lejlighed til at gøre sig fordelagtig kjendt i forskellige vanskelige ledende Stillinger og blev, som ovenfor vist, kaldet til at optræde under flere særlig kritiske Situationer. Han var en dannet, kundskabsrig og berejst Mand med gode Anlæg for Diplomatiens og forstod at gøre sig afholdt. Som første Theaterdirektør var han gennemgaaende mere velset end Forgængereren, i Paris vare hans Dinéer berømte, og paa de højeste Steder blev han ej heller glemt. Allerede 1801 blev han hvid Ridder, i Frankrig udmærkedes han med Æreslegionens Storkors, 1811 fik han Prædikat af Generallieutenant, og ved kongl. Resol. af 3. Juli 1819 blev han med sine mandlige Descendenter optaget i den danske Grevestand. W. havde 11. Maj 1787 ægtet Sara Heyliger Cortwrigth († 1839), en Datter af en Planter paa St. Croix. Selv døde han 13. Okt. 1820 i Paris, og hans eneste overlevende Søn, Christian Cortwrigth W., der havde været Kammerjunker og Kavalier ved Gesandtskabet i Paris, døde 3. Marts 1823 ugift i Lyon. Baggesen nærede meget Venskab for W., skrev flere Rimbreve til ham og nævner 1806 i et Brev endog som den Mand, han elsker højest i Danmark, «den ædle, den elskværdige, den fortræffelige General Walterstorff».

Erslew, Forf. Lex. Fonden ad usus publicos. Overskou, Den danske Skueplads III. Museum 1894 II, 276 og 1895 II, 333. Personalh. Tidsskr. 4. R. V. Fr. Olsen, Postvæsenet i Danmark 1711—1808. Ræder, Danmarks Krigs- og Polit. Hist. I, 460. 462. 479. 481. H. J. Blom, Krigstildragelserne i Sjælland 1807 S. 207 f. Oehlenschlägers Erindringer I, 125. Baggesens poet. Skrifter, ved Arlaud, II, 308. G. L. Grove.

v. Walterstorff, Gerhard Christopher, 1722—95, Søofficer, var Søn af Major ved jyske Kyrasserer Ernst Frederik v. W. (f. 1689 † 31. Marts 1759) og Beate Hedevig Christine f. Weilø (f. 1688 † 28. Febr. 1769) og født 4. Febr. 1722. Han blev 1743 Sekondlieutenant i Marinen, 1750 Premierlieutenant, 1755 Kapitajnlieutenant, 1759 Kapitajn, 1767 Kommandørkapitajn, 1775 Kommandør og 1782 Kontreadmiral. I sine første Officersaar var W. flere Gange udkommanderet, sidste Gang 1752 som Chef for Galejen «Jægersborg», men overgik tidlig i Administrationen og kom derefter ikke oftere til Søs. Allerede 1749 blev han midlertidig og 1755 virkelig Ekvipagemester, s. A. Havnemester og Medlem af Konstruktionskommissionen; 1765 indtraadte han i Tøjhuskommissionen, 1773 i Takkeladskommissionen; 1778 blev han Holmens Chef (til 1781) samt Medlem af Defensionskommissionen, 1787 Præses i Konstruktionskommissionen, og desuden medvirkede han i talrige særlige Kommissioner, i Krigsretter osv. Han giftede sig 13. Nov. 1748 med Anna Hedevig Hollmann (f. 14. Marts 1718 † 1. April 1773), Datter af Hoftrompeter H., og døde 6. Sept. 1795.

C. With.

v. Walterstorff, Michael, 1730—1807, Officer, blev født 1730 og var Broder til ovennævnte G. C. v. W. 20 Aar gammel indtraadte han som Korporal i falsterske gevorbne Infanteriregiment, hvor han 1751 blev Sekond- og 1757 Premierlieutenant. Han blev 1760 Kapitajn og Chef for det aalholmske Kompagni af sjællandske nationale Infanteriregiment, men da 19. Sept. 1764 de nationale Afdelinger opløstes, og deres Mandskab reparteredes paa de gevorbne Regimenter, blev W. Kompagnichef i det fra samme Dag oprettede delmenhorstske Regiment. Ved dette, der fra 1778 blev kaldt det sjællandske og fra 1785 det fynske gevorbne Infanteriregiment, blev han Major 1777 (Anciennitet fra 1774) og Sekondmajor 1783. Han kom 1789 til Arveprins Frederiks Regiment, fra 1790 som Premiermajor med Oberstlieutenants Karakter. 1791 kom han som virkelig Oberstlieutenant til holstenske Infanteriregiment, og her blev han 1795 Oberst. Allerede det følgende Aar forsattes han til slesvigske Infanteriregiment, hvor Chefsposten, siden Prins Frederik af Hessens Bortkommando 1791 fra Slesvig til Kjøbenhavn, stod ledig. W. førte da Regimentet og deltog i Hamborgs Besættelse i Foraaret 1801. 1802 afskedigedes han med Pension og med Generalmajors Karakter og udnævntes samtidig, trods sine 72 Aar, til Chef for nordre jyske Landeværnsregiment. Herfra afskedige-

des han det følgende Aar. Han døde 20. Sept. 1807 i Nyborg, hvor han var Ejendomsbesidder. 1. Gang gift, 3. Okt. 1760, med Sarah Frølund (f. 1736 † 29. Sept. 1784), Datter af Kammerraad og Slotsforvalter F., 2. Gang, 31. Avg. 1785, i Bogense med Karen Jørgensen (f. 1736, † 2. Sept. 1794 i Nyborg). *Joh. Lesser.*

Walther, Christopher Theodosius, 1699—1741, Missionær og Orientalist, var født 20. Dec. 1699 i Schildberg ved Soldin i Neumark. Faderen, Johan W., var Præst smstds.; Moderen hed Cathrine Torffstecher. 1720 kom han til Universitetet i Halle, hvor han senere blev Præceptor ved det kongl. Pædagogium. 1724 blev han af den danske Regering kaldet til at gaa som Missionær til Trankebar, og efter at være ordineret i Kjøbenhavn ankom han der til den følgende Sommer. Her virkede han med stor Nidkjerhed indtil 1739, da han paa Grund af sit nedbrudte Helbred maatte rejse tilbage. 1740 kom han atter til Kjøbenhavn, hvor han blev kaldet til tysk Kapellan ved Vor Frelsers Kirke. Forinden han tiltraadte dette Embede, gjorde han en Rejse til Tyskland, paa hvilken han døde i Dresden 29. April 1741. Han var gift med Anne Christine Brochmann, Datter af Johan Burchard B., Kasserer i Trankebar. Under Opholdet i Trankebar udgav han nogle mindre Arbejder paa og om Tamulisk og udarbejdede en Afhandling «*Doctrina temporum Indica*», der er trykt i Bayers *Historia regni Bactriani* (St. Petersb. 1737).

C. Schöttgen, Chr. Th. W. (Halle 1742). *Ostind. Missionsberichte*, 50. Continuation. Worm, *Lex. over lærde Mænd II.* Nyerup, *Lit. Lex.*

Vilh. Thomsen.

Walther, Paul, 1597—1640, Præst, var en Hamburger af Fødsel. Han blev først Diaconus (2. Præst) i Hemmingstedt i Ditmarsken og siden (1627) ved Mariekirken i Flensborg. Under den kejserlige Krig flygtede han med en stor Del af sine Sognefolk til Kjøbenhavn og Christiansstad i Skaane. Efter Tilbagekomsten til Flensborg (1629) gjorde han sig bemærket ved Udgivelsen af en stor Mængde saakaldte «*Zeit-Buszpredigten*», der synes at have vakt megen Opmærksomhed paa en Tid, da baade ødelæggende Krig og mange hærgende Naturbegivenheder (f. Ex. den store Vandflod i Marskegnene 1634) havde sat Sindene i Bevægelse og gjort dem modtagelige for hans stærke Advarsler mod alle Slags sædelige Udskejelser, hvortil Tiden var tilbøjelig. Tillige udgav han «*Manuale Ecclesiasticum edder Kerchen-Handboeckschen*»

(1635), der brugtes ved Gudstjenesten i det plattyske Sprog, indtil den 1665 afløstes af Ad. Olearius's højtyske «Schleswig-Holsteinisches Kirchenbuch». W. døde 31. Dec. 1640. Hans Søn Johan blev Præst ved St. Johannes-Kirken i Flensborg.

Møller, Cimbria lit. I, 709 f.

H. F. Rørdam.

Walther, Vilhelm Theodor, 1819—92, Arkitekt, blev født 13. Nov. 1819 i Lyngby ved Kjøbenhavn som Søn af Tømmermester og Politiassistent Christian Vilhelm W. (f. 1788 † 1869) og Anna Kirstine f. Mønnich (f. 1795 † 1879). Efter sin Konfirmation kom han til Kjøbenhavn og gennemgik Kunstakademiet, hvis forskellige Medailler han i Aarenes Løb vandt, den store Guldmedaille 1857 for «En Bygning til Folketing, Landsting, Rigsraad og Rigsret»; to Gange vandt han den Neuhausenske Præmie, og samtidig med sine Akademistudier ledede han Opførelsen af Bygninger i Norge, Hamborg og Altona, ligesom han tegnede forskellige Herregaarde samt Hovedbygningen paa Silkeborg Papirfabrik. Han havde tidligere foretaget en mindre Rejse til Tyskland og Holland, rejste 1859—61 med Akademiets store Stipendium til Tyskland, Frankrig og Italien og blev efter sin Hjemkomst ansat som kongl. Bygningsinspektør for Jylland (1862) med Bopæl i Aarhus. Her udfoldede han en betydelig Virksomhed, restavrerede det indre af Frue Kirke 1865—66, det indre af Domkirken 1867—71, det ydre 1877—82 og opførte Kathedralskolens Rektorbolig 1865, Haandværkerforeningen 1867—68, Musæet 1876—77 og en Del Privatbygninger; St. Pauls Kirke er delvis opført efter hans Tegninger 1884—87. Uden for Aarhus har han opført Kirkerne i Aaby, Holme og Skjerring, restavreret St. Mortens Kirke i Næstved 1857—59, det ydre af St. Mortens Kirke i Randers samt Kirkerne i Grenaa og Thorsager. Han har desuden opført Toldkammerbygninger i Randers, Nykjøbing p. M., Thisted, Hals og Als Odde, Postbygninger i Brønderslev og Nykjøbing p. M., Latinskolen i Aalborg osv. Han var ikke nogen særlig original, men en smagfuld og dannet Arkitekt, som behandlede de mange Opgaver, der stilledes ham, med Respekt og Alvor; han døde i Aarhus 28. Avg. 1892, ramt af et Koleraanfald, han havde paadraget sig i Hamborg. 31. Avg. 1847 ægtede han Vilhelmine Christine Dorothea Tydsk (f. 31. Avg. 1826), Datter af Kobbersmed Laurits Svendsen Palmo Tydsk († 1839) og Conradine f. Meyer (f. 1788 † 1846).

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Erik Schiødt.

Walther, jvfr. Walter.

Wandal, Bagge, 1622—83, navtisk Astronom, fødtes 22. Jan. 1622 i Magstrup ved Haderslev, hvor hans Fader Jens Iversen W., Broder til Biskop W. i Viborg, var Præst. Gjennem Faderens med mange Instrumenter forsynede Observatorium fik han Interesse for Astronomi og Navigation, rejste udenlands for at sætte sig ind i disse og sejlede nogle Aar som Styrmand. 1647 blev han Navigationslærer paa Bremerholm og var ved Siden deraf hyppig paa Fart, fra 1653 som Skibslieutenant, fra 1655 med Søpas for at optage Kort over Rigets Farvande. Ved Svenskekrigen ophørte Navigationsskolen, og W. tilbragte nu nogle Aar i Norge, hvor han ægtede Maren Isaksdatter Falck, Datter af en rig Kjøbmand Isak Lauritsen F. i Brevik, og 1661 blev Stiftsskriver i Agdesiden. Efter Hustruens Død tog han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han 1667 blev Direktør for den atter oprettede Navigationsskole og fortsatte sin tidligere Virksomhed til sin Død 1683. Han naaede ikke at udgive noget Søkort; to af ham tegnede Kort findes i det kongl. Søkortarkiv. Blandt hans mange Publikationer kan nævnes «*Memoriale nauticum eller kort Undervisning om Sejlads*» (Kbhvn. 1675, 1682 og 1683), «*Rabdologia Neperi befattendes underlig, kunstig og lettelig med nogle Talstokke at regne*» (Kbhvn. 1678 og 1682), *Afhandlinger om Maaneformørkelsen 3. Marts 1653 og om Kometen i 1661*, mange Tabeller og Søalmanakker og almindelige Almanakker for mange Aar baade for Danmark og Norge.

Møller, *Cimbria lit.* I. Nyerup, *Lit. Lex.* Garde, *Efterr. om Sømagten I.* Lind, *Kristian IV og hans Mænd paa Bremerholm.* Stolpe, *Dagspressen i Danm.* I. *Personalhist. Tidsskrift* 3. R. IV og V; 4. R. IV. *C. F. Pechüle.*

Wandal, Hans, † 1541, se Johan Wandal.

Wandal, Hans, 1579—1641, Biskop, var født 20. Avg. 1579 i Ribe og Søn af Raadmand Iver W. Moderen, Susanne, var Datter af Præsten J. P. Grundet (VI, 227). Han gik først i Ribe Skole, men kom o. 1589 til Herlufsholm, hvorfra han blev Student o. 1596. Efter at have afsluttet sine Studier ved Universitetet rejste han 1601 til Wittenberg og besøgte derefter flere andre tyske Universiteter. 1602 optoges han i Huset hos H. Rosenkrantz paa Rosenholm. 1604 kom han til Vosborg som Hovmester for Preben Gyldenstjernes 3 Sønner, Knud, Ejler og Henrik, med hvem han

rejste udenlands 1607. I 7 Aar gennemrejste de Tyskland, Frankrig, Schweits, England, Spanien og Italien. I Strasburg opholdt de sig fra 1608 af i 2 Aar, og her tog W. Magistergraden. Rejsen afsluttedes med et længere Ophold paa den berømte Fyrstescole i Tübingen. Efter Hjemkomsten blev W. 1613 Sognepræst ved Graabrødrekirke i Odense. 1615 og 1616 maatte han afgive Vidnesbyrd i den Sag, der var rejst imod den fynske Biskop H. Knudsen Veile, som blev afsat paa Grund af kalvinistisk Vranglære. 1617 udnævnte Kongen ham, uden forudgaaet Valg af Stiftsgejstligheden, til Biskop i Viborg. 1620 blev han Dr. theol. Under de kejserlige Troppers Indfald i Jylland maatte han 1627—28 tage Ophold uden for sit Stift. 1629 deltog han i et Møde i Kjøbenhavn, som forberedte Forordningen om en skærpet Kirketugt. 1635 sad han i en Kommission, som holdt Forhør over Kirsten Munk (XI, 529) angaaende hendes Forhold til Rhingreven, og 1638 deltog han med Landets øvrige Bisper i Rigsdagen i Odense i Anledning af nye Skattepaalæg. Han døde 16. Dec. 1641. — 25. Avg. 1616 ægtede han Margrethe († 1647), Datter af Raadmand Joh. Burchardsen i Odense. Han har udgivet 6 Ligprædikener.

Kirkehist. Saml. 3. R. V, 93 ff.

S. M. Gjellerup.

Wandal, Hans, 1624—75, Biskop, er født 26. Jan. 1624 i Viborg og Søn af ovennævnte Biskop Hans W. Da han var 2 Aar gammel kom han i Huset hos sin Mormoder Cathrine Nielsdatter Bagger, Enke efter Raadmand J. Burchardsen i Odense og Sønne-datter af den bekjendte Handelsmand Oluf Bager (I, 413, nogle yngre Slægtled kaldte sig Bagger). Under Kejserkrigen flygtede hun 1627 til Holland og tog Drengen med. 1631 kom han tilbage fra Amsterdam og blev derefter undervist i Hjemmet, hvor han under Vejledning af sin Morbroder, Mag. Ole Hansen Bagger, især gjorde god Fremgang i de orientalske Sprog: Hebraisk, Syrisk og Arabisk. 1641 kom han i Viborg Skole, hvorfra han blev Student 1642. 1644 tog han theologisk Examen og indskreves 1645 ved Sorø Akademi, maaske som Hovmester for en Adelsjunker. 1647 disputerede han for det kongl. Rejsestipendium og rejste 1648 over Holland til Strasburg. Efter et kort Studieophold i Basel besøgte han flere tyske Universiteter og opholdt sig i længere Tid i Leipzig, hvor han 1651 udgav et Stridsskrift om Kronologien i Christi Lidseshistorie, rettet imod en ung dansk Mathematiker, Vill. Lange (X, 48). Under sit Ophold i Tyskland traadte han i Venskabs-

forhold til G. Calixt i Helmstedt (III, 338), men sluttede sig senere til hans Modstandere, den sachsiske Hofpræst Dr. Jac. Weller og Generalsuperintendent Dr. Steph. Klotz (IX, 239). Efter hans Hjemkomst 1651 overdrog Kansleren Chr. Thom. Sehested ham at holde Forelæsninger som Repetent for de unge Theologer. 1652 blev han Professor i Hebraisk, 1653 Magister, 1655 Professor i Theologi og 1657 Dr. theol. Fra 1659 af var han under Svenskekrigen i 20 Maaneder Universitetets Rektor, og 1660 mødte han og Thom. Bang (I, 501) paa Rigsdagen som Universitetets Repræsentanter. Den Frihed, hvormed fremmede af andre Troessamfund, særlig da Katholikerne, bevægede sig her inde paa Frederik III's Tid, forargede den danske Gejstlighed. Kongens Svoger, Hertug Johan Frederik af Hannover, var 1651 gaaet over til den katholske Kirke og opholdt sig derefter ofte i længere Tid ved det danske Hof. Med ham fulgte som Skriftefader en Italiener, Valerio Maccioni, der i høj Grad kunde glæde sig ved Kongens Gunst. Efter hans Opfordring udgav Maccioni 1663 et Stridsskrift: «Nubes lucida» om Bibelen og Traditionen, rettet imod Calixt, men i Virkeligheden et Forsvar og en anbefaling for Romerkirken. Herimod rettede W. 1665 et Modskrift, kaldet: «Nubes sine aqua» (en Sky uden Vand), der vistnok er forfattet efter Samraad med ansete gejstlige. Han udgav det dog ikke under sit Navn — maaske for ikke at støde Kongen. En ung Theolog, Chr. Andersen Høysgaard, maatte lægge Navn til. W. synes i det hele taget at have været ængstelig over for alt, hvad der kunde udlægges som Majestætsforbrydelse, og det skyldtes ham, at den theologiske Professor Chr. Nold (XII, 306) blev afsat, fordi han i en ny Udgave af en Logik til Skolebrug iblandt Sætninger, hvorom der kunde strides, havde opstillet den, at valgte Fyrster ere bedre end fødte.

1663—72 udgav W. sit store Værk: «Juris Regii libri VI» (6 Bøger om Majestætsretten). Udgangspunktet er Hævdelsen af Kongemagten som en guddommelig Naadegave, der ikke beror paa Folkets Valg, men paa Salvelsen. Af særlig Interesse er i denne Forbindelse Værkets 4. Bog, hvori han omhandler Majestætens kirkelige Myndighed, som han dog indskrænker til en Styrelse af Kirkens ydre Anliggender og til en Forvaltning af Kirkens Ejendomme. Den indre aandelige Myndighed udøves af Præstestanden, men det paahviler Kongen at sammenkalde Synoder af gejstlige Mænd samt at bekræfte og haandhæve deres Bestemmelser. Kaldsretten til alle gejstlige Embeder hævder han som Majestætens Ret, hvis Ud-

øvelse vel kan overdrages til andre, men Kongen staar dog til Ansvar for Maaden, hvorpaa den udøves. Dog benægter W. ikke Menighedens Ret til at have en Stemme med ved Valget, men han giver ingen Anvisning paa, hvorledes dette Forhold skal ordnes. Med Hensyn til Kirkegodsets Styrelse lægger han særlig Vægt paa, at det efter sin oprindelige Bestemmelse anvendes til gudeligt Brug. Førend W. havde fuldendt dette omfattende Værk, var han 1668 bleven udnævnt til Biskop over Sjællands Stift efter Ærkebiskop Svane, men Ærkebiskop blev han ikke. 1670 holdt han Sørgetale over Frederik III, og 1671 salvede han Christian V i Frederiksborg Slotskirke. 1670 havde han Sæde i en Kommission, som skulde forhandle om et Forslag, der var udgaaet fra det sachsiske Hof. Det gik ud paa Oprettelsen af en almindelig Kirke-domstol og fælles Kirkeret for alle Lutheranere. Kommissionen anbefalede det, men det blev ikke gennemført. Da det nylig oprettede Kommercekollegium 1672 indgav et Forslag til Kongen om fri Religionsøvelse saa vel for Kristne af alle Konfessioner som for Jøder, og da flere Medlemmer af Statsraadet gav Kollegiet Medhold, indsendte W. en alvorlig Protest derimod. For at godtgjøre det forkastelige i den foreslaede Religionsfrihed støtter han sig til den Grundsætning, at den sande Religions Opretholdelse er Landsherrens første Pligt. Men tillige fremhæver han de politiske Grundsætninger, som Jesuitter og Kalvinister havde fremsat, og som maatte gjøre deres Tilhængere farlige for den souveræne Kongemagt. W. opnaaede til Dels sit Øjemed for saa vidt, som det nævnte Forslag blev henlagt, men han kunde dog ikke forhindre, at Regeringen i Praxis fulgte de i Forslaget fremsatte Anskuelser.

Da en katholsk Præst, Jesuitten Heinr. Kircher, gjorde Propaganda for den katholske Kirke og 1672 udgav: «Nordstern, Führer zur Seligkeit» til Vejledning for Nordboere, forfattede W. et Modskrift. Kircher havde paastaet, at intet Samfund uden for Romerkirken havde rigtige Præster. De manglede den rette Kaldelse og den rette Ordination. Hertil svarede W., at Kaldsretten hørte til Kongens Majestætsrettigheder. Med Hensyn til Ordinationen indrømmede han Haandspaalæggelsens store Betydning som apostolisk Skik, men han gjorde tillige opmærksom paa, at den altid blev iagttaget i den danske Kirke, og naar man paastod en Forskjel mellem Biske- og Præsteordination og for den førstes Retmæssighed krævede *Successio personalis*, holdt han sig til, at Skriften ikke kjendte denne Forskjel, samt at det ogsaa for den romerske

Stol var meget vanskeligt at godtgjøre den uafbrudte Følgerække. Dette Modskrift udkom dog først efter W.s Død. Han havde bestemt at udgive det som en Disputats, der skulde indlede den store theologiske Doktorpromotion, som Kongen havde befaleet ham at afholde, og hvortil skulde indbydes 11 ansete Theologer. W. havde fastsat den til at afholdes i Maj 1675, men han døde 1. Maj s. A. — 27. Avg. 1653 havde han ægtet Anna Catharine († 1678), Datter af Biskop P. Winstrup i Lund.

Vinding, Acad. Haun. S. 397 ff. Zwergius, Siell. Clerisie I, 290 ff.

S. M. Gjellerup.

Wandal, Hans, 1656—1710, Theolog. Søn af foranstaaende Biskop Hans W. († 1675), blev født i Kjøbenhavn 14. Jan. 1656. Han blev Student 1671, lagde sig efter de østerlandske Sprog, særlig Arabisk, men forsømte derfor ikke Theologien. Snart efter at han havde taget Attestats, døde hans Fader 1675. Han rejste da udenlands, først til England, hvor han gjorde længere Ophold i Oxford og Cambridge; derefter 1677 til Nederlandene, hvor han var sammen med det store Følge, som Just Høg havde samlet ved Kongressen i Nimwegen (VIII, 226); næsten daglig var han Gesandens Gjæst. I Sept. s. A. kom han til Tyskland, hvor han navnlig blev paavirket af Orthodoxyens vældige Forkæmper, Abr. Calov i Wittenberg; Calov elskede ham som en Søn, siger W. selv. Han indviedes saaledes i hele den da raadende Stridstheologi og blev dens lærvillige Discipel. I det han i Dec. 1678 stod i Begreb med at rejse til Syden, naaede Budskabet om hans Moders Død ham, og han ilede hjem. Nogen Tid opholdt han sig nu hos sin Morfader, Biskop Peder Winstrup i Lund, der var meget affældig. Medens han efter dennes Død paa ny 1680 i Familieanliggender opholdt sig i Skaane, fik han Brev om, at han var udnævnt til Rektor i Sorø. Her var han i 3 Aar, og under denne Embedstid tog han 1682 Magistergraden. 1683 blev han Professor ved Universitetet i østerlandske Sprog, men rykkede allerede s. A. ved Chr. Nolds Død ind i det theologiske Fakultet. I 27 Aar var han theologisk Professor og i den Tid 3 Gange Universitetets Rektor. 1687 fik han Doktorgraden. Da Biskop Hans Bagger døde 1693, nærede W. sikkert Haab om at skulle blive hans Efterfølger paa Sjællands Bispestol; og da Biskop Bornemann i Aalborg blev foretrukket for ham, følte han dette som en dyb Krænkelser. I Lærdom stod han ogsaa højt over Bornemann; men hans velkjendte stive, stridssyge Orthodoxy har muligen skaffet ham Modstandere i

Regeringen og hindret hans Valg. Mellem den hidsige Biskop Bornemann og W. udbrød nu en heftig Krig, som først Døden standsede. Striden gjorde ikke nogen af Parterne Ære (jvfr. II, 534). Da Masius var indviklet i Strid med Kalvinisterne (XI, 180), kom W., hvis Fader ogsaa havde løftet en advarende Røst mod Genf, sin Kollega til Undsætning med et dansk Skrift «Sandfærdig og kort Underretning om den kalvinske Lærdoms Urigtighed» (1690, ny Udgave 1695), som er et dygtigt og ganske mærkeligt Arbejde (oversat paa Tysk 1697). Som Lærebog for de studerende udgav han 1700 et Grundrids («Hypotyposis») af Theologien, som i ny Udgave ogsaa behandlede kasuistiske Spørgsmaal. Bogen blev flittig benyttet ved Universiteterne baade hjemme og ude og tryktes i Leipzig 1727 i 6. Udg. Hans Forelæsninger over Romerbrevet (paa Latin) bleve udgivne af hans Søn 1739. Desforuden har man fra hans Haand en betydelig Række akademiske Afhandlinger over theologiske Æmner. Han døde 10. Marts 1710, og Professor S. Lintrup skrev Sørgeprogram over ham. — 1684 havde han ægtet Anna Marie Poggenberg († 1700), Datter af Frederik P., Tolder i Kjøbenhavn.

Kirkeh. Saml. 2. R. VI, 1 ff. 4. R. II, 548 ff. Worm, Lex. over lærde Mænd.

A. Jantzen.

Vandal (Wenth ell. Slavus), Johan, —1541, luthersk Reformator og Biskop, angives (paa Ligstenen i Ribe) som født i Goslar; imidlertid er der ingen Tvivl om, at han er den «Johannes Wenth fra Gandersheim i Stiftet Hildesheim», der 1516 blev immatrikuleret i Wittenberg og 1517 tog Magistergraden sammesteds. Det er ikke usandsynligt, at han har været med i den Kreds af Studenter, der var tilstede, da Luther s. A. indvarslede en ny Tid ved Opslaget af sine Theses paa Kirkedøren i Wittenberg. I alt Fald er det kjendeligt nok, at V. som en begavet og lærvillig Discipel fuldt ud har tilegnet sig Luthers Grundsætninger. Det er os ikke bekjendt, hvor V. i de nærmest følgende Aar har haft sin Virksomhed; men 1526 blev han af Hertug Christian (III) kaldet til Læsemester ved den evangeliske Præsteskole, Hertugen agtede at oprette i Haderslev. I denne Stilling udfoldede han i Forbindelse med Provsten i Haderslev, Dr. Eberhard Weidensee, en betydningsfuld Virksomhed, hvorved Nordslesvig kom et Skridt videre i reformatorisk Retning end nogen anden Del af det danske Monarki. Da Weidensee 1533 forlod Landet, indtraadte V., der dog fremdeles beholdt Titelen «Lektor» og vel ogsaa har gjort

Gavn som saadan, i hans Plads som Sognepræst i Haderslev og øverste gejstlig Tilsynsmand over Præsterne i Haderslev og Tørring Len. I denne Egenskab var det vistnok, at han forfattede en endnu bevaret Anvisning for Herredsprovsterne til Udførelse af deres Tilsynsgjerning (Ny kirkehist. Saml. VI, 124 ff.). Da den i Jan. 1537 til Odense sammenkaldte Kreds af gejstlige fra Kongeriget, der skulde gjøre Udkast til en Kirkeordinans, noget senere forlagdes til Haderslev og her forstærkedes med de betydeligste af Reformationens Talsmænd fra Sønderjylland, er det næppe tvivlsomt, at V. har øvet en ikke ringe Indflydelse paa Ordinansens Indhold og Form, og da han i høj Grad nød Christian III's Tillid, blev han snart efter udset til at beklæde Pladsen som evangelisk Superintendent i Ribe, hvortil han 2. Sept. 1537 modtog Indvielsen i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Det var en stor Opgave, der var stillet V. i det vidtstrakte Stift, hvor saa meget trængte til Reformation, og det kan ikke betvivles, at han har besiddet den aandelige Modenhed og Duelighed, som var fornøden; men da hans Kjendskab til det danske Sprog kun var ufuldkomment, maatte han paa sine Visitatsrejser ledsages af en af Stiftets Præster, der kunde udlægge hans Ord for Menighederne, hvad naturligvis i høj Grad hemmede Indflydelsen. Hvor det derimod kunde gaa paa Latin, var V. paa sin Plads, og det vides, at han med Flid baade underviste de ældste Skoledisciple i Dialektik og holdt theologiske Forelæsninger for Præster og Lærere. Da der 1538 var Tale om, at Dr. Bugenhagen, som havde været Christian III's Raadgiver i Kirke- og Skolesager, skulde rejse hjem, tænkte Kongen paa at overdrage V. denne Gjerning. Der blev dog ikke noget deraf, da Bugenhagens Ophold her i Landet forlængedes, indtil Kirkeordinansen i Juni 1539 var lovtagen. 1540 deltog V. i Bispemødet i Kjøbenhavn, og ved sin Tilskyndelse bidrog han til, at Dr. Peder Palladius udgav sin Forklaring af Katekismus til Vejledning for Præster. — V. døde allerede 11. Avg. 1541, midt i sine bedste Aar. Hans Hustru, Anna Gyren, overlevede ham med 4 Børn, som Christian III med venlig Omhu antog sig. Det har været antaget, at den senere bekjendte, lærde Wandal-Slægt nedstammede fra Biskop Joh. V.; men den grundige Kjender af Ribes Fortid, J. Kinch, har ytret en vistnok grundet Tvivl om denne Antagelses Rigtighed.

Barfod og Rørdam, Kirke-Kalender f. Slesvig Stift II, 121 ff. Scr. Rer. Dan. VII, 202 f. Kinch, Ribe Bys Hist. og Beskr. II, 23. *H. F. Rørdam.*

Wandal, Johan, 1731—97, Præst, nedstammede fra ovfr. anførte Biskop W. († 1641) i Viborg og blev født 11. Avg. 1731 i Vindinge (ved Nyborg), hvor hans Fader, Peder W. († 1744), var Præst; Moderen, Benthe Maria f. Mørch, var en Præstedatter fra Aalborg. Han blev Student 1751 fra Odense Gymnasium og tog Attestats 4 Aar efter. 1758 kom han som personel Kapellan til Frue Kirke i Aalborg, men forflyttedes 1772 til det residerende Kapellani ved Budolphi Kirke sammesteds, i hvilket Embede han døde 13. Sept. 1797. Aaret efter, at han var bleven Præst, ægtede han en Kjøbmandsdatter fra Aalborg, Christiane Marie Heug, som overlevede ham til 1813. For W.s litterære Virksomhed blev det af stor Betydning, at han 1765 i Forbindelse med 3 andre af Byens Præster købte et i omtrent 20 Aar drevet Bogtrykkeri i Aalborg, som Ejeren paa Grund af Nød og Trang havde maattet nedlægge. Interessentskabet fik kongeligt Privilegium, ved hvilket det blev undergivet Censur af Stedets Biskop og Rektor. W. blev den egentlige Leder og maatte stadig sørge for, at Trykkeriet fik noget at bestille. 1767 begyndte han et lille Ugeblad «Nyttige og fornøjelige jyske Efterretninger» af meget blandet Indhold og med lokale Bekjendtgjørelser. I 8 Aar udkom Bladet uforandret; fra 1775 kom det i udvidet Format, og det er Begyndelsen til «Aalborg Stiftstidende». W. var Udgiver til sin Død, da Redaktionen overtoges af hans Søn. Foruden Avisen udgav han ogsaa et Hæfteskrift «Patriotiske Samlinger», 8 Hæfter i 2 Bind, 1785—88, samt adskillige fra Tysk oversatte Opbyggelsesskrifter og en lille Bog for Konfirmander. En gejstlig Reskriptsamling (2 Dele, 1782—84) kolliderede med Fogtmanns mere ansete Værk, der udkom samtidig og gjorde W.s Arbejde fuldstændig overflødig.

Nyerup, Lit. Lex. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. IV, 217 f.

A. Jantzen.

Wandal, Peder, 1602—o. 1659, Præst, er født 9. Nov. 1602 i Magstrup Præstegaard ved Haderslev og Søn af Præsten Jens Iversen W. og Marine, Datter af Raadmand Peder Baggesen i Ribe. 1611 kom han i Haderslev Skole, hvorfra han o. 1619 skal have ladet sig indskrive som Student i Wittenberg. 1620 kom han til H. Rosenkrantz paa Rosenholm og rejste ud med Gunde Rosenkrantz og Laurids Ulfeldt over Helmstedt til Holland. Efter sin Hjemkomst lod han sig 1624 indskrive ved Københavns Universitet, men under Pesten 1625 flyttede han til sin Farbroder Biskop Hans W. i Viborg, der sendte ham til Tyskland, hvor han besøgte

Wittenberg, Jena, Leipzig og Rostock. Han blev derefter Hovmester for Erik Rosenkrantz og Ove Lunge paa Sorø Akademi. 1627 blev han ordineret som Medhjælper hos Faderen og blev 1628 hans Eftermand som Sognepræst i Magstrup og Jægerup. I Præstegaardshaven byggede han et Hus paa 4 Stokværk, hvor han trak sig tilbage for at gaa op i sine Studier. Her havde han et stort Bibliothek med mange sjældne græske, hebraiske og arabiske Haandskrifter, et Naturalkabinet og et astronomisk Observatorium, og herfra udgav denne flittige Videnskabsmand foruden en Række Prædikener og nogle aandelige Viser Oversættelser med Forklaring til en stor Del af det ny Testamente, til hvis Trykning Kongen befalede Herredets Præster at yde et aarligt Pengebidrag. 1631 udgav han et lille Skrift, kaldet «Oeconomia Dei, det er Guds aandelige Husholdning», som vakte stor Opsigt i theologiske Kredse, fordi det «afveg fra gængs Lære». Det var en uklar Fremstilling af den lærde H. Rosenkrantz's theologiske System, udarbejdet paa Grundlag af ufuldstændige og misforstaaede Optegnelser af hans Foredrag. Det theologiske Fakultet lod Sagen undersøge, og Skriftet blev konfiskeret, men er dog endnu bevaret i vore Bibliotheker. W. slap for videre Tiltale, men for H. Rosenkrantz blev det skæbnesvangert som Udgangspunktet for den theologiske Strid, der forbitrede Resten af hans Liv. — Under Svenskekrigen blev Magstrup Præstegaard udplyndret 1657, og W. flygtede med sin Familie til Haderslev, hvor han skal være død o. 1659. Han var gift med Sara, Datter af Præsten Niels Truelsen i Hjerndrup. Sit store Bibliothek testamenterede W. til Præstekaldet, og Levninger deraf skulle endnu være bevarede i Magstrup.

Worm, Lex. over lærde Mænd II og III. I. O. Andersen, Holg. Rosenkrantz S. 298 ff.

S. M. Gjellerup.

Wandal, Peder Topp, 1737—94, Forfatter og Bogsamler, blev født 25. Dec. 1737 i Nyborg, hvor hans Fader, Jacob W., var Stadsmusikant. W. blev Student 1756 og slog sig igjennem ved Hjælp af forskjelligt litterært Arbejde, indtil han i 1771 blev Underbibliothekar ved det kongl. Haandbibliothek; i 1784 blev han titulær Professor. Som Forfatter bevægede W. sig baade paa det skjønlitterære og det historiske Omraade. Da Selskabet for de skønne Videnskaber udsatte en Pris for den bedste Komædie, indleverede han «Stedmoderen» (1767); Prisen fik han dog ikke — den vandt C. D. Biehl med «Den kjærlige Datter» — men han opnaaede en

Pengeunderstøttelse til Udgivelsen af sin Komedie. Den vandt nogen Anerkjendelse ved sin Opførelse paa Theatret, men den er uden Værdi. Mildere Dom kan man heller ikke fælde om hans andre digteriske Arbejder: «Et Hyrdestykke d. 4. Sept. 1778», «De tre Skræddere eller Forsøg til en nedrig komisk Fortælling. 1. Bog» (1792), nogle lyriske Digte m. m. — Større Betydning have hans historiske Arbejder. Det var rimeligvis hans Stilling som Bibliothekar og hans Lyst til at samle Bøger, der fik ham til at sysle med historiske Æmner. For han var en meget ivrig Bogsamler. Hans Løn var kun lille, og for at tilfredsstille sin Lidenskab blev han en af Tidens travleste Oversættere. Han oversatte særlig fra Tysk og alt muligt mellem hinanden, baade Digterværker (af Gessner, Wieland o. a.) og juridiske, økonomiske, filosofiske Skrifter. I Tidens Løb fik han samlet en anselig Bogsamling, der mellem adskilligt værdiløst ogsaa indeholdt sjældne Ting, f. Ex. af ældre dansk Litteratur. Herved blev han ledet til Udgivelsen af sin Afhandling «Efterretning om danske Skuespil» (fra 16.—17. Aarh.), der blev trykt som Indledning til 1. og 2. Bind af den Gyldendalske Samling af «Nye originale Skuespil» (1776—78). Det Arbejde, som har gjort ham mest bekjendt, er «De paa Jægerspris ved Mindestene hædrede fortjente Mænds Levnedbeskrivelser», hvoraf han kun naaede at faa fuldført 1. Bind og 1. Stykke af 2. Bind (1783—94). 1. Bind blev oversat paa Tysk. W.s Bogsamling, der opbevaredes i hans Værelse paa Christiansborg Slot, brændte sammen med dette; et halvt Aars Tid efter døde han, 5. Okt. 1794. Han var afholdt for sin Godhed, Tjenstvillighed og Jovialitet.

Nyerup, Lit. Lex. Personahist. Tidsskr. 2. R. II, 60. 141 f. *F. Ronning.*

Wandall, Erik Adolf, 1807—69, Præst, var født 13. Dec. 1807 i Vorbasse Præstegaard og Søn af Sognepræst Hans W. (f. 11. Okt. 1774 † 14. Juli 1846) og Hustru Marie Kirstine f. Wiberg (f. 1773 † 1812). Han blev Student fra Odense Kathedralskole 1824, tog theologisk Embedsexamen 1833 og udgik som ordineret Missionær til Egedesminde i Nordgrønland 1834. Hjemkommen der fra 1840 beskikkedes han 1842 til Sognepræst i Tolstrup og Stenum i Aalborg Stift. 1849 kaldtes han der fra til Strø i Sjællands Stift og beskikkedes s. A. til Lektor i grønlandsk Sprog. 1869 fik han Professortitelen og døde s. A. 19. Avg. 14. Juni 1859 ægtede han Emma Sophie Ibsen (f. 5. Jan. 1838), Datter af Skole-

lærer I. — Af litterære Arbejder foreligger fra hans Haand paa Grønlandsk en lille Regnebog, trykt i Aalborg 1845, og en Oversættelse af Stoud-Platous: «Kortfattet Jordbeskrivelse», trykt i Aalborg 1848, begge besørgede for Missionskollegiet og trods al derpaa sikkerlig anvendt Umage mindre vellykkede, navnlig i sproglig Henseende, hvorved maa erindres hans kortvarige Ophold i Grønland. Han nød i øvrigt baade som Præst og Lektor megen Anseelse.

Erslew, Forf. Lex.

H. F. Jørgensen.

Wandel, Carl Frederik, f. 1843, Søofficer. W. er Søn af Grosserer Carl Frederik W. (f. 9. Okt. 1800 † 10. Febr. 1876) og Anna Frederikke f. Thorsen (f. 5. Febr. 1819) og fødtes 15. Avg. 1843. Han blev Lieutenant i Marinen 1863, Premierlieutenant 1868, Kapitajn 1880, Kommandør 1892 og Kontreadmiral 1899. Under Krigen 1864 var han udkommanderet med Panserskonnerten «Absalon», 1865—67 i fransk Orlogstjeneste og deltog da i den franske Expedition til Mexiko; 1868 var han paa Opmaaling og 1869—70 med Fregatten «Sjælland» i Middelhavet ved Suezkanalens Aabning. 1871—72 var W. Adjutant hos Marineministeren, 1876—78 Fører af Postdampskibet «Diana» til Island, 1879 med Krydseren «Ingolf» til Island og Grønlands Østkyst. 1880 deltog han om Bord i Skibet «Blake» i en amerikansk Dybhavsundersøgelse i Golfstrømmen. 1881—86 var han Chef for Marineministeriets Sekretariats Kontor, men her fra jævnlig udkommanderet. 1886—88 ledede han Søopmaalingerne i vore Farvande og var 1889—98 Chef for Søkortarkivet. 1889 var han Chef for Skonnerten «Fylla» til Island og Grønland, 1891 for «Ingolf», 1894 for Panserskibet «Helgoland»; 1895 ledede han en videnskabelig Expedition med «Ingolf» til Grønland. 1897 førte han atter «Helgoland» og Aaret efter Fregatten «Fyen» i Middelhavet; paa dette Togt forfremmedes han til Kontreadmiral. Efter sin Hjemkomst ansattes han som Chef for Kjøbenhavns flydende Defension og har senere — 1901 og 1903 — ført Øvelseseskadrerne. Foruden denne betydelige, væsentligst praktiske Virksomhed har W. ogsaa virket i Videnskabens Tjeneste. 1890 ansattes han som Formand i Kommissionen til videnskabelig Undersøgelse af de danske Farvande; da disse Undersøgelser 1902 gik over til at blive et internationalt Foretagende, fratraadte han Formandspladsen. 1890 blev W. Medlem af og 1895 Formand i Kommissionen til de geologiske og geografiske Under-

søgelse i Grønland, i hvilken Egenskab han har indlagt sig betydelig Fortjeneste. Beskæftiget paa denne Maade har han gjentagne Gange udgivet hydrografiske o. lign. Arbejder. Endelig maa det nævnes, at W. deltager som Marinens Repræsentant i den parlamentariske Forsvarskommission, der har det Hverv at lægge Grundlaget til Danmarks Forsvarsordning. — W. blev 5. Okt. (1891) gift med Inger Marie Jensen (f. 10. Okt. 1867), Datter af Murmester Poul Chr. J. (f. 9. Avg. 1837 † 14. Okt. 1895) og Kirsten f. Thomsen (f. 24. April 1839). *C. With.*

Vandstad, Niels Andersen, 1625—77, Præst, var født 11. Marts 1625 i Vandstad i Skaane, hvor hans Fader, Anders Nielsen Trelleborg († 1654), var Præst. Efter Skolegang i Lund afgik han 1642 til Københavns Universitet, hvorfra han, efter at have fuldendt sine theologiske Embedsstudier, 1647 drog til Holland. I Franeker, Leiden og ved flere Højskoler tilbragte han 3 Aar og gjorde sig bemærket som theologisk Polemiker. Hans Skrifter mod Calvinisterne kunde imidlertid ikke komme frem i det reformerte Holland, men vel et Skrift mod Katholikken Rob. Baronius (Amsterd. 1650). I Efteraaret 1650 kom han hjem til sine Forældre og blev hos dem, indtil han 1652 overtog en Plads som Hovmester for 3 Sønner af Otte Skeel til Katholm, først i Sorø og siden paa vidtløftige Rejser rundt i Evropa, indtil Rygtet om Københavns Belæjring 1658 kaldte dem hjem. Da V. med rette havde vundet Anseelse som en udmærket Vejleder for unge Adelsmænd, kom han endnu til at tilbringe adskillige Aar i Udlandet som Hovmester for saadanne. 1665 tog han Magistergraden i København og blev s. A. Præst i Skamstrup og Torbenfeld, siden tillige Provst i Tudse Herred, men døde allerede 1677. Han synes at have besiddet meget grundig filosofisk og theologisk Lærdom. Ogsaa Statsvidenskab havde han givet sig af med for bedre at kunne vejlede de unge Mænd, han havde under Opsyn. Foruden det ovennævnte Skrift har han kun udgivet en Ligprædiken over Mandrup Brahe (1671); men han efterlod meget i Manuskript. — Sin Hustru, Magdalene Povlsdatter, havde han faaet fra det Skeelske Hus.

Kirkehist. Saml. 3. R. II, 622 ff.

H. F. Rørdam.

Wanscher, Oscar, f. 1846, Kirurg. Han er en Søn af Groserer Vilhelm W. og Karen Johanne Juliane f. Wegener og fødtes i København 19. Marts 1846. Dimitteret fra det v. Westenske In-

stitut 1864 tog han 1871 Lægeexamen, var de følgende Aar Assistent ved Edm. Hansens Øjenklinik og Kandidat, senere (1875—78) Reservekirurg, ved Kommnehospitalet. 1877 erhvervede han sig Doktorgraden for en Afhandling om nogle da særlig brændende Spørgsmaal, om Forholdet mellem Difteritis og Croup og om Tracheotomiens rette Udførelse ved denne Sygdom. 1879 blev han kirurgisk Prosektor og samtidig Korpslæge, i hvilken Egenskab han i en Aarrække fungerede som Overlæge ved Garnisonssygehuset. 1883 blev han Censor ved Lægeexamen, og samtidig begyndte han at virke som Privatdocent ved Universitetet og at udfolde en frugtbar kirurgisk Forfattervirksomhed. 1882 udgav han Skriftet: «Om Brugen af Æther som Indaandingsmiddel ved kirurgisk Anæsthesi», et varmt skrevet og senere stærkt omdebatteret Indlæg for Ætherens Fortrin fremfor det hidtil navnlig her til Lands foretrukne Anæstheticum Kloroform. Samtidig konstruerede han et hensigtsmæssigt Inhalationsapparat til Ætherbedøvelse, som har fundet en vid Udbredelse. 1885 konkurrerede han til Lærerposten i klinisk Kirurgi ved Universitetet og forfattede i den Anledning den værdifulde Afhandling: «Behandling af de kongenite og infantile Foddeformiteter». 1890 ansattes han som Konsulent for Bestyrelsen for de militære Underklassers Pensionering og Invalidforsørgelsen. 1892 afskedigedes han som Korpslæge med Karakter af Overlæge og ansattes s. A. som Overkirurg ved Frederiks Hospital med den dertil knyttede kliniske Docentstilling. 1898 udgav han 1. Del af et større planlagt Værk: «Afsnit af operativ Kirurgi». Det historiske Syn paa sit Videnskabsfag, som her kom til Orde, har han ligeledes givet Udtryk i forskellige større Tidsskriftsafhandlinger, omhandlende den udenlandske Militærkirurgi og navnlig trykte paa Fransk i det internationale «Arch. pour l'histoire de la médecine et la géographie médicale». 1900 udnævntes han til Professor extraordinarius ved Universitetet i kirurgisk Pathologi. — 19. Jan. 1881 ægtede han Johanne Margrethe Hage (f. 23. Juli 1850), Datter af Grosserer, Konsul Christopher Theodor Friedenreich H. og Nancy Amalie Margrethe f. Hammerich.

Den danske Lægestand, 7. Udg.

Jul. Petersen.

Varberg, Claus Jensen, 1609—71, Præst, var, som hans Navn viser, født i Varberg i Halland 1. Sept. 1609 og blev 1627 Student fra Vor Frue Skole i Kjøbenhavn, s. A. som Erik Olufsen Torm (XVII, 460), der blev hans fortrolige Ungdomsven. Han

studerede siden udenlands, tog 1633 Magistergraden i Kjøbenhavn og blev 1635 Rektor i Vordingborg. Her kom han i nærmere Forhold til Lensmanden paa Slottet, Palle Rosenkrantz (XIV, 292), der fattede Godhed for ham og 1636 kaldede ham til Præst i Radsted paa Laaland, i hvilket Sogn Rosenkrantz havde sit Herresæde, Krænkerup (nu Hardenberg). 1666 blev V. Provst i Musse Herred. Han døde 27. Febr. 1671. Forskjellige mindre Skrifter, som han har udgivet, vidne om, at han har besiddet theologisk, filologisk og historisk Lærdom; tillige var han latinsk og dansk Poet, som det fremgaar af hans «Epigrammata» (1642) og «Kjærligheds Kjærlighed, det er gudelige Betænkninger om alle Slags Kjærlighed» (paa Vers, 1654). Til Brug ved den elementære Undervisning udgav han «Compendium theologicum» (1644) og «Den guddommelige Lærdoms korte Begreb» (1645, paa ny 1684). Han var først gift med Gunild Jacobsdatter, Enke efter hans 2 nærmeste Formænd, og efter hendes Død (1664) med Christine Jørgensdatter.

H. F. Rørdam.

Varberg, Claus Pedersen, † 1525, s. Pedersen (XII, 618).

Warberg, Ole, 1759—1821, Matematiker, var født 26. Febr. 1759 i Kjøbenhavn og Søn af Undervisitor ved Kjøbenhavns Toldbod Ole W. Han blev Student fra Frue Latinskole i Kjøbenhavn 1778 og virkede fra 1779 først som Assistent, siden som Landmaaler ved Videnskabernes Selskabs geografiske Opmaalinger og Kortarbejder. 1800 blev han extraordinær Professor i Astronomi ved Universitetet og Chef for det samtidig oprettede «Længdekontor». Siden opholdt han sig nogle Aar paa offentlig Bekostning i England for at studere Møntfabrikationen. Efter sin Hjemkomst blev han 1810 Møntdirektør og 1813 Generalkontrollør ved Rigsbanken. Da Nationalbanken oprettedes 1818, blev W. dens første kongevalgte Direktør. I denne Stilling, som han kun kom til at beklæde et Par Aar, beskæftigede han sig særlig med Bankens tekniske Anliggender, saasom Seddelfabrikationen og Tilsynet med Bankens Trykkeri og dens Bygning. 1812—16 var han Medlem af Kanal-, Havne- og Fyrdirektionen; 1815 udnævntes han til Etatsraad. Efter længere Tids Sygdom døde han 4. Juni 1821.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog. Erslew, Forf. Lex. *E. Meyer.*

Varberg, Rudolf Peter Kristian, 1828—69, Journalist og Politiker, blev født 28. Febr. 1828 i Aarhus, hvor hans Fader Se-

bastian V. var Boghandler; hans Moder hed Louise Frederikke f. Heldt. R. V. blev 1845 Student, gik 1848 frivillig med i Krigen og rykkede op til Sergent, men gjenoptog derefter sine Studier og blev 1854 juridisk Kandidat. 1855 blev han Revisionsassistent ved Landstinget, 1859 Landstingssekretær og 1862 Justitssekretær ved Sø- og Handelsretten. Allerede 1845—47 ydede han Bidrag til «Korsaren», var 1848—51 Medarbejder af «Kjøbenhavnsposten», som da var yderlig demokratisk, og sluttede sig Dec. 1852 til «Dagbladet» og endelig Nov. 1860 til «Folkets Avis». Her skrev han i 7 Aar de fleste ledende Artikler, medens han tidligere fortrinsvis i Blade og Tidsskrifter havde været litterær Anmelder. Dog havde han 1852—55 udgivet 3 politiske Flyveskrifter, bl. a. «Hvad har Rigsdagen udrettet?» (1855), en velskreven Oversigt over Rigsdagens Virksomhed. 1864—66 var V. Medlem af Rigsdagens Folketing for Frederiksborg Amts 4. Kreds, men kunde ikke opnaa Valg til det samtidige Rigsraads Folketing og trak sig derefter tilbage fra Rigsdagslivet. Han hørte til det national-liberale Parti, men til dets venstre Fløj, og udtalte saaledes, at han foretrak Junigrundlovens Landsting af Hensyn til Folkets Mistillid til Novemberforfatningen, og at han holdt Kongevalg for en Absurditet efter Slesvigs Tab. Han ønskede fremdeles en progressiv Indkomstskat og talte imod den overdrevne Tro paa det kongl. Theaters Betydning for Folket, ja vilde endog nægte Statstilskuddet dertil, fordi det styredes af Tyskeren Kranold. Han tog ivrig Del i Forhandlingerne om den nye Straffelov og paaviste flere Mangler, som rettedes efter hans Henstilling (Straf for Duel, for Brud paa Brevhemmelighed og Tillistelse af legemlig Omgang).

I sine Studenterdage var han bleven nøje knyttet til Fr. Dreier (IV, 329) og hans Kreds (skrev 1853 i «Fædrelandet» Nr. 166—68 en meget sympathetisk Levnedsskildring af D.), og var siden lige til sin Død, 8. Maj 1869, en afgjort og overbevist Fritænkter, særlig Fornægter af Sjælens Udødelighed (se hans sidste Udtalelse «Mit Skriftemaal» i «Theori og Praxis» I, 164—70). — V. havde 1861 ægtet Karen Emmerentze Sønnenen (f. 3. Sept. 1839 † 9. Juli 1865) og 1866 hendes Søster Konradine Susette (f. 23. Jan. 1849), Døtre af Gaardejer Ole Chr. S. og Lucie Emmerentze f. Key.

Erslew, Forf. Lex. Dagbladet og Folkets Avis 10. Maj 1869.

Emil Elberling.

Warburg, Christian Arenholt, 1813—95, Fabrikant og Forfatter, var Søn af Strømpefabrikant Ludvig Christian W. (f. 15. Sept.

1785 † 16. Jan. 1836) og Maren f. Schou (f. 21. Juni 1791 † 29. Dec. 1838) og blev 12. April 1813 født i Kjøbenhavn. Han gik i «Efterslægten» og anbragtes efter sin Konfirmation i sin Faders Forretning, som han — i Begyndelsen alene, senere sammen med en Broder — overtog og styrede 1838—85. I den Tid, hans omfattende merkantile Virksomhed lod ham tilovers, studerede han ivrig Skjønletteratur og Historie, og ved sin sikre Tilegnelsesevne og udmærkede Hukommelse naaede han en fin og fornem Uddannelse. Han giftede sig aldrig, men levede lykkelig i sin store — ligeledes ugifte — Søkendekreds, der bevarede sit gamle patriciske Hjem uforandret i Aarenes Løb. Et apoplektisk Anfald i Forbindelse med en Hjertesygdom gjorde ham i hans senere Aar legemlig svag. Han døde 22. Juli 1895. — Denne stille, beskedne Mand skyede at træde frem for Offentligheden og var derfor altid i sit Forfatterskab saa strængt anonym, at selv ikke hans nærmeste vidste Besked derom. Han har skrevet det rimede 1 Akts Lystspil «Romeo è Giuletta», der 16. Maj 1843 opførtes paa det kongl. Theater og ved en helt igjennem udmærket Udførelse med et mageløst Ensemble fik en usædvanlig glimrende Modtagelse. Denne aandrige Skjæmt latterliggjør med vittig Overlegenhed, i holbergsk Aand, Damernes opskruede Begejstring for Italienerne og dermed de danskes let fremkaldte Beundring for alt fremmed. Intrigen er ubetydelig; men Forfatteren aflokker den meget pudsige Situationer, giver den en slaaende, delikat Opløsning og udbreder ved en spøgende Dialog, der er pikant pointeret i flydende Vers, Liv og Lystighed over det hele. W. lod Theaterhonoraret for dette Arbejde udbetale som Bidrag til Samfundet for danske Lærestalters Oprettelse i Slesvig, og Boghandlerhonoraret tilstilledes en Præst til Uddeling blandt trængende. I Heibergs Intelligensblade offentliggjorde han 1843 en Romancecyklus «Liden Kirsten», der udmærker sig ved formskønne, elegante Vers og romantisk Stemning i Chr. Winthers Aand. Som fremragende Patriot udgav han under Mærket Q de harmfyldte og sorgfulde «Grublerier over danske Forhold og Tilstande» (1865, 2. Opl. s. A.) og «Yderligere Grublerier» (1865).

Overskou, Den dsk. Skueplads V, 572. 614 ff. P. Hansen, Den dsk. Skueplads II, 489 ff.

Nic. Bøgh.

Warburg, Ludvig Albert, 1821—86, Præst, nedstammede fra en jødisk Slægt i Tyskland, hvis Stamfader her i Landet blev ind-

kaldt under Christian VI for at anlægge en Strømpfabrik. W., hvis Farfader lod sig døbe, var Broder til ovennævnte C. A. W. og fødtes 5. Juni 1821. Af de syv Søskende, som alle vare ugifte, bleve de to Præster. Efter at være bleven dimitteret fra Metropolitanskolen 1839 og theologisk Kandidat 1844 blev han Kateket ved Vor Frue Kirke 1851, 2. resid. Kapellan ved Holmens Kirke 1857, 1. resid. Kapellan 1867 og 1881 Holmens Provst. Han var en stille og nidkjær Præst, som ikke tog aktiv Del i Tidens kirkelige Bevægelser, men var anset og elsket af sin Menighed for sin uegennyttige Færd og store Godgjørenhed. Han var Medlem af Bestyrelsen for Kysthospitalet paa Refsnæs, af Foreningen for forvildede unge Pigers Frelse og Medstifter af og fra 1884 Formand for Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for skandinaviske Søfolk i fremmede Havne. Han antog sig særlig mange forældreløse Børn og støttede Waisenhusets Bestræbelser med stor Gavmildhed. Han døde 26. Marts 1886. R. Volf.

Ware, Jens, 1693—1767, Legatstifter, blev født i Aalborg 2. Sept. 1693 og var Søn af Rektor Søren W. og Margrete Elisabeth f. Würger. Han blev Student fra Aalborg 1713, studerede derefter dels i Kjøbenhavn, dels i Udlandet, hvor han opholdt sig 3 Aar, ejede Faddersbøl og Nørhaagaard fra 1751 til 1766 og døde ugift i Aalborg 9. (ell. 10.) Nov. 1767 efter at have testamenteret næsten hele sin Formue til forskellige offentlige Stiftelser. Navnlig viste han sig rundhaandet mod Aalborg Stifts gejstlige Enkekasse, der fik 12000 Rdl. foruden Overskuddet af hans Bo, der beløb sig til o. 1175 Rdl. — Hans Søster *Anne W.* (f. i Aalborg 25. Sept. 1694, † sammesteds 22. Dec. 1773 som Enke efter Mag. Peder Hovedstrup) anvendte sine Midler paa lignende Maade.

Jydske Efterretn. 1769, S. 229. Hofmans Foundationer XI, 504. Saml. t. jydsk Hist. og Top. X, 62. Tauber, Aalborg Kath. Skoles Disc. I, 142.

S. Nygård.

Vargas-Bedemar, Edouard Romeo Greve, 1770—1847, Mineralog, Musæumschef, tilhørte en yngre Linje af en spansk Grandeslægt og fødtes 15. Jan. 1770 i Kiel. Uddannet ved tyske Universiteter drog V. efter Forældrenes tidlige Død til Spanien, deltog som spansk Artillerilieutenant i Belejringen af Ceuta, men maatte ved en hovedkulds Flugt forlade sit Regiment, da han i en Duel havde dræbt sin Chef, Oberst Lerma (Avg. 1791). Han søgte Skjul i et dansk Skib, hvis Kapitajn tog ham med til Marseille, hvorfra

han efter den danske Konsuls Raad, for at undgaa Lermaernes Hævn, sejlede til Korsika. 3 Aar efter gav et romantisk Elskovs-æventyr i Livorno Anledning til V.s Flugt til Siena. Her slog han ind paa den litterære Bane og udfoldede i de følgende Aar en broget Forfattervirksomhed, hvorved han vandt et vist Ry. Et Skrift «Dell' Epigramma grecco» (1796) var tilegnet A. P. Bernstorff. Da Accademia Italiana 1798 stiftedes i Siena, blev V. som en af Stifterne valgt til Præsident. Det følgende Aar lod V. sig ansætte som Oberstlieutenant i østerrigsk Tjeneste og deltog som Adjudant i Feltmarskal Frølichs Stab i Belejringen af Rom og Ancona. Efter Felttogets Slutning førte et tilfældigt Møde med Dronningen af Neapel til hans Ansættelse i det neapolitanske Artilleri som Oberstlieutenant, Lærer ved Krigsskolen og Chef for Kanonstøberiet. Denne Herlighed varede i 4—5 Aar. Saa tabte V. den lunefulde Dronnings Gunst, følte sig tilsidesat og tog Afsked i Efteraaret 1805, kort før Hoffets Flugt for Franskmændene. Aaret efter træffe vi V. i Sardinien som Generalforpagter af Øens Miner. 1807 var han i Toscana i Færd med at foretage en dristig Omdannelse af Accademia Italiana, hvorved han paadrog sig Generalsekretæren Professor Sacchettis rasende Had og Forfølgelse. Mistænkeliggjort hos Franskmændene som politisk Intrigant holdtes V. en Tid lang i Inkvisitionsfængsel og svævede endog i Fare for at blive skudt, men blev, takket være Baron Schubarts Forestillinger hos Politiministeren i Paris, frigiven imod strax at forlade Italien og rejse til Danmark (Juli 1809). Her havde Schubart banet Vejen for sin ulykkelige Ven, der fik den bedste Modtagelse ved Hove og hos de styrende. Han vandt Kongens Yndest og Tillid og opnaaede inden Aarets Udgang kongelig Understøttelse til en stor mineralogisk-økonomisk Rejse til Norge, som tiltraadtes i Marts 1810 og endtes efter et Besøg paa Nordkap og Tilbagerejse gennem Lapmarken og Østverige i Avg. 1812. Som Kammerherre og Medlem af Kommissionerne angaaende Kongsberg, Aardal og Røros Værker rejste V. i Maj 1813 atter til Norge, vistnok i sin Velynder Prins Christian Frederiks Følge. Til ham som Norges Regent overleverede V. sin udførlige Plan til en Reformation af Kongsbergværket, og til ham aflagde han Ed efter Tronbestigelsen. Derved paadrog V. sig Frederik VI's Unaade. Kammerherrebestallingen kasseredes, og den tilstaaede Pension fratoges ham; men Unaaden varede ikke længe. Ved Kongens Tilbagekomst fra Wien fik V. baade Nøglen og Pensionen tilbage. De følgende Aar op-

toges V. af Redaktionen af sit Rejseværk, som, udarbejdet paa Fransk, sendtes til Paris, hvor Tidsforholdene hindrede dets Trykning. V. maatte da omskrive det paa Tysk og fik det først udgivet 1819 i Frankfurt. Imidlertid havde V. i Mangel af kongl. Embede modtaget Stillingen som Inspektør ved Prins Christian Frederiks Naturaliekabinet og med største Iver forfulgt sine mineralogiske Interesser. Med Understøttelse af Prinsens Kasse foretog V. 1819 en geognostisk Rejse til Færøerne, som varede et Aar og indbragte en rig Høst af Mineralier, der i en Række af Aar bleve Grundlag for en levende Byttehandel til Fordel for Kabinettet. Mange kortere og længere Rejser afvexlede siden med Hofliv og indgetogent Landophold. Sverige, Skotland og Rusland besøgte. Særlig bragte Rejsen 1831—32 gennem Tyskland, Østerrig, Schweits og Frankrig et betydeligt Udbytte saa vel for det kongl. som for Prinsens Musæum; men mærkeligst blev dog V.s sidste store Rejse til Madeira, Azorerne og Canarerne, der med Understøttelse af Fonden ad usus publicos tiltraadtes i 1835 og først endtes efter et aarelangt Ophold i Portugal, hvis nordlige Halvdel berejstes og undersøgte paa det nøjeste. V. vendte tilbage til Kjøbenhavn i Sommeren 1839, bedækket med Ordener og stærkt komplimenteret af de fornemme, medens vore videnskabelige Avtoriteter indtog en køligere Holdning over for deres maaske noget undervurderede Kollega. Efter Christian VIII's Tronbestigelse blev V. 1842 Møstings Afløser som Chef for det naturhistoriske Musæum, i hvis Direktion han havde siddet siden dets Oprettelse 1829. Han døde ugift i Kjøbenhavn 15. Marts 1847, men efterlod en i 1817 legitimeret Søn, hvem Faderen havde skaffet en fortrinlig Uddannelse, og som siden opnaede en høj Stilling i Rusland. *J. Bloch.*

— Fra sine talrige Rejser hjembragte Vargas-Bedemar, der var en udmærket Samler, rige Mineralskatte, hvoraf særlig Udbyttet af hans Rejse til Færøerne i 1819—20 maa nævnes. Fra hans Haand foreligger flere, dog kortfattede Mineralbeskrivelser samt Skildringer af enkelte Landsdele i mineralogisk-geologisk Henseende; bedst kjendt er hans «Reise nach dem hohen Norden etc.» (Frankf. a. M. 1819), der dog mest er almen geografisk; fra hans Ophold i Italien, hvor han en kort Tid var Forpagter af Sardinens Miner, stammer: «Sulle Miniere della Sardegna» (Livorno 1806); om sin Rejse i 1835—36 til Madeira, Porto Santo, Azorerne og Canarerne, hvor han særlig søgte Beviser for sin Yndlingstanke, Existensen af «At-

lantis», har han givet en lille Oversigt, «Resumo de observações geologicas etc.» (Lisboa 1837). Af Danmark har han geologisk beskrevet dels Bornholm, dels Stævns og Møens Klinger; intet af hans Arbejder kan dog siges at have haft blivende Betydning ud over hans egen Tid, der ydede ham megen Anerkjendelse. Foruden (fra 1806) at være Medlem af Videnskabernes Selskab og (fra 1810) af Oldsagskommissionen var han saaledes Vicepræsident for det mineralogiske Selskab i Jena og Medlem af flere andre videnskabelige Selskaber i Udlandet. *V. Hintze.*

Varming, David Ludvig Carl August, 1816—84, Præst og Sprogforsker, var født 4. Okt. 1816 i Knebel paa Mols og Søn af Præsten der, Christen Larsen W. (f. i Varming ved Ribe 1754, † 1819) og Elisabeth Margrethe f. Byberg (f. 1781 † 1845). Han blev Student fra Aarhus Skole 1834 og theologisk Kandidat 1842. 1847 blev han Lærer ved den Bay-Kirketerpske Skole i Randers, 1848 Kateket og Førstelærer ved Borgerskolen i Ærøskjøbing, 1858 Sognepræst i Øster- og Vester-Alling ved Randers og 1866 Sognepræst i Sal og Ejsing ved Skive. 1882 tog han sin Afsked og flyttede til Kjøbenhavn, hvor han døde 2. Avg. 1884. — 1849 havde han ægtet Julie Svane Jermin Seerup (f. 20. Dec. 1826 † 21. Dec. 1856), Datter af Præsten Henrik Christensen S. 1858 ægtede han Doris Magdalene Nyrop (f. 23. Okt. 1833 † 5. Okt. 1894), Datter af Præsten Christopher N.

V. har givet sit Bidrag til den grammatikalsk-lexikalske Dialektlitteratur, der fremblomstrede i Danmark efter den første slesvigske Krig. 1862 udgav han «Det jyske Folkesprog», der oprindelig var fremkommet som Besvarelse af en af Videnskabernes Selskab 1853 udsat Prisopgave. Selskabets Guldmedaille vandt Afhandlingen ikke, men der tilkjendtes den en Belønning. Der findes i dette Værk værdifulde Oplysninger om de jyske Dialekters Beskaffenhed og deres indbyrdes Forhold; derimod ere Undersøgelserne af deres Oprindelse og Forhold til de germanske Oldsprog temmelig uklare og i det hele lidet oplysende. Til hans Undskyldning tjener, at den stillede Opgave ikke alene krævede Undersøgelser af denne Art som «et Hovedformaal», men tillige slog fast, at det jyske Almuesprogs Slægtskab med Engelsk var «kjendeligt og betydeligt» og udgjorde «en af dets karakteristiske og stærkest udprægede Egenskaber». Blandt hans senere sproglige Smaaafhandlinger kan nævnes en populær Udsigt over de jyske Dialekter i «Samlinger

til jysk Historie og Topografi» I (1866). I samme Tidsskrifts 5. Bind har han beskrevet Sal Kirkes mærkelige, gamle Altertavle (med Illustration), Modellen til den Altertavle, der opstilledes i Viborg Domkirke ved Restavrationen.

Oversigt over det kongl. dsk. Vidensk. Selskabs Forhandl. 1853. S. 270. 1856, S. 279. Tidsskr. for Philol. og Pædagog. X, 23. 34. *P. K. Thorsen.*

Warming, Johannes Eugenius Bülow, f. 1841, Botaniker. E. W. er født 3. Nov. 1841 paa Manø, hvor hans Fader, Jens W., var Præst; Moderen var Ane Marie f. Bülow. Da Faderen 1844 døde, flyttede Moderen til Nørup ved Vejle til sin Broder, som var Landmand. 1851 kom W. i Kolding lærde Skole og ved dennes Nedlæggelse 1856 til Ribe, hvorfra han dimitteredes 1859.

1863 overtog W. Stillingen som Amanuensis hos den danske Naturforsker P. W. Lund (X, 441) i Lagoa Santa i Brasilien, og her anvendte han al sin Fritid til at samle og ivrig studere Stedets rige og fremmedartede Vegetation. Hans Maal var alene — overensstemmende med det botaniske Studium her hjemme den Gang og med hans Ideer som 21aarig Student — at tilvejebringe en komplet Flora for Lagoa Santa. Imidlertid viser det sig, at Ungdomsoopholdet i Brasiliens rige Tropenatur har haft den største Indflydelse paa hans fremtidige videnskabelige Virksomhed som givende Stødet til mange af hans betydningsfuldeste Arbejder i forskjellig Retning. I April 1866 vendte han hjem til Danmark medførende et stort Materiale til en Lagoa Santa Flora. Han optog sine afbrudte Examensstudier og tog Magisterkonferens 1868, men samtidig bearbejdede han sine Samlinger, bistaaet af en Stab af udenlandske Botanikere; Resultatet heraf er, efterhaanden som det fremkom, publiceret i «Vidensk. Meddel. fra den naturhist. Forening i Kjøbenhavn» 1867—93 under Fællestitelen «Symbolae ad floram Brasiliae centralis cognoscendam». Som en Slags Afslutning paa dette Arbejde har W. i sin Bog «Lagoa Santa» (Videnskab. Selsk. Skrifter, 1892) offentliggjort sin Rigdom af biologiske og andre Iagttagelser af Brasiliens Natur.

Under Bearbejdelsen af Lagoa Santa Materialet traf W. ved Behandlingen af Cordiaceae paa nogle særegne Greningsforhold, som førte ham til Studiet af ejendommelige Greningsforhold ogsaa hos andre Planter, bl. a. hos Scopolia. Resultaterne fremkom i Afhandlinger om Scopolia, Pontederiaceae o. a. og i hans Doktor-disputats 1871: «Er Koppen hos Vortemælken en Blomst eller en

Blomsterstand?» For at besvare en af Videnskabernes Selskab udsat Prisopgave om Kløvning af Væxtpunkter — en Opgave, der stod i nøje Forbindelse med W.s foregaaende Undersøgelser — rejste han i Foraaret 1871 til Bonn for at dygtiggjøre sig i Planteanatomi og sætte sig ind i Hansteins Vævklaringsmethode. Der tilkjendtes ham Guldmedaille for Besvarelsen, som publiceredes i Vidensk. Selsk. Skrifter 1872 under Titelen: «Forgreningsforhold hos Fanerogamerne med særligt Hensyn til Kløvning af Væxtpunkter».

Ved disse Undersøgelser var W. bleven opmærksom paa en vis Orden i Udviklingen af Støvknapper og Æg og førtes til et nøjere Studium af disse Organer («Untersuchungen über Pollen bildende Phyllome und Kaulome» (1873), «De l'ovule» (1878) o. a.). Ved Ægstudierne kom han til Undersøgelser af Cycadéægget, hvortil Botanisk Haves tilfældigvis rige Samling af blomstrende Cycadéer netop frembød et ypperligt Materiale. Frugten af disse Studier foreligger i nogle vigtige Afhandlinger over Cycadéernes Naturhistorie. Efter en Del mindre og spredte Arbejder om Knopdannelser paa Rødder, Overvintringsforhold etc. udsendte han, som en foreløbig Afslutning paa en stor Mængde af ham foretagne morfologiske og biologiske Undersøgelser støttede paa Dyrkningsforsøg, sit vigtige Arbejde: «Om Skudbygning, Overvintring og Foryngelse» (1884) — det første mere omfattende Forsøg i Botanikken paa at give en Oversigt over disse Fænomener.

Fra 1868 var W. Medarbejder og fra 1869 tillige Medudgiver af «Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben». Han udfoldede her en rig Virksomhed dels som Forfatter, dels som Bearbejder af en Række interessante Artikler. Det var i de Aar, da Darwinismen var i særlig Grad paa Dagsordenen, og biologiske Spørgsmaal i Tilknytning hertil droges frem. W. bidrog til Belysningen af forskellige herhen hørende Problemer med Opsatser om «Kampen for Tilværelsen blandt Planterne», «Kjøns- og Befrugtningsforholdene i Planteriget» osv. Desuden formede han Rejseminderne fra Brasilien til klare og fængslende Skildringer af dette Lands Natur. Fra at have i sin videnskabelige Virksomhed nærmest beskæftiget sig med morfologiske, udviklingshistoriske og systematiske Spørgsmaal kom W. gennem sin populariserende Virksomhed efterhaanden ind paa biologiske Problemer, og hans egen Rigdom af biologiske Iagttagelser gjorde sig mere og mere gjældende i hans videnskabelige Arbejder. W.s Ungdomsophold i Brasilien var vel egnet til at udvikle hans Interesse for plante-

geografiske Spørgsmaal, og ved Studierejser i saa forskjellige Egne som Grønland (1884), Vestindien og Venezuela (1891) har han vedblivende dyrket denne Interesse; men efterhaanden som biologiske Iagttagelser uddybede hans Opfattelse af Plantelivet, formede det plantegeografiske Spørgsmaal sig for ham til et økologisk Spørgsmaal — til Spørgsmaalet om Planternes Tilpasning til de ydre Kaar. Hans Undersøgelser og Iagttagelser i de mange forskjellige Egne, han har besøgt, resulterede i hans Bog: «Plantesamfund, Grundtræk af den økologiske Plantegeografi» (1895), der netop udtrykker, i hvilken Grad det for ham oprindeligt floristisk-plantegeografiske Spørgsmaal under hans Udvikling og Studier har formet sig økologisk: Plantegeografien er bleven Økologi. Som Udslag af W.s Interesse for specielt Danmarks Plantevæxt maa henvises til hans Studier af Marskegne og psammofile Formationer og den Stilling, han indtager som Leder og Opmuntrer af unge danske Botanikers Interesse for Studiet af vort Lands Flora.

Af andre Retninger, hvori W. har arbejdet, skal her ogsaa nævnes Studiet af Podostemaceae; ved at sysle med det Podostemacemateriale, som den bekjendte Samler Glazioⁿ sendte fra Brasilien, kom W. ind paa Studiet af denne mærkelige Plantefamilie, og i Tiden 1881—1901 har han publiceret en Række, med en Mængde Tavler og Figurer i Texten forsynede, Afhandlinger om Podostemaceerne og derigjennem givet vigtige Bidrag til denne Families Naturhistorie. Ligeledes kom han ved Forbindelsen med Baron Eggers og ved det gennem Eggers erhvervede Materiale af Rhizophora ind paa Studiet af denne Slægt.

1873—75 var det overdraget W. at lede de planteanatomiske Øvelser og holde Forelæsninger i Botanik for viderekomne ved Københavns Universitet. 1874 blev han tillige Docent ved Polyteknisk Lærestanstalt og 1875 Docent i Botanik for Farmaceuter og Docent i Planteanatomy. 1882 modtog han Stillingen som Professor i Botanik ved Stockholms nylig oprettede Højskole, hvor han virkede til ^{Febr. 6} 1884. I dette Aar udnævntes han efter Prof. Didrichsens (Død) til Professor i Botanik ved Københavns Universitet og Direktør for Københavns botaniske Have, hvilke Embeder han endnu beklæder. W. blev 1877 Medlem af Videnskabernes Selskab og har siden 1889 været valgt ind i Carlsberg-Fondets Bestyrelse. W.s Alsidighed, Utrættelighed og sjældne Energi mærker hele hans Virksomhed. Hans levende Interesse og Opmærksomhed gjør, at han altid er vaagen for de nye Forskningsretninger og ofte selv i

Spidsen, og han indtager med rette Pladsen som en af vor Tids mest fremragende Botanikere. Ved Siden af sin overordentlig rige videnskabelige Virksomhed har han som Lærer og Lærebogsforfatter været af den allerstørste Betydning. Hans botaniske Lærebøger ere oversatte paa flere Sprog — et umiskjendeligt Tegn paa deres Fortrinlighed, i det der i de store Kulturlande ikke ellers er Mangel paa Lærebøger. Det er naturligt, at en Mand med W.s Foretagelsesaand og Kundskaber ikke kunde nøjes med de ret forældede Lærebøger, han ved sin Ansættelse som Leder af den botaniske Undervisning i Danmark forefandt. Allerede i 1877 udgav han som Docent sin «Teknisk-medicinsk Botanik i Grundtræk», nærmest som Erindringsord til Brug ved Forelæsningerne. Denne, der kun var 68 Sider og uden Afbildninger, var Kimen til W.s senere saa bekjendte «Lærebog i den almindelige Botanik», hvis 1. Udg. udkom 1880, senere efterfulgt af tre stadig stærkt øgede Udgaver; i de to sidste Udgaver er Fysiologien og Cellelæren behandlet af Prof. W. Johannsen. Af W.s «Haandbog i den systematiske Botanik» udkom 1. Udgave 1879; ved 3. Udg. (1891) have Wille og Rostrup behandlet henholdsvis Alger og Svampe. W.s store Interesse ogsaa for den elementære Undervisning har givet sig Udslag blandt andet gennem den fortræffelige lille Bog «Plantelivet» (1900, 2. Udg. 1903). Personlig har W. øvet overordentlig Indflydelse paa de mange, han i Egenskab af Lærer og foresat kom i Berøring med, altid opmuntrende, ansporende og livlig deltagende. Desuden har han indirekte virket paa mange Maader for den botaniske Videnskabs Udvikling i vort Land. — 10. Nov. 1871 ægtede han Johanne Margrethe Jespersen (f. 25. April 1850), Datter af Stiftsfysikus J. i Aarhus.

Indbydelsesskrift til Universitetets Reformationssfest 1871. Bot. Tidsskr. XII, 206. Berl. Tid. 29. Jan. 1898. Illustr. Tid. XXXIX, Nr. 18.

C. Raunkjær.

Warncke, Theodor Sophus, 1822—90, Læge, fødtes i København 21. April 1822 og var en Søn af Overlærer og Inspektør ved den mosaiske Drengeskole Professor Ludvig Holberg W. (Søstersøns Dattersøn af Ludvig Holberg) og Marie Ahronssen, f. Rée (Enke efter Grosserer Falk A.) Hans medicinske Uddannelse gik kun for sig under betydelige Vanskeligheder paa Grund af fattige Kaar i Hjemmet. Han gik i Borgerskole og blev efter Konfirmationen Lærling og senere Medhjælper paa Frederiks Hospitals Apothek. Farmaceutisk Examen fik han 1840. Men fra sin

tidligste Ungdom arbejdede han energisk frem mod videre videnskabelig Uddannelse, anvendte sine Fritimer til at læse til Examen artium og blev Student, privat dimitteret, 1845. Derpaa tog han lige saa energisk fat paa de medicinske Studier og tog Lægeexamen 1851. Allerede som Student havde han vundet sig en god Position som Manuduktør for sine medstuderende i sit Specialfag Farmakologien og udgav ogsaa i denne Periode til Undervisningsbrug en praktisk og solid «Vejledning i Receptskrivning» (1849). Aaret efter udgav han end videre et nyttigt «Supplementum Pharmacopoeæ Danicæ», en Samling Receptformler navnlig fra forskellige danske Farmakopeer og Dispensatorier, der vare udeladte i den samtidig udkomne nye Farmakopé, men endnu benyttedes af Lægerne.

Den kemiske Side af Lægevidenskaben blev herefter hans Hovedstudium, og da Frederiks Hospitals Overmedikus Trier efter udenlandske Forbilleder fik indrettet et lille kemisk Laboratorium paa Hospitalet, var W. selvskreven til at være dets Bestyrer, i det han samtidig (1852—54) var Kandidat ved Hospitalet. Men det var dog først, efter at han, der 1853 fungerede som Koleralæge i Kjøbenhavn, 1854—56 havde foretaget en Studierejse og opnaaet en fyldig Specialuddannelse i Zookemi navnlig ved et langt Ophold hos Scherer i Würzburg, at hans Virksomhed ved Laboratoriet i Frederiks Hospital, hvor han 1856—58 tillige var Reservemedikus, fik videre Betydning. Han foretog nu talrige kemiske og mikroskopiske Undersøgelser, ikke blot til Brug for Hospitalsafdelingerne, men ogsaa for Kjøbenhavns og Provinsernes Læger, og tillige gav han med Redebonhed ældre og yngre Medicinere Undervisning i denne her hjemme hidtil saa godt som udyrkede Disciplin. Af Laboratoriets Undersøgelser fremgik ogsaa hans Doktordisputats «Om Benzoesyrens Indvirkning paa det dyriske Stofskifte og om Allantoinets og Oxalsyrens Forekomst i Urinen» og ved Siden deraf flere Afhandlinger navnlig i «Bibl. f. Læger», derimellem den praktisk vigtige Afhandling «Urinundersøgelsen og dens Betydning» (udgivet særskilt 1859).

Imidlertid vedblev han særlig at dyrke sit oprindelige Specialfag Farmakologien og udgav (1860—62) sit største litterære Arbejde «Læren om Lægemedlernes fysiologiske Virkninger og therapeutiske Anvendelse». Værket kan ikke gjøre Krav paa videnskabelig Originalitet — det er nærmest kun en Bearbejdelse af nogle udenlandske Forfattere — men det blev dog et Gjennembrudsarbejde

i den danske medicinske Litteratur, i det det her hjemme inavgu-
rerede en Farmakologi paa virkelig naturvidenskabeligt Grundlag,
i Modsætning til Ottos forældede Haandbøger og Undervisning,
der ogsaa efterhaanden vakte stærk Utilfredshed hos de studerende,
saa at Otto 1862 foranledigedes til at tage sin Afsked (XII, 476),
hvorefter W., der i disse Aar allerede var optraadt som Privat-
docent, 1863 ansattes som Docent med Titel af Professor. 1869
blev han Lektor, 1872 Professor ordinarius.

De betydelige Forventninger, man fra først af knyttede til
hans Ansættelse, gik dog ikke i Opfyldelse. Vel betegnede hans
Forelæsninger et stort Fremskridt frem for Forgængerens, og deres
afgjort praktiske Sigte paa Lægens Gjerning gjorde dem tiltalende
og gav dem en vis særlig Interesse. Men i videnskabelig Hen-
seende, lige over for Fagets fortsatte hurtige Udvikling og Frem-
skridt, bleve de efterhaanden kun lidet fyldestgørende. W. var
overhovedet ikke egentlig videnskabelig anlagt, hans Evner og
Dygtighed laa mere i praktisk Retning, og sin største Betydning
fik han i den følgende Tid, foruden som skattet Huslæge, ved sin
vigtige Deltagelse i nye Farmakopeers Udarbejdelse — navnlig
som Medlem af den 1865 nedsatte Kommission til Udarbejdelse af
en fælles skandinavisk Farmakopé — og end videre som Medlem
af Sundhedskollegiet (fra 1866), hvor hans Virksomhed, om den
end efter hele hans Aandsretning væsentlig gik i konservativ Ret-
ning og i øvrigt med ganske særlig Forkjærlighed viede sig de
farmaceutiske Interesser, dog i det hele var meget værdifuld ved
hans sikre praktiske Sans og klare Dom, ved hans usædvanlig
faste Hukommelse, hvorved han let beherskede hele den forviklede
Medicinallovgivning. Sin første Kjærlighed, Farmacien, svigtede
han aldrig; i sine senere Aar samlede han ivrig Materiale til dette
Fags Historie i Danmark og interesserede sig derfor ogsaa for
selve Medicinens Historie, hvorover han flere Gange holdt Fore-
læsninger.

I sine sidste Aar blev han noget svagelig og derved mindre
virksom. Hans Død indtraf 11. Dec. 1890. — 4. Avg. 1865 havde
han ægtet Laura Nicoline Jacobsen (f. 2. Nov. 1846 † 7. Avg. 1895),
Datter af Etatsraad, Godsejer Jacob J. til Falkenstein.

Den danske Lægestand, 6. Udg. Erslew, Forf. Lex. Ugeskr. f. Læger
4. R. XXII, 601 ff. Bibl. f. Læger 7. R. II, 96 f. Blad for pharmaceutisk Med-
hjælperforening I, 26.

Jul. Petersen.

v. Warnstedt, Adolf Eduard Friederich Johannes, 1813—94, politisk Forfatter, var Søn af Kammerherre Franz Ludwig v. W. (f. 1. Juni 1783 † 4. Juli 1840) til Løjtmark og Espenæs paa Svansen og Lucie f. Matthiesen (f. 7. Dec. 1786 † 26. Nov. 1870) og fødtes i Slesvig 9. April 1813. Efter at have studeret ved Universiteterne i Kiel og Göttingen tog han juridisk Embedsexamen i Kiel 1837 og var i nogle Aar Amtssekretær i Reinbeck. 1840 udnævntes han til Amtmand i Traventhal, og 1842 fulgte han med J. Reventlow-Criminil til Kjøbenhavn og ansattes som Deputeret i det slesvig-holstenske Kancelli. Under Martsbevægelsen 1848 nedlagde han sin Stilling, traadte i Okt. s. A. ind i den slesvig-holstenske Regering og modtog ligeledes Valg til Landsforsamlingen. Efter den lovlige Ordens Gjenoprettelse 1851 forlod han Hertugdømmerne og udnævntes 1853 til refererende Raad i det hannoveranske Kultusministerium. 1868—88 var han Kurator ved Universitetet i Göttingen og døde 20. Maj 1894. Han var Æresdoktor ved Universiteterne i Kiel og i Göttingen. Allerede ved Slutningen af den første slesvigske Krig udgav han et Par Stridsskrifter, fremkaldte særlig ved den holstenske Grænseregulering; men det var dog navnlig umiddelbart før og efter 1864, at han udfoldede en stor agitatorisk Virksomhed i Skrifter som: «Schleswig-Holsteins Recht, Deutschlands Pflicht und der Londoner-Tractat» (1863, 3 Opl.), «Staats- und Erbrecht der Herzogthümer Schleswig-Holstein» (1864, 3 Opl.), «Das Recht der Erstgeburt in dem schleswig-holstein'schen Fürstenthause» (1864), «Urkundliche Beiträge zur schleswig-holsteinische Frage» (1865), «Die Oldenburger und Brandenburger Erbansprüche auf die Herzogthümer Schleswig-Holstein» (1865) osv. I alle disse i høj Grad advokatoriske Indlæg for det augustenborgske Tronkrav udfoldede Forfatteren stor Lærdom og meddelte en Række historiske Bilag og Brevskaber, der endnu have Betydning; men alligevel savnede han videnskabelig Forstaaelse af de statsretlige Akter, der havde afgjort Hertugdømmet Slesvigs Stilling til den danske Krone. Som alle Datidens Forfattere tillagde han Kong Frederik III's Primogeniturstatut fra 1650 en overdreven Betydning, ligeledes udstrakte han, i uløselig Strid med de historiske Kjendsgjæringer, den personlige Lensfrihed, som de to regerende slesvigske Hertuger havde opnaaet 1658, til at gjælde ikke alene for dem selv og deres mandlige Efterslægt, men for Hertugdømmet som saadant for al Fremtid, og endelig havde han kun et højst ufuldkomment Kjendskab til Arvehyldingerne 1671 i Rensborg og 1721 paa Gottorp.

Derfor oversaa han ganske Danmarks Ret, og hans Udviklinger til Gunst for den augustenburgske Tronprætendent savne i Virkeligheden al statsretlig Begrundelse.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftstellerlex. Allg. Deutsche Biographie XL. *P. Lauridsen.*

v. Warnstedt, Daniel Nicolaus, 1729—1802, Forstmand, blev født 4. Sept. 1729; Faderen var meklenborgsk Kapitajn. Efter at have været Kammerjunker og Overskjænk i hertugelig pløensk Tjeneste blev han 1762 udnævnt til kongl. Landstaldmester i Hertugdømmerne, 1767 til Overførster i Pløen og 1776 til Jægermester i en Del af Holsten; allerede 1767 var han blevet Hofjægermester, 1774 Kammerherre. Da man 1778 adskilte Jagten fra Skovvæsenet og fritog C. C. Gram (VI, 163) for at lede dette, blev W. udnævnt til Overforstmaster for Danmark og Hertugdømmerne, med Ret til atter at træde tilbage til sin Stilling som Jægermester, en Ret han af Helbredshensyn benyttede allerede 1784, kort før Regeringsskiftet, i det han byttede Virksomhed med C. H. v. Linstow (X, 334); han døde i Pløen 20. Sept. 1802. 1783 var han udnævnt til hvid Ridder; 12. Okt. 1761 havde han ægtet Christiane Magdalene Elisabeth Haack († 5. Dec. 1792). — Det korte Tidsrum, i hvilket W. stod i Spidsen for det danske Statsskovbrug, var overmaade betydningsfuldt, og han synes at have deltaget med Dygtighed og Iver i Skovenes Udskiftning og Indfredning saa vel som i Gjennemførelsen af Forordningen 18. Apr. 1781, der organiserede Kongerigets Statsskovbrug.

L. Bobé, Efterl. Papirer fra den Reventlowske Familiekreds V, 277. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

v. Warnstedt, Frederik Carl, 1750—1811, Forstmand, var Søn af Kapitajn i bergenusiske Infanteriregiment Johan Ludvig v. W., der 1741 var bleven degraderet, fordi han uden sine foresattes Samtykke havde ægtet en borgerlig Pige Ingeborg Marie Ebio, en Præstedatter fra Holsten. Fritz W. fødtes 13. Febr. 1750 paa Ejdet, Nordfjord, Norge, og mistede allerede 5 Aar gammel sin Fader, der druknede i Frederiksholms Kanal og efterlod Hustru og Børn i de trangeste Kaar. 1766 blev W. 1. Page hos Kongen, var tidlig og sent om ham og stod i høj Gunst hos ham. Udnævnt til Kammerpage fulgte han Christian VII paa dennes Udenlandsrejse og blev 1770 Rejsestaldmester og Kammerherre hos Kongen, paa

hvem han udøvede en gunstig Indflydelse. 1771 i Febr. blev han afskediget med en høj Pension. Han indtraadte derefter som Lieutenant i danske Livregiment og opholdt sig i Sommeren 1771 ved Hoffet. Kort efter Struensees Fald forlod han Militærtjenesten og berejste 1773—76 Tyskland, Schweits og Italien for at studere Forstvidenskab. 1776 udnævntes han til Jægermester i Rensborg og Steinburg Amt og Søndre Ditmarsken og forflyttedes 1780 i samme Egenskab til 2. slesvigske Distrikt. 1782 fik han det hvide Baand og 1808 Titel af Gehejmekonferensraad. C. D. F. Reventlow betegner ham 1796 som den kundskabsrigeste Forstmand blandt de kongelige Jægermestre. W. kom 1796 i Besiddelse af Godserne Løjtmark og Espenæs ved Slien. Han døde 5. Sept. 1811. I sine efterladte Dagbøger og Breve viser W. sig som en fremragende, aandelig interesseret Mand. Han var 25. Okt. 1776 bleven gift med Johanne Frederikke Vilhelmine Rumohr (f. 11. Nov. 1757, † 22. Juni 1827 paa Espenæs), Datter af Landraad Christian August Rumohr til Runtoft og Charlotte Amalie f. Komtesse Ahlefeldt.

L. Bobé, Efterl. Papirer fra den Reventlowske Familiekreds IV, 288. V, 275. *Louis Bobé.*

v. Warnstedt, Hans Vilhelm, 1743—1817, Theaterchef, Broder til ovennævnte F. C. v. W., fødtes 13. Sept. 1743 i Fredericia, blev 1750 indskreven som Reservesøkadet, kom 1755 fra Bergen til Kjøbenhavn og blev Aaret efter optagen paa Landkadetakademiet. «Fattige, forladte, venneløse, ja næsten foragtede» havde han og hans Søkende en trang Barndom og Ungdom, men hos «Familiens Beskyttere» H. H. v. Eickstedt og Etatsraad C. V. Wever fandt de Hjælp og Støtte. 1761 blev W. Fændrik ved Kronprinsens Regiment, 1763 Sekond- og 1766 Premierlieutenant. 1769 udnævntes han til Kapitajn og i Maj Aaret efter til tjenstgjørende Generaladjutant hos Kongen, hvem han ledsagede til Holsten. Faa Dage efter Bernstorffs Fald sendtes han til St. Petersborg med et egenhændigt Brev fra Christian VII til Kejserinden, der forbitret over, at Kongen sendte en simpel Kapitajn, «en Dreng», til at forhandle med hende, henviste W. til Udenrigsministeren Panin. Skjønt han fik det Vidnesbyrd, at han havde optraadt som en forstandig og forsigtig Mand, blev han efter sin Hjemkomst for en kort Tid sat i Arrest. 1773 blev han ansat ved en annekteret Bataillon som Kapitajn og 1775 ved danske Livregiment. 1776—77 laa han i Garnison i Helsingør. Gjennem sin Ven Skuespiller Schwarz havde

W. fattet varm Interesse for dramatisk Kunst. Paa Anbefaling af sine Venner Dreyer og Schack, i Følge Overskou tillige gennem Schwarz, blev han i Marts 1778 udnævnt til administrerende Direktør for det kongl. Theater og Kapel. Som saadan havde han det daglige Tilsyn med Scenen og dens Forretninger, ligesom det paa-hvilede ham aarlig at indlevere en Plan til Theatrets Virksomhed for den følgende Sæson. «Tre Uger senere,» siger W., «styrtede man den værdige, gamle Theaterbestyrelse (Bornemann o. fl.), for at indvikle den gamle Eickstedt i Blaar», som samtidig udnævntes til Præsæs for Theatrets Overtilsynskommission. W. gik med den største Iver og Pligtfølelse til sin brydsomme Gjerning. Blandt de mange ypperlige Egenskaber, der udmærkede ham, skal i første Række nævnes, at han, der ved Afstamning og Slægtskab var knyttet til de tysktalende aristokratiske Kredse, selv var dansk i Sind, Skrift og Tale, og han roser sig af at eje et «simpelt, dansk Bondesind». Han havde som fattig Officer levet tilbagetrukket og læst meget. Som sine Yndlingsforfattere nævner han Wessel, Lady Montague, Rabelais, Ronsard, Peder Syv og Sterne. Hans Væsen var bestemt og myndigt, hans Omgang let og behagelig, og han yndede i høj Grad Spøg og Lystighed.

W. opofrede sig ganske for sit Kald, indførte Disciplin og regelmæssige Prøver, oprettede Synges- og Danseskoler, gjenopvakte blandt Skuespillerne den sunkne Agtelse for Scenen og bragte Theatrets aarlige Indtægter fra o. 18000 Rdl. op til 40000 Rdl. Han værnede fremfor alt for den danske Scenes Bestaaen i national Aand ved hyppige Opførelser af Holbergs Komedier og ved at træde i Forbindelse med danske Skuespilforfattere som Ewald, Tode, P. A. Heiberg og Pram, hvem han opmuntrede til originale Arbejder for Scenen og til Dels af sine egne smaa Pengemidler støttede rundhaandet. «Hvor kunde jeg,» udtaler han, «som kjendte Nød af egen og Forældres sørgelige Erfaring, nægte Hjælp og Trøst til de nødlidende». Han var især for Pram en god og trofast Ven, saa længe han levede, skjønt Pram med sit iltre Væsen ikke altid lønnede ham med Tak, og det skyldes W., at man overdrog ham at oversætte flere Syngestykker til Theatrets Brug. Med Ewald, der i sine Breve kalder W. sin kjæreste Velynder, drøftede han Planen til «Fiskerne», der opførtes i Jan. 1780. Om P. A. Heiberg, hvis dramatiske Arbejder «Heckingborn», «De Vonner og de Van-ner» og «Kinafarerne» W. bragte til Opførelse, ytrer denne: «Jeg har til alle Tider ærlig vist, at jeg satte Pris paa hans gode Me-

ning om mig. Han har megen Retfærdighed i Hjærtet og vil aldrig gjøre noget Menneske forsætlig ondt. Min Agtelse har han fortjent og skal stedse beholde».

Uden at tilsidesætte Respekten levede W. paa en fortrolig Fod med de udmærkede sceniske Kunstnere og Kunstnerinder, der den Gang prydede den danske Scene, Schwarz, Gjelstrup, Preisler, Rose og Fru Walter, der ved Eickstedts Intriger 1780 forlod Theatret. Inderligst følte han sig knyttet til Frydendahl, der debuterede 1786 og som, hvad der ikke før har været bekjendt, i Følge W.s eget skriftlige Vidnesbyrd, var hans egen Søn. W. havde som ung Lieutenant staaet i et intimt Forhold til Frydendahls Moder, der var bleven tvungen til at ægte en gammel, rig Lærredshandler, som siden blev forarmet og med Konen maatte leve af W.s smaa Midler. «Frydendahl», ytrer W., «forbinder det fortræffeligste Hjærte og en Adel i Sjælen, som mangen Prins maatte ønske sig, med det letteste Sind». Af W.s Breve til sine Søkende ses det, at Frydendahls Skæbne til enhver Tid laa ham paa Sinde.

Skjønt det i W.s første Direktørperiode ikke fattedes paa Rive-rier mellem ham og Eickstedt, glemte han dog aldrig, at Generalen havde været hans Families varmeste Ven. 1782 udtraadte Eickstedt af Overtilsynskommissionen, der ophævedes kort efter Regerings-skiftet, da W. blev beskikket til administrerende Direktør, medens Overhofmarskal C. F. Numsen udnævntes til overtilsynshavende. Samarbejdet med denne Mand, der idelig krydsede hans Planer, faldt W. meget vanskeligt. «Numsens Fader», ytrer han, «blev min Faders Ulykke; skal dennie nu blive min, er denne Familie vor naturlige Fjende som Kattens er Musens.» 1787 blev J. A. P. Schulz indkaldt hertil som Kapelmester, og med denne sluttede W. et nøje Venskab. Trods mange Haande Intriger og Kabaler ved Theatret røgtede W. vedblivende sit Hverv med ufortrøden Iver. 1790 aabnedes Sæsonen med «Frode og Fingal» samt Thaarups «Høstgildet» til Schulz' stemningsrige Musik. I Foraaret 1791 afgik Numsen til Glæde for W., der samtidig blev Præsæs for Theaterkommissionen. De sidste nationale sceniske Arbejder, hvis Opførelse W. iværksatte, vare P. A. Heibergs «De Vonner og de Vanner» og «Kinafarerne». Kort efter fremskyndede en beklagelig Begivenhed hans Afgang fra Theatret. Theaterinspektøren N. Lassen, en virksom og dygtig Mand, hvem han havde skjænket sin fulde Tillid, havde ved Aktiespekulationer paadraget sig en betydelig Gjæld og forgrebet sig paa Theaterkassen. W.s Anstrængelser for at redde

ham vare forgjæves, og han opnaaede derved kun at blive Gjenstand for lave Bagvaskelser, især at han skulde have set gennem Fingrene med Lassens Besvigelser. Hans Ansøgning om Afsked bevilgedes ham af Kronprinsen i naadige Udtryk (16. Maj 1792). W.s Bortgang vakte almindelig Beklagelse baade blandt Theaterpersonalet og Datidens dramatiske Forfattere; kun Rahbek, der havde forfulgt ham med blindt og uberettiget Had, og som allerede én Gang havde gjort ham Afbigt, udtrykte sin Glæde derover. «I denne lige saa vanskelige som yderst besværlige Post,» skrev W. en Aarrække senere til Kronprinsen, «tilbragte jeg 14 Aar med uopretteligt Tab af Helbred og Sindsro». W. opnaaede dog i Samtidens Dom at finde fuld Oprejsning for de Krænkelser, han havde maattet lide, og Æftertiden har givet ham det Vidnesbyrd, at den danske Skueplads hverken før eller senere har haft en mere virksom og indsigtfuld Leder end ham. I Febr. 1793 udnævntes W. til Gesandt i Portugal, men der hengik rum Tid, inden han, optaget af at ordne sine, ved uberegnende Gavnildhed til alle Sider ødelagte, pekuniære Forhold, kunde tiltræde Posten. I Okt. 1795 afgik han sammen med sin Ven Kapelmester Schulz paa et Skib fra Hamborg til Lissabon, men en Orkan drev det over mod Norges Kyst, hvor de nødtes til at overvintre i Arendal. Det følgende Foraar naaede W. endelig Portugal, hvor han, trykket af Gjæld, pint af ualmindelig ondartede hæmorrhoidalske og rhevmatiske Smerter og opfyldt af Hjemve og Længsel «efter at ombytte de høje Lavrbærtræer uden for hans Bolig med en lille dansk Bøg», «uslede» sin Tid hen, indtil han tilbagekaldtes 1802. Hans Ophold i Lissabon «forlængedes nødtvungent», og først 1805 gjen-saa han Danmark.

W., der 6. Okt. 1780 havde ægtet Dorothea Louise v. Berger (døbt 3. Nov. 1755), Datter af Livlægen Johan Just v. B., men som 19. Avg. 1788 var bleven Enkemand, havde kort før sin Afrejse til Portugal, 23. Sept. 1795, indgaaet et nyt Ægteskab af en højst mærkelig Art med Johanne v. Schilden (f. 1741), Datter af Johan Erik v. S. til Altenkoog og Giessensand, en gammel Jomfru med mange Særheder, der levede i Fejde med al Verden, og som i sin Beundring for den aandfulde, elskværdige og letsindige W. havde udsat en Aarpenge for ham. Som Tak herfor skjænkede han hende sin Haand, men hun fulgte ham ikke til Portugal, og han gjensaa hende ikke mere, i det hun døde i Kiel (28. Avg. 1805), samtidig med at W. steg i Land i Travemünde paa Hjemreisen

fra Lissabon. Hun efterlod ham en lille Formue, ligesom han gennem dette Ægteskab fik Andel i det rige Marskgods Haseldorf ved Elben til en Værdi af 50000 Rdl. •

W. førte i de følgende Aar en omflakkende Tilværelse, dels i Kiel, dels hos Broderen paa Løjtmark og Søsteren Grevinde Sophie Schulin paa Frederiksdal samt i Kjøbenhavn, indtil han 1813 udnævntes til Overceremonimester, en Udmærkelse, der «bragte ham endelig Oprejsning for mange ufortjente Lidelser». 1815 fik han Storkorset. Han døde 20. Okt. 1817 i Kjøbenhavn. Sit originale, bisarre og omskiftelige Væsen bevarede han lige til det sidste, hvilket ogsaa gav sig Udslag i, at han testamenterede sin tro Kammertjener Schulz sit Gods.

Overskou, Den danske Skueplads III. L. Bobé, Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekrede IV—V. Familiepapirer i Frederiksdals Arkiv. Personahist. Tidsskr. 4. R. IV. *Louis Bobé.*

v. Warnstedt, Karl Ludvig, 1808—68, Amtmand, Broder til ovennævnte A. E. F. J. v. W., var født i Altona 11. Avg. 1808, studerede i Berlin, Heidelberg og Kiel og tog 1832 juridisk Examen i Glückstadt. 1837 blev han Kammersekretær for den tyske Afdeling af Generaltoldkammer- og Kommercekollegiets Kancelli, 1840 Kommitteret i samme Kollegium og 1843 Amtmand over Flensborg Amt. 1848 blev han afsat af den provisoriske Regering og indtraadte 1849 som Chef for 2. og 3. Departement under den blandede Bestyrelseskommission for Hertugdømmet Slesvig, overtog nogle Maaneder efter atter sit Amtmandsembede og udnævntes 1851 til Amtmand over Steinhorst Amt. 1866 fik han sin Afsked og døde 18. Marts 1868 i Pløen. Han havde 27. April 1844 ægtet sin Kusine Agnes Charlotte Juliane Otilie v. Warnstedt (f. 24. Febr. 1824), Datter af Kammerherre, Forst- og Jægermester i Holsten Hans Adolf v. W.

Alberti. Schl.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller Lex. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Wartberg, Jens Severin, 1697—1749, Generalprokurør, en Søn af Vejermester paa Holmen Peter W. og Maria Bentsen, blev døbt i Holmens Kirke 10. Nov. 1697. Han blev Student 1713, theol. Kandidat 1717, Sekretær i Danske Kancelli 1723, Arkivsekretær sammesteds 1736, Assessor i Højesteret 1734 og Generalprokurør 1739. Overskou omtaler ham som en jovial, meget dannet Mand, Omgangsven af Holberg, der fortjener at erindres som den første

Direktør for den danske Skueplads paa Kongens Nytorv efter Privilegierne af 29. Dec. 1747, hvilken Stilling han ved Holbergs Indflydelse kom til at beklæde. I det vigtige Embede som Generalprokurør fik han af og til Lejlighed til at udvise mere Følelse for den den Gang undertrykte Bonde end Flertallet af de højere Embedsmænd. Han udnævntes 1747 til Etatsraad og døde pludselig 11. Sept. 1749 i sin Vogn paa Hjemvejen fra et Taffel, hvilket gav Anledning til en rimet Diskussion, som siden blev trykt i Rahbeks «Tritogenia». Han var ugift.

Overskou, Den danske Skueplads II, 57 f. 90. 100 f. Rahbeks Tritogenia 1828, S. 106. Werlauff, Antegn. til Holbergs 18 første Lystspil. Rasmus Æreboes Autobiografi, udg. v. G. L. Grove, S. 245. E. Holm, Danm.-Norges Hist. 1720—1814, II 385. 390. *G. L. Grove.*

Wasserschlebe, Joachim, 1709—87, Deputeret. Han fødtes 1. Maj 1709 i Saltzwedel og var Søn af Byens Borgmester Nicolaus Johannes W. og dennes Hustru Anna Sybilla Rademacher. Omkring 1729 studerede han vistnok i Leipzig og Halle og levede fra 1731 i Paris som Privatsekretær hos den derværende danske Gesandt Grev Werner Schulenburg. 1738 traadte han i dansk Tjeneste som Sekretær i Tyske Kancelli og udnævntes Aaret efter til Legationssekretær i Paris. I de Aar (1744—50), J. H. E. Bernstorff var dansk Minister ved det franske Hof, vandt han dennes fulde Tillid og Fortrolighed og var hans Kommissionær og Mellemand ved mange Lejligheder. W. delte Bernstorffs litterære og kunstneriske Interesser og stod paa venskabelig Fod med de mest fremragende Kunstnere i Paris. Han fik den unge Johs. Wiedewelt antaget i G. Coustou d. yngres Værksted og skaffede ham 1752 en Aarpenge af Partikulærkassen. S. A. afsluttede han Kontrakten med Saly om Udførelsen af Frederik V's Rytterstatue, ligesom han foranledigede den i Paris bosatte svenske Maler J. E. Mandelbergs (XI, 82) Indkaldelse til Danmark. 1754 blev W. sammen med tre andre Kunstkjendere, Thott, v. Stöcken og Møllmann, optagen som Æresmedlem af Kunstakademiet. W., der 1747 var bleven Kancelliraad og 1751 Justitsraad, indtraadte atter 1752 i sit tidligere Embede som Sekretær i Tyske Kancelli og udnævntes 1760 med Etatsraads Karakter til Kommitteret i det da oprettede vestindiskguineiske Rente- og Generaltoldkammer, der styredes af A. P. Bernstorff som Deputeret. Som varm Ven af Bondefriheden fik han Indflydelse paa Landbosagen i Hertugdømmerne, fremmede Udskift-

ningen og arbejdede for en formaalstjenlig Besættelse af Amtmandsposterne, der den Gang næsten udelukkende tildeltes Hofmænd. I alle Forhold viser han sig som en oplyst og frisindet Mand, en uegennyttig og hæderlig Karakter. W., der ogsaa var Direktør for Fabrikmagasinet, blev 1768 2. Deputeret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet og udnævntes til Konferensraad. Han afgik i Okt. 1770 fra Kollegiet og i April n. A. fra Kancelliet. Han flyttede derefter til Flensborg, hvor hans Søsterdatter — Moder til Gehejmeraad J. P. Høpp (VIII, 239) — var gift, og købte her nær ved Byen Ejendommen Klusgaard, der fik Navn efter ham, og hvor han anlagde en Have og en «artificiel» Eng. Sin store Kobberstiksamling, hvortil han havde lagt Grunden i Paris, og som omfattede o. 30000 Blade af fremmede Mestre, maatte W. i Pengeforlegenhed 1781 mod et Forskud pantsætte til Staten, der 1783 købte hele Samlingen til det kongl. Bibliothek for 2000 Rdl. W. efterlod sig ogsaa ret omfattende Samlinger til dansk Historie (nu i det kongl. Bibliothek), særlig under Frederik V og Christian VII, som oftere ere benyttede af Historikere i nyere Tid. W. døde ugift 13. Marts 1787 paa sit Landsted ved Flensborg.

Neues staatsbürg. Mag. IX, 304 f. Geneal. og biogr. Archiv S. 444—51. F. J. Meier, J. Wiedewelt S. 20 ff. 60. Fonden ad usus publ. I, 51. 116 ff. Werke der Brüder F. L. u. Chr. Stolberg I, 431. II, 21. A. Friis, Bernstorfferne og Danmark I, 200 f. L. Bobé, Efterl. Papirer fra den Reventlowske Familie-kreds II, 231 f. VI, 571. *Louis Bobé.*

Watt, Robert, 1837—94, Forfatter og Theaterdirektør, blev født 28. Okt. 1837 paa Holmstrupgaard ved Aarhus, som hans Fader, William W. (f. 1805 † 1843) ejede; hans Moder hed Caroline f. Müller (f. 1803 † 1849). Farfaderen Alex. W. var indvandret fra Skotland og blev 1796 Hørfabrikør i Kjøbenhavn. Han selv gik i Aarhus Realskole og kom derefter i Handelslære. i samme By; men en Lyst til Rejser og Æventyr, der synes at have ligget til Slægten, drev ham i Okt. 1857 til at drage til Avstralien, hvor han tilbragte 3 Aar i Kolonien Victoria i mange Haande Livsstillinger, til sidst som Diligencekusk. Han lærte her at færdes mellem alskens Folk og under alskens Forhold. Efter sin Hjemkomst til Danmark, Juli 1861, tænkte han paa at blive Skuespiller, hvad altid havde været hans Ønske; men han førtes ind paa Forfatterbanen ved at skrive Skildringer til «Illustreret Tidende» af sine Oplevelser i det fjærne Nybyggerland. De vandt Bifald ved

deres livlige Stil og det glade Humør, som prægede dem, og udkom senere i Bogform: «Fra Avstralien» (1862) og «I Verandaen» (1863) under Forfattermærket Bob. End videre oversatte han 1864 Thackerays «Snobberne» og begyndte samme Aar sin Virksomhed som «Rejsefeuilletonist» for «Dagbladet», i det han gennemrejste en stor Del af Evropa og derefter tilbragte et halvt Aar i Paris, samt gjengav sine Iagttagelser og Indtryk i Breve til Bladet. Disse Breve samledes senere i «Pariser-Fotografier» (1865) og «Gjennem Evropa» (1866) og gjorde megen Lykke, især de første. Vistnok var det mest Overfladen og hverken de bedste eller vigtigste Sider af det franske Liv, han fik Lejlighed til at skildre, men han fortalte livlig og underholdende. Senere fulgte «Breve fra Rusland» (1867, under Prinsesse Dagsmars Brudfærd) og «Fra Ægypternes Land» (1869, ved Suezkanalens Aabning); hertil maa ogsaa regnes «Kjøbenhavn—Melbourne—Paris» (1867), blandede Skildringer fra de tre Byer, medens «Mit Album» (1869) indeholder mere originale Novelletter.

Imidlertid havde han Marts 1866 stiftet det litterære og underholdende Ugeblad «Figaro», og da dette Sept. 1868 udvikledes til Dagbladet «Dagens Nyheder», blev han ogsaa dettes Redaktør indtil Avg. 1871. Derefter gjorde han en Rejse gennem Nordamerika lige ind til Saltsøstaden og kom tids nok til at overvære Chicagos store Brand; skrev derefter «Hinsides Atlanterhavet» (I—III. 1872—73) og udsendte en ny Samling «Pariser-Fotografier» (1874). Fremdeles oversatte han i Aarene 1873—75 udvalgte Arbejder af Thackeray (3 Bd.), Bret Harte (3 Bd.) og Mark Twain (2 Bd.); de to sidst nævnte Forfattere har han først ført frem for den danske Læseverden, ligesom han allerede 1868 havde oversat deres Landsmand E. Poes «Fantastiske Fortællinger». Ogsaa en Del franske Skuespil har han efterhaanden oversat til Sekondtheatrenes Brug. 1876—84 var han Direktør for Folketheatret og siden 1886 for Tivoli og viste sig som en dygtig Leder for begge. Endelig var han en udmærket Selskabsmand, lige søgt i alskens Kunstnerkredse og i den velhavende Middelstands Familier. Han døde 11. Juni 1894.

8. Juni 1881 havde han ægtet Dorothea Augusta Ingeborg Olsen (f. 1. Avg. 1856), Datter af Arbejdsfolk, Skuespillerinde ved Folketheatret 1876—83.

Nyt illustr. Ugeblad 22. Marts 1874. Illustr. Tid. 26. Sept. 1886. Dannebrog og Nationaltid. 12. Juni 1894.

Emil Elberling.

Vaupell, Christian Theodor, 1821—62, Botaniker, var født i Kolding 14. Okt. 1821 og Søn af Oberstlieutenant Joh. Ludv. Vilh. V. (f. 10. April 1783 † 11. April 1856) og Margrethe Dorothea f. Karberg (f. 22. Febr. 1788 † 16. Nov. 1860) Farfaderen, Jonas V., var født i Hessen og kom 1780 til Slesvig By; han var gift med en fransk Emigrantinde. Sin Skoleundervisning fik C. V. i Kolding lærde Skole, men fandt samtidig Tid til at færdes meget i Byens smukke Omegn, hvor Sansen for Naturiagttagelse tidlig blev vakt hos ham, og han fik Lejlighed til at berige Floraen ved forskellige heldige Fund. 1841 blev V. Student og valgte, da han ikke turde betro sin Fremtid til Botanikken, Theologien til Studium og dyrkede den med megen Iver, dog mere ved Læsning af fremragende, navnlig tyske theologiske Forfattere end ved at følge Universitetsforelæsningerne, men fik dog første Karakter. Han mindedes fra den Tid navnlig med Taknemmelighed den Betydning, Martensens Forelæsninger havde for de studerende. Han lagde dog ikke helt Botanikken paa Hylden, skrev ogsaa som Student en lille Opsats om vore Skovtræer til Schouws Ugeskrift, og saa snart han var bleven Kandidat, kastede han sig atter over Botanikken og andre Naturvidenskaber, af hvilke navnlig Geologien fængslede ham. Sommeren 1847 holdt han et botanisk Kursus paa det landøkonomiske Institut paa Haraldslund, og den følgende Vinter begyndte han at studere Kemi. Men saa kom Martsdagene 1848. V. meldte sig som frivillig, afgik 19. April til Armeen som Fører for 52 frivillige, men blev allerede 23. April haardt saaret i Slaget ved Slesvig; paa Grund af Forholdene varede det længe, inden han blev taget under Lægebehandling; det venstre Overarmsben var knust, og Armen maatte exartikuleres. I Begyndelsen af Avg. opdagedes Kuglen i Ryggen og blev skaaret ud, og derpaa blev han sendt hjem som krigsudygtig. Af Livet paa Lasarettet i Slesvig, hvor han modtog Danebrogsmandenes Hæderstegn, har han givet en livlig og interessant Skildring (se «Vort Forsvar» 14. Aarg.)

Allerede inden Udgangen af 1848 læste han i Naturhist. Forening over «flere Forhold i vore Tørvemoser». I de nærmest følgende Aar beskæftigede han sig om Sommeren mest med Moseundersøgelser, om Vinteren med Undersøgelser over Stængelens Anatomi, og han var en meget flittig Foredragsholder ved Naturhist. Forenings Møder. Disse Studier satte bl. a. Frugt i det betydelige Skrift «De nordsjællandske Skovmoser» (1851), i hvilket han navnlig behandler de i Moserne opbevarede Levninger af

Træer og Mosser; i flere af sine Resultater afviger han fra Steenstrup. Dette er hans første betydelige Publikation over danske Skovtræer, men hele det følgende Aarti er Træernes Naturhistorie og Historie Gjenstand for hans Studium hjemme og paa Rejser i Udlandet, og jævnlig giver han Meddelelser over herhen hørende Æmner i Tale og Skrift. 1855 tiltraadte han med offentlig Understøttelse en Rejse til Udlandet. Først besøgte han Hannover og Holland, særlig af Hensyn til de der stedfindende Kulturarbejder. Vinteren tilbragte han for sit Helbreds Skyld i Nizza og var her beskæftiget med biologiske og fænologiske Iagttagelser over Vegetationen, brød op der fra med Foraaret, berejste Provence og Klitterne sydvest for Bordeaux og kom 1. Maj til Paris, hvor han gjorde et længere Ophold og stiftede Bekjendtskab med de fleste Pariser-Botanikere. I Juli deltog han i det franske botaniske Selskabs Exkursioner til Auvergne og fik Lejlighed til paa Slutningsmødet at udvikle sin Theori om Bøgens Indvandring i Danmarks Skove. Han blev opfordret til at fremsætte sine Ideer i et fransk Tidsskrift, og som Forberedelse hertil fremkom hans lille Skrift: «Bøgens Indvandring i de danske Skove» (1857), der siden udkom paa Fransk, hvor det vakte en ikke ringe Opsigt. Efter sin Hjemkomst, Efteraaret 1856, fortsatte han ved Rejser og Studier ufortrødent sine Undersøgelser over vore Skovtræer; han havde en udmærket Evne til at vække Interesse for sine Undersøgelser hos Skovadministratorer og Ejendomsbesiddere og opnaaede derved at faa Oplysninger om mange Forhold, som ellers kunde være vanskelig tilgængelige for ham. Endelig havde han faaet sit store Materiale saa vidt samlet og bearbejdet, at han kunde paabegynde Trykningen af sit skønne og interessante Værk «De danske Skove», men han naaede ikke at se det udkomme; det blev udgivet 1863, Aaret efter hans Død, ved hans Ven G. Ploug. Denne Bog er et Forsøg paa gjennem en Forklaring af Skovens Udviklingshistorie at give en Forstaaelse af dens nuværende Sammensætning og Udseende, og hele denne Udviklingsrække er bygget saa vel paa et naturvidenskabeligt som paa et historisk Grundlag. Denne Sammenarbejdning af naturvidenskabelige og historiske Synspunkter er vel netop for en stor Del det, der gjør Læsningen af den saa tiltrækkende, og for den videnskabelige Begrundelse af Skovbrugs læren har den været af stor og vidtrækkende Betydning, i det det her paa Grundlag af et stort Materiale er paavist, af hvilken indgribende Betydning Skovtræernes Forhold over for Lyset er for

deres gjensidige Paavirkning og derved for deres Trivsel; og dette synes han at have faaet Blik for upaavirket af den tyske Forstmand G. Heyer, der ogsaa beskæftigede sig med disse Spørgsmaal, og hvis første Publikation herover falder forud for V.s.

De danske Skovtræer gjaldt V.s første og sidste Ord i Litteraturen, og Interessen for disse har han vel viet det meste og bedste af sin des værre alt for korte Arbejdsdag. Men ogsaa paa mange andre Omraader af Botanikken har han været virksom. Han var den første, der drev anatomiske og histologiske Undersøgelser her hjemme og publicerede Afhandlinger paa dette Omraade; en af disse — over dicotyledone Mellemstokkes Bygning — havde været indsendt som Doktordisputats, men blev af Liebmann tilbagesendt som uantagelig, formodentlig fordi der ikke var nogen, der kunde bedømme den; senere lod V. den trykke baade paa Dansk og Tysk, og det har vist sig, at han godt kunde være dette Arbejde bekjendt i Udlandet; ogsaa andre af hans histologiske Undersøgelser ere i Udlandet anerkjendte som paalidelige og dygtige Arbejder. Med Algernes Befrugtningsforhold har han beskæftiget sig gennem flere Aar, og paa en Afhandling herom naaede han at blive Doktor, 1859. Vexelvirkningen mellem Plantelivet og Kulturlivet interesserede ham meget, og Vidnesbyrd herom foreligge i forskjellige, til Dels populære Afhandlinger. Endelig maa ikke glemmes hans «Planterigets Naturhistorie», en Skolebog, der udkom 1854 og har oplevet en Række Oplag; det var noget helt nyt, der her blev budt Undervisningen, i det der indrømmedes de biologiske og fysiologiske Forhold en meget fremtrædende Plads. Men at det faldt i hans Lod at skrive en god Skolebog, falder ogsaa godt i Traad med hans Livsførelse; thi spørger man, hvad V. var, lyder Svaret: Han var Timelærer og blev ikke andet. Saa længe Liebmann levede, synes der ikke at have været Udsigt for ham til offentlig Ansættelse, men selv efter Liebmanns Død, der indtraf omtrent samtidig med V.s Hjemkomst fra hans større Udenlandsrejse, blev han fuldstændig forbigaaet ved Besættelsen af de forskjellige Bestillinger, denne havde haft, og hvad der mest nagede ham var, at det endog tilfaldt en anden at læse over Forstbotanik. Fra det kongl. Landhusholdningsselskabs Side mødte han dog megen Imødekommenhed; efter dettes Foranstaltning holdt han Forelæsninger over Plantelæren i dens Anvendelse paa Kulturplanternes Dyrkning og foretog med dets Understøttelse Rejser i Landet 1859—61 for at undersøge Vegetations- og andre Forhold,

vedkommende Forst- og Havekultur. Han skal overhovedet ved nidkjære Talsmænds, og maaske navnlig Kriegers, Støtte have haft Adgang til forskjellige gode Subventioner. Hans økonomiske Stilling var heller ikke daarlig, men det havde han vel i alt Fald til Dels opnaaet ved en for hans Helbred skadelig forceret Undervisningsvirksomhed. Efter at have erhvervet Doktorgraden holdt han Forelæsninger ved Universitetet. Sammen med Lütken og Fogh havde han 1854 begyndt Udgivelsen af «Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben». V. udtaler om sig selv, at han hører til dem, «som ved at botanisere i Fædrelandet ere førte til at studere Botanikken» i Modsætning til dem, «som ad Videnskabens Vej ere førte til Botanikken». Men denne Udviklingsgang har i alt Fald ikke været til Skade for en Mand med V.s aandelige Habitus. Han har nemlig derved indsuget en levende Kjærlighed til den danske Natur, og paa den anden Side har han været saa særlig anlagt paa videnskabelig Forskning, at denne Side af hans Arbejders Natur ogsaa kommer til sin fulde Ret. Mærkeligt er det, hvorledes han med sin ene Arm kunde klare de for de mikroskopiske Undersøgelser nødvendige Manipulationer. Hans store Arbejdsenergi var saa meget mere beundringsværdig, som hans Bryst var blevet angrebet som Følge af hans Deltagelse i Krigen. Han bevarede dog Haabet om Helbredelse til det sidste og talte endnu kort før sin Død om de Arbejder, han havde for, naar han ved et Vinterophold paa Madeira havde styrket sit Helbred. Han døde ugift 5. Sept. 1862.

Erslew, Forf. Lex. Selvbiografi i «De danske Skove». Bot. Tidsskr. XII
Oppermann, Bidrag t. det dsk. Skovbrugs Hist. O. G. Petersen.

Vaupell, Otto Frederik, 1823—99, Officer, historisk Forfatter, Broder til ovennævnte Chr. Th. V., er født 12. Dec. 1823 i Kolding. O. V. blev Kadet 1837, forlod 8 Aar senere Akademiet som Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1843, blev ansat ved 3. Bataillon, men rykkede 1848 i Felten med 1. Bat. Ved Bov vakte han Brigadekommandøren, Oberst F. R. H. Bülow's Opmærksomhed ved sit Mod og sin Evne til at rive Folkene med; ved Slesvig og Nybøl udmærkede han sig ligeledes; han blev derfor draget frem og udnævnt til Premierlieutenant med Forbigaaelse af 50 Formænd. Han deltog nu som Forpostadjutant i Resten af Felttoget; Hærens Stabschef, Oberstlieutenant W. H. F. A. Læssøe, lagde Mærke til den raske og ufortrødne unge Officer og fik ham forsat til Over-

kommandoen. Generalstabsofficer blev V. aldrig, men som «Galopin» var han uforlignelig; han opsøgte Faren, hvor den fandtes, og i 1849 var han forrest ved enhver Lejlighed, hvor det gik varmt til. Med ikke mindre Bravour deltog han i Treaarskrigens sidste Felttog; ved Isted fulgte han Schleppegrell som Adjudant, blev saaret og fangen ved Øvre Stolk, men blev snart befriet og bidrog meget til, at Divisionen efter Generalens Fald atter blev samlet. V.s tapre og dygtige Færd blev paaskjønnet; han blev fremhævet i Rapporten og sprang ved Forfremmelsen til Kapitajn forbi 100 Formænd; hans Navn var paa alles Læber, i manges Øjne var han den ideelle Feltsoldat. En glimrende Bane syntes at staa ham aaben; men han havde kulmineret, og Resten af hans militære Karriere blev ikke særlig mærkelig. I Perioden mellem Krigene vakte hans formløse Optræden og hans dristige, ofte ubeføjede Kritik Misstemning imod ham, og i Felttoget 1864, hvori han deltog, først som Kompagnichef ved 6., senere som Bataillonskommandør ved 10. Regiment, viste han vel sit vante, smittende Mod, men lagde ikke fremragende Førerevne for Dagen. I 1867 blev han Oberst og Chef for 5. Bataillon, som han 1877 ombyttede med 23.; 1880 blev han sat til Raadighed og 6 Aar senere pensioneret. Ved denne Lejlighed fik han Kommandørkorset af 1. Grad.

Ligesom det var Treaarskrigen, der skabte V. et Navn som Soldat, saaledes var det ogsaa denne, der gav ham Ry som Forfatter. Han var gennemtrængt af Aanden fra hin berømmelige Tid, og det var hans kjæreste Beskæftigelse at fremkalde Minderne derfra for sig selv og andre. Allerede i Halvtredserne begyndte han paa Opfordring fra «Historisk Forening» at udarbejde en samlet Fremstilling af Krigen, og 1863—67 udkom «Kampen for Sønderjylland 1848—50» I—III. V. har villet skrive Treaarskrigens Historie, men han har skrevet dens Saga; som saadan er Bogen imidlertid ypperlig. Begivenhederne ere skildrede med Kraft, ofte med dramatisk Liv, de optrædende Personer ere fremstillede med plastisk Sans; men et Kildeskrift er Bogen ikke. V. har ikke formaaet at sigte sit rige og brogede Stof, han var for urolig, for lidt grundig, for subjektiv til at blive en virkelig Historiker. Endnu stærkere traadte hans Mangler frem i hans næste store Værk: «Den danske Hærs Historie til Nutiden og den norske Hærs Historie til 1814» I—II (1872—76). Det var et længe følt Savn, V. havde paataget sig at afhjælpe, men han naede ikke sit Maal, Bogen

er saa fuld af Unøjagtigheder, Fejl og Misforstaaelser, at den i videnskabelig Henseende har gjort mere Skade end Gavn. V.s øvrige Bidrag til Militærlitteraturen ere uden større videnskabelig Betydning, og det samme gjælder hans omfangsrige Arbejder vedrørende Danmarks almindelige Historie: «Rigskansler Greve Griffenfeld» I—II (1880—82) og «Dronning Margrethe» (1897).

Hverken som Officer eller som Historiker naaede V. frem i forreste Række, men baade som Soldat og som Skribent var han stor i det smaa. Blandt hans talløse Smaaskildringer af Treaarskrigens Personer og Begivenheder findes mange smaa Mesterværker, og det skjønt de egentlig ere Tendensskrifter; thi efter V.s Opfattelse var det Historikerens Hovedopgave at vække Kjærlighed til Fædrelandet. Selv var han gennemtrængt af denne Følelse og virkede til sin sidste Stund utrættelig for at vække Interessen for Landets Forsvar. Han deltog i Arbejdet for Skytteforeningernes Oprettelse og var Formand, først for Odense Amts, senere for Københavns Skytteforening; han kastede sig ildfuldt ind i Firsernes Forsvarsbevægelse og kæmpede baade med Ord og Pen for denne for ham saa dyrebare Sag; i «Vort Forsvar» skrev han over 150 Artikler og bidrog meget til hos en Del af Befolkningen at oparbejde en Stemning for Københavns Befæstning. V. forstod at tale til de brede Lag og nød en ikke ringe Popularitet; denne var dog ikke stærk nok til at skaffe ham ind i Folkerepræsentationen; ikke mindre end 5 Gange bejlede han forgjæves til Vælgernes Gunst, sidste Gang 1887 som Oppositionskandidat. Skjønt V. ikke vandt den Paaskjønnelse, han mente at have Krav paa, vedblev han ufortrødent at arbejde til det sidste. Han døde i København 10. April 1899. — 26. Avg. 1851 ægtede han Ida Dorothea Jungclausen (f. 18. Nov. 1829), Datter af Etatsraad, Professor J. O. A. J. (VIII, 617).

Vort Forsvar Nr. 453. 479. Hist. Tidsskr. 7. R. II. 130. Illustr. Tid. 1899, Nr. 30. *Å. Tuxen*

Weber, Jens Jacob, 1742.—1805, Arkivmand, historisk Forfatter, Søn af Sognepræst Johan Henrik W. i Soderup og Christiane Charlotte f. Aagaard. Han fødtes 22. Juli 1742 i Soderup og kom 1758 fra Herlufsholms Skole til Universitetet. Som ungt Menneske arbejdede han i Langebeks, Hielmstiernes og Suhms Bogsamlinger og Musæer og erhvervede sig ret grundige Kundskaber, især i Litteraturhistorien og Personalhistorien. 1764—67 forfattede han flere

theologiske Disputatser og udgav 1768 paa Latin et lille Skrift om Litteraturhistoriens Nytte. 1765 blev han Amanuensis ved Universitetsbibliotheket og ansattes 1776 som Registrator i Gehejmearkivet, fra hvilken Stilling han 1792 søgte og fik sin Afsked med Vente- penge, da han følte sig forbigaaet ved Thorkelins Udnævnelse til Gehejmearkivar. 1800 udnævntes han til Revisor i Danske Kancelli. -- W. udgav 1775 med Fortale af Langebek «Samlinger til den danske Historie og Lovkyndighed» (første og eneste Hæfte) og udarbejdede Aaret efter Kataloget over Langebeks Bibliothek. 1782—85 udkom det store, af W. forfattede, Katalog over Hielmstiernes Bogsamling. Suhm kalder i sin Fortale til Bogen W. «en nøjagtig og indsigtfuld Mand», der ogsaa «med samme Flid og Nøjagtighed» udarbejdede Fortegnelsen over Hielmstiernes «Medaille, Mynt- samt Skilderi- og Kobbersamling» (1786). Som Medlem af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog havde han Del i Udgivelsen af «Magasin til den danske Adels Historie», 1.—2. Hæfte (1783), og som dets Sekretær (fra 1786 af) fortsatte han Udgivelsen af det 1784 paabegyndte «Nye danske Magasin». En 1791 for Kongen fremsat Plan til Trykningen af Christian IV's og dennes Søn, den udvalgte Prinses Breve traadte ikke i Live. -- W. døde 17. Juni 1805. Han var 2 Gange gift, 1. (2. Nov. 1778) med Ane Engel Rye (begravet 18. Marts 1779, 33 Aar); 2. med Anna Johannsen (f. o. 1748 † 22. Juli 1834).

Leth og Wad, Dimitterede fra Herlufsholm I, 99. II, 207. Werlauff, Det kgl. danske Selskab S. 98. 106. 125. A. D. Jørgensen, De danske Rigsarkivers Historie S. 163. Suhms Skrifter XV, 99. *Louis Bobé.*

Weber, Theobald Christian Frederik, 1823--86, Kjøbmand og Industridrivende, er født 13. Sept. 1823 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader Carl Frederik W. var Tømmermester, hans Moder var Marie Antoinette f. Lehmann. Efter endt Skolegang blev han sat til Handelen, sin Uddannelse som Kjøbmand fik han hos Firmaet Zinn & Søn, og allerede 1850 aabnede han en egen Forretning. I det nævnte Aar stiftede han sammen med sin Tvillingbroder Sigvard Julius August W. († 1868) Handelshuset Thbd. W. & Co. De købte i 1851 Ejendommen Christiansdal ved Haderslev, hvor de sammen med deres Morbroder Hofspejlhandler Fr. Lehmann indrettede en Spejl- og Glas- samt Træslibefabrik, og da der til Spejlfabrikationen behøvedes Soda, kom Handelshuset Thbd. W. & Co. til at spille en væsentlig Rolle i Bestræbelserne for at nyttig-

gjøre den af den senere Professor Julius Thomsen (XVII, 231) udfundne Maade at fremstille Soda af Kryolith paa. Handelshuset købte de første Ladninger af Kryolith, som Tietgen (XVII, 398) skaffede her til fra Grønland, ligesom det tilkjøbte sig den Ret til i Ivigtut at bryde Kryolith, som Jul. Thomsen og G. Howitz (VIII, 134) sad inde med. Og Resultatet af Forsøgene paa Christiansdal blev, at Handelshuset i 1857 gik i Gang med efter Thomsens Planer og Tegninger at bygge Kryolithfabrikken «Øresund» ved Kjøbenhavn; den aabnedes i 1859. Samtidig ordnedes Forholdene i Ivigtut; der blev anskaffet Dampmaskiner, anlagt Sporveje m. m. W. var selv der oppe i 1862, og alt gik godt, da Handelshuset Thbd. W. & Co. i 1866 saa sig nødsaget til at gaa i Administration, hvad der i 1870 førte til en Akkord med Kreditorerne. Men allerede i 1867 havde W. under disse Forhold forladt Kjøbenhavn. Han købte Gammel Hestehave ved Svendborg, hvor han derefter virkede som Foregangsmand for kunstig Fiskeavl, Hønseri, Frugtplantager og Frugtvinfabrikation. Han døde 3. Sept. 1886. — 4. April 1854 havde han ægtet Sofie Emilie Meldola (f. 22. Nov. 1833 † 25. Juli 1878), Datter af Prokurator Rafael Camillo M. og Rebekka Christine f. Sørensen fra Lavrvik i Norge.

Nord og Syd 1857, II, 249—61. Illustr. Tid. III, 132—34. H. Rink, Bemærkn. om den grønlandske Kommissions Betænkn. 1865, S. 14. Fædrelandet 1868 Nr. 181. C. Nyrop, Det Suhrske Hus S. 161. C. F. Tietgen, Erindringer S. 43.

C. Nyrop.

Wedderkopp, Gabriel, 1644—96, Præst, var født 9. Febr. 1644 i Husum, hvor hans Fader, Henning W., var Kjøbmand. Efter Skolegang i Husum, Lybek og Lyneborg afgik han 1662 til Universitetet i Helmstedt; siden besøgte han mange andre Højskoler, i Tyskland, Schweits, Frankrig og Nederlandene. Hjemkommen blev han først Kabinetsprædikant hos Enkehertuginde af Gottorp, der boede paa Slottet i Husum, og siden (1668) Sognepræst i Treja. 1671 tog han Magistergraden i Kiel og blev s. A. Diaconus, 1679 Archidiaconus og 1694 Sognepræst sammesteds, Aaret efter tillige Provst for de hertugelig-gottorpske Kirker i Holsten. Han døde allerede 18. Sept. 1696. I 2 Ægteskaber havde han en stor Børneflokk. Blandt de talrige Ligprædikener, han har udgivet, kan især mærkes: «Das auf hohen Schulen brennende u. scheinende Lehrlicht, oder Leichenpredigt über Chr. Kortholt, Th. D. u. Prof. prim. auf der Kiel. Universität» (1694).

Møller, Cimbria lit. I, 713.

H. F. Rørdam.

v. Wedderkopp, Gottfried, 1693—1741, Diplomat, Søn af nedennævnte Magnus v. W. 1710 udnævntes han til Kammerjunker hos Kong Frederik IV, blev 1713 Amtmand i Tremsbüttel og 1716 Landraad i Slesvig og Holsten. 1723 gik han, udnævnt til Kammerherre, som Envoyé extraordinaire til Frankrig. Skjønt Faderen havde været Danmarks bitre Fjende, om han end i sine sidste Leveaar havde skiftet Sind, maa Kongen dog have haft fuld Tillid til Sønnens Loyalitet, især da denne fik Lejlighed til som Diplomat at forhandle om det endnu aktuelle gottorpske Spørgsmaal. Dog betroede den danske Regering ham ikke selve Ledelsen af de Forhandlinger, der førte til det 1727 mellem Danmark-Norge og England og Frankrig afsluttede Forbund, i det Konseillet selv valgte Kjøbenhavn til Sæde for Underhandlingerne. W. fratraadte s. A. Gesandtskabsposten og gik i kurhannoversk Tjeneste som Gehejmeraad og Overhofmester.

Faderen havde før sin Død overladt ham Steinhorst (1717), ligesom han efter ham arvede Moisling. Af Taknemmelighed mod Frederik IV, der havde skjænket Faderen Friheden, testamenterede W. efter Overenskomst med sin Broder 1719 Steinhorst til den danske Krone i Tilfælde af, at deres Mandsstamme skulde uddø. Saa ganske uegennyttig var denne Handling ingenlunde, i det W. baade af Kong Christian VI, Kurfyrsten af Hannover og private Folk havde laant betydelige Summer paa Steinhorst. Georg II., der var ivrig for at udvide sine tyske Besiddelser, vilde imidlertid ikke overlade Danmark Steinhorst, der forud havde hørt ind under hans Hertugdømme Lauenborg. I Kjøbenhavn rygtedes det, at der havde fundet hemmelige Aftaler Sted mellem W. og Hannover, og man frygtede for, at dette skulde blive Begyndelsen til Hannovers Erhvervelse af flere holstenske Amter. Forhandlingerne om denne Sag tilspidsedes til en Konflikt mellem de tvende Landes Regeringer. I Nov. 1738 besatte danske Dragoner Steinhorst, hvorefter Georg II lod hannoveranske Tropper rykke ind i Amtet, hvilke ogsaa 14. Dec. efter en ikke ublodig Kamp fordrev de danske. Striden bilagdes Marts 1739 ved det paa dansk Side af J. H. E. Bernstorff afsluttede Forlig med Hannover, i Følge hvilket Georg II beholdt Steinhorst mod en Erstatning til den danske Konge paa 70000 Rdl.

W. døde 25. Jan. 1741. Han havde 1713 ægtet sin Kusine Frederikke Amalie Pincier Baronesse v. Königstein (f. 1697 † 3. Juli 1724), Datter af Gehejmeraad, Baron J. L. v. Königstein (IX, 636).

Anrep, Svenska Adels Ättar-Taflor IV, 564. E. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814, I—II. H. L. Møller, Kong Kristian VI og Grev Kristian Ernst af Stolberg S. 161 ff. A. Friis, Bernstorfferne og Danmark I, 93 ff. Kobbe, Gesch. des Herzogthums Lauenburg III, 148 f. *Louis Bobé.*

v. Wedderkopp, Magnus, 1637—1721, gottorpsk Statsmand. W. fødtes 26. Okt. 1637 i Husum af Forældrene Henning W. og Anna f. Andersen. Hans Forfædre vare i Folge det ham givne Adelsbrev af god gammel Adel i Brabant og Geldern. Faderen var Lieutenant i Wallensteins Hær, opgav Krigshaandværket og oprettede i Husum en større Handel med Kobber og andre Sager. Sønnen besøgte Skolen i sin Fødeby og derefter Gymnasiet i Lybek, hvor han for at bestride sit Underhold maatte give Undervisning i Musik. Han studerede først i Helmstedt og derefter 3 Aar i Jena. 1661 blev han Hovmester for sin i Lybek boende Vel-ynder v. Brømsens Sønner Henrik og Gotthard, som han s. A. ledsagede til Universitetet i Heidelberg. Her fortsatte han selv sine Studier, som han afsluttede med den juridiske Doktorgrad, og fik 1664 Ansættelse som Docent i Stats- og Lensret. 1669 modtog han Hertugen af Gottorps Kaldelse til Professor i Retsvidenskab ved det nyoprettede Universitet i Kiel, blev Syndikus ved Domkapitlet i Slesvig og Hofraad hos Biskop August Frederik af Lybek, hvis Broder Hertug Christian Albrecht her blev opmærksom paa W.s fremragende Evner og 1676 drog ham over i sin Tjeneste.

Avg. 1677 sendtes Wedderkopp og Ulcken (XVIII, 5) til Kongresen i Nimwegen, hvor begge førte en haard Kamp for at faa Adgang til Fredsforhandlingerne, hvilket Kong Christian V bestemt modsatte sig. Da Hertugen af Gottorp ved Freden i Fontainebleau 1679 gjenindsattes i sine tidligere Rettigheder, modtog W. som Aerkjendelse af sin ikke ringe Del i det gunstige Udfald en større Dotation af Hertugen. Kort efter Fredslutningen sendtes W. og Joachim Ahlefeldt (I, 150) til Kjøbenhavn for at virke for Hertugens fuldkomne Restitution og de kongl. Troppers Udmarche af de hertugelige Amter. — Ved Inddragelsen af den hertugelige Del af Slesvig 1684 beslaglagdes W.s Ejendomme, det adelige Gods Søgaard paa Pelworm og inddigede Landstrækninger i Tønder Amt.

Fra Begyndelsen af 1688 tog W. sammen med J. Ahlefeldt Del i Forhandlingerne i Altona og undertegnede 20. Juni 1689 det her sluttede Forlig, i Folge hvilket Hertugen ved flere fremmede

Magters, særlig Sveriges, Støtte atter fik de ham fratagne Landsdele tilbage. Christian Albrecht ydede W.s Fortjenester af det for ham saa fordelagtige Forlig den varmeste Anerkjendelse og udnævnte ham 1689 til Drost i Tremsbüttel og Steinhorst. S. A. fik han sammen med Ahlefeldt Fuldmagt af Hertugen til at forhandle med Generalgouvernøren i Pommern Grev Niels Bielke om at faa overladt nogle svenske paa den Tid i Hertugdømmerne garnisonerende Tropper. 1692 fik han Bestalling som Gehejme- og Kammerraad og modtog Aaret efter af Hertugens Svoger Kong Carl XI Udnævnelse til svensk Statsraad, ligesom han, der allerede 1682 var bleven optagen af Kejseren i den arvelige Adelstand, blev naturaliseret som svensk Adelsmand.

W. havde i Aarenes Løb samlet sig en betydelig Formue. Foruden Søgaard ejede han Godset Moisling paa lybekske Grund og købte 1692 det af Tremsbüttel Gods udskilte Kancelligods Tangstedt for 30000 Rdl. 1691 bortpantede Hertugen Steinhorst Amt til W. paa den Betingelse, at hvis dette ikke var indløst efter 10 Aars Forløb, skulde Huset Gottorps Relutionsret til samme være tabt. 1697 indgik W. en Overenskomst med Hertug Frederik, i Følge hvilken W. betalte denne 30000 Rdl. paa det Vilkaar, at Afløsningen ikke maatte ske, før end W.s Sønesøn var død, ved et andet Brev forbeholdt Hertugen sig kun Forkjøbsretten.

Efter Hertug Christian Albrechts Død fik W. og hans Svoger Königstein (IX, 636) Sæde i Konseillet. Ved Kongressen i Pinneberg var det W., Danmarks svorne Fjende, der paa Hertugens Vegne førte Forhandlingerne. Ved et større Pengeskud skal han have bidraget til de allierede Troppers Fremrykning over Elben i Juni 1700, og sammen med Svogeren undertegnede han 18. Avg. Freden i Traventhal.

Kort efter fulgte Hertug Frederik sin Svoger Kong Carl XII til Polen og bortforpagtede sine Lande til Æventyreren Oberstlieutenant v. Bergholz. I denne for Landet saa ulykkelige Periode, der dog endte, da Hertug Frederik faldt ved Klissow (1702), var W. og Königsteins Indflydelse begrænset til den udenrigske Styrelse. Carl XII raadete sin Søster Enkehertuginde til at forlade Stockholm, hvor hun residerede, og begive sig til Gottorp for personlig at overtage Regeringen eller lade Landet styre af sine fornemste Ministre Wedderkopp, Königstein og Banér, indtil hendes Søn Hertug Carl Frederik blev myndig. Hun besluttede at overtage Ledelsen af Sønnens Opdragelse og overdrog Svogeren Hertug Chri-

stian August Formynderskabet, men forlangte Meddelelser om alle Regeringshandling.

Efter Hertug Frederiks Død fik den ved sin tragiske Skæbne bekjendte G. H. v. Gøtz stor Indflydelse paa Administratoren Christian August, vandt hans ubegrænsede Tillid og opnaede at blive Præsident for Rentekammeret, Overhofmarskal og Medlem af Gehejmeraadet. Der udviklede sig snart et spændt Forhold mellem Gøtz og W. Efter Freden i Traventhal søgte W. at bevare et i hvert Fald overfladisk godt Forhold til Danmark, medens Gøtz tilstræbte Fællesregeringens Ophævelse. Herimod protesterede Ridderskabet, støttet af W., og den gottorpske Regering maatte opgive Planen. Ved Enkehertuginde Hedevig Sophies Død 1708 mistede W. sin vigtigste Støtte. Han følte sig ikke længere sikker ved det gottorpske Hof og flyttede til Hamborg, hvor han ejede et Palais. Her deltog han fra 1707 i de mellem danske og hertugelige Kommissærer førte Forhandlinger i Anledning af de talrige Klager, der vare indløbne efter Fredslutningen i Traventhal, og som skyldtes Ulemperne ved Fællesregeringen. I øvrigt levede W. i Hamborg nærmest som Privatmand og dyrkede ivrig Musik i Samvær med sine Venner Bach og Händel.

Gøtz havde imidlertid arbejdet ustandseligt paa at gøre W. uskadelig, og det lykkedes ham at lokke W. til at indfinde sig ved et 19. Dec. 1709 paa Gottorp afholdt Statsraadmøde. Den gamle Statsmand modtoges naadig af Hertug Christian August, der ved Taflet drak paa hans Velgaaende med den Motivering, at han skyldte hans Kløgt og Dygtighed den trygge Besiddelse af det saa indbringende Bispedømme Lybek, som Danskerne havde villet berøve ham. Efter Taflet blev W. fængslet paa Vej til sine Værelser og endnu samme Nat ført til Fæstningen Tønning. Hans Svoger Königstein, der ogsaa skulde have været arresteret, lykkedes det at undslippe. W.s betydelige Formue blev inddraget og hans Huse i Lybek og Hamborg beslaglagte. Der hengik 6 Maaneder, inden W. kom i Forhør. I Maj 1710 oplæstes fra alle Prædikestole i Hertugdømmet Gottorp et Reskript fra Administratoren, der paabød, at alle og enhver, som havde noget at klage over W., skulde fremføre deres Klager under Lovens strængeste Straf. Der indkom en Del Besværinger over, at W. havde taget mod Skjænk og Gaver, ligesom man anklagede ham for at have handlet illoyalt ved Erhvervelsen af Steinhorst. I Juni 1713 fik Gøtz af den svage og lunefulde Administrator udvirket Ordre til

Kommandanten i Tønning, der belejredes af de danske, om at lade W. halshugge eller hænge, hvis Fæstningen skulde blive tvungen til at overgive sig, men i Dec. forandredes Befalingen til, at han i saa Fald skulde lade W. overføre til Helgoland. Baade fra engelsk, svensk og dansk Side interesserede man sig varmt for W.s Skæbne. I Juli og Avg. 1713 sendte Kong Frederik IV gjentagne Gange en Parlamentær ind i Fæstningen med den Besked, at han gjorde Kommandanten ansvarlig for W.s Liv. 7. Febr. 1714 aabnedes Fæstningens Porte og samtidig ogsaa Fængselet for W. efter 4 Aar og 2 Maaneders Indespærring. Han havde været holdt saa strængt afsondret fra Verden, at han var uvidende om, hvad der var foregaaet i dette Tidsrum. Ved Synet af de danske Uniformer kunde den nu 77aarige Mand, hvis Aand og Legeme endnu vare fuldkommen friske, ikke skjule sin Misfornøjelse over, at hans 40aarige Arbejde for Huset Gottorp havde været frugtesløst. Han rejste dog kort efter til Kjøbenhavn for at takke Kongen for sin Befrielse. W.s Fordring paa Oprejsning fra Hertugens Side forblev upaaagtet. Først efter at Gørtz var gaaet over i svensk Tjeneste og, kort efter Carl XII's Død, havde mistet Livet for Bøddelens Haand, udstedte den unge Hertug Carl Frederik en Erklæring, hvori han fritog Huset Gottorps gamle tro Tjener for alt Ansvar og forsikrede ham om tidligere «Naade», gjenindsatte W. i hans forrige Embeder og gav ham hans Gods og Formue tilbage. — Faa Aar før sin Død raadede W. Hertugen til at afstaa det saa længe omstridte Hertugdømme Slesvig til Danmark mod Ækvivalent i Holsten, Plov for Plov, men hans Raad blev ikke fulgt. Et halvt Aar efter W.s Død, der indtraf 16. (17.) Jan. 1721, indlemmedes hele Sønderjylland i den danske Krone. — W. havde 1683 ægtet Margrethe Elisabeth Pincier (f. 1661 † 1731), Datter af Hof- og Kancelliraad Ludvig P. og Christine Hudemann. Begge Ægtefællerne hvile i Lybek Domkirke.

M. Wedderkopp's Leben (Mskr. i Arkivet paa Breitenburg). Allg. Deutsche Biographie XLI. Schlesw.-holst. Provinzialberichte 1825, I. Zeitschr. f. schlesw.-holst. Gesch. XII, 1 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. VI, 29 f. 104 ff.; 5. R. IV, 195. A. Hojer, König Friederich IV. glorwürdigstes Leben S. 157 f. Anrep, Svenska Adels Ättar-Taflor IV, 563. L. Bobé, Slægten Ahlefeldts Historie (1903) S. 138 ff. Danske Saml. 2. R. I, 236 f. *Louis Bobé.*

Vedel, Anders Sørensen, 1542—1616, Historieskriver, er en af de mest tiltalende Repræsentanter for det ved Reformationens og Humanismens forenede Kræfter hos os vakte Aandsliv i fædre-

landsk Retning. Han fødtes i Vejle 9. Nov. 1542. Faderen, Søren Sørensen, var en vel anset Handelsmand og Medlem af Byens Raad. Moderens, Sidse Andersdatters, Fader var Borgmester Anders Bertelsen, efter hvem Dattersønnen opkaldtes. Navnet «Vedel» (paa Latin Wellejus) optog han efter sin Fødeby. Saa snart det lod sig gjøre, blev han sat i Byens Skole, som da styredes af Niels Bredal, «en fin, lærd og skikkelig Mand til Ungdommens Optugtelse», der især er bekjendt som Forfatter af et rimet, pædagogisk Skrift «Børnespejl», indeholdende en god Vejledning for Ungdommen til høvisk Optræden under det daglige Livs forskellige Forhold. Faderens Ønske om, at Sønnen skulde opdrages til Handelen, maatte vige for dennes brændende Læselyst. I sit 11. Aar var han allerede kommen saa vidt, at han kunde skrive «ustraffelig» Latin og havde begyndt at gjøre latinske Vers. Men da Vejle Skole ikke var saaledes udrustet med Lærerkræfter, at den kunde føre sine Elever til det akademiske Maal, saa overførtes V., 14 Aar gammel, efter sin ovennævnte Lærers Raad til Latinskolen i Ribe, der da lededes af den dueelige Skolemand, M. Hans Thomesen (XVII, 206). Faderen, der selv bragte Sønnen til Ribe, satte ham i Huset hos sin Frænde, den i sin Tid navnkundige Ungdomsvejleder Jens Pedersen Grundet, da Kannik og Sognepræst ved Domkirken (VI, 227), der for det unge Menneske blev som en anden Fader, til hvem han sluttede sig med største Beundring og Hengivenhed.

I de 4 Aar, V. gik i Ribe Skole, fik han Lejlighed til ret at udfolde de fortræffelige Evner, han besad. Det omtales, at han «for sin Flittigheds, Lærdoms og Skikkeligheds Skyld blev meget afholdt af M. Hans Tausen, Superintendent i Ribe, og de derværende Prælater og Kanniker, især af Ærkedegnen M. Jens Viborg, kaldet Kansler, der laante ham af sine Bøger, især Herodots, Thukydidés', Plutarchs og Livius' historiske Værker, som han, næst Homer, gjennemlæste med stor Flid og optegnede det bedste af, saa at Jens Kansler en Gang sagde til Grundet, at han forundrede sig over, at dette unge Menneske kunde læse og forstaa saadanne Skribenter, som fremlærde Mænd og de, som havde studeret paa høje Skoler, ellers alene havde Forstand til at læse med Skjønsomhed». Da hans Skolemester, M. Hans Thomesen, 1561 forlod Ribe for at overtage Embedet som Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, tog han sine to dygtigste Disciple, V. og Peder Hegelund (VII, 211), med sig til Universitetet. At

V. da var videre fremme i Kundskaber og Modenhed end de fleste Studenter, fremgaar formentlig deraf, at han allerede Aaret efter, kun 20 Aar gammel, blev udset til som Hovmester at ledsage den unge, siden som Astronom saa navnkundige Tyge Brahe (II, 606) paa hans Studierejse til Udlandet (Leipzig og Wittenberg). Opgaven var ikke let, da Disciplen i sine Studier ikke følte Lyst til at følge det af hans Plejefader anviste Spor, hvorved han skulde gjøres skikket til at indtræde i Statstjenesten, men derimod vilde følge sit indre Kald. Ikke uden Vanskelighed søgte V. at mægle mellem de stridige Interesser. Statsmand blev T. Brahe dog ikke, men vel en af sin Tids mest udmærkede Videnskabsmænd, og der grundlagdes et Venskab mellem den unge Adelsmand og hans Hovmester, der siden stod sin Prøve gennem de skiftende Tider.

1565 kom V. tilbage til Kjøbenhavn. Siden besøgte han sine Forældre og Slægtninge i Vejle, men kun for snart atter at rejse ud. Wittenberg, hvor den Gang mange danske studerende opholdt sig, var hans Maal. Her tog han 1566 Magistergraden og udgav Aaret efter sit første Skrift, i det han nemlig besørgede et efterladt Arbejde («Similitudines») af sin ovennævnte, nu afdøde faderlige Ven J. P. Grundet, udgivet og ledsagede det med en smuk Skildring af den bortgangne Hædersmands Levned. Skriftet er tilegnet Kansler Johan Friis, og det var vel ogsaa denne indflydelsesrige Mand, der nogen Tid efter V.s Hjemkomst hjalp ham til Embedet som Slotspræst i Kjøbenhavn 1568. Ved sin Dannelse, sin Veltalenhed, sit behagelige Væsen og sin historiske Indsigt vandt han i denne Stilling mange Venner, ikke blot blandt den Tids lærde, men ogsaa blandt Rigets ypperste. Det kan godt gjøres, at Mænd som Joh. Friis, Peder Oxe, Christoffer Valkendorf, Bjørn Andersen, Arild Huitfeldt o. a. satte megen Pris paa V. Der var nemlig blandt Landets Stormænd den Gang en mærkelig Sans for historisk Kundskab og en Lyst til at kjende Folkets og Rigets Fortid, men samtidig en stærk Følelse af, at det i høj Grad skortede paa Kilder til at erhverve saadan Kundskab. Ved Omgang med V. dannedes lidt efter lidt den Anskuelse hos hine fremragende Mænd, at den unge Slotspræst maatte være i Stand til at afhjælpe Savnet. Hvad Christiern Pedersen i sin Tid havde stilet efter og paabegyndt, men paa Grund af Tidernes Ugunst havde maattet efterlade ufuldendt, nemlig en Gjengivelse i det danske Sprog af Saxos Historie og en Fortsættelse deraf indtil Samtiden, det maatte V. formentlig kunne udrette, om Tid og Lejlighed gaves ham. Et

Træk som dette, at en gammel Elsker af Fædrelandets Historie, den forhenværende Minoritermunk Peder Olufsen i Roskilde (XII, 437), paa sit Dødsleje (o. 1570) overdrog V. sine ret betydelige Samlinger, taler for, at Opmærksomheden var henvendt paa ham som paa en Mand, af hvem man i Tiden kunde vente sig Oplysning af Fædrelandets Fortid. For det samme taler den Omstændighed, at den gamle Kansler Johan Friis under V.s jævnlige Besøg fortalte ham mærkelige Træk af Tidshistorien og af sit eget Levned, som V. optegnede. Ligeledes vides, at Charles Dançay, fransk Resident ved det danske Hof, meddelte ham Bidrag til den nordiske Syvaarskrigs diplomatiske Historie, hvoraf V. gjorde Brug i den Udsigt, han 1570 gav over Krigens Forløb (Rørdam, Hist. Kildeskrifter II). Endelig kan det berøres, at Kansler Johan Friis overdrog ham at forbedre og fuldende den Oversættelse i danske Vers af Platinas Pavekrønne, som Biskop Mads Lang (X, 13) efter Kanslerens Ønske i sin Tid havde paabegyndt. Bogen udkom 1571 under Titel «Antichristus Romanus, Romerske Pavers Levned og Gjerninger, af adskillige sandrue Historier uddragne». V. havde nemlig ikke nøjedes med en Omskrivning af Platinas Værk, men havde ogsaa taget andre Kilder til Hjælp.

Et Vidnesbyrd om, at man satte V. højt ogsaa som Præst, er det, at han blev hentet til Kjøge, da Joh. Friis paa en Rejse var bleven syg og følte sit Endeligt nær. Intet Under derfor, at han ogsaa fik det hædrende Hverv efter Kanslerens Død i Dec. 1570 at holde Ligtalen over ham, en Opgave, som han løste paa den smukkeste Maade, bl. a. ved den ypperlige Karakteristik, han gav af den gamle Statsmand og Fædrelandsven. Det var vistnok et ikke ringe Tab for V., at denne Mand gik bort; men i Mænd som Rigshofmester Peder Oxe og Johan Friis' Eftermand i Kanslerembedet, Niels Kaas, havde V. fremdeles dog god Støtte og Opmuntring til at skride frem paa den historiske Skribentbane. Da hans fordums Lærer, M. Hans Thomesen, døde 1573, aflagdes han med det Kannikedømme i Ribe, som den afdøde havde haft, og knyttedes derved paa ny til denne By, der siden i en lang Aarrække blev hans Hjem. Her fra fik han ogsaa sin Hustru, da han 30. Juni 1577 havde Bryllup med Marine, Datter af den gamle kongl. Historieskriver og Dekan i Ribe Kapitel, M. Hans Svaning (XVI, 607). Hun døde dog allerede Aaret efter, kun 16½ Aar gammel, paa et Besøg hos Forældrene i Ribe.

Imidlertid havde V. udgivet det Værk, der længe havde op-

taget ham og mere end noget andet har bevaret hans Minde indtil vore Dage, nemlig «Den danske Krønnike, som Saxo Grammaticus skrev, nu først af Latinen oversat og forbedret» (1575, paa ny udgivet 1610 og 1851). Da det for V., ligesom senere for Grundtvig, var om at gjøre at give Folket en virkelig læselig og tiltalende Fremstilling af Fædrenes Bedrifter, kunde han ikke nøjes med en tvungen eller ordret Gjengivelse af Saxos vanskelige og snirklede latinske Sprog vendinger, men maatte have friere Haand. Derved blev hans Værk snarere en folkelig Omskrivning end en ligefrem Oversættelse; men det er et dansk Sprogværk af høj Rang, ypperlig skikket til at give Læseren Interesse for Fortidens mindeværdige Tildragelser. V.s gode Ven Professor Hans Frandsen (V, 279) ledsagede Skriftet med et Digt, der paa en fortræffelig Maade indleder Krønniken og slutter med de Ord:

Mester Anders Vedel gjorde dette Gavn,
som førre havde Møde og Vanske;
thi bør hannem Tak og Eftersagn,
til Ære, af alle danske.

Da det havde været vanskeligt at skaffe det fornødne Papir til Trykningen af det store Værk, skrev Tyge Brahe, som tog levende Del i dette nationale Foretagende, et latinsk Digt, hvori han opfordrede Danmarks Kvinder til at ofre deres Linned, for at Papirmøllen i Skaane kunde yde det fornødne Materiale.

Af V.s andre Skrifter fra denne Tid kan her nævnes hans moderniserede Udgave af Hr. Mikkels fra Tiden før Reformationen stammende Rimværk «Undervisning om Menneskens Levned» (1571 og paa ny 1576), «Skjønne Sprog og mærkelige Sentenser af de syv vise Mænd i Grækenland», ledsagede af forskjellige filosofiske og theologiske Betragtninger (1572), samt en latinsk Oversættelse af Niels Hemmingsens «Livsens Vej» (1574 og paa ny 1580). Til den nævnte berømte Theolog stod V. i et Discipelforhold, der maatte gjøre de vanskelige Kaar, der bleve Hemmingsens Lod, efter at han havde fjærnet sig fra de lutherske Theologers Nadverlære, smertelige for alle dem, der ærede ham som Fædrelandets navnkundigste Lærer, og til disse maa V. utvivlsomt regnes, selv om han aldrig indlod sig paa offentlig at drøfte Spørgsmaal, der kunde gjøre ham mistænkt for Heterodoxi. V. havde foretaget Oversættelsen, inden Stormen mod Hemmingsen brød løs; var det sket nogle Aar senere, havde han maaske ikke vovet at udgive Skriftet,

der vandt meget Bifald udenlands, hvor man ikke, som her i Landet, kunde holde sig til den danske Original.

Det Bifald, Oversættelsen af Saxos Krønneke havde vakt, fremkaldte det Ønske hos Peder Oxe og andre formaaende Mænd, at V. skulde fortsætte med de følgende Tiders Historie. Endnu turde han dog ikke give noget Løfte; men da ogsaa Niels Kaas og Jørgen Rosenkrantz, som begge elskede Historien, efter P. Oxes Død (Okt. 1575) lod ham forstaa, at man ventede, at han ikke vilde unddrage sig fra denne store fædrelandske Opgave, saa gik han endelig ind derpaa. Forhandlingerne maa have været afsluttede, da han 10. Juni 1578 fik kongl. Tilsagn om, at hvis han overlevede sin Svigerfader, M. Hans Svaning, skulde han som kongl. Historiograf faa hans Prælatur i Ribe Domkirke, «*esterdi han har lovet og tilsagt at skulle beskrive danske Historier og Konger deres Bedrift og samme Arbejde nu strax begynde og foretage*». Løftet fornyedes Aaret efter, og V. vendte nu mere og mere sit Blik mod den ny Livsopgave, der var stillet ham. Som et Forarbejde kan man formentlig betragte hans Udgave (1579) af Mester Adams bremiske og nordiske Kirkehistorie, hvoraf et Haandskrift nys var fundet i Sorø og stillet til V.s Raadighed af Klosterforstanderen Iver Bertelsen (II, 173). Det lykkedes ham at udfinde Forfatterens Navn, der hidtil havde været ukjendt, og at tilvejebringe et betydeligt Materiale til ledsagende kritiske og oplysende Anmærkninger, der vidne om det store Kjendskab til Udlandets historiske Kildeskrifter, som V. allerede havde erhvervet. Særlig oplivende havde det været for ham, at Arild Huitfeldt med Iver havde tilskyndet ham til dette Udgiverarbejde, ligesom Huitfeldt i det hele viste megen Interesse for Fremgangen i V.s historiske Studier, der i mange Henseender faldt sammen med hans egne.

Efter at V. var bleven fritaget for sit Embede som Slotspræst, der vistnok i de senere Aar havde trykket ham en Del, da det berøvede ham Tid til ganske at ofre sig for Historien, flyttede han 1581 til Ribe, hvor han 20. Avg. s. A. indtraadte i nyt Ægteskab, med Mette, Datter af Biskop Hans Laugesen (X, 131), hvis Hustru var en Datter af Hans Tausen. I de første Aar efter hans Overflytning vare hans Kaar vel noget indskrænkede, skjønt han ved Kongens Gunst havde faaet en Kornlevering fra Riberhus som Tillæg til sit Kanonikat; men efter at Hans Svaning var død 1584, og V. var kommen til Nydelse af det Prælatur, der var Historiografens Løn, forbedredes hans Vilkaar betydelig, saa han nu kunde

indrette sit Hjem paa «Liljebjærget» ret efter sit Ønske og med fuld Kraft hengive sig til sit historiske Arbejde. Dette tog han ikke let, da det var ham om at gjøre at komme til Bunds i Undersøgelserne. Han havde allerede tidligere i en for Kansler Niels Kaas bestemt Memorial givet en Udsigt over, hvad en Historie-skriver burde kjende, og fremsat sine Tanker om Historieskrivningens Kunst. Dette paa Latin affattede Stykke omarbejdede han siden (1581) paa Dansk til det bekjendte lille, men saare indholds-rige Skrift «Om den danske Krønnike at beskrive», som han dog ikke lod trykke, men som først 1787 blev udgivet af R. Nyerup som Festskrift i Anledning af P. F. Suhms Udnævnelse til kongl. Historiograf. Af de mange træffende Bemærkninger, det vakre Skrift indeholder, kan følgende fremhæves som særlig betegnende for Forfatteren: «Sjælen og Livet i Historien er Sandhed». For at naa dette Maal var V. beredt til at underkaste sig store Anstrængelser, Rejser, Studier og Undersøgelser af forskjellig Art; thi det stod klart for ham, at et stort og omfattende Arbejde maatte til, om den danske Historie skulde blive saaledes beskrevet, som den fortjente. Han peger ogsaa paa, at det ikke var én Mands Værk, men at flere med fælles Anstrængelser maatte hjælpes ad, om end en enkelt maatte dirigere det hele. Men paa dette Punkt kom det til at svigte for ham; thi han maatte gjøre det allermeste selv. Vel har han haft Skrivere, til Dels kun maadelige; egentlige Medarbejdere synes han derimod ikke at have haft.

For ved Selvsyn at skaffe sig de fornødne topografiske Oplysninger havde V. 1586 foretaget en 10 Ugers Rejse i Fædrelandet. Hans Udflygt gjaldt først Hven, hvor hans Ven fra de unge Dage havde opført sit beundringsværdige Uranieborg. Tilfældig kom Dronning Sophie der i Besøg paa samme Tid. Under en Samtale henledte Tyge Brahe hendes Opmærksomhed paa, at V. besad en Del gamle danske Viser. Da Dronningen ytrede Ønske om at lære disse at kjende, maatte V. love at sende hende en Afskrift af dem. Ved denne Lejlighed eller lidt senere maa han have opnaaet kongl. Tilladelse til at oprette et Bogtrykkeri paa sit Liljebjærg i Ribe, hvilket da ogsaa senere kom i Stand og blev ham til Nytte ved Udgivelsen af hans Skrifter. Siden fortsatte han Rejsen til Skaane, hvor han traadte i Forbindelse med Lektor (siden Biskop) Mogens Madsen (XI, 15), der kunde yde ham gode Oplysninger om Landskaberne hinsides Sundet. Efter Hjemkomsten tog han sig for at opfylde sit Løfte til Dronningen; men han

kunde ikke nøjes med at give en Afskrift af en gammel Visebog. Han maatte efter sin Anskuelse bearbejde Stoffet og saa vidt muligt historisk oplyse det, for at det kunde afgive en tiltalende Læsning. 1591 udkom saa «Et Hundrede udvalgte danske Viser», der siden optryktes mange Gange. En anden Samling «Tragica eller gamle danske historiske Elskovsviser» blev først trykt 1657, altsaa mange Aar efter Samlerens Død.

Da Frederik II var død (1588), holdt V. i Ribe Domkirke den af ham siden udgivne Ligprædiken over den afdøde Konge, der navnlig er mærkelig ved hans frimodige Udtalelse om Kongens bekjendte Skjødesynd, «den skadelige Drik», uden hvilken «Hs. Naade formentlig havde kunnet leve mangan god Dag længere». Ikke længe efter opnaaede V. ved Henvendelse til Jørgen Rosenkrantz Regeringsraadets «fri Pasbord igjennem Riget og Fyrstendømmerne Slesvig, Holsten etc. paa sig og sine medhavende Folk, at opsøge synderlige Dokumenter, som kunde tjene til hans Forsæt til den danske Chronica at beskrive, hvor sig noget mærkeligt har tildraget». I den følgende Del af Aaret 1588 foretog han da Rejser i Sønder- og Nørrejylland, og disse Rejser fortsattes i de 2 følgende Aar i andre Landsdele. Det var V.s Bestræbelse ved Hjælp af et Instrument, som Tyge Brahe havde overladt ham, at bestemme de forskjellige Steders Polhøjde som Grundlag for et større Danmarkskort, der skulde ledsage Historien.

Efter at disse Rejser vare afsluttede, var vel Tiden kommen til at gjøre noget alvorligt ved selve Hovedværket. V. havde beregnet dette til 22 «Bøger», foruden en Kirkehistorie i 7 Bøger samt Hertugdømmernes og Norges Historie. Men hvorledes var det vel muligt for en enkelt Mand, selv med den længste Levetid, at naa gjennem alt dette? Havde han indskrænket sig til en Fortsættelse af Saxo, saa havde der maaske været Haab om, at han kunde have naaet frem, men nu, da han fordybede sig i Topografi, Ethnografi, Kronologi, Oldsager, Sproghistorie og meget andet til Indledningen hørende, maatte han nødvendig strande paa de Skjær, som have været uheldbringende for saa mange ældre danske Historikere. Begrænsningens Kunst forstod man ikke ret i hine Tider. Man vilde alt, derfor fik man saa lidt færdigt. Selv uden Hensyn til V.s altfor vidtløftige Plan for sit Historieværk kan det ikke nægtes, at han spredte sine Kræfter alt for vidt, at dømme efter de mange andre, Historien uvedkommende, Skrifter, han udgav, saasom Ligprædikener over Claus Glambek (1591), Predbjørn

Podebusk (1591) og Ingeborg Gyldenstjerne (1592); end videre «Historien om Jesu Christi Pine og Død, med Bønner, Figurer og mærkelige Sentenser» (1592) og «Den XC Salme med en kort Udlæggelse udi 9 Prædikener» (1593). Alt dette vilde have passet meget godt for en Præstemand, hvis Forkyndelse mange gjerne hørte, men det maatte nødvendig distrahere Historieskriveren. Det kan derfor ikke undre nogen, at man begyndte at stille sig tvivlende over for V.s Evne til at gennemføre sit Forsæt. Selv synes han, Sangviniker som han var, stadig at have holdt Haabet oppe om, at det nok skulde gaa. Det kom derfor som et Tordenslag for ham, at Regeringsraadet umiddelbart efter V.s gamle Velynders, Kansler Niels Kaas' Død (29. Juni 1594) udnævnte Dr. Niels Krag (IX, 434) til kongl. Historiograf. V. ilede strax til Kjøbenhavn for om muligt at hindre, at han ganske blev skudt til Side. Han opnaaede at faa et Aars Henstand; men da han heller ikke inden for dette Tidsmaal kunde fremlægge saadanne Prøver af sit Værk, at han kunde bringe Tvivlen om hans Arbejdsdygtighed til Tavs-
hed, saa blev Enden den, at han maatte afgive Historiografllønnen — Prælaturet i Ribe — til Krag tillige med det meste af det historiske Materiale, han med Møje havde faact indsamlet. Et Forsøg, han gjorde paa at blive Biskop i Ribe Stift ved sin Svigerfaders, M. Hans Laugesens Død (16. Avg. 1594), mislykkedes, da M. Peder Hegelund, hans gamle Skolekammerat, nu Lektor ved Ribe Domkirke, blev ham foretrukken.

Sin følgende Levetid tilbragte V. i Stilhed i Ribe, hvor han endnu havde sit Kanonikat at leve af og forskjellige Kapitelshverv at sysle med, især efter at han var bleven Kapitlets Senior. Efter hans velhavende Svigerforældres Død er der vistnok tilfaldet ham en ikke ganske ubetydelig Arv. Det tunge Slag, der havde ramt ham, var dog ikke let at forvinde. Det antydes, at der senere er ydet ham en vis Oprejsning for det lidte Tab; men vi vide ikke ret, hvori den har bestaaet. Maaske deri, at han fremdeles fik Ret til at betegne sig som kongl. Historieskriver. De kjære historiske Studier lagde han da heller ikke paa Hylden, om han end ikke følte Kald til at udgive noget af det meget, han havde samlet og udarbejdet. I en vis Henseende maatte han føle sig lettet, da Ansvarets tunge Tryk var taget fra hans Skuldre, efter at han havde maattet afgive Dekanetet. Men Historien fik han aldrig fuldendt. Kun nogle Brudstykker, saasom Fortalen til Værket samt Svend Tjugeskjægs Historie, bleve 1705 udgivne af en af hans Efter-

kommere, Assessor Johs. Laverentzen (X, 148). I vore Bibliotheker findes fast utallige Levninger af hans Samlinger, men mest alle Haande løse Notitser, meget lidt helt eller afsluttet.

Om V. kan man sige, at han vilde noget stort; men da det gjaldt om at faa det udført, svigtede Kræfterne. Hans Krav til Fuldstændighed og Fuldkommenhed i Form som i Indhold vare større end hans Evne til at fyldestgjøre Kravene. Og dog vil hans Navn blive i Ære, saa længe dansk Litteratur bestaar; thi det store, han vilde, sigtede alt til at hævde og forøge Fædrelandets Hæder. Hans Personlighed øver endnu en tiltrækkende Virkning paa Beskueren; thi Arven fra Fædrene var ham dyrebar, og han har i ikke ringe Grad bidraget til at give en yngre Slægt Syn for dens Værd. 1902 rejstes et Mindesmærke for ham i den By, der havde ydet ham et venligt Hjem i den største Del af hans Liv. Ved dets Afsløring tolkedes i veltalende og sande Ord de Følelser, som endnu maa besjæle os over for den gudfrygtige, fædrelandssyndede, trofaste Dannemand, der i sin levende Kjærlighed til Folkets Sprog og Minder stræbte at løfte den dyrebare Arv, der var levnet fra de henrundne Tider.

V. døde efter længere Tids Svagelighed 13. Febr. 1616, hans Enke Mette Hansdatter 27. Dec. 1633. Af deres 9 Børn kom de 7 til voxen Alder; deres Efterslægt blomstrer endnu.

Wegener, Hist. Efterretn. om A. S. V. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 40 ff.
Fra Ribe Amt, 1903, S. 51 ff.

H. F. Rordam.

Vedel, Emil, f. 1824, Amtmand, Søn af Proprietær Jens Kraft Dinesen V. (f. 10. Dec. 1793 † 2. Sept. 1827) og Marie Elisabeth f. Hillerup (f. 14. Marts 1795 † 2. Febr. 1861) fødtes 30. Avg. 1824 paa Søbysøgaard, blev 1840 Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, 1846 juridisk Kandidat, indtraadte 1847 som Volontær i Danske Kancelli, overgik 1848 der fra til Justitsministeriet, udnævntes fra Begyndelsen af 1849 til Kancellist i Indenrigsministeriet og 1852 til Fuldmægtig sammesteds, efter at han forinden med offentlig Understøttelse havde foretaget en 2aarig Studierejse i Udlandet. Sidstnævnte Aar underkastede han sig den slesvigsk-juridiske Examen og ansattes umiddelbart derefter som Fuldmægtig i Ministeriet for Slesvig, hvor han 1853 avancerede til Bureauchef. 1854 udnævntes han til Medlem af Appellationsretten i Flensborg, men konstitueredes allerede 1856 til Departementschef i Ministeriet for Slesvig, i hvilken Stilling han 1858 fik fast Ansættelse; denne beholdt han,

indtil han paa Grund af Slesvigs Afstaaelse 1864 maatte opgive den. Desuden var han 1856 Kommitteret hos den kongl. Kommissarius ved den slesvigske Stænderforsamling, 1859 Medlem af Kommissionen angaaende Karantænelovgivningen, og efter Fredslutningen 1864 blev han Medlem af den i Medfør af samme nedsatte Inkorporationskommission. 1866 beskikkedes han til Amtmand over Bornholm, hvorfra han 1871 forflyttedes til Amtmandsembedet over Sorø Amt, som han derefter beklædte, indtil han efter eget Ønske ved Udgangen af Aaret 1902 afskedigedes med Tilkjendegivelse af Kongens Paaskjønnelse af hans udmærkede Tjeneste. Ved samme Lejlighed modtog han ogsaa talende Vidnesbyrd om, i hvor høj Grad Befolkningen inden for hans Embedskreds værdsatte hans mangeaarige humane, upartiske og dygtige Varetagelse af Amtets Anliggender. 1852 havde han faaet Titel af Sekretær, 1853 af Kancelliraad og Kammerjunker, 1871 af Kammerherre; 1885 var han bleven Kommandør af 2. Grad, 1888 Kommandør af 1. Grad og 1900 Storkors af Danebrog. — Han blev 30. Avg. 1854 gift med Emilie Christiane Nygaard (f. 2. Dec. 1833 paa Stenalt), Datter af Etatsraad Malthe Bruun N. og Abel Marie Catharina f. Paulsen.

G. Kringelbach.

— Snart efter at Vedel i 1866 var bleven Amtmand paa Bornholm, begyndte han en omfattende *arkæologisk Virksomhed* med Undersøgelser og Studier over Bornholms Oldtid. Efter Forflyttelsen til Sorø 1871 fortsattes disse, om end naturligvis i lidt mindre Maal, ved jævnlige Rejser helt op i hans høje Alder, hver Gang Lejlighed gaves. Alene i de første 2 Aar udførte han med Bistand af den dygtige Lærer Jørgensen i Ibsker ikke mindre end o. 600 Undersøgelser, for hvilke der derefter gjordes omhyggelig Rede i en Afhandling: «Om de bornholmske Brandpletter» i «Aarbøger for nordisk Oldkyndighed» 1870. Efterhaanden som Arbejdet i Marken skred fremad, publiceredes det i Afhandlinger i Aarbøgerne 1872, 1878 og 1885; i 1886 kunde han samle Udbyttet af Virksomheden indtil da i det anselige Kvantbind, der bærer Titelen «Bornholms Oldtidsminder og Oldsager»; hertil sluttede sig, efter en Afhandling i 1890, en større «Efterskrift», 1897. Tilsammen danne disse 2 Bøger en ypperlig Monografi over Øens især i Oldtidens senere Tidsafsnit mærkelige og rigt udformede Kulturforhold, bygget paa indgaaende Førstehaandsstudier. Men samtidig er hans stort anlagte, redelige og ihærdige Arbejde kommen Forstaaelsen af hele Landets Forhold i høj Grad til gode. Ham skyldes det eksempel-

vis, at man ogsaa i det øvrige Danmark er bleven opmærksom paa de sparsomme Levninger fra den ældste Jernalder. Hele Udbyttet af sine Undersøgelser overgav V. til de offentlige Samlinger, det allermeste til Nationalmusæet, til hvilket han i sin hele Virksomhed stedse stod i fortroligt Forhold.

I Anerkjendelse af Vedels Fortjeneste af den videnskabelige Forskning valgte Oldskriftselskabet ham i 1885, efter Worsaaes Død, til sin Bestyrelses Leder, som Vicepræsident. I denne Virksomhed fungerede han, indtil han i 1902 af Hensyn til sit Helbred mente at maatte nedlægge Posten, hvorefter Selskabet valgte ham til sit eneste Æresmedlem.

Sophus Müller, Vor Oldtid S. 443 f. P. Hansen, Litteraturhistorie III, 1001.

Hans Kjær.

— Allerede 1847 erholdt Vedel Universitetets Prisedaille for en Afhandling om den engelske og franske Trykkefrihedslovgivnings Historie; denne er ikke kommet i Trykken, men den roses for Herredømme over Stoffet, frit og selvstændigt Omdømme og Skarp-sindighed. 1853—54 holdt han efter Kultusministeriets Opfordring en Række Forelæsninger ved Universitetet over den slesvigske Ret, hvilke senere udkom under Titelen «Den slesvigske Privatrets almindelige Del» (1857). Af juridiske Skrifter har han end videre udgivet et Udtog af fremmede Kommunallovgivninger (1850) og (i Forbindelse med D. Brandis) et Udvalg af forskellige konstitutionelle Forfatninger (1848).

H. Munch-Petersen.

Vedel, Herman Albert Gude, f. 1875, Maler. H. V. er født i Kjøbenhavn 1. Marts 1875 som Søn af Notarius publicus Johan Peter Bernt V. (f. 1847) og Anna Elisabeth Gude (f. 1849). Han blev 1893 Student fra Metropolitanskolen og tog 1894 Filosofikum; efter at være bleven forberedt paa teknisk Skole arbejdede han 2 Aar paa Akademiet og derpaa 1896—98 under Zahrtmann. Som ganske ung var han i St. Petersborg og i Sydfrankrig; senere foretog han Studierejser til Holland og Italien. Paa Charlottenborg debuterede V. 1899 med et Mandsporæt; Aaret efter vakte han stor Opmærksomhed med «Billede af en ung Pige» og «Billede af en Dame». Det førstnævnte, der blev kjøbt af Nationalgalleriet, var et meget interessant og i forbavsende Grad modent Arbejde. Paavirket, som det var, af gammel Kunst (Venedig, Bergamo) bar det dog Vidnesbyrd om dyb personlig Opfattelse og om udpræget Stilsfølelse; i al sin Stilfærdighed var det lige saa varmt i Farven

som kraftigt i Foredraget. «Billedet af en Dame» blev kjøbt af Musæet i Randers. I de følgende Aar kom forskjellige Portrætmalerier, ikke alle lige faste i Formen, men smukke og harmoniske i deres koloristiske Virkning, som dog syntes ikke mindre at hvile paa Galleristudier end paa umiddelbar Fordybelse i Naturen. Portrætmaler i Ordets almindelige Forstand er V. ikke; han lægger aabenbart mindre Vægt paa den formelle Lighed og den rent personlige Karakteristik end paa at skabe et Kunstværk, der i nærmere eller fjærnere Tilslutning til Modellen gjør et Skjønhedsindtryk, kaster Lys over en vis Form for sjæleligt Liv og griber i Kraft af sin Stemningsfylde. Og i denne sin Stræben er han allerede som ung naaet meget vidt.

Sigurd Müller.

Wedel, Lago Matthias, 1752—1827, Præst, en Sønesøns Sønnesøn af Anders S. V., var Søn af Proprietær Joh. Fred. W. († 1800) og Maren f. Staby og født paa sin fædrene Gaard Gudumkloster 7. Dec. 1752. Han dimitteredes fra Odense 1774 og tog theologisk Embedsexamen 1782, hvorefter han 1785 blev personel Kapellan i Mern paa Sjælland og 1786 Sognepræst i Everdrup, Baarse Herred, hvor han døde 13. Juli 1827. Han ægtede 10. Marts 1785 Kirstine Cathrine Smith (f. 31. Juli 1752 † 14. Okt. 1830), Datter af Jubel læreren M. Peter S. i Mern. — W. var en ivrig Landmand; efter hans eget Sigende havde han forbedret sin Præstegaard, saa Everdrup fra et ringe Kald var bleven et godt. For et af sine mange landøkonomiske Skrifter, om Mosers Opdyrkning (1800), fik han Landhusholdningsselskabets lille Medaille. Flere af hans andre Skrifter fik vel, da de udkom, velvillig Anmeldelse, men der bemærkedes dog med rette om dem, at de savnede Orden og Fuldstændighed, og at der var mange Fejl i dem. I et af dem «Økonomisk-patriotiske Afhandlinger» (1796) skriver han om Tobakspiber, Brændepriens Stigning, hvor Pengene blive af, tætte Støvlefødder, The af Jordbærblade, Frost i Hænder og Fødder, Tandpine m. m. I senere Tid har han faact daarligt Skudsmaal baade som Forfatter og som Præst.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Danmarks Gejstligh. S. 151. Marstrand, Slægten Marstrand S. 151.

L. Koch.

Vedel (Wellejus), Lauge, 1665—1733, Præst, blev født i Nustrup i det tørninglenske, hvor hans Fader, Johan V., var Præst. Hans Moder, Dorthea Øllegaard f. v. Ahlefeldt, var Enke efter

Formanden (den i Krigen mod de svenske faldne Mag. P. Hjort) i Nustrup og blev henved 100 Aar gammel († 1726). Efter at have studeret i Wittenberg i 2 Aar indskreves han 1686 ved Kjøbenhavns Universitet. Han gjorde flere Udenlandsrejser og plejede Omgang med Tidens berømteste Kunstnere. 1692 sukkederede han sin gennem mange Aar syge Fader og forblev i Embedet i Nustrup til sin Død, 1. Juni 1733. En Tid lang var han Herredsprovst. En betydelig Formue satte ham i Stand til at lede større praktiske Foretagender. Han nævnes saaledes som Stifter af de omkring Flensborg værende Teglværker. Derhos var han et mekanisk Geni og forfærdigede kunstige Glassager og Metalarbejder. Kemi og Botanik vare hans Yndlingsfag, og hans store Medaillesamling var vidt bekjendt. I det hele var han en fremragende, anset Mand i sin Tid. I 3 Ægteskaber avlede han 11 Sønner; men kun én af disse forplantede Slægten videre. Ovfr. anførte Præst L. M. Vedel er hans Sønnesøn.

Rhode, Haderslev Amt S. 404 f. Wegener, A. S. Vedel S. 264 f. Wiberg, Præstehistorie II, 464. *A. Jantzen.*

Wedel, Peter August, 1768—1842, Præst, Seminarieforstander, Søn af Bogholder ved Kjøbenhavns Brandforsikring Søren Henrik W. († 1804) og Maria f. Berthelsen, er født i Kjøbenhavn 26. Jan. 1768. Han blev privat dimitteret 1783 og tog 1786 filologisk, 1789 theologisk Embedsexamen, hvorefter han blev Dekanus paa Kommunitetet og Alumnus paa Borchs Kollegium. 1790 disputerede han for den filosofiske Doktorgrad, og 1792 blev han Vicepastor for Allesø og Næsbyhoved-Broby Menigheder paa Fyn, hvorfra han 1794 forflyttedes til Skaarup sammesteds. Her oprettede han et Skolelærerseminarium, som han forestod til 1835. Han udnævntes 1807 til Amtsprovst for Svendborg Amt, og 1812 blev han tillige Sognepræst for Tved Menighed. Da han tog sin Afsked som Seminarieforstander, fik han Rang med Biskopper. 1837 søgte han sin Afsked som Amtsprovst, og 1842 holdt han 50 Aars Jubilæum. Kort efter, 23. Maj s. A., døde han. — Han ægtede 19. Marts 1792 Marie Sophie Vett (døbt 16. April 1769 † 13. Febr. 1844), Datter af Etatsraad, Direktør for det østersøisk-guineiske Handelselskab Jørgen Did. V.

Da han holdt sit Embedsjubilæum blev der skrevet i en Sang til hans Ære: «I rastløs Virken hans Dag skred hen, med Ære hans Isse var kronet». Disse Ord vare Sandhed. I fire Aar be-

sørgede han omtrent ene Undervisningen i Seminariet, 5 Timer daglig, og selv som Amtsprovst deltog han endnu bestandig i den. Seminariet var stærkt søgt, og det kostede Staten næsten intet, i W.s Tid blev Tilskuddet aldrig højere end 500 Rdl. aarlig. Efter hans Død satte hans forrige Seminarister ham et Monument paa Kirkegaarden. Ligesom P. O. Boisen var han en Modstander af den indbyrdes Undervisning og havde 1825 et stærkt Sammenstød med Kapitajn Abrahamson, der endte med, at der tilføjedes W. den Ydmygelse, at hans Kollega Amtsprovst Mønster sendtes til Skaarup for at undersøge, hvorvidt Methoden fulgtes. W. bevarede til det sidste sin Kjærlighed til Videnskaberne, og han var agtet og afholdt af de mange, som han stod i Forbindelse med.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Danmarks Gejstligh. I, 148. J. Larsen, Den danske Folkeskole 1784—1818, S. 214 f. *L. Koch.*

Vedel, Peter August Frederik Stoud, f. 1823, Direktør i Udenrigsministeriet. P. V. er Søn af nedennævnte Generaldecisor S. H. A. V. og fødtes 10. Dec. 1823. Han blev 1840 Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, studerede Jura og blev 1846 juridisk Kandidat. 1847 fik han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af en Prisopgave om den engelske og franske Trykkefrihedslovgivning samt om Forholdet mellem Statsforfatningen og Trykkefrihedslovgivningen. S. A. rejste han til Berlin for at studere tysk Ret med det Maal senere at tage Examen i Kiel og en Gang blive Medlem af et af de fælles Kollegier. Han lod sig indskrive som Student ved Universitetet og kastede sig med megen Iver over Studierne, navnlig af Romerret, indtil Martsbegivenhederne 1848 brat greb ind i hans Planer. Da Lehmann i de sidste Dage af Marts kom til Berlin, anmodede han V. om som Kurér at bringe Beretning hjem til det danske Udenrigsministerium om hans Samtaler med Grev Arnim, et Hverv V. udførte med saa megen Iver, at han, da ingen anden Befordring var at faa, gik over fra Rostock til Falster i Robaad. Strax efter sin Ankomst til Kjøbenhavn opsogte han Udenrigsministeren, Grev Knuth, som trods det, at V. efter personlig Iagttagelse kunde berette ham om de preussiske Troppesendelser til Grænsen, ikke syntes at ville tro paa, at der truede os nogen Fare fra Preussens Side. I Foraaret 1849 rejste han paa ny ud og besøgte i dette og det følgende Aar Frankrig, England, Belgien og Italien. Han studerede Statsøkonomi og fremmed Ret, men benyttede navnlig, under Opholdene i Paris og

London, ogsaa Lejligheden til ved Samvær med politisk interesserede fremmede at faa et Indblik i Datidens saare bevægede evropæiske Politik. Hans Rejsefælle, den senere Amtmand Emil Vedel (S. 301), Brøchner og andre danske, der hørte til hans Omgang paa Rejsen, designede ham allerede da til Diplomat. Under Opholdet i London aabnede der sig endog en virkelig Udsigt for ham til at komme ind paa denne Bane, i det vor Gesandt, Grev F. Reventlow, som under Forhandlingerne om Londonprotokollen savnede tilstrækkelig Medhjælp inden for sit Personale, bad ham om foreløbig at assistere ham i Sekretariatet. V. opfyldte denne Anmodning, men da Reventlow siden foreslog ham at blive i London, foreløbig som hans Privatsekretær, indtil han kunde faa ham officielt ansat, afslog han Tilbudet.

Ved Nytaarstid 1851 vendte V. hjem; tilskyndet af Krieger besluttede han at gaa Universitetsvejen og udnævntes i April til Lektor i det juridiske Fakultet, hvor det overdroges ham at læse over den nyindførte Disciplin, Statsforvaltningsret; siden avancerede han til Professor ord. og valgtes til Medlem af Konsistorium. V. gjorde særdeles god Fyldest ved Universitetet, men selv følte han sig ikke ret tilfredsstillet ved Virksomheden her og trængte til en mere praktisk, udadvendt Gjerning. Efter Scheeles Afgang i 1857 havde man inden for det Andræske Ministerium ønsket at vinde V. for Udenrigsministeriet, og særlig var det hans nære Ven, Andræs Svoger H. E. Schack, og Krieger, som tilskyndede ham til at gaa over i den nye Stilling, til hvilken de med rette mente, at han medbragte udmærkede Forudsætninger. En Tid lang modstod V. de gjentagne Anmodninger; til Virksomheden i og for sig kunde han vel føle Lyst, men dens ydre og mere repræsentative Side fristede ham ikke, og han nærrede en vis Sky for at slaa ind paa en ham saa ny og fremmed Bane. Omsider overvandt han dog sine Betænkeligheder, men mente det rigtigt først ved nogle Maaneders Rejse i Udlandet at orientere sig paa det nye Omraade og stifte personligt Bekjendtskab med de danske Gesandter, som han i Fremtiden hovedsagelig skulde arbejde med. I den første Halvdel af 1858 besøgte han da Bülow i Frankfurt, Dirckink i Paris og v. Dockum i London, af hvilke dog kun den førstnævnte fik nogen Betydning for ham. Der var ikke blevet truffet nogen Aftale om, hvilken Stilling V. skulde beklæde i Udenrigsministeriet; selv havde han nærmest tænkt sig det som Kontorchef eller som Sekretær hos Ministeren, og det var ham derfor ingen ringe Overraskelse,

da han 26. Juli 1858 udnævntes til Gehejmelegationsraad og Chef for Udenrigsministeriets 1. Departement, under hvilket netop det holstenske Spørgsmaal hørte. Hall, som et Par Uger forinden havde overtaget Udenrigsministeriet, følte sig fremmed over for det, som han forudsaa, ikke meget velvillige Personale og ønskede at faa en Departementschef, som han personlig kjendte, og hvis politiske Opfattelse ikke skilte sig alt for stærkt fra hans. Da V. uden diplomatisk Fordannelse traadte ind paa Udenrigsministeriets vigtigste Post, betragtedes han af det Personale, med hvilket han skulde samvirke, og som gjennemgaaende hyldede konservative Helstatsanskuelser, som udpræget ejderdansk. Denne Opfattelse var for saa vidt urigtig, som han havde et ikke lidt stærkere Indtryk end de national-liberale i Almindelighed af den Fare, en udpræget ejderdansk Politik vilde drage over Landet syd fra. Han vilde hellere bevare og forbinde end udskille, men blev det nødvendigt at opgive Holsten, var han klar over, at saa maatte vi anerkjende Nationalitetsprincippet og udskille ogsaa den tyske Del af Slesvig. Over for den forholdsvis forsigtige og moderate Politik, Hall endnu paa denne Tid hyldede, følte V. sig dog ikke i nogen principiel Modsætning. Den Hovedopgave, som tilfaldt ham i de første Aar af hans Tjenestetid i Udenrigsministeriet, var jo Udarbejdelsen af de Noter, gjennem hvilke Forhandlingen med Forbundsdagen og de tyske Stormagter fra vor Side førtes, og af de Redegjørelser, hvorved de nevtrale Magter skulde oplyses og om muligt vindes for det Standpunkt, vi under denne Forhandling indtog. V. skilte sig fra sin saare vanskelige Opgave med en Dygtighed, som vandt Anerkjendelse fra alle Sider, ogsaa fra vore Modstanderes. Hvilken Mening man end kan have om den Politik, der laa bagved hine Aktstykker, maa man i hvert Fald anerkjende deres fine og vindende Form og den skarpe logiske Sans og det dybtgaaende Kjendskab til alle den store og udviklede Sags Enkeltheder, om hvilke de bar Vidne. — Under Baron Blixens kortvarige Ministerium var V.s Stilling kun lidet behagelig. Han betragtedes af sin Chef som Halls Ven og Redskab, og der var Planer oppe om at fjærne ham ved enten at tilbyde ham Stillingen som Højesteretsassessor eller Gesandtskabsposten i Madrid. Efter Halls Gjenindtræden blev V.s Stilling dog den samme som tidligere, og han hævdede og befæstede den under de følgende Aars vekslede Ministre. 1860 blev han eneste Departementschef i Ministeriets politiske Afdeling, og 1864 efter Quaades Afrejse til Londonkonfe-

rencen udnævntes han til Direktør for det samlede Ministerium. Londonkonferencens Tid, da Monrad var fungerende Udenrigsminister, blev i øvrigt den vanskeligste og mest oprivende, V. under sin lange Embedsvirksomhed har oplevet. Han stod vel Monrad personlig nærmere end nogen af de andre Ministre, under hvem han har tjent, og han nærrede stor Beundring for hans Evner og overlegne Personlighed, men ikke desto mindre var Byrden og Ansvarret næsten overvældende. Monrad besad jo nemlig som Udenrigsminister ingen faglige Forudsætninger, var desuden segnefærdig under Trykket af Overanstrengelse og sjælelig Oprevetthed og nød ingen egentlig Tillid fra Kongens Side. V. kunde saaledes være ham til megen Nytte, og for saa vidt han fik Lejlighed til at øve nogen Indflydelse, gik den oftest i Retning af videregaaende og mere resolute Indrømmelser end dem, der endelig besluttedes.

I Tiden efter 1864 have de Forhold, hvorunder vort Udenrigsministerium har arbejdet, været forholdsvis rolige. Dog har der ogsaa i denne Periode været Tider, som have krævet Opbydelsen af al den Energi og Avtoritet, hvorover V. har raadet, saaledes først og fremmest Sommeren 1870, da der opstod Spørgsmaal om vor Indblanding i den fransk-tyske Krig. V. var fra første Færd absolut imod en saadan Indblanding, og han har Fortjenesten af energisk at have bekæmpet modstaaende Anskuelse inden for Regeringen og af at have gennemført, at Underhandlingen med Hertugen af Cadore lagdes i Grev Frijs' faste og varsomme Haand. Siden, da den Butterfieldske Sag, som havde staaet paa siden Halvtredserne, truede os med alvorlige Repressalier fra amerikansk Side, og vi underkastede os en Voldgiftsavgjørelse, var det V., som over for Voldgiftsdomstolen plaiderede vor Sag paa en saa indgaaende og overbevisende Maade, at Dommen paa alle Punkter gav os Ret. Ved den internationale Konference i Brüssel 1874, i hvilken «Krigens Love og Sædvaner» skulde fastsættes, repræsenteredes Danmark bl. a. af Vedel. Efter Reedtz Thotts Afgang i 1897 tilbød Konseilspræsident Hørring V. Udenrigsministerportefeullen, som han dog afslog, blandt andet paa Grund af sin fremrykkede Alder. 1. Okt. 1899 fratraadte V. efter eget Ønske sin Stilling i Udenrigsministeriet. Andre mærkede ikke nogen Svigten af Evne eller Kraft hos ham, men selv fandt han, at Alderen begyndte at gøre sin Ret gjældende, og at yngre Kræfter havde Krav paa at komme til at virke. Ved hans Tilbagetræden herskede der kun én Mening om den udmærkede Maade, hvorpaa han i 41 Aar havde beklædt

et af Landets betydningsfuldste Embeder, og Anerkjendelsen heraf gav sig paa forskjellig Maade Udtryk, saaledes ved at der tildeltes ham Rang som Excellence (dog efter hans eget Ønske med Bibeholdelsen af hans gamle Titel som Geheimelegationsraad), ved Udtalelser af Tak og Anerkjendelse fra Udenrigsministeriets Embedsmænd og de danske Gesandter og Konsuler og ved forskjellige Hædersbevisninger fra fremmede Regeringer. Blandt de mange Anerkjendelsestegn, som alt tidligere vare faldne i V.s Lod, kan nævnes, at han 1861 var bleven udnævnt til ekstraordinær Assessor i Højesteret, 1879 ved Universitetets 400 Aars Fest var bleven juridisk Æresdoktor og 1882 Storkors af Danebrog. Efter hans Tilbagetræden har Regeringen ønsket at udnævne ham til sin Delegerede ved Voldgiftsretten i Haag, hvilken Udnævnelse han dog ikke har ønsket at modtage, hvorimod han har ladet sig indvælge i Bestyrelsen for det store nordiske Telegrafelskab.

V. ægtede 1. (1854) Annette Eleonora Mourier-Petersen (f. 18. Avg. 1830 † 11. Okt. 1857), Datter af Generalkrigskommissær M.-P. til Engelholm, og 2. (2. Nov. 1861) H. E. Schacks Enke Fanny Vendela f. Hebbe (f. 11. April 1833), Datter af Dr. phil., tidligere Godsejer i Sverige Hebbe og Hustru, Forfatterinden Vendela Hebbe.

Levneds-Beskrivelser af Doktorerne ved Universitetets 400 Aarsfest 1879, S. 62 f. N. Neergaard.

— Medens Vedel i sine unge Dage havde haft Trang til *videnskabelig Virksomhed* paa Retsvidenskabens Omraade, følte han sig senere som Afvexling under sin administrative Gjerning hendragen til at sysle med vort Fædrelands Historie, og det blev da naturligt for ham at kaste sig over Diplomatens Historie i et fra den Side set interessant Tidsrum. Efter at han under Mærket *x* i «Dsk. Saml.» 1. R. IV havde givet nogle Oplysninger om Rantzau-Aschebergs Ophold i Petersborg 1762 og om Folkeretsskribenten M. Hübner, skrev han i Hist. Tidsskr. 4. R. I, ligeledes anonymt, en større Afhandling, «Grev Ostens Gesandtskaber», hvor han til en Skildring af denne begavede, men som Karakter unægtelig noget tvivlsomme, Personligheds Optræden som dansk Diplomat i Petersborg 1756—61 og 1763—65 knyttede en Fremstilling af et vigtigt Afsnit af den lange Forhandling om det gottorpske Spørgsmaal. En anden fremragende Diplomat i dansk Tjeneste, Grev Rochus Friedrich Lynar skildrede han, denne Gang dog navngivende sig som Forfatter, i samme Tidsskrifts 4. R. IV. Imidlertid havde han i

Aaret 1871 udgivet «En Brevvexling mellem J. H. E. Bernstorff og Hertugen af Choiseul», og for ret at faa belyst den Mand, der i Tiden 1751—70 var Leder af den dansk-norske Stats Udenrigspolitik, den ældre Bernstorff, udgav han «Correspondance ministerielle du comte J. H. E. Bernstorff» 2. Bind (1882), et meget udførligt og med stor Sagkundskab gjort Udvalg af denne Statsmands vigtigste Depecher. Hertil knyttede han som et 3. Bind en Skildring af Bernstorff som Personlighed og som Statsmand. Især i dette Skrift, der maa kaldes hans Hovedarbejde, viste han sit omfattende Kjendskab til Datidens diplomatiske Historie og sin Evne til at oprede det politiske Vævs Traade. Hertil kom det tiltalende og fængslende Billede, han gav af Bernstorffs Personlighed, om hvem han med rette mente, at han fortjente at stilles i et nyt Lys. Hvad V. har meddelt om Bernstorff som Statsmand, har været et fortrinligt Grundlag for senere Studier over vort Fædrelands udenrigske Historie i det af ham behandlede Tidsrum, saa meget nyt har han her fremdraget. *E. Holm.*

Vedel, Severin Henrik August, 1793—1881, Generaldecisor, var en Søn af ovennævnte Sognepræst, Dr. phil. P. A. V. Han fødtes 28. Jan. 1793 i Allesø ved Odense, blev 1811 privat dimitteret til Universitetet, 1815 juridisk Kandidat, indtraadte s. A. som Volontær i det vestindisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammer, udnævntes 1821 til Kontorchef for Øresunds- og Strømtoldsagerne og 1825 tillige til 2. Sekretær i Toldkammerkancelliet, hvis Chef han var 1831—34. Efter at han 1829 havde faaet Sæde i Kollegiet som Assessor, blev han 1831 udnævnt til Kommitteret sammesteds og 1836 desuden til Departementschef for det sjællandske Toldfog. Fra Begyndelsen af 1841 overtog han Stillingen som Chef for Revisionen af Kollegiets Kasse- og Regnskabsvæsen med Rang som Deputeret, og ved Kollegiernes Omdannelse i 1848 udnævntes han til Generaldecisor for det indirekte Skattevæsen, hvilken Stilling han med anerkjendt Dygtighed og utrættelig Omhu varetog til sin Død, 8. Nov. 1881, i Kjøbenhavn. — 1827 var han bleven Kammerraad, 1832 Justitsraad, 1837 Etatsraad, 1846 Konferensraad, 1851 Kommandør og 1878 Storkors af Danebrog. — Han blev 1822 gift med Nicoline Johanne Hansen (f. 14. Okt. 1803 † 6. Okt. 1872), en Datter af Grosserer, Vinhandler Frans H. og Bolette f. Hvidberg. *G. Kringelbach.*

Vedel, Sophus, f. 1842, Overretsassessor, er yngste Søn af ovennævnte Generaldecisor S. H. A. Vedel. Han fødtes i Kjøbenhavn 1. Sept. 1842, blev 1861 Student fra Metropolitanskolen, 1868 juridisk Kandidat, 1869 Fuldmægtig ved Sjællands Stiftamt, 1870 tillige Assistent i Finansministeriets Sekretariat, 1875 Fuldmægtig i Pensionskontoret, 1881 Protokolsekretær i Højesteret, 1888 Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten. V., der fra ung af har næret Interesse for Fædrelandets Historie, erholdt 1869 Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af den historiske Prisopgave: «En Fremstilling af de Forandringer, der foregik med Statsbestyrelsen i Danmark fra 1660—99 med forudskikket Udsigt over den tidligere Tids Bestyrelsesformer». 1888 udgav han «Den dansk-norske Højesterets Historie under Enevælden fra 1661—1790», et paa omfattende Studier af trykte og navnlig utrykte Kilder hvilende Værk, der oprindelig blev udarbejdet som Besvarelse af en for den Anders Sandøe Ørstedeske Prismedaille stillet Opgave og belønnet med den udsatte Pris. — V. ægtede 3. Juni 1881 Helene Birgitte Buntzen (f. 5. Dec. 1850), Datter af Kammeradvokat, Etatsraad Edouard B. (III, 257).

Poul Johs. Jørgensen.

Wedel, Søren, 1765—1826, Musikamatør, var født 19. Okt. 1765 paa Før, hvor Faderen, Nissenius W., en Ætling af Anders Sørensen Vedel, var Præst; Moderen hed Else Maria Zoëga. Efter at have taget juridisk Examen blev W. 1788 Regimentskvartermester og Avditor ved de norske Grenaderbatailloner og Aaret efter forsat til 1. (sjællandske) Bataillon let Infanteri. Sin Fritid benyttede han, der skal have været en god Klaverspiller, til Kompositionsvirksomhed, og 1792 opførtes en Passionskantate af ham i flere kjøbenhavnske Musikselskaber. For Theatret komponerede han følgende Syngestykker: «Lise og Peter» (Text af Guldberg, opført 1793), hvoraf Ouverturen og nogle Numre ere trykte, «Husarerne» (Text af Tode, 1794), hvilket ikke gjorde Lykke, og endelig «Serenaden eller de sorte Næser» (1795), som trods sin meget naive Text af Pram vandt Bifald, saa at et helt Klaverudtog kom i Trykken. Et lille yndefuldt Godnatkor af dette Syngestykke kan særlig fremhæves. De følgende Aar skrev han adskillige Lejligheds-kantater osv., men alle disse ere dels forsvundne, dels gaaede i Glemsel, selv Kantaten «La Paix» (1802), som dog flere Gange blev opført. 1810 tog W., der 1806 havde faaet Titel af Over-

krigskommissær, sin Afsked og rejste til Paris, hvor han opholdt sig i nogen Tid. Han døde ugift 14. Juni 1826 paa Augustenborg.

Gerber, Neues Lex. der Tonkünstler. Erslew, Forf. Lex. Overskou, Den danske Skueplads III. Musikforeningens Festskrift I. S. A. E. Hagen.

Vedel, Valdemar, f. 1865, Forfatter. V. er født i Kjøbenhavn 9. Nov. 1865 og Søn af ovennævnte Gehejmelegationsraad P. A. F. S. V. og Hustru F. V. f. Hebbe. Han blev Student fra Metropolitan-skolen 1882 og juridisk Kandidat 1887; i 1888 vandt han Universitetets Guldmedaille for en filosofisk Afhandling «Om Ret og Moral», i 1890 den filosofiske Doktorgrad med «Studier over Guldalderen i dansk Digtning». V. var Assistent i Kultusministeriet 1891—96; fra 1895 har han været ansat som Docent i almindelig Litteraturhistorie ved Universitetet og fra 1897 som Overbestyrer af Kjøbenhavns Kommunes Folkebibliotheker; 1893—1903 holdt han kulturhistoriske Forelæsninger ved Kunstakademiet; fra 1901 har han redigeret Tidsskriftet «Tilskueren». I 1890—91 foretog han en Rejse til Tyskland og Italien (skildret i «Fra Italien», 1892) og har desuden flere Gange rejst i Tyskland, Frankrig, Italien og Skandinavien. — Foruden ovennævnte Bøger har V. udgivet en Fortælling «Stavnsbaand» (1888), en Studie over Dante (1892), «Svensk Romantik» (1894) og 2 store litterær-kulturhistoriske Undersøgelser «By og Borger i Middelalderen» (1901), og «Helteliv» (1903). I Jul. Clausens Verdenslitteraturhistorie har han skildret den franske Litteraturs Historie, hvorhos han har skrevet en Række Kritikker og Afhandlinger i Blade og Tidsskrifter m. m., saaledes om «Ibsen og Danmark» i Festskriftet for Ibsen (1898).

V. havde ikke sit Hjærte ved Juraen, derimod droges han stærkt af Filosofien, især Psykologi og Sociologi, men Litteraturstudiet, der havde fængslet ham tidligst, blev hans Livsgjerning. I sin Disputats tog han dansk Digtning til Æmne og har fulgt den aarvaagent siden, men hans Lyst staar til Langfærd i Litteraturen. Med utrættelig Arbejdsevne og rastløs Kundskabsattraa har han dyrket de forskjelligste Litteraturer og samlet en særdeles paa-lidelig, indgaaende og omfattende Viden i sit Fag. Og Stoffet er blevet optaget af en selvvirksom, tankerig og frugtbar Dømmekraft. Litteraturen er for ham ikke Tryksager, men Liv. Det er Personernes eller Periodernes Sjæleverden, han fortrinsvis gransker, han dissekerer dem psykisk, uddrager og sammenføjer deres Væ-sensegenskaber, følger Livets Spil i dem. Han har et vidtfavnende

Syn, udpræget Helhedssans og Evne til at finde det fælles i Enkelthedernes Mylr. Men han skyder ikke Mylret til Side. Han lider ikke dem, der ville føre Tingene tilbage til deres Frø og afmagre Verdenslivet til nogle Formler. Han holder energisk Udviklingens Mangfoldighed fast. Han er fremfor alt en Kulturdyrker; den nye Natur, Menneskeslægten har føjet til den oprindelig givne, er ham den værdifuldeste. Som Kritiker er V. lydhør for Nybegyndelser, redelig og forstaaende i sine Domme; hans Retfærdighedstrang kan snarest gjøre ham vel imødekommende over for Modstandere, og hans Stræben efter nuanceret Nøjagtighed i Udtrykket kan lade det synes skarpere end ment. Hans Stil er hastende, livfuld og farverig; han ynder at lægge sit Stof fyldig frem, saa Læseren kan nemme det stærkt og umiddelbart, men gjør stundum for meget af det gode. V. er Bogmand, men hans Hu søger Mennesker. Han føler for sig og sin Samtid en heftig Trang til stadig at holde Tankerne rørige og fornyede. Han er angst for at brænde fast og forbenes i gængse Anskuelser, han maa se Sagerne fra den anden Side, krænge Partidogmerne, dukke ned til det grundvæsentlige og fællesmenneskelige, gøre Følelserne friske og levende. Denne Higen er især kommet til Orde i de vægtige og personlig følte Afhandlinger «Om Nydannelser i Tidens Aandsliv», «Spillet's Formler», «Humanisme» og «Nikodemus' Skriftemaal» («Tilskueren» 1892, 1894, 1899 og 1901). — V. ægtede 15. Okt. 1892 Simona Friboline Neukirch (f. 5. Jan. 1862), Datter af Distriktslæge Simon Peder N. (f. 4. Marts 1811 † 13. Maj 1891) og Anine Friboline f. Drewsen (f. 7. Juli 1833).

Studenterbogen 1896 S. 164—78.

Niels Møller.

Wedel (Jarlsberg), Erhard Baron, til Evenburg, 1668—1740, Officer, var yngre Søn af nedennævnte Feltmarskal Gustav Vilhelm W. J. og født 26. Nov. 1668. Han blev opkaldt efter sin Morfader, Erhard Friherre von Ehrenreiter, og arvede ved Faderens Død de Godser i Ostfriesland, som denne havde faaet med sin Hustru, Stamhuset Evenburg og det adelige Gods Nesse. Han stod en Tid i fransk Krigstjeneste, blev derpaa 1693 ansat i den danske Hær som Oberst og Chef for oldenborgske Bataillon og deltog ved det danske Korps i kejserlig Tjeneste i et Par Felttog i Ungarn. 1699 blev han, med Bibehold af Kommandoen over oldenborgske Bataillon, Kommandant i Fæstningen Oldenburg og fik, da Faderen samtidig afrejste til Norge som kommanderende General, den mili-

tære Overkommando i Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. Denne Kommando blev baade vanskelig og ansvarsfuld under Kri- gen 1700 paa Grund af disse Landsdeles isolerede Beliggenhed og lidet krigerske Befolkning. 1701 blev W. Chef for Dronningens Livregiment, 1703 Brigadér og var det følgende Aar med ved Gjennemførelsen af en Landmilittsordning for Grevskaberne. 1707 afgav han Kommandoen over Dronningens Livregiment og er formentlig ved denne Tid traadt ind ved det danske Korps i kejserlig Tjeneste, ved hvilket han fra 1708 stod som Generalmajor og næstkommanderende, indtil det i 1709 kom hjem. Han var da saa medtagen af Strabadserne i det ungarske Felttog, at han strax ikke kunde gjøre aktiv Tjeneste, men fik dog Overkommandoen i Oldenburg og Delmenhorst, hvilke Lande imidlertid foreløbig ikke bleve indviklede i nogen Kamp. 1711 blev han Generallieutenant, 1712 deltog han i Erobringen af Stade og blev Ridder af Dannebrog, 1715 deltog han i Belejringen af Stralsund, blev 1716 General, Gehejmeraad og kommanderende General i Norge. Under Carl XII's Indfald her dette Aar var han dog fraværende, da han først tiltraadte sin Stilling i Februar 1717. Han søgte her at bringe Orden i Udbetalingsforholdene til Hæren og at sætte Landet, specielt Fæstningerne, i ordentlig Forsvarsstand. Han mødte imidlertid passiv Modstand paa de fleste Hold og gik da hurtig træt, saa han allerede 30. Maj 1718 efter Ansøgning erholdt sin Afsked fra Krigstjenesten; han trak sig tilbage til sit Slot Evenburg, hvor han døde 24. Juli 1740 efter i over 20 Aar at have levet som Privatmand. — W. havde 1703 ægtet Maria Juliane Grevinde Freytag (Frydag) (f. 16. Febr. 1684 † 2. Okt. 1727), Datter af kejserlig Kæmmerér, Rigshofraad Franz Heinrich Grev F. von Gödens og Sophie Elisabeth Rigsgravinde von Aldenburg.

C. J. Anker, Norske Generalspersoner.

C. O. Munthe.

Wedel (Jarlsberg), Frederik Anton (I) Greve, 1694—1738, Officer, Godsejer, var Søn af nedennævnte Georg Ernst Greve W. J. og var født paa Jarlsberg 9. Marts 1694. Efter at have studeret i Udlandet blev han 1715 med Kapitajns Karakter sendt over til den danske Hær i Pommern, hvor han fik Kompagni ved jyske (tidligere Wedelske) Infanteriregiment. Han blev 2 Aar efter forsat til Grenaderkorpset og 1719, lige 25 Aar gammel, blev han Oberst og Chef for oldenborgske hvervede Regiment, der fik Garnison i

Rensborg. Nogle Aar efter blev han Kammerherre, 1727 Danebrogssridder.

Da hans ældre Broder var falden ved Gadebusch (1712) og hans Fader døde kort før hans Farfader, Feltmarskallen (s. ndfr.), blev Grev F. A. 1717 den 2. Besidder af Grevskabet Jarlsberg, hvor han gjorde en Del for «Residensens» Forskjønnelse og Forbedring. Der blev 1723 ført Klage over, at han ved Godsstyrelsen gik baade Kronens og Bøndernes Rettigheder for nær; men, støttet til en Erklæring fra Generalprokurøren, udtalte Konseillet, at der ikke var tilstrækkelig Grund til at rejse Sag imod ham. Mindre heldig klarede han sig fra en Beskyldning for Uregelmæssigheder i Regimentsadministrationen, især Munderingsøkonomien; han maatte selv indrømme Rigtigheden deraf, og, skjønt han ogsaa denne Gang slap for Sagsanlæg, maatte han 1729 fratræde Kommandoen. Det er derfor med urette, at en Tradition har villet finde Grunden til hans Afskedigelse i, at han ved nedsættende Ytringer om Kong Frederik IV's andet Giftermaal skal have paadraget sig Kongens Mishag; at han ikke har hørt til Dronning Anna Sophies Parti, synes imidlertid at fremgaa af de Naadesbevisninger, der strax efter Tronskiftet bleve ham til Del: endnu 1730 blev W. J. Kommandør for Grenaderkorpset, der i Rang stod lige med Garderne, og Aaret efter Brigadér. 1732 gik han som Envoyé extraordinaire til Madrid med det Hverv — eller maaske snarere Paaskud — at ordne et gammelt Pengemellemværende med den spanske Regering. Denne havde netop ved samme Tid gjenoptaget Krigen mod Barbareskerne, og W. J. fulgte saa de spanske Tropper til Afrika, var med ved Forsvaret af Ceuta og ved Oran, hvor han af en forgiftet Pil fik et farligt Saar i venstre Haand, der blev lam Resten af hans Liv. «Vores nordiske Africanus's» Æventyr vakte en vis Opsigt i Danmark. Under hans Fraværelse udnævnte Christian VI ham ved sit Besøg paa Jarlsberg 1733 til Generalmajor, og da W. J. Aaret efter vendte tilbage, skjænkede Kongen ham en kostbar Kaarde med sit Portræt.

W. J. var fra 1731 Participant i det nyanlagte Bly- og Sølvværk ved Jarlsberg, som han fra 1736 blev Eneejer af. Paa dette Værk, paa hvis Drift han anvendte en Del, uden at Udbyttet dog kom til at staa i Forhold dertil, døde han allerede 22. Sept. 1738, som det antages, af Følgerne af det Saar, han havde faaet i Afrika. Endnu bør nævnes, at W. J. var en Mand med Sans for Videnskabelighed og holdt af at omgaa lærde Mænd. — W. J. blev gift

2. Juni 1717 med Louise Raben (f. 9. Avg. 1696), Datter af Gehejmeraad J. O. R. (XIII, 340). Efter 1727 at være bleven skilt fra Manden døde hun i Flensborg 1736. *H. W. Harbou.*

Wedel (Jarlsberg), Frederik Anton (II) Greve, 1748—1811, Diplomat, Søn af nedennævnte Grev Fr. Chr. O. W. J., var født 26. Juni 1748 paa Jarlsberg. Som Yngling studerede han 3 Aar ved Universitetet i Leipzig og blev derefter ansat ved Livgarden til Fods, hvor han avancerede til Kapitajn. Paa Grund af svageligt Helbred afbrød han 1779 sin militære Løbebane og traadte over i Diplomatiet. Fra 1779 til 1784 var han Gesandt ved det neapolitanske Hof og forflyttedes sidstnævnte Aar til Haag, hvor han forblev til 1788. I det følgende Aar beholdt han Gesandtskabsposten i London, hvor han siden, alene med en Afbrydelse under en længere Permission 1802—1803, forblev indtil 1807. I 1809 gik han atter ud som Gesandt, denne Gang til Kejsershoffet i Wien. I denne Stad døde han 7. April 1811.

Grev Wedel var næppe en Mand uden Duelighed. Men som den indgroede Aristokrat og som den yderliggaaende Reaktions Ven havde han i sine forskellige Stillinger vanskelig for at komme til rette med sine Omgivelser. Hans sygelige Tilstand synes til sine Tider at have gjort ham næsten utilregnelig. Hans Økonomi udartede til Gjerrighed, og for sin Familie var han en Tyran, hvis Færd foranledigede de mest uhyggelige Optrin. Han ægtede 1. (1772) i Christiania Cathrine Storm (f. 1756 † 1802), Datter af Stiftamtmand C. H. Storm (XVI, 465); 2. (1803) i Traventhal Komtesse Nicoline Wilhelmine v. Luckner (f. 1780 † 1873), Datter af Grev Nicolaus v. L. og Grevinde Adamine Gottlobine f. Wedell (-Wedellsborg).

Personalthist. Tidsskr. IV, 155 ff.

Yngvar Nielsen.

Wedel (Jarlsberg), Frederik Christian Baron, 1757—1831, Godsejer og Forfatter. W. J., der var eneste Søn af nedennævnte F. V. Baron W. J. til Ravnstrup i Sjælland og Charlotte Amalie f. v. Bülow, blev født 7. Febr. 1757. Han studerede Lovkyndighed og Kameralvidenskaber i Göttingen og Leipzig, blev 1777 Avskultant i Rentekammeret, 1779 tjenstgjørende Kammerjunker ved Arveprins Frederiks Hof og 2 Aar efter udnævnt til Kammerherre. Paa Grund af en Duel med en anden Hofmand tog han 1781 sin

Afsked fra Hoffet. Han kastede sig nu over Landvæsenet og købte en Selvejergaard ved Næstved; 1790 arvede han Ravnstrup.

W. J. kom tidlig ind paa Forfatterbanen; 1782 debuterede han med et Skuespil «Bondedyd», der skal skildre, hvorledes der blandt de gamle uvidende og forkuede Bønder var ved at skyde en ung lovende Slægt op. Helten i Stykket, en ung Bondekarl, vil ikke overtræde sin Pligt, ikke en Gang for at vinde sin elskede; thi «at opfylde sin Pligt er Bondens Ære». Dermed havde W. J., som var Søn af en meget konservativ Godsejer, indrulleret sig blandt Bondestandens Forkæmpere (jvfr. ogsaa hans Skuespil «Den sjældne unge Herremand» og «Det var omsonst», begge fra 1794). Han blev en af de liberale Fremskridtsmænd og deltog i mange af de Angreb, som disse rettede mod det gamle System. I Hæfteskriftet «Den gejstlige Stand bør afskaffes» (1795—97) erklærede han, at Bastholms Forslag til en Reform af Gejstligheden og Kirken (I, 589) ikke vilde hjælpe; der var kun én Udvej: at afskaffe Præsterne helt og holdent. I «Dyvekefejden» (III, 173) tog han Heibergs Parti og vandt derved hans Venskab; Heiberg tiltaler ham med Hæderstitelen «Borger». Da denne i 1799 blev sat under Tiltale (VII, 259), erklærede W. J., at blev han dømt, saa havde «vi aldrig de jure haft nogen Trykkefrihed i Danmark». I de følgende Aar var W. J. meget optaget af den dramatiske Kunst; han skrev en Del Skuespil, hvoraf intet naaede til Opførelse paa det kongl. Theater og kun et Par at faa nogle anmeldende Linjer i et Blad, og bestyrede end videre i flere Aar et Provinstheater, der gav Forestillinger i Næstved, Helsingør, Odense o. a. St. I 1804 solgte han Ravnstrup og købte senere en mindre Landejendom, Søgaard, ved Næstved. Han døde 31. Avg. 1831. — W. J. var 2 Gange gift: 1. (1784) med Ulrika Eleonora Komtesse Brockdorff († 1790); 2. (1823) med Konstance Friherreinde de Koskull († 1840), fra hvem han blev separeret.

Erslew, Forf. Lex. W. J., Fragment af min Biografi.

F. Rønning.

Wedel (Jarlsberg), Frederik Christian Otto Greve, 1718—76, Officer, Søn af foran nævnte Frederik Anton (I) Greve W. J. († 1738). Han blev født 14. Okt. 1718, passerede temmelig letvindt de lavere militære Grader, i det han allerede 1739 blev karakteriseret Major og Kompagnichef ved det ene norske (senere benævnt søndenfjældske) gevorbne Infanteriregiment. Da han Aaret forud, ved Faderens Død, havde overtaget Grevskabet under nok saa vanske-

lige økonomiske Forhold, der ikke bedredes under hans Bestyrelse, kunde han efter Regimentschefens Udtalelse ikke ofre sig synderlig for sine militære Pligter, hvilket imidlertid ikke forhindrede, at den unge Major allerede 1746 blev Oberst og Chef for 2. smaalenske Infanteriregiment. 1747 blev han Kammerherre, 1755 Generalmajor, 1760 forflyttedes han til Chef for søndenfjældske gevorbne Infanteriregiment; 1759 blev han Ridder af Danebrog, 1763 Generallieutenant, 1767 Ridder af l'union parfaite og 1774 General.

Hans ovennævnte økonomiske Vanskeligheder skrev sig delvis fra de betydelige Tab, som Driften af det jarlsbergske sølvholdige Blyværk paaførte ham, delvis ogsaa fra hans stort anlagte Hushold og hans betydelige og kostbare Byggearbejder paa Jarlsberg Hovedgaard. Hovedbygningen paa Jarlsberg er i sin nuværende Skikkelse opført i hans Tid. Han indlod sig desuden i adskillige store Ejendomshandler i Danmark, der næppe have kunnet undgaa at trække Penge ud af Grevskabet. Han ejede Basnæs i Sjælland, Glorup i Fyn, Sønderskov ved Ribe og Dronninglund i Vendsyssel. Denne sidste store Ejendom købte han omkring 1753, hvilket Aar han havde faaet solgt det jarlsbergske Blyværk til et privat Selskab, fra hvilket han dog siden atter maatte overtage det. W. J. døde paa Sønderskov 18. Nov. 1776 efter i mange Aar i høj Grad at have lidt af Gigt og Podagra. — Han ægtede 19. Maj 1745 Sophie Riborg Amalie Huitfeldt (f. 1723 † 1776), Datter af General Hartvig H. (VIII, 155).

Moe, Tidsskr. f. norsk Personalthist. II, 198 f. Y. Nielsen, Grev Herman Wedel Jarlsberg og hans Samtid I (Udgaven 1888). C. O. Munthe.

Wedel (Jarlsberg), Frederik Vilhelm Baron, 1724—90, Deputeret, Forfatter. Han fødtes 7. Marts 1724 og var Søn af ovennævnte Frederik Anton (I) Greve W. J. († 1738). Efter Faderens Død 1738 sattes han af Formynderne i Pædagogiet i Halle og studerede siden i Göttingen. 1741 blev han ansat som Fændrik i Grenaderkorpset, forfremmedes Aaret efter til Sekondlieutenant, blev 1746 Premierlieutenant og tjente 1746—53 som Kapitajn i laalandske hvervede Infanteriregiment. 1748 fik han Kammerherrenøglen og erholdt 1753 Sæde i Højesteret. 1755 blev han Deputeret for Finanserne, men fratraadte, efter 1757 at være bleven udnævnt til Gehejmeraad, dette Embede 1759, da han atter blev Medlem af Højesteret. Ved C. A. Plessens Død 1758 blev W. J. Medkurator for Vemmetofte Kloster. I sin korte Embedstid søgte han at ind-

føre vigtige Reformers i Klostergodsets Bestyrelse. Han gennemførte her Ophævelsen af Fællesskabet mellem Klosteret og Grevskabet Bregentved, lagde Planen til et Skifte i Agerbruget paa Godserne og virkede for Indførelsen af Kløverdyrkingen. I sine senere Skrifter om Landbosagen, der fortrinsvis have gjort W. J.s Navn bekjendt, hentyder han oftere til den Virksomhed, han udfoldede paa Vemmetofte. Des værre stødte han paa forstokket Modstand hos Medkuratoren Linstow, der var en Fjende af alle Reformers og ophidsede Klosterets øvrige Bestyrelse mod ham, hvilket fremkaldte et mod W. J. rettet Reskript, der foranledigede denne til at tage sin Afsked 1763.

W. J., der 1763 fik det hvide Baand samt Enkedronningens Orden, blev 1768 beskikket til Amtmand over Aabenraa og Løgumkloster Amter. I April 1772 udnævntes han til Overlanddrost i Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, hvilken Post han beklædte indtil Mageskiftets Afslutning 1773. Han trak sig derefter tilbage fra Statstjenesten, fik 1774 Titel af Gehejmekonferensraad og modtog 1783 Elefantordenen. 1779 købte han for 30000 Rdl. Ravnstrup (Tybjærg Herred), hvor han tog Ophold. Af sin Nabo og Modstander i Opfattelsen af Landbosagen, Tyge Rothe, roses han som en human Godsejer, der fortjener «en Hædrelsens Tribut», skjønt der ellers over ham «hvilede Aanden fra gamle lærde Brahers, Rantzauers og Rosenkrantzers Dage».

W. J., der, som han udtrykte sig, «i Højesteret havde lært Landets lovlige og i Kammerkollegiet dets Landvæsensforfatning» at kjende, beskæftigede sig i sit landlige Otium med litterære Sysler, især tog han ivrig Del i Drøftelsen af Tidens brændende Spørgsmaal om Landboreformerne. 1782 udgav han en «Vejledning til rigtige Begreb om de danske Jordegodsers Indretning i Hovedgaarde og underliggende Hovningsbønder», med to Fortsættelser, udkomne 1784—87. Han var den første, der i Striden om Landboforholdene forsvarede den bestaaende Tingenes Orden, og i hans Skrift vil man finde fremført alt, hvad der overhovedet kunde siges til Fordel for den. Til Forsvar for W. J.s ensidige og uholdbare Paastande kan kun siges, at han som lidenskabelig Idealist følte varmt for det patriarkalske Forhold og Sagens lyse Sider. Han var trods sit begrænsede Syn personlig en brav og rettænkende Mand, der paa sin Vis vilde Bondens og sine undergivnes Vel. Tirret af den heftige Modsigelse, hans Meninger mødte, forsvarede han dem i senere Piecer med yderlig Stædighed.

W. J. var en Mand med mangesidige litterære Interesser. 1769 udgav han paa Tysk et Udkast til borgerlige Love for Jøderne, 1780 en kronologisk-historisk Tabel til den ældre og yngre skandinaviske danske Historie, 1781 en Afhandling «Über die ältere scandinavische Geschichte, von den Cimbern und den Gothen». Endnu 1786 udsendte han et lille Skrift af religionshistorisk Indhold: «Versuch der genauesten Uebereinstimmung der biblischen Zeitrechnung mit der Profangeschichte».

W. J. afgang ved Døden 22. Febr. 1790 i Kjøbenhavn. Han havde 19. April 1748 ægtet Charlotte Amalie v. Bülow (f. 14. Marts 1719, † 1. Sept. 1780 paa Ravnstrup), Datter af Major Frederik v. B. og Anna Salome f. Westring.

C. H. Brasch, *Vemmetoftes Historie* III. E. Holm, *Kampen om Landbo-reformerne* S. 52 ff. 89 f. A. D. Jørgensen, G. Zoega S. 23. *Louis Bobé.*

Wedel (Jarlsberg), Frederik Vilhelm Baron, 1787—1863, Amtmand, Søn af ovennævnte Baron Fr. Chr. W. J., var født 22. Maj 1787, blev Student 1804 og juridisk Kandidat 1808. Efter i nogen Tid at have været Avskultant i Rentekammeret, blev han i 1811 udnævnt til Amtmand over Finmarken, hvor han levede i Aarene 1812—14. Som en Frugt af dette Ophold har han udarbejdet en «Beskrivelse over Finmarkens Amt» (udg. 1887 ved hans Søn Ferd. Jul. W. J.). I 1815 overtog han Stillingen som Amtmand over Bratsberg Amt og var ved Siden deraf indtil 1819 konstitueret Amtmand over Lavrviks Grevskab. I 1838 blev han Toldinspektør i Porsgrund, senere i Tønsbergs Distrikt. Han ejede og beboede længe den gamle Sædegaard Brunlav. Han døde 26. Juli 1863. — 5. Maj 1812 blev han gift med Ingeborg Margrethe Haffner (f. 1793 † 1845), Datter af Oberstlieutenant Fred. Wilh. Haffner og Sara f. Hagerup.

Kraft og Lange, (Norsk) Forf. Lex. F. J. Wedel Jarlsberg, Stammtafel der Familie Wedel. *Yngvar Nielsen.*

Wedel (Jarlsberg), Georg Ernst Greve, 1666—1717, Gouvernør, var Søn af nedennævnte Gustav Vilhelm Greve W. J. og fødtes 23. Maj 1666 i Butow i Neumark. 17 Aar gammel rejste han udenlands til England, Frankrig og Italien uden Hovmester og fik, hjemvendt til Danmark, 1687 Kammerherrenøglen med en aarlig Pension af 2000 Rdl. I Febr. 1694 sendtes han som Envoyé

extraordinaire til Kejsershoffet i Wien, men blev i Dec. Aaret efter rappelleret, udnævntes til Gehejmeraad og fik 1698 det hvide Baand. 1697 blev han beskikket til Overlanddrost i Oldenburg og Delnenhorst og 1703 til Gouvernør i Grevskaberne. Han døde før Faderen, uden at komme i Besiddelse af Grevskabet Jarlsberg, 30. Jan. 1717 i Bremen og blev begravet i Byen Oldenburg. W. havde 2. April 1689 ægtet Vilhelmine Juliane Grevinde Aldenburg (f. 4. Maj 1665 † 18. Nov. 1746), Datter af Anton Greve af Aldenburg (I, 174).

Hect. Adr. Jansson, Leichenpredigt (1717). C. Bussing, Stand-Rede über Graf G. E. Wedell-Jarlsberg (Oldenburg 1717). *Louis Bobé.*

Wedel (Jarlsberg), Gustav Vilhelm, Greve til Jarlsberg, 1641—1717, Officer, var Søn af Generalmajor i svensk Tjeneste Georg Ernst v. Wedel († 1661) og Anna v. Ahlefeldt († 1660). Den ældgamle Slægt formenes oprindelig at skrive sig fra Holsten, men havde i lange Tider hørt hjemme i Brandenburg, da Brødrene Vilhelm Frederik W. (Wedell-Wedellsborgernes Stamfader) og Gustav Vilhelm W. (Stamfader for Slægtlinjerne Wedel Jarlsberg og Wedel-Evenburg) indvandrede til Danmark og Norge i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede. G. V. v. W. var født i Königsberg 24. Juni 1641 og skal i Fædrenehjemmet hos sin ivrig protestantiske Fader have faaet en strængt religiøs Opdragelse, der prægede ham for Livet. Ogsaa Faderens Livskald blev optaget af Sønnen, i det han 22 Aar gammel fulgte de brandenborgske Tropper, der kæmpede i Kejsers Leopold I's Krig mod Tyrkerne, hvor W. deltog i Slaget ved St. Gotthard a. d. Raab 1664. Kort efter gik han i Fyrstbiskop Bernhard v. Galen af Münsters Tjeneste, hvorved han kom til at deltage i Franskmændenes Angreb paa de spanske Nederlande 1667—68 og til at kæmpe mod Generalstaterne 1672—74. De følgende Aar anførte han de münsterske Tropper, der i Forening med Danskere og Lyneborgere erobrede de svenske Bispedømmer Bremen og Verden, fulgte 1677 det münsterske Hjælpekorps paa 4000 Mand til Danmark og blev Aaret efter Chef for dette Korps som «højfyrstelig münstersk Gehejmekrigsraad og Generallieutenant». Ved Bernhard v. Galens Død 1679 gik han med hele sit Korps i Kong Christian V's Tjeneste, som han siden ikke forlod. Han blev ved denne Lejlighed dansk Feltmarskal-Lieutenant og havde, da Frankrig umiddelbart før Fredslutningen truede med Indfald over Sydgrænsen, Kommandoen i Holsten og Lauenborg. Kort efter

blev han Ridder af Elefantordenen og valgte da til Symbolum: «Recte faciendo neminem timeas», der siden er blevet Familiens Valgsprog.

Efter Fredslutningen i Lund 1679 beholdt han sit eget münsterske Regiment, der dog sammensloges med et jysk til det jyske Wedelske Regiment. 1681 blev han ansat i Norge som kommanderende General i Statholder Gyldenløves Fravær. 1683 købte han af denne det væsentligste af Tønsbergs eller Griffenfelds Grevskab, hvilket 3. Jan. 1684 blev tilstaaet ham og hans agnatiske og derefter kognatiske Descendens som greveligt Len under Navn af Grevskabet Jarlsberg.

Under de første Aar af W.s lange Embedstid i Norge udfoldede han megen Virksomhed, specielt paa Befæstningsvæsenets Omraade. De saakaldte «oplandske Fæstninger»: Christiansfjæld, Kongsvinger og Basmo, saa vel som Blaker og Sponviken Skanser skyldte ham deres Tilværelse som permanente Anlæg. Fredrikstens ydre Forter, Fortet Kongsten ved Frederiksstad og Agerøen ved Hvaløerne, Staværns Fort og Fortet Christianssten ved Throndhjem byggedes i hans Tid, ligesom store Arbejder udførtes paa Hovedtangen ved Akershus samt ved Christianssand. Man maa vistnok indrømme, at han var haardt angreben af Tidens Befæstningsmani, som han i sit lange Krigsliv havde haft mere end tilstrækkelig Anledning til at blive smittet af, og det tør være mere end tvivlsomt, om Norge har haft Fordel af den Mangfoldighed af Befæstninger, der opførtes i denne Tid. De kostede uforholdsmæssig meget at opføre og vedligeholde i Fred og forlangte urimelig store Besætningsstyrker i Krig. Aldeles utvivlsomt er det, at de berøvede den senere norske Krigsførsel den offensive Karakter, som havde udmærket Sehesteds, Bjelkes og Gyldenløves Felttog. Man maa dog se W.s Gjerning gennem Samtidens Briller og da indrømme ham, at han fulgte og virkelig i det væsentlige gennemførte et helstøbt og stort anlagt System paa Befæstningsvæsenets Omraade. W. søgte ogsaa i tilsvarende Grad at udvikle Hærens Kraft. For at skaffe Fredsbesætninger paa de nye Fæstninger øgedes Antallet af hvervede Tropper ved Oprettelsen af to hvervede Infanteriregimenter. Oprettelsen af Reserverne ved de nationale Infanteriregimenter har vistnok til Dels været dikteret af Trangen til Fæstningsbesætninger under Krig uden at svække Felthæren. Denne søgtes desuden styrket ved Øgning af Rytter- og Dragonafdelinger. W., der 1687 var forfremmet til Feltmarskal,

blev 1692 udnævnt til Gouvernør over Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, og hans Befatning med Norge blev nu afbrudt, indtil han ved Kong Frederik IV's Tronbestigelse 1699 blev ansat som kommanderende General i Norge efter U. F. Gyldenløve. I den mellemliggende Tid havde W. gjentagende været anvendt til vigtige militære Missioner: 1693 anførte han det Korps, som rykkede mod Ratzeburg og tvang Hertugen af Celle til at sløjfe de der opførte Fæstningsværker, og 1697 var det ham, som besørgede Ødelæggelsen af de Skanser, som Hertug Frederik IV af Gottorp havde anlagt i Hertugdømmerne.

Da W. 1699 tiltraadte sin Post som kommanderende General i Norge, trak det alvorlig sammen til Krig. Han fandt den Gang, at «Tropperne vare gaaede tilbage i Brugbarhed, Fæstningerne vare forsømte, Efterretningsvæsenet slet og Kassen tom». Han greb imidlertid ind med sin vanlige Energi og — under disse Omstændigheder — velgjørende Hensynsløshed: Artilleriet blev øget, manglende Heste til Dragonerne anskaffede, Reserven bragt paa Fode og endog den gamle Leding («udvalgte Bønder») mønstret. Vaaben og til Dels Mundering blev indkjøbt samt Landets Forsyning med Korn gjennemdrevet. Befæstningerne bleve satte i krigsdygtig Stand og Kystflotillen og Defensions-skibene udrustede. Trods megen Friktion paa Grund af Uoverensstemmelser med Vice-statholderen Frederik Gabel tvang W. sin Vilje igjennem. Væsentlig paa Grund af at adskillige Tropper bleve beordrede til Danmark og Holsten, maatte man dog i Norge indskrænke sig til mindre Troppekonzentrationer og Besættelse af Grænsepassene. Da Freden i Traventhal gjorde Ende paa Krigen, var der her oppe ikke løsnet et Skud. W. blev i Navnet staaende som kommanderende General i Norge til sin Død, men opholdt sig næsten altid i Oldenburg. I 1704, da han fulgte Frederik IV paa hans Rejse i Norge, var han formentlig for sidste Gang her i Landet. Under den store nordiske Krig kom han saaledes ikke her op. Han havde aldrig kunnet forsones sig med den barske, norske Vinter, og i de senere Aar var han saa plaget af Gigt og Podagra, at Rejser til Norge vistnok vare ham en Umulighed. Han døde i Oldenburg 21. Dec. 1717 og efterlod sig en betydelig Formue, o. 100000 Rdl. i Penge foruden Grevskabet Jarlsberg, det friherrelige Evenburg med flere Godser i Ostfriesland og Oldenburg. — W. havde 1665 ægtet Friherreinde Marie v. Ehrentreiter

(f. 1633 † 1702), Datter af Erhard Friherre von E. til Evenburg og Eva Friherreinde v. Ungnad.

Moe, Tidsskr. f. den norske Personalhist. II, 193—95. Y. Nielsen, Grev Herman Wedel Jarlsberg og hans Samtid. C. O. Munthe.

Wedel (Jarlsberg), Johan Caspar Herman Greve, 1779—1840, norsk Statsmand, var Søn af foran nævnte Grev Fredr. Ant. (II) W. J. og dennes første Hustru. Han var født i Montpellier 21. Sept. 1779 under Forældrenes Rejse til Neapel og henlevede sin Barndom og Ungdom hovedsagelig i Udlandet, i Italien, i Nederlandene og i England. Til Danmark og Norge kom han med sine Forældre og Søkende kun paa to Besøg, i 1783—84 og 1788—89. Oprindeligt sine Forældres fjerde Barn blev han efter to ældre Brødres Død deres ældste Søn og dermed Arving til Grevskabet Jarlsberg. Med sine Søkende modtog han sin hovedsagelige Undervisning af Huslærere, af hvilke enkelte vare dygtige og forstod at udvikle baade Hoved og Hjærte hos deres Elever. Under det lange Ophold i London modtog særlig Herman W. stærke Indtryk. Han erhvervede sig god Indsigt i det britiske Verdensriges offentlige Liv og lærte flydende at tale det engelske Sprog. De britiske Institutioner bleve hans politiske Ideal, og samtidig bestyrkedes han i sin Kjærlighed til Samtidens liberale Tanker gennem den fra Frankrig udgaaende Aand. Fra flere, som havde Anledning til at se ham i disse hans unge Aar, foreligger der Vidnesbyrd om, at han vakte Opmærksomhed og Sympathi som en Personlighed, af hvem der i de kommende Aar var meget at vente. Forholdet mellem Forældrene var ikke det bedste, og ikke mindst paa Grund af Faderens tiltagende Pirrelighed, der til Dels voldtes ved Sygdom, blev det stadig værre. Hans mentale Tilstand var Sindssygdome meget nær. I 1798 kom det til et voldsomt Brud, hvorefter Grevinden og hendes ældste Datter flygtede til Danmark. For de to ældste Sønner blev Opholdet i Faderens Hus stadig mere pinligt, og de flygtede om Sommeren 1799 ligeledes fra ham, over Skotland og Norge til Danmark. Grev Herman blev s. A. indskreven som Student ved Universitetet og tog 1801 juridisk Examen. Allerede forinden var han bleven ansat som Privatsekretær hos Grev E. H. Schimmelmann, i hvis Hus han var bleven modtagen næsten som en Søn og derefter henlevede nogle lykkelige Aar i den intelligente Kreds, som der samledes.

I 1803 udnævntes han til Assessor i Finanskassedirektionen

og blev tillige Sekretær i den store Finanskommission. Han arbejdede derhos med Bestyrelsen af Grev Schimmelmans Godser i Jylland og drev for egen Regning en Kulgrube paa Bornholm. Imidlertid var det hans endelige Maal at opnaa en Ansættelse i Norge, og dette Ønske naaede han allerede i 1806 at se opfyldt, i det det da blev ham overdraget at ordne de indviklede Forhold ved Fattigvæsenet paa Kongsberg efter den netop foregaaede Nedlæggelse af Sølvværket. S. A. udnævntes han til Amtmand i Buskeruds Amt, hvori Kongsberg var beliggende. 19. Maj 1807 ægtede han Karen Christiane Andrea Anker (f. 22. Nov. 1789 † 19. Maj 1849), Datter af den store Godsejer, Kammerherre Peder A. paa Bogstad (I, 277 f.), og blev derved end mere knyttet til Norge. Hans fremtidige Virksomhed gjaldt dette Land, som han altid havde regnet for sit Fædreland. Han tog foreløbig Bolig paa Vækkerø, en Svigerfaderen tilhørende Ejendom i Nærheden af Christiania.

Da kom det britiske Overfald paa Kjøbenhavn. Store Forandringer indtraadte dermed ogsaa i hans Livsforhold. Under 24. Avg. 1807 nedsattes den interimistiske Regeringskommission med Prins Christian August (III, 536 f.) som Formand, og denne lagde øjeblikkelig Beslag paa W.s offervillige Virkelyst. Det blev fremfor alt hans Opgave at vedligeholde Forbindelsen med Danmark og der fra skaffe Levnedsmidler og Penge. Med en af de Søllingske Lodsbaade stak han over til Fladstrand, søgte Kronprins Frederik først i Kolding og traf ham i Kiel, hvorfra han ilede tilbage. Ved sin Hjemkomst kunde han til Regeringskommissionen overlevere et Pengebeløb, der foreløbig var tilstrækkeligt til at afværge en truende Standsning af Pengecirkulationen. I Okt. og Nov. 1807 var han atter i Jylland og foretog en tredje Rejse der hen i Sept., Okt. og Nov. 1808, stadig i det samme Hverv, at sikre Norges Forsyning. Vejen gik altid over Havet, ofte i Storm, altid med Fare for at blive opbragt af britiske Krydsere. Derhos var han fra Nov. 1807 Medlem af den i Norge anordnede Provi-deringskommission. Efter Udbruddet af Krigen mod Sverige opstillede han Bærums frivillige Jægerkorps, med hvilket han selv fra April til Juni 1808 var i Felten, og som om ikke alt dette skulde give ham nok af Arbejde, saa fortsatte han som Direktør for det kongsbergske Fattigvæsen og som Medlem af den i 1807 anordnede norske Overkriminalret. End mere udvidedes hans Arbejdes Omraade, da han i Dec. 1808 modtog Udnævnelse til Medlem af

Regeringskommissionen, hvis ledende Sjæl han hurtig blev. Med sin store aandige som legemlige Kraft kastede han sig over sin nye Gjærning, til hvilken han ganske særlig følte sig hentrukket. Han fik ogsaa snart, gennem ydre Begivenheder, en fortrinlig Anledning til at arbejde for Realisationen af sine Ideer.

W. havde bevaret sin Ungdoms liberale Synsmaader. Da den svenske Revolution udbrød i Marts 1809, saa han i den Indledning til videre Begivenheder, der kunde lede til det hele Nordens Forening under Kong Frederik VI. Han havde kun faa Aar i Forvejen betragtet Sverige alene som den fjendtlige Nabo. I Norge, under Krigen, havde han ændret denne sin Opfatning og erkjendt Hensigtsmæssigheden af en politisk Sammenslutning. Gennem Grev Schimmellmann forelagde han Kongen sine Meninger, men uden at finde Tilslutning. Afvist paa dette Hold, hvorefter denne Henseende alt var afhængigt, vendte Grev W. sig mod andre Planer. I det den politiske Storskandinavisme nødtvungent maatte opgives, satte han sig et mindre Maal, Halvøskandinavismen. Hermed forbandt han tillige Tanken om at skjænke Norge en konstitutionel Forfatning og at lade Prins Christian August blive dets og Sveriges Konge. Efter sin heldige Ledelse af Felittoget i 1808 var nemlig denne Prins i Besiddelse af almindelig Tillid, navnlig inden den norske Hær. Prinsen var den eneste Mand, gennem hvem en saadan Plan lod sig udføre. Hvad der nu foregik i Norge under en stedse forøget Forbindelse med ledende svenske Mænd, lod sig ikke skjule for Kongen, der i April 1809 sendte Kancellipræsident F. J. Kaas til Christiania, hvor han imidlertid ikke udrettede meget. W. vedligeholdte fremdeles sine svenske Forbindelser og optraadte, som om en Forening med Sverige snart maatte finde Sted. Prinsen valgtes ogsaa, under Paaberaabelse af at ingen udenlandsk Mand havde gjort Sverige saa store Tjenester som han, den 15. og 18. Juli til svensk Tronfølger.

W. fortsatte sine Forbindelser i Sverige og mente, at det ikke kunde vare saa længe, forinden han saa de Forbaabninger opfyldes, som han havde næret. Endnu i Dec. 1809 ses det af hans Breve, at han var sysselsat med disse Muligheder. Imidlertid strandede det hele paa Prinsen, der ikke vilde yde sin Medvirking, uden hvilken det ikke kunde gaa. W. var den eneste Nordmand, der ved hans Afrejse i Jan. 1810 fra Norge fulgte ham ind paa svensk Grund. Hvad Haab han efter dette fremdeles kan have næret, blev i alle Tilfælde brat afbrudt ved Budskabet om,

at den nyvalgte svenske Kronprins pludselig var afgaaet ved Døden. Paa W.s politiske Meninger, paa hans Opfatning af, hvorledes den skandinaviske Halvøs Fremtid bedst lod sig betrygge, havde dette Dødsfald ingen Indflydelse. Men det forandrede dog meget, baade for ham og andre. Han havde benyttet den Stemning, som var kommen til Syne ved Prinsens Afrejse fra Norge, til at stifte en norsk Nationalforening, bestemt til at virke i samme Aand som det preussiske «Tugendbund», og gav denne Navn af «Selskabet for Norges Vel». Med dette tænkte han at have skabt et Organ, gennem hvilket Folket kunde fremholde sine Ønsker og gjøre sin Vilje gjældende. Selskabet var beregnet paa at blive det første Grundlag for en fremtidig norsk Nationalrepræsentation, og dets Stifter havde den underforstaaede Tanke, at det strax skulde fylde Huller ved Regeringens Virksomhed og der træde hjælpende til. Selskabet kom dog aldrig til at slaa ind paa de Baner, der paa denne Maade vare optrukne for dets Virksomhed. Det aabnede derimod paa flere Omraader et Arbejde for Ophjælpelsen af Landets Næringsveje og for Samfærdselsmidlernes Udvikling. Men Omstændighederne føjede sig ikke saadan, at der gaves det Adgang til at spille nogen politisk Rolle. Derimod tog det en hæderlig Del i Arbejdet for Oprettelsen af det norske Universitet. I dette Arbejde var W. den drivende Kraft, og det blev til sidst ham, som gav Stødet til Virkeliggjørelsen af det længe nærrede Ønske om at se en videnskabelig Højskole grundlagt inden Norges Grænses. En tilfældig Omstændighed medvirkede til at give ham Adgang til at fremholde Norges Krav i denne Henseende for Kongen selv.

Han havde fortsat sine venskabelige Forbindelser med fremragende svenske Mænd. I Juli 1810 mødtes han paa Strøm ved Gøteborg med Baron Platen, hvorefter han aflagde et kort Besøg i Danmark og hurtig vendte hjem til Norge. Saa valgtes paa den svenske Rigsdag i Örebro 21. Avg. 1810 en ny Kronprins, og denne, den tidligere franske Marskal Bernadotte, kom to Maanedere senere til Sverige, hvor han som Tronfølger antog Navnet Carl Johan. Efter dette Valg taltes der i Sverige almindelig om, at man regnede paa W. som den, der vilde hidføre Norges Forening med dette Land. Meddelelser herom kom ogsaa til Danmark, hvor Frederik VI besluttede sig til at gaa Rygterne nærmere efter, gennem at kalde den Nordmand, hvem de gjaldt, til sig. W. modtog Meddelelsen under en Rejse til Vintertingene i

Hallingdal og vendte øjeblikkelig tilbage til Christiania. Han brændte samtlige Breve, som han havde i Forvaring, hvorpaa han fortsatte sin Rejse. Om Aftenen den 28. Februar naaede han Kjøbenhavn, hvor han 1. Marts havde Avdiens hos Kongen.

Ved sin Raskhed havde han afværget alt. Ingen havde noget at fremføre, hvorpaa en Anklage lod sig bygge, og Kongen var selv overrasket. Da noget maatte anføres for at motivere den pludselige Kaldelse, stillede han Grev W. den Opgave at medvirke ved de forberedende Arbejder til Grundlæggelsen af et Universitet i Norge. I de sidste Dage af Marts vare disse færdige, og da Greven derefter forlod Kjøbenhavn, var Oprettelsen af dette nye Universitet en fastslaaet Kjendsgjerning. Vejen gik denne Gang over Sverige, hvor han i Gøteborg havde en Sammenkomst med en af Carl Johans Adjudanter, for hvem han udviklede sit gamle Program om en Forening mellem Halvøens tvende Riger. Efter Hjemkomsten ofrede han sig hovedsagelig for Arbejdet med Universitetets Grundlæggelse. En Subskription, hvortil «Selskabet for Norges Vel» efter hans Initiativ indbød under 1. Juni, og som afsluttedes 11. Juni 1813, indbragte Universitetet et Grundfond af 782000 Rdl. og dertil en aarlig Indtægt af 13352 Rdl. Om Kongen endnu kunde have næret nogen Betænkelighed ved at opfylde sit første Tilsagn, saa maatte disse vige, da han saa, hvorledes Bidragtegningen skød Fart. Ved Reskript af 2. Sept. 1811 meddelte han sin Hensigt, at oprette et Universitet for Norge inden Landets egne Grænser. I de første Maaneder af Aaret 1812 var W. paa ny i Kjøbenhavn som Medlem af en Kommission, der havde at ordne det nærmere for Universitetet, og senere indtraadte han i den for dette oprettede Bygningskommission. I Juli 1813 immatrikuleredes de første Studenter ved Universitetet i Christiania, den Stad, til hvilken det, efter nogen Vakling, var henlagt.

Under dette var Grev Frederik Anton W. J. død i Wien, og hans ældste Søn overtog Grevskabet. Gjennem Faderens Forsømmelser var Hovedgaarden Jarlsberg i en meget slet Forfatning. Det tog lang Tid og kostede mange Penge paa ny at bringe dette Norges største Jordbrug i hensigtssvarende Stand. Omtrent samtidig overtog W. Bestyrelsen af Lavrviks Grevskab med Fritsø Jærnværk saa vel som af det nye Uldmanufaktur paa Kongsberg.

Fra 1812, da Norge hjemsogetes af et frygteligt Uaar, fulgte han opmærksomt ethvert Tegn, der varslede om de kommende store politiske Afgjørelser. Sverige havde, under energisk Ledelse

af sin nye Kronprins, definitivt sluttet sig til den britiske og den russiske Politik imod Napoleon og dermed gennem flere Traktater opnaaet sine nye forbundnes Garanti for Erhvervelsen af Norge. Det dansk-norske Monarki var alvorlig truet, og Muligheden af fremdeles at bevare det mod en Deling var udelukkende afhængig af den Vending, som Krigsbegivenhederne paa Evropas Fastland vilde tage. Prins Christian Frederiks Sendelse til Norge i Maj 1813 som Kongerigets Statholder viste, hvor farlig Stillingen var bleven for Dynastiet. Prinsen søgte at vinde W. for sig og vilde, for det Tilfælde, at der paa ny skulde blive Behov for en særegen Regeringskommission for Norge, tilbyde ham en Plads i denne; men W. forholdt sig afvisende. Til Prinsen sagde han, at nu maatte det afgjøres, hvem der skulde blive Nordens Herre, han eller Carl Johan; hvis Prinsen kunde sejre, efter først at have opkastet sig til et selvstændigt Norges Regent, skulde han støtte ham. Men paa denne Tale kunde selvfølgelig en dansk Tronfølger aldrig høre. For at kunne staa helt fri under de Begivenheder, som nu kunde imødeses, havde W. for øvrigt allerede i Marts 1813 søgt og faaet Afsked fra sine offentlige Stillinger.

I de sidste Dage af Nov. 1813 rejste han atter over til Jylland for at skaffe Korn til sine og sin Svigerfaders Bønder og Arbejdere. Under Opholdet i Danmark modtog han Underretning om Fredslutningen i Kiel 14. Jan. 1814. Han søgte da at komme over Skagerak. Men Isen spærrede ham her Adgangen til Norge, saaledes at han mod sit oprindelige Ønske maatte lægge Hjemvejen over Kjøbenhavn og gennem Sverige. I Venersborg besøgte han Grev Essen, den svenske Reservehærs Chef, men forbeholdt sig i sine Samtaler med denne fuld Handlefrihed. Efter sin Tilbagekomst til Christiania havde han Avdiens hos Christian Frederik, der kort i Forvejen var bleven Norges Regent. Snart efter valgtes han til Medlem af Rigsforsamlingen, i hvilken Egenskab han mødte paa Ejdsvold 10. April 1814 som Repræsentant for Jarlsberg Grevskab. Han valgtes til Medlem af Konstitutionskomiteen og bar dermed sin Del af det forberedende Arbejde med Norges Grundlov. Hans Stilling var en meget vanskelig, i det han fra Begyndelsen af blev udpeget af Prinsen som en af dennes Fjender og som en mistænkelig Person. Han mødte med det Program, at Rigsforsamlingen skulde handle som Indehaveren af det norske Folks ubegrænsede Souverænitæt, medens Prinsen og de Mænd, der støttede ham og i Forsamlingen virkede for hans Syns-

maader, vilde have dens Opgave og dens Myndighed indskrænket til kun at udarbejde en Forfatning og vælge en Konge. W. vilde tillige, at Prinsen skulde give fuld Klarhed over Rigets ydre Stilling, hvad denne ikke ønskede. I begge Punkter sluttede Rigsforsamlingens Flertal sig til Prinsen, hvis Politik saaledes der blev den sejrende, og hans Modstandere bleve dermed bundne og trængte tilbage. Over for den Finanspolitik, der fulgtes af dette samme Flertal, stod W. ligeledes afvisende, og da Forsamlingen 13. Maj vedtog den saakaldte Fjdsvoldgaranti for den cirkulerende, væsentlig ufunderede Seddelmasse, var dette imod hans indtrængende Advarsler. Ved denne Lejlighed var Prinsen væsentlig enig med ham, men uden at kunne lægge nogen Indflydelse i Vægtskaalen.

Efter at Christian Frederik var valgt til Konge, og efter at Rigsforsamlingen var opløst, levede Grev Wedel meget tilbagetrukket uden at have Adgang til at influere paa Begivenhederne og var tillige Gjenstand for en mistænkelig Paapasselighed fra Kongens Side. Da denne afsluttede Konventionen i Moss 14. Avg. 1814, ansaa W. dette for uheldigt. Dels ansaa han den norske Hærs Ære for krænket gennem den vigende Maade, hvorpaa Krigen var bleven ledet; dels fandt han, at Konventionens Bestemmelser vare hindrende for en mere omfattende Revision af Grundloven med tilsvarende Ordning af Grundlaget for den tilkommende Forening med Sverige. For hans personlige Stilling vare dog disse samme Begivenheder af den største Betydning, i det han som en Følge af dem snart kaldtes til at indtage en ledende Stilling i sit Land.

Da det i Henhold til Konventionen indkaldte overordentlige Storting 7. Okt. traadte sammen i Christiania, mødte han atter som Repræsentant for sit Grevskab og modtog her lige fra Begyndelsen af forskjellige Tillidshverv. Da Stortinget 20. Okt. besluttede at antage Foreningen med Sverige, var W. den betydeligste Taler. I sit lange Foredrag opdrog han de Linjer, efter hvilke der nu skulde handles, og gav en statsmandsmæssig Fremstilling af Fædrelandets Stilling. Men han lod sig tillige, maaske nærmest under Paavirkning af sin personlige Uvilje mod Christian Frederik, henrive til lidet overvejede, hadske Udfald mod Danmark og dets Regering. — Udfald, som i Samtiden vakte megen Opsigt, og som endog misbilligedes af hans nærmeste Venner. Bag efter blev han, ved Stortingets Valg af 26. Okt., indsat i den forstærkede Komité, der havde at føre Forhandlinger med Carl XIII's Kommissærer. Dette

var altsaa, om end under noget forandrede Omstændigheder, et lignende Hverv som det, han paa Ejdsvold havde haft som Medlem af Konstitutionskomiteen. Efter at Carl XIII var valgt til Norges Konge, 4. Nov., og Carl Johan dermed ogsaa var bleven norsk Kronprins, mødte W. ham paa Frederikshald som Formand for en Deputation for Stortinget, og da derefter Carl Johan personlig indfandt sig i Christiania, var Grev W. den, af hvem han tog Raad med Hensyn til Sættelsen af den nye Regering, i hvilken W. selv traadte ind som Statsraad og Chef for Finansdepartementet. For øvrigt bleve Regeringens Medlemmer især tagne blandt de Mænd, der paa Ejdsvold havde tilhørt Christian Frederiks Parti.

De følgende Aar bleve W.s strængeste Arbejdsaar. Som Finansminister havde han at møde Vanskeligheder af den pinligste Art. Med tomme Kasser og under en almindelig økonomisk Nedgang skulde han møde de forskjelligste Behov. Statens Pengevæsen maatte reorganiseres fra Grunden af. Hans eget Ønske var at gjøre dette paa den mindst trykkende Maade. Men Stortingene valgte andre Veje, paa hvilke Folkets Kræfter end mere bleve anspændte, og den Minister, som fik den Pligt at iværksætte disse haarde Forholdsregler, blev udsat for megen hadefuld Mistæneliggjørelse. Imidlertid lykkedes det ham at overvinde alle Vanskeligheder og at lægge en sikker Grundvold for et ordnet Pengevæsen. Inden Regeringen øvede han længe stor Indflydelse, dels gjennem Svigerfaderen Peder Anker, der var bleven Statsminister i Stockholm, dels gjennem de to første Statholdere, Greverne Essen og Mørner. Men da i 1818 Grev Sandels var bleven Statholder, forandrede dette. Carl Johan, der nu var Konge, vilde selv have Ledelsen, og derved fjærnedes Grev W. fra ham. I 1821 blev denne anklaget for en Rigsret, men blev frifunden med Glans, hvorefter i 1822 saa vel han som Statsminister Anker tog sin Afsked.

I nogen Tid levede han nu udelukkende som Privatmand, i det hans Grevskab og de store Privatejendomme, Bogstad, Bærums, Moss og Hakedals Jærnværker m. m., som han havde overtaget efter Svigerfaderens Død i 1824, stadig krævede meget Arbejde og lagde stærkt Beslag paa hans Tid. Han modtog dog Valg til Stortingene 1824, 1827 og 1828 og 1830, paa hvilke han spillede en ledende Rolle og øvede stor Indflydelse. Men ved Valgene i 1832 blev han sat udenfor, under Trykket af den stærke demokratiske Bevægelse, som da var oppe. Han stod saaledes uden

for de tvende paafølgende Storting i 1833 og 1836. 1826 og 1828 foretog han Rejser til London for at opnaa Lettelser for sit Lands Trælasthandel, og 1828 blev han Prokansler ved Universitetet.

Saa kom den store Krise i 1836. Efter at Stortinget havde sat Statsminister Løvenskiold under Tiltale for en Rigsret (X, 612), udnævntes Grev W. 19. Sept. til Statholder, hvorefter det hidtilværende første Medlem af Regeringen, Statsraad Collett, beholdt sin Afsked (IV, 59). Den nærmeste Opgave, der forelaa for den nye Statholder, var den at bringe Ro i Sindene, og denne lykkedes fortrinlig for ham. Et overordentligt Storting, der var samlet om Høsten 1836 og ind i 1837, bragte et af de tidligere Strids-spørgsmaal af Vejen, i det det vedtog de to Love om det kommunale Selvstyre (Formandskabslovene) i en Form, der fandt Tilslutning af Konge og Regering. Ogsaa det paafølgende Storting, i 1839, forløb rolig, kun med ringe Anstrøg af den oppositionelle Aand, som tidligere havde været fremherskende i den norske Politik. Som Statholder førte W. i Christiania et selskabeligt Hus i stor Stil. Han var den ledende Mand i den indre Politik, og hans Forsøg med at udjævne de unionelle Stridigheder syntes, efter Nedsættelsen af den første Unionskomité i 1839, at have Udsigt til at krones med Held. Imidlertid var hans Helbred vaklende, og skjønt hans Aandskraft fremdeles var usvækket, var der Tegn, som ikke varslede ham et langt Liv. Under en Badekur i Wiesbaden blev hans Tilstand forværret, og her udaandede han 27. (28.?) Avg. 1840. Budskabet om hans Død fremkaldte i Norge almindelig Sorg. Hans Lig førtes ned over Rhinen til Rotterdam, hvorfra det hentedes med Orlogsdampskibet «Nordkap» og senere bisattes i Gravkapellet i Sem Kirke ved Jarlsberg.

Yngvar Nielsen, Lensgreve Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg I—III, Christiania 1901—2. *Yngvar Nielsen.*

Wedel-Friis, Erhard Greve, til Grevskabet Frijsenborg, 1710—86, var Søn af ovennævnte Baron Erhard Wedel (Jarlsberg) og født 22. Juli 1710. 1727 blev han Sekondlieutenant i jyske gevorbne Infanteriregiment, 1733 karakteriseret Ritmester og ansat i Drabantgarden, 1734 Stabsritmester i Grev Christian Friis' gevorbne Rytterregiment og endnu s. A. virkelig Ritmester. 1743 ægtede han Christiane Sofie Komtesse Friis (f. 1713 † 5. Okt. 1787), ældste Datter af den sidste Greve af Friisernes Æt, Grev Christian F. til Grevskabet Frijsenborg, og ophøjedes s. A. i Grevestanden med Navnet

Wedel-Friis. 1744 blev han karakteriseret Major og 1747 Oberst for det ovennævnte Rytterregiment, der nu kaldtes oldenborgske Rytterregiment. Regimentet laa i Garnison i Itzeho 1751—62, men W.-F. opholdt sig slet ikke ved det. 1753 var han nemlig bleven udnævnt til Envoyé extraordinaire i Sverige, og Aaret efter forflyttedes han i samme Egenskab til Frankrig. Her fra vendte han hjem 1763, da han ved sin Svigerfaders Død tiltraadte Besiddelsen af Grevskabet Frijsenborg. I Slutningen af 1762 var han bleven udnævnt til Overstaldmester, og 1768 blev han Overkammerherre hos Dronningen. 1744 blev han Kammerherre, 1752 hvid Ridder, 1753 Ridder af l'union parfaite, 1755 Generalmajor, 1760 Generallieutenant, 1766 Gehejmekonferensraad og 1774 Ridder af Elefanten. Han døde 10. Nov. 1786. Da Ægteskabet var barnløst, udslyktes Navnet Wedel-Friis med dets første Bærer.

L. Laursen.

Wedel-Heinen, Julius Christian Frederik, 1814—87, Gehejmerraad. Julius W.-H., Søn af Kammerjunker, Byfoged i Middelfart Anders Claus W.-H. (f. 4. Maj 1791 † 21. Okt. 1857) til Kjærsgaard og 1. Hustru Elisabeth f. v. Krogh (f. 12. Juli 1794 † 14. Jan. 1845), var født paa Kjærsgaard 22. Juni 1814, blev Student fra Sorø 1833, Cand. juris 1840, derefter Fuldmægtig hos Stiftamtmand Bardenfleth i Odense, Volontær i Kabinetssekretariatet 1841 og Hofjunker, Kancellist 1842, Kammerjunker 1843, Kommitteret i Generalpostdirektionen 1845, Kammerherre 1851, Overpostamtsdirektør i Hamborg 1857, hvorfra han kort før Krigens Udbrud 1863 kaldtes tilbage til Kjøbenhavn som Hofchef hos Enkedronning Caroline Amalie, hvilken Stilling han beklædte til hendes Død 1881, hvorefter han udnævntes til Gehejmekonferensraad. Fra 1863 var han Kommandør, fra 1871 Storkors af Danebrog. I Følge testamentarisk Bestemmelse af hans Faders Fætter, Konferensraad Vedel Simonsen (XV, 603) blev han ved dennes Død 1858 Ejer af Elvedgaard, hvor han tilbragte sine sidste Aar til sin Død, 7. Marts 1887. Gift 5. Sept. 1847 med Bertha Catharina Komtesse Petersdorff (f. 6. Dec. 1823 † 8. Juni 1895), Datter af Greve Gregers Christian Frederik P. til Grevskabet Roepstorff og Louise Nicoline f. Schouboe. — Under Forhold, der ikke altid vare lette, varetog han sine Embeder med sjælden Flid og Samvittighedsfuldhed.

Hennings, Fortegn. over de fra Sorø Akademis lærde Skole dim. Studenter S. 27 f.

G. L. Wad.

Wedell (-Wedellsborg), Carl Vilhelm Adam Sigismund Greve, 1806—82, Lensbesidder, Søn af Kammerherre, Major, Greve Hannibal Carl Vilhelm W.-W. (f. 1780 † 1828) og 1. Hustru Louise f. v. Warnstedt (f. 1777 † 1835), var født paa Nygaard ved Haderslev 14. Marts 1806. 22 Aar gammel tiltraadte han ved Faderens Død Besiddelsen af Grevskabet, som han overtog i en daarlig Forfatning og behæftet med stor Gjæld; Bygningerne paa Hovedgaardene samt Kirkerne vare for største Delen i forfalden Stand, ligesom Bøndergodset var forarmet. Ved en dygtig Administration og god Økonomi bragtes imidlertid Grevskabet efterhaanden paa Fode, en bedre Drift indførtes paa Hovedgaardene, hvis Bygninger til Dels forøgedes, Hoveriet paa alle Gaardene afløstes 1838—43, og Bøndergaardene udflyttedes; samtidig forøgedes Grevskabets Skovareal med o. 1200 Tdr. Land, hvoraf 1000 Tdr. Land indtagen Bondejord af daarlig Beskaffenhed, ligesom 200 Tdr. Land blev inddæmmet og tørlagt, hvorhos 1837 Gaarden Orelund tilkøbtes og indtoges under Grevskabet; disse Foretagender, der begunstigedes af opadgaaende Konjunkturer, førte til meget heldige Resultater. I øvrigt var W. en udpræget konservativ Natur, saaledes solgtes i hans Tid intet af Grevskabets Bøndergods til Selvejendom. W., der 1854 havde kjøbt Godset Frederiksgave og 1865 Billeshave, døde paa Wedellsborg 15. Marts 1882; 1840 var han bleven udnævnt til Kammerherre, 1872 til Gehejmekonferensraad og Aaret før sin Død til Storkors af Danebrog. 29. April 1834 havde han ægtet Rosa v. Krogh (f. paa Løjtmark 1. Okt. 1805, † paa Wedellsborg 27. Nov. 1870), Datter af Overforstmester, Gehejmekonferensraad Frederik Ferdinand v. K. (IX, 512).

Krogh, Adelskal. S. 457.

C. E. A. Schøller.

Wedell (-Wedellsborg), Christian Greve, 1701—59, Lensbesidder, Søn af nedennævnte Hannibal Greve W.-W., fødtes 22. Juli 1701, blev 1719 Kapitajn i Dronningens Livregiment, men forflyttedes 1720 til Livgarden til Fods. 1727 udnævntes han til Oberstlieutenant i Grev Christian Friis' hvervede Rytterregiment, men tog 1732 sin Afsked fra Militærtjenesten. 1721 var han bleven Kammerherre og havde 1727 faaet det hvide Baand. Efter opnaaet Myndighedsalder tiltraadte W. Besiddelsen af Grevskabet Wedellsborg, der af hans Fornyndere var bleven forøget med meget Hartkorn. Han skildres som en slet Økonom, der atter afhændede en stor Del Jordegods; 1750 bortsolgte han Søndergaarde. W., der

1750 blev Gehejmeraad, døde 29. Jan. 1759. Han var tre Gange gift: 1. (o. 1725) med Catharine Elisabeth Arnoldt (f. 1709 † 1737), Datter af Feltmarskal Hans Jacob A. (I, 341), 2. (1741) med Mathea Catharine de Werenskiold (f. 1706 † 1743), Datter af Konferensraad Arndt Niels Wernersen de Werenskiold og Elisabeth de Tønsberg, 3. med Grevinde Conradine Christiane Danneskjold-Samsøe (f. 1725 † 7. Jan. 1785), Datter af Gehejmeraad Grev Christian D.-S. (IV, 185) og Catharine Christiane v. Holstein.

H. Bruun, Gamle danske Minder 1869 II, 407 f. Tidsskrift for den norske Personahist. I, 43. E. F. S. Lund, Danske malede Portræter 2. R. I, 17.

Louis Bobé.

Wedell (-Wedellsborg), Gustav Joachim Baron, 1829—1903, Agronom, fødtes 6. Sept. 1829 som Søn af ndfr. nævnte General-lieutenant J. G. W.-W. Han slog ind paa den militære Løbebane og avancerede til Premierlieutenant ved Dragonerne, men forlod 1863 Militærstanden og overtog Forpagtningen af Overdrevsgaarden i Sorø Amt. Efter at have deltaget i Krigen 1864 ofrede han sig med levende Interesse og stor Dygtighed for Landbruget. Hurtig blev han draget ind i offentlig Virksomhed, han blev Formand for Sogneraadet og Amtsraadsmedlem, Næstformand og senere (1883) Formand for Sorø Amts landøkonomiske Selskab og Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad 1880—1901. Da de sjællandske Landboforeninger 1880 dannede Fællesforeningen «De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift», valgtes W. til Formand og virkede som saadan til 1889. Hans Formandsperiode faldt i en, indad til og udad til, saare vanskelig Tid, men han var Stillingen voxen, og Fællesforeningen indlagde sig under hans Ledelse Fortjeneste ikke blot af det sjællandske, men af det danske Landbrug; det var saaledes den, der først rejste Kravet om nødvendige Bestemmelser angaaende Margarinens Produktion og Forhandling og bragte Spørgsmaalet om Esbjergtrafikken ind under landøkonomisk Synsvinkel. Selve hans Ledelse af Foreningens daglige Arbejde og dens aarlige Delegeretmøder var i hine de politiske Brydningers Dage fortrinlig, og han vandt en Popularitet som ingen anden sjællandsk Landmand. W., der 1882 udnævntes til Kammerherre, ægtede 1. (12. Maj 1859) Louise Elise Henriette Bruun de Neergaard (f. 1837 † 1864), Datter af Godsejer J. P. C. B. de N. (XII, 161), 2. (4. Juni 1868) Thalia Scheel (f. 1840 † 1896), Datter af Legationsraad Henrik S. En pludselig Død bortrev ham 6. Juli 1903.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danmark. Ugeskrift for Landmænd 1903, Nr. 28. Det kongl. dsk. Landhusholdningsselskabs Aarsberetning for 1903—4. *H. Hertel.*

Wedell (-Wedellsborg), Hannibal Greve, 1660—1708, Amtmand, Søn af ndfr. anførte Grev Vilhelm Frederik W.-W. og Christiane Sophie Sehested, var født 1660. Om hans Ungdom vides intet andet, end at han har rejst udenlands. 1699 udnævntes han til Kammerherre, og Kong Christian V maatte i den Anledning give hans Fader Tilhold om at yde Sønnen et standsmæssigt Underhold, mindst 1200 Rdl. aarlig. Den gamle Greve overdrog ham da Søndergaarde og Gods, men gjorde ham for øvrigt saa mange Vanskeligheder ved Brugen og paa anden Maade, at ogsaa Frederik IV maatte gribe ind i Striden mellem Fader og Søn, hvilken sidste heller ikke var uden Skyld i det daarlige Forhold; thi han havde utvivlsomt trukket store Vexler paa Faderen, der endog en Gang havde maattet gjøre et Laan for at fri Sønnen, da han var arresteret i Rom. Det taler heller ikke til dennes Fordel, at han efter sin Faders Død 1706, hvorved han kom i Besiddelse af Grevskabet Wedellsborg og blev Ejer af Søndergaarde og Rugaard, men rigtignok ogsaa maatte overtage Faderens betydelige Gjæld, vægrede sig ved at udføre de Dispositioner, denne havde truffet til Fordel for sin efterladte 2. Hustru og dennes Datter, og ved Højesterets Dom 1707 maatte tvinges dertil. Efter at W. 1699 var bleven Viceamtmand i Assens og Hindsgavls Amter med Exspektance paa at succedere den daværende Amtmand, blev han ved dennes Død 1701 virkelig Amtmand og fungerede som saadan til sin Død, 16. April 1708. 1705 havde han faaet det hvide Baand. Gift 1699 med Anna Cathrine Banner (f. 1681), Datter af Christian B. til Frederiksgave og Mette v. d. Kuhla. Til Livgeding fik hun Søndergaarde og Rugaard, hvilken sidste hun 1718 bortmageskiftede til Kongen for Sparretorn, som hun kaldte Bannerslund. Efter en lang Enkestand, i hvilken hun maatte kæmpe med store økonomiske Vanskeligheder, men dog havde formaet 1712 at stifte en Almueskole i Husby, døde hun i Dec. 1739.

Danske Herregaarde VIII: Wedellsborg; XI: Holstenshus. *G. L. Wad.*

Wedell (-Wedellsborg), Joachim Godske Baron, 1785—1860, Officer, blev født 24. Jan. 1785 og var Søn af Kammerherre Frederik Ludv. Greve W.-W. til Wedellsborg (f. 25. Okt. 1753 † 7. Okt.

1817) og Frederikke Juliane f. Klingenberg (f. 6. Nov. 1755 † 1831). Som saa mange af Slægtens yngre Sønner blev han bestemt til Krigerstanden, og allerede i sit 5. Aar blev han Kornet i fynske lette Dragoner. Sin Barndom tilbragte W. i øvrigt i sit Fædrenehjem; efter at have taget Officersexamen i Kjøbenhavn afgik han til sit Regiment, til hvilket han forblev knyttet i over et halvt Aarhundrede. Han blev 1799 Sekondlieutenant, 1804 Premierlieutenant og 1809 Sekondritmester. Under Krigen 1807—14 var han en kort Tid Chef for det fynske ridende Jægerkorps og laa med dette i Sønderjylland. 1816 gik W. à la suite for at bestyre sit Gods Sønderskov i Jylland, men de vanskelige Pengeforhold nødte ham til efter et Par Aars Forløb at sælge Gaard og Gods med stort Tab. Indtraadt i sit gamle Regiment blev han 1825 Eskadronschef, 1826 Major, 1832 Oberstlieutenant og 1841 Oberst. Ved Hærorganisationen 1842 blev fynske lette Dragoner til 6. Dragonregiment, og W. blev dettes første Kommandør. 1843 blev han Kammerherre og 1848 Generalmajor og Kommandør for 1. Kavalleribrigade i Odense.

Da Oprøret udbrød kort derefter, var der blandt Generalerne kun en eneste, der øjeblikkelig attraaede Kommando under den unge, nys udnævnte General Hedemann, og denne ene var W. Han fik sit Ønske opfyldt og blev Chef for Kavalleriet i det norske Armékorps. Ankomsten til Kolding før Hedemann tøvede han ikke, men rykkede strax ind i Sønderjylland, hvorved det lykkedes at faa de alt til Aabenraa fremtrængte Insurgenter til atter at forlade denne By. Denne heldige Begyndelse af Krigen gjorde et overmaade godt Indtryk paa Nationen. Krigsminister Tscherning skrev fra Kjøbenhavn til W.: «Deres raske Adfærd har intet ladet tilbage at ønske; Deres Navn klinger godt her i Byen hos Folket som hos Kongen». Men W.s Iver og Energi blev dog hemmet af Tscherning, der forbød videre Fremrykning mod Syd. Efter Kampen ved Bov, hvori W. deltog som Rytterfører, blev han designeret til Chef for et højre Flankekorp i den nordvestlige Del af Sønderjylland, men Udfaldet af Slaget ved Slesvig kulkastede denne Plan, og det blev W.s Opgave, medens Hærens Hovedstyrke gik til Als, at føre et mindre Korps, bestaaende navnlig af Kavalleri, tilbage over Kongeaaen og til Fyn.

1 Maj 1848 afgav W. Kavalleribrigaden til Oberst H. A. Juel (VIII, 568) og overtog Generalkommandoen paa Fyn. Ordren til at fratræde den aktive Kommando var et Offer til den altid bevægelige

Folkestemning. Den havde tiljubletham for et Par Maaneder siden, og nu tilskrev den ham den Mangel paa kraftig Virksomhed, som jo kun havde været en nødvendig Følge af de forandrede Forhold, der ikke faldt ham til Last. Under hele Krigen forblev W. kommanderende General paa Fyn, hvorefter han atter overtog sin Kavalleribrigade. Den smukke, stadselige Mand nød paa Grund af sin militære Dygtighed, sin noble Karakter og sjældne Humanitet fra alle Sider ubetinget Agtelse og Tillid. Herpaa erholdt han et afgjørende Bevis, da han, den snart 70aarige Mand, i 1853 blev Præsæs for en Kommission til Udarbejdelse af et nyt Exerцерreglement for Kavalleriet. Resultatet af dette Arbejde vidnede om en for en Mand i hans Alder ualmindelig Fordomsfrihed og Modtagelighed for nye Ideer. 1854 benaadedes han med Storkorset (Kommandørkorset havde han faaet 1848), men allerede 1856 søgte han sin Afsked, der blev tilstaaet ham som Generallieutenant. Han døde 17. Juli 1860 paa sit Fødested Wedellsborg. — Gift 28. Juli 1812 med Gregersine Olave Juel (f. 9. Dec. 1794 † 30. Nov. 1867), Datter af Oberst Hans Rudolf J. til Hverringe og Marie f. Berg.

Tidsskr. for Krigsvæsen 1860, S. 398.

Joh. Lesser.

Wedell (-Wedellsborg), Karine Lucie Elisabeth, f. 1840, Forfatterinde, er Datter af P. B. Scavenius (XV, 12) og blev født 2. Okt. 1840. 28. Avg. 1861 ægtede hun Baron, Ritmester Hans Rudolph Wedell (-Wedellsborg) (f. 12. Dec. 1825 † 10. April 1871). Under Forfattermærket Joh. Sandel har hun udgivet «En Folkekamp, Digte» (1871), «Mindre Digte» (1872), «Om Gammelkatholikkerne. Iagttagelser paa Kongressen i Köln Sept. 1872» (1873), «Rennulf Dvalinbanes Saga, dramatisk fremstillet» (1873), «Digte» (1874), «Svipdagskvadet» (1874), «Nye Digte» (1876), «Kongesøgerne, Drama i 3 Akter, med et Billede» (1877), «Saga om Gretter den stærkes Tvekamp, dramatisk fremstillet» (1878) og «Fortællinger fra Krigen 1848—50. 2. Opl. med Titlbillede» (1883). Under sit eget Navn har hun udgivet «Den guddommelige Symbolisme i Skæbnebogen» (1896).

Nic. Bøgh.

Wedell (-Wedellsborg), Vilhelm Carl Casper Joachim Ove Bendt Greve, f. 1840, Agronom. B. W. er født 6. Okt. 1840 paa Wedellsborg og er Søn af Kammerherre Julius Vilhelm Georg Ferdinand Greve W.-W. (f. 21. Dec. 1808 † 5. Juli 1883) og Christiane

f. Buchwaldt (f. 27. Juli 1814 † 5. Jan. 1899). Han lærte Landbruget paa Hillerødsholm, købte 1867 Borupgaard i Aarhus Amt og ægtede 14. Sept. 1869 Maria Elisabeth Knuth (f. 7. Marts 1849 † 18. Avg. 1894), Datter af Grev F. M. K. (IX, 300). Han tiltraadte 1883 Besiddelsen af Grevskabet Wedellsborg. Allerede paa Borupgaard viste W. sig som en praktisk dygtig Landmand, specielt som en fremragende Opdrætter, hvis Besætning vandt Ry som en af Halvøens bedste, og ved Administrationen af sine omfattende fynske Besiddelser — til Grevskabet, der indbefatter 6 Hovedgaarde, 7 Avlsgaarde samt Øerne Baagø, Ægholm og Brandsø, hører 2470 Tdr. Hartkorn af alle Slags — har han vist stor Dygtighed; Grevskabet er i mønsterværdig Orden og har i mange Aar været Hjemsted for talrige landøkonomiske Forsøg, som han har ydet saa vel personlig som pekuniær Støtte. W. er Formand for Husby Sogneraad, Medlem af Amtsraadet og i Bestyrelsen bl. a. for Landmandsbanken og Dansk Skovforening. I 1894 anbefalede ledende fynske Landmænd at vælge W. som «en Mand, der igjennem en lang Aarrække har vundet sine Medborgeres fulde Tillid og Sympathi» til Præsident i Landhusholdningsselskabet, og i denne Stilling, som han stadig beklæder, har han 4 Gange repræsenteret dansk Landbrug paa udenlandske Landbrugsmøder, ligesom han var Formand for den danske Landbrugsafdeling ved Verdensudstillingen i Paris 1900. W. blev udnævnt til Hofjægermester 1884 og til Kammerherre 1888; han hædredes 1900 med Kommandørkorset af 2. Grad af Danebrog. *H. Hertel.*

Wedell (-Wedellsborg), Vilhelm Ferdinand Baron, f. 1827, Amtmand, er en Søn af ovennævnte Generallieutenant Joachim Godske W.-W. Han fødtes 6. Dec. 1827 i Odense, blev 1845 privat dimitteret til Universitetet og 1851 juridisk Kandidat. 1852 underkastede han sig derhos slesvigsk-juridisk Examen og blev omtrent samtidig ansat som Kancellist i Ministeriet for Slesvig. 1853 udnævntes han til Herredsfoged i Husby og Ny Herreder og konstitueredes 1856 som Amtmand i Flensborg Amt, i hvilket Embede han 1861 fik fast Ansættelse. Efter at han paa Grund af Slesvigs Afstaaelse var bleven afskediget 1864, udnævntes han, der altid har haft Ord for at være en særdeles dygtig og nidkær Embedsmand, 1867 til Amtmand over Hjørring Amt og forflyttedes 1880 her fra til det tilsvarende Embede i Frederiksborg Amt. 1869 blev han Kammerherre, 1878 Kommandør af 2. Grad af Danebrogsordenen, 1887

Kommandør af 1. Grad af samme Orden og 1898 Storkors af Danebrog. — 18. Nov. 1859 ægtede han Komtesse Louise Marie Sophie Schulin (f. 27. Dec. 1839 † 4. April 1904), Datter af Grev Johan Sigismund S. (XV, 333). *G. Kringelbach.*

Wedell (-Wedellsborg), Vilhelm Frederik Greve, 1640—1706, ældre Broder til ovfr. anførte Grev Gustav Vilhelm W. til Grevskabet Jarlsberg, var født 24. Nov. 1640 og kom i en ung Alder til Danmark; at han, der i Tyskland utvivlsomt har været Officer, skulde have staaet i dansk Militærtjeneste, er der intet Spor af. Imidlertid gjorde han her i Landet sin Lykke, da han tidlig blev gift med Christiane Sophie Sehested, eneste Barn af Hannibal S. (XV, 496), og derved blev Arving til hans Godser i Fyn, Iversnæs og Tybrind, af hvilke han 11. Dec. 1672, samtidig med at han optoges i Grevestanden, oprettede Grevskabet Wedellsborg, hvilket Navn fra den Tid tillagdes Iversnæs. Desuden havde han 1665 købt Rugaard af Kongen, og 1681 købte han af Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn Søndergaarde, ligesom han forøgede sine Besiddelser ved Erhvervelsen af adskillige Kirketiender. Naar W. hyppig er bleven kaldt Gehejmeraad, er det en Misforstaaelse, da en saadan Udnævnelse ikke findes. Derimod blev han allerede 1663 Kammerherre (fra Nytaar 1666 at regne), og 1674 fik han det hvide Baand. Han døde 7. Febr. 1706. Efter sin Hustrus Død (begr. 31. Jan. 1694) havde han 1702 ægtet Hedevig Magdalene v. Dankwarth, Datter af Oberstlieutenant Joachim v. D. og Anna v. d. Wisch; hun overlevede ham i mange Aar og døde 17. Juli 1735, 68 Aar gammel.

W. var en højst excentrisk Mand, og hans Selvfølelse var ganske overordentlig; den gav sig Udtryk paa en uskyldig Maade, naar han efter Sagnet lod sig blæse til og fra Bords af 12 Trompetere, men den viste sig uheldigvis ogsaa i Overgreb af meget betænkelig Art. Jævnlig var det over for Præster og Degne paa Grevskabet, han tillod sig at udøve en Myndighed, som, foruden at være til Fortræd for de paagjældende, bragte ham i Konflikt med Provst og Biskop. Men værst blev det, da han 1695 nedsatte en Gaardsret af sine egne Folk og lod en Mand og hans Kone dømme til Forbrydelse af deres Boeslodder og Konen til Kagstrygning, hvilken han trods hendes Protester lod exekvere ved sin egen Skarpretter. Denne Sag paadrog ham en alvorlig Irettesættelse af Kongen, der ophævede Dommen, men tilgav W. hans

Forseelse af sær Naade og af Hensyn til hans Broders tro Tjeneste. Faa Aar efter blev han af Højesteret idømt svære Bøder for den haarde Medfart, han havde givet sin Sognepræst. Ogsaa i hans Familierekreds beredte hans vanskelige Sind ham mange Ubehageligheder, især i Forholdet til hans ovfr. anførte Søn Grev Hannibal W.-W.

Vedel Simonsen, Rugaard III, 152 ff. Danske Herregaarde VIII: Wedellsborg. Kirkehist. Saml. 3. R. V. *G. L. Wad.*

Wedersø, Christian Frederik August, 1834—56, Forfatter, var Søn af Grosserer og Direktør ved Københavns Fattigvæsen, siden Overgraver ved Helligaandskirken i København, Niels Christian W. (f. 1774 † 1845) og dennes 2. Hustru Antoinette Marie Albertine f. Johannsen (f. 1793 † 1847). A. W. blev 28. Avg. 1834 født i København, hvor han gennemgik Efterslægtens Skole og derefter i 1851 dimitteredes privat til Universitetet; først studerede han Retsvidenskab, senere Theologi, men hemmedes af en Brystsygdom, som han i 1854 forgjæves søgte Helse for i Italien; 4. Sept. 1856 døde han i København. Under Mærket «Lothar» har han udgivet «Friernes Kamp og det gamle røde Hus, et Æventyr og en Fortælling» (1853). Denne højtbegavede Yngling, der forenede skønne Evner med den største sædelige Højhed, og hvis store Aandsdannelse stod i en egen Modsætning til hans dejlige Ansigts ungdommelige Træk, havde særlig kastet sig over Studiet af Filosofien.

Erslew, Forf. Lex. Liebenberg, Nogle Optegnelser om mit Levned S. 78 ff. *Nic. Bøgh.*

Wegener, Caspar Frederik, 1802—93, Historiker, fødtes i Gudbjærg Præstegaard paa Fyn 13. Dec. 1802 som Søn af Sognepræst Hans Christian W. og Matthie Kirstine f. Kellinghusen. C. W. blev sat i Nyborg Skole, senere i Roskilde Kathedralskole, hvorfra han 1821 dimitteredes til Universitetet. Ved Undervisning maatte han skaffe sig sit Underhold, men fik herved tillige Erfaring og Uddannelse som Lærer, hvorfor han efter Anbefaling af Professor Engelstoft, i hvis Hus han kom, allerede 1826 udnævntes til Adjunkt ved Sorø Akademis Skole. Af Pligtfølelse over for sin Fader tog W. dog 1828 theologisk Embedsexamen. For Skolen fik W. megen Betydning; hans Undervisning var klar, varm og vækkende. Eleverne følte, at den skrappe og strixe Lærer i Virkeligheden besad Velvilje og Godmodighed og dernæst Evne til at

forstaa de unges Natur. W. blev tillige Akademiets Inspektør og Regensprovst, og som dets Bibliothekar holdt han Bogsamlingen i fortrinlig Stand; han fik 1830 Titel af Overlærer og udnævntes 1837 til Lektor i Historie og Geografi samt Statistik ved Akademiet.

Al sin Fritid anvendte W. paa Studier. Naar han hærdede sit Legeme ved Idræt, var det for desto ivrigere at kunne fordybe sig i Bøgerne, hvad der var hans Lyst og Glæde, thi i Selskabslivet eller paa Rejser færdedes han den Gang lige saa lidt som senere. Efter tidligere at have spredt sine Studier over forskellige Fag, indsaa han, at hans egentlige Gjerning laa i Historien; sin store Lærdom og sin Evne til at benytte Kilderne viste han i sin Doktordisputats «*De aula Attalica, litterarum artiumque faulrice*» (1836). Men W. gav sig aldrig senere i Lag med Æmner af saa fjærntliggende Natur, hvor godt han end vedblev at følge med paa den klassiske Filologis og Historiens forskellige Omraader, saaledes som hans egen stadig voxende Bogsamling udviste. I Akademiprogrammet for 1839 skrev han «Om Carl danske, Greve af Flandern» og lagde her sin Evne til kritisk at trænge til Bunds i Kildematerialet for Dagen, ligesom ogsaa til at skyde den tyngende Lærdom saaledes i Baggrunden, at Læserne kunde nyde Skildringen uden at forstyrres af Lærdomsmængden. Det samme gjælder Afhandlingen «Om Anders Sørensen Vedel» (1846, 2. Oplag 1847), der ligefrem bugner af Oplysninger, hentede fra Bøger og Arkiver, hvilke sidste det nu viser sig, at W. kjender meget nøje; baade i biografisk, litterær- og kulturhistorisk Henseende var det et betydeligt og indholdsrigt Værk, derhos behageligt at læse, uagtet Noterne i Omfang mangfoldig overgik Texten; thi — som W. en Gang har udtalt i et Brev — «det er netop Kunsten at skjule Studiet selv og kun i Anvendelsen at lade det komme til Syne». De to Skrifter viste W.s Trang til at fremdrage Minder om Mænd, hvoraf Folket kunde være stolt, og den samme Trang aander ud af hans «Liden Krønne om Kong Frederik og den danske Bonde. Til Menigmands Nytte og Fornøjelse udgiven af det kongelige danske Landhusholdningsselskab» (1843). Allerede Titelens archaiserende Tone viser Bogens Stil; mangan Bonde fandt den tiltalende, de mere oplyste mindede den for stærkt om tilbagelagte patriarkalske Tider. Bogen syntes ogsaa for ensidig at fremdrage de store og gode Handlinger, men afgjort er, at den fik overordentlig Betydning under Bondebevægelsen i Fyrerne og Kampen for Omordningen af Fæsteforholdene. Kong Christian VIII

sendte W. Ridderkorset med en personlig Skrivelse, han blev 1847 udnævnt til kongelig Historiograf, og Kongen udsaa ham til at overtage Stillingen som Gehejmearkivar, naar denne blev ledig. Dette indtraf ved Finn Magnusens Død Juleaften 1847, faa Uger senere døde ganske vist Kongen, men Frederik VII udnævnte i Marts 1848 W. til Gehejmearkivar; s. A. fik han Titel af Professor.

Der var naturligvis i Oprørsaaet i høj Grad Brug for en Mand med W.s nationale Følelse og brændende Trang til med sine Kundskaber og sin skarpe Dømmekraft at forsvare det danske Rige og Folkets Nationalitet. Allerede ved en indgaaende og kyndig Anmeldelse af Dahlmanns Danmarkshistorie havde han paataalt Overgreb fra tysk Side (1841), det slesvigske Spørgsmaal havde længe grebet ham, og han havde tidlig taget Ordet for, at Embedssproget maatte blive Dansk i de Egne af Sønderjylland, hvor Befolkningen var dansktalende. I de af Universitetet udgivne «Antislesvig-holstenske Fragmenter» skrev han nu «Om den evige Forbindelse mellem Slesvig og Danmark i statsretlig Henseende» (Hæfte 10) og næste Aar, da ved Besættelsen af Als en stor Del af Hertugens Papirer var falden i den danske Regerings Haand «Om Hertugen af Augustenborgs Forhold til det holstenske Oprør. En aktmæssig Fremstilling, med Bilag af de augustenborgske Papirer» (Hæfte 11). Hertil kom «Om Landshøjheden over det gamle Rensborg paa Ejderøen» (Hæfte 12, 1849) og «Aktmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede» (1851, Hæfte 15, 16). I alle disse i formel Henseende velskrevne Bøger viste W. megen Grundighed og Skarpsindighed, de udkom i flere Oplag og oversattes paa flere Sprog. Efter at Undersøgelsen af alle de slesvigske Hovedspørgsmaal i de sidste Aartier paa ny have været tagne op til fordomsfri Behandling, er der bleven rettet stærke Angreb mod disse Skrifter, i det man har fundet hans Kampmaade alt for advokatorisk, ikke heller aaben nok. Indvendingerne have ofte været berettigede, men man skal dog huske paa, at W. maatte belyse denne Sag i mange Henseender for første Gang for Offentligheden, efter at den tidligere Regering ulykkeligvis havde holdt alle historiske Oplysninger tilbage, og at han stod midt i Kampens Hede, blussende af Harme over al den vitterlige Uret, som blev begaaet mod Danmark.

Uagtet sin Indsigelse derimod var W. bleven kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsdag. Ved den endelige Afstemning over Grundloven holdt W. sin Stemme tilbage og var blandt

dem, der nedlagde Indsigelse mod den paa Grund af Farerne ved dens vide Valgret. Men Tidens Røre skulde bringe den lærde Forsker, der helst sad i sit Studerekammer, endnu mere frem for Offentligheden. Han havde for Regeringen lagt alle de Aktstykker til rette, der her i Landet og i Udlandet kunde tjene som Grundlag ved Forhandlingerne om Arvefølgens Ordning; han havde tillige sammen med Professor J. E. Larsen i Skrivelser til Regeringen hævdet, hvor nødvendigt det var at holde fast ved Tronfølgereglerne efter Kongeloven. Da nu Ministeriets Chef Bluhme i sit Budskab til Rigsdagen 4. Okt. 1852 opgav Tanken om at beholde Kongelovens Arvefølge, kunde W. ikke tie. Efter at Regeringen ikke havde agtet hans tidligere Indlæg, mente han intet at ville opnaa ved en Henvendelse til den, hvorfor han lod trykke og omdele til Rigsdagens Medlemmer: «Forsvar for Danmarks Kongers og Kongehuses, navnlig Prins Christians og Gemalindes fulde Arveret efter Lex Regia» (1852). Det var dyb Angst, der drev W. til dette Skridt; han saa Muligheder for et nyt Slesvig-Holsten og for andre Søndringer af Riget, saafremt Prins Christians Mandslinje skulde uddø; W. vidste desuden, at han i denne Sag havde Kongen som Meningsfælle og ligeledes den Mand, hvem han til-egnede Skriftet, Gehejmeraad P. C. Stemann. Ministeriet lod strax W. tiltale ved Generalfiskalen. Efter at Rigsdagens Flertal nærmest havde sluttet sig til den Wegenerske Opfattelse, blev Folketinget opløst, og da det nye Folketing var lige ubøje- ligt, blev hele Rigsdagen opløst, indtil Regeringen omsider sejrede. Imidlertid var W. blevet frifundet baade af Kriminalretten og Højesteret, hvilken sidste dog paalagde ham Sagens Omkostninger i begge Instanser. Regeringen ønskede alligevel W. straffet, men maatte nøjes med at give ham en af A. S. Ørsted paraferet Tilkjendegivelse af Kongens Mishag. W. modtog dog fra Kongen en egenhændig Billet med dennes Billede og de to Verslinjer: «il faut écrire ce qu'on peut, quand on ne peut écrire ce qu'on veut». Da Studenterne vilde bringe W. en Hyldest, forbød Politiet det, og Konsistorium maatte tildele Hovedmændene en Irettesættelse. Studenterne besang dette i en berømt Vise om «Konferensraad Wegener, den brave, Historiograf og Gehejmarkivar». W. havde i øvrigt selv frabedt sig enhver Hyldest.

Efter den Tid blev W. ikke draget ind i det offentlige Liv, og kun hans høje Stilling og stadig gode Forhold til Kongerne lod ham være nærstaaende Tilskuer ved Tildragelserne ved Hove

og Landets vigtige Begivenheder. W. havde altid vist stor Kongetroskab. Han havde skrevet Indbydelserne til Sørgefesterne ved Sorø Akademi over Frederik VI og over Christian VIII med Oversigter over disse Kongers Regering (1840, 1848), han fulgte med Frederik VII paa dennes Rejser i Landet, og han skrev efter hans Ønske Afhandlingen «Om Udgravningen af Asserbos og Søborgs Ruiner under Hans Maj. Kongens Ledelse» og «Historiske Efterretninger om Abrahamstrup Gaard i den ældre og nyere Tid», hvilket er et for Landbovæsenets Historie indholdsrigt Skrift. Ligeledes skrev han ved Kongens Død «Mindeskrift over Kong Frederik VII» (1866). Ogsaa hos Kong Christian IX og dennes Familie stod W. i stor Gunst; sin Stilling som kongelig Historiograf bevarede han lige til sin Død.

Med W.s Overtagelse af Gehejmearkivet aabnede sig en ny Tid for det. Det lagdes ind under Kultusministeriet, og dettes Chef Monrad lagde Planer for dets Omordning. Lokalerne bleve i den følgende Tid forbedrede, og de udvidedes betydelig, hvad der ogsaa blev nødvendigt, efterhaanden som mange særlige Arkiver eller store Dele af disse forenedes med Gehejmearkivet. Adgangen til at benytte Arkivet blev gjort lettere, dog holdt W. stadig paa, at der skulde søges om særlig Tilladelse hertil; W. og hans Personale viste stor Redebonhed ved at hjælpe andre under deres Undersøgelser og i at besvare Forespørgsler fra Udlandet. End videre blev der aarlig udgivet «Aarsberetninger fra det kongelige Gehejmearkiv» I—VII (1852—83), hvori mange vigtige Rækker af Aktstykker bleve trykte. Hvor store Fortjenester end W. havde haft af Styrelsen i den første Tid, skred Reformerne senere ikke videre, uagtet Tidsaanden dog stadig krævede en større Koncentrering i Arkivernes Ordning, en friere Adgang til Benyttelsen af Arkivsager og Affattelsen og Udgivelsen af vejledende Registraturer. Der var derfor, da W. efter at have fyldt sit 80. Aar efter Ansøgning afskedigedes (fra 31. Dec. 1882), meget at udrette for hans Eftermand.

W. levede endnu i 10 Aar; han døde 9. Maj 1893. Han holdt sig aandsfrisk til det sidste, men saas nu sjælden uden Døre. I Baghuset til Nr. 60 paa Vesterbro havde han for det Honorar, han modtog som en af Exekutorerne i Frederik VII's Bo, bygget sig en Bibliotheksbygning; den indeholdt nu den største private Bogsamling, som fandtes i Danmark, og Bøgerne vare udsøgte Exemplarer og smukt indbundne. Efter hans Død affattedes efter

hans Bestemmelse et Katalog, «Bibliotheca Wegeneriana», i 4 Dele og indeholdende 22000 Numre (1897). Bogsamlingen købtes af Staten og udgjorde en af Grundstammerne for det Bibliothek, der oprettedes i Aarhus. W. var 1839 bleven Medlem af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, hvis Forstander han var fra 1851 til 1866, 1843 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab, af hvis Regestakommission han var Medlem. Han var 1849 bleven Etatsraad, 1852 Konferensraad og ved sin Afgang fra Arkivet Gehejmekonferensraad, 1850 blev han Kommandør, 1862 Storkors af Danebrog, ligesom han modtog flere udenlandske Ordener.

I sin Forfattervirksomhed var W. aldrig aandløs, hans Stil udmærker sig ved Klarhed og Varme, ogsaa ved Friskhed; han fremsatte ikke i sine Arbejder store Syner eller vide Overblik, ikke heller har han gjort overraskende Fund hverken i sin Forskning eller ved Undersøgelse af sit Arkivs Indhold. W. følte sig ikke nok som selve Klios Tjener, han var især grebet af Pligtfølelse mod sit Land og sin Konge, det er dem, han vil tjene alle sine Dage, og han opfyldte de Krav, de stillede til ham; men kaldte de ikke paa ham, da blev han helst uforstyrret i sit Enebo nærmest Boghylderne. Embedsgjerningen besørgede han i øvrigt med en Regelmæssighed som et Urværk. Han var i sin Forskning en forsigtig Mand. Hypoteser laa uden for hans Omraade, han vilde kun give det paalidelige og sikre. En medfødt Hurtighed og Klarhed i Opfattelse lod ham strax kunne nedskrive sine Tanker og Meddelelser uden Kladder og uden Rettelser med den sirligste Haandskrift. W. havde karakteristiske Træk; bag de store buskede Bryn saas Øjne med gennemtrængende Blik, om den hvælvede Pande rejste sig en tætstaaende Haarvækst; der var over dette Ansigt noget iagttagende og spændt opmærksomt, intet som helst drømmende, og kun sjælden var Blikket mildt, selv om han viste oprigtig Venlighed i Ord og Gjerning. Iagttagelsen var i øvrigt en af W.s mest fremtrædende Evner; han kunde kappes med den bedste Interviewer fra Nutiden i at gjengive alt, hvad der var bleven sagt til ham eller han havde iagttaget, paa hvilket han har givet mærkelige Exempler, og han hørte gjerne nyt fra den ydre Verden, hvori han ikke færdedes. Han har ogsaa netop paa det biografiske Omraade sine største Fortjenester, derhen høre foruden de allerede nævnte Arbejder hans «Biografiske Antegnelser om Laurids Engelstoft» (1852) og Meddelelserne om Werlauff i Forordet til dennes Bog «Om Danebrog og Danebrogsordenen»,

som W. udgav efter hans Død (1872). Ligesaa findes der af W. i Manuskript omfattende Biografier af P. C. Stemann (XVI, 389) og dennes Fader Chr. L. Stemann (ib. 382), desuden et stort Antal Dagbogsoptegnelser, men Tiden for Udgivelsen af alt dette er ikke kommet.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. 1862 Nr. 151; 1893 Nr. 34. Steenstrup, Historieskrivningen i Danmark. Danmark 1894 S. 120 ff. Personalhist. Tidsskr. 3. R. VI, 2. 48 f.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Wegener, Gustav Theodor, 1817—77, Historiemaler, var Søn af nedennævnte Jens Ernst W. og født i Roskilde 3. Febr. 1817. Samtidig med, at han lærte Malerhaandværket, gik han paa Kunstakademiet; 1839 drog han til Tyskland for at uddanne sig som Dekorationsmaler og virke som saadan, men efter faa Aars Forløb vendte han tilbage til Fædrelandet for fremtidig at arbejde væsentlig som Figurmaler; en Tid var han dog sysselsat paa det kongl. Theaters Malersal. Allerede i 1838 havde han paa Charlottenborg udstillet «En Gadescene»; i 1844 mødte han med Billedet «Prins Buris, Liden Kirsten, Huldfrid og Ingefrid fangne af Ulf Svartskjæg», der blev kjøbt af Staten og nu hænger paa Kronborg; 1845 fik han den mindre Guldmedaille for «Tobias drager paa Rejse med Engelen». Senere udstillede han en Række bibelske og historiske Billeder som «Herrens Engel aabenbarer sig for Josef», Altertavle til Birkerød Kirke, «Marsk Stigs Døtre» og «Dronning Dagmars Ankomst til Ribe» samt Genrestykker og Landskaber, delvis efter Studier, optagne paa en Rejse, han 1855—56 med Akademiets Understøttelse foretog til Italien. Fra 1871 til sin Død, 17. Avg. 1877, var han Lærer ved Akademiets Tegneskole. Hans Arbejder ere gjennemgaaende lidet ejendommelige og udmærke sig lige saa lidt ved kraftig Følelse som ved formelle eller maleriske Fortrin; en vis Popularitet opnaaede de dog ved deres letfattede Fortælling, klare Farve og pyntelige Udførelse. — W. var ugift.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Wegener, Jens Ernst, 1781—1846, Seminarieforstander og Forfatter, var født i Odense 5. Okt. 1781 og Søn af Malermester Caspar Frederik W. og Maren f. Jensen (Staal). Han blev Student 1800 fra Odense Kathedralskole og 1804 theologisk Kandidat. 1809 blev han Kapellan hos Amtsprovst Hertz i Roskilde og 1813 tillige Lærer ved denne Bys Kathedralskole. 1819 udnævntes W. til For-

stander og Førstelærer ved Jonstrup Seminarium, fik 1828 Titel af Konsistorialraad, entledigedes 1838 paa Grund af Svagelighed og døde i Kjøbenhavn 15. Okt. 1846. Allerede som Lærer i Roskilde havde han i fri Bearbejdelse efter en tysk Lærebog udgivet «Vejledning ved bibelsk-kristelig Religionsundervisning i de lærde Skolers Mellemlklasser» (1818), og som Seminarieforstander udgav han «Vejledning til at katekisere» (1821), et dygtigt Arbejde med mange gode Regler og fortrinlige Exempler. Desuden gav han i sit «Kateketisk Magasin» (1827—33) en Række Mønsterkatekisationer, dels af ham selv og dels efter den tyske Pædagog Dinter. Selv var han en udmærket Kateket, og det skyldtes Mænd som W. og Brammer (II, 625), at den kateketiske Læreform endnu en Tid bevarede sin Anseelse i Skoleverdenen. Desuden udgav han Tidsskriftet «Husvennen» (1818—27) til Underholdning i Familiekredse; foruden Oversættelser indeholdt det originale Bidrag i Prosa og Poesi, deriblandt ikke faa af W. selv. Han ægtede 4. Okt. 1811 Birgitte Marie Bindesbøll (f. 3. Juni 1793 † 25. Nov. 1856), Datter af Sognepræst i Ledøje Jens B (II, 265).

Erslew, Forf. Lex.

Joakim Larsen.

Wegener, Johan Jørgen Stiller, 1811—83, Højskoleforstander, Præst, Broder til ovfr. anførte Gehejmearkivar C. F. W., er født i Gudbjærg Præstegaard 3. Avg. 1811. J. W. dimitteredes privat 1831 og tog 1838 theologisk Embedsexamen. Han blev 1840 Huslærer hos Provst Plesner i Humble paa Langeland og deltog i Studenternes Tog til Upsala 1843. Aaret efter udsaa han af Flor til Forstander for den nyoprettede Folkehøjskole i Rødning. I Aaret 1844 affattede han den under Navn af «Protokolextrakten» bekjendte Indsigelse fra den slesvigske Forening mod Patentet af 29. Marts 1844, hvori det siges, at dette har degraderet den danske Nation og sat den under den tyske. Følgen heraf var, at Foreningen lukkedes, og W. maatte sikkert være glad ved, at det ikke opdagedes, hvem der var Indsigelsens Forfatter. — At W. havde Ævne til at tale vækkende og gribende, viste han ved den Tale, hvormed han aabnede Skolen. Med Indledningsversene af Ingemanns «Valdemar den store» kaldte han den Slægt, som døde, frem, at den skulde mane Nutiden «til dansk, til stor og til herlig Id, til Danmarks Frelse i Nødens Tid». Men W. var vistnok mindre skikket til det daglige Arbejde, han var misfornøjet med Direktionen og kom i Strid med «Danevirke»s Redaktør P. C. Koch,

hvem han endog beskyldte for Slesvig-Holstenisme. Han forlod Skolen, da han 1845 kaldedes til Sognepræst for Halsted og Avnede paa Laaland. W. deltog i nogle Aar i Politikken, var Medlem af et Udvalg, der ved Valgene til den grundlovgivende Rigsdag ledede Modstanden mod Bondevennerne paa Øen, og var selv Folketingsmand for Nakskovkredsen 1850—53. Han døde i Halsted 20. Avg. 1883. — Han ægtede 7. Okt. 1845 Frederikke Malvine Theone Plesner (f. 1818 † 1885), Datter af Provst U. A. P. i Humble.

L. Skau, P. H. Lorenzen S. 273. Rosendal, Rødding Højskole S. 29 f. 34 ff. Hist. Tidsskr. 6. R. IV. 396. *L. Koch.*

Wegener, Johan Theodor, 1752—1819, Officer, var Søn af nedennævnte Generalmajor W. Th. W. Han er født i Trittau 6. Marts 1752, blev Kadet 1762 og Sekondlieutenant 1771, kom Aaret efter med Prins Carl af Hessen til Norge, blev 1776 Premierlieutenant og vendte næste Aar tilbage til Danmark, hvor han blev ansat ved møenske Regiment i Rensborg. Ved sjællandske Jægerkorpses Oprettelse 1785 blev W., der 1783 var bleven Kapitajn, forsat til dette; han blev Major 1798, blev 1804 Kommandør for sjællandske Bataillon let Infanteri og 1805 Oberstlieutenant. W. havde nu tjent som Officer i 34 Aar, men havde kun gjort forholdsvis lidt Troppe-tjeneste; 1772—77 var han beskæftiget med Opmaalingsarbejder i Norge; 1778—84 var han ansat ved Anlægget af den slesvig-holstenske Kanal, og 1794—1802 ledede han Kanalarbejderne ved Odense. Da dette Arbejde var endt, fik han Befaling til at undersøge Betingelserne for et Havneanlæg ved Fladstrand, og 1804 blev det overdraget ham at projektere en Forbindelseskanal mellem Elben og Ejderen. Dermed var det imidlertid forbi med Ingeniør-virksomheden. Fra 1805 deltog W. i Sydgrænsens Bevogtning, 1807 blev han i Sept. sendt til Laaland for at hindre Englænderne i at gaa over til denne Ø. I det følgende Aar blev han Oberst og Generalkvartermester og deltog i Forarbejderne til den i 1809 paa-tænkte Overgang til Skaane. Efter Freden i Jønkøping traadte W. ud af Generalstabten, blev Generalmajor, Chef for fynske Infanteriregiment og Kommandant i Fredericia, fik 1811 Kommandør-korset og overtog 1812 Kommandoen over 1. Brigade af den i Holsten samlede «bevægelige Armédivision». Da dennes Chef, Generallieutenant J. Ewald, i Foraaret 1813 blev dødssyg, afløste W. ham, men var ikke den vanskelige Situation voksen. Russerne havde i Marts besat Hamborg, som de franske havde rømmet,

W. indlod sig med Kongens Bemyndigelse i et intimt Forhold til dem, men da Frederik VI i Maj skiftede Politik og paa ny sluttede sig til Frankrig, var W. ikke smidig nok til hurtig at udføre den befalede Frontforandring; han trodsede endog Kongens Befaling, rigtignok uden at have en klar Forstaaelse deraf, og støttede Frankrigs Fjender. Han blev selvfølgelig afsat og straffet med Fæstningsarrest, men blev meget snart igjen tagen til Naade. Da Fjenden i Dec. trængte ind i Hertugdømmerne, kommanderede W. Tropperne i Jylland og forsøgte paa Kongens Befaling at oprette et jysk «Kosakkorps». Frederik VI opgav imidlertid Halvøens Forsvar, og W. gik til Fyn, hvor han fik Kommandoen over 3. Division. Efter Freden i Kiel vendte W. tilbage til Fredericia, hvor han henlevede sine sidste Aar som Kommandant. Han fik Storkorset 1817 og døde 8. Marts 1819.

W. ægtede 1788 Amalie Dorothea Salholt, f. Bluhme, Datter af Kæmmerér ved Øresunds Toldkammer Kancelliraad Chr. Albr. B. og Enke efter Dr. med. Eiler Salholt; hun var født 4. Maj 1765 og døde 1825.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. II, 6 ff. Medd. fra Krigsark. II—VIII.

A. Tuxen.

Wegener, Wilhelm Theodor, 1724—92, Officer, Hofembedsmand, Ingeniør, var født i Eutin 8. Marts 1724; hans Fader Johan Theodor W., Pagehovmester, senere Justitsraad hos Fyrstbiskoppen af Lybek, stammede fra Nienburg a. d. Weser, hans Moder, Johanne Juliane f. Braun, fra Leipzig. Ved Universitetet i Helmstedt forberedte W. sig til den juridiske Løbebane og begyndte saa denne som Sekretær hos den storfyrstelig holstenske Amtmand i Trittau; han havde imidlertid tillige med Forkjærlighed dyrket de matematiske Videnskaber, som han docerede for Officererne ved de danske Regimenter i Holsten, og han vandt herved saa megen Anseelse, at han 1756 blev ansat som Lærer i disse Fag ved Landkadetkompagniet i Kjøbenhavn med Karakter som Overkonduktør ved Fortifikationsetaten. 1766 steg han til Ingeniørmajor og Oberstlieutenant af Infanteriet, samtidig med at han, da Christian VII's Søster, Prinsesse Louise, ægtede Prins Carl af Hessen (III, 360), blev stillet i Spidsen for det unge Herskabs Hofholdning. Fra denne Stilling blev han af Struensee 1771 kaldet til Hofintendant ved Kongens Hof, hvor han fik indført en Række økonomiske Reforme — «avec d'autant d'intelligence que d'intégrité», siger Reverdil. Disse W.s Fortjenester bevirkede, at han efter Struensees Fald

foreløbig beholdt sin Stilling; men Enkedronningens Parti havde dog Mistillid til ham paa Grund af det nære Forhold, hvori han endnu stod til Prins Carl, og ønskede under en passende Form at fjerne ham fra Hoffet. W. blev derfor sendt til Holsten med Karakter af Generalmajor, Bestalling som Generaldirektør for Landmaalingen i Hertugdømmerne og Paalæg om at projektere en Kanal mellem Østersøen og Nordsøen — et Anlæg, der skulde knytte den ny erhvervede gottorpske Del af Holsten nøjere til den kongelige. W.s første Tanke var den samme, som i Nutiden er bragt til Udførelse: en Vandvej fra Kieler-Fjord til Elben; men af tekniske, økonomiske og vistnok især af politiske Grunde foretrak Regeringen den Gang at føre Linjen til Ejderen; 1777 blev Planen hertil approberet.

Kort efter at Regeringsforandringen af 1784 paa ny havde hævet Prins Carl til Magt og Indflydelse, var Kanalarbejdet fuldført, og 1785 blev W. ansat som Chef for Landkadetkompagniet, i hvilken Stilling han forblev Resten af sit Liv. Han fik 1787 Rang som Excellence, 1789 reserveret Generallieutenants Anciennitet og blev Aaret efter dekoreret med det hvide Baand. W. naaede altsaa højt op paa den militære Rangstige, men lige saa lidt som han var uddannet til Soldat, gjorde han nogensinde Tjeneste som saadan. De talrige og til Dels betydningsfulde Opgaver, som i Aarenes Løb bleve stillede ham ved Siden af hans egentlige Embedsgjerning, vedrørte heller ikke Hæren. Medens han var Hofintendant, blev han Medlem af Overbygningsdirektionen (1771) og af Theaterdirektionen (1772) — hvor han i Striden mellem A. G. Carstens og Køller-Banner (jvfr. III, 396) var førstnævnte en trofast og betydningsfuld Støtte. 1773 traadte han ind i en Kommission til en Omordning af Enkekassevæsenet. At han, da han 1785 vendte tilbage til Kjøbenhavn, blev Medlem af den derværende Kanal-kommission, var jo kun selvfølgelig; 1787 blev han Medlem af en Kommission, der skulde gjøre Forslag til en Omdannelse af Sorø Akademi, 1789 Deputeret i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet; og endelig blev han 1791 beordret til at overtage den Del af Hofmarskallatsforretningerne, som angik Personalet, Økonomien og Slotstilsynet, hvortil føjedes Bestyrelsen af det kongelige Kapel og af Mønt- og Medaillesamlingen.

Der er kun én Mening om det betydelige Administrations-talent, den Grundighed og Punktlighed, den Fasthed og Uegen-nyttighed, hvormed W. røgtede sine mange og forskjelligartede

Hverv. Hele hans Liv havde saa at sige faaet sit Præg af Matematikken, der til det sidste vedblev at være hans Yndlingsfag. Theoretisk og praktisk gav han sig af med Konstruktionen af matematiske Instrumenter. Det eneste Arbejde fra hans Haand, der er trykt, handler ogsaa om saadan et Instrument, nemlig en Afstandsmaaler til Brug for Artilleriet, og er vel altsaa et Vidnesbyrd om, at W. ogsaa har interesseret sig for krigsvidenskabelige Problemer. Afhandlingen saa først Lyset (i Videnskabernes Selskabs Skrifter, Ny Saml. IV) efter W.s Død, der indtraf i Kjøbenhavn 11. Maj 1792. — W. havde 13. Jan. 1751 ægtet Christiane Henriette Dorothea Walther, Datter af Husfoged i Eutin August Georg W.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. II.

H. W. Harbou.

Wegersløff, Frederik, 1702—63, Søofficer, Søn af Kjøbmand og dansk Konsul i London Thøger Lorentzen W. († 1716) og Kirstine Olufsdatter f. Bang, var født i London 1702. Han blev Søkadet 1720, gjorde 1722 en Rejse til Guinea og fik Aaret efter Udnævnelse til Sekondlieutenant, 1732 avancerede han til Premierlieutenant, 1738 til Kapitajn og 1752 til Kommandørkapitajn. 1726 gjorde W. Tjeneste i M. Billes Eskadre paa Flagskibet «Nordstjernen». I sin Iver for at forsvare Mandskabets formentlige Ret ved Proviantuddelingen forløb han sig saa grovelig mod Eskadrechefen, at han belagdes med Arrest, men kom dog paa Grund af sit øvrige gode Forhold snart paa fri Fod igjen. Han udviste tidlig betydelige matematiske Anlæg, kastede sig derefter over Studiet af denne Videnskab og foretog 1729 en Studierejse udenlands; 1730 var han paa Togt til Kina med en Ostindiefarer og efter Hjemkomsten sendtes han paa ny udenlands. I England opholdt han sig til 1737 og lagde sig der efter Hydrografi, Vand- og Skibsbygningskunst; efter endt Studium ansattes han som Lærer for de studerende Officerer i Mekanik og Hydrostatik, 1740 blev han Medlem af Artilleri- og Konstruktionskommissionen, og efter sin Svigerfaders, Navigationsdirektør Lorentz Lous' Død 1741 arvede han dennes Stilling, som han med megen Dygtighed forvaltede til sin Død. 1742 sendtes W. til Fæstningen Glückstadt, hvor han anlagde nye Sluseværker, 1746 blev han Medlem af den generale Havnekommission og 6 Aar senere af Kjøbenhavns Havnekommission. Ved denne Tid (1752) havde Svenskerne anlagt et Galejværft ved Landskrona; som et Modtræk besluttede man da at indrette

et lignende, og W. fik det Hverv, sammen med Oberst Gedde, at udføre Anlægget ved Nivaa; det blev færdigt 1757, og W. førte Overtilsynet med det indtil sin Død. 1753 blev W. Medlem af Kjøbenhavns Defensionskommission, 1756 udførte han i Forening med Admiralerne Suhm og Fisker Overslag over og Planer til Søforterne paa Kjøbenhavns Red, og 1759 udvidede han Fæstningsværkerne paa Christiansø. Endnu saa sent som Aaret før sin Død opfandt han til Brug for Magistraten en Ankerprøvemaskine. Han døde 14. Marts 1763. W. var en højtbegavet Mand, med et udpræget mekanisk Talent, der paa mange Omraader kom Landet til Nytte. — Han blev gift 27. Okt. 1738 med Helene Cathrine Lous († 56 Aar gammel, 28. Marts 1771), Datter af Navigationsdirektør Lorentz L. og Ambrosia f. Brinck. *C. With.*

Wegersløff, Gunder, 1704—42, Præst, fødtes i London 24. Marts 1704 og var Broder til ovennævnte Frederik W. Da Moderen var død, blev han 1714 sendt til Herlufsholm, hvorfra han deponerede 1722; han fik Attestats 1724, drog til Norge og opholdt sig paa forskjellige Steder til 1725, da han vendte tilbage til Danmark, som han selv siger «dragen ved Kjærlighed til Lintrup og Gram». Han fik nu Stipendium, kom 1727 til Kiel, Aaret efter til Jena og blev som en Søn for Buddæus. Sygdom drev ham hjem til Danmark, hvor han 1728 blev Prædikant hos Niels Juel paa Taasinge, Aaret efter Informator for en ung Adelsmand og endelig 1731 Præst til Sønderby og Helgenæs paa Fyn, hvorfra han 1735 flyttedes til Magleby paa Amager som Kompastor. Her fra blev han 1739 forflyttet til Christiania som Stiftsprovst og fik her allerede s. A. oprettet et Kateketembede og hævet den uheldige Forbindelse mellem Stiftsprovstiet og Bragernæs Provsti. I Christiania fik han ved Hjælp af Borgmester Fleischer gjort Skridt til Ordning af Fattigvæsenet, og for Menighedens Opbyggelse var han virksom alle Vegne, men hans Virksomhed blev kort, da han døde 30. Juli 1742. Han var utvivlsomt en af Pietismens bedste Mænd og omtales af samtidige som en Mand, der ved sin Visdom og Erfaring vandt megen Kjærlighed. Ved Mildhed vilde han bringe Gjendøberne i Drammen (Zionniterne) paa bedre Tanker, men det lykkedes ikke, og dette skal have gaaet ham meget nær. Det er muligt, at det fremskyndede hans Død, men der er Vidnesbyrd om, at han allerede tidlig har anset en Bortgang i de unge Aar for sikker. Gift 1. (1730) med Kirstine Hyldtoft († 1731), Datter af

Sigbrand Pedersen H., Forpagter paa Gisselfeld, 2. med Bodil Lene Mouritzen (f. 1701, † i Kjøbenhavn 5. Maj 1783), Datter af Hans M., Ejer af Mølleborup paa Sjælland, og Kirstine f. Beck.

Kirkehist. Saml. 4. R. I, 663 ff.

D. Thrap.

Weghorst, Henrik, 1653—1722, Retslærd, var født 23. Sept. 1653 i Kiel, hvor hans Fader, af samme Navn, var Rektor. 1670 deponerede han fra Kjøbenhavns Skole og blev 1681 Dr. juris i Kiel. Efter nogle Aars Udenlandsrejse blev han 1692 Professor i Moralfilosofi ved Ridderakademiet i Kjøbenhavn og kort efter tillige Professor ordinarius i Metafysik og extraordinarius i Lovkyndighed ved Kjøbenhavns Universitet. Han døde 2. Febr. 1722. W. har forfattet en Række juridiske Disputationer, som væsentlig ere af naturretligt Indhold og tydelig bære Præg af at hidrøre fra Tiden, før en selvstændig national Retsvidenskab endnu var grundlagt. Desuden har han udgivet (1698) en latinsk og (1699) en tysk Oversættelse af Christian V's Danske Lov, hvilke dog ikke ere fejlfri.

Møller, Cimbria lit. Nyerup, Lit. Lex. Baden, Den danske og norske Lovkyndigheds Historie S. 65—66.

H. Munch-Petersen.

Wegmann, Bertha, f. 1847, Portrætmalerinde. W. er født i den lille By Soglio i Schweits 16. Dec. 1847; hendes Forældre vare Overforstinspektør Eberhard Ludwig W. (f. 1810 † 1869) og Cathrine f. Mini (f. 1821 † 1857). Som 5 Aars Barn kom hun til Kjøbenhavn, hvor Faderen, en kunstforstandig og kunstelskende Mand, der i sine ledige Timer beskæftigede sig meget med at male, nedsatte sig som Fabrikant. Allerede som ganske lille viste hun Lyst og Evne til at tegne, men modtog først i sit 19. Aar nogen egentlig Undervisning, i det hun tegnede under F. F. Helsted og af H. Buntzen og F. C. Lund blev vejledet i at arbejde efter Naturen. To Aar senere rejste hun til München og levede der, med Undtagelse af et Aar, som hun tilbragte i Florents, og nogle Besøg i Paris, indtil 1881; sin kunstneriske Udvikling søgte hun at fremme ved at arbejde først under den ansete Historiemaler Professor Lindenschmitt, senere under Genremaleren Kurzbauer, men Udbyttet af disse Atelierstudier svarede ingeniunde til hendes Forventninger, og mere og mere blev det hende klart, at hun stod sig bedst ved umiddelbart at studere Naturen paa egen Haand; adskilligt har hun dog utvivlsomt lært ved sine gjentagne Besøg paa Pariser-

salonen, hvor hun tidlig begyndte selv at udstille og i 1881 er- hvervede sig en «mention honorable» med et Dameportræt. I 1882 bosatte hun sig i Kjøbenhavn, men da var hun allerede velkendt fra Charlottenborgudstillingerne. Hendes Debutarbejde der, Genre-maleriet «Et sygt Barn» (1873), vakte vel ikke synderlig Opmærksomhed, men i 1877 vandt hun almindelig Anerkjendelse saa vel for et livfuldt og meget dygtig malet Portræt som ved et Genre-stykke, «En Enke med sit Barn», et stemningsfuldt Kunstværk, der vidnede om ikke ringe Herredømme over Farven og til Trods for de noget stærkt markerede og tunge Slagskygger ogsaa om koloristisk Evne. I 1882 fik hun paa Salonen i Paris en 3. Klases Medaille for et Dameportræt (Kunstnerindens Søster), og Aaret derpaa hædredes det samme Arbejde paa Charlottenborg med den Thorvaldsenske Udstillingsmedaille. Det legemsstore Portrætbillede udmærkede sig ved sprudlende Liv i Opfattelsen, ved udmærket Holdning, ved klar og gennemført Karakteristik og ved prægtig Gjennemførelse saa vel i formel som i koloristisk Henseende; lignende Fortrin havde det i 1883 udstillede Mandspportræt, der fremkom sammen med det farvestraalende Stillelivsmaleri «En Kunstners Kvistkammer» og det ofte reproducerede «En ung Moder med sit Barn i en Have», hvor Figurerne stod saa kraftig lysende i de smukt beherskede Naturomgivelser. Endnu højere end i noget af disse Værker naaede dog Kunstnerinden i Portrættet af Etatsraad Melchior, udstillet 1884. Hun viste heri en saa afgjort Sans for Linjernes Storhed og Skjønhed, en saa udviklet Formsikkerhed og en saa betydelig koloristisk Dygtighed, at Billedet alene der- ved vilde have haft Krav paa at nævnes mellem de bedste danske Portrætter, selv om det havde staaet mindre højt i Henseende til klar og udtømmende Karakterskildring, end det i Virkeligheden gjorde.

Hermed havde Frøken W. friet sig ud fra den Tilbøjelighed til Tyngde og Uigjennemsigtighed i Skyggepartierne, der til en vis Grad havde skadet Virkningen af hendes tidligere Arbejder, og hun har vedblivende hævdet sin Plads som en af sit Fags ypperste. Det kan vel hænde, at et Arbejde af hende faar et noget for salonagtigt Præg, dels ved en paafaldende rutineret Udførelse, dels ved en ikke helt uddybende Karakteristik, men gennemgaaende skildrer hun alvorlig og solidt og former med stor Grundighed, ligesom hendes Farve er lige saa frisk som varm og livskraftig. En udmærket Prøve paa hendes senere Kunst er

det livfulde Portræt af Maleren Otto Bache, som hun i 1896 udførte for Udstillingskomiteen. Saa vel hjemme som ude har hun vundet overordentlig Popularitet; i 1892 hædredes hun med Fortjenstmedaillen i Guld.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. S. Müller, Nyere dansk Malerkunst.
Sigurd Müller.

Wegner, Henrich, —1743, Skuespiller. Det kan ikke med Vished siges, hverken naar eller hvor W. er født, ja ikke engang, hvem der er hans Forældre; ganske vist fremtræder han senere i Livet som Søn af Postmester i Aarhus Henrich Weigner († 1731) og dennes Hustru Marie, men der er adskilligt, der taler for (Illustr. Tid. XXXII Nr. 33), at han i Virkeligheden ikke var disses ægtefødte Barn, men kun et Barn, de havde antaget som deres eget paa Grund af den Forsørgelsespligt, de ved at staa Fadder til det havde paataget sig; hvis denne Gisning stemmer med de virkelige Forhold, er W. en Søn af Skrædder Christen Pedersen i Tanum (Viborg Amt) og Hustru Maria Rasmusdatter og end videre 15. Juli 1703 døbt i Bjerregrav Kirke, ikke langt fra Randers. Sikkert er det, at han 20. Juli 1720, privat dimitteret af Th. Bartholin, indskreves som Student ved Universitetet — dets Matrikel angiver i Modstrid med ovenfor fremsatte Gisning hans Alder til 19 Aar — at han begyndte at studere Theologi, og at han 2 Aar senere opgav dette Studium for at slutte sig til de «privilegerede danske Komedianter», der 23. Sept. 1722 aabnede deres Theater i Grønnegade. Lige saa sikkert er det, at W. her har spillet Tjenerrollerne, selv de største og vanskeligste, hos Molière og Holberg; af hans Repertoire kan med Sikkerhed nævnes: Henrik i «Den politiske Kandestøber», Torben (Henrik) i «Den vægelsindede», Pierre i «Jean de France», Troels i «Barselstuen», Henrik i «Det arabiske Pulver», Skolemesteren i «Julestuen» og Henrik i «Maskeraden», og ganske utvivlsomt er det, at han har været en stor, man kan vist vove at sige usædvanlig stor scenisk Begavelse, selv om den Overskouske Overlevering, at de holbergske Tjenere opkaldtes efter hans Fornavn, ikke kan bestaa for Historiens Kritik. W. blev den første danske Skueplads tro, indtil Kjøbenhavns store Ildsvaade 20. Okt. 1728 lige saa brat som uafvendelig afbrød Skuespillene. Hvor hurtig han har vendt Hovedstaden Ryggen, lader sig ikke afgjøre, men i Febr. 1730 ansøgte han fra Aarhus om Bestalling som Viceborgmester der og om at faa Løfte paa Postmesterembedet sammesteds efter Faderen, Maaneden efter til-

stodes begge Dele W. «af besynderlig Naade»; Aaret efter døde Faderen, og W. fik 11. Maj s. A. Bestalling som Postmester i Aarhus, halvtredje Aar efter udnævntes han, 11. Nov. 1733, til Arkivar i Krigskancelliet, hvilken Stilling han 6. Okt. 1741 ombyttede med en Kancellists sammesteds. W. døde ugift 1. Marts 1743 i Kjøbenhavn og begravedes paa Holmens Kirkegaard uden for Porten.

Illustr. Tid. XXXII Nr. 33. Museum 1891, II, 44 ff. Edv. Brandes, Holberg og hans Scene S. 203 ff. *Arthur Aumont.*

Wegner, Thomas, 1695—1758, Præst, fødtes i Stavanger 31. Jan. 1695 af Forældrene Valentin W., kongl. Translatør, og Christine Sørensdatter f. Wendelboe, gik først i sin Fødebys, siden i Christiania Skole, deponerede 1714 og fik Attestats 1717, blev 1721 personel Kapellan i Stavanger, drog efter at have tjent som saadan i 10 Aar til Kjøbenhavn, fik prædike for Christian VI, blev Sjælesørger for Prinsesse Sophie Hedevig og fik 1731 Spjellerups Kald paa Sjælland, hvorfra han 1732 eller 1733 forflyttedes til Vemmetofte. Da Prinsessen var død 1735, søgte han bort og blev s. A. Sognepræst til Aas, den Gang et ringe Kald. Han sad her i 16 Aar, til 1751, da han havde den Lykke at faa herbergere Frederik V, der forhørte sig om hans Liv og Forhold og lovede ham det første ledige Embede, som passede for ham. Han blev da endnu s. A. Stiftsprovst i Christiania, hvor hans Virksomhed maa have været meget stille, siden hans samtidige, Slotspræst O. Holmboe (VII, 601), i sin Dagbog kun nævner hans Ankomst og hans Død, 22. Jan. 1758. Han har aabenbart været en af den pietistiske Tids tilbageholdne og stilfærdige Mænd. Et Legat til de fattige bærer hans og hans Hustrus Minde. Gift 1724 med Sara Godtzen (f. 1692 † 1768, begr. 21. Maj), Datter af Søren Jensen G., Sognepræst til Klep (f. 1665 † 1734), og Engel f. Arentz.

Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 184.

D. Thrap.

Wegner, Thomas Cortsen, 1588—1654, Biskop, blev født i Lund 23. April 1588 som Søn af Cort W. og Eline Thomasdatter. Han blev Student 1606 og 2 Aar efter øverste Hører ved Sorø Skole. 1609 tog han Bakkalavrgraden, 1611 blev han Kapellan ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og 1612 Magister. Han kaldedes 1617 til Sognepræst i Kalundborg, men forfremmedes allerede 1618 til lignende Stilling ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn. 1627 udnævntes han til Biskop over Stavanger Stift. Han var som saadan

ikke lidet virksom; bl. a. samlede han gjentagne Gange sine Præster til Stiftssynoder, og han underviste selv paa Latinskolen de ældre Disciple i Hebraisk. Man har fra hans Haand foruden 4 Ligprædikener nogle Opbyggelsesskrifter paa Vers og Prosa, der vidne om, at han hverken manglede stilistisk Dygtighed eller digterisk Begavelse. W. stod i Brevvexling med Ole Worm, paa hvis Opfordring han samlede og forklarede 25 Runeindskrifter i Stavanger Stift, til hvilket Arbejde han dog vistnok har benyttet andres Hjælp. Denne Samling, som endnu er bevaret (Arnamagn. Mskr. Saml. Nr. 368 fol.), blev benyttet af Worm til hans store Runeværk. W. døde 13. Dec. 1654. — Han var gift 1. (1612) med Cecilie Jakobsdatter Bender († 1627), 2. (1629) med Anna Christensdatter Trane (f. 1611 † 1694), som siden ægtede hans Eftermand Biskop Marcus Humble.

Faye, Christianssands Bispe- og Stiftshist. S. 227 ff. Rørdam, Kbhvns. Universitets Hist. 1537—1621 III, 742 f. Akad. Afhandl. til Prof. Sophus Bugge S. 102. 104. *A. E. Erichsen.*

v. Weiberg, Frederik, —1720, Diplomat. W. var Søn af Overkammertjener, Hof- og Livskrædder hos Kong Christian V Herman W. eller Weigber og Anna Lorentzen og fødtes antagelig omkring Aar 1670. I Følge Landkansler C. H. Friccius' Optegnelser ansaa samtidige ham for at være en naturlig Søn af Overkammerjunkeren A. L. v. Knuth (IX, 293), hvem han skyldte den store Protektion, der blev ham til Del. Han studerede i Holland og holdt 1685 ved Universitetet i Utrecht en latinsk Mindetale over Enkedronningen. 1687 fik han Pas til Udlandet for at uddanne sig videre. Han var Hofjunker, da han 1693 optoges i Adelstanden sammen med Søsteren Anna Margrethe W. (g. m. Højesteretsassessor Hans v. Voskamp). W. spillede en fremtrædende Rolle i det højere københavnske Selskabsliv, thi i hans Hjem, siger en samtidig, Lægen J. C. Wolfen, forsamledes Hoffets fornemste, mest dannede og lærde Mænd, bl. a. C. S. Plessen, Knuth, Chr. v. Lente, Ditl. Vibe, Jens Juel o. a. 1702 var han, den Gang Kammerjunker, akkrediteret hos Hertug Georg Vilhelm af Celle og udnævntes Aaret efter, med Titel af Etatsraad, til dansk Gesandt i Wien og kort efter til Generalavditør i Landetaten, men han kom næppe til at fungere i den sidstnævnte Stilling. W., der 1706 tog Hertugdømmet Holsten til Len af Kejseren, var i Aarene 1704—9 særlig beskæftiget med Forhandlingerne

vedrørende det danske Hjelpekorps i østerrigsk Tjeneste. 1710 afløstes han som Envoyé i Wien af Velo, men tiltraadte atter Stillingen Aaret efter og beklædte den indtil sin Død. 1714 blev han hvid Ridder. 1718 deltog han i den store Votering om den politiske Stilling. W. døde 21. Juli 1720 og begravedes paa den protestantiske Kirkegaard i Wien. Behandlingen af hans Bo, der forsegledes af det kejserlige Hofmarskallat, hvorimod den afdødes Søstersøn protesterede, affødte lange diplomatiske Stridigheder.

A. Hojer, König Friederich IV. gloriwürdigstes Leben I, 123. 199. 239. 266. II, 37. Hist. Tidsskr. 5. R. II, 102 ff. C. Bruun, F. Rosigaards Liv S. 14. 100 ff. C. P. Leporin, Memoria Wolfiana 1725, S. 28 ff. *Louis Bobé.*

Weidemann, Laurids, 1775—1856, Amtmand, var født 27. Nov. 1775 paa Gaarden Sukkestad i Totens Præstegjæld, hvor hans Fader Laurids W., g. m. Marie f. Sommerfeldt, den Gang var Prokurator (senere Foged i Nedenæs). Han blev Student 1790 og underkastede sig 1793 den theoretiske saa vel som den praktiske Prøve ved latinsk-juridisk Embedsexamen, hvorpaa han 1794 en Tid bestyrede sin Faders Fogedembede under dennes Fravær. Senere deltog han 1795 i en kongl. Kommission, der var nedsat i Arendal i Anledning af Trælasthandelen, og beholdt for dette Arbejde Kongens Løfte om passende Befordring, hvilket Løfte allerede 1796 blev opfyldt, i det han da blev Byfoged og Byskriver i Østerrisør, efter at han en kortere Tid havde været Fuldmægtig hos sin Formand i Embedet. Fra 1798 til 1802 var han Sørenskriver i Søndre Søndmør og blev i sidst anførte Aar Sørenskriver i Toten, Vardal og Biri. 1815—18 var han tillige Medlem af Lovkomiteen. 1817 udnævntes han til Amtmand i Hedemarkens Amt og 1821 til Amtmand i Christians Amt. Fra denne Stilling tog han Afsked 1851 og døde 1. Avg. 1856 paa sin Ejendom Stenberg i Toten.

I 1814 var W. Medlem af Rigsforsamlingen paa Ejdsvold og af det overordentlige Storting, som hvis Sekretær han den hele Tid fungerede, og senere af det første ordentlige Storting 1815—16, alle Gange som Repræsentant for Christians Amt, hvilket han ogsaa repræsenterede paa Stortingene 1827, 1836, 1837 og 1839. I 1828 var han formedelst Sygdomsforfald fritagen for at møde. Han var Præsident i Odelstinget 1815, i Stortinget 1827 og i Lagtinget 1836, i hvilken Egenskab han tillige var Præsident i Rigsretten mod Statsminister Løvenskiold (X, 610). I 1814, da han hørte til

Christian Frederiks ivrigste Tilhængere, var han en af dem, som fremlagde et Udkast til en Grundlov. Da han i 1815 mødte som Stortingsmand, indtog han fra Begyndelsen af en meget bondevenlig Holdning, hvilket paadrog ham adskillig Miskjendelse som «Bondens Ven og Taler» fra sine Kolleger inden Embedsstanden. W. blev 1797 gift med Ditlevine Marie Qvist (f. 1774 † 1866), Datter af Foged i Nedenæs Ditlev Q. og Ingeborg Marie f. Herlofson.

B. Moe, Eidsvolds-Repræsentanter. Kraft og Lange, Forf. Lex. L. F. H. Weidemann, Stamtavle over Slægten Weidemann. *Yngvar Nielsen.*

Weidenhaupt, Andreas, 1738—1805, Billedhugger. W., der var Søn af Sværdfejer Joh. Chr. W. og Catharina Maria f. Westphal, var født i Kjøbenhavn 13. Avg. 1738; da han havde Lyst til Billedhuggerkunsten, blev han Elev af Pezold og Saly (1750), besøgte Kunstakademiet, vandt 1758 begge Sølvmedailler, 1759 den mindre og 1760 den store Guldmedaille for Opgaven «Moses findes af Faraos Datter». Efter at Maleren Peter Als var vendt hjem fra Udlandet, fik W. Rejsestipendium og tog 4. Sept. 1762 til Paris, hvor han fik Adgang til Akademiet, og hvor han desuden studerede under Billedhuggeren Augustin Pajou. Fra Paris hjemsendte han 1763 et Relief, «Saul, som spørger Samuel til Raads», og 1765 «En siddende Vulkan» i brændt Lær. S. A. rejste han til Rom, hvor han flittig studerede Antikken, og hvor han udførte enkelte Kopier i brændt Lær efter Antikker. Da hans 6aarige Stipendium 1768 var udløbet, fik han Penge til Hjemreisen. 8. Juli 1769 blev han agreeret ved Akademiet, og 23. April 1770 blev han paa en siddende «Minos» enstemmig optaget til Medlem. — W. havde særlig lagt sig efter Anatomien, og 1771 blev han, ved Dr. Bergers Fratrædelse som Lærer, Professor ved Akademiet i dette Fag; en Anatomifigur, som han udførte 1783 efter Akademiets Ønske, er blevet benyttet til den nyeste Tid. W., der 1773 var blevet Professor ved Modelskolen, fungerede adskillige Gange som Akademiets Kasserer og var 1791—92 dets Direktør. Han døde ugift 26. April 1805 i sin Bolig paa Charlottenborg. Fra W.s Ophold i Rom hidrører et Studiehoved i overnaturlig Størrelse af en gammel Mand, et grundigt og flittigt Arbejde, som tyder paa, at W. egnede sig godt til Lærer i sit Fag. Hvad der i øvrigt kjendes af W. — det er ikke meget — røber ikke noget særligt eller ejendommeligt kunstnerisk Talent. Til Frihedsstøtten udførte han Statuen «Agerdykningsflid» og Relieffet «Trældoms Afskaffelse»; Portrætterne af

Krüger og Wohlert i kirurgisk Akademi stamme fra hans Haand, og Gravmælet over Tømmermester Boje Junge i Petri Kirkes Gravkapel er ligeledes hans Arbejde; desuden har han udført Modellen til Frontespicerelieffet paa det kongl. Theater (Frontespicen er nu i Haven ved Prinsens Palais).

Weilbach, *Nyt dansk Kunstnerlex.* Udstillingskatalogerne 1778 og 1794.

Francis Beckett.

Weidensehe, Eberhard, 1486—1547, Superintendent, var født 12. Marts 1486 i Nordtyskland. Faderen var Krigsmand, men bestemte Sønnen til den gejstlige Stand. Efter Skolegang i Lüneburg afgik han 1504 til Universitetet i Leipzig, hvor han 1507 blev Licentiat i Kirkeretten. Derpaa indtraadte han efter sine Forældres Vilje i St. Johannis Kloster ved Halberstadt, til hvis Provst han 1513 blev valgt. 1514 tog han den theologiske Doktorgrad i Leipzig. Efter Luthers Optræden blev han stærkt greben af dennes Vidnesbyrd og begyndte 1521 baade i sine Forelæsninger i Klosteret og ved Prædikener i Kirken at forkynde den evangeliske Lære. Dette gav Anledning til, at han 1523 blev afsat af Stiftets Biskop og dømt til bestandigt Fængsel. Paa Vejen til dette lykkedes det ham dog at undfly sine Vogtere, hvorpaa han begav sig til Augustinerklosteret i Magdeburg og siden til Wittenberg, hvor han traadte i Forhold til Luther. 1524 vendte han tilbage til Magdeburg, hvor han som Prædikant vandt stort Bifald og til Dels i Forbindelse med Joh. Fritzhans begyndte en litterær Virksomhed til Forsvar for de evangeliske Grundsætninger. Sværmeriske Bevægelser af Münzers Tilhængere bragte ham imidlertid til 1526 at nedlægge sit Embede ved St. Jacobs Kirken. Endnu s. A. kaldede Hertug Christian (III) ham til sin Hofprædikant paa Haderslevhus. I denne Stilling kom han til at yde Hertugen vigtig Bistand i hans Bestræbelser for at faa Reformationen indført i Nordslesvig. Provsteembedet i Haderslev og (senere) i Tørning Len med Præsteembedet i Haderslev blev ham overdraget, og han fik Skolen i nævnte By gjenoprettet. I det hele udfoldede han en saa betydelig Virksomhed — bl. a. ogsaa ved theologiske Forelæsninger — som hans Mangel paa Færdighed i det danske Sprog og hans noget vaklende Helbred tillod ham. 1529 deltog han i Kollokviet i Flensborg med Fanatikeren Melchior Hoffmann og udgav efter Hertugens Opfordring et plattysk Skrift mod denne Sværmer. Da han ikke godt taalte de Rejser, Provsteembedet paalagde ham, modtog han 1533 Stillingen som Superintendent i Goslar, hvor han

ved forskjellige Skrifter lagde sin Iver for at fremme evangelisk Oplysning og Sædelighed for Dagen. Her døde han 1547. — Under sit Ophold i Magdeburg havde han 1524 ægtet Clara, Datter af Stadens Kæmner Bartholomæus Müller.

Zwergius, Siell. Clericie S. 440 ff. Barfod og Rørdam, Kirkekal. f. Slesvig Stift I, 140 ff. Ny kirkehist. Saml. II, 269. Kirkehist. Saml. 5. R. II, 18 ff.

H. F. Rørdam.

Veiger, Herman, —1555—, Forfatter, var født i Malmø sidst i det 15. Aarh. og Broder til foran nævnte Henrik Smith (XVI, 123). Ligesom Broderen studerede han vistnok ved tyske Universiteter i Reformationens første Dage og blev paavirket af denne, skjønt han i Dedikationen af Rævebogen til Kong Christian III kalder sig selv «en fattig, ulærder Mand». I alt Fald bosatte han sig senere som Handelsmand i sin Fødeby, blev Raadmand og benyttedes under Grevefejden af Borgmester Jørgen Kock som politisk Udsending i Nederlandene og Tyskland. Men efter Christian III's Sejr synes han at have mistet sin Raadmandsbestilling og være flyttet til Kjøbenhavn, hvor han levede som Litterat til noget ud over Aarhundredets Midte. Ved sin Hustrus, Anne Diriksdatters, Død 1539 var han endnu en velhavende Mand, men i Følge Dedikationen til Rævebogen mistede han senere alt, hvad der kunde hindre hans litterære Sysler, «som er Rigdom, Gods og Penge», saa vel som «Handel og Kjøbmandskab».

Medens der ikke findes Hjemmel for, at V. skulde være Bearbejderen af Nic. Manuela's reformatoriske Satire «Dialogus» om den syge Messe, som udkom i Malmø 1533, har han 1552 i Wittenberg udgivet en af de tidligste praktiske Regnebøger, oversat fra Tysk og tilegnet Kansler Joh. Friis. 1555 oversatte han Melanchtons «Loci communes», som dog ikke synes at være udgiven, og s. A. det Skrift, som især har bevaret hans Navn, «Rævebogen» Reinike Vos. Med dette gamle, berømte Dyredigt gjorde V. det første Forsøg efter Reformationen paa at gjenoplive den verdslige Digtning i middelalderlig Stil, efterdi man, som det hedder i Dedikationen til Kongen, «kan ikke stedse og ideligen læse i den hellige Skrift, men haver og stundom Behov at forlyste . . . Sind og Forstand udi Historier og andre høviske Bøger». Til Grund ligger en nedertysk Text (Rostock 1539) med Træsnit og moraliserende Glosser i Prosa og Rim af ældre tyske Digtere, hvilken V. overfører i ret friske og lette danske Knittelvers, frit omskrivende med et Anstrøg af Lokalisering. Derhos efterlod V. i Følge Lyskander

ligesom Broderen **Henr. Smith** en Danmarks Krønneke, som Rørdam mener at kunne paavise i et Krønnekehaandskrift, der behandler Tiden fra Valdemar Atterdag til Christian III's Død.

Rørdam, *Historieskr.* siden Reformationen S. 33. Nyerup og Rahbek, *Dansk Digtekunst* I, 237 ff. *Ny kirkehist. Saml.* I, 262. II, 200 f.

J. Paludan.

Weihe; Alexander, 1825—70, Sprogmand, var født i Solmunde paa Østerø, Færøerne, 7. Febr. 1825 og Søn af Styrmand og Kongsbonde Joh. **Henr. W. (V.)** og Sara Malena Antoniusdatter. Efter sin Konfirmation 1839 blev han sat i Skomagerlære, men hans Lærelyst, særlig i sproglig Retning, og Begavelse, navnlig en glimrende Hukommelse, skaffede ham Støtte dels fra Christian VIII, dels fra forskellige Privatmænd, der i ham mente at se en vordende «anden Rask», til i Kjøbenhavn at forberedes til Studentereksamen. Forventningerne bleve dog sørgelig skuffede. Han fik aldrig Examen og fjærnede efterhaanden alle fra sig ved sin Forfængelighed og Trodsighed, i det han tillige tidlig begyndte at komme paa Afveje. Mere og mere henvist til at leve af Tiggeri og i sit Ydre lignende et Fugleskræmsel vedblev han dog stadig at sysle med mange forskellige Sprog, mest gennem Ordbøger, og kaldte sig selv «Professor» i alle Haande Sprog; men hans Kundskaber vare ganske overfladiske. Foruden nogle Smaating om Færøisk er hans eneste sproglige Arbejde en snurrig «Dansk-latinsk Parlør, Orator Danico-Latinus» (1849), der, for saa vidt den ikke er Plagiat, er fuld af Fejl. 1850 udgav han (med en selvlavet Retskrivning) Ugebladet «Rivejærnet» og dets Fortsættelse «Menneskävennen», mest indeholdende alle Haande personlige Udfald. Ved denne Tid gik han over til Mormonismen og skrev i Begyndelsen af 50erne forskjelligt vedrørende den. 18. April 1855 blev han ved søndre Birk (Frederiksberg) borgerlig viet til sin Trosfælle Marie Elisabeth Hansen (f. 11. April 1819). Senere skal han dog atter være vendt tilbage til sin Barndoms Religion. Paa Grund af tiltagende Drikfældighed sank han bestandig dybere i al Elendighed og døde paa Ladegaarden 26. Jan. 1870.

Erslew, *Forf. Lex.* (Weyhe). *Dagens Nyheder* 1870 Nr. 36. *Dagbladet* 1870 Nr. 31. *Folkets Avis* 1870 Nr. 32. *Illustr. Folkeblad* 1870 Nr. 76. A. Abrahams, *Minder fra min Barndom og tidl. Ungdom* S. 88 ff.

Vilh. Thomsen.

Weiher, Adam, s. **Weyher**.

Weilbach, August, 1813—68, Gartner, var født 23. Nov. 1813 og Søn af Sejl-, Flag- og Kompasmagermester i Kjøbenhavn Johan Philip W. (f. 12. Nov. 1770 † 28. Juli 1836). W. var først i Ur-magerlære, men denne Vej maatte han opgive paa Grund af en Øjenskade, og efter at have været kort Tid i et Handelsgartneri blev han i April 1830 Elev i Botanisk Have under botanisk Gartner Mørch. I 1832 indtraadte han i den af denne oprettede Læreanstalt for vordende Kunstgartnere og tog i 1834 Afgangsexamen med Udmærkelse. 1834—36 var han Elev i Fredensborg Slotshave under Slotsgartner R. Rothe, og i 1835 underkastede han sig Kunstgartnerexamen. 1836 blev han første Medhjælper i Botanisk Have, 1839—42 foretog han med offentlig Understøttelse en Rejse i England og arbejdede de to første Aar i Horticultural Society's Garden under Professor Lindley og Overgartner Munro. Han hjemsendte i disse Aar flere værdifulde Samlinger af Frø og Planter til den botaniske Have i Kjøbenhavn. I April 1842 blev han hjemkaldt for at ansættes som Undergartner i Botanisk Have, og i Februar 1843 blev han efter Mørchs Død udnævnt til Botanisk Gartner. Med al den Iver, Energi og Uegennyttighed, som var ham egen, arbejdede han for Forbedring af den botaniske Have, og det lykkedes ham i de 25 Aar, han stod som Leder, at højne dens Stilling blandt de evropæiske botaniske Haver. Han var Medlem af den i 1860 nedsatte Komité for den botaniske Haves Flytning, men skjønt han meget ønskede Flytningen, faldt det ikke i hans Lod at forestaa denne, der først kom til Udførelse i Begyndelsen af Halvfjerdserne. Han var 1842—54 Medlem af Bestyrelsen for den forstbotaniske Have ved Charlottenlund, som skylder ham mange af dens sjældne Træer og Buske. W. var Medstifter af den i 1857 oprettede «Gartnerens Hjælpeforening» og var denne Forenings Formand indtil sin Død, 11. Maj 1868. — 3. Nov. 1850 ægtede han Marie Caroline Mathilde Harder (f. 8. Maj 1819 † 1. Avg. 1903), Datter af Bagermester Niels H. i Jyderup. *L. Helweg.*

Weilbach, Philip, 1834—1900, Akademisekretær og Kunsthistoriker, var født i Usserød 5. Avg. 1834 som Søn af Fabrikør ved Usserød Værk, Justitsraad Johan Philip W. (f. 1786 † 1856) og Martha Chrestence f. Muus (f. 1794 † 1866). Efter at have taget Studentereksamen 1852 og Filosofikum drev han æsthetiske og kunsthistoriske Studier og skrev i Blade og Tidsskrifter en Del Artikler, hvoraf et Udvalg senere blev optrykt i «Kunst og Æsthetik» (1870);

ved Siden deraf dyrkede han Digtekunsten og udgav bl. a. en Samling frie Oversættelser af anakreontiske Digte «Anakreontea» (1855). Efterhaanden viede han sig mere og mere til Studiet af Kunsthistorien og sluttede sig nær til Høyen, medens han dog ogsaa paavirkedes stærkt som Medlem af en æsthetiserende Kreds, hvis Hovedmænd Bjørnstjerne Bjørnson og Clemens Petersen vare. Fra Februar 1860 til Juli 1862 levede han i Rom som Sekretær hos de nordiske Landes Konsul, Bravo, og Sekretær i den skandinaviske Forening; under et Ophold i Florents gjorde han Studierne til sit lille Skrift om «Ghibertis Broncedøre paa Baptisteriet i Florents», 1862. Efter sin Hjemkomst udgav han 1872 «Maleren Eckersberg», 1898 et Mindeskrift over H. V. Bissen (for Udvalget for Folkeoplysningens Fremme) og deltog 1871—79 med Professor Edvard Holm i Oversættelsen af Cantùs Verdenshistorie. Hans Hovedværk er «Dansk Kunstnerlexikon», 1877—78, der 1896—97 udkom i gennemset og meget forøget Udgave som «Nyt dansk Kunstnerlexikon». Det er et Arbejde, hvorpaa der er anvendt stor Flid, og det vil, selv om det bør bruges med nogen Forsigtighed, i lange Tider hævde sin Betydning for alle, der studere dansk Kunsthistorie. Ved Siden af disse Værker har W. leveret en Mængde Artikler til «Nordisk Konversationslexikon», «Dansk biografisk Lexikon», «Illustreret Tidende», «Den danske Arkitektforenings Meddelelser» osv. I sine senere Aar foretog han mindre Rejser til Sverige, Tyskland, England, Frankrig og Italien. Fra 1883 til sin Død, 22. Nov. 1900, var han Kunstakademiets Sekretær. Han ægtede 1. (11. Dec. 1860) Cæcilie Adolfine f. Ammitzbøll (f. 30. Maj 1826 † 18. Okt. 1883), Datter af Prokurator i Randers Hans Henrik A., 2. (19. Marts 1886) Emma Emilie Frederikke f. Dreyer (f. 14. Jan. 1851 † 24. Marts 1900), Datter af Konsul og Kjøbmand i Helsingør Carl Frederik August D.

Meddel. fra akad. Arkitektforen. III Nr. 5. Illustr. Tidende XLII Nr. 9.

Sigurd Müller.

Veile, Christen Ostensen, —1650—, Jurist. Om hans Levnedstændigheder kan kun lidet oplyses; at han var fra Vejle, siger hans Tilnavn, og at han var Søn af en Borger i denne By ved Navn Oster Christensen, der nævnes 1617, er sandsynligt. Som saa mangan Borgersøn i de Tider synes han som ung at være traadt i Tjeneste hos en Herremand, formodentlig paa dennes Skriverstue, og han nævner selv Brødrene Hr. Jørgen Urne til Alslev, Hr. Christopher Urne til Aarsmarke og Sivert Urne til

Raarup som sine mægtige Befordrere og gunstige Husbonder, der have bevist ham mangfoldige Velgjerninger, siden han kom i deres Tjeneste. Fra en privat Stilling hos en indflydelsesrig Familie var Overgangen til en Herredsfogedteneste naturlig, og Chr. O. beklædte en saadan i 6 Aar i Faxe Herred; han nævnes som saadan 1633, da han ydede Bidrag til Oprettelsen af en Skole i Faxe — vistnok den første Landsbyskole — og gik senere i Spidsen for Beboernes Andragende til Universitetet om en Udvidelse af den dette tilhørende Faxe Kirke. 1637 eller et af de nærmest følgende Aar maa han være flyttet til Roskilde, hvor han blev Raadmand; endnu 1652 levede han, men for Resten lader sig intet sige om hans Levned og Livsforhold. Under sin Virksomhed i Skriverstuen og paa Tinget havde han saa tit følt Vanskeligheden ved at forstaa de gamle danske Love og deres Gloser, at han til eget Brug udarbejdede en Fortegnelse over disse, hvilken han med Bistand af den juridiske Professor Claus Plum (XIII, 180) paa fleres Tilskyndelse udgav 1641 under Titel «Glossarium juridicum Danicum»; 1652 udsendte han sit Værk med sit Portræt paa Titelbladet i forøget Skikkelse (Gloss. jur. Danico—Norvegicum) samt ledsaget af en Traktat over Faldsmaal og Bøder; et nyt Oplag udkom 1665. Trods alle Mangler, trods alle Fejl, der ikke alene ere en Følge af Forfatterens og hans Tids svage Sprogkundskaber, men ogsaa maa tilskrives de slette Udgaver af hans Materiale, og trods alle Snurrigheder — man læse f. Ex. Forklaringen over Ordet Nidding — har han frembragt et Værk, der i lange Tider var uundværligt til Forstaaelsen af de gamle Love, og som endnu bestandig bruges.

Nyerup, Lit. Lex. Kirkehist. Saml. 4. R. I.

G. L. Wad.

Veile, Hans Knudsen, 1567—1629, Biskop, var født i Vejle, hvor hans Fader, Knud Hansen, var Borger. Det Tillidsforhold, der siden bestod mellem Peder J. Hegelund, Rektor (siden Lektor og endelig Biskop) i Ribe, og H. K., lader formode, at denne har været Hegelunds Discipel. For øvrigt træffe vi ham første Gang, da han 1587 præsiderede ved en akademisk Disputation; han maa altsaa paa den Tid vistnok have tilbragt nogle Aar ved Universitetet, da det sædvanlig var ældre eller mere fremragende Studenter, der indtog Præsidiet ved slige Akter. H. K. maa under sine Studeringer have udmærket sig, da Regeringsraadet 1590 paa lagde Universitetet at tildele ham det kongl. Rejsestipendium, der efter Bestemmelsen kun skulde gives saadanne, om hvilke der var

særligt Haab. Han havde for øvrigt da allerede studeret nogen Tid i Udlandet. Efter at have modtaget Stipendiet og formodentlig erhvervet Magistergraden drog han ud paa ny, men synes især at have studeret ved reformerte Højskoler. Efter Hjemkomsten kaldedes han 1596 til Sognepræst ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, et af de betydeligste Præsteembeder her i Landet. Da han nød Anseelse for Lærdom og Dygtighed, beskikkedes han 1606 til Biskop i Fyns Stift (indviet i St. Knuds Kirke i Odense af Sjællands Biskop Dr. P. J. Vinstrup) og aflagdes 1607 med et Kanonikat i Roskilde. Som Biskop udfoldede han megen Virkelyst. Saa vidt vides er han den første Biskop her i Landet, der har paabudt Førelsen af ordentlige «Kirkebøger», og han søgte at anspore Præsterne til ved deres Sammenkomster at drøfte theologiske Æmner. Selv tillod han sig imidlertid ved given Lejlighed at anvende et Frisprog, der ikke passede til hans Stilling, som naar han 1608 offentlig ved en Præsteordination — men ganske vist ikke uden given Anledning — omtalte det ved Løven foreskrevne Menighedsvalg af Præster paa den haanligste Maade. Dertil kom, at han, i alt Fald paa visse Punkter, ikke var i den bedste Overensstemmelse med den lutherske Lære. Fra sine Studieaar nærede han nemlig en Forkjærlighed for den reformerte Kirke, en Omstændighed, der maaske ogsaa var den egentlige Aarsag til, at han 1607 afslog at modtage den ham af Biskop Vinstrup som Decanus tilbudte theologiske Doktorgrad fra Kjøbenhavns Universitet. Det var dog først senere, efter at Dom var overgaaet flere Theologer af reformert Retning, at Slaget ogsaa kom til at ramme H. K. Han var til Stede ved det Møde i Kolding 1614, hvor, under Christian IV's Forsæde, M. Oluf Kock (IX, 327) blev dømt til Landflygtighed, uden at H. K. kunde yde ham Bistand. Efter Hjemkomsten holdt han en Prædiken, hvori han udtalte, at man nu var paa Veje til at faa en Inkquisition værre end den spanske. Der maa være sket Angivelse til Regeringen derom og om forskellige Udtalelser af ham paa hans Visitatser, der tydede paa, at han stod Calvin nærmere end Luther. Kongen lod da 1615 en Kommission optage Forhør i Stiftet. Hvad der fremkom bevirkede, at H. K. 1616 stillede for en Ret af nogle Medlemmer af Rigsraadet og af Landets øvrige Bisper, der efter en indgaaende Granskning af hans Færd dømte ham til at have sit Embede forbrudt. Tillige maatte han udstede en haard Forpligtelse til aldrig at forstyrre den kirkelige Fred og Enighed.

Sit følgende Liv tilbragte H. K. dels i Odense, dels i Malmø og Vejle. 1627 forlod han Landet for at søge Lægedom ved Badet i Aachen. Der fra drog han senere til Franeker i Friesland, hvor hans 2 Sønner studerede, og her døde han 25. Okt. 1629. Han havde været gift med Dorthe, Datter af den theologiske Professor, Dr. Anders Lauridsen.

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VII. Bloch, Den fynske Geistligheds Hist. I, 74 ff. Danske Mag. 4. R. V, 46. *H. F. Rørdam.*

Veile, Jacob Madsen, 1538—1606, Biskop, var født i Vejle 24. Juli (?) 1538 og Søn af Borgmester Mads Nielsen († 1539). Moderen, Ellen († 1556), var Datter af Borgmester Chr. Nielsen i Varde; hun ægtede, 2. Gang, Borgmester Clemens Sørensen i Vejle, der altsaa blev V.s Stiffader. V. førte et mærkelig omflakkende Skoleliv. Han gik først i Vejle Skole, men blev 1548 sat i Ribe Skole under Rektor J. P. Grundet (VI, 227). Da denne opgav Rektoratet, kom V. 1551 i Skole i Odense og endelig 1553 i Viborg Skole, hvorfra han udgik 1555. Da han s. A. kom til Universitetet, medens der holdtes Bispemøde, blev han i Rektorens, P. Palladius', Hus i samtlige Bispers Nærværelse højtidelig erklæret for Student og indskrevet i Matriklen af Dekanen, Professor H. Albertsen (I, 172). I sin Studietid var han 3 Aar i Niels Hemmingsens Hus. 1561 rejste han udenlands og studerede især Medicin i Löwen og Paris. 1562 lod han sig indskrive ved Universitetet i Wittenberg, hvor han tog Magistergraden 1563. Efter sin Hjemkomst s. A. blev han optaget som Husfælle hos Præsten Hans Thomesen (XVII, 206) ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, indtil han fandt en passende Virkekreds. En kort Tid holdt han Forelæsninger ved Universitetet, men naaede ikke fast Ansættelse. Man tilbød ham Rektoratet ved Kjøbenhavns Latinskole, og Abbed Morten Pedersen (XII, 630) opfordrede ham til at blive Læsemester i Theologi i Sorø, men han foretrak, vistnok paa Grund af sine Familieforbindelser, Rektoratet ved Ribe Skole, som han tiltraadte 1565. 1567 blev han Sognepræst ved Domkirken og fik 1568 et Kannikedømme i Ribe Domkapitel. Med 1572 begyndte en sørgelig Periode i Ribe Bys Historie, betegnet ved en Række Hexeprocesser. 1577 deltog han i Forhørene over et af disse ulykkelige Ofre og synes ogsaa at have fulgt hende til Baalet. Han, som hørte til N. Hemmingsens Skole, har sikkert nok ogsaa fulgt sin Lærers Opfattelse, der fordrede Hexes skaanselsløse Udryddelse.

1586 deltog han med Byens Øvrighed i Udarbejdelsen af en Politior-
dning, som forbød den tiltagende Overdaadighed, særlig ved
Bryllupper og Barsler.

Sine lykkeligste Aar tilbragte V. i Ribe, i fortrolig Omgang
med A. S. Vedel (ovfr. S. 292), med P. Hegelund (VII, 211) og med
H. L. Amerinus (I, 195), som blev hans Svigersøn, og baaret oppe
af Byens indflydelsesrige Patricierfamilier, til hvilke han var knyt-
tet ved det nære Slægtskabs Baand. Men meget imod sit Ønske
og til stor Sorg for sin Menighed blev han 1587 valgt til Biskop
over Fyens Stift. Borgmestre, Raad og hele Menigheden i Ribe
indsendte en Ansøgning om at maatte beholde sin gamle Præst;
men Kongen stadfæstede Valget. 1588 blev han ordineret i St. Knuds
Kirke i Odense af sit Søskendebarn, Biskop H. Laugesen fra Ribe
(X, 131). V.s Visitatsbog, som er udgivet i forrige Aarhundrede,
bærer et smukt Vidnesbyrd om den Nidkjerhed, hvormed han
omfattede sin Bispegjerning, og den indeholder ypperlige Bidrag
til Belysning af de kirkelige Forhold i Stiftet paa hans Tid. Han
paasaa nøje, at Kirkerne bleve holdte i ordentlig Stand, og lagde
særlig Vægt paa at faa fjærnet Levningerne fra den katholske Tid:
Vievandskar, Monstranser, Helgenbilleder og overflødige Altre,
men det løb dog ikke af uden Indsigelse baade fra Menighedernes
og Kirkeejernes Side. Han førte flittig til Bogs, hvad han iagttog
om Livet i Præstegaardene, tog sig af Præsternes timelige og aande-
lige Vel og, hvor det var muligt, søgte han at lade Embederne
gaa i Arv. 1595 forbød han Stiftets Præster at eje Konkordie-
formelen. 1596 deltog han i Christian IV's Kroning. Han døde
24. Sept. 1606. 13. Okt. 1566 havde han ægtet Karen († 1615),
Datter af Raadmand Bagge Jensen i Ribe. Han har kun udgivet et
eneste Skrift: «Vor kristelige Børnelærdom i Spørgsmaal forfattet»
(Helsingør 1603), som ikke findes i vore Bibliotheker.

Vinding, Acad. Hann. S. 123 ff. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I,
50 ff. V. Bang, Fyens Stifts Biskopper efter Reform. S. 15. J. Madsens Visi-
tatsbog ved A. Crone. 1853. S. M. Gjellerup.

Weinmann, Hans Jørgen, o. 1667—1759, Officer, var født i
Kjøbenhavn og Søn af en anset Kjøbmand, Evert W. († 1715),
senere Formand for Stadens 32 Mænd, og dennes 1. Hustru,
Margrethe Jochumsdatter. Hans W. blev 1694 dømt fredløs for
Meddelagtighed i det bekjendte Drab paa Dansemester Christoffer
Lachmann; han gik saa til de danske Hjælpetropper i Nederlan-

dene, tjente sig fra menig Rytter op til Adjudant og 1696 til Lieutenant ved Cl. v. Sees Rytterregiment. 1699 fik han Frihed til at vende hjem til Danmark; Aaret efter hvervede han et Kompagni til det Dragonregiment, Chr. Rodsteen oprettede, blev Kapitajn og 1702, efter at være fulgt med Regimentet til Italien, Major. Da det danske Hjælpekorps i Kejsers Sold 1703 blev omordnet, blev W. reduceret; han drog til Nederlandene, hvor han fik Ansættelse ved den til det derværende danske Hjælpekorps hørende 1. Bataillon af Prins Georgs Regiment og steg til Oberstlieutenant 1708, karakt. Oberst 1711. Korpsets Chef, Hertug Carl Rudolf af Württemberg, roser ham som en dygtig Officer, der ved alle Lejligheder har «signaleret sin Valeur». Efter Hjemkomsten til Danmark blev W. 1715 Chef for fynske nationale Infanteriregiment og førte dette under Norges Forsvar 1716—17. 1725 fik han med Generalmajors Karakter Afsked paa Grund af Svagelighed. En medvirkende Grund hertil kan maaske søges i hans huslige Forhold. W. var bleven gift 1. (1706) med Elisabeth Juliane f. Breunck, 2. (i Flandern 1711) med Dorothea f. Rubens, en smuk og aandfuld, men meget letsindig, katholsk Dame, der forlod ham; 1724 fik hun sit Ægteskab erklæret ugyldigt i Brügge og giftede sig igjen, med en fornem spansk Diplomat.

W.s Svagelighed var kun forbigaaende. Han blev 1731 paa ny ansat i Hæren som Kommandant paa Bergenhus, i hvilken Stilling han i over 28 Aar førte en ret tilbagetrukket Tilværelse. Han blev Generallieutenant 1746, hvid Ridder 1747, General 1755 og døde 4. Marts 1759, 92 Aar gammel. Han havde 1736 giftet sig 3. Gang, med Sophie Amalie Tuchsén (f. 1700 † 1775), Datter af Generalmajor Joh. Fr. T.

Personalhist. Tidsskr. 3 R. I, 223. 4. R. V, 183. O. Nielsen, Københavns Hist. V, 222 ff. *H. W. Harbou.*

Weinschenck, Frederik Vilhelm, 1802—67, Landmand, fødtes 8. Okt. 1802 i København, hvor Faderen, Georg Fred. W., var Adjunkt ved Metropolitanskolen (senere Sognepræst i Skjelby og Gunderslev, † 1830); Moderen hed Karen f. Bierum. W. kom tidlig til Landbruget, 1827 forpagtede og 1832 købte han af Svigerfaderen, Proprietær Kjerulff, Gunderupgaard i Aalborg Amt, som han ejede til sin Død, 17. Febr. 1867. Som Landmand var han Foregangsmand: han tog tidlig fat paa Mergling og Tørlægning af store Strækninger Eng, Kjær og Mose, han anlagde et stort

Dampbrænderi og drev Gaarden op til en betydelig Produktions-
evne. Som Hippolog var han fremragende dygtig, og han er den,
der har haft størst Indflydelse paa Halvøens Hesteavl i Aarhundre-
dets Midte, fra 1830—60. I en Aarrække havde han Tillæg af
Heste (halvblods), og han drev en meget omfattende Hestehandel,
sikkert ikke blot for Indtægtens Skyld, men ogsaa af Interesse for
Hesteavlens Udvikling. Gjentagne Gange rejste han med Land-
stutmestrene til England for at købe Tillægsdyr, han var Medlem
af Kommissionen til Stutterivæsenets Ordning og senere af den
egentlige Stutterikommission, Hestedommer ved Landmandsmøder
og Dyrskuer, Amdsraadsmedlem, og han deltog 1846 som Suppleant
i den viborgske Stænderforsamlings Møder. W. var 2 Gange gift:
1. (17. April 1827) med Cecilie Glerup Kjerulff (f. 25. Nov. 1809,
† 25. Febr. 1845), Datter af ovennævnte Proprietær K., 2. (16. Maj
1846) med Søsteren Inger Cecilie Kirstine K. (f. 26. Marts 1808
† 3. Sept. 1874).

Ugeskr. f. Landm. 3. R. V, 189. Erslew, Forf. Lex.

H. Hertel.

Weinwich, Niels Henrik, 1755—1829, historisk Forfatter,
født paa Holmegaard, Mandals Amt, 3. Maj 1755, Søn af Lagmand,
Justitsraad Jacob W. og Catharina Maria f. Paludan, blev 1773
dimitteret til Universitetet fra Seminarium Fridericianum i Bergen.
Hans forskellige æsthetiske og litterære Interesser førte ham snart
bort fra Examenstudium, om han overhovedet har indladt sig
herpaa; allerede 1776 udgav han under Langebeks Paavirkning
sit historiske Skrift om Stævns Herred, og Aaret efter paabegyndte
han i Forening med Sandvig og Birch Udgivelsen af «Ny kritisk
Tilskuere», hvilket Tidsskrift dog kun havde en kort Levetid. Endnu
s. A. blev han engageret som Medarbejder ved Redaktionen af
Videnskabernes Selskabs danske Ordbog, et Forhold, der varede
til 1788, skjønt han næppe gjorde synderlig Gavn for Pengene, i
det han lod meget tilbage at ønske baade i Retning af Flid og
af Kundskaber. Tillige leverede han Bidrag til den 1781 udkomne
7. Tome af Danske Atlas. Imidlertid var han 1786 bleven Kopist
ved det genealogisk-heraldiske Selskab, der s. A. optog ham som
Medlem; fra 1800 til Selskabets Forening med Danske Selskab 1810
varetog han med megen Nidkjerhed dets Sekretærforretninger.
Først 1805 kom W. i Embedsstilling, da han ansattes som litterær
Medarbejder og Bibliothekar ved Kronprinsens civile Departements-
kontor med Kammerassessors Titel; 1808 blev han Bibliothekar ved

Kongens Haandbibliothek, 1811 Justitsraad og 1826 Etatsraad; død 2. Maj 1829. Gift 22. Avg. 1788 med Anna Maria Møller (f. 14. Febr. 1759 † 12. Jan. 1835), Datter af Sognepræst i Store Heddinge Thomas M.

Af W.s ret omfangsrige Forfatterskab har saa godt som intet overlevet ham; hans vigtigste og for sin Tid fortjenstlige Arbejde, «Dansk, norsk og svensk Kunstnerlexicon» (1829) er blevet gjort overflødigt ved senere Arbejder af andre, og det samme gjælder hans «Dansk-norske Kunsthistorie» (1811); talrige smaa historiske Bidrag til Tidsskrifter, Oversættelser af Kotzebues og andres Skuespil, Digte m. m. skyldes hans flittige Pen. Var end hans Lærdom ikke synderlig dybtgaaende, en levende Kjærlighed til Fortiden og dens Minder vil man ikke kunne frakjende ham.

Molbech, Vidensk. Selsk. Hist. Werlauff, Danske Selsk. Hist. Erslew, Forf. Lex. G. L. Wad.

Weis, Andreas Peter, f. 1851, Kontorchef, Kunstkyndig. A. W., Søn af nedenfor nævnte Departementschef C. W., fødtes 30. Okt. 1851, blev Student fra Schneekloths Skole 1871, juridisk Kandidat 1877; han ansattes 1879 som Assistent i Kultusministeriet, blev 1888 Fuldmægtig, 1892 Kontorchef. Foruden med nidkjær Interesse at virke i sin Embedsgjerning, Deltagelsen i Centralstyrelsen af Almueskolevæsenet — W. har ogsaa, sammen med H. Hage, udgivet Værket «De gjældende Retsregler for det højere Skolevæsen i Danmark, en systematisk og kronologisk Haandbog», 2 Bd. (1891) — har han fundet Lejlighed til at udvikle videre de Kunstinteresser, som allerede vare blevne nærede i Fædrenehjemmet. W. var i nogen Tid Musikanmelder ved «Dagbladet» og har været Medlem af forskjellige musikalske Foreningers Bestyrelse. Især har dog hans levende Kunstsans omfattet de fremstillende Kunster. Han var 1880—88 Assistent ved Kobberstiksamlingen; han foretog Rejser med kunstneriske Formaal sammen med Jul. Lange og Brygger Carl Jacobsen, til hvilke Mænd han har været nøje knyttet, og han har paa forskjellig Maade udøvet virksom Indflydelse i kunstneriske Forhold. Han er Medlem af Bestyrelserne for Ny Carlsberg Glyptothek og for Ny Carlsberg-Fondet. — W. ægtede 1. Juni 1897 Helga Marie Klein (f. 25. Marts 1877), Datter af Overretssagfører H. K. Johannes C. H. R. Steenstrup.

Weis, Carl Meffus, 1809—72, Departementschef, var en Søn af Distriktslæge Ernst Peter W. (f. 25. Febr. 1776 † 17. Febr. 1845)

og Marie Kirstine Bolette f. Marcussen (døbt 8. Sept. 1786 † i Maj 1821). Han fødtes 9. April 1809 i Aarhus, blev 1826 Student fra Kathedralskolen sammesteds, 1831 juridisk Kandidat, 1834 Volontær og 1839 Kancellist i Danske Kancelli samt Avditør i Armeen, foretog derefter indtil 1842 med offentlig Understøttelse en videnskabelig Udenlandsrejse, udnævntes 1843 til Fuldmægtig i Kancelliet og fik s. A. Tilladelse til at holde retsfilosofiske Forelæsninger ved Universitetet. 1845 udgav han, der allerede tidligere havde leveret retsfilosofiske Bidrag til forskjellige Tidsskrifter, et retsfilosofisk Skrift «Staten og dens Individier, Indledning i Retsvidenskaben», som ved sin Fremkomst satte adskillige kritiske Penne i Bevægelse. 1847 blev han Departementssekretær og Kontorchef i Kancelliets 1. Departement og ved Kollegiernes Omdannelse i 1848 Chef for Kultusministeriets 1. Departement, hvilken Stilling han beklædte til sin Død, 18. Jan. 1872, i Valby. 1853—59 fungerede han tillige som Departementschef for Kunstanstaltens Anliggender, ligesom han 1853 blev Medlem af og 1854 Sekretær i Kommissionen til Kirkeforfatningens Ordning. Han var 1849 bleven Justitsraad og 1852 Etatsraad. — 28. Nov. 1849 ægtede han Marie Angelica Schönheyder (f. 20. Avg. 1829 paa Asmild Kloster, † 3. Sept. 1875), en Datter af Etatsraad Frederik August S. og Maren f. Bruun.

G. Kringelbach.

— Sin store Kjærlighed til *Musik* arvede han vistnok fra Faderen. Denne ytrede ved sit Giftermaal som sit højeste Ønske: at faa fire Sønner, der kunde danne en Strygekvartet. Ønsket gik i Opfyldelse, og C. M. W. blev Primarius i Kvartetten, der skal have udmærket sig ved sit fortrinlige Sammenspil, ligesom han og Broderen, Overretsassessor Ernst W., udmærket Violonceldilettant († 1873), vare blandt Stifterne og de ledende Aander i Musikforeningens første Periode. Sin Fritid anvendte W. til baade praktisk og theoretisk at studere Strygeinstrumenternes Natur og Væsen. Frugten heraf blev dels en Mængde gode Violiner, han selv byggede og ombyggede, dels et lille Skrift «Om Violiner og deres Bygning» (1861), tilegnet hans afdøde Venner Koncertmester Wexschall og den bekjendte musiklærde Bibliothekar S. W. Dehn i Berlin (f. i Altona 1799).

F. L. Liebenberg, Breve til og fra Chr. Winther. Musikforeningens Festskrift I—II.

S. A. E. Hagen.

Weis, Frederik Anton, f. 1871, Botaniker. F. W. er født i Beder ved Aarhus 28. Nov. 1871. Forældrene vare Slagter Jørgen Peter W. (f. i Aarhus 2. Nov. 1833, † 26. April 1890) og Jensine Severine f. Jensen (f. i Æbeltoft 27. Avg. 1840). Han gik i Landsby-skole til sit 14. Aar, derefter i Odder Realskole og Aarhus Latin-skole, hvorfra han dimitteredes 1890. Tog 1897 Magisterkonferens i Naturhistorie med Plantefysiologi som Speciale. Var en kort Tid Assistent hos Lektor Johannsen paa Landbohøjskolen og blev 1898 Assistent ved Carlsberg-Laboratoriets kemiske Afdeling. Under Ledelse af Professor Kjeldahl paabegyndte han her en Undersøgelse af det proteolytiske Enzym i Bygmalt, hvis Resultater offentliggjordes navnlig i hans Doktordisputats (1902). Har sammen med Johs. Schmidt udgivet en Bakteriologi (1899—1901), der er oversat til Tysk og Engelsk, og har desuden publiceret en Mængde mindre Afhandlinger, dels populære, dels videnskabelige, og Avisartikler. — 25. Avg. 1899 ægtede han Palline Kirstine Margrete Bagger, Datter af Forpagter paa Aalstrup David Birch B. og Olivia Frederikke f. Lützen.

Progr. til Universitetets Reformationstest 1903.

Eug. Warming.

Weise, s. Weyse.

Weiser, Casper Jacobsen, —1686, Lektor, var født i Kjøbenhavn og blev 1645 Student fra vor Frue Skole. 1653 tog han Magistergraden og blev 1655 Rektor ved Skolen i Christiansstad. Den Omstændighed, at hans Broder, Bonaventura W., var Præst i Ystad, har formodentlig draget ham til Skaane. 1660 forflyttedes han til Rektoratet i Lund og fik et Kanonikat sammesteds, hvormed Præbendepastoratet Fjellie var forbundet, som han tillige be-tjente. Forholdene vare vanskelige for en dansk Mand under det svenske Herredømme. Rektoren skulde sende sine Dimittender til Upsala; men de allerfleste af dem gik til Kjøbenhavn eller, naar dette ikke lod sig gjøre, til Greifswald, der da var under svensk Herredømme, for saa alligevel efter et kortere Ophold der at ty til Universitetet i Kjøbenhavn. W. klarede dog Skjærene saa godt, han kunde, og da Universitetet i Lund var blevet oprettet, blev han 1669 Professor ved samme uden derfor at opgive sit Rektor-embede eller sit Præstekald. Han var først Lærer i Fysik, men 1671 blev han Professor poëseos. Hans Poesi blev ham imidlertid til Fald; thi da de danske Tropper under den skaanske Krig havde besat Lund, udgav han et Digt med latinsk og dansk Text,

hvor han hilsede Christian V som Landets rette Ejermand, der nu var kommen til sit igjen. Efter det ulykkelige Slag ved Lund var det danske Herredømme imidlertid forbi, og nu blev W. anklaget for Landsforræderi og dømt til Døden (1677). Kun ved hans trofaste Hustrus, Lisbeth Rhumans, indtrængende Forbønner frelstes han fra Døden, i det Carl XI ombyttede Dødsstraffen med livsvarig Landflygtighed. Det ulykkesvangre Digt blev brændt af Bøddelen; W. maatte underskrive en ydmygende Erklæring og derpaa skyndsomt forlade Landet. Han tog sin Tilflugt til Kjøbenhavn, hvor han levede 1½ Aar under meget trange Kaar, indtil han 1679 kaldedes til Lektor i Theologi ved Gymnasiet i Christiania. Her døde han i Marts 1686.

Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 160 ff.

H. F. Rørdam.

Weitemeyer, Harald Sophus Leonhard, f. 1846, topografisk Forfatter, er en Søn af Mekanikus Ludvig W. († 1886) og Hustru Anna Catharina f. Zimmer († 1903) og fødtes i Kjøbenhavn 12. Febr. 1846. 1865 blev H. W. Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, og 1872 tog han Magisterkonferens i Historie. Siden 18. Febr. 1882 er han gift med sin Kusine Caroline Amalie Weitemeyer (f. 4. April 1856). Fra 1880 kastede han sig særlig over Studiet af Geografi, navnlig geografisk-historiske og topografiske Æmner, og trods en betydelig Lærervirksomhed lykkedes det ham at udgive følgende geografisk-historiske Værker, der alle vidne om utrættelig Flid og Arbejdskraft og stor Kjærlighed til Detaillen: Geografisk Haandbog (1886), Haandbog i Verdenshistorien (en Bearbejdelse af Tyskeren G. Webers Værk, 2 Dele, 1890—92), Le Danemark (Histoire et Géographie, Langue, Littérature et Beaux-Arts, Situation sociale et Économie) publié avec le concours de savants danois (1889. Tysk Udgave 1889. Engelsk Udgave 1891), Æmner og Kuriositeter fra Columbus-Tiden og Columbus-Litteraturen (1892) m. m. Ligeledes har W. deltaget i Udarbejdelsen af Turistforeningens Rejsebog over Danmark. Siden 1895 redigerer han 3. Udgave af Traps «Danmark», et Arbejde, hvortil han havde forberedt sig i en Aarrække og gjort store Samlinger, og naar den nye Udgave i saa høj Grad staar over de tidligere, da er dette i væsentlig Grad W.s Fortjeneste.

P. Lauridsen.

Weitz, Hieronymus, 1606—79, Professor, var født i Hohenkirchen i Thüringen 24. Marts 1606 og Søn af Friderich W. og Anna

Specht. Efter at have fuldendt sine akademiske Studier og været Hovmester for nogle Baroner Schaffgotsch blev han i Begyndelsen af 1641 Præceptor for de slesvigske Prinser Philip og Hans Bugislav, hos hvilke han var henved 6 Aar, deraf den længste Tid ved Akademiet i Sorø. Da dette Hverv var endt, drog han til Rostock, men blev af Frederik III 1650 kaldt tilbage for at være de kongelige Børns Præceptor og Opvarter. Som saadan tog han 1653 Magistergraden ved Sorø Akademi, hvor han 1663 ansattes som Professor eloquentiæ; efter Akademiets Nedlæggelse 1665 havde han intet Embede, uagtet han hørte til Gabels Klienter. 1655 var han bleven aflagt med et Kanonikat i Lund. W. døde 1679 i Korsør, hvor hans Svigersøn var Præst. Hans Hustru var Dorothea Friis, Enke efter Albrecht Schowert i Kjøbenhavn († 1650) og utvivlsomt Datter af Renteskriver Sigfred F. Foruden af nogle latinske Digte er W. Forfatter af en latinsk Elementarbog og Grammatik («*Via regia ad Latinam linguam*»), ved hvilken man efter hans Løfte kan lære mere Latin i 1 Aar end efter almindelige Skolebøger i den tredobbelte Tid.

Worm, Lex. over lærde Mænd. Nyerup. Lit. Lex. Christian IV's Breve V, 37. G. L. Wad.

Weldingh, Christian, 1728—1801, Præst, var født 1728 (døbt 8. Febr.) paa den sjællandske Herregaard Edelgave, der ejedes af hans Fader, af samme Navn, Moderen hed Karen Rasmusdatter. W. deponerede 1748 fra Faaborg, tog Attestats 1751, var Alumnus paa Valkendorfs Kollegium og leverede som saadan et Par Disputatser, men ellers kjender man intet til hans Ungdomsliv, før han 1759 gik som Missionær til Varanger, hvorfra han 1761 flyttede som Sognepræst til Maasø og 1767 til Vadsø. Her blev han Provst over Østfinmarken og var i denne Stilling til 1771, da Anders Porsanger (XIII, 233) var bleven Professor Leem (X, 159) besværlig, og man maatte skaffe en anden Adjunkt. W. blev da udnævnt til Præst ved Hospitalet i Throndhjem, blev 1773 Sognepræst til Inderøen og døde her 28. Maj 1801. Uden at have besøgt Seminarium Lapponicum erhvervede han sig stor Færdighed i Finernes Sprog, medens han levede blandt dem. De maa have interesseret ham i høj Grad, siden han blev hele 12 Aar der oppe og led meget ondt. Han arbejdede meget med at oversætte Bøger for Finnerne, lovede 1766 en Oversættelse af hele det nye Testamente, om han kunde faa Succession paa Vadsø, og 1773 meldes,

at han havde oversat det fra Galaterbrevet til Enden. Han er den første, der har oversat Salmer for Finnerne. Gunnerus fandt ikke Behag i ham og beskyldte ham for Gjerrighed. Gift med Birgitte Margrethe Angell († 1773), Datter af Albert A., Provst og Sognepræst til Vadsø, og Elisabeth Christine f. Paus.

D. Thrap, Bidrag t d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarh. II, 235—58.

D. Thrap.

Wellejus, Lago, s. Vedel.

Wellendorf, Hans Christian Eggert, 1791—1859, Forstmand. W. blev født 1. Dec. 1791 i Wellingdorf ved Kiel; Faderen var Gjæstgiver, men døde omtrent samtidig med, at Sønnen blev født, og da Moderen, der atter havde ægtet en Gjæstgiver, vilde tvinge sin Søn til at blive Skolelærer, lod han sig 15 Aar gammel optage i Feltjægerkorpset, til hvilket Forstundervisningen i Kiel var knyttet. 1812 blev han Kandidat og strax efter ansat ved Sorø Akademis Skovvæsen; 1821 blev han forflyttet til Viemose Skov ved Petersgaards Distrikt, hvor han med J. G. Müller (XI, 590) som foresat særlig skulde lede Hasselskovens Drift. 1827 blev han ansat som Skovrider paa Ods Herreds Distrikt og bestyrede det derefter med megen Dygtighed, indtil han døde 2. Juni 1859; særlig Fortjeneste har han indlagt sig ved sin Udhugning af Bevoxningerne. Desuden virkede han som Lærer for talrige unge Forstmænd, havde Sæde i flere vigtige Skovbrugskommissioner og var en dygtig Landmand samt Sandflugtskommissær; 1844 blev han udnævnt til Forstraad, 1851 til virkelig Justitsraad. W. var Svigersøn af G. C. Ulrich og Svigerfader til H. C. Ulrich (s. ovfr. S. 72); hans Hustru, Catharina Elisabeth Salome Ulrich (f. 17. Avg. 1783 † 19. Juni 1853), som han ægtede 7. Dec. 1821, var Enke efter Hans Friis Ivertsen.

A. Oppermann, Bidr. t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

Velschow, Hans Mathias, 1796—1862, Historiker, var Søn af Brygger og Snedkermester Christian V. og Catharine Marie f. Krol-lerup. Han fødtes i Kjøbenhavn 22. November 1796 og blev dimit-teret med Udmærkelse fra Metropolitanskolen 1815. Tre Aar senere vandt han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Op-rindelsen til det danske Rigsvaaben og Forandringen af det. Efter at have taget theologisk Examen (1822) vandt han 1824 Viden-skabernes Selskabs Guldmedaille for en Prisaafhandling «Om Myn-tens udvortes Tilstand i Danmark fra Knud den stores Tider ind-

til den oldenborgske Stammes Regering»; 1831 disputerede han for Magistergraden og rejste derpaa med offentlig Understøttelse i Udlandet i to Aar. Efter at de af Fr. Rostgaard (XIV, 343) testamenterede Midler vare voxede saa stærkt, at det var muligt med deres Hjælp at oprette et Professorat, saaledes som det af ham var bestemt, udnævntes V. 1833 til Professor i Historien og de nordiske Antikviteter ved Universitetet. 1850 overgik Stillingen som Professor Rostgardianus til at være en ordinær Professur. V. besad som historisk Videnskabsmand ikke blot megen Lærdom, men stor Skarpsindighed og Evne til kritisk Indtrængen. Hans Afhandlinger vare kun faa i Tal, men de viste en udmærket Evne til at stille det velkendte Kildestof i en ny Belysning. Den lille latinske Opsats «Om Biskop Regner» (1825) var en tidlig Anvendelse her hjemme af moderne Kildekritik; hans Afhandling «Om Bryderne» og især Disputatsen om Hærvæsenet paa Valdemar Sejrs Tid (*Commentationis de institutis militaribus Danorum, regnante Valdemaro secundo, pars prior*, 1839) aabnede helt nye Indblik i de gamle Tidens Samfundsforhold. Til overraskende Resultater kom V. ogsaa i Universitetsprogrammet «Om Folkemængden i Danmark i Midten af det 13. Aarhundrede» (1841). Den Udgave af Saxo Grammaticus, som P. E. Müller havde forberedt, havde V. paataget sig at fuldende, og 1839 kunde han udgive 1. Del, men 2. Del, der indeholdt de udførligere Noter, udkom først 1858. Den Mangel paa Energi og Initiativ, hvoraf V. led, viste sig i det hele ved mange Forhold; han havde stor Vanskelighed ved at blive færdig med et Arbejde, om det end, naar det omsider kom, og saaledes ogsaa Udgaven af Saxo, indeholdt værdifulde Undersøgelser. V. manglede ogsaa Fantasi og Liv, hvad der mærkedes baade naar han holdt Forelæsninger og naar han skrev. Den Grundighed, som han besad, blev let til Tørhed, hans Tanke kunde med al dens Skarphed blive alt for snorret og regelbunden. Paludan-Müller udtaler derfor, at «V.s Kombinationer, altid skarp-sindige, ere dog ogsaa nu og da fine og spidse indtil Spidsfindighed».

V. skrev meget vægtige Afhandlinger om de slesvigske Spørgsmaal, saaledes i de Antislesvig-holstenske Fragmenter (Hæfte 9) «Udsigt over de Begivenheder, Forhandlinger og Overenskomster, der have bestemt Hertugdømmet Slesvigs statsretlige Forhold til Danmark og Holsten siden 1459» I, «Bemærkninger angaaende det slesvigske Ridderskabs Oprindelse» (Nyt hist. Tidsskr. II) og

Universitetsprogrammet «Om Øen Femerns statsretlige Forhold» (1854). Han var Medlem af den i Følge Fredstraktaten 1850 udnævnte Kommission til at bestemme Grænsen mellem Slesvig og Holsten og skal her have udrettet meget, saa at de danske Fordringer ikke led Skade. V. var i to Maaneder Medlem af Rigsdagen, i det han af Kjøbenhavns 1. Valgkreds blev valgt til Medlem af Folketinget i Febr. 1853. Han støttede Ministeriet i dets Kamp for Tronfølgeoven, men efter at Rigsdagen i April var bleven opløst, gjenvalgtes han ikke. — 1836 optoges V. til Medlem af det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, 1841 til Medlem af Videnskabernes Selskab, 1841—50 var han Formand i den danske historiske Forenings Bestyrelse. V. var 14. Jan. 1852 bleven gift med Margrethe Elisabeth Knudsen (f. 3. Marts 1825 † 4. Okt. 1896), Datter af Lysestøber Hans K. Han døde 8. Juli 1862.

Erslew, Forf. Lex. Nord. Universitets Tidsskr. 1863, 1. 140 ff. Fr. Hammerich, Et Levnetsløb I, 111 f. II, 59. Steenstrup, Historieskrivningen i Danmark. Vidar 1889 (Chra.) S. 546 f. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

v. Veltheim, Christoffer, —1540, Hovedsmand, tilhørte den saakaldte sorte Linje af Familien V. og var Søn af Ottrau v. V. († 1525), Arvekammerer i Hertugdømmet Brunsvig. Han var i Tyverne og Trediverne en af de bekjendteste Lejetroppeførere i Nordtyskland. 1523 stod han i dansk Tjeneste og deltog i Frederik I's Hær i Belejringen af Kjøbenhavn. I Maj 1534 traadte han i Christian III's Tjeneste, deltog i Belejringen af Lybek og muligvis siden i Johan Rantzaus Tog op i Jylland. Næste Aar deltog han i Slaget paa Øxnebjerg og fulgte derefter med Christian III's Hær til Kjøbenhavn. Under en stor Del af Belejringen, fra Slutningen af Nov. 1535 til Slutningen af Marts 1536, fungerede han som øverste Feltherre i Lejren. Han undertegnede Kjøbenhavns Kapitulation 29. Juli 1536. Efter Krigen vedblev han at staa i dansk Tjeneste, var med ved Kongens Krøning 1537 og ledsagede Kongen næste Aar til Hyldingen i Hamborg og til det schmal-kaldiske Forbunds Møde i Brunsvig. Han havde fra Krigens Tid store Summer til gode hos den danske Konge og havde for en Del af disse Trittau Slot, Byen Oldeslo med tilhørende Told og Klosteret Reinbeck i Pant. Han døde 1540.

Dsk. Mag. 4. R. III. 86 f.

L. Laursen.

Wemmeløv, Henrik Christian, 1726—62, Præst. Han var født i Frederiksstad i Norge 13. Febr. 1726 og Søn af residerende Kapellan Niels W. og Anna Elisabeth f. Bruun, blev Student 1743 og theologisk Kandidat 1748. Ved Faderens Død 1749 blev han dennes Eftermand som residerende Kapellan i sin Fødeby og døde i denne Stilling 1762. W. var en ret heldig Lejlighedsdigter og udgav 1756 under Titelen «Uskyldige Sparetimer» en liden Samling aandelige Sange, som i Samtiden nød adskillig Paaskjønnelse.

Skaar, Norsk Salmehist. II, 66 f. Personahist. Tidsskr. IV, 93. VI, 222 f.

A. E. Erichsen.

Wenck, Heinrich Emil Charles, f. 1851, Arkitekt. W. er født i Aarhus 10. Marts 1851 som Søn af nedennævnte Generalmajor H. Th. W. og dennes 2. Hustru Waller Jenny Louise f. Pacht; han gik i Skole i Kiel og Kjøbenhavn og gennemgik Kunstakademiet, hvis lille Guldmedaille han 1878 vandt for Opgaven «En Bibliotheksbygning i gothisk Stil». I nogle Aar var han paa Studierejser i Udlandet, bl. a. 1883 og 1884 i Italien paa Akademiets Stipendium, ligesom hans senere Virksomhed som Statsbanernes Arkitekt har medført en Del Rejser med specielle Formaal. I denne Stilling har han opført Banegaarden i Helsingør (sammen med Holsøe), Østbanegaarden og Godsbanegaarden i Kjøbenhavn, Stationerne langs Kystbanen, Banegaardene i Nykjøbing S., Præstø og Sorø, Stationerne langs Banerne Svendborg—Nyborg og Odense—Kjærteminde, Hammelbanegaarden i Aarhus samt Banegaardene i Holstebro, Herning, Æbeltoft, Varde og Esbjerg (1904). Desuden har han arrangeret stilfulde Interiører i Amaliegade 8 og 16 og paa Østergade 8, bygget Ingeniør Werners Villa i Espergærde, Posthuset i Sorø, Forbrændingsanstalten paa Frederiksberg osv. samt projekteret den nye Hovedbanegaard i Kjøbenhavn og en Telegrafbygning ved Nicolai Taarn. W. er tillige en talentfuld Akvarelmaler, som hyppig med Held har udstillet paa Charlottenborg; hans Banegaarde ere moderne i god Betydning, og ved deres mange smagfulde og originale Enkeltheder have de utvivlsomt udøvet en kulturel Indflydelse rundt omkring i Landet. 15. Marts 1895 ægtede han Helga Thyra Fanny Jensen-Gram (f. 1870), Datter af Grosserer J. Jensen.

Erik Schiødt.

Wenck, Heinrich Theodor, 1810—85, Officer, blev født i Burg paa Femern 24. Okt. 1810 og var Søn af Kapitajn, senere Sognefoged i Jevensted og Raumort i Rensborg Amt Henrik Chri-

stian W. (f. 1773 † 1859) og Anna Magdalene f. Itzig (f. 1775 † 1860). Han begyndte sin militære Løbebane i Landkadetkorpset, hvor han 1826 blev virkelig Landkadet, 1829 erholdt Sekondlieutenants Anciennitet og 1. Præmie ved Officersexamen og 1830 blev Kadetkorporal og Pagekadet. 1831 udnævntes han til Sekondlieutenant ved 1. jyske Infanteriregiment, men Aaret efter indtraadte han som Elev paa den kongl. militære Højskole, fra hvilken han afgik 1836 som Premierlieutenant i Ingeniørkorpset. Han ansattes strax ved Fæstnings- og Bygningstjenesten, først i Kjøbenhavn og senere i Rensborg, men i 1839 overgik han til den Ingeniørkorpset den Gang underlagte Vejtjeneste, ved hvilken han med korte Afbrydelser forblev, saa længe han stod i militær Tjeneste; han forfremmedes til Kapitajn af 2. Klasse 1842, af 1. Klasse 1843, karakteriseret Major 1852, Major 1853, karakteriseret Oberstlieutenant 1859, Oberstlieutenant 1861 og Oberst 1864. I Krigsaarene 1848—49 gjorde han Tjeneste ved Feltingeniørdetachmentet og deltog i Fægtningen ved Haderslev 29. Juni 1848 og i Udfaldet fra Fredericia 6. Juli 1849.

Ved Vejtjenesten virkede han først i Hertugdømmerne 1839—42 og dernæst i Kongeriget 1842—52. 1852—63 var han dirigerende Stabsofficer for Vejtjenesten i Holsten og Lauenborg og blev i 1852 konstitueret, 1856 virkelig Overlandevejinspektør i Holsten. Fra 1855—63 var han kongl. Kommissær for Altona—Kieler-Jærnbanen og dens Sidebaner og fra 1864 Indenrigsministeriets tekniske Konsulent i Jærnbanesager og Medlem af Direktionen for de sjællandske Jærnbaner (fra 1880 Statsbaner). Fra Begyndelsen af 1864 overgik han til Vejtjenesten i Kongeriget som dirigerende Stabsofficer, og han sattes i Slutningen af samme Aar à la suite i Ingeniørkorpset. I 1868 blev han Overvejinspektør og fratraadte Posten som fungerende Direktør for Ingeniørkorpsets Vejtjeneste paa Grund af dennes Overgang til den civile Bestyrelse. Han var Formand for Kommissionen af 1872 til Bedømmelse af de indkomne Planer til Anlæg af en fast Bro over Limfjorden og Medlem af Kommissionen af 1878 angaaende Kjøbenhavns Banegaards Udvidelse. 1879 udnævntes han til General à la suite, og 1885 fratraadte han Stillingen som Medlem af Direktionen for de sjællandske Statsbaner. W. døde 21. Nov. s. A. Han blev Kommandør af Dannebrog af 2. Grad 1867 og af 1. Grad 1873.

W. ægtede: 1. (Avg. 1837) Ursula Maria Holbech (f. 20. Jan. 1813 † 28. Okt. 1839), Datter af Skibskapitajn Peter Nielsen H.

(f. 1772 † 1847) og Maria f. Thayssen (f. 1779 † 1849) og z. (3. Febr. 1842) Waller Jenny Johanna Louise Pacht (f. 24. Marts 1816 † 26. April 1904), Datter af Amtsfoged i Mølln Johan Christoph Ludvig P. (f. 1769 † 1860) og Anna Johanna Elisabeth f. v. Decken (f. 1783 † 1860).

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingeniørkorpset 1684—1893.

V. E. Tychsen.

Vendelbo, Christian, —o. 1400, fremtræder i Slutningen af Valdemar Atterdags Tid; han var da Ridder, Hovedsmand paa Skanderborg Slot og Medlem af Kongens Raad. Som saadan deltog han i Fredsforhandlingerne med Hansestæderne 1369—70, og efter Valdemars Død har han saa vel medbeseget den Haandfæstning, Kong Oluf udstedte 1376, som Aaret efter paa Danehof-fet i Nyborg den der vedtagne Landefred. Ellers træder han lidet frem i Datidens Statsakter, og der er ogsaa kun bevaret faa Vidnesbyrd om hans personlige Forhold. Han deltog i Fredsmødet paa Lindholm 1395, der gjorde Ende paa Krigen med Albrecht af Meklenborg, og da Erik af Pommern blev valgt til Konge, udnævnte Dronning Margrethe C. V., der nu var den ældste i Rigsraadet, til Landshovedsmand og «Rettere» i Jylland; i denne Egen-skab holdt han i de følgende Aar Retterting paa Kongens Vegne. I de store Rigsmøder deltog han derimod ikke siden og var heller ikke med ved Unionsmødet i Kalmar; han levede endnu i Aaret 1400, men det følgende Aar nævnes hans Hustru, Elene Bugges-datter, som Enke.

Kr. Erslev.

Vendelbo, Peder, —o. 1347, tilhørte en gammel og højt anset norrøjsk Adelsslægt og fremtræder selv først i Christoffer II's Tid. Da denne Konge kom i Strid med de Raadgivere, han havde arvet fra sin Broder, udnævnte han P. V. til sin Marsk i Stedet for Ludvig Albertsen (Eberstein IV, 401) og sendte ham imod denne, der havde sat sig fast paa Hammershus; det lykkedes ogsaa P. V. at indtage den stærke Borg. Aaret efter blev Christoffer imidlertid fordrevet (1326), og P. V. mistede sin høje Stilling. Han traadte dog i Tjeneste hos Modkongen Valdemar og nævnes som dennes Raad, men da Christoffer vendte tilbage til Riget, sluttede han sig atter til ham og blev hans Drost, uden for øvrigt, som det synes, at komme til at spille nogen større Rolle. I den følgende kongeløse Tid hører man næsten intet til P. V., men da Valdemar Atterdag havde vundet Kronen, træder han frem i for-

reste Række blandt denne Konges Mænd; han indtog atter Stillingen som Drost, hvad han dog hurtig opgav. Allerede 1347 nævnes hans Hustru Arine som Enke. P. V. efterlod sig et Par Sønner, og hans Døtre vare indgiftede i Jyllands største Slægter; den ene havde saaledes ægtet Erik Nielsen Gyldenstjerne, den anden den bekjendte Niels Bugge (III, 234). *Kr. Erslev.*

Wendt, Carl, 1731—1815, Gehejmekonferensraad, var født 12. Okt. 1731 i Sorau i Nedre Lausitz. Hans Fader Christian W. var født i Itzeho, havde studeret ved Københavns Universitet og derefter tjent Prins Carl som Pagehofmester paa Vemmetofte, hvor han tog virksom Del i Oprettelsen af gode Skoler, havde derefter beklædt Stillingen som Sekretær ved Missionskollegiet og Inspektør ved Waisenhuset, indtil han 1723 forlod Landet og blev Præst i Kassel, senere Superintendent i Sorau. Han var gift med Marie Margrethe Lichtenberg. Sønnen besøgte Skolen i sin Fødeby, blev 1749 dimitteret til Universitetet i Halle, hvor han 1752 promoverede som Dr. med. Aaret efter kom han paa Opfordring af C. A. Plessen til København, hvor han begyndte at praktisere. Efter sin Fader havde han arvet pædagogiske Interesser og blev 1755 Hovmester for Chr. Ludvig Plessens Sønner, først i deres Hjem, senere fra 1757 ved Sorø Akademi, og rejste med dem til Genf, hvor den yngre af Brødrene døde. Med den overlevende, senere Gehejmekonferensraad Chr. Ludv. v. Scheel-Plessen (XIII, 164) gik han 1760 til Göttingen, Aaret efter til Leiden og Utrecht. I Foraaret 1764 vendte han efter en længere Rejse med sin Elev tilbage til København, hvor han kort efter overtog et nyt Hverv som Hovmester for Brødrene C. D. F. og J. L. Reventlow, der i 3 Aar studerede i Sorø, indtil han 1766 ledsagede dem til Leipzig. I Foraaret 1769 fulgte han dem til Schweits og Aaret efter til Paris og England. Overalt søgte han med sine mangesidige Interesser at vække deres Sans for almenyttige Foretagender, Landbosforholdene, Skoleundervisningen, Fabriks- og Industrilivet, og det tør vel siges, hvad ogsaa begge Brødrene hele deres Liv taknemmelig erkjendte, at disse af Danmark saa højt fortjente Mænd for en væsentlig Del skyldte hans indgribende Paavirkning deres Aandsretning og Tankesæt. Hjemvendt i Nov. 1770 gik Brødrene atter i Sommeren det følgende Aar med W. til Norge og Sverige for at studere Bjærgværksdrift. W. blev derefter nøje knyttet til den Reventlowske Familie, boede i deres Hus og vedblev, især efter

Faderens Død 1775, at være deres trofaste Raadgiver, til hvem de henvendte sig i alle vigtige Livsspørgsmaal. Han havde ogsaa alle deres Stifmoders, Grevinde Charlotte Amalie Reventlows (XIV, 32) Sager under Hænder og boede under Tag med hende, især efter 1781, da han erhvervede Gaarden Hummeltofte ved Frederiksdal, hvor hun ogsaa døde 1792. Samtiden sluttede af det nøje Forhold, der bestod mellem begge — hun var kun 4 Aar ældre end han — at de havde indgaaet et hemmeligt Ægteskab, som af Hensyn til Standsforskjellen aldrig blev deklareret. Sikkert er det, at W. af hele Familien opfattedes som den, der stod hende nærmest, og til ham rettede alle deres Kondolence ved hendes Død. Han indgik ej heller senere noget Ægteskab.

Mærkelig nok er det hverken som Læge, hans egentlige Livsgjerning, eller i sin Virksomhed som Ungdomslærer, skjønt han var «en Mentor efter Fénelons Ideal», at W. har erhvervet sig et Navn i Danmarks indre Historie. Betroet med Ordningen af Familien Reventlows Pengesager og Forvaltningen af Dronning Anna Sophies Stiftelses Midler fik W. Lejlighed til at vise sin fremragende finansielle Dygtighed. 1775 blev W. Medlem af Direktionen for den almindelige Plejeanstalt, i hvilken han udfoldede en særdeles fortjenstfuld Virksomhed. Den ældre Schimmelman skaffede ham 1781, da han fratraadte denne Post, Udnævnelse til Kommissær ved den oktroierede Bank, Aaret efter blev han Sekretær i Bankens Overdirektion. Efter Bernstorffs Tilbagekaldelse blev W. i Juni 1784 Deputeret i Finanskollegiet og Medlem af Direktionen for Bankkontoret samt af den overordentlige Finanskassekommission. I Finanssager var han baade C. D. F. Reventlows og E. Schimmelmans højre Haand, og i Folkemunde hed det, at Wendt regerede Reventlow, denne atter Kronprinsen gennem Bernstorff, saa at det egentlig var W., der styrede Landet. Han havde Del i Schimmelmans Omordning af Finanstyrelsen og Oprettelse af et nyt Finanskollegium, arbejdede fra 1787 i den s. A. nedsatte Finanskommission og var især virksom ved Indretningen af Speciesbankerne i Altona og Kjøbenhavn (1791), af hvis Direktion han blev Medlem. Fra 1788 refererede han Finanskollegiets Forestillinger i Gehejmestatsraadet. 1787 blev han Medlem af den til Fattigvæsenets Ordning nedsatte Kommission og fik 1799 Sæde i Direktionen for Depositokassen. W., der 1777 havde faaet Titel af Justitsraad, blev 1781 Etats- og 1789 Konferensraad og fik 1804 det hvide Baand. 1801 fik han Løfte om Stempelpapirforvalter-

embedet. I Avg. 1807 fulgte han med Kongen til Rensborg, hvor han fortrinsvis havde Opsynet med den kongl. Kasse, og gik med denne i Juni Aaret efter som første Medlem af den midlertidige Kasseadministration (1808—10) til Kiel. 1810 vendte han tilbage til Kjøbenhavn og sendtes i Omslaget 1812 til Kiel for at danne en Kreditforening mellem Godsejerne i Hertugdømmerne og som kongl. Kommissær indtil videre at indtræde som Medlem af dens Direktion. Skjønt W., i øvrigt med urette, blev anset som medvirkende ved Udstedelsen af den særlig i Holsten forhadte Forordning af 5. Jan. 1813, som han i sine Breve loyalt søger at forsvare, skjønt han inderst misbilligede dens Fremkomst, lykkedes det ham ved den velgjørende og betydelige Indflydelse, hans Person udøvede, og den Tillid, han nød, at afværge meget ondt og berolige de oprørte Gemytter. Udnævnt til Gehejmekonferensraad 1812 blev han i Dec. 1813 Overpræsident i Kiel efter at have nedlagt sit Embede som Finansdeputeret. I sin nye Stilling var han Medlem af den for Holsten nedsatte provisoriske Forvaltningskommission. Han afgik ved Døden i Kiel 6. Avg. 1815. W. maa betegnes som en af de smukkeste Skikkelser, den yngre Bernstorffs Æra kan opvise, de tre Grevers fælles fuldtro Ven og Støtte, i gode og onde Dage Statens altid nidkjære, pligtopfyldende og trofaste Tjener, der omfattede Danmark, dets Sag, dets Folk og dets Sprog med usvigelig Kjærlighed, «integer vitæ», som der staar skrevet under hans Billede, ogsaa i sit private Liv gennemtrængt af dyb og sund Religiositet og en fast Tro paa alle humane Tankers endelige Sejr.

Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds I—VI. Rahbek, *Minerva* 1801, IV, 252 ff. *Louis Bobé.*

Wendt, Frantz Wilhelm, 1815—95, Kunst- og Handelsgartner, var født 2. Juli 1815 og Søn af nedennævnte Læge J. C. W. W. Han gik først i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, men maatte af Helbredshensyn i 1830 opgive den studerende Vej og kom i Gartnerlære paa Gisselfeld under Gartner Thiesen. I September 1836 underkastede han sig som Elev i Fredensborg Slotshave Kunstgartnerexamen. I Aarene 1839—43 bestyrede W. Vallø Stiftshave, og efter at han med Understøttelse fra det offentliges Side havde foretaget en Udenlandsrejse, blev han Gartner paa Ledreborg ved Lejre. Haven var meget forsømt, og store Forandringer bleve foretagne i de 7 Aar, han beklædte denne Plads. I 1851 købte han

en Ejendom paa St. Jørgensbjerg ved Roskilde, hvor han drev Planteskoledrift og Frøhandel, og ved Siden deraf havde han et ikke ubetydeligt Landbrug, som gav ham Lejlighed til Forsøg med mange nye Græsarter, Rodfrugter og Kornsorter. Navnlig i Tredserne og Halvfjerdserne havde han betydelig Omsætning med Planteskoletartikler og Frø, og det varede derfor ikke længe, før han kunde udvide det til Have indtagne Areal fra 5 til 9 Tdr. Land. Da imidlertid Afsætningsforholdene i Firserne bleve vanskelige paa Grund af de mange nye konkurrerende Forretninger, der opstod trindt om i Landet, solgte W. sin Ejendom i 1889. Da Examen i Blomsterdyrkning og Driveri 1866 henlagdes til den kongl. Veterinær- og Landbohøjskole, blev W. udnævnt til Examinator i det førstnævnte Fag. W. har skrevet flere mindre Afhandlinger: «Kort Anvisning for Husmænd til Dyrkning af Rodfrugter, Staldfodringsplanter og Handelsplanter» (1872), «Om Rodfrugter og nogle andre Planter, som anvendes til Fodring af Kreaturer» (1858), «Om Husmandens Stilling som Arbejder paa Landet og om Dyrkning af Husmandslodder» (1871). W. døde 2. Avg. 1895. — Han ægtede 2. Juli 1851 Thrine Jensen (f. 30. Nov. 1822 † 5. Nov. 1864), Datter af Forpagter Hans J. paa Skullerupholm.

Erslew, Forf. Lex.

L. Helweg.

Wendt, Johann Christian Wilhelm, 1778—1838, Læge. Han fødtes 16. Sept. 1778 i Ekernførde og var en Søn af Kjøbmand og Brænderiejer Jürgen Friedrich W. og Margrethe Øllegaard f. Fiebig. Efter at have frekventeret sin Fødebys lærde Skole blev han 1793 kirurgisk Assistent (Lærling) ved det kongl. Christians Plejehus i Ekernførde og udnævntes 1796 til Eskadronskirurg ved det slesvigske Livregiment. 1798 tog han sin Afsked og drog til Kjøbenhavn for videre Studier af Kirurgi og Medicin, blev her strax Volontær og 1800 Kandidat ved Almindeligt Hospital, hvis Læge W. N. Jacobsen (VIII, 367) var hans Onkel. S. A. blev han Underkirurg ved Søetatens Haandværkerstok. 1801 indskrives han privat som Student ved Universitetet, 1802 tog han Examen ved kirurgisk Akademi, udnævntes s. A. til assisterende Læge ved Almindeligt Hospital og i det dertil hørende Fattigdistrikt ligesom ogsaa til Docent i Naturlære ved Veterinærskolen ved J. V. Neergaards Afskedigelse (XII, 157). 1803 blev han Bataillonskirurg ved norske Livregiment, 1804 Læge ved Vartov og selvstændig Distriktslæge under Fattigvæsenet. S. A. absolverede han medicinsk Examen.

1812 erholdt han Embedet som Medicinalrevisor for Armeen og Marinen og dermed Regimentskirurgs Rang.

W. gjorde sig tidlig bemærket som en aandslivlig og habil Mand med gode Kundskaber, med litterære Interesser og Anlæg og energisk Reformiver i forskjellige Retninger. Den tidligere uheldige Forsyning med Medikamenter til Militæretaten fik han strax efter Udnævnelsen til Revisor heldig reformeret, og han havde en Hovedfortjeneste af Udarbejdelsen af den første Militærfarmakopé (1813); han optraadte tidlig som Forfatter til smaa Skrifter, navnlig indeholdende praktiske Anvisninger for Kirurgerne. 1813 blev han udnævnt til Overmedikus ved Almindeligt Hospital, en Stilling, som i øvrigt den Gang endnu ikke var meget estimeret, men som han snart bragte til større Anseelse, saa at Hospitalet i hans Tid begyndte at søges af de medicinske studerende for deres kliniske Uddannelse. 1817 erholdt han Professortitelen, 1823 fik han Æresdiplom som Doctor medicinæ fra Kiels Universitet. Han gav sig ogsaa af med Belletristik, i øvrigt i Overensstemmelse med Tidens æsthetiske Aand, blev en yndet Lejlighedsdigter og knyttede som Læge og Ven Forbindelser med de samtidige litterære Kredse i Kjøbenhavn, fraterniserede ogsaa en Tid noget med de oppositionelle og revolutionære Kredse, dog ikke anderledes, end at han som Ven af Dr. Dampe, da Sagen mod denne 1820 indleddedes, uden større Betænkelighed lod sig bruge af Politidirektør Kierulff som Spion og Angiver — i det han dog samtidig, holdningsløst Følelsesmenneske som han vistnok var, i øvrigt søgte at afværge de værste Kalamiteter for sin «Ven».

Sin medicinske Forfattervirksomhed i Smaaskrifter og Tidsskrifts-afhandlinger fortsatte han ufortrødent, og han var en Tid Medudgiver af «Bibliothek for Læger» ligesom ogsaa af «Penia». Foruden talrige aktuelle Æmner behandlede han end videre den danske Medicins Historie i flere Skrifter, saaledes «Historien af den veneriske Sygdoms Begyndelse og Fremgang i Danmark» (1820), «Almindeligt Hospital, dets Indretning og Forfatning, Pengevæsen, Legater, Historie» (1833), «Børnekoppernes og Vaccinationens Historie i Danmark» (1836). Han var meget bibliofil og kom efterhaanden til at eje en af de betydeligste private Bogsamlinger i Landet. Som organisatorisk og filantropisk Reformator virkede han ligeledes utrættet og indlagde sig betydelige Fortjenester. Som Kommissionsmedlem var han meget virksom for Oprettelsen af Garnisonshospitalet i Kjøbenhavn, hvortil der var en overordentlig

Trang, ligeledes havde han som Medlem af Kommissionen for Københavns Fattigvæsens Omorganisation (1828) en stor Del af Æren for de Forbedringer, som derved gennemførtes.

1832 udnævntes han til Stabskirurg ved Landmilitæretaten og derved ogsaa til Medlem af det nye Garnisonshospitals Direktion og af Sundhedskollegiet. 1833 blev han end videre Medlem af det slesvig-holstenske Sanitetskollegium og erholdt s. A. Rang med Oberstlieutenanter, 1835 blev han Etatsraad. 4. Marts 1838 døde han pludselig. — Han var gift med: 1. Mette Mariane Knudsen († 1809 25 Aar gammel), Datter af Koffardikapitajn Henrik K.; 2. Ane Margrethe Rasmussen (f. 1791 † 31. Dec. 1844), Datter af Hans Jacob R. i Vedbæk.

Den danske Lægestand 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Bibl. f. Læger XXVIII, 255 ff. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftstellerlex. Berl. Tid. 1838 Nr. 68. Høsts Erindringer. Hist. Tidsskr. 6. R. V. *Jul. Petersen.*

Wengel, Christian Molt, 1821—59, Forfatter, Søn af Apotheker, Kancelliraad Hans Jørgen W. (f. 14. Avg. 1784 † 16. Jan. 1874) og Anne Sophie Frederikke f. Aabye (f. 22. Febr. 1786 † 17. Maj 1877), var født i Ringsted 24. April 1821, gik 1831—36 i Herlufsholms Skole og derefter i Roskilde Latinskole, hvorfra han i 1840 blev Student; 1848 tog han juridisk Embedsexamen; derefter fik han Ansættelse som Assistent i Justitsministeriets Revisionskontor for Skiftedesignationerne og de offentlige Stiftelsers Regnskaber, i 1855 blev han Revisor smstds. og i 1859 Fuldmægtig i 1. Revisionskontor for umyndiges Midler. Han var ugift. En Tyfus dræbte ham 24. Sept. 1859.

W. gjorde sig først bekjendt i Studenterverdenen ved, nærmest i gamle Rosenkildes Manér, at udføre komiske Roller i Studenteforeningens Komedier, saaledes Lars ved den første Opførelse af «Gjenboerne», Mads i «Soldaterløjer», Randbøl i «Feriegjæsterne», Sandrup i «Familietvist» og Forpagter Klem i «Deklarationen». Ogsaa i sine egne Studenterkomedier, som senere gik over til Sekondtheatrene, spillede han gjerne. Han har forfattet: «Kusine Lotte», Vaudeville i 1 Akt (1854 2: 1853, 6. Opl. 1898), «Plader», Lystspil med Sang i 3 Akter (1858; opført paa Kasino 1855 og som Studenterkomedie under Titlen «Middagsmad i Larsbjørnstræde, Lystspil med Plader i 3 Akter»). Efter hans Død udkom hans «Efterladte Skrifter» I—III (1859—60), og i sit Testamente havde han bestemt Indtægten af disse til Studenteforeningens Byggefond. De inde-

holde «Kjærlighed paa Taget», Vaudeville i 1 Akt (som Studenterkomedie: «Kjærlighed paa Taget eller Nr. 66 og 67 ved Nørrevold, Vaudevillestump i 1 Akt»), «En Tale», Lystspil med Sang i 2 Akter, og «Fra Ni til Fire», Fortælling med Tableauer. Disse Komedier ere senere enkeltvis udkomne i flere Oplag. «Kjærlighed paa Taget» opførtes paa Kasino 1854 og «En Tale» paa Folketheatret 1858. Han har desuden oversat og omarbejdet et Par franske Stykker til Kasino og Folketheatret og skrevet morsomme Viser, af hvilke den om Matrosen, der aad Toldbodrotten, er mest bekendt. Hans dramatiske Arbejder ere ikke egentlige Studenterkomedier, dertil ere de ikke overgivne, kaade og hensynsløse nok over for Øjeblikkets Forhold og Personligheder; der er aldrig Bidskhed eller Nærgaaenhed i deres paalidelige Skildringer af Mennesker, aldrig stilles her noget paa Spidsen, men de ere hyggelige og elskværdige. Og saadan var han selv som Menneske. I Studenterforeningen, hvor han færdedes til Stadighed og yndedes af alle, traadte han aldrig frem, førte ikke Ordet, ønskede ikke, at hans Vilje skulde lystres. Han var altid i ligeligt Humør, lidt magelig, uden egentlig Begejstring for noget, stærk i Modgang, sandhedskjærlig og trofast, med Trang til at være noget for andre; men alt maatte gaa rolig og sindig, ingen fik Lov til at storme paa, han vilde helst ene sørge for sit, pusle med det og under Arbejdet være fri for andres Raad og Kritik. Chr. Richardt siger om ham, at «uden Larm, men dog til Fryd, som Kilden med den sagte Lyd, han vandred sine Veje». Altid søgte han at finde Livets lyse Sider og ønskede at glæde sig ved Tilværelsen uden at føle dens Disharmonier. Skjønt han samvittighedsfuldt besørgede sit Embede, interesserede dette ham kun lidet, vistnok fordi han ikke gennem det kom i Vexelvirkning med andre Mennesker; thi det var en Drift i ham at iagttage sine Medmennesker, gennemforske dem, ikke just til Brug for sin Forfattervirksomhed, men fordi de højlig interesserede ham, netop fordi han elskede dem. Det var i det hele taget hans dybe Trang at lære Livet til Gavns at kjende, og dette vil kun kunne ske fra Kjærlighedens Standpunkt. Iblandt Studenterne beredte han sig bl. a. Vej ved sin fremragende Evne til at efterligne Folks komiske Sider, ved at holde morsomme Avktioner og endelig ved at forberede Fester. «Han var af Ydre meget styg, hans Hoved sad lidt skjævt . . ., hans Næse havde den løjerligste Facon, hans Mund var stor, og dertil kom endnu, at han skelede stærkt. Men trods alt dette

ikke meget skjøne i hans Ansigt, var der i dette det mest elskværdige og vindende Udtryk. Han var ligefrem, forekommende og venlig» (A. Abrahams).

H. C. A. Lund, Studenterforeningens Historie. Erslew, Forf. Lex. Nordisk Universitets-Tidsskrift VI 1, S. 109 ff. A. Abrahams, Minder fra min Studentertid S. 42 ff. Carl Møller, Fra Studenterdagene S. 12. Axel Sørensen, Studenterkomedien S. 17 ff. Breve til og fra C. Hostrup S. 376. *Nic. Bøgh.*

Wennerwald, Emil August Theodor, f. 1859, Landskabsmaler. E. W. er Søn af Fabrikant Fritz W. (f. 1832) og Emilie f. Lüchow (f. 1826 † 1883) og født i Kjøbenhavn 4. Avg. 1859. Sin første Vejledning i Kunsten fik han af Maleren Carl Vilhelm Hansen; senere forberedte C. V. Nielsen ham til Kunstakademiet, hvor han blev optagen som Elev 1878. Paa Foraarsudstillingen paa Charlottenborg debuterede han 1882 med «Efteraar, Parti fra Søndermarken», og 1883 fulgte hans «Parti ved Kildesøen i Jægersborg Dyrehave»; senere ernærede han sig nogle Aar som Skuespiller og boede 1888—91 i Svendborg, fra hvis Gader og Omegn han har malet adskilligt, der ligesom hans øvrige Arbejder vidner om selvstændigt Syn og ikke ringe Formevne. W. ægtede: 1. (4. Maj 1884) Carla Ludovica f. Rongsted (f. 1866 † 1885), Datter af Hofpianist Carl Julius R.; 2. (23. Okt. 1888) Ingeborg Johanne Emilie Hansen (f. 1866), Datter af Gjæstgiver Anders H. og Ane Margrethe f. Hansen.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Wensin, Lorents, —1629, af holstensk Adel, var Søn af Godske W. til Rolsdorf og Eibe Danielsdatter Rantzau af Salzau. Han gik 1609 i Skole i Kiel, blev 1621 Højunker hos Kong Christian IV og 1622 Kammerjunker hos Prins Frederik. 1625 beskikkedes han til Krigskommissær ved Hæren i Tyskland, men brugtes særlig dette og det følgende Aar til gjentagne diplomatiske Sendelser til Frankrig, nærmest for at formaa den franske Konge til at slutte sig til Haager-Forbundet, men ogsaa for at skaffe Subsidier, og til Holland, først for at købe Vaaben, senere med den danske Ratifikation af det nævnte Forbund. Paa en af disse Rejser blev han holdt tilbage af Garnisonen i Lingen, og hans Papirer bleve ham fratagne; først efter at Christian IV havde klaget til Infantinde Clara Eugenia Isabella i Nederlandene, blev Fangen løsladt og fik sine Sager igjen. Siden tabes hans Spor, formodentlig

have de anstrængende Krigsaar nedbrudt hans Helbred, thi han angives at være død 1629, vistnok i en yngre Alder. *Thiset.*

Venstermand, Johan, —1587, til Olstrup, var Søn af Jørgen V. til Stadager og dennes 2. Hustru Alhed Urne. Han ledsagede som Hofsinde Hertug Magnus til Lifland, men kom snart tilbage og fik senere Ansættelse som Sekretær i Kancelliet, i hvilken Stilling han 1565 forlenedes med et Kannikedømme i Roskilde Domkirke; dette beholdt han til sin Død. 1567 beskikkedes han til Norges Riges Kansler og fik Aabygge, Ide og Raade Skibreder i Norge, uden Afgift, og desuden Provstiet ved Marie Kirke i Oslo; men dels, som det synes, paa Grund af Mangler i sit Regnskab, dels fordi han havde vakt Kongens Uvilje ved at have støttet de norske Bønders Petitioner om Fritagelse fra den Kongen bevilgede Landehjælp, mistede han 1571—72 baade sit Embede og alle sine norske Len. Først 1576 fik han atter en lille Forlening Snegaard, som han 1577 ombyttede med Reins Kloster, Tutterøen og Vigs Gods. Til Gjengjæld maatte han 1578 gjøre Tjeneste som Rentemester paa Jakob Ulfeldts Gesandtskabsrejse til Rusland. Atter 1582 mistede han sine norske Len, og nu var Anledningen ganske utvivlsomt Mangler i hans Regnskaber, thi endnu Aar 1600 sagsøgte hans Arvinger, fordi der ikke var gjort Rede og Rigtighed for hans Len. Selv var han da for længst død, i Juni 1587. V. var 1570 bleven trolovet med Margrethe Høg, men denne Trolovelse gik over Styr, og først længe efter at hun var gift med en anden, fæstede J. V. sig en Brud, Kirsten Lagesdatter Beck. Brylluppet stod 30. Avg. 1584 i Roskilde; Ægteskabet var barnløst. Enken levede endnu 1625.

Thiset.

Venstermand, Morten, —1610, til Pederstrup, Søholt og Egebjærg, hvilken sidste Hovedgaard han dog 1575 mageskiftede til Kronen imod Krønge, var Broder til foranstaaende Johan V. Han blev 1570 Hofsinde og gjorde tillige Tjeneste først som Skjænk, siden en kort Tid som Køgemester til 1572, da han forlod Hofstjenesten og fik Kjøbenhavns Slot i Forlening. Dette Len beholdt han i 3 Aar og havde derefter i de følgende 3 Aar Ravensborg paa Laaland. 1576 var han i Kongens Følge paa Rejsen til Meklenborg. 1580 fik han Øen Len, som han havde, til han 1589 blev Befalingsmand paa Frederiksborg, hvilket han var

til 1592. Endelig var han fra 1592 til 1604 forlenet med Helgeland. Han synes at have været vel anskreven saa vel hos Frederik II som Christian IV. Den sidste gjorde 1. Avg. 1591 hans Bryllup med Anne Andersdatter Galt. Ægteskabet var barnløst. Efter hans Død 1610 ægtede Enken Falk Brahe. *Thiset.*

Wentorf, Carl Christian Ferdinand, f. 1863, Maler. C. W. er født i Kjøbenhavn 25. April 1863 og Søn af Snedkermester Heinrich Frederik W. (f. 1832) og Cecilie Juditha f. Wandschneider (f. 1831 † 1894). Kunstakademiets Skoler gennemgik han 1881—87; som Udstiller paa Charlottenborg debuterede han 1886 med et Portræt af Landskabsmaleren C. F. Aagaard. I 1890 og 1892 var han med Akademiets Understøttelse udenlands, i 1896 rejste han med det Ancherske Legat og i 1900, atter med Stipendium fra Akademiet, til Holland og Paris; mindre Rejser har han næsten hvert Aar foretaget paa egen Bekostning. Som Udstiller har han til Stadighed givet Møde paa Charlottenborg, dels med Genrestykker, dels og fornemmelig som Portrætmaler. Blandt hans Arbejder kunne fremhæves: «Fra Trøstens Bolig, Motiv fra en Fattiggaard» 1892 (den Hirschsprungske Samling), «En Gudstjeneste paa Amager» 1893 (Kunstmusæet), «Den gamle Bonde paa Toften» 1899 (Maribo Musæum; lønnet med Guldmedaille i München 1901), «Et Sladderhjørne» 1898 samt Portrætterne af Tømmermester Harald Olsen (Tømmerlavets Forsamlingssal; Aarsmedaille 1901), Hofjægermester Fr. Tesdorff (1902), Grev Ahlefeldts tre Sønner (1903) og i 1904 Baron Rosenørn-Lehn, Etatsraad Bock og Skolebestyrerinde Frøken Marie Kruse. W. er en solid og dygtig Kunstner, der navnlig i sine Portrætter, af hvilke de sidstnævnte; frem for alle Frøken Kruses, afgjort ere de bedste, udmærker sig ved jævn, klar og sikker Karakteropfattelse, paalidelig Formgivning og sund Farve. — W. ægtede 18. April 1890 Alma Margrethe Nathalie Qvist (f. 1861), Datter af Snedkermester Hans Jacob Q. (f. 1823 † 1891) og Augusta Frederikke Vilhelmine f. Würck (f. 1827 † 1872).

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Venusinus, Jon Jacobsen, —1608, Theolog, Filosof, Naturgransker og Historiker, var født paa Øen Hven, hvor hans Fader, Jacob Jonsen, var Præst; Moderen hed Inger Pedersdatter. Faderen forflyttedes 1563 til Landskrone, efter hvilken By Sønnen kaldte sig Coronensis; men efter at Hven ved Tyge Brahe havde faaet

en særlig Navnkundighed, kaldte han sig Venusinus efter Fødeøen, saa meget mere som han, der med ikke ringe Held dyrkede Digtekunsten baade paa Latin og Dansk, derved fik Navn fælles med en af Oldtidens mest berømte Digtere (Horatius). Efter at have besøgt den kongl. Skole i Frederiksborg, der frembød bedre Undervisningsforhold end de allerfleste af den Tids Skoler, afgik V. til Universitetet i Kjøbenhavn og siden til Rostock. Her kom han i Forbindelse med den ogsaa her i Landet meget ansete Professor David Chytræus, der 1579 anbefalede ham til Kong Frederik II's Understøttelse, da han var en alvorlig, besindig og haabefuld ung Mand, som det vilde lønne sig at hjælpe frem paa Videnskabernes Bane. Denne varme anbefaling havde den Virkning, at Kongen tilstod ham 100 gamle Daler aarlig i Studerehjælp. Nu begav han sig paa længere Rejser, besøgte Tyskland, Østerrig (hvor han lærte Jesuiternes fremskredne Undervisning at kjende), Italien og Schweits. Længst dvælede han i Wittenberg, hvor han tog Magistergraden. Hans Landsmand, den unge Sivert Grubbe (VI, 222), der samtidig opholdt sig her og traadte i en varm, gennem hele Livet fortsat Venskabsforbindelse med ham, omtaler, at V. blev anset for den lærdeste af alle daværende Studenter i Wittenberg paa Grund af den Indsigt i Mathematik, Theologi og de filosofiske Fag, som han lagde for Dagen ved Disputationer og Deklamationer.

Efter Hjemkomsten fra disse Rejser blev V. 1584 Sognepræst i Herfølge og Sædder ved Kjøge samt Provst i Bjeverskov Herred, en Kaldelse, som han særlig tilskrev Lensmanden paa Tryggevælde, Rigens Kansler Ejler Grubbe, ovennævnte Sivert G.s Fader. Da denne ansete Mand døde 1585, og Arild Huitfeldt fulgte ham i Forleningen og i Kanslerembedet, kom V. i et nært Venskabsforhold til denne, vistnok især grundet paa deres fælles Kjærlighed til Historien. Skjønt Præstekaldet i Herfølge var et af de bedste i Landet, synes det videnskabelige Liv i Hovedstaden dog at have draget V. til sig. 1587 blev han Sognepræst ved Helligaandskirken i Kjøbenhavn. Men her var han nær kommen i Vanskelighed, da han som mange af hans samtidige, og deriblandt hans Venner Arild Huitfeldt og Sivert Grubbe, havde en Forkjærlighed for den kryptokalvinistiske Theologi. Særlig misbilligede han den da brugelige Anvendelse af Exorcismen ved Daaben. Da han paa egen Haand tillod sig at udelade den, vakte dette Skridt imidlertid en saa ubehagelig Opmærksomhed, at han paa Regeringsraadets For-

langende for en Tid blev suspenderet fra sit Embede (1588), men han slap dog nogenlunde skadesløs fra Sagen ved at love fremtidig at følge den gjældende Kirkeskik. Siden, da han var bleven højt anskreven hos Christian IV, søgte han at formaa denne til at afskaffe Exorcismen, uden at det dog lykkedes, skjønt Kongen lod et af sine egne Børn døbe med Forbigaaelse af denne Ceremoni.

I det hele var V. lidet konfessionel, men dog langt fra irreligiøs, som hans mærkelige Oversættelse af Thomas a Kempis' Bog om Christi Efterfølgelse (1599) og særlig Dedikationen i samme til Sivert Grubbe viser. Ogsaa paa det videnskabelige Omraade var han «liberior Academicus», som en samtidig Forfatter kalder ham, meget kritisk anlagt, en Ven af Tyge Brahe og stærkt optagen af videnskabelige Iagttagelser i de forskjelligste Retninger. Et Skrift af ham, indeholdende filologiske, filosofiske og theologiske Undersøgelser, blev til hans store Fortrydelse 1595 undertrykt af den akademiske Censur. Sagen var maaske den, at han hyldede den ramistiske Retning paa Sprogforskningens og Filosofiens Omraade. Bl. a. kan mindes om et Forsøg af ham (1594) paa at reformere den danske Retskrivning, i ikke ringe Lighed med hvad R. K. Rask i en langt nyere Tid har foreslaaet.

Skjønt V. saaledes ikke stod paa den bedste Fod med «de højlærde» ved Universitetet, maatte de dog indrømme ham en Plads i deres Midte, da det var lykkedes ham, efter at Christian IV selv havde overtaget Regeringen, i høj Grad at vinde den unge Konges og Kansler Chr. Friis' Velvilje. 1600 maatte de akademiske Fædre «efter kongl. Befaling» kalde ham til Professor i Fysik ved Universitetet, hvorhos Anlægget af en botanisk Have blev ham overdraget. Botanik hørte nemlig ogsaa til de Videnskaber, han syslede med.

Som Professor optraadte V. som Platos Fortolker og Forsvarer i Modsætning til den herskende aristoteliske Filosofi. Han var den første her ved Universitetet, der hævdede den kopernikanske Verdensanskuelse og holdt Forelæsninger over Magnetismen. Et Vidnesbyrd om den Yndest, han nød paa de højeste Steder, var det, at han 1602 efter Dr. Niels Krag's Død udnævntes til kongl. Historie-skriver og forlenedes med Dekanatet i Ribe Kapitel, som hans Forgængere i Historiografstillingen ogsaa havde haft. Han flyttede dog ikke til Ribe, men forblev ved Universitetet, i det han 1603 ombyttede Lærestolen i Fysik med den i Rhetorik. Samtidig holdt han Forelæsninger over den danske Oldtid («Antiquitates

rerum Danicarum»); men skjønt han i disse Forelæsninger paa en skaanselløs Maade gaar løs paa Saxos Sagnhistorie, undgaar han dog ikke selv at snuble. Hans Etymologier ere ofte fantastiske, og hans Forsøg paa at konstruere en dansk Oldtidshistorie vidner tilstrækkelig om, at hin Tid ikke var i Stand til at magte saa vanskeligt et Æmne. De mindre dunkle Afsnit af Historien naaede han aldrig frem til. Et Par 1604—5 udgivne Dissertationer af ham («De historia» og «De fabula, qvæ pro historia sæpissime venditatur») henhøre under den historiske Indledningsvidenskab.

Da Christian IV 1606 besøgte sin Svoger, Kong Jacob i England, fulgte V. med som «Orator et Historicus Regius» og skal have vakt betydelig Opsigt ved sin mangesidige Lærdom. Det fortælles, at et Digt, han overrakte Kong Jacob, vandt denne lærdomelskende Konges Bifald i saa høj Grad, at han vilde optage Forfatteren i Adelstanden, hvilket dog næppe er sket. Efter Hjemkomsten blev V. 1607 forlenet med Sorø Kloster og Gods, for at han, befriet fra det akademiske Arbejde, kunde have Lejlighed til for Alvor at gjøre noget ved Fædrelandets Historie. Men allerede 30. Jan. 1608 bortkaldtes han ved Døden. At der har været noget tiltalende ved hans Personlighed, og at hans levende Sands for videnskabelig Forskning i forskjellig Retning har øvet en ikke ringe Tiltrækning paa de betydelige Mænd, han kom i Forbindelse med, er umiskjendeligt; men i Litteraturen har han dog ikke efterladt sig mange Spor, vistnok især fordi hans Interesser vare for lidt begrænsede.

V. var gift 1. (1585) med Agathe († 15. Juli 1589), Datter af Professor Johs. Sascrides (XIV, 612); 2. med Karine Dankertsdatter, Enke efter Kanniken Hans Leiel i Roskilde. Selv synes V. ingen Børn at have haft, men for sin Stifsøn, Lægen Dankert Leiel (X, 185), blev han en trofast Fader.

Kirkehist. Saml. 3. R. I, 241 ff. Rørdam, Kbhvns. Universitets Hist. 1537—1621, III.

H. F. Rørdam.

Weremberg, Bernhard, 1577—1643, Professor, var en Slesviger, født 24. Avg. 1577 i Treja, hvor hans Fader, Mag. Jacob W., var Præst; Moderen hed Anna Meier. Da Faderen blev forflyttet til Hamborg, fik Sønnen sin Skolegang der og studerede siden i Helmstedt og Wittenberg. 1605 blev han Rektor i Spandau i Mark Brandenburg og 1609 i Haderslev. 1614 kaldedes han til Professor i praktisk Filosofi ved Gymnasiet i Hamborg og blev senere til-

lige Docent i Historie. Døde 1. Juni 1643. Han var gift med Margrethe Langermann. Under sin Virksomhed i Hamborg udgav han talrige Dissertationer, hvoraf en Del behandlede Æmner af Samfundslære og Politik. — Hans Broder *Jacob W.*, der var født i Treja 11. Jan. 1582, blev 1606 Adjunkt ved det filosofiske Fakultet i Wittenberg, i hvilken Stilling han, navnlig ved Foredrag over Metafysik, udviklede megen Lærerdygtighed i antiramistisk, strængt luthersk Retning og havde ikke ringe Indflydelse paa talrige danske, der den Gang studerede i Wittenberg (Kirkehist. Saml. 3. R. II, 10). Siden blev han Præst i Hamborg samt Professor i Logik og Metafysik ved Gymnasiet. Døde 29. Jan. 1623. Han stod i venskabelig Forbindelse med den lærde Holger Rosenkrantz, hvem han til-egnede sit Skrift «*Vindiciæ ecclesiæ Lutheranæ*» (1622). Hans Hustru var en Datter af den bekjendte wittenbergske Theolog Salomon Gesner.

Moller, *Cimbria lit.* I. Kirkehist. Saml. 3. R. VI. O. Andersen, Holger Rosenkrantz S. 256. *H. F. Rørdam.*

Werenskjold, Niels, til Hafslund, 1668—1741, Amtmand, Søn af Lagmand Werner Nielsen til Hafslund og Borregaard († 1697), der var gift med den rige Lagmand Christen Jensens (VIII, 401) Datter Helvig. Han maa vel være den Niels Wernersen, der 1687 blev Korporal ved «det nye Regiment» under Oberst Poul Mathiesen, men har ikke fortsat paa den militære Bane, thi 1690 erholdt han kongl. Pas til en Udenlandsrejse, der skal have varet flere Aar, og hvorunder han besøgte en større Del af Evropa og vistnok ogsaa maa have drevet Studier. Efter at han ved Faderens Død var kommet i Besiddelse af Formue, lykkedes det ham allerede 13. Nov. 1697 at blive Assistensraad ved Overhofretten og nobiliteret under Navn af Werenskjold. Efter C. G. Moltkes Afgang 1703 opnaaede han at succedere ham som Amtmand i Smaalene; 1705 blev han Justitsraad, 1717 Etatsraad, 1724 Konferensraad og 1733 Ridder af Danebrog, i hvilket sidste Aar Kong Christian VI og hans Dronning havde besøgt Hafslund under deres Rejse i Norge. Under Svenskerne's Indfald i Smaalene 1716 og 1718 led W. ved de hyppige Indkvarteringer paa Hafslund særdeles betydelige Tab, foruden at Gaarden laa udyrket og Savbrugene maatte indstille deres Virksomhed. Han siges af Animositet mod Biskop Deichman at have bidraget til, at den nye Matrikel af 1723, hvori D. havde stor Del, ikke kom til at træde i Kraft,

og beskyldes derfor fra denne Kant baade for Magelighed og Ukyndighed, i det han siges at have været i sin Fuldmægtigs Hænder. Han døde paa Hafslund 25. Juli 1741 og var siden 7. Jan. 1698 gift med Elisabeth de Tonsberg (viet paa Bragernæs), Datter af Stiftamtmand Matthias de T. (XVII, 434). Hun døde, 66 Aar gammel, 1742 (begr. 25. Juli i Skjeberg Kirke ligesom Manden). Trods de ovennævnte store Tab var han ved sin Død en rig Mand; hans Formue deltes mellem hans 3 Døtre, der alle opnaaede anselige Giftermaal, og er for en Del bevaret til Nutiden i det Huitfeldtske Fideikommis, nu i Greverne Moltkes Besiddelse.

B. Moe, Tidsskr. f. norsk Pers.-Hist. I, 24 ff. Personahist. Tidsskr. IV, 120.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Werfel, Johan, 1764.—1831, Litterat. Anledningen til at fremdrage denne Mand af i øvrigt ønskelig Glemsel er, at hans Navn staar paa Titelen af et stort Antal Bøger fra Slutningen af det 18. og fra de første Aartier af det 19. Aarhundrede. Som Søn af en Opvarter paa Punschesalen i det kongl. Theater kom han tidlig i Forbindelse med Theaterfolk og fik, som 16aarig, Plads paa Theaterkassererens Kontor, hvor han var Kopist til 1790. Han begik Bedragerier, blev fængslet; men da han bad om Naade, kom han atter paa fri Fod. Ved en Piece og i et politisk Ugeblad, han redigerede («Folkefjenden», Modstykke til Steinecks «Folkevennen»), blandede han sig i den Heibergske Strid med Theaterchefen, Grev Ahlefeldt («Grevens Fejde», VII, 257); man stoppede Munden paa ham ved at forelægge Offentligheden hans tidligere Færd, og for sine ubeføjede Beskyldninger mod Greven fik han en Mulkt paa 1000 Rdl. Ved Oversættelser søgte han at tjene Brødet, og Listen af de af ham oversatte Værker er meget lang. I første Række kan nævnes Campes store Revisionsværk i 18 Dele, hvori bl. a. en Oversættelse af Rousseaus Emile; i øvrigt en Mængde Tidsskrifter af yderst tvivlsom Beskaffenhed, Grammatikker, Brevbøger, Romaner, økonomiske Skrifter og meget mere. Men R. Nyerup bemærker allerede 1820, at blandt de Bøger, paa hvilke W.s Navn staar paa Titelbladet, er der adskilligt, der ikke er af ham, men som han kun har laant sit Navn til. Han boede i mange Aar i Hørsholm og var saaledes i Nærheden af Th. Thaarup, der boede ved Rungsted. I den af Thaarup 1813 fremkaldte uheldige litterære Jødefejde (XVII, 157) ansaa W. sig særlig forpligtet til «at forfægte Menneskehedens Sag» ved at begynde et Tidsskrift til Forsvar for Jøderne. Hans Produkt, som vel ogsaa

fremkom «til hans fysiske Trangs Afhjælpelse» — for at bruge et Udtryk af W. selv om hans litterære Virksomhed — vrimler af de groveste Skjældsord mod Thaarup. 1818 blev han Postmester i Hørsholm, men forsvandt 1821 — Grunden er let forstaaelig. Han blev udgivet for død, men opholdt sig siden den Tid i Smug i Kjøbenhavn til sin virkelige Død i Juni 1831. Under psevdonymt Mærke (ofte «T. Ph. Hansen») og under andres Navne leverede han endnu i sine sidste Aar mange Skrifter.

Overskou, Den dsk. Skueplads III, 607 ff. Museum 1890 S. 145 ff. Erslew, Forf. Lex. A. Jantzen.

Wergeland, Nicolaj, 1780—1848, Præst, fødtes paa Hosanger 9. Nov. 1780 af Forældrene Klokker Halvor Lassesen fra Gaarden Beraas i Lindaas og Antoinette Johnsdatter f. Nedrevold. Faderen flyttede til Bergen, hvor han en kort Tid handlede, til han 1784 gik til Søs og blev borte. Moderen sad i Fattigdom med 3 Børn. Niels skulde i Guldsmeddelære, men vilde endelig studere og fik omsider Plads i Latinskolen, antagelig ved Hjælp af en Onkel, der var pensioneret Officer og efter Fædrenegaarden Verkland havde taget Navnet «Wergeland», som N. nu ogsaa tillagde sig. 1799 blev han Student og fik 1803 Examen theol. med egregie, kom ind i det pædagogiske Seminarium og fik Guldmedaille for en Afhandling om de gamle og de nyere Apologeter. 1805 blev han Adjunkt i Christianssand, 1811 resid. Kapellan til Øjestad, hvilken Stilling han dog ikke tiltraadte, da han 3 Maaneder efter (1812) fik den samme Stilling i Christianssand. 1815 blev han Hofpræst, 1816 Sognepræst til Ejdsvold, 1822—41 Provst over øvre Romerige, Solør og Odalen. Som Sognepræst virkede han til sin Død, 25. Marts 1848.

At W. tidlig har tænkt at blive Professor, hvortil han ogsaa i sin Tid blev udset, er efter hans Examen og Præmedaille rimeligt, og de theologiske Afhandlinger i rationalistisk Aand, han som ung Adjunkt leverede, kunde tyde paa et saadant Maal. Det blev imidlertid paa anden Maade han kom til at tjene Videnskaben. Efter Krigens Udbrud 1807 havde Kravet paa et eget Universitet faaet stor Magt inden Norges dannede Befolkning, og 1809 udsatte Grev Herman Wedel, Peder Anker og Grossererne Johannes Thrane og Westye Egeberg en Præmie paa 1200 Rdl. for den bedste Afhandling om et norsk Universitet. W. fik nu i meget kort Tid færdig sin Bog «Mnemosyne», der 1811 belønnedes med 800 Rdl.

af Præmien. Foruden disse fik han 300 Rdl. af Kongen og store Beløb fra forskellige Byer, — Vidnesbyrd om den Popularitet, han havde vundet ved sit Arbejde. Hvad der nærmest karakteriserer W.s Bog med alle dens Svagheder er det Udtryk, den giver for det norske Krav paa Selvstændighed, der efter Revolutionen havde bragt tænkende Mænd til at tage Folket og dets Rettigheder med som det første i deres Betragtning. I dette Stykke kan «Mnemosyne» siges at være det første større Skrift, hvori Norges nationale Krav i det hele fik et Udtryk, og naar Forfatteren udtalte sig om de Savn, som følte, kunde han let komme til at tale for stærkt om den virkelige eller formentlige Uret, der paa enkelte Punkter kunde tilskrives Regeringen. Det var dog hverken dette eller Selvstændighedshævdelsen i det hele, der skaffede Bogen og dens Forfatter den store Popularitet, men Universitetstanken, der holdt paa at faa Liv og lod de mere klartskuende Mænd overse eller lukke Øjnene for Bogens paatagelige Mangler. Saaledes kunde det naturligvis ikke gaa i Danmark, hvor A. S. Ørsted drog Forfatteren til Ansvar for hans mange uovervejede og misforstaaelige Ytringer om Staten og dens Styrelse her, hvor statsøkonomiske Betragtninger, vidnende lige saa meget om Uforstand som Uvidenhed, tjente til Begrundelse af Bogens Paastande og Krav.

Den populære Skribent blev hædret af Christian Frederik, da han besøgte Christianssand i Avg. 1813, og det var vel omtrent selvfølgeligt, at han maatte vælges til Repræsentant ved Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, hvor han sluttede sig til Grev Wedel og Minoriteten, gjorde sig bemærket ved flere længere Taler af storpolitisk Indhold og ved Opfindelsen af Ordet «Storting». Da han kom hjem til sin Menighed, var Stemningen ham imod, og den blev det ikke mindre, da han efter Foreningen med Sverige optraadte med større Sikkerhed i udfordrende Tale og Skrifter. Uviljen voxede, da han 1815 blev — visselig vel fortjent — Medlem af Nordstjerneordenen og ansaas som belønnet for sine Fortjenester af Sverige. S. A. blev han Hofprædikant og fik af Carl Johan en Gave paa 2000 Rdl. Man troede, han var udset til Biskop i Bergen efter J. N. Brun, men herom blev der ikke Tale, og i Stedet for Bispestolen fik han sin Barndomsdrøm om et smukt Kald paa Østlandet opfyldt, da han 1816 blev Sognepræst til Ejdsvold. Samtidig udgav han sin Bog «Sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser mod Norge». Det blev strax i flere Bladartikler antydet, at den var et Hævnskrift mod Ørsted, hvis

Kritik ogsaa nævnes blandt Forbrydelserne, og den milde Jacob Aall udtaler dette 4 Aar før W.s Død uden at blive modsagt: Den fremkaldte Modskrifter fra flere af Landets bedste Forfattere, men blev dog med al sin Bitterhed, Overdrivelse og Ufetterrettlighed Udtryk for en almindelig Mening i en Tid, da alle Tanker samlede sig om Selvstændigheden. Kom Bogen saaledes til for en Del at virke bestemmende for Ungdommens politiske Tænkemaade frem i Tiden, saa har den ikke bragt sin Forfatter Ros, Ære eller Fordel. For Carl Johan kunde et Skrift af den Natur ikke være behageligt i en Tid, da han havde vanskelige diplomatiske Forhandlinger med Norges tidligere Konge, og i Regeringen sad 3 danske Mænd, der næppe have glemt det skarpe Angreb paa deres Fødeland. Allerede 1817 udkom 2. Oplag — ligesom 1. anonymt —, men her var i Titelen Ordet «Forbrydelser» ombyttet med det mildere «Forhold».

Fra det politiske Liv trak W. sig tilbage, da han var kommen i Ro paa Ejdsvold, men han var ikke uden Tanke om at flytte her fra, og Christianssands Bispestol blev Gjenstanden for hans Ønsker helt op i hans Alderdom. Da han meldte sig til den 1832, udsendte han et temmelig vidtløftigt Arbejde — 14 Paragraffer Kirke- og Undervisningsvæsenet vedkommende — hvori han tager Ordet for adskillige Reformere, bl. a. en «Purifikation» af Katekismen, der maatte befries fra Djævelen, den gamle Adam osv. Vi have i dette Arbejde den sidste betydelige Udtalelse af den gamle Rationalisme i den norske Kirke, men nogen Virkning fik den lige saa lidt som hans i 1836 udgivne Katekismusforklaring. I denne Tid fik han rig Anledning til Benyttelsen af sin kritiske Evne, der i mange Aar var skærpet ved flittigt Studium af den franske Litteratur. 1832 fremkom Welhavens heftige Angreb paa hans navnkundige Søn, hvis Parti han tog i en Bog «Henrik Wergeland forsvaret som Digter og Menneske», der i den nyere Tid har vundet mere Anerkjendelse end i Forfatterens Levetid og længe efter. Det samme kan ikke siges om det af patriotisk Harme fremkaldte Angreb paa Welhavens «Norges Dæmring».

De poetiske Arbejder, vi have fra W.s Haand, ere ikke betydelige. Man faar ved enkelte af dem et Indtryk af, at den skarpe kritiske Aand har manglet Selvkritik. Han havde Hang til det pathetiske, til dristige og mindre korrekte Billeder, hvilket gik i Arv til hans Søn. For denne var han en stræng Kritiker midt i sin Beundring og en alvorlig Tugtemester uden at kunne

afværge de Ulykker, der i Form af Processer fulgte ham gjennem Livet. Dette gik ham meget nær og forøgede den Tunghed, som hans indesluttede Natur og skuffede Forhaabninger lagde over den sidste Del af hans Liv paa Ejdsvold.

W. blev gift 1807 med Alette Dorothea Thaulow (f. 20. Dec. 1780 † 14. Avg. 1843), Datter af Henrik Arnoldus Th., By- og Raadstueskriver i Christianssand, og Jacobine f. Chrystie.

Camilla Collett, I de lange Nætter. D. Thrap, Bidrag til den norske Kirkes Hist. i 19. Aarh. I, 129—77. Kraft, Norsk Forf. Lex. Vidar I, 60 ff. Hj. Christensen, Af det norske Aandslivs Historie i 19. Aarh. *D. Thrap.*

Werlauff, Erich Christian, 1781—1871, Historiker, var Søn af den norskfødte Koffardikapitajn Jens W. († 1786) og Wilhelmine Frederike f. Wirth († 1804). Han fødtes 2. Juli 1781 i Kjøbenhavn, 1796 blev han Student med Udmærkelse, 1802 tog han juridisk Examen med laud. Allerede to Aar tidligere havde han besvaret en historisk Prisopgave og var 1798 bleven Custos ved det kongelige Bibliotheks Læsesal. Ved dette Bibliothek skulde han virke lige til 1861. Han blev 2. Sekretær 1805, 1. Sekretær 1814, Bibliothekar 1823, Overbibliothekar 1829. Samtidig var W. bleven knyttet til Universitetet. Efter at have vundet den filosofiske Doktorgrad 1808 blev han 1810 Adjunkt ved Universitetet og skulde læse over nordisk Historie og Oldsager, 1812 Professor extraordinarius, 1828 Professor ordinarius, 1836—37 var han Universitetets Rektor og holdt ved Indvielsen af den nye Universitetsbygning den første danske Tale, der er bleven holdt ved en Universitetsfest. Han bevarede sin Stilling ved Universitetet til sin Død, men som ældste Professor var han, der i øvrigt aldrig havde været nogen ivrig Forelæser, fra 1852 fritaget for at holde Forelæsninger.

Uden for de nævnte Oprykninger paa Embedsstigen frembyder W.s Liv ikke nogen som helst Oplevelse. Han ønskede ingen administrativ Virksomhed uden for den, der var knyttet til de nævnte to Stillinger, i det offentlige Liv traadte han aldrig frem, saa lidt som han nogen Sinde lod sig inddrage i litterær Polemik. Han rejste meget lidt og har aldrig været uden for de danske Øer, i Selskabslivet deltog han ikke og gjorde kun faa Besøg — et «Werlauffsk Besøg» var i Kamma Rabbeks Sprog det samme som intet — det Valgsprog, som han tog, da han blev Storkors af Danebrog, var Sætningen af Ovids Tristia, at den har levet vel, som lever i Skjul.

Man kunde i den elskværdige lærdes Ansigtstræk se Udtrykket af en mild, bønlig Sørgmodighed, der ligesom anmodede om at lade ham være i Fred. I 40 Aars Alderen betragtede han sine Dage som udrundne, medens han dog levede et halvt Sekel derefter; allerede da kaldte Studenterne ham «gamle W.». Uagtet sit Stueliv var W. ikke desto mindre en opmærksom og skarp Iagttager af alt, hvad han saa, og han hørte gjerne og nøje efter, naar der fortaltes ham om Livet i Verden, om offentlige Begivenheder eller private Forhold. Da han ved sit Livs Slutning efter Opfordring nedskrev sine Erindringer, formede de sig af sig selv som en Skildring af Tilstande og Sæder i det 19. Aarhundredes Begyndelse; de viste, hvor skarpt og fint han havde set, og hvor nøjagtig han huskede. Ogsaa ved sit Giftermaal, 18. Nov. 1825, med Vilhelmine Heger (f. 1. Dec. 1797), ældste Datter af Skuespiller J. S. Heger (VII, 214), en aandfuld Kvinde og ægte Hegersk Type, bragtes han i Berøring med det ydre Liv, med Skuespiller- og Forfatterverdenen; gennem hele sit Liv talte han mange ældre og yngre Videnskabsmænd blandt sine Venner og havde ogsaa gennem dem rig Lejlighed til at høre og til at erfare. Hvor meget end W. var knyttet til Stuen og Reolerne, var der kun lidt af Særlingen i hans Maade at være paa, ikke heller i hans Færd noget, hvorover man smilede, og han var den eneste af Kamra Rahbeks Venner, som undgik at faa et Kjendingsnavn.

Over W.s omfattende lærde Forfatterskab er der et Stilhedens og Fredsommelighedens Præg. Der er ganske vist enkelte Æmner, som han med Forkjærlighed studerer, men helst skal han dog have en ydre Tilskyndelse for at tage fat paa et Arbejde. 3 Gange besvarede han saaledes udsatte Prisopgaver og hjembar Prisen. Naar Kongerne, Universitetet eller andre Instituter bad ham skrive om et Æmne, var han næsten altid beredt, dog vilde han sikkert unddrage sig fra at skrive om Omvæltninger eller Rystelser, ikke heller om Mænd, som gjorde sig skyldige i saadanne. Inden for biografisk Omraade omhandler han derfor helst de lærde Mænd, lige fra Islænderen Are Frode (De Ario multiscio, 1808) til Ole Worm og Arne Magnusen. Endnu hellere behandler han de lærde Stiftelsers Historie, saaledes i: «Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek» (1825, anden Udgave 1844), «Udsigt over Københavns Universitetsbygningens Historie» (1836), «Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog» (1847), «Kjøbenhavns Universitet fra dets Stiftelse indtil Reformationen» (1850).

Han har ogsaa en udpræget antikvarisk Interesse, der bringer ham til at undersøge Oldtidsforhold og dernæst Mindesmærker, saaledes i Afhandlingerne: «Udkast til den nordiske Arkæologis Historie», «Skandinavernes Bekjendtskab med den pyrenæiske Halvø», «Bidrag til Middelalderens Geografi efter islandske Kilder» (latinsk Program), «Bidrag til den nordiske Ravhandels Historie», «Forsøg til at oplyse og forklare Prokops Efterretninger om de nordiske Lande», «Beskrivelse over Kong Erik Menveds og hans Dronning Ingeborgs Gravminde i Ringsted Kirke», «De hellige tre Kongers Kapel i Roskilde Domkirke».

Den stærke nationale Bevægelse rev ikke synderlig W. med sig, dog besvarede han en af Etatsraad Scavenius udsat Prisopgave ved Afhandlingen «Forsøg til det danske Sprogs Historie i Slesvig» (1819), og i 7. Hæfte af Antislesvig-holstenske Fragmenter skrev han «Om Constitutio Waldemari» (1848). Ved sin lidet udprægede nationale Farve opnaaede W. ogsaa at blive skudfri paa den Tid, da norske Historikere ellers krigede stærkt mod den danske Forskning. «Erz-Patriot haver jeg aldrig været», skriver han 1833 til Justitiarius Berg i Christiania, og W. havde baade ved sin Faders norske Fødsel og vel ogsaa af en vis Lyst til helst at opsøge det fjærne stor Interesse for Norge. Professor Dahlmann skrev derfor med rette 1841: «siden Schøning har W. indlagt sig de mest mangesidige Fortjenester af Norges Historie». Sagen var den, at samtidig med, at man i Norge gennem flere Aartier saa at sige helt forsømte Landets Historie, tog W. med Iver fat paa at belyse den. Han udgav flere Sagaer om de norske Konger, oversatte dem og forsynede dem med Register og Oplysninger, ligeledes udgav han Kong Sverres Stridsskrift mod Gejstligheden. I en Række Afhandlinger har han foruden norske Mindesmærker behandlet Æmner som: Krigen mellem Danmark og Norge i Slutningen af det 13. og Begyndelsen af det 14. Aarhundrede, Foreningen mellem Sverige og Norge under Kong Magnus Smeks Regering, de norske Kongers Salving og Kroning i Middelalderen, Grænsebestemmelse mellem Norge og Sverige i anden Halvdel af det 13. Aarh., endelig kan nævnes flere Afhandlinger om Norges Historie under Christian I. Da Norge havde faaet store Historikere, holdtes da ogsaa W. højt i Ære af dem, og W. offentliggjorde jævnlig Afhandlinger i Norge.

Ogsaa et andet Æmne synes W. at have valgt af virkelig Forkjærlighed, og det er Studiet af Holberg i Forhold til hans Samtid og som Samfundsskildrer. 1838 udgav W. «Historiske An-

tegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil» (anden Udgave 1858), hvortil slutte sig Afhandlinger, der give historiske Oplysninger til Niels Klims underjordiske Rejse og til Peder Paars. Det er vel muligt, at det især var det kulturhistoriske Indhold af Holbergs Værker, der fængslede W., dog fortæller Forfatterinden Frøken Arnesen-Kall (IX, 88), hvorledes den Interesse, hvormed hun allerede som Barn omfattede Holberg, blev næret og udviklet af W.

Blandt de mange lærde Historikere, som Danmark den Gang besad, var der ingen, der overgik W. i alsidig Kundskab. Til Danmarks og overhovedet til Nordens Kilder havde han et Kjendskab som ingen anden, og det var allerede fra Ungdommen af hans Ønske at kunne udgive et «*Bibliotheca historica danonorvegica*» til Vejledning om Kildestoffet, hvad han dog ikke naaede, men hans Forelæsninger ved Universitetet herover nød megen Anseelse. Den store Forsigtighed, som udmærkede al hans Gjerning, indgav ham stor Frygt for Hypoteser eller for Fremsættelsen af videnskabelige Muligheder, hvorfor hans Skrifter have undgaaet Forsyndelser, hvori den Tids Forskning ellers kunde gjøre sig skyldig; de have derfor i en sjælden Grad holdt sig i Værdi. Derimod have de i ringere Grad bidraget til at lede Historieskrivningens almindelige Udvikling her hjemme eller til Ændringer i Opfattelsen eller den dybere Forstaaelse af Folkets Historie. Paa de store Overblik vilde W. ikke indlade sig. Mest faldt det ham i Øje, at der intet nyt var under Solen, men at alt gjentog sig; «W. holdt sig — udtaler hans Ven og Beundrer Wegener — om han end gjerne dvælede ved historiske Paralleller, dog i sine Forskninger mest til Enkelthederne, og han blev oftest staaende ved Kjendsgjeringerne selv uden at vove en almindeligere Anvendelse». De Æmner, han behandlede, vare ofte meget specielle eller bortliggende, saaledes at det først blev andre Historikere, som byggede videre paa, hvad W. saa utrættelig havde grundlagt og lagt til rette, der gav de egentlige Impulser i vor Historieskrivning. Som Bibliothekar havde W. store Fortjenester, selv om han fra den Tid, da han var bleven Overbibliothekar, kun kunde ofre et Par Timer daglig paa denne Gjerning. Han kjendte nøje Bibliothekets Indhold. For Haandskriftsamlingen nærede han særlig Interesse og vidste at erhverve vigtige Manuskripter for den. I sin Styrelsesmaade og i Forholdet til de Mænd, som virkede ved Bibliotheket, lagde han sit humane og hjælpsomme Sind for Dagen. W. var 1806 bleven Medlem af det kongelige

danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, 1812 Medlem af den Arnamagnæanske Kommission og 1820 af Videnskabernes Selskab, 1818 fik han Titelen Justitsraad, 1836 Konferensraad, 1841 blev han Kommandør af Danebrog, 1855 Storkors. W. døde 5. Juni 1871, hans Hustru 3. Marts 1873.

Erslew, Forf. Lex. Illustreret Tidende 1861 Nr. 81. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 245 ff. Werlauff, Om Danebrog, udg. af Wegener 1872. Joh. Steenstrup, Historieskrivningen i Danmark. Arnesen-Kall, Livserindringer S. 66 f.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Werliin, Christian, 1804—66, Præst, var en Søn af Malermester A. F. W. og Inger f. Thrane. Han fødtes i Kjøbenhavn 8. Nov. 1804 og kom 1817 i Metropolitanskolen, fra hvilken han blev dimitteret 1824. Den første Halvdel af 1827 tilbragte han i Helsingør som konstitueret Adjunkt ved den lærde Skole. 1829 tog han theologisk Attestats og studerede derpaa, under Rasks Vejledning, østerlandske Sprog. 1831 fortsatte han disse Studier i Udlandet. I Bonn studerede han Hebraisk og Arabisk under Freytag, Indisk under Lassen; derpaa tog han over Heidelberg til Paris for at høre Silvestre de Sacy. Efter sin Hjemkomst manuducerede han theologiske Studenter og vandt 1838 den theologiske Licentiatgrad for en Afhandling om Jakobs Velsignelse over Juda (1. Mos. 49, 8—12); s. A. udgav han en latinsk Oversættelse af første Mosebog. 1841 blev han kaldet til Sognepræst for Hasle, Skejby og Lisbjærg i Aarhus Stift og 1850 forflyttet til Fersløv og Vellerup, Sjællands Stift, hvor han døde 12. April 1866. 1834 havde han ægtet Julie Constance Lütthans, Datter af Oberstlieutenant i Borgervæbningen, Murmester Joh. Heinr. L. og Louise Dorothea f. Borger. 1843 blev Ægteskabet opløst, og W.s Hustru ægtede 1848 Digteren Chr. Winther.

Universitetsprogram til Reformationsfesten 1838. Erslew, Forf. Lex. N. Bøgh, Christian Winther III, 17. Berl. Tid. 6. Dec. 1901. *Fr. Nielsen.*

Vermehren, Gustav, f. 1863, Genremaler. V. er Søn af nedennævnte Professor J. F. N. V. og født i Kjøbenhavn 28. Dec. 1863. Efter at have gennemgaaet Malerlære og det tekniske Selskabs Skole var han Elev af Kunstakademiet fra Oktober 1881 til Maj 1887. I 1888 debuterede han som Udstiller paa Charlottenborg med «Et Interiør» og vandt 1889 den Neuhausenske Præmie for et kjøbenhavnsk Gadeparti, «Landemærket»; 1891 fik han efter at have udstillet et «Parti fra den gamle Klostergaard i Hel-

singør» samt et Par Genremalerier og et Mandspørtret en Rejse-understøttelse af Akademiet. I de følgende Aar udstillede han saa vel Genrebilleder, af hvilke et Interiør med Figurer, «En kræsen Rad», i 1893 blev erhvervet til Nationalgalleriet, som et enkelt Blomstermaleri, «Roser», 1895. V. har flere Gange haft Understøttelse fra Akademiet og fra det Raben-Levetzauske Fond; siden 1893 har han været Inspektør ved Kongens Malerisamling, og i en Række af Aar har han leveret Kunstanmeldelser til Dagbladet «Vort Land»; ved den af ham stiftede «Forening for national Kunst» er han Sekretær. Fra 1892 har han i Forening med sin Broder, nedennævnte Sofus V., ledet en Forberedelsesskole til Kunstakademiet. 20. Okt. 1888 ægtede han Louise Borchsenius (f. 1862), Datter af Agent Carl Vilhelm Ferdinand B. (f. 1. Avg. 1829 † 29. Nov. 1897) og Henriette Marie f. Fuglede (f. 1836). Ægteskabet blev opløst 1902.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Vermehren, Johan Frederik Nikolai, f. 1823, Genre- og Portrætmaler. F. V. er født i Ringsted 12. Maj 1823; Forældrene vare Glarmester Peter Frederik Nikolai V. (f. 1793 † 1869) og Sofie Amalie f. Franck (f. 1801 † 1846). Kaarene i Hjemmet vare knappe, og allerede som lille Dreng maatte V. gjøre Gavn i Faderens Værksted, saa han ikke fik saa megen Tid, som han ønskede, til at tegne; Lysten dertil øgedes, da han fik Lejlighed til at se sit 15 Aar ældre Bysbarn Jørgen Roeds Arbejder, men om nogen Undervisning i Kunstens Begyndelsesgrunde blev der ikke Tale, før han 1838 blev optagen som Elev paa Sorø Akademi, hvor han fik Landskabsmaleren Harder til Tegnslærer. Under hans Vejledning gjorde den evnerige Dreng gode Fremskridt, og samtidig tegnede han efter Naturen paa egen Haand, navnlig Portrætter; mere og mere voxede hans Lyst til helt at vie sig til Kunsten, men hans Fader gjorde Vanskeligheder, og først, da V. i 1843 havde taget Afgangsexamen og var godt paa Vej til Filosofikum, lykkedes det Digteren Ingemann, som den Gang var Akademiets Direktør, og som kjærlig havde taget sig af den begyndende Kunstner, at overvinde den gamles Betænkeligheder. I 1844 drog V. til Kjøbenhavn, hvor han strax blev Elev af Akademiet og begyndte at arbejde under Roed. Efter 3 Aars Studier udstillede han sit første Maleri, «En Skomager i sit Køkken»; det blev kjøbt af Christian VIII og rost af Høyen; samme Aar kom foruden

4 Portrætter «En Spindekone», der erhvervedes af Selskabet for nordisk Kunst. Aaret 1848 gjorde imidlertid en Afbrydelse i hans Virksomhed; han deltog som frivillig i det første Aars Felttog; længere tillod hans Helbred ham ikke at blive ved Hæren. Efter sin Hjemkomst malede han «Reservesoldatens Afsked fra sin Familie», der paa Udstillingen 1850 blev solgt til Selskabet for nordisk Kunst, ved hvis Opløsning det overdroges til Kunstmusæet. Billedet virker stærkt ved den dybe og alvorlige Vemodstemning, der hviler over det, og ved den overbevisende Sanddrøthed, hvormed Figurene ere karakteriserede og Følelserne lagte for Dagen; det er formet med stor Dygtighed og gennemført med en Respekt for Detaillerne, der har Interesse som Vidnesbyrd om det Standpunkt, hvortil Kunstneren senere i saa Henseende skulde naa op.

I Aarene 1851—54 udstillede V. kun et enkelt Maleri, men fuldendte netop i denne Tid flere af sine allerbetydeligste Værker, deriblandt «Hvedebrødsmanden» (1851, den Hirschsprungske Samling) og «En jysk Faarehyrde paa Heden» (malet 1853, udstillet 1855). I disse Billeder har V. fundet sit egentlige Omraade: den rent objektive og fuldkommen lidenskabsløse Skildring af den enkelte Figur i den stilsfærdigst mulige Situation. Særlig i «Faarehyrden» er han naaet overmaade dybt i Retning af Karakteristik; med største Klarhed og Fuldstændighed er der her gjort Rede for den stille, fattige Mand med den aandelig indsnævrede Synskreds. Billedets Poesi hviler i dets dybe, endeløse Vemod; ogsaa som Landskabsskildring staar det højt; milevidt følger Øjet den mørke, trøstesløse Flade, der kun brydes af enkelte Lyngknolde, og hvor de levende Væsener næsten synes at markere Ørkenstilheden endnu stærkere.

I 1855 rejste V. med Kunstakademiets Understøttelse til Italien, hvor han opholdt sig 2 Aar og malede en Del Figurstudier, fornemmelig dog Interiører, Gadepartier fra Smaabyerne og Landskabsbilleder; en kortere Tid tilbragte han i Paris, hvor han lærte at beundre, ingenlunde dog at efterligne, de udmærkede franske Kolorister og især modtog et mægtigt Indtryk af Meissoniers Kunst. Af Malerierne fra Italien bleve flere udstillede, saaledes «En italiensk Hyrdedreng» og «Parti fra Byen Gerano», begge 1858, det sidstnævnte nu i Kunstmusæet; ligesom flere andre af V.s senere Arkitektur- og Landskabsbilleder indtager det ved sin fine og skønne Farveharmoni en fremragende Plads i Mesterens Produktion. Efter

sin Hjemkomst vendte V. sig imidlertid atter til de danske Æmner; i 1858 kom saaledes «En gammel Fisker, som hviler sig ved Stranden» (Musæet i Aarhus), i 1860 2 Hovedværker, «En Sædemand» og «Huslig Scene i en fattig Bondestue». Begge disse Malerier bleve kjøbte til Kunstmusæet; det sidstnævnte hædredes med Udstillingsmedaillen. «Sædemanden» er det højest vurderede og oftest gjengivne Arbejde af V.; ikke mindre betydeligt er dog det mindre Billede med dets fuldendte Behandling af Rummet og dets Lysforhold og med de kostelig gennemførte Figurer. Aaret efter kjøbte Musæet atter et af hans skjønneste Værker, «Tiggerbørn i et Bondekøkken», 1862 kom hans prægtige «Parti i Landsbyen Vindstrup», der tillige med «Parti ved Særslev» (1864) og «Det indvendige af en Bondegaard» (1865, Kunstmusæet) hører til hans elskværdigste og med størst Finfølelse gennemførte danske Friluftsbilleder. Fra 1862 stammer et af hans mest paaskjønnede Interiører, «En Hestgardist, beskæftiget med at pudse sine Vaaben», der erhvervedes af Kong Frederik VII; hvad der i dette Kunstværk særlig interesserede, var den mesterlige, til det yderste detaillerede Gjennemførelse saa vel i Farve og Stofkarakteristik som i Formen. Samme Aar som «Hestgardisten» blev malet, foretog V. med det Ancherske Legat sin anden store Rejse, besøgte Gallerierne i Holland og gik derpaa over Frankrig til Italien. Mellem hans senere Kompositioner kunne nævnes «En fattig Bondestue ved Middagstid», 1867 (Kristiania Kunstforening), «En ung Dame ved sit Skrivebord», 1879, «En Mand, der stopper sin Pibe», 1882, «En ung Mand fra Midten af det 18. Aarhundrede», 1883, «Besøg hos det gamle Tyende», 1885 (Kunstmusæet), «Skakspillere», 1891 (Nationalmusæet i Stockholm), og «Bedstefader», 1896. Men fra 1870 har V. dog væsentlig virket som Portrætmaler. I dette Aar var det, han sikrede sig Rang som en af Fagets ypperste ved det paa Bestilling af Udstillingskomiteen udførte Billede af Maleren Jørgen Sonne, et Kunstværk, som stod lige højt ved sin grundige og aandfulde Karakteropfattelse, ved fuldendt Tegning og Modelering og ved Skjønhed i Foredraget. For Udstillingskomiteen malede han senere ypperlige Portrætter af sig selv og af Billedhuggeren Prof. Saabye; tre af hans fremragende Arbejder af samme Art, General Jonquières', Skuespillerinde Anna Nielsens og Skuespiller Phisters Portrætter, kom til Musæet paa Frederiksborg, Biskop Fogs til Roskilde Domkirke, mange andre af hans Portrætbilleder — Pastor Ferdinand Fenger, Godsejer A. Hage, Dr. Gotfred Rode,

Prof. F. L. Høedt osv. -- ere i privat Eje. Endnu efter at have fyldt sit 80. Aar fortsætter han sin Virksomhed som Portrætmaler og viser sig i beundringsværdig Grad som Herre over de kunstneriske Virkemidler.

Allerede tidlig udviklede V. sig til den sikreste og korrekte af alle danske Tegnere; han har erhvervet sig et overordenligt Herredømme over Lysvirkningerne og stor Dygtighed i at samle alt, hvad der foreligger ham, til en malerisk Helhed; hans Foredrag kan være noget uldent -- i de smaa Billeder -- eller læderagtigt -- i Portrætterne, men udmærker sig altid ved en i vor Kunst enestaaende Delikatesse. Hovedtrækket i hele hans Produktion er den grundmurede Agtelse for Naturen i smaat som i stort, den lige saa skarpe som fint udviklede Evne til sanddru og jævn Iagttagelse og den Klarhed og Ædruelighed i Skildringen, der stiller ham paa en fremragende Plads mellem Aarhundredets Realister.

V. blev Medlem af Akademiet 1864 og Lærer ved dets Malerskole 1865, Professor ved samme 1873 (indtil 1901). 1892 blev han Kommandør af Danebrog. 1890—96 var han Medlem af Kommissionen for Statens Indkjøb af Kunstværker. 7. Juli 1857 ægtede han Thomasine Ludvigne f. Grüner (f. 21. Dec. 1833 † 26. Febr. 1877), Datter af Universitets- og Kommunitetsforvalter, Justitsraad Thomas Ludvig G. (f. 1782 † 1844) og Petrine Elisabeth f. Beyer (f. 1808 † 1863).

Weilbach, *Nyt dansk Kunstnerlex.* S. Müller, *Nyere dansk Malerkunst.* Illustr. *Tidende* XXXVI Nr. 43. *Sigurd Müller.*

Vermehren, Sofus, f. 1866, Genre- og Portrætmaler. V. er født i Kjøbenhavn 28. Avg. 1866 som Søn af ovennævnte Professor J. F. N. V. Han blev, samtidig med at gennemgaa Malerlære, undervist paa det tekniske Selskabs Skole og afgik der fra til Kunstakademiet, hvor han studerede fra Okt. 1883 til Maj 1892. Som Udstiller paa Charlottenborg debuterede han 1893 med et Portræt af Lithografen Professor Adolf Kittendorff; senere har han udstillet flere Portrætter og andre Arbejder, blandt hvilke «Et Interiør» i 1894 solgtes til Nationalgalleriet. I 1896 fik han det Bielkeske Legat; sammen med sin Broder leder han en Forberedelsesskole til Kunstakademiet (se S. 407).

Weilbach, *Nyt dansk Kunstnerlex.*

Sigurd Müller.

Werner, Adam Friederich, o. 1600—1672, Digter. Han fødtes ved Aar 1600 i Saalfeld i Pommern, studerede vistnok i

Königsberg og levede under Trediveaarskrigen først i Danzig og senere i Kjøbenhavn, hvor han nedsatte sig som Notar. 1644 forfattede han et Digt til Ære for Christian IV's Sejr over Nederlænderne og nævnes første Gang 1646 som Hofdigter, en Stilling, han ogsaa beklædte under Kong Frederik III. 1647 udkom hans samlede Digte under Titelen «Deutsche Poemata» i tre Afdelinger: «Poetische Wälder», «Hochzeitgedichte» og «Trauergedichte». En ny Udgave af denne Bog skal være udkommen 1657 med Titelen «Carminum libellus I», der 1670 efterfulgtes af et nyt Bind (II), som med faa Undtagelser kun indeholder Digte paa Latin. Foruden disse to Smaabøger har W. kun skrevet et Par Ballet- og Operatexter samt Vers til den 1658 udkomne, af Haelwegh stukne, Portrætsamling af danske Konger fra Dan til Christian IV, «Icones regum Daniæ». W. viser sig at være stærkt paavirket af Opitz, Tscherning og især af S. Dach. I sine Digte finder han ofte et overraskende naturligt og hjærteligt Udtryk for sine Følelser, hvad enten han synger om de skiftende Aarstider, om Kjærlighedens Magt, Vennens Død eller om sin trofaste islandske Hund Rubin. I Kjøbenhavn nød W. sikkert megen Anseelse. Hannibal Sehested og Theodor Lente vare hans Velyndere, Karel v. Mander, Simon Paulli og Bartholin hans personlige Venner. W. døde 1672 i Kjøbenhavn og bisattes 22. April s. A. i Petri Kirke. Han havde 1659 ægtet Catharine Glessner, der 1650 var bleven gift med Hofbarber Marcus Schmiden († 1657). Hun blev 13. Avg. 1679 bisat ved hans Side.

Euphorion III, 469 ff. Allg. Deutsche Biographie XLII. J. Paludan, Fremmed Indflydelse paa den danske Nationallitteratur S. 173. 198. 317.

Louis Bobé.

Verner, Karl Adolf, 1846—96, Sprogforsker, var født i Aarhus 7. Marts 1846. Hans Forældre vare Fabrikant Chr. Fr. W. W. (født i Sachsen, men fra 18 Aars Alderen bosat i Danmark) og Cathr. D. f. (Hansen) Odense. Fra Kathedralskolen i sin Fødeby blev han Student 1864. Allerede fra Skoletiden nærede han den mest levende Interesse for sammenlignende Sprogvidenskab, og uden at samle sig om noget Examensstudium drev han nu med stor Flid omfattende Sprogstudier; først da hans Familie bestemt ønskede, at han skulde afslutte sine Universitetsstudier med en Examen, besluttede han sig til hertil at vælge en Magisterkonferens i slaviske Sprog. Forinden ansaa han det dog for nødvendigt at leve nogen Tid i Rusland og opholdt sig da i St. Petersburg

fra Dec. 1871 til Okt. 1872 med en kortere mellemliggende Udflugt til Moskov. 1873 underkastede han sig Magisterkonferensen og tog derefter hjem til sin Familie i Aarhus, hvor han forblev indtil Foraaret 1875 uden noget bestemt Arbejde, men studerende saa meget, som Forholdene der tillod, og syslende med mange nye Ideer, som i denne Tid mere og mere klarede sig for ham.

Et Æmne, om hvilket hans Forskninger allerede tidlig havde samlet sig, og som han selv i en lang Aarrække betragtede som sin Hovedopgave, var Betoningsforholdene i de indoeuropæiske Sprog overhovedet og særlig i de slaviske Sprog. Hertil knytte sig ogsaa væsentlig hans faa trykte Arbejder, der dog ere tilstrækkelige til at sikre hans Navn en fremragende Plads i Sprogvidenskabens Historie. Foreløbig foretog han med offentlig Understøttelse fra Juli 1875 til Begyndelsen af Sommeren 1876 en Rejse til Egnen om Danzig for at studere de derboende Kaschubers Sprog, der, hvad Betoning angaar, skulde staa paa et oprindeligere Trin end de øvrige vestslaviske Sprog.

Imidlertid havde han i Aarhus og under et kortere Ophold i Kjøbenhavn inden Afrejsen til Kaschuberne udarbejdet en Afhandling, som under Titelen: «Eine Ausnahme der ersten Lautverschiebung» offentliggjordes i Kuhns «Zeitschr. für vergleich. Sprachforschung XXIII», 1876, sammen med en anden mindre Afhandling: «Zur Ablautsfrage». Navnlige den første af disse og de der fremsatte Resultater (den saakaldte «Vernerske Lov») har faaet en dybt indgribende Betydning i Sprogvidenskabens Udvikling og gjorde med ét Slag V. til en berømt Mand. Akademiet i Berlin tilkjendte ham den Boppske Prisbelønning, Universitetet i Heidelberg gjorde ham 1887 til Dr. phil. hon. c., og han fik strax efter Afhandlingens Fremkomst Tilbud om en tysk Professorplads i sammenlignende Sprogvidenskab, hvilket han dog afslog. Derimod mente han at burde tage imod en ham tilbudt Ansættelse ved Universitetsbibliotheket i Halle, da han ingen Udsigter i Øjeblikket havde her hjemme, og Bibliotheksvirksomhed altid havde været hans Ønskers Maal. Denne Stilling tiltraadte han 1. Okt. 1876.

Efter C. W. Smiths Død 1881 lod han sig trods store Betænkeligheder bevæge til at søge Pladsen som Docent i slavisk Sprog og Litteratur ved vort Universitet. 9. Avg. 1882 udnævntes han dertil fra 1. Jan. 1883 at regne. Fra April 1888 forandrede hans Titel til ekstraordinær Professor. Sin Universitetsgjerning omfattede han med stor Interesse og Samvittighedsfuldhed. Men hans

Helbred begyndte tidlig at svækkes. Allerede 1885 fik han et lettere apoplektisk Anfald, hvoraf han senere gjentagne Gange havde Mindelser, og 5. Nov. 1896 døde han.

V. besad en sjælden Skarpsindighed og Klarhed i Tanken, men tillige en overordentlig stærk Selvkritik, Mangel paa Tillid til egen Dygtighed og Ulyst til enhver offentlig Fremtræden, hvorimod han gjerne udtalte sig i Breve. Han har overhovedet intet offentliggjort uden som Følge af et Tryk ude fra. Efter Fremkomsten af de ovennævnte to Afhandlinger har han fra Tiden i Halle kun leveret nogle ham aftvungne Smaating, mest Anmeldelser, hvori han dog har nedlagt vigtige Resultater af sine Granskninger, — efter Tilbagekomsten til Kjøbenhavn næsten intet. I en Række Aar var han her optagen af experimentelle Undersøgelser over Sproglyds Svingningskurver, men var ikke at bevæge til at offentliggjøre noget herom. Dog har han selv udtalt sig udførlig derom i nogle Breve fra 1890, nu trykte i «Neuphilolog. Mitteilungen», Helsingfors 15. Sept.—15. Okt. 1903, S. 90 ff. Hans øvrige «Afhandlinger og Breve» ere samlet udgivne 1903 af Selskab for germ. Filol., med udførlig Biografi ved M. Vibæk.

Illustr. Tid. XXXVIII Nr. 7. Nord. Tidsskr. f. Filol. 3. R. V., 187 ff. Ark. f. nord. filol. XIII, 270 ff. Tilskueren 1897, S. 3 ff.; 1899, S. 233 ff. Centralbl. f. Bibliothekswesen XIV, 249 ff. K. V., Afhandl. og Breve. *Vilh. Thomsen.*

Werner, Matthias, 1712—79, Forfatter, blev født 15. April 1712 i Varberg, hvor hans Fader var Visitør; paa mødrene Side stammede han fra Danmark. Efter først at have studeret ved Gøteborg Gymnasium og derefter fra 1732 i Lund blev han Lærer ved Gøteborg Gymnasium. 1742 var han «vicarius rector» i Varberg. 1743 blev han Hovmester for 2 unge Baroner Ribbing, med hvem han studerede i Lund og Greifswald. 1749 fik han Titel af Hofsekretær hos Kongen af Sverige og benyttedes i flere hemmelige Sendelser. 1752 ægtede han en af Dronning Louise Ulrikkes Kammerfruer Catharine Elisabeth Reichhardt fra Berlin (Ægteskabet opløstes 1766 paa Begjæring af Hustruen, som da levede i Stockholm) og blev s. A. Inspektør ved Sötolden i Stockholm; men paa Grund af forfejlede Pengespekulationer maatte han 1758 flygte til Norge; der fra kom han i Okt. 1759 til Kjøbenhavn. Hans elendige økonomiske Forfatning bragte ham ind i fortvivlede Forhold. 1761 sad han i Slutteriet, og hans forskjellige Plattenslagerier kom snart for Dagen. Han søgte ved litterære Sysler at skaffe sig sit Ophold og arbejdede navnlig paa et stort latinsk Lexikon,

som han efter mangehaande Fortrædeligheder endelig fik trykt («Clavis linguæ Latinæ», 5 anselige Kwartbind, 1766—78). Det giver dels latinske Forklaringer af Ordene, dels Oversættelser paa Dansk og Svensk. Værket mangler i høj Grad System, men har i Enkelthederne adskillige gode Bemærkninger. 1766 udsendte han en lille Avtobiografi, rimeligvis foranlediget ved Forhandlingerne om hans Ægteskabs Opløsning; den tryktes kun i 10 Exemplarer, hvoraf de 8 sendtes til Stockholm. I Anledning af Prinsesse Sophie Magdalenes Formæling 1766 med Gustav III dedicerede han Prinsessen et lille Skrift om «Lig- og Uligheden imellem det danske og svenske Sprog». Han døde i Kjøbenhavn i ynkelige Kaar 26. Febr. 1779.

Skarstedt, Göteborg Stifts herdaminne S. 957 f. 1150. Langebeks Breve, ved Rørdam, S. 333 f. 336. 343. Worm, Lex. over lærde Mænd. *A. Jantzen.*

Wernicke, Christian, 1661—1725, Diplomat, satirisk Forfatter. Han fødtes 1. Jan. 1661 i Elbing, hvor hans Fader, Johannes W., beklædte Embedet som Stadssekretær, Moderens Navn var Cordula Smyth of Cuedley. Han gik i Skole i sin Fødeby, besøgte derefter Gymnasiet i Thorn, hvorfra han, 17 Aar gammel, blev dimitteret til Universitetet. Ved Aar 1680 studerede han i Kiel under D. G. Morhof og kom gennem denne i Berøring med Statholderen, Grev Ditlev Rantzau (XIII, 426) til Breitenburg, hvis Fru, Grevinde Catharine Hedevig f. Brockdorff, han har fejret i sine første Epigrammer under Navnet Amaryllis. Som Privatsekretær eller Lærer for Grevens Børn boede han nogle Aar i det gjæstfri og aandelig interesserede Rantzauske Hus og berejste derefter England, Holland og Frankrig for «at lære lidt af Verdens Intriger at kjende». I London levede han indtil 1696 som politisk Æventyrer, maaske ogsaa som diplomatisk Agent, og han siger selv, at «hans Kompas blev forrykket her» formentlig ved Opdagelsen af en Brevvexling, han havde ført med Danmark. 1697 ledsagede han sin Velynder Grev D. Rantzau til Fredskongressen i Rijswijk og fulgte med ham tilbage til Hamborg, hvor Greven s. A. afgik ved Døden. Han søgte forgjæves gennem Grev Conrad Reventlow og Th. B. v. Jessen gjentagne Gange at blive ansat i dansk Statstjeneste og tilbragte derefter en Aarrække i Hamborg, hvor han færdedes i Byens fornemste Kredse, beskæftiget med litterære Sysler. 1697 udkom her hans «Ueberschripte oder Epigrammata», hvori han med en fintdannet Verdensmands Overlegenhed og et skuffet og tilsidesat

Menneskes Bitterhed mesterlig revser sin Tids Latterligheder og Svagheder. 1704 udkom en forøget og omarbejdet Udgave af hans Epigrammer, i hvilke han med bidende Spot hudfletter den schlesiske Skoles Svulst. De affødte en heftig Pennesejde — den første litterære Polemik i den tyske Litteratur — mellem ham og to hamburgske Litterater, Efterlignere af Lohenstein. Langt om længe kronedes hans Bestræbelser for at finde Ansættelse i Danmark med Held, da han, efter gjentagne Ophold i Kjøbenhavn i dette Øjemed, i Marts 1708 udnævntes til Kancelliraad og Resident i Paris. Hans Stilling som ikke karakteriseret Diplomat ved det franske Hof var meget vanskelig, og han kom snart i en trykkende Gjæld. Efter at Meyercrone 1706 med Ludvig XIV's Unaade havde forladt Paris, vilde Danmark ikke mere sende en Ambassadør, men kun en Chargé d'affaires til det franske Hof. Ludvig XIV tillagde Danmark saa ringe Betydning, at han nægtede Frederik IV Titel af Majestæt, og de trivielle Forhandlinger om denne Formalitet slæbte sig gennem en Aarrække. W. fandt i den højt-begavede Hertuginde Elisabeth Charlotte af Orleans en formaaende Velynderinde, der indtil sin Død 1721 trofast bevarede sit Venskab for ham. W. var en sjælden aandslivlig Mand, der oftere viste et fremskuende politisk Blik, men desværre var han aabenmundet og uforsigtig. I sine diplomatiske Indberetninger viser han sig hypigst mere som Skjønaand end som Statsmand. Alt for ofte gruppere Begivenhederne sig kun om hans Person, og han fik jævnlig Paamindelse om at fatte sig kortere og koncisere. Hans Skildringer af Livet ved Ludvig XIV's Hof ere af ikke ringe litterært og historisk Værd. 1718 udnævntes W. til Etatsraad, men naaede ikke at faa den længe attraaede Rang som Envoyé. Han hjemkaldtes i Okt. 1723 fra Paris med den Motivering, at det paa Grund «af Møntens Diminution faldt ham svært at subsistere ved det franske Hof». Syg og forgjældet tiltraadte han omsider i Juni 1725 Rejsen til Kjøbenhavn, hvor han som en brudt og ensom Mand afgik ved Døden 5. Sept. 1725. Selv har W. kaldt sig en «homme de fortune», og som den ustadige Lykkes vandrende Ridder naaede han, opfyldt af en aldrig hvilende Ærgjerrighed, ikke at finde Fred eller blivende Hvile. Hans litterære Virksomhed har dog sikret ham et beskedent, men blivende Navn som den skarpeste og klareste Kritiker i den tyske Litteratur før Lessing.

Personalhist. Tidsskr. 4. R. V. L. Neubaur, Jugendgedichte von C. Wernicke (Königsberg 1888). Jul. Elias, C. Wernicke (München 1888). *Louis Bobé.*

Wernicke, Israel Gottlieb, 1755—1836, Musiker, fødtes i Bergen 2. Febr. 1755 og var Søn af den tyskfødte Johan Gottlieb W., Organist ved Domkirken dersteds († Dec. 1775), og Hustru Justina f. Rhode, ligeledes af en tysk, fra Rostock indvandret Slægt. Han dimitteredes fra Bergens Kathedralskole 1771 og blev en meget flink Student, men Musikken havde tidlig taget ham fangen; ved Selvstudium gik han videre og uddannede sig navnlig til en fortrinlig Klaverspiller. Han kom til at spille ved Hoffet, og det er karakteristisk for ham, at han vandt Sejre ved Foredrag af «de sværeste Sager af Sebastian Bach». Af Regeringen fik han Understøttelse til en Udenlandsrejse (1780), ogsaa Theatret ydede sin Skjærv, hvilket tyder paa, at Tanken om at knytte ham dertil var oppe. I Berlin hengav han sig til sit Yndlingsstudium, den lærde, kontrapunktiske Musik, som han yderligere opflammedes for under Kirnbergers Vejledning. Men en Dag fik den 26aarige «Student» Bud fra Kjøbenhavn, om han, da Scalabrini traadte fra, vilde være Kapelmester, en Forvandling, som han ikke kunde modsætte sig (1781). Man vandt ved dette Valg en meget billig og en indfødt Kapelmester, men deri bestod ogsaa hele Fordelen. Det viste sig snart, at han ikke var paa sin rette Plads; han savnede endog Sympathi for den nyere Musik. Af Hofkompositioner skrev han store Kantater, en Slags Koncertoperaer, saaledes «Ramdeo Rhator», et indisk Sujet, og «Furius Camillus», ligesom han arrangerede italiensk Musik til Kantater. Han gav Bidrag til Schiørrings Samling af Selskabssange og har maaske som Person været mindre tør end som Komponist, men det hed sig, at han var «capricieux».

Da Hoffet efter Regeringsforandringen 1784 var misfornøjet med Kapellet, blev dets Omordning bestemt, og ved denne, der gik for sig i Saisonen 1785—86, var W.s Afskedigelse, som han selv næppe ansaa for begrundet, først og fremmest givet. Han fungerede det meste af den nævnte Sæson og gik af med sin Gage som Pension, 31 Aar gammel. I Anseelse tabte han ikke noget. En skrev senere hen offentlig, at han burde ansættes som Professor i Musik ved Universitetet, og en anden (Schjønning) noterede i sin Dagbog, at han ansaas for at være Mathematicus og mulig den lærdeste Komponist i Evropa. Men Verden fik ikke synderlig Gavn deraf. Ikke længe efter Afskeden vendte han Kjøbenhavn Ryggen og tog med sin Hustru, Charlotte Louise Marburg, Bopæl i Kolding, hvor de fleste af deres mange Børn fødtes, og hvor han vistnok væsentlig beskæftigede sig med deres

Uddannelse, navnlig i musikalsk Henseende. Efter et, som det synes, mindst 30aarigt Ophold i Kolding blev han Landmand og købte en Annexgaard paa nogle Tønder Land i Jordrup i Koldingegnen. Denne Gaard overdrog han i 1832 til en Svigersøn, hos hvem han i Følge en Undentagskontrakt boede med sin Hustru og en ugift Datter. Han døde i Jordrup 3. Marts 1836, Hustruen overlevede ham. — Hans Datter og Elev, *Cathrine Riddervold W.*, født i Kolding 14. April 1788, en betydelig Pianistinde og den første danske Dame, der vides at være optraadt offentlig i denne Egenskab, gjorde 1806 megen Lykke i Hamborg og koncerterede efter Kjøbenhavns Bombardement for de nødlidende saa vel i det østlige Holsten som paa Sjælland. I Foraaret 1810 gav hun to Koncerter og i 1824 én paa det kongl. Theater. Præcision og stor Færdighed udmærkede hendes Spil, som heller ikke har savnet Fantasi. Kun det rørende var efter Bärens' begejstrede Skildring af hende ikke hendes Sag, men St. St. Blicher besang hende i sit smukke Digt «Klaverspillerinden», hvis Toner «røre og smelte». Hendes Portræt udkom i et Kobberstik af Flindt. 30. Sept. 1826 ægtede hun i Kjøbenhavn Kancelliraad Schouboe (XV, 268), og hun blev boende der en Del Aar efter hans Død, hvorpaa hun tog til sin Fødeby, dyrkende Musik og beskæftiget med Informationer til det sidste. Hun døde i Kolding 6. Maj 1862.

J. H. Bärens, Noticer for Musikliebhave. Musikforen. Festskr.

C. Thrane.

Versmann, Ernst Friederich, 1814—73, Præst, er født 14. Juli 1814 i Tønning, hvor Faderen var Læge. Han studerede 1833 og følgende Aar i Kiel og Berlin og tog 1838 theologisk Embedsexamen paa Gottorp. 1840 blev han Diakon og 1848 Ærke diakon i Itzeho. 1850 var han Feltpræst ved den slesvig-holstenske Hær og 1850 og 1851 Medlem af «Landesversammlung». Han udgav 1850 «Schleswig-Holstein und seine Verklager», dediceret til «alle, der have lidt og stridt for den slesvig-holstenske Sag». Skriftet gaar især ud paa at retfærdiggjøre Præsternes Tilslutning til Oprøret. Selv fra tysk Side har man fundet, «at det næsten var et Under, at den fornyede danske Regering lod ham sidde i sit Embede». Han deltog stadig i Politik, 1854 og 1856 var han Medlem af den holstenske Stænderforsamling; men desuagtet blev han 1857 midlertidig Bestyrer af Provstiet Münsterdorf, og 1858 tillodes det ham «mod Forventning» at præsentere sig til Valg til Embedet som 1. Præst i Itzeho. 1867 blev han Konsistorialraad og Medlem af

det evangelisk-lutherske Konsistorium. — Han døde 2. Avg. 1873. — Han var Medstifter af «Kirchen- u. Schulblatt f. Schlesw., Holst. u. Lauenb.» 1844 og deltog i dets Redaktion til 1853. Fra 1852 til sin Død udgav han et opbyggeligt Ugeskrift «Der Sonntagsbote».

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie XXXIX. L. Koch.

Wesenberg, Albert Sadolin, 1804—76, Filolog. Han blev født 19. Marts 1804 i Mariager, hvor hans Fader Ernst Bugislaus W., senere Amtsforsvalter i Aalborg († 1838), dengang var bosat som Landinspektør; hans Moder var Albertine Marie Kirstine f. Sadolin, Datter af Provst Albert S., Sognepræst i Ø. Tørslev. Han gik i Viborg Kathedralskole 1814—22, tog derpaa Examen artium ved Universitetet og 1823 Examen philosophicum, begge med Udmærkelse; derefter studerede han Filologi, men blev, inden han fik afsluttet dette Studium med en Embedsexamen, konstitueret som Lærer ved Viborg Skole 1827 og udnævnt til Adjunkt sammesteds 1829. Siden virkede han stadig som Lærer ved denne Skole, hvor han først opnaaede Konstitution som Overlærer Nov. 1841 og derpaa, et Aar senere, blev fast ansat i denne Stilling, efter at der var tilstaaet ham Adgang til trods manglende Embedsexamen at søge overordnede Lærerembeder. Han blev titulær Professor 1860. Efter sin Hustrus Død (i Marts 1873), da han følte sig ensom og sygelig og mente, at han ikke mere kunde besørge sin Embedsgjerning tilfredsstillende, søgte han sin Afsked, og 1874 entledigedes han fra sit Overlærerembede og flyttede derefter til Kjøbenhavn, hvor han døde 10. Maj 1876. Hans Hustru, som han ægtede i Aalborg 25. Sept. 1828, var Susanne Achton, Datter af Arveforpagter Markus A. til Tustrup i Frær Sogn.

W. var især en udmærket dygtig Latinist, udrustet med fin Sans for og omfattende Kjendskab til det latinske Sprog og med betydelig Begavelse som Textkritiker. Hans første Arbejder, som alle udkom i Programmer fra Viborg Kathedralskole i Tiden 1830—43, drejede sig væsentlig om Fastsættelsen af Texten i en Række af Ciceros Værker: nogle af Talerne, Tusculanæ disputationes og fremfor alt Brevene. Hans «Emendationes M. Tullii Ciceronis epistolarum», som han forsvarede som Afhandling for Magistergraden 1. Juli 1840, skaffede ham megen Berømmelse og er bleven Udgangspunktet for den nyere Tids Textkritik til denne Del af Ciceros Skrifter; paa Grundlag af dette Arbejde overdrog den

store Teubnerske Boghandel ham at levere en ny kritisk Udgave af Ciceros Breve, som udkom i Leipzig 1872—73, ledsaget af en større kritisk Afhandling: «Emendationes alteræ sive adnotationes criticae ad Ciceronis epistolarum editionem». Madvigs «Emendationes Livianæ» og Udgave af Livius førte siden W. til at sysle omhyggelig med denne Forfatters Text, og Frugterne heraf bleve hans meget værdifulde «Emendatiunculæ Livianæ», som udkom i Nordisk Tidsskrift for Filologi og Pædagogik, 9.—10. Bd., 1870—73. Andre kritiske Smaaarbejder af ham til forskjellige latinske Værker ere efter hans Død udgivne af Dr. O. Siesbye i det nævnte Tidsskrift og andensteds. I sine to sidste Leveaar syslede han, tilskyndet af Dr. Gertz' Arbejder, særlig med Textkritikken af Senecas Værker; hans Samlinger hertil foreligge kun i Haandskrift og skjænkedes af ham til Prof. Gertz.

Avtobiografi i Kbhvns. Universitets Festsprogram i Anl. af Salvingen 1840. Hundrup, Lærerst. ved Viborg Kathedralskole (Viborg Skoleprogram 1875) S. 17 f. Erslew, Forf. Lex. *M. Cl. Gertz.*

v. Wessel, Caspar, 1693—1768, Søofficer, yngre Broder til P. Tordenskjold (XVII, 442), var født i Throndhjem 1. Nov. 1693. Allerede 1704 gik W. til Koffardis og gjorde en Del Rejser i europæiske Farvande; 19 Aar gammel førte han et norsk Skib, der forliste paa Jyllands Kyst, Aaret efter fik han Kommandoen over Skibet «Kronprinsens Galej», og da dette 1713 solgtes til Søetaten, overtog han Befalingen paa Kaperen «Grev Danneskjold-Laurvig», som 1715 strandede ved Læsø. Da den store nordiske Krig paa dette Tidspunkt var i fuld Gang, beholdt han kort efter Udnævnelse til Maanedskapitajn (Reserveofficer) i Flaaden, ansattes i Orlogsskibet «Sophie Hedevig» og deltog paa dette i Admiral Rabens Søslag ved Jasmund 8. Avg. 1715; efter Kampen forfremmedes han til fast Kapitajn. Det paafølgende Aar tjente W. paa Hovedflaadens Admiralskib «Elefanten» i Østersøen under U. C. Gyldenløve, men afgik om Vinteren til Norge for at gjøre Tjeneste paa sin Broder Tordenskjolds Eskadre. Her førte han 1717 en Afdeling Galejer, der opererede ved den svenske Grænse, og frelste sine Skibe ud af en farlig Situation tilbage til Norge, da de svenske forsøgte at overrumple ham; med Broderen deltog han 13. Maj i det mislykkede Angreb paa Ny Elfsborg og Gøteborg; efter at Chefen for Orlogsskibet «Fyen», Kapitajn Sievertz var falden, fik W. Kommandoen over dette Skib, men ombyttede det

senere med «Laaland» og deltog hermed i Kampen ved Strømstad, hvor næsten alle hans Officerer saaredes. W. foretrak imidlertid en mere selvstændig Virksomhed og forsattes derfor til Chef for Fregatten «Søridderen», med hvilken han i Resten af Krigsaarene foretog en Del Konvoirejser og opbragte adskillige Priser. I Febr. 1720 optoges han i Adelstanden som *von* W. for at kunne indgaa Ægteskab med Gehejmeraad Eichstedts Enke, Edele Cathrine Kaas (f. 1679 † 1742). 1720 erholdt han Afsked med Schoutbynachts Karakter, og Aaret efter giftede han sig og tiltraadte samtidig Besiddelsen af Herregaarden Ravnstrup paa Sjælland, som hans Hustru havde købt.

Som Landmand var W. meget uheldig, og 1740 maatte han med en stor og trykkende Gjæld afhænde Ejendommen, hvorefter Ægteparret flyttede til Næstved. Efter Hustruens Død kom hans Ven Gehejmeraad Plessen ham til Hjælp og ansatte ham som Fuldmægtig hos Kuratoren for Vemmetofte Kloster, men heller ikke i denne Stilling følte han sig lykkelig; forgjæves søgte han Ansættelse i Søkrigskommissariatet og som Amtmand. Grev Danne-skjold-Laurvig spærrede ham al Adgang til Statsansættelse, og til sidst fandt han da paa at redde sig ud af sine trykkede Kaar ved at gjøre et rigt Parti. Ved Mellekomst af Svogeren General Henr. Bielke Kaas lykkedes det ham at vinde Enkefru Elisabeth Skeel til Broholm (f. 1696 † 1754), Enke 1745 efter Oberstlieutenant Niels Sehested; hun fordrede som Betingelse for at indgaa Ægteskabet, at han skulde være Viceadmiral, og dette Ønske opnaede han paa Plessens Forbøn 1747. 4. Avg. s. A. giftede han sig da for 2. Gang, dog toges der det Forbehold, at Broholm efter hans Død skulde oprettes til Stamhus for Familien Sehested. Efter sin Hustrus Død flyttede han til Nyborg, hvor han døde barnløs 9. Sept. 1768. Hos Brasch, i hans Bog om Vemmetofte, skildres W. som en punktlig, betænksom og redelig Mand, smuk som Broderen, men uden dennes Ild og Myndighed.

Brasch, Vemmetofte III, 90 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. II, 619. B. Moe, Tidsskr. f. norsk Pers.-Hist. I, 223 ff. Hist. Tidsskr. 6. R. V. C. With.

Wessel, Caspar, 1745—1818, geografisk Landmaaler og Matematiker, var født 8. Juni 1745 i Jonsrud, Vestby Sogn, Akershus Stift i Norge. Her var Faderen, Jonas W. (f. 21. Jan. 1707 † 4. Sept. 1785), en Brodersøn af Tordenskjold, Præst; senere blev han tillige Provst i Øvre Borgesyssel. Moderen Lene Maria f. Schumacher

(f. 15. Avg. 1715 † 17. April 1789) skal have været af Griffenfelds Slægt. W. kom 1757 i Latinskolen i Christiania og drog 1763 som Student til Kjøbenhavn; 1778 tog han juridisk Embedsexamen; men allerede 1764 var han som Landmaaler traadt i det kongelige danske Videnskabernes Selskabs Tjeneste, foreløbig som Assistent hos Broderen Ole Christopher W. 1766 blev han Interimslandmaaler, 1769 virkelig Landmaaler, og 1798 fik han efter Selskabets Anmodning kongl. Bestalling med Titel af Landmaalingsinspektør. I Selskabets Tjeneste forblev han, indtil han 1805 paa Grund af Svagelighed søgte og fik sin Afsked med Pension. I denne Tjeneste har han taget en virksom og yderst værdifuld Del i den af Selskabet ledede Udarbejdelse af Specialkort over de enkelte Dele af Kongeriget og Hertugdømmerne, grundet paa nøjagtige Opmaalinger. W. deltog ikke blot i disse, men havde tillige væsentlig Andel i Kortenes Reduktion og Tegning, og det er ham, der 1779 stiller Forslag til den dertil tjenende Inddeling af Landet. Ogsaa den Triangulation, hvorved Opmaalingerne Nøjagtighed skulde kontrolleres, gik efterhaanden over til ham, og han har leveret et trigonometrisk Generalkort over hele Kongeriget og Hertugdømmerne. Arbejdet her hjemme afbrødes ved, at han 1781 paa Grund af sin anerkjendte Dygtighed af Regeringen i Oldenborg blev udset til at udføre en geografisk Opmaaling af dette Land og med Selskabets Samtykke udførte dette Hverv i 4 Aar paa en Maade, som vandt varm Paaskjønnelse. Ogsaa efter sin Afsked foretog W. enkelte Kortarbejder, saaledes 1808 en Kopi af de trigonometriske Kort over Slesvig og Holsten med de derhen hørende Triangelrækker og Beregninger, som efter Kongens Befaling og efter den franske Regerings Begjæring skulde afgives til det franske militære Kortarkiv. W.s Arbejder fik endnu saa sent som 1820 en Anerkjendelse, i det det, skønt Selskabets Kort den Gang ikke mere kunde betragtes som tidssvarende, bestemtes, at hans trigonometriske Bestemmelser skulde lægges til Grund for en paatænkt ny og nøjagtig Kortlægning af Hertugdømmerne. Der foreligger i det hele mange Vidnesbyrd om, at han har bevaret den Troskab og Flid i sit Arbejde, hvorom Broderen Johan Herman W. havde skrevet:

Han tegner Landkort og læser Loven,
han er saa flittig, som jeg er doven.

Og dog er det paa anden Maade, at W. har sat sig det varigste Minde, nemlig ved en mathematisk Afhandling, den eneste,

som han har skrevet, og som han først har offentliggjort i en Alder af 52 Aar; tilmed forblev den omtrent upaaagtet i 100 Aar. Den hedder: «Om Direktionens analytiske Betegning, et Forsøg, anvendt fornemmelig til plane og sfæriske Polygoners Opløsning», og er, efter at være forelagt Videnskabernes Selskab 10. Marts 1797, i Løbet af 1798 trykt i «Nye Saml. af det kongl. dsk. Videnskab. Selskabs Skrifter». Som man længe havde udtrykt Linjestykker, afsatte i en ret Linjes to Retninger, ved positive og negative Størrelser, anvender W. først af alle den nu almindelig brugelige Fremstilling af Linjestykker trukne i forskellige Retninger i en Plan ved imaginære Størrelser, hvad der omvendt giver en grafisk Fremstilling af disse Størrelser. 1799 benyttes uafhængig af W. samme Fremstilling i Gauss' Doktorafhandling i Beviset for en Hovedsætning i Ligningernes Theori, og 1806 gav Argand, hvis Arbejde ogsaa længe blev upaaagtet, i fuldstændigere Sammenhæng, end Gauss endnu den Gang havde gjort, den dermed forbundne geometriske Tydning af Regninger med imaginære Størrelser. W. overgaar dog Argand i logisk Sikkerhed og er den, der har givet disse Regninger det exakte Grundlag, som de hidtil havde savnet. Hans Arbejde kunde derfor, hvis det havde været kjendt, umiddelbart være taget til Udgangspunkt for den moderne, af Cauchy og Riemann grundlagte Funktionstheori, som netop benytter samme Fremstilling af imaginære Størrelser. Denne havde W. selv væsentlig anvendt til Sammenfatning af trigonometriske og polygonometriske Formler. W. udvider fremdeles med megen geometrisk Finhed sin Betragtningssmaade til Rummet og anvender den paa sfæriske Trekanter og Polygone. Ved denne Udvidelse foregriber han væsentlige Dele af den 50 Aar yngre Kvaterniontheori.

Paa ingen af disse Theorier fik W.s Skrift dog nogen umiddelbar Indflydelse. Videnskabernes Selskab paaskjønnede det vel som et i og for sig smukt Arbejde, og det er det første af et Ikke-Medlem, som det har optaget i sine Skrifter; men man kunde ikke forudse Rækkevidden af de deri indeholdte Tanker, om end W. antyder en Retning, hvori han selv kunde ønske at gaa videre. Og de, som senere hen i Tiden, efter at denne Rækkevidde var bleven bekjendt, fik Skriftet i Hænde, bemærkede ikke, at W. var den første, som fremførte dem. Saaledes gik det endnu Forfatteren af en 1895 fremkommen Doktorafhandling om Matematikken i Danmark og Norge i det 18. Aarh.; men denne Afhandling henledede dog Opmærksomheden paa den fremragende Betydning af

W.s Arbejde, og Videnskabernes Selskab traf strax Foranstaltninger til at udgive det paa Fransk. Det udkom Hundredaarsdagen efter dets første Fremlæggelse i Selskabet med Fortaler af H. Valentiner og T. N. Thiele. Forud var fremkommet Udtog af C. Juel i «Tidsskrift for Mathematik», og paa den norske Mathematiker Lies Foranstaltning var selve Afhandlingen optrykt i «Arkiv for Mathematik og Naturvidenskab». Nu er W.s Navn indprentet saaledes i Mathematikernes Bevidsthed her hjemme og ude, at det ikke atter vil blive glemt. — W., der 1780 havde ægtet Cathrine Elisabeth Møller († 1791 i en Alder af 42 Aar), døde 25. Marts 1818.

B. Moe, Tidsskr. f. norsk Personal-Hist. I, 238 f. Erslew, Forf. Lex. Møllebech, Vidensk. Selsk. Hist. Vidensk. Selsk. Oversigt. 1895 og 1897. Valentiners Fortale til Wessel: Essai sur la représentation etc. Program for Odense Kathedralskole 1897.

H. G. Zeuthen.

Wessel, Joachim, 1739—91, Officer, Landmand, var Søn af Sognepræst til Vestby Ole W. og Magdalena f. Vagel. Han fødtes paa Vestby Præstegaard 1739 (døbt 23. Febr.), blev 1755 Underofficer og gik som saadan paa den matematiske Skole i Christiania, blev Fændrik 1760 ved 1. oplandske nationale Infanteriregiment, hvor han 1762 blev Sekondlieutenant, 1766 Premierlieutenant, 1786 Kapitajn; han afgik der fra 1789 med Karakter af Major og 200 Rdl.s Pension. 1773 købte han Gaarden Nedrekvern paa Hedemarken, hvor han gjorde sig bemærket ved et særdeles dygtigt Landbrug, der gjentagne Gange indbragte ham Medailler fra det kongl. danske Landhusholdningsselskab, en Paaskjønnelse, som ogsaa blev hans Hustru til Del for udmærket Husfid. W., hvis Helbred havde lidt under hans tidligere Virksomhed som Landmaaler, afgik ved Døden allerede 17. Juni 1791. Hans Hustru Susanna Marie Vagel, en Datter af Ingeniørmajor Joachim V. i Frederiksstad og Maria Elisabeth v. Ulrichsdal, var født 29. Febr. 1748 og døde i Christiania 25. Jan. 1820. Af deres 2 Døtre var den ene gift med Historikeren, Justitiarius J. Chr. Berg (II, 94 ff.).

B. Moe, Tidsskr. f. norsk Pers.-Hist. I, 217 ff. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Wessel, Johan Herman, 1742—85, Digter, Broder til ovennævnte Mathematiker Caspar W. († 1818), var født i Jonsrud Kapellanbolig 6. Okt. 1742 som det fjerde af 13 Børn og blev efter privat Forberedelse optagen i Christiania Kathedralskole, hvorfra han dimitteredes 1761. I Kjøbenhavn erhvervede han gode Kundskaber

i nyere Sprog, især Fransk og Engelsk, men fik aldrig nogen Embedsexamen. Hans Helbred var svageligt og hans Energi for ringe til at overvinde Lysten til et mageligt og muntert Liv, der lod hver Dag have sin Plage. Derfor afsatte hans eminente komiske Begavelse og formelle Sans kun spredte og tilfældige Frugter; han levede kummerlig fra Haanden og i Munden af Sprogundervisning, tilbragte sin rigelige Fritid i lystigt Samkvem med begavede unge Landsmænd og strøede sit Vids og sit Lunes Gnister om sig i halv improviserede Indfald uden at samle sig til alvorligt poetisk Arbejde.

Det er bekjendt, hvorledes de vaagnende nationale Modsetninger og den spirende Interesse for Theater, Litteratur og Kritik i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede fremkaldte et stærkt pulserende offentligt Liv i mindre Kredse, paa Kaffehuse og Vinstuer og i der fra udgaaende litterære Selskaber, der øvede sig i at tumle med Dagens Spørgsmaal i Visens, Satirens og Vittighedens Form. Fremmest blandt disse staar «det norske Selskab» paa Md. Juels Kaffehus i Sværtegade, Samlingsstedet for de i Kjøbenhavn temmelig hjemløse studerende Nordmænd, de kvikkeste Hoveder blandt Datidens Ungdom. Her havde W. sit Tilhold; uden at indtage nogen officiel Førerstilling blev han ved sin overlegne Begavelse og fordringsløse Elskværdighed Sjælen i Selskabet, og her fik han Impulserne til sine betydeligste Arbejder.

Selskabet stiftedes i Foraaret 1772 som Modvægt mod den danske Kritik af Joh. Nordal Bruns Sørgepil «Zarine», hvori Nordmændene saa et Udslag af national Skinsyge. Det er da et paa-faldende Bevis paa W.s selvstændige og sikre Smag saa vel som paa Selskabets Fordomsfrihed, at hans berømte Indlæg i denne Strid (der vistnok var skrevet før Selskabets Konstitution, men udgivet paa Vennernes Foranledning), snarest gik i modsat Retning, imod den af Nordmændene Bredal og Brun indførte fransk-italienske Synges- og Sørgepilstil paa Theatret. Vistnok var W. selv næppe klar over sin Satires Rækkevidde, om han end ogsaa hos sine egne Landsmænd kunde se den Opstyltethed, som ellers var den norske Natur saa meget imod, f. Ex. hos Ewald. Men da han skrev «Kjærlighed uden Strømper», tilsigtede han kun at frembringe en spøgende Bagatel, et Udslag af den godmodige indbyrdes Persiflage, som siden trivedes saa frit inden for Norske Selskab. Han havde endnu intet offentliggjort og havde heller ingen Tanke om at bringe dette Stykke offentlig frem. Det var

kun hans Venners Overtalelser, der formaaede den beskedne og indolente Digter hertil, uden at nogen af Parterne gjorde sig nogen Forestilling om den uhørte Lykke, dette «komiske Sørgespil» skulde gjøre ved Udgivelsen (uden Forfatternavn) 1772 og især ved Opførelsen i næste Foraar. Den dramatiske Parodi, som hos os 50 Aar tidligere i Holbergs «Ulysses v. Ithacia» havde vendt sig mod den middelalderlige Formløshed, Haupt- und Staatsactionen, rettedes her med maaske endnu større komisk Genialitet mod den tomme Form, den fransk-klassiske Smags Udartning, som Holberg allerede, men uden Held, havde villet ramme i «Melampe». W. tog den paa Kornet: Indholdets Frivolitet (de stjaalne Strømper) og den rhetorisk sententiøse Diktion; den indtil Kjedsommelighed fladtraadte Konflikt mellem Pligt og Kjærlighed; det udvortes opfattede Æresbegreb (hellere Tyv end strømpeløs Brudgom); de konventionelle Regler, Enhederne («Du bliver aldrig gift, hvis ej i Dag det sker!»), de ørkesløst paaklistrede «fortrolige», det tragiske Anelses-, Drømme- og Selvmordsapparat, — alt er benyttet med den virkningsfuldeste Komik, fra Fyrsters og Heroers Sfære draget ned i den platteste Hverdagslighed, der yderligere understreges ved Personernes naive Reflexion over deres egne Helteroller, og indrammet i de højtidelige Alexandrinere, som aldrig rigtig kom sig efter dette Stød. Og ikke mindre end Tragedien parodieres det den Gang saa yndede heroiske Syngespil, der behandlede beslægtede Æmner i en mekanisk Afvexling af Recitativ og Arie, hvor Personerne skildrede deres Sindsaffekter billedlig («Naar Dig nogen Karper byder», «Paa mit Hjertes Skorsten brænder») og i en affekteret italiensk Sangstil, som Komponisten Scalabrini fremhævede ved sin kunstlede Musik, og som Skuespillerne med Held efterlignede ved Opførelsen.

Det gik med W. som med Holberg, at hans Genialitet og komiske Kraft førte langt videre, end han selv tilsigtede, og skabte en Parodi, der staar paa Højde med Verdenslitteraturens ypperste, som Don Quixote, fordi den ikke blot rammer et enkelt Værk eller en enkelt Digter, men en hel Tidsalders falske Smag. Dette ses bl. a. ved Sammenligning med Hertugen af Buckinghams «The Rehearsal» («Komedieprøven») 1671, en dramatisk Satire mod Popes og Drydens franske Smag, hvorfra W. maaske nok har laant Motiv, men som i Betydning og Gjennemførelse staar langt under «Kjærlighed uden Strømper». Derfor har Stykket ogsaa bevaret sit selvstændige Værd længe efter, at Parodien har mistet sin Gjenstand.

Dette skete naturligvis ikke paa én Gang; de parodierede Stykker stod endnu en Tid lang paa Repertoiret sammen med «Kjærlighed uden Strømper», og Samtiden fattede lige saa lidt som Forfatteren denne litterære Bedrifts fulde Betydning. Alle lod sig rive med af Stykkets umiddelbare Vittighed, medens de, der deri anede et Angreb paa Tragedien som Genre, Tode, Baden, Wadum, nærmest misbilligede denne Tendens. Men i Virkeligheden havde W. hos os givet Dødsstødet til en hel Aands- og Poesiretning, der havde sin Berettigelse paa sin egen hjemlige Jordbund, men overført paa fremmed maatte blive rodløs og unaturlig.

Ligegyldig og uden Initiativ som W. efter sin egen bekjendte Gravskrift var, ydede han aldrig mere noget, som svarede til denne Debut. Som Rouget de l'Isle vaagnede han en Morgen og var berømt; han leverede sit bedste strax og var udtømt med det samme. Norske Selskabs Præmier fremkaldte, til Dels efter engelske Forbilleder, hans to alvorlige Digte «Nøjsomhed» og «Ode til Sønnen», af hvilke især det sidste er naturlig følt og let versificeret uden dog i nogen udmærket Grad at hæve sig over Tidens sædvanlige Reflexionslyrik. Hans Lystspil i holbergsk Stil «Lykken bedre end Forstanden», 1776, er lige saa ubehændigt og skjødesløst i sit Anlæg som mange holbergske Stykker, men savner ganske Holbergs Vid og viser os, at den store Verskunstner ikke var mindre stiv og tung i sit Prosasprog end de fleste af hans samtidige. Samme Aar rantes W. af en langvarig og haard Fistelsygdom i den ene Kind, der ganske synes at have berøvet ham Livsmodet og gjort ham yderligere tilbøjelig til at søge Forglemelse i Drik og uregelmæssig Levemaade, saa at han endog ofte led ligefrem Nød. Et Lyspunkt var det, da Theaterdirektør Warnstedt 1779 skaffede ham en tarvelig lønnet Bestilling som Theateroversætter, der dog ikke bragte ham ud af hans trykkende Forhold, især da han 10. Maj næste Aar ægtede en ikke ganske ung norsk Pige, Anna Cathrine Bukier († 1812), Datter af Justitsraad, Krigsbogholder Thomas B. Ved dette Ægteskab har W. vel nærmest tænkt at sikre sig en Sygeplejerske, og skjønt hans faa Udtalelser til og om sin Hustru ikke bekræftede Traditionen om hans ulykkelige huslige Forhold, formaaede Hustruen dog ikke at knytte ham til Hjemmet eller overvinde hans uheldige Tilbøjeligheder, selv ikke efter at hun 1781 havde født ham en Søn. Hans tidligere saa sorgløse Sind blev stadig tungere, og selv om han kunde tømme sig i et muntert Lag, svandt Haabet om at se nye Frugter af

hans Lune mere og mere. Det var tydelig nok ogsaa mere ydre end indre Trang, der i 1784 foranledigede Udgivelsen af hans Ugeblad «Votre serviteur otiosis», der baade ved sin Form og sit Indhold, som var laant af almenbekjendte Anekdoter-samlinger og sat paa tarvelige Vers, noksom røbede sin Tilblivelse «invita Minerva» og under almindelig Skuffelse ophørte efter et Aars Tids Forløb. Endnu ringere og næsten barnagtig baade i Plan og Udførelse er den uopførte og af W. selv ikke vedkjendte fantastiske Komedie «Anno 7603» fra 1785, en Satire paa Kvindeemancipation, ikke uden Mindelser om Holbergs Niels Klim. S. A. hilste han, beskeden og uselvvisk som altid, i et Rimbrev Baggesen som den opgaaende Sol. W. døde efter et kort Sygeleje af Nervefeber 29. Dec. 1785, kun 43 Aar gammel, og uden at hans Bortgang vakte stor Opmærksomhed. Hans Venner tog sig af hans Søn uden Hensyn til Enken, bl. a. ved at faa arrangeret en Mindefest paa Theatret, og Baggesen gjengjældte senere hans Hyldest ved de bekjendte, for Resten ofte varierede Linjer under hans Portræt:

Graad smelted hen i Smil, naar Wessels Lune bød,
og Glædens Smil forsvandt i Taarer ved hans Død.

W. var en godmodig, naiv Improvisator, hvis rige Lune traadte frem i Indfatning af en glimrende Sprogkunst og en sikker poetisk Takt, der f. Ex. i «Kjærlighed uden Strømper» midt i den vildeste Karikatur altid bevarer sin Overlegenhed over Stoffet, aldrig lader sig rive med af det. Men Arbejde, Studium, Udvikling er der hos ham ikke Tale om; alt maatte komme ligesom af sig selv, halvt ubevidst, født af øjeblikkelig Indskydelse som hans Impromptuer («Hestehandleren», «Jfr. Biehls Smørrebrødsselskab», «Gravskrifterne»), der imidlertid i Runding og Pointe ikke staa over den aandsbeslægtede Ambr. Stubs, — eller dog udarbejdet uden Møje eller Reflexion, i ét Aandedræt, som «Kjærlighed uden Strømper», der blev til paa nogle faa Uger. Han stod fuldt færdig som Digter allerede i sit første Forsøg, og næsten hele hans i Omfang vistnok ringe, men desto lødigere Produktion falder i Aarene 1772—75. Senere fremkom kun nogle smaa Perler af komisk Fortællekunst som «Gaffelen», «Herremanden», «Hundemordet», «Smedden og Bageren», og i «Votre serviteur» spores kun hist og her hans ejendommelige Humor med dens Sidespring og overraskende Pointer, især i den saa uventet tilknyttede Moral, der spotter Samtidens moraliserende Hang. Ikke mindst mærkelig er

W.s medfødte Overlegenhed og Originalitet i Versbehandlingen. Under hans Haand taber Alexandrineren ganske det ensformig klaprende Præg, som hidtil skæmmede dens Overførelse paa de germanske Sprog, og tumler sig med en Frihed og Lethed, der ikke giver Franskmændenes noget efter og f. Ex. i «Kjærlighed uden Strømper» i en ukjendt Grad nærmer sig til naturligt Tale-sprog. Siden uddannede han i sine komiske Fortællinger, nærmest efter Lafontaine, et aldeles frit jambisk Vers, der i sin uregelmæssige Vexlen fra 1 til 6 Fødder lunefuldt snor og bøjer sig efter Fortællingens Gang, og som Baggesen senere optog og tillempede i sine Kimbreve.

I dansk Digtning danner W. Overgangsleddet mellem Holberg og Baggesen. Den første overgik han langt i formel Lethed, og han veg ikke for ham i komisk Naturbegavelse; snarere sprudlede W.s Vid endnu mere umiddelbart frem, og ingen enkelt af Holbergs Komedier staar maaske fuldt paa Højde med «Kjærlighed uden Strømper». En anden Sag er det, at Holbergs mere omfattende Aand gennem et langt Livs Arbejde satte ganske anderledes dybe Spor i Litteraturen. Baggesen var lige saa urolig virksom, som W. var doven, men fik dog lige saa lidt som han noget fuldt og helt ud af sine Evner og sit Arbejde. I Vid som i overlegen Form- og Sprogsans ligne de hinanden; men Baggesens Vittighed er gjerne bevidst og villet, hvor W.s er rent umiddelbar, og hans sproglige Færdighed løber ofte løbsk med ham i kunstlede og uklare Perioder, medens W. netop udmærker sig ved den fuldkomneste og mest usøgte Naturlighed i Tanke og Udtryk. Det var denne Naturlighed, der gjorde ham til en Fjende baade af fransk Rhetorik og af Klopstocks «hastemte Toner»; men paa Grund af Digterens noble og fredsommelige Karakter blev hans Opposition, f. Ex. over for Ewald, aldrig personlig og ubillig som nogle af hans Venner.

Welhaven, Ewald og de norske Digtere. Wessels samlede Digte, ved Levin. N. M. Petersen, Bidr. til den dsk. Litt. Hist. V. J. Paludan.

Wessel, Ole Christopher, 1744—94, Generalavditor. Han var Digteren J. H. Wessels yngre Broder, født i Vestby 12. Jan. 1744, og gik som denne i Christianias den Gang fortrinlige Kathedralskole. Allerede i Studenteraarene viste det sig, at hans, ligesom Broderen Caspars, Begavelse og Anlæg gik i en ganske anden Retning end Digterens, ligesom ogsaa hans Livsbane blev højst

forskjellig fra dennes. W. synes at have staaet uden for «det norske Selskabs» Kreds, han lagde sig efter trigonometrisk Landmaaling under Thomas Bugge og har omkring 1768 opmaalt og kortlagt en stor Del af de danske Øer og det paa en Maade, der fandt «almindelig Approbation» (Molbech, Videnskabernes Selskabs Historie S. 81 ff.). Derhos studerede han Lovkyndighed, og det tør være denne Broder, hvem Digteren for Spøg karakteriserede saaledes: «Han tegner Landkort og læser Loven, han er saa flittig, som jeg er dovent!» 4. Maj 1770 tog han den juridiske Embedsexamen og avancerede saa hurtig fra det ene Embede til det andet. Han blev nemlig 7. Dec. 1771 udnævnt til Assessor i den kort i Forvejen oprettede Hof- og Stadsret i Kjøbenhavn. Her fra gik han over i Højesteret 3. April 1775 og blev samtidig virkelig Justitsraad. Men allerede 27. Nov. 1776 udnævntes han til Generalavditør i Norge og senere til 2. Deputeret i det kongl. Generalitets- og Kommissariatskollegium i Christiania. Han led i sin sidste Tid af Sygelighed og tog Afsked fra sine Embeder 25. April 1794. Inden Aarets Udgang døde han, nylig hjemkommen fra en Baderejse til Pymont, 26. Dec.

Wessel nød stor Anseelse som Embedsmand og var en af Norges den Gang mest fremtrædende Mænd. Gjentagne Gange benyttedes han i vigtige Kommissioner. I 1785 var han Medlem af den «Generalkommission» i Christiania, som skulde udlægge Gaarde af det beneficerede Gods til Embedsgaarde for Officerer, og kom herved til i et Løjlighedsskrift (1788) at optræde mod Legangers (X, 161 f.) Protest imod dette Godses Anvendelse i det nævnte Øjemed. Denne W.s Piece er ret mærkelig, da Forfatteren med stor Frimodighed udtalte Ønskeligheden af «et øverste Kollegium i Norge selv, med Ret ej alene til Regeringens, men ogsaa Nationens Fortrolighed» og i ret stærke Udtryk talte om, at Norge var «miskjendt». I 1788 var han Medlem af det «Feltkommissariat», som fulgte med de norske Tropper, der rykkede ind i Baahus Len under Carl af Hessen, 1789 af Kommissionen angaaende en ny Landmilitzforordning for Norge. Hans Forestillinger i denne Anledning bleve efter hans Død trykte i «Minerva». For Oprettelsen af et norsk Universitet var han en ivrig Talsmand og udsatte af egne Midler Præmier for Skrifter om denne Sag. Hans tidlige Bortgang vakte Sorg i Landet. Medens hans Broder Digteren begravedes i største Stilhed, fejredes O. C. W.s Minde ved store Festligheder i Christiania, hans Ven Jonas Rein besang ham,

og N. Treschow indbød til Højtideligheden ved Program paa Latin og Dansk. Enken rejste ham et prægtigt Monument i Skjeberg Kirke.

Han var 2 Gange gift. Hans første Hustru var Helene Barcklay, Datter af Avktionsdirektør B. i Christiania. Under W.s Fraværelse paa Toget i Baabus Len indlod Fruen sig i en Liaison med Justitiarius Enevold de Falsen (V, 65), der medførte hendes Skilsmisse fra W. (hun døde 19. April 1826 i Danmark efter et ulykkeligt Ægteskab med en Lieutenant Lous). I 1791 blev W. gift med den bekjendte Fru Maren Holter, f. Juel, en i alle Henseender udmærket Dame, der efter sin første Mands, Zahlkasserer Holters (VIII, 67), Død sad inde med en af Norges allerbetydeligste Formuer og besad store Ejendomme, navnlig Hafslund og Borregaard. Hun ægtede efter W.s Død Statsraad M. G. Rosenkrantz og døde 1815. Begge W.s Ægteskaber vare barnløse.

B. Moe, Tidsskr. f. norsk Pers.-Hist. I, 242 ff.

L. Daae.

Wessel, Peder, s. Tordenskjold.

Wessel, Theodor Vilhelm, f. 1842, Handelsmand og Industri-drivende. Th. W. er født 27. Febr. 1842 i Odense, hvor hans Fader Herman Henrich W. var Toldassistent, Moderen var Vilhelmine f. Rasmussen. Han lærte Handelen i en blandet Kjøbmandsforretning i Svendborg og kom 1864 til Kjøbenhavn, hvor han blev rejsende for Handelshuset M. E. Grøn & Søn (VI, 263). 1868 etablerede han, sammen med Emil Vett (s. ndfr.), en Forretning i Aarhus, men forblev selv i Kjøbenhavn, hvor han modtog et Tilbud om en meget vellønnet Plads hos Firmaet I. H. Ruben (XIV, 392); han fik Ret til paa Indkjøbsrejser i England for dette Firma ogsaa at maatte gjøre Indkjøb til sin egen Forretning. Dette Forhold vedblev til 1870. Da oprettede han en Forretning i Aalborg, rejste en Tid til Manchester, oprettede saa ogsaa en Filial i Odense og etablerede samtidig med den en Engros-Forretning med Hvidevarer i Kjøbenhavn, alt i Kompagni med E. Vett. Firmaet i Kjøbenhavn hed dog Th. W. & Co., indtil Vett i 1876 flyttede til Kjøbenhavn, da det blev forandret til Th. W. & V. Allerede 1871 havde Firmaet faaet Lokale paa Kongens Nytorv i det daværende Hotel du Nord, men i 1889 købte det en Ejendom ved Siden af og i 1890 selve det gamle Hotel, hvorpaa begge Ejendommene bleve nedrevne og det nuværende Magasin du Nord

opført. Her udviklede sig saa den her i Landet enestaaende, kæmpemæssige Manufaktur-, Konfektions- og Udstyrsforretning, der stadig har gjort Udvidelser; den skaffede sig over 50 Filialer i Provinserne og slog desuden ind paa selv at fabrikere en meget væsentlig Del af sine Handelsgjenstande. Ude paa Nørrebro fik Firmaet i 1876 et Væveri (Vett, Wessel & Fiala), der i 1887 blev til Dampvæveriet og Møbelstoffabrikken i Landskronagade, og i 1897 stiftedes Aktieselskabet «Magasin du Nords Møbelfabrik og Kunstsnedkeri». Ideen til denne altomfattende Forretning fik W. ved et Besøg paa Verdensudstillingen i Paris 1867, og i det hele have hans mange Rejser, der førte ham til baade Ægypten, Indien og Amerika, spillet en stor Rolle i Forretningens Udvikling. 1899 gik den hidtil private Forretning over til et Aktieselskab med en Kapital paa næsten 8 Millioner Kr., og i dettes Bestyrelse fik de tidligere Ejere selvfølgelig Sæde, men samtidig overdrog de Direktionen til yngre Kræfter. W. er for øvrigt desuden Medlem af Nationalbankens Repræsentantskab, af Bestyrelserne for Dansk Husflidsselskab, Fængselselskabet «Fængselshjælpen», Københavns Telefon-Aktieselskab samt en Del andre Aktieselskaber. 24. Okt. 1868 ægtede han Elise Margrethe Sørensen (f. 29. Dec. 1849 i Vejle), Datter af Kjøbmand Hans Jordt S. og Charlotte Caroline f. Martini, Illustr. Tid. 1899—1900, S. 119—20. N. Malmgren, Danmarks industrielle Etabl. II, 176. C. Nyrop.

Wessel-Brown, s. Brown (III, 135).

Wessely, Abraham, 1800—75, Dispatchør og Politiker. Han blev født 6. Nov. 1800 i København af jødisk Slægt som Søn af Stadsmægler Moses W. (f. 1761 † 1831) og Ficke f. Wallich (f. 1768 † 1844). Han gik 1810—17 i Metropolitanskolen, blev næste Aar Student (privat dim.) og tog 1824 juridisk Examen og 1830 Dispatchørexamen. 1831 lod han sig døbe og blev s. A. Dispatchør i København. W. sluttede sig tidlig til den frisindede Bevægelse, skrev i «Kjøbenhavnsposten» og tog ivrig Del i Trykkefrihedsselskabet. Han var 1839 Medstifter af Dagbladet «Fædrelandet» og Medudgiver indtil Juni 1841; han skrev dog endnu i en lang Aarrække derefter Artikler om Finans- og Pengeforhold (under Mærket A. W.). 1850 var W. Medlem af det Udvalg, der udarbejdede Statutter for Østifternes Kreditforening, 1853 Medindbyder til Københavns Laanbank og 1857 Medstifter af Bikuben og

Medlem af Bestyrelsen indtil 1860; han tog ogsaa Del i Forarbejderne til Dansk Arbejderbanks Oprettelse. End videre fik han 1855 Sæde i Kommissionen om Brandvæsenet paa Landet.

W. søgte 1848 forgjæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling, men valgtes 1849 til Landstinget for 3. Kreds (Sydsjælland). Han vragedes her ved det nye Valg 1853, men valgtes derimod i Kjøbenhavn og gjenvalgtes lige indtil Juni 1866; da han ved en Forsømmelse ikke var bleven optagen paa Listen over de valgbare, kunde han ikke blive gjenvalgt til det sidste Landsting under Junigrundloven. Derimod sad han 1864—66 i Rigsraadets Landsting. Han tog en ret betydelig Del i Forhandlingerne om alskens finansielle og økonomiske Spørgsmaal, samt særlig om Forhold vedrørende Kjøbenhavn, og fik som Regel Sæde baade i Finansudvalget og i andre vigtige Udvalg, der behandlede Forslag af den ovennævnte Art. Han hørte til det nationalliberale Parti og vel at mærke til dets udpræget frisindede Fløj; han talte saaledes 1852 skarpt imod Loven om Sogne- og Amtsraads Sammensætning, særlig mod den dobbelte Valgret, der tilstodes de højst-beskattede Vælgere. Tidlig udtalte han sin Mistillid til Bluhmes Ministerium, stemte 1853 alene imod Toldgrænsens Flytning og var blandt de 45, der stemte imod Arvefølge-loven. Ligeledes stemte han 1855 imod Grundlovens Indskrænkning og Fællesforfatningen og dadlede stærkt dennes Ordning af Finansbevillingen. Derimod billigede han dens Forslag om Forholdstalsvalgmaaden; han havde ogsaa allerede 1850 foreslaaet, at et Mindretal paa 10 Medlemmer skulde have Ret til at vælge 1 Medlem til et Udvalg paa 5, og stærkt fremhævet Mindretallets Betydning for det konstitutionelle Liv. Han holdt strængt paa finansiell Korrekthed, fordømte afgjort Tanken om en provisorisk Finanslov, men misbilligede lige saa vel Folketingets Tilløb til at fortolke Lønningslove gennem Finansloven og hævdede bestemt Landstingets Ligeberettigelse. 1851—56 var han Statsrevisor, valgt af Landstinget, og Formand for den samlede Statsrevision; 1854—66 var han Medlem af Rigsretten og saaledes en af Dommerne i Rigsretssagen 1855—56. — W. døde ugift 5. Maj 1875.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Rigsdagskal. Fædrelandet 7. Maj 1875.

Emil Elberling.

Wessely, Hartwig, (hebraisk: Naftali Herz Wesel), 1726—1805, Kjøbmand, Bibellærd, Digter, var vistnok født i Hamborg 5. Jan. 1726 (næppe, som undertiden angivet, 1725 og i Kjøbenhavn), som

Søn af den formuende og dannede Kjøbmand Behrend (Issaschar Ber) W. og Jettle Beer, men kom allerede som spædt Barn til Kjøbenhavn med Forældrene. Andre Medlemmer af den ansete Familie havde alt før staaet i Forbindelse med og haft Ophold i Danmark. For H. W.s Uddannelse blev det af Betydning, at han af den kyndige Grammatiker Salomon Hanau, der en Tid levede i Kjøbenhavn, indførtes i Bibelens Skjønheder og det hebraiske Sprogs Finheder. Som ganske ung oversatte og kommenterede han paa Hebraisk det apokryfiske Skrift «Salomons Visdom», til Dels efter Tilskyndelse af en kundskabsrig Onkel, den som Strømpefabrikant bekendte Josef Moses W. Efter at have studeret Thalmud i Altona og lært Handelen i Faderens Hus gik han til Amsterdam, hvor han virkede først som Forretningsfører for Filialen af et stort Berliner-Hus, senere som selvstændig Kjøbmand. Han forfattede og udgav her et grundigt Værk over det hebraiske Sprogs Synonymik. Efter Faderens Ønske vendte han tilbage til Kjøbenhavn, etablerede sig der og ægtede (1768) Sara Emanuel fra Hamborg († 1785). Menigheden havde alt 1766 nydt godt af hans digteriske Evne, i det han havde forfattet en hebraisk Kantate til den store Synagoges Indvielse. Nu benyttede den ham som hebraisk og tysk Taler, da den deltog i Hovedstadens Hyldest af Christian VII, efter Struensees Fald, paa Kongens Fødselsdag 29. Jan. 1772. Ved andre Handelshuses Fallitter mistede W. dog snart sin Formue og rejste 1776 til Berlin, hvor han først levede som Forretningsfører, senere, ofte i trange Kaar, som Privatmand, stedse i høj Anseelse baade hos Trosfæller og hos Kristne for sine udstrakte Kundskaber og sin rene Karakter. I Berlin kom han i nær Berøring med Moses Mendelssohn og dennes Kreds, i det han dog efter Mendelssohns Død advarede dennes Disciple mod alt for ivrig Reformlyst. Selv stedse strængt rettroende understøttede han dog ved sine Bidrag deres hebraiske Tidsskrift «Samleren» (IV, 619). Til Brug for Mendelssohns store Pentateuchudgave skrev han en lærd og skarpsindig Fortolkning af 3. Mosebog; for Menigheden forfattede han alle de i hin Tid til Kongehuset rettede Hyldingsdigte. Ældre og yngre samlede sig for at høre hans begejstrede Foredrag om Jødedommen. Med stor Glæde hilste han Kejser Joseph II's liberale Bestræbelser over for Jøderne, kom ved sine Skrifter herom i Berøring med de norditalienske Jøder og en Tid i Strid med de polsk-russiske Rabbidere, der frygtede for Følgerne af Kejserens Planer. Den betydeligste Prøve paa sin fuldkomne Beherskelse af

det hebraiske Sprog gav han i sit store Heltedigt «Moseiden» (et Slags Sidestykke til Klopstocks «Messiade»). Af dette Værk lykkedes det ham at faa 5 Bind udgivne, til Dels ved danske Mæceners Hjælp; nogle Sange udkom ogsaa i tysk Oversættelse af Spalding og Hufnagel. Det 6. Bind udkom først efter hans Død, der indtraf 1. Marts 1805 i Hamborg, hvorhen han var rejst i Anledning af en Datters Bryllup. Endnu med Døden umiddelbart for Øje vedblev han at udlægge Bibelen for de Disciple, som ogsaa i Hamborg havde samlet sig om Oldingen.

W. A. Meisel, *Leben und Wirken* N. H. W. (Breslau 1841).

D. Simonsen.

Wessely, Moses, 1737—92, Kjøbmand, Finanstheoretiker, Æsthetiker, var født i Kjøbenhavn 15. Marts 1737 som Broder til foran nævnte H. W. Allerede som Yngling rejste han til Hamborg, hvor han etablerede sig som Kjøbmand. Den begavede og veltalende Mand kom i Venskabsforhold til Moses Mendelssohn og dennes Ven, Digteren Lessing, hvem den ikke bemidlede W. ved et Laan gjorde det muligt at fuldføre «Nathan der Weise». Af de Skrifter, som han har offentliggjort, udgav han anonymt nogle Breve om Lessings «Emilie Galotti»; de finansvidenskabelige Studier, der særlig beskæftige sig med Danmarks Bank- og Pengevæsen, udkom først efter hans Død, skjønt de alt ere skrevne 1771, formodentlig i Anledning af Struensees Plan om Oprettelse af en Girobank i Kjøbenhavn. Han var i sine sidste Leveaar, som Følge af en Nerverystelse, sengeliggende og blind og døde i Hamborg paa sin 55 Aars Fødselsdag. — Han var gift med Gute Schlesinger fra Berlin.

M. W.s hinterlassene *Schriften*, Berlin 1798 (anonym Fortale).

D. Simonsen.

West, Hans, 1758—1811, Konsul, Kunstsamler, fødtes 6. Juli 1758 i Mesinge i Fyn, hvor Faderen, Hans Zacharias Danchel W., (f. 1719 † 1771) var Sognepræst. Moderen var Maren f. Hetting (f. 1722 † 1778). Han blev 1776 Student fra Odense Cathedral-skole og lagde sig efter ældre og nyere Sprog, optraadte som æsthetisk Forfatter og Oversætter (bl. a. af Sakuntala) og udnævntes 1788 «med Prædikat af Rektor» til første Lærer ved Skolen i Christianssted, fra hvilket Embede han 1799 efter Ansøgning blev entlediget paa et Tidspunkt, da Skolen aldeles ingen Elever havde; han blev derefter konstitueret som Notarius publicus. W. dyrkede flittig Naturvidenskaberne og Statistikken, hjemsendte Naturmærk-

værdigheder til Danmark og udgav 1793 «Bidrag til Beskrivelse over St. Croix med en kort Udsigt over St. Thomas, St. Jean, Tortola» etc. 1802 udnævntes han til Konsul i Nederlandene, og her samlede han med megen Iver en betydelig Malerisamling, som han siden holdt aaben for Publikum i Kjøbenhavn. I 1807 udgav han et «Ræsonneret Katalog» over denne Samling, der blev kjøbt af Kongen og bestemt til offentlig Brug, medens der til Gjengjæld lovedes W.s Søn Julius en livsvarig aarlig Pension af 1000 Rdl. Kurant. W. fik 1809 Titel af Etatsraad, drog siden til Syden af Helbredshensyn og døde 6. Juli 1811 i Kassel paa Hjemrejsen fra Frankrig. W. havde 15. Juli 1785 ægtet Johanne Sophie Bech, Datter af Raadmand i Kjøbenhavn, Justitsraad Hans Christian B. Af deres Børn overlevede kun Sønnen Krigsraad Julius Frederik Christian W. (f. 1793 † 1827), Ejer af Sletterødgaard i Fyn, Faderen.

Nyerup, Lit. Lex. Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17 S. 51. Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. IV, 72. Rahbeks Erindr. IV, 178. Engelstofts Skrifter III, 321. Katalog o. Sorø Ak. Manuskriptsaml. S. 65. Dsk. Litteraturtid. 1811 Nr. 13. Fonden ad usus publ. I, 192. 276; II, 117 f. 477. *G. L. Grove.*

West, Niels Madsen, 1666—1752, Officer, Amtmand, var født i Jan. 1666 paa den fynske Herregaard Skjoldemose, hvor hans Fader, Mads Vestesen, var Forvalter og Forpagter. Selv var han vistnok oprindelig bestemt for en lignende Livsbane; men 1689 gik han med de danske Hjælpetropper til Irland som Grenadér ved en Bataillon af Fodgarden. Han udmærkede sig bl. a. ved Stormen paa Athlone, og da han desuden var «øvet i Pennen», blev han udtagen til Adjudant, fungerede en Tid som Regimentskvartermester, blev 1698 Sekondlieutenant og 1701 Premierlieutenant. Efter forgjæves at have søgt et Amtsforvalterembede blev han 1703 Kapitajn ved Ribe Stifts Nationalregiment til Fods; men da Aaret efter de jyske Landdragoner (under Chr. Fursman, fra 1710 Kyrasserer, jvfr. V, 495) bleve oprettede, gik W. over til dette Regiment, der ved sin nationale Sammensætning og sine tapre Indhug ved Wismar (1711) og Gadebusch (1712) blev en af de populære Afdelinger i Hæren. W. steg 1708 til Major, 1711 til Oberstlieutenant, 1714 til karakt. Oberst og blev 1717 Chef for Regimentet, med hvilket han i de 3 næste Aar tog Del i Norges Forsvar.

Efter Freden blev Regimentet opløst 1721, og det følgende Aar blev W. udnævnt til Kommandant og Amtmand (Gouvernør) paa Bornholm; 1728 blev han Generalmajor. 1737 blev der imid-

lertid indgivet en anonym Klage over alle Haande Misligheder ved hans Embedsførelse. Sagen, i hvilken ogsaa flere af W.s paarende vare indviklede, blev undersøgt af en Kommission, men derefter lod Kongen 1739 Tiltale bortfalde, i det han straffede W. med Afsked (dog med Pension) og en Bøde paa 500 Rdl. og bestemte, at Øens civile Styrelse fremtidig skulde skilles fra den militære.

W. blev boende i Rønne, hvor han døde 25. Marts 1752. Han var gift 1. (o. 1707) med Michella Ottilie f. Klein (døbt 30. Marts 1688 † 6. Juni 1727), Datter af Amtsforvalter Peter K. i Aalborg; 2. (16. Febr. 1728) med Mette Margrethe f. Sonne (f. 25. Okt. 1700 † 16. Okt. 1774), Datter af Præsten Hans Olsen S. i Nexø, Enke efter Kjøbmændene Herman Bohn i Rønne og Mogens Ibsen i Nexø.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. I, 225 og III, 143. Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 400 ff. 409 f. *H. W. Harbou.*

West, Peter, 1708—67, Godsejer, var Søn af ovennævnte Generalmajor Niels W. og dennes 1. Hustru. 1718 udnævntes han til Fændrik i jyske nationale Rytterregiment, avancerede 1724 til Lieutenant, fik 1730 Ritmesters Karakter og forsattes 1732 til Garden til Hest, men tog allerede 1735 sin Afsked som Major, da han s. A. af Ritmester v. d. Maases Enke for 26000 Rdl. havde købt Herregaarden Tybjærggaard ved Næstved. W. var en dygtig, fremsynet Landmand, der meget forbedrede baade Hovedgaarden og Godset; saaledes byggede han en Kostald til 200 Køer, forsynet med Vandledning, saa at Køerne ej behøvede at slaas løse, noget paa den Tid ukjendt, der vakte stor Opsigt. Baade paa Hovedgaarden og Bøndergaardene afskaffede han det gamle Trevangsbrug, hvor Jorden hverken kunde faa Hvile eller tilstrækkelig Gødning, og Jorden, der hidtil havde været inddelt i 4 Marker, hvoraf de 3 dyrkedes og den ene laa til bestandig Græs, deltes nu i 6 Marker med 3 Aars Kornsæd og 3 Aars Græs og Høslæt. Ligeledes indførte han Dyrkning af Kløver. W., der 1743—48 tillige ejede Herregaarden Nørager, og som paa Grund af sin Anseelse som Landmand jævnlig brugtes som Raadgiver i Landvæsenssager og Godsadministration, saaledes f. Ex. af Bestyrelsen for Vemmetofte og Gisselfeld Klostre, solgte 1763 Tybjærggaard for 50000 Rdl. og flyttede til Næstved, hvor han sammen med den senere General H. H. Eickstedt anlagde en Korduanfabrik; her

døde han 10. Sept. 1767. 1735 havde han ægtet Christiane Brønsdorph (f. 1695 † 1757), Enke efter Kammerraad, Renteskriver Niels Christensen.

Danske Atlas III, 122. Brasch, Vemmetofte III, 95. 142. 181. Rasmussen, Gisselfeld S. 261. *C. E. A. Schøller.*

Westberg, Maria Charlotta, 1853—93, Danserinde, fødtes 3. Febr. 1853 i Stockholm; hendes Forældre vare Litograf Peter Magnus W. og Hedvig Maria f. Lönnqvist. Under et Ophold i Stockholm 1871 saa Bournonville, der da efter Betty Schnells Overgang til Skuespillet havde et Øje paa hver Finger for at opdage et Primadonnæmne til den danske Ballet, Frk. W. danse paa det kongl. Theater og mente i hende at have fundet, hvad han saa inderlig søgte. Med Besvær fik hun, der var bunden til det kongl. Theater i Stockholm endnu et Aar, Orlov i nogle Maaneder for at prøve sin Lykke paa det kongl. Theater i Kjøbenhavn; her optraadte hun 6. Sept. 1871 første Gang i Balletten «Sylfiden» i Titelrollen, vandt i denne og i sine to følgende Prøveroller, Sigyn i «Thrymskviden» og Zoloé i «Brama og Bajaderen», Publikums Sympathi ved sin takkelige Fremtræden og blev fra 1. Juli 1872 fast knyttet til den danske Scene. Frk. W., der 1. Juli 1875 rykkede op til Solodanserinde, fik hurtig overdraget Hovedpartier i næsten alle de Balletter, der spillede i de Aar, og hun indtog i Virkeligheden en Primadonnastilling ved den danske Ballet; af hendes Repertoire kan nævnes Astrid i «Valdemar», Svava i «Valkyrjen», Hilda i «Et Folkesagn», Kirsti i «Brudéfærden i Hardanger», Nathalie i «Fra Sibirien til Moskov», Teresina i «Napoli», Rosita i «Fjærnt fra Danmark», Celeste i «Toreadoren» og Titelrollen i «Aditi». Uden at eje mimisk Begavelse gjorde Frk. W. sig ved sin slanke Skikkelse, sit rene Blik og sin blonde Skjønhed gjældende paa Scenen; hun ejede en egen sart Kvindelighed, der havde mere af Damens Korrekthed end af den nordiske Møs Hengivelse, og som var for blodfattig til de sydlandske Elskerinder og Koketter. Alt som Aarene gik, fik hendes Sarthed et Præg af Sygelighed, og dette voxede, eftersom hendes Helbred, der aldrig havde været stærkt, mere og mere undergravedes af en snigende Sygdom; 3. Juni 1890 tog hun Afsked med det danske Publikum som Svava i «Valkyrjen» (de to første Akter) og Nathalie i «Fra Sibirien til Moskov», bosatte sig i sin Fødeby og døde her 4. Dec. 1893. *Arthur Aumont.*

v. Westen, Peter, 1731—89, Apotheker, var født 20. Marts 1731 i Odense, hvor hans Fader, Agent Johan Christoffer v. W., ejede Byens eneste Apothek; hans Moder, Karen Krag Holmsted, var en Borgmesterdatter fra Nyborg. Efter at have lært Apothekerprofessionen i Hjemmet sendtes han 1751 som Student til Kjøbenhavn, hvor han tog farmaceutisk Examen og studerede til 1753. da han tiltraadte en Udenlandsrejse, paa hvilken han serverede paa adskillige Apotheker og besøgte Universitetsbyer som Leiden og Rostock. Sidstnævnte Sted opholdt han sig et Par Aar; han lod her trykke en Del Smaaskrifter, mest af medicinsk Indhold, og inden sin Hjemrejse 1759 tog han den medicinske Doktorgrad. Han praktiserede derefter som Læge i sin Fødeby og fik 1760 Udnævnelse som Professor designatus ved Gymnasiet; virkelig Professor blev han aldrig. Faa Aars Lægepraxis gjorde ham imidlertid træt af denne Virksomhed, og 1764 opgav han den, i det han købte sin Faders Apothek samt Gaarden Kragberg ved Odense. Desuden erhvervede han 1770 Selleberg Gaard og Gods, ligesom han en kort Tid ejede Løjtved. Men Bestyrelsen af alle disse Ejendomme maa have oversteget hans Kræfter; Apotheket holdtes ikke, som det burde; hans Pragtlust og de store Samlinger af Kunstsager, Bøger og Rariteter, hvormed han opfyldte sine Gaarde, kostede utvivlsomt langt mere, end han havde Raad til at ofre derpaa. Resultatet blev da allerede 1773 en stor Fallit, under hvilken alle hans Ejendomme bortsolgtes, og han selv en Tid af Frygt for personlig Arrest forlod sit Hjem. W. havde 20. Okt. 1766 ægtet Anna Johanne Baar (døbt 13. Jan. 1747), Datter af Amtsforvalter i Odense, Etatsraad Jens B. til Lille Hesbjærg og Birgitte Cathrine v. Bergen. Baar var en meget velhavende Mand, og formodentlig ved hans Assistance erhvervede W. 1779 Odense Adressekontor med Privilegium paa Udgivelse af en Avis, hvilken han redigerede med Dygtighed i 5 Aar, indtil han 1783 blev udnævnt til Toldforvalter og Konsumtionskasserer i Fredericia med Justitsraads Titel; Postmesterembedet, hvorpaa der gaves ham Exspektance, oplevede han ikke at tiltræde. Ogsaa her fik han Privilegium paa at oprette et Adressekontor og Bogtrykkeri og udgav fra 1784 Ribe Stifts Adressekontors Efterretninger. Hans økonomiske Omstændigheder vare dog bestandig smaa. Efter hans Død, 18. Juni 1789, fortsatte Enken Avisen til sin Død, 26. Juni 1795. Med mange Interesser og en stor Virksomhedstrang forbandt W. en ualmindelig Skrivelyst, hvormed hans talrige Skrifter vidne, uden

at dog noget af dem har eller har haft videre Betydning; snart behandler han økonomiske og filosofiske, snart naturhistoriske Spørgsmaal; saa vel Planteverdenen som Dyreriget fængslede ham, og fik han end ingen Tilhørere ved sine Forelæsninger over Naturhistoriens Nytte, saa gjorde han dog maaske nogen Gavn ved sine Skrifter om Kvægsygen. Ogsaa historiske Æmner behandlede han, f. Ex. Adressekontorers Oprindelse, Handelshistorie og Odense Bys Historie, hvilken sidste des værre sammen med mange andre paabegyndte Arbejder blev liggende utrykt.

Bloch, Den fyenske Geistlighed I, 567 f. Nyerup, Lit. Lex. Dam, Odense Løveapoteks Hist. S. 69 ff. *G. L. Wad.*

v. Westen, Thomas, 1682—1727, Præst, Missionær, fødtes i Throndhjem 13. Sept. 1682 af Forældrene Arnoldus v. W. († 1698), Apotheker, og hans 2. Hustru, Inger Thomasdatter Blix († 1713), der som Enke ægtede Apotheker Johan Michael Eitel og derpaa (1706) Johan Julius Strack, der var i samme Stilling. Sønnen deponerede fra sin Fødebys Skole 1697 og fik Attestats 1699, var derpaa Huslærer hos Sorenskriver Jacob Dass paa Helgeland. Man ved ikke, hvor længe han var der, eller naar han vendte tilbage til Kjøbenhavn. Han gik det kummerlig igjennem, medens han med Iver studerede gammeltestamentlig Theologi og semitiske Sprog og arbejdede paa «et stort og for den kristne Kirke højnødvendigt Skrift», som aldrig kom ud. Han var anlagt paa lærde Studier, og — med eller uden Tanke paa at blive Professor — arbejdede han med Iver paa at faa T. Finckes Stipendium, saa han endog i den Hensigt studerede — en Smule? — Medicin. Han var nær ved at faa det, men kunde ikke gaa ind paa de Betingelser, der bleve ham satte. En Tid — man ved ikke, naar eller hvor længe — opholdt han sig i Christiania, hvor Stiftsprovst Jacob Lodberg, der var her 1701—7, synes at have taget sig af ham. I denne Tid leverede han et Ærevers i Jens Colstrups Bog «Tidernes Bibelberegning». Det lysnede for ham, da han 2. Jan. 1707 blev antagen til Professor lingvarum et eloquentiæ i Moskov, hvorhen han skulde begive sig 1708 efter i 1707 at have været i den russiske Oberst Langes Tjeneste. Til Rusland kom han dog ikke. 12. April 1708 holdt han Dimisprædiken, og kort efter trængte man til en Mand ved det kongl. Bibliothek, da Bibliothekaren J. C. Wolfen fulgte Kongen paa hans Udenlandsrejse (Nov. 1708—Juli 1709). Efter Kongens Hjemkomst blev han 6. Sept.

1709 udnævnt til Sognepræst paa Veø i Romsdalen og havde 27. Nov. s. A. Bryllup med den 52aarige Anna Pedersdatter, tidligere gift med en Vintapper Galskiødt og derpaa med Maurits Frik i samme Stilling. Først i Jan. 1711 drog han op til sit Kald. Han skal efter Hammond have været bunden til at tjene ved Bibliotheket i 3 Aar, og han kunde jo nu leve af sin Hustrus betydelige Formue.

v. W.s Forbindelse med Jens Colstrup (IV, 73), Jacob Lodberg (X, 353) og Iver Brinck (III, 59) tyder paa, at han har tilhørt den gamle Orthodoxi, og det er først, da han i et Par Aar har virket paa Veø, man finder ham som Tilhænger af Pietismen. Med 6 andre Romsdalspræster dannede han et Kollegium — «Syvstjernen» — der til en Begyndelse øvede Præstetugt indbyrdes og paa Embedsbrødre. v. W., der ved sin vækkende Prædiken snart havde fremkaldt store Forbedringer i sin Menighed, blev Sjælen i det lille Præstesamfund, og den Gjærning, hvorved det gjorde sig bekjendt i Historien, maa for den væsentligste Del tilskrives ham. Det er først i Slutningen af 1713 vi høre om dette Samfund, og Aaret efter indgav det til Kongen de bekjendte Bønskrifter om Reformer i Kirken. De ere Udbrud af Smerte over Menighedernes Laster og Sløvhed og ellers Udtryk for de Ideer, der bevægede Kirkens levende Vidner i denne Tid — Konfirmation, Menighedsraad, Bekjendelsen ved Skriftemaalet, stræng Sabbatshvile, Katekisation. Nogen Antydning til Udskillelse inden Samfundet af de døbte findes ikke. De skulle alle bøjes under Kirkens Tugt, og hvor det ikke hjælper, skal den verdslige Øvrighed træde til. I det hele gaa de ud paa, at Christian V's Lov maa haandhæves til det yderste, og som en ny Institution, der visselig for v. W. har staaet som det vigtigste, kom Indførelsen af en «Kirkeret», en Domstol bestaaende af Sognepræsten og nogle gode Sognemænd, der skulde «holde Ret over de Synder, som ved anden verdslig Ret ej kan afskaffes». Den Kommission, som fik dette til Behandling, lod det blive Syvstjernens Sag at gjøre Forslag til Kirkerettens Iværksættelse. Inden dette kunde ske, var v. W. borte fra Romsdalen, og Syvstjernen svandt hen.

Noget nyt var kommet op. 10. Dec. 1714 oprettedes Collegium de cursu evangelii promovendo, og allerede i Jan. 1715 sendte dette ud en Opfordring til at indkomme med Forestillinger om hvad der kunde tjene til Finnernes kristelige Oplysning. Der indkom flere Forslag, men de af Syvstjernen indsendte vakte størst

Opmærksomhed ved den Sagkyndighed, hvormed Finnernes hele Forhold heri — uden Tvivl af v. W. — blev skildret. Der er ingen Antydning til, at han har tænkt paa selv at blive Manden, naar han fremholder Nødvendigheden af, at en Præst med en Student som Ledsager blev sendt op for at «erfare Finnernes Sind og Hjærtelag». Der indkom fremdeles Forslag, og 1. Marts 1716 tilbød v. W. sin Tjeneste, der dog kun skulde gaa ud paa at rejse til Throndhjem som Raadgiver for Missionærene, saa vidt hans Embede vilde tillade det. Imidlertid havde Kollegiet optaget Hans Skankes (XV, 622) Tanke, at benytte Lektoratet i Throndhjem til Løn for en Vikar, der skulde forpligtes til at ofre sig for Missionen, og allerede 28. Febr. faaet v. W. udnævnt til Lektor.

v. W. tiltraadte sin første Rejse i Maj 1716 og kom i Juli til Vadsø. Det gjaldt at skaffe sig et Overblik over Forholdene for saa at søge de fornødne kirkelige Foranstaltninger iværksatte. Paa de forskjellige Steder samlede han Finnerne og bragte dem til at vende sig fra deres Afguder. Da han kom hjem, skrev han strax til Kollegiet: «I maatte dø af Glæde, dersom I vidste selv, hvor mange Sjæle I har reddet osv.,» men i Brevet var han uforsigtig nok til at give store Løfter om Beskrivelse over Finmarken, Finnernes Afguder og Trolddom osv. — meget mere end der kunde blive Tale om at udføre, selv om hans Evner havde gaaet i den Retning. Han havde taget Isach Olsen (XII, 415) med sig, og ved dennes Hjælp kunde ovennævnte Beskrivelse nok have været udført, men v. W. lod ham beskæftige sig med Oversættelser, medens han selv holdt paa med Planer for et Seminarium Lapponicum, der traadte i Virksomhed ved Throndhjems Skole i Begyndelsen af 1717. Ved Indretningen af dette maatte han komme i Strid med Skolens Rektor Niels Krog og dennes Fader Biskop Peder K. (IX, 506), der, endnu medens v. W. var paa Rejsen, havde sendt Skrivelser til Kjøbenhavn med uvittig Kritik over hans Gjerning. Under Arbejdet med Seminariet og Planerne for de nødvendige Foranstaltninger i Finmarken holdt v. W. fremdeles paa med sin (Syvstjernens) «Kirkeret», og hermed gik Tiden, saa han 1717 ikke fik rejse nord over. Først i Juni 1718 kunde han tiltræde sin anden Rejse, og paa den fik han store Ting udrettet. 3 Kirker, 2 Kapeller, 4 Skoler fik han i Stand — alt ved frivillige Bidrag. Han havde fremdeles megen Glæde ved at se «Finnerne afvante fra Trolddom» og drog hjem idelig hindret af Storm, saa han først i Julen 1718 naaede til det sydligste af Nord-

land, hvor han fik Efterretning om Svenskernes Indfald og fuld-
stændige Ødelæggelse af hans Kald Værdalen. Han maatte nu
blive her oppe og kom først i April 1719 tilbage til Throndhjem.
Snart efter blev han kaldt ned til Kjøbenhavn, hvor han maatte
søge Erstatning for Tabet af sine Embedsindtægter, hvilket ikke
gik glat og ikke, som han havde ønsket. Han fik ogsaa erfare,
at der gik en Strømning i en anden Retning, for hvilken Biskop
Krog og allerede nu Eiler Hagerup stod som de ledende. Deres
Tanke var, at Omsorgen for Finnerne kunde betroes de fungerende
Præster med Tilhjælp af nogle Skolelærere, medens v. W.s Appa-
rat med egne Missionærer, der skulde rejse om og udføre Guds-
tjenesten i Finnernes eget Sprog, for dem stod som overflødigt
eller endog uheldigt. Det maa siges, at Biskop Krog skrev Breve,
der kunde bidrage til at gjøre Stillingen vanskelig for v. W., om
han end maaske herved lige saa meget har tænkt paa at redde
sine egne Sager som paa at skade sin Modstander.

Først efter et halvt Aars Ophold i Kjøbenhavn kom v. W.
til Kongen, der hørte ham prædike og gjentagne Gange lod ham
kalde. v. W. har visselig ved sine Fortællinger om Finmarken
vundet Kongens Interesse, ligesom han maatte vinde hans Naade
ved Beretningen om, hvad der paa hans anden Rejse var udrettet.
Det maa snart have lykkedes v. W. at overbevise Kongen om
Nødvendigheden af, at Missionen blev udstrakt til alle Finner i
Nordland og nordre Throndhjems Amt, hvilket blev bestemt ved
Resolution af 12. Jan. 1720, der ogsaa gav Kollegiet Adgang til at
foreslaa Præster i alle de herhen hørende Kald. Missionens Be-
tjente fik fri Befordring, og samtlige overskydende Kirkeindtægter
i Nordland bleve Missionen tillagte. Det hedder, at Kongen, hvis
Naade havde vendt sig fra Biskop Krog, «vilde tage Bispestolen
fra ham og give den til v. W.», som dog ikke vilde modtage
den. Sandheden er maaske, at Kongen vilde have flyttet Krog
til Christianssands netop ledige Bispestol, der nu blev v. W. til-
budt. Han vilde dog ikke slippe sin Missionsgjerning, men fik
Succession paa den throndhjemske Bispestol.

Ved Juletid 1720 kom v. W. tilbage til Throndhjem, og Fre-
dens Dage vare nu for bestandig til Ende for ham. Seminariet
var kommet i Forfald, og Biskoppen var bleven v. W. end mere
fjendtlig, da Resolutionen om de nordlandske Kirkeindtægter inde-
holdt et Bud om Kirkernes Istandsættelse inden kort Tid, og dette
saa vel som Aflæggelse af Regnskab for deres Pengesager blev en

Umulighed. Først i Juni 1722 kunde v. W. tiltræde sin sidste Rejse til Nordlands og nordre Throndhjems Amts Finner. Han fik nu erfare Rigtigheden af, hvad Poul Resen (XIV, 16) havde udtalt, at Finnernes Afguder blev værre, jo længere man kom syd over, og i Præstegjældene Overholden og Snaasen fik han meget at bestille. Fra denne Rejse have vi ved hans Medarbejder Simon Kildal en Beretning, der giver os et Indblik i v. W.s Methode. Rejsen tog meget paa hans Kræfter, og da han i Maj 1723 kom tilbage til Throndhjem, var han en svækket Mand. Han vedblev imidlertid ufortrødent sine «Missionsanstalter» (Planer og Anordninger) og Arbejdet med at omvende Tiggerfinnerne, hvis Antal i Throndhjem ikke blev mindre, naar de fik frit Underhold i hans Hus, og saa kom til alt dette en Misfornøjelse med hans Forhold, som han upaatvivlelig kunde og burde have undgaact. Det er ovenfor antydet, at v. W. allerede efter sin første Rejse havde lovet en historisk-ethnografisk Indberetning om Missionen, men den kom ikke. Han er vel atter bleven mindet om den under sit Ophold i Kjøbenhavn, men den var endnu ikke kommen, da v. W. tiltraadte sin tredje Rejse, og under Rejsen fik han 2 Paamindelser med tydelig Tilkjendegivelse af, at Kongen ventede paa dette Arbejde. Ved sin Hjemkomst lovede han, at han strax skulde skrive, og gav en Plan for Arbejdet, der til fulde viste, at han ingen Forstand havde paa historisk Fremstilling. Han vilde begynde med, hvad han sidst havde oplevet, da «han havde dette klarest i Erindring». Her som ved flere Lejligheder viste sig den Svaghed hos v. W., at han vilde udføre alt selv. Havde han betroet sine Optegnelser til H. Skanke, vilde Kongens Ønske have været opfyldt i rimelig Tid, men han skulde gjøre det selv og kunde ikke give sig Tid dertil for andre Sysler og vel ikke begrænse sig i det overflødige Stof, han havde i sine Optegnelser. Han fik Paamindelser om denne Sag, hvorom Kongen ofte talte, lige til sin Død, og han fik snart se, at hans Forhold havde kostet ham Kongens Naade, da Successionen paa Throndhjems Bispestol 1724 gaves P. M. Tanch. Dette tog han sig meget nær. Til Kravet paa Missionshistorien kom ogsaa de gjentagne Mindelser om Regnskab for Missionens Udgifter. Det lykkedes omsider Borgmester Hans Hagerup at bringe Rede i Udgifterne fra 1721, men saa havde v. W. endnu at svare for Tiden fra Juni 1718 til Udgangen af 1720, da han havde været paa Rejse i Finmarken og i Kjøbenhavn. Dette var umuligt og kom hans Bo til Skade.

Under uafbrudt Arbejde med Missionens Bestyrelse og Planer til dens videre Udvikling gik hans sidste Aar hen i Kummer og Fatigdom til hans Død i Throndhjem, 9. April 1727. Hans Hustru døde i Meldalen 27. Jan. 1746.

v. W. var en storslagen Natur, en ægte Missionær, hvem Sjælenes Frelse og Finnernes Omvendelse fra Afguderiet gik for alt. Han var en lærd Oriëntalist og havde i sin Ungdom syslet meget med Studier over de gammeltestamentlige Spaadomme, men da han blev kaldet til praktisk Virksomhed i Kirken, viste det sig, at han her havde sin Plads, og han fik grundlægge en Gjerning, som har haft stor Betydning for hans Fædreland. Personlig var han en Herskernatur, som aldrig undveg Strid, hvor han mødte Angreb paa den Sag, som han af fuldt Hjærte ansaa for Guds. At han under personlige Krænkelser kunde komme til at forvexle Guds Riges Anliggender med sine egne, hørte til hans Skrøbeligheder og gjorde det ofte vanskeligt at forhandle med ham. Til hans Skrøbeligheder hørte ogsaa den Hensynsløshed i Pengesager, der allerede i hans Ungdom bragte ham i Nød, og som fulgte ham, da han i Spidsen for en stor Administration havde al mulig Visdom behov i de haarde Tider. Som Theolog delte han sin Tids krasse Opfatning af Djævelen og hans Gjerning, og naar han fra dette Standpunkt betragtede Finnernes afgudiske Væsen, kan man forestille sig, hvorledes denne myndige Prædikant kan have faret frem som en Torden over de barnlige Finner, som han med sin hele Sjæl elskede, og veg han end aldrig tilbage fra haarde Forholdsregler for at naa sit Maal, saa var der heller aldrig Tvivl om, at det var Kjærligheden, som drev ham. Han blev begravet i Throndhjems Domkirke, hvor hans Ben ere fundne og skulle nedlægges paa Kirkegaarden. Naar et værdigt Monument er rejst over dem, vil det minde om en af den norske Kirkes ypperste Mænd, hvis Livsgjerning var den skjønneste Blomst af den gamle Pietisme i Norge.

Hammond, Den nordiske Missions-Historie (Kbh. 1787). Jessen, Nachricht v. d. dän. Mission in Lapland etc. (Dän. Bibl., 6. Stück S. 601—89). D. Thrap, T. v. Westen og Finnemissionen (Christiania 1879). Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 153 ff. *D. Thrap.*

Westengaard, Jens Eriksen, 1633—89, Borgmester, var født 3. Jan. 1633 i Tvenstrup (Odder Sogn), hvor hans Forældre Erik Christensen og Mette Rasmusdatter ejede Gaarden Vestengaard, efter hvilken senere hans Børn, men ikke han selv, tog

deres Slægtsnavn. Efter at være undervist i Aarhus danske Skole tog han Tjeneste hos Marquard Rodsteen til Lundsgaard og blev paa hans Anbefaling senere Haandskriver hos Lensmanden paa Odensegaard, Mogens Høg, efter hvis Død 1661 han blev Underskriver hos hans Efterfølger, Amtmand Henrik Lindenov, der 1668 forfremmede ham til Amtsskriver og Ridefoged i Odensegaard Amt, fra 1670 tillige over Christiansdals, St. Knuds og Rugaards Amter. 1677 blev han tillige øverste Borgmester i Odense og afstod 1688 sine andre Bestillinger. Han var en dygtig og anset Mand, som af Regeringen blev anvendt i forskellige Kommissioner; det var da naturligt, at han til Belønning fik Bevilling paa at nyde adelige Rettigheder paa det Jordegods, han samlede sig, hvoriblandt Dallund, som han ved Indførsel erhvervede 1683. Ogsaa i Odense havde han betydelige Ejendomme, og i sin Gaard i Vestergade kunde han modtage fyrstelige Personer. I det hele styrede han sine Sager saa godt, at endog hans gamle Herre paa Lundsgaard kunde ty til ham om Laan. Efter nogle Aars Svagelighed døde han 20. Dec. 1689. Gift 20. Sept. 1674 med Maren, Datter af Fyns Biskop Dr. Niels Bang (I, 486), der 1675 tilskjødede denne sin Datter og hendes Mand Hollufgaard. Hun ægtede 1691 Krigskommissær Otto Pedersen Himmelstrup (VII, 449); som Enke efter ham døde hun 1720 (begr. 23. Juli).

Stoud, Ligpræd. over J. E. Westengaard, Oplysn. om Fam. Westengaard S. 5 ff. Hundrup, Stamtavle over Ol. Bangs Eftk. S. 20. *G. L. Wad.*

Westengaard, Lauritz Christian Ditlev, 1795—1853, Præst, fødtes i Kundby paa Sjælland, hvor hans Fader, Otto W., gift med Anna Kirstine f. Lange, var Præst. 1805 kom han i Slagelse Skole, 1809 i Roskilde Skole, fra hvilken han 1812 blev Student. 1816 underkastede han sig den theologiske Embedsprøve med Udmærkelse og var derpaa i et Par Aar Lærer i Fransk og Religion i Københavns og Christianshavns Borgerdydskoler. 1819 blev han Adjunkt ved den gjenoprettede Vordingborg Latinskole, i hvis Programmer han (1822 og 1827; 3. Opl. 1860) gav en Oversættelse af Platons Apologi for Sokrates. Som Adjunkt udgav han tillige en Bearbejdelse af Jens Deichmanns franske Grammatik (1820; 6. Opl. 1835) og en Fortegnelse over de uregelmæssige og defektive Verber i Fransk (1825), og han var Medstifter og Medarbejder ved en Søndagsskole i Byen. 1827 blev han Præst for Pedersborg og Kindertofte paa Sjælland og 1830 for St. Hans Menighed i

Odense. Der døde han 13. Okt. 1853. I Odense udgav han sammen med C. A. H. Kalkar (IX, 81) i Aarene 1832—35 «Kristelig Kirketidende»; endvidere alene «Kommunionsbetragtninger for evangeliske Kristne» (1836) og «Nytaarsgave for evangeliske Kristne» (1839), samt, i Forening med Tage Müller (XI, 612) og Kalkar, «Opbyggelsesbog for Kristne til Brug ved den private og huslige Andagt» (1844; 2. Opl. 1855; oversat paa Islandsk af Sv. Hallgrímsson 1852). Desuden oversatte han et Par af Claus Harms' Skrifter og gav forskjellige Bidrag til de kirkelige Blade. 21. Maj 1820 ægtede han Else Marie Høyen (f. 18. Okt. 1800 † 16. Okt. 1847), en Søster til Prof. N. L. A. H. (VIII, 254).

Præsten Westengaards Minde. Taler, holdte ved hans Jordefærd 18. Okt. 1853 (Odense 1853). Erslew, Forf. Lex. *Fr. Nielsen.*

Westenholz, Anders Peder, 1825—86, Handelsmand, var født i Frederikshavn 16. Okt. 1825. Hans Forældre vare Byfoged, Landeværnsmajor Thomas Frederik W. (f. 1779, † 1830 som Herredsfoged for Aars og Slet Herreder) og Anne Marie Elisabeth f. Aabel (f. 1791 † 1880). A. W. kom som Dreng i Handelslære i Aalborg og gik derefter til Udlandet, hvor han i en ung Alder etablerede sig som Kjøbmand i Leith (Stegmann, Westenholz & Co.). Fra Begyndelsen af Halvtredserne var han etableret i Londen, først sammen med Broderen Regnar W., senere i en lang Aarrække alene. Hans Firma Westenholz Brothers blev en meget stor Forretning, som ogsaa havde Betydning for Danmarks Handelsforbindelse med England. 1861—82 var han dansk Generalkonsul i London, og ligesom han i denne Stilling viste megen Interesse for sine Landsmænd, saaledes vedblev han ogsaa paa anden Maade at være knyttet til Danmark. W., som nærrede stor Interesse for Landvæsenet, deltog i Virksomheden for den jyske Hedeplantning, og efter at han i 60erne havde kjøbt Dronninggaard paa Sjælland, tilbragte han megen Tid med Administrationen af denne Ejendom, hvor han levede sine sidste Aar, og hvor han døde 14. Jan. 1886. Fra 1877 til sin Død var han Formand i Bestyrelsen for «det danske Gaskompagni». Han blev 1882 Kommandør af Danebrog og 1885 Etatsraad. — W. ægtede 1856 Helen Scott Young, Datter af Læge Y. i Glasgow. *E. Meyer.*

Westenholz, Johan Dietrich Wilhelm, 1730—94, Præst, blev født 9. April 1730 i Eimbeck, et Par Mil nord for Göttingen,

af Forældrene Kantor Johann Carl Friedrich W. († 1741) og Eleonora f. Bernstielen. Aaret efter Sønnens Fødsel blev Faderen kaldet til Kantor og Konrektor i Wilster. Drengen blev undervist i forskjellige Skoler og maatte efter Faderens tidlige Død døje trange Kaar. 1752 drog han til Universitetet i Göttingen, hvor han studerede i 3 Aar. Omtrent 1760 kom han til Danmark som Huslærer paa Overgaard hos Landsdommer, Konferensraad Fr. Arenstorff. 1766 ordineredes han til Kapellan hos Præsten i Gjerlev, Randers Amt. Medens han var Kapellan, lærte han Præstedatteren fra Borup (ved Randers) Karen Hee at kjende; han ægtede hende 1772, men Ægteskabet gav Anledning til, at han maatte fratræde sit Embede. 1775 blev han Præst i Solbjærg og Sundby paa Mors, men forflyttedes allerede Aaret efter til Sejerslev med Annexer, ligeledes paa Mors, hvor han tillige var Herredsprovst. Han døde 18. Dec. 1794; hans Enke døde i Juli 1800 i Nykjøbing p. M. — W. har vundet et Navn som landøkonomisk Forfatter. 2 Afhandlinger af ham vandt Landvæsenskolelegiets Præmier. Af disse Skrifter vakte især det «Om Aarsagerne, som hindre Folkemængdens Tiltagelse i Bondestanden» (1772) betydelig Opmærksomhed; det vidner om Forfatterens inderlige Medfølelse med Bondens fortrykte Kaar. Det blev trykt og uddelt ved offentlig Foranstaltning.

Nyerup, Lit. Lex. A. D. Jørgensen, Hist. Afhandlinger III, 167.

A. Jantzen.

Westenholz, Regnar, 1815—66, Godsejer og Politiker, blev født 10. Dec. 1815 i Skagen og var Broder til ovennævnte Anders Peder W. Han lærte Handelen i Løgstør (Faderens Opholdssted) og senere i Aalborg, blev 1843 Grosserer i Hamborg og traadte 1845 i Kompagni med H. Pontoppidan (XIII, 222). April 1848 blev han konstitueret som dansk Generalkonsul, men flyttede endnu samme Aar til London og drev Kornhandel her indtil 1852, i det han søgte at bringe Danmark i umiddelbar Handelsforbindelse med England. 1853 købte han Hovedgaarden Mattrup ved Horsens, hvor han nu tog Ophold, med Avlsgaarden Løvenholt; den sidste bortsolgte han 1861, og ligeledes solgte han efterhaanden det meste af sit Fæstegods. Allerede 1851 traadte han i Forbindelse med M. Peto, blev Direktør for hans sydslesvigske Bane indtil 1864 og var hans Fuldmægtig i Underhandlingerne med den danske Regering om en Længdebane gennem Nørrejylland. W. viste den største Iver for Jyllands Opkomst og virkede særlig for Kvægudførsel til England. Han var 1856 Medstifter og senere Med-

bestyrer af Horsens Laane- og Diskontobank, ligeledes 1862 af Horsens Landboforening; var 1865 Medindbyder til Hedeselskabet og gjorde Udkast til dets Love; endvidere 1862 Medstifter af Frihandelsforeningen og 1861 af Brandforsikringsselskabet «Danmark». Endelig sad han 1854—65 først som Godsejer, siden som valgt Medlem i Tyrstrup Sogneforstanderskab og 1862—66 i Skanderborg Amtsraad.

I det politiske Liv tog han gjentagne Gange Del, men altid kun i korte Tidsrum, vistnok til Dels paa Grund af sit svage Helbred. Han valgtes Febr. 1853 til Folketinget for Skagenskredsen og stemte for Arvefølge-loven, men søgte ikke Gjenvælg i Maj. Derimod lod han sig i Dec. 1854 som Modstander af Ministeriet Ørsted vælge i Nibekredsen og gjenvælge i Juni n. A.; han stemte imod Fællesforfatningen og nedlagde derefter sit Valgbrev. 1856 valgtes han for Nørrejylland til Rigsraadet, men sad her kun indtil Dec. 1857 og spillede ingen særlig Rolle. Dec. 1859 blev han Finansminister i Rotwitts 3 Maaneders Ministerium og bragte strax den jyske Længdebane i Forslag; det lykkedes vel ikke at føre Loven igjennem, men den gav dog Stødet til det senere Baneanlæg i Jylland. Til sidst valgtes han i Maj 1865 til Rigsraadets Folketing i Skanderborg Amts 3. Kreds, valgt ved Lodtrækning; han stemte for den gennemsete Grundlov, men havde ønsket et mere konservativt Landsting, og opgav strax derefter sit Sæde. Han havde 1852 faaet Etatsraads Titel. Døde 12. April 1866. — W. havde 1850 ægtet Ingeborg Qwist, Datter af Proprietær C. Q. i Aalborg, men blev 1. Nov. næste Aar Enkemand og ægtede 7. Sept. 1853 Mary Lucinde Hansen (f. 25. Juli 1832), Datter af Grosserer A. N. Hansen (VI, 580), senere Ejerinde af Folehavegaard.

Barfod, Rigsdagskal. Fædrelandet 13. April 1866. Dagbladet 14. April 1866. Illustr. Tid. 6. Maj 1866.

Emil Elberling.

Vesterberg, Edvard, 1824—65, Litograf, var født 8. Nov. 1824 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader var Mursvend. Efter sin Konfirmation kom han i Lære i Em. Bærentzen & Co.s lithografiske Etablissement (III, 304) og søgte samtidig Undervisning paa Kunstakademiet, hvor han 1848 vandt den lille Sølvmedaille. Han var en Kunstbegavelse, der ønskede at gaa sine egne Veje; han søgte at frigjøre sig for den væsentlig tyske Maner, som raadede i Datidens Lithografi her i Landet. Hans Gjengivelse af Marstrands «Kaffeselskabet i Den politiske Kandestøber» er for-

trinlig; den og de smaa Genrebilleder, han i flere Aar udførte til den i Stockholm udkommende Kalender «Svea», ere hans Hovedværker. Stærkt tyngt af Sygdom døde han allerede 8. Marts 1865; han var ugift.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. Tidsskr. f. Kunstind. 1896 S. 152.

C. Nyrop.

Westergaard, Charlotte Louise, 1826—80, Skolebestyrerinde, var Datter af Distriktskirurg Jens Anton W. og Johanne Vilhelmine Louise f. Bentzen og født 27. Febr. 1826 i Aalborg. Efter Faderens Død 1829 kom hun til Kjøbenhavn, gik i et godt Institut og var 1842—49 Gouvernante. 1850 tog hun Institutbestyrerindeexamen, underviste derpaa i Privatskoler i Kjøbenhavn og overtog 1858 efter Fru M. Gøtzsche en højere Pigeskole, som hun bestyrede til sin Død, 6. April 1880, og skaffede et meget anset Navn. Hun forstod at lade Undervisningen følge med Tiden og optog saaledes 1862 Gymnastik som Fag. Med denne Skole forenede hun 1860 en Uddannelsesanstalt for unge Damer, der ønskede videregaaende Almenuddannelse eller Forberedelse til at blive Privatlærerinder. Hendes Hovedfag var det engelske Sprog, i hvilket hun udgav en Række Lærebøger, men hun besad flersidig Dannelse og en ualmindelig Fremstillingsevne, hvorfor hun opnaaede Accessit for Besvarelsen af Universitetets æsthetiske Prisopgave 1852 («Den franske Tragedies nationalpoetiske Karakter»). For Oprettelsen af «Kvindelig Læseforening» var hun meget virksom og Medlem af dens første Bestyrelse 1872—73.

Erslew, Forf. Lex.

Joakim Larsen.

Westergaard, Harald Ludvig, f. 1853, Statistiker og Nationaløkonom. H. W., Søn af nedennævnte Professor N. L. W., er født i Kjøbenhavn 19. April 1853. Efter at være bleven Student fra Metropolitanskolen 1871 tog han 1872 Adgangsexamen til polyteknisk Lærestanstalt, 1874 Magisterkonferens i Matematik og 1877 statsvidenskabelig Examen, hvorpaa han i 1878—79 under to længere Ophold i Udlandet fortsatte sine Studier, der navnlig omfattede sociale Spørgsmaal samt Statistik og Forsikringsvæsen. 1880 blev W. ansat som Assistent i Livsforsikringsanstalten af 1871, men forlod allerede i 1882 denne Stilling for at foretage en statistisk Undersøgelse i Landbygningernes Brandforsikring. I 1881 vandt han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Dødelighedsstatistik, udgiven under Titelen «Die Lehre von der Mortalität und

Morbilität». Fra 1. Jan. 1883 ansattes han som midlertidig Docent i Statsvidenskab ved Københavns Universitet, hvor han 1886 udnævntes til ordinær Professor. Da Doktorgraden i Statsvidenskab var bleven oprettet i 1902, tildeltes denne ham uden foregaaende Disputats. Ved Siden af sin Universitetsvirksomhed docerede W. 1886—1901 Nationaløkonomi ved Landbohøjskolen.

W.s Interesse for Forsikringsvæsen har ført ham ind paa forskjellig praktisk Virksomhed, saaledes som Direktør i «Bikuben» (siden 1886) og i «Københavns Brandforsikring» (siden 1885) og som Medlem af Forsikringsselskabet «Danmarks» Bestyrelsesraad (1885—1904). Fra 1. Okt. 1904 har han Sæde i det ved Lov af 29. Maj 1904 anordnede Forsikringsraad. Endelig er W. Medlem af de skandinaviske Livsforsikringsselskabers Fælleskomiteer til Udarbejdelse af en Dødelighedstavle og til Undersøgelse af Dødeligheden blandt «daarlige Liv».

Paa det sociale Omraade knytter W.s Virksomhed sig særlig til Ædruelighedsbevægelsen og til Søndagssagen; her bør saaledes nævnes de to Skrifter «Drikfældigheden i Danmark og Midlerne derimod» (1888) og «Søndagssagen som Led i det sociale Spørgsmaal» (1889). Endvidere var W. 1898 Medstifter af «Udvalget til social Oplysnings Fremme», ligesom han deltog i Redaktionen af det af Udvalget udgivne Ugeblad «Vor Tid» (1899—1900). To Gange har W. haft Sæde i Regeringskommissioner til Forberedelse af Lovgivningsforanstaltninger paa det sociale Omraade, nemlig i Arbejderkommissionen af 1885 angaaende Syge- og Ulykkesforsikring og i Kommissionen af 1903 angaaende en almindelig Invaliditets- og Alderdomsforsikring.

Paa forskjellig Maade har W. taget Del i det kirkelige Liv og det religiøse Vækkelsesarbejde. Hans Hovedvirksomhed falder her paa Arbejdet for den københavnske Kirkesags Fremme, navnlig som Leder af Forretningsudvalget for det i 1896 oprettede «københavnske Kirkefond». Desuden var W. Medlem af Kommissionen af 1890 angaaende Ordningen af Hovedstadens Kirkeforhold. Endelig har han Sæde i det ved Lov af 15. Maj 1903 oprettede kirkelige Udvalg, hvis Opgave det bl. a. er at forberede en Forfatning for den danske Folkekirke. 1885 skrev han «Fra Forargelse til Tro», der udkom i flere Oplag.

Tyngdepunktet i W.s videnskabelige Arbejde ligger paa Befolkningsstatistikens Omraade, og Hovedværket er her — ved Siden af en i 1890 paa Dansk og Tysk udgiven Lærebog i «Statistikens

Theori» — den foran nævnte «Mortalität und Morbilität», hvis 2., helt omarbejdede, Udgave (1901) er et ret fuldstændigt Kompendium over Æmnet. Saa vel i disse Arbejder som i talrige monografiske Afhandlinger i inden- og udenlandske Tidsskrifter har W. leveret højst værdifulde Bidrag til Statistikens Methode, til Læren om Sygdommenes Arvelighed, til forskjellige Livsforsikringsproblemer m. v. I den frodige Udvikling, Befolkningsstatistikken er undergaaet i de seneste Aartier, har W. haft sin væsentlige Andel — ikke mindst gennem de socialstatistiske Undersøgelser, han har gennemført i Samarbejde med M. Rubin, nemlig om «Landbefolkningens Dødelighed» (1886) og «Ægteskabsstatistik paa Grundlag af den sociale Lagdeling» (paa Dansk og Tysk, 1890). — Som Nationaløkonom slutter W. sig nærmest til den østerrigske Skole, hvis Opfattelse af de økonomiske Grundproblemer han har Fortjenesten af at have gjort tilgængelig for danske Læsere («Indledning til Studiet af Nationaløkonomien», 1891), men han tager ikke som de østerrigske Økonomer Afstand fra Benyttelsen af matematiske Symboler som Hjælpemiddel. Til Økonomiens Methodelære har han, foruden i det nys nævnte Skrift, givet Bidrag i Afhandlingen «Mathematikken i Nationaløkonomiens Tjeneste» (Smaaskrifter tilegnede A. F. Krieger, 1887), til Finansvidenskaben i Afhandlingen «Grundlaget for Beskatningen» (Nationaløkonomisk Forenings Festskrift, 1897) og til Økonomiens Historie i «Den ældre Nationaløkonomis Opfattelse af det sociale Spørgsmaal» (Universitetsprogram 1896). Mangfoldige større og mindre Afhandlinger fra W.s Haand findes spredte rundt om i Tidsskrifter og Samleværker; oftest og aabenbart med Forkjærlighed dvæler han ved Skildringen af sociale Tilstande og af Nydannelser i Samfundslivet; Arbejderforsikringen i dens forskjellige Former har i W. en varm og forstaaende Talsmand. — I sit videnskabelige Arbejde som overhovedet i hele sin Virken har W. i ualmindelig Grad Blikket aabent ud imod den store Verden. Ligesom hans litterære Arbejder hyppigere fremkomme paa fremmed Sprog end paa Dansk — hvad Æmneres Art og den snævert begrænsede Læsekreds her hjemme jo i øvrigt næsten gjør til en Nødvendighed —, saaledes søger han ikke sit Stof fortrinsvis inden for et begrænset Omraade, men hans Iagttagelsessans og Interesse er vaagen over for enhver nok saa fjærn og afsides Krog af det menneskelige Samfund, hvad der i ikke ringe Grad har særpræget hans Værker og hans Forfatterpersonlighed. W. er Medlem af flere udenlandske Selskaber og fra

1900 af den danske «Nationaløkonomisk Forenings» Bestyrelse, af hvis Tidsskrift han har været Medudgiver 1884—92 og siden 1900.

7. Sept. 1881 ægtede W. Thora Alvilda Koch (f. 13. Sept. 1860 † 12. Febr. 1891), Datter af Godsforvalter paa Vemmetofte, Etatsraad P. F. K. (IX, 316), og 2. Nov. 1892 Lucie Bolette Blædel (f. 4. Juli 1869), Datter af Pastor L. O. G. Blædel i Humble.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1902. Handwörterbuch der Staatswissenschaften VI (1894). *Adolph Jensen.*

Westergaard, Niels Ludvig, 1815—78, Orientalist, var født i Kjøbenhavn 27. Okt. 1815. Hans Forældre vare Tømmermester Niels Nielsen W. († 1835), stammende fra Gaarden Elsborg Vestergaard mellem Viborg og Silkeborg, efter hvilken han havde taget Navn, og Sophie Magd. f. Nyborg († 1850). 1833 blev han dimitteret til Universitetet fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn. Han tog strax fat paa sproglige Studier, hvortil han medbragte rige Forudsætninger, deriblandt en allerede i Skoletiden vakt Beundring og Pietet over for Rask og hans Granskning, der fulgte ham hele Livet igjennem og i særlig Grad har sat sit Mærke i hans Virksomhed. Han delte sig først mellem nordiske og indiske Studier, men begrænsede sig efterhaanden til disse sidste. Efter at være naaet saa vidt i Studiet af Sanskrit, som han kunde her hjemme under Vejledning af daværende Professor i de orientalske Sprog C. Th. Johannsen, begav han sig i April 1838 til Bonn for der at studere videre, navnlig under den norskfødte Professor Chr. Lassen. Her opholdt han sig 8 Maaneder under ivrige Studier, ikke blot af Sanskrit, men ogsaa af Zend og Ny-Persisk, og i vækkende Samliv med jævnaldrende Studiefæller, blandt hvilke han navnlig vedblev at staa i Venskabsforhold til Otto Böhtlingk. I de sidste Dage af 1838 begav han sig fra Bonn til Paris og der fra i Febr. 1839 til England, hvor han i London og Oxford ivrig sysselsatte sig med at gjennemse og afskrive indiske Haandskrifter. I Sept. 1839 vendte han over Bonn tilbage til Kjøbenhavn.

Den første Frugt af disse W.s Ungdomsstudier var det vigtige Hovedværk «Radices linguæ Sanscritæ» (1840—41), en paa Grundlag af de gamle indiske Grammatikers Fortegnelser udarbejdet Ordbog over Verbalrødderne i Sanskrit, med Oversættelser paa Latin og udførlige Litteraturcitater efter trykte og utrykte Kilder. Dette Værk var i lang Tid et uundværligt Hjælpemiddel for Studiet af Sanskrit. Fra samme Tid maa nævnes en lille sprogsam-

menlignende Afhandling «On the Connexion between Sanscrit and Icelandic» (i Oldskriftselskabets «Mémoires», 1840—44), der fremtræder som et Supplement til Rasks Prisskrift «Om det gamle nordiske Sprogs Oprindelse».

Imidlertid stod W.s Hu til selv at kunne besøge Persien og Indien, særlig for derigjennem at blive bedre i Stand til at udnytte de Haandskriftskatte, navnlig paa Zend og Pali, som Rask havde skjænket sit Fædreland. Det lykkedes ham til en saadan Rejse at opnaa offentlig Understøttelse, der fornyedes i de følgende Aar, saa længe Rejsen varede. 20. Maj 1841 forlod han Kjøbenhavn, og efter undervejs at have opholdt sig noget i Bonn og i London afsejlede han 23. Juli fra Portsmouth syd om det gode Haabs Forbjerg til Bombay, hvor han ankom 15. Nov. Fra Dec. 1841 til Juli 1842 berejste han det meste af Præsidentskabet Bombay for at undersøge de derværende Oldtidslevninger, navnlig en Række store og vigtige Indskrifter, som findes der. For øvrigt opholdt han sig i selve Bombay, sysselsat med Studiet af Parserreligionens traditionelle Sprog, Zend og Pehlevi, hvortil denne By, der efter Muhamedanismens Indførelse i Persien er Hovedtilholdssted for Parserne (Tilhængerne af Zoroasters Religion), maatte frembyde den gunstigste Lejlighed. En paatænkt Fortsættelse af Rejsen til Ceylon og Bagindien for nærmere at studere Buddhismen saa han sig nødt til at opgive paa Grund af de overordentlig store Bekostninger, der vilde være forbundne dermed, hvorimod han bestemte sig til at rejse op gennem Persien for der at fortsætte sine Studier vedrørende den persiske Oldtids Historie og Religion.

Den 6. Jan. 1843 afsejlede han i en lille Skude fra Bombay og kom 20. Febr., efter 6¹/₂ Ugers Sejlads, til Byen Abushehr i Persien. Her fra begav han sig til Shiraz, og med denne By som foreløbigt Centrum foretog han forskjellige Rejser omkring i Persien, til Dels til Steder, hvor faa eller ingen Evropæere havde været før ham. Han besøgte tre Gange Ruinerne af Persepolis og Egnen der omkring og undersøgte de derværende Fortidslevninger, navnlig de achæmenidiske Kongers Indskrifter med Kileskrift. Foruden at han tog paalideligere Afskrifter af de allerede tidligere kjendte, lykkedes det ham ogsaa at opdage og afskrive flere nye, deriblandt navnlig de vigtige Indskrifter ved Darius' Grav, Naksh-i-Rustam, som Stedet nu kaldes. Disse ere anbragte højt oppe paa en lodret Klippe, saaledes at W. kun kunde aflæse dem ved Hjælp af en Kikkert og i en bestemt stærk Solbelysning.

End videre havde han faaet Oplysning om, at der endnu paa enkelte Steder i Persien, navnlig i Byerne Yezd og Kirman, skulde findes Tilhængere af den Zoroastriske Religion, Gebrer, som Perserne kalde dem. Han fik dette bekræftet ved et Ophold i begge disse Byer, hvorved han skaffede sig interessante Indblik i disse Folks nu for øvrigt ret hensygnende religiøse Liv (et Brev herom fra W. er trykt i *Journal of the R. Asiatic Society* VIII, 349 ff., 1846).

Disse Rejser, og navnlig hans sidste Ophold ved Naksh-i-Kustam i voldsom Hede i Begyndelsen af Juli Maaned, paadrog ham imidlertid gjentagne Feberanfald, som han vel fik saa vidt Bugt med, at han kunde fortsætte Rejsen til Isfahan, hvor han ankom 26. Juli og tog ind hos den katholske Biskop, en Italiener Padre Giovanni. Men strax da han her steg af Hesten, vendte Feberen tilbage, og der udviklede sig en Underlivsbetændelse og en Sygdom i Leveren, som bragte ham Døden nær. Der fandtes ingen Læge og kun lidet Medicin; men takket være hans kraftige Natur og Jærnvilje og Biskoppens omhyggelige Pleje naaede han dog saa vidt, at han i Begyndelsen af Sept. kunde flyttes til et sundere Opholdssted hos den armeniske Ærkebiskop, hvor han atter fandt den kjærligste Pleje. 27. Sept. kunde han fra Isfahan drage til Teheran, hvor han ankom 9. Okt. og tilbragte næsten en Maaned, dels hos den engelske, dels hos den russiske Gesandt, endnu for største Delen sengeliggende. Over Kazvin og Tabriz forlod han Persien, og efter at have tilbragt nogle Uger i russisk Karantæne ved Armeniens Grænse ankom han Nytaarsdag 1844 ved godt Helbred til Tiflis. Her fra gik Rejsen op gennem Rusland til Moskov og St. Petersborg, hvor han atter var farlig syg, og over Berlin og Bonn kom han endelig i Maj 1844 tilbage til Kjøbenhavn.

Kort efter sin Hjemkomst blev han 1844 udnævnt til Lektor ved Universitetet og 1845 til extr. Professor i indisk-orientalsk Filologi. 1850 blev han ord. Professor. Hans Lærervirksomhed maatte efter Sagens Natur væsentlig bestaa i Undervisning i Sanskrit, der som Regel gaves i hans Hjem, og mange ville med Taknemmelighed mindes hans grundige Vejledning i dette Sprog, med hvilket han var i sjælden Grad fortrolig. Ogsaa alt, hvad der ellers vedrørte Universitetet, tog han sig af med stor Iver og Interesse, navnlig efter at han i 1854 var bleven Medlem af Konsistorium. 1867—68 var han Universitetets Rektor. 1869 fik han Titel af Etatsraad.

Af det Udbytte, W. havde hjembragt fra Rejsen, var det

ham først om at gjøre at bearbejde de tagne Afskrifter af de achæmenidiske Kileindskrifter. Der maa her erindres om, at disse Indskrifter altid bestaa af tre Partier, af hvilke hvert er skrevet med sin særlige Art af Kileskrift, og som altid følge efter hinanden i en bestemt Orden. I den Skriftart, der altid staar først, og hvis Dechiffriering da allerede var paa gode Veje, havde man for længst erkjendt det egentlige oldpersiske; i de to andre Arter, som den Gang endnu ingen havde givet sig i Lag med, formodede man med rette Oversættelser paa to andre af de i det gamle persiske Rige hjemmehørende Sprog. Sine Afskrifter vedrørende den første Art overlod W. strax paa Hjemrejsen til sin gamle Lærer Chr. Lassen i Bonn, der allerede tidligere havde givet vigtige Bidrag til Tydningen deraf. Paa Grundlag af dem offentliggjorde Lassen i 1845 den i Dechiffrieringens Historie vigtige Afhandling «Die altpersischen Keilinschriften nach Herrn N. L. Westergaards Mittheilungen» (Zeitschr. für die Kunde des Morgenlandes, VI).

Derimod tog W. selv fat paa Tydningen af den anden Art af Kileskrift, der frembød betydelig større Vanskeligheder end den første, baade fordi Antallet af Tegn er langt større, og fordi Sproget var ganske ukjendt. Tydningen var kun mulig, efter at Læsningen og Forstaaelsen af de tilsvarende oldpersiske Texter var nogenlunde sikret, og til Bestemmelse af Tegnenes Værdi maatte det først gjælde om at gjenfinde de mange i disse forekommende Egennavne, særlig Folknavne. Med stor Skarpsindighed naaede W. saa vidt i Opgavens Løsning, som det var muligt med det Materiale, han havde til Raadighed. Sine Resultater offentliggjorde han dels paa Tysk: «Zur Entzifferung der Achämenidischen Keilschrift zweiter Gattung» (trykt samme Sted som Lassens ovennævnte Afhandling), dels paa Engelsk: «On the deciphering of the Second Achæmenian or Median Species of Arrowheaded Writing» (i Oldskriftselskabets «Mémoires» 1840—44, S. 271 ff.), og lagde hermed det første Grundlag for Tydningen af denne Kileskriftart. Efter at W.s Ven Englænderen E. Norris i et 1853 udkommet Arbejde paa Grundlag af et mange Gange større Materiale havde ført Undersøgelsen et stort Skridt videre, vendte W. endnu en Gang tilbage til dette Æmne, i det han 1854 i Vidensk. Selskabs Skrifter offentliggjorde sin Afhandling «Om den anden eller den sakiske Art af Achæmenidernes Kileskrift» — en maaske noget ensidig, men skarpsindig og iagttagelsesrig Afhandling, der, fordi den blot foreligger paa Dansk, desværre er forbleven ganske upaaagtet af alle

senere Forskere i Udlandet. Medens W. strax havde set, at det i denne Kileskriftart foreliggende Sprog hverken er indoeuropæisk eller semitisk, kan man ikke undre sig over, at han ikke naaede til Klarhed med Hensyn til det vanskelige og endnu ikke afgjorte Spørgsmaal, hvor det har hørt hjemme («Medisk» — «Skythisk» — «Sakisk»; rettest vistnok Elamitisk eller Susisk), eller med hvilke Sprog det kan have været beslægtet (ganske sikkert ikke med de finske eller de tyrkiske Sprog, som han, navnlig i sin sidste Afhandling, ligesom Norris antager). Af forskjellige mindre Afhandlinger af ham vedrørende Kileindskrifterne kan navnlig fremhæves «Udsigt over det historiske Indhold i Kileskrifterne og dets Forhold til Herodots Beretning» (i Vidensk. Selskabs Oversigt 1854).

Bearbejdelsen af de øvrige Sider af Rejseudbyttet maatte foreløbig træde noget i Baggrunden for andre Opgaver. Efter at være bleven ansat ved Universitetet var det ham af Vigtighed at tilvejebringe Hjælpemidler for Studiet af Sanskrit. Han udarbejdede da dels en «Sanskrit Læsebog» med udførlig Ordfortegnelse, dels en «Kortfattet Sanskrit Formlære», der, skjønt han betegner den som kortfattet, i Virkeligheden er overordentlig righoldig og nøje slutter sig til den gamle indiske Grammatiker Pāninis indgaaende Regler. Begge udkom 1846. Samme Aar udkom «Codices Indici bibliothecæ regiae Hauniensis enumerati et descripti, cum indice codicum Indicorum et Iranicorum bibliothecæ universitatis Haun.», et meget vigtigt Arbejde, hvis endelige Redaktion skyldes W., medens de vidtløftige Forarbejder dertil vare udførte dels af ham, dels af den tyske lærde Fr. Spiegel.

Han kunde nu vende tilbage til sine Arbejder over Zend og Pehlevi med det Hovedmaal at give en fuldstændig Udgave af Zendavesta. Efter at have gennemarbejdet de paa vort Universitetsbibliothek værende fortrinlige Haandskrifter heraf tillige med det paa Rejsen indsamlede Materiale foretog han i 1850 en Rejse til London, Oxford og Paris for ogsaa at konferere de der opbevarede Haandskrifter. Hans første Arbejde derefter var en Udgave (1851) af et Værk paa Pehlevi, «Bundehesh» i lithograferet Faksimile efter et meget gammelt Haandskrift paa Universitetsbibliotheket, hvortil han har føjet Gjengivelse af nogle Indskrifter paa Pehlevi fra den sasanidiske Konge Sapor I, hvilke han selv havde afskrevet.

1852—54 udkom saa, med en udførlig Indledning paa Engelsk, hans fortrinlige Udgave af selve Zend-Texten af Zendavesta:

«Zendavesta, or the Religious Books of the Zoroastrians, edited and translated, with a Dictionary, Grammar &c. Vol. I. The Zend Texts». Værket er trykt her i det Berlingske Bogtrykkeri, og Typerne dertil ere skaarne under W.s Ledelse efter de i de ældste Haandskrifter brugte Bogstavformer. Behandlingen af Texten med den ledsagende fyldige Samling af Varianter er mønsterværdig og vidner om W.s filologiske Nøjagtighed og indtrængende Forstaaelse af den vanskelige og i Tidens Løb aabenbart stærkt forvanskede Sprogform. Til denne Udgave slutter sig et Par Afhandlinger, begge offentliggjorte i Vidensk. Selskabs «Oversigt» 1852: «Bemærkninger om Zendavestas Alder og Hjemstavn» og «Bidrag til den oldiranske Mythologi».

Af Udgaven af Zendavesta kom der desværre aldrig mere end det ovenfor nævnte 1. Bind; ingen af de andre i Hovedtitelen bebudede Partier saa nogen Sinde Lyset, skjønt W. gennem en Aarrækkes Arbejde havde samlet et omfattende Materiale dertil, navnlig vistnok til Zend-Ordbogen. Om han efterhaanden har mærket, at Planen var uoverkommelig stort anlagt, om han har set, at det ikke var muligt i grammatisk og lexikalsk Henseende at naa den Grad af Sikkerhed, som han selv vilde kræve, om samtidige Arbejder i samme Retning af tyske lærde have berøvet ham Lysten til at fortsætte sit, eller hvad overhovedet Grunden har været, kan nu ikke oplyses. Noget medvirkende have sikkert ogsaa private Forhold været, deriblandt ikke mindst den store Sorg, der ramte ham, da hans elskelige og højt begavede Hustru, Christiane Frederikke Orpheline Octava f. Ryge (f. 24. Dec. 1819), Datter af J. Chr. R. (XIV, 456 ff.) i dennes første Ægteskab), hvem han havde ægtet 23. Maj 1845, afgik ved Døden 1. April 1856. Dette var et haardt Slag for ham, og med rørende Æmhed ofrede han sig for sit Hjem og sine fire Børn.

Hans senere, ikke meget omfattende, men altid lodige Produktion gik væsentlig i anden Retning end tidligere og drejede sig navnlig om Indiens ældre Historie. Saaledes hans to Universitetsprogrammer: «Om de ældste Tidsrum i den indiske Historie med særligt Hensyn til Litteraturen» (1860) og «Bidrag til de indiske Lande Malavas og Kanyakubjas Historie» (1868); end videre «Om Buddhas Dødsaar og nogle andre Tidspunkter i Indiens ældre Historie» (i Vidensk. Selskabs Oversigt 1860) og den store og værdifulde Afhandling «De indiske Kejsershuse fra det fjerde til det tiende Aarhundrede og nogle ældre Fyrsteslægter efter

samtidige Aktstykker» (1867—69, i Vid. Selsk. Skrifter). Særlig for det sidstnævnte Æmnes Vedkommende ligger der utvivlsomt en Tilknytning til hans Ungdoms Studier i Indien i den Omstændighed, at Kilderne væsentlig ere at søge i gamle Indskrifter. Karakteristisk for W.s senere Produktion er det ogsaa, at han efterhaanden intet selv vilde offentliggjøre uden paa Dansk. Dette var et Udslag af hans brændende Fædrelandskjærlighed, der ogsaa ytrede sig i, at han delvis allerede efter Trearskrigen og endnu mere efter Begivenhederne i 1864, der gik ham uhyre nær til Hjærte, mere og mere trak sig tilbage fra tidligere Venner og Kolleger i Udlandet, navnlig i Tyskland.

Ogsaa uden for sit egentlige Fag virkede W. paa mange Maader. Han deltog saaledes i Stiftelsen af det nordiske Litteratursamfund, hvis Formand han derefter bestandig var; og til det første Skrift, som dette udgav i 1847, Hrafnel Freysgodes Saga, besørget af K. Gislason, leverede W. en dansk Oversættelse. Fra 1856 var han en af Eforene for den Arnamagnæanske Stiftelse. 1853 blev han valgt ind i Bestyrelsen for den danske historiske Forening og redigerede derefter som dennes Sekretær «Historisk Tidsskrift» indtil 1865. Af Videnskabernes Selskab blev han Medlem 1847 og var derefter fra 1850 et virksomt Medlem af dets Ordbogskommission, ligesom han i en Række af Aar var Formand for dets Kassekommission. Ogsaa i det politiske Liv deltog han en kort Tid, i det han i 1848 blev Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling (som Repræsentant for Holbæk Amts 1ste Valgkreds) og valgtes til en af dens Sekretærer. Denne Virksomhed, som kun lidet stemmede med hans Natur, opgav han dog strax derefter.

W. døde 9. Sept. 1878 efter længere Tids Sygelighed, der vistnok har staaet i Forbindelse med den svære Sygdom, han i sin Ungdom havde gennemgaaet i Persien.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. Nr. 991, 1878. Vidensk. Selsk. Oversigt 1878 S. 87 ff. *Vilh. Thomsen.*

Westerholt, Jørgen, 1705—66, Magister, er født i Odense. Hans Fader, Thomas Jacobsen, «Skildrer», har malet den store Lucoppidanske Familiegruppe i Nicolai Kirke i Svendborg; Moderen, Anna Skieving, havde i mange Aar tjent paa Hvedholm. Han blev Student fra Odense 1722 og kom 1725 ind paa Valkendorfs Kollegium. Ved sine fortrinlige Evner og store Kundskaber

saa vel i de gamle Sprog som i de matematiske Fag gav han de bedste Løfter og Forventninger. 1728 blev han Rektor i Svendborg. Da Alb. Thura s. A. havde lidt de store Tab ved den ulykkelige Ildsvaade i Lejrskov (XVII, 363), var W. en af de ivrigste til paa ny at indsamle Efterretninger til den brandlidte og i sine Breve til Thura bevidne ham sin Beundring af hans litterære Fortjenester. Men snart begyndte W. et uordenligt Levned og maatte allerede 1730 fratræde sit Embede. Han rejste til Tyskland, fik Magistergraden i Wittenberg, men kom værre hjem, end han var rejst ud. Han fik Bolig paa Elers' Kollegium, hvor han holdt Forelæsninger for studerende. 1731 lykønskede han i et latinsk Program H. Gram til Justitsraadstitelen. Da Reformationsfesten holdtes 1736, var han Hovedtaler ved Festen paa Kollegiet. S. A. besørgede han en ny Udgave af J. Ramus' Historie («Guds Rige blandt Verdens Riger») og tilføjede en «Kontinuation fra 1660 indtil nærværende Tider». En Tid lang var han Korrektor hos Wielandts Enke og Redaktør af de lærde Tidender; men denne Plads maatte han fratræde omtrent ved Aarskiftet 1737—38. Senere (1743) søgte han hos Konsistorium Understøttelse til selv at udgive en Journal for lærde Sager; men han har allerede den Gang været i saa reduceret Forfatning, at der ikke toges Hensyn til hans Andragende. Hans Nød og Fattigdom var stor; han levede af Almisse fra Professorerne, der havde kjendt ham i hans Velmagt, og ved Sømmenskud fra Studenterne. En samtidig karakteriserer ham som «et stedsevarende Vidunder i Lidderlighed». Han døde 1766 og blev begravet «fra Regensen» 22. April i Fattigjorden.

Worm, Lex. over lærde Mænd. Stolpe, Dagspressen i Danmark IV, 125. 138. Danske Saml. IV, 115. Kirkehist. Saml. 5. R. II, 81. *A. Jantzen.*

Westerholt, Reinhold, 1493—1554, Reformator og Superintendent, var født 1. Febr. 1493 i Westfalen. Han var først Augustinermunk og skal have været 2 Gange i Rom; men ved Læsning af Reformatorenes Skrifter blev han vunden for den evangeliske Lære. Efter Marquard Schuldorps Død (XV, 318) blev han 1529 Sognepræst ved Slesvigs Domkirke. I denne Stilling gjorde han sig bemærket ved en vældig reformatorisk Iver, og inden lang Tid lykkedes det ham at faa Munkene «fejdede ud» af to af Stadens Klostre. 1531 gav Frederik I ham Bestalling paa ogsaa at være Præst til Helligaandskirken og Kirken paa Holmen

ved Slesvig, hvorhos han aflagdes med et af Domkirkens talrige Vikariater. Senere fik han ogsaa et Kanonikat. Da den Forsamling af gejstlige fra Kongeriget, der i Jan. 1537 var indkaldt til Odense for at gjøre Udkast til en Kirkeordinans, snart efter forlagdes til Haderslev og her forstærkedes med 7 slesvigske Reformatorer, var W. en af disse, hvorfor hans Underskrift findes under den s. A. udstedte latinske Ordinans. Omtrent fra samme Tid blev Visitationen af Kirkerne i Gottorp Provsti ham overdragen, og 1540 udnævntes han til Superintendent i den sydøstlige Del af Hertugdømmet. Denne Titel ombyttedes dog med Provstenavnet, da Dr. Tileman v. Hussen (VIII, 178) 1542 blev Biskop i Slesvig, og da denne hyppig prædikede i Domkirken, kom W. til at fungere som Hofprædikant ved Slotskirken paa Gottorp. Sidstnævnte Funktion tillige med Provstiet aftraadte han dog efter Hertug Adolfs Befaling 1548 til Dr. Nic. Crage (IV, 97). Indtil sin Død, 12. Juni 1554, vedblev han at staa som Sognepræst ved Domkirken og de ovennævnte dermed forbundne Kirker. Han var gift; men hans Hustrus Navn er næppe bevaret. Et samtidigt Medlem af Raadet i Byen Slesvig har givet følgende Karakteristik af ham: «He was eyn korthwiliger, framer Minske by sineme Leuende und nheen Schalck, wo wol he twemaal tho Rome in der Ertzeschalck-Kamer gewesth; was lustig by framen Lüden und nheen Orenbläser, noch iemandes Nareder; helt eyen idern dat sine gerne to gude und kerde idertidth alles thom Besten. Schertz und Kortzwile kunde he liden, mith den Frölichen kordtwilich, und mith den Bedröueden truren und leidtdragen. Ein wünschet Mann in lerende und predikende».

Noodt, Beiträge zur Erläuterung der Civil-, Kirchen- u. Gelehrten-Hist. d. Herzogthümer II, 231 ff. Zeitschr. f. Schl.-Holst.-Lauenb. Gesch. XIX, 10 f.

H. F. Rørdam.

Westermann, Anton Marius Theodor, f. 1852, Landøkonom. Th. W. er født i Bogense 3. Juni 1852 og er Søn af Tøjsfabrikant og Farver, senere Proprietær, Carl Heinrich W. og Severine Marie f. Steentoft. W. kom, 16 Aar gammel, til Landbruget, som han først lærte paa Faderens Gaard i Vendsyssel; 1873 blev han Overforvalter paa Rosvang under N. P. J. Buus (III, 268), derefter Forvalter paa den udtørrede Søborg Sø i Nordsjælland, 1876 Bestyrer af Dronninggaard, Frederikslund og Kaningaarden ved Holte. Med den stærke Trang til Kundskaber, der altid har været et Særkjende for W., opsigde han imidlertid efter nogle Aars Forløb Pladsen

og rejste til Kjøbenhavn, tog her først Præliminærexamen, 1883 Landbrugsexamen med Udmærkelse og 1885 Landinspektørexamen. Paa Opfordring af Professor B. S. Jørgensen uddannede han sig nu videre med det Maal for Øje efter Jørgensen at overtage Stillingen som Lærer i Landbrugsøkonomi; samtidig studerede han til og tog Artium og Filosofikum, og 1888 tiltraadte han, uden forudgaaende Konkurrence, den ovennævnte Stilling. Han udnævntes 1892 til Lektor og 1896 til Professor. Der foreligger fra W.s Haand en talrig Mængde meget instruktive Afhandlinger samt det af Landbohøjskolen udgivne Skrift «Undersøgelser over Typer af danske Jorder». Hovedledelsen af det 3 Bind store, monumentale Værk «Landmandsbogen. Raadgiver for den danske Landmand og hans Husstand ved den daglige Gjerning», som han sammen med H. Goldschmidt udgav i 1891—97, forestodes af W., der til Værket udarbejdede store Afsnit vedrørende Plantekultur, Jorddyrkning, Mosekultur, Gødning osv.

Jævnside med sin omfattende pædagogiske og litterære Virksomhed udfører W. et meget betydeligt Arbejde i Landbrugets Foreningsliv, der paa flere Omraader har nydt Gavn af hans initiativrige Natur. Han er for Tiden Formand for Frøkontrolkommissionen, Foreningen af danske Landbrugskandidater og de samvirkende sjællandske Landboforeningers Planteavlsudvalg, og han er Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad, Statens Planteavlsudvalg, Hedeselskabets Moseudvalg, Fællesudvalget for Mosedyrkning og La commission internationale d'agriculture. Desuden har han været Bestyrelsesmedlem af de samvirkende sjællandske Landboforeninger og Kjøbenhavns Amts Landboforening og Medlem af talrige Udvalg og Komiteer, saaledes af Komiteen for Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingen i Paris 1900. Spørgsmaalet om Mosernes Udnyttelse rejste han allerede i 1887, efter at det havde ligget stille i over en halv Snes Aar, og han var Dalgas' Raadgiver i Mosespørgsmaalet fra 1889, da Hedeselskabet optog Mosesagen, til Dalgas' Død. Gjennem Foreningsarbejdet og paa anden Maade har W. altid vedligeholdt en levende Forbindelse med det praktiske Agerbrug, og ved talrige Rejser i Udlandet har han erhvervet sig et nøje Kjendskab til dettes Landbrug. 3 Gange har han været den danske Regerings Repræsentant ved internationale Landbrugskongresser, nemlig i Brüssel 1895, i Paris 1900 og i Rom 1903. Endelig kan det anføres, at W. er Vicepræsident i den i 1902 stiftede Forening «De danske Atlanterhavsøer», i hvis

Oprettelse han tog stærk Del. — 30. Sept. 1890 ægtede han Henriette Jacobine Petersen, Datter af Koffardikapitajn P. *H. Hertel.*

Westermann, Bernt Vilhelm, —1868, Kjøbmand og Skibsreder, Ejer af Sukkerraffinaderiet «Phønix». I sin Ungdom tilbragte han en lang Aarrække i Indien, i hvis tropiske Natur han fik rig Lejlighed til at dyrke sin levende Interesse for Plante- og Dyrelivet. Hans økonomiske Forhold tillod ham at ofre forholdsvis betydelige Summer paa Indsamling af tropiske Dyreformer, og hans Insektsamling, der fortrinsvis udmærkede sig ved sjældne Pragtstykker, var en af de allerstørste entomologiske Privatsamlinger i Evropa. I Overensstemmelse med hans velvillige Redebonhed lige over for Videnskabsmænd bestræbte han sig altid for at skaffe dem Materiale til deres Undersøgelser og Arbejder, og ved hans Død overgik hans kostbare Insektsamling til Universitetsmusæet. Ogsaa over for Udlandets Videnskabsmænd viste han sig i høj Grad tjenstvillig. Han døde 10. Marts 1868 i en Alder af 87 Aar.

Dagbladet og Berl. Tid. 12. Marts 1868.

Jonas Collin.

Westhovius, Willich, 1577—o. 1647, Forfatter, var født 1577 i Bosau ved Pløener Sø, hvor hans Fader, Peder Westhoff, var Præst, blev Student fra Lybek, studerede i Rostock, Frankfurt, Leipzig o. fl. St. og færdedes rundt i Europa, bl. a. i Italien, hvor han blev Poeta laureatus. Efter en Rejse til Bergen, hvor hans Fader var bleven tysk Præst, kom han til Kjøbenhavn o. 1600, hvilket gav Anledning til, at han blev antagen til Hovmester for 2 unge Jueler, hvilke han ledsagede til Tyskland, hvor han indviklede sig i en litterær Fejde med to Professorer. 1603 vendte han tilbage til Kjøbenhavn; her har han forstaaet at skaffe sig formaende Velyndere, og 1604 blev han af Arild Huitfeldt som Skoleherre kaldet til Rektor paa Herlufsholm, som han hilste i et smukt latinsk Digt. Forhold, som nu ikke kjendes, foranledigede ham imidlertid til allerede 1608 at opgive sit Embede. 1607 havde han udgivet 1. Bind af sine latinske Digte, tilegnet Christian IV, og Digtekunsten blev herefter hans vigtigste Opgave. Nogen Formue fik han, da han 1611 ægtede en adelig Jomfru, Anne Sparre, Datter af Jep Thorbensen S. til Turkildstrup og Elsebe Grubbe. Med hende satte han Bo i Næstved. I Aaret 1613 træffe vi ham ved Rigsdagen i Regensburg, hvor han overrakte Kejser Matthias en Lykønskning; til Belønning blev han optagen i Adelstanden,

slaaet til Ridder og hædret med Titelen Comes palatinus. Fra den Tid skriver han sig *Willichius Westhovius de Westhofen*, og sine Skrifter ledsager han gjerne med sit Pegasusvaaben i Træsnit med alle sine Titeler i Omskrift. Den praktiske Fordel havde han af sine Udmærkelser, at han ogsaa her hjemme nød godt af Adelenes Særrettigheder. Et hædrende Hverv blev ham til Del, da Christian IV 1615 satte ham til Hovmester for sin Søstersøn Hertug Christian af Brunsvig, der opdroges i Danmark indtil Slutningen af 1616. W. aflagdes herfor 1618 med et Kanonikat og et Vikarie i Lund, hvortil senere kom et Vikarie i Roskilde. Han maatte nu flytte til Lund, hvor han, saa vidt hans irritable Sind tillod det, kunde føre et behageligt Liv med rigeligt Otium, i Omgang med Herremænd og Præster, blandt disse især den lærde Bertel Knudsen Aquilonius; desuden stod han i Forbindelse med flere af Tidens berømte lærde, f. Ex. Ole Worm. Efter at hans Hustru var død 16. Juli 1623, giftede han sig 1626 med Mette, en Datter af Landsdommer i Halland Bjørn Knudsen (Maaneskjold) til Ettrup og Fru Bodil Axelsdatter (Baden), ved hvilket Ægteskab han blev Ejer af Herregaarden Lyngerum (V. Gjønge Herred), men for øvrigt kom ind i meget ubehagelige Familieforhold. Hun døde 1633, og 1637 ægtede W. Anna Pøpping af en Patricierslægt i Lybek. Krigsforhold og økonomiske Bekymringer gjorde hans sidste Aar trange; han døde vistnok i Beg. af 1647. Det er som frugtbar Latindigter, W. vandt sin lærde Samtids Anerkjendelse og Beundring, hvad en Nutidslæser har ondt ved at forstaa; enkelte Digte ere smukke, de fleste søgte og trivielle; mod hans Sprog have Kjendere meget at indvende. Ogsaa som historisk Forfatter forsøgte han sig, men hverken hans «*Historia Canuti VI*» eller hans Stridsskrift mod Messenius naaede i Trykken.

Møller, *Cimbria lit.* I. Wad, *Rektorerne p. Herlufsholm* S. 17 ff.

G. L. Wad.

Westphal, Frederik Bernhard, 1804—44, Genre- og Historiemaler, var født i Byen Slesvig 5. Okt. 1804; hans Forældre vare Tegnelærer og Avktionsforvalter Johan Gottlieb Reimar W. og Sofie Elise Christiane f. Wieck. I en Alder af 17 Aar blev han Elev af Kunstakademiet i Kjøbenhavn og udstillede allerede 1824 en Komposition, «*Scene af Syndfloden*»; 1826 kom hans «*Æneas med sin Hustru og sit Barn søge at overtale Anchises til at forlade Troja*», men Aaret efter bosatte han sig i Slesvig, levede der af at male Portrætter og foretog en Udenlandsrejse; til Kjø-

benhavn, hvor han dog paa ny udstillede fra 1833, er han næppe vendt tilbage før 1836, da han gjenoptog sine Studier paa Akademiet. I 1837 købte Kunstforeningen 2 Billeder af ham, «En hvilende Invalid» og «Grækere, som skjule sig for rekognoscerende Tyrker»; 1837 fik han den mindre Guldmedaille for «David opmuntrer Saul ved sit Harpespil» og 1838 den Neuhausenske Præmie for «Kong Valdemar sætter liden Else paa Prøve». Kort efter blev han Kostumetegner ved det kongl. Theater. Han døde ugift 24. Dec. 1844.

W. var en ret flink Kompositør, men overfladisk i Følelsen, svag i Tegningen og konventionel i Farven. Billeder af ham som de nævnte samt «Marsk Stigs Døtre», «Kongens Skygge» (1843, efter Chr. Winthers Digt), «Corfits Ulfeldt og hans Hustru i Fængselet» og det efter hans Død udstillede «En Ridder favnes til Døde af Ellepiger» vandt ham et vist Publikum, men kunne nu, naar de lejlighedsvis komme frem, vanskelig gjøre Regning paa synderlig Opmærksomhed.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Westphal, Frederikke, f. 1822, Malerinde. W. fødtes i Byen Slesvig 22. Juli 1822 som Datter af Blikkenslager Frederik Christian W. og Margrethe f. Michelsen. Hun levede afvexlende i Slesvig, Pinneberg, Kjøbenhavn, Jena, London, Hannover og Altona og ernærede sig delvis ved at give Damer Undervisning i Malerkunsten. Paa Charlottenborgudstillingen debuterede hun i 1856 med «En ung Pige, der samler Markjordbær»; Maleriet blev solgt til Kong Frederik VII, der ogsaa skal have støttet hende med et Stipendium. I Aarene 1857, 1858, 1860 og 1861 udstillede hun paa Charlottenborg forskellige Figurmalerier; Kirken i Frederiksberg ved Slesvig ejer et Portræt, hun har malet af Generalsuperintendent Callisen. For øvrigt er der om hendes senere Aar kun oplyst, at hun gik over til Irvingianismen. — I Følge Weilbach er hun ikke i Slægt med ovennævnte F. B. Westphal.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Westphalen (Westphal), Hans Georg, 1674.—1733, Diplo-mat, var født i Fredericia 1674 og Søn af en tysk Kapitajn, Johan Westphal, der siden stod ved General Weyhers Regiment og faldt foran Malmø 1677. Familien var af borgerlig Herkomst, og W. skrev sig oprindeligt Westphal, men forandrede det siden til West-

phalen, maaske for at give det Udseende af, at han hørte til den tyske adelige Familie af dette Navn. Om hans Ungdom vides ikke meget. Efter Faderens Død er han vistnok med Moderen vendt tilbage til Tyskland og er slaaet ind paa den militære Bane; herpaa kunde det i alt Fald tyde, at han senere fik Titel af Krigsraad i polsk Tjeneste. Ret længe kan han dog ikke have været Militær, da han senest fra 1707 træffes som polsk-sachsisk Resident i Berlin. Han fik i denne Stilling Lejlighed til at vise den danske Regering forskjellige Tjenester, kom i Forbindelse med General Løvendal og blev, som det synes ved hans Mellekomst, 1712 forflyttet til Kjøbenhavn som polsk Minister. Han blev snart meget vel anskreven her, og 1714 indledede han gennem Gehejmeraad Ditlev Vibe Forhandlinger om at træde i dansk Tjeneste. W. fremhævede ved denne Lejlighed som saa ofte senere, at han betragtede «gamle Danmark» som sit Fædreland. Efter nogen Forhandling tilbød man ham Etatsraadstitel og Stillingen som Envoyé extraordinaire ved det preussiske Hof. W. modtog Tilbudet og afrejste i Okt. til Berlin; men hans Ophold her blev ikke af lang Varighed, da han allerede i Nov. s. A. udnævntes til Envoyé extraordinaire i Rusland. Da Zar Peter 1720 i Vrede over Danmarks Fredslutning med Sverige kaldte sin Ambassadør, Fyrst Dolgorucky, tilbage fra Kjøbenhavn og lod ham afløse af en Resident, fik W. ogsaa Ordre til at forlade sin Post. 1721 sendtes han dog atter til Rusland for at protestere mod, at Zar Peter gav Hertug Carl Frederik sin ældste Datter til Ægte, og tilkjendegive ham, at hvis han paatog sig Engagementer, der stred mod Danmarks Interesser, vilde den danske Regering se sig nødt til at gaa sine egne Veje og sikre sig paa anden Maade. Efter at have udført dette ingenlunde behagelige Hverv vendte han tilbage til Danmark, men udnævntes paany i Foraaret 1722 til Envoyé i Rusland.

Det var ingenlunde nogen let Stilling at være Gesandt ved det russiske Hof. Baade den lunefulde og opfarende Zar Peter og de russiske Statsmænd vare tit meget vanskelige at forhandle med, og navnlig efter Zar Peters Død 1725 var der en stadig Intrigekamp ved Hoffet. W. gjorde dog, i alt Fald indtil sine senere Aar, god Fyldest i sin Stilling og viste ved mange Lejligheder stor Forhandlingsdygtighed og et sundt politisk Blik, selv om man ikke kan kalde ham nogen overlegen Statsmand. Som sin politiske Stordaad betragtede han det, at han 1727 ved sin gennem den kejserlig-østerrigske Gesandt Rabutin fremsatte Plan om et Ægteskab

mellem Zar Peters Sønesøn, den senere Kejser Peter II, og Fyrst Menzikofs Datter fik denne sidste til at sætte al sin Indflydelse hos Kejserinde Cathrine ind paa at faa Svigersønnen udnævnt til hendes Efterfølger med Forbigaaelse af Peter den stores Døtre, hvorved den ved den ældste Datters Giftermaal 1725 med Hertug Carl Frederik af Gottorp for Danmark saa truende Fare for Gottorpernes Tronbestigelse i Rusland foreløbig afvendtes. Hans Fortjenester ved denne Lejlighed lønnedes med en Udnævnelse til Konferensraad. Men havde W. saaledes betydelige Fortjenester af den danske Stat, glemte han heller ikke at fremhæve dem. Han var en overordentlig forfængelig Mand, der aldrig blev træt af at give Regeringen i Kjøbenhavn gode Raad og fremhæve sin egen Dygtighed og sine egne Fortjenester. Regeringen blev i Længden kjed af at høre herpaa og gav ham forskjellige Tilrettevisninger. Værre blev det dog, da Christian VI efter sin Tronbestigelse søgte at nærme sig til Sverige, hvilket naturligvis vakte en betydelig Misstemning ved det russiske Hof. W. havde altid været en ivrig Modstander af Sverige og havde ved sit lange Ophold i Rusland og sin intime Omgang med de russiske Statsmænd vænnet sig til at se de politiske Forhold alt for meget med russiske Øjne. Han var i Hjærtet en Modstander af Regeringens nye Politik og derfor en daarlig Repræsentant for denne i St. Petersborg. Hans Optræden ved forskjellige Lejligheder indbragte ham derfor ogsaa meget drøje Reprimander. Hans Kraft nedbrødes desuden ved alvorlige Sygdomsanfald, ligesom ogsaa hans ødelagte økonomiske Forhold voldte ham mange Vanskeligheder. Regeringen lod ham dog forblive paa Posten indtil hans Død, 22. Dec. 1733, der indtraf pludselig som Følge af et apoplektisk Anfald.

E. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 I—II.

L. Laursen.

Westring, Gustav Frederik, f. 1834, Veterinær. W. blev født 9. Jan. 1834 i Kjøbenhavn som Søn af Bogbinder C. J. W. og Magdalene f. Rasmussen. Der var 12 Børn og smaa Kaar. 1840 flyttede Familien til Frederikssund, i hvis Borgerskole W. fik en meget tarvelig Undervisning. Efter Konfirmationen, i 1848, maatte han sørge for sig selv. I 4^{1/2} Aar var han Smeddelærling hos Regimentsdyrlæge Petersen paa Husarkasernen, hos hvem han blev som Svend, indtil Mesteren døde af Kolera 1853. Saa rejste han paa Haandværket 1 Aar. Derpaa fik han af en lidt ældre Broder, der var Matros, i et halvt Aar 6 Rdl. maanedlig, for at han kunde

læse til Præliminærexamen, som han bestod i Jan. 1855. To Aar efter tog han Dyrlægeexamen med Udmærkelse og blev strax «Kandidat» ved Skolen. I 1858 blev han Assistent ved den ny-oprettede Veterinær- og Landbohøjskoles Klinikker (fra Juni 1860 kun ved den stationære). Samtidig forberedte han sig til Artium og tog dens første Del 1862, men samme Aar blev han ansat som Forstander for Højskolens Smedje og Docent i Beslagkunst. Han indlagde sig som saadan varig Fortjeneste ved i 1869 at udgive en fortrinlig Beslaglære, der endnu stadig benyttes (4. Udgave 1899), samt ved i 1863 at indføre et 2 Maaneders Kursus for Beslagsmedde, hvorved der i Aarenes Løb er stiftet meget Gavn. 1874 blev W. ansat som Beslaglærer ved den militære Ride- og Beslagskole først med Charge som Korpsdyrlæge, senere (1895) som Overdyrlæge. 1904 tog han sin Afsked.

W.s ualmindelige Begavelse og store Arbejdsevne ere paa mange Maader komne Samfundet til gode. I Treserne benyttes han meget af Landhusholdningsselskabet ved Ordningen af Kvægudførselen til Storbritannien, og han har jævnlig i Tale og Skrift (Tidsskrift for Landøkonomi) oplyst Landmændene om vigtige Veterinærspørgsmaal. Han har ogsaa gavnet Landbruget ved 1870 at udgive en fortræffelig ny Bearbejdelse af Abildgaards berømte «Heste- og Kvæglæge», hvoraf nye Udgaver senere ere udkomne. I «Tidsskrift for Veterinærer» har han i Aarenes Løb offentliggjort en Del, til Dels meget værdifulde Afhandlinger om forskellige Sygdomme, saaledes Hundegalskab, Oxens ondartede Lungesygge og Kvægpesten. Ogsaa med Hesteavlsspørgsmaal har han beskæftiget sig, og i 1896 udgav han en Bog om rationel Avl af lettere Heste. W. har gjort flere Udenlandsrejser, saaledes 1865 til Tyskland, Wien, Paris og London, 1866 til England og Skotland, 1883 til de russiske Stepper for at studere Kvægpest og 1893 til Tyskland og Ungarn for at studere Avlen af orientalske Heste. — 1862 ægtede W. Jensine Laurine Jensen, Datter af Snedkermester J. i Frederikssund.

B. Bang.

Vetheman, o. 1160, Kriger. V. var en tapper Roskildeborger — som et Tilnavn (jvfr. islandsk *veidimadr*, Jæger) kan hans Navn ikke opfattes — der indlagde sig store Fortjenester af Landets Selvforsvar paa den Tid, da Kong Svend ikke tilstrækkelig varetog denne Opgave. V. stiftede blandt Byens Borgere et frivilligt Kapersamfund, der dog fik Ret til uden Ejerens Samtykke

at benytte andre Bymænds Skibe, som fandtes passende dertil, imod at de gav $\frac{1}{8}$ af det tagne Bytte i Fragt. Mandskabet nød Nadveren, før end det sejlede ud; der blev paa de letsejlende Fartøjer holdt det skarpeste Udkig, og Folkene maatte læge deres Søvn ved Aarerne; det gjaldt om at overrumple Fjenderne, hvor de fandtes ved Kysterne. Alle Deltagere vare ligestillede, og Styrmand og Rorkarle fik samme Andel i Byttet; dersom de paa tagne vendiske Skibe fandt kristne Fanger, forsynede de dem med Klæder og sendte dem hjem. Med deres 22 Skibe erobrede Kaperne i næsten ublodige Kampe 82 vendiske Skibe. Bønderne paa Sjælland fulgte det givne Exempel, og saaledes var en Begyndelse bleven gjort til en Befrielse fra det vendiske Tryk. Ogsaa under Kampene paa Valdemar I's og Absalons Tid var V. en af de djærveste og ivrigste blandt Førerne; paa de store Hærfarter var han Spejder, han færdedes paa Krydsfarter sammen med Esbern Snare, og af Kongen betroedes der ham store Hverv i Krigen.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Vett, Lemming Valentinus Emil, f. 1843, Handelsmand og Industridrivende. E. V. er født 7. Nov. 1843 i Rødby, hvor hans Fader Julius Theodor V. var Læge, Moderen var Karen Petrine f. Bjørn. Efter endt Skolegang kom han i Lære i Datidens største Provins-Hvidevareforretning, C. B. Christensen i Aarhus. I denne Forretning blev han ud over sine Læreaar, han naaede endog til en Tid at bestyre den selvstændig, og da Principalen døde, var der Tale om et Kompagniskab med Sønnen. Planerne herom bleve dog ikke realiserede. V. fik Plads i en anden Aarhusforretning, en Modeforretning, men kun for kortere Tid, thi 1868 etablerede han sammen med Th. Wessel (ovfr. S. 430) en selvstændig Aarhusforretning, og han blev herefter yderligere Kompagnon i de Forretninger, der nu under Firmaet Th. Wessel & Co. ogsaa stiftedes i Aalborg, Odense og Kjøbenhavn. Men først 1876 flytter han selv fra Aarhus til Kjøbenhavn, hvor Kompagniskabets Forretning under Firmaet Th. Wessel & Vett hurtig voxede til det i Danmark enestaaende Magasin du Nord. Kompagnonerne udfyldte hinanden paa en fortrinlig Maade; var Initiativet ofte Wessels, var den store Detailkundskab V.s, og han har ogsaa sin væsentlige Andel i de betydelige industrielle Virksomheder, der startedes af Firmact, og som ere nævnte ovfr. S. 431. 1899 omformede Kompagnonerne deres store Virksomhed til et Aktieselskab, hvis Direk-

tion de overgav til yngre Kræfter, medens de selv tog Sæde i Selskabets Bestyrelse. Det er kun naturligt, at V. i en Aarrække (fra 1885) har været handelskyndigt Medlem af Sø- og Handelsretten, og det viser hans filantropiske Sind, at han er et virksomt Bestyrelsesmedlem i den 1901 stiftede Nationalforening til Tuberkulosens Bekæmpelse; af Foreningen Friskolebørns Asyler er han Medstifter. I den By, han i sin Ungdom var knyttet til, fandt han sin Hustru, Caroline Adolfine f. Langballe (f. 15. Sept. 1849), hvem han ægtede 27. April 1870; hun er Datter af Fabrikejer Carl Christian L. i Aarhus og Hansine f. Pallisen.

Illustr. Tid. 1899—1900 S. 119—20. N. Malmgreen, Danmarks industr. Etabl. II, 176.

C. Nyrop.

Wever, Johann Friederich, 1699—1759, Kjøbmand. W. fødtes 8. Marts 1699 i Cleve, kom, vistnok paa Foranledning af sin Slægtning Michael Fabritius (V, 37), til Kjøbenhavn og oprettede sammen med denne o. 1740 Firmaet Wever og Fabritius, der drev en stor Vexel- og Kommissionsforretning, og som hørte til sin Tids anseteste Handelshuse her hjemme. Tillige var W. knyttet til de fleste større oversøiske Handelsforetagender. Fra 1740 nævnes han som Hovedparticipant i Asiatisk Kompagni og fik 1743 sammen med Fabritius Titel af Agent. 1746 blev han Meddirektør for det kongl. vestindisk-guineiske Kompagni og købte 1754 dets Plads og Bygninger. End videre blev han 1747 Meddirektør for det s. A. oprettede almindelige Handelskompagni, der 1750 overtog den grønlandske Handel, 1752 Meddirektør af Asiatisk Kompagni og 1755 tillige for det s. A. oprettede kongl. afrikanske Kompagni og beklædte disse to Stillinger til sin Død. 1754 udnævntes han til Etatsraad og blev beskikket til Overformynder, ligesom han i sine sidste Leveaar var Meddirektør af Opfostringshuset. Desuden var han Medlem af Kommissionen til Opførelsen af Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn. W. døde 9. Maj 1759 i Kjøbenhavn. Han havde 19. Jan. 1748 ægtet sin 1746 afdøde Kompagnon M. Fabritius' Enke Anna Maria f. Køster (f. 17. Nov. 1705 i Frankfurt a. M., † 18. Marts 1775), Dame de l'union parfaite; hun blev gift 3. Gang, 8. Dec. 1763, med dansk Generalmajor Jean Baptiste Descarrieres de Longueville (f. 1699 † 27. Jan. 1766).

L. Bobé, Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds VI, 530. 602. Walter Wever, Geschichte der Familie Wever (Berlin 1898).

Louis Bobé.

Wexels, Wilhelm Andreas, 1797—1866, Præst, født i Kjøbenhavn 29. Marts 1797 af Forældrene, den senere Administrator ved Glasværkerne i Norge Frederik Nannestad W. (f. 1759 † 1825) og Bolette Cathrine f. Balling († 1809). Student fra Metropolitan-skolen 1814 blev han indskreven ved Christiania Universitet, hvor han 1818 fik theologisk Examen med Udmærkelse. Aaret efter blev han Kateket ved vor Frelsers Kirke i Christiania, hvor han forblev, fra 1846 som resid. Kapellan, til sin Død, 14. Maj 1866. Sit Otium brugte han til Manuduktion og litterært Arbejde, medens han i sin Forkyndelse stod Herrnhuterne nær indtil 1831, da han skilte sig ganske fra dem og i sit Forfatterskab fremtraadte som Tilhænger af Grundtvig, saaledes som denne maatte opfattes efter 1825. Kirkekampen i Danmark ved denne Tid havde en Gjenklang i Christiania ved W.s Angreb paa N. Treschows Bog «Kristendommens Aand». W. optraadte ikke her som Videnskabsmand, men hans smaa Skrifter fik Betydning ved den Stilling, han indtog over for de studerende og de yngre Præster. 1834 begyndte han et «Tidsskrift for Kirkekrønike og Theologi», der sluttede 1839, efter at han havde begyndt paa en Forklaring over det nye Testaments Skrifter, der ved sin Klarhed og Opbyggelighed har været til stor Velsignelse. Her havde han imidlertid udkastet en Brand ved en uforsigtig Udtalelse om Mulighed af Omvendelse efter Døden, der maatte vække Anstød hos de alvorlige Almuesmænd, der havde deres Avtoriteter i Kingo og Pontoppidan. Anfaldene paa W. bleve voldsomme, da Pontoppidans Forklaring, omarbejdet af W. og 2 theologiske Professorer 1843, antydede den samme Tanke, og W. fandt sig foranlediget til at udgive et større Skrift «Aaben Erklæring til mine Medkristne» (1845), der blev meget læst. Man vilde imidlertid ikke forstaa ham, og W. har næppe heller haft den rette Forstaaelse af den norske Almues Karakter eller af Tidens Forhold: Bøndernes Opkomst i politisk og religiøs Henseende.

W. var en Fredens og Kjærlighedens Mand, men fik mere Strid end de fleste. Uafbrudt bekæmpet af de vakte Lægfolk maatte han i Kamp med sine Venner C. U. Sundt (Afholdssagen) og I. Hesselberg (Politik paa Prædikestolen) og endelig med J. S. Welhaven, der havde forsøgt paa Omarbejdelse af gamle Salmer. W. havde længe syslet med Forarbejder til en ny Salmebog og udgav en saadan 1849. Den blev indført i Fængslerne, men videre kom den ikke. W. har skrevet Salmer af ikke ringe Værd, men i Be-

handlingen af andre Digteres Arbejder var han mindre heldig, om han end var Welhaven overlegen paa dette Gebet.

W. var en gennempraktisk Natur, havde et sikkert Blik paa Forholdene og kunde bruges til meget forskjellig Gjerning — fra at examinere theologiske Kandidater til at skrive Love og bestyre Hovedstadens Almueskolevæsen. Sin væsentligste Betydning fik han som Prædikant, om end hans udmærkede Evner ikke traadte frem gennem en tilsvarende ydre Begavelse. Folketaler blev han aldrig, men for de søgende Sjæle blev han til stor Velsignelse. Hans Prædiken bevægede sig væsentlig om Gjenfødselen og det nye Liv, og han har her visselig i høj Grad rammet sin Tids Tarv. Hans 2 Postiller læses fremdeles, og en mere folkelig Opbyggelsesbog end hans «Andagtsbog for Menigmand» (1826) kan man vanskelig finde. Noget lignende gjælder hans lille Bibelhistorie (1830), der dog nu er fortrængt af nyere Arbejder. W. vilde aldrig være andet end Præst, og han afslog det Bispeembede, hvortil han 1848 næsten enstemmig valgtes.

W. blev gift 5. Nov. 1823 med Hedvig Elisabet Lund (f. 11. April 1801 † 26. Marts 1830), Datter af Milter L., Forvalter ved Svelvigs Glasværk, og Maren Bröcher f. Wexels, hans Søkendebarn.

Avtobiografi i Skillingsmag. 1852 Nr. 1. E. Mau, W. A. Wexels Liv. T. Klaveness i Morgenbladet 1901 Nr. 620. A. C. Bang i Dagsavisen 29. Marts 1897.

D. Thrap.

Wexelsen, Hans Leganger, 1755—1835, Etatsraad, var Søn af Wexel Hansen (f. 1715 † 1790), der døde som Sognepræst til Nannestad, og Anna Louise f. Leganger og blev døbt 13. Febr. 1755. Han blev Student fra Christiania Skole 1771 og theologisk Kandidat 1776. Han virkede derefter som Korrespondent ved grønlandske, islandske, færøske og finmarkske Handel, var 1780—83 2. Kopist i Rentekammerets fynske Kontor og blev 1787 Sekretær ved den islandske Handels Realisationskommission. 1790 blev han 3. Administrator ved den grønlandske Handel og 1793 Medlem af Kommissionen angaaende den islandske, færøske, grønlandske og finmarkske Handel. 1804 blev han Justitsraad og 1805 Medlem af Direktionen for den almindelige Enkekasse. I en lang Aarrække var han Privatsekretær hos Grev C. D. F. Reventlow.

I 1804 traadte W. som Kommissionær for Staten ind i det store Peschierske Handelshus (XIII, 9 ff.), og i denne Egenskab blev han mod Slutningen af 1808 sendt til Norge som Regeringens Agent med det specielle Hverv at redde den norske Trælasthan-

del. Fornemmelig arbejdede han i 1809 i Distrikterne langs Kysten af Bratsberg og Nedenæs Amter, hvor ogsaa Kjøbmand Hans Møller i Porsgrund var Mellemand. Rigelig udstyret med Bankosedler fra Seddelfabrikken i Altona afsluttede W. her med Kjøbmænd og Brugsejere betydelige Handeler, hvilke for at dække Regeringen gik i Peschiers Navn. Men hvor velmente end disse Forretninger vare saa vel fra Regeringens som fra dens Agents Side, opnaedes ikke den tilsigtede Gavn. De større Handelshuse indlod sig nemlig ikke i nogen saadan Forbindelse, saaledes at Operationerne hovedsagelig kom til at foregaa med de Jærnværksejere og Trælasthandlere, der sad i mindre Virksomhed. Derigjennem opstod der senere meget indviklede Forhold, som voldte Deltagerne Tab og alskens Vanskeligheder. Forskjellige Omstændigheder medvirkede til, at Regeringen, hvad der ikke var beregnet, blev den vindende Part, medens dens Skyldnere led meget under Trykket af de paatagne Forpligtelser. Huset Peschiers Fordringer paa norske Handelshuse overførtes efter 1819 til den norske Stat. Men kun en ringe Del deraf viste sig at være erholdelige.

W.s Sendelse til Norge fik derimod en anden, baade i politisk og økonomisk Henseende betydningsfuld Eftervirkning for hans Fødeland. Han iagttog under sit Ophold i Norge de bedrovelige Følger af den Afspærringspolitik, som Frederik VI havde sat i Gang over for Englænderne efter 1807. Han forstod tillige den Indflydelse, som dette havde paa den offentlige Mening, navnlig derved, at der under det økonomiske Tryk opvoxede en stærk Stemning for at se Norge forenet med Sverige. W. gav sine foresatte en korrekt Fremstilling af disse Forhold, og derved lykkedes det at opnaa en Eftergivenhed fra Kongens Side, som bl. a. ledede til at aabne den saakaldte Licensefart for den norske Handelsflaade. Jac. Aall omtaler W. som Regeringens «kloge og agtpaagivende Handelsagent» og kalder ham i sidstnævnte Anledning «en stille, men skarp Iagttager». W., der 1830 var bleven Etatsraad, døde 17. April 1835 i Kjøbenhavn.

Jac. Aall, *Erindringer*. Marcus Rubin, 1807—14. Yngvar Nielsen, Grev J. C. H. Wedel Jarlsberg I. Robé, *Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familie* kreds IV, 283. *Yngvar Nielsen.*

Wexschall, Frederik Thorkildsen, 1798—1845, Violinist, var født i Kjøbenhavn 9. April 1798. Faderen, en norsk Bondesøn, der skrev sig Johannes Thorkildsen Wexsal, var den Gang

Stadsjæger hos Kronprinsen og blev senere Palaisforvalter paa Amalienborg; Moderen hed Jacobine Caroline f. Holm. Undervist paa Violin, først af Faderen, senere af Prof. Lem, optraadte W. allerede i Barnealderen paa Hofkoncerter; i Juni 1812 blev han «Elev» i Kapellet og udviklede sig her under den fortræffelige Læremester, Koncertmester Tiemroth, til en glimrende Violinspiller med en sjælden stor Tone. 1820—22 rejste han med offentlig Understøttelse i Udlandet, hvor han studerede under Mestre som Carl Möser i Berlin, Pechatscheck i Wien og Spohr i Kassel og gav Koncerter, som bleve omtalte med Berømmelse endog i det ved udmærket Violinspil forvænte Paris. Kritikken kaldte ham her Wexschall, og denne Skrivemaade beholdt han for Fremtiden, maaske som et lille Drilleri (vexer) over for Professor Schall, der altid tilsidesatte ham. Uagtet det almene Bifald ude og hjemme avancerede W. efter sin Hjemkomst ikke højere i Kapellet end til 2. Balletrepetitor og 1. Sekondviolinist (1824). Men efterhaanden arbejdede han sig frem til at blive den, der ved sine kraftige og brede Buestrøg ledede Ensemblet i Orkestret, og ved Schalls Død blev W. Forstander for den kongl. Violinskole med Prædikat af Koncertmester (1835). Blandt hans Elever skal fremhæves Søstersønnen Frits Schram, S. H. Paulli og N. W. Gade, der ofte senere omtalte W.s «glimrende Tone» med Beundring. Men hans voldsomme Energi og Ild maatte til sidst nedbryde hans Livskraft, og Musiklivet led et stort Tab, da en langvarig, tærende Sygdom tidlig lagde ham i Graven, 25. Okt. 1845, Aaret efter at begge hans gamle Forældre vare døde. 1823 blev han gift med Skuespillerinden Anna H. D. Brenø (XII, 208); Ægteskabet blev opløst 1831, og senere ægtede han Caroline f. Dam († 1848).

Kjøbenhavns Theaterblad 1845 Nr. 164. Bournonville, Mit Theaterliv III, 245 ff. Musikforeningens Festskr. I—II. Schytte, Musiklex. S. A. E. Hagen.

Weyberg, Frederik, s. Weiberg.

Weybye, Poul, 1671—1739, Zahlkasserer. Han skal stamme fra Helsingør og var under Krigen med Sverige i 1710 og de nærmest følgende Aar Overproviantmester for den norske Armé. Han udnævntes 1714 til «Kasserer udi Norge» og fik senere Titel af Krigskommissær samt var Medlem af den kongl. Kommission, der under Biskop Deichmans Ledelse udarbejdede den nye Matrikel (1723), som dog ikke traadte i Kraft. Han indlod sig i Bjærgværksspekulationer

i Forening med den en Gang rige Kjøbmand i Skien Nils Josten, og da disse slugte, hvad han af egne Midler kunde opdrive, gjorde han ham Forstrækninger af Zahlkassen under Form af Forskud. W.s Bo, der allerede 1711 var i Underbalance, maatte endelig opgives i 1722, da Josten skyldte den kongelige Kasse over 50000 Rdl. De bleve begge satte paa Akershus, hvor Josten døde, og W., der ikke kunde faa sin Gjæld dækket, hensad til Juni 1733, da han under Kong Christian VI's Rejse i Norge blev frigiven, hvorefter han og hans anden Hustru boede i hans Svigermoders Hus i Christiania, indtil han afgik ved Døden 18. Nov. 1739. — Han var gift 1. med Margareta Maria Waach († 1711), vistnok en Præstedatter fra Næs i Hallingdal, og 2. (22. Sept. 1716) med Maria Collett (f. 27. Nov. 1695 † 17. Nov. 1762), Datter af Kommerceraad James C. (IV, 50). Hun ægtede 1741 Peter Resen, Justitsraad og Magistratspræsident i Christiania (f. 1692 † 1743).

A. Collett, En gammel Christiania-Slægt S. 82 ff. *H. J. Huitfeldt-Kaas*.

v. d. Weyde, Hans Elias, 1691—1759, Officer, var født 30. Sept. 1691 i Citadellet Frederikshavn; hans Forældre vare Kapitajn Rudolf v. d. W., af en gammel, oprindelig flamsk Officersfamilie, og Alhed Berte Lund, en Borgerdatter fra Skaane. 15 Aar gammel blev Sønnen «sat i Mondur» ved Prinsen af Hessens (fra 1714 sjællandske) hvervede Infanteriregiment, hvor han tjente i 37 Aar og blev Fændrik 1710, Sekondlieutenant 1711, Premierlieutenant 1717, Kapitajnlieutenant 1729, Kapitajn 1730 og Major 1739. Han gik af med Oberstlieutenants Karakter 1744, men fik 1752 ny Ansættelse som Kommandant paa Gottorp, hvor han døde 22. Avg. 1759. Han havde 1709—20 gjort den store nordiske Krig med i Skaane, Nordtyskland og Norge, havde vist sig som en brav og tapper Soldat og var flere Gange bleven saaret. Ogsaa i Expeditionen til Hannover 1741—42 havde han taget Del. Han var gift 1. (12. Febr. 1727) med Berte Marie f. Schmidt († 7. Jan. 1739), Datter af Kapitajn Johan Georg S. til Lyngholm; 2. (22. Sept. 1745) med Edele Ermegaard f. Pors (f. 11. Dec. 1720 † 11. Nov. 1746), Datter af Oberst Claus Enevold P. (XIII, 231).

Gjennem sin 1. Hustru arvede W. den lille Sædegaard Lyngholm i Thy, som han solgte 1754. Her nedskrev han under sit Otium 1744—50 ret udførlige Optegnelser om sit Liv, der oprindelig kun vare bestemte for hans Børn, men som have ikke ringe Interesse som et Øjenvidnes Beretning om de nævnte Krigsbegiven-

heder og om Datidens militære Forhold. Ved sit gode og naturlige Dansk og ved den humane og beskedne, fædrelandskjærlige og gudfrygtige Tone, der gaar igjennem Selvbiografien, er denne derhos et vægtigt Vidnesbyrd imod dem, der i Jacob v. Thyboe og Diderich v. Menschenschreck have villet se typiske Repræsentanter for hele Datidens danske Officerskorps; det er i denne Henseende karakteristisk, at W. i Optegnelserne viser sig som en Beundrer af «Hr. Holbergs berømmelige Skrifter».

H. E. v. d. W.s Selvbiografi, udg. af H. W. Harbou (Personalhist. Tidsskr. 3. R. I).

H. W. Harbou.

Weyhe, Alexander, s. Weihe.

Weyhe, Frederik Joachim Henning, 1826—99, Officer. W. er født 5. Jan. 1826 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Erik Leganger W., var Major ved Landkadetakademiet. Moderen hed Bothilde Christiane f. Thal. Han blev 1839 Landkadet, 1844 Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1843 samt Repetent og Page og ansattes Aaret efter ved 1. Jægerkorps, hvormed han 1848 rykkede i Felten. Han var med i den første Kamp ved Ringenæs, ved Bov og i Slaget ved Slesvig samt senere i Fægtningerne ved Nybøl og Dybbøl. I denne sidste blev hans Kompagnikommandør saaret, og han overtog saa Befalingen over Kompagniet, som han med Dygtighed førte under Resten af Felttoget, medens han for sit hele tapre Forhold benaadedes med Ridderkorset, skjønt kun 22 Aar gammel. I 1849 avancerede han til Premierlieutenant og ansattes ved 1. Reservejægerkorps, hvormed han deltog i Fægtningerne ved Krybily og Gudsø samt i Slaget ved Fredericia; Aaret efter deltog han i Slaget ved Isted samt som Kompagnikommandør ved 2. Forstærkningsjægerkorps i Overfaldet paa Brekendorf. I 1851 blev W. ansat ved 5. Jægerkorps og var i 8 Aar Adjudant ved dette Korps, ved hvilket han ogsaa blev staaende efter Udnævnelsen til Kapitajn 1860. I 1861 kom han til 1. Bataillon og rykkede som Chef for 1. Regiments 4. Kompagni 1864 i Felten. Han deltog først i Forpostfægtningerne ved Overselk og derefter i Kampen ved Sankelmark, hvor han angreb Østerrigerne med stor Energi, saa en stor Del af hans Folk kom i Haandgemæng med Fjenden; en kort Tid lykkedes det ham at standse dennes Fremrykning, men derpaa saaredes han og faldt i Fangenskab. Efter Fredslutningen kom W. tilbage til 1. Bataillon, men

ansattes 1867 som Stabschef ved 1. jyske Brigade under General Wilster, fra hvilken Stilling han i 1870 vendte tilbage til 1. Bataillon samt sendtes paa en Tjenesterejse til Italien. Udnævnt i 1873 til Oberst og Chef for 7. Bataillon beordredes han i 1879 til at overvære Manøvrerne ved det 15. tyske Armékorps og ansattes Aaret efter som Chef for 5. Regiment; 1885 blev han Kommandør af Danebrog af 2. Grad.

W., der var en dygtig praktisk Officer og kunde se tilbage paa en smuk Krigshistorie, blev i 1888 forbigaaet, hvorefter han ansøgte om sin Afsked fra Krigstjenesten, hvilken tildeltes ham med Kommandørkorset af 1. Grad. Skjønt han næsten kunde pukke paa sin Mangel paa theoretiske Kundskaber, var han i Virkeligheden meget belæst og tog sig derfor Tilsidesættelsen meget nær. Han døde 30. Dec. 1899. — 12. Avgust 1870 blev han gift med Martine Petrea Georgine Christensen, Datter af Fabrik-ejer C. Christensen i Aarhus. *P. N. Nieuwenhuis.*

Weyher, Adam, —1676, Officer, Arveherre til de pom-merske Godser Parlin, Mulckentin og Cummerow, var vistnok en Søn af Jacob W. til Parlin og Mulckentin. Under Religionskrigene i Midten af det 17. Aarh. indtraadte han i den svenske Hær, var 1656 avanceret til Oberst og laa i Maj s. A. som Kommandant i Warschau under Arvid Wittenberg. Da Fæstningen 21. Juni maatte kapitulere til Kong Johan Casimir, faldt W. i polsk Krigsfangenskab, men maa dog snart være bleven udvexlet, thi under Carl Gustavs Tog op i Jylland i Avg. 1657 førte han som Oberst et Dragonregiment og deltog med dette i Stormen paa Frederiksodde 20. Okt. 1657. Efter Fredsbruddet 1658 laa han, som da var avanceret til Generalmajor, under Pfalzgreven af Sulzbach paa Fyn og blev 31. Maj 1659 kastet tilbage fra Fænø af den kejserlige General Montecucoli. Under Slaget ved Nyborg 14. Nov. 1659 kommanderede han i Centrum under Stenbock og faldt ved Nyborgs Kapitulation i dansk Krigsfangenskab. Efter Freden i Kjøbenhavn gik W. i brunsvig-lyneborgsk Tjeneste, hvorfra han i 1673 paa Foranledning af Feltherren Hans Schack indkaldtes til Danmark, udnævntes til General af Infanteriet samt Gouvernør i Holsten og fik 3. Sept. det forhen af Henrik Rüse kommanderede hvervede Infanteriregiment. 1674 blev han dekoreret med Danebrogsordenen og udnævntes, da Danmark mobiliserede i Anledning af Krigen med Sverige, til Feltmarskallieutenant; han førte under Christian V's

Overbefaling den danske Hær under Felttoget i Tyskland og Beljringen af Wismar i Efteraaret 1675. Da Christian V i 1676 forlagde Krigsskuepladsen til Skaane, kommanderede W. under Overfeltherren, Hertug Johan Adolf af Pløen, og deltog i hele Sommerfelttoget, men da Armeen i Efteraaret laa koncentreret i Vestskaane, døde W. 14. Okt. 1676 paa Boserup ved Engelholm. Han var gift med Catharina Baronesse Khevenhüller. — En af hans Sønner, *Carl Philip W.* førte 1692—94 som Oberst i. jyske Rytterregiment, der i kejserlig Sold kæmpede i Ungarn. Han døde i Wien 5. Maj 1694. *J. C. W. Hirsch.*

Weyle, Hans Jørgen, —1820, Danser. W., hvis Forældre sandsynligvis vare Dansemester Anders Olsen W. og Christine Sophie f. Roschow († April 1784), kom meget ung i Slutningen af 1760erne ind paa det kongl. Theaters Danseskole, gjorde sig snart fordelagtig bemærket og indtog i den sidste Fjerdedel af Aarhundredet en fremtrædende Plads inden for Balletpersonalet; han udmærkede sig i koreografisk Henseende ved den Lethed, hvormed han udførte selv de dristigste Spring, og udfoldede som Mimiker en komisk Kraft, der naaede fra burlesk Løjerlighed til lunerig Karakterisering. Først efter c. 30 Aars Tjeneste som Figurant udnævntes W. 1800 til Solodanser, afskedigedes ved Udgangen af 1808—9, men gjenantoges Okt. 1812 til «at gjøre Tjeneste ved Theatret». W. døde 22. Maj 1820 i Kjøbenhavn og hans Hustru Johanne Christine f. Aagaard sammesteds 12. Dec. 1842. *Arthur Aumont.*

Weyse, Andreas, 1664—1725, Deputeret. W. kom ved Aar 1700 fra Sachsen, hvor hans Broder var Præst, til Kjøbenhavn som Kjøbmand. 1708 traadte han i dansk Tjeneste som Justits- og Kammerraad og fulgte Kongen paa dennes Rejse til Italien som Kasserer; fra Nov. 1709 oppebar han en aarlig Gage af 1200 Rdl. 1710 var han i Venedig for at rejse et Laan paa 30000 Rdl. mod Pant i de norske Bjærgværker. Efter Erobringen af Bremen i Sept. 1712 udnævntes W. til Kammerdirektør i Stifterne Bremen og Verden, og som Medlem af den i Nov. 1713 nedsatte Interimskommission og Overret for Hertugdømmet Slesvig overdroges ham samtlige Kammersager. S. A. blev han Etatsraad og Deputeret i Feltkommissariatet indtil April 1716, og fra Sept. d. A. i Søetatens Generalkommissariat. 1714 fik han Fuldmagt til at rejse et Laan paa 30000 Rdl. hos Kurhannover og Bemyndigelse

til at inddrive Restancer i Bremen og Verden. 1717 var han Medlem af Kommissionen til Undersøgelse af de i dette Aar udskrevne extraordinære Skatter i Danmark og Hertugdømmerne. 1718 blev han Deputeret for Finanserne, men afgik som saadan allerede 1720, da han udnævntes til Meddirektør i Generalpostamtet. S. A. var han kongl. Kommissær ved Pommerns Tilbagegivelse; 1722 udnævntes han til Konferensraad. 1723 blev han Medlem af den oldenborgske Matrikelkommission. Han udarbejdede en ny og værdifuld Jordebog over Grevskabet, men paadrog sig herved en Sygdom, der medførte Døden 15. Maj 1725. Hoyer betegner W. som en fuldendt Hofmand med et meget vindende Væsen. Oprindeligt stod W. Anna Sophies Parti meget nær, men da hendes Svoger Storkansler Holstein krydsede hans Planer, intrigerede han mod Dronningen. Kongen skal have tilbudt ham Stillingen som Oversekretær i Tyske Kancelli sammen med det hvide Baand, men W. afslog begge Dele. W. ægtede 4. Febr. 1710 i Kjøbenhavn Marie Elisabeth Gasmann († 1711). Han ejede det Holsteinske Palais (nu Nr. 10) i Stormgade. — Broderen *Daniel Benjamin W.* blev 1709 Kommitteret i Rentekammeret, 1721 ved Politiet og Kommerciemæssigheden; 1725 udnævntes han til Deputeret i Søetatens Kommissariat og fik Titel af Justitsraad, 1729 blev han Etatsraad. Han døde allerede 17. Juli n. A., i sin kraftigste Alder ligesom Broderen. Han var gift med Ingeborg Christine Justesen (f. o. 1705 † 12. Juni 1775). Et af Wiedewelts smukkeste Gravmæler pryder deres Begravelse i St. Petri Kirkes Kapel.

Personalthist. Tidsskr. 2. R. IV, 32. F. Olsen, Postvæsenet i Danmark 1711—1808, S. 16. 28. 40. 45. *Louis Bobé.*

Weyse, Christoph Ernst Frederik, 1774—1842, Komponist. W. var født 5. Marts 1774 i Altona og altsaa ved sin Fødsel dansk Undersaat, ikke en Tysker, som man stundum har villet gjøre ham til. Faderen, Werner Ernst W., Urtekræmmer og tidligere Borgerkapitajn, døde allerede 1780, og Moderen, Margaretha Elisabeth f. Heuser, der var en Snes Aar yngre end sin Mand, giftede sig Aaret efter med A. Weber, der fortsatte Handelen, men 1794 maatte erklære sig fallit. Moderen var meget religiøs og opdrog sine Børn i samme Retning, men var dog munter og livlig, elskede Musik og spillede temmelig færdig paa Klaver.*) Ogsaa for Mu-

*) Det i «Musikalsk Museum» XXIV. Nr. 1, S. 2 trykte Stykke er ikke af W., men af ældre Oprindelse og i Virkeligheden «W.s Moders Bravourstykke».

sikkens Theori synes hun at have haft Interesse; i det mindste findes hun blandt Subskribenterne paa G. M. Telemanns Generalbas-lære (1773). W.s Morfader, Bernhard Christopher Heuser († 1799), af hvem der kjendes nogle Lejlighedskantater, var i sin Tid Kantor i Glückstadt og blev o. 1763 forflyttet til Hovedkirken i Altona, hvor han tillige var Lærer ved det derværende Gymnasium Christianeum og underviste i Religion, Geografi, Latin og Sang, thi hans Disciple vare tillige Kordrenge, og han maatte med dem paa Festdage opføre Kirkemusik. Den lille W. havde en smuk og omfangsrig Diskantstemme og blev derfor tidt benyttet til Solist-partier, og den gamle Bedstefader, der var en fyrig Musikentusiast og var henrykt over at have opdaget Drengens store musikalske Begavelse, gav ham fra 1782 af Undervisning paa Violin og Klaver, saa godt han formaaede; efter W.s Sigende var Bedstefaderen ikke videre dygtig paa Klaveret. Men W. øvede sig meget flittig paa dette Instrument og opnaaede snart en saa betydelig Færdighed, at han alle Vegne blev vist frem som et musikalsk Vidunderbarn. Særlig forbavsedes man over hans Evne til at kunne spille alt fra Bladet, selv i det hurtigste Tempo. Da hændte det en Dag, at en alvorlig Musikelsker, daværende Syndikus, senere Borgmester i Altona, Caspar Siegfried Gæhler, der selv havde lært at spille af den berømte Phil. Em. Bach, forelagde W. et Præludium af Joh. Seb. Bach. Her kom vor unge Vens Færdighed til kort, men dette havde den gode Følge, at hans Øjne aabnedes for, at der existerede anden og højere Musik end Datidens Modekompositioner, og han laante af Gæhler alt, hvad denne besad af J. S. Bach og P. F. Bach.

Uden at kjende videre til Musikkens Theori komponerede W. i sit 13. Aar nogle Smaasange og et Par Klavertrioer, som han selv syntes klang godt; ogsaa hans senere saa eminent udviklede Gave til at kunne improvisere paa Klaver begyndte at vise sig. I øvrigt levede han i sin Fritid et fantastisk Drømmeliv, skrev Komedier for sit Marionetteater og læste Romaner i Smug. Men nu stundede den Tid til, da han skulde konfirmeres og derefter vælge sig en Levevej. Musikus vilde han være, og han fik Medhold af Bedstefaderen og til Dels ogsaa af Moderen. Kort efter Konfirmationen døde Moderen (Juli 1789), og den snusfornuftige Stiffader satte da igjennem, at W. blev anbragt i Kjøbmandslære. Efter 8 Dages Forløb fik han dog sin Afsked, thi Kjøbmanden saa hurtig, at den unge Mand ikke egnede sig til at være Han-

delsmand. Stiffaderen skjændte, og W. græd sine modige Taarer. I denne Nød og Kvide traf W. en Dag hos Gæhlers den bekjendte Musikskribent og Professor i Kiel C. F. Cramer, der hørte ham spille og improvisere og øjeblikkelig var paa det rene med, at det vilde være Synd, om et saadant Geni ikke skulde ordentlig vejledes; den rette Mand dertil vilde Cramers gode Ven, Kapelmester Schulz (XV, 338) i Kjøbenhavn være. Da Cramer tilmed lovede at befordre W. fra Kiel til Kjøbenhavn og anbefale ham til andre gode Venner i Hovedstaden som daværende Kancellist P. Grønland (VI, 268), gav Stiffaderen sit Samtykke til Rejsen. Tarvelig forsynet med Klæder og Rejsepenge, men med desto rigeligere Formaninger fra Stiffaderen om at være sparsommelig, kørte W. med Posten til Kiel, hvor han traf Cramer, men maatte vente nogle Dage paa Grund af Modvind. Endelig gik Skibet, og efter 5 Dages Sejlads, hvor W. døjede meget af Søsnygen, hvilken han senere altid erindrede med Gru, kom han til Kjøbenhavn 30. Okt.

Modtagelsen hos Grønland var meget venlig; derimod var Schulz til at begynde med noget reserveret, hvad der ellers ikke lignede denne hjærtensgode Mand. Men da han nærmere havde forhørt sig om W.s Forhold og ved en Examination opdaget, hvor mangelfulde W.s theoretiske Kundskaber vare, begyndte han strax at undervise ham i den elementære Harmonilære, gav ham Koraler at sætte Bas til osv. Ogsaa for W.s materielle Fornødenheder sørgede Schulz. Da han ikke kunde finde et passende Logi til W., optog han ham i sit Hus som en Søn og holdt ham frit med alt i over 3 Aar, indtil W. kunde ernære sig selv. Dette maa saa meget mere paaskjønes, som Schulz' Formuesomstændigheder paa den Tid ikke vare bedre, end at han i Juni 1792 maatte optage et Laan paa 2000 Dlr. i Zahlkassen. I Sommeren 1790 boede Schulz paa Frederiksdal, og her komponerede W. en stor Fantasi og en Sonate, som Læreren var tilfreds med, og som W. ved Schulz' Indflydelse kom til at foredrage ved en Hofkoncert; til sin usigelige Glæde tjente W. her sit første Honorar. I øvrigt var Schulz stræng og kasserede ofte et helt Stykke, fordi enkelte Partier deri ikke behagede ham. Her var Grønland en stor Trøst for W., i det han med sin fine kritiske Sans forstod at fremdrage Lyspunkterne i Arbejdet og opmuntre W. Dette var netop, hvad Schulz i sit Hjærte ønskede, thi han følte ved sig selv, at hans da begyndende Sygelighed tit gjorde ham pirrelig og ikke fuldt retfærdig. Ikke desto mindre var Forholdet mellem Lærer og Elev

hjærteligt og varmt, hvorom mange Vidnesbyrd findes. Paa Violin skaffede Schulz W. en udmærket Lærer i Koncertmester Tiemroth (XVII, 398), og af Syngemester H. O. C. Zinck lærte han at spille paa Orgel, W.s senere Hovedinstrument. Baade Grønland og Schulz ledede ogsaa W.s Smag for Læsning i den rigtige Retning og lagde derved Grundvolden til dennes senere saa alsidige Dannelse. W., som i «Harmonien» og andre private musikalske Klubber ofte spillede Mozarts Klaverkoncerter og improviserede, blev derved bekjendt som en ypperlig Klaverspiller, og da han 1791 fik gode Informationer i Grev Bernstorffs Hus og 1792 ved Schulz' Hjælp blev Vikar hos Organist Joh. Phil. Klieme ved Reformert Kirke, kunde han i 1793 flytte fra Schulz og sørge for sig selv. 1794 døde den gamle Organist, og W. blev hans Eftermand indtil 1805, da han blev forflyttet til Frue Kirke. Fra 1793 stammer W.s første udgivne Arbejde, 6 Allegri di bravura, hvortil den preussiske Kapelmester J. F. Reichardt, der da besøgte Kjøbenhavn og var fortryllet af W.s Spil, skaffede en Forlægger i Berlin 1796; senere bleve de optrykte i Schweizeren Nägelis store Samling: Répertoire des clavicinistes, 7. Suite (1803) og meget roste i «Allgem. musikal. Zeitung», hvor den for Recensenten «ganske ubekjendte Komponist» sammenstilles med selve Händel. Blandt dem findes den ved sine ustandselige Modulationer karakterfulde og humoristiske Allegro i D-Moll, som A. Winding o. 100 Aar senere har udgivet med Fingersætnings- og Foredragsbetegnelser.

Hidtil havde W. nærmest været Klaverkomponist; han lagde sig nu efter Instrumentationen, studerede den praktisk som ivrig Deltager i det af Zinck stiftede «Musikøvende Selskab» og komponerede i Aarene 1795—99 ikke mindre end 7 Symfonier, hvoraf 2 ere udkomne. Den ene (Nr. 6 i C-Moll) er trykt o. 1800 i Kjøbenhavn paa Constantin Bruns Bekostning, den anden (i Es-Dur, med Variationer) er udkommet i Wien. Af de andre brugte han senere 2 Sæter — i omarbejdet Skikkelse — som Ouverturer til «Balders Død» og til «Macbeth» Musikken. 1796 falder W.s første offentlige Optræden som Klaverspiller, nemlig 16. Jan. ved en af Kunzen foranstaltet Koncert paa det kongl. Theater. Men Virtuosbanen fristede ikke hans noget tilbageholdne Natur; hans sidste offentlige Optræden var ved Giornovichis Koncert 10. Nov. 1802.

Bekjendtskabet med Kunzen og dennes sangbegavede Hustru, f. Zuccarini, bragte W. til at studere Sangens Væsen og til at

lægge sig mere efter Vokalkomposition, end han hidtil havde gjort; i hans «Vermischte Kompositionen» (Kjøbenhavn 1798) findes foruden et Par Sonater, en Scherzo osv. kun nogle Smaasange, nærmest i Smag med Schulz' «Lieder im Volkston». Han fik Lyst til at prøve sig som dramatisk Komponist og havde allerede faaet en Del af sit Syngespil «Sovedrikken» færdig, da Skæbnen i Marts 1801 med tung Haand greb ind i den 27aarige Mands Livsplaner. Han var bleven Musikinformator for Døtrene af den rige Grosserer P. Tutein paa Hjørnet af Kjøbmagergade og Klareboderne. Mellem den næstyngste Datter, den 18aarige, skønne og meget musikalske Julie Tutein og W. udviklede der sig et inderligt Kjærlighedsforhold, men dette blev brudt ved en haard Indgriben af hendes pengestolte Fader. Fra hendes Side var Smerten maaske ikke saa dyb og vedvarende, thi 3¹/₂ Aar senere ægtede hun en rig hollandsk Kjøbmand, H. Noltenius. Paa W. derimod virkede Sorgen over hans fejlslagne Forhaabninger med en saadan Magt og fremkaldte en saa mørk Melankoli, at han efter sit eget Udsagn «blev ligegyldig for alt, fortsatte kun mekanisk sine Forretninger for at erhverve Brødet og førte i bogstaveligste Betydning et rent Planteliv». En enkelt lille vemodig Romance: «Der Eichwald brauset» haves dog — hvilket Weyses Biograf, Berggreen oplyser — fra den Tid som et Minde i Toner om W.s dybe Hjærtesorg, der førte til, at han forblev ugift hele sit Liv.

3 sørgelige Aar hengik saaledes. Dog bragte Nägelis mandende Opfordring til W. om igjen at levere et Bidrag til «Répertoire des clavicinistes» ham til at mande sig op og at komponere de 4 herlige Allegri di bravura, som findes i 16. Suite og senere ere udkomne i Kjøbenhavn i revideret Udgave. Man tør vist formode, at han i disse, — hvoraf navnlig den tredje (i Es-Dur, Allabreve-Takt) imponerer ved sin Kraft og den fjerde (i F-Moll) ved sin Fortvivlelse, — har søgt at skildre sin Kjærligheds forskjellige Faser. Men derefter sank han igjen ned i sin forrige Lethargi. Først i Maj 1807, ved Opførelsen af Mozarts «Don Juan», som da for første Gang gik over den danske Scene, vakte Gjenfærdsscenen ham til nyt Liv. Det slog ned i ham som et Lyn, hvordan han i mange Aar havde forspildt sit Liv ved sin aandelige Døs. Han tog igjen fat paa «Sovedrikken», (hvis Text Oehlschläger havde bearbejdet efter det tyske) fuldendte den, og ved Opførelsen 21. April 1809 blev den modtaget med stor-

mende Bifald. Publikum jublede over de friske og originale Melodier, der strax sang sig ind i Hjærterne. Hvem kjender ikke «De klare Bølger rulled», «Skjøn Jomfru, luk dit Vindue op» og «Det blanke Sværd»? Ogsaa skal fremhæves det fyrige Vandmøllerkor, den glimrende Finale i 1. Akt, der kulminerer i den 7stemmige Sats og de to naive, men morsomme Figurer, Brause og Saft, med deres Arier. Alt i alt blev Stykket ligesom det senere «Et Æventyr i Rosenborg Have» til hvad man kalder et Kassestykke og har i mange Aar været paa Repertoiret. Indtil 30. Maj 1874 er det opført 100 Gange. Det Held, W. havde som komisk Syngespilkomponist, fristede ham til ogsaa at forsøge sig i den alvorlige Genre. Syngespillet «Faruk» (Text af Oehlenschläger), opført 30. Jan. 1812, holdt sig vel ikke i Længden paa Repertoiret, muligvis baade paa Grund af Textens og Udførelsens Mangler; det oplevede fra 1812—34 kun 10 Forestillinger, men det nydelige Alfekor «Risler, alle Bølger smaa» glæder os endnu, ligesom ogsaa det smukke Kor «Salige Fader Achmet» flere Gange er opført i Cæciliaforeningen. 1814 komponerede han «Ludlams Hule», som blev opført 30. Jan. 1816. Den lidenskabelige litterære Kamp, som den Gang herskede, og Baggesens vittige persiferende Kritik af Oehlenschlägers paa mange Punkter rigtignok gyselige Text gjorde, at dette Æventyrdrama ikke kom til den Ret, som det paa Grund af W.s mesterlige Musik fortjente. Ingen, der har hørt den, vil let glemme den Kolorit, som W. har lagt over de prægtige Skottekor, Balladen: «Der er en Ø i Livet» og fremfor alt den aandeagtige Musik til Melodramerne, hvor for første Gang (en Snes Aar før end J. P. E. Hartmanns «Der Taucher») Deklamationen er lagt under strængt rythmisk angivne Noder. Trods al Spot, ja endog en Udpibning, arrangeret af Baggesens Parti (27. Febr. 1819), opnaede dog «Ludlams Hule» indtil 18. Marts 1861: 24 Opførelser, og af Sangene ere jo: «Vil du være stærk og fri», «Tomme-liden», «Piben lyder, Trommen skralder» og «Hr. Oberst, en Skotte maa slaa for sit Land» gaaede over til at blive Folkets Ejendom. Den første er med Ingemanns fra 1816 underlagte Text «Dannevang, med grønne Bred» bleven en Nationalsang. Det er før nævnt, at W. brugte en af sine Ungdoms Symfonier, nemlig Nr. 4 i E-Moll, som Ouverture til Tragedien «Macbeth» i den underlige Schillerske Bearbejdelse; derimod var den øvrige Musik ny. Navnlig udmærker sig den skjønne Borgvægtersang «Den mørke Nat forsvunden er», der danner en saa velgjørende Mod-

sætning til den uhyggelige i Shakspeares Aand komponerede Hexemusik. Tragedien er fra 1817—1860 gaaet 33 Gange og ved Gjenoptagelsen i 1893 (med Emil Poulsen i Titelrollen) endnu 11 Gange.

Af Samarbejdet med Oehlschläger var W. bleven kjed, og da han i 1819 af Kongen havde faaet en aarlig Komponistgage paa 1000 Rdl. — herfor skulde han gjøre Fyldest dels ved at levere den Kantatemusik til de store Kirkehøjtider, som alt fra Slutningen af det foregaaende Aarhundrede var indgaaet som et Led af Gudstjenesten, dels ved at komponere Festoperaer (til Kongens Fødselsdage) — modtog han fra Theaterdirektionen C. J. Boyes Text til «Floribella», et lige saa udramatisk Arbejde som samme Forfatters «Elisa». W.s ædle og mange Steder højst karakteristiske Musik, som f. Ex. de interessante Unisono-Kor af Maurere, Romanen «Fuglen tier, Skoven hviler» og Alfemusikken, kunde des værre ikke holde Stykket oppe, og efter 9 Opførelser 1825—27 henlagdes det. «Musikforeningen», som blev stiftet paa W.s Fødselsdag 1836, udgav Aaret efter et Klaverudtog af Stykket og har senere ofte opført Udvalg af det ved sine Koncerter. Hans næste dramatiske Arbejde, «Et Æventyr i Rosenborg Have», havde derimod en stor Succes. J. L. Heibergs aandrige og morsomme Text og W.s med nænsom Haand illustrerende Musik indgik her en «tæt Forening af Ord og Toner». I Begyndelsen syntes mange nok, at med Undtagelse af nogle af Sangene som «Man siger Hjærtet har ej Rum», Slutningssangen og den ypperlige, senere indsatte «En Elskovs Erklæring» savnedes det melodiose Element; men efterhaanden fik man Ørerne op for de mange fine, karakteriserende Træk, som W. har anbragt selv i de kombinerede Stykker. Og den livlige Ouverture er ret et Mønster paa en Lystspilouverture; uden at være potpourriagtig — hvilken Form W. ringeagtede — giver den et helt lille Tonemaleri af Livet i den gode, gamle «Kongens Have», hvor man hører Børnenes muntre Leg og Vindens Sus i Træernes Kroner, ja end ikke de fjærne Signaler ovre fra Exerccerpladsen mangle! Denne muntre Operette, hvori W.s ejendommelige Humor saa tydelig aabenbarer sig, er endnu ligesom Kuhlaus «Elverhøj» et af vore patriarkalske Yndlingsstykker; fra sin første Opførelse 26. Maj 1827 indtil 15. Maj 1893 er den gaaet paa det kongl. Theater i alt 140 Gange og endvidere paa Dagmartheatret 21 Gange (1903—4). Hans sidste Arbejde for Scenen var den romantiske Opera «Festen paa Kenil-

worth», opført 6. Jan. 1836. Texten var af H. C. Andersen, hvem W. havde taget sig meget af. Fra Komponistens Side var det et dygtigt Arbejde med gode Intentioner, udtryksfuld Deklamation og Karaktertegnning, men Texten manglede dramatisk Nerve, og Stykket blev efter 7 Opførelser endnu samme Aar lagt hen. Som de bedste Partier kan fremhæves den smukke flydende Overture, der oftere er spillet i Musikforeningen, den bekjendte Vise om Amerika og Finalen af 2. Akt, hvor de forskjellige Karakterdances Melodier med polyfon Kunst forenes i et Ensemble. Samfundet til Udgivelse af dansk Musik har udgivet et Klaverudtog af denne Opera.

Siden 1802 havde W. ikke optraadt offentlig som Klaverspiller, men som en feteret Gjæst i Datidens anseteste Selskabskredse, saaledes i det Constantin Brunske, det Gyllembourg-Heibergske, Waagepetersenske Hus, hos Familien Hertz i Roskilde og hos Stampes paa Nysø — thi længere Udflugter fra W.s kjære Kjøbenhavn vare ham imod, — satte han tidt de taknemmelige Tilhørere i Henrykkelse ved sine Improvisationer, hyppigt i kontrapunktiske Former, i vanskelige Taktarter, ja stundum over de særeste Themaer. Den store Pianovirtuos J. Moscheles, som 1829 besøgte Kjøbenhavn og selv var en habil Improvisator, forbavsedes over W.s eminente Dygtighed og opfordrede ham — ligesom i sin Tid Reichardt — til at nedskrive sine Fantasier. Denne Opfordring fra en Kjenders Side gav Impulsen til W.s store og vanskelige Allegro di bravura i A-Moll, Op. 50, tilegnet Moscheles (1831). Samme Aar skrev W. for den aandfulde Klaverspillerinde Fru Josephine Tutein, f. Siboni (XV, 564), sine bekjendte 8 Etuder Op. 51 og 1837 de 4 Etuder Op. 60, tilegnede Nic. Gerson. Begge disse stemningsfulde Hæfter give, uagtet de ere i den bundne Etudeform, vistnok en god Antydning af W.s mærkelige Klaverimprovisationer. Særlig Interesse har den dejlige F-Moll-Etude af Op. 60 ved de Berøringspunkter, den har med den sidste af de tidligere nævnte 4 Allegri di bravura i Répert. des clavicinistes. Den er ligesom en Esterklang af Komponistens Ungdomskjærlighed, men her i en afklaret og afdæmpet Belysning. Rob. Schumann har omtalt W.s Etuder som hidrørende fra «en original Aand, der staar aldeles selvstændig, maaske kun noget beslægtet med Beethoven». Paa Orgel var W. en ikke mindre genial Improvisator. J. M. Thiele omtaler i sine Livserindringer en Juleaftensstemning i Roskilde Domkirke, hvor W. — under et af sine hyppige Besøg i Provst

Hertz' Familie — fantaserede paa det herlige Orgel, saa at alle de tilstedeværende følte sig højtidelig grebne. Fr. Liszt, der koncerterede i Kjøbenhavn i Juli 1841, hørte W. i Frue Kirke paa Orgelet improvisere en Dobbeltfuga i $\frac{5}{4}$ Takt, «som uden Overdrivelse varede henved en halv Time; han rørte mig til Taarer og henrev mig til Beundring. Aldrig før havde Orgelet saaledes udfoldet sig for mig i sin hele Storhed og Herlighed». Ogsaa J. P. E. Hartmann, der blev W.s Efterfølger ved Frue Kirke, har udtalt, at denne var «en af de første Organister, som nogen Sinde har existeret».

Som protestantisk Kirkekomponist maa W. stilles meget højt. Uagtet han med sin flersidige Dannelse ogsaa havde fordybet sig i Filosofiens Labyrinther, havde han alligevel bevaret sin Barnetro, og det er med denne som Bund, at han har kunnet skabe sine barnlig-fromme Ingemannske Morgen- og Aftensange (komponerede 1837 og 1838), Perler i vor aandelige Sanglitteratur. Ligeledes indtager hans Salme til Grundtvigs opvækkende Text «Den signede Dag», der blev komponeret 1826 ved Tusendaarsfesten for Kristendommens Indførelse i Danmark, en høj Rang blandt vore Koraler. Den skønne Grundtvigske Bryllupssang «Det er saa yndigt at følges ad» er oprindeligt komponeret af W. til F. C. Hillerups Text ved L. Mantheys Sølvbryllup 1833. Nu til Dags høres W.s Kirkekantater des værre for lidt og da kun som Koncertmusik; paa hans Tid opførtes de efter Gudstjenesten paa de store Højtider, hvortil de vare skrevne, og Folk strømmede til Kirkerne for at høre den herlige Musik og derved søge en religiøs Opbyggelse. Hans første Kantate fremkom ved Festen i Anledning af Reformationens 300aarige Jubilæum og blev opført 31. Okt. 1817 i Trinitatis Kirke. F. Høegh-Guldberg havde skrevet Texten, der begynder med: «I festlig Andagt samler eder!» Det er heri, at der forekommer den smukke Duet for Sopran og Tenor «Velkommen festlig og fro» og det storartede, jublende, sexstemmige Slutningskor «Hellig er Gud! Al Jorden er fuld af hans Ære», der fik Grønland til at udbryde, at dette Kor vilde paa Dommedagen skaffe W. Vorherres Tilgivelse for hvilke Synder han end maatte have begaaet. Hvilket Indtryk paa alle denne Kantate gjorde, tør formodes af, at den blev gjentaget næste Aar i April ved en Koncert i samme Kirke, hvor tillige hans i gammel italiensk Stil komponerede Miserere for 5 Solostemmer og Kor (udgivet af Musikforeningen) blev udført, og i Maj blev den brugt til de Massmannske Søn-

dagsskolers Fest. December bragte Julekantaten «Fryd dig Zion» (Text af Th. Thaarup), hvori Kvintetten «Klar som Livets Morgen» afslutter med det i al sin rene Simpelhed saa andagtvækkende Englekor «Ære være Gud i Evighed og paa Jorden Brodersind og Fred!». Slag i Slag fulgte nu 4 Kantater af Thaarup, nemlig 1819 en Passionskantate «Almagt! Visdom!», hvoraf Koret i Es-Moll «Angest ruger over Jorden» og den paafølgende Koral med Harpeakkompagnement særlig gjorde Indtryk paa Tilhørerne og endnu i Dag vilde gjøre det. Fru Gyllembourg giver i «Familien Polonius» en ypperlig Skildring af denne Musik. 1820 Pinsekantaten: «Du troner i en evig Straalepragt»; i denne Kantate findes det berømte Orkankor, hvori W. med saa stor Virkning har brugt Piccolofløjten, et Instrument, man den Gang i alt Fald ikke var vant til at høre i Kirkemusik. Slutningskoret med den store femstemmige Fuge «Halleluja» er et af W.s mest inspirerede kirkelige Arbejder; den er skrevet næsten som i et Aandedrag og kan værdig stilles ved Siden af Händels Halleluja i «Messias». I Paaskekantaten «Hil dig, Livets Morgenrøde» og Nytaarskantaten «Æonen fødes, den forgaar», begge fra 1821, interessere særlig de store fugerede Slutningskor; desuden det i Paaskekantaten lige før den ypperlig placerede gamle Koralmelodi «Af Højheden oprunden er» anbragte malende Kor i C-Moll «Den stjerneløse Nat indhyller Jorden, Afgrunden drøner ved Jehovas Torden, lyst flammer Golgatha i blaaligt Lyn!». Den Ambrosianske Lovsang «O store Gud, vi love Dig!» (1825) satte W. selv megen Pris paa. Det var den, som Andersen skulde overbringe Cherubini. Nægtes kan det ikke, at det store Slutningsamen er en fortræffelig Fuge, og W. forsikrer selv, at det kostede ham en Maanedes Arbejde, inden han fik den behørig «Simplicitet» i den; men der er noget vist køligt udbredt over hele Kantaten, saa man kan forstaa, at Cherubini fandt den for «protestantisk». Fra samme Aar stammer Liebenbergs Passionskantate «Jesu Opofrelse». 7. Juni 1829 blev den nyopbyggede Frue Kirke indviet ved en Kantate af W. og Ove Malling «Alvældens Gud vi prise». Heri kan fremhæves Koret, hvor Rædselsscenerne fra Kirkens Brand i 1807 skildres — W. havde jo selv været Vidne dertil — og den ender med den udmærkede Koral «Staa fast og tryg». Alle de nævnte Kantater ere udkomne i Klaverudtog paa Foranstaltning af en Del Musikvenner, som med Boghandler J. Riise i Spidsen 1830 indbød til Subskription paa W.s Kirkekompositioner. Ligeledes er udkommet

Paaskekantate af J. M. Hertz (fra 1829) og flere af de større Lejlighedskantater, som de 2 Formælingskantater 1828 og 1829, Rahbeks Minde (i Studenterforeningen 1830) og Universitetets Sørgekantate over Frederik VI (1840) med den dejlige Sang «Til Roskild har de Kong Frederik bragt». Over en halv Snes større Kantater henligge endnu i Manuskript paa det kongl. Bibliothek, til hvilket W. har testamenteret alle sine Musikalier. Af hans tvende meget kjendte Heibergske Universitetskantater henligger den til Kongens Fødselsdag «Se, dine Sønner forsamles paa ny», hvori Sangen «Gjenlyd af det Ord» findes, endnu utrykt. Den anden, der endnu stadig bruges til Reformationsfesten «Vær hilset Lys fra Sandheds Væld», med de herlige Melodier «Stjernen stod paa Nattens Himmel», Terzetten «Hil dem, som kæmpe» og fremfor alt Sangen om Luther paa Wartburg, er i vore Dage udgivet af Samf. t. Udg. af dansk Musik.

Foruden den Række af større Vokalkompositioner, som ovenfor er omtalt, har W. ogsaa skrevet en Mængde mindre, hvoraf her kun skal nævnes enkelte som: «Duftende Enge og kornrige Vange» (1820), «Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden» (1826), «Hvor Bølgen larmer højt fra Sø» (1837), der ere blevne virkelige Fædrelandssange, de to yndefulde «Natten er saa stille» og «Ton søde Strænge» (blandt hans 12 Skolesange), Sangen om Willemoes, «Dejlig er den Himmel blaa» o. fl., ligesom han ogsaa har indlagt sig stor Fortjeneste af vor Folkesang ved sin harmoniske Bearbejdelse af «100 gamle Kæmpevisemelodier» (1839 og 1841). Men det, der vistnok vil bære hans Navn længst frem til Efterverdenen, er det store Udvalg af over 100 af hans «Romancer og Sange», som efter hans Død bleve udgivne ved Musikforeningen, og som endnu høre til de bedste musikalske Skatte i danske Hjem. Han var ikke blot den store, lærde Komponist, men tillige Folkets Sanger i ædleste Betydning, thi over hans Melodier hviler der noget hjemligt, noget ejendommeligt nationalt, — som maaske ikke ret kan fattes uden af os danske, — men som derfor heller ikke har kunnet tabe sig under den store Udvikling af Livets Vilkaar fra Frederik VI's Dage og til vor Tid. Af sin Samtid skattedes W. højt, ikke blot som Kunstner, men ogsaa som Menneske; hans ægte danske Sind, hans noble Tænkemaade og hans varme Hjærte, der somme Tider skjulte sig under en spøgefuld og bisar Satires Kaabe, virkede tiltrækkende paa alle, som han kom i Berøring med, baade ældre og yngre, hvilke han gjerne modtog i

sin gjæstfri Ungkarlebolig, der i mange Aar var i Kronprinsesse-gade, lige over for «Kongens Have». Hans underholdende Breve, hvoraf forholdsvis faa ere trykte, give et godt Begreb om hans harmløse Vittighed og kjærlige Omsorg for sine Venner. Et smukt Billede af W. har Ingemann tegnet i sin Roman «Landsbybørnene» som den gamle Professor, og ligesom denne hensov blidt og stille, saaledes døde ogsaa W. Natten mellem 7. og 8. Okt. 1842 i sine unge Venners Kreds uden længere Tids Sygdom. Hans Minde hædredes ved Sørgefester i det kongl. Theater, hvor Heibergs dejlige Prolog — med den bekjendte Strofe «Og ejed han ingen andre smaa» — blev fremsagt, og i Musikforeningen, hvor en Kantate af H. Hertz og J. P. E. Hartmann blev opført. Ogsaa medens W. levede, skortede det ikke paa ydre Anerkjendelse. 1816 fik han Titel af Professor, 1819, som nævnt ovenfor, Komponist-gage, blev 1830 Medlem af det kongl. Musikakademi i Stockholm, 1837 Æresmedlem af Musikforeningen og 1842, ved sit 50aarige Organistjubilæum, Æresdoktor ved Universitetet. W.s Broncebuste, modelleret af H. V. Bissen, blev 1866 opstillet paa Frue Plads.

Gerber, Neues Lex. der Tonk. Kjøbenhavns flyvende Post 1830 Nr. 68. Erslew, Forf. Lex. Overskou, Den danske Skueplads IV—V. C. Thrane, Danske Komponister. A. P. Berggreen, Weyses Biographie (heri W.s Avtobiografi og mange Breve). Musikforeningens Festskrift I—II. Museum 1890 (J. L. Heibergs Brevvexling). W.s utrykte Breve i det kongl. Bibl. og i privat Eje.

S. A. E. Hagen.

Weze, Johan, —1548, Ærkebiskop, skal have været af adelig Byrd og født i Staden Wesel i Hertugdømmet Kleve; han skriver sig derfor ogsaa Johan van Weze eller Johannes de Weza. I Aarene 1517 og 1518 tjente han i det pavelige Kancelli, og han kaldes pavelig Protonotarius, da han i Efteraaret 1521 kom til Danmark, vistnok indkaldt af Christian II selv efter anbefaling af Kansler Claus Pedersen, der kendte ham fra sin Sendelse til Rom. Det var omtrent samtidig med, at den pavelige Kommissær Johan de Potentia skulde undersøge Kong Christians Forhold til Henrettelsen af de svenske Biskopper under det stockholmske Blodbad, og de Tjenester, den nye kongl. Sekretær ydede Kongen i denne Sag, have formodentlig været Grunden til, at Lunds Kapitel efter Diderik Slaghecks Henrettelse, og efter at Kapitlet med Vold og Magt var tvunget til at afstaa Bornholm til Kronen, efter Kongens Opfordring blev nødt til enstemmig at anerkjende W. som Ærkebiskop (Febr. 1522). Pavelig Bekræftelse fik han dog aldrig, da

Kardinal Poul de Cecis ikke uden et Vederlag af 4000 Dukater vilde afstaa sine formentlige Rettigheder til Ærkestiftet. I den korte Tid, W. var i Besiddelse af Ærkestolen, udrettede han næppe meget i gejstlig Henseende; han kom i en heftig Strid med Officialen Hans Skovgaard (XVI, 65) og var som fremmed og ved Kongevilje indtrængt Biskop vistnok ilde set af sit Kapitel. I den skibbyske Krønnike kalder Poul Helgesen ham «en stundesløs Vindmager, Døgenigt og Rænkesmed»; men Christian II og hans Omgivelser satte stor Pris paa ham og skildre ham som en fuldendt Verdensmand, der forstod med stor Snildhed at sno sig mellem Fyrster og indvirke paa dem i de Sager, han havde i Hænde, selv om han følte sin egen Overlegenhed og «var en hastig og meget egensindet Mand», som det ikke altid var let at komme ud af det med. Ved Siden af sin gejstlige Stilling brugtes han derfor meget af Kong Christian i verdslige Anliggender og blev strax indsat som Lensmand paa Helsingborg.

Da Christian II i April 1523 forlod Landet, sendte han W. til Rom for at virke baade i Kongens og sine egne Sager. Kardinal de Cecis, Johan Potentia, Arciboldus og den ligeledes fordrevne Ærkebiskop Jørgen Skodborg modvirkede ham dog i høj Grad. Kardinalen lod ham endogsaa kaste i Gjældsængsel for de 4000 Dukaters Skyld; vel kom han ved andre formaaende Venners Hjælp ud af Fængselet, men maatte dog næsten hemmelig 12. Jan. 1524 snige sig ud af Rom, da han af Christian II var kaldt til Tyskland, hvor han ledsagede Dronning Elisabeth til Rigsdagen i Nürnberg og derpaa som Kongens Hovedudsending deltog i de forgjæves Underhandlinger i Hamborg og i Lybek om Kongens Gjenindsættelse. I Juni fulgte han Dronning Elisabeth tilbage til Nederlandene. Han brugtes af Kongen til hemmelige Sendelser til Kejsersens Fjender, Frants I af Frankrig og Hertugen af Geldern, men paa Grund af sin Pengeforlegenhed søgte Kongen at faa ham anbragt i Kejsersens Tjeneste. Han sendtes derfor i Aaret 1525 til Spanien for at virke baade for sine egne og Kongens Sager. Han kom her ogsaa i fortroligere personligt Forhold til Kejseren, der dog endnu ikke tog ham i sin Tjeneste, men henviste ham til Lokalregeringen i Mecheln, hvor W. i den følgende Tid i Regelen opholdt sig, senere knyttet til den unge Prins Hans' Hofstat. I Spanien havde W. udvirket, at Kejseren overdrog Hertug Henrik af Lüneburg at sørge for Kongens Gjenindsættelse i hans Riger. W. var efter sin Tilbagekomst til Nederlandene i April

1526 ogsaa ivrig nok i sine Bestræbelser, men Planerne bleve til intet, da der senere paa Aaret atter udbrød Krig mellem Kejseren og Frankrig. I de følgende Aar virkede W. meget i Kongens Sager; dels sendtes han til Tyskland for at virke paa de tyske Fyrster og for at skaffe Hovedsmænd til det paatænkte Tog, dels deltog han i Forhandlingerne med Kejseren og den nederlandske Regering. Det stod dog stadig klart for W., der ogsaa i Aaret 1529 var Kongens Udsending under Fredsforhandlingerne i Cambray, at der ikke kunde være Tale om Kongens Gjenindsættelse, saa længe han aabenlyst sluttede sig til Luther. Den statskloge W., der som Kirkefyrste hadede Luther, havde derfor en stor Del i, at Christian II atter gik over til Katholicismen. Han selv sendtes i 1530 af Kongen i Forvejen til Rigsdagen i Augsburg for at virke for Kongens Sag. I Augsburg kom det imidlertid paa Grund af nogle Pengeforhold til et meget heftigt Oprin mellem Kongen og W. Han vedblev dog at arbejde for Kongen, om hans Virksomhed end i nogen Tid spores mindre; i Okt. rejste han fra Augsburg til Paven i Rom med Anbefalingskrivelser fra forskellige tyske katholske Fyrster. Ærkestolen opnaaede han dog ikke, men var af Paven efter Lage Urnes Død 1529 blevet udnævnt til Biskop i Roskilde, en Stilling, han dog paa Grund af Forholdene aldrig kom i Besiddelse af.

Efter Christian II's Fængsling og Hertug Hans' Død (Avg. 1532) knyttedes W. fastere til den kejserlige Tjeneste. Kejseren satte personlig Pris paa ham og udnævnte ham til kejserlig Raad og «perpetuus orator» (Gesandt). Som saadan havde han sit egentlige Opholdssted i Wien og brugtes i de følgende Aar meget til Sendelser til Ungarn og de tyske Fyrster, men særlig havde hans Raad Vægt i de nordiske Anliggender. Efter Frederik I's Død 1533 forfattede han saaledes en interessant Betænkning til den kejserlige Regering om Forholdene i Norden. Efter Frederik af Pfalz' Ægteskab med Christian II's Datter Dorothea sendtes han 1536 til Nederlandene for at fremskynde en Flaades Udrustning til Kjøbenhavns Undsætning. Efter 1536 var der ikke mere Haab om Roskilde og Lunds Bispedømmer. I Aaret 1537 kom han ved Pfalzgreve Frederiks Indflydelse i Besiddelse af et rigt Abbedi, Waldsaker. I 1542 træffes han atter i Rom; det staar maaske i Forbindelse med, at han til sidst ved Kejsereus og Kong Ferdinands Indflydelse blev Biskop i Kostnitz; han døde pludselig 12. Jan.

1548 og skal ligge begravet i Klosteret Königsfelden («Kungsfelde») i Kanton Aargau.

Huitfeldt, Bispekronike. Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. II, 406 ff. Allen, Breve til Chr. II's og Fred. I's Hist. I. Diplom. Norv. passim. Lanz, Correspondenz des Kaisers Karl V, II. *A. Heise.*

Whitte, Hans, 1681—1728, Præst, pædagogisk Forfatter, fødtes 1681 og var Søn af Hans W., Vicepastor i Frosten nær Throndhjem, og Lucie Stensdatter Meldal. Han dimitteredes fra Throndhjems Skole 1698, tog 1700 theologisk Attestats og 1706 Magistergraden. W., der var i Besiddelse af usædvanlige Læregaver, holdt i Kjøbenhavn private Kollegier, som bleve flittig besøgte saa vel af Studenter som andre; de havde til Gjenstand den politiske Historie og Geografien. Desuden oprettede han en Privatskole, der fik mange Disciple, men ogsaa mødte Modstand. Under denne praktiske Virksomhed udgav han dels paa Latin, dels paa Modersmaalet en Række Smaaskrifter om Sprogundervisningen samt en paa Dansk affattet latinsk Grammatik for Begyndere. Han var en af de første hos os, som paaviste Nødvendigheden af, at Skolen optog Modersmaalet blandt sine Fag, og gav Vink om Fremgangsmaaden derved. Sin Befatning med Skolevæsenet opgav han for bestandig, da han 1710 blev Skibspræst paa en Ostindiefarer. 1714 udnævntes han til Sognepræst i Manger i Bergens Stift, hvor han døde 10. Marts 1728. Gift 1. (1715) med Anne Marie († 1726), Datter af Johan Madsen, Sognepræst i Lindaas, og Anne Hansdatter, 2. (1727) med Helene Munthe, Datter af Ludvig M., Sognepræst i Vik, og Karen Leganger.

Lampe, Bergens Biskopper og Præster I, 356. N. M. Petersen, Bidr. t. den dsk. Litteratur Hist., 1. Udg., III, 54 f. H. Munthe, Efterretn. om Fam. Munthe S. 244. *A. E. Erichsen.*

Whitte, Hans Kofod, 1810—94, Filolog og Skolemand, var en Søn af Toldkasserer i Korsør Peter Bernholt W. og Hustru Marthe Margrethe Marie f. Kofod, en Datter af Mads K., Præst i Hasle og siden Rektor i Rønne. Han blev født i Korsør 8. Febr. 1810, og efter at have modtaget Privatundervisning hjemme dels af Faderen, dels af Sognepræsten, Provst Thestrup, kom han i Huset hos sin Morbroder, Overlærer ved Metropolitanskolen Hans Ancher Kofod (IX, 339), som i Okt. 1824 satte ham i denne Skole. 1828 tog han Examen artium ved Universitetet, næste Aar filosofisk Examen og studerede derpaa Filologi; han var Alumnus paa Borchs

Kollegium 1831—36. Sin filologiske Embedsexamen tog han i April 1835 og et Aar derefter den praktiske Prøve. Allerede som Student virkede han som Lærer i Borgerdydskolen paa Christianshavn (1832—37); siden blev han i Juli 1837 konstitueret Lærer ved Metropolitanskolen og ansat som Adjunkt smstds. i Dec. s. A. 1838 disputerede han for Magistergraden over en med Flid og Dygtighed udarbejdet antikvarisk-historisk Afhandling «De rebus Chiorum publicis ante dominationem Romanorum», hvortil han senere føjede en ny Afhandling «De scriptoribus antiquis Chiis» (Kbhvn. 1841). I Nov. 1838 blev han Overlærer ved Slagelse lærde Skole, forflyttedes der fra i Maj 1844 til Rønne som Rektor for den derværende lærde Skole, der under hans Rektorat i 1852 blev forandret til en højere Realskole, og kom endelig i Avg. 1857 som Rektor til Randers lærde Skole; her virkede han, hædret med Titel af Professor siden 1858, indtil han entledigedes i Sommeren 1885. Siden den Tid levede han for det meste i Kjøbenhavn indtil sin Død, som indtraf 26. Febr. 1894. Han ægtede 29. Sept. 1838 i Kjøbenhavn Komtesse Eleonore Henriette Catharine Scheel (f. 28. April 1814 † 18. Marts 1878), Datter af Lensgrev Christen Scheel til Gammel Estrup. Han var en dygtig og human Skolemand og en flink Filolog. Foruden ved de ovennævnte Arbejder og en Afhandling «Enarrationes, defensiones, emendationes aliquot locorum scriptorum Romanorum» i «Opuscula philologica ad Madvigium missa» (Kbhvn. 1876) har han især gjort sig fortjent ved en dygtig kritisk Textudgave af «Cæsar's libri de bello Gallico», som udkom første Gang i Kjøbenhavn 1844 og senere i flere nye Oplag; til den sluttede sig et Par Skoleprogrammer fra Rønne 1847—48 med Kollationer af et Par for øvrigt temmelig værdiløse kjøbenhavnske Haandskrifter til Cæsars Værk. Et ærligt Arbejde, men mindre heldigt i Sprog og Form, var hans danske metriske Oversættelse af Terentius' Komedier, som efter at være fremkommen i Skoleprogrammer fra Randers 1858 ff. blev udgivet i 2 Bind (Randers 1862—63). Desuden har han udgivet enkelte Skolebøger, deriblandt et Par i sin Tid meget benyttede til Undervisningen i Hebraisk (Hebr. Sproglære 1842, Analyse til Genesis 1843).

Hunderup, Lærerstanden ved Randers lærde Skole. Program fra Randers lærde Skole 1894. Erslew, Forf. Lex.

M. Cl. Gertz.

Whitte, Johan, 1717—75, Præst, fødtes i Manger 19. Marts 1717 og var Søn af foran nævnte Mag. Hans W. i hans første

Ægteskab. Han blev Student fra Bergens Skole 1736, tog theologisk Examen 1739, var 1743—44 Hører i Bergens Skole, blev 1748 Missionær i Lyngen, 1751 personel og 1762 residerende Kapellan ved Korskirken i Bergen. Han udgav en liden Samling Prædikener samt Betragtninger over Søndagsepistlerne, men havde for øvrigt som Præst intet godt Ord, for saa vidt som han var selvraadig og umedgjørlig. Paa Grund af upassende Skrivemaade mod sin Biskop fik han 1762 offentlig Tilrettevisning og blev idømt en Mulkt. Senere sattes han under Tiltale for gjentagne Gange at have overskredet sin Embedsmyndighed. Han blev suspenderet 1773, men døde 5. Juni 1775, førend endelig Dom i Sagen var falden. Han var gift med Johanne Margrethe Norenberg, Enke efter Vicepastor i Lindaas Jens Schreuder.

Lampe, Bergens Biskopper og Præster I, 98 f.

A. E. Erichsen.

Vibe, Christian, —1716, Søofficer. V.s Familieforhold ere ikke ganske oplyste. Hans Fader menes at have været Johan V. (f. o. 1602), der var Broder til den bekjendte Rentemester Peder V., men hvis Stilling ellers er ubekjendt. C. V. er født o. 1635; om hans Liv, der utvivlsomt har været viet til Søen, forlyder intet før 1683, da han førte det private bergensiske Skib «Haabet»; i Avg. s. A. indtraadte han som Kapitajn i Søetaten. 1684 førte han Tilsyn med Opførelsen af Orlogshavnen paa Christiansø; da han ud paa Efteraaret vendte hjem, udnævntes han til Ekvipagemester paa Bremerholm, i hvilken Stilling han forblev til 1688, da han med 4 Fregatter udsendtes til Nordsøen for at opbringe hamburgske Skibe; Aaret efter forfremmedes han til Schoutbynacht (Kontreadmiral) og var som Chef for «Prins Georg» i Niels Juels Flaade. 1690—99 var V. Chef for Galejværftet i Christianssand; han afløstes af Kommandørkapitajn Bjørn, men ansattes dog igjen i Stillingen 1701 og blev da tillige Indrulleringschef; da Frederik IV 1704 berejste Norge, fik han endelig Afsked til Fordel for Ivar Huitfeldt. Han købte s. A. Gaarden Lundegaard i Lister Amt, hvor han boede til sin Død, i September 1716. W. var gift med Magdalene Westphael fra Lybek. Hans Søn, *Johan W.*, blev Kommandør og overtog Lundegaard efter Faderen.

Geneal. og biogr. Archiv S. 89. Personalhist. Tidsskr. 4. R. I, 72.

C. With.

Vibe, Ditlev, 1670—1731, Gehejmeraad, Søn af nedennævnte Gehejmeraad Michael V., var født 15. Nov. 1670 og blev, da hans

Fader 1678 kaldtes til Kjøbenhavn for at lede Prins Frederiks Opdragelse, ganske naturlig Kammerat med den næsten jævnaldrende Tronfølger, et Forhold, der blev af afgjørende Betydning for hans Livsbane. Medens det med rette kan bebrejdes Faderen, at han ikke sørgede saa omhyggelig for Prinsens Undervisning, som han burde, er der ikke Tvivl om, at han har søgt at udvikle sin Søns Evner paa en saadan Maade, at han med Tiden vilde blive skikket til de høje Embedsstillinger, som hans Fødsel og Forbindelser gav ham al mulig Udsigt til. Af den Instrux, som medgaves V.s Hovmester Daniel Müller (siden Borgmester i Lybek), da han som Slutstenen paa sin Uddannelse tiltraadte den nødvendige Rejse til fremmede Lande, fremgaar det, hvilken Vægt der blev lagt paa de historiske og Statsvidenskaberne, kort sagt paa alt, hvad der kunde danne den vordende Statsmand. Efter sin Hjemkomst blev V. først 1695 ansat som Kammerjunker hos Prins Carl, hvem han dog ikke ledsagede paa hans kort efter foretagne Udenlandsrejse, og 1697 i lignende Stilling hos Kongen. S. A. ledsagede han Chr. Siegfr. v. Plessen paa Ambassaden til Holland, hvor han levede meget sammen med Chr. Sehested, med hvem han siden i Livet skulde faa saa meget at gjøre. Næppe vare imidlertid Christian V's Øjne lukkede (Avg. 1699) og V.s Barndomsven kommen paa Tronen, før han, knap 29 Aar gammel, hævedes op til det høje administrative Embede som Oversekretær i Danske Kancelli, hvilket han ledede i den lange Aarrække til 1721; som saadan blev han 1718 Patron for Universitetet. I de den Gang jævnlig til vigtige Raadslagninger sammenkaldte Kommissioner i Slottets Raadstue havde V. Sæde i Aarene 1700—5; 1708 udnævnte Kongen ham til Gehejmeraad, og kort efter optoges han i Gehejmekonseillet, altsaa mellem Monarkens nærmeste Raadgivere eller Ministre, en glimrende Stilling for den 38aarige Mand. Desuden var han 1714—21 Amtmand over Gottorp Amt. Allerede 1701 fik han Danebrogsordenen, 1716 Elefantordenen. Om end V. allerede før 1708 har haft betydelig Indflydelse paa mange Anliggender i Kraft af den Tillid, Kongen nærede til ham, er det dog først, efter at han er kommen ind i Konseillet, at hans Stemme faar en afgjørende Betydning for Ledelsen af Statens Politik udad til. Trods den Forsigtighed, nogle af V.s samtidige tillægte ham, var han, da de med Zar Peter, under V.s Fraværelse i Italien 1708—9 i Kongens Følge, førte Underhandlinger ledede til Forbundet med Rusland mod Sverige, ikke i Tvivl om, at Krigen mod denne gamle Arve-

fjende var det eneste Middel til at lamme den for Danmark saa skadelige svensk-gottorpske Politik. Som sin Kollega i Konseillet Chr. Sehested, der i Følge sin Embedsstilling som tysk Oversekretær var Udenrigsminister, var han overbevist om, at Sverige, hvis det fik Bugt med Rusland, strax vilde vende sine Vaaben mod Danmark. Det er Sammenholdet mellem disse to Mænd, repræsenterende den nationale Politik i Kongens Raad, der fik den afgjørende Indflydelse i de følgende Aar, i Modsætning til C. Lente og J. G. Holstein, der af politiske og finansielle Grunde fraraadede Krigen. Det var Aar, rige paa Spænding og paa Handling hos V. som Kongens højre Haand; 1711 var han delegeret til Underhandling med Zaren, 1712 maatte han ved sin Herres Side i den uhyggelige Decembemat redde sig fra Gadebusch, og store Krav er der under Krigen vexlende Gang stillet til hans Evner og Arbejdskraft. For ham, hvem en saa væsentlig Del af Ansvarret for Krigen Begyndelse paahvilede, vare Sejrene næsten mere end for de kæmpende en Kilde til Glæde, og det fortælles, at han efter Slaget ved Dynekilen 1716 tog General Dewitz paa Sengen og kysede ham gjentagne Gange uden i lang Tid at kunne fremføre et Ord for lutter Jubel, saa Generalen først troede, at der maatte være hændet en stor Ulykke. Da det efter mange Vanskeligheder lykkedes Frederik IV og Zaren i Maj s. A. at blive enige om en Sammenkomst i Hamborg for at forhandle om en fælles Aktion imod Sverige med et Angreb i Fjendens eget Land, var V., hvis Raad bestandig gjaldt mest hos Kongen, den Minister, der fra dansk Side ledede Underhandlingerne. Og ligesom for 7 Aar siden var V. højlig stemt for Samvirken med Rusland, i hvilken Opfattelse han støttedes af Sehested, der for øvrigt ikke deltog i Forhandlingerne. Ved en Traktat, dat. Altona 3. Juni, enedes man om en Landgang i Skaane, der, som bekjendt, ikke blev til Virkelighed, da de allieredes gjensidige Mistænksomhed under Zarens paafølgende Ophold i Kjøbenhavn hindrede Udførelsen af denne Plan. Man kan tænke sig, hvilken Skuffelse dette har været for V., og hans Frygt for Fremtiden maatte i de nærmest paafølgende Aar voxe, efter som Sveriges Fjender, Zaren og England-Hannover, fulde af Forbitrelse paa hinanden, hver for sig søgte at slutte Fred med Sverige. Ruslands i Foraaret 1718 med Sverige aabnede Underhandlinger paa Aalandsøerne benyttedes af England til at paavirke Danmark til et afgjørende Brud med Zaren. Under disse «tvivlsomme og epineuse Konjunkturer», da det for

Frederik IV gjaldt at træffe et afgjørende Valg, greb han i Efteraaret s. A. til den enestaaende Udvej at æske Erklæring af o. 30 af Statens kyndigste Mænd om den politiske Stilling. Blandt de afgivne Erklæringer er V.s den mest omfattende, indledet med en Fremstilling af Forholdet til Udlandet siden Aar 1700, der har betydelig Interesse. Han fraraadede bestemt Forsøg paa Fredslutning med Sverige og tilraadede Kongen at søge Tilslutning til England, alene derved kunde Besiddelsen af den gottorpske Del af Slesvig sikres. Han var heri enig med de fleste af de adspurgte; kun faa udtalte sig for Forbund med Rusland, og blandt disse mærkelig nok Sehested, der ellers i vigtigere Sager plejede at lade sig stærkt paavirke af V. De følgende Aars Begivenheder gav V. Ret, og da Freden omsider sluttedes 1720, var det under en engelsk Statsmands Mægling.

De mærkelige Begivenheder ved Hoffet, som kjendetegne Aaret 1721 — Dronning Louises Død, Anna Sophies Ophøjelse til Dronning, som V. skal have fraraadet, hendes Svoger U. A. Holsteins Udnævnelse til Storkansler, et Embede, der ikke havde været besat siden 1708 — alt dette havde til Følge store Forandringer i de høje Hof og Statseembedsmænds Kreds. De, der ikke yndede den nye Dronning og hendes Tilhæng, kunde ikke længere høre til Kongens nærmeste Omgivelser, og blandt dem var V., der, skjønt Kongens fortrolige og Raadgiver i snart en Menneskealder, mod Aarets Slutning, rigtignok i de for ham mest smigrende Udtryk, blev udnævnt til Statholder i Norge og saaledes, ligesom sin Ven Sehested, fjærnet fra Konseillet. Fra nu af var hans politiske Rolle udspillet; og da han 1728 fik Tilbud om at gaa som Ambassadør til Kongressen i Soissons, ønskede han ikke at forlade Christiania, vistnok ogsaa fordi en saadan Rejse hverken konvenerede hans Helbred eller hans Pung.

Som Kongens Ledsager paa Rejsen til Norge 1704 var V. ikke ganske ukjendt med dette Land. Dette kom ham nu til gode, da han 1722 tiltraadte sit Embede samtidig med, at det hidtilværende Regeringskollegium i Christiania, Slotsloven, ophævedes. Vel har man antaget, at han ikke skulde have været synderlig virksom i sit Statholderembede, men det er i sig selv usandynligt, at han, endnu i sin kraftige Alder og vant igjennem mangfoldige Aar til intensivt Arbejde i Statens Sager, skulde have taget sig sin nye Opgave let. Hvad der foreligger, tyder heller ikke derpaa, og i hvert Fald var Tilstedeværelsen i Christiania af en Mand som

Biskop Deichman (IV, 232), der i Tillid til sin Gunst ved Hove fremkom med det ene Forslag efter det andet til indgribende Forandringer i den norske Statsforvaltning, nok til at holde V. i Aande. Saaledes bekæmpede V. Deichmans Forslag til en ny Matrikkel og var 1724 kaldt til Kjøbenhavn som Medlem af en i den Anledning nedsat Kommission, samtidig maatte han finde sig i at tage Sæde med sin Modstander i andre Kommissioner om det bergenske grønlandske Handelskompagni og om Behandlingen af Skovene. Vi se V. tage sig med Omhu af Bønderne mod Embedsmænd, der undertrykkede dem, og det 1722 og følgende Aar til Bøndernes Gavn iværksatte Salg af Kronens Gods i Norge drev han med saadan Iver, at han sædvanlig selv var til Stede ved Avktionerne. Ham skyldes en Forordning (1730), hvorved Jagten paa Vildt ordnedes; Reguleringen af de slette Forhold ved Statens Sølvværk paa Kongsberg skyldtes for en stor Del hans indtrængende Forestillinger, og Finmarkens Beboere kunde takke ham for, at de beholdt den dem under Krigen indrømmede forholdsvis frie Handel; at Regeringen ikke nedsatte den norske Told, var ikke hans Skyld.

Efter knap 10 Aars Virksomhed i Norge døde V. i Christiania, hvor Kongsgaarden paa Ladegaardsøen var ham overladt til Benyttelse, 5. Okt. 1731. Det har næppe været ubetinget lykkelige Aar for ham, væsentlig paa Grund af Forholdet til Deichman, som Regeringen jævnlig skubbede ind mellem sig og Statholderen paa en Maade, som denne maatte føle sig højlig krænket ved, og det uagtet Rentekammeret flere Gange fremhævede «den Vigilance og Forsorg, som han lod se i alle Tilfælde». Men han fik et godt Eftermæle som en for Landets Tarv «omhyggelig Herre». Trods Deichmans Underfundigheder glemte Kongen dog ikke sin gamle Ven; han fritoges for Afgifter af sit Savværk, og da han 1725 købte det hjemfaldne Baroni Rosendal, fik han det med friherrelige Privilegier. Sit fædrene Gods, Freienfelde i Oldenborg, har han vistnok afhændet.

V. var utvivlsomt en begavet, om end ikke nogen overlegen Personlighed; om hans Dygtighed som Embedsmand er der kun én Mening. Han var af Karakter elskværdig og højsindet; det vanskelige Hverv at suspendere Deichman, da denne 1730 faldt i Unaade, kunde han derfor udføre med mere end almindelig Takt. Hans glade og aabne Sindelag afspejler sig i hans Portræt, der unægtelig ogsaa bestyrker Overleveringen om ham som noget af

en Bonvivant. At to saa ædle Mænd som Sehested og Løvenørn vare hans fortrolige Venner, vejer ikke lidet til Fordel for V. Han var hele sit Liv ugift og skal have afslaaet de fordelagtige Ægteskabstilbud, der bleve gjorte ham, da han ikke brød sig om Rigdom. En Del af sine Indtægter anvendte han til at samle sig et overordentlig smukt Bibliothek, og at han i det mindste paa visse Omraader vedligeholdte sine, selv for en Datids Statsmand usædvanlig grundige Kundskaber, have vi et Bevis paa deri, at han kunde besvare et latinsk Brev fra Sehested paa Græsk. Sine Optegnelser om Kongens italienske Rejse og om hele Krigsperioden tilintetgjorde han tillige med mange af sine egne Papirer, for at ingen efter hans Død skulde kompromitteres ved dem — ogsaa et Bevis paa hans humane Tænkemaade, som dog Historikeren vanskelig fuldt ud vil kunne paaskjønne.

Geneal. og biogr. Archiv S. 94 ff. Bruun, Rostgaard og hans Samtid I. Hist. Tidsskr. 5. R. III, IV; 6. R. V. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 I.

G. L. Wad.

Vibe, Ditlev, 1751—1834, Generalkrigskommissær, var Søn af Major ved 1. akershusiske Regiment Johan Christian V. († 1764) og Anne Cathrine f. Pihl († 1773). Han blev født 8. Jan. 1751, ansattes 1765 som Korporal ved nordensfjældske gevorbne Infanteriregiment og blev kort efter antagen som Elev af den matematiske Skole i Christiania, men maatte 1767 afbryde sit Kursus her og følge Regimentet til Kjøbenhavn, hvor det laa et Aar. 1769 blev V. paa ny Elev af den nu reorganiserede kongl. militære matematiske Skole i Christiania. Aaret før Kursuset her var afsluttet, 1772, blev han som den bedste af 5 udvalgte Elever ansat som Stykjunker ved Artillerikorpsset i Kjøbenhavn, udnævntes s. A. til Sekondlieutenant i Artilleriet, var 1773—77 kommanderet til Rensborg, hvor han deltog i Kortlægningsarbejderne for det slesvigholstenske Kanalanlæg. V. blev 1778 Premierlieutenant i Artilleriet med Station i Kjøbenhavn, hvor han og Artillerilieutenant Rieck efter General Huths Opfordring hørte Forelæsninger over Astronomi; da de havde underkastet sig Examen heri, bleve de 1779 beordrede til Norge, hvor det s. A. var bestemt, at den siden 1773 igangsatte «militære Opmaaling» fremtidig skulde «støttes til astronomisk bestemte Punkter». Det blev saaledes V., som i Fællesskab med Rieck førte denne for Norges Opmaaling grundlæggende Bestemmelse ud i Livet, og V. blev den væsentligste Bærer af dette Arbejde til og med Aaret 1788. Der var da bestemt en Triangel-

række fra Kongsvinger langs Grænsen til Værdalen i Nordre Throndhjems Amt samt i Tilknytning hertil en Række over Throndhjem syd over langs Kysten, som ved den Tid var ført frem til Stadt. Den sidste Triangulering dannede Grundlaget for de Kort, der senere bleve udgivne af «Søkortarkivet» over den norske Kyst. Om Vintrene, da Beregningerne bleve udførte, havde V. skiftende Standkvarterer for at kunne foretage astronomiske Observationer til Bestemmelse af disse Steders geografiske Længde og Bredde. 1788 blev han Krigskommissær i Throndhjem, 1803 — da Sømilitærdistrikterne oprettedes — Sø- og Landkrigskommissær med Majors Rang, 1811 fik han Karakter af Generalkrigskommissær. Han døde i Throndhjem 9. Sept. 1834. — Gift (1789) med Canutha Pauline Nordahl († 1839), Datter af Præsident i Throndhjem Peter Tønder N. og Birthe Johanne f. Systemberg.

Geneal. og biogr. Archiv S. 99 ff. Kraft, Norsk Forf. Lex. *C. O. Munthe.*

Vibe, Joachim Christian, 1749—1802, Officer, Amtmand. Han var en ældre Broder af den ovennævnte Generalkrigskommissær Ditlev V. og født i Lier ved Drammen 7. Sept. 1749. Han valgte den militære Løbebane, blev Artilleriofficer og var som saadan i det mindste i Aarene 1785—86 bosat i Frederiksstad i Norge. I 1795 blev han Amtmand over Vesteramtet paa Island, hvor han døde 11. Febr. 1802. Efter en i latinsk Lapidarstil affattet Karakteristik af Finn Magnussen at dømme, maa han have været meget afholdt af Islænderne, «hvis Sag han mandigen talte». Han er for øvrigt især bleven bekjendt som et fremtrædende Medlem af det «norske litterære Selskab». Rahbek (Erindr. IV, 4. 136) kalder ham «den hvasseste og maaske den vittigste af Selskabets gamle Ordførere». Han skal have skrevet en Del Vers af mindre Betydning. De Udfald mod ham, som Levin har gjort i sin Udgave af Wessels, ere langt fra tilstrækkelig begrundede. Han blev gift i Onsø 2. Dec. 1784 med Ingeborg Christine Hirsch. En Dattersøn af ham var den norske Statsminister Christian August Selmer.

Geneal. og biogr. Archiv S. 98 f. Wessels samlede Digte, ved Levin, passim. (Brodersønnen) A. Vibe, Billeder og Minder af mit Kystmaalerliv (Chra. 1860) S. 111—14.

L. Daac.

Vibe, Johan, o. 1634—1710, Vicestatholder, Søn af nedenævnte Peder V. Ved Folketællingen 1701 angives han at være 64 Aar gl. og skulde altsaa være født o. 1637, men da det ellers

hedder, at han skal være født i Frankrig i Faderens illegitime Forbindelse med en fransk Kvinde, maa han mindst være et Par Aar ældre, da Faderens Hjemkomst til Danmark sættes til 1634. 1659 gav Kongen Statholder Niels Trolle Befaling til at antage ham under Militzen i Norge, hvor han kunde kjendes dygtig, og 1660 blev han i Throndhjem ansat som Fændrik ved de nordlandske Knægte. Han skal derpaa have været i hollandsk Tjeneste, hvor han blev Søkapitajn. Efter sin Hjemkomst indtraadte han igjen i den norske Armé og var maaske ansat ved oplandske Regiment, da han 25. Maj 1671 blev nobiliteret «med Faderens Vaaben», men naar han i Adelsbrevet kaldes «Oberst», er dette aabenbart urigtigt. 1675 opføres han som Major til Fods og staaende til Disposition. I Marts 1676 fik han Rejsepas til Holland, nævnes s. A. som Oberstlieutenant i sjællandske nationale Infanteriregiment og noget senere s. A. som Oberst. Han deltog i Krigen mod Sverige («Gyldenløvefejden»), og da Admiral Marqvard Rodsteen (XIV, 145) efter den uheldige Expedition mod Gøteborg i Avg. 1676 blev fjærnet fra sin Stilling, fik Oberstlieutenant V. Kommandoen over Blokadeeskadren, der skulde understøtte Statholder U. F. Gyldenløves Angreb fra Landsiden. Efter at denne havde hævet Belejringen, da Gøteborg havde faaet Undsætning fra England, fik V. Befaling at indeslutte de der liggende Skibe, hvilket han udførte med de ham betroede 8 Fartøjer, i det han angreb den under Elfsborg liggende Flaade, saa den ikke turde løbe ud. Paa Kongens Fødselsdag, 15. April 1677, havde V. og Oberst Iddekinghe ved Marineregimentet, der ansaas for Gyldenløves to dygtigste Oberster, i et Gjæstebud hos Gyldenløve et Sammenstød angaaende deres Rang, der den følgende Dag medførte en Duel, hvori de begge bleve saarede. Saa snart han atter var helbredet, blev V. med oplandske Regiment indskibet paa Galejflaaden og gjorde i Juli et Angreb paa Marstrand; om Høsten s. A. kæmpede han under Hans v. Löwenhielm (X, 596). I Slutningen af Aaret sendtes 1000 Mand af oplandske Regiment under V. til Kjøbenhavn til Oprettelse af et Marineregiment, men foreløbig blev kun et Kompagni dannet, og Resten indlemmedes i Livregimentet. Under Gyldenløves Indfald i Sverige i Februar 1679 sendtes V. med 1200 Mand og 6 Kanoner mod Eda Skanse, som det dog ikke lykkedes ham at erobre, hvorimod han bemægtigede sig og ødelagde Mora Skanse; i Avg. s. A. var han med Gyldenløve ved Uddevalla, men trak sig kort efter tilbage til Vinger. Han stod som Oberst

ved oplandske Regiment til 1682, da han i Marts blev udnævnt til Chef for det danske og i Maj for det norske Marineregiment. I Decbr. s. A. blev han Generalmajor af Infanteriet. I Februar 1683 kom han til Throndhjem for at kommandere Militsen nordenfjælds og byggede om Sommeren en Gaard i Throndhjem, hvor han i 1685 modtog Kong Christian V efter at have mødt ham paa Dovre Fjæld, hvor han paa Stiftsgrænsen lod opføre en Pyramide til hans Ære, hvilket han ogsaa gjorde, efter at han i 1704 havde haft Frederik IV til Gæst og fulgt ham hid. 1689 var han paa Røros i en Kommission til Undersøgelse af Bjærgværkets Forhold. Formentlig i 1690Aarene købte han den bekjendte Gaard Lade paa Strinden ved Throndhjem og opførte der en stor Hovedbygning, hvilken Gaard han ved sin Afrejse fra Throndhjem solgte til Toldforvalter Herman Treschow. 1697 fik han Inspektionen over det militære Væsen i Bergenhus Distrikt. Som kommanderende General nordenfjælds siges han i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede at have sørget for at holde Armeen og Fæstningerne i god og fuldt rustet Stand. 1693 var han bleven Ridder af Danebrog, og under et Ophold i Kjøbenhavn udnævntes han i 1700 til Generallieutenant. 1707 blev han Kommandant i Throndhjem og 1708 Gehejmeraad samt Vicestatholder i Norge og Stiftsbefalingsmand i Christiania, hvorhen han flyttede i Begyndelsen af Aaret 1709. I Anledning af den store Ildebrand i Throndhjem 1. Avg. 1708 har V. til Kancelliet afgivet 2 Memorialer, dat. 20. Okt. s. A., angaaende Byens Øvrighed og en stor Del af Borgerskabet samt om nogle Misligheder, der bør rettes. De angive baade vedkommendes økonomiske Forfatning og moralske Karakter og ere af ikke liden Interesse (B. Moes Tidsskr. f. n. Personalhist. I, 538 ff.).

Da V. kom til Christiania var han allerede gammel og sygelig og blev snart uenig med den kommanderende General H. E. v. Tritzschler (XVII, 521). Imidlertid synes de begge at have været enige om, at et Indfald i Sverige maatte mislykkes paa Grund af Armeens Mangel paa næsten alle Fornødenheder. Efter at den havde staaet uvirksom ved Frederikshald i 3 Maanedre, opløstes den store Feltlejr i Dec. 1709, og Tropperne hjemsendtes. Nogle mene, at netop de befalendes Uenighed var Grunden til Uvirksomheden. V. døde i Christiania Natten til 20. Febr. 1710, kort efter at Tritzschler havde søgt ham til en mundtlig Forhandling. Samme Dags Aften blev hans Lig «uden nogen Proces» opsat i Slotskirken paa Akershus for strax at føres

til Throndhjem, hvor han, ligesom hans anden Hustru, blev bisat i Domkirken. De havde skjænket 100 Rdl. til Fattighuset i Throndhjem, hvis Renter aarlig skulde anvendes til et Slagtenød til Lemmerne; Kapitalen udbetaltes 1735 af hans dalevende 2 Døtre, som den Gang forlod Throndhjem. V. var benaadet med Kongetienden af Strinden og Sælbo, men skal lidet eller intet have ejet; han paastaas i en Apologi for Baron V. Løvendal at have været noget drikfældig. Han var to Gange gift, 1. med Johanne Marie Sandrart (eller Sancrat), en hollandsk Dame, fra hvem han blev skilt 1680 uden Tilladelse til nyt Ægteskab. Hun levede endnu 1685, da den hollandske Gesandt i Danmark gjorde Fordring paa Understøttelse til hende. 1682 fik han imidlertid Giftetilladelse og ægtede (viet i Huset i Aker) 23. Jan. 1683 Margrete Marie Gaarman (f. i Christiania 27. Juni 1663, † i Throndhjem 8. Jan. 1690; Ligpr. af O. Borchman. Kbhvn. 1691.), Datter af Landkommissarius Johan G. og Margrete Jespersdatter.

N. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 1059 f. og de der citerede Kilder. Anker, Norske Generalspersoner S. 267 ff. Friedenreich, Chr. V's Krigshist. I, 241 f. Vaupell, Den dansk-norske Hærs Hist. I—II. Bidr. t. d. store nord. Krigs Hist. I—II.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Vibe, Johan, 1748—82, Digter. Han var en ældre Broder til ovennævnte Generalkrigskommissær Ditlev V. Han angives at være født 10. Sept. 1748 paa Bragernæs (Drammen), blev Student 1766, vistnok som Privatist, og skal have lagt sig noget efter Græsk; en tabt Oversættelse af «Anakreon» roses meget af Rahbek, en Oversættelse af «Pythagoras' gyldne Vers» er endnu bevaret. V.s Liv er meget lidet kjendt. En Tid var han Huslærer paa Faaberg Præstegaard i Gudbrandsdalen hos den senere Biskop O. Irgens, senere møde vi ham i Kjøbenhavn som en af Hovedmændene i det norske Selskab, hvor han i dets første Tid var Sekretær, og som en af dets Digtere. Bekjendte ere hans to Viser: «Den, Skaberen skjænkte en oplyst Forstand» og hans Afskedsviser til det norske Selskab. De vidne afgjort om Talent. Ligesom et Par af Wessels Brødre modtog V., uvist i hvilket Aar, en Ansættelse som Landmaaler og fik som saadan Beskæftigelse i Fyn. I 1778 blev han Kammersekretær, og i samme Aar opførtes paa det kongl. Theater hans Skuespil «De nysgjerrige Mandfolk», der, efter Overskou (III, 149), skal have været fremkaldt ved Enkedronning Julianes Ønske om en Pendant til «De nysgjerrige Fruentimmer». Stykket, der ansaas for at have sine gode Egenskaber, blev først trykt efter Forfatterens

Død. V. døde allerede i sit 34. Aar i Kjøbenhavn i Marts 1782. Efter Traditionen skal han have været en elskværdig Kammerat, men tillige have ført et letsindigt Liv; hans Viser tyde paa et vist Tungsind midt under Lystigheden. Et Par af hans norske Frænder i det nittende Aarhundrede have røbet et vistnok med ham nær beslægtet Talent. — Længe efter V.s Død fremkom (Geneal. og biogr. Archiv S. 97) en Beretning om, at han havde været «Privatsekretær» hos O. H. Guldberg. Dette tør være saare tvivlsomt; det er lidet sandsynligt, at G., om han for øvrigt har holdt «Privatsekretær», dertil skulde have valgt en ung Nordmand, hvis hele Personlighed og Aandsretning var saa grundig forskjellig fra hans egen som V.s. Anekdoten om, at Slutningsstrofen af den nævnte Sang «Den, Skaberen» osv. oprindeligt skulde have været improviseret under en Samtale med Guldberg, er ogsaa alt andet end sandsynlig.

Geneal. og biogr. Archiv S. 96 ff. Wessels Digte, udg. af Levin, passim. L. Daae, Thronhj. Stifts gejstl. Historie S. 201. H. J. Huitfeldt, Christiania Theaterhistorie S. 111.

L. Daae.

Vibe, Michael, 1627—90, Vicekansler, fødtes 24. Dec. 1627 i Lund som Søn af Biskop Mads Jensen Medelfar (XI, 207) i dennes 3. Ægteskab med Mette Vibe, hvis Faders Navn hendes Søn fik. Efter at være undervist i Hjemmet sendtes han til Viborg Skole, hvorfra han 1644 som en lovende Yngling dimitteredes til Universitetet, hvilket han efter 2 Aars Studietid forlod for yderligere at uddanne sig ved fremmede Højskoler. I Leiden (immatrikuleret Jan. 1647) studerede han i 1½ Aar Rets- og Statsvidenskab, Historie og Litteratur; over Paris kom han til Blois, hvor han anvendte et Aar paa at lære Fransk, i Strasburg havde han den berømte Boecler til Lærer i Statsret, Historie m. m. Hjemkommen til Kjøbenhavn 1650 tiltrak han sig snart Opmærksomhed, og Rigsraad Christen Skeel antog ham som Vejleder for sin Søn Otto (XVI, 37); efter et kortere Ophold ved Akademiet i Sorø tiltraadte de 1652 en 6aarig Rejse til Tyskland, Frankrig, Nederlandene og Italien. Saa godt et Omdømme havde han nu erhvervet sig, at Statholderen Grev Christian Rantzau snart efter hans Hjemkomst 1658 betroede ham at ledsage sin 14aarige Søn Ditlev (XIII, 426) til Tübingen, hvor V. under et 4aarigt Ophold i den Grad vandt Hertugen af Würtemberg's Yndest, at denne ønskede at knytte ham enten til Universitetet eller til sine nærmere Omgivelser. Men V. vilde ikke skilles fra den unge Rantzau, med

hvem han efter et Fjerdingaars Ophold paa Breitenburg paa ny begav sig udenlands, denne Gang til Nederlandene og Frankrig. Ved Efterretningen om Christian Rantzaus Død (1663) vendte de hjem til Holsten, og kort efter (April 1664) udnævnte Ditlev Rantzau, nu Rigsgreve til Grevskabet Rantzau, V. til sin Raad og 5 Aar efter til Bestyrer af Grevskabet. Henimod 40 Aar gammel giftede V. sig 21. Juni 1667 med Margrethe Cathrine Reimers (f. 30. Marts 1643 † 9. Jan. 1683), Datter af Inspektør paa Grevskabets Godser Heinrich R. og Anna Hannemann. Ved hende blev han Fader til 8 Børn, af hvilke Ditlev V. ovfr. er omtalt.

Gjennem Grevinde Rantzau, der stod i nøje Venskabsforhold til Griffenfeld, kom V. i Forbindelse med denne Statsmand, med hvem han derefter stadig korresponderede. Ad denne Vej blev han dragen ind i Statstjenesten, hvortil en Mand med V.s utvivlsomme Begavelse og Verdenskundskab maatte egne sig fortrinlig; det første Skridt paa denne Bane gjorde han, da han 1673, uden at opgive sit Forhold til Rantzau, blev Kancelliraad ved Hertugdømmernes Regering i Glückstadt, og som saadan ledsagede han 1677 den holstenske Vicekansler Conrad Wasmer til den neder-sachsiske Kreds dag i Brunsvig. Imidlertid var det først efter Griffenfelds Fald V. opnaaede en indflydelsesrigere Stilling, i det han 1678 kaldtes til Kjøbenhavn for som Inspektør for den 7aarige Prins Frederik (IV) at lede hans Opdragelse og Undervisning; samtidig udnævntes han til Justitsraad. Hvem han kunde takke for dette, kan kun gjættes; maaske begge hans gamle Elever, der nu vare i høje Embedsstillinger. At V. passede til denne ansvarsfulde Post, tør man ikke paastaa, i det mindste ikke, hvad Undervisningen angik; thi, foruden at den lededes paa Tysk, var den i flere Henseender mangelfuld, og kun ved sin Energi og kraftige Vilje formaaede Prinsen senere nogenlunde at indhente det forsømte. Men Kongen fandt i hvert Fald Behag i V., der i sin Stilling daglig havde Lejlighed til at færdes i dennes Nærhed og forstod at omgaas Majestæten paa en Maade, der tiltalte ham højlig. Og Følgerne af den kongelige Gunst viste sig meget snart, i det V. allerede 1679 fik fast Fod i Centraladministrationen som Etatsraad og Kommerceraad; endnu inden Aarets Udgang erhvervede han Vaabenbrev. De Forbindelser, som V. klogelig sluttede med de Mænd, der paa de Tider især havde Kongens Øre — A. L. Knuth, Biermann, Brandt m. Fl. — styrkede i den Grad hans Position, at han 1680 optoges som Gehejmeraad i Konseillet;

og faa Aar senere, Juni 1683, efterfulgte han Holger Vind som Vicekansler i Danske Kancelli, en Post af stor Betydning, og det saa meget større, som han forstod at lede Kongen efter sit Ønske, i det han vidste paa en behændig Maade at forberede denne paa sine Forestillinger. Næppe har noget af de andre Medlemmer af den «Kabale», bestaaende af V., Biermann, Brandt, Jessen og v. Støcken, der i 1680erne faktisk styrede Landet, haft Kongens Tillid som V. Med Vicekanslerembedet fulgte Udnævnelsen til Justitiarius i Højesteret. At hans Hverv som Kronprinsens Hovmester maatte lide under denne Akkumulation af Embeder, der hvert for sig kunde lægge stærkt Beslag paa en Mands Tid og Tanker, er indlysende; men den almindelige Svaghed hos Christian V at overvælde sine betroede Mænd med forskjellige Bestillinger stadfæstede sig ogsaa over for V. Under Udarbejdelsen af Danske Lov havde han Sæde i de 2 sidste Revisionskommissioner (1680—82); i den første af disse havde han til Kollega bl. a. sin gamle Elev Otto Skeel; samtidig var han Medlem af en 1681 udnævnt Kommission til Revision af en Del uafgjorte Regnskaber og af en anden til Overvejelse af Midler til Landboforholdenes Forbedring. At han tilmed 1684 efter Inddragelsen af den gottorpske Del af Slesvig blev Amtmand over Svabsted Amt, har mindre at sige; han har næppe nogen Sinde taget sig af Forretningerne i Amtet, men kun oppebaaret Indtægterne. S. A. hædredes han med Danebrogsordenen. Det blev dog ikke nogen lang Aarrække V. stod paa sin Lykkes og Magts Tinde, og han tænkte sig sikkert at naa endnu højere; efter Paaske 1690 blev han angreben af en ondartet Feber, som bortrev ham 1. Maj.

Om V.s gode Evner, hans Klogskab, hans Forsigtighed og hans dermed følgende Held til at holde sig til den rette, den for ham og hans Planer gavnligste Side ved et rænkefuldt Hof, ere alle hans samtidige enige. At han lod sig give Præsenter af Kongen, var ikke andet, end hvad de fleste andre i lignende Stilling gjorde. En saadan Kongegave fik han, da han 1684 forlenedes med M. Wedderkopps konfiskerede Gods Søgaard m. m. i Slesvig; men da disse Ejendomme ved Forliget i Altona 1689 tilbagegaves, overdroges ham et stort inddiget Terræn i Oldenborg, Altenhoven kaldet, som et frit adeligt Gods Freienfelde. Naar Molesworth sigter ham for som Vicekansler og Justitiarius at influere paa Højesterets Kjendelser, saa de ikke altid stemte med den strænge Ret, tør man næppe lægge for megen Vægt paa en saadan Insinuation. I

den haarde Medfart, som tidedes Oluf Rosenkrantz (XIV, 277), har man ogsaa villet tillægge V. en væsentlig Andel, i det han derved paa ham fik hævet den Vold, som Rosenkrantz' Fader i sin Tid havde øvet mod V.s Fader. Men det viser, hvilket haardt og hævnjerrigt Sind man tillagde den Mand, der til Valgsprog havde «Pietate et Justitia». At Beskyldningen for unaadeholden Drik rammer V. som flere andre af Christian V's Yndlinger, gjør ham heller ikke sympathisk.

Geneal. og biogr. Archiv S. 91 ff. Moller, Cimbria lit. II. Universitetsprogram. G. L. Wad.

Vibe, Mikkel, 1565--1624, Handelsmand og Borgmester, var en Bondesøn fra Legaard ved Holstebro. Efter Faderens tidlige Død kom han i Huset hos en Farbroder, der var Præst i Tyregod, kom siden i en Skrive- og Regneskole i Viborg og derpaa i Tjeneste hos Livlægen Dr. Peder Sørensen, af hvem han efter 3 Aars Forløb anbefaledes til Lægens Broder, der var Tolder i Norge. Her fik han nogen Indsigt i Handelsvæsen, hvortil han af Naturen synes at have været i en sjælden Grad anlagt. Derpaa kom han i Tjeneste hos Borgmester Marcus Hess i Kjøbenhavn, der var en driftig Handelsmand (VII, 428), som benyttede V. ved Handelsrejser til Spanien og England. Siden gjorde han for egen Regning lignende Rejser til forskjellige af Europas vigtigste Handelsstæder i Vest og Øst. Hjemkommen tog han 1593 Borgerskab i Kjøbenhavn og blev i Tidens Løb en af Hovedstadens største og driftigste Handelsmænd — vistnok den største i sin Tid. Fra 1602 var han tillige Raadmand og fra 1609 en af Stadens Borgmestre.

Det er vanskeligt i korte Træk at give en Forestilling om V.s store Handels- og Rederibedrift, som han drev i Forening med sin Broder, Christen V., saa længe denne levede († 1605), og siden i Forbindelse med mange andre af den Tids foretagsomme Handelsmænd, særlig Svigersønnen Thomas Lorck (X, 373). Han leverede Varer til Hoffets Forbrug og forsynede Norge med Kornvarer. Hans Skibe besejlede Nordlandene og Island og drev Hvalfangst under Finmarken og Grønland. Oftere led han Tab, naar Skibene opbragtes af fremmede Kapere; men han lod sig ikke skræmme; havde vel endog selv Kapere i Søen. Hos Regeringen stod V. højt; en Mand som Statholderen i Kjøbenhavn, Rigsraad Breide Rantzau, var Deltager i flere af hans Foretagen-

der (XIII, 402), og forskjellige vigtige Hverv, f. Ex. Tilsyn med Salthandelen, bleve ham betroede. I Tidens Løb blev han da ogsaa en meget velhavende Mand, der ejede mange Gaarde og Grunde i Kjøbenhavn og Stadens nærmeste Omgivelser, bl. a. 7 Haver og en Ladegaard uden for den daværende Østerport. I «Store Vibenshus» er hans Navn vistnok endnu bevaret, og han var den første, der begyndte Bebyggelsen af Vesterbro hinsides Søerne, hvor en meget besøgt Gjæstgivergaard med Skydebane bar Navnet «M. V.s Kro». En nu forsvunden Gade omtrent der, hvor Kultorvet nu er, hed «M. V.s Gade». I Bebyggelsen af Christianshavn deltog han med Iver, og endnu samme Dag, Døden ramte ham, 30. Marts 1624, havde han været ude at bese sine Byggepladser i denne ny Bydel. Hans Jordefærd i St. Nicolai Kirke foregik «med stor Frekvens af Rigens Raad, Adel og Uadel». Samtiden berømmer ham som en from Mand, der hver Morgen dvælede i sit Bedekammer, førend han gik ud, og der siges, at han forestod sit Borgmesterembede saaledes, at han var vel lidt af høje og lave, og hjalp Borgerskabet til rette i mange Sager.

V. var gift 1. (1595) med Mette Lauridsdatter († 1599), 2. (1600) med Anne, Datter af Borgmester Simon Surbek. Den sidste Hustru overlevede ham († 1632). Af begge Ægteskaber var der Børn, som det gik godt. Gjennem Datteren Mette, der ægtede Biskop Mads Jensen Medelfar i Lund, blev M. V. Stamfader til den senere adlede Slægt Vibe.

P. P. Hie, Ligpræd. over M. V. Geneal. og biogr. Archiv S. 73 ff. Nielsen, Kbhvns. Hist. og Beskr. III, 200 ff. *H. F. Rordam.*

Vibe, Niels Andreas, 1759—1814, Generalkrigskommissær, var yngre Broder til foran nævnte Generalkrigskommissær Ditlev V. Han blev født i Numedal 1759 (døbt 20. Juli), 1777 Elev af den militære matematiske Skole i Christiania og beholdt ved Afgangsexamen her fra 1780 som den bedste af sit Kuld Medaillen «For Dyd og Flittighed». Han blev ansat som Sekondlieutenant à la suite i akershusiske Dragonregiment med Anciennitet fra 1779, men blev først 1789 virkelig Sekondlieutenant, fik 1790 Premierlieutenants Karakter og avancerede 1792 til virkelig Premierlieutenant. Imidlertid var han allerede 1781 bleven antagen ved Norges militære Opmaaling og arbejdede med et Par Aars Afbrydelse, under hvilke han assisterede sin ældre Broder, Ditlev V., ved geodætiske Beregninger som Detaillør til og med 1787; fra 1788 arbejdede han

som Trigonometrist ved Opmaalingen og fik fast Ansættelse i denne Egenskab 1790. Indtil 1799 fuldførte han nu den af Broderen paabegyndte Triangelrække for Kystmaalingen mellem Throndhjem og Frederikshald. 1795 fik V. Karakter af Overkrigskommissær med Løfte om Krigskommissærembede i Norge, naar et saadant blev ledigt. Dette indtraf 1798, da han blev Krigskommissær i Christianssands Stift. 1802 blev han Amtmand i Nordre Bergenhus Amt med Bolig i Bergen. Under sit Ophold i denne By blev han Præses i det bergenske «nyttige Selskab», og ved sin Afrejse fra Byen dettes første Æresmedlem. Ligeledes blev han Præses for den bergenske Distriktskommission i «Selskabet for Norges Vel», første Direktør for en i Bergen oprettet Realskole og for det bergenske «harmoniske Selskab». 1811 blev han virkelig Generalkrigskommissær for Land- og Søetaten i Norge samt 3. Deputeret i det kongl. norske Kommissariatskollegium og tilflyttede nu Christiania, hvor han tillige udnævntes til 1. Medlem af den kongl. Kommissariatskommission. 1814 blev han Assessor i den for Norge oprettede Overkriminalret, i Maj s. A. Kammerherre hos den nyvalgte Konge, Christian Frederik. Han døde faa Maaneder senere, 9. September 1814, i Christiania. — V. var en baade med Aand og kanske end mere Hjærte rigt udstyret Personlighed og karakteriseres af en samtidig, Professor Frederik Sneedorff, som «et vittigt, jævnt og interessant Menneske». Han var gift (1795) med Margary f. Kjerulf (f. 3. Juni 1775 † 3. Jan. 1852), Datter af Raadmand i Christianssand Andreas K. og Frederikka Louise f. Chrystie.

Geneal. og biogr. Archiv S. 101 f. De Seue, Hist. Beretn. om Norges geogr. Opmaaling.

C. O. Munthe.

Vibe, Peder, —1658, Diplomat og Rentemester, Søn af den ovfr. nævnte Borgmester i Kjøbenhavn Mikkel V. i hans første Ægteskab med Mette Lauridsdatter, sendtes 1612 til tyske Universiteter, var 1614 i Leipzig, derpaa i Giessen og kom hjem 1616. Ikke længe efter rejste han dog atter til Udlandet og kom til Frankrig, hvor han fik Ansættelse i Kong Ludvig XIII's Gensdarmkorps og tjente der 3 Aar. Han fulgte imidlertid nøje med de politiske Forhold, og allerede 1625 synes den danske Regering at have benyttet hans Bistand ved hemmelige Forhandlinger. 1627 blev han ogsaa ansat som dansk Agent i Paris, dog saaledes at han skulde staa under den derværende danske Resident, Dr. Johan Zobel, og vistnok mest have at gjøre med finansielle og merkan-

tile Anliggender. Det varede imidlertid kun kort, inden der opstod Uenighed mellem de to Mænd, Zobel gav sig Blottelser og V. var tilstrækkelig ærgjerrig til at søge at udnytte disse for at blive sin Overmand kvit. I Sommeren 1629 fulgte han den franske Afsending des Hayes de Courmesvin til Danmark, og herved indtraadte det fuldstændige Brud mellem de to danske Diplomater. Zobel klagede til Christian IV og beskyldte V. for at være bestukken af Jesuiterne og for Bedrageri i Pengesager, V. intrigerede mod Zobel og gik af med Sejren. Han vendte tilbage til Paris, skulde for Fremtiden staa uafhængig af sin Medbejler og optraadte som Resident, Zobel blev tilbagekaldt og forlod Frankrig 1630. Den franske Konge adlede ogsaa V. 1634, hvilket havde til Følge, at Christian IV i Avg. s. A. optog ham i den danske Adelstand. Hans Ønske om at gaa som Resident til Haag blev dog ikke opfyldt; derimod ansattes han, efter i Foraaret 1634 at have taget Afsked med den franske Konge, i Nov. s. A. som Resident i Stockholm.

Paa denne ansvarsfulde Post blev han i 10 Aar og fik i høj Grad Lejlighed til at lægge sit diplomatiske Talent for Dagen under de vanskelige Forhold. Hans Indberetninger rage op over hans Fællers ved derts kloge og bestemte Affattelse, han vidste at skaffe sig gode Forbindelser, tog ikke mange Hensyn i Valget af sine Midler, var desuden i Besiddelse af et virkeligt Statsmandsblik. Allerede under sit Ophold i Paris havde han haft Øje for det farlige for Danmark i Forbindelsen mellem Frankrig og Sverige og søgt at skille den første Magt fra den anden, altsaa til en vis Grad brudt Banen for den Politik, der senere i Aarhundredet optoges af Hannibal Sehested og Griffenfeld. I Stockholm saa han klart, hvorledes Stillingen mere og mere tilspidsedes til et Fredsbrud og et svensk Angreb. I flere Henseender optraadte han ogsaa med Forsigtighed; saaledes søgte han at forhindre, at den svenske Enkedronning Marie Eleonores Beslutning om at forlade Sverige udførtes paa en Maade, der kunde vække for megen Opsigt, om han end stillede sig paa den mest fortrolige Maade i Forholdet til hende. Men sikkert havde han altid været en bitter Fjende af Sverige og blev det ikke mindre ved Opholdet dér; muligvis har han derved ikke altid haft den rette Takt til at undgaa skarpe Sammenstød. Ivrigere og ivrigere advarede han dog sin Regering om Sveriges Planer, saaledes at Christian IV skrev om ham til Corfits Ulfeldt: «P. V. reder frammeligen til Barsel

med Krig». Men samme Dag Kongen nedskrev disse naive Ord, 12. Dec. 1643, overskred Torstensson Holstens Grænse, og V. havde saaledes kun faaet alt for megen Ret. I Marts 1644 forlod han sin Post som naturlig Følge af Krigen. Under Fredsunderhandlingerne i Brømsebro 1645 maa han en Tid have opholdt sig dér, thi det var ham, som 12. Avg. ved sin Ankomst til Kjøbenhavn bragte Budskabet om, at man endelig var naaet til Resultat.

V., der fra 1640 havde været forlenet med det saakaldte Apostelsgods i Norge, kom nu selv til at indtage en Stilling i dette Land, i det Hannibal Sehested i Sept. 1646 gjorde ham til Medlem af sit Generalkommissariat paa Akershus, der som et Slags Rentekammer bestyrede Norges Finanser. Dette Embede beholdt han, indtil han i Juli 1648 blev Rentemester i Kjøbenhavn. Hermed begyndte et nyt Afsnit af hans Liv. Stillet i Midtpunktet af den danske Finansforvaltning, til hvis Styrelse han sikkert medbragte gode Forudsætninger, blev han hurtig en Fjende af Corfits Ulfeldt. En stærk Spænding udviklede sig mellem de to Mænd; Rigshofmesteren saa med en vis Ringeagt ned paa den borgerligfødte, og V. opdagede snart Mislighederne ved Ulfeldts Brug af sin Magt og, ærgjerrig som han var, sluttede han sig til dem, der vilde styrte ham. Han undgik at blive inddraget i de Undersøgelser af det norske Generalkommissariats Embedsførelse, der blev et Led i Hannibal Sehesteds Fald, og sejrede en Triumf ved Corfits Ulfeldts umiddelbart paafølgende i Aaret 1651. I Tiden derefter har han ogsaa haft Indflydelse paa Ledelsen af den udenrigske Politik, som tidligere i en mod Sverige fjendtlig Retning; med Residenterne i Stockholm og Haag stod han i hyppig brevlig Forbindelse og vaagede særlig over det Ulfeldtske Partis Intriger; han nedlod sig her til at istandbringe en Forfalskning af Ebbe Ulfeldts (S. 31) Signet. Uvist af hvilken Grund kom han, der fra 1652—56 havde været forlenet med Herrisvad Kloster i Skaane, dog 1655 eller 1656 fra Hoffet og blev det sidstnævnte Aar Lensmand paa Throndhjem. Som saadan søgte han under Forhandlingerne med Sverige efter Freden i Roskilde at hindre Romsdalens Afstaaelse. 7. Avg. 1658 døde han.

I Frankrig havde han haft en Forbindelse med en fransk Dame, med hvilken han havde Sønnen Johan V. (se S. 500). 24. Okt. 1641 ægtede han Anne Cathrine Budde, Datter af Frederik B. til Tøllist paa Øsel; hun giftede sig 1662 med Joachim Frederik Vind og døde 6. Avg. 1665. 1654 havde han kjøbt Hovedgaarden Gjerdrup

paa Sjælland; han ejede tillige Gods i Norge og var Parthaver i Modum Jærnværk.

Genealogisk og biographisk Archiv S. 78 ff. Seehusen, Optegn. om Lyngbygaard og Gjerdrup S. 16 ff. Fridericia, Danm. ydre polit. Hist. 1629—60 I, 101 ff. Bricka og Fridericia, Christian IV's egl. Breve I, 449. V, 131. Dsk. Mag. 5. R. II, 362 ff. *J. A. Fridericia.*

Wiberg, Sophus Vilhelm, 1811—82, Genealog, blev født 22. Avg. 1811 i Odense, hvor Faderen Andreas Frederik W. (f. 28. Nov. 1779 † 21. Okt. 1856) var residerende Kapellan ved St. Knuds Kirke. Moderen hed Anna Kirstine Jensen (f. 29. Avg. 1777 † 9. Juni 1834). 4 Aar gammel kom han som Plejesøn i Huset hos Kammerjunkerinde Reedtz paa Palsgaard, der satte ham i Odense Latinskole, hvorfra han blev Student 1828. 1832 tog han theologisk Embedsexamen og var derefter Huslærer paa Einsidelsborg hos Grev Petersdorff. 1834 blev han Adjunkt ved Odense Latinskole og kaldedes 1837 til Sognepræst for Vester Nykirke og Faaborg i Ribe Stift, blev 1851 befordret til Aarslev og Hørning ved Randers og 1858 til Jordløse og Haastrup i Fyen, hvor han døde 27. Maj 1882.

1858—60 udgav han «Ny gejstlig Stat»; det var et smukt og nøjagtig udført Arbejde, der gav langt mere end Titelen lovede, i det det indeholdt en alfabetisk Fortegnelse over samtlige Præstembeder i Danmark med Angivelse af alle Præsterne i disse siden 1801. Det vakte ogsaa megen og fortjent Opmærksomhed, og fra mange Sider blev W. opfordret til at udvide sit Arbejde til at omfatte Tiden helt tilbage til Reformationen; særlig opmuntrede Genealogen Lengnick (X, 201) dertil og stillede redebøn sine store Samlinger til W.s Raadighed. Efter at denne forgjæves havde søgt at faa Raadstuearkivar Dr. O. Nielsen (XII, 270) og Pastor A. H. Nielsen (XII, 207) til Medarbejdere eller Medudgivere tog han fat paa den uhyre store Opgave at samle personalhistoriske Oplysninger om samtlige Præster i Danmark lige fra Reformationen til Udgangen af 1868. Det var et næsten utroligt Arbejde, der maatte udføres: store Rækker af Blade, Tidsskrifter, Bøger, Manuskripter og Arkivsager maatte gjenemgaas, og ofte var Udbyttet deraf mere end tarveligt; der maatte skrives og spørges til alle Sider, og ikke sjælden udebleve Svarene helt. A. H. Nielsen ydede W. den mest beredvillige Støtte og overlod ham sine omfattende Arbejder om Præsterne i Aalborg og Viborg Stifter. I 1870 begyndte W. saa Udgivelsen af «Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie», i Al-

mindelighed i Litteraturen citeret som «Wibergs Præstehistorie»; det var 3 store Bind, som han sluttede 1873 med 1 Bind Register over samtlige Præster. 1879 udgav han et Supplement, der dog ikke har nogen Værdi, og udarbejdede senere Fortegnelser over alle i Værket forekommende Personnavne, men disse ere ikke trykte.

Dommen over W.s Arbejde maa ubetinget blive gunstig, thi det maa erindres, at det var nødvendigt at holde sig til Forarbejder, hvis Paalidelighed ikke altid kunde kontrolleres, ligesom Kilderne, der tilmed ofte kun flyde sparsomt, tit ere meget uklare, men W. besad sammen med en Jærnfid og usædvanlig Arbejdsevne en ikke ubetydelig kritisk Sans og en i mange Retninger fortræffelig Kombinationsevne. Værket er et Hovedværk i den genealogiske Litteratur, det maa betragtes som grundlæggende og har fremfor andet givet Stødet til, at saa overmaade mange nu sysle med Genealogi og Personalhistorie.

W. blev 9. Maj 1836 gift med Vibekke Charlotte Holm (f. 29. Marts 1812 † 9. April 1880), Datter af Sognepræst til Brændekilde og Bellinge Vilhelm H. (f. 10. Dec. 1773 † 12. April 1838) og Vilhelmine Gottlobine f. Storch (f. 1. Okt. 1774 † 30. Okt. 1850).

Illustr. Tid. XXIII, 449.

Sofus Elvius.

Viborg, Carl, 1783—1844, Veterinær, blev født 25. Juli 1783 i Kjøbenhavn som Søn af Nicolai Christian V. og Arine f. Bringstrup. Faderen var da Direktør ved det kongl. Dugmanufaktur paa Blaagaard, senere flyttede han til Fredericia, hvor han var Inspektør ved Klædemanufacturet og Kommercekonsulent. V. blev undervist i Hjemmet til sit 17. Aar, kom da i Huset hos Kapellan Bergmann i Mariager, der 1802 dimitterede ham til Universitetet. Efter Faderens Død 1801 traadte Farbroderen Erik V. ham i Faders Sted, og under hans Vejledning studerede han Veterinærvidenskaben i Forening med Medicin og Kirurgi. Efter i nogle Aar at have været Hjælpelærer ved Veterinærskolen blev han 2. Maj 1809 ansat som Lektor med Forpligtelse til at tage kirurgisk Examen, hvilket han gjorde samme Aar. 1809—10 var han Kandidat paa Almindeligt Hospital, 1816 fik han Titel af Professor, og ved Erik V.s Død 1822 blev han Skolens Forstander og Førstelærer. Som Andenlærer docerede han især Anatomi, Fysiologi, Kirurgi og Farmakologi, som Førstelærer især Sygdomslære og Hestens Ydrelære. I Veterinærskabets Skrifter (3. Bind 1818)

findes flere Afhandlinger af ham; af disse er navnlig en om den 1815—16 herskende «Hunde-Enzooti og Vandskræk» samt en om Luftrørssnit hos Heste af Betydning. Han har tillige udgivet en Del Smaaskrifter om Hesteopdræt (1824), om Hestenes Lungesygge (1826), om Faarekopper (1831), om Mund- og Klovesygge (1841), om Bradsot (1844), skrevet nogle Afhandlinger i landøkonomiske og medicinske Tidsskrifter, besørget nye Udgaver af Erik V.s Ydre-lære og Bog om Svinet og selv udgivet en Beslaglære 1837. I 1827 udkom første Hæfte af «Veterinærsamlinger», som des værre ikke bleve fortsatte.

V.s Arbejder ere velskrevne, og Traditionen gaar ogsaa ud paa, at han var en begavet Mand, livlig og selskabelig, men om han end rimeligvis i Begyndelsen har gjort god Fyldest som Lærer, synes han efterhaanden at være bleven temmelig forsømmelig. Hans Virksomhed som Forstander har aabenbart været uheldig. Allerede 1830 lyder der stærke Klager over Forholdene ved Skolen, og 1837 gjentoges de samme i forstærket Form i Dagspressen. Skolens Direktion indstillede ham til Afskedigelse. Han beholdt vel sin Stilling, men fik Tilhold om at opfylde sine Forpligtelser.

C. V. døde 7. Okt. 1844. Han havde 1825 ægtet Erik V.s Enke Anne Charlotte Amalie f. Nielsen (f. 26. Nov. 1778 † 2. Febr. 1852).

Erslew, Forf. Lex. L. Bahr, Erik Viborg og Veterinærskolen under hans Forstanderskab (Maanedsskrift for Dyr læger XIV). B. Bang.

Viborg, Christen Berntsen, —1652—, Oversætter, maa efter sit Tilnavn være født i Viborg, men er ellers ganske ukjendt baade af Herkomst og Stilling. Hans Navn er knyttet til det første Forsøg paa dansk Oversættelse af et oldnordisk Digt «Bildur Danskum», 3: Krakemaal eller Regnar Lodbrogs Dødssang, udkommen 1652 med historiske Noter. Oversættelsen er temmelig fri og efter Tidens Forhold ikke daarlig, i Visetone og rimede Vers, men dog, som det hedder i Forordet, efter Ole Worms Raad lempet efter gammel Stil. V. har dog næppe oversat fra Originalsproget, men snarere efter Magnus Olafsens latinske Version i O. Worms «Runir» 1636. P. Syv optog Oversættelsen i sine «Udvalgte danske Viser» 1695.

Dansk Minerva (Juni 1819). Krakes Maal, ny Udg. ved Chr. Bruun (1877). J. Paludan.

Viborg, Erik Nissen, 1759—1822, Veterinær og Botaniker. E. V. blev født 5. April 1759 i Bedsted i Sønderjylland, hvor hans

Fader, Carl V., var Præst. Moderen hed Marie Sophie f. Friis. Han var den yngste af 5 Søskende og blev undervist i Hjemmet af sin Fader, der 1777 dimitterede ham til Københavns Universitet. I Begyndelsen studerede han Theologi og lagde sig med Iver efter orientalske Sprog, men «af Frygt for ikke at blive en god Religionstaler» forlod han efter 3 Aars Forløb Theologien og kastede sig over Studiet af «fysiske, matematiske og naturhistoriske Videnskaber». Fra Hjemmet fik han kun ringe Understøttelse, saa at han i hele sin Studietid maatte erhverve sit Udkomme ved Undervisning. De naturvidenskabelige Studier bragte ham i Forbindelse med Abildgaard, der opfordrede den «raske, flittige og fordomsfrie» unge Mand til at lægge sig efter Veterinærvidenskaben. Efter at have studeret omtrent 1 Aar ved Veterinærskolen blev han 1. Marts 1783 ansat som Lektor (Hjælpelærer) ved samme med en Løn af 200 Rdl. S. A. vandt han Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for en latinsk Afhandling om Eudiometrien (Metoder til Undersøgelse af Luftens Renhed og Sundhed), og uagtet han endnu ikke havde offentliggjort noget botanisk Arbejde, blev han — ligeledes 1783 — ved M. Vahls Afgang ansat som Lektor ved den botaniske Have (Løn 200 Rdl.). Hans Virksomhed var saaledes fra først af delt mellem Botanikken og Veterinærvesenet, og efter hans litterære Arbejder at dømme maa man nærmest tro, at hin i de første Aar har optaget ham mest. I 1787 vandt han Videnskabernes Selskabs Pris saa vel for en Afhandling om Bygget som for en om Sandvæxterne, hvorom han 1788 paa kongelig Befaling udgav et Skrift til Brug for Klitbeboerne. Samme Aar skrev han ogsaa om Taxens giftige Virkning paa Husdyrene. Carl Viborg (s. ovfr.) siger, at Botanikken stedse hørte til E. V.s kæreste Studier, og uagtet han ikke har ydet noget betydeligt paa det egentlig videnskabelige Omraade, maa han dog have nydt en ikke ringe Anseelse som Botaniker, i det han efter Rottbøls Død 1797 endog med Forbigaaelse af M. Vahl blev udnævnt til Professor i Botanik ved Universitetet, en Stilling, han beklædte til 1801. I 1798 blev han Meddirektør af den botaniske Have. Han holdt ogsaa Forelæsninger over Forstbotanik. Det var aabenbart den økonomiske Botanik, der havde hans Hovedinteresse; han vedblev lige til sine sidste Aar at gjøre Studier herover, og han har offentliggjort en Mængde Afhandlinger om forskellige Planters Betydning som Fodermidler, Lægemedler eller som Gifte. Han arbejdede ivrig for at fremme Piledyrkning, udgav 1800 en større,

af Landhusholdningsselskabet belønnet, Afhandling om Aspe- og Pilearter og skrev endnu 1821 om Pilevaands Afbarkning. Særlig Betydning fik hans Arbejder over Flyvesandets Dæmpning ved Hjælp af de forskjellige Sandvæxter. For denne vigtige Sag virkede han, der i 1790 blev ansat som Inspektør over Sandflugten, med Iver og Dygtighed, og L. Esmarch skriver 1817, at V. «ved de mange under hans Bestyrelse og efter hans Anvisning dæmpede Sandflugter har i disse forhen øde Egne rejst sig selv det skønneste Minde».

Det var dog Veterinærvæsenet, der blev hans vigtigste Virkefelt. I Maj 1787 tiltraadte han med offentlig Understøttelse en Studierejse, der varede 3 Aar og strakte sig over Tyskland, Østerrig-Ungarn, Norditalien, Frankrig, England og Holland. Han besøgte Veterinærskolerne i Hannover og Dresden, Stutterierne i Hannover og Schæferierne i Sachsen, opholdt sig længe hos Wollstein i Wien og studerede i Ungarn indgaaende Kvægpesten, der just hærgede dette Land; han besøgte Lyon og Alfort og lærte en hel Del hos den berømte Lafosse *filis* i Paris. I London samlede han Erfaringer paa forskjellige Hestehospitaler og studerede det oplomstrende Husdyrbrug. Overalt søgte han med Iver at indhøste nyttig Kundskab, saaledes ogsaa med Hensyn til Svinets Behandling, men om dette den Gang saa foragtede Husdyr kunde han intet faa at vide paa Veterinærskolerne, han maatte søge til «Natmænd, Skarprettere og overtroiske Hyrder for at høre noget om dette Dyrs Svagheder». Botanikken forsømte han naturligvis heller ikke. Han kom saaledes hjem beriget med Kundskaber paa mangfoldige Omraader. Rejsen havde kostet 3000 Rdl., men heraf havde han anvendt over 500 Rdl. til Indkjøb af Bøger, Instrumenter og pathologiske Præparater, der bleve overgivne til Veterinærskolen.

Efter sin Hjemkomst blev han udnævnt til 2. Lærer med Titel af Professor. Han underviste nu i Plantelære, Anatomi, Beslaglære, Husdyrbrug og i kirurgiske Operationer. 1791 sendtes han til Norge for at behandle enzootiske Sygdomme, og 1796 berejste han i Selskab med Stutmester Nielsen og Grev L. Reventlow Polen og Moldau for at købe vilde Heste til Stutteriet. Ved Abildgaards Død 1801 blev V. udnævnt til Skolens Forstander og Førstelærer samt til Sekretær ved Direktionen for Stutterivæsenet og Veterinærskolen, og disse Stillinger beklædte han til sin Død. Som Forstander foredrog han afvexlende alle de forskjellige Lære-

fag undtagen medicina forensis, men stadig varetog han Husdyravl, Ydrelære og Sygdomslære.

V. beskæftigede sig hele sit Liv meget med Husdyrbrug. Om Faareavlen i Sverige, Sachsen, Slesvig og Holsten skrev han flere Afhandlinger, og 1800 udgav han i Forbindelse med Abildgaard en Bog, «Vejledning til en forbedret Faareavl og de spanske Faars Behandling i Danmark og Norge». Hans Interesse for Svinet førte til, at han 1804 udgav en Bog (158 Sider) om «Svinets Behandling som Husdyr», der dels omhandler dets Racer, Opdræt og Pleje, dels dets Sygdomme. En fransk Oversættelse af dette dygtige Arbejde vandt 1805 en af Agerbrugsselskabet for Seine-departementet udsat Pris og blev igjen udgivet 1835. 1806 udkom det ogsaa paa Tysk, og 1836 besørgede Carl Viborg en ny, udvidet Udgave af det paa Dansk. Hesteavlen interesserede ham stærkt; han har vel ikke skrevet meget derom — vigtigst er hans historiske Udsigt over Danmarks Hesteavl 1800, om hvidfødte Heste 1803, om Frugtbarheden i Stutteriet 1815 og hans Ydrelære 1821 —, men han fik under sin lange Embedsvirksomhed en meget stor Indflydelse derpaa. Des værre var han som Stutterimand næppe heldig, i det hans Anskuelse, at for nær Slægtskabsavl var den væsentligste Aarsag til Ufrugtbarheden i Frederiksborg Stutteri og til Hestens Aftagen i Størrelse, førte til vidt dreven Krydsning med fremmede Racer. Man har tillagt V. den væsentligste Skyld for Stutteriets Ødelæggelse, men Nutidens Hippologer se dog mildere paa hans Virksomhed paa dette Omraade. Paa Kvægavlen synes han ikke at have øvet væsentlig Indflydelse. Det fortjener at nævnes, at han arbejdede for Indførsel af Schweitserkvæg.

Størst Betydning fik V. dog som Dyr læge. Paa Farmakologi, Kirurgi og den indre Sygdomslæres Omraade har han arbejdet særdeles meget. Hans overordentlig talrige, smaa og store, Afhandlinger findes samlede dels i de 5 Bind «Abhandlungen für Thierärzte und Oekonomen», udgivne 1795—1807, dels i de 3 Bind af Veterinærselskabets Skrifter (1808—18). Ved disse Arbejder vandt han et berømt Navn ikke blot her hjemme, men ogsaa i Udlandet, og det kan ikke bestrides, at han har fremmet Dyr lægevidenskaben og Dyr lægekunsten paa mange Omraader og udført Arbejder, der ere af Værdi den Dag i Dag. Paa Farmakologi Omraade fortjene særlig at fremhæves hans talrige Undersøgelser over Virkningen af Lægemidler, der indføres i Blodet. Flere nu almindelige kirurgiske Indgreb ere knyttede til hans

Navn, og paa de indre Sygdommes Omraade have navnlig hans Studier over Snive og Kværke været af stor og blivende Betydning. Hans Arbejde herover fremkom først i «Abhandlungen für Thierärzte» 1797 og 1802 og dernæst paa Dansk 1801 (Kort Efterretning om Snive, Kværke og Hestekopper (∞: Springorm). Han hævder her Identiteten af Snive og Springorm og Smitsomheden af Snive og Kværke, dog mener han ikke, at disse Sygdomme altid skyldes Smitte. For Snives og Springorms Vedkommende ere samme Anskuelse dog allerede fremsatte af Abildgaard i hans «Heste- og Kvæglæge» samt i Forslag til Snivens Bekæmpelse (jvfr. Bagge: Snivesygdommen i Danmark S. 6). Om det end saaledes maa siges, at V. væsentlig har bygget paa Abildgaards Ideer, ere hans grundige experimentelle Undersøgelser dog højst værdifulde og beundringsværdige. Erkjendelsen af Snivens Smitsomhed har været af overordentlig Betydning, i det den har fremkaldt Foranstaltninger, der i høj Grad have tjent til at holde denne farlige Hestesygdom i Ave.

Som Leder af Veterinærskolen var V. vistnok i det væsentlige heldig. Han arbejdede ivrig og med Held for dens Udvidelse og Forbedringen af dens Lokalteter og Hjælpemidler. Paa Undervisningens Omraade synes han at have fortsat den gode Tradition fra Abildgaards Dage, der navnlig gik ud paa at danne dygtige praktiske Dyr læger. Skolen nød da ogsaa i hans Tid stor Anseelse, og ikke faa Udlændinger studerede i kortere eller længere Tid ved den. Mindst heldig var han vistnok i Valget af sine Medlærere, i det han foruden sin Brodersøn Carl V. tillige fik ansat dennes Broder Erik Rasmus V., der synes at have været temmelig ubrugelig. Da Carl V. senere ligeledes omgav sig med 2 nære Slægtninge, hans Søstersønner With og Tscherning, ligger det nær at tro, at Omsorgen for Familiens Forsørgelse har spillet en vel stor Rolle i den Viborgske Slægt. Man maa dog ved Bedømmelsen af dette Forhold ikke undlade at tage i Betragtning, at E. V. havde opdraget 3 af de nævnte Neveuer, som om de vare hans Børn, og derfor nok kunde føle et særligt Kald til at sørge for deres Fremtid.

V. udfoldede en meget stor Virksomhed paa mangfoldige Omraader. Hans Interesse for det almennyttige bragte ham til energisk at bekæmpe Fordommen mod Spisning af Hestekjød, og han lod selv det første Hesteslagteri indrette i Kjøbenhavn. Han skrev 1810 en længere Afhandling om «spiseligt Kjød», men her for-

fægtede han Anskuelse, som Eftertiden ikke har kunnet billige, i det han kun forkastede Kjød af syge Dyr, naar Kjødet var «brandigt», eller naar Dyret havde haft Vandskræk. Det overdrevne Hundehold søgte han energisk at bekæmpe, og han fremkaldte Afskaffelsen af den gamle, vistnok ret uheldige Natmandsinstitution (Rakkere). Dyrlægernes Stilling søgte han at støtte og forbedre, og for deres faglige Fremskridt virkede han ved i nogle Aar at uddele til dem «Veterinæriagttagelser», hvori han samlede dels Skolens, dels danske eller fremmede Dyrlægernes Erfaringer. Endnu højere sigtede han ved i 1807 at stifte et videnskabeligt Veterinærselskab (*Societas fautorum rei veterinariæ*), der søgte at tilvejebringe en Forbindelse mellem Videnskabens Dyrkere og Velyndere i forskellige Lande. Selskabet fik virkelig ikke faa udenlandske Medlemmer, og i de 3 Bind af dets Skrifter, der udgaves af ham som dets Sekretær, findes ikke faa værdifulde Afhandlinger, ikke blot af V., men af andre, baade danske og fremmede.

Ligesom V. besad Kundskaber paa mangfoldige Omraader, spændte hans Interesser og hans Initiativ over vide Felter. I Videnskabernes Selskab blev han indvalgt 1791, og 1796 blev han Medlem af dets Ordbogskommission. Da dennes Virksomhed efterhaanden truede med at gaa i Staa, blev V. 1807 valgt til dens Formand, og det lykkedes ham, «Hestedoktoren», ved sin Energi at sætte Arbejdet «i en nogenlunde kraftig Gang, der vedligeholdtes ikke blot saa længe, han endnu havde Kræfter til at virke som Formand, men endog længe derefter, ved den af ham givne Impuls» (Molbech: Vidensk. Selskabs Hist.). V.s store Interesse for det danske Sprog gav sig ogsaa Udslag i to selvstændige Arbejder, nemlig det 1793 udgivne «Forsøg til systematiske danske Navne af indenlandske Planter» og det 1800 sammen med Neergaard udgivne «Danske Benævnelser til Hestens Anatomi, Bygning og Behandling». Paa sine overordentlig talrige Rejser i botanisk eller veterinært Øjemed rundt om i Landet samlede han Oplysninger om alt muligt, bl. a. ogsaa om Almuens Sprog, om Historie og Antikviteter.

Selvfølgelig varetog V. i sin lange Embedstid mangfoldige offentlige Hverv. Foruden de allerede nævnte maa som et af de vigtigste omtales Bekæmpelsen af Kvægpesten, der, efter i lang Tid ikke at have vist sig her i Landet, igjen dukkede op i Holsten i Dec. 1813. Den havde allerede grebet temmelig stærkt om sig, da V. i Marts 1814 blev sendt der ned. Ved energisk Gjennem-

førelse af de Abildgaardske Forskrifter lykkedes det ham snart at kvæle Sygdommen og afvende denne truende Landeplage.

I det videnskabelige Liv her hjemme spillede V. en ret betydelig Rolle. Mange af hans Arbejder ere fremkomne som Meddelelser i det kongl. medicinske Selskab, der 1819 valgte ham til Æresmedlem. Han var en af Stifterne af det Classenske Litteraturselskab for Læger og Medlem af dets Direktion. Videnskaberne Selskab valgte ham 1815 til Arkivar. Hans Anseelse i Ulandet medførte, at han blev Medlem af 20 mer eller mindre betydelige, fremmede videnskabelige eller økonomiske Selskaber. Allerede 1792 sendte Universitetet i Kiel ham Diplom som Dr. med. 1812 blev han Justitsraad, 1815 virkelig Etatsraad.

V. besad fra sin Ungdom et kraftigt Legeme og et godt Helbred, og hans Flid, Udholdenhed og Arbejdsevne vare særdeles store. Som 50aarig begyndte han at skrante og led siden jævnlig af Stensmerter, men først efter en langvarig «Slimfeber» i 1817 tog hans Kræfter kjendelig af. Hans Arbejdsiver formindskedes dog ikke, men paa en Rejse i Jylland fik han 1819 et apoplektisk Anfald, der næste Aar fulgtes af et nyt, som næsten lammede begge Sider af Legemet. Han beholdt dog Evnen til at skrive, og i de følgende 2 Aar skrev og udgav han flere Arbejder. Efter et tredje Anfald i Marts 1822 førte han kun en vegeterende Tilværelse, hvorfra Døden befriede ham 25. Sept. 1822. Han blev efter sit Ønske begravet i Skolens Medicinalhave paa Amager, og paa Graven rejste Elever og Venner et smukt Monument, udført efter Tegning af Hetsch og med Indskrift af Molbech. Det findes nu paa Holmens Kirkegaard.

Over V.s Karakter er der fældet ugunstige Domme. J. V. Neergaard hadede ham, og forskjellige Botanikere kunde ikke lide ham. Neergaard kunde ikke bedømme ham upartisk, da V. fordrev ham fra den Skole, som han elskede, men en ung svensk Mediciner, Rohm, der 1801 studerede ved Skolen, udtaler i Breve til Florman i Lund en Dom, der ikke er meget forskjellig fra Neergaards. Det tør da nok antages, at V.s Færd i den bekjendte Strid med Neergaard ikke har været nobel. Carl V. siger, at Onkelen «ikke var af de Mænd, der havde eller kunde have mange saakaldte Venner. Han gik dertil for meget uden for den banede Vej, var for bestemt i sine Beslutninger og havde for megen Fasthed og Kraft til at udføre disse, for at han ikke derved skulde have saaret manges Egenkjærlighed og traadt andres per-

sonlige Interesse for nær». Han paastaar dog, at E. V. «ikke bar Had og ikke kjendte til Forfølgelse, skjønt hans Fremgangsmaade i enkelte Tilfælde maaske kan have haft Skinnet deraf». Han mener, at E. V. altid arbejdede for det, han ansaa for det bedste for Sagen uden Hensyn til Personerne.

En haard og hensynsløs Natur har han da uden Tvivl haft, men en utrættelig Iver for at virke og gavne har han ogsaa besiddet. Pengegridsk var han ikke. Trods sin fremragende Stilling efterlod han sig ingen Formue, tilsatte endog sin Hustrus. Han var selv sparsommelig, men hjalp mange fattige Slægtninge. Den mest korrekte Dom om V.s Karakter er sandsynlig fældet af Abildgaard, naar han i et Brev til sin Hustru 1793 skriver: «V. er virkelig ikke ond, vil intet ondt, men er kun urolig og forfængelig og vil stedse noget nyt, stedse vise sig som en udmærket Mand. Det gjør mig ondt, at man regner ham sine Fejl for højt og tillægger ham flere end han har. Han er fremfarende, uklog og vil dog være meget klog, meget forsigtig. Dette er Fejl, som af og til kan være ubehagelige for dem, der har med ham at gjøre, men det er ikke Ondskab, og han bør derfor ikke hades.»

V. ægtede 1. (19. Nov. 1790) Dorothea Henriette Augustine des Campeaux (døbt 26. Okt. 1766 † 2. Nov. 1795), Datter af Prof. N. J. A. Yanssens des C. og A. S. Briand de Crevecoeur; 2. (10. Dec. 1796) Anne Charlotte Amalie Nielsen, Datter af Stutmester Nicolai Nielsen og Frederikke Henriette Wagerin; hun ægtede senere Carl V. (se S. 514). Med hende fik han 2 Døtre, hvoraf den ene blev gift med Admiral Irminger, den anden med Prof. C. T. Barfoed.

Erslew, Forf. Lex. Allg. Deutsche Biographie XXXIX. Fonden ad usus public. I. Molbech, Videnskab. Selskabs Historie. Carl Viborg, Erik V.s Nekrologi (Bibl. for Læger 1822). L. Bahr, Erik Viborg og Veterinærskolen under hans Forstanderskab (Maanedsskrift for Dyr læger XIV). J. V. Neergaard, Mit Livs vigtigere Tildragelser. B. Bang, P. C. Abildgaard (Maanedsskr. for Dyr læger XII). Breve til A. H. Florman (Lunds Universitets Bibliothek). *B. Bang.*

Viborg, Hans Jensen, 1618—82, Præst, var født 3. Dec. 1618 i Viborg, hvor hans Fader, Jens Jensen Sjørslev, var Handelsmand. Han blev 1639 med Berømmelse Student fra sin Fødebys Skole, hvor han sidst havde haft den udmærkede Skolemand, M. Niels Jensen Aars, til Lærer. Som Student kom han i Huset hos den theologiske Professor Hans Hansen Resen (XIV, 1), hvis Børn, deriblandt den siden berømte Præsident Peder R., han underviste. Da V. lagde udmærkede Evner og Kundskaber for Da-

gen, fik han 1641 Stipendium til at fortsætte sine Studier i Wittenberg. Den ulykkelige Krig med Sverige, hvori Danmark var bleven indviklet, nødte ham 1644 til at vende tilbage til Kjøbenhavn, hvor det overdroges ham at holde filosofiske Kollegier. Siden var han i 1 Aar Kommunitetsprovst og extraordinær Professor poëseos. 1647 blev han Konrektor ved Kjøbenhavns Skole, hvor hans siden navnkundige Discipel Peter Schumacher sluttede sig til ham med stor Hengivenhed. Det var stærkt paa Bane, at han skulde være Slotspræst eller Professor i Græsk; men deraf blev der dog ikke noget. Derimod beskikkedes han 1649 til Kannik og Sognepræst ved Domkirken i Lund. Til den derværende Biskop, P. P. Vinstrup, stod V. oprindelig i et godt Forhold; men da han tog Forargelse af, at Biskoppens Hustru en Søndag Eftermiddag gjorde en Lysttur ud paa Landet, og udtalte dette paa en stødende Maade, ja endog bragte det paa Prædikestolen, var Freden ude, og da desuden andre Stridspunkter kom til, blev Forholdet mellem V. og den myndige Biskop meget slet. Efter en 4aarig forargelig Strid kom Sagen 1655 for Herredagen, hvor den efter lang Forhandling «blev skaaren tvært over». Det var først paatænkt at forsætte V. til Them i Jylland; men han fik det dog forandret til Stege paa Møen, hvor han siden blev Øens Provst. Han døde 10. Okt. 1682. — V. er Forfatter af en Del filosofiske og theologiske Afhandlinger. Da hans gamle Discipel P. Resen samlede Bidrag til sin «Atlas Danicus», forfattede V. en (utrykt) latinsk Beskrivelse af Møen, senere af J. With o. 1701 oversat paa Dansk, men først udgiven 1902 (af J. K. Jensen). — 1650 havde V. ægtet Cathrine Nielsdatter, Enke efter hans Formand i Lund, M. Niels Bentzen.

Worm, *Lex. o. lærde Mænd* II. Cawallin, *Lunds Stifts Herdaminne* I, 221. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 195 ff. Chr. IV's Breve VI, 259.

H. F. Rørdam.

Viborg, Jens Pedersen, o. 1500—81, Prælat, var vistnok født i Viborg, men senere i hele sit Liv knyttet til Domkirken i Ribe, hvor han 1527 eller 1528 blev Kannik. Siden blev han Kansler hos Biskop Iver Munk, hvorfor han, endnu længe efter at dette Forhold var ophørt, i daglig Tale kaldtes Jens Kansler. Dette Forhold til Biskoppen førte til, at han fik flere gejstlige Forleninger; men da han vistnok har skjønnet, hvor Udviklingen bar hen, begav han sig 1535 til Wittenberg. Her tog han Aaret efter Bakkalavrgraden og i Jan. 1537 Magistergraden. Kort efter at han havde faaet dette Lærdomsstempel, begav han sig hjem,

dog vistnok i den Tanke at fortsætte Studierne, naar han havde faaet sine Sager ordnede i Hjemmet. I Marts s. A. fik han nemlig Kongebrev paa at maatte beholde sine Kirker, sit Kannikedømme, Vikarie og al anden gejstlig Forlening, som han havde, «upladset og udelt», medens han fulgte Kongen paa dennes forestaaende Rejse ind i Jylland, og dernæst, saa længe han var udenlands «at studere paa sin Forbedrelse i Guds Ord». Det er dog næppe rimeligt, at han er kommen til at rejse ud, da han 1538 findes fungerende som Stiftsskriver i Ribe. 1540 foreslog Joh. Rantzau, da Lensmand sammesteds, ham til Kantor i Kapitlet. Dette Prælatur opnaaede han dog ikke, skjønt han en Tid var konstitueret deri. Derimod blev han 1544 Ærkedegn, mod (indtil 1551) at yde en aarlig Afgift til den hidtidige Besidder af dette Prælatur, M. Jørgen Gyldenstjerne (VI, 375). J. V. var en velstuderet Mand, der ydede den unge Anders Sørensen Vedel Bistand i hans Studier ved Laan af historiske Værker fra Oldtiden. Hans Frandsen fra Ribe, senere Professor i Medicinen, omtaler (1554) de mange Velgjerninger, Ribe Skole skyldte J. V. — Han var 2 Gange gift, sidste Gang med en Borgerdatter fra Ribe, der bragte ham anseelige Midler. Han døde i en høj Alder 7. Maj 1581 efter at have oprettet et Legat paa 1000 Dlr. til bedste for trængende.

Ny kirkehist. Saml. I. Kinch, Ribe Bys Hist. og Beskr. II, 180 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 815 f. *H. F. Rordam.*

Viborg (Wiborg), Karsten Friis, 1813—85, Præst, var en Søn af Byfoged, Justitsraad Jacob W. og Cathrine f. Guldborg. Han blev født 25. April (efter Daabsattesten: 4. Maj) 1813, kom 1825 i Nyborg Skole og blev 1830 dimitteret til Universitetet. Et Par af de nærmest følgende Aar var han Huslærer paa Fyn; 1837 underkastede han sig den theologiske Embedsprøve. Allerede i Studentertiden havde han syslet med Æsthetik og Kunsthistorie; 1838 debuterede han i Litteraturen med en «Kritik over de ved det kongl. Akademi for de skønne Kunster offentlig udstillede Malerier», der senere blev efterfulgt af Kritikker over Kunstudstillingen i 1841 og 1844. I de første 4 Maaneder af 1843 redigerede han ogsaa «Journal for Litteratur og Kunst». Hans indgaaende Kritikker vakte en Del Opsigt i Kunstnerkredse, og den første Samling, i hvilken han ogsaa havde udviklet de æsthetiske Principper, der komme til Anvendelse i Malerkunsten, blev drøftet i J. L. Heibergs Afhandling om Malerkunsten i dens Forhold til de andre skønne

Kunster (Pros. Skrifter II, 251 f.). 1841 fik V. offentlig Understøttelse til at undersøge de fædrelandske Kunstminder og Kunstsamlinger som Indledning til Udarbejdelsen af en dansk Kunsthistorie. I Vinteren 1841—42 holdt han Forelæsninger over den nordiske Mythologi i dens Forhold til Kunsten, og 1843 vandt han Magistergraden ved en Fremstilling af Nordens Mythologi for dannede Læsere (oversat paa Tysk 1847), der viste hans Aandrighed, men ogsaa den Smagløshed, hvortil han kunde henfalde.

1845 blev V. Sognepræst for Rynkeby og Revninge paa Fyn, og der blev han et med Mund og Pen virksomt Medlem af den grundtvigske Præstekreds paa Øen. Den saakaldte «Stigesag», da han og V. Birkedal holdt Forsamling i et Nabosogn, gav det endelige Stød til Sognebaandets Løsning, og de to Præster forsvarede deres Handlemaade i Skriftet «Skal Præsten være Sognepave eller Menighedens Tjener?» 1857 begyndte han Udgivelsen af sit Livs Hovedværk, en ny Oversættelse og Udlæggelse af de fire Evangelier (fuldført 1862; 2. Udg. 1872—73), der har vundet stor Udbredelse blandt kristelig vakte Lægfolk. 1862 blev V. forflyttet til Sjælland som Sognepræst ved St. Mikkel i Slagelse, og der fortsatte han ogsaa sin Forfattervirksomhed, dels ved Udgivelsen af Prædikener (bl. a. Prædikenen «Folkeforsyndelsen og Folketugtelsen» paa Alm. Bededag 1864), dels ved nye Fortolkningsarbejder. 1872 udkom hans Bearbejdelse af Sangenes Sang, «Hyrdebruden eller Salomos Højsang, omplantet paa Dansk», hvis paa sine Steder djærve Realisme fremkaldte Modsigelse fra dem, der holdt fast paa den gængse allegoriske Fortolkning af dette bibelske Skrift. I Slagelse begyndte han ogsaa en Fortolkning af Apostlernes Gjerninger (1878), der dog ikke blev fuldendt. 1864 var han Medlem af Rigsraadets Folketing som Ombud for Sorø Amts 3. Valgkreds (Slagelse), og i Maj 1865 blev han gjenvalgt. Paa Tinge spillede han ikke nogen betydelig Rolle, men som Præst paa Fyn og i Slagelse var han meget paaskjønnet. Han var en livlig, i filosofisk og æsthetisk Retning højt dannet Mand og vel hjemme i den hellige Skrift; derfor var han, især i Præsteaarene paa Fyn, en meget skattet Taler ved kirkelige Møder. 1883 nødte Svagelighed ham til at opgive Præstestillingen, og 22. Maj 1885 døde han i Slagelse. 31. Okt. 1845 havde han ægtet Laurine Krüger Ahlefeldt (f. 28. Juni 1815 † 30. Avg. 1883).

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehistorie 1869—84 S. 462.
V Birkedal, Personlige Oplevelser i et langt Liv II, 152 f. *Fr. Nielsen.*

Viborg, Niels, 1785—1863, Departementsdirektør i Marine-ministeriet, var Søn af Fæster af Sorø Mølle og Krohold Søren W. og Christence Catharina f. Müller og fødtes 4. Nov. 1785 i Lynge ved Sorø; hans Forældre levede i smaa Kaar og kunde derfor ikke holde Sønnen ved Bogen; oprindelig skulde han have været i Malerlære, men det lykkedes ham at faa Ansættelse paa et Handelskontor. Ved sin Energi og Flid opnaaede han senere at komme ind i Admiralitetskollegiet som Skriver, og nu tog han med Kraft fat paa Studiet af Juraen. Allerede 1810 avancerede han til Fuldmægtig, 1813 blev han Kommissariatssekretær, 1814 Overkrigskommissær, 1815 Justitsraad, 1826 Medlem af Direktionen for Søetatens Hospital, 1828 Admiralitetskommissær, 1830 Medlem af Kvæsthusedirektionen, 1833 Assessor i Admiralitetskollegiet, Aaret efter 2. Civildeputeret i Kollegiet, 1841 erholdt han Titel af Generalkrigskommissær, 1848 ved Marineministeriets Oprettelse udnævntes han til Direktør for dettes 3. Afdeling. 1847 blev han Kommandør og 1860 Storkors af Danebrog. V.s ualmindelige Forretningsdygtighed gjorde ham tillige Nytte ved de mange særlige Hverv, han beklædte, saaledes var han med fremragende Dygtighed i en Aarække Bestyrer af Sejldugsfabrikken, af Assistenshuset o. a.; han arbejdede med Nidkjærhed i talrige Kommissioner og erhvervede sig ved sin Klogskab en betydelig Indflydelse i Administrationen, altid med Held i de civile Sager, derimod undertiden mindre heldig, naar det gjaldt militære eller maritime Spørgsmaal. At han forstod at hævde sig, selv over for saa selvstændig en Personlighed som C. A. Rothe (XIV, 353), viste han 1829, da denne i Anledning af V.s Forslag om en bedre Ordning af Tømmerleverancerne til Holmen i sin Betænkning havde brugt Udtryk, som V. ansaa for ærekrænkende. Han anlagde strax Proces mod Rothe og tiltvang sig Oprejsning. Ved Overhofmarskal Levetzaus Død (1859) valgtes V. til Stormester for den gamle, godgjørende Kjædeorden, hvilken Stilling han beklædte til 1861. Han døde i Kjøbenhavn 4. Juni 1863. — V. ægtede 28. Marts 1814 Hansine Henriette Fogh (f. 5. Sept. 1791 † 8. Dec. 1867), Datter af Assistenshusforvalter Laurids F. og Dorthe Cathrine f. Schrøder. *C. With.*

Wichfeld, Jørgen, 1729—97, Landsdommer. Jørgen Wichmand, Søn af Kjøbmand i Nykjøbing p. F. Bertel W., der ved sin Handel havde tjent sig en Formue og kjøbt Hovedgaarden Engestofte, fødtes 1. Nov. 1729, afkjøbte efter sin Moders Død

1760 sine Søskende deres Arvepart i Engestofte Gaard og Gods og styrede sine Ejendomme, som han 1776 forøgede ved Tilkøb af Ulriksdal, med stor Dygtighed. 1770 fik han Bevilling til at oprette en Pudder- og Stivelsefabrik paa Engestofte. I Laaland-Falsters Landsting havde han Sæde fra 1769, da han udnævntes til Vicelandsdommer, indtil 1787, uden dog at rykke op til virkelig Landsdommer. 1777 optoges han i Adelstanden med Navnet *Wichfeld*, og 1779 fik han Titel af Etatsraad. Efter den «utrættet duelige» Mands Død, 19. Dec. 1797, gik hans Ejendomme, da han selv var ugift, i Følge hans Dispositioner over til hans Brodersøn Henning W. med Forpligtelse til deraf at oprette Stamhuset Engestofte og Ulriksdal.

Danske Herregaarde XIX: Engestofte.

G. L. Wad.

Wichfeld, Jørgen, 1800—88, Kammerherre, Søn af Kammerherre, Oberstlieutenant Henning W. (Brodersøn af ovfr. anførte Landsdommer Jørgen W.) til Stamhuset Engestofte og Ulriksdal og Anna Henriette Marie f. Braes († 1853), var født paa Engestofte 30. Nov. 1800, blev Student fra Roskilde Skole 1818, juridisk Kandidat 1824, var fra 1828 en Tid lang Avskultant i Rentekammeret og overtog ved sin Faders Død 1846 Stamhuset, i hvis Bestyrelse han fulgte med Tiden ved Bortsalg af Bøndergods m. v. 1827 blev han Kammerjunker, 1847 Kammerherre; død 3. Maj 1888. Af Laaland-Falsters Stifts Sædegaardsejere valgtes han 1846 til Stænderdeputeret, og som kongevalgt Medlem af Rigsraadets Landsting 1864 havde han efter Grundlovsforandringen 1866 Sæde i Rigsdagens Landsting, indtil hans Mandat 1876 udløb. I det politiske Liv spillede han ingen fremtrædende Rolle. Hans antikvariske og historiske Interesser have givet sig Udtryk i nogle Afhandlinger om Mariboegnens Fortidsminder og i en Biografi af den berømte Geolog Niels Steensen (XVI, 310). Gift 18. April 1843 med Warinka Frederikke Louise Rosenkrantz (f. 16. Maj 1822), Datter af Amtmand Niels Preben R. og Karen Elisabeth f. Klingberg.

Danske Herregaarde XIX: Engestofte. Erslew, Forf. Lex. *G. L. Wad.*

Wichmand, Bertel Bertelsen, 1617—65, Præst og Digter, blev født i Odense 4. Febr. 1617 som Søn af Bertel W. og Karen Kathrine f. Leth, en Slægtning af Erasmus Lætus. W. blev Student fra Odense Skole 1638 og maa i de følgende Aar paa en eller anden Maade (næppe som Huslærer) have været knyttet til Otte

Brahe paa Næsbyholm (II, 598), hos hvem han opholdt sig i Aarene 1644—45. I dette sidste Aar tog han Magistergraden og blev 1650 Kapellan i Sørslev mellem Odense og Bogense, hvor han 2 Aar efter afløste den sindssyge Sognepræst, samt 1661 Provst i Skovby Herred. Han giftede sig første Gang 23. Maj 1652, uvist med hvem, anden Gang med sin Søsterdatter Anna Eriksdatter Hvilkens, Datter af Kjøbmand og Raadmand i Odense Erik Jørgensen H. og vistnok Søster til den katholske Konvertit Herman Krattman (IX, 463). Efter W.s Død, 10. Jan. 1665, ægtede Enken Eftermanden i Kaldet, Hans Bang, Søn af Biskop Niels Bang i Odense, men fragik Arv og Gjæld efter W., der altsaa maa være død forarmet, enten fordi han, som der siges, gav sig af med alkymistiske Forsøg, eller fordi han ikke kunde opnaa den sædvanlige Hjælp af Kirkerne til sin Præstegaards Gjenopførelse efter en Brand 1654. Naar det endog hedder, at den brændte to Gange, er det vel Forvexling med en Brand i Formandens Tid, efter hvilken W. overalt havde forsynet den nye Bygning med Indskrifter i latinske og danske Vers.

W. var nemlig ikke uden poetisk Sans og Evne. Han er den tidligste udprægede Lejlighedsdigter i det danske Sprog, i det alle hans Digte ere fremkaldte ved hans Klientelforhold til Otto Brahe og rettede til denne og hans Slægt. En særegen Interesse have de derved, at W. efter Arrebo og uafhængig af dennes dengang utrykte Arbejde er den første danske Digter, der har efterlignet den moderne evropæiske Renæssancepoesi, rigtignok kun i dens tyske Form, saaledes som den repræsenteredes af Opitz. 1644 bearbejdede han Opitz' «Zlatna, oder von Ruhe des Gemüths» i «Næsbyholm, eller om Sindsens Rolighed», hvor han temmelig mekanisk overfører den tyske Besyngelse af et Bjærgværk i Siebenbürgen paa sin Beskytters sjællandske Herregaard. S. A. oversatte han et beslægtet Digt af Opitz som «Agerlevneds Lov», en af de i Renæssancedigtningen saa almindelige Forherligelser af det fredelige Landliv. Ligeledes efter Opitz bearbejdede han et «Navnedagsdigt» og oversatte 1645 «Jeremiæ Begrædelse eller Jammersviser». 1646 sluttede han med et latinsk Bryllupsdigt, som han selv oversatte paa Dansk i Alexandrinere og i den nye mythologiske Stil.

Fra Tankens Side savner W. al poetisk Selvstændighed; hans Digtning fremkaldtes af ydre Forhold i et Par ledige Ungdomsaar og forstummede derefter. Men den nye Kunstdigtnings Versemaal tilegnede han sig med ikke ringe formel og sproglig Lethed. Han

var den første, der lod trykke danske Alexandrinere, som han endog i et Par Tillæg til sit Bryllupsdigt bøjede i den her ganske ukjendte Sonetform, og hans Oversættelse af Opitz' «Lob des Feldlebens» er holdt i et renere Sprog og lettere Vers end Søren Terkelsens 11 Aar senere (XVII, 127). Hans Fortale til Digtet «Næsbyholm» er vel kun ofte et misforstaaet Uddrag af Opitz' Forord til «Teutsche Poemata» 1625, men røber dog Bevidsthed om, at Fremtidens Poesi maa vende sig bort fra Middelalderen og Latinen og søge til de nyevropæiske Renæssancemønstre, i hvis Aand han ogsaa fremhæver Modersmaalets Opdyrkning som Digtningens Hovedformaal og andre af de Tanker, som bleve ledende i den følgende Tids Æsthetik.

Gl. kongl. Saml. 3018 b, 4to. Skand. Litt. Selsk. Skr. 1815, Stamtavlen S. 135. Paludan, Renæssancebev. i Danm. Litt. S. 181 ff. og S. XVII. Wiberg, Præstehist. III, 251.

J. Paludan.

Wichmann, Nicolai, —1729, Portrætmaler. Han fik 11. Dec. 1703 Bestalling som Dronning Louises Hofskildrer og blev snart efter gift med Sara Jensdatter Foght; 23. Avg. 1721 fik han Bestalling som Dronning Anna Sophie Reventlows Hofskildrer; han døde i Okt. (bisat 24. Okt.) 1729. I Aarene 1717 til 1729 fik han Betaling for adskillige Arbejder til Hoffet. Der tillægges ham endnu enkelte Portrætter, deriblandt et af Frederik IV, i hvilket han har malet Kongens Aasyn, medens Krock har tilføjet det øvrige; Maleriet findes paa Rosenborg. — Hans Søn *Peter W.* (døbt 7. Sept. 1706, † 18. Maj 1769 i Kjøbenhavn) fik 1730 kongl. Pas for at uddanne sig i Malerkunsten; 1734 ægtede han i Kjøbenhavn Sara Cathrine Salto eller Saltou (f. 1709). Af hans Portrætter findes tre paa Frederiksborg.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. Meier, Fredensborg. E. F. S. Lund, Katalog over Frederiksborg-Samlingen.

F. Beckett.

van Wick (Wyck), Johan Classzen, —1600—, Maler. W. hører til de ikke faa hollandske Kunstnere, der under Christian IV knyttedes til Hoffet, i det han 1. Febr. 1598 fik Bestalling som Maler og Kontrafejer. Allerede forinden havde han dog opholdt sig her i Landet og arbejdet for Enkedronning Sophie, for hvem han 1597 malede en Række Portrætter, bl. a. af hende selv, Kongen, Frøken Hedevig og det skotske Kongepar. I 1602 afgik han som kongl. Kontrafejer, men anvendtes i de følgende Aar fra

1604 til sin Død paa Frederiksborg, hvor han dels udførte bibelske Stykker, som Salomons Kroning og Dronningen af Sabas Besøg, dels stafferede og malede adskillige Lofter. Samtidig gjorde han til Frederiksborg og Kronborg en stor Mængde «Patroner», malede Kartoner til Tapeter, der vævedes i Væveriet i Tugthuset ved Helligaandskirken eller sendtes til Holland. W. boede i Kjøbenhavn, hvor der paa Raadhuset fandtes en af ham 1610 tegnet «Delineation» af Byen, et smukt og nøjagtigt Fugleperspektiv, stukket af Johan Diderichsen. — Han var gift med Voldborg Hansdatter, der nævnes som Enke 10. Dec. 1613. *M. Mackeprang.*

Vidalin, Geir, 1762—1823, Biskop, var Søn af Sognepræst Jón Jónsson V. og Sigríður Magnúsdatter og fødtes 26. Okt. 1762 (el. 27. Okt. 1761?) i Laufás i Nordisland, hvor Faderen var Præst, men antoges som Plejesøn af en nærboende Bonde, og allerede i sit 6. Aar mistede han sine Forældre. Fra Latinskolen paa Holar sendtes han til videre Uddannelse til Kjøbenhavn, lod sig her privat dimittere 1781, underkastede sig filologisk Embedsexamen 1784 og forberedte sig derefter, samtidig med at han manudcerede i Filosofi og Matematik, til theologisk Embedsexamen, som han bestod 1789, ligesom sin tidligere Examen med et fortrinligt Resultat. Forsynet med en Anbefaling fra Regeringen vendte han tilbage til Island, hvor han 1791 udnævntes til Domkirkepræst i Reykjavik og 1797 til Biskop i Skalholt; ved Foreningen af Bispedømmerne Skalholt og Holar blev han 1801 Biskop over hele Island. Han flyttede 1806 til Reykjavik fra den nærliggende Gaard Lambastaðir, hvor han indtil da havde boet. V. var en velbegavet og kundskabsrig Mand, men uden Drift til litterær Virksomhed. Han besørgede sammen med Justitiarius M. Stephensen (XVI, 412 ff.) den 1801 udgivne Salmebog og har oversat de tre første Evangelier. Et i Sig. Pjeturssons (XII, 134) efterladte Digte optaget lille Skuespil «Brandur» skyldes ham. V. var en livsglad og godmodig Mand, men uvirksom og besværet af Fedme, saa at han under sin hele Embedstid saa godt som ikke visiterede i sit Stift. V., som 1792 havde ægtet sin Formands Enke, Sigríður Halldórsdatter, døde 20. Sept. 1823.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. P. Pétursson, Hist. ecclesiast. Isl. S. 502 f. Espolin, Árbækur Íslands. J. Thorkelsson, Saga Jörundar hundadagskóns. *Kr. Kaalund.*

Vidalin, Jón Thorkelsson, 1666—1720, islandsk Biskop, fødtes 21. Marts 1666 i Præstegaarden Gardar paa Alftanes i det sydlige Island. Faderen, Thorkell Arngrímsson, Sognepræst sammesteds, var Søn af den lærde Præst Arngrímur Jónsson til Melstaður (VIII, 538), Moderen, Margrét Thorsteinsdatter, var Sønnedatter af den af de algierske Sørøvere myrdede Vestmannøpræst Jón Thorsteinsson (XVII, 291). I en ung Alder berøvet sin Fader kom han i Huset hos nogle Slægtninge, som senere hjalp ham til Optagelse i Latinskolen paa Skalholt, hvorfra han dimitteredes 1684. 1687 kom han til Universitetet i Kjøbenhavn og tog theologisk Embedsexamen efter to Aars Studietid. Efter endt Examen lod V. sig hverve til Soldat, i Følge en ret usandsynlig Beretning fordi han havde ladet sig indbilde af nogle Underofficerer af hans Bekjendtskab, at den militære Vej førte sikrest til Hæder og Berømmelse. Men hvilke saa hans Bevæggrunde til dette Valg end have været, nogen Hæder og Berømmelse førte det ikke til, tvært imod til Nød og Kummer, som let havde kunnet ødelægge den unge Mand saa vel aandelig som legemlig, hvis ikke den daværende islandske Landfoged Christoffer Heidemann var traadt hjælpende til og havde kjøbt ham fri for det «militære Slaveliv». Ved hans Hjælp kom V. tilbage til Island Sommeren 1691. Om Efteraaret kom han til Skalholt, hvor den ædle Biskop Thórdur Thorláksson (XVII, 275) optog ham i sit Hus og gav ham frit Ophold i Bispegaarden den paafølgende Vinter. Næste Aar blev V. Konrektor ved Stiftets Latinskole og modtog noget senere Ordination som biskoppelig Kapellan (Domkirkepræst) i Skalholt. 1696 erholdt V. sin afdøde Faders Præstekald, Gardar paa Alftanes, men Opholdet der blev meget kortvarigt, eftersom hans biskoppelige Ven og Velgjører, hvis Helbred var nedbrudt, ikke kunde undvære ham, og allerede ved Nytaarstid den paafølgende Vinter var V. igjen i Skalholt. For at sikre sig ham for Fremtiden fik den syge Biskop ham i Marts 1697 udnævnt til Officialis og biskoppelig Koadjutor for Skalholt Stift, men kun otte Dage derefter afgik Biskoppen ved Døden.

Allerede et halvt Aar før sin Død havde Biskop Th. Thorláksson for Regeringen udpeget sin unge Ven som sin Efterfølger i Embedet og kraftig anbefalet ham til de indenlandske Myndigheder. V. rejste derfor ud paa Forsommeren ned til Danmark for der at virke for sin Udnævnelse til Biskop. Regeringen fandt ham lidt for ung til den ansvarsfulde Stilling og tænkte paa at udnævne

en dansk til Embedet, men takket være Kongens betroede Mand, Oversekretæren i Kancelliet Mathias Moth, hvem Arkivsekretæren Arne Magnusson havde vundet for sin Landsmand og Ven, gik V. til sidst af med Sejren og udnævntes til Biskop kort før Jul 1697. Anden Søndag efter Paaske 1698 blev V. af Biskop H. Bornemann indviet til Biskop, og omtrent samtidig tildelte Universitetet ham Magistergraden.

I V. fik den islandske Kirke en af sine mest fremragende Biskopper, en myndig og aarvaagen Tilsynsmand og glimrende Prædikant. Hans Formand i Embedet havde paa Grund af Sygdom ikke været i Stand til at besørge sine Forretninger de sidste 10 Aar af sin Levetid, saa her var mange Ting, som trængte til at ordnes og esterses, og den unge Biskop tog da ogsaa for Alvor fat. Hver Sommer drog han ud paa Visitats for med egne Øjne at erkjendte sig om Tilstanden i Menighederne, om Gejstlighedens Embedsførelse og sædelige Vandel samt Kirkernes og Kirkeejendommenes Forfatning og Vedligeholdelse, og alle Vegne optraadte han med stor Myndighed. Enhver Forsømmelse i Gejstlighedens Embedsførelse blev strængt paatalt, og sædelige Forseelser og Brøst straffedes med Embedsfortabelse. Men paa den anden Side antog han sig med Kraft Præsternes Sag, naar de bleve Gjenstand for Forurettelser, og var stedse redebon med Raad og Bistand, naar dette tiltrængtes. Bispegaardsjorden forvaltede han med den største Dygtighed og blev ogsaa snart en velstaaende Mand, som ikke blot kunde vise den største Gjæstfrihed over for alle, men ogsaa den mest udstrakte Rundhaandethed over for fattige og trængende, hvor som helst saadanne tyede til ham. Men netop hans Redebonhed til at antage sig de undertrykte og forurettede Sag paa drog ham til Gjengjæld en Del Uvenner og indviklede ham i mange Haande Stridigheder, der indbragte ham de pinligste Ubehageligheder fra hensynsløse Modstanderes Side. De sidste ti Aar af sit Liv var Biskop V. saaledes Gjenstand for en næsten uafbrudt Forfølgelse fra Lagmand Oddur Sigurðssons Side. Denne, der indehavde et af Landets øverste verdslige Embeder, men var en lige saa lidenskabelig og stridbar som til det yderste hensynsløs Natur, skyede intet Middel til paa det skammeligste at besudle sin gejstlige Modstanders Navn og Rygte. Vel kom den hensynsløse Lagmand til sidst til at trække det korteste Straa, — Højesteret dømte ham endog til Tab af Embede og Ære, — men disse idelige Trakasserier forbitrede Livet for den højsindede Biskop gjen-

nem en Række af Aar og besværliggjorde ham i høj Grad al Syslen med aandelige og litterære Sager, hvortil han baade havde Lyst og Evner.

Hvad der foreligger af trykte Arbejder fra V.s Haand, hører hovedsagelig til det opbyggelige. Men hvad han har ydet paa dette Omraade, især hans store Huspostille, er da ogsaa det, der længst skal bevare hans Navn fra Forglemmelse; hans Huspostille, som er udkommet ialt i 12 Oplag og endnu læses og beundres af hans Landsmænd, indtager ubetinget den første Plads blandt alle islandske Prædikensamlinger. Disse Prædikener, som rent sproglig set rage højt op over alt hvad der i de Tider tryktes i Island, vidne helt igjennem om en usædvanlig Begavelse, fremragende Skriftkundskab, dyb Livserfaring og personlig Fromhed, men fremfor alt om en glimrende Veltalenhed. Der er noget af en Luthers Djærvhed i Udtryksmaaden og i hans Valg af Billeder; Anskuelighed i Textens Behandling og Klarhed i Dispositionen præge hele Æmnets Udførelse. Af hans øvrige trykte Arbejder bør nævnes hans «Undervisning i Kristendom» (oversat paa Dansk af H. Becker, Kbhvn. 1733), en klar og letfattelig Ledetraad i den kristelige Troslære. Af utrykte litterære Efterladenskaber bør nævnes en Oversættelse fra Grundsproget af det ny Testamente. V. berømmes saa vel af Samtiden som af Eftertiden for en usædvanlig Færdighed i Behandlingen af det latinske Sprog baade i Prosa og Poesi, hvorom ikke mindst hans talrige distichiske Epigrammer vidne.

V. var gift med Sigríður, en Datter af Biskop Jón Vigfússon til Holar. Paa en Rejse til Vestlandet blev V. pludselig syg og døde i sit Rejsetelt 30. Avg. 1720.

Espolin, Íslands Árbækur VIII og IX. F. Johannæus, Hist. ecclesiast. Islandiæ III, 682—95. Ný Félagsrit VIII. Sml. Tímarit XIX, 166—209 og Jón Jónsson, Oddur Sigurðsson (1902). Jón Helgason.

Vidalin, Páll Jónsson, 1667—1727, juridisk-antikvarisk Forfatter, fødtes 1667 paa den fædrene Gaard Víðidalstunga i det nordlige Island, hvor han ogsaa selv senere boede. V. var Dattersøn af den lærde Arngrímur Jónsson (VIII, 538), fra hvem han antog sit Tilnavn, og nedstammede paa fædrene Side fra Biskop Guðbr. Thorláksson (XVII, 272), Forældrenes Navne vare Jón Thorláksson og Hildur Arngrímsdatter. Allerede som Dreng udmærkede han sig ved skarp Forstand og stærk Hukommelse og fik

tidlig Kjendskab til den gjældende Lov Jónsbók, da et gammelt Pergamenthaandskrift af denne var hans første Læsebog, og han daglig maatte gjøre Rede for det læste. Efter at være dimitteret fra Skolen paa Holar studerede han i Kjøbenhavn 1685—88 og vendte efter bestaaet theologisk Examen tilbage til Island med Løfte om Rektoratet i Skalholt, hvilket Embede han indehavde 1690—96. 1697 udnævntes han til Sysselmand i Dala Syssel og Vicelagmand, virkelig Lagmand blev han 1705.

Med 1702, da V. sammen med Arne Magnusson (XI, 52) blev Medlem af den islandske Landkommission, som ved Siden af at udarbejde en Jordebog skulde undersøge Forholdene paa Island overhovedet, begyndte for ham en urolig Tid. Dels færdedes han hver Sommer i de følgende 13 Aar omkring i Landet enten alene eller med sin Kollega for at optage Ejendomsbeskrivelser, dels krævedes af Kommissærerne Indberetninger om Handelsforhold og Administration, men navnlig var fra nu af V. indviklet i en endeløs Række Processer, som umiddelbart eller middelbart stammede fra hans Kommissionsvirksomhed og forbitredes ved ældre Fjendskab fra flere Sider. Kommissærerne havde med ringe Fremsynethed rippet op i forskellige ældre Retskjendelser, og i disse Sager bleve de nu selv Dommere. Deres Afgjørelser appelleredes og underkjendtes, nye Retssager opstod, og Landets dømmende Myndigheder splittedes i Partier, som hensynsløst og lidet nøjeregnende med Midlerne bekæmpede hinanden. V. støttedes af sin Fætter Biskoppen, som selv ingenlunde var nogen Fredens Mand, men havde Landets anden Lagmand og den lokale Styrelse imod sig. Sine Embedspligter har han vistnok samvittighedsfuldt søgt at opfylde, men han var udæskende og rethaverisk og næppe altid aaben i sin Færd over for Modstandere, til hvilke han bar Nag. Særlig farlig for V. var Aaret 1713, da man fradømte ham hans Embede, hvilket han dog ved en Højesteretsdom 1716 fik tilbage, hvorimod han ved denne som ved flere andre Lejligheder fik adskillige af sine Domme underkjendte. V. gjaldt dog for en ypperlig Jurist, men har vel næppe kunnet holde sig upaavirket af den almindelige Ophidselse, og desuden herskede stor Usikkerhed angaaende den gjældende Ret.

V. ægtede 1698 Thorbjörg Magnúsdatter, en meget selvfølende og ættestolt Kvinde, til hvem Forholdet snart blev noget spændt, derimod havde han megen Kjærlighed til Børn og optog i sit Hjem forskellige Plejebørn, som han med stor Omhu underviste

sammen med sine egne. Han havde let ved at improvisere og gav jævnlig sin Satire Luft i Smaavers. Skjønt han var en retroende Mand og mere oplyst end de fleste, kunde han dog ikke helt frigjøre sig for Tidens Tro paa Trolddom, og ham selv til lagde man særlige Evner i denne Retning. Over for Arne Magnusson optræder han mere som den underordnede end som en ligestillet Ven, skjønt Forholdet imellem dem var godt; ved sin Død stod han i et Gjældsforhold til denne, til Dels bevirket ved et kostbart Ophold i Kjøbenhavn i Vinteren 1715—16.

Ligesom A. Magnusson havde V. udprægede antikvariske Interesser og var godt hjemme i Oldlitteraturen. Som Resultat af hans Studier foreligger en Række Monografier over dunkle og forældede Udtryk i Jónsbók samt nogle tilsvarende i Fristatstidens Lovbog Grágás og andre Oldskrifter. De ere samlede og udgivne under Titel «Skýringar yfir Fornyrði lögbókar» 1854, med faa (latinske) Undtagelser paa Islandsk; men desuden foreligger nogle Uddrag paa Dansk og Latin, en enkelt (om Patronatsretten) er særlig udgivet i dansk Oversættelse, og Afhandlingen om «Dansk Tunge» er i latinsk Oversættelse vedføjet Udgaven af Gunnlaugs Saga, 1775. Allerede 1699 havde V. forfattet en latinsk Afhandling om Islands Opkomst under Titel «Deo, Regi, Patriæ», som 1768 udgaves i dansk Udtog af J. Erichsen (IV, 535). 1719 og følgende Aar var V. efter Regeringens Opfordring beskæftiget med Forarbejderne til den islandske Lovbogs Omformning efter Norske Lovs Mønster, men Værket blev ufuldendt, da det forudsatte Samarbejde med Landets andre juridiske Embedsmænd aldrig kom i Gang. Efter nogle Aars aftagende Helbred døde V. paa selve Altingsstedet midt under Samlingen, 18. Juni 1727. Hans Digte ere samlede i «Vísnaðver P. Víðalíns», 1897. Et Udkast af ham til Regler ved Jordernes endelige Skyldansættelse er trykt i «Íslendingur» III (1862), S. 77—101.

F Johannæus, Hist. ecclesiast. Isl. III. 538. J. Espolin, Íslands Árbækur. Th. Sveinbjörnsson, Æfisaga (i «Skýringar yfir Fornyrði lögbókar»). J. Ólafsson, Æfisaga (i «Vísnaðver»). J. Jónsson, Oddur Sigurdsson (1902). *Kr. Kaalund.*

Vidalin, Thórður Thorkelsson, 1662—1742, Naturforsker, var Broder til ovennævnte Biskop Jón V. og fødtes i Gardar 1662. Efter et treaarigt Universitetsophold tog han 1684 theologisk Examen, men havde tillige studeret Natur- og Lægevidenskab. Han var nogle Aar Lærer ved Latinskolen i Skalholt og blev Rektor

her 1688, men opgav 2 Aar efter Stillingen og levede derpaa uden offentlig Ansættelse til sin Død 1742 ugift og i trange Kaar. V., som efter sin Fader havde arvet naturvidenskabelig Interesse, virkede paa Island som Læge. Et af ham forfattet lille, latinsk Skrift om de islandske Isbjærge, som senere i tysk Oversættelse tryktes i «Hamburgisches Magazin» XIII (1754), har Betydning som et første Forsøg paa geologisk Iagttagelse paa Island.

F. Johannæus, Hist. ecclesiast. Isl. III, 537 f. Th. Thoroddsen, Landfrædis-saga Íslands II, 61 f. 155 ff. (Tysk Overs. II, 164 ff.). Geogr. Tidsskrift XIII (1895—96), 1. 56 ff. *Kr. Kaalund.*

Vidsted, Lavrids, 1614—74, Præst, var født i Vedsted i Kjær Herred i Vendsyssel og Søn af Bønderfolkene Morten Ipsen og Karen Jensdatter. 1625 kom han i Aalborg Skole, hvorfra han blev Student 1634. 1637 kom han i Huset hos Professor H. Resen som Huslærer for dennes yngre Børn, hvoriblandt den senere be- kjendte Præsident Peder Resen (XIV, 12). 1638 fik han et Rejse- stipendium for at besøge fremmede Universiteter, men opgav Rej- sen, da han s. A. blev kaldet til Sognepræst i Nakskov. 1641 blev han Magister og 1662 Provst i Nørre Herred. Under Nakskovs Trængsler i Svenskekrigen 1658—59 var han en trofast Støtte for sin Menighed, hvis store Flertal hædrede ham til hans Dødsdag, selv efter at han 1666 var bleven afsat ved en Højesteretsdom. Hans Kapellan H. Korsberg havde sat ondt imellem ham og nogle af hans Sognebørn, og V., som i sine senere Aar synes at være blevet i høj Grad pirrelig, kom i Ulykke ved at bringe Sagen frem paa Prædikestolen, hvor han forivrede sig saaledes, at han 1665—66 2 Gange blev indkaldt for en Provsteret, og da han ikke vilde bøje sig for dens Kjendelse, blev han afsat. Han døde i Nakskov 10. Marts 1674. Han ægtede 1. (25. Avg. 1639) Karen Nielsdatter († 1653), Enke efter 2 af hans Formænd, 2. (4. Juli 1654) Margrethe Larsdatter Thura († 1695), Datter af Præsten L. Th. i Nykjøbing paa Falster. — I sin ufrivillige Hvilestand syslede han med opbyggelige Studier. Foruden en Samling Salmer udgav han en Parafraze i Bønner over Davids Bodssalmer (1669) og efter- lod sig i Haandskrift «Nakskovs Belejring og Opgivelse 1658» og «Nakskovs Lykkehandel», som brændte med Resens Bibliothek.

Danske Mag. V, 216 f. 220 ff. J. Friis, Mindeblade om Nakskovs Fortid, ved A. Hansen, S. 17 ff. Rørdam, Hist. Saml. o. Stud. I, 543 ff. *S. M. Gjellerup.*

Vidsted, Morten, 1660—1703, Degn, forriges Søn, blev født i Nakskov 1660 (døbt 29. April). Han blev Student fra Københavns Skole 1686 og Degn i Taarnby paa Amager 1694. En Art komisk Digt udgav han 1699 under Titelen «Harernes Klagemaal paa det gamle Amager». Det lille Arbejde maa i sin Tid have gjort Lykke, da det blev optrykt flere Gange efter hans Død. — Han ægtede 7. April 1695 Maren Jensdatter fra Taarnby og døde, kun 43 Aar gammel, 1703 (begr. 28. Dec.).

Fr. Hjort, Beretn. om Slægten Thura S. 12 f. Thurah, Beskr. over Amager S. 51 ff. Nyerup, Lit. Lex. A. Jantzen.

Wieck, Friedrich Georg, 1800—60, Kjøbmand, Industridrivende og industriel Forfatter, er født 24. Juli 1800 i Slesvig, hvor hans Fader var Kjøbmand og Senator. Han besøgte sin Fødebys lærde Skole, men kom 1815 i Kjøbmandslære og derefter 1820 til en Kniplingsforretning i Annaberg i Sachsen. 1823 overtog han en Exportforretning i Bremen. Dens Bestyrelse overlod han dog 1827 til en Broder, medens han selv flyttede til Chemnitz, hvor han vilde lede Indkjøbene til den. For at lære Bobinetfabrikationen tog han derefter til England, og hvad han her erfarede, beholdt han ikke egennyttig for sig selv; samtidig anlagde han dog en egen Textilfabrik, først i Chemnitz, derpaa i Harthau, som fik et stort Opsving, men dog ikke i Længden kunde staa sig over for den engelske Konkurrence. 1836 maatte han opgive den og blev nu industriel Forfatter og Publicist i Leipzig. Som saadan fik han en vis Betydning, skrev bl. a. 1839 en Bog om Patentvæsenet, 1840 en Bog om Sachsens industrielle Forhold og ledede fra 1843 den i Leipzig udkommende «Deutsche Gewerbe-Zeitung». 7. Jan. 1860 døde han. Han havde været 2 Gange gift; hans første Hustru døde 1840, den anden, Mary Hedges, 1850.

Alberti, Schl.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. II, 559. C. Nyrop.

Wied, Gustav Johannes, f. 1858, Forfatter. G. W. er født 6. Marts 1858 paa Holmegaard i Branderslev Sogn ved Nakskov. Forældrene vare Proprietær Carl August W. (f. 16. Avg. 1822) og Catharine Karoline f. Boesen (f. 18. Juli 1831). Moderen havde litterær Sans; «hun digtede og fortalte de skønneste Æventyr i Mørkningen» og er Forfatter til «Bedstemoders Manuskript, spredte Billeder af Livet i Aarhundredets Midte», som W. udgav 1897. Han begyndte selv fra sit 10. Aar at skrive Digte og Tragedier;

men først efter adskillige Forsøg ad andre Veje blev Litteraturen hans Livsgjerning. Han tjente den efter sin Konfirmation en Tid beskedent som Boghandlerlærling i Nakskov og kom siden til Fr. Wøldike i Kjøbenhavn. Men han stræbte højere; o. 1881 blev han Skriver paa et Sagførerkontor, et Par Aar senere var han Huslærer paa en Herregaard ved Randers. Efter flere forgjæves Tilløb naaede han at blive Student i 1886 og tog filosofisk Examen i 1887. Saa var han Timelærer ved Sundby Realskole og prøvede at blive Skuespiller; han optraadte paa Strindbergs Forsøgstheater i Kjøbenhavn og Malmø. Derpaa kastede han sig for Alvor over Digtningen. Begyndelsen var ikke just opmuntrende. Hans første Skrift «En Hjemkomst» (1889), et umodent 4 Akts Sørgespil om Had mellem Fædre og Sønner, naaede kun til Opførelse i Glostrup Afholdsforening. «En Bryllupsnat», et uhyggelig pinligt 1 Akts Stykke, hvori en Bedstemoder vil kvæle sin Datterdatter, da Svigersønnen efter Datterens Død gifter sig paa ny, blev opført af Studentersamfundets frie Theater (Febr. 1892), men kunde ikke spilles til Ende for Publikums Mishagsytringer. Blandt nogle «Akvareller fra Land og By», W. skrev i Bladet «Kjøbenhavn», indbragte én «De unge og de gamle» («Kjøbenhavn» 27. Dec. 1891) ham ved Højesteretsdom af 19. Okt. 1892 Fængsel paa sædvanlig Fangekost i 14 Dage for Overtrædelse af Strffs. § 184. Men denne Modgang kuede ikke W.; han havde omsider fundet sit Kald og holdt fast ved det. Han levede i nogle Aar temmelig omflakkende, slog sig ned paa Møen, ved Æbeltoft, Sæby, Næstved, i Berlin og endelig i Roskilde, gjorde en Dampskibsrejse til Middelhavet og nogle Rejser til Carlsbad; men han arbejdede ihærdig og regelmæssig og har nu faaet udgivet over en Snes Bøger, der have gjort ham til en af vore mest læste Forfattere.

Det var med «Silhouetter» (1891), et Bind drøje og kraftige Bonde- og Herregaardsfortællinger, han først vandt Navn og viste sin Ævne. I de følgende Aar dyrkede han ogsaa mest Novellen; «Barnlige Sjæle», hvori den kriminelle «De unge og de gamle» i forbedret Skikkelse, kom 1893, «Menneskenes Børn» 1894, «Lystige Historier» 1896 og «H. C. Andersen» 1897. Men det var med «4 Satyrspil» (1897), muntre Dialoger om Adel, Gejstlighed, Borger og Bonde, at han slog igjennem. Til dem slutter sig «Det svage Kjøen» (1900, 5 Oplag) og «To Kroner og halvtreds» (1901). De ere nok det lystigste og kvikkeste, han har skrevet, ogsaa noget af det kaadeste. Med «Ungdomshistorier» (1895) prøvede han sig i

en større Fortælling og fortsatte dermed i nogle af sine mest yndede Bøger: Herregaardsromanen «Slægten» (1898, 3 Opl.), «Livsens Ondskab», Billeder fra en Provinsby (1899, 3 Opl.) og dens Fortsættelse «Knagsted», hvori han udnytter sine Carlsbads-minder (1902, 2. Opl.). Han har ikke svigtet sin gamle Kjærlighed til Theatret, men har skrevet en Række Stykker for Scenen, mest Komedier, dels sammen med Overretssagfører Jens Pedersen: «Første Violin» (1898), der gjorde stor Lykke, og «Atalanta» (1901), der ikke gjorde Lykke, dels alene: «Erotik» (1896), «Thummelumsen» (1901), «Den gamle Pavillon» (1902), «Hendes gamle Naade» (1904) og «Et Opgjør» (1904). Flere af dem ere byggede over Æmner i hans Fortællinger. Nogle af dem ere opførte paa det kongl. Theater, andre paa Folketheatret og Dagmartheatret. Størst Lykke have nogle af Satyrspillene gjort («En Mindefest», «Bønder» og «Fru Mimi») og «Skjærmydsler» (af «To Kroner og halvtreds», kongl. Theater 1901). De fleste af W.s Bøger ere oversatte paa Tysk, nogle ogsaa paa Svensk, Hollandsk og Russisk.

W. har forsøgt sig viden om, fra Tragedie til Farce, fra saftige Bondebilleder til fantastiske Spøgelsehistorier, fra Haandværker-idyl og H. C. Andersenske Æventyr til forfløjne Mandfolkehistorier og Satire. Han er ikke heldigst, naar han er tragisk; han løber da let ud i Knald og Fald, og hans Personer kunne blive slemt romanagtige. Han er næppe heller bedst som Scenskribent; den dramatiske Logik og Sandsynlighed glipper let for ham. Hans Dialog er rask og munter, og han har virkningsfulde Paahit, men selv hans Satyrspil egne sig dog bedst til Læsning; meget af Morskaben ligger i Forfatterbemærkningerne. Han trænger til selv at give sit Besyv med, som han gør dér, og som han kan i Fortællingerne. W.s Folkeyndest skyldes hans fantasifulde, tit uartige Lystighed. Den er undertiden faldet andre end Højesteret for Brystet — en laalandsk Præst advarede offentlig sin Menighed mod W. — men for det meste friskes Uartigheden af hans gode Humør, og Bukke-springene ere ham saa naturlige som en Satyr. Han, der er opvoxet paa Landet og af gammel Bondeslægt, bruger Bøndernes ligefremme Tale og deler deres Morskab ved alt det, Byforfinelsen dækker til. Men han kan ogsaa være lystig paa anden Vis. Det kildrer hans Latter at se Menneskenes Krumspring, og han gør dem efter barokt, med overraskende Vendinger og Indfald. Hans Komik er gjerne «utvetydig som et Pistolskud», undertiden mere Løjer og Spræl end naturbunden Humor. Men tit hviler den paa

sikre Iagttagelser, som han i sit brogede Liv har faaet rig Lejlighed til at samle, og der kan være ægte Natur i hans Personer og god og varig Kunst i hans Skildringer. I sit Sind er han egentlig godlidende, og i sin Grundmoral næppe saa langt fra sine Forfædre. Hans Frisprog stammer for en Del fra hans Had til Skabagtighed; den retter han sin Satire imod. Hans Idealpersoner ere Folk med et godt Hjærte, dygtige og kraftige, grove i Munden, med Lyst til at forarge Bedsteborgerne, saaledes navnlig Knagsted, men ogsaa en Række Kvinder som den gamle Baronesse i «Slægten» o. fl. Ikke for intet er Dickens en af hans Yndlingsforfattere; han minder ikke saa sjælden om ham i sit Syn, i sin Modvilje og i sine Personer (som Thummelumsen). — W. ægtede 1893 Alice Tutein (f. 7. Juli 1869), Datter af F. C. F. Tutein (XVII, 577) og J. C. f. Ørtoft. *Niels Møller.*

Wied, Hans, 1761—1844, herrnhutisk Biskop, var Søn af Urmager Matthias W. og Margrethe f. Jensen. Han blev født i Satrup i Sundeved 12. Febr. 1761 og rejste 1780 som Urmager-svend til Herrnhut. Der lærte han Guldsmeddehaandværket og traadte 1786 i Menighedens Tjeneste som «Brüderpfleger» i Kleinwelke, senere i Herrnhut og Niesky. 1790 blev han sendt som Missionær til Surinam, men 1810 kaldt tilbage. Efter sin Hjemkomst blev han Medlem af Brødremenighedens Tilsynsraad, den saakaldte Unitets-Ældste-Konferens i Herrnhut, og 1825 herrnhutisk Biskop. Han døde 7. Marts 1844. En ældre Broder af ham var herrnhutisk Missionær i Dansk Vestindien. En Række Breve til H. W. fra 1813—34, navnlig omhandlende Grundtvig og hans Kirkekamp, ere offentliggjorte i Kirkehist. Samlinger 4. R. VI, 212 f. 424 f.

Nachrichten aus der Brüdergemeinde (1844) S. 402 f. Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 211 ff. *Fr. Nielsen.*

Wiedewelt, Johannes, 1731—1802, Billedhugger, var født i Kjøbenhavn 1. Juli 1731 og Søn af nedennævnte Just W. Faderen maa tidlig have faaet Øje for sin Søns kunstneriske Begavelse, thi allerede som Dreng blev W. sat i Lære hos den italiensk-fødte Historiemaler Miani. Da denne imidlertid forlod Kjøbenhavn 1745, tog Just W. sig selv af Sønnens videre Uddannelse samtidig med, at han lod ham besøge det ældre Kunstakademi, hvor W. rimeligvis har tegnet og modelleret under Petzold. Tidlig

er han dog begyndt at arbejde paa egen Haand og har naaet Resultater, der maa have vakt en vis Opmærksomhed; saa meget vides i alt Fald, at den unge Kunstner allerede i Foraaret 1750 havde modelleret og faaet støbt i Tin to smaa Buster, forestillende Kong Frederik V og Dronning Louise, og at disse Arbejder bleve overrakte de høje Herskaber og betalte med 120 Daler. Stort mere end denne Sum har W. næppe haft til Raadighed, da han et Par Maaneder senere gav sig ud paa en større Studierejse. Over Hamborg drog han til Rouen og naaede i Begyndelsen af August Paris, hvor han ikke længe efter havde det Held at gjøre Bekjendtskab med den danske Legationssekretær ved det franske Hof, Justitsraad Wasserschlebe. Denne blev ham en værdifuld Støtte, i det han først skaffede sin unge Landsmand Optagelse i den ansete Billedhugger G. Coustou den yngres Atelier og senere formaaede Kong Frederik til at yde ham en aarlig Understøttelse, foreløbig paa 2 Aar og paa 200 Rigsdaler d. K. aarlig; senere blev Summen forhøjet til det dobbelte. Hos Coustou indtog W. en Stilling dels som Elev, dels som Medhjælper, og var i den sidste Egenskab højt skattet af Mesteren, hvem han stod bi med Marmorhugningen; det viste sig ogsaa, da W. udtalte sit Ønske om at rejse til Italien, at Coustou søgte at holde ham tilbage ved at forestille ham, at han, om han blev i Paris, ved hvis Akademi han havde vundet en Sølvmedaille, endnu et Aar (hele Aaret 1754), vilde kunne gjøre sig Haab om at opnaa Akademiets store Rejsestipendium. Hertil synes W. imidlertid kun at have fæstet ringe Lid, og tilmed stod det ham vistnok klart, at han i det franske Atelier ikke lærte andet godt end at hugge i Marmor. Han skilte sig da fra Coustou, studerede endnu en kort Tid paa egen Haand i Paris og begav sig saa, i Maj 1754, over Lyon, Marseille og Civitavecchia til Rom.

Fra Wasserschlebe havde W. Anbefalingsbreve med til Direktøren for det franske Akademi i Rom, Professor Natoire, der tog venlig imod ham, og gjennem hvem han blev kjendt med adskillige andre franske Kunstnere; til hans Omgangskreds kom ogsaa andre fremmede Mestre til at høre, saaledes Tyskeren Rafael Mengs og Italieneren Pompeo Battoni. Af ganske særlig Betydning for ham blev dog fremfor alt det nære Venskabsforhold, hvori han kom til at staa til den fremragende tyske Arkæolog og Kunstgransker Winckelmann, Grundlæggeren af den nyere Tids Antikstudium. Sammen studerede Winckelmann og W. hvad der paa den Tid fandtes i Rom af Oldtidens Billedhuggerarbejder, og

den store lærde vejledede sin unge Ven til deres rigtige Forstaaelse, opmuntrede ham til at tegne saa meget som muligt efter dem og har sikkert ikke forsømt nogen Lejlighed til at indskærpe ham den Grundsætning, som W. senere hævdede i sit lille Skrift «Tanker om Smagen udi Kunsterne i Almindelighed», at den fremadstræbende Kunstner gjør stor Uret mod sig selv og mod sit Kald, dersom han giver sig til at arbejde efter Naturen, før han grundig har studeret Antikken og tilegnet sig dens Aand og Stil. Winckelmanns Indflydelse paa W. har saaledes ingenlunde helt igjennem været af det gode. Mere end tvivlsomt er det dog, om W. i de Aar, han levede i Rom, uden sin Vens Hjælp overhovedet havde faaet Øjnene op for den oldgræske Plastiks Fortrin for den nyere franske og mægtet at iværksætte de agtværdige Forsøg, han senere i sine bedste Værker gjorde paa at komme ud over den Barokstil, der raadede i Coustous Værksted.

W. blev i Italien til 1758, da Akademiets Præses gav ham Tilhold om at vende hjem; største Delen af de 4 Aar tilbragte han i Rom, men fik dog Tid til at gjøre en Udflugt til Neapel, Pompeji, Herculanium og Portici, i hvilken sidste By han viede de to Rytterstatuer af M. Nonius Balbus en ikke ringere Hyldest end den, han i Rom havde ladet blive sine Yndlingsskulpturer, Apollon i Belvedere, Laokoonsgruppen og Niobegruppen, til Del. 1. Juli i det nævnte Aar tog han i Rom Afsked med Vennerne og gav sig i Følge med Maleren Mandelberg paa Hjemrejsen. Denne gik over Siena og Florents, hvor Vennerne tilbragte 16 Dage og flittig besøgte Kunstsamlingerne; W. har selv i sine Optegnelser og Breve udtalt sig om Indtrykkene, han modtog i disse og i Kirkerne, og det er med noget blandede Følelser, man erfarer, i hvilken Retning hans Smag gik; af Malerierne synes et Værk af den ret ubetydelige Eklektiker Trevisani at have gjort det stærkeste Indtryk paa ham, medens det om Michelangelos Monumenter i Kuppet ved S. Lorenzo (Medicigravene) hedder, at de ere «schlechter, als man sich einbilden sollte». I Pisa saa han Freskerne i Campo santo, «so aber nicht viel taugen», i Padua interessere Billedhuggerarbejderne, deriblandt Donatellos berømte Rytterstatue, han ikke, «ist nicht sonderlich». Rejsen førte ham for øvrigt over Venedig gennem Tyrol og Tyskland; til Kjøbenhavn kom han 6. Okt. 1758.

Hvad W. havde hjemsendt fra Rom var ikke meget; foruden en Del Tegninger og Kopier efter Antikken nævnes kun et Relief,

der kom til Akademiet i sønderbrudt Tilstand, og hvis Æmne nu ikke kjendes. At man imidlertid i de raadende Kredse allerede regnede ham for en betydelig Kraft, fremgaar af Begivenhedernes Gang: næppe et halvt Aar efter sin Hjemkomst blev han optagen som Medlem af det nyorganiserede Kunstakademi, og samtidig fik han Udnævnelse til kongl. Hofbilledhugger med frit Atelier i Materialgaarden ved Frederiksholms Kanal. Og Bestillingerne lod ikke vente paa sig; først blev det ham paalagt at udføre et Monument over Christian VI — det var færdigt i Marmor 1770 og bestaar af en mægtig, med allegoriske Relieffer prydet Sarkofag, ved hvis Endestykker 2 kvindelige Figurer, «Sorgen» og «Berømmelsen» ere anbragte; det hele er samlet med ikke ringe Følelse for dekorativ Virkning og i mange Enkeltheder smukt modelleret. Lidt senere overdroges det ham at bidrage til den paabegyndte Frederikskirkes Udsmykkelse med en stor Mængde Kunstværker, ikke mindre end 64 «Figurer» og 30 Relieffer foruden flere dekorative Ting. Til alt dette fik W., der maa have modelleret med ganske overordentlig Lethed, Skitserne færdige i mindre end et Aars Tid. Til endelig Udførelse kom disse Arbejder imidlertid ikke, da Opførelsen af Kirken, som man ved, blev standset, og af Skitserne er ikke en eneste bevaret til vore Dage.

I 1760 begyndte W. at efterkomme en vistnok ikke mindre omfattende Bestilling, og det lykkedes ham, selvfølgelig med Bistand af talrige Medhjælpere, at føre Arbejdet til Ende i Løbet af næppe længere — maaske endog kortere — Tid end 8 Aar. Det er de mangfoldige Grupper, Statuer og Dekorationer af forskjellig Art, som endnu staa paa deres Plads i Fredensborg Slots- have. Disse Værker ere af meget ulige Værdi og i forskjellig Stil, om de end for Enkelthedernes og endnu mere for Figurkompositionens Vedkommende gennemgaaende bære utvetydigt Mærke af den Paavirkning, Kunstneren havde været underkastet i Paris. Mindst gjælder dette om de kolossale — 8 Fod høje — draperede siddende Kvindefigurer, som danne Hovedstykkerne i de 2, hver 62 Fod lange, for øvrigt med Vaabenskjolde prydede «Dekorationer», og som symbolisere Danmark og Norge; her er Ro og plastisk Holdning og en Renhed i Linjerne, der peger tilbage over Coustou og hans samtidige og lige mod den oldromerske Plastik. Men de andre Figurer og Grupper tage sig rigtignok nærmest ud, som om deres Ophavsmand aldrig havde set en Antik for sine Øjne, — som vare de udgaaede fra en fransk

Dekadencekunstners Værksted, hvor Berninis Indflydelse endnu var den bestemmende. Særlig gjælder dette om Gruppen, der forestiller Helenas Bortførelse, hvor især den oprakte Arm med de vidt spredte Fingre gjør en «barok» Virkning, men ogsaa de to andre Bortførelsesscener med Flora og med Proserpina saa vel som Æneas, der med Anchises og Ascanius forlader Troja, vilde have vakt Winckelmanns dybeste Mishag, dersom han, der kaldte Bernini «der grösste Esel unter den Neueren», havde faaet dem at se. Ret tiltalende, især ved det Indtryk de gjøre af virkelig at sove, ere de to hvilende Dreng; af «Aarstiderne» er «Foraaret» ret smuk i Linjerne, men staar, som i det hele W.s Statuer, daarlig paa Benene; de 3 andre ere meget tarvelige. Ikke synderlig mere tiltalende ere de i Dekorationerne indlagte Relieffer; «Gratierne», der pryde Obeliskens paa Øen, ere unaturlig tynde og lange og meget flove i Udtrykket; bedre og ikke blottet for Reminiscenser fra Antikken er «Vinhøsten», der findes paa et «Monument champêtre», der som Helhed er godt arrangeret. Dette kan overhovedet siges om næsten alle de til Samlingen hørende helt eller væsentlig set dekorative Arbejder, saaledes om et «Monument pittoresque» med et ionisk Tempel i Relief og med en ypperlig Anvendelse af Ægstave og andre ornamentale Led; endnu værdifuldere ere de fleste af de mægtige, paa firsidede Postamenter opstillede Vaser med deres fine, antikiserende Profiler og stilfulde Udsmykning. Af Arbejderne i Fredensborg fristes man overhovedet til at slutte, at W.s Talent væsentlig gik i Retning af det ornamentale, og at han vilde have kunnet naa overmaade højt, hvis han havde uddannet sig og virket udelukkende som Dekorationsbilledhugger. Den omtalte, for Bedømmelsen af W.s Evner og Udvikling meget vigtige Suite er for øvrigt mærkelig ved at fortælle om det sære Tilbagefald til Dyrkelsen af den franske Stil, der viser sig hos Kunstneren kort efter hans Hjemkomst fra Italien. Senere Arbejder af ham vise langt tydeligere end Fredensborgsagerne, at han virkelig har lært noget af at se og tegne efter antikke Statuer og Relieffer. Man mærker det allerede i 1768, da han tegner en Reliefkomposition til Titelkobberet foran J. G. Bradts Gjengivelser af Monumenterne i Fredensborg Slotshave; af alle W.s Frembringelser er der vistnok ingen, der røber mere Forstaaelse af antik Komposition, Linjeføring og Bevægelse end denne Tegning.

W., der fra 1761 var Professor ved Modelskolen, og som

senere opnaaede den paa hans Tid meget høje Titel af Justitsraad, skal have passet sin Lærergjerning omhyggelig, endogsaa efter at han i 1772 var bleven Akademiets Direktør. Den kunstneriske Virksomhed, han ved Siden deraf udfoldede, maa kaldes i forbausende Grad omfattende, selv om man, hvad der vel er nødvendigt, forudsætter, at han til de fleste af sine Værker — ligesom senere Thorvaldsen — har nøjedes med selv at gjøre en Skitse og ladet Medhjælperne besørge Resten, og at han til «det simplere Arbejde», som i rigelig Mængde udgik fra hans Værksted, kun har leveret en Tegning. Mange Bestillinger modtog han paa Gravmæler, af hvilke en stor Del ere spredte omkring i Landets Kirker, og paa Sarkofager, hvoriblandt Holbergs i Sorø (1779) udmærker sig ved sin rene, monumentale Stil og skønne Udførelse. Adskillige af disse Ting udførtes for Privatfolk; i en Række af Aar var det dog mest efter Ordre fra Hoffet, han arbejdede. I 1765—66 leverede han saaledes til Riddersalen paa Christiansborg et allegorisk Relief og 12 Medailloner af oldenborgske Konger samt 28 større og mindre Stykker af væsentlig dekorativ Karakter; alt dette gik til Grunde ved Slotsbranden 1794, og kun nogle af Medaillonerne kjendes af Kobberstik. I 1769 fuldendte han sit Hovedværk, Frederik V's kolossale Monument i Roskilde Domkirke — en 6 Alen lang og 3 Alen høj Sarkofag, der hviler paa et Fodstykke og prydes af talrige Skulpturer; bag den bærer en Søjle, som krones af en Urne, en Medaillon med Kongens Portræt; for Enderne af Sarkofagen sidde $4\frac{1}{2}$ Alen høje, kronede Kvindeskikkelser, Danmark og Norge, som i dyb Sorg. Om dette Arbejde kan siges det samme som om W.s andre: det dekorerer godt, hvor det staar, og frembyder en Del smukt følte og vel udførte Enkeltheder, men ved Siden deraf meget, som tyder paa en ikke ganske ægte Følelse og en mangelfuld, i alt Fald ikke konsekvent gennemført Uddannelse.

I 1768—69 var W. paa Rejse i Frankrig og England; efter den Tid fik han fra Regeringen kun én stor Bestilling, nemlig paa over 50 Mindestøtter for fremragende danske og norske, opstillede ved Jægerspris Slot; de bleve udførte i Aarene 1777—84 og ere for en Del i al deres Beskedenhed Vidnesbyrd om Kunstnerens Sans for gode Proportioner og fin Ornamentik. Fra Værkstedet i Materialgaarden udgik end videre de paa «Herkulespavillonen» i Rosenborg Have anbragte Relieffer Herkules og Omphale. Men for øvrigt arbejdede W. i den sidste Snes Aar af sit Liv saa godt

som udelukkende for Privatfolk, og de Opgaver, disse stillede ham, vare kun sjældnen nogenlunde betydelige eller lønnende — næsten udelukkende paa mere eller mindre tarvelig udstyrede og derfor prisbillige Gravmæler. Et enkelt Værk fra hans sidste Tid er dog af større Interesse, Statuen «Troskaben» paa Frihedsstøtten i Kjøbenhavn, udført 1797. Her er der, i alt Fald i Figurens Bevægelse, noget, der virkelig minder om, at Kunstneren har staaet over for antikke Billedværker.

W. blev 8 Gange valgt til Direktør for Kunstakademiet og heklædte denne Post sidste Gang 1793—94; han havde adskillige Gange Lejlighed til at vise Kunstsolen betydelige Tjenester, særlig ved at skaffe den ud over de pekuniære Vanskeligheder, som Regeringens store Sparsommelighed beredte den. Virksom var han til det sidste, skjønt han i sin fremrykkede Alder led af stor Legemsskrøbelighed, der vedligeholdtes af gjentagne Slagtilfælde. I sin kraftigste Alder havde han vistnok siddet i ret gode Kaar, men som gammel maatte han ligefrem kæmpe med Fattigdommen. Hans Lønninger beløb sig kun til 500 Daler d. K. eller lidt over 1500 Kroner, hvilket paa en Tid, da en Tønde Rug kostede 18 Kroner og alle andre Priser stod i Forhold dertil, kun kunde forslaa lidet til 4 Menneskers Underhold; W. giftede sig aldrig, men maatte dog ernære ikke alene 2 gamle Søstre, men ogsaa en fattig Slægtning, han havde taget til sig. Usselt bleve hans Arbejder betalte, og til sidst var Nøden i den gamle værkbrudne Mands Hjem saa stor, at næsten alt, hvad der kunde pantsættes, var vandret til Assistenshuset, og at Oldingen selv maatte sove paa laante Sengklæder. Og saa kom, hvis Traditionen har Ret, en afgjørende Katastrofe: et Skib, der førte en Del Marmorblokke, som W. havde betalt med en lille Pengesum, hans Søstre ejede, gik til Bunds under Læsø. Al denne Elendighed var mere, end den haardt prøvede Mand kunde bære, og om Aftenen den 17. Dec. 1802 druknede W. sig i Sortedamssøen. Først 4 Dage senere fandtes hans Lig, og Juleaften blev det jordfæstet paa Assistens Kirkegaard.

Der var Sorg ved hans Død; W. havde været almindelig elsket af alle, der personlig havde med ham at gjøre, og Samtiden saa i ham en Mester af første Rang; at Oehenschläger, hvis skønne Mindedigt over ham er almindelig kjendt, kaldte ham «Danmarks Phidias», er næppe af nogen blevet regnet for en Overdrivelse. Den ganske urigtige Vurdering af hans Kunst lader sig i Virke-

ligheden let forklare, uden at man behøver at søge Grunden dertil ene i hans Samtids fænomenale Kritikløshed og Nøjsomhed. W. var ganske vist ikke nogen stor Kunstner; han stod saaledes langt tilbage for sin samtidige, Svenskeren Sergel; hans oprindelige Begavelse var næppe overvældende, og hans Uddannelse, først i Paris og saa i Rom, af en saadan Art, at Resultatet som Helhed blev en aldrig ret organisk sammensmeltet Blanding af Parykstil og Antik — en Blanding, hvori den førstnævnte Bestanddel som oftest vejede mest til. Men ved Siden heraf sad han inde med Fortrin, der hævede ham højt over Mængden af Tidsalderens Billedhuggere. Hans Fantasi var rig, han komponerede let og i Regelen naturlig og havde saa megen Smag, at han, selv hvor den franske Indflydelse var umiskjendelig, dog kun rent undtagelsesvis faldt ud i Svulst og Bombast eller i den absolute Tomhed. I Sammenhæng hermed kommer der noget i Forhold til, hvad Tiden ellers frembragte, ret sundt og menneskeligt over hans Arbejder. Om hans nære Forhold til Antikken har der af og til, ogsaa i senere Tider, været talt i alt for høje Toner; ganske vist er han paavirket af sengræsk og romersk Kunst, men Udbyttet, han har haft af at studere det gamle, er dog væsentlig det, at han derved har faaet sin Smag saaledes rensset, at han delvis har kunnet sky de Unoder, der skæmmede Periodens franske Skulpturer. Sine bedste Egenskaber lægger han ofte for Dagen i sine Tegninger, mindst dog i dem, han udførte til Pragtudgaven af «Peder Paars», 1772; disse ere blottede for ethvert Spor af Lune og derved dødsdømte.

W.s Samtid og de nærmest følgende Generationer have instinktmæssig følt hans Fortrin som noget, der havde sin Rod i en nobel og fin Kunstnerpersonlighed; de have med rette paaskjønnet, men ogsaa i høj Grad overvurderet dem. For senere Slægter maa han staa som en talentfuld og elskværdig Overgangsskikkelse, der vel i visse Maader peger ud mod det, der skal komme, men hverken er stærk eller oprindelig nok til at bryde nye Baner.

Meier, *Efterretn. om Billedhuggeren J. W. Weilbach*, *Nyt dansk Kunstnerlex.* Høyens Skrifter III, 192 ff.

Sigurd Müller.

Wiedewelt, Just, 1677 (?)—1757, Billedhugger, fødtes i Kjøbenhavn 18. Nov. 1677 (1675?) og var Søn af Arkitekt og Murmester Hans W., der fra Schleitz i Markgrevskaabet Meissen var indvandret til Danmark, og hans første Hustru Marie Marcusdatter. 1692—96

var han i Lære hos den dygtige nederlandske Billedhugger Thomas Quellinus, som den Gang var bosat i Danmark. 1696 drog han til Antwerpen, hvor han arbejdede i to Aar, der fra videre til Paris, hvor han arbejdede i 17 Aar; ved Juletid 1715 var han atter i Kjøbenhavn. De Marmor-Portrætbuster af Frederik IV og Dronning Louise (nu paa Rosenborg), for hvilke W. 1719 fik 300 Rdl., vidne om, at W. til fulde havde tilegnet sig fransk Stil i Portrætkunsten; det er for øvrigt baade dygtige og karakterfulde Arbejder. Indtil han 1734 blev ansat som kongl. Billedhugger ved Gammel og Ny Holm synes han væsentligst at have haft sit Udkomme ved dekorative Arbejder af Sten og Træ, Altertavler, Epitafier o. desl. Figurerne af «Troen» og «Kjærligheden» paa Altertavlen i Helligaandskirken i Kjøbenhavn (oprindelig i Slotskirken paa Kjøbenhavns Slot) ere af ham; han døde 8. Sept. 1757, umiddelbart efter sin Hustru Birgitte Lauridsdatter (f. 1685), hvem han havde ægtet 1726. Paa det Mindesmærke, som hans Søn Johannes W. satte ham i Petri Kirke, er hans Portræthoved udført i Profil.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlexikon. Meier, Fredensborg. *F. Beckett.*

Wieding, Karl Johannes Friedrich Wilhelm, 1825—87, Retslærd. Han var født 1. Sept. 1825 i Tønder, hvor hans Fader Feodor W. først var Advokat og senere Retsskriver. Efter at være blevet Student fra Haderslev Skole begyndte han at studere Jura i Kiel. Disse Studier afbrødes i 1848, da han traadte ind i den slesvig-holstenske Armé, men efter Krigen afsluttede han dem i Göttingen og Berlin. Han var derefter en Tid Sekretær i Flensborg, men gik senere til Berlin, hvor han 1857 promoveredes til Dr. juris og derefter habiliterede sig som Privatdocent. 1861 kaldedes han som Professor til Universitetet i Greifswald, 1867 til Kiel, hvor han 1880—81 var Universitetets Rektor. Han døde 24. Okt. 1887. W. har udgivet forskjellige juridiske Skrifter, hvoraf det betydeligste er «Der Justinianische Libellprocess» (1865); foruden indgaaende Undersøgelser over den gamle romerske Proces indeholder det flere friske og træffende Betragtninger om Nutidsretspleje. Han skrev ogsaa en «Rechtsgutachten» om «Die Präntensionen auf die Herzogthümer Schleswig-Holstein» (1865), hvis Tendens noksom fremgaar af, at han stempler Londoner-Traktaten af 1852 som «absolut unsittlich».

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftstellerlex. Allg. deutsche Biographie XLII. *H. Munch-Petersen.*

Wiegmann, Christian Ludvig, 1782—1841, Præst, blev født 22. Maj 1782 i Kellinghusen, hvor hans Fader, Conrad Frederik W. († 1789), der tidligere havde været Huslærer i Jylland og Rektor i Haderslev, den Gang var Diaconus. Moderen, Elisabeth Juliane Cathrine f. Todsens døde snart efter Sønnens Fødsel, hvorfor han kom til sin Morfader, Præsten Todsens i Wewelsfleth. Han blev Student i Kiel 1802 og fik theologisk Examen i Glückstadt 1806. Efter forskjellig Lærervirksomhed blev han 1818 Hospitalspræst i Elmshorn og 1831 Sognepræst i Tøstrup, Gottorp Amt. Her døde han 17. Jan. 1841. Han har udgivet en Del Opbyggelsesskrifter og været en meget flittig Medarbejder i Tidsskrifter. En Del Artikler, oprindelig i «Itzehoer Wochenblatt», omfattende Holstens Kirkehistorie, omarbejdede og samlede han 1840 i Bogform («Kurzgefasste Gesch. d. chr. Religion etc.»). Han var 3 Gange gift: 1. (1819) med Anna Elisabeth Mathiesen, en Kantordatter fra Aabenraa; 2. (1830) med Margrethe Catharine tho Aspern († 1831), hvis Fader var Kjøbmand i Krempe; og 3. med Marie Sophie Jensen, en Skolelæreratter fra Sterup, som overlevede ham.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Fr. Barfod, Danmarks Gejstlighed, 1. Aarg., Sp. 137 f. A. Jantzen.

Wiehe, Anton Wilhelm, 1826—84, Skuespiller: W. W., der var Søn af Justitsraad, Havneskriver i Kjøbenhavn Carl Wilhelm W. (f. 8. Nov. 1788 † 17. Febr. 1867) og Antoinette Louise f. Rosing (f. 29. Juni 1791 † 7. April 1874), fødtes 8. Juli 1826 i Kjøbenhavn og blev efter sin Konfirmation af sine Forældre sat i Malerlære, men det smagte ikke den unge Mand, hans Lyst stod til Theatret. Fra sin Moder, der var en Datter af det store Kunstnerpar Michael og Johanne Cathrine Rosing (XIV, 324 ff.) havde han taget ægte Skuespillerblod i Arv, og selv hans Fader, der var en dygtig og pligtopfyldende Embedsmand, besad en dramatisk Aare og havde i sine unge Aar sammen med sin Hustru tidt spillet god Privatkomedie i det Borupske Selskab, han som en stilfærdig Komiker og hun som en indtagende Elskerinde og ung Husmoder. Det fædrene Hjem havde med sin Kunstbegejstring og sin Bekjendtskabskreds af Skuespillere virket alt andet end dæmpende paa den unge Wilhelms Theaterlyster, og da han nu saa sin ældre Broder Michael (se ndfr.) gjøre sig bemærket paa Scenen, medens han selv stod paa Malerstigen, kunde han ikke udholde det længere, og efter megen

Modstand gav Forældrene deres Samtykke, ja formaaede endog N. P. Nielsen (XII, 259) til at yde ham Vejledning.

Sytten Aar gammel fik W. 16. Nov. 1843 sin første Fremtræden paa det kongl. Theater som Jørgen i «Erik og Abel»; det var oprindeligt bestemt, at han skulde have haft sin Debut som Einar Tambeskjelver i «Hakon Jarl», men en Sygemelding fra Phister foraarsagede, at han med kun én Dags Varsel fremtraadte første Gang paa Scenen som Jørgen. Rollen var kun lille, men W.s unge Frejdighed gav gode Løfter, og disse skuffede han heller ikke, da han senere i samme Theateraar, 19. April 1844, fik sin egentlige Debut som Einar Tambeskjelver, ja det fortælles endog, at i en af Mellemakterne kom Oehlenschläger op til ham i Foyeren og sagde til den unge Mand: «Nu er jeg ikke bange for, hvorledes Eftertiden skal forstaa mig; De har min Aand i Dem, og De skal forklare mig for de kommende Slægter». Skjønt W. saaledes havde gjort Lykke, gik det dog ikke saa hurtig fremad, som han ønskede, dels var han endnu ikke helt udvoxet, dels indehavde hans Broder Michael og Hultmann netop de Roller, der passede for ham; han fik dog af og til Lejlighed til i større Roller, som Alger i «Hagbarth og Signe», Titelfiguren i «Don Cæsar de Bazan» og Charles i «Bagtalelsens Skole», at vise sine Evners Væxt. Det gik alligevel W. for langsomt ved det kongl. Theater, og han søgte, med Orlov, Lykken andetsteds: ved det Langeske Selskab, først i Provinserne, senere paa Kasino i Kjøbenhavn, ved hvis Aabningsforestilling (26. Dec. 1848) han spillede Gartnerkarlen Jochum i «Talismanen». Aaret efter blev han indkaldt til Soldatertjenesten og blev i Slaget ved Isted (25. Juli 1850) haardt saaret i det højre Ben; der var endog Tale om, at Benet maatte sættes af, men lykkeligvis undgik han denne Ulykke, og 1. Maj 1851 gjenoptraadte han paa det kongl. Theater som Henri d'Albret i «Dronning Marguerites Noveller»; han udfoldede den Aften en lys og lykkelig Mandighed, der indtog alle, og det var derfor med Sorg, at det danske Publikum hørte, at W. fra Begyndelsen af det følgende Theateraar havde modtaget Engagement ved Christiania Theater.

Den 24. Avg. 1851 ægtede W. Ida Florentine Adami (f. 22. Okt. 1824 i Kjøbenhavn), Datter af Skomagermester Johan Andreas A., og 11. Sept. s. A. fremtraadte han første Gang paa Christiania Theater som Oluf i Oehlenschlägers «Dronning Margareta»; han vandt strax Publikum ved sin lyriske Erotik, og hans to følgende Debut-

roller, Grev Tristan i «Kong Renés Datter» og Henri d'Albret i «Dronning Marguerites Noveller», befæstede yderligere hans Yndest. I 9 Theateraar virkede W. ved Christiania Theater og gennemspillede her et Repertoire paa henvend halvandet Hundrede Roller, der vare saa forskjelligartede som Oehlenschlägers Axel og Holbergs Kandestøberdreng, Shakspeares Romeo og Beaumarchais' Figaro (i «Figaros Bryllup»), Stig Hvide i «Svend Dyrings Hus» og Maxime Odier i «En fattig ung Mands Æventyr»; «i dem alle gjorde han Lykke», vidner Christiania Theaters Historiograf T. Blanc.

Da det Michael Wiehe-Høedske Oprør mod J. L. Heiberg brød løs i Jan. 1855, søgte Heiberg at vinde Wilh. W. tilbage, men denne mente da at have en Ærespligt til ikke at forlade Christiania Theater; nogle Aar senere, da den norske Bevægelse mod danske Skuespillere paa Norges Hovedscene løftede Hovedet, greb han derimod strax til, da det kongl. Theater i Kjøbenhavn atter tilbød ham Engagement, men trak sig lige saa bestemt tilbage, da Engagementstilbudet indskrænkedes til «et Prøveaar», og sluttede i Stedet Kontrakt for 3 Aar med Kasino. 25. Maj 1860 tog W. Afsked med Christiania Publikum som Møller i «Hr. og Fru Møller», og 1. Sept. s. A. fik han en hjertelig Modtagelse i Kjøbenhavn, da han fremtraadte paa Kasinos Scene som Prosper Bloch i «Kragetæer».

Paa Kasino virkede W. 3 Theateraar i et Repertoire, der fornemmelig bestod af Folkekomedier og borgerlige Lystspil; det blev for hver Dag mere tydeligt, hvilken Fejl det kongelige Theater havde begaaet ved ikke at sikre sig hans Talent, og inden de tre Kasinoaar vare gaaede til Ende, havde det knyttet ham fast til sig; fra Juli 1863 ansattes W. som kongl. Skuespiller, og 1. Sept. s. A. gjenoptraadte han som Axel i «Axel og Valborg». Da Broderen Michael W. det følgende Aar døde, lagdes en stor Del af dennes Repertoire over paa Wilh. W.s Skuldre, og hans Kræfter voxede med Byrden; han bar i de følgende Aar hovedsagelig den alvorlige Del af Theatrets Repertoire, ja han udvidede sin Kunsts Omraade helt ind paa den moderne Karakterkomedie hos Bjørnson og Ibsen. W. syntes endnu at have mange rige Arbejdsaar for sig, da Sygdom — først gjentagne heftige Anfald af Næseblod, dernæst en Øjensygdom, der truede med at slukke Synet paa begge hans Øjne — nedbrød hans Kraft og tvang ham til at tage sin Afsked med Udgangen af 1878—79; hans sidste Fremtræden fandt Sted 4. Juni 1879 som Hakon Jarl i Tragediens

3. og 4. Akt og som Møller i «Hr. og Fru Møller». I de følgende Aar optraadte han af og til som Deklamator, men enhver Mulighed for Gjenoptræden paa Scenen var og blev udelukket; 4. Jan. 1884 døde han i Kjøbenhavn.

Blandt W.s Repertoire paa det kongl. Theater indtage de Oehlenschlägerske Helte en fremtrædende Plads, og han, som i lige Linje stammede ned fra Michael Rosing, der havde foresvævet selve Digteren som Idealet af en nordisk Helt, havde ypperlige Betingelser for disse: hans Skikkelse var vel ikke stort over Middelhøjde, men skulderbred og kraftig bygget, hans Gang var rask, hans Holdning rank, og han bar sit store smukke Hoved stolt og frit, og hertil kom hans skønne, fuldtonende Stemme, der med Vælde kunde runge gennem Salen, og som tillige besad en egen blød Mandighed, der kunde smelte hen i en næsten barnlig Klagen uden at blive sødladen eller umandig. W., der i sin Ungdom havde nydt N. P. Nielsens Vejledning, brugte denne store, skønne Stemme paa traditionel eller om man hellere vil akademisk Vis; de Oehlenschlägerske Vers rullede rytmefast, i lange, brede Bølger frem over hans Læber, han deklamerede ganske vist, men troende og selv betaget gjorde han altid et stærkt og gribende Indtryk; dog lagde han mere Vægt paa Velklangen end paa Karakteren, derfor staa i hans Oehlenschlägerske Repertoire de unge, ildfulde Helte som Axel i «Axel og Valborg», Olaf Trygvason i «Hakon Jarl», Oluf i «Dronning Margareta», Svend Tveskjæg i «Palnatoke» højere end de ældre grublende Herskere som Abel i «Erik og Abel» og selve Hakon Jarl.

Medens W. i sine Helteroller ikke naaede langt inden for den ydre Skal, trængte han i den Række moderne — væsentlig norske — Karakterroller, han fremstillede i den sidste Del af sit Kunstnerliv, helt ind til den menneskelige Kjærne; med Mesterhaand gav han hver af disse Figurer sit Særpræg, og han udpenslede med Finhed, støttet paa sit eget rige Følelsesliv og sin Livserfaring, dette i dets forskellige Overgange. Her var først en Række halvvejs Elskerroller som Axel i «De nygifte», Edvard Grant i «Et rigt Parti» og Grosserer Block i «Helene» og dernæst de to store Karakterroller Stensgaard i «De unges Forbund» og Tjælde i «En Fallit». I disse to højst forskellige Roller viste W., hvor langt han kunde have naaet i moderne Karakterskildring, om ikke Sygdom havde brudt hans Kraft; med Skarphed og Lune gennemførte han i Stensgaards Rolle, som han gav paa «durende» Norsk,

Frasemagerens indre Raahed og ydre Elskværdighed, medens han i den anden hævede Spekulantens Tjælde i nøjeste Forstaaelse af Digterens Ønske til en sympathisk skibbruden.

W.s Repertoire omfattede endnu mange andre Figurer, han spillede saaledes elskværdige Galninger som Charles i «Bagtalelsens Skole», sorgløse Kunstnere som Frank i «Grøns Fødselsdag», lyriske Elskere som Tristan i «Kong Renés Datter», dovne Bonvivanter som Møller i «Hr. og Fru Møller», sværmeriske Fyrster som Kong Pandorus i «Kjærlighed ved Hoffet», svage Døgenigte som Hasle i «En Skavank», og mange flere; altid fyldte han Scenen og Rollen, kun én Gang greb han uhjælpelig galt, det var, da han forsøgte at omdanne Christen Madsen i «Gjenboerne» til en forelsket Ungersvend.

W.s to Sønner bleve begge Skuespillere; den ældste, *Wilhelm W.*, der er født 10. Febr. 1858 i Christiania, begyndte sin Theaterbane paa det kongl. Theater 6. Okt. 1875 som Brok i «Lygtemænd», spillede ved Faderens Afskedsforestilling Einar Tambeskjelver i «Hakon Jarl», har senere været engageret dels i de danske Provinser, dels ved de københavnske Privattheatre, navnlig Dagmartheatret; han minder i adskilligt om Faderen, i Stemmens Klang, i Skikkelsens Bredskuldrethed, men er endnu, skjønt han ejer baade Fantasi og Følelse, ikke brudt afgjørende igjennem. Han har været gift med 1. Marie Charlotte W. f. Hansen (se S. 555) og 2. Augusta W. f. Blad (se ndfr.). Den yngre Søn, *Jacques Emil W.*, der er født 23. Juni 1860 i København, fremtraadte første Gang paa det kongl. Theater 11. Maj 1884 som Bernardo i «Hamlet», har fra 1885—86 virket ved de københavnske Privattheatre, særlig Dagmartheatret, hvor han har udviklet sig til en yndet Farceskuespiller; han forbinder en forstandig Replikbehandling, der dog ikke sjælden skæmmes af en vis stammende Manér, med en elskværdig Forfjamskelseskomik; han er ogsaa med Held optraadt i den egentlige Karakterkomedie. Han ægtede 30. Maj 1891 Skuespillerinde Emma Charlotte Albrecht (f. 30. Juni 1865), Datter af Skuespiller Heinrich Gottfred A. (f. 1828 † 1890).

Th. Overskou, A. V. Wiehe 1843—79. E. Brandes, Dansk Skuespilkunst S. 201 ff. Lit. og Kritik I (1889) S. 768 ff. Norden 1887, 3. Hæfte. Illustr. Tid. XIV, 240 f.; XXV, 234 f.; XXXII, Nr. 48. Nationaltid. 6. Jan. 1884.

•
Arthur Aumont.

Wiehe, Augusta, f. 1871, Skuespillerinde. A. W., der er Datter af Direktør for Det kongl. oktr. Søassuranceselskab Sigfred

Blad (f. 11. Juni 1835 † 12. Maj 1902) og Louise Dorothea f. Rasmussen (f. 17. Dec. 1837), er født 10. Jan. 1871 i Kjøbenhavn, fik sin sceniske Uddannelse paa det kongl. Theaters Elevskole, fremtraadte 1. Sept. 1891 første Gang paa dettes Scene som Arianke Bogtryk-
kers i «Barselstuen», ansattes som Skuespillerinde 1. Avg. 1892, havde 5. Sept. s. A. sin egentlige Debut som Sophia i «Erik og Abel» og gik med Begyndelsen af 1894—95 til Dagmartheatret, hvor hun, der 1. Dec. 1899 ægtede Skuespiller Wilhelm W. (se S. 552), siden, med Undtagelse af nogle Maaneder, har virket. Fru W., der med Dygtighed og Flid har gennemspillet et stort og temmelig forskjelligartet Repertoire, evner, støttet af sin mørke Skjøn-
hed, sin ranke Skikkelse og sin dybe Stemme, at fremstille en stolt Kvindelighed og en henreven Elskovsbetagelse; hun har i nogle Roller ogsaa lagt komisk Evne for Dagen. *Arthur Aumont.*

Wiehe, Frederik Wilhelm, 1817—64, Filolog, var en Broder til ovennævnte A. W. W. Han fødtes paa Frederiksberg 4. Dec. 1817, gik i den kjøbenhavnske Borgerdydskole 1828—35, tog Artium ved Universitetet og 1836 filosofisk Examen, studerede derefter Filologi, i hvilken Tid han var Alumnus paa Regensen (1837) og paa Borchs Kollegium (1840—43) og tillige virkede som Lærer i sin gamle Skole, tog filologisk Embedsexamen i Maj 1843 og den dertil hørende praktiske Prøve i Januar 1844. I Sept. 1843 konstitueredes han som Lærer i Latin og Græsk ved Odense Kathedralskole og udnævntes til Adjunkt sammesteds i Jan. 1844; derefter forflyttedes han i Dec. 1846 som Overlærer til Slagelse lærde Skole, ved hvilken han siden fungerede som konstitueret Rektor fra Maj 1851 til Skolens Nedlæggelse i Avg. 1852; i Skolens Program for dette Aar skrev han et «Kort Tilbageblik paa Slagelse lærde Skoles Historie». I Sept. 1852 beskikkedes han til Overlærer ved Aarhus Kathedralskole, men var paa Grund af Sygdom hindret i at overtage sin Skolegjerning dér indtil Sept. 1854. Han disputerede for Doktorgraden 1856. I Marts 1864 udnævntes han til Rektor for Frederiksborg lærde Skole, men kom ikke til at overtage dette Embede, i det han døde i Aarhus nogle faa Dage efter sin Udnævnelse, 24. Marts 1864. 24. Juni 1844 ægtede han Johanne Marie Drewsen, Datter af Fabrikejer Christian D. til Strandmøllen. Han har skrevet nogle Smaaskrifter om den græske Akcentlære (Progr. fra Odense 1845 og fra Slagelse 1848), «Bidrag til græsk Synonymik (Progr. fra Slagelse 1850) og Doktorafhandlingen 1856 «De vestigiis et

reliquiis synonymicæ artis Græcorum»; mest bekjendt er han dog bleven ved sine dygtige, kommenterede Udgaver af en Række platoniske Dialoger (3 Hæfter, Kbhvn. 1848—51), som have været meget benyttede til Skolebrug. Andre Smaaafhandlinger af ham, ogsaa om dansk Sprog, findes i «Nordisk Tidsskrift for Filologi».

Autobiografi i Kbhvns. Univ. Indbydelsesskrift ved Reformationsfesten 1856. Hundrup, Filol. Kandidater I, 108 f. Progr. fra Aarh. Kath. 1864 S. 72. Erslew, Forf. Lex.

M. Cl. Gertz.

Wiehe, Johan Henrik, 1830—77, Skuespiller. J. W., der er Broder til ovenfor nævnte A. W. Wiehe, var født 15. Okt. 1830 i Kjøbenhavn, deltog som frivillig i Felttogene 1849 og 1850 og udnævntes 1851 til Lieutenant, men 1858 tog han sin Afsked for at følge den nedarvede Længsel mod Theatret, der havde ført hans to ældre Brødre Michael W. (S. 555) og Wilhelm W. (S. 548) op paa Scenen, og som ogsaa bankede i hans Aarer. Efter en Prøve for det kongl. Theaters Direktion ansattes han i Marts 1858 paa 2 Aar, og 21. Maj s. A. debuterede han som Figaro i Mozarts Opera «Figaros Bryllup». Rollen passede ikke W. synderlig godt, hans svære, næsten plumpe Skikkelse og hans stærke, næsten grove Stemme stemmede ilde til Figaros vævre Glathed, og sagtens har han ogsaa brugt sin Sangstemme mere til at skaffe sig hurtig ind paa Theatret, end fordi han vilde være Sanger hellere end Skuespiller. W. fik da heller aldrig noget stort Operarepertoire, dog maa det nævnes, at han som Johan i «Ungdom og Galskab» lagde en komisk Bredde for Dagen, der havde fortjent en forstaaende Pleje. Ogsaa paa Skuespillets Omraade sultefødedes W. med Smaaroller, indtil han 1867 som Bothwell i Bjørnsons «Maria Stuart i Skotland» aabenbarede en storslaaet Kraft og en ubændig Voldsomhed, der paa samme Tid forbavsede og betog. Men heller ikke dette Varsel, dette Stormvarsel agtede Theatret paa, men gav ham Oehlschlägers Palnatoke og andre deklamerende Kæmper, og W. troede til sidst, at han i disse ydede noget udmærket, han regnede saaledes Ørnulf i «Hærmændene paa Helgeland» for sin ypperste Rolle, og i denne lød 30. Maj 1875 hans Stemme sidste Gang paa Scenen. Den Selvtillid, der havde ligget bag hans Tunghed, steg kort efter til Sindssygdom, og 22. Jan. 1877 døde han, der Juni 1876 var bleven afskediget af Theatrets Tjeneste, paa St. Hans Hospital ved Roskilde. — W. havde 18. Maj 1865 ægtet

Fanny Petersen, Datter af Overlærer ved Metropolitanskolen Carl Ludvig P. (f. 1813 † 1870).

E. Brandes, Dansk Skuespilkunst S. 274 ff.

Arthur Aumont.

Wiehe (-Berény), Marie Charlotte, f. 1865, Skuespillerinde. Ch. W., hvis Forældre vare Musiker Julius Jacob Georg Hansen (f. 1826 † 1868) og Emma Cathinka f. Flor (f. 1832 † 1898), er født 28. Avg. 1865 i Kjøbenhavn, kom som Barn ind paa det kongl. Theaters Balletskole, gjorde sig tidlig bemærket i Balletterne ved sin blonde Slankhed og sine Bevægelers Lethed; hun fik ogsaa et ikke lille Repertoire, men det tilfredsstillende hende ikke, og ved Udgangen af 1889—90 forlod hun, der 5. Juni 1889 havde ægtet Skuespiller W. Wiehe (se S. 552), det kongl. Theater og gik til Folketheatret. Her debuterede hun 13. Nov. 1890 som Titelfiguren i Operetten «Frk. Nitouche» og gjorde i denne Rolle stor Lykke; Fru W. blev i kort Tid en af de mest yndede Skuespillerinder i Kjøbenhavn, og hun udførte foruden adskillige store Operettepartier saa forskjellige Roller som Hilda i Skuespillet «Et Folkesagn», Palle i «Gøngehøvdingen», Unge Pjerrot i Pantomimen «Den forlorne Søn» og Gilberte i «Frou-Frou». Men hendes Stjerne dalede snart, og da hun efter nogle Aars Forløb stod uden fast Engagement, søgte hun Lykken uden for sit Fædreland; under Verdensudstillingen i Paris 1900 debuterede hun, der, efter sit første Ægteskabs Opløsning, 7. Dec. 1899 havde ægtet Musikeren Henry Berény (f. 1. Jan. 1871 i Kasa i Ungarn), paa Théâtre des Auteurs gais og har siden under stigende Anerkjendelse optraadt i Lystspil, Pantomimer og Operetter paa forskellige Theatre i Paris; hun, der ogsaa er optraadt i London, har siden gjæstet Kjøbenhavn 2 Gange, i 1901 og 1904, og syntes at have gjenvundet sit tidligere Herredømme over det kjøbenhavnske Publikum.

Arthur Aumont.

Wiehe, Michael Rosing, 1820—64, Skuespiller. M. W., der var ovennævnte A. W. W.s ældre Broder, fødtes 23. Jan. 1820 i Kjøbenhavn og blev efter sin Konfirmation anbragt paa Vartovs Kontor, men Kunstnerblodet i hans Aarer gjorde snart Oprør mod det aandsførtærende Skriverarbejde, han her anvendtes til, og han meldte sig til Prøve paa det kongl. Theater, blev antaget og af Direktionen overgivet Stage til Uddannelse. Ved en Sommerforestilling 22. Juni 1837 fik W. sin første Fremtræden som Kosinsky i «Røverne», men han gjorde alt andet end Lykke: Publikum for-

bavsedes over hans kantede og kejtede Fremtræden og næsten fornærmedes over hans tykke Stemme og den ganske uøvede Brug, han gjorde af den. Det varede Aar, inden denne Publikums Mistemning fortog sig; for en Del kan Grunden hertil vel søges i, at hans Udseende ikke virkede umiddelbart indtagende, han var ganske vist velvoksen og rank af Skikkelse, men hans Profil med den tilbageskraanende Pande og den fremtrædende Næse gav ham ikke noget intelligent Udtryk — han selv fandt, at han «lignede et Faar i Profil» — og dertil kom, at hans Øjne, der sad temmelig tæt ved hinanden, virkelig i Øjeblikke kunde krydses, saa det var ikke helt uden Grund, at nogle beskyldte ham for at skele.

At W., der var et indtil Mistvivlen og Undervurdering beskedent og selvkritisk Menneske, ikke over for denne Modtagelse opgav Scenen, skyldtes hans dybe Kunstbegejstring og hans Karakters mandige Trofasthed. W. troede selv paa sit Kald, en Kreds af Venner, som Niels W. Gade, F. L. Høedt og Edv. Helsted, gjorde deres til at bestyrke ham i denne Tro, og efterhaanden lykkedes det ham, skjønt det kun var Smaaroller, der tildeltes ham, at vække Opmærksomhed og Tillid hos nogle af de indflydelsesrigeste ved Theatret. Fru Heiberg fortæller saaledes i sine Erindringer, at hun «i nogle Aar havde været opmærksom» paa W., og at hun i 1841—42 ikke alene skaffede ham Marquis Valclos' store Rolle i Dumas' «Et Ægteskab i Ludvig XV's Tid», men ogsaa gennemgik den med ham; da hans Udførelse vel vakte hendes, men ikke Publikums Tilfredshed, kæmpede hun efter sine egne Ord «for ham til højre og til venstre og fik mangen Dadel til at forstumme ved mine Argumenter for hans øjensynlige Kald for Scenen». Og vist er det: W. havde ved Udgangen af 1841—42 vundet sig et Navn, maaske nok større hos sine Kunstfæller end hos Publikum, men dog saa stort, at N. P. Nielsen, da Holst pludselig traadte tilbage fra Deltagelse i Sommerskuespillene, ikke tog i Betænkning at erstatte ham med W.; og det lykkedes denne i en Række Roller, f. Ex. d'Aubigny i «Gabrielle de Belle-Isle», Grev de Bussières i «De utrøstelige» og Leander i «De usynlige» at vende Publikums Stemning til Gunst for sig.

I det følgende Theateraar udførte W. Oehlenschlägers Aladdin (30. Okt. 1842), og betegner hans Udførelse af denne end ikke det afgjørende Gjennembrud af hans Kunst, saa viser dels at Theaterdirektionen vovede at lade ham prøve sine Kræfter paa saa stor en Opgave, dels at Publikum ikke blot taalte, men endog

med Venlighed saa ham i denne Rolle, som den forgudede Holst hidtil havde spillet, at W.s Trængselstid var til Ende. I Slutningen af samme Theateraar vandt han ved sin Udførelse af Elskeren Frands Westermann i «Romeo e Giuletta» yderligere Yndest, og i det følgende Aar kom saa med Prins Julian i Henrik Hertz' romantiske Skuespil «Amanda» (20. April 1844) det egentlige Gjenembrud. Kort efter, 11. Maj 1844, holdt W., der fra Juli 1843 havde været ansat som Prøveskuespiller og Avg. 1845 rykkede op til kongl. Skuespiller, Bryllup med sin Barndomsveninde Emilie Thorsen (f. 8. Marts 1821 i Kjøbenhavn, † 30. Dec. 1891 smstds.), Datter af Klædehandler Ole Peter Thorsen (f. 1789 † 1863) og Emilie f. Øckenholt (f. 1797 † 1877).

Gjennem et stort Repertoire, der foruden romantiske Elskere omfattede saa forskjelligartede Fag som Bonvivanter og Scribes ædle Ingeniører, Vaudevilleelskere og Skurke, steg W. i de følgende Aar i Kunst som i Folkeyndest: «han var forgudet af Publikum som den skønneste og reneste Aabenbaring af mandig Adel og erotisk Fylde. For Damerne svimlede det, naar de ramtes af hans Blik eller hørte hans Stemme» (P. Hansen). Følgende kronologiske Fortegnelse vil give et Indtryk af hans Repertoires Karakter fra disse Aar: Don Juan i Molières Komædie (Juni 1844), Tristan i «Kong Renés Datter» (April 1845), Armand Colombet i «Ude og hjemme» (Okt. 1845), Romeo i «Romeo og Julie» (Dec. 1845), Joseph Surface i «Bagtalelsens Skole» (Dec. 1846), Orsino i «Viola» (Sept. 1847), Hans Thomassen i «Trolddom» (Nov. 1847), Chevalieren i «Ninon» (4. Marts 1848), Jochum i «En Søndag paa Amager» (5. Marts 1848), Kjartan i «Kjartan og Gudrun» (Okt. 1848), Linddal i «Abekatten» (Maj 1849), Møller i «Hr. og Fru Møller» (Juni 1849), Bertram i «Kongens Læge» (Sept. 1850), Sardanapal i «Sardanapal» (Nov. 1850), Edgar i «Kong Lear» (Jan. 1851), Kejser Carl V i «Dronning Marguerites Noveller» (Maj 1851), Seaton i «Æren tabt og vunden» (Sept. 1851), Henri de Flavigneul i «Kvindens Vaaben» (Jan. 1852), Henrik i «Alferne» (Sept. 1852), Tycho Brahe i «Tycho Brahes Ungdom» (Okt. 1852), Bernard i «Slottet i Poitou» (Dec. 1852), Kongen af Navarra i «Lovbud og Lovbrud» (Sept. 1853), Boas i «Ruth» (Nov. 1853), Tadeo i «Den yngste» (Nov. 1854) og Griffenfeld i «Prinsessen af Taranto» (Febr. 1855).

Med Udgangen af 1854—55 forlod W. det kongl. Theater og spillede sammen med Høedt (VIII, 218) det følgende Theateraar

paa Hoftheatret i et helt igjennem borgerligt Repertoire, der stod højere ved Udførelsens Sammenstemthed og den gennemførte Naturlighed i Replikbehandlingen end ved Stykkernes litterære Værdi. W. selv mente, at det for ham «havde været et sundt Aar», fordi han, der i lang Tid var bleven næret ved det lyriske Drama, hvor «der ikke gives Skuespilleren Lejlighed til egentlig Menneskefremstilling eller med andre Ord: til at øve egentlig Skuespilkunst»; paa Hoftheatret kom «ind i et Repertoire, der tvang ham til at tale, som man taler til Hverdagsbrug», og det virkede paa ham som «at komme* fra Taage til frisk Luft, og det er jo sundt». Tale i Stedet for Deklamation var det Feltraab, hvorunder Høedt og med ham W. kæmpede, og Hoftheatrets Repertoire ydede sit Bidrag til denne Kamp, thi hvor tarvelige Stykkerne end vare, og hvor liden virkelig Menneskekjendskab, de rummede, deres Personer talte Prosa, her var ingen Mulighed for den svulmende ulogiske Deklamation, hvortil Versenes Rhythme og Rim kan friste Skuespilleren. Ganske vist, W. hørte ingenlunde til de tankeløse Deklamatorer, tvært imod, han tænkte dybt over sine Roller, men han kunde, som han selv har udtalt det, «sige lange Replikker, fulde af Nuancer og Tankeafsætninger, uden at det sporedes i Deklamationen», derfor turde han have Ret, naar han mente, at Hoftheatret med dets Afholdenhed fra Lyrikken og Pathosen havde været sund for ham personlig.

Den 2. Sept. 1856 gjenoptraadte W., der fra Juli s. A. var bleven gjenansat som Skuespiller ved det kongl. Theater, og som i Marts 1857 atter indtog sin Plads blandt de kongl. Skuespillere, paa det kongl. Theater som Seaton i «Æren tabt og vunden», og snart betragtede Publikum ham med samme Beundring som tidligere, medens det lod sin Fornærmelse gaa ud over Høedt. Medens W. i de følgende Aar optraadte i mange af sine tidligere Roller og spillede dem med sin gamle lyriske Glød, førte hans Stræben efter Natur ham mere og mere til Skurke- og Karakterroller, men han naaede alligevel ikke i disse frem til den naturalistiske Særtægning af de enkelte Figurer, ja i Skurkerollerne aflagde han end ikke helt Theaterskurkens hævdvundne Ydre med den snigende Gang, det skulende Blik og de uhyggelige Grimaser. Men han virkede til Trods herfor mægtig og gribende ved sin Personligheds Styrke og sin Tales Aand og Dybde, der kunde vexe fra fanatisk Grusomhed (Caligula i «Fægteren fra Ravenna») til overjordisk Elskovslængsel (Mortimer i «Maria Stuart»), fra Djæve-

lens overlegne Skadefrohed (Sortebroder Knud i «Axel og Valborg») til Martyrens offervillige Fromhed (Erik i «Erik og Abel»).

Hvor stærk og gribende en Virkning W. end naaede i sine Karakterfremstillinger, i Theaterhistorien staar han som Idealet af en romantisk Elsker, «ingen har givet den mandlige Elskov i en ædlere og skjønnere Form» (Edv. Brandes). Den Elskov, W. fremstillede, var ikke den jordiske, der længes mod én bestemt Kvinde, ikke heller den sanselige, der brænder i Begjær efter Besiddelsen, hans Elskov var overjordisk, usanselig, var en Religion: hans Elskere tilbad Kvinden som et højere, et renere Væsen, en ukrænkelig Helgeninde, de vare rede til at give deres Liv hen for hendes Ære. Ridderligheden var hans Elskere ej alene i Klæderne skaa- ren, den var dem i Kjødet født og baaren; hans Elskere gennemgik en Væxt i Ridderlighed; de begyndte gjerne som bløde, vege Ynglinger, «ædle Kar af fin Natur», hvis sværmeriske Kvindetilbedelse smeltede hen i ømme, næsten barnlige Drømme; men truede en Fare den elskede, vovede nogen at nærme sig hende i fornærmelig Hensigt eller blot med Ord at krænke hendes Ære, strax forvandlede Ynglingen til Mand, Drømmeren til Helt. W. havde alle Betingelser, siger Fru Heiberg i Anledning af hans Tristan i «Kong Renés Datter»: «Den unge, slanke, ridderlige Skikkelse, den stille, af Inderlighed dybt bevægede Røst, fuld af Virkning og dog saa tilbagetrængt, saa lidet læggende an paa Virkning, saa ren, man kan gjerne sige saa kysk i sin Elskovsflamme, medbringende ved sin hele Personlighed og sit Spil Romantikkens henrivende Stemning». Han syntes «paa én Gang en drømmende Yngling og en myndig Mand, en stille Tænkter og en Helt, en Elsker og en Asket» (Edv. Brandes).

Den 30. Maj 1864 optraadte W. sidste Gang paa den danske Nationalscene som Joseph Surface i «Bagtalelsens Skole»; hans Helbred var da undergravet af Sukkersyge, men han vilde alligevel ikke svigte sit Løfte om sammen med Phister og sin Broder Wilhelm at give Gjesteforestillinger i Juni Maaned paa Christiania Theater, og her fandt hans sidste sceniske Optræden Sted 30. Juni 1864 som Tordenskjold i Carit Etlars «I Dynekilen» ved en Beneficeforestilling for den danskfødte Skuespiller Peter Nielsen. Fra Christiania tog han til Tyskland for at gennemgaa en Badekur, men mere syg, end han var rejst ud, vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han døde 31. Okt. 1864.

P. A. Holm, M. R. W. Et Billede. Edv. Brandes, Dansk Skuespilkunst

S. 1 ff. Julebogen II (1903) S. 27 ff. J. L. Heiberg, Et Liv, gjenoplevet i Erindringen, passim. P. Hansen, Den danske Skueplads II, 396 ff.; III, 71 ff. Dagstelegrafen 1. Nov. 1864. *Arthur Aumont.*

Wiel, Iver Madsen, 1711—56, Foged, topografisk Forfatter, blev født paa Strømsø (Drammen) 20. Maj 1711. Forældrene vare Handelsmand Mads Jensen W. († 1716) og Susanne Clausdatter f. Røyem († 1730). Han deponerede 1729 som Privatist fra Drammen og opholdt sig derefter hos sin Broder Lagmand Truls W. i Skien, hvem han hjalp ved Embedets Bestyrelse. 1736 blev han Foged paa Ringerige og Hallingdal og døde som saadan 9. Maj 1756. Siden 1734 levede han i barnløst Ægteskab med Barbara Maria de Rohde (f. 1717 † 1785), Datter af Toldkontrollør Ulrik Antoni de R. og Alhed Tyrholm. I Norges topografiske Litteratur har W. vundet et godt Navn ved sin «Beskrivelse over Ringeriges og Hallingdals Fogderi», forfattet 1743, men først trykt 60 Aar efter i «Topogr. Journal for Norge». I denne Bygdebeskrivelse, der er skreven med Liv og Lyst, meddeler han en hel Del endnu værdifulde historiske Efterretninger og beskæftiger sig i stor Udstrækning med Distriktets Oldsager og Folketraditioner. Selv har W. kun udgivet en poetisk «Budstikke til Almuen», hvorved han sammenkaldte Fogderiets Bønder til at fejre Kongehusets Jubelfest 1749. I 1751 blev han optagen som Medlem af det danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Han havde samlet et godt Bibliothek og ikke faa Haandskrifter.

H. K. Steffens, Slægten Wiel (Chra. 1903). Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 1060. *A. E. Erichsen.*

Wielandt, Joachim, 1690—1730, Avisudgiver og Bogtrykker, Forfatter, Søn af islandsk Kjøbmand Peter W. († 1702) og Margrethe Thomasdatter Daabelsten († 1711), var født i Kjøbenhavn i Marts 1690. 1707 blev han Student fra Sorø Skole. Tidlig syslede han med historiske og arkæologiske Studier. Som Alumnus paa Borchs Kollegium disputerede han 1709 og 1710 «De Thoro, principe veterum septentrionalium idolo» og har senere udgivet og oversat et Par danske Kildeskrifter fra Middelalderen; et heraldisk Værk om det danske Vaaben haves i Haandskrift. I hans «Nye Tidender om lærde Sager» foreligge talrige kirkehistoriske, genealogiske og heraldiske Artikler. Desuden var han Poet, skrev ikke faa Lejlighedsdigte, ja en Tragedie «Achilles og Polixene» (1725).

Det var dog ikke som Forfatter, at han skulde faa Betydning. Den Formue, Faderen havde efterladt sig, gik tabt ved Uheld under hans Moders Bestyrelse af Handelen, og W.s Liv fik en helt praktisk Retning. Han slog ind paa Embedsvejen, blev 1712 Sekretær i Danske Kancelli, 1714 tillige Protokolfører i Højesteret, 1722 Kancelliraad, 1726 Justitssekretær i Højesteret — Stillinger, der bragte ham meget Arbejde og liden Indtægt. 1713 eller 1714 havde han ægtet Inger Windekilde (f. 27. Nov. 1672 † 1755), Enke efter 1. islandsk Kjøbmand Jacob Sørensen Graahe og 2. Kommerceraad Thomas Hiørning. Der er ikke Tvivl om, at hendes Formue har sat ham i Stand til at anskaffe et Bogtrykkeri. For sig og Arvinger fik han da 1719 Privilegium paa Bogtrykkeri og Boghandel. Rig paa Ideer kastede han sig med sand Lidenskab og aldrig svigtende Dygtighed ind paa denne Vej. Efter Tidens Forhold maatte han omgærde sin Virksomhed med Privilegier og blev derfor en ivrig og aldrig trættet Supplikant. Hans Bestræbelser gik ud paa Eneret til Trykning af let afsættelige Artikler. Ved Siden af Alterbogen, en Farmakopé, Salmebøger og gudelige Traktater var det Avktionskataloger og -plakater, Fragt- og Bodmeribreve, Spillekort og endelig et Utal af Folkebøger og Romaner, «thi saadant Kram er det, der skal soutenere en stor Hasard og de store Omkostninger, der falde ved reelle og gode Bøgers Oplag». Om han ved sin Virksomhed gik andres Ret for nær, dermed tog han det ikke saa nøje; Holberg, hvis Peder Paars han eftertrykte, og flere have haft Grund til Klage. Trykkeriet var Udgangspunktet for hans Virksomhed, men Tyngdepunktet, det som laa hans Hjærte nærmest, var hans Avisudgivning. 1719 fik han Privilegium paa Trykning af franske Ugeaviser og 22. Nov. 1720 en Fornyelse af Daniel Paullis Privilegium (XII, 567) paa Udgivelse af danske og tyske «Extraordinære Relationer». Hans kraftige Personlighed og opfindsomme Aand bragte nyt Liv i den hensygnende Dagspresse. Den danske Avis gjorde han til Hovedbladet og skaffede sine Aviser den for deres Udbredelse nødvendige portofri Forsendelse imod en Afgift til Postvæsenet (1724). Dette opnaaede han først gennem aarelang, med stor Sejhed og Snildhed ført Kamp imod Postembedsmændene, der havde tiltaget sig Eneret til at forsende Aviser, som de saa afhændede til meget høj Pris. Alt, hvad der hører til periodiske Udgivelser, gjorde W. det til sin Opgave at skaffe Indgang. I Forbindelse med v. d. Osten (XII, 460) søgte han at puste Liv i Adressekontoret,

projekterede Udgivelsen af en Statskalender og en storartet Udvidelse af Kontorets Virksomhed. Planen strandede paa Kommercekollegiets Modstand, og W. nøjedes da med at udgive en Adresseavis (1722), der senere knyttedes som Tillæg til den danske Ugeavis og endnu lever i «Berlingske Tidendes» Morgenavis. Hans Forsøg paa at skaffe de moralsk-satiriske Ugeblade Indgang mislykkedes, og til et paatænkt belletristisk-historisk Tidsskrift meldte sig ingen Bidragydere; i Stedet for udkom i 14 Bind 1725—28 hans «Samling af smukke og udvalde danske Vers og Miscellanea». Bedre Held havde han med at skabe et kritisk Tidsskrift. Den politisk-litterære Maanedsavis «Extrait des Nouvelles» (1720—22) og «Nova literaria» (1721) redigeredes for W. af Andreas Hoyer (VII, 510), men allerede fra Januar 1720 havde W. begyndt det første danske kritiske Ugeblad «Nye Tidender om lærde Sager», der har haft en saadan Livskraft, at det bestod til 1836.

Efter W.s Udsagn skulle hans Foretagender ikke have bragt ham Fordel, han klager stedse over sine smaa Kaar, vist dog med urette, thi han førte et stort Hus; men da Ildebranden 1728 havde fortæret hans Trykkeri og Indbo, var han økonomisk ruineret. Nu benyttede han rigelig Lejligheden til at sollicitere, fik ogsaa et Aars Eftergivelse af Afgiften til Postkassen, men Laan kunde han ikke opnaa, da de 3000 Rdl., som Aviserne havde indbragt Postkassen, bedst viste, hvor indbringende de vare. Et længe næret, tidt udtalt Ønske fik han opfyldt, da han ved Laverentzens Død i Avg. 1729 (X, 150) blev Direktør over det kongl. og Universitetsbogtrykkeriet. Denne rigt doterede Stilling skulde snart have bragt en Mand med W.s Evner paa Fode. Da døde han pludselig 18. Dec. 1730 uden at have faaet sit Tab oprettet; hans Bo var insolvent. Med rette synes han at have klaget over sit ved Overanstængelse svækkede Helbred. Hans Enke fortsatte Avisudgivningen, indtil hun 1748 afhændede sin Ret til Berling (II, 131). Man kan finde et komisk Anstrøg i W.s idelige Fremhæven af, at hans Foretagender kun sigte til «det almindelige bedste», «Nationens Gloire og Lustre», og man kan stødes ved hans Hensynsløshed som Forretningsmand, men man kan ikke miskjende den overlegne Dygtighed, Styrke og Udholdenhed, hvormed han har tjent og fremmet den danske Dagspresses Sag.

Stolpe, Dagspressen i Danm. III—IV passim. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. I, 266 ff. H. Olrik, Borchs Kollegiums Hist. S. 137. Werlauff, Antegn. til Holbergs Lystspil S. 144 ff. Læsendes Aarvog f. 1800 S. 61 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 597 f.

P. Stolpe.

Wienberg, Christian Peter, 1819—1901, Murmester, var født 14. Marts 1819 i Kjøbenhavn. Hans Fader Sven Mathias W. var Murmester fra Helsingør, hans Moder Ane Kirstine f. Madsen Tibirke. Efter endt Skolegang kom han i Murerlære og fik allerede i 1841, kun lidt over 22 Aar, Myndighedsbevilling for at kunne nedsætte sig som Murmester i Nakskov, hvor han ved sin Foretagsomhed snart blev et Særsyn mellem vore Provinsmurmestre. Han byggede Herregaarde, restavrerede Kirker, opførte Fyrtaarne, forpagtede Holmegaards Teglværk osv. 1866 forlagde han sin Virksomhed til Kjøbenhavn, og han, der tidligere var kommen i Forbindelse med Kammerherre Meldahl, fik nu det ene store Byggeføretagende efter det andet, Frederiksborgs Gjenopførelse, Havnevæsenets Bygning paa Toldboden, Kunststøllingsbygningen paa Charlottenborg, Kunstmusæet, Marmorkirken osv. Opførelsen af Fyrtaarne blev en Specialitet for ham (fra 1846 har han i alt opført 18), men tillige fik han Betydning ved de Stenhuggerier, han erhvervede paa Bornholm (1872) og Øland (1880). 1876—83 var han desuden Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn, ligesom han 1875—96 hørte til den styrende Kreds i Industriforeningen og 1875—76 var Formand for Lærlingeforeningens Repræsentantskab. 9. Juni 1843 ægtede han Martine Samueline Abildgaard (f. 14. Nov. 1821), Datter af Kornkjøbmand Christian A. i Nakskov og Constance Christine f. Christensen. Han døde 7. Juni 1901.

Engsig-Karup, Foren. til Lærlinges Uddannelse S. 18. Arkitekten 1900—1 S. 272. Tidsskr. f. Industri 1901 S. 142. *C. Nyrop.*

v. **Vieregg, Carl Henrik, 1686—1747**, Amtmand, Søn af Oberst og Chef for Landkadetkompagniet Gottfried Sigismund v. V. til Tatschow og Charlotte Juliane v. Bornemann (Bormann), fødtes 13. Febr. 1686. 1707 blev han Kammerjunker og Forskærer ved det danske Hof, derefter Rejsestaldmester og 1714 Staldmester. 1716 fik han Titel af Etatsraad og blev 1721 dekoreret med det hvide Baand. 1730 udnævntes han, strax efter Christian VI's Tronbestigelse, til Stiftsbefalingsmand over Viborg Stift og Amtmand over Hald Amt, men kom ikke til Embedet. Aaret efter blev han Gehejmeraad og Amtmand over Haderslev Amt, i hvilken Stilling han døde 26. Juni 1747. Han var tillige Domprovst i Hamborg. V. var gift med Christine Elisabeth Baronesse Königstein (f. 18. Juni 1696 † 3. Jan. 1758), Datter af Johan Ludvig Friherre Königstein (IX, 636). Hun medbragte sin Mand Godset

Dollerød (Ravnkjær Sogn) i Slesvig. Begge hvile i St. Mariæ Kirke i Haderslev.

Personalthist. Tidsskr. 3. R. III, 115. J. Bloch, Stiftamtmand og Amtmand S. 99 f. C. Rhode, Haderslev Amts Beskr. (1775) S. 54. *Louis Bobé.*

v. Vieregg, Claus Henrik, 1655—1713, Vicestatholder, var Søn af meklenborg-güstrowsk Gehejmeraad Joachim Henrik v. V., der 1666—69 stod i dansk Tjeneste som Generalmajor og Kommandant i Glückstadt; Moderen var Anna Margrethe f. v. Hahn. 1684 blev V. beskikket til Kammerjunker hos Prins Christian († 1695) og 1690 til Hofmester hos samme. 1694—1703 var han Amtmand over Antvorskov og Korsør Amter og havde Antvorskov Ladegaard i Forpagtning. 1694 udnævntes han til virkelig Étatsraad, 1703 til Gehejmeraad og det følgende Aar til Deputeret i Generalkommissariatet for Land- og Søetaten, ligesom han blev Medlem af Kommissionerne i Raadstuen. 1705 fik han det hvide Baand, blev 1710 beskikket til Amtmand over Vordingborg Amt og var Medlem af den s. A. nedsatte Kommission til Amtets Overtagelse efter Prins Jørgen. Fra Okt. 1711 var han tillige Direktør i Generalpostamtet, indtil han i Juli 1712 udnævntes til Vicestatholder i Norge. Han beklædte kun i kort Tid denne Stilling, i det han allerede 14. Juli 1713 afgik ved Døden. — V. havde 1690 ægtet Margrethe Lucie v. Brockdorff, Kammerfrøken hos Prinsesse Sophie Hedevig, Datter af Oberst Henrik B. til Himmelmark. *Louis Bobé.*

v. Vieregg, Elisabeth Helene Grevinde, 1679—1704, Kong Frederik IV's Elskerinde. Hun fødtes 4. Maj 1679 og var Datter af Adam Otto v. V. til Weitendorff og Wartmannshagen, meklenborgsk Kammerpræsident, preussisk Statsminister og Gehejmeraad, fra 1698 til 1706 Gesandt i Kjøbenhavn. Hendes Moder var Anna Helene v. Wulffersdorff. 1699 var hun Hofdame hos Prinsesse Sophie Hedevig og havde allerede da, som det synes, tildraget sig Kronprins Frederiks Opmærksomhed, i det hun i Maj s. A. fik en kostbar Diamantring til Gave. Senest efter hans Tronbestigelse traadte hun i Forhold til ham. Efter at hendes Moder var død i Kjøbenhavn i Febr. 1701, begunstigede Faderen hendes Forbindelse med Kongen, ja undsaa sig end ikke ved at forsvare et saadant Forhold i et Brev, der kom til Offentlighedens Kundskab og vakte megen Forargelse. Hun blev 6. Sept. 1703 ophøjet til Grevinde og fik Antvorskov Gods. S. A. skal hun i Følge Faderens Udsagn være

bleven hemmelig viet til Kongens venstre Haand. Grevinde V. fødte ham Sønnen Frederik Gyldenløve (f. 18. Juni 1704 † 9. Marts 1705), men døde i Barselseng 27. Juni efter store Lidelser og bittert Samvittighedsnag. Frederik IV siges at have taget sig hendes Død meget nær. Hun lagdes paa Baare af Overhofmesterinde Schindel og Storkanslerinde Reventlow, hvis Døtre efter hinanden kom til at indtage Grevinde V.s Plads i Kongens Gunst. Ved hendes prægtige Jordefærd ringede efter Kongens Befaling Klokkerne i to Timer fra tre af Byens Kirker. Grevinde V. og hendes Barn hvile i Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn.

Suhm, Nye Saml. II, 5. 87 ff. Bloch Suhr, Vor Frelsers Kirkes Hist. (1853) S. 17 f. Kbhvns Dipl. VII, 728. Personahist. Tidsskr. 3. R. III, 114.

Louis Bobé.

v. Vieregg, Frederik, 1630—84, Amtmand, fødtes 20. Okt. 1630 i Lybek og var Søn af Christoph v. V. til Gischow og Ida f. v. Oertzen. 1661 udnævntes han til Hofkøkkenmester (kongl. Køgemester) og blev 1670 Kammerherre og Direktør over Enkedronningens Civilliste. Samtidig overtog han mod en Afgift af 2000 Rdl. aarlig Forpagtningen af Seekamp paa 5 Aar. 1676—78 var han Amtmand over Kolding Amt og havde fra 1676 Koldinghus Ladegaard kvit og frit. 1678 blev han Amtmand over Sorø Amt og fik 1684 Rang efter Gehejmraader, men døde samme Aar 31. Maj og begravedes i Sorø Kirke. V., der var ugift, var Ejer af Godset Wokrent i Meklenborg.

Løffler, Gravmonumenterne i Sorø Kirke S. 54. J. Bloch, Stiftamtmand og Amtmænd S. 29. 134. Personahist. Tidsskr. 3. R. III, 117. *Louis Bobé.*

Viertel, Johan Carl Frederik, 1772—1834, Portrætmaler, blev døbt 5. Avg. 1772 i Kjøbenhavn og var Søn af Hattemagermester Johann Christoph V. og Marie Magdalene f. Douillac. Efter at han havde besøgt Kunstakademiet, hvor han 1789 vandt den lille, to Aar senere den store Sølvmedaille for Tegning efter levende Model, søgte han 1793 forgjæves at vinde den mindre Guldmedaille. Til sin Død, 23. Febr. 1834, virkede han da som Portrætmaler, dels i Kjøbenhavn, dels (nogle Aar) i Stockholm. Hans største Arbejde (fra 1794) er vel Billedet af den danske Kongefamilie i legemsstore Portrætfigurer, der nu findes paa Gunderslevholm ved Næstved; andre Portrætter af ham findes i private Hjem, enkelte i offentlig Eje (Rosenborg); de kunne ikke maale sig med de bedre Portrætter af Jens Juel, af hvem V. var

paavirket. — Han var først gift med Christiane Sofie Munck, fra hvem han blev separeret 12. Juli 1815. 17. Marts 1820 ægtede han Eleonore Hendriette Kyse (Kyhse) (f. 1786 † 1873).

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

F. Beckett.

Wif, Olaus, Medaillør, var født i Norge og uddannede sig som Stempelskærer i Dresden, hvor han udførte flere Medailler, bl. a. i Anledning af Kurfyrsten af Sachsens Bryllup. I Aaret 1720 vendte han tilbage fra Tyskland, udførte 1723 Adversstempelet til en i Anledning af Prinds Frederiks (senere Frederik V's) Fødsel præget Medaille og end videre samme Aar begge Stemplerne til en Medaille til Kongsbergs Sølvværks 100 Aars Jubelfest. Kort Tid derefter døde han. Hans faa Arbejder have ikke synderlig Betydning i kunstnerisk Henseende.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

P. Hauberg.

Viffert, Axel Tønnesen, —1580, til Axelvold, Rigsraad, var Søn af Tønne Tønnesen V. til Brolykke og Christence Jensdatter Ulfstand. Han nævnes første Gang 1551, var i Aarene 1558—59 Hofsinde og tillige Kongens Kammertjener. Som saadan blev han benyttet til en Sendelse til England. 1559 tog han Afsked fra Hove, i det han fik Ønnestad og Strø Len i Pant, og 25. Febr. 1560 holdt han i Nyborg Bryllup med Anne Andersdatter Lindenov, der tilførte ham den skaanske Hovedgaard Alnerup; Kongen gjorde Brylluppet. Samme Aar fik han sit første større Len, Landskrone, hvorimod Ønnestad og Strø indløstes fra ham 1563, men Aaret efter fik han Svaløf Len i Pant, som han beholdt uafløst sin Livstid. Under Krigen gjorde han Tjeneste dels som Proviantmester, dels som Ritmester. I Sept. 1565 skulde han sammen med Sten Bille (II, 242) som Øverste anføre de skaanske Bønder paa et Tog ind i Sverige; men Toget mislykkedes fuldstændig, i det Bønderne løb fra hverandre. 1567 sendtes han til Ditmarsken og andensteds for at hverve Tropper, og 1569 skikkes han til Norge for at undersøge Forholdene i Akershus Len. For øvrigt var han alt 1565 bleven forflyttet som Lensmand fra Landskrone til Riberhus, og her fra kom han 1571 til Nyborg, som han beholdt til 1579, var saa et Aar Lensmand paa Aalborghus, til han kort før sin Død fik Malmøhus. O. 1574 fik han Sæde i Rigens Raad, og som saadan var han 1578 i Norge for at sidde Retterting. Foruden Alnerup ejede han Part i Ørup, som var

Arv efter Moderen, Skotterup i Halland, som han imidlertid 1579 bortbyttede mod den skaanske Hovedgaard Møllerup, og endelig Axelvold, som han selv havde oprettet til Hovedgaard. Han var saaledes som Jorddrot nærmest knyttet til Skaane, men han ejede dog i Jylland en Part i Hovedgaarden Nebbe, som han 1576 bortbyttede mod Krongods i Hellum Herred, af hvilket han oprettede en Hovedgaard Viffertsholm. Til denne gav Kongen ham 1578 fri Birkeret og andre Privilegier. A. V. døde 3. Juni 1580 paa Malmøhus, og hans Død antoges af Samtiden at være forarsaget ved Forgjørelse, hvorfor en Hexeforfølgelse rejstes, hvis nærmere Forløb dog ikke kjendes. Sin første Hustru havde han mistet 23. Dec. 1564. Derefter ægtede han Anne Iversdatter Krabbe, der 1595 ægtede Erik Kaas til Voergaard, 2. Gang blev Enke 1598 og døde 14. Nov. 1625. *Thiset.*

Viffert, Corfits Tønnesen, —1592, Rigsraad, Broder til foranstaaende A. V., ejede Næs (det nuværende Lindenborg), som han arvede efter sin nedennævnte Broder Holger, hvis efterladte Fæstemø Anne Knudsdatter Gyldenstjerne (f. 7. April 1544 † 16. Okt. 1595) han ogsaa ægtede; Brylluppet stod 5. Avg. 1571. Fra 1550 til 1562 havde han været Hofjunker, var det følgende Aar, 1563, Overbringer af et Brev fra den danske til den svenske Konge, men gjorde ogsaa s. A. en Rejse til Frankrig. For øvrigt var han s. A. bleven Kongens Skjænk og beklædte dette Hofembede til 1569. Dette Embedes Varetagelse synes dog ikke at have lagt stærkt Beslag paa hans Tid, thi 1565 var han i Kongens Ærende i Holland, og et langt ansvarsfuldere, men ogsaa byrdefuldere Hverv blev ham 1567 betroet, nemlig som øverste Proviantmester, hvilken Stilling han synes at have beklædt til Fredslutningen med Sverige. Som Navnet viser havde han Overledelsen af Hærens Forsyning med alle Fornødenheder, hvad der nødvendiggjorde, at hans Hovedopholdssted i disse Aar var Halmstad. Hidtil havde han kun haft et mindre Len, Katsløse i Skaane, som han havde faaet i Pant 1565 og beholdt til 1574, men da han 1569 fik et Hovedlen, Hald Slot, er det vel tilladt heri at se en Belønning for hans under Krigen ydede gode og tro Tjeneste. Det nys nævnte Len beholdt han indtil 1573. Fra 1573—76 var han derefter Lensmand paa Helsingborg, 1578—80 paa Odensegaard, hvorpaa han blev sin nys afdøde Broder Axels Eftermand som Lensmand paa Malmøhus, som han beholdt til 1591, da han blev

Lensmand paa Kalundborg. Disse anselige Forleninger vise noksom, at C. V. har været en af sin Samtid for Duelighed og Paa-lidelighed skattet Mand, hvad der bekræftes ved, at han 1585 beskikkedes til Landsdommer i Skaane, med hvilket Embede Forleningen med Helnekirke var forbundet; men han beklædte kun dette Embede en kort Tid; 1586 fik han Sæde i Rigens Raad. Han var 1589 en af de Raader, der skulde ledsage Prinsesse Elisabeth til Brunsvig. V. bortreves 17. Jan. 1592 paa Kalundborg ved en pludselig Død. *Thiset.*

Viffert, Holger Tønnesen, —1564, Broder til de 2 foranstaaende, skrev sig til sin fædrene Gaard Brolykke, men fra 1561 til Næs (Lindenberg), som han da mageskiftede sig til fra Kronen for sit mødrene Gods i Skaane. Han var formodentlig den ældste af Brødrene, thi efter Moderens Død overtog han paa egne og Søkendes Vegne hendes Panteforlening Krønge Birk, som først blev indløst 1547. Senest fra 1549 var han Hofsinde og benævnes endnu saaledes 1561, skjønt han alt 1557 var bleven Staldmester hos Kongen og havde faaet Næs og Katsløse i Forlening. 1558 fik han end videre Bursø Len. Han deltog i Ditmarskerkrigen og blev her skudt igjennem Armen. 1561 fik han Bøvling Len i Pant for 1008 Dlr., men allerede 11. Jan. 1564 døde han i Landskrone. Han var da trolovet med Anne Knudsdatter Gyldenstjerne, som siden fik hans Broder Corfits til Ægte. *Thiset.*

Viffert, Niels Jonsen, 1532—95, til Torstedlund og Brusgaard var Søn af Jon Madsen til Torstedlund og Anne Mikkelsdatter Krabbe af Brusgaard. Han blev født 1532 paa Torstedlund, gik i Skole i Hobro og siden i Aalborg, tjente derefter forskjellige Adelsmænd, saasom Landsdommeren Jens Mogensen Harbou, Iver Krabbe og Kansler Johan Friis, hvilken sidste gjorde ham vær-agtig. 1566 blev han indkaldt for at gjøre Tjeneste til Søs, men kom desuagtet til at følge Landhæren. Dog søgte og fik han snart Orlov til at rejse hjem paa Grund af Sygdom, men da det siden kom Kongen for Øre, at han hjemme kunde færdes til Tinge, trætte og dele, fik han et skarpt Tilhold om at møde igjen ved sin Fane. Atter 1570 vakte han Kongens Vrede ved at udeblive fra Mønstring, men han maa dog have været en vel anset Mand, thi 1571 vilde Kongen have ham til Lensmand paa Gulland, hvilket Tilbud han imidlertid undslog sig for at modtage. Derimod fik

han 1573 Hald Len, hvortil 1575 Middelsom Herred lagdes, og han beholdt disse Len til 1583, da han trak sig tilbage til Torstedlund, hvor han 26. Juni 1595 døde ugift. Han kaldte sig altid kun N. J., og af Samtiden vides han blot en enkelt Gang at være betegnet som N. V. *Thiset.*

Wigbold, Bernard, —1556, Dr. jur., kongl. Raad, var født i Groningen i Friesland, hvorfor han ofte kaldes *Fries*. Allerede tidlig lagde han en udmærket Begavelse for Dagen. I Vintersemesteret 1531—32 blev han immatrikuleret i Wittenberg, hvor han navnlig sluttede sig til Melanchthon, der satte megen Pris paa ham. Siden studerede han i Paris. Ved Anbefaling fra Wittenberg blev han 1542 Professor juris ved Københavns Universitet, skjønt man her havde Betænkelighed ved hans Ansættelse, fordi han endnu ikke havde nogen akademisk Grad. Senere erhvervede han dog baade Licentiat- og Doktorgraden i Retsvidenskaben, men forblev for øvrigt ikke længe i Universitetets Tjeneste, da hans Brugbarhed i Statssager foranledigede, at han udnævntes til kongl. Raad og benyttedes til Sendelser til fremmede Magter. Saaledes var han 1551 med Jørgen Lykke (X, 513) hos Kejser Carl V i Innsbruck for at arbejde for Landgrev Philip af Hessens Frigivelse af Fangenskabet. 1554 aflagdes han med Dekanetet i Roskilde Kapitel, hvorved han tillige blev en af Universitetets Konservatorer. I Foraaret 1556 fik han Instruktion fra Christian III og dennes Brødre, Hertugerne Hans og Adolf, om paa deres Vegne at møde paa Kredsagen i Halberstadt. Paa denne Rejse døde han i Rostock 20. April s. A. Hans Enke, Magdalene Payens, ægtede siden den aldrende kongl. Livlæge, Dr. Cornelius Hamsfort (VI, 554).

Rørdam, Kbhvns. Universitets Hist. 1537—1621 I, 425 ff. 597.

H. F. Rørdam.

Wigelsen, Broder Knud Brodersen, 1787—1867, Søofficer, var Søn af Justitsraad, Stadshauptmand og Kjøbmand i Aalborg Hans W. (f. 29. Juli 1754 † 24. Okt. 1813) og Marie Elisabeth f. Thygesen (f. 29. Juni 1765 † 31. Okt. 1802) og født i Aalborg 29. Juni 1787. Han blev 1798 Søkadet og udnævntes 1804 til Sekondlieutenant i Marinen, 1809 avancerede han til Premierlieutenant. Efter et Togt paa Evolutionseskadren 1805 og en Rejse til Vestindien med Fregatten «Diana» 1806 ansattes W. ved Krigens Udbrud 1807 som næstkommanderende i Briggen «Lovgen», der hørte til den norske Eskadre. Med dette Skib deltog han 14. Marts

1808 i en ærefuld Kamp mod en engelsk Brig og 19. Juni s. A. i Erobringen af den engelske Brig «Seagull». 1810 afgik W. fra «Lovgen» og fik Kommandoen over de 3 armerede Skonnerter «Nornen», «Valkyrien» og «Axel Thorsen», med hvilke han gik til Vardøhus for at beskytte Handelen paa Finmarken. 1811 vendte han tilbage og ansattes som Chef for 4 Kanonbaade med Station ved Grenaa. 29. Juni s. A. erobrede han den engelske Brig «Safeguard». Aaret efter forøgedes hans Styrke, og sammen med nogle andre Kanonbaade havde han 19. Avg. en Kamp med 2 engelske Brigger, af hvilke den ene, «Attack», maatte overgive sig, medens den anden flygtede. W.s Virksomhed med at forulempe Fjenden var i det hele saa stor, at Englænderne besluttede at ødelægge hans Flotille med en overlegen Styrke; i Tide fik han dog Nys om deres Forehavende, og i Jan. 1814 slap han i yderste Øjeblik over til Kalundborg med alle sine Fartøjer. Efter Fredslutningen søgte og beholdt han 1815 Afsked uden Pension med Kapitajnlieutenants Karakter. Han deltog nu i nogle Aar i Bestyrelsen af det af hans Fader stiftede Handelshus; men da de uheldige Konjunkturer havde tilintetgjort Husets oprindelig ret betydelige Formue, ansattes han 1825 som Skibsmaaler i Kjøbenhavn; 1832 blev han surnummerær Told- og Konsumtionsinspektør sammesteds og tillige Kommitteret i det kongl. Assurancekompagni. 1837 fik han fornyet Afskedspatent som Kapitajn; Aaret efter blev han Deputeret i Assurancekompagniet og 1841 3. Inspektør ved Tolden og Konsumtionen i Kjøbenhavn, men forflyttedes 1844 som Toldinspektør til Roskilde og udnævntes samtidig til Generalkrigskommissær. Da hele Toldetaten 1851 omorganiseredes og hans Embede blev nedlagt, beholdt W. Afsked med Pension; han flyttede derefter til Kjøbenhavn, hvor han døde 11. Sept. 1867, højt agtet for sin Dygtighed og redelige Vandel. — W. blev 1809 gift med Karen Magdalene Fangen (f. i Christianssand 30. Jan. 1793, † i Kjøbenhavn Febr. 1868), Datter af Kapitajn i det vesterlenske Infanteriregiment Joh. Vilhelm v. F. (f. 15. Nov. 1768 † 7. Sept. 1820). *C. With.*

Vigfússon, Guðbrandur, 1827—89, nordisk Filolog. G. V., hvis Forældre vare Vigfús Gíslason og Halldóra Gísladatter, var født 13. Marts 1827 paa Litli Galtardalur i det vestlige Island, hvor Faderen, som foruden at være Bonde tillige var Guldsmed, den Gang var bosat, men faa Dage efter Fødselen tog en kvindelig

Slægtning ham til sig, og ved hendes Hjælp forberedtes han til Studering, saa at han 1844 kunde sættes i Latinskolen. 1849 blev han Student og dyrkede derefter ved Københavns Universitet filologiske Studier, som dog snart udelukkende rettedes mod oldnordisk Sprog og Litteratur. Ved 1856 at blive Arnamagnæansk Stipendiar fik han en kjærkommen Lejlighed til Fordybning i de gamle nordiske Haandskrifter og naaede stor Færdighed i at læse og afskrive dem; han havde en sjælden Indsigt i disses indbyrdes Slægtskab og hvert enkelt Fragments Historie; først af alle opfattede han klart den Arnamagnæanske Samlings forholdsvis ringe Tab ved Branden 1728. Hans første betydeligere Arbejde er en grundlæggende Afhandling om Tidsregningen i de islandske Sagaer (trykt i «Safn til sögu Íslands» I, 1856), som han med stor Kombinationsevne og Herredømme over Stoffet bestemmer hovedsagelig paa Grundlag af Oldskrifternes Stamtavler; tillige virkede han som Udgiver, i nær Tilslutning til Jón Sigurðsson (XV, 578 ff.); han arbejdede hurtig og med utrættelig Flid og afskrev efterhaanden store Partier af Oldlitteraturen. Nøje knyttedes han i disse Aar til Professor Unger i Norge saa vel som til Professorerne Th. Möbius og navnlig K. Maurer i Tyskland, og om de Indtryk, som han ved Besøg i Norge og Tyskland modtog af Land og Folk, vidne velskrevne Rejseerindringer i «Ný félagsrit» 1855 og 1860. Af Sagaudgaver fra dette Tidsrum foreligge en Række Bispesagaer (i «Biskupa sögur» I—II, 1858 ff.), nogle mindre Sagaer, udgivne for «Nordisk Litteratursamfund» 1860, de i Tyskland udgivne «Fornsögur» (1860) og «Eyrbyggja saga» (1864) samt fremfor alt den af ham fra Ende til anden afskrevne umaadelige «Flateyjarbók» I—III, som han i Forening med Unger udgav 1860—68.

1864 fulgte G. V. en Opfordring til at redigere og udgive det af forskellige Islændere i København, navnlig K. Gíslason (VI, 24 ff.), 1840—54 indsamlede Materiale til en islandsk-engelsk Ordbog over den prosaiske Oldlitteratur, som den 1847 afdøde Englænder R. Cleasby havde planlagt, hvilket medførte, at han fra nu af tog Ophold i England, først i London, men fra 1866 til sin Død i Oxford, hvor Ordbogen under Titel af «An Icelandic-English Dictionary» og med Cleasbys og G. V.s Navne paa Titelbladet udkom paa Universitetets Bekostning 1869—74. Denne Ordbog har som skreven paa et af de store Kultursprog haft overordentlig Betydning for Spredningen af Kjendskab til oldnordisk Sprog og Litteratur, er typografisk mønsterværdig (tospaltet Kvart) og udmærker

sig ved fyldigt Indhold, støttet til Fortroligheden med Islandsk som levende Sprog. G. V.s personlige Andel i Arbejdet og det modtagne Materiales Ufuldstændighed er fra engelsk Side stærkt fremhævet; at i alt Fald en Del af dette (Artikler af K. Gíslason) har været fuldt tilfredsstillende, er dog senere oplyst. I Oxford fik G. V. 1871 Plads paa Christ Church College og blev Master of Arts; her traadte han i Forbindelse med Kollegiets juridiske Lektor F. York Powell, som fra nu af blev hans stadige Medarbejder, hvem navnlig Formen i de til Udgaverne knyttede engelske Redegørelser skyldes. Saaledes udkom 1878 «Sturlunga saga» I—II med udførlige «Prolegomena», som i Virkeligheden behandle hele den islandsk-norske Oldlitteratur og give dennes Historie, 1883 «Corpus poeticum Boreale» I—II, omfattende hele den oldnordiske poetiske Litteratur, med udførlige Exkurser over Litteraturhistorie og Antikviteter; en tilsvarende Samling af den islandske Oldlitteraturens vigtigste prosaiske Værker var derefter paatænkt. Af mindre Arbejder havde G. V. og F. Y. Powell desuden 1879 udgivet en Samling islandske Læsestykker («Reader») og 1886 nogle litterærhistoriske Afhandlinger under Titel «Grimm Centenary». Allerede kort efter Ordbogens Afslutning havde G. V. for de paa offentlig Bekostning udgivne britiske middelalderlige Kildeskrifter paabegyndt en Udgave af de nordiske Kilder til Englands Historie, men dette Arbejde udkom først 1887 under Titel af «Icelandic Sagas» I—II. G. V., for hvem der 1884 var bleven oprettet en extraordinær Professur i Islandsk ved Oxford Universitet, angrebes i Efteraaret 1888 af en Leverkræft, som 31. Januar 1889 medførte hans Død. Han var ugift. Ved Jubelfesten 1877 var han bleven udnævnt til Æresdoktor i Filosofi ved Upsala Universitet.

G. V. var afgjort Realfilolog og ingen Ynder af sproglig-grammatiske Specialundersøgelser. Hans Hukommelse omfattede hele den islandske Litteratur, og han var fortrolig med alle sit Hjemlands Traditioner og Samfundsforhold; hans Iderigdom og dristige Hypoteser gjør hans Fremstilling vækkende og interessant, men hans Arbejdsmaade kan ikke frikjendes for Flygtighed og Mangel paa Methode, og med Aarene viser sig en tiltagende Vilkaarlighed i Stoffets Behandling, i hvilken Henseende hans mangeaarige Ophold i England, fjærnt fra Studiefæller og videnskabelige Samlinger, ikke har været heldigt. Særlig grelt fremtræde disse Mangler i «Corpus poeticum Boreale». Fremhæves maa, at G. V., som allerede i sine første Arbejder stærkt havde betonet Betyd-

ningen af britisk Kulturs Indvirkning paa de norske Udvandrere og derigjennem paa oldislandsk Litteratur, i sine i England udgivne Værker har søgt i det enkelte at paavise denne og saaledes har gjort sig til Talsmand for Anskuelse, som staa den af Professor S. Bugge hævdede Opfattelse nær. G. V. var i flere Henseender en højst ejendommelig Natur. Der var over hans Fremtræden og Taleform noget næsten barnlig naivt, hans Kjærlighed til den gamle Litteratur nærmede sig en Tilbedelse, men dermed fulgte, at han var ganske uimodtagelig for Kritik; Meningsforskjel krænkede ham og vakte hans Uvilje, han skrev derfor hellere for almindannede engelske Læsere end for Fagmænd. Han, som følte sig stærkt tiltrukken af de engelske Samfundsforhold, var en religiøs Natur, som nærrede særlig Pietet for den islandske Bibel i dens ældste Oversættelse ved Guðbr. Thorláksson (XVII, 272 ff.) og søgte paa ny at fremdrage denne.

Illustr. Tid. XXX Nr. 20. Andvari XIX. Arkiv f. nord. Filol. II, 156 ff. Zeitschr. f. deutsche Philol. XXII, 213 ff. Academy 1889 S. 131—32. 149. Oxford Magazine 6. Febr. 1889. Max Müller, My Autobiography (1901) S. 245 ff. K. Gíslason, Efterladte Skrifter II, S. IX ff. *Kr. Kaalund.*

Vigfússon, Jón, 1643—90, Biskop. J. V., som tilhørte en anset Slægt, fødtes 1643 paa Storólshvoll i det sydlige Island; Forældrene vare Sysselmand Vigfús Gíslason og Katrín Erlendsdatter. Efter at være dimitteret fra Skalholt Skole studerede han i Kjøbenhavn 1664—66 og vendte tilbage som Sysselmand i Borgarfjord Syssel, en Udnævnelse, som han havde vidst at forskaffe sig hos den kongl. Befalingsmand over Island, Rigsadmiral H. Bielke, uagtet han herved fortrængte en ældre Indehaver. Han fik snart et daarligt Rygte, saa at han endog ved Ed maatte fralægge sig Beskyldningen for Trolddom, og han indlod sig i forbudt Handel med fremmede Søfarere, hvad der førte til, at Sysselet 1672 fradømtes ham. Han rejste næste Aar til Kjøbenhavn, men i Stedet for at søge Oprejsning i denne Sag satte han sig i Forbindelse med Griffenfeld og udvirkede ved Bestikkelse 1674 en kongl. Udnævnelse til Vicebiskop paa Holar med Ret til at tiltræde Embedet efter Indehaverens Død. Han skal tillige være bleven Magister (hvorom dog intet officielt foreligger) og fik — som man formodede for at undgaa en theologisk Prøvelse i Kjøbenhavn — Tilladelse til at lade sig indvie paa Island, hvad ogsaa ved hans Tilbagekomst skete.

I de nærmest følgende Aar levede J. V. som Privatmand paa sin Gaard Leirá i sit gamle Syssel, hvor han ved at udhøkre Kjøbmandsvarer til Bønderne forøgede sine Indtægter. Da 1684 Biskop G. Thorláksson (XVII, 271) døde, skyndte han sig til Holar og overtog Bispestolens Bestyrelse, men han mødtes med den største Uvilje, og 16 af Stiftets mest ansete Præster protesterede mod at have ham som Biskop paa Grund af hans tidligere Vandel og verdslige Fordannelse. J. V. havde dog i Kjøbenhavn en god Støtte i Griffenfelds Svoger Biskop Bagger, og Resultatet blev en kongl. Befaling om saa vidt muligt at søge Parterne forligte, hvad der ogsaa skete 1687. Allerede næste Aar indløb nye Klager over Biskoppen, denne Gang fra Monopolhandelens Indehavere, som beskyldte ham for ulovlig Handel med fremmede og Udpresning af Bispestolens Fæstere. Medens Undersøgelsen stod paa, forlod Biskoppen uden Tilladelse Landet for at tale sin Sag i Kjøbenhavn, men denne Gang uden Held; han fik Befaling til at møde for den paa Altinget 1690 sammentrædende Domstol. Umiddelbart før Afrejsen fra sit Hjem til Altinget døde han 30. Juni 1690; ikke desto mindre fældedes der Dom i Sagen, Biskoppen kjendtes skyldig, og store Pengebøder skulde udredes. Ved en i Kjøbenhavn studerende Søns energiske Optræden blev Sagen dog indstævnet for Højesteret, som 1693 underkjendte Dommen. J. V. var en dygtig Forretningsmand og god Husholder, men har, som det synes, manglet alle Forudsætninger for gejstlig Virksomhed. Han var gift med Præstedatteren Guðríður Thórdardatter og efterlod sig et talrigt Afkom.

F. Johannæus, Hist. ecclesiast. Island. III, 730—36. J. Espolin, Íslands Árbækur. *Kr. Kaalund.*

Vigfússon, Sigurður, 1828—92, Arkæolog, Broder til ovennævnte Guðbrandur V., fødtes i Stóra-Holt i Dala Syssel 8. Sept. 1828. Saa godt som uden Undervisning sattes han i sit 15. Aar i Guldsmeddelære i Reykjavik, uddannede sig videre i Kjøbenhavn 1850—57 og nedsatte sig derefter i Reykjavik. Han var dygtig i sit Fag og søgte særlig at udvikle en national Stil i de til den islandske Kvindedragt hørende Smykker. Tillige arbejdede han ihærdig paa sin egen Uddannelse og omfattede med Begejstring Islands Fortid og Landets gamle Litteratur. Fra 1874 havde han Tilsyn med en i Reykjavik oprettet Oldsagssamling og blev 1878 dennes Bestyrer. Han var Medstifter af det 1879 grundede is-

landske arkæologiske Selskab («Fornleifafélag») og blev 1887 Selskabets Formand, hvormed fulgte Redaktionen af Selskabets «Aar-bog», hvis Indhold hovedsagelig skyldtes ham. S. V. gik fuldstændig op i sit Kald og udfoldede ogsaa en betydelig Virksomhed, om end denne paa forskjellig Vis hemmedes ved hans mangelfulde Uddannelse og hans om Broderen i flere Henseender mindende Karakterejendommeligheder. Han indsamlede og beskrev med stor Iver Gjenstande til Samlingen og foretog aarlig Sommerrejser for at undersøge Sagalokaliteter og Fortidslevninger, navnlig ledet af Ønsket om herigjennem at faa de islandske Sagaers Troværdighed bekræftet. Resultatet foreligger i hans i Aarbogen trykte Beretninger. — 1858 ægtede han Enken Oline Marie Kristine f. Bonnesen; Ægteskabet var barnløst. Efter nogle Aars Svagelighed døde han 8. Juli 1892.

Árbók hins íslenska fornleifafélags 1888—92 S. III—VIII; 1893 S. 81.
Kr. Kaalund.

Wiggers, Johan Georg, 1748—1820, Forfatter. Han fødtes 14. Sept. 1748 i Bredsted og var Søn af Dr. Georg W. og Hustru Maria Elisabeth. Om hans Universitetsstudier, der vistnok begyndte i Kiel og fuldendtes i Rusland, hvor han 1776 (i Mitau) udgav Skriftet «Ueber die Biographie und das Studium der Menschen», er intet bekjendt. 1780 udgav han «Die Moral der Klio», som han kalder et Forsøg til Oplysning om den gavnlige Indflydelse, Læsningen af historiske Skrifter kan udøve paa Mennesket. 1782, da han var begyndt at holde Forelæsninger over Filosofi ved Kiels Universitet, udkom atter et lille Arbejde af ham, «Christian IV, eine panegyrische Skizze». Det følgende Aar udnævntes han til overordentlig Professor i Filosofien i Kiel, men opgav denne Stilling for 1787 at overtage Posten som Agent for Hansestæderne Lybek, Hamborg og Bremen i St. Petersborg, hvor han levede Resten af sit Liv. 1784 gav han i Leipzig sine samlede Afhandlinger af blandet Indhold i Trykken, ligesom han oversatte og kommenterede Humes Afhandling om den borgerlige Frihed. Senere var han Medarbejder af «Petersburger Journal» og døde 13. Juni 1820 i St. Petersborg.

B. Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftsteller-Lex. Lübker und Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. S. 699.
Louis Bobé.

Wiggers, Laurits Otto Theodor, f. 1844, Skolemand og Redaktør. L. W. er født i Nykjøbing i Sjælland 30. Marts 1844

og Søn af Hattemager Morten W. og Marie f. Larsen. Han dimitteredes 1864 fra Jonstrup Seminarium, blev s. A. Lærer ved Frederiksbergs og Aaret efter ved Kjøbenhavns offentlige Skolevæsen, 1869 Førstelærer og 1877 Overlærer ved Borgerskolen i Saxkjøbing samt Translatør i Engelsk. 1884 blev han Overlærer ved Borger-Drengeskolen i Aarhus, og siden 1887 er han Inspektør ved Østre Friskole i Kjøbenhavn. W., som er en dygtig praktisk Skolemand med levende Interesse for Lærernes Møder og Foreninger, var 1889—91 og 1895—96 Formand for den kjøbenhavnske Kreds af «Danmarks Lærerforening», sad 1892—96 i «Pædagogisk Selskabs» Bestyrelse og har siden 1893 redigeret «Nationaltidendes» Undervisningstidende, der under hans Ledelse har faaet forøget Betydning, især i Folkeskolespørgsmaal. Desuden har W. taget virksom Del i det politiske Liv, for hvilket han har mange Betingelser. I Saxkjøbing var han Formand for Stiftets Højreforeninger, i Aarhus for den konservative Klub og i Kjøbenhavn for «Højres Arbejder- og Vælgerforening» 1896—1900. Fra 1896 er han Medredaktør af «Nationaltidende» og Eneredaktør af sammes Søndagsnummer. Han ægtede 14. Okt. 1868 Benedicte Othilia Lagertha Jensen (f. 4. Sept. 1843), Datter af Seminarieforstander, Etatsraad J. J. (VIII, 414).

Joakim Larsen.

Wiinblad, Edvard Emil, f. 1854, Redaktør og Politiker, blev født 15. Maj 1854 i Kjøbenhavn som Søn af Skræddersvend Bernt Oluf Edvard W. (af svensk Byrd, f. 1833 † 1880) og Amalie Christine f. Olsen (f. 1830). Født i meget fattige Kaar maatte han tidlig (fra 1863) som det ældste af 6 Børn arbejde med til Familiens Underhold og nød kun Kommuneskolens Undervisning. 1868 kom han i Sætterlære indtil 1873 og besøgte i de to sidste Læreaar de Massmannske Søndagsskoler, hvor han vandt 2 Sølvmedailler for sin Flid. Allerede 1871 sluttede han sig til «Internationale» og blev 1872 Formand for den typografiske Sektion (Forløber for Fagforeningen). Efter at have arbejdet en Tid i Svendborg blev han 1876 ansat i «Socialdemokratens» Trykkeri og deltog desuden siden L. Pios Flugt 1877 i Redaktionsarbejdet, indtil han fra 1. Maj 1881 blev Bladets Redaktør, valgt af Fagforeningernes Fællesledelse. Allerede 1878 var han bleven Medlem af Hovedbestyrelsen for «Socialdemokratisk Forbund». Han har ledet Bladet med umiskjendelig Dygtighed, om end i udpræget Partiretning og planlagt Ensidighed, stundum med hensynsløs Bitterhed. Ogsaa har han

efterhaanden set det voxte op fra en ret ubetydelig Stilling til et indflydelsesrigt Blad med et tredobbelt forøget Omfang og Holdertal (fra 13000 i 1881 til 42000 i 1904), saa at dets Indtægt ikke alene kan dække de socialdemokratiske Provinsblades Underskud, men ogsaa bære de betydelige Udgifter ved Partiets Agitation og Valgforberedelser. Siden April 1895 har han været Folketingsmand for Københavns 12. Kreds. — W. ægtede 1880 Olga Ludwig (f. 1853 i København), Datter af Hattemager Carl Georg Heinrich I. (f. 1834 † 1878). *Emil Elberling.*

Viingaard, s. Vingaard.

Wiingaard, Hans, 1728—1821, Præst, fødtes 28. Sept. 1728 i Jostedalen, hvor Faderen, af samme Navn, var Sognepræst († 1758); Moderen hed Ingeborg Margrethe f. Rødberg. Han deponerede fra Bergens Skole 1745 og fik Attestats 1748, blev Aaret efter Kapellan hos Faderen paa Bolsø og 1763 Sognepræst til indre Holmedal. 89 Aar gammel blev han 1817 Provst i Søndfjord, men blev allerede Aaret efter entlediget som saadan og som Sognepræst 1820. Han havde da været Præst i nær 71 Aar, og dette er det mærkelige ved Manden. Han havde været en virksom Præst, der havde gode Studier, men ingen Talegaver, udførte sin Gjerning upaaklagelig til det sidste, men havde ikke kunnet følge med Tiden. Han døde 20. Juni 1821. Gift 1. (i Juli 1764) med Hilleborg Friis (f. 16. Marts 1736 † 10. Avg. 1810), Datter af Kjøbmand Jacob F. paa Molde og Maren Margrethe f. Johnsen; 2. (1811) med Severine Munch Friis (f. 1765 † 17. Jan. 1834), Broderdatter til hans første Hustru og Datter af Bastian F., Vejer og Maaler i Molde, og Else Christine f. Munch.

D. Thrap, Bidrag t. d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarh. I, 119—24. Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Prester II, 126. *D. Thrap.*

Wiinholt, Claus Edvard, 1777—1833, Forstmand, blev født 6. Juli 1777 i Brandstrup paa Laaland, hvor Faderen, Christian Ditlev W., var Præst; Moderen, Anna f. Hansen, ægtede senere Peter Boisen (II, 483). Efter at have taget Landmaalereksamen blev W. uddannet i Skovbrug hos G. W. Brüel (III, 186) og paa Rejser, men allerede 1799 blev han ansat som Skovrider paa Petersgaards Distrikt; 1804 blev han forflyttet til 1. Kronborg Distrikt, og 1810 forfremmet til Overførster ved Grevskabet Laurvig i Norge. Denne

Stilling fratraadte han 1816 med de bedste Vidnesbyrd for sin Embedsførelse og blev derefter Overførster paa Frijsenborg. I denne Stilling døde han 12. Sept. 1833; 1829 var han bleven udnævnt til virkelig Justitsraad. W. var en dygtig og virksom Forstmand, der har skrevet om Skovbrug, Hedeplantning og Kulbrænding af Tørv. 25. Okt. 1804 ægtede han Dorthea Marie Neergaard (f. 1782 † 1842), Datter af Peter N., Forpagter paa Høvdingsgaard og Lilliendal.

Erslew, Forf. Lex. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist.
A. Oppermann.

Wilckens, Jan, —1692, hollandsk Billedhugger. J. W. van Verelt arbejdede i Aarene 1681—92 for det danske Hof og har øjensynlig været yndet af Christian V, der lod hans Portræt male. Navnlige var han sysselsat med Istandsættelsen af det 1665 afbrændte Avdienshus paa Frederiksborg, hvor det smukke Stukloft i Galleriet er hans Værk (1683—84). Efter Tidens Skik arbejdede han i saa forskjellige Materialer som Marmor, Vox og Elfenben, i hvilket han har udført et paa Rosenborg opbevaret pragtfuldt Krus med et Bacchustog; et Billede i samme Samling, der efter Traditionen er malet efter hans Død, viser ham holdende sit Krus frem til Beskuelse og Beundring. I det sidste Aar af sit Liv var han beskæftiget paa Koldinghus, og da han her efter en Ordstrid havde saaret en af sine Svende dødelig, tog han sig selv af Dage, 21. April 1692. Han var ugift.

Illustr. Tid. XXXIV Nr. 22.

M. Mackeprang.

Wilde, Otto Alexander Klemme, 1815—96, Søofficer, Forfatter, Søn af Kommandørkapitajn, Toldinspektør Tevis W. og Catharina Margretha f. Mathiessen, fødtes 5. Avg. 1815 i Nyborg, blev 1827 Kadet og 1837 Sekondlieutenant i Søetaten. Han gjorde 1838 Tjeneste paa Fregatten «Rota», der hjembragte Thorvaldsens Billedhuggerarbejder, og gik 1839 til Vestindien med Orlogsbriggen «Mercurius». 1847 blev han Premierlieutenant, under Krigen 1848—50 udkommanderedes han med Fregatten «Bellona», var Chef for Damperen «Slesvig», der skulde overføre en Bataillon til Helgenæs, og gjorde Tjeneste paa «Hertha» og Korvetten «Najaden». 1855 udnævntes han til Kapitajnlieutenant og Adjudant hos Flaadeinspektøren og blev 1866 kongevalgt Medlem af Kjøbenhavns Havneraad. 1860 valgtes han til Folketingsmand for Frederiksborg Amts 5. Valgkreds, men Valget erklæredes ugyldigt af Folketinget. 1868 forlod han aktiv Tjeneste og fik 1874 Karakter af Komman-

dør. W. døde 11. Jan. 1896. Sit Liv og sin Samtid har W. skildret i en Række livlig og elskværdig fortalte Skrifter: «Erindringer om Jerichau og Thorvaldsen 1838» (1884), «Erindringer fra før jeg blev Lieutenant» (1885), «Fra Sø og Land» (1891), «Fra Krigen 1848—49» (1892), «Memoirer 1850—53» (1893), «Lidt Rejseliv i Evropa» (1894), «Paa begge Sider Atlanten» (1894) og «Lyse og mørke Livserindringer 1856—63» (1895). Som historiske Arbejder maa disse meget læste Skrifter dog benyttes med Kritik. — W. var 2 Gange gift: 1. (31. Okt. 1850) med Ida Holten Thiele (f. 22. Avg. 1830 † 26. Febr. 1863), Datter af Etatsraad Just Matthias Th. (XVII, 184) og Hustru Sophie Holten; 2. (29. Avg. 1866 i Skibby) med Marie Dorothea f. Storck (f. 23. Juli 1837 i Skibby, † 17. April 1880 i Bayonne), Datter af Sognepræst Peter Frederik S. og Margrethe Kathrine f. Holten. *Louis Bobé.*

Wildenradt, Johan Peter, 1861—1904, Landskabsmaler. W. var født i Helsingør 27. Juni 1861 som Søn af Oberst Frederik Sofus W. (f. 1823 † 1884) og Marie Antonie Elisabeth f. Bugge (f. 1832). Efter at have tegnet paa Akademiet fra 1879 til 1882 studerede han en Tid under L. Tuxen og debuterede paa Decemberudstillingen 1887 med «Interiør af en gammel Gaard i Helsingør», der røbede gode Evner, især i koloristisk Henseende, og blev kjøbt til Kunstforeningens Bortlodning. Paa de følgende Aars Udstillinger vakte han Interesse ved en Række Landskabsbilleder, af hvilke især de, som behandlede Efteraarsmotiver, udmærkede sig ved smuk Stemning; i 1886 rejste han efter 3. Okt. at have holdt Bryllup med Margrethe Krabbe (f. 17. Jan. 1864), Datter af Herredsfoged Christoffer K. (IX, 380), til Frankrig, hvor han opholdt sig til 1894. Efter at hans første Ægteskab 1899 var blevet opløst, giftede han sig 18. Juli s. A. med Louise Margarethe Schepeler (f. i Kjøbenhavn 11. Dec. 1876), Datter af Hotelforpagter Louis S., og rejste derpaa til Schweits, hvor han levede et Aars Tid; derefter tog han Bolig i Istres i Provence, hvor han blev Resten af sit Liv. I Frankrig vandt han et ikke ringe Publikum for sin fine og ret personlige Kunst, fik Medaille paa en Udstilling i Aix og solgte flere Billeder til Musæet i Marseille. Han døde 18. Juli 1904. — W.s første Hustru kjøbte efter Skilsmissen det haderslevske Dagblad «Dannevirke» med Understøttelse af de tyske Regeringsmyndigheder og skrev sig fra den Tid M. Wildenradt-

Krabbe. Bladet virkede under hendes Ledelse (til Avg. 1903) i en for den sønderjyske Sag lidet heldig Retning.

Weilbach, *Nyt dansk Kunstnerlex.*

Sigurd Müller.

Wildenrath, Christian Henrik, 1742—91, Generalkrigskommissær, var Søn af Oberstlieutenant Johan W. og Magdalena f. Kaas og født 3. Maj 1742. 15 Aar gammel ansattes han som Fændrik reformé i Kongens Livregiment, indtraadte 1758 med Sekondlieutenants Karakter i Nummer ved Regimentet og udnævntes Aaret efter til virk. Sekondlieutenant, men forsattes 1762 til det nyoprettede Husarregiment med Premierlieutenants Karakter. Ved Regimentets Opløsning i Maj 1767 sattes W. à la suite, indtil han i Okt. s. A. anbragtes i holstenske Dragonregiment, hvorfra han dog atter i Marts 1769 forsattes til jyske Dragoner, hvor han 1773 avancerede til Sekondritmester. 1778 dimitteredes han af Krigstjenesten, men udnævntes samtidig til Justitsraad og ansattes som tilsynshavende under den Kommission, der 1778—80 var nedsat til Bekæmpelse af den i Jylland grasserende Kvægsyge, i hvilken Stilling han udfoldede stor Energi og Dygtighed og uden Skaansel lod nedslagte hele Besætninger. Som Belønning for sin Virksomhed i denne Sag udnævntes han i 1781 til Etatsraad og ansattes 1784 som Generalkrigskommissær i slesvigske Distrikt, men kaldtes allerede i 1788 fra sin Post for at benyttes ved Gjennemførelsen af Landboreformerne. Sammen med Christian Colbjørnsen (IV, 25) beordredes han til at lede de Extrasessioner, der i Anledning af Stavnsbaandets Løsning bleve holdte rundt om i Landet for at kontrollere de Ruller, som Proprietærene førte over deres militærpligtige Mandskab, et Hverv, der udkrævede baade Bestemthed og Uegennyttighed, og som W. udførte med stor Dygtighed. I Sept. 1788 var han bleven ansat som 2. Deputeret i Feltkommissariatet, og i 1789 indtraadte han som Deputeret i Generalitets- og Kommissariatskollegiet og blev Generalkrigskommissær i sjællandsk-laalandsk-falsterske Distrikt. W. døde 7. Dec. 1791. Han havde 1769 ægtet Christine Margrethe Bachmann (f. 1747 † 12. Febr. 1838), Datter af Hofjægermester Hans B.

E. Holm, *Kampen om Landboreformerne.*

J. C. W. Hirsch.

Wilder, Carl, o. 1698—1765, Mægler, Skibsværftsejer og Handelsmand, var født i Kjøbenhavn; han viste allerede før 1740 sin Interesse for dansk Skibbyggeri ved at indgive forskellige Forslag

derom til Kommercekollegiet, hvoraf bl. a. fremgaar, at han havde forskrevet en dygtig Fagmand i denne Kunst fra Karlskrona. W. fik senere Lejlighed til at drive Skibbyggeri i større Omfang, da han 1762 fik tilskjødet den mod Christianshavn vendende Del af den af Andreas Bjørn (II, 357) anlagte Plads og det derværende betydelige Skibsværft med tilhørende Bygninger, Bulværker og Privilegier og et Areal paa over 80000 □ Alen, og han udvidede Virksomheden efter s. A. at have opnaaet kongl. Bevilling paa her at anlægge en Nagelsmedje. Efter kongl. Bevilling af 1. Jan. 1740 havde W. paa Gammel Estrup i Jylland oprettet den første Spaanfabrik her i Landet «for den Slags Spaane, som Bogbinderne, Skomagerne og andre til deres Brug have fornødent», men opgav den 1760, navnlig paa Grund af en uheldig Kontrakt om Leverance til Isenkræmmerlavet, der ikke havde Interesse i Fabrikkens Fremgang i W.s Hænder. W., der ogsaa blev Mægler i Kjøbenhavn, var gift med Anna Maria Grøngaard og døde 6. Jan. 1765 i sit 68. Aar; hans Enke døde 3. Maj 1786 i sit 73. Aar. — Sønnen *Lars* eller *Lauritz W.*, f. 1738, blev Skibbygger som Faderen og fik 1767 Skjøde paa hans store Skibsværft og Plads, der endnu bærer Navn efter Fader og Søn (som ejede den fra 1762 til 1803), skjønt den siden har været paa mange Hænder. En Bro og en Gade paa Christianshavn fik ogsaa Navn efter dem, Gaden dog først o. 1859. *Lars W.* døde ugift 16. April 1810 som Velgjører mod sin Fødeby, i det han testamenterede en Formue paa henimod 50000 Dlr. til velgjørende Formaal, navnlig til Almindeligt Hospital, St. Hans Hospital og Claudi Rossets Stiftelse. Flere Stuer i Almindeligt Hospital opkaldtes efter ham og forsynedes med smaa Trætavler, hvorpaa et Spejl og Indskriften: «Lars Wilder skyldte I Taknemlighed».

«Penia» 1810 S. 153 ff. Wendt, Alm. Hospital S. 36 f. Thaarups Journal for Kjøbenhavn II, 109. Rawert, Danmarks industr. Forh. S. 256 f. C. Nyrop, Danmarks Kridtpibefabrikation S. 29 f. 47. *G. L. Grove.*

Wildhagen, Caspar, 1664—1720, Biskop, blev født 24. Okt. 1664 i Throndhjem, hvor hans Fader, af samme Navn, var Raadmand og Overtoldbetjent († 1685). Moderen hed Margrethe f. Jensen. Han blev Student fra sin Fødeby 1681 og drog Aaret efter til Universitetet i Kiel, hvor han studerede i 6 Maaneder. 1683 tog han Attestats i Kjøbenhavn og kom hjem til Norge 1684. Foraaret efter havde han planlagt en længere Udenlandsrejse, men

naaede ikke længere end til Christiania, da han, kun 21 Aar gammel, blev personel Kapellan hos Slotspræsten paa Akershus, Mag. Quislin, og 1686 ægtede hans Datter Sophie Cathrine († 6. April 1701). 1693 blev han Kompastor i Glückstadt. Her kom han i heftig Strid med sin Kollega Pastor Nic. Sibbern, der i en Prædiken havde lært, at den sande troende allerede her i Livet nød den evige Salighed. W. ansaa dette for Vranglærdom og klagede til Biskoppen, Jos. Schwartz (XV, 406), der gav ham Ret. Begge Parter henvendte sig til Kjøbenhavn for at finde Forsvarere; Dr. Lützens stillede sig paa Sibberns Side, men Masius og Botsac gav W. og Schwartz Medhold. De forskjellige afgivne Betænkninger til Forsvar for hans Mening udgav W. i Trykken (Hamburg 1706). Da Dr. Masius var død 1709, blev W. kaldet til Kjøbenhavn for at suceededere ham som tysk Hofpræst (Maj 1710). Hermed skulde forbindes det delikate Hverv som Skriftefader for Kongens Elskerinde, Grevinde Schindel, men samtidig blev der som Plaster «per bullam» tildelt ham den theologiske Doktorgrad. Men da Grevinden var falden i Unaade, søgte man igjen at blive ham kvit i Kjøbenhavn og udnævnte ham 1712 til B. Deichmans Eftermand som Biskop i Viborg. I dette Embede, i hvilket han ogsaa havde adskillig Strid og mange Fjender, døde han 28. April 1720. — Efter sin 1. Hustrus Død havde han 6. Juni 1703 ægtet Anna Margrethe Dittmer, Datter af Raadmand D. i Glückstadt. Som Enke flyttede hun til Kjøbenhavn og boede en Tid hos Oversekretær Chr. Møinichen i Emdrup. Hendes Navn var meget i Folkemunde, just ikke til hendes Fordel.

Kirkehist. Saml. 4. R. II, 540 ff. Schlesw.-Holst. Schulblatt 1890 Nr. 31. Krog, Efterretn. om Viborg S. 129 f. Chr. Bruun, Fred. Rostgaard I, 379; II, 327 f. *A. Jantzen.*

Wildt, Johannes, 1782—1836, Forfatter, var Søn af Skolelærer i Liunge ved Sorø Johan Jørgen W. (f. 1747 † 1811) og Anna Elisabeth f. Høeberg (f. 1754 † 1810). Han blev Elev og 1812 Skuespiller ved den kongl. dramatiske Skole, hvorfra han i 1817 afskedigedes med Vartpenge. Den eneste Omtale, Overskou giver ham, er, at han som Skuespiller «brægede Ordene frem». 1818 fik han Bevilling til at opføre Skuespil i de danske Kjøbstæder uden for Kjøbenhavn og beskæftigede sig siden med at være Lærer og Skribent. Han var gift; men hans Hustrus Navn er ubekjendt. 28. Juli 1836 døde han i Nærheden af Odense,

54 Aar gammel. En hel Mængde Fortællinger uden litterær Værdi foreligger fra hans Haand og udgjør «Samlede romantiske Fortællinger» i 14 Bind (1859—66). Desuden har han redigeret Nytaarsgaver, skrevet Digte i Tidsskrifter og Dagblade osv. Hans Produktion røber en frodig og dristig Fantasi, men han er svulstig og smagløs, mangler ganske Sans for historisk Kolorit og er blottet for kunstnerisk Begreb. Hans Læsere ere i Spænding med Hensyn til, hvorledes hans Helte og Heltinder skulle kunne redde sig ud af deres vanskelige Situationer; men han ser sig altid i Stand til at frelse den betrængte Dyd.

Erslew, Forf. Lex. Overskou, Den danske Skueplads IV, 102. A. Petersen, Sjællands Stifts Degnehistorie. Folkets Avis 1862 Nr. 68. *Nic. Bøgh.*

Vilhelm, 1687—1705, Prins, Søn af Kong Christian V og Dronning Charlotte Amalie, fødtes 21. Febr. 1687. Til hans Hofmester udnævntes 1696 Joachim Pritzbuer (XIII, 293), der beklædte denne Stilling indtil 1705, da han afløstes af Martin Balthasar v. Waldersee, der skulde ledsage Prinsen udenlands til Utrecht, de spanske Nederlande, Frankrig, Italien og England. Den udførlige Instrux for Waldersee og Prinsens Sekretær og Lærer Justitsraad Johan Ernst Carlowitz er dateret 2. Okt., men kort efter blev Prins V. syg og afgik ved Døden 23. Nov. 1705 paa Kjøbenhavns Slot. *Louis Bobé.*

Vilhelm, Christian IX's Søn, s. Georg I af Grækenland (V, 593).

Vilhelm, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, 1785—1831, var eneste Søn af Hertug Frederik Carl Ludvig af Holsten-Beck (V, 344 f.). Han blev født 4. Jan. 1785 paa Lindenau i Østpreussen og fik i Daaben Navnene Frederik Vilhelm Paul Leopold. Han fik en fortrinlig Opdragelse, først i Hjemmet, dernæst paa Ridderakademiet i Brandenburg og sluttelig ved Universitetet i Leipzig. Faderen og Farfaderen havde beklædt høje Stillinger i den preussiske Hær, og Frederik Vilhelm III, der syntes godt om «den smukke og tillige fornuftige unge Mand», vilde gjerne have ham i sin Tjeneste; men Faderen, der betragtede sig selv som «ein eigentlicher Däne», ønskede at gjenoptage Slægtens i Aarhundreder afbrudte Forbindelse med Danmark; han tog Bolig i Holsten 1804, og Prinsen traadte samme Aar ind i Hestgarden

som Ritmester med Aldersorden fra 1803. Fra 1805—1807 deltog han med Livregiment Dragoner i Sydgrænsens Bevogtning, og flere Gange fik han Lejlighed til at lægge ualmindelig gode militære Anlæg for Dagen, særlig som Rekognoscent. Prinsens Tjeneste ved Rytteriet blev ikke af lang Varighed; allerede 1809 traadte han som Major og Overkvartermester ind i den nyoprettede Generalstab og var udpeget til at være Divisionsstabschef ved den Hær, der fra Sjælland skulde gaa over til Skaane under Krigen med Sverige. Overgangen over Sundet blev imidlertid opgivet; men Prinsen kom dog til at optræde som Stabschef over for Fjenden s. A., i det han sidst i Maj under General Ewald deltog i Erobringen af Stralsund. For sit Forhold ved denne Lejlighed blev han belønnet med Ridderkorset af Danebrog; han er vistnok den eneste Prins, der har baaret denne Dekoration. Aaret 1809 blev ogsaa i andre Henseender betydningsfuldt for Prinsen, han blev nemlig forlovet med Landgrev Carl af Hessens Datter, Louise Caroline (X, 404 f.), hvem han ægtede 26. Jan. 1810, og blev saaledes Svoger til Kongen. Det unge Ægtepar tilbragte nu et Par fredelige Aar i Slesvig; Prinsen var ansat i Svigerfaderens Stab og blev 1811 baade Storkors- og Elefantridder. S. A. betroede Kongen ham det kildne Hverv at faa den detroniserede svenske Konge Gustav IV Adolf til at forlade Riget, en Opgave, som han løste med megen Takt.

I Aaret 1812 traadte Prins V. mere frem i Forgrunden. I Anledning af Alliancen med Frankrig samlede Kongen i Holsten en «bevægelig Armédivision» med Ewald som Chef og Prinsen som Stabschef. Denne, der i Begyndelsen af 1813 blev Oberstlieutenant og Generalkvartermester-Lieutenant, fik stor Indflydelse, da Generalen var meget svagelig. Stærkt antifransk, som han var, indsaa han, at Alliancen med Napoleon i Længden vilde være til Danmarks Ulykke, og da Kongen i Foraaret 1813 søgte at nærme sig England og Rusland, havde denne Frontforandring hans fulde Sympathi. Da Russerne under Tettenborn i Marts besatte Hamborg, som de franske rømmede, var det Prinsen, der først traadte i Forbindelse med den unge Kosakoberst og indledede et venskabeligt Forhold til Hamborgs Befriere, og det var ham sikkert behageligt, at Kongen 2. Maj befalede Generalmajor Wegener, der havde afløst den dødssyge Ewald, at støtte Russerne, hvis de franske angreb Hamborg. Da disse 9. Maj tog Offensiven, skrev Prinsen til Angrebsstyrkens Fører, at de danske vilde slutte sig til Tettenborn, hvis

Angrebet blev fortsat, og nogle Dage senere deltog virkelig nogle danske Kompagnier i Hamborgs Forsvar. Ulykkeligvis skiftede Kongen Sind; den Kulde, hvormed England mødte hans Tilnærmelser, stødte ham i den Grad, at han paa ny skiftede Politik og sluttede sig nærmere til Napoleon. General Wegener, der nølede med at slaa ind paa den nye Kurs, blev afsat, og Stabschefen, der havde paadraget sig Franskmændenes Had — mauvaise tête kalder General Vandamme ham — maatte træde tilbage. Han var helst traadt ud af Hæren, men lod sig overtale til at blive staaende i sin Svigerfaders Stab. Prins Christian Frederik søgte forgjæves at faa ham over til Norge; han blev i Hertugdømmerne og indrettede Rensborg til Repli for det danske Auxiliærkorps, der sammen med Franskmændene kæmpede i Meklenborg og Lauenborg. Da Fjenden i December trængte ind i Hertugdømmerne, dækkede Prinsen Slesvig med et lille Korps, men da Kongen opgav Halvøens Forsvar, førte han sine Tropper til Fyn og organiserede Kystbevogtningen ved Lille Bælt.

Efter Freden i Kiel ønskede Christian Frederik paa ny at faa Prins V. til Norge; denne vilde dog ikke berede Kongen yderligere Vanskeligheder, men søgte — rigtignok forgjæves — under en Sendelse til Kejser Alexander at rense sin Svoger for enhver Mistanke for at spille under Dække med Nordmændene. Under Wiener-Kongressen var han hos Kongen i den østerrigske Hovedstad og foretog her fra en lille Udflugt til Italien, men Rejsen blev afbrudt ved Efterretningen om Napoleons Tilbagekomst til Frankrig. Prins V., der under Opholdet i Wien var bleven Oberst og efter Officerskorpsets derom udtalte Ønske Kommandør for oldenborgske Regiment, deltog i Spidsen for en Halvbrigade i 3. Auxiliærkorpsets ublodige Felttog i Tyskland. I 1816 blev han Hertug af Holsten-Beck, forfremmedes 1818 til Generalmajor og fik 1825 Slottet Glücksborg med Titel af Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg. Aaret efter ledsagede han efter Kongens Ønske Prins Frederik (senere Frederik VII) til Genf og tilrettelagde hans Studieplan for ham. I 1830 var der Tale om, at 10. Forbundsarmékorps, hvortil det danske Kontingent hørte, skulde marchere til Luxemborg for at kue Opstanden mod Holland. Hertug V. glædede sig inderlig til at faa en aktiv Kommando, men Døden overraskede ham 19. Febr. 1831 paa Gottorp, inden de, i øvrigt resultatløse, Forhandlinger vare endte.

Hertug V. var en ualmindelig velbegavet, dygtig og vilje-

kraftig Personlighed. Han nød megen Anseelse som Officer og havde en god Forstaaelse af ydre og indre Politik. Skjønt han saa klarere end sin kongelige Svoger, hvis Anskuelse han ikke altid billigede, støttede han ham altid loyalt, og skjønt han var tysk født og opdragen, omfattede han med Kjærlighed og Forstaaelse dansk Sprog og Aandsliv. Han var en fortræffelig Familie-fader, der med Alvor og Omhu opdrog sine 10 Børn, af hvilke Danmarks senere Konge Christian IX var det sjetteældste.

C. Th. Sørensen, Kampen om Norge. Medd. fra Krigsark. II—IX. Museum 1890 S. 128. Conrad Greve af Rantzau-Breitenburgs Erindr., udg. af L. Bobé, (1900) S. 8. *A. Tuxen.*

Vilhelm, Prins af Glücksborg, 1816—93, den foregaaendes 3. Søn og ældre Broder til Kong Christian IX, var født paa Gottorp Slot 10. April 1816. 1833 blev han Kaptajn i det danske Artilleri, men traadte 2 Aar efter i østerrigsk Tjeneste som Ritmester ved 9. Husarregiment. 1844 blev han Major og deltog under det italienske Felttog 1848 i Slagene ved Sommacampagna og Custozza. Han udmærkede sig her som en dristig og energisk Rytterfører, særlig ved Indtagelsen af Milano. I det paafølgende Felttog i Ungarn var han ligeledes en virksom Deltager, kæmpede ved Komorn og Temesvar og vandt Ry ved sine dristige Rekognosceringer. I dette Felttog blev han syv Gange saaret. 1849 blev han Oberstlieutenant ved 8. Kyrasserregiment og deltog 1851 efter det slesvig-holstenske Oprørs Undertrykkelse i Besættelsen af Hertugdømmet Holsten som Chef for en østerrigsk Kavalleribrigade, ved hvilken Lejlighed han blev Elefantridder. Efter at han 1854 var avanceret til Generalmajor og Brigadekommandør, deltog han 1859 i Krigen i Italien, udviste særlig Tapperhed i Slaget ved Solferino og blev 1860 Æreschef for Infanteriregimentet Nr. 40, «Prinz Holstein». 1862 blev han Feltmarskallieutenant og Kommandant for Kavalleridivisionen i Galizien, men da Østerrig 1864 paaførte Danmark Krig, tog Prinsen Orlov og boede i Schweits, saa længe Krigen varede, blev efter sin Tilbagekomst Chef for 10. Division og deltog 1866 med denne i Slagene ved Nachod og Skalitz. I det afgjørende Slag ved Königgrätz frelste han den tilbagevigende østerrigske Hær ved et tappert, med store Tab forbundet Modangreb. 1869 opgav han Tjenesten og tog 1874 Ophold i Danmark, hvor han 1858 var bleven Generalmajor og 1865 Generallieutenant. 1879 udnævntes han til østerrigsk General af

Kavalleriet. I et østerrigsk Militærfagskrift kaldes Prins V. en af det 19. Aarhundredes dygtigste og kjækkeste Rytterførere. Han døde ugift 5. Sept. 1893 og blev bisat i Frederik V's Kapel i Roskilde Domkirke.

Berl. Tid. 6. Sept. 1893. Illustr. Tid. XXXIV Nr. 51. Milit. Tidsskr. XXII, 531.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Vilhelm, Landgreve af Hessen-Kassel, 1787—1867, Officer. Han var Søn af Landgrev Frederik af Hessen-Kassel (f. 1747 † 1837), en Broder til Landgrev Carl (III, 360), og Caroline Polyxene af Nassau-Usingen og blev født i Kassel Juleaften 1787. Fra Barnsben var han bestemt for den militære Stand, først i Holland, hvor han i sit 5. Aar blev Kapitajn ved Dragonerne, og derefter i Danmark, hvor hans Fader havde tjent til 1769, og hvor han selv 1802 blev udnævnt til Ritmester à la suite i Kavalleriet med Anciennet fra 1. Jan. 1793. Kronprinsen (Frederik VI) fandt hurtig Behag i den flittige og samvittighedsfulde unge Prins, tog ham ofte med paa sine Rejser rundt i Landet og sørgede med Omhu for hans militære Uddannelse. Efter at have udkjøbt en Kompagnichef begyndte V. i sit 18. Aar at forrette Tjeneste i holstenske Infanteriregiment, hvis Chef var hans Fætter, Prins Frederik af Hessen (V, 336). Prins V. blev Major 1806, Bataillonskommandør 1809, Oberstlieutenant 1811, Oberst 1814. Det følgende Aar kom han til Aalborg som Kommandør for 2. jyske Infanteriregiment, og med en Del af dette deltog han 1815—18 i Okkupationen af Nordfrankrig, hvortil Danmark stillede et Auxiliærkorps. Prinsen garnisonerede hovedsagelig i Bouchain; han og hans undergivne efterlod sig et sjælden smukt Eftermæle hos den franske Befolkning. 1818 fik han Generalmajors Karakter. Kort efter Hjemkomsten skiftede 2. og 3. jyske Infanteriregiment Garnison; derved kom Prins V. med førstnævnte Regiment til Kjøbenhavn. 1823 blev han Regimentschef, 1834 tillige tjenstforrettende Gouvernør i Hovedstaden og 1838 Generallieutenant. Ved Armeens Omorganisation 1842 indgik Regimentsinddelingen, og Landgrev V. forlod da 2. jyske (der blev til 9. Bataillon), i det han blev udnævnt til virkelig Gouvernør i Kjøbenhavn. 1848 blev han General, og s. A. traadte han à la suite i Armeen.

Fra hans lange Tjenestetid maa fremhæves, at han forstod at skaffe 2. jyske Infanteriregiment, til hvilket han var knyttet i 27 Aar, et Navn, som faa andre Afdelinger have kunnet rose sig af.

«Regimentet med de hvide Rabatter» var kjendt over hele Landet for dets Dygtighed, Disciplin og Orden. Hans varme og vedholdende Interesse for Befalingsmændenes Uddannelse blev under den første slesvigske Krig rigelig belønnet, i det F. R. H. Bülow, la Cour, Tscherning, O. C. S. A. Bülow, C. F. Bauditz m. fl., alle vare udgaaede fra hans Skole.

Prins V. formæledes 10. Nov. 1810 paa Amalienborg med Prinsesse Charlotte til Danmark (III, 439). Ved Formælingen blev han Ridder af Elefantordenen, og han tog som saadan Valgsproget «non sibi sed Regi», der var et sandt Udtryk for hans loyale Tænkemaade, der bl. a. viste sig under Oprøret 1848; han nægtede da at betale Skatter paa sine holstenske Godser og lod sig udpante af Oprørsregeringen, men frivillig mødte han med sine Skatter i Kjøbenhavn, thi til Danmark skulde de rettelig betales. Tysklands Overfald paa Danmark 1864 var ham en Kilde til stor Sorg og Harme. Thi han elskede Danmark og alt, hvad der var dansk, og han betragtede vort Land som sit Fædreland. Han havde da ogsaa den store Glæde at se en Datter paa den danske Trone som Kong Christian IX's Dronning. Prins V. var meget godgjørende og støttede navnlig de saaredes og faldnes efterladte fra de 2 slesvigske Krige. — Han døde 5. Sept. 1867 i Kjøbenhavn.

Joh. Lesser.

Vilhelm af Hessen-Philippsthal-Barchfeldt († 1834), s. Frederik Vilhelm Carl Ludvig (V, 362).

Vilhelm, —1074, Biskop, var oprindelig Kannik hos Ærkebiskop Adalbert af Hamborg-Bremen og blev af ham indviet til Biskop i Roskilde (1060). Mellem V. og Kong Svend Estridsen udviklede der sig et Venskab, der er blevet berømt i vor Historie, og fra Estrid modtog Roskildekirken en meget stor Jordegodsgave, der stadfæstedes af Svend. I sin Bispestad paabegyndte V. en anselig Stenkirke, der skulde afløse Harald Blaatands Trækirke; men først under hans Efterfølger Svend Normand (XVII, 9) blev den færdig. Den roskildske Overlevering mindedes V. som en fremragende og myndig Kirkehøvding, «stærk og kjæk, heftig af Sind, ved sin legemlige og aandelige Kraft i Stand til at kue de mægtige og skaanselløs, naar han blev vred», som det hedder i den gamle Krønike. Senere opstod den Fortælling, at V. en Gang standsede Kong Svend ved Indgangen til Kirken og tvang ham til ydmygende Bod, fordi han havde ladet nogle Mænd dræbe i

selve Helligdommen, og at Venskabet mellem dem ikke des mindre var saa inderligt, at V. ved Budskabet om Svends Død lod grave en Grav til sig ved Siden af Graven til Kongens Lig, hvorpaa han drog Sørgetoget i Møde og sov hen, da det nærmede sig. Dette skønne Sagn er dog uforeneligt med de historiske Kjendsgjæringer. V. døde nemlig 10. Maj 1074, altsaa før Kong Svend, der ogsaa vides at have indsat hans Efterfølger, og saa vel Fortællingens sene Opkomst som Kirkens daværende Afhængighed af Kongemagten gjør Svend Estridsens Ydmygelse ved Kirkedøren meget usandsynlig; snarest har man her kun en Gjenspejling af den gamle Beretning om Kejser Theodosius' Kirkebod for Biskop Ambrosius af Milano.

Script. rer. Dan. I, 378; VII, 155. Saxo ed. Müller. Hist. Tidsskr. 6. R. III, 602 ff. *Hans Olrik.*

Vilhelm, o. 1127—1203, Abbed, af fransk Adelslægt og født i Paris, blev i ung Alder Kannik ved St. Genovevas Kirke uden for Seinestaden og vakte ved sin munkeagtige Levevis Uvilje hos sine Medkanniker, som ikke vare «regelbundne». Forgjæves vilde de lokke ham til at blive Cistercienser i Pontigny, og da hans Onkel og Opdrager, Abbed Hugo i St. Germain-des-Près, paa uregelmæssig Maade fik ham gjort til Diakon, blev deres Modstand mod V. end større. Og vel var det en Slags Sejr for V., da Pave Eugenius III og Kong Ludvig VII gjorde Genoneva-Samlaget til et regelbundet Kapitel, hvis Grundstamme blev Klosterbrødre fra St. Victor (1147); men ogsaa under de ny Forhold havde han Sammenstød med sine Omgivelser. Da en nyvalgt Prior i Klosteret efter Sædvane havde søgt Kongens Stadfæstelse, blev V. i sin kirkelige Iver saa hensynsløs, at han skubbede Prioren til Side og hindrede ham i at opfylde sine Embedspligter, og dernæst brød han Klostertugten, i det han flygtede til Pave Alexander III i Sens; men denne sendte ham tilbage, og Klosterets Abbed idømte den oprørske Munk stræng Straf, der dog blev mildnet af Paven (1164).

Under sine Studier i Paris havde Absalon lært V. at kjende, og da han ønskede at reformere det lille Samlag af Kanniker paa Eskilsø, tænkte han, at den fyrige Franskmand vilde være Manden. Ved Provst Saxo (XIV, 618) fik han da udvirket, at V. og 3 andre Augustinerkanniker sendtes til Danmark (1165). Valdemar I og Absalon modtog dem i Ringsted, og V. blev nu Abbed for Klosteret paa Eskilsø. Kuede af Kulde og Armod vendte V.s Lands-

mænd dog snart tilbage, og Absalon maatte bruge al sin Veltalenhed for at hindre V. i at følge efter. Paa Eskilsø døjede V. alskens Nød og Modgang. Klosteret var fattigt, Sulten pinte, og «der truede Farer fra Havet». Harmfulde over V.s Strængthed og hans Anvendelse af Grøntspiser modarbejdede Kannikerne ham, hvor de kunde, ja tænkte endog paa at sælge ham til Venderne eller slaa ham ihjel. Det blev da nødvendigt at vælge et bedre Sted. Absalon havde imidlertid skjænket Eskilsø Kloster anseligt Jordegods, frem for alt Tjæreby i Nordsjælland med Kirken dér. Did flyttedes nu Klosteret og kaldtes Æbelholt (o. 1175). Her fik V. bedre Kaar. Ved store Gaver, især fra Absalon, der indtil sin Død aarlig betænkte sin Ven, blev Æbelholt et af Danmarks største Klostre, Ejer af vidtstrakt Gods, husende 25 Kanniker og i Stand til daglig at bespise 100 fattige. Slig Godgjørenhed grænsede til Letsindighed; men kom V. i Nød — som i 1196, da Kannikerne maatte nøjes med Vand og næsten uspiseligt Brød —, tyede han til Absalon eller til sin fordums Discipel Peder Sunesen, og gjorde de en Gang imellem Vanskeligheder, mindede V. om alt, hvad han havde givet Afkald paa for at gaa til Danmark, og truede med at drage hjem, og saa maatte Prælaterne ud med Gods, Penge eller Tiender til Klosteret.

Til Gjengjæld var V. Absalon en trofast Hjælper. Skjønt Kirkeretten var haardt krænket ved Biskop Valdemars Fængsling, stillede V. sig her paa Absalons og Kronens Side, ja skrev endog et myndigt og indtrængende Brev til Paven om at afsætte den formastelige Bisp. Tilmed var V. et vigtigt Bindeled i den væsentlig af Absalon grundlagte Kulturforbindelse mellem Frankrig og Danmark; han brevvexlede da ogsaa med den berømte Abbed Stephan i Genoveva-Klosteret (senere Biskop i Tournai) og andre Landsmænd. Mindre heldig var han, da han virkede for at udstrække Forbindelsen til politiske Omraader. Med sædvanlig Ildfuldhed talte han for Ægteskabet mellem Philip August og Prinsesse Ingeborg (VIII, 279); denne Pagt vilde efter hans Skjøn sikre Danmark en mægtig Forbundsfulle mod den tyske Kejser. Selv var han i den Sendefærd, der fulgte Ingeborg til Frankrig (1193), og i et Brev til Kong Knud betegnede han overmodig Brylluppet i Amiens som sit Værk. Ydmygelsen kom brat, da Philip August forskød Ingeborg og sendte hendes Følge ud af Landet. I sine Breve trøstede V. nu den danske Kongedatter, saa godt han kunde, og han kæmpede for at skaffe hende Ret. Saaledes forfattede han den Slægttavle, der

skulde gjendrive de franske Hoftheologers falske Paastand om Ingeborgs alt for nære Slægtskab med Philip Augusts første Hustru, skrev ogsaa til Paven om Sagen og drog sammen med Kansleren Anders Sunesen til Rom for ret at faa Kurien i Tale (1194). Paven var vundet, men nu gjaldt det at indvirke paa den franske Konge; Philip August lod dem imidlertid fængsle i Dijon og deres Brevskaber røve (1195), og vel fik Cistercienserabbederne dem udløst, men hele deres Sendelse var til ingen Nytte. Til den stakels Ingeborg sendte han stadig Breve, og det var vel i Mindet herom, at hun senere testamenterede en Sum til Oprettelse af et Kloster af V.s Orden.

I Danmark var V. utrættelig Forkæmper for kirkelige Fremskridt, især Klostertugt. Snart opildner han sine egne Kanniker, snart værger han Cistercienserne i Guldholt mod de mere verdslige Cluniacsere i Slesvig (jfr. XII, 438), snart vaager han over Tugten i andre Kannikesamlag (jfr. XVII, 353), og to klostergivne Kongedøtre advarer han mod det almindelige Drikkeri. Med sine Naboer, Cistercienserne i Esrom, stod han sig vel; de Retstrætter, der opstod, jævnedes snart. Klostrenes Privilegier haandhævede han med Lidenskab imod hvem som helst; da den pavelige Legat, Kardinal Fidentius, krævede Afgifter, nægtede han med Hefstighed at gjøre sig skyldig i sliq «Simoni». I Æbelholt fandt Ærkebiskop Erik af Throndhjem og flere norske Bisper et Ly for Kong Sverres Vrede; V. talte deres Sag hos Paven, bidrog til Baglerpartiets Dannelse og sendte efter Baglernes Fremgang nogle af sine Kanniker til Konghelle, hvor de grundlagde Kastelle Kloster (o. 1196); derfor var V. en Slags foresat for denne norske Aflægger. At V. ogsaa har udfoldet en betydelig Lærervirksomhed, er utvivlsomt. Til sine Lærlingers Tarv foranstaltede han en Samling af Breve, mest fra ham selv; de ere den bedste Kilde til hans Historie, enten han meddeler Ungdomserindringer og skildrer sit Klosters Trængsel og Fremgang, eller han anstiller Betragtninger over Tidens Begivenheder og (i Form af en opdigtet Brevvexling) drøfter kirkelige Spørgsmaal. Flere af Brevene kaster skarpt Lys over V.s livlige, ildfulde og utaalmodige Personlighed, der forener brændende Tro og hensynsløs Lidenskabelighed med munkeagtig Ydmyghed og fransk Høflighed; betegnende ere hans overstrømmende Venkabsforsikringer, saaledes over for Peder Sunesen, hvem han kalder sit «andet Jeg», og Abbed Valbert af Esrom (ovfr. S. 174).

Da V. var død 6. April 1203 og jordet i Æbelholt Klosters

Trækirke, ymtedes der snart om Jærtegn ved hans Grav. En halv Menneskealder senere udarbejdedes der en, i biografisk Henseende dog mangelfuld, Levnedstegning af ham, og Anders Sunesen bad Paven om at kanonisere V. Det skete endelig 1224, og især efter at hans Relikvier vare overflyttede til Klosterets nye Stenkirke (1238), blev Æbelholt et yndet Valfartssted.

Script. rer. Dan. V—VI. Damborg, Abbed V. (Herlufsholm Skoleprogr. 1867). Danske Helgenes Levned ved H. Olrik. (Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. II, 89 ff.

Hans Olrik.

Vilhelmine Caroline, 1747—1820, Prinsesse, Datter af Kong Frederik V og Dronning Louise, fødtes 10. Juli 1747. V. blev 12. Sept. 1764 i Kjøbenhavn formælet med Prins Vilhelm af Hessen-Kassel (f. 3. Juni 1743), der fra hendes Barndom af havde været udset til at blive hendes Gemal, og som i den Tid, da Prinsen (Dronning Louises Søstersøn) under Syvaarskrigen levede ved det danske Hof, var hendes Legekammerat. En Maaned efter Formælingen holdt Prinsen og Prinsessen deres Indtog i Hanau, Hovedstaden i Grevskabet Hanau-Münzenberg, der var blevet udskilt af Hessen-Kassel og tildelt Prinsen. Efter Faderens Død 1785 tiltraadte han Regeringen i Landgrevskabet Hessen som Vilhelm IX. I Tysklands Historie nævnes Landgreven som en af den Tids mest berygtede Fyrster. Han solgte sine Undersaatter til Storbritannien for at tilfredsstille sin Pragtsyge og skaffe Penge til sine Mætresser; blandt disse er Grevinde Schlotheim, hvis Børn med Landgreven ophøjedes i Grevestanden under Navnet Hessenstein, særlig bekjendt. Som Preussens allierede tog han Del i Revolutionskrigene. 1803 ophøjedes han til Kurfyrste som Vilhelm I. I Efteraaret 1806 søgte han at faa Napoleon til at anerkjende hans Neutralitet, men blev af Kejseren, der betegner ham som «den falske Gnier», erklæret for afsat og maatte med sin Familie søge Ly paa Gottorp hos sin Broder og Svoger Landgrev Carl. Sine Kostbarheder og Kunstskatte førte han med sig og lod dem opbevare paa Breitenburg. Efter Slaget ved Leipzig og Jérômes Fald kunde han med sin Gemalinde 21. Nov. 1813 atter holde sit Indtog i Kassel. 1816 antog han Titel som Storhertug af Fulda. Han døde 27. Febr. 1821. V., hvis Ægteskab var alt andet end lykkeligt, faar af danske, der have gjæstet hendes Hof, en meget sympathetisk Omtale. J. Holten, der saa hende 1804, fremhæver hendes Ynde, Blidhed og ligefremme Væsen samt hendes Kjærlig-

hed til Danmark og det danske Sprog, som hun, trods sin lange Fraværelse fra Fødelandet, talte uden Spor af tysk Akcent. Hendes Ansigtstræk mindede om Faderens, og hun skal i sin Ungdom have været meget smuk. Hun døde 14. Jan. 1820.

Personalhist. Tidsskr. 5. R. I, 25. C. Greve Rantzau-Breitenburgs Erindringer, udg. af L. Bobé, S. 161 ff. *Louis Bobé.*

Vilhelmine Ernestine, 1650—1706, Prinsesse, Datter af Kong Frederik III og Dronning Sophie Amalie, fødtes 20. Juni 1650. Hendes Trolovelse med Kurprins Carl af Pfalz (f. 31. Marts 1651) fandt Sted paa Sophie Amalienborg 24. Juni 1671 i Brudgommens Nærværelse. Allerede 14. Avg. tiltraadte Prinsessen, ledsaget af Rigsmarskal Kørbitz og flere andre af Hoffets fornemste Herrer og Damer, Rejsen til Heidelberg, hvor Vielsen fandt Sted 20. Sept. For Prinsessen, der fik en Medgift af 10000 Rdl. og Smykker til en Værdi af 40000 Rdl., bestemte Svigerfaderen, Kurfyrst Carl Ludvig, Overamterne, Byerne og Slottene Germersheim og Oppenheim som Livgeding. Selve Ægteskabet blev langt fra lykkeligt. Prins Carl havde fra første Færd af Antipathi mod Prinsessen, som hans Fader havde valgt til Gemalinde for ham mod hans Ønske. Hendes Ubetydelighed og Hoffærdighed skal i Følge tyske Kilder have fjærnet hende mere og mere fra ham, og 1677 omgikkes endog Kurfyrsten med Planer til at faa Ægteskabet opløst. Kurprins Carl fulgte 28. Avg. 1680 sin Fader i Regeringen som Kurfyrste af Pfalz. Som Regent var han ødsel, svag og i Hænderne paa altformaaende Favoritter. Med ham uddøde Huset Simmern 16. Maj 1685. V. E. døde 23. April 1706 paa Slottet Lichtenburg i Sachsen, som hendes Søster, Kurfyrstinde Anna Sophie (I, 288), beboede i sin Enkestand. *Louis Bobé.*

Vilhelmine Marie, 1808—91, Prinsesse. V., Datter af Kong Frederik VI og Dronning Marie, blev født paa Slottet i Kiel 18. Jan. 1808. V.s første Undervisning lededes af en hessisk Dame, Frøken G. Gall, og senere fik hun Informator T. G. Tang til Lærer. Prinsessen konfirmeredes 16. Maj 1824 i Frederiksberg Slotskirke af Konfessionarius M. F. Liebenberg. 28. Maj 1826 deklareredes hendes Forlovelse med den jævnaldrende Prins Frederik, senere Kong Frederik VII. Denne Begivenhed hilstes med almindelig Glæde i hele Riget, og Kjøbenhavn illuminerede. Man saa i denne Forbindelse et Tegn paa, at der nu var indtraadt en

fuldstændig Forsoning mellem Kongehusets tvende Linjer, der siden Prins Christian Frederiks Optræden i Norge 1814 havde staaet i et køligt Forhold til hinanden. 1. Nov. 1828 foretoges Vielsen i Christiansborgs Slotskirke af Konfessionarius Mynster. Ingen Sinde er en Familieforbindelse i Kongehuset bleven hilst med større Begejstring fra Folkets Side. Loyaliteten og Jubelen ytrede sig paa mangfoldige Maader, gennem Taler, Digte, Illuminationer og offentlige Festligheder. L. Engelstoft skrev et latinsk Carmen, Finn Magnussen digtede et islandsk Drapa, og med Prolog af C. J. Boye opførtes paa Theatret J. L. Heibergs skønne Festskestespil «Elverhøj». Akademiske Borgere bragte paa Christiansborgs Ridebane de nygifte et mægtigt Fakkeltog. Biskop Münter og Finansminister Møsting grundede i Anledning af Formælingen «Vilhelmine-Stiftelsen», der uddeler Brudeudstyslegater og Understøttelser til Haandværkere. Men de store Forhaabninger, man havde knyttet til Ægteskabet, forvandlede snart til Skuffelser; thi det blev i Virkeligheden meget ulykkeligt. Prinsessen var en godhjertet, blid og from Kvinde; men i aandelig Henseende var hun kun jævnt begavet, og hun var uden Karakterfasthed. Hun formaede derfor ikke at vinde Indflydelse over den lunefulde og vægelsindede Prins, som kun var udrustet med en tarvelig Dannelse. Han saarede ved en stødende Adfærd hyppig hendes kvindelige Følelse og tilsidesatte i Selvforglemmelse den Agtelse, han skyldte hende som sin Hustru. Kongeparret sørgede over Datterens Skæbne, og det var en Befrielse for alle Parter, da det barnløse Ægteskab faktisk hævedes April 1834. 4. Sept. 1837 fuldbyrdedes Skilsmissen.

Aaret efter indgik Prinsesse Vilhelmine et nyt Ægteskab, i det hun 19. Maj 1838 formæledes med sin Fætter, den 5 Aar yngre Hertug Carl af Glücksborg. Vielsen forrettedes af Slotspræst J. H. Paulli. Hertugparret fik sin Résidens paa Slottet i Kiel. Ægteskabet var overordentlig lykkeligt; men Hertugens Deltagelse i det politiske Liv undlod ikke at skabe Hustruen Bekymringer. Han sluttede sig nemlig til det slesvig-holstenske Parti og deltog som Brigadechef i Felittoget 1848, hvad der naturligvis hidførte et Brud mellem ham og Kong Frederik VII. Efter at Hertugen i Sommeren 1848 var traadt tilbage fra Militærtjenesten, opholdt Ægteparret sig i Dresden indtil 1852, da der indtraadte en Forsoning mellem Hertugen og den danske Regering. V. tog nu med sin Ægtefælle Ophold paa Slottet i Kiel og paa Louisenlund i Slesvig.

Efter at Hertugens Broder havde besteget Danmarks Trone som Kong Christian IX, og efter at Hertugdømmerne vare gaaede tabt 1864, vedblev Hertugparret at bebo Louisenlund. 1870 tog det Ophold paa Slottet Glücksborg, som Preussen efter mange Vanskeligheder endelig udleverede det hertugelige Hus. 24. Okt. 1878 blev Hertuginde Enke. Hun henlevede derefter, barnløs som hun var, sit Liv i fuldstændig Stilhed, i det tiltagende Døvhed vanskeliggjorde hendes Forbindelse med Omgivelserne. Hun sørgede dybt over Tabet af Hertugdømmerne; men hvad der i Modgangen bar hende oppe, var hendes dybe Religiositet og Glæden over Danmarks unge opblomstrende Dynasti. Hun var højagtet og yndet af Glücksborgs Befolkning, da hun stedse viste sig deltagende og gavmild over for de fattige. V. døde 30. Maj 1891 paa Glücksborg og bisattes i det fyrstelige Mausoleum paa Byens Kirkegaard.

H. Rørdam, Peter Rørdam I, 163. 166. 172. 196 f. 202; II, 77. 88 ff. 93. 121 f. Grev C. Rantzau-Breitenburgs Erindringer. A. Thorsøe.

Wilhelm, Johannes Martin Fasting, f. 1868, Maler. J. W. er Søn af Godsejer Mathias Hamburg Seehusen W. (f. 1828 † 1878) og Sofie Louise Christine Benedicte f. Fasting (f. 1835) og født 7. Jan. 1868. Efter at være bleven Student 1887 og at have taget 2. Examen begyndte han at tegne under Harald Foss, var 1890—92 Elev af Akademiet og derpaa af Kunsternes Studieskole, særlig af Krøyer. Sine første Billeder, Motiver fra Føhr, udstillede han 1893; næste Foraar rejste han til Italien i Følge med Kr. Zahrtmann og undergik der en ikke ringe Udvikling og Modning, særlig vistnok som Frugt af Samlivet med den ældre udmærkede Kunstner. I Løbet af Sommeren malede han en Del Figurstudier og rejste saa til Hjemmet, hvor han 17. Marts 1894 ægtede Johanne Marie Munck Kløcker (f. 1874), Datter af norsk Kapitajnlieutenant K. Kort efter rejste han igjen til Italien og blev der denne Gang 4½ Aar. 1895 udstillede han paa Charlottenborg «Et Frieri», der blev kjøbt af Kunstforeningen og senere hædredes med Mention honorable i Paris; 1896 kom det anselige «Bøn om Regn», der erhvervedes til Kunstmusæet, 1897 «Vinhøsten». Disse Arbejder ere Vidnesbyrd om alvorlig og selvstændig Opfattelse saa vel af Karaktererne som af Naturomgivelserne, dernæst om fin og stærkt udviklet koloristisk Evne; ikke mindst gjælder dette om «Bøn om Regn» med dets overlegne Behandling af de hvide Kitler og af

Vinbjærgene i Baggrunden. I Florents kopierede W. flere ældre Renæssancebilleder; de følgende Somre malede han i Norge, saaledes «Naar vi døde vaagne» og «Solbelyste Fyrretræer» (Musæet i Maribo); i Kjøbenhavn malede han i Vinterens Løb bl. a. det prægtige «Bueskytter», det store «Bespisningsunderet», udst. 1902 (Altertavle i Andreaskirken), og «Sommeraften» 1904, et af Kunstnerens dybest følte og dygtigste Værker. Med Understøttelse af Akademiet foretog han, der atter i 1901 og 1903 havde gjæstet Italien, 1904 en Rejse til Paris.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Wilkins, Claudius Edward Théodor, f. 1844, Filosof. C. W. er født 28. Jan. 1844 i Harte ved Kolding. Faderen var Toldassistent J. H. W. (fra Ditmarsken), Moderen Birgitte f. Hinrichsen (fra Ekernførde). Efter at have faaet Undervisning i en Landsbyskole blev W. Skriver paa et Herredskontor, indtil han ved en Broders Understøttelse kunde læse til Studentereksamen, som han tog 1864. Det havde allerede da længe været hans Ønske at studere Filosofi, og han bestyrkedes i dette Ønske ved Rasmus Nielsens Paavirkning. I Aaret 1869 tog han Magisterkonferens i Filosofi. Hans Studier delte sig nu mellem Erkjendelsestheori, Kulturhistorie og Nationaløkonomi, og en Udenlandsrejse (til Dresden, Florents og Rom) i Vinteren 1871—72, som han foretog paa egen Bekostning, gav ogsaa Udbytte for disse Interesser. Sine erkjendelsestheoretiske Studier afsluttede han foreløbig med sin Doktordisputats «Erkjendelsens Problem. Et Forsøg paa positiv Kriticisme» (1875). Han forsøger her at korrigere Kants Filosofi ved at vise, at medens vi kun have en symbolsk Erkjendelse af selve «Tingene», have vi en absolut Erkjendelse af deres Relationer; desuden henviser han, i Tilslutning til Beneke, til, at vi kunne danne os en Forestilling om «Tingenes» indre Natur gennem Analogien med vor Følelse ved vor egen Existens. — I de samme Aar udarbejdedes Skriftet «Liv, Nydelse, Arbejde. Et samfundsfilosofisk Skrift» (1874—76), i hvilket det sociale Problem belyses gennem psykologiske, nationaløkonomiske og kulturhistoriske Undersøgelser. Disse Undersøgelser fortsattes i de følgende Aar og førte til Skriftet «Samfundslegemets Grundlove. Et Grundrids af Sociologien» (1881). Efter at W. i Aaret 1883 var bleven Docent ved Universitetet, blev foruden Filosofi og Sociologi særlig Æsthetik et Hovedæmne for hans Studier og hans Undervisning. I Aaret 1888 udgav han «Æsthetik i Omrids.

Med særligt Hensyn til moderne *Æsthetik*. Gjennem Kritik af de forskjellige æsthetiske Skoler arbejder han sig frem til sit eget Standpunkt, der kræver en empirisk-psykologisk Undersøgelse af det æsthetisk virksomme i Kunst og Natur under de højst forskjellige Former, det kan fremtræde i. Senere har han særlig behandlet Digtekunsten («Poesien. En Fremstilling af Poetikken paa psykologisk Grundlag» 1893). — I W.s Skrifter er en stor Fylde af Kundskab forbunden med klar Oversigt over Synspunkterne og en livlig og stemningsfuld Fremstilling. W. blev extraordinær Professor ved Universitetet 1897.

I det praktiske Liv deltager W. inden for sin Kommune, i det han 1897 blev Medlem af Frederiksberg Fattigkommission, hvis Formand han det følgende Aar blev (og dermed tillige Formand for Hospitalsstyrelsen). Tillige er han Formand for Alderdoms-understøttelsesudvalget for Frederiksberg. — 1888 havde han ægtet Laura Severine Engelbreth, Datter af Forpagter S. E. og Sønnedatter af Dr. theol. W. F. E. (IV, 513).

Universitetsprogram ved Reformationsfesten 1875.

H. Høffding.

Wilkens, Julius Frederik Christian Emil, 1812—92, Teknolog, var født 29. Febr. 1812 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader Jesenius Nicolaus Heinrich W. var Kontorchef i Nationalbanken, Moderen var Johanne f. Hviid. Den livlige Dreng skulde studere; han blev sat i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og nemmede mærkelig godt Latin og Græsk saa vel som Mathematik, men han gjorde alligevel ikke rigtig Gavn i Skolen og blev saa 1825 efter H. C. Ørsteds Raad sat i Kunstdrejerslære. Samtidig hørte han for øvrigt Ørsteds fysiske Forelæsninger for Studenterne til Philosophicum og fik nogen Undervisning i Metalarbejde. Han var derfor en ualmindelig Drejersvend, da han i 1829 stod som udlært, just samme Aar som den polytekniske Læreanstalt blev oprettet. Han indtraadte strax som Examinand i den, og saa godt fulgte han med her, at han i 1831 ved Professor Schmidts Forfald blev sat til at holde et Repetitionskursus i Mathematik for sine Medelever. Ved Nytaar 1832 tog han med bedste Karakter begge de Examinere, Anstalten forberedte til, han blev saaledes polyteknisk Kandidat baade i Mekanik og anvendt Naturvidenskab (Kemi). Snart efter blev han af Selskabet for Naturlærens Udbredelse sendt til Aalborg for at holde Foredrag i Fysik. Men denne Virksomhed blev ikke af Varighed, og nu blev han ved Stipendier sat i

Stand til i 2 Aar at rejse i Udlandet. Han besøgte det sydlige Sverige, Tyskland, Schweits, Holland, Belgien og Frankrig. I Foraaret 1835 kom han tilbage og kastede sig strax med Iver ind i en Agitation for at faa indført Tilvirkning af Roesukker. Han saa rigtig Fabrikationens Betydning for Landbruget. Dens Tid var dog endnu ikke kommen, og hans sikkert noget upraktiske Forsøg, der ogsaa strakte sig til Skaane, strandede. En Bevilling, han søgte, til at anlægge en Sømfabrik førte heller ikke til noget; Datidens Lavsvæsen hindrede det. Men saa blev han i 1836 Lektor i mekanisk Teknologi ved den polytekniske Lærestalt, og nu begyndte den Virksomhed, der blev hans Livs væsentlige, men som langt fra var ham en udelt Glæde.

Teknologien rangerede ikke højt som Fag ved Lærestalten. Den erkjendtes ikke rigtig som en Videnskab. Læreren i Teknologi havde ikke Sæde i Lærestaltens Bestyrelse, og hans Lønning var tarvelig. Des større Ære tilkommer der derfor W. for den faste Udvikling, han gav Faget her hjemme uden oprindelig at kjende noget til de Bestræbelser, som Karl Karmarsch samtidig udfoldede i Hannover. Men Vanskelighederne vare store, og hertil kom endnu hans meget ungdommelige Ydre og ivrige Sind. Han paatalte offentlig sin uheldige Stilling og ankede i det hele over den Maade, hvorpaa den polytekniske Lærestalt lededes. Den blev for videnskabelig over for det, der for ham var dens Hovedformaal, at føre Industrien frem. Fra dette Standpunkt deltog han med Iver i de Forhandlinger og Kommissioner, han selv i 1848 gav Stødet til, angaaende Lærestaltens hele Stilling saa vel opad til den højere matematisk-naturvidenskabelige som nedad til den almindelige teknisk-industrielle Undervisning. Men Resultatet af dette Arbejde blev kun ringe. Hvad der dog mest trættede ham, var, at han maatte søge andet og meget Arbejde for at kunne leve; 2. Juni 1841 havde han ægtet Laurette Regitze de Hofman (f. 17. Febr. 1814 † 21. Febr. 1882), Datter af Kjøbmand i Aalborg Matthias de H. og Charlotte Catharine f. Deichmann. I 1838 søgte han forgjæves om Tilladelse til at oprette en Fabrik for kurant Drejearbejde; men i den s. A. oprettede Industriforening, som han omfattede med stor Interesse og hvori han var særlig virksom indtil 1849, fandt han forskjellig Sysselsættelse. Han virkede ivrig for den Koncession paa en Jærnbane fra Kjøbenhavn til Roskilde, som Foreningen fik 1844, og som den bl. a. takkede ham for ved et Honorar, da den afhændedes; fra 1841

til 1845 var han Redaktør af Foreningens Tidsskrift, og 1847 udarbejdede han et Katalog over dens Bibliothek. Fra 1849 var han Medlem af Folketinget; han stod paa national-liberal Side, men da han ikke vilde være med til at bruge de yderste konstitutionelle Midler mod Ministeriet Ørsted, nedlagde han i 1854 sit Mandat. S. A. udgav han et motiveret Forslag til en Udvidelse af Kjøbenhavn, som den Gang endnu laa omgiven af sine gamle Volde, og dette første Forslag til den senere stedfundne Bebyggelse blev omtalt med Anerkjendelse. Det skal endelig nævnes, at W. fra 1842 virkede som Lærer i Teknologi ved den militære Højskole; senere blev han ogsaa Lærer i Maskinlære, hvad han var lige til Højskolens Ophævelse (1868); 1846 udgav han en Ledetraad i den militære Teknologi.

Det var sikkert et Lyspunkt, da hans Lektortitel i 1849 forandredes til en Professortitel. Men i og for sig forandredes hans Stilling ikke herved, og da han i 1852 udgav en Bearbejdelse af Karmarschs mekaniske Teknologi (1. Bind Metallernes Teknologi), forsynet med særdeles gode Tegninger, er det karakteristisk, at han «helligede» den med Agtelse og Erkjendtlighed til «Kjøbenhavns hæderlige og dygtige Haandværkere». Lidt efter lidt vandt imidlertid hans egne Forelæsninger, som han atter og atter omarbejdede og altid paa Tavlen ledsagede med ypperlige Tegninger, fortjent Anseelse. Han udgav dem i 1872, og i 1886, da han havde doceret Teknologi i 50 Aar, kunde han, samtidig med at han tog sin Afsked, udsende dem i en ny, forøget Udgave. Ældre og yngre Elever stiftede da et lille Legat, som han selv senere forøgede; Renten af det skal første Gang uddeles paa Hundreaarsdagen for hans Fødsel som Belønning for flinke Elever i mekanisk Teknologi. Den Livsglæde, der stadig havde været ham egen, og som bl. a. gjorde de teknologiske Udflugter, han foretog med de studerende, saa tiltalende for dem, forlod ham ikke i de sidste Aar, som han tilbragte i Helsingør. Han var endnu i livlig Bevægelse, da han 29. Febr. 1892 fyldte 80 Aar og i den Anledning hædredes paa forskjellig Maade, bl. a. med Titelen Etatsraad. 21. April s. A. døde han. Hans legemsstore Fotograf hænger i Lærestansaltens af ham med smaa Midler grundlagte teknologiske Samling.

Erslew, Forf. Lex. A. Steen, Den polytekniske Lærestansalts første 50 Aar. Voigt, Den polytekn. Lærestansalts Kandidater. C. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn. Samme, Dansk Haandværkerundervisning. Industriforeningens Tidsskrift 1892 S. 95. Den tekn. Foreningens Tidsskr. XVI, 35 f. Museum 1893, II, 1 - 11. Barfod, Rigsdagskal.

C. Nyrop.

Villadsen, Peder, —1539, kongl. Sekretær, Borgmester. var født i Svendborg og blev 1514 immatrikuleret ved Universitetet i Rostock. Siden blev han Slotsskriver i Kjøbenhavn og maa i denne Stilling have vundet Christian II's Tillid; han blev nemlig kongl. Sekretær, forlenedes med St. Nicolai Kirke i Svendborg og anvendtes i betroede Statshverv, bl. a. ved Oppebørselen af den store Skat, der 1522 afkrævedes Gejstligheden i Aarhus Stift. Da han ledsagede Kongen paa hans Flugt (1523), blev Kirken i Svendborg given til en anden; men han fik den tilbage, da han efter Kjøbenhavns Overgivelse til Frederik I vendte hjem og forsonede sig med de nye Magthavere. 1524 blev han paa ny Slotsskriver i Kjøbenhavn, forlenedes med forskellige Grunde og Ejendomme paa Amager og har maaske drevet Handel fra Dragør, om han end 1531 betegnes som Borger i Kjøbenhavn. 1526 afstod han (vistnok mod Erstatning) Kirken i Svendborg, 1528 Kirken i Malmø, som han altsaa ogsaa har haft, og 1537 Kirken i Taarnby paa Amager. Da han ikke var ordineret, maa han have holdt Kapellaner til disse Embeder. Under Grevefejden opholdt han sig i Kjøbenhavn og var med at udstede Overenskomsten om Stadens Overgivelse 28. Juli 1536. S. A. nævnes han som Raadmand og ikke længe efter som Borgmester i Kjøbenhavn. Af Christian III forlenedes han i Dec. 1536 med det Gods, der hidtil havde ligget til Degnedømmet eller Dekanetet i Kjøbenhavns Kapitel, og fæstede Emdrupgaard, der hørte til Roskilde Bispestols under Kronen inddragne Gods. Han skjønnes saaledes at have nydt ikke ringe Yndest hos de skiftende Magthavere, vistnok et Vidnesbyrd om hans fremragende Forretningsduelighed. Han døde i sin krafftigste Alder, som det synes 1539.

Nielsen, Kbhvns. Hist. og Beskr. III, 170 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. II, 562. 4. R. VI, 371. Rørdam, Kbhvns. Kirker og Klostre i Middelalderen.

H. F. Rørdam.

Villadsen, Peder, 1610—73, Biskop, var født 8. Marts 1610 i Viborg, hvor hans Fader Mag. Villads Nielsen Brøns († 1627) var Lektor ved Domkirken (III, 215), Moderen var en Datter af Biskop Peder Thøgersen i Viborg. Efter Skolegang i sin Fødeby blev V. 1630 Student og fik Dr. Jesper Brochmand til Privatpræceptor. Denne ansete Mand fattede megen Godhed for ham, brugte ham i 4 Aar som sin Amanuensis og senere som Lærer for Kansler Chr. Friis' Søn Jørgen, der var i Huset hos Brochmand. 1635 blev V. Bibliothekar ved Jørgen Seefelds store Bogsamling

paa Ringstedkloster; rejste derefter udenlands 1636—39 til Tyskland, England og Holland. I Leiden blev han indskreven som historisk studerende, og her levede han meget sammen med den siden navnkundige Thomas Bartholin, der i Breve til Hjemmet med største Berømmelse omtaler hans Lærdom, Begavelse og fortræffelige Karakter. 1639 blev han kaldt hjem for at overtage en Plads som Hovmester for Gregers Friis, der skulde rejse udenlands. Men da det unge Menneskes Fader, ovennævnte Kansler Chr. Friis, imidlertid døde, blev der ikke noget af Rejsen. Derimod blev V. 1640 af sin Velynder Jørgen Seefeld kaldet til Sognepræst ved St. Mikkel's Kirke i Slagelse, til hvilken Kirke Seefeld som Domprovst i Roskilde Kapitel havde Patronatsret. 1654 blev V. tillige Provst i Slagelse Herred. Imidlertid havde han 23. Sept. 1649 ægtet Dorethe, Datter af den theologiske Professor, Dr. Niels Pedersen Aurilesius (I, 381), hvorved han blev nøje knyttet til ansete akademiske Kredse.

Efter at V. havde prøvet adskillig Modgang ved sin Præstegaards Brand 1652 og ved de haarde Trængsler, som Krigen 1658—60 medførte, kom det Tidspunkt, der gav hans Levned større historisk Betydning. Da det store Stændermøde i Kjøbenhavn forestod i Efteraaret 1660, lykkedes det Biskop Svane, der stod i personligt Venskabsforhold til V. og kjendte hans ypperlige Evner, at faa ham valgt til en af den sjællandske Præstestands deputerede. Som saadan kom han til at spille en ret fremtrædende Rolle. Han blev nemlig den gejstlige Stands Sekretær ved Mødet og bidrog væsentlig til at stemme sine Standsfæller for den vidtgaaende Forandring i Statsforfatningen, som Kongen ønskede, ligesom han hørte til den lille Kreds af indviede, der i Forbindelse med Kongens Kammersekretær Christoffer Gabel lagde de Planer, der siden kom til Udførelse, og hvorved den kongelige Enevælde grundlagdes. Det kan da heller ikke betvivles, at V.s Kaldelse, 27. April 1661, til Biskop i Viborg var en Belønning for den Iver, han under Rigsdagen havde lagt for Dagen. Men Valget traf dog ikke en uværdig, og, saa vidt vides, røgtede han Tilsynsembedet med Kraft og Dygtighed indtil sin Død, 22. Febr. 1673.

Skjønt V. var en lærd Mand, der havde megen historisk Interesse, har han dog ikke selv udgivet noget af Betydning, men da han efterlod forskjellige historiske Samlinger, kom disse hans Søn, Historieskriveren Niels Pedersen Slange (XVI, 99), til gode. 1760 blev den af V. under Rigsdagen førte Dagbog udgiven i

Anledning af den s. A. stedfindende Jubelfest. Hans Bidrag til Viborg Skoles Historie samt nogle selvbiografiske Optegnelser findes trykte i Kirkehist. Saml. 3. R. IV. *H. F. Rørdam.*

Willatzen, Peter Johann, 1824—98, Lærer, Digter og Oversætter, var Søn af en Skolelærer og født 12. Sept. 1824 i Silbersted, Annex til St. Michaels Sogn i Slesvig By. Tre Aar gammel kom han til Haderslev, hvor Faderen havde faaet Ansættelse ved Vilhelmine-Skolen; her kom han i Latinskolen, men da der ikke var Raad til at lade ham studere, maatte han nøjes med at gennemgaa Tønder Seminarium (1842—45). W. fik derefter Plads som Hjælpelærer i Altona og ansattes 1849 i samme Stilling hos sin Fader i Haderslev, men blev afskediget i Maj 1850 paa Grund af sit udprægede tyske Sindelag. Han blev imidlertid boende i Byen og ernærede sig ved Privatundervisning, indtil han ved de danske Troppers Indrykning flygtede til Rensborg. Her meldte han sig strax ind i den slesvig-holstenske Hær, hvor han gjorde Tjeneste som «Feltdegn». I April 1851 fik han Ansættelse ved den højere Døtreskole i Bremen, hvor han lagde sig efter Historie og i mange Aar virkede som Historielærer. I 1865 blev han af Senatet udnævnt til Lærer ved «Hauptschule» og forblev i denne Stilling til sin Død, 14. Dec. 1898. Han har skrevet nogle lyriske Digte og et Epos, «Hannibals Tod» (1857) samt for øvrigt beskæftiget sig meget med skandinavisk Litteratur, af hvilken han har oversat dels lyriske Digte «Nordlandsharfe» (1858 og 1889), dels større Arbejder, som H. C. Andersens «Bilderbuch ohne Bilder» (1869), «Nordische Novellen» (1870 og 1891), Holbergs «Der politische Kannengiesser» (1871), Hertz' «König René's Tochter» (1871), «Es. Tegnér's poetische Werke» (2. Bd. 1885).

Fr. Brümmer, Lex. Deutsch. Dichter des 19. Jahrh.

C. A. Nissen.

Villaume, Peter, 1746—1825, Skolemand og Forfatter, var født i Berlin 18. Juli 1746 og Søn af Pierre V., en franskfødt, reformert Strømpevæver, og Marie f. Duplan. Hjemmet var fattigt, og Faderen døde tidlig, hvorfor V. selv maatte tjene Livets Ophold, indtil Præsten ved den franske Koloni 1761 satte ham i Charité-skolen og derpaa i det franske Gymnasium. Siden studerede han Theologi. Som Præst ved de smaa franske Menigheder i Schwedt (1771) og i Halberstadt (1776) havde han god Tid til Privatundervisning og litterær Virksomhed. Sammen med sin Hustru oprettede han i

Halberstadt en Opdragelsesanstalt for Piger, vandt 1780 en udsat Pris for en Haandbog for Lærere og udgav en Række populær-filosofiske og pædagogiske Skrifter, af hvilke «Praktische Logik» (1781) og «Geschichte des Menschen» (1783), der samtidig udkom paa Fransk, vandt meget Bifald og oplevede flere Oplag. V. fik et Navn som filantropistisk Pædagog og blev 1787 af Kultusminister v. Zedlitz ansat som Professor i Moral og de skjønne Videnskaber ved det Joachimthalske Gymnasium i Berlin, hvor han fortsatte sin Forfattervirksomhed. 2 af hans Afhandlinger optoges i Campes Revisionsværk («Ueber die Unzuchtsünden der Jugend», et kronet Prisskrift, og «Ueber die physische Erziehung», en endnu læseværdig Afhandling, der blev en Forløber for Gutsmuths «Gymnastik für die Jugend»). Men hans Udtalelser i andre Skrifter og som Lærer bevirkede, at han ved Gjennemførelsen af Wöllners Religionsedikt maatte tage sin Afsked i Marts 1793.

Inden han søgte sig en ny Virkekreds, i Schweits, vilde han efter Indbydelse besøge Grev L. Reventlow i Fyn, med hvem han havde brevvexlet om Skolesager. I Maj 1793 kom han med sin Familie til Trolleborg og forblev her som Lærer i Fransk for Grevens Børn og som hans pædagogiske Raadgiver ved Oprettelsen af Seminariet og Opdragelsesanstalten Bernstorffsminde. Ved denne sidste blev han Lærer og udgav en Beretning om den. Desuden drev han Landbrug som Ejer af Gaarden «Skovlyst». Gjennem de trolleborgske Undervisningsanstalter og sine pædagogiske Skrifter, af hvilke flere oversattes paa Dansk, fik han Indflydelse paa danske Skoleforhold. Vare hans pædagogiske Ideer end meget ensidige, fremsatte han dog ogsaa mange af Filantropisternes sunde Tanker, bl. a. Kravet om Legemsøvelser, Haandgjerning og Reform af Smaabørnsundervisningen. Da Julie Reventlow 1807 ægtede Grev F. A. Holstein, flyttede V. til Holsteinborg og var her Medhjælp for det unge Grevepar i deres menneskevenlige Foranstaltninger paa Godset og virksom i det holsteinborgske Industriselskab; desuden underviste han nogle Pensionærer. 1819 prædikede han i Reformert Kirke i Kjøbenhavn, men levede ellers tilbagetrukkent og døde 11. Juni 1825 paa Fuirendal. W. ægtede 4. Juli 1771 Susanne Marre, Datter af Inspektør Charles M.; hun døde 9. April 1815.

Erstew, Forf. Lex. J. Larsen, Den danske Folkeskoles Hist. 1784—1818. Allg. deutsche Biographie XXXIX. L. Bobé, Reventlowske Papirer II. N. Rasmussen Søkilde, Brahetrolleborg og Omegn. *Joakim Larsen.*

Wille, Hans Jacob, 1756—1808, Stiftsprovst, Forfatter, var født 11. Okt. 1756 i Siljord i Thelemarken, hvor hans Fader, Hans Amundsen W., var Sognepræst. Moderen hed Anne Marie f. Bloch. Efter at han 1779 var bleven personel Kapellan hos sin Fader, begyndte han med stor Energi at studere sin Fødebygds og derefter hele Thelemarkens Ejendommeligheder i alle Retninger; Naturen, Folkelivet, de økonomiske Forhold og Distriktets Historie vare alle Gjenstand for hans varme Interesse. Han kom snart i Forbindelse med den lærde Præst Hans Strøm paa Eker, der blev hans Vejleder paa Naturforskningens Omraade og hans «dyrebareste Velgjører». I 1786 kunde W. som Resultat af sin Flid udgive en fortræffelig Beskrivelse af sit Fødested Siljord. Skriftet, som vidner om Forfatterens grundige historiske og naturhistoriske Kundskaber og om en forstaaelsesfuld Opfattelse af Almuens Liv, Tænkesæt og Traditioner, blev af det topografiske Selskab i Christiania opstillet som Mønster for lignende Beskrivelser. 1786 modtog han en Stilling som Hjælpepræst hos Hans Strøm, men tiltraadte s. A. en Rundrejse i Thelemarken, hvis Øjemed dels var botaniske Indsamlinger, dels antikvariske Undersøgelser, hvorhos han gik paa Jagt efter sjældne Bøger og gamle Skindbreve. Det var hans Mening at offentliggjøre Udbyttet af denne Rejse; Manuskriptet blev ogsaa færdigt fra hans Haand, men kun et Hæfte, indeholdende en geografisk Indledning, udkom (1799); det øvrige, «Rejsen selv og hvad der hver Dag er iagttaget», siges at være ødelagt i trykt Stand ved Ildebrand i Kjøbenhavn; Koncepten dertil er imidlertid for en Del bevaret og i vore Dage udgivet af L. Daae.

Efter sin thelemarkske Rejse begav W. sig til Kjøbenhavn for at sollicitere. Det lykkedes ham 1788 at blive Sognepræst til Grytten i Romsdalen. 1792 udnævntes han til Sognepræst ved vor Frue Kirke i Throndhjem og blev 1798 tillige Stiftsprovst, hvilken Stilling ellers altid har tilligget Domkirkens Sognepræster. Han var i 10 Aar Videnskabsselskabets Sekretær og udgav som saadan en Samling Mindetaler over Selskabets afdøde Medlemmer. Hans øvrige Forfatterskab er ikke betydeligt. At samle var hans Lidenskab, og han efterlod ved sin tidlige Død en værdifuld Skat af Bøger, Manuskripter, Kort og Naturmærkværdigheder. Det meste deraf kom til Videnskabsselskabet, deriblandt hans righoldige Herbarium fra Thelemarken, som senere er kommet Videnskaben til gode, og en Samling af 3000 Dialektord fra samme

Landsdel. W. døde i Throndhjem 22. April 1808. — Han blev 1786 gift med Anne Dorothea Walther (f. 1763 † 1822), Datter af Jørgen W., Sagfoged paa Eker, og Karen Naskov.

Erlandsen, Den nordenfjeldske Gejstl. S. 70 f. Leop. v. Buch, Reise durch Norwegen I, 234 f. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. III, 145 f. *A. E. Erichsen.*

Wille, Hans Jørgen, 1787—1854, Skolemand, var født i Kjøbenhavn 26. Okt. 1787 og Søn af ovennævnte Hans Jacob W. Han blev Student 1804 fra Throndhjem Kathedralskole, tog Aaret efter anden Examen, men fik ingen Embedsexamen. 1808—10 tjente han i Hæren som Lieutenant og gik derefter Skolevejen. W. underviste i kjøbenhavnske Privatskoler og de Massmannske Søndagsskoler, var 1820 Medstifter af «Pædagogisk Selskab» og blev s. A. Lærer ved Garnisonens Kasernes skoler, hvor han virkede til sin Død, 2. Maj 1854. Ved her at blive kjendt med J. N. B. Abrahamson (I, 64) begejstredes han for indbyrdes Undervisning og blev 1823 Lærer ved den for denne Methode oprettede Normalskole. 1825 besøgte han efter kongl. Befaling Øernes Seminarier for at fremme Methodens bedre Udførelse, hvilket foranledigede et heftigt Sammenstød med Forstander Wedel (ovfr. S. 305) i Skaarup, og 1828--30 berejste han hele Danmark for at ordne en Skole i hvert Provsti til Mønsterskole for indbyrdes Undervisning og tillige virke for Gymnastikundervisningen i Skolerne. I dette sidste Øjemed blev W. 1830 Medhjælper hos Gymnastikdirektøren. Da Modstanden mod den paatvungne Methode voxede og tvang hans Beskytter Abrahamson til at trække sig tilbage, maatte W. bringe Methode og Apparat paa en simplere Form, som fra 1838 afløste den ældre og indledte Methodens Hensygnen. Han udgav nogle Skrifter om Methoden og flere Lærebøger, der slutte sig nær til den. W., der 1835 blev Krigsraad, ægtede 1823 Ane Margrethe Hansen (f. 13. Avg. 1800 † 11. April 1842), Datter af Byfoged J. H. i Vordingborg.

Erslew, Forf. Lex. J. Larsen, Den danske Folkeskoles Hist. 1818—98.

Joakim Larsen.

Willebrandt, Johan Christoff, 1732—1807, Deputeret, var Søn af Johan Christoff W., Formand for de 32 Mænd i Kjøbenhavn, og Engel Christine f. Cøllner og døbt 18. Juli 1732. 25 Aar gammel ansattes han som virkelig Sekretær i Krigskancelliet, beholdt 1759 Krigsraads og 1763 Justitsraads Karakter og kom som Sekretær i Depechekontoret til at arbejde umiddelbart under Gene-

ralmajor P. E. Gähler (VI, 420), der fra nu af blev hans Velynder. I Maj 1769 udnævntes han til Etatsraad, og da Gähler under det Struenseeske Regime ogsaa havde faaet Indflydelse paa Marinens Anliggender, fik han sat igjennem, at det kombinerede Admiralitets- og Generalkommissariatskollegium skulde omdannes i Lighed med Landetatens Generalitets- og Kommissariatskollegium efter en Plan, som udarbejdedes af Grev G. C. Haxthausen (VII, 180) og W., og disse bleve 8. Juli 1771 ansatte som Deputerede i det omdannede Admiralitets- og Kommissariatskollegium. Denne Omordning blev modtaget med stor Uvilje af Marinen, der lagde den alle mulige Hindringer i Vejen, og Misfornøjelsen bredte sig helt ned til de laveste Lag og gav sig Udslag paa mange Maader, som t. Ex. de norske Matrosers bekjendte Tog til Hirschholm i Sept. 1771. Skræmmet af den Modstand, Kollegiet mødte hos Marinen, søgte W. til Trods for Struensees Modforestillinger sin Afsked, som han erholdt 11. Nov. 1771 tilligemed 500 Rdl. af Kabinetskassen. Ved Katastrofen 17. Jan. 1772 fængsledes W. Den nedsatte Kommission kom dog snart til det Resultat, at den Forvirring og Uorden, der var fremkommet i Søetaten under hans Styrelse, hovedsagelig maatte tilskrives hans Enfoldighed og Ukyndighed i Marinens Forhold. I Maj 1772 hævedes Tiltalen imod ham, og han løslodes af Arresten med Forpligtelse til at tage Ophold i en lille sjællandsk Kjøbstad. Hans Pension ansattes til 300 Rdl. Han bosatte sig først i Farum, flyttede derpaa til Roskilde og kom endelig yderlig reduceret til Kjøbenhavn, hvor han i sine sidste Dage maatte søge Understøttelse ved Fattigvæsenet. W. døde i Kjøbenhavn i 1807. — Han var gift med Louise Holm († i Roskilde 1797, 51 Aar gammel).

Nyt hist. Tidsskr. IV, 667 f. Hist. Tidsskr. 7. R. III, 612 ff. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 IV.

J. C. W. Hirsch.

de Willem (el. Wilhem), Johan, —1631, Handelsmand og Industridrivende, var af nederlandsk Oprindelse, men nedsatte sig i Kjøbenhavn og hørte ligesom hans i Amsterdam boende Brødre, de ansete Kjøbmænd Poul og David, af hvilke den første var Christian IV's Faktor, til dennes betydeligere Leverandører. Navnlig har Johan under Kongens Deltagelse i Trediveaarskrigen forsynet ham med Geværer og Rustninger. I Spidsen for forskellige Handelskompagnier var J. de W. en af Kongens virksomste Hjælpere til at bringe Handelen og Skibsfarten i Flor. I 1614 fik han Be-

villing til i 4 Aar at fange Hvaler under Norge, i 1616 Tilladelse til at gaa i Kompagni med Borgere fra Dieppe for at drive Hvalfangst under Grønland, og da Christian IV anlagde Christianshavn 1618, tegnede han sig for en af de for Skibsfarten heldigst beliggende Grunde med Forpligtelse til at udfylde og bebygge den. Paa egne Skibe førte han Korn til Norge og Øxne til Holland. 1622 fik han Bevilling paa en Kalkovn i Skaane, nær ved Malmø, Ret til at bryde Kalk paa Kongens Ejendomme og Privilegium paa, at ingen anden i 12 Aar og i 10 Miles Afstand maatte bryde Kalk. Han var fremdeles i Spidsen for de Kjøbmænd, der 1623 overtog Kongens Silkevæveri, og købte 1625 en dertil hørende Gaard paa Kjøbmagergade. Da Silkekompagniet dog i 1626 ikke kunde holde Væveriet oppe, tilbød han selv at underholde 8 à 10 af de bedste Mestre. I 1625 fik W. og Konsorter Tilladelse til at stifte et «karaibisk» Handelskompagni til at handle paa Vestindien, Brasilien, Virginien og Guinea. Kongen laante ogsaa W. Penge til at anbringe i den ostindiske Handel, saa der var næppe noget af Datidens større danske Handelsforetagender, hvori han ikke var engageret, og det som oftest som Foregangsmand, hvorfor han næppe med rette, som af C. Bruun i «Kjøbenhavns Historie», bør nedsættes i Kjøbmændenes anden Klasse. Han hørte sikkert til de allerdriftigste, blev 1622 optagen i det danske Broderskab og var en velstaaende Mand, der foruden førnævnte Plads ejede et Hus paa Amagertorv, som han beboede, og en Have uden for Østerport. Han begravedes 23. Marts 1631 i St. Nicolai Kirke, hvor hans Hustru var bleven begravet 24. Juli 1626.

Bricka og Fridericia, Chr. IV's egh. Breve I og III. O. Nielsen, Kbhvns. Hist. IV. Kbhvns. Dipl. I—IV. C. Bruun, Kjøbenhavn I, 587. Personalhist. Tidsskr. I, 204. Thaarup, Det danske asiat. Compagnie S. 10. *G. L. Grove.*

Willemoes, Joachim Godske, 1781—1858, Præst, Broder til nedennævnte Peter W., var født i Assens 24. Dec. 1781. Han dimitteredes fra Odense Kathedralskole 1797 og tog theologisk Embedsexamen 1801. Efter at have rejst udenlands var han Timelærer og blev 1810 Sognepræst for Valløby og Tureby, 1818 for Haarlev og Himlingøje og 1831 for Herfølge og Sædder, alle tre Embeder i Bjeverskov Herred. W. døde i Herfølge 13. Marts 1858. Han ægtede 1810 Anne Marie f. Qvistgaard (f. 1790 † 1858), Datter af Kancelliraad Jørgen Q., Ejer af Vibygaard. — W. var paa en Tid, hvor det kun var Tilfældet med faa Præster, paavirket af de opvakte, hos

hvem han ogsaa fandt stor Tilslutning. Der fandt i Slutningen af 30erne et aandeligt Gjennembrud Sted hos ham, og det berettes, at han regnede sin Alder fra denne Tid. Hans Kirker søgtes af Folk fra mange Sogne; men han var en stille Mand, der aldrig havde Konflikter med sine foresatte.

Erslew, Forf. Lex. Supplem. Winther, Oplevelser af Menighedslivet i Kjøbenhavn og Sydsjælland S. 20 f. *L. Koch.*

Willemoes, Peter, 1783—1808, Søofficer, Søn af Amtsforvalter i Assens (senere i Odense) Kammerraad Christen W. (f. 25. April 1736 i Ø. Avsum, † 10. Nov. 1818 i Fredensborg) og Christiane f. Dreyer (f. 16. Avg. 1753 paa Wedellsborg, † 20. Dec. 1832 paa Frederiksberg), var født i Assens 11. Maj 1783. I hans Barndom, der hengik i hans Fødeby, viste W. sig som en modig, behændig Dreng; 4 Aar gammel blev han indskreven som Kadet, 12 Aar gammel sattes han i Huset hos daværende Kapitajn i Søetaten E. Bruun i Kjøbenhavn for at gennemgaa Søkadetakademiet; hos denne Familie forblev han til 1799 og fik derefter anvist Bolig paa selve Akademiet. I sin Kadettid erhvervede han sig hurtig baade Læreres og Kammeraters Yndest ved sit livlige Sind, sin stærkt udprægede Æresfølelse og en stor Kjærlighed til den Stand, han havde valgt. Med ret gode Vidnesbyrd afgik han 29. Avg. 1800 fra Akademiet som Sekondlieutenant, indstillet som Nr. 6 af 7. Umiddelbart efter sin Udnævnelse til Officer udkommanderedes han med Linjeskibet «Louise Augusta», i Marts Maaned 1801 kom han om Bord i Linjeskibet «Danmark», men forflyttedes allerede i Slutningen af samme Maaned til det Gernerske Flydebatteri Nr. 1 (24 Kanoner, 156 Mands Besætning), for hvilket han — skjønt kun 18 Aar — blev Chef. Batteriet, der hverken havde Master eller Sejl, indlemmedes i Kommandør Olfert Fischers Sødefension paa Reden og fik anvist Plads temmelig centralt i Linjen, mellem Eskadrechefens Skib «Dannebrog» og Linjeskibet «Sjælland». Det laa her, ligesom de andre af Defensionens Skibe, fortøjet for 4 Ankere.

I Slaget paa Reden 2. April 1801 kæmpede W. mod Nelsons Flagskib «Elephant», der havde lagt sig ud for «Dannebrog». Begunstiget af sit lave Dæk, over hvilket Fjendens Kanonkugler for største Delen gik hen uden at ramme, lod han sine Kanoner spille lystig, opmuntrende sine Folk ved al Slags Spøg, foregaaende dem med et følgeværdigt Exempel paa Mod og Aandsnærværelse,

og tilføjede virkelig den engelske Kolos saa megen Skade, at endog Nelson selv ikke kunde nægte ham sin Beundring. Da «Dannebrog» havde strøget og som et brændende Vrag var drevet nord paa, og efter .at W.s nærmeste Sekundanter «Elven» og «Akershus» havde trukket sig ud af Kampen, blev Situationen imidlertid aldeles fortvivlet for W. og hans Fælle Lieutenant Nic. Müller (Stykprammen «Hajen»); Folkene pilledes bort af det engelske Musketteri, og Skroget blev stærkt beskadiget. Medens «Hajen» maatte overgive sig, lykkedes det derimod W. ved at kappe sine Fortøjninger at drive ud af Slaglinjen og senere at blive bugseret ind paa Reden, hvor han ankom selv ubeskadiget, men med et forskudt Skib, 12 Mand døde og 34 saarede. I en Samtale, Nelson senere havde med Kronprinsen, skal han have rost W. i stærke Udtryk og udtalt, at «den Mand burde være Admiral»; Prinsens Svar lød, at skulde han forfremme alle sine tapre Officerer saadan, fik han kun Admiraler til sin Raadighed. Denne Ytring har senere givet Anledning til en Del Polemik; fra norsk Side har man villet gjøre gjældende, at Nelsons Ros gjaldt den for øvrigt udmærket tapre Lieutenant Müller paa «Hajen»; Chr. Bruun har imidlertid undersøgt Spørgsmaalet meget nøje og fastslaaet, at Ordene virkelig gjaldt W.

Efter Slaget blev W. stærkt feteret og optoges som Medlem af Frimurerordenen. 1802 var han paa Tugt i Middelhavet med Fregatten «Rota». Ved Hjemkomsten fandt han Faderen afskediget og siddende i smaa Kaar; uvist af hvilken Grund blev han nu grebet af Mismod, begyndte endogsaa at studere Jura for at kunne skifte Stand og erholdt en længere Orlov. 1807 aabnede der sig imidlertid en Udsigt for ham til at komme i russisk Tjeneste; han opgav da Studeringerne og begav sig afsted, men vendte hurtig tilbage ved Efterretningen om den Fare, hvori Danmark befandt sig. I Efteraaret og Vinteren 1807—8 var han ansat ved Troppeoverførelsen fra Langeland til Falster, hvilken mest udførtes med aabne Baade; han fik her en længe ønsket Lejlighed til at øve sit Mod og sin Snarraadighed over for de mange engelske Skibe i Bæltet og slap altid heldig fra sine Rejser. Ved samme Lejlighed stiftede han Venskab med N. F. S. Grundtvig, hvilket senere, da W. var falden, gav sig Udslag i Grundtvigs bekjendte Sang «Kommer hid I Piger smaa». I Foraaret 1808 udkommanderedes W. med «Prins Christian Frederik»; i dette vort eneste tilbageblevne Linjeskibs sørgelige Kamp ved Sjællands Odde (VIII,

473) 22. Marts, hvor W. var Chefens Adjudant, fandt den unge Lieutenant, truffet i Hovedet af en Kugle, Heltedøden tillige med mange af sine Skibsfæller. Sammen med disse jordedes han paa Oddens Kirkegaard, hvor Sølieutenantselskabet 1883 har rejst et Monument for de faldne.

O. Lütken, Peter Willemoes. Chr. Bruun, Admiral Lord Nelson og Peter Willemoes. A. Larsen, Dansk-norske Heltehist. 1700—1814. C. With.

Villumsen, Hans, —1671, Generalproviantmester, Forfatter, var en Søn af Villum Lucassen, Raadmand i Odense († 12. Jan. 1617), og Hustru Barbara Arntsdatter († 5. Juni 1643). Forældrene vare fra Holland, men maatte under Urolighederne der søge et nyt Hjem og håvde, vistnok ved Handel, vundet en god Stilling i Odense. De havde en talrig Børneflokk, hvoraf flere ved Giftermaal knyttedes til ansete Patricierslægter i denne By (XI, 506). H. V. boede efter Faderens Død hos Moderen og har formodentlig, da han voxede til, fortsat Forretningen. I ethvert Tilfælde blev han en velhavende Mand, der i Krigstiden 1643—45 og 1658—60 kunde gjøre Regeringen betydelige Forstrækninger, hvorfor der blev udlagt ham Krongods rundt omkring i Landet, men særlig i Fyn, hvor han bl. a. fik det Gods, der tidligere havde hørt til det gamle Prælatur Assens eller Tofte Provsti. Det var navnlig i den H. V. tildelte Stilling som Generalproviantmester i Fyn, at han forstod at berige sig og at samle Gods; men det var paa en Tid, da Jordegods ikke var meget værdt, i det Udbyttet ofte næppe kunde dække Skatternes Beløb. V. døde ugift 27. Okt. 1671. Siden bleve hans Arvinger dragne til Regnskab af den i Christian V's Tid nedsatte store Revisionskommission og dømte til at udlevere alt det til V. for hans ofte slet hjemlede Fordringer udlagte Gods og dertil en meget betydelig Pengesum. Ved deres gode Forbindelser og en stærk og udholdende Paakaldelse af den kongl. Naade slap de dog forholdsvis godt derfra. — Under sine Finansoperationer havde V. fundet Tid til at sysle med Poesien; han fik dog ikke noget udgivet, og det meste af hans Forfatterskab gik til Grunde med Resens Bibliothek i Hovedstadens store Brand 1728; dog er i Haandskrift bevaret hans metriske Bearbejdelse af Davids Salmer, der vidner om, at han har haft et for hin Tid betydeligt Herredømme over den poetiske Form. O. Borch betegner ham som «graviter disertus».

Bloch, Den fyenske Geistligh. Hist. I, 309 f. Rørdam, Arrebos Levnet I,

234 f. Ny kirkehist. Saml. I, 570 ff. Saml. til Fyens Hist. og Topogr. III, 302. Engelstoft, Odense Bys Hist., 2. Udg. Rasmussen-Søkilde, Kaj Lykkes Fald S. 32. Hist. Tidsskr. 7. R. IV. *H. F. Rørdam.*

Willumsen, Jens Ferdinand, f. 1863, Maler. F. W. er født i Kjøbenhavn 7. Sept. 1863 som Søn af Herreekviperingshandler Hans W. (f. 1835) og Ane Kirstine f. Jensen (f. 1836 † 1899). Efter en Tid at have staaet i Snedkerlære gennemgik han Teknisk Skole for at uddannes til Arkitekt; senere gik han paa Kunstakademiet og malede under Krøyer. I de Billeder, han fra 1883—89 udstillede paa Charlottenborg, lagde han ingen fremtrædende Ejendommelighed for Dagen; fra 1891, da han var Medstifter af «Den frie Udstilling», hvis Bygning er opført efter hans Tegning, har han vist sig som en udpræget Impressionist, hvis Billeder, der ofte se ud, som om de bundede i hæslige Øjebliksfotografier, have vakt Beundring hos mange, Forargelse hos flere. Et energisk og særegent Talent er W. i alle Tilfælde, og meget af, hvad han har malet, saa vel Figurmalerier som Landskaber, virker stærkt og æggende ved ejendommelig Naturfølelse, men hans barokke Linjeføring og voldsomme Pensel afskrækker i Regelen Beskueren, før denne har givet sig Tid til at opsøge, endsige til at fordybe sig i den Stemning, Arbejdet muligvis rummer. Som Billedhugger har W. udført et Gravmæle over sine Forældre, manierert og til en vis Grad ukunstnerisk ved Sammenføjningen af de to arkaiserende Hermer og den lille realistisk udførte Dreng, der sidder imellem dem, men til Trods derfor dog helt storstilet. En ikke ringe Virksomhed har W. udfoldet paa Kunstindustriens forskellige Omraader.

W., der i de senere Aar mest har levet i Paris, ægtede 7. Marts 1890 Juliette Alma Nicoline Meyer (f. 1863), Datter af Brændevinsbrænder Hans Christen M. (f. 1835) og Olga Julie Augustine f. Klamke (f. 1840). Som Billedhuggerinde har hun udstillet en Del smaa Kvindefigurer, Danserinder osv. i det 18. Aarhundredes franske Stil.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex.

Sigurd Müller.

Villumsen, Thomas, —1602, Lektor, Forfatter, var født i Odense. Hans Moder, Ellen Pedersdatter, ægtede efter sin Mands Død en Raadmand i Malmø, ved hvem hun blev Moder til den bekjendte og ansete Borgmester Jacob Mikkelsen i Kjøbenhavn

(XI, 333), der har gjort sig fortjent af Halvbroderens Minde ved længe efter hans Død at udgive hans «Davids Psalter paa danske Rim». Om T. V.s Studier, under hvilke han erhvervede Magistergraden, savne vi Efterretninger. 1585 blev han Rektor i Lund og senere tillige Kannik ved Domkirken. Han ægtede Birgitte, Datter af Ærkedegnen i Lunds Kapitel, M. Baltser Jacobsen (VIII, 342). Hun døde allerede 1590 i sit 32. Aar og efterlod 3 Børn. S. A. fik T. V. et Vikariat ved Domkirken, blev 1593 Lektor ved samme og døde 20. Juli (ell. Juni) 1602. — Der tillægges ham flere Skrifter — hvoraf nogle med interessante Titler — men de synes alle tabte (de fleste af dem ere næppe blevne trykte) med Undtagelse af ovennævnte Salmeparafrase, der vistnok vilde være gaaet tabt, om fornævnte kjøbenhavnske Borgmester ikke havde taget sig af den og 1641 havde ladet den komme for Lyset.

Rietz, Skånska Skolväsendets Hist. S. 249. Ny kirkehist. Saml. I, 540 ff. V, 68. 203.

H. F. Rørdam.

Wilse, Christian Ferdinand, 1790—1860, Højesteretsassessor, var en Søn af Overretsprokurator Jacob Ferdinand W. (f. 19. Marts 1758 † 13. Okt. 1830) og Cecilie Christence f. Cappel (f. 27. Dec. 1766 † 19. Febr. 1834). Han fødtes i Kjøbenhavn 8. Juni 1790, blev 1807 Student fra Metropolitanskolen, 1810 juridisk Kandidat, 1812 Underkancellist i Danske Kancelli, 1818 Protokolsekretær i Højesteret, 1819 Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, 1831 tillige Kongens Foged i Kjøbenhavn, men udnævntes allerede s. A. til Assessor i Højesteret, hvilken Stilling han dog atter foreløbig opgav, da han 1845 blev Nationalbankdirektør. 1858 indtraadte han paa ny i Højesteret og beklædte dette Embede til sin Død (22. Avg. 1860 i Jægersborg). I en lang Aarrække ledede han desuden som Forstander det daværende praktisk-juridiske Selskabs Øvelser for studerende ved Kjøbenhavns Universitet. 1829 var han bleven Justitsraad og 1859 Konferensraad. Han blev 27. Sept. 1828 gift med Anna Augusta Sophie Elisabeth Phister (f. 23. Juli 1803 † 31. Dec. 1840), en Søster til Skuespiller J. L. Phister (XIII, 100).

G. Kringelbach.

Wilse, Jacob Nicolai, 1735—1801, Præst, topografisk Forfatter og Rejseskildrer, fødtes 24. Jan. 1735 i Lemvig. Hans Fader Peder Jacobsen W. var Hører ved Byens Latinskole og døde 1786 som Sognepræst til Jegindø i Thy. Moderen hed Maren Nielsdat-

ter Bierregaard († 1772). W. blev Student 1752, theologisk Kandidat 1756. Derefter søgte han sit Udkomme som Huslærer «hos adskillige Standspersoner i begge Riger» og udvidede sine egne Kundskaber i nyere Sprog. I Fransk drev han det saa vidt, at han paa dette Sprog forfattede et episk Digt, som udkom 1762 i Christiania og var hans første Forsøg som Skribent. Desuden lagde han sig efter Mathematik og Fysik. Da han 1766 kom til Kjøbenhavn for at søge Kald, blev han af den russiske Ambassadør, Geheimeraad Casp. v. Saldern (XIV, 571), antagen til at læse Mathematik med 4 unge Medlemmer af det russiske Gesandtskab, hvilket foregik paa Fransk. Dette varede til 1768, da han ved v. Salderns varme anbefaling opnaaede Spydeberg Præstekald i Smaalenene. Aaret før havde han taget Magistergraden. 1784 blev han titulær Professor og udnævntes 1785 til Sognepræst i Ejdsberg i Smaalenene, hvor han tilbragte Resten af sine Dage.

Gjennem et Forfatterskab, som strækker sig over 40 Aar, har W. vundet et agtet Navn i vor Litteraturs Historie; hans topografiske Arbejder og Rejseiagttagelser have endnu sit Værd og sine Læsere. Under Opholdet i Kjøbenhavn udgav han 1767 «*Friedericiaë Stads Beskrivelse*», omhyggelig udarbejdet og vidnende om mangesidige Indsigter; den blev ogsaa gunstig modtagen af Kritikken. Efter Bosættelsen i Norge samlede han al sin Interesse om dette Land. Der har næppe levet nogen danskfødt Mand i Norge, der i højere Grad end W. har følt sig som Nordmand. Om en af sine Bøger siger han, at han udgav den i Christiania «af en Slags norsk Patriotisme», uagtet han kunde faa den billigere og bedre trykt i Kjøbenhavn. Han benytter sig af særnorske Ord og er en af de første, som begyndte at skrive Stednavne efter norsk Udtale. Med stor Iver gav han sig straks i Færd med at samle til sit Præstegjælds Topografi, der 1779 udkom som «*Fysisk, økonomisk og statistisk Beskrivelse over Spydeberg*». Naar man betænker, at dette Sogn hverken hører til de større eller mærkeligere i Norge, forbavses man over dette svære Bind paa 600 Sider, hvormed desuden som Tillæg fulgte «*Meteorologisk Natur- og Husholdningskalender*», en «*Norsk Ordbog*» m. m. Tingen er, at store Afsnit af Værket, særlig hvad der angaar Landhusholdningen samt Folkets Sysler og Liv, kan betragtes som Afhandlinger, hvis Indhold gjælder hele det østlige Norge. Da han var forflyttet til Ejdsberg, udgav han ogsaa over dette Præstegjæld en indholdsrig Beskrivelse, som optoges i «*Topografisk Journal*».

Hos en Mand med saa udprægede topografiske Interesser som W. maatte Rejselysten tidlig melde sig; «jeg er,» siger han, «ligesom født til at se mig om i den vide Verden og med Lyst til derved at udvide mine Kundskaber». Denne Lyst blev kun daarlig tilfredsstillet. Midlerne manglede, og et Stipendium var ikke at opdrive. Saa længe han boede i Norge, kom han ikke længere bort fra sit Hjemsted end til Kongsberg, gennem Sverige havde han rejst Landevejen fra den norske Grænse til Lund, og endelig havde han i 1776, da han gjorde et Familiebesøg i Danmark, der fra foretaget en hurtig Rejse over Hamborg til Berlin. Dette var, hvad han havde set uden for sit Fødeland. Men han brugte Tiden og Øjnene godt og supplerede hvad han havde set ved Læsning og Korrespondance. Disse Rejser skaffede ham Stof nok til 5 Bind «Rejseiagttagelser», som indeholde en rig Samling af værdifulde Efterretninger. Det meste deraf havde han først meddelt i en tysk Samling af Rejsebeskrivelser.

Med sin livlige og frugtbare Aand var W. stadig optagen af Planer til at afhjælpe de Mangler, som han forefandt i sit nye Fædreland, navnlig paa Oplysningens Omraade. For at have et Organ begyndte han 1777 at udgive «Maanedlige Afhandlinger i Hensigt paa det sande, nyttige og behagelige», hvori han bl. a. fremsatte Tanken om en Realskoles Oprettelse i Christiania. Det var et Tilløb til et Tidsskrift for Norge, men det blev ved den ene Aargang. Da siden andre satte det mere levedygtige norske Tidsskrift «Hermoder» i Gang, blev W. en flittig Medarbejder i dette. Hans Artikler ere som oftest fulde af gode og nyttige Bemærkninger, men i disse, som i hele sit Forfatterskab, lagde han alt for liden Vægt paa Fremstillingen; han siger ogsaa selv: «Jeg har mere haft Tankerne til Tingene end til Ordene».

Det var naturligt, at en Mand som W. maatte slutte sig med Begejstring til Tanken om et eget Universitet for Norge. Denne Sag havde hvilet i nogle Aar, da W. i 1793 udstedte en «Indbydelse til mine norske Medborgere og Landsmænd for med mig underdanigst at ansøge om et Akademi i Norge». Han indbyder deri alle Fædrelandsvenner til at mødes med ham i Christiania en bestemt Dag for at aabne en Pengeindsamling og for øvrigt drøfte Universitetssagen. Dette Skridt vakte stor Opsigt i begge Lande, og W. betragtedes herefter som denne store Sags egentlige Leder. Mødet kom i Stand og aabnedes med en Tale af W., som derhos fremlagde en Plan til Universitetets Indretning. Til

at føre Sagen videre nedsattes et Udvalg af Landets bedste Mænd, deriblandt naturligvis W., som i de følgende Aar med Tale og Pen vedblev at virke for denne Sag, som laa ham mere paa Hjærte end noget andet; hver Gang Mismod eller Slaphed mærkedes hos de andre, var W. paa Færde med et nyt ildfuldt Indlæg, saa at Spørgsmaalet altid holdtes oppe, saa længe han levede. Den Popularitet, han herved vandt i Norge, var overordentlig; selv skulde han ikke opleve at se sit varmeste Ønske opfyldt; han døde 25. Maj 1801.

W. var gift 1. (1770) med Anna Cecilia Thorup († 1783), 2. (1784) med Gurine Marie Morland († 1796), 3. med Martha Grøgaard († 1814).

Kort Underretn. om J. N. Wilse, Kbhvn. 1786 (Avtobiografi). Nyerup, Lit. Lex. A. E. Erichsen.

Wilster, Carl, 1698—1776, Officer, antagelig Søn af nedenævnte Martin Jacob W. (eller maaske af dennes Broder nedennævnte Peter Jacob W.). Han blev født 10. Nov. 1698, skal 1715 være traadt ind i Krigstjenesten og s. A. have faaet sin Ilddaab under Stralsunds Belejring; 1716 blev han Premierlieutenant i Eickstedts gevorbne Infanteriregiment og gjorde de følgende Felttog i Norge med. Efter at hans Regiment i 1721 var opløst, skal han have foretaget flere Udenlandsrejser, traadte atter 1731 ind i Hæren som Kapitajn og blev ansat i Krags gevorbne Infanteriregiment; 1733 blev han forsat til Drabantgarden og 1735 til Livregiment Dragoner, 1736 blev han Major af Kavalleriet, 1738 Sekondmajor, 1745 Oberstlieutenant af Kavalleriet (Anciennetet fra 1744), 1749 Premiermajor, 1754 Oberstlieutenant af Dragonerne og 1760 virkelig Oberstlieutenant, 1761 Oberst og Chef for 2. søndenfjældske Dragonregiment, 1762 Generalmajor, 1765 Deputeret i det norske Generalkrigsdirektorium, 1773 Generallieutenant og 1776 Kommandant i Frederiksstad, men døde 16. Juli s. A. — W. blev 1755 optaget i den danske Adelstand og Kammerherre og 1774 hvid Ridder. Han blev gift 1. (1728) med Christine Henrica f. v. Amthor (f. 1705 † 1762), og 2. (1764) med Karen f. Holter (f. 1725 † 1782), Enke efter Justitsraad Poul Lachman Vogt. Hun bragte sin Mand betydelig Formue, ejede bl. a. Godset Ljan ved Christiania.

Brock, Efterretn. om Rosenborg II, 89. H. Krog Steffens, Hvitebjørn og Stubljan S. 24. C. O. Munthe.

Wilster, Christian Frederik Emil, 1797—1840, Digter. Hans Fader vandt i Overgangstiden fra det 18. til det 19. Aarh. en sørgelig Berømthed. *Carl Heinrich W.* (1772—1837), Søn af Kommandanten paa Rosenborg, Major Cæsar Aug. W., var et glimrende begavet ungt Menneske, der i en Alder af 16 Aar tog Artium med Udmærkelse, fire Aar senere juridisk Embedsexamen med Laud., strax blev Prokurator ved Hof- og Stadsretten og allerede 1793, kun 21 Aar gammel, Højesteretsadvokat. Han ægtede det følgende Aar en Kjøbmandsdatter fra Aalborg, Anna Juul Winde (f. 1770), men 1799 lod han Hustru, Børn og en stor Praxis i Stikken og flygtede fra Landet med en meget smuk Englænderinde, der, tilligemed en betydelig Sum Penge, var betroet til hans Varetagt af en engelsk Klient, for hvem han førte en Proces i Kjøbenhavn. Under Navn af Baron v. Essen færdedes han med hende omkring i Tyskland, bedaaede en Tidlang med sine Talenter og sit vindende Væsen Høffet i Rudolstadt, købte Godser i Meklenborg og blev endelig 1809 i Berlin anklaget for Giftmord paa en højtstillet Embedsmand, antageligvis for ved Giftermaal med Enken at komme i Besiddelse af hans Formue. Processen stod paa i henved 3 Aar, og W. forsvarede sig med glimrende Kløgt og urokkelig Koldblodighed, men Indicierne vare for overvældende, og han dømtes til 15 Aars Fæstningsarrest i et Fort ved Stettin. I denne By tog han Ophold efter Straffens Udsoning, ernærende sig ved Undervisning og anden Udnyttelse af sine Kundskaber, indtil han døde en halv Snes Aar efter.

Sønnen Christian W. var det næstældste af de forladte Børn og født 27. Sept. 1797. 9 Aar gammel blev han Elev i det Schouboeske Institut, tog Studenterexamen 1813, Aaret efter anden Examen og 1816 den juridiske Embedsprøve. 1817 fik han Ansættelse som Volontær i Rentekammeret, men da han ikke længe efter mente sig uretfærdig forbigaaet ved Besættelsen af en ledig Kopistplads med en dansk Jurist, tog han øjeblikkelig sin Afsked og købte sig samme Dag en hebraisk Grammatik for at studere Theologi. For Udkommets Skyld maatte han dog foreløbig tage imod en Huslærerplads hos Grev C. C. S. Danneskjold-Samsøe paa Gisselfeldt og som Følge heraf tilbringe en Del af Aaret paa Landet; men trods denne Afbrydelse af Studierne og en paafølgende Hovmestergjerning hos en ung Udlænding kunde han dog 1822 absolvere den theologiske Embedsexamen med bedste Karakter, et Par Maaneder efter at han havde faaet Ansættelse som Adjunkt ved det

gjenoprettede Sorø Akademi. 1827 disputerede W. for Magistergraden med en Afhandling «De religione et oraculo Apollinis Delphici», avancerede 1828 til Lektor i Græsk og Engelsk og indgik 15. Avg. det følgende Aar Ægteskab med sit Søkendebarn Charlotte Ketty Wilster (f. 21. Dec. 1806 † 9. Marts 1893), Datter af hans Farbroder Oberst Carl Fr. W. (f. 1779 † 1852).

Under denne med saa megen Flid og Energi fuldførte videnskabelige Uddannelse havde W. skaffet sig Tid til ogsaa at studere levende Sprog og fremmed Litteratur saa vel som til at prøve sine digteriske Evner, saaledes i Væddekampen 1819 om en dansk Nationalsang. Han deltog i denne af «Selskabet for de skønne Videnskabers Forfremmelse» iværksatte Sangerkrig med sin «Sang for danske», den senere saa bekjendte og afholdte «Hvor Bølgen larmer højt fra Sø», som imidlertid efter Smagstribunalets Skjøn maatte staa tilbage for Juliane Marie Jessens «kronede», men af Eftertiden som tom Svulst vragede Sang «Dannemark, Dannemark, hellige Lyd».

W. var naturligvis stærkt greben af Oehlenschlägers Digtning, men hans naturlige Anlæg for Skjæmt og Vid i Forbindelse med hans erhvervede Indsigt i Formsidens Betydning for Digterværket bragte ham ogsaa Baggesen nær. Af denne Grund, og vel ogsaa formedelst Fraværelse fra Byen i en Del af Kamptiden, holdt han sig uden for den store Digterfejde, men under dens Efterdønning mellem Heiberg og «Soronerne» 1830 tog han ivrig Del som førstnævntes absolut mest jævnbyrdige Modstander og parerede i sine «Dubletbilleder til den nye Lanterna magica» behændig og vittig hans smidige polemiske Finter. Nogle Aar senere fremkaldte W. ved en Anmeldelse af Chr. Winthers «Nogle Digte» (1835) i «Dansk Litteraturlidende» en Skjærmydsel, i hvilken han tærnede ret alvorlig sammen med Poul Møller, der med sin vante ærlige Varme tog sin Halvbroder i Forsvar mod den unavngivne Recensents efter hans Mening spidsfindige og perfide Udtalelser. Striden fik ikke nogen almindelig Betydning, men gav Anledning til et Par ret snurrige Episoder og aabenbarede en dybere Uoverensstemmelse mellem W. og Winther, endog paa et Felt, hvor de begge havde virket med Lyst og Initiativ, nemlig inden for Studenterforeningslivet. De havde begge været med fra dets første Begyndelse, W. havde bidraget til Underholdningen med sin Afhandling «Om Genifeberen» og Winther inaugureret det kammeratlige Samlag med sin berømte Sang «Her under Nathimlens

rolige Skygge». Men mod den eksklusive Selvfølelse i Linjerne «Herrer vi ere i Aandernes Rige» udtalte W. sig og bemærkede, at de «altid synges med lydeligst Røst af de maadeligste Studenter».

Sin egen Digtning satte W. ikke højt. Han mente, at hans Talent for Poesien var underordnet, og baade hans Produktions ringe Omfang og dens lidet fremtrædende Personlighedspræg give hans beskedne Værdsættelse Ret. Den rummes i tre Smaabind «Digtninger» 1827, «Digtninger, ny Samling», 1831, og den efter hans Død udkomne tredje Samling 1840. Meget af Indholdet er Lejlighedsposi, svag i sig selv og, løsreven fra Anledningen, betydningsløs. Andre Digte, der ogsaa ere mere livskraftige, har Anthologier og Læsebøger skjænket en forlænget Tilværelse: «Eleonore Ulfeld» («Tungt Kongedatrens Taare flød»), «Dag og Aften» («Dagen gaar saa langsomt hen»), «Angelsachsisk Dødssang» («For dig et Hus der lavet var»), «Knud Lyne Rahbek» («Paa grønklædte Bakke der ligger et Hus», med de friske og jævne Linjer: «Det tyktes ham Synd, om et Navn var forglemt, som stod paa en Grav, hvor en Digter var gjemt»), det taknemmelige Deklamationsnummer «Den undvegne», den efter Gellert tillempede Fortælling «Bonden og hans Søn» («En Bondeknøs, som hedte Hans») o. fl., mere end alle de andre det prægtige Digt «Ludvig Holberg» («Før var der knap skreven paa Dansk en Bog»). Baaren af Krøyers Kvartetkomposition har Studentervisen om «De første Prygl, vi i Skolen fik», naaet stor Popularitet, i sig selv original i Indfald og Udførelse, som overhovedet W.s skjæmtsomme Digtning er mere individuelt præget end hans mere traditionelle Pathos, saaledes f. Ex. «Rimbrevet fra Sorø» med dets Klage over, at «vor Jord er saa fordigtet: der er ej Blad, ei Blomst, ej Siv, hvorved der jo er daanet; ej Barnet selv i Moders Liv er af Poeter skaa-net», og dets dybtføjte Hjertesuk: «O Verden har saa mangan Bag, som os til Ris indbyder!» Som Brevskriver gav W. sit sarkastiske Vid frit Løb, som det ses af hans (i «Musæum» offentliggjorte) Korrespondance med N. C. L. Abrahams.

Størst Betydning for den danske Litteratur har W. faaet ved sine Oversættelser af Homer og Euripides. De udfyldte ganske hans Tid uden for Skolevirksomheden og skred frem med en forbavsende Hurtighed. 1836 udkom «Iliaden», Aaret efter «Odysseen», og ved hans Død (11. Jan. 1840, efter flere Aars tiltagende Brystsvaghed) forelaa 8 Tragedier paa lidt nær trykfærdige: «Alkestis»,

«Medeia», «Iphigeneia i Aulis», «Iphigeneia i Tauris», «Hekabe», «Andromache», «Bacchantinderne» og «Hippolytos». Denne Overførelse af Klassikerne har selv faaet klassisk Rang i vor Litteratur. Homeroversættelsen er endog af tysk Kritik stillet over Voss'; Sproget har i Orddannelse og Sætningsbygning Antikkens ædelt fremskridende Højtidelighed, og Hexametret forener Pomp med Ynde. Dette betydelige Arbejde sikrer W.s Navn mod Forglemelse.

I Hundredeaaret for hans Fødsel udgav hans Datter Mariane W. en lille Samling «Udvalgte Digte», men trykt som en Slags Bibliofiludgave i kun 50 Exemplarer. 1903 udkom et Bind «Digtninger» i Udvalg ved E. Rørdam.

Nær og Fjært Nr. 297. Steffens, Was ich erlebte II. Genealogisk og biografisk Archiv S. 105 ff. Biografisk Skildring af From Møller foran «Digtninger 1840», af E. Rørdam foran ovennævnte Digtsamling. Museum 1891 II, 313 ff. 1893 II, 131 ff. Nic. Bøgh, Christian Winther II. 322 ff. *P. Hansen.*

Wilster, Daniel Jacob, o. 1664—1732, Søofficer, var Søn af Tøjmester Johan Jacobsen W. (f. i Holsten 1623, † 24. Marts 1693) og Cathrine f. Teutmann († 1719) og født o. 1664. W. blev 1685 Lærling i Søetaten, foretog flere Rejser til Vest- og Ostindien og senere med danske Orlogsskibe. 1690 og 1695 var han i udenlandsk Krigstjeneste. 1694 blev han Lieutenant i Søetaten, 1697 Kapitajnlieutenant, 1700 Kapitajn, 1705 Kommandørkapitajn, 1710 Kommandør og Aaret efter Schoutbynacht (Kontreadmiral), 1694—95 gjorde han Tjeneste i Orlogsskibet «Lindormen» under Just Juel (VIII, 588), 1696 førte han Fregatten «Hejren» i Østersøen, 1698 tiltaltes han for at have kaveret for Oberst Mules ulovlige Ægteskab, men beholdt dog Pardon. 1700 sendtes han som Chef for «Hejren» med 2 andre Fregatter til Pillau og stilledes til Kongen af Polens Disposition; ved Hjemkomsten i Efteraaret maatte han ty ind til Præstø for ikke at falde i Hænderne paa den svenske Flaade. 1704 førte W. Fregatten «Ørnen» paa Frederik IV's Norgesrejse, 1705 ansattes han ved Indrulleringen i Slesvig, men flyttedes 1707 til Stavanger og 1708 til Bragenæs Distrikt, hvor han med sit stridbare Sind kom i Klammeri med sin Mynstringskriver og paadrog sig en alvorlig Reprimande af Generalkommissariatet. 1710 førte han Orlogsskibet «Beskjærmeren» i Østersøen, og Aaret efter var han Chef for Flaadeafdelingen i Norge; med denne skulde han holde den svenske Gøteborgeskadre i Skak og

standse dens utaalelige Kaperier i Kattegat. Admiralitetet fik dog mange Ærgrelser af ham; han gjorde ikke sin Pligt, var altid utilfreds og fortrædigede den flinke Kommandørkapitajn H. Knoff (IX, 254). Da han 1712 ved sin overdrevne Forsigtighed lod en stor svensk Konvoj slippe ind til Gøteborg, brast Admiralitetets Taalmodighed; F. Trojel (XVII, 523) opsendtes som hans Afløser, og som Arrestant førtes W. til Kjøbenhavn, hvor han ved en Krigsret dømtes fra sin Charge. Frederik IV formildede dog Dommen til Afsked i Naade; til Tak herfor blev W. Forræder og gik over til Svenskerne.

I 1715 deltog W. som Chef for det svenske Orlogsskib «Stockholm» i Slaget ved Jasmund; han kæmpede tappert mod de danske, fældede Viceadmiral Just Juel og mistede selv et Ben. Til Belønning for sit Forhold forfremmedes han til Viceadmiral. Som saadan førte han 1716 en Flaade i Østersøen paa 16 Orlogsskibe, med hvilke han forjog Admiral Ulrik Kaas' Eskadre i Farvandede (IX, 71). W. var imidlertid for urolig en Karakter til synderlig længe at kunne finde sig til rette samme Sted; snart vakte han Misnøje i Sverige og forlod derfor dette Land, hvorefter han tog Ansættelse i Rusland ved den der nyoprettede Flaade, 1721 var han russisk Viceadmiral og Medlem af Admiralitetskollegiet, 1722 førte han en mindre Eskadre i Nordsøen, Aaret efter sattes han i Spidsen for en Expedition til Madagaskar; Skibene led imidlertid Havari paa Udrejsen, og Foretagendet blev opgivet. Ved Peter den stores Død 1725 var W. et af de fornemste Medlemmer i Kollegiet, Ridder af St. Andreas-Ordenen osv., men nød for øvrigt kun ringe personlig Agtelse. 1727 udnævntes han til Chef for Marineakademierne og 1729 for Stationen i Kronstadt. Snart dalede dog hans Stjerne; i Sept. 1729 blev han reprimanderet for sin Opførsel mod den dansk-russiske Admiral Siewertz; da han ikke vilde falde til Føje, beholdt han Aaret efter Afsked fra sin Stilling i Kronstadt og forflyttedes til St. Petersborg. Ogsaa der fornægtede hans Halsstarrighed sig ikke; han stillede da for en Krigsret; men inden denne havde fældet Dom, afgik han ved Døden, 21. Juli 1732, i St. Petersborg.

W. var gift 2 Gange. Hans første Hustru, til hvem han blev viet 1696, var Hollænderinde og hed Ida Jellis († i Kjøbenhavn i Febr. eller Marts 1705). 1706 giftede han sig med Cathrine Fogh, Enke efter Amtsforvalter i Randers Enevold Randulf († 1704); hun var Datter af Stadsoberst i Kjøbenhavn Jørgen Fogh (V, 229); hun

levede endnu 1746 som Enke hos sin Broder Etatsraad Peder F. til Ryomgaard.

Norsk hist. Tidsskr. 2. R. IV.

C. With.

Wilster, Ernst Henrik Claude (eller Glode), 1808—81, Officer, hørte til en Slægt, der har skjænket Fædrelandet mange udmærkede Mænd. Et sikkert urigtigt Familiesagn vil vide, at en af hans Forfædre, Oberstlieutenant Johan Jacob Jacobsen blev adlet af Kong Frederik III i Aaret 1651 med Navnet Wilster, fordi han havde udmærket sig i Nærheden af denne By. Adelspatentet er dog først af 31. Oktober 1755 og tildeltes W.s Oldefader, ovennævnte Generallieutenant Carl W. — W. fødtes 21. Avg. 1808 i Kjøbenhavn og var Søn af Kapitajn, senere Oberst Carl Frederik W. (f. 2. Marts 1779 † 2. Juli 1852) og Dorothea f. Fugleberg († 1842). Han traadte 1818 ind i Hæren som Volontær, blev Landkadet 1819 og beholdt 1822 Sekondlieutenants Anciennetet. Sine Lieutenantsaar tilbragte han dels ved Prins Christian Frederiks Regiment, dels ved 1. og 2. Jægerkorps og ved Kongens Regiment. Han forfremmedes til Premierlieutenant 1831 og til Kapitajn ved sidstnævnte Regiment 1840. Efter Hærreduktionen i 1842 kom W. til 1. Jægerkorps, ved hvilket han næsten uafbrudt forblev indtil 1860, og det var med denne københavnske Afdeling (Kastelsjægerne), at han i den første slesvigske Krig vandt sit Krigerry.

I Fægtningen ved Bov var Korpset første Gang i Ilden, men først i Slaget ved Slesvig fik det Lejlighed til at udmærke sig under Kampen om Annettehøje. W. kæmpede her under Schlegpegrell og Major Schepelern, som faldt, hvorefter han overtog Kommandoen over Korpset, hvilket han førte med Dygtighed i Kampen ved Nybøl; men navnlig i Kampen om Dybbøl Banke fik W. faa Dage senere Lejlighed til at lægge sin Dristighed for Dagen, i det han med to Kompagnier tilbageerobrede den af Fjenden besatte Nybøl Mølle, som han først atter opgav, da Overmagten blev for stor. I Felttoget 1849 var Jægerkorpset tildelt Ryes Brigade og deltog med Udmærkelse i Kampen ved Kolding 20. April samt navnlig i Slaget ved Kolding 3 Dage senere, da W. under Katastrofen ved Ejstrup dækkede vore Troppers Tilbagegang over Kolding Aa. Han var ligeledes med ved Viuf og ved Vejle og besatte Aarhus efter Kavallerifægtningen den 31. Maj. Senere tilbagelagde han med to Jægerkompagnier under Forhold, der krævede den største Forsigtighed og Paapassenhed, Strækningen Gam-

mel Arnsborg-Helgenæs, ialt 21 Mil, paa 42 Timer. Kort forinden var W. udnævnt til Major. I 1850 hørte Jægerkorpset til Schepelerns Brigade, og det udmærkede sig under Kampen om Solbro, hvor Fjenden gik angrebsvis frem, medens W. den 25. Juli om Morgenen førte sine Jægere frem til Storm dels over den brændende Bro, dels gennem Aaen.

Efter Fredslutningen forfremmedes W. 1851 til Oberstlieutenant og 1858 til Oberst, hvorefter han i 1860 blev Kommandør for 2. Infanteribrigade og Kommandant i Slesvig. S. A. fik han Kommandørkorset af Danebrog af 1. Grad, og i 1863 tillagdes der ham Generalmajors Karakter. Ved Hærens Mobilisering samme Efteraar blev W. ansat som Kommandør for 4. Infanteribrigade, der besatte Dannevirkestillingens højre Fløj. Retræten her fra foregik under vanskelige Forhold, men han førte alle sine Tropper og Stillingens Kanoner velbeholdne tilbage. Kort efter overtog han efter den saarede General Steinmann Befalingen over 3. Division i Fredericia, men under Fægtningen foran denne Fæstning den 8. Marts saaredes han af en Granat; Geværkuglerne havde altid ladet ham gaa Ram forbi, som han selv med en Hentydning til sin Lidenhed sagde — fordi de fløj ham over Hovedet.

Først henimod Krigens Slutning kunde han atter melde sig til Tjeneste og blev da Kommandant for 2. Division, men stilledes ved Fredslutningen til Raadighed for 1. og senere for 2. Generalkommando. I 1867 udnævntes han til General og Chef for 1. jyske Brigade i Aarhus, og her tilbragte han Resten af sin Tjenestetid, afholdt og æret af alle, med hvem han kom i Berøring. 1871 førte han Befalingen over Lejrdivisionen ved Hald. Da han i 1872 holdt sit 50 Aars Officersjubilæum, benaadedes han med Storkorset af Danebrog, og i 1874 udnævntes han til kommanderende General i 2. Generalkommandodistrikt, hvilken Post han beklædte, indtil han i 1878 paa Grund af Alder maatte forlade Hæren. Han døde ugift 27. Dec. 1881.

W. var en ægte Soldaternatur; ikke alene var han i Besiddelse af ubetvingeligt Mod og Dristighed indtil Forvovenhed, men han var tillige aldrig bange for at paatage sig Ansvaret. Desuden forstod han som faa at elektrisere Soldaterne, for hvis Vel han altid sørgede med den største Omhu, han havde det rette Blik for, at Troppernes gode Moral er den første Betingelse for at kunne føre dem til Sejr; af sine underordnede forlangte han den strengeste Pligtopfyldelse, men han behandlede dem stedse paa

en ligefrem Maade, hvorved han vandt Hjærterne. Desuden var W. altid rede til at give fuld Oprejsning, naar han ved sin Ilterhed, uden at ville det, havde gjort nogen Uret. Endelig var han en glødende Patriot og gennemtrængt af den Følelse, at det af hans Forfædre paa Valpladsen fortjente og hævdede Adelskab paalagde ham særlige Pligter.

Nationaltidende 30. Dec. 1881. Søndagsposten 1871 Nr. 396.

P. N. Nieuwenhuis.

Wilster, Martin Jacob, 1655—1716, Officer, var født 1655 og Broder til ovennævnte Dan. J. W. 1669 indskrives W. til at lære Fyrværkerkunsten, blev efter aflagt Prøve 1674 Fyrværker og gjorde en Rejse udenlands; 1675 blev han Fændrik under de münsterske Tropper og senere Lieutenant ved Landmilitzen i Holsten; han var med for Wismar, hvorfra han som Kapitajn kom til Kjøbenhavn og blev ansat ved Fyrværkerkammeret 1676. W. deltog derefter i den skaanske Krig: 1676 i Skaane, 1677 paa Rygen, 1678 for Baahus og i Skaane, 1679 i Holsten. Efter Krigen blev han 1679 Kapitajn paa Kronborg, indtil han 1683 udnævntes til Major i Kjøbenhavn, hvorfra han s. A. forsattes til Feltartilleriet i Holsten; han laa først i Frederiksstad, siden i Glückstadt. 1693 var W. med for Ratzeborg, efter først at have været sendt der ned for at undersøge Fæstningen, og blev s. A. Oberstlieutenant, 1701 kar. Oberst til Fods. Han havde imidlertid, medens Generalmajor A. Harboe var udenlands, forestaaet holstenske Artilleri, men blev først 1703 udnævnt til Interimskommandant og 1705 til Chef for holstenske Artillerikorps, hvorfor han med sit Kompagni blev forlagt fra Glückstadt til Rensborg. 1708 udnævntes W. til Brigadér og blev i 1709 kaldt til Kjøbenhavn for at sættes i Spidsen for det Feltartilleri, der skulde sendes i Felten. Han deltog med det i Slaget ved Helsingborg 1710, var 1711 med det i Meklenborg og Pommern, blev 1711 Oberst af Artilleriet med Rang som Generalmajor; 1712 var han med ved Gadebusch, 1713 og 1714 ved Tønning og førte 1714 Angrebet paa Helgoland; 1715 var han med for Stralsund. 1714 fik W. tillige Direktionen over Staldetaten. Han døde 8. Juli 1716. — Han var gift med sin Kusine Anne Cathrine Teutmann eller Teutomann, Datter af Oberstlieutenant T. ved fynske nationale Infanteriregiment. Hun levede endnu 1731.

P. C. Bang.

Wilster, Peter Jacob, 1661—1725, Officer, var født 1661 og Broder til førnævnte D. J. W. og M. J. W. 1674 blev han Vagt paa Tøjhuset, 1676 Fyrværker og 1677 Stykjunker; han deltog som saadan i Krigen 1678—79 og blev i sidstnævnte Aar ansat ved Artilleriet i Holsten; 1680 rejste han udenlands; 1682 blev han forsat til Kjøbenhavns Tøjhus, hvor han s. A. blev Lieutenant, rejste 1683 atter udenlands og vendte ikke tilbage til Danmark, men gik til Norge, hvor han blev Ingeniørkapitajn. 1688 var W. midlertidig paa Bornholm for at deltage i Fæstningsarbejdet. 1693 blev han Major ved Artilleriet og Fortifikationen nordenfjælds og fik Artillerikompagniet i Throndhjem. Her kom han i Strid med Kommandanten, General Joh. Vibe, som endog satte ham paa Munkholm og skrev om ham til Krigssekretær Harboe «at fra hans Top til hans Taa er han beladt med Løgn, Falskhed og Ondskabs Bylder». Kongen tilkjendegav dog Vibe, at han havde overskredet sin Myndighed, og befalede ham at løslade W. 1698 byttede denne Kompagni og fik det i Kongsvinger. Han blev 1700 Oberstlieutenant og fik 1701 Inspektion over Fæstningernes Arbejder i Norge og Inspektionen over Artilleriet i de oplandske Fæstninger, Throndhjem medberegnet; fra 1707 maatte han dog dele Inspektionen over Fæstningsbygningerne med Ingeniørkapitajn C. Schøller; lidt senere s. A. fratraadte han oplandske Kompagni og fik akershusiske. 1710 aftraadte W. Inspektionen over de Fæstninger, han hidtil havde haft, til Oberstlieutenant Caspar Schøller, 1712 fik han Karakter som Oberst af Artilleriet og udnævntes til Kommandant i Fæstningen Frederiksort med Tilladelse til at tage sit akershusiske Artillerikompagni med der til. 1716 fik han Ordre til at aflevere Kommandoskabet og begive sig til Kjøbenhavn og 1717 til at afgive Chefsposten for norske Artilleri. Der var nemlig blevet klaget over, at han misbrugte Garnisonen, og at han havde forsømt Artillerihestene. Da han kom til Kjøbenhavn, viste det sig, at han ogsaa havde brugt Korpsets Munderingspenge. 1718 nedsattes en Krigsret over ham, og han sattes i Arrest til 1719 i Kastellet «for hans sælsomme Konduite og deraf følgende Soupçon». W. undskyldte sig med, at han for 1709—15 kun havde faaet Avance, for 1716 og 1717 intet og havde maattet opholde sig her nede i 2 Aar. Kongen pardonnerede ham og eftergav ham, hvad Munderingspengene overskred hans Afregning. 1719 blev han Kommandant i Glückstadt, men da han her tillod sig at gjøre Forandringer i givne Bestemmelser, fik han forskjel-

lige Reprimander af Kongen og, da intet hjalp, sin Afsked 1720, fordi han havde vist sig «kontrær i Efterlevelsen af vore givne Ordre, havde brouilleret sig med civile og militære og gjort Indgreb i vore Befalinger». W. nægtede at aflevere Protokoller, Kort etc. vedkommende Kommandantskabet; først da han truedes med Arrest, gav han efter. Han levede derefter i Hamborg og døde 1725. General W. Løvendal giver følgende Karakteristik af ham: «han er snurrig og giver en mere at bestille med sin Vigtighed end 3 andre Oberster, men han har sine gode Egenskaber, og sit Artilleri holder han i god Orden». — Han blev 29. Dec. 1684 gift med Marie Sophie Baumann (f. 11. Nov. 1662, † 9. Juli 1744 i Christiania), Datter af Zahlkommissær og Proviantforvalter Dominicus B.

Lange, Norske Samlinger II, 120 f. Anker, Norske Generalpersoner S. 284. Personalhist. Tidsskr. I, 55. Tychsøn, Fortifikations-Etaterne og Ingenieur-korpset 1684—1893. *P. C. Bang.*

Vilstrup, Andreas Fabricius Krarup, f. 1824, Præst og Skolemand. V. er Søn af nedennævnte Konsistorialraad C. N. V. og født 17. Juni 1824 i Borris. 1841 blev han Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, som da bestyredes af hans Morbroder, og 1849 Cand. theol. Efter at have undervist ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og Mariboës Realskole 1844—55 blev han 1856 personel Kapellan hos Sognepræsten i Skaarup og Lærer ved Seminariet sammesteds, 1860 ord. Kateket og Førstelærer ved Børger-skolen i Aalborg, 1869 Sognepræst i Bjørnholm og Malle samt Forstander og Førstelærer ved Ranum Seminarium, 1878 Sognepræst i Bjerregrav og Aalum og kort efter Provst for Middelsom og Sønderlyng Herreder. V. oversatte H. Zschokkes Husandagts-bog (1853) og J. P. Hebels Fortællinger (1860) paa smukt Dansk og var en ypperlig Lærer i Religion og Modersmaalet (Afhandling om dette Fag i Skaarup Program 1858, Sproglære 1869). Hans Beskrivelse over Palæstina (1867) ligesom hans Lærebog og Kort over dette Land ere blevne stærkt benyttede og ere udkomne i flere Oplag. Desuden indlagde han sig Fortjeneste ved at arbejde med Held for Bevarelsen af Ranum Seminarium, da dets Tilværelse var truet. Som Provst har han været en dygtig Tilsynsmand. Han ægtede 1. (18. Juli 1850) Therese Victoria Rebekka Kayser (f. 4. Juli 1832 † 17. Okt. 1855), Datter af Partikulier Jacob Hart-

vig K., 2. (20. Dec. 1858) Anna Sophie v. Lasson (f. 15. Marts 1837), Datter af Krigsraad Jens Frederik v. L. (f. 1785 † 1855).

Joakim Larsen.

Vilstrup, Claus Nicolai, 1784—1871, Præst og Skolemand, var født 25. Jan. 1784 i Viborg og Søn af Organist ved Graabrødrekirke Andreas V. og Karen Nielsdatter. Han blev Student 1800, Cand. theol. 1805 og Aaret efter Andenlærer ved Borris Seminarium. 1815 blev han Sognepræst i Vorbasse og Heinsvig, 1819 i Borris og Faster samt Lærer og Medforstander ved Seminariet der, for hvilket han 1821 efter sin Svigerfaders Død blev Forstander, indtil det ophævedes 1826. V., der var en for sin Tid dygtig Præst og Lærer, udgav en Læsebog og en Vejledning i Forstandsøvelser (1814 og 1815), af hvilke den første fik megen Udbredelse i Jylland. 1846 fik han Titel af Konsistorialraad og døde 12. Nov. 1871. Han ægtede 11. Marts 1809 Sophie Dorthea Krarup (f. 8. Febr. 1791 † 21. Okt. 1854), Datter af Amtsprovst C. J. L. K. (IX, 455).

Joakim Larsen.

Wimmer, Ludvig Franz Adalbert, f. 1839, Sprogforsker og Runolog. L. W. er født 7. Febr. 1839 i Ringkjøbing, hvor hans Fader, Adalbert Ernst W. († 1882), var Toldbetjent. Moderen var Karoline Henriette f. Petersen. Efter i nogle Aar at have gaaet i Kolding Latinskole dimitteredes W. fra Ribe Skole 1857. Ved Universitetet tog W. fat paa et omfattende Sprogstudium og hørte Forelæsninger over saa vidt forskellige Sprog som Hebraisk og Arabisk paa den ene, Sanskrit og Oldnordisk paa den anden Side, foruden at han ogsaa studerede klassisk Filologi. Interessen for den sammenlignende Sprogvidenskab og især de nordiske Sprog vandt dog stadig større Overhaand, og 1865 tog W. Magisterkonferens i «nordisk Sprogvidenskab» med Sproghistorien som Hovedfag med Udmærkelse. For det sammenlignende Sprogstudium har W. altid følt den mest levende Interesse, og hans Virksomhed paa det nordiske Sprogomraade støttes til et grundigt og omfattende Kjendskab til andre indoeuropæiske Sprog. I 1878 meldte W. sig som Medansøger om Professoratet i Sanskrit. Efter at have disputeret for Doktorgraden (1868) ved Afhandlingen «Navneordenes Bøjning i ældre Dansk» blev han i 1871 ansat som Docent i sammenlignende Sprogvidenskab og 1876 som extraordinær Docent i nordisk Filologi ved Universitetet; 1886 blev han Professor ordinarus, da K. Gislason tog sin Afsked.

W.s videnskabelige Virksomhed vedrører hovedsagelig to — i øvrigt meget nær beslægtede — Omraader, det sproglig-grammatiske og det runologiske. Til det første hører en af hans tidligste Afhandlinger af sproghistorisk Art «Den historiske Sprogforskning og Modersmaalet» (i Aarb. f. nord. Oldkh. 1868), der indeholder en kort Fremstilling af ældre sammenlignende Forsøg, hvorunder Rasks Fortjenester særlig fremhæves; derefter gives der en Udsigt over de nordiske Sprogs Udvikling i korte, klare Træk, ligesom ogsaa Runeindskrifternes sproglige Betydning fastslaas. S. A. udkom W.s nævnte Disputats, hvori der gives en grundlæggende Fremstilling af et af de vigtigste Kapitler af Olddansk (ældre Dansk). Et Par Aar senere udgav han det epokegjørende Skrift «Oldnordisk Formlære» (1870; oversat paa Tysk 1871 af E. Sievers), der i en noget omarbejdet Skikkelse udkom paa Svensk ved Th. Wisén «Fornordisk Formlära» (1874); her blev for første Gang givet en fuldt ud videnskabelig-moderne Fremstilling af det gamle (norsk-) islandske Bogsprogs Formlære, bygget paa en noget nær udtømmende Materialsamling og saaledes, at man senere kun har haft lidet at ændre eller tilføje. Hovedvægten lægges — og med rette — paa selve Bøjningslæren, hvorimod Lydlæren behandles knappere og i sine Hovedtræk. Denne Bog har dannet Grundlaget for alle senere Fremstillinger. Af sproglige Afhandlinger kan nævnes: «Smaabidrag til nordisk Sproghistorie» i Det filol.-hist. Samfunds Mindeskrift (1879), «Oprindelsen til Ordet «Vederlag» i «Vederlagsret» (Oversigt over det kongl. Vidensk. Selsk. Forhandl. 1898). — Af Oldskrifter har W. — foruden de i den oldnord. Læsebog optagne Stykker — i Forbindelse med F. Jónsson besørget den fototypiske Udgave af Codex regius af Eddadigtene med palæotypisk Indledning og Anmærkninger (1891).

Det andet Hovedomraade, der har været Gjenstand for W.s Forskninger, er Runologien, hvis Hovedgrundlægger han — med Prof. S. Bugge — er. Allerede 1867 offentliggjorde han en Afhandling om «De ældste nordiske Runeindskrifter» i «Aarb. f. nord. Oldk.»), der nærmest var fremkaldt ved 1. Bind af G. Stephens' store Runeværk. Skjønt egentlig polemisk er den af en viderrækkende Betydning, i det den klart angiver Principperne for Tolkningen af de ældste saa vanskelige Runeindskrifter; her udtales ogsaa for første Gang, hvilket Forholdet er mellem de forskjellige (det ældre og det yngre) Runealfabeter. 1874 udkom — i samme Tidsskrift — W.s Hovedafhandling «Runeskriftens Oprindelse og

Udvikling i Norden», hvor Runeskiftens Oprindelse alsidig og skarpsindig behandles, Tegn for Tegn gennemgaaes, og det vises, hvorledes det yngre latinske Alfabet ene er tilstrækkeligt til at forklare dem, hvert for sig; udførlig eftervises Forholdet mellem det ældre og det yngre Runealfabet. En tysk Oversættelse af denne Afhandling (ved F. Holthausen), delvis forøget og omarbejdet, udkom 1887 under Titelen «Die Runenschrift», ledsaget af flere meget værdifulde nye Tillæg. Det Resultat, W. er naaet til, staar urokket til Trods for de forskjellige Forsøg, der i de sidste Tider — især fra tysk Side — er gjort paa at give en delvis anden Forklaring af enkelte Tegns Oprindelse. W.s Forklaring er konsekvent og ensartet og netop af den Grund saa meget sandsynligere.

Efter Fremkomsten af denne grundlæggende Afhandling var det naturligt, at man i W. saa den, der fortrinsvis maatte være rustet til at fortolke og udgive de gamle Runemindesmærker, først og fremmest de egentlig danske. Ganske vist havde P. G. Thorsen i lange Tider beskæftiget sig med de danske Indskrifter og allerede udgivet 1. Del (1864) af sit Runeværk; men hans Fortolkning og Afbildninger viste sig i flere Henseender at være ret mangelfulde. I sin Afhandling havde W. givet en Fortolkning af de ældste danske Stenindskrifter, ledsaget af fortrinlige Afbildninger, ligesom han 1875 og 1876 fortolkede flere andre Runestene. Det blev nu af Oldskriftselskabet overdraget W. at samle og udgive alle danske Runemindesmærker. W. begyndte strax sine systematiske Undersøgelser, der særlig bleve foretagne i Aarene 1876—79; ethvert Monument granskedes paa Stedet — en Fremgangsmaade, W. fra først af havde hævdet som den eneste rigtige, — opmaaltes og aftegnedes (Prof. M. Petersen ledsagede W. paa alle Rejserne). Alt det trykte og utrykte Materiale vedrørende Indskrifterne benyttedes ogsaa paa det grundigste. Senere ere flere Rejser foretagne, dels for at revidere tidligere granskede Stene, dels for at undersøge nye, der efterhaanden bleve fremdragne. En klar og fortræffelig Oversigt over Runetolkningens Historie og hans egne Undersøgelser har W. givet i Universitetets Indbydelsesskrift (April 1895). Af en særlig Interesse er det her at læse, hvorledes det er lykkedes W. ved Hjælp af et Slags dertil egnet tykt Papir at tage meget nøjagtige Aftryk af enhver Sten og Indskrift. Imidlertid varede det endnu længe, inden Udgivelsen kunde begynde. Derimod udkom Enkeltafhandlinger som «Døbefonten i Aakirkeby Kirke» (1887), «Sønderjyllands historiske Runemindesmærker» (1892;

jvfr. «Sønderjyllands Runemindesmærker» i «Det nordslesvigske Spørgsmaals Historie» 1901) — alle udførte med mønstergyldig Nøjagtighed og Skarpsindighed. I den sidstnævnte Afhandling lykkedes det Forf. at paavise Tilstedeværelsen af hidtil ukjendte, meget interessante historiske Forhold i et Afsnit af det 10. Aarh. i Egnen ved Slesvig og det gamle Hedeby. «De tyske Runemindesmærker» behandlede W. i en Afhandling i «Aarbøger» 1894. Endelig begyndte det store Runeværk, «De danske Runemindesmærker», at udkomme 1895 (I, 2; de historiske Mindesmærker, saadanne som er knyttede til historiske Personer og Begivenheder); 2. Del udkom 1899—1901 (indeholdende Jyllands og Øernes (med Undt. af Bornholms) Runestene). I 4. Dels første Afdeling behandles Runeligstene og forskellige andre til Kirker knyttede Gjenstande m. m. Værket er i enhver Henseende et Mønsterværk, ikke blot ved sit ydre Udstyr og sine Afbildninger, men ogsaa ved den Skarpsindighed, hvormed de ofte meget vanskelige Indskrifter ere læste og tydede, den aldrig svigtende videnskabelige Metode og sproglige Følelse, samt den udtømmende Nøjagtighed, hvormed Monumenterne beskrives. Paa Grund af sit indtrængende Studium af hele Materialet er W. ogsaa i Stand til med tilnærmelsesvis Sikkerhed at anvise hvert enkelt Monument dets Plads i den kronologiske Rækkefølge, hvorved de historiske Mindesmærker ere fortræffelige Holdepunkter. Værkets Afbildninger af de historiske Mindesmærker ere særskilt udgivne med en kort Forklaring i nogle faa Exemplarer, hvoraf et findes i det nationalhistoriske Musæum paa Frederiksborg.

W., der altid har haft en stor Interesse for Skolen, har udgivet flere fortræffelige Skolebøger, saaledes en oldnordisk Læsebog med Glossar (6. Udg. 1903), en oldnordisk Formlære til Skolebrug (5. Udg. 1897; overs. paa Islandsk af V. Gudmundsson 1885), samt, i Forbindelse med J. Pio, danske Læsebøger for Mellemklasserne og de lavere Klasser, der ere blevne stærkt benyttede.

Som Universitetslærer er W. ualmindelig klar og koncis, og hans Forelæsninger især over dansk og nordisk Sproghistorie have haft en stor Betydning. — W. er (fra 1876) Medlem af det kongl. danske Videnskabernes Selskab, ligesom han er Medlem af flere udenlandske Videnskabselskaber. Han er ligeledes Medlem af Bestyrelsen af forskellige litterære Selskaber, i hvis Virksomhed han har en stor Andel, og han er i Bestyrelsen for det Arnemagnæanske Legat. Ogsaa paa andre Maader er der blevet lagt

stærkt Beslag paa W.s praktiske Dygtighed og Energi. W. udnævntes 1901 til Kommandør af Danebrog.

W. ægtede (i 1868) Anine Elise Sophie Borch (f. 16. Juli 1837), Datter af Stadshauptmand B. i Kolding.

Indbydelsesskrift til Reformationsfesten 1868. Illustr. Tid. 1892, Nr. 2. (9. Okt.) *Finnur Jónsson.*

v. **Wimpffen, Carl Wilhelm Anton Friherre**, 1802—39, historisk Forfatter, var Søn af en indvandret bajersk Officer, Tobias Peter v. W., Kavaller hos Enkehertuginde af Glücksborg, senere Overvejinspektør i Holsten, og Nicoline Christiane Amalie f. Bloch, Datter af Biskop Tønne B. (II, 415). W. fødtes i Glücksborg 27. Dec. 1802, og da Faderen 1813 kom ulykkelig af Dage, flyttede Moderen 1814 til Nykjøbing p. F., senere til Roskilde, for at hendes Sønner kunde opdrages under deres Morbroders, Rektor S. N. J. Blochs Ledelse (II, 413). 1820 dimitteredes han til Universitetet fra Roskilde Skole, lagde sig efter Retsstudiet, opholdt sig nogen Tid ved Universiteterne i Kiel og Göttingen og tog 1824 juridisk Embedsexamen paa Gottorp. Derefter arbejdede han i nogen Tid som Volontær i Rentekammeret, skrev en Afhandling om det slesvigske Fæstegods, som N. Falck optog i «Staatsbürg. Magaz.», og ansattes 1826 som Amtssekretær i Haderslev. Her satte han sig nøje ind i Nordslesvigs retslige og nationale Tilstande og skrev et Par juridiske Afhandlinger om Tiendevæsenet og Kriminalprocessen. Den politiske Bevægelse 1830 kaldte ham frem til Værn om Slesvigs særlige Interesser i Skriftet: «Ueber die staatsrechtlichen Verhältnisse d. Herzogthümer Schleswig u. Holstein» (1831), hvori han udtalte sine politiske Anskuelse og ivrede imod Slesvigs nøjere Forbindelse med Holsten. 1835 forfremmedes han til Herredsfoged i Vies Herred (Flensborg Amt), og nu var hans nationale og statsretlige Opfattelse modnet. Tavs, indesluttet, ubøjelig i sit Retsind og sin Overbevisning, fortrolig saa vel med dansk som med tysk Aandsliv sluttede han sig uforbeholden til den vaagnende Danskhed i Sønderjylland. Han var Flors og Paulsens Kampfælle, P. C. Kochs Ven og Medarbejder, med Liv og Sjæl Medlem af den «svorne» Trup, der vovede at træde i Skranken for det nordslesvigske Folks nationale Ret. I sit store, den Gang dansktalende Herred, der strakte sig lige ned til Byen Slesvigs Landsogn, indførte han dansk Samtalesprog med Bønderne, og han var en ivrig Medarbejder af «Dannevirke», ja en Tid lang,

medens det tryktes i Flensborg, endogsaa dets egentlige Redaktør. Samtidig skrev han «Geschichte u. Zustände des Herzogthums Schleswig oder Südjütland» (1839), et Arbejde, der endnu i flere Retninger har Betydning og vedvarende savner en værdig Efterfølger. Men en hurtig forløbende Lungetuberkulose tilintetgjorde alle de til hans Talent og Karakter knyttede Forhaabninger; han døde 4. April 1839 i Flensborg.

«Dannevirke» 1839 Nr. 47. Neuer Nekrol. d. Deutschen. XVII.

P. Lauridsen.

v. Wimpffen, Friederich Ferdinand Franz Friherre, 1805—92, Forstmand, Broder til foran nævnte C. W. A. v. W., var født paa Glücksborg 31. Marts 1805. W. blev dimitteret til Universitetet fra Roskilde Skole 1823, tog 3 Aar efter Forstexamen i Kiel og blev 1841, efter en halv Snes Aars Virksomhed, bl. a. i Hertugdømmerne, Chef for Rentekammerets Forst- og Jagtkontor. I 25 Aar beklædte W. denne Stilling, der ofte gav ham en betydelig Indflydelse, og virkede dernæst 1866—86 som Overførster for de jyske Statsskove; han døde i Roskilde 31. Jan. 1892. W. blev udnævnt til Forst- og Jagtjunker 1827 og Aaret efter til Kammerjunker; 1849 fik han Titel af Overførster, 1856 blev han Forstmester, 1867 Kammerherre, 1885 Kommandør af Danebrog af 2. Grad. W. deltog livlig som Taler og Forfatter i Forhandlinger om Skovbruget, og som Vikar besørgede han gjentagne Gange Forstundervisningen; herfra stammer hans Bog «Skovtaxationen» (1836). W. ægtede 14. April 1841 Ida Sophie Elisabeth Frederikke Johannsen (f. 23. Nov. 1821 † 4. Marts 1850), Datter af Geheimekonferensraad F. H. C. J. (VIII, 508), og efter hendes Død blev han 18. Okt. 1851 gift med Louise Cathrine Sandholt (f. 30. Avg. 1829 † 28. Jan. 1853), Datter af Kapitajnlieutenant Claus Henrik Munk S.

Erslew, Forf. Lex. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. Roepstorff, Forstlig Stat.

A. Oppermann.

RETTELSER.

II. BIND.

- S. 120 L. 7—9 f. o. Bemærkningen om, at Peder Berildsen skal have udvidet og forskjønned Assens Kirke, udgaar.
 - 537 - 7 f. n. K. N. Bornemann er ikke født paa Ormholt, men paa Gjettrup, hvor Faderen den Gang var Forpagter.

III. BIND.

- S. 603 L. 4 f. n. 1744 Toldkommissær, læs: 1746 Toldkammerer.

V. BIND.

- S. 350 L. 15 f. n. Hertug, læs: Markgreve.
 - — - 12 — Wewerlingen, læs: Weferlingen.
 - 358 - 19 — } Hertug, læs: Markgreve.
 - — - 18 — }
 - — - 17 — 25. Dec., læs: 15. Dec.
 - 359 - 7 f. o. Hertug, læs: Markgrev.
 - 392 - 8 f. n. Angivelsen om, at Frieboe døde ugift, er ikke rigtig; han ægtede 1795 Gertrud Cathrine Bodenhoff (f. 1. April 1765 † 19. Nov. 1814), Datter af Agent Andreas Christian B. (II, 456).
 - 468 - 16—15 f. n. Frydendahls virkelige Fader var Theaterdirektør H. V. Warnstedt (jvfr. XVIII, 274).

VI. BIND.

- S. 97 L. 4—5 f. o. 10. Febr. 1815. læs: 11. Febr. 1816.
 - 462 - 8 f. n. 1682, læs: 1684.
 - — - 7 — Ordet «(Borgmester)» udgaar.